Klasszikus Regénytár
Szerkesztik Ambrus Zoltán és dr. Voinovich Géza

Karenina Anna

Irta: Tolsztoj

Fordította: Ambrozovics Dezső

BUDAPEST
RÉVAI IRODALMI INTÉZET KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2013
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya

ISBN 978-615-5292-31-6 (online)
MEK-11243

I. KÖTET

ELSŐ RÉSZ.

Enyém a bosszuállás, én megfizetek!

I.

A boldog családok mind hasonlók egymáshoz, minden boldogtalan család a maga módja szerint boldogtalan.

Oblonszkijék házában teljes volt a fölfordúlás. A feleség rájött, hogy az ura összeszűrte a levet a házukban volt franczia nevelőnővel és kijelentette az urának, hogy tovább nem élhet vele egy födél alatt. Ezt az állapotot, mely már harmadnapja tartott, kínosan sínylették nemcsak maguk a házastársak, hanem a családtagok és a cselédség is. A család összes tagjai és a háznép is érezték, hogy együttélésüknek semmi alapja sincs és hogy az utolsó vendégfogadóban véletlenül összeverődött embereket is szorosabb kötelékek fűzik össze, mint őket, Oblonszkijék családtagjait és háznépét. A feleség ki nem mozdúlt a szobáiból, a férj pedig immár harmadnapja nem volt otthon. A gyerekek úgy bódorogtak idestova a házban, mintha eltévedtek volna; az angol nevelőnő összeveszett a kulcsárnővel s levelet írt egyik barátnőjének, arra kérve őt, hogy keressen más helyet a számára; a szakács még előttevaló nap, éppen ebéd idején, kereket oldott; a fekete szakácsnő és a kocsis meg fölmondottak.

Az összetűzést követő harmadik napon Oblonszkij Arkágyevics Sztepán herczeg, - Sztiva, a hogy' a társaságban hívták, - a szokott időben, vagyis reggel nyolcz órakor fölébredt, de nem a felesége hálószobájában, hanem dolgozószobájának szattyánbőr-pamlagján. Köpczös és elpuhúlt testével megfordúlt a pamlag rúgóin, mintha megint jó darab időre el akart volna aludni s a másik oldalára fordúlva, szorosan magához ölelte a párnát, s hozzásimult az arczával; de egyszerre fölpattant, felült a pamlagon és kinyitotta a szemeit.

- Igen, igen, hogy' is volt csak? - gondolta magában, a mint eszébe jutott az álma. - Igen, hogy' is volt csak? Ahá! Alabin ebédet adott Darmstadtban; nem, nem Darmstadtban, hanem valahol Amerikában. Igen, de Darmstadt mintha Amerikában lett volna. Tehát Alabin ebédet adott, üvegasztalokon, - s az asztalok az Il mio tesoro-t énekelték, vagy nem is az Il mio tesoro-t, hanem valami szebbet, és holmi apró kristálypalaczkocskák mintha asszonyok lettek volna, - jutott az eszébe.

Arkágyevics Sztepán szemei vídáman fölcsillantak s mosolyogva elkezdett tűnődni. - Bizony szép volt, nagyon szép volt. Akadt még ott sok mindenféle pompás dolog, a mit szavakkal ki se lehet mondani, gondolatokkal el se lehet gondolni. - Megpillantván egy fénysávot, mely egyik gyolcsfüggöny széle mellett beszűrődött, vidáman lerúgta a pamlagról a lábait, megkereste velük a felesége által hímzett aranyosfényű szattyánbőr-papucsait (múlt esztendei születésnapi ajándékát), és régi, kilenczesztendős szokásához híven, a nélkül, hogy fölkelt volna, arra felé nyúlt a kezeivel, a hol a hálókabátja függött. Ekkor egyszeriben szöget ütött a fejébe, hogy' és miképpen van az, hogy nem a felesége hálószobájában, hanem a dolgozószobájában alszik; eltűnt arczáról a mosoly és összeránczolta a homlokát.

- Óh, óh, óh! Áá! - kiáltott föl, a mint mindaz, a mi történt, eszébe jutott. És képzeletében újra megjelent előtte a feleségével való összetűzés minden legapróbb részlete, helyzetének teljes fonáksága és mindezeknél sokkalta kínosabban a maga bűnös volta.

- Bizony, nem fog megbocsátani, s nem is bocsáthat meg soha. A legrettenetesebb az egészben az, hogy mindennek én vagyok az oka, - én vagyok az oka, a nélkül, hogy azért bűnös volnék. Ebben egy egész dráma van! - gondolta magában. - Óh, óh, óh! - ismételgette kétségbeesetten, miközben eszébe jutottak az összetűzésnek reá nézve legnyomasztóbb mozzanatai.

Legkellemetlenebb volt az egészben az az első pillanat, mikor a színházból vídáman és elégedetten hazatérve, a felesége számára egy hatalmas körtével a kezében, nem találta az asszonyt a fogadószobában, legnagyobb meglepetésére nem találta a dolgozószobájában sem, és végre a hálószobában akadt rá, a mint azt a szerencsétlen és mindent elárúló levelet a kezében szorongatta.

És ez az örökké gondokba merült, szorgoskodó és - mint ő hitte - együgyű Dolli, most mozdúlatlanúl ült ott, kezében a levéllel, s a réműlet, a kétségbeesés, a harag kifejezésével nézett rá.

- Mi ez? Ez itt ni!? - kérdezte a levélre mutatva.

És ennél a visszaemlékezésnél, a mint ez gyakran megesik, Arkágyevics Sztepánt nem annyira maga az eset bántotta, mint inkább az a modor, a hogyan a feleségének ezekre a szavaira felelt.

Ugyanaz esett meg vele ebben a pillanatban, a mi meg szokott esni az emberekkel, a mikor váratlanúl valami nagyon is szégyenletes dolgon kapják őket rajta. Nem volt rá ideje, hogy az arczát annak a helyzetnek megfelelően előkészítse, a melyben bűnének a fölfedezése után a felesége előtt állott. A helyett, hogy megsértődött, tagadott, mentegetőzött, bocsánatot kért, sőt akár teljesen közönyös maradt volna, - mindez jobb lett volna annál, a mit cselekedett, - az arcza teljesen önkénytelenül („az agyvelő reflexei” - gondolta magában Arkágyevics Sztepán, a ki az élettant nagyon szerette), teljesen önkénytelenűl egyszerre az ő szokott jóságos, és éppen ezért bárgyú mosolyára derült.

Ezt a bárgyú mosolyt sehogyan sem tudta magának megbocsátani. Ezt a mosolyt látva, Dolli, mintha valami testi fájdalom lepte volna meg, megrázkódott, szokott hirtelenségével a kemény szavaknak egész áradatát zúdította az urára és kiment. Ettől fogva többé nem akarta látni az urát.

„Mindennek az a bárgyú mosoly az oka”, - gondolta magában Arkágyevics Sztepán.

„De mitévő legyek?” - kérdezte magától s nem talált feleletet a kérdésére.

II.

Arkágyevics Sztepán magamagával szemben nagyon igazságszerető ember volt. Nem tudta magát ámítani és meggyőzni arról, hogy megbánást érez azért, a mit cselekedett. Nem tudta bánni azt, hogy harmincznégy éves, szép és lobbanékony férfi lévén, nem volt többé szerelmes a feleségébe, a ki öt élő és két holt gyermeknek az anyja, és nálánál csak egy esztendővel fiatalabb. Mindössze is csak azt sajnálta, hogy nem tudta a dolgot jobban titkolni a felesége előtt. De azért helyzetének egész súlyát érezte és sajnálkozott a feleségén, a gyermekein és magamagán. Lehet, hogy tán jobban el tudta volna leplezni a bűnét a felesége előtt, ha csak álmodta is volna, hogy ez a hír ilyen hatással lesz rá. Tisztán soha se fontolta volt meg ezt a kérdést, de úgy homályosan sejtette, hogy a felesége már régóta él a gyanúpörrel, hogy nem hű hozzá s csak szemet húny rá. Sőt úgy tetszett neki, hogy igazság szerint kellett is, hogy a felesége, a ki végre is egy kimerült vénűlő, éppenséggel nem szép és semmi tekintetben sem kiváló, egyszerű asszony, s mindössze is csak jó családanya volt, elnéző legyen iránta. De hát ennek éppen az ellenkezője történt.

„Nos hát, ez rettenetes! Ej, ej, ej! Rettenetes! - ismételgette magában Arkágyevics Sztepán, és nem tudott kieszelni semmit. - Eddig pedig milyen jól ment minden, milyen szépen éldegéltünk! Ő boldog és elégedett volt a gyermekeiben, én meg nem zavartam semmiben, ráhagytam: hadd bíbelődjék kénye-kedve szerint a gyermekekkel, a háztartással. Az igaz, hogy az nem valami szép, hogy *ő* éppen nevelőnő volt a házunkban. Nem szép! Van benne valami köznapi, valami gyalázatos, mikor az ember a maga nevelőnője körül legyeskedik. De micsoda nevelőnő! (Élénken visszaemlékezett mlle Roland csintalan, fekete szemeire és mosolyára.) De hiszen addig, a míg a házunkban volt, semmit sem engedtem meg magamnak vele. A legnagyobb baj az volt, hogy ő már... No de, nem lehet másként, mint hogy ez mind már így volt megírva előre! Ej, ej, ej! De hát mitévő, mitévő legyek?”

Erre nem volt felelet, azon az általános feleleten kívül, a melyet az élet éppen a legbonyolultabb és legmegoldhatatlanabb kérdésekre adni szokott. Ez a felelet pedig így szól: a napi szükségleteknek kell élni, vagyis belefeledkezni valamibe. Álomba belefeledkezni már nem lehet, legalább is az éjszaka beálltáig nem; azokhoz a dallamokhoz visszatérni, a melyeket azok az asszonyformájú kristálypalaczkocskák énekeltek, szintén nem lehet; bele kell tehát feledkezni az élet álmába.

„No de majd elválik”, - mondotta magában Arkágyevics Sztepán, s miután fölkelt, kék selyem alsójára fölvette szürke hálókabátját, csomóra kötötte a bojtjait, és széles mellkasát jól teleszíván levegővel, kifelé fordított lábainak - melyek oly könnyedén hordozták kissé köpczös testét - szokott fürge lépteivel odament az ablakhoz, fölhúzta a függönyt és erősen csöngetett. A csöngetésre legott bejött régi jóbarátja, Matvjej, a komornyik, s hozta a ruháját, a czipőit és egy távíratot. Matvjej nyomában jött a borbély, a beretváláshoz szükséges készségekkel.

- Jöttek iratok a törvényszéktől? - kérdezte Arkágyevics Sztepán, miközben átvette a táviratot és odaült a tükör elé.

- Ott vannak az asztalon, - felelt Matvjej kérdő és részvétteljes pillantást vetvén a gazdájára, majd kevés vártatva, ravasz mosolylyal hozzátette: - A bérkocsi-tulajdonostól is volt itt valaki.

Arkágyevics Sztepán nem felelt s csak a tükörből pillantott rá Matvjejre; abból a pillantásból, a melyet a tükörből váltottak, nyilvánvaló volt, hogy mennyire értik egymást. Arkágyevics Sztepán pillantása mintha csak azt kérdezte volna: - Hát ezt ugyan miért mondod nekem? Talán bizony nem tudod?

Matvjej a dolmánya zsebébe dugta a kezét, valamelyest előretolta az egyik lábát és szótlanúl, kedélyesen, alig-alig mosolyogva nézett a gazdájára.

- Megmondtam neki, jőjjön vasárnap, addig pedig ne alkalmatlankodjék, - mondotta el, nyilván előre betanult mondókáját.

Arkágyevics Sztepán megértette, hogy Matvjej tréfálni akart és csak magára akarta vonni a figyelmet. Fölbontotta a táviratot, és miután olvasás közben úgy találomra kiegészítette a szokás szerint hibásan leírt szavakat, fölragyogott az arcza.

- Matvjej, holnap érkezik a hugom, Arkágyevna Anna, - mondotta, egy pillanatra megakasztván a borbély csillogó és húsos kezét, mely éppen a hosszú és göndör pofaszakállai közt lévő rózsaszínű kis közt kapargatta.

- Istennek hála, - szólt Matvjej, ezzel a felelettel elárúlván, hogy éppúgy tisztában van, mint a gazdája, ennek a látogatásnak a jelentőségével, azzal tudniillik, hogy Arkágyevna Anna, Arkágyevics Sztepán kedves huga nagyban hozzájárulhat a férj és a feleség kibékítéséhez.

- Egyedűl jön, vagy az urával? - kérdezte Matvjej.

Arkágyevics Sztepán nem tudott szólni, mert a borbély éppen a felső ajkával bíbelődött s így csak kinyújtotta az egyik ujját. Matvjej a tükörből bólintott felé.

- Tehát egyedül. A felső szobát készítsük el?

- Jelentsed Alexandrovna Darjának, s a melyiket ő parancsolja.

- Alexandrovna Darjának? - ismételte Matvjej mintegy kétkedőleg.

- Igen. Nesze, fogd ezt a táviratot is. Mutasd meg, aztán jelentsd, hogy mit szólt hozzá.

„Próbálkozni akar", - gondolta magában Matvjej, - de csak annyit mondott: - Igenis.

Arkágyevics Sztepán már megmosakodott, megfésülködött volt és éppen öltözködni készült, mikor Matvjej, óvatosan lépkedve csikorgó czipőivel, kezében a távirattal, visszajött. A borbély már nem volt ott.

- Alexandrovna Darja jelentenem parancsolta, hogy ő elutazik. Tegyen, - már mint ön, - a mit akar, - mondotta éppen csak a szemével mosolyogva, s kezeit a zsebébe mélyesztve és kissé félrehajtott fejjel bámúlt rá a gazdájára. Arkágyevics Sztepán hallgatott, majd kedélyes és valamelyest szomorú mosoly jelent meg szép arczán.

- Nos? Matvjej? - kérdezte fejcsóválva.

- Sebaj, uram, majd csak eligazodik valahogy', - felelt Matvjej.

- Eligazodik?

- Igenis, el.

- Gondolod? Hát ott ki jár? - kérdezte Arkágyevics Sztepán, női ruha suhogását hallván az ajtó felől.

- Én vagyok, - szólott egy erőteljes és kellemes női hang, s bekukkant az ajtón a dadának, Filimonovna Matrjónának szigorú, ragyás arcza.

- Nos, mi az Matrjosa? - kérdezte Arkágyevics Sztepán, s az ajtóig elébe ment.

Mind a mellett, hogy Arkágyevics Sztepán teljes mértékben bűnös volt a feleségével szemben, s ezt ő maga is érezte, csaknem az összes házbeliek, még Darja leghívebb bizalmasa, a dada is, az ő pártján voltak.

- Nos, mi kell hát? - kérdezte szomorúan.

- Jöjjön uram, ösmerje be a bűnösségét. Talán még megsegíti az Isten. Valósággal agyongyötri magát az az asszony, siralmas még nézni is. De meg fenekestől fölfordúlt ám az egész ház is. A gyermekeket, uram, igazán csak sajnálni lehet. Ösmerje be hát a bűnösségét, jó uram. Mit is tehetne egyebet! A ki mit főz, egye is meg.

- De hiszen el se fogad...

- Azért csak tegye meg a magáét. Irgalmas ám az Isten, ő hozzá fohászkodjék, uram, az Istenhez fohászkodjék.

- No jó, csak menj, - mondotta Arkágyevics Sztepán hirtelen elpirúlva. - Nos hát, gyerünk öltözködni, - fordúlt oda Matvjejhez és elszántan ledobta a hálókabátját.

Matvjej, mint a hámot, odatartotta elé a kikészített inget, s miután valami láthatatlan pelyhet lefújt róla, szemmellátható gyönyörűséggel övezte körül vele gazdájának elkényeztetett testét.

III.

Arkágyevics Sztepán miután felöltözött, behintette magát illatszerekkel, kihúzta az inge kézelőit, megszokott mozdúlataival beledugdosta zsebeibe a szivarkáit, a pénztárczáját, a gyufát, kettős lánczon függő és fityegőkkel ékes óráját, szétrázta a zsebkendőjét, s minden szerencsétlensége ellenére is tisztának, illatosnak, egészségesnek és testileg fürgének érezvén magát, könnyedén imbolyogva bement az ebédlőbe, a hol a kávéval együtt már vártak rá a levelek és a törvényszéktől érkezett iratok.

Elolvasta a leveleket. Az egyik nagyon kellemetlen volt, - az a kereskedő írta, a ki a felesége birtokán lévő erdőt megvásárolta. Ezt az erdőt elkerülhetetlenűl el kellett adniok; de most, a feleségével való kibékülésig, persze szó se lehetett róla. Az egészben az volt a legkellemetlenebb, hogy ennek a révén pénzbeli érdek is keveredett a feleségével való kibékűlés küszöbön álló ügyébe. És az a gondolat, hogy őt esetleg ez az érdek irányíthatná, s hogy ennek az erdőnek az eladása érdekében kereshetné a feleségével való kibékülést, - ez a gondolat nagyon bántotta.

Miután a levelekkel végzett, Arkágyevics Sztepán odahúzta magához a törvényszéktől érkezett iratokat, hamarosan átlapozott vagy két ügydarabot, egy nagy czeruzával néhány megjegyzést firkantott rá, azután az iratokat félretolván, hozzálátott a kávéjához; ekközben szétnyitotta a még nedves reggeli lapot s elkezdett olvasni.

Arkágyevics Sztepán egy nem szélső, de olyan irányzatú szabadelvű lapot járatott és olvasott, a melyhez a többség tartozott. És mind a mellett, hogy voltaképpen sem a tudomány, sem a művészet, sem a politika nem érdekelte, mégis mindezekben a kérdésekben szilárdan ragaszkodott azokhoz az elvekhez, a melyeket a többség, illetve a lapja vallott, s elveit csak akkor változtatta, a mikor a többség, vagy jobban mondva, nem is ő változtatta az elveit, hanem azok maguktól változtak meg benne, szinte észrevétlenűl.

Arkágyevics Sztepán sem az irányokat, sem az elveket nem maga választotta, hanem ezek az irányok és elvek úgy maguktól vertek gyökeret benne, éppen úgy, mint a hogy' nem maga választotta meg a kalapja vagy a kabátja formáját sem, hanem elfogadta azt a formát, a melyet általában viseltek. De az, hogy elvei legyenek, ő rá nézve, a ki a jól ismert társaságban élt, már csak a valamelyes szellemi tevékenység után való vágyakozásnál fogva is, mely rendszerint az érettebb korban szokott az emberekben kifejlődni, épp oly elengedhetetlen volt, mint az, hogy kalapja legyen. Ha volt is rá oka, hogy a szabadelvü irányzatot a konzervativnál többre becsülje, a melynek pedig az ő köreiben szintén sok követője akadt, ez nem onnan származott, mintha ő a szabadelvű irányzatot észszerűbbnek tartotta volna, hanem onnan, hogy ez közelebb állott az ő életmódjához. A szabadelvűpárt azt hirdette, hogy Oroszországban minden rossz, és csakugyan, Arkágyevics Sztepánnak tömérdek volt az adóssága, a pénznek pedig határozottan szűkiben volt. A szabadelvű párt úgy találta, hogy a házasság elavúlt intézmény, melyet föltétlenűl át kell alakítani, és csakugyan, a családi élet Arkágyevics Sztepánnak vajmi kevés gyönyörűséget szerzett s csak hazugságra és színlelésre késztette őt, a mi pedig teljesen ellenkezett a természetével. A szabadelvű párt úgy nyilatkozott, vagyis jobban mondva úgy gondolkozott, hogy a vallás csak arra való, hogy az emberiség barbár részét fékentartsa és ime Arkágyevics Sztepán a legrövidebb imádságot is képtelen volt elmondani a nélkül, hogy a lábai megfájduljanak, és nem tudta megérteni, mirevaló az a sok rettenetes és nagyhangú frázis a másvilágról, mikor ezen a világon is olyan vidáman lehetne élni. Ennek kapcsán Arkágyevics Sztepán, a ki a vídám tréfáknak nagy barátja volt, szeretett olykor egy-egy békességes embert elképpeszteni azzal, hogy ha már oly nagyra vagyunk a származásunkkal, úgy nem kellene Rjurik-nál megállani és legelső ősünket - a majmot megtagadni. Ilyenformán a szabadelvű irányzat szokásává vált Arkágyevics Sztepánnak, és szerette a lapját, mint ebéd után a szivart, azért a könnyed mámorért, a melyet a fejében

előidézett. Elolvasta a vezető czikkelyt, a melyben ki volt fejtve, hogy a mi korunkban teljesen hiábavaló a síránkozás azon, hogy a radikálizmus elnyeléssel fenyegeti az összes konzervativ elemeket, hogy a kormánynak kötelessége volna a forradalmi hydra elnyomására megfelelő rendszabályokhoz nyúlni, és hogy ellenkezőleg „a mi nézetünk szerint a veszedelem éppenséggel nem az úgynevezett forradalmi hydrá-ban, hanem igenis, a hagyományokhoz való ragaszkodás makacsságában van, mely útjában áll a haladásnak" stb. Elolvasott egy másik, pénzügyi czikkelyt is, a melyben Bentham és Mill neve is előfordúlt, s mely csipkedő czélzásokat tett a minisztériumra. Fölfogásának veleszületett gyorsaságánál fogva minden egyes ilyen czélzást azonnal megértett: hogy milyen ötletből, kinek a részéről, és kinek szól, a mi, mint mindig, úgy most is nem kis örömet szerzett neki. De ma ezt az örömet megrontotta a Filimonovna Matrjóna tanácsaira és az arra való visszaemlékezés, hogy olyan szerencsétlenség szakadt a házára; arról is olvasott, hogy Beust gróf hír szerint Wiesbadenbe utazik, meg arról is, hogy nincs többé ősz haj, továbbá egy könnyű kocsi eladásáról, meg egy fiatal leány ajánlkozásáról; de ezek a hírek most korántsem szereztek neki olyan csöndes, irónikus élvezetet, mint annakelőtte.

Mikor a lapot elolvasta s második csésze kávéjával és vajas kalácsával is elkészült, fölkelt, leverte mellényéről a morzsákat, széles mellét kihúzta, és örömteljesen elmosolyodott, de nem azért, mintha a lelkét valami különösen kellemes érintette volna, - azt az örömteljes mosolyt pusztán csak a jó emésztés csalta az ajkára.

De ez az örömteljes mosoly legott eszébe juttatott mindent, és megint elmerűlt a gondolataiba.

Két gyermekhang (Arkágyevics Sztepán megismerte legkisebb fiának, Grisának, s legidősebb leánykájának, Tanyának a hangját), hallatszott kívülről. Valamit czipeltek és elejtették.

- Én megmondtam, hogy a tetőre nem lehet utasokat ültetni, - kiáltott föl angolul a kis leány; - most csak szedd föl őket szépen.

„Minden összegabalyodott - gondolta magában Arkágyevics Sztepán, - íme már a gyerekek is egyedül bódorognak." Az ajtóhoz lépve, hívta őket. Ledobták azt az iskátulyát, mely a vonatot volt hivatva jelképezni, és bejöttek az apjukhoz.

A leányka, apjának a kedvencze, bátran futott be, megölelte őt, kaczagva csimpaszkodott a nyakába, és mint mindig, most is örült annak az ismerős illatnak, mely a szakállából szerte áradt. Mikor végre a lehajlástól piros, és gyöngédségtől súgárzó arczát megcsókolta, a kis leány levette róla a kezeit és ki akart szaladni, de az apja visszatartotta.

- Mit csinál a mama? - kérdezte, kezével a leánya sima és fínom nyakacskáját simogatva. - Jó reggelt, - mondotta, mosolyogva köszöntvén a fiacskáját.

Jól tudta, hogy a fiúcskát kevésbbé szereti és mindig iparkodott egyformán bánni mindkettőjükkel; de ezt a fiúcska is érezte, és nem felelt mosolylyal az apja hideg mosolyára.

- A mama? Fölkelt, - felelt a leányka.

Arkágyevics Sztepán fölsóhajtott.

„Tehát már megint egész éjjel nem aludt", - gondolta magában.

- Nos, és jókedvű?

A leányka tudta, hogy az apja és anyja közt valami összekoczczanás volt, s hogy így az anyja nem lehetett jókedvű, hogy ezt apjának is tudnia kellett, s hogy csak alakoskodott, a mikor ezt a kérdést olyan könnyedén odavetette. Elpirúlt az apja helyett. Egyébiránt ő is tüstént megértette a dolgot és szintén elpirúlt.

- Nem tudom, - mondotta. - Nem parancsolta, hogy órát vegyünk, hanem elküldött miss Goullal sétálni, a nagymamához.

- No csak menj Tancsúrocskám. Igaz ni, megállj csak, - mondotta, mégis tartóztatván őt s megsimogatta fínom kezecskéit.

Levett a kandallóról egy csomag édességet, melyet az este tett volt oda, s adott neki belőle két darabot, kiválasztván azokat, a melyeket legjobban szeretett, egy csokoládést meg egy krémeset.

- Ezt Grisának? - szólt a kis leány a csokoládésra mutatva.

- Igen, igen. - S még egyszer megsimogatván a vállacskáit, megcsókolta a haját meg a nyakát s elbocsátotta.

- A kocsi készen van, - jelentette Matvjej. - Egy asszony is várakozik, - tette hozzá.

- Rég itt van már? - kérdezte Arkágyevics Sztepán.

- Egy félórácskája.

- Hányszor mondtam már, hogy azonnal jelentsd!

- De hiszen csak kell, hogy időt engedjek legalább arra, hogy a kávéját megigya, - mondotta Matvjej azon a bizalmaskodó, erélyes hangon, a melyért lehetetlen volt megharagudni.

- No hát, csak ereszd be szaporán, - szólt Oblonszkij s bosszúsan összeránczolta a homlokát.

Az asszony, Kalanin törzskari kapitány felesége, valami lehetetlenséget és badarságot kért; de Arkágyevics Sztepán, szokásához híven, leültette, figyelmesen, minden félbeszakítás nélkül végighallgatta és részletes tanácsokkal látta el őt arra nézve, hogyan és kihez forduljon, sőt öregbetűs, szerteszét hányt, de azért szép és olvasható írásával készségesen megfogalmazott neki egy levelet is ahhoz, a ki a kérdéses ügyben a segítségére lehet. Miután a törzskari századosnét elbocsátotta, Arkágyevics Sztepán fogta a kalapját és megállt, eltűnődve rajta, vajon nem felejtett-e el valamit. Kisült, hogy semmiről sem feledkezett meg, kivéve arról, a miről meg akart feledkezni, - a feleségéről.

„Igaz ni!” Lehorgasztotta a fejét és szép arcza fájdalmas kifejezést öltött. - „Menjek, ne menjek?” - tűnődött magában. És valami belső hang azt súgta neki, hogy fölösleges bemennie, hogy itt színlelésen kívül más egyébről szó se lehet, hogy egymáshoz való viszonyukat rendbehozni, eligazítani lehetetlen, mert hiszen lehetetlen őt megint vonzóvá és szerelmet gerjesztővé, vagy magamagát szerelemre képtelen aggastyánná varázsolni. Hazugságon és színlelésen kívül semmi se sülhetett ki a dologból; már pedig a színlelés és a hazugság ellenkezett a természetével.

„De valamikor mégis csak sornak kell kerűlni rá; mert hiszen, így csak nem maradhat”, - mondotta, iparkodván bátorságot önteni magába. Kihúzta magát, szivarkát vett elő, rágyújtott, vagy kettőt szippantott belőle, aztán beledobta egy gyöngyházkagyló-hamutartóba, gyors léptekkel keresztűl ment a fogadószobán és kinyitott egy másik, a felesége hálószobájába nyíló ajtót.

IV.

Alexandrovna Darja, koftocskában,[1] valamikor sűrű és rendkívül szép, most azonban immár gyérülő hajának, a tarkóján csigába szedett fürteivel, sovány és beesett arczczal, nagy és az arcz soványságától kidülledt, ijedt tekintetü szemekkel állt a szobában, szanaszét hányt holmi közepette, egy nyitott almáriom előtt, a melyből valamit válogatott. Mikor az ura lépteit meghallotta, abba hagyta a munkát, rápillantott az ajtóra és gondosan iparkodott az arczának szigoru és megvető kifejezést kölcsönözni. Érezte, hogy fél tőle, fél a küszöbönálló találkozástól. Épp az imént is megpróbálta megcselekedni azt, a mivel ezalatt a három nap alatt legalább tízszer megpróbálkozott, kiválasztani a maga és a gyermekek holmija közűl azt, a mit majd magával visz az édes anyjához, de megint csak nem tudta magát erre rászánni; de azért most is, épp úgy, mint az előbbi alkalmakkor, elmondta magában, hogy ez így nem maradhat, hogy rá kell végre szánnia magát valamire, meg kell büntetnie, pellengérre kell állítania őt, s meg kell bosszúlnia magát rajta, habár csak egy kis részével is annak a fájdalomnak, a melyet hűtlenségével neki okozott. Még mindig mondogatta ugyan, hogy elmegy tőle, de érezte, hogy ez lehetetlen; lehetetlen pedig azért, mert képtelen volt leszokni róla, hogy őt az urának tekintse és szeresse. Ezenkívül azt érezte, hogy ha már itt, a saját házában alig-alig volt képes öt gyermekének gondját viselni, úgy még nehezebb lesz ez ott, a hova valamennyiükkel menni készült. Hozzájárult még az is, hogy ezalatt a három nap alatt a legkisebb megbetegedett attól, hogy romlott bouillont adtak neki, a többiek pedig tegnap úgyszólván ebéd nélkül maradtak. Érezte, hogy lehetetlen elmennie; de önmagát is elámítva, azért csak tovább válogatta a holmit, és úgy tett, mintha csakugyan menne.

Mikor az urát megpillantotta, mintha valamit keresett volna, belemélyesztette a kezét az almáriom fiókjába, és csak akkor pillantott rá, mikor már szorosan ott állott mellette. De az arcza, a melynek szigorú és elszánt kifejezést akart kölcsönözni, csak zavart és szenvedést árúlt el.

- Dolli! - mondotta Arkágyevics Sztepán, halk és félénk hangon. A fejét behúzta a vállai közé, s szánalmasnak és alázatosnak akart látszani, de a mellett szinte súgárzott a frisseségtől és az egészségtől. Dolli gyors pillantással tetőtől-talpig végignézett frisseségtől és egészségtől súgárzó alakján. „Igen, ő boldog és elégedett, - gondolta magában, - és én?... És az a gyűlöletes jóság, a melyért mindenki annyira szereti és magasztalja őt: én gyűlölöm ezt a jóságot”, - gondolta magában. Az ajkai összeszorúltak, s ideges és halvány arczának a jobb oldalán megrándúltak az izmok.

- Mit akar? - kérdezte gyors, és szinte idegen mellhangon.

- Dolli! - ismételte Arkágyevics Sztepán reszkető hangon. - Ma érkezik meg Anna.

- Nos és, mi közöm hozzá? Én nem fogadhatom! - kiáltott föl.

- De mégis csak kell, Dolli...

- Menjen, menjen, menjen! - kiáltott föl, rá se pillantva, úgy, mintha ezt a fölkiáltást valami testi fájdalom váltotta volna ki belőle.

Arkágyevics Sztepán nyugodt lehetett, a mikor a feleségére gondolt, remélhette, hogy Matvjej mondása szerint majd csak eligazodik minden, s nyugodtan elolvashatta a lapját és megihatta a kávéját; de mikor elgyötört, szenvedő arczát megpillantotta, mikor hangjának a végzet akaratában megnyugvó és kétségbeesett csengését meghallotta, elállt a lélekzete, elkezdte valami fojtogatni a torkát s könnyek csillantak föl a szemében.

[1] Koftocska, az orosz nők egyik felső ruhadarabja. (A ford.)

- Én istenem, mit cselekedtem! Dolli! Az istenért!... Lásd... - nem bírta tovább folytatni, a zokogás beleszorult a gégéjébe.

Dolli becsapta az almáriom ajtaját és rápillantott.

- Dolli, hát mit mondjak még?... Azt az egyet: bocsáss meg... Gondold csak meg, az életnek kilencz esztendeje nem volna képes ellensúlyozni néhány perczét, néhány perczét a...

Dolli lesütötte a szemeit és csak hallgatta, várva, hogy mit mond és szinte könyörögve hozzá, hogy hazudtolja meg őt valamiképpen.

- Néhány perczét a fölhevűlésnek... - szólott és folytatni akarta, de erre a szóra, mintha testi fájdalom lepte volna meg Dollit, megint összeszorúltak az ajkai, és arczának jobboldalán megint megrándúltak az izmok.

- Menjen, menjen innen! - kiáltott rá még élesebben, - és ne beszéljen nekem a fölhevűléseiről s a gyalázatosságairól.

Ki akart menni, de megtántorodott s egy szék hátába kapaszkodott, hogy megtámaszkodjék. Az arcza kiszélesedett, az ajkai megduzzadtak, a szemei megteltek könnynyel.

- Dolli! - szólalt meg, most már szinte zokogva. - Az Istenért, gondolj a gyermekekre, azok, lásd, nem hibásak! A bűnös én vagyok, büntess meg hát engem, s követeld én tőlem, hogy bűnömért vezekeljek. A mi tőlem telik, mindenre kész vagyok! Bűnös vagyok, nincs rá szó, hogy mennyire bűnös vagyok! De azért, Dolli, bocsáss meg!

Az asszony leült. Hallotta hangos és nehéz zihálását s kimondhatatlanúl megsajnálta. Néhányszor meg is próbált beszélni, de nem volt képes rá. Arkágyevics Sztepán csak várt.

- Te gondolsz a gyerekekre, de csak azért, hogy játszszál velük, de én igazán gondolok reájuk, és tudom, hogy el vannak veszve, - mondotta, nyilván egyikével azoknak a szólamoknak, a melyeket ezalatt a három nap alatt alkalmasint nem egyszer ismételt magában.

Tegezte őt s Arkágyevics Sztepán hálásan nézett rá és megmozdúlt, hogy megfogja a kezét, de Dolli undorral tért ki előle.

- Én gondolok a gyerekekre, s éppen azért mindent megtennék a világon, csak hogy megmentsem őket; de magam se tudom, mivel mentem meg őket: azzal-e, ha elviszem az apjuktól, vagy pedig azzal, ha itt hagyom őket erkölcstelen apjukkal, - igen, erkölcstelen apjukkal... De hát mondja, azok után... a mik történtek, lehetséges-e tovább is együtt élnünk? Hát lehetséges ez? Mondja, lehetséges ez? - ismételgette emeltebb hangon. - Az után, hogy az uram, gyermekeimnek az apja, szerelmi viszonyt kezd a saját gyermekeinek a nevelőnőjével...

- De mitévő legyek? Mitévő legyek? - szólott Arkágyevics Sztepán panaszos hangon, maga se tudván, hogy mit beszél, s mind mélyebbre horgasztotta le a fejét.

- Maga nekem útálatos, visszataszító! - kiáltott föl Dolli, mind jobban nekihevülve. - A maga könnyei - csak víz! Maga soha se szeretett engem; magában nincsen se szív, se nemeslelkűség! Maga én előttem gyalázatos, alávaló, idegen, igen, igen, teljesen idegen ember! - fájdalommal és dühvel ejtette ki ezt, a magára nézve is rettenetes szót: *idegen*.

Arkágyevics Sztepán ránézett s a düh, mely az arczáról lerítt, elrémítette és meglepte őt. Nem tudta megérteni, hogy az ő iránta való szánalma őt annyira fölingerelhette. Dolli csak szánalmat látott benne maga iránt, nem pedig szerelmet. „Nem, ő gyűlöl engem, nem fog megbocsátani”, - gondolta magában.

- Ez rettenetes, rettenetes! - mondotta.

Ebben a pillanatban a másik szobában alkalmasint elesett, és sírni kezdett az egyik gyermek; Alexandrovna Darja hallgatózott s egyszeriben ellágyúlt az arcza.

Látszott rajta, hogy pár pillanatig habozik, mintha nem tudná: hol van és mitévő legyen, azután gyorsan fölkelt és az ajtó felé indúlt.

„Lám, mégis csak szereti az én gyermekemet, - gondolta Arkágyevics Sztepán, látva, hogy elváltozott az arcza a gyermeksírásra, - az *én* gyermekemet; hogy' gyűlölhet hát akkor engem?"

- Dolli, még csak egy szót, - mondotta, utána sietve.

- Ha utánam mer jönni, idecsődítem a cselédeket, a gyermekeket! Hadd tudja meg mindenki, milyen hitvány maga! Én ma elutazom, maga pedig maradjon itt a szeretőjével!

Ezzel kiment és becsapta maga után az ajtót.

Arkágyevics Sztepán felsóhajtott, megtörölte az arczát és halk léptekkel járt föl és alá a szobában. - „Matvjej azt mondja: eligazodik a dolog; de hogyan? Én még a lehetőségét se látom. Óh, óh, milyen rettenetes! És milyen közönségesen kiabált, - szólott csak úgy magában, eszébe jutván a kiabálása, és ezek a szavak: *hitvány* és *szerető*. - Még az is meglehet, hogy a lányok is hallották! Rettentően közönséges, rettentően." Arkágyevics Sztepán pár pillanatig ott állott magában, megtörölte a szemeit, fölsóhajtott, és jól kihúzván magát, kiment a szobából...

Péntek volt, s az ebédlőben éppen az órát húzta föl a német órás. Arkágyevics Sztepánnak eszébe jutott az az élcze, melyet erről a pontos, kopasz órásról csinált, hogy tudniillik a német, „maga is egész életére föl volt húzva arra, hogy órákat húzzon föl", és elmosolyodott. Arkágyevics Sztepán szerette a jó tréfát. „De lehet, hogy csakugyan eligazodik! Szép szó ez az: *eligazodik*, - gondolta. - Ezt el kell beszélnem".

- Matvjej! - kiáltott föl, - rendezd el akkor Marjával a pamlagszobát Arkágyevna Anna számára, - szólt oda a belépő Matvjejnek.

- Igenis.

Arkágyevics Sztepán fölvette a bundáját és kiment a lépcsőre.

- Nem tetszik hazajönni enni? - kérdezte Matvjej, a mint kikísérte.

- Magam se tudom. De nesze, fogjad, a költségekre, - mondotta, miközben egy tízrubeles bankót adott át neki a tárczájából. - Elegendő lesz?

- Akár elegendő, akár nem, ki kell jönni vele, - felelt Matvjej, s becsapván a kocsi ajtócskáját, visszavonúlt a lépcsőre.

Ezalatt Alexandrovna Darja, miután a gyermekét elcsitította s a kocsizörgésből megtudta, hogy az ura elment, visszatért a hálószobájába. Ez volt egyedüli menedékhelye a házi gondok elől, a melyek legott megrohanták, mihelyt kilépett belőle. Most is, az alatt a rövid idő alatt is, a míg átment a gyerekszobába, az angol miss és Filimonovna Matrjóna már találtak alkalmat rá, hogy néhány halasztást nem tűrő kérdést intézzenek hozzá, a melyekre csakis ő adhatott feleletet: a sétához milyen ruhát adjanak a gyerekekre? Kapjanak-e tejet? Nem volna-e jó más szakácsról gondoskodni?

- Eh, hagyjatok, hagyjatok békét! - mondotta s visszatérve a hálószobájába, leült ugyanarra a helyre, a hol az imént az urával beszélt, és sovány kezeit összekulcsolva, a melyeknek csontos ujjairól szinte lecsúsztak a gyűrűk, elkezdte az urával folytatott egész szóváltást visszaidézni az emlékezetébe. „Elment! De vajon hogyan végzett *vele*? - gondolta magában. - Talán bizony még most is találkoznak? Miért is nem kérdeztem meg tőle? Nem, nem, itt az együttélés ki

van zárva. Még ha egy födél alatt maradunk is, egymásra nézve idegenek vagyunk. Mind-örökre idegenek! - ismételte megint, különös hangsúlyozással, ezt a reá nézve is rettenetes szót. - Pedig hogy' szerettem, én istenem, hogy' szerettem őt!... De hogy' szerettem! És most, talán nem szeretem? Nem szeretem-e tán még jobban, mint annakelőtte? A legrettenetesebb az...” kezdte el, de nem fejezhette be a gondolatait, mert Filimonovna Matrjóna bekukkant az ajtón.

- Tessék hát elküldeni a testvéremért, - szólott, - hadd főzzön ebédet; különben, úgy, mint tegnap is, hat óráig se jutnak evéshez a gyerekek.

- Jó, jó, tüstént jövök és intézkedem. Elküldtek-e már friss tejért?

És Alexandrovna Darja megint elmerült a napi gondokba s egy időre beléjük fojtotta a maga bánatát.

V.

Arkágyevics Sztepán, szép tehetségeinél fogva jól tanult az iskolában, de lusta volt és csíntalan, s így mindig az utolsók közé került; de kezdettől fogva kicsapongó élete, jelentéktelen rangja és fiatalsága ellenére is, mint egyik moszkvai törvényszék elnöke, tekintélyes és szép jövedelemmel járó állást foglalt el. Ezt az állást Anna nevű húga urának, Karenin Alexandrovics Alexejnek a közbenjárására kapta meg, a ki abban a minisztériumban, a melyhez az illető törvényszék tartozott, a legfontosabb állások egyikét töltötte be; de még ha Karenin nem neveztette volna is ki a sógorát erre az állásra, Oblonszkij Sztiva száz más ember, férfi- és nőtestvér, első- és másodfokú rokon, nagybácsi és nagynéni révén hozzájutott volna vagy ehhez, vagy más hasonlóhoz, a mely hatezer rúbel fizetéssel jár, a mennyire neki föltétlenül szüksége volt, lévén az anyagi viszonyai, a felesége tekintélyes vagyona ellenére is, meglehetősen ziláltak.

Fél Moszkva és Pétervár rokoni és baráti viszonyban volt Arkágyevics Sztepánnal. Azok között az emberek közt született, a kik ennek a világnak a hatalmasai voltak, vagy azokká lettek. A kormányférfiak egyharmadrésze, - az öregebbek, - jó barátságban voltak az apjával s még gyerek-ingecskében ismerték őt; a második harmadrésze te-tu pajtása, a harmadik pedig csupa jó ismerőse volt; következésképpen a földi javaknak, állások, bérletek, konczessziók és más effélék képében való osztogatói mind barátai voltak és nem mellőzhették a maguk emberét; és Oblonszkijnak nem is kellett valami nagyon iparkodnia, hogy jövedelmező állást kapjon; csak arra kellett ügyelnie, hogy semmit vissza ne utasítson, senkire ne irígykedjék, senkivel össze ne veszszen, a mit egyébiránt veleszületett jóságánál fogva soha sem is cselekedett. Szinte furcsának találta volna, ha azt mondják neki, hogy nem kaphat állást olyan fizetéssel, a minőre szüksége van, annyival is inkább, mert az igényei nem is voltak valami nagyon túlzottak; mindössze is csak annyit akart, a mennyit a vele egykorúak kaptak, s az erre megfelelő állást ő se töltötte be rosszabbúl, mint bárki más.

Arkágyevics Sztepánt jó és vidám természetéért és kétségbevonhatatlan becsületességeért nemcsak azok szerették, a kik őt ismerték, hanem egész lényében, szép és derűlt külsejében, csillogó szemeiben, fekete hajában és szemöldökeiben, arczának patyolat fehérségében és pirosságában volt valami, a mi fizikailag is kellemesen és földerítően hatott azokra, a kik vele találkoztak. „Áá! Sztiva! Oblonszkij! Csakugyan ő az!” - kiáltottak föl csaknem mindig örömteljes mosolylyal azok, a kikkel összeakadt. Ha meg is esett olykor, hogy a vele való beszélgetés után kiderült, hogy voltaképpen semmi különösen örvendetes dolog nem történt, - másnap, harmadnap azért megint csak éppen úgy örült mindenki, ha vele találkozott.

Arkágyevics Sztepánnak, a ki immár harmadik esztendeje töltötte be egyik moszkvai törvényszéknek az elnöki állását, ezalatt az idő alatt tisztviselőtársainak, alárendeltjeinek, fölebbvalóinak és mindazoknak, a kiknek dolguk akadt vele, nemcsak szeretetét, hanem nagyrabecsülését is sikerült megnyernie. Azok a főbb tulajdonságok, a melyek Arkágyevics Sztepán számára ezt az általános nagyrabecsülést megszerezték, ezek voltak: először is az a rendkívüli szívélyesség, a melylyel az emberek iránt viseltetett, s a mely a saját fogyatkozásainak a tudatában lelte magyarázatát; másodszor a legteljesebb szabadelvűség, nem az, a melyről a lapokban olvasott, hanem az, a mely már a vérében volt, s a melynek a révén teljesen egyenlően bánt el mindenkivel, bármily vagyoni viszonyok közt lévő s bármely hivatású ember lett légyen is az illető; és harmadszor - s legfőképpen - a tökéletes közönyösség az iránt az ügy iránt, a melylyel foglalkozott, minek következtében sohasem ragadtatta el magát és soha se hibázott.

Mikor Arkágyevics Sztepán a hivatalába érkezett, a tiszteletteljes kapustól kísérve, a ki az irattáskáját vitte utána, bement kis dolgozószobájába, fölvette az egyenruháját és átment a tárgyalóterembe. Az irnokok és a szolgák mind fölugráltak s vidáman és tiszteletteljesen üdvözölték őt. Arkágyevics Sztepán szokása szerint gyorsan a helyére ment, kezet szorított a kollégáival és leült. Egy keveset eltréfált és elbeszélgetett velük, de éppen csak annyit, a mennyit illett, azután munkához látott. Senki Arkágyevics Sztepánnál jobban nem tudta eltalálni a szabadságnak, az egyszerűségnek és a hivatalos jellegnek azt az összhangját, a mely a kellemes hivataloskodáshoz szükséges. A titkár derülten és tiszteletteljesen, mint az Arkágyevics Sztepán vezetése alatt álló törvényszéknél mindenki, odajött az iratokkal hozzá és azon a bizalmasan szabadelvü hangon, a melyet éppen Arkágyevics Sztepán honosított volt meg, így szólott:

- Éppen most kaptuk meg az adatokat a penzenszkij kormányzóságtól. Ime itt vannak, parancsolja talán...

- Megkaptuk hát végre? - szólott Arkágyevics Sztepán, s összehajtotta az iratokat. - Nos tehát, uraim. - És az ülés megkezdődött.

„Ha ezek tudnák, - gondolta magában, a jelentés hallgatása közben jelentőségteljesen félrebillentve a fejét, - milyen alázatos kis iskolásfiú volt egy félórával ezelőtt az ő elnökük!” S mialatt a jelentést olvasták, szinte mosolyogtak a szemei. A tárgyalásnak egyhuzamban kellett tartania két óráig, azután következett a szünet és a reggeli.

Még nem volt két óra, mikor a tárgyaló terem nagy, üveges ajtaja kinyílt és valaki belépett rajta. A törvényszék tagjai az arczkép alól és a tükör mögűl mind az ajtóra néztek, megörülvén a szórakozásnak; de az ajtónál álló szolga legott kituszkolta a belépőt és betette mögötte az üveges ajtót.

Mikor a jelentést végigolvasták, Arkágyevics Sztepán fölkelt, kinyújtózott és leróván a kor szabadelvűségének az adóját, ott a tárgyaló teremben elővett egy szivarkát és visszavonúlt a szobájába. Két társa, a réges-régóta szolgáló Nikitin és Grinyevics, a kamarás, vele együtt távoztak a teremből.

- Reggeli után majd befejezhetjük, - mondotta Arkágyevics Sztepán.

- Persze hogy be! - felelt Nikitin.

- Hanem nagy kópé lehet ám ez a Fomin, - jegyezte meg Grinyevics, a tárgyalás alatt levő ügyben szereplő személyek egyikére.

Arkágyevics Sztepán Grinyevics eme szavaira összeránczolta a homlokát, ezzel akarván értésére adni, hogy nem illik idő előtt ítéletet mondani, s nem felelt neki semmit.

- Ki volt az, a ki az imént bejött? - kérdezte a szolgától.

- Mialatt egy pillanatra elfordultam, kegyelmes uram, minden bejelentés nélkül belopózott valaki. Excellenciád után kérdezősködött. Azt mondtam neki, majd ha a többiek kijönnek...

- Hol van?

- Kiment egy cseppet az előcsarnokba, eddig még itt járkált föl és alá. Ez az ni, - mondotta a szolga, s rámutatott egy jól megtermett, szélesvállú és göndör szakállú emberre, a ki bárány-bőrsipkával a fején gyorsan és könnyedén szaladt föl a kőlépcső kitaposott fokain. Egy czingár hivatalnok, a ki iratcsomóval a hóna alatt éppen lefelé ballagott, megállt és méltatlankodva nézett végig a siető ember lábain, majd kérdő pillantást vetett Oblonszkijra.

Arkágyevics Sztepán éppen ott állott a lépcsőnél. Kedélyességtől sugárzó arcza csak még jobban fölragyogott egyenruhájának kivarrott gallérja mögül, mikor az illetőt felösmerte.

- Csakugyan ő az! Levin, no végre! - mondotta szivélyes és gúnyos mosolylyal, s a feléje tartó Levint végigmérve. - Hogy-hogy' nem átallottál engem fölkeresni ebben az oduban? - kérdezte tőle Arkágyevics Sztepán, nem érvén be azzal, hogy megszorongatta a kezét, hanem össze is csókolta őt. - Rég itt vagy már?

- Éppen most jöttem és nagyon vágytalak látni, - felelt Levin elfogúltan, s egyúttal bosszúsan és nyugtalanúl nézett körül.

- Nos hát, gyerünk a szobámba, - szólt Arkágyevics Sztepán, ösmervén barátjának önző és megátalkodott bátortalanságát, s miután megfogta a kezét, mintha valami veszedelmes helyen vezetné keresztül, úgy húzta őt maga után.

Arkágyevics Sztepán csaknem összes ösmerőseivel tegeződött: hatvanéves öregekkel és húszesztendős fiatalemberekkel, szinészekkel és miniszterekkel, kereskedőkkel és főhadsegédekkel, úgy, hogy nagyon sokan azok közül, a kik vele tegeződtek, a társadalmi létra két szélső fokán állottak, és ugyancsak nagyot néztek volna, ha megtudják, hogy Oblonszkij révén valamelyes közösségben állanak egymással. Tegeződött mindenkivel, a kivel pezsgőzött, pezsgőzni pedig mindenkivel pezsgőzött, és így, ha alárendeltjei jelenlétében találkozott holmi „szégyenletes" te-tu pajtásaival, a mint tréfásan barátainak egy részét nevezte, veleszületett tapintatával ügyesen tudta csökkenteni annak a benyomásnak a kellemetlenségét, a melyet az ilyesféle találkozások alárendeltjeire tettek. Levin nem tartozott ugyan a „szégyenletes" te-tu pajtások közé, de Oblonszkij tapintatosan megérezte, hogy Levin esetleg azt gondolhatná, hogy ő az alárendeltjei előtt tán nem akarná elárulni vele való bizalmas viszonyát, s azért sietett őt bevezetni a szobájába.

Levin csaknem egyidős volt Oblonszkijval, s nem pusztán a pezsgő révén tegeződött vele. Levin kora ifjúságától fogva czimborája és barátja volt neki. Jellemük és ízlésük különbözősége ellenére is, úgy szerették egymást mint azok a barátok szokták, a kik kora ifjúságukban kerülnek össze. De mindamellett, a mint ez az olyan emberek között, a kik különböző működési kört választanak maguknak, gyakran megesik, mindenikük, bár ha jól megfontolván a dolgot, helyesnek tartotta is, a lelke fenekén mégis mélységesen megvetette a másik működési körét. Mindeniküknek úgy tetszett, hogy csak az övé az igazi élet, az pedig, a melyet barátja él - puszta chimaera. Oblonszkij nem fojthatta el könnyed, gúnyos mosolyát, mikor Levint megpillantotta. Pedig hányszor látta már őt megérkezni Moszkvába a falujából, a hol csinált ugyan valamit, de hogy mit, azzal Arkágyevics Sztepán soha se tudott egészen tisztába jönni, az igaz, hogy nem is valami nagyon érdeklődött iránta. Levin mindig izgatottan, lóhalálában, valamelyest elfogúltan s ez elfogúltság miatt ingerűlten, és a legtöbbször a dolgoknak teljesen új és váratlan felfogásával jött Moszkvába. Arkágyevics Sztepán szerette ezt, s csak mosolygott rajta. Éppen így Levin is egész lelkéből megvetette barátjának nagyvárosi életmódját és

hivatalát, a melyet badarságnak tartott s a melyen csak mosolyogni tudott. A különbség köztük csak az volt, hogy Oblonszkij, a ki azt cselekedte, a mit mindenki cselekszik, meggyőződéssel és kedélyesen, Levin pedig meggyőződés nélkül és olykor bosszúsan mosolygott.

- Már oly régóta vártunk, - mondotta Arkágyevics Sztepán a szobájába érve, s eleresztette Levin kezét mintegy ezzel akarván jelezni, hogy itt a veszedelmek véget értek. - Nagyon, de nagyon örülök, hogy láthatlak, - folytatta. - Nos, mi történt veled? Hogy' vagy? Mikor jöttél?

Levin hallgatott és rápislantott Oblonszkijnak két, előtte ismeretlen társára, és különösen a gavalléros Grinyevics kezére, a melynek olyan fehér és hosszú újjai, s ezeken olyan hosszú, sárgás és a szélükön hajlott körmei, a kézelőjén pedig olyan óriási és ragyogó gombjai voltak, hogy ezek a kezek szemlátomást egész figyelmét lefoglalták és megfosztották őt a gondolat szabadságától. Oblonszkij ezt legott észrevette és elmosolyodott.

- Igaz ni, hadd ösmertessem meg az urakat egymással, - mondotta. - A társaim: Nikitin Ivánovics Filipp, Grinyevics Sztaniszlavics Mihail, - majd Levinhez fordulva: - Levin Dmitrijevics Konsztantin, igen befolyásos ember a zemsztvoban, különben újdonsült zemsztvo-tag, tornász, a ki félkézzel öt púdot[2] is fölemel, marhatenyésztő, vadász és jó barátom, Koznysev Ivánovics Szergejnek pedig a testvére.

- Nagyon örülök a szerencsének, - szólott az öreg.

- Van szerencsém ösmerni a testvérét, Ivánovics Szergejt, - mondotta Grinyevics, és felénnyújtotta hosszú-körmös, fínom kezét.

Levin elkomolyodott, hidegen kezet szorított vele, s legott Oblonszkijhoz fordult. Ámbátor nagy tisztelettel viseltetett egész Oroszországban jól ösmert, vele egy anyától való író-testvére iránt, de azért még sem szenvedhette, mikor nem mint Levin Konsztantinhoz, hanem mint a hírneves Koznysev testvéréhez fordultak hozzá.

- Nem, nem vagyok már többé zemsztvo-tag. Összevesztem mindenkivel s a gyűlésekre se járok többé, - mondotta, Oblonszkij felé fordulva.

- Ugyancsak hamar! - szólt Oblonszkij mosolyogva. - De hát hogyan? Miért?

- Hosszú história ez. Valamikor majd elmondom, - szólott Levin, de azért tüstént hozzálátott az elmondásához. - Nos tehát, röviden szólva, meggyőződtem róla, hogy a zemsztvonak nálunk semmiféle működési köre nincs és nem is lehet, - szólt oly hangon, mintha csak az imént bántotta volna meg valaki: - egyrészről játék, parlamentesdi az egész, én pedig nem vagyok sem eléggé fiatal, sem eléggé vén ahhoz, hogy az ilyen játékban örömemet leljem; másrészről pedig csak arra való, (itt kissé akadozni kezdett), hogy eszközül szolgáljon a kerületi coteriek-nek arra, hogy pénzt szerezzenek. Annakelőtte voltak a gyámhatóságok, a bíróságok, most pedig itt van a zemsztvo, mely nem ugyan ajándékok, hanem meg nem szolgált járandóságok képében pénzeli az embereket, - mondotta oly hevesen, mintha csak a jelenlévők közül ellentmondott volna valaki a nézetének.

- Áhá! Úgy látom, már megint új álláspontra jutottál, a konzervativ álláspontra, - szólott Arkágyevics Sztepán. - No, egyébiránt erről majd később.

- Igen, majd később. De hát okvetetlen találkoznom kellett veled, - mondotta Levin, s gyűlölködő pillantást vetett Grinyevics kezére.

Arkágyevics Sztepán alig észrevehetően elmosolyodott.

[2] Púd, sulymérték = 40 font. (A ford.)

- Miért mondtad, hogy soha többé nem veszel magadra európai ruhát? - kérdezte s végignézett vadonatúj és nyilván valami franczia szabó műhelyéből kikerült ruháján. - Úgy, úgy! Látom már: teljesen új álláspontra érkeztél.

Levin egyszerre elpirult, de nem úgy, a mint a felnőttek szoktak, könnyedén, és a nélkül, hogy tudnának róla, hanem úgy, mint a hogy' a gyermekek pirulnak, a kik érzik, hogy bátortalanságukban nevetségesek s ennek következtében elszégyellik magukat, mind jobban elpirulnak és szinte könnyekre fakadnak. És olyan furcsa volt ezt az okos, férfias arczot olyan gyermekes állapotban látni, hogy még maga Oblonszkij is levette róla a szemét.

- De hát hol találkozhatnánk? Nekem nagyon, de nagyon fontos beszédem volna veled, - mondotta Levin.

Oblonszkij mintha elgondolkozott volna.

- Mondok valamit: menjünk el Gurinhoz reggelizni, ott majd beszélgethetünk. Három óráig szabad vagyok.

- Nem, - szólt Levin, rövid gondolkodás után, - nekem még más dolgaim is vannak.

- No jó, akkor hát ebédeljünk együtt.

- Ebédelni? De hiszen nekem voltaképpen semmi különös dolgom sincs veled, csak két szót akarok mondani, illetve kérni, s akkor aztán beszélgethetünk.

- Akkor hát mondd el azt a két szót most, beszélgetni meg majd ebédnél beszélgetünk.

- Nos hát, az a két szó, - mondotta Levin, - egyébiránt semmi különös ám.

Egyszerre haragos kifejezést öltött az arcza, a mi onnan eredt, hogy teljes erővel iparkodott legyőzni az elfogúltságát.

- Mit csinálnak Scserbaczkijék? A régiben van minden? - kérdezte.

Arkágyevics Sztepán, a ki már régóta tudta, hogy Levin szerelmes az ő sógornőjébe, Kitibe, alig észrevehetően elmosolyodott, s a szemei vídáman fölcsillantak.

- Te két szót mondtál, én azonban nem tudok két szóval felelni, mert... Bocsáss meg egy pillanatra...

Bizalmas tiszteletteljességgel és a főnökkel szemben a hivatalos ügyek ösmeretéből folyó fensőbbségnek minden titkárral közös szerény öntudatával belépett a titkár, odament az iratokkal Oblonszkijhoz, és kérdés örve alatt valami bökkenőt kezdett magyarázgatni neki. Arkágyevics Sztepán oda se figyelt, hanem gyöngéden a karjára tette a kezét.

- Nem kérem, csinálja csak úgy, a hogy' mondtam, - szólt Oblonszkij, észrevételét egy mosolylyal enyhítve, s miután szelíden elmagyarázta neki, hogy ő hogy' fogja fel a dolgot, félretolta az iratokat és így szólt: - csinálja csak úgy, legyen szíves csak úgy, Nikitics Zachar.

A titkár zavartan távozott. Levin pedig, a ki a titkárral való megbeszélés ideje alatt teljesen magához tért a zavarából, mindkét kezével egy székre támaszkodva, gúnyos figyelemmel az arczán állott ott.

- Nem értem, nem értem, - mondotta.

- Mit nem értesz? - kérdezte Oblonszkij, szintén derült mosolylyal, s egy szivarkát vett elő. Valami különös kifakadást várt Levintől.

- Nem értem, a mit csinálsz, - szólt Levin vállat vonva. - Hogy' vagy képes teljes komolysággal csinálni az ilyesmit?

- Miért?

- Azért, mert voltaképpen nincs is mit csinálnod.

- Te tán azt hiszed, pedig hát el vagyunk ám halmozva munkával.

- Papiros-munkával. Neked persze, különös tehetséged van ehhez, - tette hozzá Levin.

- Szóval, te úgy gondolod, hogy hiányzik belőlem valami?

- Lehet, hogy igen, - mondotta Levin. - De mindamellett gyönyörködöm a te méltóságodban, és büszke vagyok rá, hogy egy ilyen nagy férfiú nekem barátom. Hanem még mindig nem feleltél a kérdésemre, - tette hozzá, kétségbeesett erőlködéssel iparkodván Oblonszkijnak egyenesen a szeme közé nézni.

- No jó, jó. Várj egy cseppet, majd rátérünk arra is. Szép dolog ám az, ha valakinek, mint neked, háromezer deszjátin földje van a karazinszkij kerületben, meg ilyen izmai és a mellett olyan friss, akár egy tizenkétesztendős leány, - de adod még te majd olcsóbban is. A mi pedig azt illeti, a mit kérdeztél: változás ugyan nincs, de azért kár, hogy oly régen nem voltál itt.

- Miért? - kérdezte Levin réműlten.

- Csak, - felelt Oblonszkij. - Majd beszélünk róla később. De hát voltaképpen mért is jöttél most ide?

- Óh, erről is majd később beszélünk, - szólt Levin, megint fülig elpirulva.

- No jó. Hiszen érthető, - jegyezte meg Arkágyevics Sztepán. - Lásd, meghínálak magamhoz ebédre, de a feleségem nem érzi magát egészen jól. De mondok valamit, ha látni akarod őket, úgy most négy és öt óra közt minden valószínűség szerint az állatkertben vannak. Kiti korcsolyázik. Menj oda, én majd utánad megyek s aztán együtt elmehetünk valahová ebédelni.

- Pompás, tehát a viszontlátásra.

- Vigyázz, mert a hogy' ösmerlek, az egészről megfeledkezel, s egyszerre csak elutazol haza, falura! - kiáltott utána Arkágyevics Sztepán nevetve.

- Nem, igazán nem.

És Levin, a kinek csak akkor jutott eszébe, hogy Oblonszkij társaitól elfelejtett elbúcsúzni, a mikor már az ajtóban volt, kiment a szobából.

- Nagyon erélyes úrnak látszik, - jegyezte meg Grinyevics, mikor Levin kiment.

- Bizony, bátyuska, - mondotta Arkágyevics Sztepán fejcsóválva, - ez aztán a boldog ember! Háromezer deszjátin elsőosztályú föld a karazinszkij kerületben, és ekkora frisseség! Nem úgy, mint mi.

- Még ön is panaszkodik, Arkágyevics Sztepán?

- Bizony, rossz, gyalázatos egy állapot, - mondotta Arkágyevics Sztepán mélyen fölsóhajtva.

VI.

Mikor Oblonszkij megkérdezte Levintől, hogy voltaképpen miért jött most ide, Levin elpirult és haragudott magára azért, hogy elpirult, mert azt csak nem felelhette neki: „Azért jöttem, hogy megkérjem a sógornőd kezét", pedig hát egyenesen és kizárólag csak azért jött.

A Levin- és a Scserbaczkij-családok régi, moszkvai családok voltak, s mindenkor bizalmas és szoros baráti viszony fűzte őket egymáshoz. Levin diákkorában ez a kapocs még jobban

megszilárdult. Ő ugyanis együtt végzett és együtt lépett az egyetemre a fiatal Scserbaczkij herczeggel, Dolli és Kiti testvérbátyjával. Ebben az időben Levin gyakran megfordult Scserbaczkijék házában és beleszeretett ebbe a házba. Bármily különösnek lássék is, Levin Konsztantin valósággal a házba, a családba és különösen a Scserbaczkij-család női felébe szeretett volt bele. Levin maga nem is emlékezett az édes anyjára, egyetlen nőtestvére idősebb volt nála, úgy, hogy Scserbaczkijék házában ösmerte meg először azt a művelt és tisztességes régi-nemesi családi kört, a melytől apjának és anyjának a halála megfosztotta. Ennek a családnak összes, de különösen nő-tagjai valami titokzatos és költői fátyollal eltakarva jelentek meg előtte, s ő nemcsak hogy nem látott bennük semmiféle fogyatkozást, de sőt az őket elborító költői fátyol mögött a legmagasztosabb érzelmeket és a képzelhető legnagyobb tökéletességet feltételezte. Hogy miért kellett ennek a három kisasszonynak naphosszat francziául és angolul beszélni; hogy mért kellett nekik a nap bizonyos óráiban fölváltva a zongorát verni, a melynek hangjai fölhallatszottak a fivérükhöz, a hol a diákok tanultak; hogy mért jártak a házba a franczia irodalom, a zene, a rajz és a táncz tanárai; hogy bizonyos órákban mért kocsikázott ki m-lle Linonnal mind a három kisasszony a Tverszkij-boulevardra, még pedig selyembundácskában - Dolli hosszúban, Natali félhosszúban, Kiti egészen rövidben, a mely alól feszes, piros harisnyába bújtatott formás lábacskái egészen kilátszottak; hogy mért kellett nekik aranykokárdás kalapot viselő inassal a nyomukban sétálni a Tverszkij-boulevardon, - mindezt és még sok egyebet, a mi az ő titokzatos világukban történt, nem értette, de tudta, hogy mindaz, a mi ott történt, a lehető legjobb volt, s éppen az eseményeknek ebbe a titokzatosságába szeretett volt bele.

Diákkorában majd hogy bele nem bolondult a legidősebbe, Dolliba, a kit azonban csakhamar férjhez adtak Oblonszkijhoz. Azután kezdett belehabarodni a másodikba. Szinte érezte, hogy a három közül egyikbe bele kell szeretnie, csak azt nem tudta eldönteni, hogy voltaképpen melyikbe. De Natali is, alig hogy a világban bemutatkozott, férjhezment egy Lyvov nevű diplomatához. Kiti még gyermek volt, mikor Levin kikerült az egyetemről. A fiatal Scserbaczkij, miután belépett a tengerészethez, belefúlt a Balti-tengerbe, és Levinnek Scserbaczkijékhoz való viszonya, Oblonszkijval való barátsága ellenére is, mindinkább elhidegült. De mikor Levin ebben az évben a tél elején, egyesztendei falusi tartózkodása után Moszkvába jött és viszontlátta Scserbaczkijékat, legott megértette, hogy a három közül voltaképpen melyik volt arra szánva, hogy ő belészeressen.

Úgy látszhatott, mintha mi sem volna egyszerűbb, mint az, hogy ő, egy jó családból való, inkább gazdag, mint szegény, és harminczkét esztendős ember, megkérje Scserbaczkij herczegnőnek a kezét; minden valószínűség szerint tüstént jó parthienak ismerték volna el. De Levin szerelmes volt, s azért úgy tetszett neki, hogy Kiti minden tekintetben annyira tökéletes és annyira minden más földi lény fölött álló teremtés, ő pedig annyira földhöz tapadt és alantas lény, hogy arra még csak gondolni se lehet, hogy akár mások, akár ő maga őt hozzá méltónak elösmerjék.

Miután két hónapot töltött volt Moszkvában valóságos mámorban, s a társaságban, a hova éppen azért járt el, hogy vele találkozzék, csaknem mindennap látta Kitit, egyszerre arra az elhatározásra jutott, hogy a dologról szó se lehet, és visszament falura.

Levin azt a meggyőződését, hogy a dologról szó se lehet, arra alapította, hogy a rokonok szemében ő előnytelen és a bájos Kitihez méltatlan parthie, az pedig, hogy Kiti őt szeresse, teljes lehetetlenség. A rokonok szemében neki semmiféle állandó és meghatározott foglalkozása és társadalmi állása nem volt, míg a társai közül most, a mikor ő harminczkét esztendős lett, ki ezredes, ki szárnysegéd, ki tanár, ki bank- vagy vasút-igazgató, ki pedig - mint Oblonszkij - törvényszéki elnök volt; ő pedig (azt nagyon jól tudta, hogy mások milyen szemmel néztek rá) egyszerű gazdaember, a ki marhatenyésztéssel, szalonka-vadászattal és építkezésekkel foglal-

kozik, más szóval egy tehetségtelen fráter, a kiből semmi se lett, és a ki, a társaság fölfogása szerint, ugyanazt cselekszi, a mit az olyan emberek cselekszenek, a kik semmire se valók.

Maga a titokzatos és elragadó Kiti pedig, lehetetlen, hogy egy ilyen csúnya, - a minőnek magát tartotta, - és a mi a fő, ilyen egyszerű és semmiben sem kiváló embert szerethessen. Ezenkívül Kitihez való régebbi viszonyában, - mely az utóbbinak bátyjával való barátsága révén a felnőtt embernek a gyermekhez való viszonya volt, - szerelmének egy újabb akadályát látta. Egy csúnya, de jó embert, a minőnek magát is tartotta, - mint ő gondolta, - lehet ugyan szeretni, mint barátot, de ahhoz, hogy valaki olyan szerelemmel szerettessék, a minővel ő Kitit szerette, ahhoz szép, és a mi fő, - rendkívüli embernek kell lenni.

Hallotta ugyan nem egyszer, hogy a nők sokszor szeretnek csúnya és egyszerű embereket, de nem hitte, mert magáról ítélt, a ki szintén csak szép, titokzatos és rendkívüli nőket tudott szeretni.

De miután két hónapot töltött falun, teljes magányosságban, meggyőződött róla, hogy ez nem volt egyike azoknak a szerelmeknek, a melyeken kora ifjúságában keresztülment; hogy ettől az érzelemtől egy pillanatra se volt nyugta; hogy nem élhetett tovább a nélkül, hogy azt a kérdést eldöntse: vajon a felesége lesz-e vagy nem, és hogy egész kétségbeesése annak a fölismeréséből származott, hogy voltaképpen semmi bizonyítéka sincs arra nézve, hogy csakugyan el fogják utasítani. Így most azzal a szilárd elhatározással utazott Moszkvába, hogy megkéri a kezét és nőül veszi, ha elfogadják vőnek. Vagy... arra nem is mert gondolni, mi lesz akkor, ha kosarat kap.

VII.

Levin a reggeli vonattal érkezett meg Moszkvába s anyai részről legidősebb bátyjához, Koznysevhez szállott; mihelyt átöltözött, azzal a szilárd elhatározással ment be dolgozószobájába, hogy tüstént elmondja neki jövetelének az okát és mindjárt tanácsot is kér tőle; de a bátyja nem volt egyedül. Ott ült nála a bölcsészetnek egy ösmert tanára, a ki csak azért jött el hozzá Charkovból, hogy tisztázzon egy félreértést, mely közöttük valami rendkívül fontos bölcsészeti kérdésben fölmerült. A tanár heves polémiát folytatott a materialisták ellen, Koznysev Szergej pedig nagy figyelemmel kísérte ezt a polémiát, és elolvasván a tanár legutóbbi czikkelyét, levélben írta meg neki az észrevételeit; szemére vetette, hogy túl nagy engedményeket tesz a materialistáknak. És a tanár azonnal eljött, hogy a dolgot vele tisztábahozza. Egy divatos kérdésről volt szó: van-e elválasztó határ az ember tevékenységében a lelki és élettani jelenségek között, s ha igen, hol?

Ivanovics Szergej a mindenkivel szemben szokásos barátságosan-hideg mosolylyal fogadta az öccsét, s miután megösmertette őt a tanárral, folytatta a beszélgetést.

A szűkhomlokú, pápaszemes, apró emberke egy pillanatra félbenhagyta a társalgást, hogy a jövevényt üdvözölje, azután ügyet se vetve Levinre, folytatta a beszédjét. Levin csak ült, és várta, mikor megy el a tanár, de a beszélgetés tárgya csakhamar az ő érdeklődését is fölkeltette.

Levin látta a lapokban azokat a czikkelyeket, a melyekről szó volt, el is olvasta őket, érdeklődvén iránt mint a természettudomány még az egyetemről ösmert alapfogalmainak a fejlődése iránt, de soha az embernek mint állatnak származásáról, a reflexekről, a biologiáról és a szocziologiáról szóló tudományos fejtegetéseket nem hozta volt kapcsolatba az életnek és a halálnak ő reá magára nézve való jelentőségét tárgyaló ama kérdésekkel, a melyek őt az utóbbi időben mind gyakrabban és gyakrabban foglalkoztatták.

A mint bátyjának a tanárral folytatott beszélgetését hallgatta, azt vette észre, hogy ők a tudományos kérdéseket benső, egyéni kérdésekkel kötötték össze, többízben csaknem el is jutottak ezeknek a kérdéseknek a lényegéhez, de valahányszor a közelébe férkőztek a legfőbb dolognak, úgy tetszett neki, hogy legott sietve eltávolodtak tőle, s megint elmerültek a fínom megkülönböztetések, a magyarázatok, az idézetek, a czélzások s a tekintélyekre való hivatkozások szövevényébe, úgy, hogy ilyenformán ő csak nagynehezen tudta megérteni, hogy voltaképpen miről is van szó.

- Azt nem fogadhatom el, - mondotta Ivanovics Szergej, a kifejezéseknek nála megszokott tisztaságával és szabatosságával s az előadás választékosságával, - abban semmi szín alatt sem érthetek egyet Keis-szel, hogy a külvilágra vonatkozó összes képzeteim a benyomásokból erednek. A *lét* legalapvetőbb képzeteit nem érzékelés útján kapom; mert hiszen nincs is semmi különleges szerv ezeknek a képzeteknek a közvetítésére.

- Igen, ám, de ők, Wurst, Knaust és Pripaszov erre azt felelik önnek, hogy az ön tudata a létről az összes érzékelések közösségéből ered, hogy a létnek ez a tudata az érzékelések eredménye. Sőt Wurst egyenesen kimondja, hogy a hol nincs érzékelés, ott a lét felfogására való képesség sincs meg.

- Én meg ennek ellenében azt mondom, - kezdte Ivanovics Szergej.

De itt Levinnek megint úgy tetszett, hogy elérkezvén a legfontosabbhoz, újra eltávolodnak tőle, s elszánta magát, hogy a következő kérdést intézze a tanárhoz:

- Következésképpen, ha az érzéseim megsemmisűlnek, ha a testem meghal, szó se lehet többé semmiféle létről? - kérdezte.

A tanár bosszúsan és szinte a félbeszakításból származó szellemi fájdalommal pillantott föl a furcsa kérdezőre, a ki inkább hasonlított valami hajómunkáshoz, mint philosophushoz, majd átsiklott a tekintete Ivanovics Szergejre, mintha azt kérdezte volna: ugyan mit feleljen hát az ember erre? De Ivanovics Szergej, a ki távolról sem beszélt olyan megerőltetéssel és egyoldalúsággal, mint a tanár, s a kinek a fejében még mindig elegendő hely maradt arra, hogy a tanárnak is megfeleljen, s egyúttal azt az egyszerű és természetes szempontot is megértse, a melynek alapján a föltett kérdés állott, elmosolyodott és így szólt:

- Ezt a kérdést még nincs jogunk eldönteni...

- Nincsenek még kellő adataink, - tódította a tanár és folytatta fejtegetéseit. - Nem, - úgymond, - én utalok arra, hogy ha, a mint Pripaszov egyenesen kimondja, az érzékelésnek a benyomás szolgál is alapúl, azért ezt a két fogalmat szigorúan el kell egymástól választanunk.

Levin nem hallgatott többé oda, hanem várta, mikor megy el már a tanár.

VIII.

Mikor a tanár eltávozott, Ivanovics Szergej odafordult az öcscséhez:

- Nagyon örülök, hogy eljöttél. Soká maradsz? Mit csinál a gazdaság?

Levin tudta, hogy legidősebb bátyját a gazdaság vajmi kevéssé érdekli, és hogy pusztán udvariasságból kérdezősködött felőle, s azért csak a búza eladásáról és a pénzekről beszélt neki valamit.

Levin meg akarta mondani a bátyjának, hogy nősűlni készül s tanácsot is akart tőle kérni, sőt erre szilárdan el is volt tökélve; de mikor meglátta őt, mikor végighallgatta a tanárral foly-

tatott beszélgetését, mikor aztán hallotta azt az önkéntelenül is vállveregető hangot, a melyen a gazdasági ügyek felől kérdezősködött (az anyai birtokuk nem volt megosztva és mind a két részt Levin kezelte) egyszeriben úgy érezte, hogy nem igen tud előállani előtte a nősülési szándékával. Érezte, hogy a bátyja nem úgy fogná föl a dolgot, a mint ő szeretné.

- Nos, és hogy' áll nálatok a dolog a zemsztvoval? - kérdezte Ivanovics Szergej, a ki nagyon érdeklődött a zemsztvo-intézmény iránt s nagy jelentőséget tulajdonított neki.

- Igazán, nem tudom...

- Hogy-hogy'? De hiszen tagja vagy a zemsztvo-választmánynak?

- Nem, már nem vagyok tagja; kiléptem; - felelt Levin, - s nem is járok el többé a gyűlésekre.

- Kár! - szólott Ivanovics Szergej elkomolyodva.

Levin, a maga igazolására, kezdte elmondani, mi történt az ő kerületének a gyűlésein.

- Lám, így van ez mindig! - vágott közbe Iványovics Szergej. - Mi oroszok mindig ilyenek vagyunk. Lehet, hogy ez tán szép vonás bennünk, - a képesség arra, hogy a magunk fogyatkozásait meglássuk, csakhogy a túlságba megyünk, gúnynyal vígasztalódunk, a mely mindenkor készen áll a nyelvünkön. Én csak annyit mondok neked, adnók csak oda ezeket a jogokat, a mi zemsztvo-intézményünket más európai nemzetnek, - a németek és az angolok kidolgoznák belőlük a szabadságot, mi pedig, ime, csak nevetünk rajtok.

- De mitévők legyünk? - mondotta Levin beösmeréssel. - Ez volt az én utolsó kísérletem. És egész lelkemmel próbálkoztam. Nem bírom. Képtelen vagyok rá.

- Dehogy is vagy képtelen, - szólott Ivanovics Szergej, - nem helyesen ítéled meg a dolgokat.

- Lehet, - felelt Levin leverten.

- Hát azt tudod, hogy a testvérünk, Nikolaj, megint itt van?

Nikoláj idősebb édestestvére volt Levin Konsztantinnak, és egy anyától való testvére Ivanovics Szergejnek, egy elzüllött alak, a ki vagyona nagy részének a nyakára hágott, a legfurcsább és legselejtesebb társaságban forgolódott és hadilábon állott a testvéreivel.

- Mit mondasz? - kiáltott föl Levin réműlten. - Honnan tudod?

- Prokofij látta az utczán.

- Itt, Moszkvában? De hát hol van? Te tudod? - Levin fölkelt a székéről, mintha tüstént indulni készült volna.

- Sajnálom, hogy elárultam, - szólt Iványovics Szergej, fejcsóválva nézvén öcscsének izgatottságát. - Elküldtem megtudni, hol lakik, és elküldtem hozzá a Trubin-féle váltót, a melyet én fizettem ki helyette. Ime, mit felelt rá.

És Ivanovics Szergej odanyújtott az öcscsének egy levelet, melyet a papirnehezék alól vett elő.

Levin elolvasta a furcsa, de ösmerős vonásokkal írt levelet: „Kérem szívesen, hagyjanak békében. Ez az egyetlen, a mit szeretetreméltó testvéreimtől kérek. Levin Nikoláj."

Levin elolvasta, s a nélkül, hogy a fejét fölemelte volna, kezében a levéllel állott ott Iványovics Szergej előtt.

Küzdött egymással a lelkében az a vágy, hogy szerencsétlen bátyját elfeledje és az a tudat, hogy ez bizony csúnya lenne.

- Nyilvánvaló, hogy sértegetni akar, - folytatta Ivánovics Szergej, - csakhogy engem nem sérthet, s én egész lelkemmel rajta volnék, hogy segítsek rajta, de tudom, hogy ez lehetetlen.

- Persze, persze, - ismételte Levin. - Teljesen értem és méltánylom a te viselkedésedet; de azért én mégis elmegyek hozzá.

- Ha akarsz, ám menj, de én nem tanácslom, - szólt Iványics Szergej. - Azaz, a mi engem illet, én nem félek, téged ő nem fog velem meghasonlásba sodorni; de a te érdekedben azt tanácsolom, jobb lesz, ha nem mégy el hozzá. Segíteni úgy se lehet rajta. Egyébiránt tégy, a mint jónak látod.

- Lehet, hogy nincs mód rajta segíteni, de én úgy érzem, különösen ebben a pillanatban, - de persze, ez más lapra tartozik, - úgy érzem, hogy nem tudok ebben megnyugodni.

- Ezt igazán nem értem, - mondotta Ivánovics Szergej. - Csak úgy érteném, - tette hozzá, - ha ez leczke akarna lenni a megalázkodásban. Én egészen másképpen és enyhébben ítélem meg azt, a mit alávalóságnak hívnak, azóta, mióta Nikoláj testvérünk azzá lett, a mi... Hiszen tudod, hogy mit követett el...

- Óh, ez rettenetes, rettenetes! - ismételgette Levin.

Miután Ivánovics Szergej inasától megkapta a bátyja czímét, Levin azonnal el akart menni hozzá, de kissé megfontolva a dolgot, elhatározta, hogy estére halasztja a látogatását. Mindenekelőtt már csak azért is, hogy lelki nyugalmát visszanyerje, dűlőre kellett vinnie azt az ügyet, a melyért tulajdonképpen Moszkvába jött. A bátyjától Oblonszkijhoz sietett a törvényszékre, s miután értesüléseket szerzett Scserbaczkijékról, elment oda, a hol, mint hallotta, megtalálhatja Kitit.

IX.

Négy órakor Levin, erősen érezvén a szíve dobogását, az állatkertnél leugrott a kocsijáról s egy mellékösvényen odament a hegyekhez és a korcsolyapályához, bizton tudván, hogy ott fogja őt találni, mert ott látta a bejáratnál Scserbaczkijék kocsiját.

Derült, hideg nap volt. A bejáratnál sorjában állottak a kocsik, szánok, kocsisok és rendőrök. A kapuban és a tisztára söpört utakon tarka nép nyüzsgött a faragott szelemenes orosz házikók közt; a kert borzas és vén nyírfái, melyeknek ágai szinte roskadoztak a hó alatt, mintha maguk is új és ünnepi köntöst öltöttek volna.

A mint ott ballagott az ösvényen a korcsolyapálya felé, így szólott magában: - „Nem szabad izgatottnak lenned, meg kell nyugodnod szépen. Mi bajod? Mi lelt? Hallgass már, te ostobácska”, - mondotta a szívének. De minél inkább meg akarta magát nyugtatni, annál jobban elállott a lélekzete. Találkozott egy ösmerősével, a ki rákiáltott, de Levin azt se tudta, hogy ki volt az. Odaért a hegyekhez, a melyeken csörögtek a föl és alá csusszanó szánkók lánczai, süvítettek a rohanó kis szánkók s vídám hangok hallatszottak mindenfelé. Még pár lépést ment előre, a mikor egyszerre föltárult előtte az egész korcsolya-pálya, s az összes korcsolyázók közt legott fölismerte *Őt*.

Abból az örömből és remegésből tudta meg, hogy csakugyan ott van, mely a szívét elfogta. Éppen egy hölgygyel beszélgetve állt a korcsolyapálya túlsó végén. Úgy látszott, hogy sem a ruháján, sem az állásán nem volt semmi különös; de Levin épp oly könnyen fölismerte őt ebben a tömegben, mint a rózsatőt a csalán között. Fénybe borult tőle minden. Olyan volt, mint a mosoly, mely mindent földerít köröskörül. - „Hát csakugyan lemehetek a jégre és

odamehetek hozzá?" - gondolta magában. Az a hely, a hol ő állott, megközelíthetetlen szentélynek látszott előtte, s volt egy pillanat, a mikor majd hogy vissza nem fordult: olyan félelem vett erőt rajta. Valósággal erőszakot kellett elkövetnie magán, míg végre belátta, hogy hiszen ott mindenféle emberek forgolódnak körülötte, s hogy neki is csak van joga oda lemenni és korcsolyázni. Le is ment és jó darabig iparkodott nem nézni reá, mintha maga a nap lett volna, de azért éppen úgy, mint a napot, mégis csak látta, a nélkül, hogy odanézett volna.

A hétnek ezen a napján és ebben az időtájban csupa egy körhöz tartozó és egymással jól ismerős ember verődött össze a jégen. Voltak ott a jégsportnak mesterei, a kik kérkedtek a művészetükkel, kezdők, a kik kis szánkókba fogózva ügyetlen és félénk mozdulatokkal tették első lépéseiket, voltak gyermekek és öreg emberek, a kik egészségi szempontból korcsolyáztak; ezek mind kiválasztott boldog halandóknak látszottak Levin előtt, mert ott lehettek az *ő* közelében. A korcsolyázók pedig, úgy tetszett, mind teljes egykedvűséggel érték utól és hagyták el őt, még beszéltek is vele, és tőle teljesen függetlenül mulattak, örülvén a pompás jégnek s a szép időnek.

Scserbaczkij Nikoláj, Kiti egyik nagybátyja, kurta zekében és szűk nadrágban, korcsolyával a lábán ült ott egy padon, s mikor Levint megpillantotta, odakiáltott felé:

- Áá, Oroszország első korcsolyázója! Rég itt van már? Pompás a jég, szaporán kösse fel a korcsolyát.

- Nincs is velem korcsolya, - felelt Levin, elcsodálkozván ezen a merészségen és fesztelenségen, az *ő* jelenlétében, s egy pillanatra se tévesztette őt szem elől, bárha nem nézett is rá. Érezte, hogy a nap közeledik felé. Ott állott a szögletben és óvatosan beállítva magosszárú czipőbe bujtatott keskeny lábacskáit, szemmel látható szepegéssel megindult felé. Egy orosz ruhába öltözött, a kezeivel kétségbeesetten hadonászó, s mélyen előrehajlott tacskó utólérte őt. Nem állott egészen biztosan a lábán; kezeit a zsinóron függő kis karmantyúból kihúzván, készenlétben tartotta őket, és Levinre pillantva, a kit most ösmert föl, kaczagott rajta és a szepegésén. Mikor a fordulót befejezte, ruganyos lábacskájával egy lökést adott magának, egyenesen odasiklott Scserbaczkij elé, s a karjában megkapaszkodván, mosolyogva bólintott Levin felé. Sokkal szebb volt, mint a minőnek képzelte.

A mikor rágondolt, élénken el tudta őt képzelni magának egészben is, de különösen tisztán látta maga előtt annak a gyerekesen nyilt és jóságos kifejezésű kis szőke fejecskének a báját, mely oly szabadon állott formás és szűzies vállain. Arczának gyermekesen ártatlan kifejezése s vele együtt termetének fínom szépsége, ez volt az a különös báj, a melyet ő oly bensőleg megértett; de a mi mindig, mint valami meglepetés, bámulatba ejtette őt, az szelid, nyugodt és őszinte szemeinek a kifejezése és különösen a mosolya volt, mely mindig tündérvilágba varázsolta át Levint, a hol olyan megilletődés és ellágyúlás vett rajta erőt, a minőre kora gyermekkorának is csak egyes ritka napjaiból emlékezett.

- Régen van már itten? - kérdezte Kiti, kezet nyújtva neki. - Köszönöm szépen, - tette hozzá, a mikor Levin fölemelte a zsebkendőjét, mely a karmantyújából esett volt ki.

- Én? Nem régen, tegnap... azaz most... jöttem, - felelt Levin, zavarában nem értvén meg rögtön a kérdést. - Önökhöz akartam menni, - mondotta, de legott eszébe jutván, hogy milyen szándékkal kereste őt itt fel, zavarba jött és elpirult. - Nem tudtam, hogy korcsolyázik, még pedig nagyon szépen korcsolyázik.

Kiti figyelmesen nézett rá, mintha szerette volna zavartságának az okát megtudni.

- A maga dicséretét meg kell ám becsülni. Itt ugyanis még mindig az a hagyomány, hogy maga a legjobb korcsolyázó, - mondotta, miközben fekete keztyűs kis kezecskéjével lesöpörte karmantyújáról a ráhullott zuzmarát.

- Valamikor bizony nagy szenvedélylyel korcsolyáztam; szerettem volna elérni a tökéletességet.

- Maga, úgy látszik, mindent szenvedélylyel csinál, - szólt Kiti mosolyogva. - Úgy szeretném látni, hogy' korcsolyázik. Kössön hát korcsolyát, s gyerünk egy kicsit együtt.

„Gyerünk együtt! Lehetséges!?" - gondolta magában Levin, fölpillantva reá.

- Tüsténtkötök, - mondotta.

S elment, hogy korcsolyát kössön.

- Rég nem volt már nálunk, uram, - mondotta a pályatulajdonos, a mint a lábát fogta és odacsavarta a srófot a czipője sarkához. - Ön után nem igen akadt az urak közt Mester. Jó lesz így? - kérdezte, meghúzván a szíjat.

- Jó, jó, csak kérem szaporán, - felelt Levin, csak nehezen tudván elleplezni azt a boldog mosolyt, mely akarata ellenére is kiült az arczára. - „Lám, - gondolta magában, - ez aztán az élet, ez aztán a boldogság! *Együtt*, azt mondta, *gyerünk egy kicsit együtt!* Szóljak-e most neki? De azért is félek szólni, mert most boldog vagyok, már a puszta reménytől is boldog vagyok... És akkor?... De meg kell lenni! Meg kell, meg kell lenni! Félre a gyöngeséggel!"

Levin lábraállott, levetette a felső kabátját és keresztülvergődve a házikó előtt kissé hepehupás jégen, kifutott a sima jégre, és kizárólag a saját akaratával gyorsítva, lassítva és irányítva a futását, minden megerőltetés nélkül siklott ide s tova. Bátortalanúl közeledett Kiti felé, de a mosolya megint csak megnyugtatta.

Kiti kezet nyújtott neki, s futásukat mind jobban gyorsítva, megindultak együtt, és minél gyorsabban haladtak, Kiti annál erősebben szorította Levin kezét.

- Magával, azt hiszem, hamar megtanulnék, valahogyan olyan bizalmam van magában, - mondotta neki.

- Magam is bízom magamban, mikor kegyed támaszkodik reám, - szólott, de legott megszeppent attól, a mit mondott és elpirult. És csakugyan, alig hogy ezeket a szavakat kimondotta, mint mikor a nap felhők mögé búvik, Kiti arczáról teljesen eltűnt a gyöngéd kifejezés, és Levin fölismerte arczának jól ismert játékát, mely nála a megfeszített gondolkodás jele volt: sima homlokán fölbukkant egy ráncz.

- Nincs tán valami baja kegyednek? Egyébiránt, nincs jogom kérdezősködni, - tette hozzá gyorsan.

- Miért?... Dehogy is, nincs énnekem semmi bajom, - felelt Kiti hidegen, és mindjárt hozzátette: - Nem látta még m-lle Linont?

- Még nem láttam.

- Menjen hát oda hozzá, annyira szereti magát.

„Mi ez? Keserűséget okoztam neki. Uram, segíts!" - gondolta magában Levin és odasietett az őszhajú, vén franczia kisasszonyhoz, a ki ott ült egy padon s mosolyogva és hamis fogait mutogatva, mint régi jóbarátot üdvözölte őt.

- Bizony, cseperedünk, cseperedünk, - mondotta neki m-lle Linon, szemeivel Kiti felé intve, - és vénülünk. Tiny bear-ből már nagy leány lett! - folytatta mosolyogva, eszébe juttatván

egykori tréfáit a három kisasszonynyal, a kiket az angol mesebeli három medvének keresztelt volt el. - Emlékszik, volt idő, mikor így beszélt róluk?

Levin ugyan a leghatározottabban nem emlékezett erre, de a vén franczia kisasszony már vagy tíz esztendeje mulatott ezen a tréfán, és nagyon szerette.

- No menjen, menjen csak korcsolyázni. De a mi Kitink is szépen megtanult ám korcsolyázni, úgy-e?

Mikor Levin odament Kitihez, az arcza már nem volt szigorú, a szemei is őszintén és gyöngéden néztek rá, de Levinnek úgy tetszett, hogy a gyöngédségében volt valami különös, keresetten nyugodt vonás. Ettől azután elszomorodott. Kiti pedig, miután elbeszélgetett vele vén nevelőnőjéről s a furcsaságairól, elkezdett kérdezősködni az élete felől.

- Lehetséges az, hogy télen nem unatkozik ott falun? - szólalt meg.

- Nem, nem unatkozom, nagyon sok a dolgom, - mondotta, érezvén, hogy Kiti, éppen úgy, mint a tél elején is, ráerőszakolja majd azt a nyugodt hangot, a melytől nem lesz képes szabadulni.

- Hosszú időre jött? - kérdezte tőle Kiti.

- Nem tudom, - felelt, nem fontolva meg, hogy mit mond. Eszébe ötlött az a gondolat, hogy ha belemegy ebbe a nyugodt, baráti hangba, úgy megint el fog utazni a nélkül, hogy dülőre vitte volna a dolgát, s így eltökélte, hogy szembeszáll vele.

- Hogy-hogy' nem tudja?

- Nem tudom. Ez kegyedtől függ, - mondotta, de legott elrémült a szavaitól.

Nem hallotta-e ezeket a szavakat, vagy csak nem akarta hallani őket, de úgy tett, mintha megbotlott volna, s vagy kettőt toppanva a lábacskájával, szaporán elfutott tőle. Odament m-lle Linonhoz, valamit mondott neki, s azután elindult a felé a kis házikó felé, a melyben a hölgyek szokták letenni a korcsolyát.

„Istenem, mit cselekedtem! Uram istenem! Segíts rajtam s ne hagyj el!" - mondotta Levin fölfohászkodva s egyúttal szükségét érezvén valami erőteljesebb testmozgásnak, elindult s mindenféle külső és belső köröket írt le a jégen.

Ekkor egy fiatal ember, a ki az újabbak közt tán a legjobb korcsolyázó volt, korcsolyával a lábán és szivarkával a szájában kijött a kávéházból, nekiszaladt, s dübörögve és ugrándozva ereszkedett le a lépcsőn. Le is ért szerencsésen, s a nélkül, hogy akár csak kezeinek fesztelen tartását is megváltoztatta volna, nekivágott a jégnek.

- Óh, ez valami új mutatvány! - mondotta Levin s tüstént fölszaladt, hogy ő is megcsinálja.

- El ne vágódjék, szokni kell ám az ilyesmihez! - kiáltott rá Nikoláj.

Levin kilépett a legfelső fokra, s a mennyire lehetett, nekiszaladva, a szokatlan mozgás közben kezeivel tartván fönn az egyensúlyt, leereszkedett. Az utolsó lépcsőfokon fönnakadt, de alig, hogy megérintette kezeivel a jeget, egy erőteljes mozdulatot tett, fölegyenesedett és nevetve siklott tova.

„Milyen derék, milyen kedves, - gondolta magában ezalatt Kiti, a mint m-lle Linon-nal a házikóból kilépett, s bensőséges, gyöngéd mosolylyal nézett végig rajta, mintha szeretett, édestestvére lett volna, - De hát csakugyan hibás vagyok én, csakugyan követtem el valami rosszat? Azt mondják: ez kaczérság. Én tudom, hogy nem őt szeretem; de azért mégis szeretek vele lenni, olyan derék ember. De vajon, miért mondta nekem azt?..." - gondolta magában.

A mint Levin meglátta a távozó Kitit és az anyját, a ki a lépcsőn elébe jött, a sebes mozgástól kipirultan megállt és gondolatokba merült. Levetette a korcsolyát s a kert kapujában utólérte az anyát meg a lányát.

- Nagyon örülök, hogy láthatom, - szólott a herczegné. - Csütörtökön, - mint rendesen, - fogadunk.

- Tehát ma is?

- Nagyon fogunk örülni, ha szerencsénk lesz, - felelt a herczegné szárazon.

Ez a szárazság elkeserítette Kitit, s nem tudta leküzdeni magában azt a vágyat, hogy valamelyest enyhítse az anyja hidegségét. Feléje fordította a fejét s mosolyogva így szólt:

- A viszontlátásra.

Félrecsapott kalappal, ragyogó arczczal és szemekkel, mint valami jókedvű hódító, éppen ebben a pillanatban lépett a kertbe Arkágyevics Sztepán. De odalépve az anyósához, szomorú és bűnbánó arczczal felelt a Dolli egészsége felől hozzáintézett kérdéseire. Miután halkan és leverten pár szót váltott az anyósával, kihúzta magát és karonfogta Levint.

- Nos hát, megyünk? - kérdezte tőle. - Szakadatlanul terád gondoltam, s nagyon, de nagyon örülök, hogy eljöttél, - mondotta, jelentőségteljesen a szeme közé nézve.

- Megyünk, megyünk, - felelt Levin boldogan, még mindig hallván annak a hangnak a rezgését, mely azt mondotta: a viszontlátásra, és látván azt a mosolyt, mely ezt a szót kísérte.

- Az „Angliá”-ba, vagy az „Ermitázs”-ba?

- Nekem tökéletesen mindegy.

- Nos, akkor az „Angliá”-ba, - mondotta Arkágyevics Sztepán, a ki azért választotta az „Angliá”-t, mert ott többel volt adós, mint az „Ermitázs”-ban. Így nem tartotta szép dolognak, elkerülni ezt a fogadót. - Van kocsid? No, az derék, mert én elküldtem a magamét.

A két jóbarát egész úton hallgatott. Levin azon tünődött, vajon mit jelentett az a változás Kiti arczkifejezésében, s hol arról iparkodott magát meggyőzni, hogy még van remény, hol pedig kétségbeesett és tisztán látta, hogy a reménye esztelen, de e mellett egészen más embernek érezte magát, mint volt az előtt a mosoly előtt és azok előtt a szavak előtt: *a viszontlátásra*.

Arkágyevics Sztepán pedig útközben az ebéd ételsorát állította össze.

- Úgy-e, te szereted a turbot-ot? - kérdezte Levint, mikor megérkeztek.

- Mi az? - kérdezte Levin. - Turbot? Igen, én *rettenetesen* szeretem a turbot-ot.

X.

Mikor Levin Oblonszkij-val a fogadóba lépett, lehetetlen volt észre nem vennie Arkágyevics Sztepán arczán és egész megjelenésén a tartózkodó ujjongásnak valami különös kifejezését. Oblonszkij levetette a kabátját és félrecsapott kalappal lépett be az étkezőbe, miközben parancsokat osztogatott a szinte hozzátapadó frakkos és szalvétás pinczéreknek. Jobbra is, balra is köszöngetve, az őt, mint mindenütt, itt is örömmel üdvözlő ösmerősöknek, odalépett a buffet-asztalhoz, fölhajtott egy pohár pálinkát, bekapott egy kis halat, s valami olyat súgott oda a pénztárnál ülő, csipkékkel és hajfodrocskákkal ékes, kimázolt franczia leánynak, hogy még az is jóízűen elnevette magát. Levin pedig egyedül és kizárólag csak azért nem ivott pálinkát, mert undorodott ettől a franczia leánytól, a ki, a mint látszott, teljesen vendéghajból,

poudre de riz-ből és vinaigre de toilette-ből volt összetákolva. Mint valami mételyes helyről, úgy sietett el a közeléből. Egész lelke tele volt a Kitire való emlékezéssel, s a diadal és a boldogság mosolya csillogott a szemeiben.

- Ide, kegyelmes uram, méltóztassék, itt nem fogja zavarni senki, kegyelmes uram, - mondotta egy különösen kullancskodó, deresedő, vén pinczér, a kinek széles medenczéjén kétfelé vágott a frakk két szárnya. - Méltóztassék, kegyelmes uram, - fordult oda Levinhez, Arkágyevics Sztepán iránt való tiszteletből a vendége iránt is figyelmes akarván lenni.

Egy pillanat alatt friss asztalkendőt terített egy bronz-csillár alatt álló kerek asztalra, odatolt mellé néhány bársonyszéket, aztán szalvétával a karján s ételsorral a kezében a további parancsokat várva, odaállt Arkágyevics Sztepán mellé.

- Ha parancsol tán, kegyelmes uram, különszobát, tüstént lesz egy üres: Goliczyn herczeg van benne egy hölgygyel. Friss osztrigát kaptunk.

- Áá! Osztrigát.

Arkágyevics Sztepán elgondolkozott.

- Ne változtassuk-e meg a tervet, Levin? - kérdezte, újját az étrenden tartva. Az arcza komoly tépelődést árult el. - Vajon jó-e az osztriga? Nézz csak utána.

- Flensburgi, kegyelmes uram, ostendei nincsen.

- Flensburginak flensburgi, de vajon friss-e?

- Tegnap érkezett.

- Kezdjük hát talán osztrigával, de akkor persze az egész tervet meg kell változtatni? Hm?

- Nekem teljesen mindegy. Én legjobb szeretnék scsi-t és kását; de az itt persze nincsen.

- Kását à la russe parancsol tán? - mondotta a legény, mint a dajka a gyermek fölé, úgy ráhajolva Levinre.

- Nem, tréfán kívül, a mit választasz, az jó lesz. Én korcsolyáztam s így enni szeretnék. Nehogy valahogyan azt hidd, - tette hozzá, elégedetlen kifejezést pillantván meg Oblonszkij arczán, - hogy én nem becsülöm meg a te választásodat. Én nagyon szívesen eszem jól.

- Persze, hogy szívesen! Akárhova teszszük, ez mégis csak egyike az élet gyönyörűségeinek, - mondotta Arkágyevics Sztepán. - Nos hát akkor, adj nekünk, barátocskám, két, - nem, az kevés lesz, - három tuczat osztrigát; levest zöldséggel...

- Printanière, - szólt közbe a legény. De Arkágyevics Sztepán nyilván nem akarta neki megszerezni azt az örömet, hogy francziául nevezze meg az ételeket.

- Úgy, zöldséggel, tudod? Azután turbot-ot vastag mártással, azután... rostbeef-et; csak vigyázz, hogy jó legyen. Aztán hozhatsz még kappant és befőttet is.

A pinczér, a ki ösmerte Arkágyevics Sztepánnak azt a szokását, hogy az ételeket sohase nevezte meg a franczia étlap szerint, nem ismételte a rendelést ő utána, hanem megszerezte magának azt az örömet, hogy elmondta az egészet a franczia ételsor szerint: „soupe printanière, turbot sauce Beaumarchais, poulard à la estragon, macedoin de fruits...” és legott, mintha csak rúgókon járt volna, lecsapta az egyik bekötött étlapot, s fölkapta a másikat, a bor-jegyzéket, és odavitte Arkágyevics Sztepánnak.

- Hát inni mit fogunk?

- Én - a mit akarsz, csak ne sokat... pezsgőt, - mondotta Levin.

- Micsoda? Mindjárt az elején? Egyébiránt, kérlek, igazad van. Szereted a fehér-sipkásat?

- Caché blanc, - szólt közbe a pinczér.

- Nos, akkor hát add ezt az osztrigához, a többit majd meglássuk.

- Igenis. Asztali bort, minőt parancsol?

- Adhatsz Nui-t. De nem, jobb lesz a klasszikus Chablis.

- Igenis. Sajtot a *szokottat* parancsolja?

- No persze, Parmezán-t. Vagy te tán mást szeretsz?

- Nem, nekem teljesen mindegy, - mondotta Levin, nem tudván elfojtani egy mosolyt.

S a pinczér libegő frakk-szárnyaival elszaladt és öt perczre rá visszatért egy tál felnyitott, gyöngyházfényű osztriga-kagylóval s az ujjai közt egy palaczk borral.

Arkágyevics Sztepán szétnyitotta keményített szalvétáját, begyűrte a mellénye kivágásába, s kezét nyugodtan az asztalra támasztva, hozzálátott az osztrigához.

- Nem rosszak, - szólott, s egymásután nyeldeste a gyöngyházfényű kagylókból ezüst villácskájával kifejtett sikamlós osztrigákat. - Nem rosszak, - ismételte, hol Levinre, hol a pinczérre emelve nedves és csillogó szemeit.

Levin az osztrigát is megette, bár fehér kenyeret sajttal jobb szeretett volna. De gyönyörűséggel nézte Oblonszkijt. Még a pinczér is, miután fölbontotta a palaczkot s a gyöngyöző bort a fínom és öblös poharakba kitöltötte, fehér nyakkendőjét igazgatva, az öröm észrevehető mosolyával nézte Arkágyevics Sztepánt.

- Te nem valami nagyon szereted az osztrigát? - kérdezte Arkágyevics Sztepán, a poharát kiürítve, - vagy bánt valami? Hm?

Szerette volna, hogy Levin jókedvű legyen. És Levin nem is volt éppen rosszkedvű, egyszerűen feszélyezte valami. Avval, a mi a lelkében volt, nyomottan és kellemetlenül érezte magát itt a fogadóban, a különszobák közt, a melyekben hölgyekkel vegyes párocskák ebédeltek, s ebben a nagy lótás-futásban. Ez a környezet, tele bronzokkal, tükrökkel, gázlángokkal és pinczérekkel, mintha sértette volna. Attól tartott, hogy bemocskolja azt, a mi a lelkét betöltötte.

- Én? Bizony, bánt valami; de ezenkívül ez az egész környezet is úgy feszélyez, - mondotta. - Fogalmad se lehet róla, hogy nekem, falusi embernek, milyen vadnak tűnik föl mindez, akárcsak annak az úrnak a körmei, a kivel nálad találkoztam...

- Igen, észrevettem, hogy szegény Grinyevicsnek a körmei mennyire érdekeltek, - szólt Arkágyevics Sztepán mosolyogva.

- Nem tehetek róla, - felelt Levin. - Próbáld meg, képzeld magadat az én helyembe, helyezkedjél egy falusi ember álláspontjára. Mi, ott falun, azon vagyunk, hogy olyan állapotba hozzuk a kezeinket, mely alkalmas a munkára; s ezért levágjuk a körmeinket, s olykor bizony még föl is gyűrjük az ingujjunkat. Itt pedig az emberek megnövesztik a körmeiket, a mekkorára csak lehet, s inggombok képében valóságos tányérokat aggatnak magukra, nehogy a kezeikkel bármit is csinálhassanak.

Arkágyevics Sztepán vídáman elmosolyodott.

- Hjah, ez csak annak a jele, hogy durva munkára nincsen szükségük. Itt észszel dolgoznak.

- Meglehet. De azért nekem mégis vadnak tetszik, mint a hogy' vadnak találom azt is, hogy mi, falusi emberek, iparkodunk minél gyorsabban végezni az evéssel, hogy azután a dolgunk után láthassunk, mi pedig most itt ketten azon vagyunk, hogy minél tovább húzzuk az evést, s azért eszünk osztrigát...

- Természetesen, - szólt közbe Arkágyevics Sztepán. - De hiszen éppen ebben van a művelődés czélja: mindenből élvezetet csinálni.

- No, ha ez a czélja, akkor én jobb szeretnék vad lenni.

- Hiszen úgy is az vagy. Ti, Levinek, mind azok vagytok.

Levin fölsóhajtott. Eszébe jutott a bátyja, Nikoláj; fájdalmasan megszólalt benne a lelkiösmeret és elkomolyodott; de Oblonszkij olyan tárgyról kezdett beszélni, mely tüstént magára vonta a figyelmét.

- Nos hát, elmégy ma este a miéinkhez, Scserbaczkijékhez tudniillik? - kérdezte, s félretolva az üres, érdes kagylókat, odahúzta maga elé a sajtot, miközben a szeme jelentőségteljesen csillogott.

- Igen, föltétlenül elmegyek, - felelt Levin. - Bár úgy tetszett, mintha a herczegnő nem valami szívesen hívott volna.

- Ugyan már! Micsoda badar beszéd! Ez az ő rendes modora... Nos hát, barátocskám, hozhatod a levest!... Ez már az ő modora, grande dame, - mondotta Arkágyevics Sztepán, - Elmegyek majd én is, de előbb még valami énekpróbára kell mennem Bonina grófnőhöz. Már hogyne volnál te vad? Mi másra magyarázhatná az ember azt, hogy olyan hirtelen eltűntél Moszkvából? Scserbaczkijék folyton tőlem kérdezősködtek utánad, mintha bizony nekem tudnom kellett volna, mi lelt. Pedig hát én csak annyit tudok, hogy te mindig azt cselekszed, a mit senki más.

- Úgy ám, - mondotta Levin halkan és izgatottan. - Igazad van, vad vagyok. Csakhogy a vadságom nem abban van, hogy elmentem, hanem hogy most idejöttem. Most azért jöttem...

- Óh, te boldog ember! - szólt közbe Arkágyevics Sztepán, s a szeme közé nézett.

- Miért?

- A vérbeli lovakat a billogjukról, a szerelmes ifjakat a szemeikről ösmerem meg, - szavalta Arkágyevics Sztepán. - Te néked még előtted van minden.

- És te néked talán bizony mögötted?

- Nem, ha nincs is mögöttem, de neked van jövőd, nekem meg csak jelenem, és ez a jelen is... foszladozóban van.

- Hogy-hogy'?

- Hát csak, nincs benne köszönet. No, de magamról nem akarok beszélni, aztán meg nem is mondhatnék el úgy mindent, - szólt Arkágyevics Sztepán. - Tehát miért is jöttél te most Moszkvába?... Hé, fogd csak! - kiáltott rá a pinczérre..

- Nem sejted? - felelt Levin, a nélkül, hogy mélyen csillogó szemeit Arkágyevics Sztepánról levette volna.

- Sejteni sejtem, de én nem kezdhetek beszélni róla. Már ebből is megítélheted, jól sejtek-e vagy sem, - mondotta Arkágyevics Sztepán, fínom mosolylyal pislogván Levinre.

- Nos, és mit szólsz hozzá? - kérdezte Levin reszkető hangon, s érezte, hogy arczának minden izma remeg. - Hogy' fogod föl a dolgot te?

Arkágyevics Sztepán lassan kiitta a pohár Chablis-ját, miközben le nem vette a szemét Levinről.

- Én? - felelt Arkágyevics Sztepán, - semmit sem óhajtanék annyira, mint ezt, semmit! Ez volna a legjobb, a mi csak képzelhető.

- De nem tévedsz? Tudod, hogy miről beszélünk? - szólalt meg Levin, s majd fölfalta szemével a barátját. - Gondolod, hogy ez lehetséges?

- Igen, gondolom, hogy lehetséges. Már mért ne volna lehetséges?

- Igazán, te csakugyan azt hiszed, hogy lehetséges? Mondj el hát mindent, a mit csak gondolsz! Nos, és ha, ha visszautasítás vár reám?... És én meg vagyok győződve...

- Honnan gondolod? - mondotta Arkágyevics Sztepán, az izgatottságán mosolyogva.

- Csak, olykor úgy tetszik nekem. Ez pedig nekem is, neki is rettenetes volna.

- No, a mi azt illeti, a leányra nézve nincs a dologban semmi rettenetes. Minden leány csak büszke rá, ha megkérik.

- Igen ám, minden leány, de nem *ő*.

Arkágyevics Sztepán elmosolyodott. Ösmerte már Levinnek ezt az érzését, tudta, hogy előtte a világ összes leányai két fajtára oszolnak: az egyik fajtához tartoznak a világ összes leányai, *ő* kívüle, és ezekben a leányokban megvan minden emberi gyöngeség, szóval ezek nagyon közönséges leányok; a másik fajta, az - *ő* egyedül, a kiben nincs semmi gyarlóság, s a ki fölötte áll minden emberinek.

- Megállj, végy csak mártást, - mondotta Oblonszkij, megkapván Levin kezét, a ki félretolta magától a mártást.

Levin engedelmesen vett magának mártást, de nem engedte enni Arkágyevics Sztepánt.

- Ne, ne, megállj, megállj, - mondotta. - Értsd meg, hogy ez reám nézve élet-halál kérdés. Én soha, senkivel se beszéltem erről. S nem is beszélhetek senkivel, csak veled. Pedig lásd, mi egymástól teljesen elütők vagyunk: más az ízlésünk, mások a nézeteink, minden; de én tudom, hogy te szeretsz és megértesz engem, s azért szeretlek téged olyan nagyon. De, az Istenre kérlek, légy teljesen őszinte.

- Én csak azt mondom néked, a mit gondolok, - szólott Arkágyevics Sztepán mosolyogva. - Sőt többet mondok: az én feleségem - csodálatos egy asszony... - Arkágyevics Sztepán, mikor a feleségéhez való viszonya eszébe jutott, fölsóhajtott, s pillanatnyi hallgatás után folytatta: - Valóságos jóstehetség van benne. Keresztüllát az embereken; de ez még nem minden, - azt is tudja, mi lesz, különösen a házasságokat illetőleg. Ő például előre megmondta, hogy Sahovszkája Brentelynhez fog menni feleségül. Senki sem akarta neki elhinni, pedig úgy lett. És ő is - a te pártodon van.

- Hogy' érted ezt?

- Úgy, hogy arról nem is szólva, hogy szeret téged, azt mondja, hogy Kiti föltétlenül a feleséged lesz.

Ezekre a szavakra olyan mosoly ragyogott föl Levin arcán, a mely közel állott a megilletődés könnyeihez.

- Ezt ő mondja! - kiáltott föl Levin. - Mindig mondtam, hogy pompás egy teremtés a te feleséged. No, de most elég, ne beszéljünk többet erről, - mondotta s fölkelt a helyéről.

- Jó, jó, csak ülj le.

De Levin nem tudott leülni. Szilárd lépteivel vagy kétszer végigmérte a kalitkaszerű szobát, egyet-kettőt pislantott a szemeivel, nehogy a könnyeit elárulja, s csak akkor ült le megint az asztalhoz.

- Értsd meg, - mondotta, - hogy ez nem szerelem. Voltam én már szerelmes is, de ez nem az. Ez nem is az én érzésem, hanem valami külső erő lett úrrá rajtam. Lásd, én elutaztam, mert úgy láttam, hogy ez lehetetlen, érted, ez olyan boldogság, a milyen a földön nem szokott lenni; de a mellett küzdöttem magammal, s látom, hogy e nélkül nincs élet a számomra. Itt dönteni kell...

- De hát miért utaztál el?

- Óh, megállj! Óh, mennyi gondolat! Mennyi kérdés nyomúl itt az előtérbe! Halld csak. Lásd, neked fogalmad se lehet róla, mit cselekedtél te értem azzal, a mit mondtál. Én olyan boldog vagyok, hogy szinte hitványnyá lettem tőle; mindenről megfeledkeztem. Ma tudtam meg, hogy a bátyám, Nikoláj... tudod, itt van... ő róla is megfeledkeztem. Nekem úgy tetszik most, hogy ő is boldog. Ez már szinte őrület. Csak egy borzasztó... lám, te nős vagy, te ösmered ezt az érzést... az a borzasztó, hogy mi - vének, a kiknek már multunk van... nem a szerelemben, hanem a bűnökben... egyszerre a közelébe férkőzünk egy ártatlan, tiszta lénynek; ez visszataszító, s ezért lehetetlen, hogy az ember ne érezze magát méltatlannak.

- No, neked ugyan nem sok a bűnöd.

- Óh, és mégis, - mondotta Levin, - mégis „a mint undorral eltelve visszagondolok az életemre, rettegek, átkozódom, és keserűen panaszkodom...” Úgy bizony.

- Mit csináljunk, ha már ilyen a világ, - mondotta Arkágyevics Sztepán.

- Csak egy a vígasztaló, mint abban az imádságban is, a melyet mindig szerettem, az, hogy nem az érdemeink, hanem az irgalom révén részesülünk bűnbocsánatban. Ő is csak így bocsáthat meg nekem.

XI.

Levin kiitta a poharát s elhallgattak.

- Egyről még szólnom kell néked. Ösmered te Vronszkijt? - kérdezte Arkágyevics Sztepán Levintől.

- Nem, nem ösmerem. Miért kérdezed?

- Tölts még egyet, - fordúlt oda Arkágyevics Sztepán a pinczérhez, a ki a poharakat töltögette, s mindig olyankor settenkedett ott körülöttük, a mikor semmi szükség se volt rá.

- Azért kellene ösmerned Vronszkij-t, mert ő vetélytársaid egyike.

- Ki az a Vronszkij? - kérdezte Levin, s arczának az a gyermekesen ujongó kifejezése, a melyben Oblonszkij még csak az imént is úgy gyönyörködött, egyszerre bosszúsra és kellemetlenre változott.

- Vronszkij, ez Vronszkij Ivanovics Kirill-nek egyik fia, és a pétervári aranyifjúság egyik legtypikusabb képviselője. Én Tverben ösmerkedtem meg vele, mikor ott voltam hivatalban, ő pedig sorozásra jött oda. Szörnyen gazdag, szép, nagy összeköttetései vannak, szárnysegéd, s mindezen fölül még nagyon kedves és jó fiú. Sőt több, mint egyszerűen jó fiú. A mint őt itt megösmertem, művelt is, okos is; szóval olyan ember, a ki még sokra viheti.

Levin elkomolyodott és hallgatott.

- Kevéssel azután jelent meg itt, hogy te elutaztál, és úgy tudom, hogy fülig szerelmes Kitibe; képzelheted, hogy az anyja...

- Bocsáss meg, de én nem képzelek semmit, - szólt Levin, sötéten összeránczolva a homlokát. S tüstént eszébejutott a bátyja, Nikoláj, valamint az is, hogy milyen hitvány ember ő, hogy róla megfeledkezett.

- Lassan, csak lassan, - mondotta Arkágyevics Sztepán mosolyogva és megérintve a kezét. - Én elmondtam neked azt, a mit tudok, s csak ismételhetem, hogy ebben a gyöngéd és kényes ügyben, a mennyire meg lehet ítélni, nekem úgy tetszik, hogy az esélyek a te részeden vannak.

Levin hátradőlt a székében, és sápadt volt az arcza.

- De én azt tanácsolnám neked, hogy, a mennyire lehet, intézd el a dolgot mielőbb, - folytatta Oblonszkij, bort töltve a poharába.

- Ne, köszönöm, nem tudok többet inni, - mondotta Levin, s elhúzta a poharát. - Még be találok csípni... Hát te, hogy' vagy? - folytatta, nyílván másra akarván terelni a szót.

- Még csak egyet: mindenesetre azt tanácsolom, hogy a kérdést döntsd el mielőbb. Ma azonban nem ajánlom, hogy szólj, - mondotta Arkágyevics Sztepán. - Menj el inkább holnap reggel, tégy neki egy klasszikus vallomást, aztán, áldjon meg az Isten...

- Igaz ni, te mindig szerettél volna eljönni hozzám vadászni. Lásd, most tavaszszal eljöhetnél, - mondotta Levin.

Levin most már teljes lelkéből szánta és bánta, hogy Arkágyevics Sztepánnal ebbe a beszélgetésbe elegyedett. *Különös* érzését beszennyezték Arkágyevics Sztepán föltevései és tanácsai, és ez a beszélgetés holmi pétervári tisztecske versengéséről.

Arkágyevics Sztepán elmosolyodott. Tisztán látta, hogy mi ment végbe Levin lelkében.

- Majd csak elmegyek valamikor, - mondotta. - Bizony, pajtás, az asszonyok - ez az a csavar, a mely körül minden forog. Lám, az én dolgaim is rosszúl állanak, nagyon rosszúl. S mind az asszonyok miatt. Mondd meg nekem őszintén, - folytatta, - miközben szivart vett elő s egyik kezével a poharát fogta, - adj nekem tanácsot.

- Ugyan miben?

- Íme a következőkben. Tegyük föl, te nős vagy, szereted a feleségedet, de egy másik asszonyért is hevűlsz...

- Bocsáss meg, de ezt a leghatározottabban nem értem, éppen úgy, mint a hogy', mondjuk, nem érteném azt, hogy én most, a mikor jóllaktam, elmennék egy pék mellett s kalácsot lopnék tőle.

Arkágyevics Sztepán szemei a szokottnál jobban csillogtak.

- Ugyan miért? A kalácsnak is olyan pompás néha az illata, hogy nem tud neki ellentállani az ember.

> Himmlisch ist's wenn ich bezwungen
> Meine irdische Begier;
> Aber doch, wenn's nicht gelungen,
> Hatt' ich auch recht hübsch Plaisir!

Így szólván, Arkágyevics Sztepán fínoman elmosolyodott. Levin szintén nem állhatta meg mosoly nélkül.

- No, de tréfán kívül, - folytatta Oblonszkij. - Képzeld el, hogy egy nő, egy kedves, szelíd, szerető teremtés, a ki szegény és elhagyatott, mindenét föláldozta neked. Most, hogy már megesett a dolog, úgy-e, csak nem lehet őt elhagyni? Isten neki: szakítunk vele, nehogy föl-

dúljuk családi életünket, de csak lehetetlen nem sajnálni, nem támogatni őt, s nem enyhíteni a sorsán?

- No már megbocsáss. Te tudod, hogy szerintem a nők két fajtára oszolnak... azaz nem... jobban mondva: vannak nők, és vannak... Én bukott teremtéseket, a kik bájosak lettek volna, sohasem láttam s nem is fogok látni, az olyanokat pedig, mint az a kimázolt és hajfodros franczia leány ott a pénztárnál, útálatos férgeknek tartom, a mint hogy a bukottak azok is mind...

- Hát az evangéliombeli...?

- Ugyan hagyd el! Krisztus soha sem mondta volna azokat a szavakat, ha tudta volna, mennyire vissza fognak élni velük. Az egész evangéliumból éppen csak ezekre a szavakra emlékeznek az emberek. Egyébiránt én nem azt mondom, a mit gondolok, hanem azt, a mit érzek. Undorodom a bukott nőktől. Te a pókoktól félsz, én meg ezektől a férgektől. Pedig bizonyára te se tanulmányoztad a pókokat és nem ösmered a szokásaikat: éppen így vagyok én is.

- Könnyű neked így beszélni; akárcsak az a Dickens-féle úr, a ki minden fogas kérdést keresztül hajít a balkezével a jobb vállán. Csakhogy a tények tagadása még nem felelet. Mit csináljak, azt mondd meg, mitévő legyek? A feleséged öregszik, te pedig csupa élet vagy. Egyet fordúlsz, s máris úgy érzed, hogy nem tudod többé szerelemmel szeretni a feleségedet, bármennyire becsülöd is őt. S itt egyszerre az utadba akad a szerelem, s véged van, véged van, - mondotta Arkágyevics Sztepán szomorú kétségbeeséssel.

Levin elmosolyodott.

- Bizony, véged van, - folytatta Oblonszkij. - De hát mitévő legyen az ember?

- Ne lopjon kalácsot.

Arkágyevics Sztepán elnevette magát.

- Óh, te moralista! De értsd meg hát, két nőről van szó: az egyik csak a jogaihoz ragaszkodik s ezek a jogok: a te szerelmed, a melylyel azonban nem szolgálhatsz neki; a másik pedig teljesen föláldozza magát érted, s nem kíván semmit. Mit kell hát tenned? Hogyan kell viselkedned? Ez szörnyű dráma...

- Ha éppen tudni kívánod erre vonatkozólag az én vallomásomat, hát kimondom, hogy én nem hiszem, hogy itt drámáról lehetne szó. Azt is megmondom, hogy miért. Szerintem a szerelem... mind a kétféle szerelem, a melyet, ha emlékszel, Plátó a *Lakomá*-jában körülír, - mind a kétféle szerelem, - próbaköve az embereknek. Némelyek csak az egyiket, mások csak a másikat ismerik. És azok, a kik csak a nem plátói szerelmet ösmerik, hasztalan beszélnek drámáról. Az ilyen szerelemben semmiféle drámáról se lehet szó. „Köszönöm alássan a gyönyörűséget, magamat ajánlom", íme az egész dráma. A plátói szerelemben pedig szintén nem lehet dráma, mert az ilyen szerelemben tiszta és világos minden, mert...

Ebben a pillanatban Levinnek eszébe jutottak a maga bűnei s az a belső küzdelem, a melyen keresztül ment. És egészen váratlanúl hozzátette:

- Egyébiránt lehet, hogy igazad van. Nagyon lehet... De én nem tudom, igazán mondom, nem tudom.

- Íme lásd, - mondotta Arkágyevics Sztepán, - te nagyon is tökéletes ember vagy. Ez neked egyik kiválóságod, de egyúttal fogyatkozásod is. Te magad tökéletes jellem vagy, és azt akarod, hogy az egész élet csupa tökéletes jelenségekből álljon, - ez pedig nincs úgy. Te például lenézed a társadalmi szolgálati tevékenységet, mert azt szeretnéd, hogy a munka mindig megfeleljen a czélnak, - ez pedig nem szokott úgy lenni. Azt is akarod, hogy az egyes

ember tevékenységének is mindenkor legyen czélja, hogy a szerelem és a családi élet mindig egymással karöltve járjon, - de hát ez sincsen úgy. Az élet minden változatossága, minden bája, minden szépsége árnyékból és fényből van összerakva.

Levin fölsóhajtott és nem felelt. A maga bajára gondolt s nem is figyelt Oblonszkijra.

És egyszerre mind a ketten érezni kezdték, hogy bár jó barátok, bár együtt ebédeltek és borozgattak, a minek közelebb kellett volna hozni őket egymáshoz, mégis mindenikük csak a maga bajára gondol, s hogy egyiküknek a másikához voltaképpen semmi köze. Oblonszkij már nem egyszer tapasztalta a közeledés helyett ezt a teljes meghasonlást, a mely most az ebéd után bekövetkezett és azt is tudta, hogy mit kell az ilyen esetekben tenni.

- Fizetni! - kiáltott föl és átment a szomszéd terembe, a hol legott összeakadt egy ösmerős segédtiszttel s beszédbe eredt vele egy színésznőről meg a barátjáról. S a segédtiszttel való beszélgetésben Oblonszkij legott megkönnyebbülést és pihenést talált a Levinnel folytatott eszmecsere után, mely mindig túlságosan nagy szellemi és lelki megerőltetésébe került.

Mikor a pinczér a huszonhat rubelra s néhány kopejk-ra, meg még a pálinkáért valami csekélységre rúgó számlával megjelent, Levin, a kit, mint falusi embert, máskor réműletbe ejtett volna a reá eső tizennégy rúbeles számla, most rá se hederített, kifizette a maga részét és elment haza, hogy átöltözködjék s elmenjen Scserbaczkijékhoz, a hol el fog dőlni a sorsa.

XII.

Scserbaczkaja Kiti herczegkisasszony tizennyolcz esztendős volt. Ez volt az első tél, hogy a világba kezdett járni. A társaságban elért sikerei nagyobbak voltak, mint két idősebb nővéréi, sőt nagyobbak, mint a minőkre maga a herczegnő is számított. Nem is szólva arról, hogy a moszkvai bálok tánczoló fiatalsága, csaknem kivétel nélkül, szerelmes volt Kitibe, mindjárt az első télen két komoly parthie kínálkozott neki: Levin, és csakhamar az ő elutazása után gróf Vronszkij.

Levinnek a tél elején történt megjelenése, gyakori látogatásai és Kiti iránt táplált nyilvánvaló szerelme szolgáltak alkalmul Kiti szüleinek az első komoly megbeszélésre a leány jövőjét illetőleg, de egyúttal összekocczanásokra is, melyek a herczeg és herczegné közt lejátszódtak. A herczeg Levin pártján volt, s azt mondotta, hogy Kiti számára kívánni se tudna jobbat. A herczegné viszont, az asszonyoknál sajátos szokás szerint, a kérdés megkerülésével úgy nyilatkozott, hogy Kiti még nagyon is fiatal, hogy Levin semmivel sem árulja el, hogy komoly szándékai vannak, hogy Kiti nem mutat iránta valami nagy hajlandóságot s több efféle; de nem állott elő a legfőbb érvvel, - azzal, hogy a leánya számára jobb parthiere számít, s hogy Levin nem rokonszenves neki, és hogy éppenséggel nem érti őt. Mikor aztán Levin olyan hirtelen elutazott, a herczegné örült, s diadalmasan mondotta az urának: „Lásd, igazam volt.” Mikor pedig megjelent Vronszkij, még jobban örült, s csak megszilárdult abban a véleményében, hogy Kitinek nem egyszerűen jó, hanem fényes parthiet kell csinálnia.

Az anya szemeiben Vronszkij és Levin közt szó se lehetett összehasonlításról. Levinben nem tetszettek neki furcsa és éles ítéletei, a társaságban való esetlensége, melyet a büszkeségére vezetett vissza, úgyszintén, az ő felfogása szerint, elvadult falusi élete és az, hogy örökké csak barmokkal és a parasztokkal kellett bíbelődnie; az sem igen volt ínyére, hogy bár szerelmes volt a leányába, s másfél hónapig járt a házukba, olyan benyomást tett, mintha folyton várt volna valamire, s mintha attól tartott volna, nem lesz-e nagyon is nagy tisztesség a családra nézve, ha előáll az ajánlatával, s éppenséggel semmi érzéke se volt az iránt, hogyha már olyan házba jár, a hol eladó leány van, úgy kötelessége lett volna nyilatkozni. És egyszerre, a nélkül,

hogy nyilatkozott volna, elutazott. „Még szerencse, hogy annyira nem vonzó ember, hogy Kiti nem szeretett bele”, gondolta magában.

Vronszkij minden tekintetben megfelelt az anya igényeinek: rendkívül gazdag, okos, előkelő volt, küszöbén egy fényes katonai és udvari pályának, és még hozzá mint ember is elragadó. Kívánni se lehetett jobbat.

Vronszkij a bálokon nyíltan udvarolt Kitinek, tánczolt vele, járt a házba, szóval teljességgel lehetetlen volt komoly szándékaiban kételkedni. Mind a mellett az anya ezen az egész télen rettenetesen nyugtalan és izgatott volt.

Maga a herczegné, ezelőtt harmincz esztendővel, a nagynénje közvetítésével ment férjhez. A vőlegény, a kiről már jó előre kiszimatoltak mindent, eljött, megnézte a leányt, s viszont megnézték őt is; a házasságszerző néni kifürkészte és előterjesztette a kölcsönösen egymásra tett benyomásokat; a benyomások kedvezőek voltak; azután, egy jó előre kitűzött napon, megtörtént a várva-várt házassági ajánlat, melyet a szülők legott el is fogadtak. Roppant könnyen és egyszerűen ment minden, a herczegnének legalább úgy tetszett. De csak később, a leányainál tapasztalta, hogy mennyire nem könnyű és egyszerű, - bárha közönségesnek látszó dolog is - a leányokat férjhez adni. Mennyi aggodalmat kellett átélnie, mennyi gondolatot kellett meghányni-vetnie, mennyi pénzt el kellett pocsékolnia, s az urával mennyi harczot kellett megvívnia, mielőtt két idősebb leányát, Darját és Natalját férjhez adhatta! Most, hogy a legfiatalabbat is bevezették a világba, ugyanazokat az aggodalmakat, ugyanazokat a kétségeket, és az urával az eddigieknél még sokkalta nagyobb pörpatvarokat kellett átélnie. Az öreg herczeg, mint minden apa, különösen kényes volt leányainak a becsületére és tisztaságára; szinte esztelenűl féltékeny volt a leányaira és különösen Kitire, a ki kedvencze volt, s lépten-nyomon nagy háborúságot viselt a herczegnő ellen azért, hogy a leányát kompromittálja. A herczegné ezt már az első leányainál megszokta volt, most azonban úgy érezte, hogy ennek az érzékenységnek ezúttal jóval több alapja van. Látta, hogy a társadalmi szokások terén az utóbbi időben sok minden megváltozott, s az anyai kötelességek még nehezebbekké váltak. Látta, hogy Kiti kortársai egyes csoportokat alkotnak, egyetemre járnak, a férfiakkal szabadon érintkeznek, az utczán egyedül kocsikáznak, sokan közülük már „pukedlit” se csinálnak, és a mi a fő, valamennyien erősen meg vannak róla győződve, hogy férjet választani az ő dolguk, nem pedig a szüleiké. „Manapság már nem úgy adják férjhez a leányt, mint annakelőtte”, - gondolták és mondogatták mindezek a fiatal leányok, sőt bizony az öregek is. De hogy hogy’ adják hát manapság férjhez őket? - ezt a herczegné senkitől se volt képes megtudni. A franczia szokást, a mely szerint a szülők döntötték el gyermekeik sorsát, nem fogadták el, sőt elítélték. Az angol szokás, - mely teljes szabadságot enged a leánynak - szintén nem volt elfogadva, s az orosz társaságban nem is lett volna keresztülvihető. A férjhezmenés orosz divatja valósággal otrombaság-számba ment, mindenki kaczagott rajta, még maga a herczegné is. De hogy voltaképpen hogy’ kell hát férjhezadni és férjhezmenni, azt nem tudta senki. A kivel csak a herczegnének erről a tárgyról alkalma volt beszélni, mind ugyanazt mondta: „Ugyan kérem, manapság már igazán szakítani kell ezzel az ósdisággal. Hiszen végre is, a fiatalok házasodnak össze, nem pedig az öregek; következésképpen rá kell hagyni a fiatalokra, intézzék a dolgot úgy, ahogy’ akarják”. Persze könnyü volt így beszélni azoknak, a kiknek nem voltak leányaik, de a herczegné belátta, hogy közeledés esetén a leánya nagyon könnyen szerelemre lobbanhat, még pedig esetleg olyas valaki iránt, a kinek eszeágában sincs nősülni, vagy a ki éppenséggel nem férjnek való. S bármennyire iparkodtak is a herczegnével elhitetni, hogy a fiataloknak manapság maguknak kell a sorsukat intézniök, ő nem tudta elhinni, mint a hogy’ nem tudta volna elhinni azt sem, hogy volt olyan korszak, a mikor ötéves gyermekek számára a töltött pisztolyt tartották a legalkalmasabb játékszernek. Ez volt az oka annak, hogy a herczegné sokkal jobban aggódott Kitiért, mint annak idején, idősebb leányaiért.

Most azon aggódott, hogy Vronszkij is nem fog-e a leányával szemben pusztán csak az udvarlásra szorítkozni. Annyit már látott, hogy a leánya szerelmes belé, de azzal nyugtatta meg magát, hogy Vronszkij végre is becsületes ember, s tán még se fog ilyesmire vetemedni. De egyúttal azzal is tisztában volt, hogy az érintkezés mostani fesztelensége mellett roppant könnyű egy leány fejét elcsavarni, s hogy a férfiak egyáltalában nagyon könnyen szokták venni az ilyesmit. A múlt héten Kiti elmesélte anyjának, egy a mazurka alatt Vronszkijval folytatott beszélgetését. Ez a beszélgetés részben megnyugtatta a herczegnét; de azért még se tudott teljesen megnyugodni. Vronszkij azt mondta volt Kitinek, hogy ő meg az öcscse annyira hozzászoktak ahhoz, hogy magukat mindenben alárendeljék az édes anyjuknak, hogy fontos lépésre soha nem szánják rá magukat a nélkül, hogy az ő tanácsát kikérjék. - Most is, mint valami különös boldogságot várom édes anyám megérkezését Pétervárról, - mondotta neki.

Kiti elmondta ezt, a nélkül, hogy ezeknek a szavaknak valami különös jelentőséget tulajdonított volna. De az anyja másként fogta föl a dolgot. Tudta, hogy az öregasszonyt napról-napra várták, tudta, hogy az csak örülni fog a fia választásának, s furcsának találta, hogy Vronszkij azért nem nyilatkozik, mert attól tart, hogy megbántja vele az anyját; de ő maga is annyira kívánta ezt a házasságot, és mindenekfölött aggodalmainak a lecsillapítását, hogy végre is elhitte a dolgot. Bármily keserves volt is most a herczegnére nézve legidősebb leányának, Dollinak a boldogtalanságát látni, a ki arra készült, hogy elhagyja az urát, az az izgatottság, mely legkisebb leányának mostanában eldöntendő sorsa miatt erőt vett rajta, minden más érzelmét elnémította. A mai nap, Levin megjelenésével újabb nyugtalanságot okozott neki. Attól tartott, nem fog-e a leánya, a ki, mint látszott, egyidejüleg Levin iránt is elég gyöngéd érzelmeket táplált, túlzott becsületességből Vronszkijnak kosarat adni, s egyáltaljában, hogy Levin megérkezése nem fogja-e a befejezéshez immár oly annyira közeljáró ügyet hátráltatni és összebonyolítani.

- Mit akar, régen itt van már? - kérdezte a herczegné Levin felől, mikor hazaérkeztek.

- Ma érkezett, maman.

- Én csak annyit akarok mondani... - szólalt meg a herczegné, s arczának komoly és élénk kifejezéséből Kiti legott kitalálta, hogy miről lesz szó.

- Mama, - mondotta hirtelen föllobbanással odafordúlván hozzá, - kérem, nagyon kérem, ne beszéljen erről. Tudom, mindent tudok.

Ő is csak azt akarta, a mit az anyja, de az anyja kívánságának az indító okai sértették.

- Én csak annyit akarok mondani, hogy ha az egyikben reményt keltettél...

- Mama lelkem, az istenért, ne beszéljen. Olyan rettenetes nekem, erről beszélni.

- Jó, hát nem beszélek, - szólt a mama, könnyeket pillantván meg a leánya szemében; - csak azt az egyet, édes lelkem: te megígérted, hogy nem lesznek titkaid előttem. Hát csakugyan nem lesznek?

- Soha, mama, semmiféle titkom nem lesz előtted, - szólt Kiti elpirúlva s egyenesen az anyja szeme közé nézett. - De most nincs mit mondanom. Én... én... még ha akarnék is szólni, most nem tudnék mit mondani... igazán nem tudnék...

„Nem, ilyen szemekkel nem hazudhatik”, - gondolta magában az anyja, izgatottságán és boldogságán mosolyogva. A herczegné azon mosolygott, hogy milyen óriási és milyen fontos dolognak látszik szegényke előtt az, a mi most a lelkét nyomja.

XIII.

Kitin ebéd után és estefelé olyan érzés vett erőt, aminőt az ifjú érezhet az ütközet előtt. Erősen kalapált a szíve és semmin se tudtak megállapodni a gondolatai.

Érezte, hogy a mai estének, a mikor ők ketten először találkoznak, elhatározónak kell lennie az ő sorsára. S szakadatlanul maga előtt látta őket, hol külön-külön, hol együtt, mind a kettőjüket. Mikor visszagondolt a múltra, gyönyörűséggel és gyöngédséggel állapodott meg Levinhez való viszonyának az emlékein. A gyermekkor s a Levinnel és elhalt öcscsével való barátság emlékei különös, költői bájt kölcsönöztek kettőjük viszonyának. Levinnek iránta való szerelme, a melyről meg volt győződve, hízelgő volt rá nézve s örömet okozott neki. S így könnyű volt Levinre gondolnia. A Vronszkijra való visszaemlékezésbe már némi fonákság is vegyült, bárha az a legnagyobb mértékben világi és nyugodt ember volt; mintha valamelyes hamisság lett volna, nem Vronszkijban, - ő nagyon egyszerű volt és kedves, - hanem ő benne magában, míg Levinnel szemben magát egészen közvetlennek és tisztának érezte. De viszont a mint Vronszkijval kapcsolatban gondolt a jövőjére, fényes és boldog perspektíva tárult elé; míg Levinnel ködösnek tűnt föl előtte a jövő.

Mikor fölment, hogy az estére átöltözzék, s a tükörbe nézett, örömmel látta, hogy ma jó napja van, a mikor összes erőinek teljes birtokában van, a mire pedig abban, a mi előtte állott, ugyancsak szüksége volt: érezte magában a külső nyugalmat s mozdulatainak fesztelen kecsességét.

Félnyolczkor, alig hogy az elfogadó-szobába lépett, az inas jelentette: „Levin Dmitrics Konsztantin". A herczegné még a szobájában volt, s a herczeg se jött volt le. „Csakugyan úgy van", - gondolta Kiti, s minden csepp vére a szívébe szökött. Elréműlt a halványságán, amint a tükörbe nézett.

Most már biztosan tudta, hogy csak azért jött korábban, hogy őt egyedül találja és nyilatkozzék. S csak most látta meg először, teljesen más és új oldaláról a dolgot. Csak most értette meg, hogy a kérdés nem pusztán őt érinti, - hogy tudniillik kivel lesz boldog és kit szeret, - hanem hogy a legközelebbi pillanatokban meg kell bántania egy embert, a kit szeret. Megbántani, még pedig kegyetlenűl... És miért? Azért, mert ő, a kedves, szereti őt, szerelmes belé. De nem lehet segíteni a dolgon, meg kell lenni, így kell lenni.

„Istenem, de hát én magam vagyok kénytelen ezt neki megmondani? - gondolta magában. - Tán azt mondjam, hogy nem szeretem? De hiszen ez nem igaz. Hát mit mondok akkor? Talán azt, hogy mást szeretek? Nem, ez lehetetlen. Inkább elmegyek, elmegyek."

Már közel volt az ajtóhoz, a mikor lépteket hallott. - „Nem! Ez nem volna becsületes dolog, mitől féljek? Nem cselekedtem én semmi rosszat. A hogy' lesz, úgy lesz! Megmondom neki az igazat. Vele szemben megtehetem. Ime itt van", - mondotta magában, mikor meglátta erőteljes és bátortalan alakját, a mint csillogó szemeit rászögezte. Kiti egyenesen belenézett az arczába, mintha irgalmat esdekelt volna tőle, s kezet nyújtott neki.

- Úgy látszik, nem jókor jöttem, nagyon is korán van még, - mondotta, körülnézve az üres fogadó-szobában. Mikor látta, hogy várakozásai teljesűltek, s hogy semmi sem zavarja abban, hogy nyilatkozzék, elsötétült az arcza.

- Óh dehogy, - mondotta Kiti s leült az asztal mellé.

- De hiszen én magam is csak azt akartam, hogy kegyedet egyedül találjam, - szólalt meg a nélkül, hogy leült volna, s folyton csak őt nézte, nehogy a lábába szálljon a bátorsága.

- A mama tüstént itt lesz. Tegnap nagyon kifáradt. Tegnap...

Beszélt, de maga se tudta, hogy mit mondanak az ajkai, s le nem vette róla könyörgő és beczéző pillantását.

Levin csak nézte; Kiti elpirult és hallgatott.

- Azt mondtam volt kegyednek, hogy nem tudom, hosszabb időre jöttem-e... s hogy ez kegyedtől függ...

Kiti mind mélyebbre és mélyebbre horgasztotta le a fejét, maga sem tudván, mit fog felelni arra, a mi olyan rohamosan közeledett.

- Hogy ez kegyedtől függ, - ismételte. - Én azt akartam mondani... azt akartam mondani... Én azért jöttem, hogy... Legyen a feleségem! - mondotta, maga se tudván, mit beszél; de miután érezte, hogy a legrettenetesebbet kimondta, elhallgatott, és csak nézett rá.

Kiti nehezen zihált, a nélkül, hogy rápillantott volna. Ujjongás volt, a mit érzett. Csordúltig tele volt a lelke boldogsággal. Semmiképpen se számított rá, hogy az ő szerelmi vallomása ilyen nagy hatással lesz rá. De ez mindössze csak egy pillanatig tartott. Eszébe jutott Vronszkij. Fölemelte Levinre derült és őszinte szemeit, s kétségbeesett arczát látva, sietve így felelt:

- Bocsásson meg... de ez lehetetlen...

Még csak egy perczczel azelőtt is milyen közel állott hozzá, milyen fontos volt egész életére! És most milyen idegenné lett rá nézve, milyen messzire sodródott tőle!

- Nem is történhetett másként, - mondotta Levin, a nélkül, hogy rápillantott volna. Meghajtotta magát s el akart menni.

XIV.

Ebben a pillanatban lépett be a herczegné. Rémület ült az arczára, mikor, így egyedül, megpillantotta őket, s dúlt arczukat látta. Levin meghajtotta magát előtte s nem szólt semmit. Kiti hallgatott, a nélkül, hogy fölpillantott volna. - „Hála Istennek, kosarat adott", - gondolta az anyja, s fölragyogott arczán a szokott mosoly, a melylyel minden csütörtökön a vendégeit fogadni szokta. Leült s elkezdett Levin falusi életmódja felől tudakozódni. Levin megint leült, s várta a vendégek érkezését, hogy azután észrevétlenül elillanhasson.

Öt perczre rá belépett Kitinek egy barátnője, Nordszton grófné, a ki tavaly télen ment volt férjhez.

Ez egy sárga, ösztövér, beteges és ideges, csillogóan feketeszemű asszony volt. Szerette Kitit, s iránta való szeretete, - mint a férjes asszonyoknak a hajadonok iránt érzett szeretete rendszerint, - abban az óhajtásban nyilvánult, hogy Kitit, a boldogságról táplált ideáljának megfelelően, férjhezadja; Vronszkijhoz kívánta hozzáadni. Levin, a kivel a tél elején gyakran találkozott náluk, mindig kellemetlen volt neki. Valahányszor csak összejött vele, állandó és kedvencz szórakozása volt gúnyt űzni belőle.

- Szeretem, mikor méltóságának a magaslatáról néz le reám, vagy félbeszakítja a velem folytatott okos társalgást, mert ostoba vagyok hozzá, vagy pedig leereszkedik hozzám. Nagyon szeretem: leereszkedik! Igazán, nagyon örülök, hogy ki nem állhat engem, - szokta volt mondogatni róla.

És igaza volt, mert Levin csakugyan ki nem állhatta és megvetette őt éppen azért, a mire olyan büszke volt, s a mit kiváló érdeműl rótt föl magának, - az idegességeért, s azért az előkelősködő lenézésért, a melylyel minden durvább és világiasabb dolog iránt viselkedett.

Nordszton grófné és Levin között az, a társaságban nem ritkán előforduló viszony fejlődött ki, a mikor két ember, a ki külsőleg a lehető legbarátságosabb lábon áll, kölcsönösen olyannyira gyűlöli egymást, hogy még arra is képtelen, hogy komolyan érintkezzék, vagy, hogy egyik a másik által magát sértve érezhesse.

Nordszton grófné legott rávetette magát Levinre.

- Áá! Dmitrics Konsztantin? Megint csak eljött a mi feslett Babylonunkba, - mondotta, odanyújtván neki apró, sárga kezét, s eszébe juttatván valamikor a tél elején mondott szavait, hogy: Moszkva valóságos Babylon. - Nos, vajon Babylon javult-e meg, vagy pedig maga romlott el? - tette hozzá, gúnyos mosolylyal pillantva Kitire.

- Nagyon hízelgő rám nézve, grófné, hogy olyan jól emlékszik a szavaimra, - felelt Levin, a ki tüstént föltalálta magát, és belement a Nordszton grófnéval szemben megszokott tréfásan ingerkedő modorba. - Nyilván nagyon mély benyomással voltak kegyedre.

- No persze! Hiszen tudja, hogy én mindent föl szoktam jegyezni. Nos, Kiti, megint voltál korcsolyázni?

És elkezdett Kitivel társalogni. Bármily kényelmetlen dolog volt is Levinre nézve most távozni, mégis könnyebb volt ezt a kényelmetlenséget elviselnie, mint egész este ott maradni és látni Kitit, a ki csak néha vetett rá egy-egy pillantást, különben pedig kerülte a tekintetét. Föl akart kelni, de a herczegné észrevevén, hogy hallgat, odafordult hozzá:

- Hosszabb időre jött Moszkvába? De hiszen ön, úgy tetszik, a zemsztvo ügyeivel is foglalkozik, s nem igen maradhat el soká.

- Nem, herczegné, nem foglalkozom többé a zemsztvo-val, - mondotta. - Mindössze pár napra jöttem.

„Valami lelte, - gondolta magában Nordszton grófné, a mint szigorú és komoly arczára nézett; - valami mintha nyikorogna benne. No de majd segítek én a baján. Szörnyen szeretek Kiti előtt bolondot űzni belőle, s ezt meg is fogom cselekedni."

- Dmitrics Konsztantin, kérem, - fordult oda hozzá, - fejtse meg nekem, hogy' van az, - hiszen maga mindent tud. Hogy' van az, hogy nálunk Kalugában a parasztok és a parasztasszonyok elitták mindenüket, a mijük csak volt, s most nem fizetnek nekünk semmit. Hogy' van az? Hiszen maga annyira dicséri mindig a parasztokat.

Ekkor még egy hölgy lépett a szobába, és Levin fölállott.

- Bocsásson meg, grófné, de én igazán nem értek az ilyesmihez, és nem mondhatok önnek semmit, - szólott, és ránézett a hölgy nyomában belépő katonatisztre.

„Ez lesz Vronszkij", - gondolta Levin, s hogy meggyőződjék róla, ránézett Kitire, a ki már észrevette volt Vronszkijt, s egy pillantást vetett Levinre. Szemeinek ebből az egyetlen, sugárzó pillantásából megértette, hogy Kiti szereti ezt az embert, épp oly tisztán megértette, akárcsak szavakkal mondta volna meg neki. De vajon miféle ember ez a Vronszkij?

Most már, - helyes volt-e vagy nem, - de kénytelen volt maradni; meg kellett tudnia, vajon miféle ember az, a kit Kiti szeret.

Vannak emberek, a kik, ha bármi tekintetben szerencsés vetélytársukkal összeakadnak, készek legott minden jótól, a mi benne csak van, elfordulni, s csak a rosszat látják meg benne; vannak viszont emberek, a kik éppen ellenkezőleg, mindenekelőtt azokat a tulajdonságokat óhajtják

ebben a szerencsés vetélytársban megtalálni, a melyekkel ez őket legyőzte, és szorongó fájdalommal a szívükben, csakis a jót keresik benne. Levin is ezek közé tartozott. De neki nem volt nehéz Vronszkijban a szépet és a vonzót megtalálni. Egyszeriben a szemébe ötlött. Vronszkij alacsony, zömök termetű, barna férfi volt, arcza kedélyes, szép s rendkívül nyugodt és határozott. Arczában és egész megjelenésében, rövidre nyírott fekete hajától és frissen borotvált állától kezdve kényelmes és újdonatúj egyenruhájáig egyszerű, de egyúttal előkelő volt minden. Miután a belépő hölgyet előrevezette, Vronszkij odament a herczegnéhez, azután Kitihez.

Akkor, a mikor odalépett hozzá, valami különös gyöngédség csillant fel szép szemeiben, s alig észrevehető, boldog és szerényen diadalmas mosolylyal (Levinnek legalább így tetszett) tiszteletteljesen és óvatosan fölé hajolva, odanyújtotta neki nem túlságosan nagy, de széles kezét.

Miután mindenkivel köszöntést és néhány szót váltott, leült a nélkül, hogy csak egyetlen pillantást is vetett volna Levinre, a ki viszont le nem vette róla a szemét.

- Engedjék meg, hogy megösmertessem egymással, - mondotta a herczegné, Levinre mutatva: - Levin Dmitrievics Konsztantin. Gróf Vronszkij Kirillovics Alexej.

Vronszkij fölkelt s barátságosan a szeme közé nézve Levinnek, kezet szorított vele.

- Úgy tetszik, most a télen egyszer együtt kellett volna ebédelnünk, - mondotta szokott egyszerű és nyílt mosolyával, - de ön váratlanúl falura utazott.

- Dmitrievics Konsztantin megveti és gyűlöli a várost és bennünket városiakat is, - jegyezte meg Nordszton grófné.

- Úgy látszik, az én szavaim nagy hatással vannak kegyedre, hogy olyan jól emlékszik reájuk, - szólt Levin, s eszébe jutván, hogy az imént is ugyanezt mondotta neki, elpirult.

Vronszkij ránézett Levinre és Nordszton grófnéra s elmosolyodott.

- Tehát ön állandóan falun lakik? - kérdezte. - Azt hiszem, télen kissé unalmas lehet?

- Nem unalmas, ha az embernek van foglalatossága, aztán meg magammal én nem unatkozom soha, - felelt Levin élesen.

- Én szeretem a falut, - szólt Vronszkij, a kinek feltűnt Levin hangja, de úgy tett, mintha nem vette volna észre.

- De remélem, gróf, arra már nem volna hajlandó, hogy falun lakjék, - jegyezte meg Nordszton grófné.

- Nem tudom, hosszabb időre még nem próbáltam. De valami furcsa érzést tapasztaltam, - folytatta. - Sehol falun, az orosz falun, a maga bocskoraival és parasztjaival, nem unatkoztam annyira, mint mikor az anyámmal egy telet Nizzában töltöttem. Nizza magában véve unalmas, azt ön is tudja. Még Nápoly és Sorrento is csak rövid időre kellemes. És éppen ott különösen élénken eszébe jut az embernek Oroszország, s különösen a falu. Úgy van ez, mint...

Kitihez és Levinhez fordulva beszélt, s egyikről a másikra siklott át nyugodt és barátságos tekintete; nyilván csak beszélt, a mi éppen a nyelvére jött.

Észrevévén, hogy Nordszton grófné valamit akart mondani, elhallgatott, a nélkül, hogy befejezte volna, s figyelmesen kezdte hallgatni őt.

A társalgás egy pillanatra se szünetelt, úgy, hogy az öreg herczegnének, a kinek tárgy-hiány esetére mindig volt tartalékban két nagy ágyúja: a klasszikus és a reális nevelés, valamint az általános védkötelezettség, nem kellett ezekkel előhozakodnia, Nordszton grófnénak meg nem sikerült Levint megszégyenítenie.

Levin szeretett volna, de nem tudott belevegyűlni az általános társalgásba; minden pillanatban azt mondta magában: „no most megyek”, de azért még sem ment el, mintha még várt volna valamit.

Az asztaltánczoltatásra és a szellemekre fordult a beszéd, és Nordszton grófné, a ki hitt a spiritizmusban, elkezdett csodákat mesélni, melyeket a saját szemeivel látott.

- Jaj, grófné, az Istenre kérem, vigyen el, de föltétlenűl vigyen el engem közéjük! Én még soha semmiféle rendkívülit nem láttam, pedig váltig keresem mindenfelé, - mondotta Vronszkij mosolyogva.

- Jó, jövő szombaton, - felelt Nordszton grófné. - Hát ön, Dmitrics Konsztantin, hisz bennük? - kérdezte Levintől.

- Mért kérdi ezt tőlem? Hiszen úgy is tudja, mit fogok felelni.

- De én a véleményét akarom hallani.

- Az én véleményem csak az, - felelt Levin, - hogy ezek a tánczoló asztalok csak azt bizonyítják, hogy az úgynevezett művelt társaság semmivel sem áll magasabb fokon, mint a parasztok. Ők hisznek a szemmel megverésben, a megrontásban, az igézésben, mi pedig...

- Ön tehát nem hisz?

- Nem tudok hinni, grófné.

- De ha én a saját szemeimmel láttam?

- A vénasszonyok is azt mesélik, hogy a saját szemeikkel látták a koboldokat.

- Ön tehát azt hiszi, hogy nem mondok igazat?

S a grófné vídáman elnevette magát.

- Dehogy, Masa, Dmitrics Konsztantin csak azt mondja, hogy ő nem tud hinni, - mondotta Kiti, Levin helyett is elpirulva, s Levin ezt megértette, és még jobban fölháborodván, felelni akart, de Vronszkij az ő derült és nyílt mosolyával legott segítségére sietett a társalgásnak, mely már-már kellemetlenné kezdett fajulni.

- Ön tehát még a lehetőségét is tagadja? - kérdezte. - De hát miért? Ha megengedjük a villamosság létezését, a melyet pedig nem ösmerünk: miért ne volna hát képzelhető egy új, előttünk ösmeretlen erő, a mely...

- Mikor a villamosságot fölfedezték, - vágott közbe Levin szaporán, - csak egy jelenséget fedeztek föl, a melyről nem tudták, honnan származik, mire képes és századok múltak el, mielőtt arra gondoltak, hogy fölhasználják. A spiritiszták pedig, ellenkezőleg, azzal kezdték, hogy az asztalok írnak, hogy a lelkek eljönnek hozzájuk, s csak akkor tértek rá arra, hogy itt egy ösmeretlen erőről van szó.

Vronszkij, mint rendesen, figyelmesen hallgatta Levint, mert nyilván érdeklődött az iránt, a mit mond.

- Igen, de a spiritiszták azt mondják, hogy most ugyan még nem tudjuk, milyen az az erő, de azért az erő maga megvan, és íme, ilyen és ilyen körülmények közt működik. Azt azután,

hogy miben áll ez az erő, hadd derítsék ki a tudósok. Nem, azt én nem látom be, mért ne lehetne ez egy új erő, ha...

- Azért, - vágott közbe Levin, - mert a villamosságnál, valahányszor gyantát gyapjúhoz dörzsölünk, előállanak azok a bizonyos jelenségek, itt pedig nem mindig, következésképpen, ez - nem természetes jelenség.

Vronszkij, alkalmasint érezvén, hogy a társalgás, a helyre való tekintettel, túlságosan komoly jelleget ölt, nem felelt, hanem iparkodván másra terelni a szót, vidáman elmosolyodott s a hölgyekhez fordult.

- Jőjjön grófné, tegyünk legott egy próbát, - szólalt meg; de Levin végig akarta mondani, a mit gondolt.

- Én úgy találom, - folytatta, - hogy a spiritisztáknak az a kísérlete, hogy a csudáikat valami új erőre vezessék vissza, - a lehető legszerencsétlenebb. Ők ugyanis egyenesen szellemi erőről beszélnek, s ezt anyagi kísérleteknek akarják alávetni.

Valamennyien várták, hogy mikor fejezi már be, s ezt ő maga is érezte.

- Én pedig azt hiszem, hogy ön kitünő médium lenne, - szólt Nordszton grófné, - van önben valami olyan ihlettség...

Levin kinyitotta a száját, akart valamit mondani, de elpirúlt és nem szólt semmit.

- Gyerünk, kérem, grófné, próbáljuk ki legott az asztalokat, - mondotta Vronszkij. - Úgyebár herczegné, megengedi?

És Vronszkij fölkelt, asztalt keresve a szemeivel.

Kiti fölállt az asztalkától, s a mint mellette elment, találkozott a pillantása Levinével. Egész lelkéből sajnálta őt, annyival is inkább, mert olyan szerencsétlenség miatt kellett sajnálkoznia rajta, a melynek ő volt az okozója. „Ha ugyan lehet, bocsásson meg, - mondotta a pillantása, - olyan boldog vagyok”.

„Gyűlölök mindenkit, magát is, magamat is”, - felelt Levin pillantása. A kalapja után nyúlt, de úgy volt megírva, hogy ne távozhassék. Alig hogy el akartak helyezkedni az asztalka körül, alig hogy Levin távozni készűlt, belépett az öreg herczeg s miután a hölgyeket üdvözölte, Levinhez fordúlt.

- Áá! - kiáltott föl örömmel. - Rég itt van már? Nem is tudtam, hogy megjöttél. Nagyon örülök, hogy látom.

Az öreg herczeg hol tegezte, hol magázta Levint. Megölelte őt, s miközben vele beszélt, észre se vette Vronszkijt, a ki fölállott s nyugodtan várta, mikor fordul hozzá a herczeg.

Kiti érezte, hogy a történtek után az apja szeretetreméltósága mennyire terhére lehet Levinnek. Azt is észrevette, hogy az apja milyen hidegen viszonozta végre nagy sokára Vronszkij köszöntését, s hogy Vronszkij milyen kedélyes meglepetéssel nézett a herczegre, iparkodván, de sehogy se tudván megérteni, hogyan és miképpen lehet rá neheztelni, - és elpirúlt.

- Herczeg, engedje át nekünk Dmitrics Konsztantint, - szólt Nordszton grófné. - Egy kisérletet akarunk tenni.

- Miféle kísérletet? Asztalt tánczoltatni? No már bocsássanak meg, hölgyeim és uraim, de szerintem akkor még a gyűrűsdi is mulatságosabb játék, - mondotta az öreg herczeg, Vronszkijra pillantva, mert sejtette, hogy ő eszelte ki a dolgot. - A gyűrűsdiben legalább még van valami.

Vronszkij erős szemeivel csodálkozva nézett a herczegre, s alig észrevehető mosolylyal legott a jövő hétre kitűzött nagy bálról kezdett beszélgetni Nordszton grófnéval.

- Remélem, ott lesz? - fordúlt oda Kitihez.

Levin, alig hogy az öreg herczeg elfordúlt tőle, észrevétlenűl kiment, s az utolsó benyomás, a mit erről az estéről magával vitt, Kiti boldogan mosolygó arcza volt, a mint Vronszkijnak a bálra vonatkozó kérdésére felelt.

XV.

Mikor az est véget ért, Kiti elmondta az anyjának Levinnel való beszélgetését, s minden szánalom ellenére is, melyet Levin iránt érzett, örült annak a gondolatnak, hogy *megkérték a kezét*. Az iránt semmi kétsége sem volt, hogy úgy járt el, a mint kellett. De az ágyban sokáig nem tudott elaludni. Egyetlen benyomás szűntelenűl üldözte őt: s ez Levin arcza volt, összeránczolt szemöldökeivel, s alóluk sötéten és szomorúan pislogó jóságos szemeivel, a mint ott állott, s miközben az apját hallgatta, őt és Vronszkijt nézte. S olyan szánalom vett erőt rajta iránta, hogy kicsordultak a könnyei. De tüstént eszébe jutott az is, hogy kiért cserélte őt el. Élénken elképzelte azt a férfias és határozott arczot, azt a fenkölt nyugalmat s azt a mindenki felé egyformán sugárzó jóságot; elképzelte annak iránta való szerelmét, a kit ő is szeretett, és megint öröm töltötte el a lelkét, s a boldogság mosolyával feküdt vissza a párnáira. „Sajnálom, sajnálom, de hát mit tegyek? Én nem vagyok oka", - mondotta magában; de egy belső hang egészen másként szólott hozzá. Vajon azon bánkódott-e, hogy Levint magához édesgette, vagy pedig azon, hogy kosarat adott neki, azt maga se tudta. De boldogságába mérget kevertek a kétségek. „Uram segíts, Uram segíts, Uram segíts!" ismételgette magában, a míg csak el nem aludt.

Ugyanebben az időben lenn, a herczeg kis dolgozószobájában lejátszódott egyike azoknak, a szülők közt gyakran ismétlődő jeleneteknek, a melyeknek tárgya mindkettőjök kedvencz leányának a sorsa volt.

- Hogy micsoda? Hát az ni! - kiáltott a herczeg a kezeivel hadonászva, s legott összekapta mókusprémes köntösét. - Az, hogy önben nincs se büszkeség, se méltóság, hogy megalázza, tönkreteszi a leányát ezzel a gyalázatos és esztelen házasságszerzéssel!

- De hát kérem, herczeg, az Isten szerelméért, hát mit tettem én? - kérdezte a herczegné és szinte sírva fakadt.

A herczegné a leányával való beszélgetéstől boldogan és elégedetten, szokása szerint bement a herczeghez, hogy jó éjszakát mondjon neki, s bár nem volt szándékában vele Levin vallomásáról és Kiti visszautasításáról beszélni, mégis czélzást tett arra, hogy úgy tetszik neki, mintha Vronszkijval teljesen be volna fejezve a dolog s hogy Vronszkij, a mint az édesanyja megérkezik, tüstént nyilatkozni fog. És itt, ezekre a szavakra a herczeg egyszerre fölpattant s a legdurvább szavakkal rivallt rá.

- Hogy mit tett? Hát a következőket: először is csábítgatja a kérőt, a miről egész Moszkva beszélni fog és joggal. Ha már estélyeket ad, hát hívjon meg mindenkit, nem pedig csak a kiválasztott vőlegény-jelölteket. Hívja meg mindezeket a *tacskókat*, (a herczeg így hívta a moszkvai fiatalembereket), hívjon tapőrt, aztán hadd tánczoljanak, de nem úgy, mint ma, idecsődíti a kérőket és azzal vége. Még nézni is útálatos, útálatos, ha mondom, s annyit már elért, hogy egészen elbolondították annak a leánynak a fejét. Levin ezerszerte különb ember.

De ezek a pétervári ficsurak, ezeket géppel gyártják, egy húron pendűl valamennyi és valamennyi - szemét. Még ha vérbeli herczeg volna is, az én leányom nem szorúl rá senkire.

- De hát mit tettem én?

- Hát azt... - kiáltott föl a herczeg dühösen.

- Annyit tudok, hogy ha te rád hallgatna az ember, - vágott közbe a herczegné, - akkor ugyan sohasem adnók férjhez a leányunkat. Ha meg úgy van, akkor bátran mehetünk falura.

- Jobb is volna.

- De kérlek. Hát én válogatós vagyok tán? Nem vagyok én válogatós egy csöppet se. Egy fiatal ember, a ki még hozzá nagyon szép is, beleszeretett, s a mint látszik, ő is...

- Igen, a mint neked látszik! És ha a leány csakugyan beleszeret, ő neki pedig éppúgy esze ágában se lesz megnősülni, mint nekem, mi lesz akkor? Óh, bár ne láttam volna soha!... „Óh, a spiritizmus! Óh, Nizza! Óh az a bál...” - És a herczeg mintha a feleségét utánozná, minden szónál újra meg újra lecsücsült. - Lám, így tesszük boldogtalanná Katyenkát, s így érjük el azt, hogy még csakugyan a fejébe vesz valamit...

- De hát miből gondolod?

- Én nem gondolom, hanem tudom; ezért vannak nekünk szemeink, az asszonyoknak meg nincsenek. Én látok egy embert, a kinek komoly szándékai vannak, s ez Levin; aztán látok egy fürjet, a milyen az a szószátyár, a kinek csak mulatságon jár az esze.

- No de ezt már igazán csak úgy a fejedbe veszed...

- Majd meg fogod látni, csakhogy akkor már késő lesz, éppen úgy, mint Dasenkánál.

- No jól van, jól, ne beszéljünk róla, - szakította félbe a herczegné, eszébe jutván Dolli boldogtalansága.

- Nagyon helyes, Isten veled!

Keresztet vetettek egymásra, összecsókolóztak, de e mellett érezték, hogy mindenikük megmaradt a maga véleménye mellett, s elváltak.

A herczegné eleinte erősen meg volt győződve, hogy a mai est döntötte el Kiti sorsát és hogy Vronszkij szándékához kétség se férhet; de az ura szavai zavarba hozták. S mikor a szobájába tért, éppen úgy, mint Kiti, a bizonytalan jövő iránt réműlettel eltelve, többször ismételte magában: „Uram segíts, Uram segíts, Uram segíts!”

XVI.

Vronszkij soha sem ösmerte a családi életet. Az anyja, fiatal korában, ragyogó, nagyvilági hölgy volt, a kinek már házassága alatt is, de különösen azután, sok regénye akadt, a melyekről az egész világ tudott. Az apjára alig emlékezett s a hadapród-iskolában nevelkedett.

Mint nagyon tündöklő, fiatal tiszt, kikerülvén az iskolából, egyszeriben belesodródott a dúsgazdag pétervári katonatisztek kerékvágásába. Bárha nagyritkán el is járt a pétervári társaságba, szerelmi viszonyai mind kívül álltak ezen a társaságon.

A fényűző és durva pétervári élet után Moszkvában nyílt először alkalma megízlelni egy nagyvilági, kedves és ártatlan leánykához való közeledés gyönyörűségét, a ki bele is szeretett. Az eszeágába se jutott, hogy Kitihez való viszonyában még valami rossz is lehetne. A

bálokon többnyire ő vele tánczolt; eljárt a házukba. Olyasmikről beszélt vele, a mikről a világban beszélni szoktak: mindenféle badarságokról, de olyan badarságokról, a melyeknek ő vele szemben önkéntelenül is valami különös jelentőséget tulajdonított. Ámbár semmi olyat nem mondott neki, a mit bárki előtt is el ne mondhatott volna, mégis érezte, hogy a leány mind jobban és jobban függni kezd tőle, s minél inkább érezte ezt, annál jobban esett neki, s annál gyöngédebbekké lettek iránta való érzelmei. Nem tudta, hogy Kitivel szemben tanusított viselkedésének megvan a maga határozott neve, hogy ez nem más, mint leányoknak nősülési szándék nélkül való hitegetése, és hogy ez a hitegetés egyike azoknak a rossz cselekedeteknek, a melyek az olyan fiatal emberek közt, mint ő, mindennaposak. Neki úgy tetszett, hogy ő volt az első, a ki ezt a gyönyörűséget felfedezte, s ki is élvezte a felfedezését.

Ha hallhatta volna azt, a mit a leány szülei akkor este beszéltek, ha rá tudott volna helyezkedni a család álláspontjára, és megtudta volna, hogy Kiti boldogtalan lesz, ha ő nem veszi feleségül, ugyancsak elbámult volna s el se hitte volna. Nem hihette, hogy az, a mi neki, és különösen a leánynak, olyan nagy és kellemes élvezetet szerez, - rossz lehessen. Még kevésbbé hihette azt, hogy neki meg kell házasodnia.

A házasság sohasem látszott előtte lehetségesnek. Nemcsak hogy nem szerette a családi életet, de a családot és különösen a férjet, annak a legényvilágnak, a melyben élt, általános fölfogása szerint, valami idegenszerűnek, gyűlöletesnek, és a mi a fő, nevetségesnek találta. De bár Vronszkij nem is gyanította azt, a mit a szülők beszéltek, mégis, mikor az este Scserbaczkijéktól eljött, úgy érezte, hogy az a titkos lelki kapocs, mely közte és Kiti közt megvolt, ezen az egy estén annyira megerősödött, hogy itt volna az ideje valamit tenni. De hogy mit lehetett és mit kellett volna tennie, azt nem tudta kieszelni.

„Az is olyan kedves, - gondolta magában, mikor Scserbaczkijéktól visszatért, s tőlük, mint mindig, a tisztaságnak és üdeségnek, - a mi részben onnan származott, hogy egész este nem dohányzott, - s evvel együtt a leány hozzá való szerelme által fölidézett megilletődésnek kellemes és új érzését hozta magával, - az is olyan kedves, hogy bár egyikünk se szólt róla semmit, mégis a pillantásoknak és a hangsúlyozásnak a láthatatlan társalgása kapcsán annyira megértettük egymást, hogy ma sokkal tisztábban tudtomra adta, mint eddig bármikor, - hogy szeret. És milyen kedvesen, egyszerűen, és a mi fő, bizalommal! Magam is szinte jobbnak, tisztábbnak érzem magamat. Érzem, hogy van szívem, s hogy van bennem sok jó is. Azok a kedves, szerelmes szemek! Mikor azt mondta: *nagyon is*...”

„Nos és? Hát - semmi. Nekem is jó, néki is.” S el kezdett tűnődni rajta, hol fejezze be a mai estét.

Gondolatban átfutotta azokat a helyeket, a hova elmehetne. „A klub? Egy játszma bezique és pezsgőzés Ignatovval? Nem, nem megyek. Chateau des fleurs, ott találom Oblonszkijt, kuplékat, kankánt? Nem, torkig vagyok vele. Lám, hiszen éppen ezért szeretem annyira Scserbaczkijékat, hogy magam is szinte megjavúlok. Elmegyek haza.” Elment egyenesen a lakására Dussothoz, hozatott magának vacsorát, azután levetkőzött, s alig hogy ráhajtotta fejét a párnára, mély álomba merült.

XVII.

Másnap délelőtt tizenegy órakor Vronszkij kiment a pétervári vasútállomásra, hogy az édes anyját várja, és az első ember, a kivel a főlépcsőn találkozott, Oblonszkij volt, a ki ugyanavval a vonattal várta a hugát.

- Áá! Fenséges uram! - kiáltott föl Oblonszkij. - Hát te kit vársz?

- Én, az anyámat, - felelt Vronszkij, mint mindenki, a ki Oblonszkijval találkozott: mosolyogva, s kezet szorítva vele, együtt mentek föl a lépcsőn. - Most kell megérkeznie Pétervárról.

- Én meg az éjjel két óráig vártalak. Ugyan hova mentél Scserbaczkijéktól?

- Haza, - felelt Vronszkij. - Bevallom, hogy tegnap Scserbaczkijék után olyan jól éreztem magamat, hogy nem kívánkoztam sehová.

- A vérbeli lovat a billogjáról, a szerelmes ifjút a szemeiről ösmerem meg, - szavalta Arkágyevics Sztepán, éppen úgy, mint annakelőtte Levinnek.

Vronszkij, a nélkül, hogy tagadta volna a dolgot, elmosolyodott, de legott másra vitte át a szót.

- S te kit vársz? - kérdezte.

- Én? Egy szép asszonyt, - felelt Oblonszkij.

- No lám!

- Honni soit qui mal y pense! A húgomat, Annát.

- Óh, Kareninát! - mondotta Vronszkij.

- Bizonyára ösmered őt?

- Úgy tetszik, hogy igen! Vagy nem... Igazán nem emlékszem, - felelt Vronszkij szórakozottan, s Karenina nevére úgy homályosan valami negédeskedőt és unalmasat képzelt el magának.

- De Alexandrovics Alexejt, az én hírneves sógoromat csak ösmered. Ösmeri őt az egész világ.

- Azaz hát ösmerem, de csak hírből és látásból. Tudom, hogy okos, tanult és valamelyest istenfélő ember... De hiszen tudod, ez nem tartozik az én... not in my line, - mondotta Vronszkij.

- Ő biz' nagyon kiváló ember; kissé konzervativ, de azért derék ember, - jegyezte meg Arkágyevics Sztepán, - derék ember.

- Nos, annál jobb rá nézve, - szólt Vronszkij mosolyogva. - Áá, te is itt vagy, - fordult oda édesanyjának hórihorgas és éltesebb inasához, a ki az ajtóban állott; - kerülj hát beljebb.

Vronszkij az utóbbi időben, mindenkivel szemben tanusított szívélyességén kívül még azért is ragaszkodott Arkágyevics Sztepánhoz, mert ez a képzeletében összeforrt Kitivel.

- Nos hát, megcsináljuk vasárnap azt a vacsorát a *díva* tiszteletére? - kérdezte tőle, s mosolyogva karonfogta őt.

- Föltétlenül. Már gyűjtöm is az aláírásokat. Igaz, megösmerkedtél tegnap az én Levin barátommal? - kérdezte Arkágyevics Sztepán.

- Hogyne. De nagyon is korán elment.

- Nagyon derék fiú, - folytatta Oblonszkij. - Nemde?

- Én nem tudom, - felelt Vronszkij, - miért van minden moszkvai emberben, - azt természetesen kivéve, a kivel beszélek, - tette hozzá tréfásan, - valami nyerseség. Valahogyan mindig ágaskodnak, haragusznak, mintha mindig éreztetni akarnának az emberrel valamit.

- Van benne valami, csakugyan van... - szólt Arkágyevics Sztepán vídáman kaczagva.

- Nos, jön-e már? - fordult oda Vronszkij egy vasúti szolgához.

- Már itt is van, - felelt a szolga.

A vonat közeledését mindinkább jelezte a pályaudvaron folyó előkészületek mozgalmassága, a hordárok sürgés-forgása, a csendőrök, a szolgálattevő tisztviselők és a várakozók megjelenése. A fagyos ködön keresztül puha halina-csizmába és bekecsbe öltözött munkások látszottak, a kik keresztül-kasul jártak a kanyargó és egymást keresztező síneken. A távolból fölhangzott a mozdony füttye s valami nehéz tömegnek a közeledése.

- Nem, - mondotta Arkágyevics Sztepán, a ki nagyon szerette volna közölni Vronszkijval Levinnek Kitire vonatkozó szándékait. - Nem, te nem jól ítéled meg az én Levinemet. Igaz, hogy rendkívül ideges ember, s olykor kellemetlen, de viszont néha nagyon kedves is tud lenni. Olyan becsületes, igazságszerető és valósággal aranyszívű ember. De tegnap egészen különös okok játszottak közre, - folytatta Arkágyevics Sztepán jelentőségteljes mosolylyal, teljesen megfeledkezvén arról az őszinte együttérzésről, a melyet tegnap a barátja iránt táplált, s a melyet most kizárólag Vronszkijra vitt át. - Igen, volt oka rá, hogy vagy nagyon boldog, vagy nagyon boldogtalan legyen.

Vronszkij megállt és kereken megkérdezte:

- Hogy-hogy'? Talán tegnap kérte meg a te belle soeur-öd kezét?

- Lehet, - mondotta Arkágyevics Sztepán. - Vettem észre az este valami olyasfélét. Ha csakugyan olyan korán ment el, s még hozzá rosszkedvű is volt, akkor úgy is van... Oly régóta szerelmes már, igazán nagyon sajnálom őt.

- No lám!... Én egyébiránt azt hiszem, hogy Kiti jobb parthie-ra is számíthat, - mondotta Vronszkij, s kihúzván magát, megint elkezdett járni. Egyébiránt én őt nem ismerem, - tette hozzá. - Mindenesetre, nehéz állapot. Innen van, hogy a legtöbben többre becsülik a Klárákkal való barátkozást. Ott a kudarcz csak azt jelenti, hogy nem volt elég a pénzed, itt pedig az önérzeted forog koczkán. No de itt a vonat.

És csakugyan a távolból megszólalt a mozdony füttye. Pár percz múlva megrezdült a perron, s a hidegtől lecsapó gőzben pöfögve, középső kerekének lassan és egyenesen, hol begörbülő, hol meg kinyújtózó hajtórúdjával, s messze kihajló, bebugyelált és zúzmarás mozdonyvezetőjével begördült a lokomotiv; az anyagszerkocsi után pedig mind lassabban s a perront mind erősebben megrezegtetve jött a podgyászkocsi egy szükölő kutyával; végűl, a megállás előtt megrándúlva, beérkeztek a személykocsik is.

Egy derék szál kalauz, még menetközben, egyet füttyentve, leugrott a vonatról, s egyenkint utána kezdtek kiszállani a türelmetlen utasok: itt egy peczkes tartású testőrtiszt, a ki szigorúan nézett körül; ott egy fürge utazó, táskával a kezében; amott egy paraszt, átvetett iszákkal a vállán.

Vronszkij, a ki ott állott Oblonszkij mellett, végigmustrálta a kocsikat és a kiszállókat, s teljesen megfeledkezett az anyjáról. Az, a mit Kitiről az imént megtudott, fölizgatta és megörvendeztette. Önkéntelenűl kihúzta magát s fölcsillantak a szemei. Győztesnek érezte magát.

- Vronszkája grófné ebben a szakaszban van, - mondotta a derék szál kalauz Vronszkijhoz lépve.

A kalauz szavaira fölocsúdott s eszébe jutott az anyja és a küszöbön álló viszontlátás. A lelke fenekén nem becsülte s a nélkül, hogy magának erről számot adott volna, nem is szerette az anyját, bár a nevelésénél és annak a körnek a felfogásánál fogva, a melyben élt, mást, mint a legnagyobb mértékben engedelmes és tiszteletteljes viszonyt el se tudott képzelni az anyjával, külsőleg annál engedelmesebbet és tiszteletteljesebbet, minél kevésbbé tisztelte és szerette őt a lelkében.

XVIII.

Vronszkij a kalauz nyomában fölszállt a kocsira, s a szakasz bejáratánál megállt, hogy utat engedjen egy kiszálló hölgynek.

Vronszkij, a társaságban élő emberek szokott tapintatával, a hölgy külsejére vetett egyetlen pillantással megállapította, hogy a magosabb körökhöz tartozik. Bocsánatot kért s már-már belépett a szakaszba, de szükségét érezte, hogy még egy pillantást vessen rá, nem azért, mert nagyon szép volt, nem azért az előkelő és szerény kecsességért, mely egész megjelenésén elömlött, hanem azért, mert a mint mellette elment, valami különös szívélyességet és gyöngédséget fedezett fel kedves arczában. A mint visszanézett, ő is hátrafordult. Ragyogó, és sűrű pilláitól szinte sötéteknek látszó szürke szemei barátságosan és figyelmesen pihentek meg az arczán, mintha megösmerte volna őt, de csakhamar átszökkentek a mellette elhömpölygő sokaságra, mintha kerestek volna valakit. Ez a futó pillantás elég volt Vronszkijnak arra, hogy meglássa azt a tartózkodó elevenséget, mely ott játszott az arczán, s ott libegett ragyogó szemei közt, s azt az alig észrevehető mosolyt, mely piros ajkait félrehúzta. Mintha valaminek a fölöslege annyira eltöltötte volna a lelkét, hogy akaratán kívül is, hol tekintetének a csillogásában, hol mosolyában keresett magának utat kifelé. Szándékosan elfojtotta ugyan szemeinek a tüzét, mely azonban akarata ellenére is ott ragyogott alig észrevehető mosolyában.

Vronszkij belépett a szakaszba. Az édes anyja, egy feketeszemű és feketefürtös, ösztövér öregasszony, összehúzta a szemeit, a mint a fiára nézett, s fínom ajkaival könnyedén elmosolyodott. Miután a pamlagról fölkelt s kis táskáját átadta a komornájának, száraz kis kezét csókra nyújtotta, majd a kezétől fölemelvén a fia fejét, megcsókolta az arczát.

- Megkaptad a táviratot? Egészséges vagy? No, hála Istennek.

- Megjött szerencsésen? - szólott a fia, odaült mellé s önkéntelenül figyelni kezdett egy kívülről beszűrődő női hangra. Tudta, hogy ez annak a hölgynek a hangja, a kivel, mikor bejött, találkozott.

- Azért mégsem vagyok magával egy véleményen, - mondotta a női hang.

- Ez amolyan pétervárias fölfogás, asszonyom.

- Nem pétervárias, hanem egyszerűen asszonyi, - felelt a hölgy.

- Nos hát, szabad megcsókolnom a kezét...

- A viszontlátásra, Petrovics Iván. Ugyan nézzen körül, kérem, nincs-e itt a bátyám, s küldje ide hozzám, - mondotta a hölgy közvetlen az ajtóban, s megint belépett a szakaszba.

- Nos, megtalálta a bátyját? - kérdezte Vronszkája odafordulva hozzá.

Vronszkij csak most jött rá, hogy ez Karenina.

- A bátyja itt van, - mondotta, s fölkelt. - Bocsásson meg, hogy nem ismertem meg, de hiszen oly rövid volt az ismeretségünk, - szólott Vronszkij, meghajtván magát, - hogy kegyed is aligha emlékezik már reám.

- Óh dehogy is, - felelte, - biz' én megismertem volna, mert csaknem egész úton magáról beszéltünk az édes anyjával, - mondotta, végre megengedvén, hogy kifelé kívánkozó elevensége egy mosolyban nyilatkozzék. - De a bátyám még mindig nincs itt.

- Hívd ide csak, Alyosa, - mondotta az öreg grófné.

Vronszkij odament az ajtóhoz és lekiáltott: - Oblonszkij! Itt van!

De Karenina be se' várta a bátyját, hanem a mint megpillantotta, határozott, könnyed léptekkel leszállt a kocsiról. És a mint a bátyja odaért hozzá, egy hirtelen mozdulattal, melynek elszántsága és kecsessége szinte meglepte Vronszkijt, balkezével átkarolta a nyakát, gyorsan magához húzta és megcsókolta. Vronszkij le nem vette róla a szemét, folyton csak őt nézte, s maga se tudta miért, de elmosolyodott. Eszébe jutván, hogy az anyja várakozik rá, megint fölment a kocsiba.

- Úgy-e, nagyon kedves? - jegyezte meg a grófné Karenináról. - Az ura ideültette őt hozzám, s én nagyon megörültem neki. Egész úton beszélgettünk. No de te, a mint hallom,... vous filez le parfait amour. Tant mieux, mon cher, tant mieux.

- Nem tudom, mire céloz, maman, - felelt a fia hidegen. - No de tán gyerünk, maman.

Karenina megint feljött a kocsiba, hogy a grófnétól elbúcsúzzék.

- No lám, grófné, kegyed találkozott a fiával, én meg a bátyámmal, - mondotta vídáman. - S az én históriáim is mind kiapadtak, tovább már úgy se lett volna mit mesélnem.

- Dehogy is, - szólott a grófné, s megfogta a kezét, - kegyeddel akár a földet körülutaznám, s nem unatkoznám. Kegyed azok közül a kedves hölgyek közül való, a kikkel beszélgetni is, hallgatni is kellemes. A fiára meg, kérem, ne gondoljon: hiszen lehetetlen, soha el nem válni tőle.

Karenina rendkívül egyenes tartással és mozdulatlanúl állt ott, s a szemei mosolyogtak.

- Arkágyevna Annának - mondotta a grófné, felvilágosításul a fiának - van egy kis fiacskája, úgy tetszik, nyolcz éves, és még sohase volt távol tőle, s most azon gyötrődik, hogy őt otthon hagyta.

- Bizony, mi a grófnéval egész úton beszélgettünk, ő az ő fiáról, én meg a magaméról, - szólt Karenina, s megint mosolyra, szívélyes és neki szóló mosolyra derült az arcza.

- Ez önnek alkalmasint nagyon terhére volt, - felelt Vronszkij, legott, még röptében elkapván a kaczérságnak azt a lapdáját, melyet felé dobott. De ő nyilván nem akarta tovább is ezen a hangon folytatni a beszélgetést, s odafordult az öreg grófnéhoz.

- Nagyon, de nagyon köszönöm. Azt se' tudom, hogy' múlott el a tegnapi nap. A viszontlátásra, grófné.

- Isten vele, kedvesem, - felelt a grófné. - Engedje, hadd csókolom meg azt a kedves arczocskáját. Én, mint afféle egyszerű öregasszony, kereken kimondom, hogy kegyedet biz' én nagyon megszerettem.

Bármennyire czikornyás volt is ez a mondás, Karenina mégis egész lelkéből elhitte és örült is neki. Elpirult, könnyedén lehajolt, odatartotta az arczát a grófné ajkaihoz, azután megint fölegyenesedett, s ugyanavval az ajkai és szemei közt kísértő mosolylyal kezet nyújtott Vronszkijnak. Ez megszorította a feléje nyújtott kis kezet, s mint valami különösnek, megörült annak az erélyes szorításnak, a melylyel Karenina erősen és bátran megrázta a kezét. Gyors léptekkel távozott, a melyek csodás könnyedséggel vitték tova meglehetősen telt testét.

- Nagyon kedves, - mondotta az öregasszony.

Ugyanazt gondolta a fia is. Elkísérte őt a szemével mindaddig, a míg csak el nem tűnt kecses alakja, s a mosoly még továbbra is ott maradt az arczán. Az ablakon át látta, a mint odament a bátyjához, belékarolt, s nagyon élénken elkezdett vele beszélni valamiről, nyilván olyasmiről, a minek hozzá, Vronszkijhoz, semmi köze se volt, s a mit ő persze bosszantónak talált.

- Nos, maman, hogy' van az egészségével? - ismételte az anyjához fordulva.

- Mindig jól, pompásan. Alexandre nagyon kedves volt. És Marie nagyon megszépült. Rendkívül érdekes lett.

S megint elkezdett beszélni arról, a mi mindennél jobban érdekelte: unokájának a keresztelőjéről, a mely miatt Péterváron járt, és a czárnak különös kegyéről legidősebb fia iránt.

- Itt van Lavrentij is, - mondotta Vronszkij, az ablakon kipillantva, - most aztán, ha úgy tetszik, mehetünk.

Az öreg inas, a ki a grófnéval utazott, azt jött jelenteni, hogy minden rendben van, mire a grófné fölkelt, hogy kimenjen.

- Gyerünk, most nincs olyan sok nép, - mondotta Vronszkij.

A komorna fogta a táskát meg a kis kutyát, az inas és egy hordár pedig a többi podgyászt. Vronszkij karonfogta az anyját; de a mikor már kiléptek volt a kocsiból, egyszerre réműlt arczczal szaladt el mellettük néhány ember. Köztük volt az állomásfőnök is, furcsaszínű sapkájával. Nyilván valami rendkívüli dolog történt. A vonatról leszállott utasok is visszasiettek.

- Mi az?... Mi az?... Hol?... A vonat elé vetette magát!... Összezúzta!... - hallatszott a mellettük elmenők közül.

Arkágyevics Sztepán a hugával karonfogva, ugyancsak megréműlt arczczal, szintén visszafordult, s kerülvén a tömeget, megállott egy kocsi feljárójánál.

A hölgyek fölszálltak a kocsira, Vronszkij pedig Arkágyevics Sztepánnal elment a tömeg után, hogy megtudja a szerencsétlenség részleteit.

Egy vasúti szolga, részeg volt-e, vagy pedig nagyon be volt burkolózva a nagy hideg miatt, de nem hallotta a mögötte közeledő vonatot, s elgázolták.

Még mielőtt Vronszkij és Oblonszkij visszatértek volna, a hölgyek már megtudták az inastól ezeket a részleteket.

Oblonszkij és Vronszkij mindaketten látták az eléktelenített holttestet. Oblonszkij szemlátomást meg volt illetődve. Elkomolyodott, s úgy tetszett, mintha minden pillanatban kész volna sírva fakadni.

- Óh, micsoda szörnyűség! Óh, Anna, ha láttad volna! Óh, milyen rettenetes! - mondogatta.

Vronszkij hallgatott és szép arcza bár komoly volt, de teljesen nyugodt.

- Óh, grófné, ha látta volna, - szólt ismét Arkágyevics Sztepán. - A felesége is ott volt. Irtózatos volt látni... Ráborult a testre. Azt mondják, egy nagy családnak volt egyetlen kenyérkeresője. Ez a rettenetes.

- Nem lehetne-e valamit tenni érette? - kérdezte Karenina izgatott suttogással.

Vronszkij ránézett és legott leszállt a kocsiról.

- Tüstént jövök, maman, - tette hozzá, az ajtóban visszafordulva.

Mikor pár percz múlva visszatért, Arkágyevics Sztepán már az új énekesnőről társalgott a grófnéval, a ki a fiát várva, türelmetlenül nézegetett az ajtóra.

- No most menjünk, - szólt Vronszkij belépve.

Együtt mentek ki. Vronszkij elől, az anyjával. Utánuk Karenina a bátyjával. A kijáratnál odajött Vronszkijhoz az állomásfőnök.

- Ön kétszáz rúbelt adott át az én helyettesemnek. Legyen szíves megmondani, hogy kinek szánta ezt az összeget?

- Az özvegynek, - szólt Vronszkij vállat vonva. - Nem értem, hogy' lehet ilyet kérdezni.

- Ön adta? - kiáltott rá hátulról Oblonszkij, s a húga kezét megszorítván, hozzátette: - Nagyon kedves, nagyon kedves! Úgy-e, pompás fiú? Magamat ajánlom, grófné.

Megállt a húgával, hogy ráakadjon a komornájára.

Mire kiértek, Vronszkijék kocsija már elrobogott. A járókelők még mindig arról beszéltek, a mi az imént történt.

- Ez aztán a rettenetes halál, - mondotta egy úr, a mint elhaladt mellettük. - Azt mondják, teljesen kettévágta.

- Én ellenkezőleg azt hiszem, a legkönnyebb, egy pillanat, - jegyezte meg egy másik.

- De hogy' nem tudják elejét venni az ilyesminek, - szólt egy harmadik.

Karenina fölszállt a kocsira s Arkágyevics Sztepán csodálkozva látta, hogy az ajkai remegnek, s hogy alig bírja a könnyeit visszatartani.

- Mi lelt, Anna? - kérdezte tőle, mikor már néhány száz ölnyire voltak.

- Rossz jel, - mondotta.

- Eh, badarság! - szólt Arkágyevics Sztepán. - Te megjöttél s ez a fő. Fogalmad sincs róla, hogy én mennyi reményt vetek beléd.

- Régen ösmered Vronszkijt? - kérdezte Anna.

- Igen. Hiszen tudod, azt reméljük, hogy elveszi Kitit.

- Úgy? - szólt Anna halkan. - No de beszéljünk most terólad, - tette hozzá, megrázván a fejét, mintha valami fölöslegeset és zavarót akart volna kiűzni belőle. - Beszéljünk a te dolgaidról. A leveledet megkaptam, és ime, itt vagyok.

- Bizony, minden reményem csak benned van, - mondotta Arkágyevics Sztepán.

- Nos hát, mondj el nekem mindent.

És Arkágyevics Sztepán elkezdett beszélni.

Hazaérkezvén, Oblonszkij lesegítette a húgát, fölsóhajtott, megszorította a kezét és elment a törvényszékre.

XIX.

Mikor Anna belépett, Dolli a kis fogadószobában ült egy szöszkehajú, pufókarczú fiúcskával, a ki már most is hasonlított az apjához, és kihallgatta a franczia leczkéjét. A fiúcska olvasott, miközben zekéjének egyik gombjával babrált, a mely már amúgy is alig tartott, s le akarta szakítani. Az anyja már ismételten elvette onnan a kezét, de a kövér kis kéz megint csak odakapott. Végre is az anyja letépte a gombot és zsebretette.

- Békesség legyen a kezeddel, Grisa, - szólt rá, s megint elővette a terítőjét, egy rég megkezdett munkát, a melyhez mindig nehéz pillanatokban szokott hozzálátni, s most is az ujjaival hadonászva s az öltéseket számlálgatva, idegesen horgolt rajta. Ámbár tegnap azt

üzente az urának, hogy semmi köze hozzá, vajon jön-e a húga vagy nem, mégis mindent előkészített a fogadására s izgatottan várta a sógornőjét.

Dollit lesújtotta s teljesen elfoglalta a bánata. De eszébe jutott, hogy a sógornője, Anna, Pétervár egyik legtekintélyesebb személyiségének volt a felesége, s ezenkívül pétervári grande dame is. Ennél a körülménynél fogva azután nem váltotta be az urának tett igéretét, vagyis nem feledkezett meg róla, hogy jön a sógornője. „Végre is, Anna semminek sem oka, - gondolta Dolli. - Én nem tudok róla mást, mint csak jót, s velem szemben is mindig csak gyöngédséget és barátságot tapasztaltam nála." Az igaz, hogy a mennyire Péterváron, Kareninéknál szerzett benyomásaira vissza tudott emlékezni, a házuk nem valami nagyon tetszett neki; volt valami hamis hang családi életünknek egész összhangjában. „De azért mért ne fogadnám őt? Csak az ne jusson eszébe, hogy vígasztalni akarjon engem! - gondolta Dolli, - átgondoltam én már ezerszer is minden képzelhető vígasztalást, intelmet és keresztényi megbocsátást, és egyik sem ér semmit."

Ezekben a napokban Dolli mindig egyedül volt a gyermekeivel. A bánatáról nem akart, másról pedig, evvel a bánattal a lelkén, nem tudott beszélni. Azt tudta, hogy így is, úgy is mindent el fog mondani Annának, s majd örömet okozott neki az a gondolat, hogy kibeszélheti magát, majd pedig bosszantotta annak az elkerülhetetlensége, hogy megaláztatásáról vele, az ura húgával beszéljen, s szájából a vígasztalásnak és a nógatásnak készentartott mondásait végighallgassa.

A mint sokszor megesik, minduntalan az órára pillantva, perczről-perczre várta őt, s éppen azt a pillanatot szalasztotta el, a mikor vendége megérkezett, úgy, hogy még a csöngetését se hallotta.

A mint az ajtóban ruhasuhogást és könnyű léptek zaját hallotta, hátrapillantott, s elgyötört arczán önkéntelenül is nem az öröm, hanem a meglepetés kifejezése jelent meg. Fölkelt és megölelte a sógornőjét.

- Hogyan, már megjöttél? - kérdezte tőle, miközben megcsókolta.

- Dolli, mennyire örülök, hogy láthatlak.

- Én is örülök, - mondotta Dolli, gyöngén mosolyogva s iparkodott Anna arczkifejezéséről leolvasni, vajon tudja-e már a dolgot. „Alkalmasint tudja", gondolta magában, részvétet fedezvén fel az arczán. - Gyerünk hát, majd bevezetlek a szobádba, - folytatta, s mindenképpen azon volt, hogy a beszélgetés pillanatát, a mennyire csak lehet, elodázza.

- Ez Grisa? - Istenem, hogy' megnőtt! - mondotta Anna, s miután őt megcsókolta, a nélkül, hogy levette volna a szemét Dolliról, megállt és elpirult. - Nem, engedj meg, de most ne menjünk sehova se.

Levetette a kendőjét, a kalapját, melyet összebogozott szanaszét lengő fekete hajának egy fürtjével, de párszor megcsóválta a fejét, s csakhamar kiszabadította a haját.

- De te, szinte sugárzol a boldogságtól és az egészségtől! - mondotta Dolli irigyen.

- Én?... Igen, - mondotta Anna. - Istenem, Tanya! Az én Szerjozsám kortársa, - tette hozzá, s odafordult a kis leánykához, a ki éppen akkor szaladt be a szobába. Megfogta a kezét s megcsókolta. - Gyönyörű kis leány, gyönyörű! Mutasd meg hát valamennyit.

Itt felsorolta őket, s nemcsak, hogy a nevükre emlékezett, de még a születésük évére és hónapjára, a természetükre s a betegségeikre is, és lehetetlen volt, hogy Dolli ezt ne méltányolja.

- Gyerünk be hát hozzájuk, - mondotta. - Kár, hogy Vaszja alszik.

Miután megnézték a gyermekeket, leültek a fogadó-szobában kávézni, most már egészen egyedül. Anna fogta a tálczát, majd félretolta.

- Dolli, - szólalt meg, - az urad mindent elmondott.

Dolli hidegen nézett Annára. Részvétet színlelő mondásokat várt tőle; de Anna semmi ilyest nem mondott.

- Dolli, édesem! - szólott, - én sem nem akarok veled az ő érdekében beszélni, se pedig téged vígasztalni; ez úgyis lehetetlen. De hát, szívecském, egyszerűen sajnállak, egész lelkemből sajnállak!

Ragyogó szemeinek sűrű pillái mögül egyszerre könnyek törtek elő. Közelebb ült a sógornőjéhez, s erélyes kis kezeivel megfogta a kezét. Dolli nem szabadkozott, de azért nem változott meg arczának rideg kifejezése.

- Vígasztalni engem nem lehet. A történtek után elveszett minden, odavan minden!

És alig, hogy ezt kimondta, legott ellágyult az arcza. Anna ajkaihoz emelte Dolli száraz, sovány kezét, megcsókolta s így szólott:

- De hát Dolli, mit csináljunk, mitévők legyünk? Mit volna legjobb cselekedni ebben a szörnyű helyzetben? - erről kell most gondolkoznunk.

- Mindennek vége, nincs már hátra semmi, - mondotta Dolli. - S a legrettenetesebb a dologban az, értsd meg, hogy nem mehetek el tőle: itt vannak a gyerekek, s én kötve vagyok. Vele pedig nem élhetek, kínos még látnom is őt.

- Dolli lelkem, ő ugyan beszélt velem a dologról, de én tőled akarom hallani az egészet, mondj el hát mindent.

Dolli kérdő pillantást vetett rá.

Őszinte részvét és szeretet tükröződött arczán.

- Ha úgy akarod, - szólott hirtelen. - De én elölről kezdem. Azt tudod, hogy' mentem férjhez. Én az anyám nevelése mellett nem csak ártatlan, de ostoba is maradtam. Nem tudtam én semmit. Tudom, azt mondják, hogy a férjek el szokták mondani feleségeiknek azelőtti életüket, de Sztiva... - kijavította magát: - Arkágyevics Sztepán nekem nem mondott el semmit. Talán el sem hiszed, de én egészen mostanig abban voltam, hogy én vagyok az egyetlen nő, a kit ő valaha ismert. Így éltem nyolcz esztendeig. Értsd meg jól, nemcsak hogy nem sejtettem a hűtlenségét, de ezt teljesen kizártnak tartottam, s most képzeld el, mi volt az nekem, mikor ilyen fogalmakkal egyszerre rájöttem erre a szörnyűségre, erre a hitványságra... Érts meg jól. Mikor az ember teljesen meg van győződve a boldogságáról, és egyszerre... - folytatta Dolli a zokogását visszafojtva, - kap egy levelet, mely a szeretőjének, az én nevelőnőmnek szól. Nem, ez túlságosan rettenetes! - Sietve elővette a zsebkendőjét s eltakarta vele az arczát. - A pillanatnyi fölhevülést még értem, - folytatta rövid hallgatás után, - de előre megfontolt szándékkal, ravaszúl megcsalni engem... és kivel?... Hogy továbbra is a férjem legyen, s egyúttal az övé is... ez rettenetes! Ezt te meg sem értheted...

- Óh dehogy is nem értem! Értem én azt, kedves Dolli, teljesen értem, - mondta Anna s megszorította a kezét.

- S azt hiszed, hogy ő tán érzi az én helyzetem egész borzalmasságát? - folytatta Dolli. - Szó sincs róla! Boldog és elégedett.

- Óh, dehogy is az! - szólt közbe Anna szaporán. - Hidd el, hogy szánalomra méltó, s teljesen összetörte a megbánás...

- Hát képes volna ő a megbánásra? - vágott közbe Dolli, s fürkésző tekintettel nézte a sógornője arcát.

- Igen, én ösmerem őt. Nem tudtam ránézni a nélkül, hogy meg ne szánjam. Ösmerjük őt mi mind a ketten. Ő jó, de büszke, s most nagyon is meg van alázva. S a mi legjobban megindított... (s itt Anna kitalálta, mi az, a mi legnagyobb hatással lehet Dollira) - két dolog gyötri őt: az, hogy szégyenli magát a gyermekei előtt, és az, hogy ő, a ki téged szeret... - igen igen, a világon mindennél jobban szeret, - előzte meg sietve Dollit, a ki felelni akart, - neked fájdalmat okozott, és téged annyira lesújtott. „Nem, nem, nem fog megbocsátani", - folyton csak ezt hajtogatja.

Dolli eltűnődve pislogott a sógornőjére, s figyelt a szavaira.

- Persze, én értem, hogy borzasztó a helyzete; a bűnösnek mindig rosszabb, mint az ártatlannak, - mondotta, - mikor érzi, hogy az ő hibájából származott az egész szerencsétlenség. De hogy' bocsássak meg neki, hogy' lehessek megint a felesége az után a...? Most csak kín volna vele élnem, főképpen azért, mert szeretem iránta való elmúlt szerelmemet...

Zokogás szakította félbe a szavait.

De szinte czélzatosan, valahányszor kissé ellágyúlt, megint csak arról kezdett beszélni, a mi leginkább fölháborította.

- Persze, az fiatal, persze az szép, - folytatta. - De hát tudod-e Anna, hogy az én fiatalságomtól, az én szépségemtől ki fosztott meg engem? Ő és a gyermekei. Én hűségesen szolgáltam őt, s erre a szolgálatra ráment mindenem, a mim csak volt, és neki, persze, most kedvesebb egy üdébb, bár gyalázatos teremtés. Úgy maguk közt alkalmasint beszélgettek is rólam, vagy, a mi még rosszabb, hallgattak... hiszen tudod?

Megint gyűlölet lobbant föl a szemeiben.

- Ezek után, beszélhet nekem... Talán hiszek neki? Soha. Nem, vége mindennek, mindennek, a mi vígasztalásomúl, fáradozásaim és szenvedéseim jutalmául szolgálhatott volna... Hát hinnéd-e? Csak az imént tanítottam Grisát: azelőtt ez öröm volt nekem, most pedig valóságos kínszenvedés. Miért iparkodjam, miért fáradjak? Mire valók a gyermekeim? Az a rettenetes, hogy egyszerre megváltozott a lelkem, s a szeretet és gyöngédség helyett csak harag, igen, harag van benne. Kedvem volna megölni őt és...

- Dolli édes, hiszen én értelek, de hát ne gyötörd magadat. Te most annyira el vagy keseredve, annyira föl vagy háborodva, hogy sok mindent nem úgy látsz, a mint kellene.

Dolli lecsillapodott, s vagy két perczig hallgattak.

- Mitevő legyek, gondolkozzál Anna, segíts. Én már átgondoltam mindent, és nem látok semmit.

Anna se tudott semmit kieszelni, de a szíve közvetlen visszhangot adott a sógornője minden szavára, minden arczkifejezésére.

- Én csak egyet mondok, - szólalt meg Anna: - én a húga vagyok, ösmerem a természetét és azt a tulajdonságát, hogy képes megfeledkezni mindenről (egy mozdúlatot tett a homloka előtt), mindenről, de egyúttal képes meg is bánni mindent. Ő most sem hiszi, nem tudja megérteni, hogy' volt képes elkövetni azt, a mit elkövetett.

- Dehogy is nem, érti ő azt, érti! - vágott közbe Dolli. - De hát én... te megfeledkezel rólam... könnyít ez tán rajtam?

- Várjunk csak. Akkor, a mikor ő velem beszélt, bevallom néked, még nem láttam teljesen a helyzeted rettenetességét. Csak őt láttam, s azt, hogy a család föl van dúlva; sajnáltam őt; de

miután veled beszéltem, mint asszony, egészen másként látom a dolgot; látom a szenvedésedet, s ki sem mondhatom, mennyire sajnállak! De Dolli lelkem, én teljes mértékben értem a szenvedésedet, csak egyet nem tudok: azt nem tudom... azt nem tudom, hogy mennyi szerelem van még iránta a lelkedben. Ezt te tudod, - van-e még annyi benne, hogy megbocsáthass neki. Ha van, bocsáss meg!

- Nem, - szólott Dolli; de Anna félbeszakította őt s még egyszer megcsókolta a kezét.

- Én jobban ösmerem a világot, mint te, - mondotta. - Én ösmerem az olyan embereket, mint Sztiva, tudom, hogy miképpen fogják föl az ilyesmit. Te azt mondtad, hogy ő beszélt vele terólad. Nem úgy van. Ezek az emberek elkövetik ugyan a hűtlenséget, de azért a családi tűzhelyük és a feleségük szent előttük. Azokat a nőket bizonyos fokig ők maguk is megvetik, s így nem zavarhatják meg a családot. Valami áthághatatlan határvonalat húznak azok és a családjuk közé. Én ezt ugyan nem értem, de így van.

- Igen, de hiszen csókolózott vele...

- Dolli lelkem, hadd el. Én láttam Sztivát, a mikor szerelmes volt beléd. Én emlékszem arra az időre, mikor néha eljött hozzám, és sírt, miközben terólad beszélt, milyen költői és magasztos lény voltál te az ő szemeiben, s azt is tudom, hogy minél tovább élt veled, annál magasabbra emelkedtél előtte. Megesett, lásd, hogy mi magunk is nevettünk rajta, mikor minden szavához hozzátette: „Dolli csudálatos egy nő”. Te mindig bálványa voltál neki, az is maradtál, ennek a fölhevülésnek semmi köze sincsen az ő lelkéhez...

- De hátha ez a fölhevűlés megismétlődik?

- A mint én látom a dolgot, az lehetetlen...

- De hát te, te megbocsátanál neki?

- Nem tudom, én nem mondhatok ítéletet... De mégis, mondhatok, - szólt Anna rövid gondolkodás után, miközben gondolatban átfutotta és mérlegelte a helyzetet: - Nem, mondhatok, mondhatok, mondhatok. Igen, én megbocsátanék. Nem lennék többé az, a mi voltam, de megbocsátanék, megbocsátanék pedig úgy, mintha az egész dolog meg se történt volna, mintha nem is lett volna...

- No természetesen, - vágott közbe Dolli szaporán, mintha olyasvalamit mondott volna Anna, a mi nem egyszer megfordúlt az ő fejében is, - máskülönben nem volna megbocsátás. Ha az ember megbocsát, bocsásson meg teljesen, teljesen. Most pedig gyerünk, majd bevezetlek a szobádba, - mondotta és fölkelt, s útközben megölelte Annát. - Kedvesem, mennyire örülök, hogy eljöttél. Megkönnyebbűltem, nagyon megkönnyebbűltem.

XX.

Anna az egész napot otthon, azaz Oblonszkijéknál töltötte, és nem fogadott senkit, bár értesűlvén az ottlétéről, az ismerősei közül többen még aznap eljöttek. Anna egész délelőtt Dollival és a gyermekekkel volt együtt. Mindössze csak egy levelet küldött a bátyjának, hogy föltétlenűl jőjjön haza ebédre. „Jőjj, az Isten irgalmas”, - írta volt neki.

Oblonszkij otthon ebédelt; a társalgás általános volt, s a felesége is szólt hozzá és tegezte őt, a mit az előtt nem cselekedett. A férj és feleség közt való érintkezésben még megvolt az a bizonyos idegenszerűség, de a válásról már szó sem esett, és Arkágyevics Sztepán úgy látta, hogy a kimagyarázás és a kibékülés most már nincsen kizárva.

Közvetlenül ebéd után eljött Kiti. Ösmerte ugyan Arkágyevna Annát, de csak nagyon kevéssé, s most nem minden aggodalom nélkül jött el a nénjéhez, az iránt, vajon hogy' fogadja őt ez a pétervári nagyvilági hölgy, a kit mindenki annyira magasztalt. De megtetszett Arkágyevna Annának, - ezt legott észrevette. Anna szemlátomást gyönyörködött a szépségében és a fiatalságában, s Kiti alig hogy magához tért, máris úgy érezte, hogy nemcsak teljesen a hatása alá került, hanem valósággal szerelmes lett belé, annyira, a mennyire csak fiatal leányok tudnak szerelmesek lenni idősebb és férjes asszonyokba. Annában semmi sem árulta el a nagyvilági hölgyet s egy nyolczesztendős fiúnak az anyját, s mozdúlatainak a hajlékonysága, s arczának állandó üdesége és elevensége révén, mely majd a mosolyában, majd a tekintetében nyilvánult, inkább hasonlított volna valami húszesztendős leányhoz, ha nem lett volna szemeinek komoly s olykor szomorú kifejezése, mely Kitit meglepte és vonzotta. Kiti érezte, hogy Anna teljesen őszinte volt és semmit se rejtegetett, de hogy a szövevényes és költői, de ő rá nézve hozzáférhetetlen érdekeknek egy egészen más, magasabbrendű világa élt benne.

Ebéd után, mikor Dolli bement a szobájába, Anna gyorsan fölkelt, s odament a bátyjához, a ki rágyújtott volt egy szivarra.

- Sztiva, - mondotta vídáman pislogva, keresztet vetett rá és szemeivel rámutatott az ajtóra, - menj, és segítsen meg az Isten.

Sztiva megértette őt, letette a szivart és kiment.

Mikor Arkágyevics Sztepán kiment, Anna visszatért a pamlagra, a hol a gyerekektől körülvéve ült volt. Azért-e, mert a gyermekek látták, hogy az anyjuk szereti ezt a nénit, vagy pedig azért, mert maguk is valami különös bájt fedeztek föl benne, de a két idősebb, s utánuk a kisebbek is, mint ez már a gyermekeknél szokás, már ebéd előtt is szinte odatapadtak az új nénihez és nem tágítottak mellőle. S valami játékféle fejlődött ki köztük, mely abból állott, hogy lehetőleg közel furakodtak a nénihez, odasimúltak hozzá, megfogták és összecsókolták kis kezét, játszottak a gyűrűjével, vagy legalább hozzáértek a ruhája szegélyéhez.

- No most szépen, úgy a mint az imént ültünk, - mondotta Arkágyevna Anna, a mint leült a helyére.

És Grisa megint a karja alá dugta a fejét s fejével a ruhájához dőlve szinte súgárzott a büszkeségtől és a boldogságtól.

- Tehát valami bál lesz itt mostanában? - fordúlt oda Kitihez.

- A jövő héten, még pedig nagyon szép bál. Egyike azoknak a báloknak, a melyek mindig mulatságosak.

- Hát vannak olyanok is, a melyek nem mindig mulatságosak? - kérdezte Anna fínom gúnynyal.

- Furcsa, de vannak. Bobriscsevéknál mindig mulatságosak, Nikitinéknél is, de Mezskovéknál mindig unalmasak. Ön tán nem tapasztalta?

- Nem lelkem, én már nem ösmerek olyan bálakat, melyek mulatságosak, - mondotta Anna, és Kiti megpillantotta a szemeiben azt a különös világot, a mely az ő számára nem volt nyitva. - Én csak olyanokat ösmerek, a melyek tán valamivel kevésbbé terhesek és unalmasak...

- De hát hogy' lehet az, hogy *ön* unatkozzék egy bálon?

- Miért ne unatkozhatnám éppen én? - kérdezte Anna.

Kiti észrevette, hogy Anna tudta, milyen válasz következik erre.

- Azért, mert ön mindig a legszebb valamennyiük közt.

Anna nagyon könnyen pirult. Most is elpirult és így szólt:

- Először is, soha; másodszor pedig, még ha így volna is, mim volna belőle?

- De erre a bálra csak eljön? - kérdezte Kiti.

- Azt hiszem, lehetetlen lesz el nem mennem. Nesze fogjad, - mondotta Tanyának, a ki könnyen járó gyűrűjét lehúzta fehér s a vége felé erősen vékonyodó ujjáról.

- Nagyon fogok örülni, ha eljön. Úgy szeretném látni egyszer egy bálon.

- No így legalább, ha csakugyan rákerül a sor, hogy elmenjek, vígasztalódhatom azzal a gondolattal, hogy örömet szerzek vele önnek... Grisa, ne ránczigáld, amúgy is már össze-vissza kuszálódtak, - mondotta, rendbeszedvén hajának azt a fölbomlott fürtjét, a melylyel Grisa játszott.

- Én önt lila ruhában képzelem el a bálon.

- Miért éppen lilában? - kérdezte Anna mosolyogva. - No gyerekek, menjetek, menjetek. Hallottátok? Miss Goul teához hív benneteket, - mondotta, s lefejtvén magáról a gyerekeket, az ebédlő felé terelte őket.

- Tudom ám én, hogy miért hív engem erre a bálra. Nagyon sokat vár ettől a báltól, s azt szeretné, ha mindenki ott volna és kivenné a részét belőle.

- Honnan tudja? Csakugyan.

- Óh! Milyen szép is az ön kora, - folytatta Anna. - Emlékszem rá, s jól ösmerem én is ezt a kékes ködöt, mely olyan, akárcsak a svájczi hegyek között. Ezt a ködöt, mely elborít mindent abban a boldog korban, a mikor éppen véget értek a gyermekévek, s a boldogságnak és a vídámságnak ebből az óriási köréből mind szűkebbre és szűkebbre szorúl az út, s az embert jókedv és szorongás fogja el, mikor ebbe a teremsorba belép, bárha az derűltnek és szépnek látszik is... Vajon ki az, a ki nem ment keresztül ezen?

Kiti némán elmosolyodott. „De hát ő vajon hogy' ment keresztül rajta? Mennyire szeretném ösmerni az ő egész regényét", - gondolta magában Kiti, a mint eszébe jutott az urának, Alexandrovics Alexejnek éppenséggel nem költői külseje.

- Valamelyest már én is tudok a dologról. Sztiva szólt róla, s én igazán gratulálok, mert nekem nagyon tetszik, - folytatta Anna; - a vasútnál találkoztam Vronszkijval.

- Óh, hát ő is ott volt? - kérdezte Kiti elpirúlva. - És Sztiva mit mondott önnek?

- Sztiva mindent kifecsegett előttem. És én igazán nagyon örülök... Tegnap együtt utaztam Vronszkij édesanyjával, - folytatta Anna, - a ki szűntelenül csak ő róla beszélt, úgy látszik, ő a kedvencze; én tudom, hogy az anyák milyen elfogúltak, de...

- És mit beszélt önnek az anyja?

- Óh, sok mindent! Tudom, hogy ő a kedvencze, de azért látszik is rajta, hogy valóságos lovag... Elmondta például, hogy egész vagyonát oda akarta adni a bátyjának, s hogy már gyermekkorában egy rendkívüli dolgot művelt, kimentett egy asszonyt a vízből. Szóval hős, - mondotta Anna mosolyogva, s eszébe jutott az a kétszáz rúbel, a melyet a pályaudvaron adott.

De erről a kétszáz rúbelről nem szólt. Valahogy kellemetlen volt neki erre visszagondolni. Érezte, hogy volt a dologban valami, a mi őt is érintette, még pedig olyan, a minek nem kellett volna lenni.

- Nagyon megkért, hogy látogassam meg, - folytatta Anna, - s én örülök, ha viszontláthatom őt, és holnap el is megyek hozzá. No de hála Istennek, Sztiva elég soká van benn Dollinál, -

tette hozzá Anna, tárgyat változtatva, s fölkelt, még pedig, a mint Kitinek látszott, mintha valamivel nem lett volna megelégedve.

- Nem, először én! Nem, én! - sikoltoztak a gyermekek, mikor megteáztak s berohantak Anna nénihez.

- Valamennyien egyszerre! - mondotta és kaczagva elibük szaladt, s körülnyalábolta és felborította ezt az egész nyüzsgő és ujjongva sikongó gyermeksereget.

XXI.

A nagyok teájához Dolli is kijött a szobájából. Arkágyevics Sztepán azonban nem. Alkalmasint a hátsó ajtón távozott a felesége szobájából.

- Attól tartok, hogy ott fönn hideg lesz neked, - jegyezte meg Dolli, Annához fordúlva, - szeretnélek inkább lehozni, legalább közelebb is lennénk egymáshoz.

- Ugyan kérlek, soh'se törődjél velem, - felelt Anna, Dolli szeme közé nézve, s iparkodott kisütni, vajon megtörtént-e a kibékülés, vagy sem.

- De itt meg nagyon világos lesz, - felelt a sógornője.

- Mondom neked, hogy én mindig és mindenütt úgy alszom, akár a mormota.

- Miről van szó? - kérdezte Arkágyevics Sztepán a szobájából kilépve s odafordúlt a feleségéhez.

A hangjából Kiti is, Anna is azonnal megtudták, hogy a kibékülés csakugyan megtörtént.

- Annát le akarom hozni ide, csakhogy akkor át kell akasztani a függönyöket. Ezt pedig senki se tudja megcsinálni, s így magamnak kell hozzálátnom, - felelt Dolli hozzáfordúlva.

„Isten tudja, megbékültek-e teljesen", - gondolta Anna, mikor hideg és nyugodt hangját meghallotta.

- Ugyan hadd el Dolli, ne csinálj magadnak annyi galibát, - szólott az ura. - De ha éppen minden áron akarod, majd én megcsinálom...

„Igen, úgy látszik, mégis kibékültek", - gondolta Anna.

- Ösmerem már, hogy' szoktál te csinálni mindent, - felelt Dolli; - megmondod Matvjejnek, hogy csináljon olyasmit, a mit meg se lehet csinálni, te pedig elmégy, ő meg fölforgat mindent, - s szokott gúnyos mosolyára húzta a szája szögleteit, a mikor ezt mondotta.

„Teljes a kibékülés, teljes, teljes, - gondolta Anna, - hála Istennek!" - s azon való örömében, hogy ezt ő hozta létre, odament Dollihoz és megcsókolta.

- Semmi ok sincs rá, hogy így lekicsinyelj bennünket Matvjejjel, - mondotta Arkágyevics Sztepán, alig észrevehetőleg elmosolyodván, s odafordúlt a feleségéhez.

Dolli, mint mindig, most is egész este könnyed gúnyolódással bánt el az urával. Arkágyevics Sztepán pedig elégedett és jókedvű volt, de még sem annyira, hogy ne éreztesse, hogy bár bocsánatot nyert, még se felejtette el a bűnét.

Este féltízkor egy látszólag roppant egyszerű esemény zavarta meg Oblonszkijék tea-asztalánál a szokatlanúl derűlt és kellemes családi beszélgetést, de ez az egyszerű esemény valahogyan valamennyiük előtt furcsának tetszett. Közös pétervári ismerőseikről beszéltek, a mikor Anna hirtelen fölkelt.

- Benne van az albumomban, - mondotta, - s egyúttal majd megmutatom az én Szerjozsámat is, - tette hozzá büszke, anyai mosolylyal.

Úgy tíz óra tájban, a mikor rendszerint el szokott volt búcsúzni a fiától és gyakran, mielőtt bálba ment, maga szokta volt őt lefektetni, egyszerre elbúsúlta magát, hogy olyan messze van tőle, s bármiről beszéltek is neki, gondolatban mindig csak visszatért az ő göndörfürtös kis Szerjozsájához. Úgy megkívánta, hogy az arczképét lássa, és róla beszéljen. Az első kínálkozó alkalmat fölhasználva, fölkelt s könnyű, elszánt lépteivel elment az albumért. A szobájához fölvezető lépcső beletorkolt a jól fűtött lépcsőházba.

Éppen akkor, a mikor a fogadó-szobából kilépett, az előszobában csöngetés hallatszott.

- Ki lehet ez? - mondotta Dolli.

- Arra, hogy értem jőjjenek, még korán van, másnak pedig későn, - jegyezte meg Kiti.

- Alkalmasint iratokat hoznak, - tette hozzá Arkágyevics Sztepán, s mikor Anna elment a főlépcső mellett, éppen szaladt föl az inas, hogy a jövevényt bejelentse, a ki azonban már maga is ott állott a lámpánál; Anna lepillantott s tüstént megösmerte Vronszkijt, és az örömnek s egyúttal a rettegésnek valami különös érzése mozdúlt meg a szívében. Ott állott, a nélkül, hogy a kabátját levetette volna, s kivett valamit a zsebéből. Abban a pillanatban, a mikor Anna a lépcső közepére ért, Vronszkij fölpillantott s mikor őt meglátta, a zavarnak és a megszeppenésnek a kifejezése ült ki az arczára. Anna könnyedén lehorgasztott fejjel ment tovább, utána pedig legott fölhangzott Arkágyevics Sztepán hangos szava, a mint hívta, hogy jőjjön föl, és Vronszkij halk, lágy és nyugodt hangja, a mint szabadkozott.

Mire Anna visszatért, már nem volt ott, és Arkágyevics Sztepán elmondta, hogy a felől az ebéd felől tudakozódjék, a melyet egy Moszkvába érkezett kitűnőség tiszteletére holnap voltak rendezendők. - És semmi szín alatt sem akart bejönni. Milyen különös egy ember, - tette hozzá Arkágyevics Sztepán.

Kiti elpirúlt. Azt hitte, hogy egyedűl csak ő tudja, miért volt itt, s mért nem akart bejönni. „Nálunk volt, - gondolta, - és nem talált otthon, azt gondolta, itt vagyok; de nem jött be, mert, gondolta, későn van, meg aztán Anna is itt van".

Valamennyien összenéztek, de nem szóltak semmit s elkezdték Anna albumát nézegetni.

Alapjában véve semmi rendkívüli és semmi különös nem volt abban, hogy valaki eljött este féltízkor egy barátjához, hogy megtudja tőle valami tervezett ebédnek a részleteit s nem jött be; mégis valamennyien furcsának találták. De legfurcsábbnak és legcsúnyábbnak találta a dolgot Anna.

XXII.

Éppen elkezdődött a bál, mikor Kiti az anyjával a növényekkel díszített s piros kaftános, hajporos inasokkal szegélyezett, fényárban úszó nagy lépcsőházba belépett. A teremből, mint a méhkasból, a sürgés-forgásnak egyhangú moraja szűrődött ki, s mialatt az előcsarnokban, a fák közt álló tükör előtt a hajukat és a ruhájukat igazgatták, a teremből a zenekar hegedűinek óvatosan szabatos hangjai hallatszottak ki, a mint az első keringőt rázendítették. Egy öreg államférfiú, a ki a másik tükörnél halántékainak a szürkülő haját simogatta és nehéz parfümillatot árasztott maga körül, találkozott velük a lépcsőn, félrehúzódott és láthatóan gyönyörködött Kitiben, a kit nem ösmert. Egy csupaszállú fiatalember, egyike azoknak a nagyvilági ifjaknak, a kiket az öreg Scserbaczkij herczeg *tacskók*-nak hívott, rettenetesen kivágott mellény-

ben, s menetközben fehér nyakkendőjével babrálva, köszönt nekik, elsuhant mellettük, majd visszatért és fölkérte Kitit egy négyesre. Az első négyest már odaígérte volt Vronszkijnak, s így ennek az ifjúnak már csak a másodikat adhatta. Egy katonatiszt, a ki a keztyűjét gombolgatta, félrehúzódott az ajtó mellé, s a bajuszát pödörgetve, onnan pislogott a rózsaszínű Kitire.

Kiti, mindamellett, hogy a ruha, a hajfésülés és a bálra való minden egyéb előkészület tömérdek fáradságába és fejtörésébe került, rózsaszín-alapos, raffinált tüllruhájában most oly egyszerűen és fesztelenül lépett a bálterembe, mintha mindazok a rozetták, csipkék s az öltözék egyéb részletei sem az ő, sem a háziak részéről egy pillanatnyi figyelmet sem igényeltek volna, mintha így, ebben a tüllben, ezekben a csipkékben, evvel a magos hajtűzéssel s benne egy rózsával és két rózsalevéllel, jött volna a világra.

Mikor az öreg herczegné, mielőtt a terembe léptek, meg akarta igazítani rajta övének egyik összecsavarodott szalagját, Kiti könnyedén félrehajolt. Érezte, hogy magától is szépen és kecsesen kell állnia rajta mindennek, s hogy nem lehet rajta semmi igazítani való.

Kitinek ma szerencsés napja volt. A ruhája sehol se volt szűk, a csipkegallérja nem csúszott le sehol, a rozettái nem gyűrődtek össze és nem szakadtak le; magas- és hajlott-sarkú rózsaszínű czipőcskéi nem szorították, sőt fürgévé tették a lábacskáit. Kis fején erősen tartották magukat szőke hajának sűrű fonatai. Magas keztyűjén, mely kezeit takarta, a nélkül, hogy a formájukat elváltoztatta volna, mindahárom gombot sikerült begombolnia, nem szakadt le egyik sem. A medaillon fekete bársonyszalagja különösen fínoman övezte a nyakát. Ez a bársonyszalag valósággal bájos volt, s mikor Kiti otthon a tükörben megnézte a nyakát, úgy érezte, hogy ez a szalag szinte beszél. Minden egyébhez még tán férhetett szó, de ez a bársonyszalag - kész gyönyörűség volt. Kiti még itt a bálban is elmosolyodott, a mint a tükörben megpillantotta. Meztelen vállain és karjain márványhidegséget érzett, s ezt az érzést különösen szerette. A szemei ragyogtak és lehetetlen volt, hogy piros ajkai, elragadó szépségének a tudatában, ne mosolyogjanak. Alig hogy a terembe lépett, s a tánczra való fölhívásra várakozó hölgyek tüllös-csipkés-szalagos-virágos csoportja felé közeledett, (Kiti sohasem állott ebben a csoportban), máris tánczra kérték, kérte pedig a legkiválóbb gavallér, a bálok hierarchiájának főfőgavallérja, a bálok hírneves rendezője és szertartásmestere, egy, bár nős, de szép és deli férfi, Korszunszkij Jegoruska. Alig hogy Bonina grófnőt, a kivel a keringő első fordulóját tánczolta, a helyére vezette, végignézett a háznépén, vagyis néhány tánczra perdülő páron, megpillantotta Kitit, avval a különös, fesztelen tánczlépéssel, mely csaknem kizárólag a bálrendezők sajátja, odaszökött hozzá, meghajtotta magát, s meg se kérdezvén tőle, akar-e tánczolni, fölemelte a kezét, hogy karcsú derekát átkarolja. Kiti körülnézett, hogy kinek adhatná oda a legyezőjét, melyet mosolyogva a ház asszonya vett el tőle.

- Milyen szép, hogy ilyen jókor jöttek, - mondotta, a derekát átkarolva, - nem is értem, micsoda szokás az a későnjövetel.

Kiti kissé előrehajolt, balkezét rátette a vállára, s rózsaszínű czipőbe bujtatott lábacskái a zene ütemére gyorsan, könnyedén és egyenletesen siklottak tova a csúszós parketten.

- Az ember valósággal kipihen, ha kegyeddel tánczol, - mondotta Jegoruska Kitinek, a keringő első, lassú lépései után. - Elragadó az a könnyedség, az a prècision, - súgta oda neki ugyanazt, a mit csaknem minden jó ösmerősének elmondott.

Kiti erre a dicséretre elmosolyodott, s a vállai fölött körülnézett a teremben. Ő nem tartozott az újonczok közé, a ki előtt a bál összes résztvevői egyetlen bűvös benyomássá olvadnak össze; de nem volt a bálokon lejáratott leányok közül való sem, a kit mindenki már szinte az unalomig ösmert volna; a kettő között a középen állott, izgatott volt ugyan, de e mellett tudott magán annyira uralkodni, hogy tudott látni. Úgy látta, hogy a társaság crême-je a terem balsarkában verődött össze. Ott volt Korszunszkij felesége, a szép, de szinte a képtelenségig

kivágott Lidi, ott volt a ház asszonya, kopasz fejével ott csillogott Krivin, a ki mindig ott volt, a hol a társaság crême-je; arrafelé pislogott a fiatalság, nem mervén közelebb menni, ott akadt rá szemeivel Sztivára és ott pillantotta meg később a fekete bársonyruhába öltözött Anna gyönyörű alakját és fejét is. Ő is ott volt. Kiti az óta az este óta, a mikor Levinnek kosarat adott, nem látta őt. Messzelátó szemeivel tüstént megösmerte, sőt még azt is észrevette, hogy éppen ő reá néz.

- Nos, talán még egy fordulót? Nem fáradt még? - kérdezte Korszunszkij halkan lihegve.

- Nem, köszönöm.

- Hová parancsolja, hogy elvezessem?

- Úgy tetszik, amott van Karenina, vezessen, kérem, hozzá.

- A hova parancsolja.

És Korszunszkij, mérsékelt lépésekkel, s folyton ezt hajtogatva: „pardon, mesdames, pardon, pardon, mesdames", egyenesen nekikeringőzött a terem balsarkában összegyűlt csoportnak, s a csipkék, a tüll és a szalagok tengerén keresztültörve, s a nélkül, hogy csak egy pehelybe is beleakadt volna, oly hirtelen körülpöndörítette a hölgyét, hogy egy pillanatra kibukkantak áttört harisnyás, fínom lábacskái, és uszálya legyezőformában szétterülve ráborult Krivin térdére. Korszunszkij meghajtotta magát, majd kihúzta kivágott mellét s kezet nyújtott Kitinek, hogy odavezesse őt Arkágyevics Annához. Kiti, kissé elpirulva, lefejtette az uszályát Krivin térdeiről, s valamelyest szédülve körülnézett, hogy Annát megkeresse. Anna nem volt lila ruhában, a mint Kiti föltétlenűl szerette volna, hanem mélyen kivágott fekete bársonyöltözetben, mely látni engedte telt és szinte régi elefántcsontból csiszolt vállait és keblét, s fínom, apró kezekkel ékes gömbölyű karjait. Az egész ruhája veneziai csipkével volt elborítva. A fején, fekete hajában, mely az utolsó szálig az övé volt, egy árvácska-fűzér díszelgett, egy másik pedig, fehér csipkék között, övének a fekete szalagjára volt odatűzdelve. A hajviseletén nem volt semmi különös. Csak göndör hajának azok a kurta és szeszélyes gyűrűcskéi voltak szembeötlők, a melyek a tarkóján és a nyakán minduntalan kibukkantak. Erős, szinte csiszolt nyakát gyöngysor ékesítette.

Kiti mindennap látta Annát, szerelmes volt belé s föltétlenűl lilaruhában képzelte el magának. De most, hogy meglátta őt feketében, érezte, hogy nem értette volt meg teljesen lényének egész báját. Most teljesen újnak és meglepőnek találta őt. Most megértette, hogy Anna nem lehetett lila ruhában, s hogy megjelenésének a legfőbb bája abban volt, hogy mindig szinte kilépett a ruhájából, mely úgyszólván nem is volt látható rajta. Még ez a pazar csipkékkel díszített fekete ruha se látszott meg rajta; ez csak a keret volt, a melyben az ember csakis őt magát látta, egyszerűen, természetesen, előkelően, s egyúttal élénken és vídáman.

Mint mindig, most is rendkívül egyenes tartásban állt ott, s mikor Kiti a csoporthoz odalépett, könnyedén feléje fordított fejjel, éppen a ház úrnőjével beszélgetett.

- Nem, én nem dobok rá követ, - felelte neki valamire, - ámbár nem értem, - folytatta, vállat vonva, s legott jóindulatú és gyöngéd mosolylyal Kitihez fordult. Miután futó női pillantással végigmérte a ruháját, a fejével alig észrevehető, de Kitire nézve azért teljesen érthető mozdulatot tett, a melyből a ruhájával és a szépségével való teljes megelégedés volt kiolvasható. - Ön már a terembe is tán tánczolva jött be, - tette hozzá.

- A herczegnő egyike leghívebb segítőtársaimnak, - mondotta Korszunszkij, meghajtván magát Arkágyevics Anna előtt, a kivel addig még nem találkozott. - A herczegnő segítségemre van abban, hogy a bált derültté és széppé tegyük. Arkágyevna Anna, szabad kérnem egy fordulóra, - szólt és meghajtotta magát.

- Hát önök ismerik egymást? - kérdezte a házigazda.

- Ugyan, hát kit nem ösmerünk mi? Én meg a feleségem olyanok vagyunk, mint a fehér farkasok, bennünket mindenki ösmer, - felelt Korszunszkij. - Szabad kérnem egy fordulóra, Arkágyevna Anna.

- Én nem tánczolok, hacsak elkerűlhetem, - mondotta Anna.

- De most nem kerűlheti el, - felelt Korszunszkij.

Ekkor lépett oda Vronszkij.

- No, ha nem kerűlhetem el, akkor menjünk, - szólott, észre sem vévén Vronszkij köszöntését, s szaporán rátette a kezét Korszunszkij vállára.

„Vajon mi baja van vele?" - gondolta Kiti, mikor észrevette, hogy Anna szándékosan nem viszonozta Vronszkij köszöntését. Vronszkij odalépett Kitihez, emlékeztette őt az első négyesre, és sajnálkozott azon, hogy az egész idő alatt nem volt szerencséje őt láthatni. Kiti gyönyörködve nézte a keringőző Annát és hallgatta Vronszkijt. Számított rá, hogy majd felkéri őt keringőre, de nem kérte fel, s Kiti csodálkozva nézett rá. Erre Vronszkij elpirult, s szaporán felkérte, de alig, hogy karcsú derekát átkarolta, s megtette az első lépéseket, a zene elhallgatott. Kiti belenézett az arczába, mely olyan közel volt az övéhez, s ez a szerelemmel teljes pillantás, a melylyel akkor ránézett, s a melyet ő nem viszonzott, még hosszú ideig, évek múlva is, gyötrelmes szégyennel nyilalt bele a szívébe.

- Pardon, pardon! Keringő, keringő! - kiabált a terem túlsó végéről Korszunszkij, s átkarolván a legelső hölgyet, a ki a keze ügyébe esett, tánczra perdűlt.

XXIII.

Vronszkij néhány forduló keringőt tánczolt Kitivel. A keringő után Kiti odament az anyjához, de alig hogy pár szót váltott Nordsztonnal, már jött érte Vronszkij és vitte az első négyesre. A négyes alatt semmi jelentős dolog nem került szóba, szakgatottan folyt a társalgás, majd Korszunszkijékról, a kiket Vronszkij nagyon mulatságosan, mint két kedves negyven esztendős gyermeket jellemzett, majd meg az alakulóban lévő társadalmi színházról, s a beszélgetés csak egyetlen egyszer tapintott az elevenére, a mikor Vronszkij Levin után tudakozódott, hogy ott van-e, és hozzátette, hogy nagyon megkedvelte őt. De a négyestől Kiti nem is várt többet. Szorongó szívvel leste a mazurkát. Úgy tetszett neki, hogy a mazurka alatt kell mindennek eldőlnie. Az, hogy a négyes alatt nem kérte fel őt a mazurkára, nem nyugtalanította. Meg volt róla győződve, hogy mint az előző bálokon, most is vele fogja tánczolni a mazurkát, s öt tánczost elutasított, azt mondván nekik, hogy már le van foglalva. Kitire nézve az egész bál, az utolsó négyesig, az örömteljes színek, hangok és mozdúlatok tündér-álma volt. Csak akkor nem tánczolt, a mikor nagyon is fáradtnak érezte magát és pihenőt kért. De az utolsó négyesben, a melyet egy unalmas fiatal emberrel tánczolt, a kinek lehetetlen volt kosarat adnia, megesett vele, hogy átellenese lett Vronszkijnak és Annának. A megérkezés óta nem találkozott Annával, a ki most egyszerre megint teljesen újnak és meglepőnek tűnt föl előtte. Felfedezte benne a siker mámorának a vonását, a melyet ő is olyan jól ismert. Látta, hogy Anna szinte ittas az általa támasztott lelkesedés mámorától. Ismerte ezt az érzést, ismerte a tüneteit, s ezeket mind felismerte Annában, - látta szemeinek remegő és föllobbanó fényét, önkéntelenül félrehúzódó ajkain a boldogság és az izgalom mosolyát, mozdulatainak kifogástalan kecsességét, őszinteségét és könnyedségét.

„Vajon ki az? - kérdezte magában. - Valamennyien, vagy csak egy?" S a nélkül, hogy annak a gyötrődő fiatal embernek, a kivel tánczolt, s a ki külsőleg teljesen alárendelte magát Korszunszkij hol grand rond-ot, hol chaine-t parancsoló s vídáman harsogó fölkiáltásainak, segítségére sietett volna abban, hogy a társalgás elejtett fonalát megtalálja, ő csak figyelt, és mind jobban és jobban elszorúlt a szíve. „Nem, nem a tömeg tetszése az, a mitől ő megittasúlt, hanem egy embernek az elragadtatása. És ez az egy - csakugyan Ő volna?" Ahányszor csak Vronszkij Annával beszélt, örömteljes fény villant meg Anna szemeiben s a boldogság mosolya húzta szét piros ajkait. Mintha erőszakot követett volna el magán, hogy el ne árulja az örömnek ezeket az ismertető jeleit, a melyek azonban maguktól is kiültek az arczára. „Nos, és ő?" Kiti rápillantott és elréműlt tőle. Azt, a mi Anna arczának a tükrében oly tisztán tárult elé, most ő rajta is fölfedezte. Hova lett mindig higgadt, határozott modora, s arczának gondtalanúl nyugodt kifejezése? Most, valahányszor csak Annához fordult, kissé félrehajtotta a fejét, mintha térdre akarna borulni előtte, s pillantásában összeolvadt a hódolat és a félelem kifejezése. „Én nem akarlak keseríteni, - mindannyiszor mintha így szólt volna a tekintete, - én csak magamat akarom menteni, és nem tudom, hogyan." Valami olyan kifejezés ült az arczán, a minőt annakelőtte soha nem látott.

Közös ösmerőseikről beszéltek, a legjelentéktelenebb társalgás folyt köztük és Kitinek mégis úgy tetszett, mintha minden szó, a melyet kiejtenek, hozzájárulna mindhármuk sorsának az eldöntéséhez. S az volt a különös, hogy ámbátor csakugyan arról beszélgettek, hogy milyen nevetséges Ivánovics Ivánnak a franczia kiejtése, s hogy Jeleczkája számára jobb parthiet is lehetett volna találni, mégis minden kiejtett szónak ő reájuk magukra nézve is megvolt a maga jelentősége, a melyet ők épp úgy megéreztek, mint Kiti. Az egész bál, az egész fényáradat, minden - ködbe borult Kiti lelkében. Csak a nevelésnek az a szigorú iskolája, a melyen keresztülment, tartotta benne a lelket és tette lehetővé azt, hogy megtegye, a mit kívánnak tőle, vagyis hogy tánczoljon, kérdésekre feleljen, társalogjon, sőt mosolyogjon. De a mazúrka kezdete előtt, mikor már kezdték a székeket félretologatni és néhány pár a kis termekből átszállingózott a nagyba, Kitit réműlet és kétségbeesés fogta el. Öt tánczost elutasított, s most úgy állott a dolog, hogy nem fogja tánczolni a mazúrkát. Még csak reménye se lehetett rá, hogy fölkérjék, még pedig éppen azért, mert olyan nagy sikerei voltak a társaságban, és senkinek még csak eszeágába se juthatott, hogy mindeddig nincs lefoglalva. Legjobb lett volna azt mondani az anyjának, hogy beteg és hazamenni, de ehhez nem volt elég ereje. Úgy érezte, hogy teljesen le van sújtva.

Behúzódott egy kis terem mélyére s beleült egy karosszékbe. Ruhájának légies szoknyája, mint a felhő vette körül fínom termetét; egyik, keztyűtlen, fínom és szűzies keze erőtlenül lehanyatlott és elmerűlt rózsaszínű tunikájának a fodraiban; a másikban a legyezőjét tartotta s rövid és gyors mozdulatokkal legyezte tűzben égő arczát. De mindamellett, hogy olyan volt, mint egy pillangó, mely csak az imént szállt rá egy fűszálra, s már-már készen áll, hogy csillogó szárnyait kitárva megint tovalibbenjen, szörnyű kétségbeesés mardosta a szívét.

„Lehet, hogy tán tévedek, lehet, hogy nem is igaz." S újra meg újra átgondolta mindazt, a mit látott.

- Kiti, mit jelentsen ez? - kérdezte Nordszton grófné, a ki a szőnyegen nesztelenűl odalopózott hozzá. - Én ezt nem értem.

Kitinek megrezdűlt az alsó ajka; hirtelen fölkelt.

- Kiti, te nem tánczolod a mazúrkát?

- Nem, nem, - mondotta Kiti könnyektől reszkető hangon.

- A fülem hallatára kérte fel őt a mazúrkára, - mondotta Nordszton, tudván, hogy Kiti megérti, kikről van szó. - És ő azt kérdezte tőle: hát nem Scserbaczkája herczegnővel tánczol?

- Óh, nekem tökéletesen mindegy! - felelt Kiti.

Rajta kívül senki nem értette meg a helyzetét, senki nem tudta, hogy tegnap elutasított magától egy embert, a kit talán szeretett, elutasította azért, mert megbízott egy másikban.

Nordszton grófné ráakadt Korszunszkijra, a kivel a mazúrkát kellett volna tánczolnia s ráparancsolt, hogy kérje föl Kitit.

Kiti mint első pár tánczolt és szerencsére nem kellett társalognia, mert Korszunszkij egész idő alatt futkosott és intézkedett a birodalmában. Vronszkij és Anna csaknem vele szemben ültek. Messzelátó szemeivel jól látta őket, de látta őket közelről is, mikor párokba verődtek, s minél tovább nézte őket, annál jobban meggyőződött róla, hogy a boldogtalansága beteljesedett. Látta, hogy teljesen egyedül érezték magukat abban a zsúfolt teremben. És Vronszkijnak mindenkor annyira határozott és független arczán megpillantotta a zavarnak és az alárendeltségnek azt a megdöbbentő kifejezését, a mely egy értelmes kutya kifejezésére emlékeztet, a mely tudja, hogy valami csínt követett el.

Anna mosolygott, s ez a mosoly átragadt Vronszkijra is. Anna gondolatokba merült - legott ő is elkomolyodott. Kiti szemeit valami természetfölötti erő szinte odaszögezte Anna arczára. Elbűvölően szép volt egyszerű, fekete ruhájában, elbűvölőek voltak karkötőkkel ékes, telt karjai, elbűvölő, igazgyöngysorral körülövezett erős nyaka, összekúszált hajának libegő szálai, elbűvölőek kis lábainak és kezeinek kecsesen könnyed mozdulatai, s elbűvölő volt az a szép arcz, a maga elevenségében, de azért mégis volt valami kegyetlen és félelmes ebben az elbűvölő szépségben.

Kiti még jobban gyönyörködött benne, mint annakelőtte, de egyúttal mind jobban és jobban szenvedett. Úgy érezte magát, mintha össze volna törve, s ez az arczában is kifejezésre jutott. Mikor Vronszkij mazúrkaközben összeakadván vele, megpillantotta őt, nem ismerte meg mindjárt, annyira elváltozott.

- Gyönyörű szép a bál! - mondotta neki, éppen csak hogy mondjon valamit.

- Igen, - felelt Kiti.

A mazúrka derekán, a mint éppen egy bonyolódott figurát ismételtek, a melyet Korszunszkij eszelt ki, Anna bement a kör közepére, kézen fogott két gavallért s odahított maga mellé két hölgyet és Kitit. Kiti ijedten nézett rá, miközben felé közeledett. Anna hunyorgatva pislogott rá és mosolygott, miközben a kezét megszorította. De látva, hogy Kiti arcza csak a meglepetés és a kétségbeesés kifejezésével felelt a mosolyára, elfordult tőle, s vídám beszédbe eredt a másik hölgygyel.

„Igen, van benne valami idegenszerü, valami ördöngős és elbűvölő", - tünődött magában Kiti.

Anna nem akart ott maradni vacsorára, de a ház ura elkezdte rábeszélni.

- Ugyan hagyja el, Arkágyevna Anna, - szólalt meg Korszunszkij, miközben Anna meztelen karját a hóna alá vette. - Micsoda eszmém van a kotillon-ra! Un bijou!

S valamelyest megmozdult, iparkodván őt maga után húzni. A házigazda helyeslőleg mosolygott:

- Nem, nem maradok, - felelt Anna mosolyogva, de e mosoly ellenére is abból a határozott hangból, a melyen felelt, Korszunszkij is meg a házigazda is megértették, hogy csakugyan nem fog maradni. - Nem, hiszen így is Moszkvában ezen az egy bálon többet tánczoltam, mint Péterváron egész télen, - mondotta Anna, rápillantva a mellette álló Vronszkijra. - Ki kell pihennem magamat az elutazás előtt.

- Hát csakugyan, föltétlenül utazik holnap? - kérdezte Vronszkij.

- Azt hiszem, igen, - felelt Anna, szinte csodálkozva kérdésének a merészségén; de miközben ezt mondta, szemeinek és mosolyának leplezhetetlenül reszkető fénye szinte megperzselte Vronszkijt.

Arkágyevna Anna nem maradt ott vacsorára s elment.

XXIV.

„Igen, van bennem valami ellenszenves és visszataszító, - gondolta magában Levin, mikor Scserbaczkijéktól kijött, és gyalogszerrel ballagott a bátyjához hazafelé. - És nem vagyok én más embereknek való. Azt mondják: büszkeség. Dehogy, nincs én bennem büszkeség. Ha volna, úgy nem sodortam volna magamat ilyen helyzetbe." S eszébe jutott a boldog, a jó, az okos és a nyugodt Vronszkij, a ki alkalmasint sohase volt ilyen rettenetes helyzetben, a milyenben ő, ma este. „Persze, őt kellett választania. Ennek így kellett lenni, s nekem nincs okom senkire és semmire se panaszkodni. Magam vagyok a hibás. Micsoda jogon hihettem én azt, hogy ő hajlandó összekötni az életét az enyémmel? Ki vagyok én? És mi vagyok én? Egy semmi ember, a kire senkinek sincs szüksége." S eszébe jutott a bátyja, Nikoláj, s örömmel állapodott meg ennél a visszaemlékezésnél. „Vajon nincs-e igaza neki, hogy a világon minden rossz és alávaló? És mi is, aligha ítéltük és ítéljük meg igazságosan Nikoláj testvérünket. Persze Prokofij szempontjából, a ki látta őt rongyos kabátban és részegen, megvetésre méltó ember; de én másként ismerem őt. Én ismerem a lelkét és tudom, hogy mi is hasonlók vagyunk hozzá. Én meg, a helyett, hogy fölkerestem volna, elmentem ebédelni, meg oda." Levin egy lámpához ment, elolvasta a bátyja czímét, mely bele volt írva a jegyzőkönyvébe, s intett egy kocsinak. A hosszú út közben, egész a bátyjáig, élénken visszaidézte az emlékezetébe mindazokat az eseményeket, a melyeket Nikoláj életéből ismert. Eszébe jutott, a mint a bátyja az egyetemen, s még egy évig azontúl is társainak a gúnyolódása ellenére is valóságos szerzetes-életet élt, szigorúan megtartván a vallás, az istenitisztelet, a bőjt minden szertartását és szabályát, s tartózkodván minden élvezettől, különösen az asszonyoktól; s később, a mint egyszerre rájött a bolondóra, összeadta magát a leghitványabb emberekkel, s belemerült a legerkölcstelenebb tivornyákba. Eszébe jutott aztán az az eset avval a kis fiúval, a kit faluról magához vett, hogy neveltesse, s a kit aztán dühének egy rohamában úgy összevert, hogy testi sértés miatt pörbefogták. Eszébe jutott a hamis kártyással való eset, a ki elnyerte a pénzét, s a kinek erről váltót adott, a kit azonban ő perelt be, azt bizonyítgatván, hogy megcsalta őt. (Ez volt az a pénz, a melyet Iványovics Szergej fizetett meg.) Azután eszébe jutott, a mint valami kihágás miatt egy éjszakát a fogházban töltött. Eszébe jutott az a gyalázatos pör, a melyet a testvére, Iványovics Szergej ellen indított azért, mert ez állítólag nem adta ki neki az anyai örökségét; és utolsó viselt dolga, a mikor elment hivatalnokoskodni valahová az ország nyugati részébe, a hol aztán törvény elé került azért, mert megverte a fölebbvalóját... Ez persze mind rettenetesen alávaló dolog volt, de azért Levin előtt mégsem tetszett annyira alávalónak, mint a minőnek tetszhetett olyasvalaki előtt, a ki Nikolájt, életének egész történetét és a szívét nem ösmerte.

Levin jól emlékezett rá, hogy abban az időben, a mikor Nikoláj a vallásosság, a bőjtök, a szerzetesek, az istenitiszteletek korszakát élte, a mikor a vallásban keresett menedéket és féket szenvedélyes természete számára, nemcsak hogy senki se fogta pártját, de mindenki, még ő maga is, kinevette. Szidták, Noénak, szerzetesnek csúfolták; a mikor pedig elzüllött, senki se segített rajta, s mindenki iszonyattal és undorral fordult el tőle.

Levin érezte, hogy Nikoláj testvére, életének minden förtelmessége ellenére is, a lelkében, a lelke fenekén semmivel sem volt rosszabb, mint azok, a kik őt megvetették. Arról nem

tehetett, hogy oly féktelen természettel és kissé korlátolt elmével jött a világra. De azért mindig megvolt benne az akarat, hogy jó legyen. „Elmondok neki mindent és vele is elmondatok mindent, megmutatom neki, hogy én szeretem, s így meg is értem őt”; - tette föl magában Levin, mikor úgy tizenegy óra tájban elérkezett ahhoz a fogadóhoz, mely a czímben említve volt.

- Odafönn, a 12. és 13. szám, - felelt a kapus Levin kérdésére.

- Itthon van?

- Alkalmasint otthon.

A 12. számú szoba ajtaja félig nyitva volt, s egy fénysávval együtt gyönge és komisz dohány sűrű füstje áradt ki, s egy Levin előtt ösmeretlen hang hallatszott ki belőle, de azért Levin tüstént tudta, hogy a bátyja is ott van; meghallotta a köhécselését.

Mikor az ajtóhoz ért, az ösmeretlen hang éppen így:

- Minden attól függ, hogy mennyire okosan és öntudatosan intézik a dolgot.

Levin Konsztantin bepillantott az ajtón és látta, hogy egy ujjasba öltözött, hatalmas sörényű fiatal ember beszél, a pamlagon pedig egy ujjak és gallér nélkül való gyapjúruhába öltözött, ragyás fiatal nő ül. A bátyja nem volt látható. Konsztantinnak elszorúlt a szíve arra a gondolatra, hogy milyen idegen emberek közt él a bátyja. Senki se hallotta meg, hogy jön, és Konsztantin levetvén a sárczipőit, folyton csak arra ügyelt, mit mond az a sörényes úr. Valami vállalkozásról beszélt.

- Eh, ördög vigye a kiváltságos osztályokat, - kelt ki a bátyja köhécselve. - Masa, gondoskodjál vacsoráról és adj ide bort, ha maradt, ha nem, hát hozass.

A fiatal nő fölkelt, a spanyolfal mögé lépett és megpillantotta Konsztantint.

- Dmitrics Nikolaj, valami úr van itt, - mondotta.

- Kit keres? - szólt bosszúsan Levin Nikolaj hangja.

- Én vagyok, - felelt Levin Konsztantin, kilépve a világosságra.

- Ki az az *én*? - ismételte Nikolaj hangja, még bosszúsabban. Hallani lehetett, a mint gyorsan fölkelt, valamibe beleakadt, s Levin egyszerre maga előtt látta az ajtóban a bátyjának oly jól ösmert, de azért elvadúltságával és betegségével mégis megdöbbentő, hatalmas, de sovány és görnyedt alakját, nagy és ijedt szemeit.

Most még soványabb volt, mint három esztendővel azelőtt, a mikor Levin Konsztantin utólszor látta. Kurta kis kabát volt rajta. A kezei is, széles csontjai is, most még nagyobbaknak látszottak. A haja megritkúlt, de ugyanaz a sörtés bajusz takarta az ajkát, s ugyanazok a szemek néztek furcsán és naivúl a belépőre.

- Áá, Kosztya! - szólalt meg egyszerre, a mint az öcscsét megösmerte s öröm csillant meg a szemeiben. De ugyanabban a pillanatban ránézett a fiatalemberre, s egy Konsztantin előtt oly jól ösmert görcsös mozdulatot tett a fejével és a nyakával, mintha a nyakkendője szorítaná; s egy egészen más - vad, szenvedélyes és kemény kifejezés ült ki az arczára.

- Megírtam neked is, Ivanycs Szergejnek is, hogy nem ösmerlek, nem is akarlak ösmerni benneteket. Mit akarsz hát, mi kell?

Éppenséggel nem volt olyan, a milyennek őt Konsztantin elképzelte. Levin Konsztantin, természetének legsúlyosabb és legrosszabb tulajdonságáról, mely a vele való érintkezést annyira megnehezítette, teljesen megfeledkezett volt, a mikor róla gondolkozott; és most, a mikor az arczát, és különösen nyakának azt a görcsös vonaglását meglátta, egyszeriben eszébejutott.

- Semmi különös dolgom nincs veled, - felelt bátortalanúl. - Egyszerűen azért jöttem, hogy lássalak.

Ez a bátortalanság szemlátomást ellágyította Nikolájt. Megrándultak az ajkai.

- Hát csak ezért? - mondotta. - No gyere be hát, ülj le. Akarsz vacsorát? Masa, három adagot hozz. Nem, megállj csak. Tudod ki ez? - fordult oda a bátyjához, az idegen fiatalemberre mutatva: - ez Kriczkij úr, az én barátom még Kievből, nagyon figyelemreméltó ember. A rendőrség persze üldözi, mert nem gazember.

Szokása szerint végignézett az összes jelenlévőkön. Látva, hogy az asszony, a ki az ajtóban állott, menni készül, rákiáltott: „Megállj, ha mondom." S azzal a határozatlansággal, a társalgásnak azzal a fonákságával, a melyet Konsztantin olyan jól ösmert, megint valamennyiükön végignézett, és elkezdte mesélni Kriczkij barátja történetét: hogy' csapták ki az egyetemről azért, mert szegény diákokat segélyző egyesületet és vasárnapi iskolát alapított, s hogy' került be azután tanítónak valami népiskolába, hogy' kergették el később innen is, és hogy' ítélték el végre valamiért.

- Ön a kievi egyetemre járt? - kérdezte Levin Konsztantin Kriczkijtől, hogy megtörje a kínos csöndet.

- Igen, a kievire jártam, - felelt Kriczkij bosszúsan és mogorván.

- Ez a nő pedig, - vágott közbe Levin Nikolaj reámutatva, - Nikolajevna Mária, az én életem párja. Egy olyan házból vettem ki, - szólt, miközben megint megrándúlt a nyaka. - De szeretem és tisztelem őt, s mindenkit, a ki velem érintkezni akar, - tette hozzá emeltebb hangon s a homlokát ránczolva, - arra kérek, hogy szeresse és tisztelje őt. Annyi, mintha a feleségem volna, éppenséggel annyi. Most tehát tudod, kivel van dolgod. De ha azt hiszed, hogy megalázkodol, úgy ott az ajtó, Isten hírével.

És szemei megint kérdő pillantással siklottak végig mindannyiukon.

- Már mért alázkodnám meg, ezt nem értem.

- Menj hát Masa, és hozasd a vacsorát: három adagot, pálinkát és bort... Vagy, megállj... De nem, nem kell... Csak menj.

XXV.

- Lásd, - folytatta Levin Nikoláj, s a homlokát nagy megerőltetéssel összeránczolván, megrándította a nyakát.

Nyilván nehezére esett elképzelni, hogy mit mondjon és mit cselekedjék.

- Ime, látod-e... - s ezzel odamutatott a szoba sarkában heverő és zsineggel összekötött vasdorongokra. - Látod azt ott? Ez egy új vállalkozásnak a kezdete, a melyhez most látunk hozzá. Ez a vállalkozás egy termelő ipartestület...

Konsztantin szinte nem is hallotta. Elbámészkodott a bátyja beteges, sorvadásos arczán, mind jobban és jobban megsajnálta őt, és képtelen volt odafigyelni arra, a mit az ipartestületről beszélt. Látta, hogy ez az ipartestület csak mentőhorgony az önmegvetés elől. De Levin Nikoláj csak tovább beszélt:

- Azt tudod, hogy a tőke nyomja a munkást. Nálunk a munkások, a parasztok viselik a munka egész súlyát, s a mellett úgy állanak, hogy bármennyire törik és zúzzák is magukat, képtelenek baromi helyzetükből kivergődni. A munkabér minden fölöslegét, a melylyel a

helyzetükön javíthatnának, s szabad időre és ennek révén műveltségre tehetnének szert, - a bér minden fölöslegét a tőkepénzesek vágják zsebre. A társadalom pedig úgy van összealkotva, hogy minél többet fognak dolgozni ők, annál jobban megszedik magukat a kereskedők, földesurak, ők pedig igavonó barmok maradnak mindenkoron. De ezt a rendet meg kell változtatni, - fejezte be és kérdő pillantással nézett az öcscsére.

- No persze, természetesen, - mondotta Konsztantin s elnézte azt a pirosságot, mely a bátyja arczát kiálló pofacsontjai alatt elöntötte.

- Mi tehát csinálunk most egy lakatos ipartestületet, a melyben az egész termelés, úgyszintén a nyereség, és a termelés főbb eszközei is, szóval minden, közös lesz.

- És hol lesz ez az ipartestület? - kérdezte Levin Konsztantin.

- Vozdrem községben, a kazáni kormányzóságban.

- De miért községben? A községekben, azt hiszem, amúgy is elég a munka. Minek egy községben lakatos ipartestület?

- Hát annak, hogy a parasztok ma is szakasztott olyan rabszolgák, mint voltak azelőtt, és éppen ez az, a mi nektek, Ivanovics Szergejjel együtt, kellemetlen, hogy vannak, a kik föl akarják őket szabadítani ebből a rabszolgaságból, - mondotta Levin Nikoláj, a kit az öcscse ellenvetése fölingerelt.

Levin Konsztantin fölsóhajtott, s ezalatt körülnézett a barátságtalan és ronda szobában. Ez a sóhajtás Nikolájt még jobban fölháborította.

- Ösmerem én jól a ti Ivánovics Szergejjel együtt vallott arisztokratikus nézeteiteket. Tudom, hogy ő minden szellemi erejét arra használja föl, hogy a létező rosszat igazolja.

- Dehogy is arra, de hát miért beszélsz te Ivanycs Szergejről? - szólt Levin mosolyogva.

- Ivanycs Szergejről? Ime, hogy miért! - kiáltott föl Levin Nikoláj, a mint Ivánovics Szergej nevét meghallotta, - íme, hogy miért... De mit szaporítsam a szót? Csak egyet... Miért jöttél te hozzám? Te mindezt lenézed, ám jó, de akkor menj Isten hírével, menj! - ordított, a székéről fölkelve, - menj, menj!

- Éppenséggel nem nézem le, - mondotta Levin Konsztantin bátortalanúl. - Sőt még csak nem is vitatom.

Ekkor jött vissza Nikolajevna Marja. Levin Nikolaj bosszúsan nézett rá, mire ő gyorsan odament hozzá s valamit súgott a fülébe.

- Beteg vagyok, ingerlékenynyé lettem, - mondotta Levin Nikoláj nehezen zihálva, miután kissé lecsillapodott, - aztán meg Iványcs Szergejről meg a czikkelyéről beszélsz itt nekem. Az egész csupa badarság, csupa hazugság és önámítás. Mit írhat az igazságosságról egy olyan ember, a ki maga sem ösmeri? Olvasta a czikkelyét? - fordult oda Kriczkijhez, s megint odaült az asztalhoz, a melynek egyik feléről lesöpörte az odaszórt szivarka-csutkákat, hogy helyet csináljon.

- Nem olvastam, - mondotta Kriczkij sötéten, nyilván nem akarván vitába bocsátkozni.

- Miért? - fordúlt hozzá ingerűlten Levin Nikoláj.

- Mert nem tartom szükségesnek, hogy időt vesztegessek rá.

- Azaz bocsánat, honnan tudja, hogy ez időveszteget volna? Sokan meg sem értik ezt a czikkelyt, nagyon magasröptű nekik. De én, ez egészen más, én keresztüllátok a gondolatain és tudom, hogy miért olyan gyönge az egész.

Mind elhallgattak. Kriczkij lassacskán fölkelt és a sapkája után nyult.

- Nem akar vacsorát? Akkor hát Isten áldja! Holnap aztán jőjjön el azzal a lakatossal.

Alig hogy Kriczkij elment, Levin Nikoláj hunyorgatva elmosolyodott.

- Ez is rossz, - mondotta. - Hiszen látom...

Kriczkij az ajtóból szólította őt.

- Nos, mi kell még? - szólott s kiment hozzá a folyosóra. Levin egyedül maradván Nikolajevna Marjával, odafordúlt hozzá:

- Régen van már együtt a bátyámmal? - kérdezte tőle.

- Bizony már második esztendeje. Nagyon leromlott az egészsége. Sokat iszik, - mondotta.

- Hogy-hogy', iszik?

- Még pedig pálinkát, s ez árt neki.

- És sokat?

- Sokat, - mondotta Nikolajevna Mária, félénk pillantást vetve az ajtóra, a melyben megjelent Levin Nikoláj.

- Miről beszéltetek? - kérdezte összeránczolt homlokkal, s ijedten nézett hol egyikre, hol a másikra. - Miről?

- Semmiről, - felelt Konsztantin zavartan.

- Persze, nem akarjátok megmondani; a mint tetszik. De neked nincs is mit beszélned ő vele. Ő cseléd, te meg úr vagy, - mondotta a nyakát megrándítva. - Te, - én nagyon jól látom ám. - Te mindent megértettél s kellőképpen méltányoltál is, most pedig szánakozol az én eltévelyedésemen, - tette hozzá emeltebb hangon.

- Dmitrics Nikoláj, Dmitrics Nikoláj, - suttogta megint Nikolajevna Mária, közelebb húzódva hozzá.

- No jó, jó!... De hol a vacsora? Áá, már itt van, - szólott, mikor a pinczért a tálczával megpillantotta. - Ide tedd ni, ide, - mondotta bosszúsan, s legott fogta a pálinkát, teletöltött egy pohárkát s mohón kiitta. - Igyál, akarsz? - fordúlt oda az öcscséhez, tüstént fölvidúlva. - No, ne beszéljünk Ivanycs Szergejről. Én azért mégis örülök, hogy látlak. Akár mit beszélsz is, még se vagyunk mi egymástól annyira idegenek. No igyál hát. Mondd el, mit csinálsz? - folytatta, mohón rágcsálva egy falat kenyeret s egy második pohárkával is töltött magának. - Hogy' vagy?

- Hát csak éldegélek, künn falun egyedűl, úgy, mint azelőtt, gazdálkodom, - felelt Konsztantin, réműlten látva azt a mohóságot, a melylyel a bátyja iszik és eszik, s iparkodván a figyelmét elpalástolni.

- Mért nem nősülsz meg?

- Még nem volt rá alkalmam, - felelt Konsztantin elpirúlva.

- Miért? Nálam, persze, - vége. Én elrontottam az életemet. De azt megmondtam, és most is mondom, hogy ha akkor, a mikor szükségem volt rá, kiadták volna az anyai örökségemet, az egész életem más lett volna.

Konsztantin sietett másra terelni a szót.

- Hát azt tudod, hogy a te Vanyuskád nálam irnokoskodik Pokrovszkoban? - kérdezte.

Nikoláj megrándította a nyakát s elgondolkozott.

- Mondd el hát, hogy' és mint van ott, Pokrovszkoban? Áll-e még a házunk, a nyíres, az iskola? És Filipp, a kertész, él-e még? Milyen jól emlékszem a lugasra s benne a pamlagra!... Csak vigyázz, ne változtass semmit azon a házon, nősülj meg mielőbb, s rendezz el megint mindent úgy, mint volt annakelőtte. Akkor majd elmegyek hozzád, föltéve, hogy jóravaló asszony lesz a feleséged.

- De hát gyere el most, - szólott Levin. - Milyen szépen elrendezkednénk!

- Talán el is mennék, ha tudnám, hogy nem találom ott Ivanycs Szergejt.

- Nem találod ott. Én teljesen függetlenül élek tőle.

- Jó, de akárhogy' csűrjük-csavarjuk is a dolgot, választanod kell: köztem és közte, - mondotta s félénken pislogott az öcscsére.

Ez a félénkség meghatotta Konsztantint.

- Ha ebben a tekintetben őszinte vallomásomat akarod hallani, úgy tudd meg, hogy Ivanycs Szergejjel való surlódástokban én egyikteknek a pártjára sem állok. Egyikteknek sincs igaza. Neked inkább a külsőségekben nincs igazad, neki pedig a dolog érdemében.

- Áá, áá! Tehát mégis rájöttél, rájöttél? - kiáltott föl Nikoláj örömmel.

- De a mi engem illet, - ha éppen tudni akarod, én a te barátságodat többre becsülöm, mert...

- Miért, miért?

Konsztantin nem mondhatta azt, hogy azért becsüli többre, mert Nikoláj szerencsétlen, s így szüksége van a barátságra. De Nikoláj megértette, hogy ezt akarta mondani, s elkomolyodva megint hozzálátott a pálinkához.

- Elég lesz tán, Dmitrics Nikoláj! - mondotta Nikolajevna Marja, gömbölyű, meztelen karját a palaczk felé nyújtva.

- Ereszd el! Ne nyaggass! Mert ütök! - kiáltott rá Nikoláj.

Nikolajevna Marja szelíden és jóságosan elmosolyodott, a mi átragadt Nikolájra is, - és elvette tőle a pálinkát.

- Azt hinnéd úgy-e, hogy ő mindebből semmit sem ért? - mondotta Nikoláj. - Jobban érti ő ezt mind, mint mi valamennyien. Úgy-e, hogy van benne valami jóság és kedvesség?

- Azelőtt soha se volt még Moszkvában? - kérdezte tőle Konsztantin, éppen csak hogy valamit mondjon.

- Ugyan hát, ne magázd. Ettől fél. Őt a békebírón kívül, mikor azért, mert arról a bűntanyáról elakart menni, törvény elé állították, még nem magázta senki. Istenem, milyen zűr-zavar is ez ezen a világon! - kiáltott föl egyszerre. - Ezek az új intézmények, ezek a békebíróságok, a zemsztvo, - mind micsoda badarság!

S elkezdte sorra venni az új intézményekkel való összekocczanásait.

Levin Konsztantin csak hallgatta, s a társadalmi intézmények belső tartalmának ugyanaz a teljes tagadása, a melyben ő is egyetértett vele, s a minek nem egyszer nyíltan kifejezést is adott, most a bátyja ajkairól nagyon kellemetlenül érintette őt.

- Majd megértjük mindezt a másvilágon, - mondotta tréfásan.

- A másvilágon? Óh, beh nem szeretem én azt a világot! Nem szeretem, - mondotta, ijedt és vad szemeit rámeresztvén az öcscsére. - Az persze, azt hiszem, nem volna rossz, ha az ember

ettől a förtelemtől, a másétól meg a magáétól megszabadúlhatna, csakhogy én félek a haláltól, rettenetesen félek a haláltól. - Összerezzent. - Igyál hát valamit. Akarsz tán pezsgőt? Vagy elmenjünk valahová? Elmegyünk czigányt hallgatni! Én nagyon megszerettem a czigányokat és az orosz nótákat.

A nyelve elkezdett akadozni, s egyik tárgyról a másikra kezdett ugrándozni. Konsztantin, Masa segítségével, lebeszélte róla, hogy bárhová is elmenjenek, s hamarosan lefektette a teljesen részeg embert.

Masa megígérte, hogy szükség esetén ír Konsztantinnak, s megpróbálja Levin Nikolájt rávenni, hogy menjen el hozzá.

XXVI.

Másnap reggel Levin Konsztantin elutazott Moszkvából és estére megérkezett haza. Útközben a vonaton elbeszélgetett a szomszédaival a politikáról, az új vasutakról, de itt is, mint Moszkvában, erőt vett rajta a fogalomzavar, az önmagával való elégedetlenség és valami határozatlan szégyenérzet; de mikor kiszállt, az állomásán, felgyűrt gallérú kaftánjában megösmerte félszemű kocsisát, Ignat-ot, mikor az állomás ablakaiból kiszűrődő gyér világosságnál megpillantotta pokróczokkal fölszerelt szánkóját, gyűrűs és sallangos szerszámmal ékes, felkötött farkú lovait, s mikor, mialatt a szánkón elhelyezkedtek, Ignat elmesélte neki a falusi ujdonságokat: hogy megérkezett a felvásárló, s megborjazott a Pava, - úgy érezte, hogy a zűrzavar valamelyest tisztúlóban, a szégyen és az elégedetlenség pedig múlóban van. Ennyit már Ignatnak és a lovának a megpillantásakor is érzett; de mikor bárányból bundáját magára vette, a szánkón jól bebugyelálva elhelyezkedett, s miután elindulván, elgondolkozott a küszöbönálló gazdasági intézkedéseken s végignézett azon a dóni származású, kissé megrokkant, de azért még fürge lógóson, mely valamikor a nyerges lova volt, kezdte egészen más színben látni azt, a mi vele történt. Megint magának érezte magát, s nem is akart más lenni; csak jobb, mint annakelőtte volt. Mindenekelőtt, ettől a naptól fogva föltette magában, hogy nem fog többé reményleni abban a rendkívüli boldogságban, a melyet a nősülés nyújthatott volna neki, s következésképpen nem fogja többé a jelent úgy elhanyagolni. Másodszor pedig, hogy soha többé nem fogja magát olyan aljas szenvedélyekre ragadtatni engedni, mint azok, a melyeknek az emléke annyira gyötörte, mikor a vallomásra készült. Majd eszébe jutván a bátyja, Nikoláj, megfogadta magában, hogy ő róla soha megfeledkezni nem fog; hogy mindig a nyomában lesz és szemmel tartja őt, hogy ha rosszra fordul a sorsa, legott készen állhasson rajta segíteni. S hogy ez hamarosan be fog következni, azt is érezte. Azután a bátyjának a kommunizmusról mondott szavai is, melyeket akkor csak úgy félvállról vett, most bizony gondolkodóba ejtették. A gazdasági viszonyok megváltoztatását badarságnak tartotta; de azért a nép nyomorúságával összehasonlítva, mindenkor érezte a maga jólétének az igazságtalan voltát, s most föltette magában, hogy csak azért, hogy a maga igazáról teljesen meg lehessen győződve, bár azelőtt is sokat dolgozott és nem élt fényűzően, most még többet fog dolgozni és még kevesebb fényűzést fog magának megengedni. S mindez oly könnyűnek látszott előtte, hogy az egész útja a legkellemesebb ábrándok közt telt el. Egy új és jobb életbe vetett elszánt reménységgel eltelve érkezett meg este kilencz órakor a háza elé.

Mihajlovna Agafja, az öreg dada szobájának az ablakaiból, a ki a gazdasszony szerepét vitte a házban, világosság áradt ki a ház előtt lévő havas térségre. Még nem aludt volt az öreg. Kuzjma, a kit ő keltett föl, álmosan és mezítláb futott ki a külső lépcsőre. Laszka, a vizslaszuka is kiszaladt, miközben Kuzjmát majd leütötte a lábáról, elkezdett szűkölni, odadörgö-

lőzött a térdeihez, fölágaskodott s bár szerette volna első lábait a mellére rakni, de nem volt hozzá bátorsága.

- No, batyuska, hamarosan visszakerült, - mondotta Mihajlovna Agafja.

- Elúntam magamat, Mihajlovna Agafja. Szép dolog az a vendégeskedés, de mégis csak jobb otthon, - felelt Levin és bement a dolgozószobájába.

Egy szál gyertyát vittek be utána, mely lassacskán megvilágította a szobát. Előbukkantak a jól ösmert részletek: a szarvas-agancsok, könyves polczok, a tükör, a szelelő-lyukakkal ellátott kemencze, a melyet már rég ki kellett volna tisztogatni, az édes apjáról rámaradt ősi pamlag, a nagy asztal, rajta egy nyitott könyv, egy hamutartó s egy füzet tele az ő kezeírásával. A mikor mindezt meglátta, egy pillanatra kétség szállotta meg amaz új élet berendezésének a lehetősége iránt, a melyről útközben ábrándozott. Életének mindezek a nyomai, mintha megragadták volna őt és így szóltak volna hozzá: „Nem, nem szabadulhatsz tőlünk, és nem leszel más, hanem maradsz olyan, a milyen voltál: tele kétségekkel, önmagaddal való örökös elégedetlenséggel, a javulás hiábavaló kísérleteivel és visszaesésekkel, s folytonos áhítozásával annak a boldogságnak, a mely neked nem adatott meg, s a mely előled el van zárva örökre."

De ezt csak holmijai mondották; egy másik hang azonban a lelkében azt mondotta, hogy nem kell magát a múltnak alárendelnie, s hogy az ember csinálhat magával mindent, a mit csak akar. És, ennek a hangnak engedelmeskedvén, odament a szegletbe, a hol két púdos súlyzói állottak s elkezdett velük testgyakorlatokat végezni, hogy kedvre hangolja magát. Kívülről csikorgó lépések hallatszottak. Szaporán lerakta a súlyzókat.

Az intéző lépett be és elmondotta, hogy Istennek hála, minden rendben van, de közölte egyúttal azt is, hogy az új szárítóban a tatárka alulról valamelyest megüszkösödött. Ez a hír Levint fölháborította. Ezt az új szárítót ő építette s részben ő is eszelte ki. Az intéző kezdettől fogva ellene volt, s most titkos diadallal jelentette, hogy a tatárka megüszkösödött. Levin pedig meg volt róla győződve, hogy ha csakugyan megüszkösödött, ez csak azért volt, mert nem tették meg mindazt, a mit ő százszor is parancsolt. Nagyon bosszús lett és kiszidta az intézőt. De volt egy fontos és örvendetes esemény is, az tudniillik, hogy megborjazott a Pava, legjobb és legdrágább tehene, melyet egy kiállításon vásárolt.

- Kuzjma, addsza a bundámat. Maga pedig hozasson kérem lámpát, elmegyek megnézni, - mondotta az intézőnek.

A drága tehenek istállója mindjárt ott volt a ház mögött. A mint az orgonacserjék alján lévő hórakás mellett keresztülment az udvaron, belépett az istállóba. Mikor a szinte befagyott ajtó kinyílt, langyos trágyagőz áradt ki rajta, s a tehenek, a lámpa szokatlan fénye által meglepetve, megmozdultak a friss szalmán. Előbukkant a szép hollandus állat sima, tarkafoltos és széles háta. Berkut, a bika, szintén ott hevert, gyűrűvel az ajkában, s föl akart kelni, de meggondolta a dolgot, s mindössze csak vagy kettőt fújt, mikor elmentek mellette. Pava, a szépek szépe, mely olyan hatalmas, akár egy víziló, a belépőknek háttal fordulva, eltakarta előlük a borjacskáját s végigszagolgatta őt.

Levin bement a hodályba, megnézte Pavát s a barnafoltos borjacskát fölállította bizonytalanúl imbolygó, hosszú lábaira. Pava izgatottságában már-már elbődült, de mikor Levin odatolta hozzá a borját, megnyugodott, s hangosan szuszogva, érdes nyelvével elkezdte őt nyaldosni. A borjacska az orrával tapogatózva alányúlt az anya tőgye alá s nagyokat csavarintott a farkinczáján.

- Ide világíts hát, Fedor, ide azzal a lámpával, - szólt Levin, a borjacskát mustrálva. - Szakasztott az anyja! Hiába ütött színben az apjára. Hosszú és horpadt lágyékú. Fedorovics

Vaszilij, úgy-e, hogy szép? - fordult oda az intézőhöz, a kivel a borjacskán való örömében teljesen megbékült a tatárka miatt.

- Hát ugyan kire lenne csúnya? Szemjon, a fölvásárló, mindjárt másnap megjött, a hogy el tetszett utazni. Vele is rendbe kell majd jönni, Dmitrics Konsztantin, - mondotta az intéző. - A masináról már az imént jelentést tettem.

Maga ez az egy kérdés már belesodorta Levint a széleskörű és bonyolódott gazdasági gondok kellő közepébe, s a tehénistállóból elment egyenesen az irodába, s miután beszélt az intézővel és Szemjonnal, a fölvásárlóval, visszatért haza és egyenesen fölment a fogadószobába.

XXVII.

Levin háza nagy és ódon épület volt, s bár ő egyedül lakott benne, mégis az egész házat elfoglalta és fűtötte. Tudta, hogy ez ostoba, sőt azt is tudta, hogy nem is valami szép dolog, s mostani újabb terveivel is ellenkezik, de hát ez a ház volt az ő egész világa. Ez volt az a világ, a melyben az apja és az anyja éltek s meghaltak. Élték pedig azt az életet, a mely Levin előtt minden tökéletesség eszményképének látszott, s a melyet ábrándjaiban, a feleségével és a családjával föl akart eleveníteni.

Levin alig emlékezett az édes anyjára. A mit tudott róla, azt szent emlékként őrizte, s úgy képzelte, hogy leendő felesége csak puszta ismétlése lehet a nő amaz elbájoló és szent eszményképének, a mi az édes anyja volt.

A nő iránt való szerelmet ő nemcsak hogy nem tudta házasság nélkül elképzelni, hanem előbb képzelte el magának a családot, s csak azután azt a nőt, a ki neki a családot adja. Ennélfogva az ő fogalmai a házasságról nem hasonlítottak ösmerősei legtöbbjének a fogalmaihoz, a kik előtt a házasság csak egyike volt az élet tömérdek köznapi ügyleteinek; Levinre nézve ez az élet legfőbb mozzanata volt, a melytől egész boldogsága függött. És most erről le kellett mondania.

A mikor belépett kis fogadó-szobájába, a melyben rendesen teázni szokott, s könyvvel a kezében beleült a karosszékébe, Mihajlovna Agafja pedig behozta neki a teát, s az ő szokott: „Már én bizony lecsücsülök batyuská”-jával az ablak mellett egy székre telepedett, úgy érezte, hogy bármily különösnek lássék is, de nem mondott le az ábrándjairól, s hogy nélkülük nem is tud élni. Ő vele-e, vagy más valakivel, de álmai valóra fognak válni. Olvasgatni kezdte a könyvét, eltünődött azon, a mit olvasott, olykor abbahagyta, hogy Mihajlovna Agafját hallgassa, a ki szünet nélkül fecsegett, s ekközben minden összefüggés nélkül a gazdaság és a jövendő családi élet változatos képei bukkantak föl a képzeletében. Úgy érezte, mintha a lelke fenekén valami lassacskán befészkelné magát, elhelyezkednék és elszunnyadna.

Elhallgatta Mihajlovna Agafja csacsogását arról, hogy Prochor hogy’ feledkezett meg az Istenről, hogy’ iszik éjjel-nappal azon a pénzen, melyet Levin azért adott neki, hogy lovat vásároljon rajta, és hogy’ veri halálra a feleségét; hallgatta, majd megint olvasni kezdett, miközben újra meg újra visszaidézte az emlékezetébe az olvasottak által támasztott gondolatainak egész menetét. Tyndallnak a hőről szóló könyve volt a kezében. Eszébe jutott, mennyire elítélte volt Tyndallt azért, hogy oly elbizakodott a kísérletezés terén való ügyességében, valamint azért, hogy annyira nincs benne philosophiai felfogás. És egyszerre fölmerült benne ez az örömteljes gondolat: „két esztendő múlva két hollandi üsző lesz a gulyámban, maga Pava is még életben lehet akkor, és Berkut-nak tizenkét fiatal ivadékát összeeresztem majd evvel a három világ-csodájával!” Megint elővette a könyvet. „Ám legyen, a villamosság és a hő egy és ugyanaz; ámde lehetséges-e a kérdés eldöntésére az egyik erőt a másikkal helyette-

síteni? Nem. Nos, tehát? A természet összes erői közt való kapcsolatot amúgy is már az ösztönünkkel megérezzük... Különösen szép lesz, mikor a Pava leányával együtt az egész gulya, a melybe ezt a hármat beeresztjük, csupa barnafoltos tehenekből fog állani... Pompás! Kimegy az ember a feleségével, s megmutatja vendégeinek a gulyát... Az asszony meg azt mondja: én meg Kosztya, mint a gyereket, úgy ápoltuk ezt a kis borjút. De hát hogy' érdekelheti ez magát annyira? - kérdi majd a vendég. A mi őt érdekli, az érdekel engem is. De vajon ki lesz az a feleség?" S eszébe jutott az, a mi Moszkvában történt... „Ám mitévő legyek?... Én nem vagyok oka. No de most másként lesz minden. Az badar beszéd, hogy a mit a mult nem engedett meg, azt az élet sem engedi meg. Küzdeni kell, hogy az ember jobban, sokkal jobban éljen..." Fölemelte a fejét s gondolatokba merült. A vén Laszka, a mely még nem emésztette meg hazaérkezésén való örömét s kiszaladt volt az udvarra ugatni, farkcsóválva visszatért, friss levegő illatát hozván magával, odament hozzá, a karjai alá dugta a fejét, s keservesen vinnyogva követelte, hogy őt kissé megczirógassa.

- Csakhogy meg nem szólal, - mondotta Mihajlovna Agafja. - Pedig csak kutya... Érti lám, hogy megjött a gazdája, s hogy unatkozik.

- Már mért unatkoznám?

- Hát talán nem látom, batyuska? Ideje, hogy ösmerjem a gazdámat; 'sz pöttön korom óta itt nőttem fel, Sebaj, batyuska. Csak egészség legyen és tiszta lelkiösmeret.

Levin merően nézett rá, s csodálkozott rajta, hogy így kitalálta a gondolatát.

- Hozzak talán még egy csészével? - mondotta, fogta a csészét és kiment.

Laszka még mindig be-bedugdosta a fejét a karjai alá. Levin megsimogatta őt, mire a kutya ott a lábainál gyűrűformában leheveredett, s rányugtatta a fejét kinyújtott hátsó lábaira. És annak a jeléül, hogy most már minden jól van, könnyedén föltátotta a száját, czuppantott az ajkaival, s nyálas száját jobban odatapasztva vén fogaihoz, boldog nyugalomban elcsendesült. Levin figyelmesen nézte ezt az utolsó mozdulatát.

- Akárcsak én! - mondotta magában, - akárcsak én! Sebaj no... Jól van ez így egészen.

XXVIII.

Arkágyevna Anna a bál után jókor reggel táviratozott az urának, hogy még aznap elutazik Moszkvából.

- Nem, el kell mennem, el kell mennem, - szólott s olyan hangon magyarázta megváltozott elhatározását a sógornőjének, mintha tömérdek teendő jutott volna az eszébe; - nem, mégis csak jobb lesz, ha ma megyek!

Arkágyevics Sztepán nem ebédelt otthon, de megígérte, hogy hét órára hazajön és kikíséri a húgát a vasúthoz.

Kiti szintén nem jött el, s csak levélben tudatta vele, hogy fáj a feje. Dolli és Anna egyedül ebédeltek a gyerekekkel s az angol nevelőnővel. Azért-e, mert a gyermekek nagyon állhatatlanok, vagy pedig azért, mert jó szimatjuk van, és megérezték, hogy Anna ma korántsem olyan, mint volt azon a napon, a melyen őt annyira megszerették, s hogy már teljességgel nem törődik velük, - de egyszerre megszűntek vele játszani, és iránta való szeretetüket is felfüggesztvén, rá se hederítettek arra, hogy elutazik. Anna egész délelőtt az utazás készületeivel volt elfoglalva. Leveleket írt moszkvai ösmerőseinek, összeírta a kiadásait és csomagolt. Dollinak egyáltalában úgy tetszett, hogy Anna nem nyugodt, hanem ugyanabban a gondterhes

hangulatban van, a melyet Dolli magáról olyan jól ösmert, s a mely ok nélkül nem szállja meg az embert, és rendesen önmagával való elégedetlenségből származik. Ebéd után Anna bement a szobájába öltözködni, a hova Dolli is követte.

- Milyen furcsa vagy te ma! - mondotta Dolli.

- Én? Úgy találod? Nem furcsa vagyok, hanem rossz. Ez megesik olykor velem. Folyton csak sírni szeretnék. Ostoba állapot, de majd csak elmúlik, - szólt Anna, s kipirult arczát lehajtotta kis táskájához, a melybe hálófőkötőjét és batiszt zsebkendőit rakosgatta. Szokatlanúl csillogtak a szemei és minduntalan megteltek könnyekkel. - Annyira nem volt kedvem eljönni Pétervárról, most meg innen megyek el olyan nehezen.

- Eljöttél, s jót cselekedtél, - mondotta Dolli, figyelmesen fürkészve őt.

Anna könnyektől nedves szemeivel nézett rá.

- Ne mond ezt, Dolli. Nem cselekedtem én semmit s nem is cselekedhettem. Sokszor csodálkozom rajta, miért esküdtek össze ellenem az emberek, hogy megrontsanak. Mit tettem én, s mit tehettem? Egyszerűen volt még annyi szerelem a szívedben, hogy megbocsátottál...

- Te nélküled, Isten tudja, mi lett volna! Milyen boldog is vagy te, Anna, - mondotta Dolli. - A te lelkedben minden olyan derült és olyan szép.

- Mindenkinek megvannak a lelkében a maga „skletons”-jai, mint az angol mondja.

- Ugyan miféle „skleton”-od van neked? Benned olyan tiszta minden.

- Pedig van! - szólt Anna hirtelen, s a könnyek után, egész váratlanúl, ravasz és gúnyos mosolyra húzódtak az ajkai.

- No de akkor úgy látszik, hogy a te „skleton”-od inkább furcsa, mint sötét, - jegyezte meg Dolli mosolyogva.

- Dehogy is sötét. Tudod-e, hogy miért utazom én ma, és nem holnap? Egy vallomást akarok tenni előtted, mely nagyon nyomja a lelkemet, - mondotta Anna, elszántan hátradőlve a székében s egyenesen Dolli szemébe nézve.

És Dolli a legnagyobb meglepetéssel látta, hogy Anna fülig s a nyakát körülfogó fekete fürtjeiig elpirult.

- Bizony, - folytatta Anna. - Tudod-e, hogy Kiti miért nem jött el ebédre? Féltékeny reám. Én rontottam meg... én voltam az oka annak, hogy ez a bál nem öröm, hanem valóságos kínszenvedés volt neki. De igazán, igazán mondom, nem én vagyok a hibás, vagy ha igen, csak nagyon kevéssé, - mondotta, vékonyka hangon elnyújtva ezt a három szót „csak nagyon kevéssé”.

- Óh, mennyire úgy mondtad ezt, mint Sztiva szokta, - szólt Dolli mosolyogva.

Anna megsértődött.

- Óh nem, nem! Én nem vagyok Sztiva, - mondotta elkomorodva. - Csak azért mondom ezt neked, mert egy pillanatig sem engedem meg, hogy magamban kételkedjem, - szólt Anna.

De abban a pillanatban, hogy ezeket a szavakat kimondotta, érezte, hogy nem mondott igazat; nemcsak hogy kételkedett magában, de izgalom fogta el, ha Vronszkijra gondolt, s egyedül csak azért utazott el hamarább, mint akart, hogy vele többé ne találkozzék.

- Igen, említette Sztiva, hogy vele tánczoltad a mazúrkát, s hogy ő...

- Fogalmad se lehet róla, milyen furcsán esett ez a dolog. Én csak közvetíteni akartam, és egyszerre egészen más sült ki belőle. Lehet, hogy akaratom ellenére is...

Elpirult és elhallgatott.

- Óh, az ilyet tüstént megérzik! - mondotta Dolli.

- De igazán mondom, kétségbe volnék esve, ha az ő részéről csak legkevésbbé is komoly volna a dolog, - szólt közbe Anna. - S meg vagyok róla győződve, hogy feledésbe megy majd az egész, s Kiti nem fog többé gyűlölni engem.

- Egyébiránt, Anna, az igazat bevallva, én nem valami nagyon óhajtom Kitinek ezt a házasságát. S ha ő, Vronszkij, képes volt egy nap alatt beléd szeretni, úgy sokkal jobb, ha nem lesz az egészből semmi.

- Óh Istenem, de hisz' ez olyan dőreség volna! - mondotta Anna, s megint kiült az arczára a gyönyörűség sűrű pirossága, mikor szavakkal kimondva hallotta azt a gondolatot, mely őt foglalkoztatta. - Lám, tehát elutazom, miután ellenségemmé tettem Kitit, a kit annyira megszerettem. Óh, pedig milyen kedves egy teremtés! No de majd csak eligazítod te ezt, Dolli? Úgy-e?

Dolli alig tudott elfojtani egy mosolyt. Nagyon szerette Annát, de azért mégis jól esett látnia, hogy neki is csak vannak gyöngeségei.

- Ellenségeddé? Az lehetetlen.

- Én azt szeretném, ha ti mind úgy szeretnétek engem, mint én benneteket; téged pedig most még jobban megszerettelek, - mondotta Anna könnyes szemekkel. - Óh, be ostoba is vagyok én ma.

Kendőjével megtörölte az arczát s elkezdett öltözködni.

Meglehetősen elkésve, közvetlenűl az indulás előtt, érkezett meg Arkágyevics Sztepán, derült, piros arczczal, bortól és szivartól szagosan.

Anna érzékenysége átragadt Dollira is, úgy, hogy mikor a sógornőjét utolszor megölelte, suttogva így szólt hozzá: - Emlékezzél rá, Anna, hogy azt, a mit érettem tettél, én soha se fogom elfelejteni. És jusson eszedbe az is, hogy én szerettelek, s mindig is foglak szeretni, mint legjobb barátnőmet!

- Igazán nem értem, hogy miért, - szólt Anna, miközben könnyeit takargatva, megcsókolta őt.

- Te megértettél és megértesz engem. Isten veled, gyönyörűségem te!

XXIX.

„No, Istennek hála, mindennek vége!" - ez volt Arkágyevna Anna legelső gondolata, mikor utolszor is elbúcsúzott a bátyjától, a ki szint' a harmadik csöngetésig eltorlaszolta volt a testével a kocsi följáróját. Leült a pamlagra Annuska mellé s körülnézett a hálókocsi félhomályában. „Hála Istennek, holnap meglátom Szerjozsát és Alexandrovics Alexejt, s újra elkezdődik az én régi, jó megszokott életem."

Anna, bár még mindig abban az aggodalmas hangulatban, a melyben egész napon át volt, gyönyörűséggel és nagy gonddal rendezkedett be az utazásra; ügyes és apró kezeivel hol kinyitotta, hol meg bezárta kis piros táskáját, elővette az útipárnáját, letette a térdére s a lábait gondosan betakarva, nyugodtan elhelyezkedett. Egy beteg hölgy már lefeküdt volt aludni. Két másik hölgy beszédbe eredt Annával, egy éltesebb köpczös asszony pedig, miközben bebugyelálta a lábait, észrevételeket tett a fűtésre. Anna pár szóval felelt a hölgyeknek, de látva, hogy a társalgás nem ígérkezik valami érdekesnek, megkérte Annuskát, hogy adja elő a

lámpáját, odaerősítette azt a pamlag karjára, s elővett táskájából egy papirvágó kést meg egy angol regényt. Eleinte nem igen tudott olvasni. Zavarta a nagy sürgés-forgás; később meg, mikor a vonat elindult, lehetetlen volt a különféle hangokra nem figyelnie; azután jött a hó, mely odacsapódott és odatapadt a baloldalon lévő ablakokhoz, a bebugyelált kalauz, a ki egyik oldalán teljesen behavazva suhant el mellette, majd az arról szóló megjegyzések, hogy milyen rettenetes hózivatar tombol odakünn, s mindez elterelte a figyelmét az olvasástól. Később mindez csak ismétlődött: ugyanaz a zökkenésekkel vegyes rázás, ugyanaz a hó az ablakokon, ugyanazok a gyors átmenetek a párás forróságból a hidegbe s megint a forróságba, ugyanazoknak az arczoknak a félhomályban való hirtelen fölbukkanása és eltűnése, s ugyanazok a hangok, - és Anna elkezdett olvasni s kezdte meg is érteni, a mit olvasott. Annuska már szunyókált és keztyűbe bújtatott széles kezeivel, - a keztyűk közül az egyik el volt szakadva, - fogta az ölében a piros táskát. Arkágyevna Anna olvasott és meg is értette, a mit olvas, de azért kellemetlen volt neki olvasni, vagyis más emberek életének a leírását figyelemmel kisérni. Első sorban nagyon is szeretett volna ő maga élni. Ha azt olvasta, hogy a regény hősnője beteget ápol, - kedve lett volna nesztelen léptekkel járni a betegszobában; ha azt olvasta, hogy a parlament egyik tagja beszédet tartott, - kedve kerekedett, hogy ő mondja el ezt a beszédet; ha arról olvasott, hogy lady Mary hogy' lovagolt a falka után, hogy' ingerkedett a sógornőjével és hogy' ejtett bámulatba mindenkit az elszántságával, - legott kedve szottyant, hogy ugyanazt megcselekedje. De mindezt persze nem tehette meg, s így csak forgatta apró kezeivel a sima kést és erőszakkal olvasott tovább.

A regény hőse már kezdte elérni az angol fogalmak szerint való boldogság netovábbját, a baronetséget és a vele járó birtokot, s Annában már fölébredt volt a vágy, hogy elmenjen vele erre a birtokára, mikor egyszerre úgy érezte, hogy mindkettőjüknek szégyelniök kellene magukat. De hát mért kellene szégyelnie magát neki? „Mért kellene szégyelnem magamat nekem?" - kérdezte magában sértődött meglepetéssel. Letette a könyvet, hátradőlt a pamlagon, s a papirvágó kést mindkét kezével erősen szorongatta. Az egész dologban nem volt semmi szégyenletes. Újra sorra vette összes moszkvai emlékeit. Szép és kellemes volt valamennyi. Visszagondolt a bálra, visszagondolt Vronszkijra, s szerelmes és hódolatteljes arczára, visszagondolt vele való érintkezésének minden részletére: de nem akadt semmire, a mi szégyenletes lett volna. Pedig a visszaemlékezéseknek éppen ennél a pontjánál a szégyennek ez az érzése mintha fokozódott volna, s mintha valami belső hang, éppen akkor, a mikor Vronszkijra gondolt vissza, így szólt volna hozzá: „meleg, nagyon meleg, szinte forró". „Nos és? - mondotta magában, határozottan, a pamlagon fészkelődve. - Mit jelentsen ez? Talán bizony nincs bátorságom, hogy a dolognak nyiltan a szeme közé nézzek? Mi ez? Hát képzelhető tán köztem és e közt a fiatal tisztecske közt valami más viszony is, mint a milyen a közönséges ösmerősök közt szokott lenni?" Megvetően elmosolyodott, s megint fogta a könyvét; de most már éppenséggel nem értette azt, a mit olvasott. A papirvágó késsel végigsimította az ablakot, azután sima és hideg pengéjét odaszorította az arczához, s kevés hija, hogy hangosan föl nem kaczagott az örömtől, mely egyszerre, minden ok nélkül erőt vett rajta. Úgy érezte, hogy az idegei, holmi srófrajáró kis szögecskéken, mint a húrok, mind jobban és jobban megfeszűlnek. Érezte, hogy a szemei mind tágabbra nyílnak, hogy kezének és lábának az ujjai idegesen rángatóznak, hogy belülről valami úgy fojtogatja, s hogy ebben az imbolygó félhomályban minden kép és minden hang szokatlanúl áthatóan nyilallik bele a lelkébe. Szűntelenül kétségek gyötörték: vajon előre megy-e a kocsi vagy hátra, vagy pedig áll, mozdúlatlanúl. Annuska van-e mellette, vagy pedig valami idegen? „Mi az ott a fogason, bunda-e vagy állat? És mi vagyok én magam: én-e, vagy valaki más?" Borzalmas volt átengedni magát ennek az önfeledtségnek. De valami úgy húzta-vonta belé, bár rajta állott, hogy átengedje-e magát, vagy visszavonúljon. Fölkelt, hogy magához térjen, ledobta a plaidjét, s meleg ruhájának a gallérját is levetette. Egy pillanatra fölocsúdott, s tudatára ébredt, hogy az a sovány paraszt, a ki az imént hosszú, nanking felöltőben, - a melyről hiányoztak a

gombok, - belépett, a fűtő volt, a ki rápillantott a hőmérőre, s hogy szél és hó nyomúlt be utána az ajtón; de azután megint összekavarodott előtte minden. Ez a hosszú derekú paraszt elkezdett kapargálni valamit a falon; az öreg asszony a kocsi egész hosszában kinyújtotta a lábait, s fekete felhő támadt a nyomában; azután rémesen megcsikordúlt és megkoppant valami, mintha valakinek a testét tépdesték volna; majd piros láng vakította el a szemét, mire egyszeriben minden eltűnt egy fal mögött. Anna úgy érezte, mintha leesett volna. De mindez nem volt rettenetes, hanem mulatságos. Egy bebugyelált és hóval ellepett ember elkiáltotta magát a füle mellett. Erre ő fölugrott és magához tért; látta, hogy állomásra értek, s hogy az az ember a kalauz volt. Megkérte Annuskát, hogy adja rá a gallérját meg a kendőjét; s miután magára vette ezeket, az ajtó felé indult.

- Ki tetszik szállani? - kérdezte Annuska.

- Igen, szeretnék egy kis friss levegőt szívni. Itt borzasztó meleg van.

Kinyitotta az ajtót. Hózivatar és szélvész csapódott az arczába, s hajbakapott vele az ajtón. Még ezt is mulatságosnak találta. Fölrántotta az ajtót és kiment; a szélvész mintha csak őt várta volna, örömmel ordított föl, s föl akarta kapni, el akarta őt sodorni magával, de Anna megkapaszkodott a hideg vaspóznában, s a kendőjét összefogva, leszállt a perronra és meghúzódott a kocsi mögött. A följárónál erős volt a szélvész, de a perronon, a kocsik mögött csöndes volt minden. Gyönyörűséggel, teli tüdővel szívta magába a havas, fagyos levegőt, s a kocsi mellett ácsorogva, a perront és a kivilágított állomást nézegette.

XXX.

Az állomás-épület szeglete felől rémségesen tombolt és üvöltött az orkán a kocsik kerekei közt és az oszlopok körül. A kocsik, az oszlopok, az emberek, szóval minden, a mi csak látszott, az egyik oldalról teljesen be volt fújva hóval, s mind jobban és jobban befúvódott. Egy pillanatra elült a zivatar, de utána ismét olyan rohamokban ságúldott tova, hogy szinte lehetetlennek látszott neki ellentállani. Ekközben vídáman társalogva s lépteikkel a perron deszkáin csikorogva emberek jártak-keltek, és szüntelenűl nyitogatták és csukogatták a nagy, nehéz ajtókat. Egy meggörnyedt embernek az árnyéka suhant el Anna lábai alatt s nyomában vason csengő kalapácsütések koppanása hallatszott. „Jelzés!" - hangzott föl a zivataros homályból egy bosszús hang a másik oldalról. „Ide tessék! 28-as szám!" - kiabálták még néhányan s hóval befútt, fülig beburkolt emberek futkostak idestova. Égő szivarkával a szájában két ösmeretlen úr ment el mellette. Anna még egy nagyot lélekzett, hogy teleszívja magát levegővel, s már kihúzta volt a kezét a karmantyújából, hogy a vasrudacskában megkapaszkodva a kocsiba szálljon, a mikor közvetlen mellette még egy katonaköpönyeges úr hirtelen eltakarta előle a lámpa imbolygó világosságát. Hátranézett s abban a pillanatban megösmerte Vronszkijt, a ki kezét a sipkájához emelve, meghajtotta magát előtte, s megkérdezte, nincs-e szüksége valamire, s nem lehet-e valamiben a segítségére. Anna jó darabig bámúlt rá, a nélkül, hogy felelt volna, és mindamellett, hogy árnyékban állott, látta, vagy legalább úgy képzelte, mintha látná arczának és szemének a kifejezését. Ez megint a tiszteletteljes elragadtatásnak ugyanaz a kifejezése volt, mely tegnap olyan nagy hatással volt rá. Az utóbbi napokban, s még csak az imént is, váltig mondogatta, hogy az ő szemeiben Vronszkij csak egyike azoknak a mindig egyforma, és mindenütt százával útjába akadó fiatalembereknek, s hogy soha, még csak azt se fogja magának megengedni, hogy rágondoljon; de most, a vele való találkozás első pillanatában mégis az örömteljes büszkeség érzése vett erőt rajta. Nem is kellett, hogy megkérdezze: miért van itt. Épp oly biztosan tudta, mintha csak megmondta volna, hogy azért van itt, hogy ott legyen, a hol ő van.

- Nem is tudtam, hogy ön is utazik. Miért utazik? - kérdezte tőle, s leeresztette a karját, a melylyel megakart kapaszkodni. És leleplezhetetlen öröm és elevenség sugárzott le az arcáról.

- Hogy miért utazom? - ismételte, miközben egyenesen a szemébe nézett. - Hiszen tudja, hogy azért utazom, hogy ott legyek, a hol kegyed van, - mondotta, - nem tehetek róla.

Ebben a pillanatban a szél, mintha diadalmaskodott volna az akadályokon, lesöpörte a havat a kocsik tetejéről, fölkapott egy valahonnan leszakított vaslemezt, valahol ott elől pedig komoran és síránkozva elbődült a mozdony. A hózivatar borzalmasságát most még fölségesebbnek találta. Vronszkij ugyanazt mondotta neki, a mi után az ő lelke sóvárgott, de a mitől a józan esze megszeppent. Anna nem felelt semmit, de Vronszkij leolvasta arcáról a belső küzdelmet.

- Bocsásson meg, ha tán kellemetlenül érinti az, a mit mondottam, - szólalt meg hódolatteljesen.

Udvariasan, tisztelettel, de oly határozottan és elszántan beszélt, hogy Anna jó darabig nem tudott felelni.

- Az rossz ám, a mit ön beszél, s arra kérem, hogy ha jóravaló ember, úgy felejtse el azt, a mit mondott, mint a hogy' én is elfelejtem, - mondotta végre.

- Egyetlen szavát, egyetlen mozdulatát se fogom elfelejteni soha, de nem is tudnám...

- Elég, elég! - kiáltott föl Anna, gondosan iparkodván szigorú kifejezést kölcsönözni az arcának, a melyre mohó pillantással tapadt rá Vronszkij. Kezével megkapván a hideg vasoszlopocskát, fölkapaszkodott a lépcsőn és sietve bement a kocsi folyosójára. De ezen a szűk folyosón megállt s képzeletében még egyszer átfutotta mindazt, a mi történt. A nélkül, hogy akár az ő, akár Vronszkij szavaira emlékezett volna, pusztán az érzése révén rájött, hogy ez a pillanatnyi beszélgetés borzasztón közelebb hozta őket egymáshoz; és bár megréműlt tőle, de boldoggá is tette őt. Pár pillanatnyi ácsorgás után bement a kocsiba és leült a helyére. Az ideges feszültségnek az az állapota, mely őt eleinte kínozta, nemcsak hogy megújúlt, de fokozódott, úgy annyira, hogy minden pillanatban attól kellett tartania, hogy elpattan benne valami, a mi nagyon meg van feszítve. Egész éjjel nem aludt. De abban a feszültségben, s azokban a lázálmakban, a melyek képzeletét betöltötték, nem volt semmi kellemetlen és sötét; ellenkezőleg, volt valami örömteljes, izzó és ingerlő. Hajnaltájban Anna a pamlagon ülve elszunnyadt, s mikor fölébredt, künn már világos volt és a vonat közel járt Pétervár felé. És íme az otthonára, az urára, a fiára, a mai és a következő napokra vonatkozó gondok legott körülfogták.

Péterváron, alig hogy a vonat megállott s ő kiszállt a kocsijából, a legelső arcz, mely a figyelmét magára vonta, az uráé volt. „Óh Istenem! miért is vannak neki ilyen fülei?" - gondolta magában, a mint hideg és délczeg alakján, de különösen kalapjának a karimáját alátámasztó fülein, a melyek most szinte megdöbbentették, végignézett. Az ura, a mint őt megpillantotta, elébe ment, miközben, szokása szerint gúnyos mosolyra húzta az ajkait, s nagy és bágyadt szemeivel egyenesen az arczába nézett. Annának, a mikor merő és bágyadt pillantásával találkozott, valami kellemetlen érzés szorongatta a szívét, mintha csak arra számított volna, hogy egészen másnak fogja őt látni. Különösen meglepte őt az önmagával való elégedetlenségnek az érzése, mely a vele való találkozáskor erőt vett rajta. Valami otthonos, jól ösmert érzés volt ez, az alakoskodásnak ahhoz az állapotához hasonló, a melyet az urával való érintkezésében tapasztalt; de míg azelőtt ezt az érzést észre se vette, most egyszerre tisztán és fájdalmasan a tudatára ébredt.

- Bizony, a mint látod, a te gyöngéd urad, a ki oly gyöngéd, akár a házasságunk második esztendejében, égett a vágytól, hogy téged láthasson, - mondotta lassú és vékony hangján, s olyan modorban, a minőt vele szemben csaknem mindig használni szokott, - olyan modorban, mintha gúnyt akart volna űzni abból, a ki csakugyan így beszélt.

- Szerjozsa egészséges? - kérdezte Anna.

- Ez minden jutalmam, - mondotta, - a hevűlésemért? Egészséges, egészséges...

XXXI.

Vronszkij egész éjjel még csak meg se' próbált aludni. Ott ült a karosszékében és hol meredt szemekkel bámúlt maga elé, hol pedig a ki- és beszállókat nézte s ha már azelőtt meglepte és fölizgatta rendíthetetlenűl nyugodt viselkedésével mindazokat, a kik nem ösmerték, úgy most még büszkébbnek és önteltebbnek látszott. Úgy nézett az emberekre, akár csak tárgyak lettek volna. Egy ideges fiatalember, a ki valamelyik kerületi törvényszéknek volt a tisztviselője, s a ki vele szemben ült, valósággal meggyűlölte őt ezért a viselkedésért. Ez a fiatalember az orra alá füstölt, meg is szólította, sőt meg is lökte őt, csak hogy éreztesse vele, hogy ő nem tárgy, hanem ember, de Vronszkij azért továbbra is úgy nézett rá, akár egy lámpára, s a fiatalember elkezdte az arcát fintorgatni, mert érezte, hogy emberi mivolta ilyetén megtagadásának a súlya alatt hovatovább elveszíti önuralmát.

Vronszkij nem látott senkit és semmit. Czárnak érezte magát, nem azért, mintha azt hitte volna, hogy benyomást tett Annára, - ezt még mindig nem hitte, - hanem azért, mert az a benyomás, a melyet Anna tett ő reá, boldogsággal és büszkeséggel töltötte el őt.

Hogy mi lesz mindebből, azt nem tudta, de nem is igen törődött vele. Érezte, hogy összes eddig szétforgácsolt és elpazarolt erői most mind egyesültek, és borzasztó energiával egy egyetlen, üdvösséget igérő czél felé törtek benne és ebben boldog volt. Annyit tudott csak, hogy igazat mondott neki: hogy eljött oda, a hol ő van, hogy most az élet minden boldogságát s egyetlen czélját abban látta, hogy őt lássa és hallja. És mikor Bologovoban kiszállt a kocsiból, hogy egy pohár selters-vizet igyék, és Annát megpillantotta, önkéntelenűl, mindjárt az első szavával el is mondta neki azt, a mit gondolt. S örűlt, hogy elmondta, s hogy ő ezt most tudja és gondolkozik róla. Egész éjjel nem aludt. Mikor visszatért a kocsijába, sorra vette minden szavát és mindazokat a helyzeteket, a melyekben őt látta, és képzeletében fölbukkantak a várható jövő képei, a melyektől szinte elszorúlt a szíve.

Mikor Péterváron a kocsiból kiszállott, az álmatlan éjszaka után is oly elevennek és frissnek érezte magát, mintha hideg fürdőt vett volna. A kocsija előtt megállt, hogy lássa őt kiszállani. „Meglátom még egyszer, - mondotta magában, önkéntelenűl elmosolyodva, - meglátom a járását, az arczát, tán mond is még valamit, felém fordítja a fejét, rám pillant, sőt még talán el is mosolyodik". De mielőtt még őt megpillantotta volna, megpillantotta az urát, a kit udvariasan vezetett keresztül a tömegen az állomásfőnök. „Hja' úgy! Az ura!" Vronszkijnak most jutott eszébe először, hogy a férj voltaképpen egy ő vele összeköttetésben levő személyiség. Azt tudta, hogy van ura, de nem hitt a létezésében, s csak akkor kezdett benne hinni, a mikor meglátta a fejét, a vállait, és fekete nadrágos lábait; és különösen mikor tanúja volt, a mint ez a férj a tulajdonjog érzésével, nyugodtan megfogta a kezét.

Mikor Alexandrovics Alexejt péterváriasan friss arczával, önérzetes és kimért föllépésével, kerek kalapjával s kissé görnyedt hátával megpillantotta, már hitt benne, s kellemetlen érzés vett rajta erőt, ahhoz hasonló, a minőt az az ember érezhet, a ki szomjúság által gyötörtetve forrásra bukkan, s kutyát, birkát vagy disznót talál benne, mely nemcsak hogy ivott a vízből,

de föl is zavarta azt. Alexandrovics Alexejnek egész tomporával imbolygó és csámpás járása különösen bosszantotta Vronszkijt. Meg volt győződve, hogy csak neki van joga hozzá, hogy őt szeresse. De Anna, nemkülönben a viselkedése is, mindig ugyanaz volt, mely testileg élénkítően és izgatóan hatott rá, és boldogsággal töltötte el a lelkét. A második osztályból feléje siető német inasának megparancsolta, hogy fogja a holmiját és menjen haza, ő pedig odalépett Annához. Tanúja volt a férj és feleség első találkozásának, s a szerelmes ember éleslátásával észrevette azt a könnyed zavart, mely Annát elfogta, mikor az urával beszélt. „Nem, nem szereti, de nem is szeretheti", - mondotta magában.

Már akkor, a mikor hátulról közeledett Arkágyevna Anna felé, örömmel vette észre, hogy Anna megérezte a közeledését, hátra pillantott, s mikor őt megismerte, megint az urához fordult.

- Jól töltötte az éjszakát? - kérdezte tőle, miközben közös meghajlással üdvözölte őt is meg az urát is, és teljesen Alexandrovics Alexejre bízta, vajon magára veszi-e ezt a köszöntést, fölismeri-e őt, vagy nem, a szerint, a mint kedve tartja.

- Köszönöm, nagyon jól, - felelt Anna.

Az arcza fáradtnak látszott s nem volt észrevehető rajta az elevenségnek az a hol mosolyra késztő, hol a szemeiben megnyilatkozó játéka; de mikor ránézett, egy pillanatra fölvillant a szemeiben valami, s bár ez a szikra legott kialudt, Vronszkijt ez a rövidke pillanat is boldogította. Anna ránézett az urára, hogy megtudja, vajon ösmeri-e Vronszkijt. Alexandrovics Alexej kelletlenűl bámult Vronszkijra, s szórakozottan tünődött rajta, vajon ki az. Vronszkij nyugalma és önérzete, mint a kasza a kőbe, úgy ütközött bele ebben a pillanatban Alexandrovics Alexej hideg önbizalmába.

- Vronszkij gróf, - mondotta Anna.

- Áá! Úgy tetszik, már ismerjük egymást, - szólt Alexandrovics Alexej egykedvűen, s kezet nyujtott neki. - Odafelé az anyával, vissza a fiával utazott a feleségem, - mondotta olyan gondos kiejtéssel, mintha minden szó egy rúbeljébe került volna. - Alkalmasint szabadságról jön? - jegyezte meg, s a nélkül, hogy a választ bevárta volna, szokott tréfás hangján a feleségéhez fordult: - Nos hát, sok könny hullott Moszkvában az elváláskor?

Evvel a kérdéssel értésére adta Vronszkijnak, hogy egyedül akar maradni, s felé fordulva, megérintette a kalapját; de Vronszkij így szólt Arkágyevna Annához:

- Remélem, hogy lesz szerencsém tiszteletemet tehetni.

Alexandrovics Alexej bágyadt szemekkel nézett Vronszkijra.

- Nagyon fogok örülni, - szólott hidegen, - minden hétfőn fogadunk. - Azután Vronszkijt teljesen magára hagyva, így szólt a feleségéhez: - Milyen jó, hogy volt még egy félórácskám és kijöhettem elibed, hogy gyöngédségemről tanuságot tegyek, - folytatta ugyanolyan tréfálkozó hangon.

- Nagyon is erősen hangsúlyozod a gyöngédségedet, hogysem valami nagyra becsülhetném, - mondotta Anna, szintoly tréfás hangon, miközben önkéntelenül is a mögöttük jövő Vronszkij lépéseinek a zajára figyelt. „De hát mi közöm hozzá?" gondolta magában és megkérdezte az urát, hogy' töltötte Szerjozsa nélküle az időt.

- Óh, pompásan! Mariette azt mondja, hogy kedves volt nagyon, és... meg kell, hogy kiengeszteljelek vele, ...éppenséggel nem unatkozott a távollétedben, nem úgy, mint az urad. De még egyszer merci, kedvesem, hogy egy napot ajándékoztál nekem. A mi kedves szamovárunk el lesz ragadtatva (Szamovárnak hívta a híres Ivanovna Lidia grófnét azért, mert mindig és mindenért fölizgúlt és kesergett). Már kérdezősködött is utánad. És tudod, ha ugyan szabad

tanácsot adnom, legjobb volna, ha mindjárt most elmennél hozzá. Hiszen tudod, hogy mindent úgy a szívére vesz. És most, minden egyéb gondja mellett még Oblonszkijék kibékülése is foglalkoztatja.

Ivanovna Lidia grófné barátnője volt az urának, s központja a pétervári társaság egyik csoportjának, a melylyel Anna az ura révén a legszorosabb viszonyban volt.

- Hiszen írtam neki!

- De mikor mindent a legnagyobb részletességgel tudni akar. Menj el hozzá, édes, ha nem vagy nagyon fáradt. Kondratij majd ad kocsit, én pedig megyek a bizottságba. Most megint nem fogok egyedül ebédelgetni, - folytatta Alexandrovics Alexej, de már nem tréfás hangon. - El se hiszed, mennyire hozzászoktam...

És sokáig szorongatván a kezét, valami furcsa mosolylyal fölsegítette őt a kocsira.

XXXII.

Az első, a kivel Anna otthon találkozott, a fia volt. A nevelőnő kiabálása ellenére is odaugrott elé a lépcsőn és határtalan ujjongással kiáltozta: „Mama, mama!" A mikor odaért hozzá, a nyakába csimpaszkodott.

- Megmondtam, hogy a mama! - kiáltott oda a nevelőnőnek. - Tudtam!

A fia is, éppen úgy, mint az ura, a csalódáshoz hasonló érzést keltett Annában. Szebbnek képzelte őt, mint a milyen volt. Le kellett szállania a valósághoz, hogy öröme legyen benne, úgy, a mint volt. De úgy is, a mint volt, elragadónak találta őt szőke fürteivel, kék szemeivel s feszes harisnyába bujtatott telt és formás lábaival. Annát valósággal testi gyönyörűség fogta el, mikor a közelségét és gyöngéd beczézgetését érezte, és erkölcsi megnyugvás szállott a lelkébe, mikor őszinte, bizalommal teljes és szerető pillantását látta s naiv kérdéseit hallotta. Elővette az ajándékokat, a melyeket Dolli gyermekei küldöttek neki, s elmesélte a fiának, milyen kis leány van Moszkvában, Tanya, s hogy tud ez a Tanya olvasni, sőt még más gyerekeket tanítani is.

- Hát én talán rosszabb vagyok nála? - kérdezte Szerjozsa.

- Nekem jobb vagy, mint bárki más ezen a világon.

- Azt tudom, - szólt Szerjozsa mosolyogva.

Anna még meg sem itta a kávéját, mikor Ivanovna Lidia grófnét jelentették. Ivanovna Lidia grófné magastermetű, teltidomú hölgy volt, az arczszíne betegesen sárga, elmélázó, fekete szemei gyönyörűek. Anna szerette őt, de ma mintha először látta volna őt a maga teljességében, összes fogyatkozásaival együtt.

- Nos hát, lelkem, elvitte az olajágat Moszkvába? - kérdezte Ivanovna Lidia grófné, a mint a szobába lépett.

- Igen, be van fejezve minden, csakhogy az egész dolog nem volt olyan fontos, a milyennek mi hittük, - felelt Anna. - Az én belle soeur-öm egyáltaljában rendkívül határozott teremtés.

De Ivanovna Lidia grófnénak, a ki minden iránt érdeklődött, a mihez voltaképpen semmi köze se volt, megvolt az a szokása, hogy soha se hallgatta végig azt, a mi érdekelte; most is félbeszakította Annát.

- Bizony sok a rosszaság és a keserűség a világon, én is egészen odavagyok ma.

- Mitől? - kérdezte Anna, iparkodván egy mosolyt elfojtani.

- Kezdek kimerülni az igazságért való folytonos és hiábavaló lándzsatörésben, s olykor valósággal tönkre vagyok téve. A „nénék" ügye (ez egy emberbaráti s vallásosan hazafias intézmény volt) pompásan ment volna, de ezekkel az urakkal semmire se lehet menni, - tette hozzá Ivanovna Lidia grófné, a sors akaratában való gúnyos megnyugvással. - Eleinte kaptak az eszmén, eltorzították, s azután sekélyesen és kicsinyesen tárgyalták. Ketten-hárman, köztük a maga ura is, teljes mértékben fölfogják a dolog horderejét, de a többiek csak ellene törnek. Tegnap azt írja nekem Pravdin...

Pravdin egy ösmert külföldi panszláv volt, s a grófné elmondta levelének a tartalmát.

Azután elbeszélte még az egyházak egyesítésének az ügye ellen intézett fondorlatokat és az ebből származott kellemetlenségeket, mire sietve eltávozott, mert aznap még egy társulat gyűlésén és a szláv bizottságban is meg kellett jelennie.

„Lám, mindez így volt annakelőtte is; mért nem vettem hát észre ezelőtt? - tünődött magában Anna. - Vagy tán ma különösen ingerült volt? De ez mégis csak furcsa: a czélja - az erény, keresztyén asszony, és mégis mindig mérgelődik, mégis mindenki ellensége, még pedig a keresztyénség és az erény nevében."

Ivanovna Lidia grófné után egy barátnője, egy igazgató felesége látogatta meg, a ki elmondta neki a város összes pletykáit. Három órakor ez is elment, de megigérte, hogy ebédre visszajön. Alexandrovics Alexej a minisztériumban volt. Anna, egyedül maradván, az ebédelőtti időt arra használta föl, hogy jelen legyen a fia ebédjén, (a ki mindig külön ebédelt), hogy rendbehozza a dolgait, hogy elolvassa a leveleit, a melyek már rakásra gyűltek az asztalán, és feleljen reájuk.

Az ok nélkül való szégyen érzése, mely útközben elfogta volt, s az izgatottsága teljesen elmúlt. Az élet megszokott körülményei közt megint erősnek és gáncs nélkül valónak érezte magát.

Csodálkozva gondolt vissza tegnapi állapotára. „Mi is történt voltaképpen? Semmi. Vronszkij bolondot mondott, a minek könnyű a végére járni, s én olyan feleletet adtam, a minőt kellett. Az uramnak erről nem kell és nem is szabad beszélnem. Erről beszélni annyit tenne, mint nagy fontosságot tulajdonítani valaminek, a minek voltaképpen semmi fontossága sincsen." Eszébe jutott, a mint egyízben arról a szinte vallomásról beszélt az urának, a melyet egyik fiatal alárendeltje tett előtte, Alexandrovics Alexej pedig azt felelte, hogy a társaságban élve, az ilyesminek minden asszony ki van téve, s hogy teljesen megbízik az ő tapintatában és soha sem fogja megengedi magának azt, hogy akár őt, akár saját magát féltékenységgel megalázza. „Tehát nincs miért beszélni róla? Akkor, hála Istennek, nem is beszélek", - döntötte el magában.

XXXIII.

Alexandrovics Alexej négy órakor jött vissza a minisztériumból, de, mint ez gyakran megesett, nem ért rá bemenni a feleségéhez. Besietett a dolgozószobájába, hogy a reá várakozó folyamodókat fogadja s aláírjon néhány iratot, a melyet a titkárja hozott be hozzá. Ebédre (Kareninéknél mindig ebédeltek vagy hárman) eljöttek: Alexandrovics Alexejnek egy éltesebb unokahúga, egy osztályigazgató a feleségével, s egy fiatal ember, a kit Alexandrovics Alexejnek alkalmazásra ajánlottak. Anna bejött a fogadó-szobába, hogy szórakoztassa őket. Pontban öt órakor, - az I. Péter-korabeli bronzóra még nem ütötte volt el az ötöt, - belépett

Alexandrovics Alexej frakkban, fehér nyakkendővel és két rendjellel, mert ebéd után azonnal el kellett mennie. Alexandrovics Alexej életének minden pillanata le volt foglalva és be volt osztva. S hogy képes legyen mindent elvégezni, a mi egy-egy nap folyamán reá várt, ragaszkodott a legszigorúbb pontossághoz. „Sietség és pihenés nélkül", ez volt a jelmondata. Belépett a terembe, köszönt mindenkinek és rámosolyogva a feleségére, gyorsan leült.

- Vége van hát az én magányosságomnak. Nem is hiszed, milyen kellemetlen (a *kellemetlen* szót különösen hangsúlyozta) egyedül ebédelni.

Ebéd alatt elbeszélgetett a feleségével moszkvai dolgokról, s gúnyos mosolylyal kérdezősködött Arkágyevics Sztepán felől; de azért jobbára általános társalgás folyt, pétervári szolgálati és társaságbeli kérdésekről. Ebéd után még vagy egy félórácskát töltött a vendégeivel, mire megint mosolyogva kezet szorított a feleségével s elment a tanácsba. Anna ezúttal nem ment el sem Tverszkája Betszi herczegnőhöz, a ki értesülvén a visszaérkezéséről, meghívta őt estére, sem a színházba, a hol mára páholya volt. Nem ment el legfőképpen azért, mert a ruhája, a melyre bizton számított, nem készült el. De egyáltaljában mikor a vendégei eltávozása után az öltözékeivel kezdett foglalkozni, nagyon megharagudott. Moszkvába való elutazása előtt, mindig mestere lévén a nem drága öltözködésnek, három ruhát adott volt át a szabónőjének átalakítás végett. A ruhákat úgy kellett átalakítani, hogy lehetetlen legyen rájuk ösmerni, s már három nappal azelőtt készen kellett volna lenniök. Kiderült azonban, hogy két ruha egyáltaljában nem kész, a harmadik pedig nem úgy van átalakítva, a mint Anna akarta. A szabónő eljött, hogy megbeszélje vele a dolgot, váltig erősítgette, hogy így jobb lesz, mire Anna olyan haragra lobbant, hogy utóbb szinte bántotta, ha visszagondolt rá. Hogy teljesen lecsillapodjék, bement a gyermek-szobába s az egész estét a fiával töltötte, maga fektette ágyba, keresztet vetett rá, s maga tette rá még a takarót is. Örült, hogy nem ment el sehová, s olyan jól töltötte az estét. Olyan könnyű és nyugodt volt a lelke, olyan tisztán látta, hogy mindaz, a mi a vasúton olyan fontosnak tűnt föl előtte, nem volt egyéb, mint egyike a társas élet megszokott és jelentéktelen eseteinek, s hogy se maga, se senki előtt nincs oka szégyenkeznie. Anna, angol regényével leült a kandalló mellé és várta az urát. Pont féltízkor hallatszott a csöngetése s belépett a szobába.

- No, végre itt vagy! - mondotta s kezet nyújtott neki.

- Úgy látom, hogy egészben véve sikerült a kirándulásod, - mondotta neki.

- Óh igen, nagyon, - felelt Anna s elkezdte neki töviről-hegyire elmondani: Vronszkajával való utazását, megérkezését, a pályaudvaron történt balesetet. Azután elmondta azt a szánalmas benyomást, a melyet rá a bátyja, majd Dolli eleinte tett.

- Alig hiszem, hogy menteni lehessen az ilyen embert, még ha a bátyád is, - mondotta Alexandrovics Alexej szigorúan.

Anna elmosolyodott. Tudta, hogy ezt csak azért mondta, hogy megmutassa, hogy a rokoni kötelékek nem akadályozzák meg abban, hogy őszinte véleményét kimondja. Ösmerte és szerette urának ezt a vonását.

- Örülök, hogy jól végződött minden, s hogy megjöttél, - folytatta. - Nos, mit beszélnek ott arról az új helyzetről, a melyet én teremtettem meg a tanácsban?

Anna semmit se hallott erről az új helyzetről s kezdte bántani a lelkiismeret azért, hogy oly könnyedén megfeledkezett arról, a mi az urára nézve olyan fontos volt.

- Itt ellenkezőleg, nagy port vert föl a dolog, - mondotta önelégült mosolylyal.

Anna látta, hogy Alexandrovics Alexej evvel az ügygyel kapcsolatosan valami magára nézve nagyon kellemeset akar vele közölni, s így kérdéseivel rávette, őt, hogy beszéljen. Ugyan-

olyan önelégült mosolylyal kezdett beszélni azokról az ovációkról, a melyekben a megváltozott helyzet következtében részesítették.

- Én nagyon, de nagyon örültem. Ez azt mutatja, hogy végre nálunk is kezdik okosan és határozottan fölfogni a dolgot.

Alexandrovics Alexej, miután tejszínnel és kenyérrel második csésze teáját is megitta, fölkelt és bement a dolgozó-szobájába.

- És te sehol se voltál? Ugyancsak unatkozhattál?

- Óh nem! - felelt Anna s szintén fölkelt, hogy bekísérje őt a szobájába. - Mit olvasol most? - kérdezte.

- Most, Duc de Lille *Poèsie des enfers*-jét - felelt. - Nagyon érdekes könyv.

Anna mosolygott, a mint kedves embereinknek a gyöngeségein mosolyogni szoktunk, és karját az övébe öltve, elkísérte őt dolgozó-szobájának az ajtajáig. Ösmerte azt az immár szinte szükségletté vált szokását, hogy esténkint olvasson. Tudta, hogy úgyszólván minden idejét lefoglaló hivatalos kötelezettségei mellett is kötelességének tartotta, hogy mindazt, a mi szellemi téren érdekes, figyelemmel kísérje. Azt is tudta, hogy őt voltaképpen csak a politikai, bölcsészeti és vallási könyvek érdekelték, hogy a művészet teljesen távol állott a természetétől, de hogy mindamellett, vagy jobban mondva, éppen ennek következtében, semmit se mulasztott el abból, a mi ezen a téren zajt csapott, és kötelességének tartotta mindent elolvasni. Tudta, hogy a politika, a bölcsészet és a vallástan terén Alexandrovics Alexej kételkedett vagy kutatott; de a művészet és a költészet, s különösen a zene kérdéseiben, a melyekhez éppenséggel semmi érzéke sem volt, a legszilárdabb és a leghatározottabb nézetei voltak. Szeretett beszélni Shakespeareről, Rafaelről, Beethovenről, a költészet és a zene új iskoláinak a jelentőségéről, a melyek mind rendkívül áttekinthető sorrendben voltak az elméjében elraktározva.

- Nos hát, Isten veled, - mondotta a szoba ajtajában, a honnan látta, hogy már oda volt készítve számára az ernyős lámpa, s a karosszék mellett egy üveg víz. - Én meg írok Moszkvába.

Alexandrovics Alexej kezet szorított vele és megint megcsókolta őt.

„Mégis csak derék ember: igazságszerető, jó és a maga körében kimagasló, - mondotta magában Anna, mikor visszatért a szobájába, mintegy védelmezve őt valakivel szemben, a ki vádolta, és azt mondotta, hogy őt lehetetlen szeretni. - Csak mért állnak úgy szét a fülei! Vagy tán megnyiratkozott?..."

Pont tizenkettőkor, a mikor Anna még az íróasztalánál ült és levelet írt Dollinak, egyenletes, papucsos léptek hallatszottak, és Alexandrovics Alexej megmosakodva, megfésülködve s könyvvel a hóna alatt belépett hozzá.

- Ideje lefeküdni, - mondotta, furcsán mosolyogva s bement a hálószobába.

„És mi joga volt hozzá, hogy úgy nézzen rá?" - gondolta Anna, a mint eszébe jutott az a pillantás, a melylyel Vronszkij Alexandrovics Alexejt végigmérte.

Miután levetkőzött, ő is bement a hálószobába, de arczán nemcsak hogy nyoma se volt annak az elevenségnek, mely moszkvai tartózkodása alatt szinte sugárzott a szemeiből és a mosolyából, sőt ellenkezőleg, úgy látszott, hogy az a tűz most vagy teljesen kialudt, vagy pedig valahova mélyen elrejtőzött benne.

XXXIV.

Vronszkij, mikor Pétervárról elutazott, a Morszkáján lévő nagy lakását barátjára és kedves czimborájára, Petriczkijre hagyta.

Petriczkij nem valami előkelő származású, s nemcsak hogy nem gazdag, de nyakig eladósodott fiatal hadnagyocska volt, a ki esténkint mindig becsípett, s nem egyszer, mindenféle hóbortos és piszkos históriák miatt a főőrségre is került, a kit azonban a társai meg fölebbvalói szerettek. Mikor Vronszkij tizenkét óra tájban a vasútról a lakására hajtatott, egy ismerős bérkocsit látott állni a kapu előtt. Mindjárt, a mint csöngetett, férfiak kaczagását, egy női hang karatyolását és Petriczkijnek ezt a fölkiáltását hallotta ki belülről: „Ha a ficzkók közül valaki jön, nem kell beereszteni!" Vronszkij megtiltotta, hogy a jöveteléről szóljanak és titkon beosont a legelső szobába. Chilton báróné, Petriczkij barátnője, lila atlaszruhában s kendőzött arczocskájával ott pompázott egy kerek asztal mellett, s mint a kanári madár, az egész szobát betöltvén párisias csicsergésével, kávét főzött. Petriczkij köpenyegben, s Kamerovszky százados teljes díszben, alkalmasint szolgálatból jőve, ott ültek körülötte.

- Bravo! Vronszkij! - ordított Petriczkij, s felugorván, nagy zajt csapott a székével. - Maga a házigazda! Baronesse, hamar kávét neki az új masinából. Te rád ugyan nem számítottunk! Remélem, meg vagy elégedve szobádnak a díszítésével, - mondotta, a baronesse-re mutatva. - Hiszen ismeritek egymást?

- De még mennyire! - szólt Vronszkij vídáman mosolyogva, s megszorította a báróné kis kacsóját. - Hogyne, régi jóbarátok vagyunk!

- Maga hazajött, - mondotta a báróné, - s így én megyek. Ebben a pillanatban megyek, ha zavarom.

- Kegyed, báróné, ott, a hol van, otthon is van, - szólt Vronszkij. - Szervusz, Kamerovszky, - tette hozzá, hidegen kezet szorítva Kamerovszkyval.

- Lám, maga soha se tud nekem ilyen kedves dolgokat mondani, - fordult oda a báróné Petriczkijhez.

- Nem, ugyan miért? Ebéd után magam se mondok rosszabbakat.

- Hjah, ebéd után nem mesterség! No de adok magának kávét, menjen, mosakodjék meg, és szedje rendbe magát, - mondotta a báróné, miután megint leült és gondosan megcsavarta az új kávéfőző kis csapocskáját. - Pierre, adjon kávét, - fordult oda Petriczkijhez, a kit, nem akarván vele való viszonyát rejtegetni, a családneve után egyszerűen Pierre-nek hívott. - Még akarok hozzátenni.

- El fogja rontani!

- Dehogy is rontom el! Nos, és a felesége? - mondotta egyszerre a báróné, félbeszakítva Vronszkijnak a társával folytatott beszélgetését. - Mi itt már meg is házasítottuk magát. Elhozta a feleségét?

- Nem, báróné. Én czigánynak születtem s mint czigány fogok is meghalni.

- Annál jobb, annál jobb. Kezet rá.

És a báróné, Vronszkijt lefoglalva, tréfákkal fűszerezve elkezdett neki élete legfrissebb terveiről beszélni és a tanácsát kérni.

- Ő még mindig nem akar válni! Nos hát, mitévő legyek? (Az az *ő*, a férje volt.) Most pört akarok ellene indítani. Mit szól hozzá? Kamerovszkij, vigyázzon hát a kávéra, - most kifutott; hiszen látja, hogy el vagyok foglalva! Perelni akarom, mert szükségem van a vagyonomra.

Hallott már olyan ostobaságot, mert állítólag hűtlen vagyok hozzá, - mondotta megvetéssel, - meg akarja tartani a vagyonomat.

Vronszkij élvezettel hallgatta egy csinos asszonykának ilyetén vídám csacsogását, igazat adott s mindenféle tréfás tanácsokkal szolgált neki, és egyáltaljában tüstént beletalálta magát az ilyesféle nőkkel való érintkezésnek a hangjába. Az ő pétervári világában az emberek két, egymással teljesen ellenkező fajtára oszlottak. Az egyik fajtához, az alsóbbrendűhöz, csupa hitvány, buta és a mi fő, nevetséges ember tartozott, a ki hisz abban, hogy az embernek csak egy nővel kell élni, azzal, a kivel megesküdött, hogy a leánynak ártatlannak, az asszonynak szemérmetesnek, a férfinak férfiasnak, tartózkodónak és erősnek kell lennie, hogy a gyermekeket nevelni, a kenyeret megszolgálni, az adósságokat fizetni kell, s több efféle. Ez a régi divatú és a nevetséges emberek fajtája volt. De volt ezenkívül egy másik fajta is, az igazi, a melyhez ők valamennyien tartoztak, s a melynél az volt a fő, hogy az ember elegáns, nagylelkű, merész és vídám legyen, minden szenvedélynek pirulás nélkül átengedje magát s minden egyeben nevessen.

Vronszkijt csak az első pillanatra kábították el annak az egészen más világnak a benyomásai, a melyeket Moszkvából magával hozott; de legott, mintha csak régi papucsaiba dugta volna bele a lábát, beletalálta magát az ő azelőtti vídám és kellemes világába.

A kávé fölforrott, s valamennyiüket leföcsölve, kifutott s így előidézte azt, a mit kellett, tudniillik alkalmat adott általános zajongásra és kaczagásra, miközben a drága szőnyeget és a báróné ruháját is bepiszkította.

- No de most Isten vele, különben soha se fog megmosakodni, s egy tisztességes embernek egyik legfőbb bűne a tisztátalanság, az én lelkemen fog száradni. Tehát azt tanácsolja, hogy kést a nyakára?

- Föltétlenül, még pedig úgy, hogy az ön kezecskéje minél közelebb essék az ő ajkaihoz. Erre majd megcsókolja a kezecskéjét, és jól végződik minden, - felelt Vronszkij.

- Így van most Francziaországban! - mondotta az asszony s a ruhájával suhogva eltűnt.

Kamerovszkij is fölkelt, de Vronszkij be se várva az eltávozását, kezet nyújtott neki s bement az öltözőbe. Mialatt mosakodott, Petriczkij rövid vonásokkal leírta előtte a helyzetét, a mennyiben az Vronszkij elutazása óta megváltozott. Pénze egyáltaljában nem volt. Az apja kijelentette, hogy nem ad, és nem fizeti ki az adósságait. A szabó és mások is azzal fenyegetőznek, hogy becsukatják. Az ezredparancsnok is tudtára adta, hogy a mennyiben ezeknek a botrányoknak nem lesz vége, le kell mondania a rangjáról. A bárónéval torkig van, akár a foszlárral, még pedig legfőképpen azért, mert mindig pénzzel kínálgatja őt; de van valaki, - majd megmutatja Vronszkijnak, - a ki csodaszép, fínoman keleti stylű, értsd „Rebeka *rabnője* genre". Berkosevvel szintén összekapott, segédeket is akart küldeni hozzá, de persze az egészből nem lett semmi. De egészben véve pompásan és rendkívül vidáman ment minden. S Petriczkij, a nélkül, hogy időt engedett volna a társának arra, hogy helyzetének a részleteibe elmerüljön, elkezdte mesélni neki az érdekes újságokat. A mint három esztendő óta bérelt lakásának oly jól ösmert környezetében, Petriczkijnek szintén jól ösmert elbeszéléseit hallgatta, arra a gondolatra, hogy íme visszatért megszokott és gondtalan pétervári életéhez, Vronszkijt rendkívül kellemes érzés fogta el.

- Lehetetlen! - kiáltott föl, miközben elzárta a mosdótál csapját, a melyből vizet eresztett volt egészséges és piros nyakára. - Lehetetlen! - kiáltott föl, mikor hallotta, hogy Lora összeszűrte a levet Mitejevvel, Fertingofot pedig otthagyta. - S ez még mindig olyan ostoba és elégedett? Nos, és Buzulukovval mi van?

- Jaj, Buzulukovval pompás eset történt! - kiáltott föl Petriczkij. - Azt tudod, hogy az ő szenvedélye - a bálok, s hogy egyetlen udvari bált se mulaszt el. Elment hát egy nagy bálra, új sisakkal a fején. Láttad már az új sisakokat? Nagyon szépek s könnyebbek, mint a régiek, csakhogy... Hallgass hát ide...

- Hallgatok, no, - felelt Vronszkij, a mint bolyhos törülközőjével szárítgatta magát.

- Jön egy nagyherczegnő valami nagykövettel, és vesztére az új sisakok kerültek szóba. A nagyherczegnő szerette volna megmutatni neki az új sisakokat... Látják, a mint ott áll a mi barátunk. (Petriczkij megmutatta, hogy' áll ott a sisakkal.) A nagyherczegnő fölkérte, adja oda neki a sisakot, - nem adja. Hát ez mi? Csak integetnek, hunyorgatnak, pislognak felé, hogy adja már. Nem adja. Mintha csak kővé vált volna. Képzelheted!... Erre az a... nem is tudom hogy' hívják... el akarja venni a sisakját... nem adja!... Végre lekapja és átnyujtja a nagyherczegnőnek. Lássa ez az új sisak, - mondja a nagyherczegnő. Megfordítja a sisakot, és képzeld csak, puff... egy körte és vagy két fontra való édesség hull ki belőle!... A boldogtalan még föl is szedte!...

Vronszkij majd megpukkadt nevettében. S még jóval később is, a mikor már egészen másról beszéltek, kitört belőle szokott egészséges kaczagása, ha a sisakra gondolt, miközben erős és sűrű fogai sövényét mutogatta.

Vronszkij miután mindent megtudott, a legénye segítségével díszbe öltözött és elment jelentkezni. Jelentkezés után készült a bátyjához, Betszihez s néhány látogatást akart tenni azzal a föltett szándékkal, hogy elkezd járni abba a világba, a melyben Kareninával találkozhatik. Mint Péterváron rendesen, úgy ment el hazulról, hogy késő éjszaka előtt nem kerül vissza.

MÁSODIK RÉSZ.

I.

A tél vége felé Scserbaczkijék házában orvosi tanácskozást tartottak, mely azt volt hivatva eldönteni, milyen állapotban van Kiti egészsége, s hogy mit kell tenni elgyöngült erőinek a helyreállítására. Kiti beteg volt, s a tavasz közeledtével még jobban hanyatlott az egészsége. A háziorvos halzsírt, majd vasat, végűl pokolkövet rendelt, de miután sem az egyik, sem a másik, sem a harmadik nem használt, s miután erre azt tanácsolta, hogy a mint kitavaszodik, menjenek vele külföldre, még egy másik hírneves orvost hívtak meg hozzá. Ez a hírneves orvos, egy még fiatal és nagyon szép férfi, határozottan követelte, hogy a beteget megvizsgálhassa. Úgy látszott, hogy különös élvezettel ragaszkodik ahhoz, hogy a szűzi szemérem csak a barbár kor maradványa, és hogy mi sem természetesebb annál, hogy egy még javakorbeli férfi egy fiatal és mezítelen leánykát megtapogasson. Ő ezt természetesnek találta, mert mindennap megcselekedte, még pedig, mint ő hitte, a nélkül, hogy bármi rosszat gondolt vagy érzett volna s így a leány szemérmetességét nemcsak hogy a barbár kor maradványának, de egyúttal személyes sérelemnek is fogta föl.

Bele kellett hát nyugodni a dologba, mert ámbátor az orvosok mind egy iskolában és ugyanazokból a könyvekből tanultak s ugyanazt a tudományt űzték, s ámbátor akadtak olyanok is, a kik azt állították, hogy ez a hírneves orvos voltaképpen rossz orvos, mégis a herczegné házában és az ő köreiben valahogyan az a nézet volt elterjedve, hogy ez a hírneves orvos az egyetlen, a ki valami különöset is tud, s a ki Kitit megmentheti. A hírneves orvos, miután a zavartól és a szégyentől szinte magánkívül levő beteget alaposan megvizsgálta és megkopogtatta, s a kezeit gondosan megmosta, ott állott a fogadó-szobában s a herczeggel beszélgetett. A herczeg komoly arczczal s köhécselve hallgatta az orvost. Ő, mint afféle sokat élt, nem ostoba és nem beteg ember, nem hitt az orvosi tudományban, és úgy magában, szidta ezt az egész komédiát, annál is inkább, mert alkalmasint ő volt az egyetlen, a ki teljesen tisztában volt Kiti betegségének az okával. „Üres csaholás az egész", - gondolta magában, a hírneves orvos jellemzésére a vadász-szótárból kölcsönözvén ki ezt a kifejezést, miközben leánya betegségének a tüneteire vonatkozó fecsegését hallgatta. A hírneves orvos viszont csak nagy nehezen tudta megállani, hogy ez iránt a vén ficsúr iránt érzett megvetésének kifejezést ne adjon, s csak nagy nehezen tudott leereszkedni fölfogásának alacsony színvonalára. Annyit látott, hogy az öreggel nincs mit beszélni, s hogy a házban az anya az úr. Elhatározta tehát, hogy ő előtte fogja igazgyöngyeit szerteszórni. Ekkor lépett a fogadó-szobába a herczegné a háziorvossal. A herczeg, iparkodván nem éreztetni, hogy mennyire nevetségesnek tartja ezt az egész komédiát, kiment. A herczegné nagy zavarban volt s nem tudta mitévő legyen. Bűnösnek érezte magát Kitivel szemben.

- Nos, orvos úr, döntse el hát a sorsunkat, - szólott a herczegné. - Mondjon el nekem mindent. - „Van-e még remény?" - akarta még hozzátenni, de az ajkai megrezdűltek és nem tudta kimondani ezt a kérdést. - Nos hát, hogy' állunk?

- Tüstént, herczegné, csak megbeszélem a dolgot a társammal, s akkor majd lesz szerencsém kifejteni ön előtt a véleményemet.

- Tehát kimenjünk?

- A mint parancsolja.

A herczegné fölsóhajtott és kiment.

Mikor az orvosok egyedűl maradtak, a háziorvos bátortalanúl kezdte kifejteni a véleményét, mely abból állott, hogy a jelen esetben a tuberkulotikus folyamat kezdetéről van szó, de... stb. A hírneves orvos csak hallgatta őt, de előadása közepén, ránézett hatalmas aranyórájára.

- Úgy van, - mondotta. - De...

A háziorvos a szó közepén tiszteletteljesen elhallgatott.

- A tuberkulotikus folyamat kezdetét megállapítani, mint ez bizonyára ön is tudja, képtelenek vagyunk; a kavernák megjelenéseig semmi bizonyosat se mondhatunk. De gyanítani gyanít-hatunk. Tüneteink is vannak: rossz táplálkozás, ideges izgatottság stb. A kérdés tehát így áll: ha gyanúnk van a tuberkulotikus folyamat megkezdődésére, mit kell cselekednünk, hogy a táplálkozást elősegítsük?

- De a mint tudja, rendszerint erkölcsi és lelki okok is szoktak a háttérben lenni, - koczkáztatta meg a háziorvos fínom mosolylyal.

- Persze, ez természetes, - felelt a hírneves orvos, miközben megint az órájára nézett. - Bocsánatot kérek, nem tudom, vajon készen van-e már a Jauszkij-híd, vagy még mindig arra körül kell kerülni? - kérdezte. - Áá! készen van! No akkor még van húsz perczem. Tehát azt mondottuk, hogy a kérdés most ez: elősegíteni a táplálkozást és rendbeszedni az idegeket. Az egyik kapcsolatban van a másikkal, és így mindkét irányban cselekednünk kell.

- És a külföldi utazás? - kérdezte a háziorvos.

- Én a külföldi utazásoknak ellensége vagyok. És méltóztassék csak meggondolni: ha csakugyan megkezdődött a tuberkulotikus folyamat, a mit most még nem tudhatunk, akkor a külföldi utazás amúgy se segít. Olyan szerre van tehát szükség, mely előmozdítja a táplál-kozást, a nélkül, hogy ártana.

És a hírneves orvos kifejtette a sodeni vízzel leendő gyógykezelésre vonatkozó tervét, a melynek javallásánál a döntő érv kétségtelenűl az volt, hogy ártani semmi szín alatt sem árthat.

A háziorvos ezt is figyelemmel és tiszteletteljesen végighallgatta.

- De én a külföldi utazás mellett bátor volnék fölhozni az életmód megváltoztatását, s az azok közül a körülmények közül való szabadúlást, a melyek régi emlékeket idéznek föl. Ezenkívül... az anya is szeretné, - mondotta.

- Hja úgy! No ebben az esetben, ám hadd menjenek, én csak attól tartok, hogy azok a német charlatánok csak ártanak neki... Engedelmeskedniök kell... No de hát csak hadd menjenek.

Megint az órájára nézett.

- Jaj! Ideje, hogy menjek, - s az ajtóhoz lépett.

A hírneves orvos kijelentette a herczegnének (ezt a tisztességérzet kívánta), hogy még egyszer látnia kell a beteget.

- Hogyan! Még egyszer megvizsgálni! - kiáltott föl az anya réműlten.

- Óh dehogy, herczegné, csak néhány apróságra van még szükségem.

- Tessék hát besétálni.

S az anya az orvos társaságában belépett Kitihez a fogadó-szobába. Kiti soványan és ki-pirúltan, s a kiállott szégyen következtében a szemeiben különös csillogással állott a szoba közepén. Mikor az orvos belépett, összerezzent, s a szemei megteltek könnyekkel. Egész betegsége és gyógyíttatása olyan ostoba, sőt nevetséges dolognak tűnt föl előtte! Különösen a gyógyítást annyira nevetségesnek találta, mintha valaki egy eltört váza darabjait akarta volna összeilleszteni. Az ő szíve is össze volt törve. Hogy' akarják hát őt labdacsokkal és porokkal

meggyógyítani? De hát nem sérthette meg az anyját, annál is kevésbbé, mert az anyja világos tudatában volt bűnének.

- Legyen szíves, foglaljon helyet, herczegnő, - mondotta a hírneves orvos.

Mosolyogva leült vele szemben, megtapintotta az üterét, s megint unalmas kérdéseket kezdett intézni hozzá. Kiti egy darabig csak felelgetett neki, de egyszerre megharagudott és fölkelt.

- Bocsásson meg, orvos úr, de ennek igazán semmi czélja. Ön háromszor is megkérdezi tőlem ugyanazt.

A hírneves orvos nem sértődött meg.

- Beteges ingerlékenység, - mondotta a herczegnének, mikor Kiti kiment. - Egyébiránt készen is vagyok...

Erre az orvos a herczegné, mint kivételesen okos asszony előtt tudományosan leírta a herczegkisasszony állapotát, s befejezésűl utasításokat adott neki arra vonatkozólag, hogyan kell inni azt a vizet, a melyre voltaképpen semmi szükség se volt. Arra a kérdésre, vajon menjenek-e hát külföldre, - az orvos mély gondolatokba merűlt, mintha ennek a fogas kérdésnek az eldöntésén tűnődött volna. Végre ebben is kimondta a döntő szót: menjenek, de ne higyjenek a charlatánoknak, hanem mindenben forduljanak ő hozzá.

Az orvos eltávozása után, mintha valami vídám dolog történt volna. Az anya fölvidúlt, mikor a leányához visszatért és Kiti is úgy mutatta, mintha jobb kedve volna. Mostanában sokszor, sőt csaknem mindig alakoskodnia kellett.

- Igazán mondom, maman, nincs én nekem semmi bajom. De ha menni akar, ám menjünk! - mondotta, s iparkodván úgy tüntetni föl a dolgot, mintha érdeklődnék a küszöbön álló utazás iránt, elkezdett az utazás előkészületeiről beszélni.

II.

Az orvos után jött Dolli. Tudta, hogy aznapra volt kitűzve az orvosi tanácskozás, s bár nemrég kelt föl gyerekágyból (a tél végén kis leánya született) s bár neki is sok baja és gondja volt, mégis otthagyván a kisbabáját és beteg leánykáját, eljött tudakozódni Kiti sorsa felől, a melynek most kellett eldőlnie.

- Nos, mi újság? - kérdezte, a mint a fogadó-szobába lépett, s a kalapját se tette te. - Valamennyien jókedvűek vagytok. Alkalmasint rendben van minden?

Megpróbálták elmondani neki, hogy mit szólott az orvos, de kiderűlt, hogy bár az orvos nagyon világosan és kimerítően beszélt, mégis sehogy' se lehetett ismételni azt, a mit mondott. A legérdekesebb kétségkívül az volt, hogy az utazást elhatározták.

Dolli önkéntelenül fölsóhajtott. Legjobb barátnője, a húga, elutazandó volt. Az ő élete pedig éppenséggel nem volt valami derűlt. Arkágyevics Sztepánhoz való viszonya a kibékülés óta csak még megalázóbb lett. Az Anna által eszközölt összeforrasztás nem bizonyúlt tartósnak, s a családi egyetértés megint csak megpattant, még pedig ugyanazon a ponton. Semmi elhatározó dolog nem történt, de Arkágyevics Sztepán csaknem soha se volt otthon, pénz se volt elég a háznál soha, s a hűtlenség gyanuja állandóan gyötörte Dollit, a ki megpróbálta ezt magától elriasztani, mert félt a féltékenység gyötrelmeitől, a melyeken egyszer már keresztülment. A féltékenység egyízben már átélt első rohama persze többé nem ismétlődhetett meg, sőt tán még a hűtlenségének újabb fölfedezése se hathatott volna rá úgy, mint első alkalommal. Egy ilyen fölfedezés most legföljebb a házirendet változtatta volna meg, s ő meg hagyta

magát csalni, de megvetette őt, és különösen magát, ezért a gyöngeségért. Ezenfelül nagy családjának a gondjai is szüntelenűl gyötörték, hol a kis baba táplálkozása nem ment úgy, a hogy' kellett volna, hol otthagyta a dada, hol pedig, mint most is, megbetegedett a gyerekek közül valamelyik.

- Hát a tieid hogy' vannak? - kérdezte az anyja.

- Jaj maman, bizony van bajunk elég. Lili megbetegedett s tartok tőle, hogy vörhenye van. Most még eljöttem, hogy az eredményt megtudjam, de mostantól kezdve azután, ha, isten ments', csakugyan vörheny, ki se mozdulok többet a házból.

Az orvos eltávozása után az öreg herczeg is kijött a szobájából, s miután odatartotta az arczát Dollinak és elbeszélgetett vele, a feleségéhez fordúlt.

- Nos, mit határoztatok, mentek? És én velem aztán mi történik akkor?

- Én azt hiszem, te jobban teszed, ha itt maradsz, Alexandre, - mondotta a felesége.

- A hogy' akarod.

- De maman, miért ne jöhetne velünk papa is? - szólott Kiti. - Neki is jobb, nekünk is.

Az öreg herczeg fölkelt és megsimogatta Kiti haját. Kiti fölemelte a fejét és erőltetett mosolylyal nézett rá. Mindig úgy tűnt föl neki, hogy az egész családban az apja az, a ki őt legjobban megérti, bárha csak keveset beszél is vele. Mint legkisebb, ő volt apjának a kedvencze, s úgy tetszett neki, hogy iránta való szeretete éleslátásúvá is tette őt. Most, hogy a tekintete találkozott az apjának merően rászegzett jóságos, kék szemeivel, úgy rémlett neki, hogy teljesen keresztüllát ő rajta, s megérti mindazt a sok keserűséget, mely benne fölhalmozódott. Pirúlva odasímúlt hozzá, s várta, hogy majd megcsókolja, de az apja csak megtapogatta a haját és így szólt:

- Ezek az ostoba kontyok! Az ember hozzá se férhet a leányához, s csak meghalt vénasszonyoknak a haját simogatja. Nos, Dolinyka, - fordúlt oda idősebb leányához, - mit csinál a te öregágyúd?

- Semmit, papa, - felelt Dolli, megértvén, hogy az uráról van szó. - Mindig távol van, szinte alig látom, - tette hozzá gúnyos mosolylyal.

- Nem utazott még el falura, hogy az erdőt eladja?

- Nem, de mindig készűl.

- Lám, lám! - szólott a herczeg. - Tehát én is készülődjem? Parancsára, - fordúlt oda a feleségéhez, miközben leült. - A mi pedig téged illet, Katya, - tette hozzá, a kisebbik leányához fordulva, - te valamikor majd egy szép napon, a mikor fölébredsz, imígyen szólj magadban: de hiszen én teljesen egészséges és jókedvű vagyok, gyerünk megint a kora reggeli hidegben a papával sétálni. Mit szólsz hozzá?

Látszólag roppant egyszerű volt az, a mit az apja mondott, de Kiti ezekre a szavakra mégis annyira megzavarodott és úgy kijött a sodrából, mint a tetten ért bűnös. „Igen, mindent tud, mindennel tisztában van, s ezekkel a szavakkal azt akarja mondani, hogy bár szégyenletes a dolog, de azért ki kell állni". Képtelen volt magát annyira összeszedni, hogy felelhessen. Belekezdett, de egyszerre sírva fakadt és kiszaladt a szobából.

- Tessék, ilyenek a te tréfáid! - szólt rá a herczegné az urára. - Te mindig csak... - kezdte rá a szemrehányásait.

A herczeg elég soká hallgatta a herczegné szemrehányásait és nem szólt, de az arcza mind jobban és jobban elkomolyodott.

- Hiszen olyan nyomorúlt, olyan szánalomraméltó szegényke, te meg nem érzed, hogy minden arra vonatkozó czélzás, a mi ezt előidézte, fáj neki. Óh, így csalódni az emberekben! - mondotta a herczegné, s megváltozott hangjából Dolli is, a herczeg is kiérezték, hogy Vronszkijról beszél. - Én nem értem, hogy nincsenek törvények az ilyen alávaló és hitvány emberek ellen.

- Eh, ne beszélj, - szólott a herczeg komoran, miközben a karosszékből fölkelt s úgy tett, mintha menni akarna, de az ajtóban megállt. - Törvények vannak, matyuska, és ha már kihívtál rá, hát bizony megmondom, hogy mindennek ki az oka: te és te, egyedűl csak te. Törvények mindig voltak és vannak is az ilyen ficzkók ellen! Bizony, ha nem volna az, a minek nem volna szabad lennie, úgy én, bár öreg ember vagyok, a pisztolyom elé állítanám ezt a ficsúrt. De így csak gyógyítgassátok őt, és gyűjtsétek magatok köré ezeket a világ-csalókat.

A herczegnek, úgy látszik, még sok mondanivalója lett volna, de a herczegné, a mint ezt a hangot meghallotta, mint a komoly kérdések alkalmával rendesen, tüstént megbékűlt és magábaszállott.

- Alexandre, Alexandre, - suttogta felé közeledve, és sirva fakadt.

Abban a pillanatban, a mint sírva fakadt, a herczeg is elhallgatott. Odament hozzá.

- No elég, elég! Hiszen neked is fáj a dolog, tudom. De mitévők legyünk? Nagy baj nincsen. Az Isten irgalmas... hála legyen neki... - mondotta, most már maga se tudván, mit beszél, és viszonozta a feleségének a nedves csókjait, a melyeket átérzett a kezén. A herczeg kiment a szobából.

Alig hogy Kiti elsírta magát és kiment, Dolli gyakorlott anyai és családi szemeivel legott meglátta, hogy itt asszonyi közbelépésre van szükség, s ennek neki is készült. Letette a kalapját, erkölcsileg felgyűrte az ujjait és cselekedni készült. Mikor az anyja megrohanta az apját, a mennyire a köteles gyermeki tisztelet megengedte, megpróbálta őt csillapítani. Mikor aztán a herczeg kitört, akkor hallgatott; szégyelte magát az anyjáért és gyöngédséget érzett az apja iránt, a miért megint oly gyorsan kibújt belőle a jóság; de mikor az apja kiment, akkor rászánta magát a legfőbbre, a mire szükség volt: elment Kitihez, hogy őt megnyugtassa.

- Már rég akartam kérdezni, maman, tudja-e azt, hogy Levin, mikor legutóbb itt járt, meg akarta kérni Kitit? Sztivának bevallotta.

- Nos és? Nem értem...

- Lehet tán, hogy Kiti kosarat adott neki? Nem szólt erről semmit?

- Nem, semmit se szólt, sem egyikről, sem másikról; nagyon is büszke. De én tudom, hogy onnan származott minden.

- No már most képzelje el, ha csakugyan kosarat adott Levinnek, - már pedig nem adott volna kosarat neki, ha nincs az a másik, annyit tudok... És ez a másik azután olyan gyalázatosan rászedte.

A herczegnének szinte rettenetes volt elgondolni, hogy mekkora bűnei vannak a leányával szemben és megharagudott.

- No most már igazán semmit sem értek az egészből! Manapság mindenki a maga esze után akar járni, az anyjának nem szól semmit, s akkor aztán itt van...

- Maman, én bemegyek hozzá.

- Hát menj. Megtiltottam talán? - mondotta az anyja.

III.

Mikor Dolli Kiti csinos, rózsaszínű, és vieux saxe babácskákkal díszített kis szobájába belépett, mely épp oly üde, rózsás és derült volt, mint még csak két hónappal azelőtt maga Kiti, eszébe jutott, milyen jókedvvel és szeretettel rendezték be együtt a mult esztendőben ezt a szobácskát. Megdermedt a szíve, a mint most megpillantotta Kitit, a ki ott ült az ajtóhoz legközelebb álló alacsony kis széken, s rámeresztette a szemeit a szőnyeg sarkára. Kiti rápillantott a nénjére a nélkül, hogy hideg és valamelyest mogorva arczkifejezése megváltozott volna.

- Én most elmegyek, hogy a házat őrizzem, s te sem jöhetsz majd hozzám, - szólott Alexandrovna Darja, és odaült mellé. - Szeretnék veled beszélni.

- Miről? - kérdezte Kiti szaporán s ijedten kapta föl a fejét.

- Miről másról, mint a te bánatodról?

- Nekem nincs bánatom.

- Hadd el, Kiti. Azt hiszed, hogy én nem tudom? Mindent tudok. De hidd el, olyan semmi az egész dolog... Keresztülmentünk mi ezen valamennyien.

Kiti hallgatott s arczának szigorú volt a kifejezése.

- Nem érdemli meg, hogy szenvedj miatta, - folytatta Alexandrovna Darja, egyenesen a dologra térve.

- Igen, mert megvetett engem, - mondotta Kiti remegő hangon. - Ne beszélj! Kérlek, ne is beszélj!

- De hát ki mondta ezt neked? Ezt senki se mondhatta. Meg vagyok róla győződve, hogy ő szerelmes volt s még most is szerelmes beléd, de...

- Óh, ez a legrettenetesebb nekem, ez a részvét! - kiáltott föl Kiti hirtelen haraggal. Megfordult a székén, elpirult és gyorsan babrált az ujjaival, hol egyik, hol másik kezével szorongatva övén a csattot, melyet a kezében tartott. Dolli ösmerte húgának ezt a szokását, hogy kapkod a kezével, ha haragra lobban; tudta, hogy Kiti a harag pillanataiban képes volt magáról megfeledkezve, mindenféle fölösleges és bántó dolgot összebeszélni, és ezért iparkodott őt megnyugtatni; csakhogy már késő volt.

- De hát mit, mit akarsz velem éreztetni, mit? - mondotta Kiti gyorsan. - Azt, hogy szerelmes voltam egy emberbe, a ki tudni sem akart rólam, s hogy belehalok a szerelmembe? És ezt nekem a néném mondja, a ki azt hiszi magáról, hogy... hogy... részvéttel van irántam!... Kell is nekem az ilyen részvét, az ilyen képmutatás!

- Kiti, te igazságtalan vagy.

- Miért gyötörsz hát?

- De hiszen éppen ellenkezőleg... Látom, hogy el vagy keseredve...

Kiti nagy fölindulásában nem is ügyelt rá.

- Nekem nincs miért szomorkodnom vagy bánkódnom. Vagyok annyira büszke, hogy nem engedem meg magamnak azt, hogy olyan embert szeressek, a ki engem nem szeret.

- De hiszen én nem is mondom... Csak azt az egyet mondd meg, - de igazán, - szólt Alexandrovna Darja, s megfogta Kiti kezét: - azt mondd meg, beszélt veled Levin?...

Levin nevének az említése, úgy látszik, teljesen megfosztotta Kitit az önuralomtól: felugrott a székéről, földhöz vágta a csattot, s a kezeivel hevesen hadonászva, így szólt:

- Mi köze ehhez Levinnek? Igazán nem értem, miért gyötörsz. Én megmondtam és ismétlem, hogy büszke vagyok, és soha, *soha* se fogom megtenni azt, a mit te, hogy visszatérjek egy emberhez, a ki megcsalt, s a ki egy más asszonyba szeretett bele. Ezt én nem értem! Te tán érted, de én nem!

E szavak után rápillantott a nénjére, és látván, hogy Dolli szomorúan lehorgasztott fejjel hallgat, a helyett, hogy a szobából kiment volna, a mint szándékozott, leült az ajtó mellé, s kendőjével az arcát eltakarva, lehorgasztotta a fejét.

A hallgatás eltartott vagy két perczig. Dolli magamagára gondolt. Az a megaláztatás, a melyet mindig érzett, most, hogy a húga is czélzást tett rá, különösen fájdalmasan kelt életre benne. Ilyen kegyetlenséget nem várt a húgától, s ezért meg is haragudott rá. De egyszerre ruhasuhogást s visszafojtott zokogás fel-felcsukló hangjait hallotta, s valakinek a karjai alulról átölelték a nyakát. Ott térdelt előtte Kiti.

- Dolinyka, én olyan, de olyan boldogtalan vagyok! - suttogta bűnbánólag.

S könnyekkel elborított, kedves arczát beletemette Alexandrovna Darja szoknyájának a ránczaiba.

Mintha a könny lett volna az a nélkülözhetetlen kenőcs, a mely nélkül a két nővér közt való kölcsönös érintkezés gépezete nem működhetik eredményesen, - a nagy könnyhullatás után a nővérek nem beszéltek arról, a mi őket foglalkoztatta; de mellékes dolgokról szólva, mégis megértették egymást. Kiti belátta, hogy az, a mit Dolli urának a hűtlenségéről és az ő megaláztatásáról fölindulásában mondott, a szíve mélyéig megbántotta szegény nénjét, a ki azonban ezt néki mégis megbocsátotta. Dolli a maga részéről megtudott mindent, a mit tudni akart; meggyőződött róla, hogy sejtelmei igazak voltak, hogy Kiti gyógyíthatatlan bánata éppen abból származott, hogy Levin megkérte a kezét, ő kosarat adott neki, Vronszkij pedig őt megcsalta, és hogy Kiti kész volt Levint szeretni, Vronszkijt pedig gyűlölni. Kiti egyetlen szót sem szólt erről; csak a lelkiállapotáról beszélt.

- Nekem semmiféle bánatom sincs, - mondotta, miután kissé lecsillapult, - de tán természetesnek fogod találni te is, hogy undorítónak, visszataszítónak és durvának tűnik föl előttem minden, de legelső sorban én magam. Fogalmad se lehet róla, milyen csúnya gondolataim vannak mindezekről.

- Ugyan már miféle csúnya gondolataid lehetnek - neked? - kérdezte Dolli mosolyogva.

- A lehető legcsúnyábbak és legdurvábbak; nem is tudom neked elmondani. Ez már nem bánat, nem unalom, hanem valami sokkal rosszabb. Mintha minden, a mi csak jó volt bennem, eltűnt volna, s csak az maradt volna meg, a mi rossz. De hát hogy' is mondjam el neked? - folytatta, látva húga szemeiben az elképpedést. - A papa az imént kezdte mondani... nekem úgy tetszik, ő csak arra gondol, hogy nekem férjhez kell mennem. A mama bálokba visz: s nekem úgy tetszik, ezt csak azért teszi, hogy minél előbb férjhezadjon és megszabaduljon tőlem. Tudom, hogy nem így van, s még se tudom magamtól ezeket a gondolatokat elhessegetni. Az úgynevezett kérőkre rá se tudok nézni. Úgy tűnik föl, mintha mind mértéket vennének rólam. Azelőtt báli ruhában menni valahová, élvezet volt nekem, örömöm telt magamban; most szégyen és kín. Mit akarsz többet! Az orvos... az...

Kiti megakadt; tovább akarta mondani, hogy azóta, hogy ez a változás történt vele, kiállhatatlanná, kellemetlenné lett rá nézve Arkágyevics Sztepán, s hogy rá se tud nézni a nélkül, hogy mindjárt a legdurvább és legförtelmesebb dolgok ne jussanak az eszébe.

- Igen, mindent a legdurvább, a legcsúnyább színben látok, - folytatta. - Lehet, hogy ez betegség. Lehet, hogy majd elmúlik...

- De hát ne gondolj...

- Nem tudok. Csak a gyerekekkel, csak te veled érzem jól magamat.

- Sajnálom, hogy most azután nem igen jöhetsz hozzám.

- Dehogy nem, jövök én azért. Nekem már volt vörhenyem s majd megkérem a mamant.

Kiti megmaradt a magáé mellett, átköltözött a nénjéhez, és a vörheny egész tartama alatt, mely csakugyan kitört a gyerekeken, ápolta őket. A két nővér mind a hat gyereket szerencsésen kiápolta a bajból, de Kiti egészsége nem állott helyre, s a nagybőjt elején Scserbaczkijék elutaztak külföldre.

IV.

A pétervári előkelő társaság voltaképpen *egy*; valamennyien ösmerik egymást és járnak is egymáshoz. De ennek a nagy körnek is megvannak a maga alsóbb osztályai. Karenina Arkágyevna Annának három különböző körben voltak barátnői és bizalmas összeköttetései. Az egyik volt az urának a szolgálati, hivatalos köre, a mely hivatalnoktársaiból és alárendeltjeiből állott, a kik a legkülönfélébb és legszeszélyesebb módon összefűzött és elkülönített társadalmi keretekhez tartoztak. Anna most már csak nagynehezen tudott visszaemlékezni arra a szinte ájtatos érzésre, a melylyel ezek iránt az emberek iránt viseltetett. Ma már úgy ösmerte valamennyiöket, mint a hogy' az emberek egy vidéki városban ösmerik egymást; tudta, hogy kinek melyek a szokásai és gyöngeségei, s hogy kit hol szorít a czipője; ösmerte egymáshoz és a központhoz való viszonyukat; tudta, hogy ki kivel, hogyan és miért tart össze, ki kivel, hogyan és miért van vagy nincs egy véleményen; de az állami és a férfiakat illető érdekeknek e köre iránt Ivanovna Lidia grófné sugallásai ellenére is, sohasem tudott érdeklődni, s azért kerülte is.

A másik, Annához közelebb álló kör az volt, a mely által Alexandrovics Alexej a pályafutását megcsinálta. Ennek a körnek a központja Ivanovna Lidia grófné volt. Ez a kör csupa koros, csúnya, erényes és ájtatos hölgyből, s okos, tanult és hiú férfiből állott. Egyike azoknak az okos embereknek, a kik ehhez a körhöz tartoznak, elnevezte azt „a pétervári társaság lelkiösmereté"-nek. Alexandrovics Alexej rendkívül nagyrabecsülte ezt a kört, és Anna, a ki annyira bele tudta élni magát mindenbe, pétervári életének mindjárt legelső időszakában, ebben a körben is talált barátokat. De most, hogy Moszkvából visszatért, ezt a kört kiállhatatlannak találta. Úgy tetszett neki, hogy ő is, meg a többiek is, valamennyien csak alakoskodnak, s annyira rosszúl érezte és únta magát ebben a társaságban, hogy a mennyire csak tehette, ritkán járt el Ivanovna Lidia grófnéhoz.

Végre a harmadik kör, a melyben Annának összeköttetései voltak, a tulajdonképpeni világ, - a bálok, az ebédek, a fényes öltözékek világa volt, az a világ, a mely félkézzel az udvarba kapaszkodik, nehogy a félvilág közelébe sülyedjen, a melyről ennek a körnek a tagjai azt hitték, hogy gyűlölik, de a melynek ízléséhez az ő ízlésük nemcsak hasonló, hanem teljesen azonos volt. A kapocs, mely őt ehhez a körhöz fűzte, unokatestvérének a felesége, Tverszkája Betszi herczegné volt, a kinek százhúszezer rúbel évi jövedelme volt, s a ki attól a pillanattól kezdve, hogy Anna a világban megjelent, megszerette őt, járt utána, és belevonta őt a maga körébe, miközben Ivanovna Lidia grófné körét lemosolyogta.

- Majd ha megöregszem és megcsúnyulok, én is olyan leszek, - mondotta Betszi, - de magának, ily fiatal és szép nőnek, még korán van abba a „szegényekházá"-ba bevonúlni.

Eleinte Anna amennyire lehetett, kerülte Tverszkája herczegnének ezt a világát, mert ez egyrészről az ő anyagi helyzetét meghaladó áldozatokat kívánt, de meg mert amúgy is többre becsülte azt az első kört; de Moszkvából való visszatérése után fordulat állott be. Elkerülte szigorúbb erkölcsi alapokon álló barátait s a nagy világba kezdett járni. Itt találkozott Vronszkij-val, s e találkozások alkalmával izgalmas öröm fogta el. Különösen gyakran találkozott Vronszkij-val Betszinél, a ki született Vronszkája s a grófnak unokatestvére volt. Vronszkij mindenütt ott volt, a hol csak Annával találkozhatott, s a mikor csak szerít tehette, beszélt neki a szerelméről. Semmi különös alkalmat nem adott neki erre, de azért valahányszor találkozott vele, mindannyiszor lángralobbant a lelkében annak az emelkedett hangulatnak az érzése, a mely akkor, ott a vasúti kocsiban, a mikor őt először megpillantotta, erőt vett rajta. Ő maga is érezte, hogy láttára öröm csillant föl a szemeiben és mosolyra húzta az ajkait, de nem volt képes az örömnek ezeket a kitöréseit elfojtani.

Az első időben Anna őszintén azt hitte, hogy neheztel rá, a mért őt üldözi; de mikor kevéssel azután, hogy Moszkvából visszatért, elment egy estélyre, a hol azt remélte, hogy találkozik vele, és nem volt ott, abból a lehangoltságból, mely erőt vett rajta, tisztán megértette, hogy ámította magát, hogy ez az üldözés nemcsak hogy nem kellemetlen neki, sőt hogy ebben összpontosúl életének minden érdekessége.

*

A hírneves énekesnő akkor énekelt másodszor, s az egész előkelő világ ott volt a színházban.

A mint Vronszkij a legelső sorban lévő székéről megpillantotta unokatestvérét, be se várva a felvonásközt, bement a páholyába.

- Nos, miért nem jött el ebédre? - kérdezte tőle Betszi. - Csodálkozom a szerelmeseknek ezen az éleslátásán, - tette hozzá mosolyogva és olyan halkan, hogy csak ő hallhatta: - *ő sem volt ott*. De jöjjön el opera után.

Vronszkij kérdő pillantást vetett rá. Betszi lehajtotta a fejét, ő pedig egy mosolylyal mondott neki köszönetet és odaült mellé.

- Milyen jól emlékszem még a gúnyolódásaira! - folytatta Betszi herczegné, a ki különös kedvét lelte abban, hogy ennek a szenvedélynek a fejlődését figyelemmel kísérje. - Hova lettek vajon! Maga meg van fogva, kedvesem.

- Egyebet se kívánok, mint hogy meg legyek fogva, - felelt Vronszkij, szokott nyugodt és kedélyes mosolyával. - Ha van panaszra okom, úgy csak az, hogy, az igazat bevallva, nagyon is kevéssé vagyok megfogva. Már kezdem veszteni a reményemet.

- Hát ugyan miféle reménye lehetne? - kérdezte Betszi, a kit bántott a dolog: - entendons nous...

De a szemeiben apró szikrák csillantak föl, a melyek elárulták, hogy nagyon jól, és éppen úgy, mint ő, tisztában van vele, hogy miféle reménye lehet.

- Semmiféle, - mondotta Vronszkij mosolyogva és sűrű fogait mutogatva. - Bocsánat, - tette hozzá, s miután kivette a kezéből a látcsövet, meztelen vállain keresztül elkezdte nézegetni a szemközti páholysort, - Attól tartok, hogy nevetségessé teszem magamat.

Nagyon is jól tudta, hogy Betszi és a nagyvilági emberek szemeiben egyáltaljában nem forgott fönn annak a veszedelme, hogy nevetségessé legyen. Nagyon jól tudta, hogy ezeknek a szemeiben csak annak a boldogtalan szerelmesnek a szerepe lehet nevetséges, a ki leányba, vagy egyáltaljában szabad nőbe szerelmes; de annak az embernek a szerepében, a ki férjes asszony után jár, s bármibe kerüljön is, még az életét is képes rátenni, hogy őt házasságtörésre csábítsa, - hogy az ilyen szerepben van valami szép és magasztos, s ezért soha se válhatik

nevetségessé, s éppen azért a bajusza alatt settenkedő büszke és vídám mosolylyal tette le a látcsövet s nézett az unokahúgára.

- De hát mért nem jött el ebédre? - kérdezte Betszi, gyönyörködve benne.

- Ezt el kell mondanom. El voltam foglalva, de mivel? Százat, ezeret teszek rá, hogy nem találja ki. Kibékítettem egy férjet azzal, a ki a feleségét megsértette. De igazán!

- Ugyan, és csakugyan ki is békítette?

- Csaknem.

- No ezt igazán el kell mondania, - felelt a grófnő és fölkelt. - Jőjjön be majd felvonásközben.

- Nem lehet; a franczia színházba megyek.

- A Nilsson miatt? - kérdezte Betszi réműlten, a ki a világért nem tudta volna Nilssont egy kardalosnőtől megkülönböztetni.

- Mit csináljak? Találkozóm van ott, még mindig ebben a békéltetési ügyben.

- Boldogok a békéltetők, mert övék a mennyek országa, - mondotta Betszi, eszébe jutván, hogy hallott egyszer valakitől valami ehhez hasonlót. - Nos, akkor hát üljön le, és mondja el, mi az?

Ezzel megint leült.

V.

- A dolog egy kissé csiklandós, de annyira kedves, hogy borzasztó kedvem van elmondani, - szólt Vronszkij, rápillantva mosolygó szemeivel. - Neveket nem említek.

- Majd én kitalálom, annál jobb.

- Hallgassa csak: megy két vídám fiatal ember...

- Természetesen tisztek a maga ezredéből?

- Nem mondtam, hogy tisztek, hanem egyszerűen két fiatal ember, a ki az imént reggelizett.

- Értsd: becsípett.

- Lehet. Tehát, a legvídámabb hangulatban mennek ebédre egyik társukhoz. Egyszerre látják, hogy bérkocsiban egy csinos nő éri utól őket, megfordul, és - nekik legalább úgy tetszett, - int nekik és mosolyog reájuk. Természetesen mindaketten utána. Rohannak, a hogy' csak bírnak. Legnagyobb meglepetésükre a csinos nőcske kocsija ugyanannak a háznak a kapuja előtt áll meg, a melybe ők igyekeznek. A nőcske fölszalad a felső emeletre. Ők ketten csak rövid fátyola alól kivillanó piros ajkait és gyönyörű kis lábacskáit látják.

- Olyan érzéssel meséli ezt a dolgot, hogy nekem úgy tetszik, a kettő közül az egyik - maga.

- Mit mondott csak az imént? Tehát a fiatal emberek bemennek a társukhoz, a hol búcsú-ebédre hivatalosak. Ott azután csakugyan jócskán isznak, tán többet is a kelleténél, mint az már a búcsúebédeken szokás. Ebédközben kérdezősködnek, hogy ki lakik a házban a felső emeleten. Senki se tudja, s arra a kérdésükre, laknak-e odafönn *mamsellek*? - csak az inas felel és azt mondja, hogy laknak bizony elegen. Ebéd után a fiatal emberek bevonulnak a házigazda dolgozószobájába, s levelet írnak az ismeretlennek. Szenvedélyes levelet, tele vallo-

másokkal, s maguk viszik föl, hogy megmagyarázzák szóval is azt, a mi a levélből esetleg nem volna egészen világos.

- Mit mesél nekem ilyen ocsmányságokat? Nos?

- Csöngetnek. Kijön a szobaleány, átadják neki a levelet, s biztosítják róla, hogy mind a ketten olyan szerelmesek, hogy ott halnak meg legott az ajtóban. A szobaleány elképpedésében beszédbe ereszkedik velük. Egyszerre megjelenik egy kolbászkákhoz hasonló pofaszakállal ékes úr, pirosan, mint a rák, kijelenti, hogy a feleségén kívül senki se lakik a házban, és kikergeti mindkettőjüket.

- Honnan tudja, hogy az illetőnek pofaszakálla van és hogy ez a pofaszakáll kolbászkákhoz hasonló?

- Hiszen hallja. Most voltam ott békíteni őket.

- Nos, és aztán?

- Most jön a legérdekesebb. Kiderül, hogy egy boldog párról van szó, a címzetes tanácsosról és a címzetes tanácsosnéról. A címzetes tanácsos panaszt emel, belőlem pedig békéltető lesz, még pedig milyen! Biztosíthatom, róla, hogy Talleyrand hozzám képest semmi.

- De hát miben állott a nehézség?

- Hallgassa csak... Mi persze bocsánatot kértünk, a mint illik: „Kétségbe vagyunk esve, kérjük, bocsássa meg ezt a szerencsétlen félreértést". A pofaszakállas címzetes tanácsos kezd engedni, de persze ő is kifejezést akar adni az érzelmeinek, s a mint elkezdi, tűzbejön, gorombaságokkal áll elő, s megint csak nekem kell előszednem összes diplomácziai képességeimet. „Azt megengedem, hogy az ő eljárásuk nem szép, de vegye tekintetbe a félreértést s az ő fiatalságukat; aztán meg a fiatalemberek csak kevéssel azelőtt reggeliztek. Hiszen tudja. Egész lelkükből szánják-bánják, a mit cselekedtek, s kérik, hogy bocsássa meg a bűnüket". A címzetes tanácsos megint megpuhúl. „Ám legyen, gróf, én kész vagyok megbocsátani, de azt beláthatja, hogy arról van szó, hogy az én feleségem, az én feleségem, a ki tisztességes asszony, kiteszi magát holmi tacskók, holmi gazf... üldözésének, durvaságának, és arczátlanságának..." Persze a két „tacskó" szintén ott volt, most hát békítsem ki őket! Megint előállok hát egész diplomácziámmal, s persze, éppen mikor már a vége felé közeledik a dolog, az én címzetes tanácsosom újra elkezd gorombáskodni, nekipirúl, a pofaszakálla égnek meredezik, belőlem meg megint kicsordúlnak a diplomácziai fínomságok.

- No ezt önnek is el kell mondania! - fordúlt oda Betszi egy hölgyhöz, a ki éppen akkor lépett a páholyba. - Olyan pompásan mulattam... - Nos tehát, bonne chance, - tette hozzá a legyezőtől szabad ujját Vronszkij felé nyújtva, s vállának egy mozdúlatával lerázta magáról ruhaderekának kissé felcsúszott gallérját, hogy mikor megint a lámpavilágra s a világ szemei elé kerül, a mint illik, megint csaknem teljesen meztelen legyen.

Vronszkij elment a franczia színházba, a hol csakugyan találkozója volt az ezredparancsnokával, a ki egyetlen előadást se mulasztott el a franczia színházban, - hogy beszéljen vele a békéltetésről, mely őt már harmadnapja foglalkoztatta és mulattatta. A dologba bele volt keverve Petriczkij, a kit szeretett, s egy másik pompás fiú és kitünő bajtárs, a ki csak nemrég került az ezredébe, Kedrov herczeg. De legfőképpen bele voltak keverve az ezred érdekei.

Mind a ketten Vronszkij századában szolgáltak. Venden címzetes tanácsos fölkereste az ezredparancsnokot és panaszt emelt nála azok ellen a tisztek ellen, a kik a feleségét megsértették. Fiatal felesége, a mint Venden elmondta, - mindössze féléve volt házas, - az anyjával a templomban volt, s egyszerre rosszúl kezdte magát érezni, a mi bizonyos állapotának volt a következése, és nem bírván tovább állni, az első bérkocsin, mely az útjába akadt, hazahajta-

tott. Ekkor vették őt üldözőbe a tisztek, ő megijedt, és ettől még rosszabbúl lévén, fölszaladt a lépcsőn, haza. Maga Venden, mikor a törvényszéktől hazajött, csöngetést és hangokat hallott s kiment és látva levéllel kezükben a részeg tiszteket, kituszkolta őket. A bűnösökre szigorú büntetést kért.

- Nem, bármit mond is, - szólott az ezredparancsnok Vronszkijhoz, a kit maga elé idéztetett, - Petriczkij lehetetlenné teszi magát. Nem múlik el hét, valami história nélkül. S ez a tisztviselő nem hagyja annyiban a dolgot, hanem megy vele tovább.

Vronszkij tisztán látta az egész ügy teljes vígasztalanságát, hogy itt párbajról szó se lehet, s hogy mindent el kell követni az iránt, hogy a czímzetes tanácsost megpuhítsák, s a dolgot elsimítsák. Az ezredparancsnok éppen azért hívatta magához Vronszkijt, mert okos és gavallér embernek, s a mi a fő, olyannak ösmerte őt, a ki sokra tartja az ezred becsületét. Meghányták-vetették a dolgot s abban állapodtak meg, hogy Petriczkijnek és Kedrovnak el kell menniök Vronszkijval ahhoz a czímzetes tanácsoshoz, és bocsánatot kell kérniök tőle. Az ezredparancsnok és Vronszkij, mind a ketten tisztában voltak vele, hogy Vronszkij neve és a szárnysegédi szalag nagyban hozzá fognak járulni a czímzetes tanácsos megpuhításához. És csakugyan, ez a két szer, legalább részben, hatásosnak bizonyúlt; de a békéltetés eredménye még mindig kétséges maradt, mint a hogy' Vronszkij elbeszélte.

A franczia színházba érkezve Vronszkij az ezredparancsnokkal félrevonúlt a folyosóra, és elmondta neki a sikert, illetve a kudarczot. Mindent megfontolva, az ezredparancsnok elhatározta, hogy ezúttal következmények nélkül hagyja a dolgot, de azután, csupa élvezetből kikérdezte Vronszkijt a találkozás részletei felől és jó darabig nem tudott magához térni, mikor hallotta Vronszkij elbeszélését arról, a mint a valamelyest megbékűlt czímzetes tanácsos, eszébe jutván az eset részletei, megint tűzbejött, és a mint Vronszkij a békítés utolsó szavait mérlegelve megint visszavonúlt s Petriczkijt tolta az előtérbe.

- Csúnya egy história, de mulatságos. Kedrov csak nem verekedhetik meg ezzel az úrral! De hát csakugyan olyan rettenetesen tűzbejött? - kérdezte mosolyogva. - Milyen volt ma Clair!? Csuda! - mondotta az új franczia színészről. - Akárhányszor látja az ember, mindennap más. Ilyesmire is csak a francziák képesek.

VI.

Betszi herczegné az utolsó felvonást be sem várva, távozott a színházból. Alig volt ideje, hogy bemenjen az öltözőjébe, behintse hosszúkás és sápadt arczát rizsporral, letörölje, rendbeszedje magát s a teát a nagy fogadószobába rendelje, máris egymásután érkeztek a kocsik a Balsaja Morszkáján lévő hatalmas palotája elé. A vendégek kiszálltak a széles följáróánál, s a kövér kapus, a ki a nagy üvegajtó mögött reggelenkint a járó-kelők épülésére ujságot szokott olvasni, zajtalanúl kinyitotta ezt az óriási ajtót, s egymásután eresztette be rajta az érkezőket.

Az egyik ajtón a ház gondosan megfésült, és fölfrissített arczú asszonya, a másikon pedig a vendégek, csaknem egy és ugyanabban a pillanatban léptek a bolyhos szőnyegekkel ékes és sötétfalú nagy fogadóterembe, melynek közepén a gyertyák fényétől csillogóan fehér asztalkendővel leborított, pazarúl világított asztal állott, rajta ezüst szamovár és áttetsző porczellán teakészlet.

A ház úrnője odaült a szamovár mellé és lehúzta a keztyűit. A társaság két részre oszolva, a szamovár és a ház úrnője mellett, s a fogadóterem másik végén, egyik nagykövet fekete bársonyruhás és fekete szemöldökű szép felesége körül helyezkedett el a szinte láthatatlan inasok segítségével idestova húzgált székeken. A társalgás, melyet minduntalan üdvözlések,

köszöntések, teával való kínálások szakítottak félbe, az első pillanatokban, mint rendesen, ingadozott, mintha tárgyat keresett volna, a melynél megállapodjék.

- Mint színésznő rendkívül szép; látszik, hogy Kaulbachot tanulmányozta, - mondotta egy, a nagykövetné társaságából való diplomata, - észrevették, úgy-e, a mint elesett...

- Óh, kérem, csak ne beszéljünk Nilssonról! Újat úgy se' lehet mondani róla, - szólt egy kövér, pirosarczú, konty és szemöldök nélkül való szőke hölgy, a ki ócska selyemruhába volt öltözve. Ez a hölgy Mjachkája herczegné volt, a ki híres volt együgyűségéről, darabos modoráról, s a kit enfant terrible-nek kereszteltek el. Mjachkája herczegné a két társaság közt a középen volt, és mindkét felé figyelve, hol az egyiknek, hol a másiknak a társalgásában vett részt. - Ma éppen három embertől hallottam már ugyanazt a mondást, Kaulbachról, mintha csak összebeszéltek volna. Nem tudom ugyan: miért, de úgy látszik, nagyon megtetszett nekik ez a mondás.

Ez a megjegyzés megakasztotta a társalgást, s megint új tárgyat kellett kieszelni.

- Meséljen nekünk valami mulatságosat, de ne rosszat, - szólott a nagykövet felesége, a ki valóságos mestere volt annak a könnyed társalgásnak, a melyet az angol small-talk-nak mond, s a diplomatához fordult, a ki maga se tudta, mit kezdjen.

- Azt mondják, hogy ez nagyon nehéz, s hogy csak az a mulatságos, a mi rossz, - szólalt meg ez, mosolyogva. - De megpróbálom. Csak adjon tárgyat. Minden a tárgyon múlik. Ha megvan adva a tárgy, kiczifrázni már könnyű. Sokszor elgondolom, hogy a múlt század híres társalgói most ugyancsak zavarban volnának, ha okosan akarnának beszélni. Hiszen annyira beleúntunk már mindenbe, a mi okos...

- Régi dolog, - szólt közbe a nagykövet felesége mosolyogva.

A társalgás kellemesen kezdődött, de éppen azért, mert nagyon is kellemes volt, csakhamar fönnakadt. Nem maradt egyéb hátra, mint az igazi tárgyhoz, a leszóláshoz folyamodni, a mely sohase hagyja cserben az embert.

- Nem találják, hogy Tuskevicsben van valami XV. Lajosból? - szólalt meg a nagykövet, szemeivel egy szép, szőke fiatal ember felé intve, a ki ott állott az asztal mellett.

- De igen! Egy stylben van a fogadóteremmel, azért is jár ide olyan sokat.

Ez a társalgás tartotta magát, mert czélzásokkal, de olyasmiről beszéltek, a miről ezen a helyen nyiltan nem lehetett beszélni, tudniillik Tuskevicsnek a ház úrnőjéhez való viszonyáról.

Ezalatt a társalgás a szamovár mellett s a ház úrnője körül, miután egy darabig szintén a három elmaradhatatlan tárgy: a társaságbeli legutolsó ujság, a szinház és az embertársak leszólása közt ingadozott, végre mégis csak az utóbbi, vagyis a leszólás mellett állapodott meg.

- Hallották már, hogy Malytiscseva, - nem a leány, hanem az anyja, - szintén diable rose jelmezt csináltat magának!

- Lehetetlen! Nem, ez roppant kedves!

- Csak azon csodálkozom, hogy okos asszony létére, - mert hiszen nem ostoba, - nem látja, mennyire nevetséges.

Mindenkinek volt egy-egy szava a boldogtalan Malytiscseva elítélésére és kigúnyolására, és vígan pattogott a társalgás, akár a lángra lobbant farakás.

Betszi herczegné férje, egy kedélyes kövér úr és szenvedélyes metszetgyűjtő, hallván, hogy a feleségének vendégei vannak, mielőtt a klubba ment volna, benézett a fogadószobába. A puha szőnyegeken nesztelenül odalépett Mjachkája herczegnéhez.

- Nos, hogy' tetszett önnek Nilsson? - kérdezte.

- No, de így meglepni az embert! Hogy' megijesztett! - felelt a herczegné. - Kérem, velem ne beszéljen operáról, hiszen nem is konyít a zenéhez. Jobb lesz, ha én ereszkedem le önhöz, s a majolikáiról meg a metszeteiről kezdek beszélni. Micsoda kincset vásárolt már megint ott a zsíbvásáron?

- Akarja, hogy megmutassam? De hiszen amúgy sem ért hozzá.

- Mutassa meg. Valamelyest beletanultam azoknál a, hogy' is hívják őket... bankáréknál... Nagyon szép metszeteik vannak. Nekünk is megmutatták.

- Micsoda, maguk voltak Schützburgéknál? - kérdezte a ház úrnője a szamovár mellől.

- Voltunk, ma chère. Meghívtak az urammal ebédre, s elmondták, hogy ezen az ebéden csak a mártás ezer rúbelbe került, - mondotta Mjachkája herczegnő jó hangosan, mert érezte, hogy mindenki csak ő rá figyel, - pedig valami utálatos, zöldesszínű kotyvalék volt. Erre aztán nekem is meg kellett hívnom őket, csináltam nekik mártást nyolczvanöt kopejkért, s mind nagyon meg voltak vele elégedve. Ezer rúbeles mártásokat én nem tudok készíteni.

- Páratlan egy teremtés! - mondotta a ház úrnője.

- Csudálatos! - szólt valaki más.

A hatás, a melyet Mjachkája herczegné a beszédjével elért, mindig páratlan volt, s ennek a hatásnak a titka abban rejlett, hogy ha nem beszélt is mindig olyan talpraesetten, mint most, de mindig egyszerű és okos dolgokat mondott. Abban a társaságban, a melyben ő élt, az effajta beszédek olyan hatást keltett, akár a legszellemesebb élcz. Mjachkája herczegné nem tudta felfogni, hogy miért van ez így, de hogy úgy van, azt tudta, és ki is aknázta.

Miután Mjachkája herczegnének a beszéde alatt mindenki ő rá figyelt, úgyannyira, hogy a társalgás a nagykövet felesége körül is fönnakadt, a ház úrnője egy kalap alatt akarván egyesíteni az egész társaságot, odafordult a nagykövet feleségéhez:

- Csakugyan nem parancsol több teát? Talán átjönne ide mihozzánk.

- Nem, jól ülünk mi itt nagyon, - felelt a nagykövet felesége mosolyogva és folytatta a megkezdett társalgást.

A társalgás nagyon kellemes volt. Kareninékról, a férjről meg a feleségéről pletykáztak.

- Anna moszkvai tartózkodása óta nagyon megváltozott. Van benne valami furcsa, - mondotta egyik barátnője.

- A változás elsősorban abban van, hogy magával hozta Vronszkij Alexej árnyékát, - jegyezte meg a nagykövet felesége.

- Nos és? Grimmnek van egy meséje: egy emberről szól, a kinek nincs árnyéka, a kit megfosztottak az árnyékától. S ez büntetés volt valamiért. Sohase tudtam megérteni, miben van itt a büntetés. De asszonynak, úgy látszik, kellemetlen, ha nincs árnyéka.

- Igen, de azok az asszonyok meg, a kiknek van árnyékuk, rendszerint rossz véget érnek, - szólott Anna barátnője.

- De rossz nyelve van, - jegyezte meg Mjachkája herczegné, a mint ezeket a szavakat hallotta. - Karenina remek egy asszony. Az urát nem szeretem, de őt nagyon.

- Hát az urát mért nem szereti? Olyan kiváló ember, - szólt a nagykövet felesége. - Az uram azt mondja, hogy kevés ilyen kormányférfiú van Európában.

- Az én uram is azt állítja, de én nem hiszem, - mondotta Mjachkája herczegné. - Ha az uraink nem is beszéltek volna róla, mi azért megláttuk volna, hogy' áll a dolog; én szerintem Alexandrovics Alexej egyszerűen ostoba. Ezt persze csak suttogva mondom... Úgy-e, hogy előbb-utóbb minden kisül? Azelőtt, mikor rámparancsoltak, hogy őt okosnak tartsam, folyton kutattam s arra lyukadtam ki, hogy magam vagyok ostoba, a miért nem tudom fölfedezni benne az okosságot; most pedig, alig hogy kimondtam, hogy: *ostoba*, de csak suttogva, egyszeriben tiszta lett a dolog, nemde?

- Ejnye de gonosz ma!

- Legkevésbbé se. Nincs más mód rá. Kettőnk közül valamelyik ostoba. S azt tudják, hogy ezt magamagáról csak még se' mondhatja az ember.

- A helyzetével senki sincs megelégedve, de az eszével igen, - jegyezte meg a diplomata, egy franczia verset idézvén.

- Úgy van, ez az, - fordult hozzá Mjachkája herczegné szaporán. - De Annát azért nem hagyom. Olyan pompás, kedves teremtés. Mit csináljon, ha mindenki szerelmes belé, s a nyomában van, mint az árnyék?

- De hiszen eszem ágában sincs, hogy őt azért elítéljem, - mentegetőzött Anna barátnője.

- Az, hogy nekünk senki se jár a nyomunkban, mint az árnyék, ez még nem jelenti azt, hogy jogunk van mások fölött pálczát törni.

Mjachkája herczegnő, miután Anna barátnőjét ilyeténmódon, érdeme szerint, letárgyalta, fölkelt s a nagykövet feleségével együtt csatlakozott ahhoz az asztalhoz, a hol a porosz királyról folyt a társalgás.

- Ugyan kiről pletykáztok ott? - kérdezte Betszi.

- Kareninékről. A herczegné Alexandrovics Alexejt jellemezte, - felelt a nagykövet felesége s mosolyogva leült az asztalhoz.

- Kár, hogy nem hallottuk, - szólt a ház úrnője, az ajtó felé pillantva. - No, végre maga is itt van! - fordult oda mosolyogva a belépő Vronszkijhoz.

Vronszkij nemcsak hogy ösmerte mindazokat, a kiket itt talált, de naponta találkozott is valamennyiükkel, s azért olyan fesztelenséggel lépett be, a minővel az olyan emberekhez szokás belépni, a kiket csak az imént hagyott el az ember.

- Hogy honnan jövök? - felelt a nagykövet feleségének a kérdésére. - Mitévő legyek, be kell vallanom. A Bouff-ból. Tán századszor voltam ott, de mindig új élvezetet találtam. Valami gyönyörű! Tudom, hogy ez szégyen; de az operában alszom, itt pedig az utolsó pillanatig ott ülök és mulatok. Ma...

Megnevezett egy franczia szinésznőt és el akart mondani róla valamit, de a nagykövet felesége tréfás szörnyűködéssel félbeszakította.

- Csak kérem, egy szót se arról a szörnyetegről.

- No jó, nem szólok, annyival is inkább, mert hiszen azt a szörnyeteget mindenki ösmeri.

- El is járna oda mindenki, ha épp úgy divatban volna, mint az opera, - tette hozzá Mjachkája herczegné.

VII.

Az ajtó felől léptek hallatszottak és Betszi herczegné, tudván, hogy Karenina jön, rápillantott Vronszkijra, a ki az ajtóra nézett, s valami furcsa és új kifejezés jelent meg az arczán. Örömmel, merően, de egyúttal bátortalanúl bámult a belépőre és lassan fölkelt. Anna belépett a fogadóterembe. Mint mindig, most is rendkívül egyenesen tartotta magát, s a nélkül, hogy tekintetének az irányát megváltoztatta volna, gyors, határozott és könnyed lépteivel, a melyek őt más, nagyvilági hölgyek föllépésétől annyira megkülönböztették, megtette azt a pár lépést, a mely őt a ház úrnőjétől elválasztotta, kezet szorított vele, elmosolyodott, s ezzel a mosollyal rápillantott Vronszkijra is. Vronszkij mélyen meghajtotta magát, és széket tolt oda hozzá.

Anna csak fejbólintással felelt, elpirult és elkomolyodott. De szaporán integetve az ösmerőseinek és megszorongatva a feléje nyújtott kezeket, csakhamar a ház úrnőjéhez fordult.

- Lidia grófnénál voltam s korábban akartam jönni, de elüldögéltem nála. Ott volt Sir John is. Nagyon érdekes ember.

- Óh, az az a hittérítő, úgy-e?

- Igen. Rendkívül érdekes dolgokat beszélt az indiai életről.

A társalgás, a melyet Anna megérkezése megszakított, mint az elfújt lámpa lángja, újra föllobbant.

- Sir John! Igen, Sir John. Találkoztam vele. Nagyon szépen beszél. Vlaszjeva egészen szerelmes belé.

- Hát az vajon igaz, hogy a fiatalabb Vlaszjeva férjhez megy Topovhoz?

- Igen, azt mondják, befejezett dolog.

- Én csak a szülőket csodálom. Azt mondják, szerelmi házasság.

- Szerelmi? Micsoda özönvízelőtti gondolatai vannak magának! Ki beszél manapság szerelemről? - mondotta a nagykövet felesége.

- Mitévők legyünk? Ez az ostoba, régi divat még mindig tartja magát, - jegyezte meg Vronszkij.

- Annál rosszabb azoknak, a kik ehhez a divathoz alkalmazkodnak. Én csak józan házasságokat ösmerek, a melyek boldogok.

- Igen, csakhogy milyen sokszor megesik, hogy az ilyen józan házasságról elszáll a boldogság, mint a por, még pedig attól, hogy megjelenik az a szerelem, a melynek a jogosultságát nem ösmerték volt el, - mondotta Vronszkij.

- De hiszen voltaképpen azt nevezzük józan házasságnak, a mikor már mindakét fél kitombolta magát. Olyan ez, mint a vörheny. Át kell esni rajta.

- Akkor elébb meg kell tanulni épp úgy beoltani a szerelmet, mint a himlőt.

- Én fiatal koromban szerelmes voltam egy sekrestyésbe, - mondotta Mjachkája herczegné. - De igazán nem tudom, mi hasznom volt belőle.

- Nem, én tréfán kívül azt hiszem, ahhoz, hogy az ember a szerelmet megösmerje, előbb tévedni kell s aztán megjavulni, - szólt Betszi herczegné.

- Még a házasság után is? - kérdezte a nagykövet felesége tréfásan.

- A megbánásra sohase késő, - felelt a diplomata egy angol közmondással.

- Hiszen ez az, - kapta föl Betszi, - tévedni kell és megjavulni. Hát magának mi a véleménye erről? - fordult oda Annához, a ki ajkain alig észrevehető mosolylyal, szótlanúl hallgatta ezt az egész beszélgetést.

- Én azt hiszem, - szólott Anna, lehúzott keztyűivel játszva, - én azt hiszem, ha áll az, hogy ahány fej, annyi ész, akkor áll az is, hogy ahány szív, annyiféle szerelem.

Vronszkij Annára nézett és szorongó szívvel leste, mit fog mondani. Mint valami fenyegető veszedelem után, akkorát sóhajtott, mikor Anna ezt a pár szót kiejtette.

Anna egyszerre odafordult hozzá:

- Levelet kaptam Moszkvából. Azt írják, hogy Scserbaczkája Kiti nagyon beteg.

- Lehetséges? - kiáltott föl Vronszkij elkomorodva.

Anna szigorú pillantást vetett rá.

- Ez magát nem érdekli?

- Ellenkezőleg, nagyon is. Ha szabad tudnom, mit írnak róla? - kérdezte.

Anna fölkelt és odament Betszihez.

- Kérek egy csésze teát, - mondotta, s megállt a széke mellett.

Mialatt Betszi a teát töltötte, Vronszkij odalépett hozzá.

- Mit írnak tulajdonképpen? - ismételte.

- Sokszor elgondolom, hogy a férfiak nem is tudják, mi az a nemtelenség, s mégis mindig beszélnek róla, - mondotta Anna, a nélkül, hogy felelt volna neki. - Már rég meg akartam mondani magának,... - tette hozzá, s pár lépéssel odament és leült egy albumokkal telerakott szögletes asztalhoz.

- Nem egészen értem szavainak a jelentését, - mondotta, miközben odanyújtotta neki a csészét.

Anna odapillantott maga mellé a pamlagra, mire ő legott leült.

- Igen, már rég meg akartam mondani magának, - szólott, a nélkül, hogy ránézett volna: - maga nem szépen, sőt csúnyán, nagyon csúnyán viselte magát.

- Hát én tán nem tudom, hogy csúnyán viseltem magamat? De ki az oka, hogy így történt?

- És ezt ugyan mért mondja nekem? - kérdezte Anna, szigorú tekintettel.

- Hiszen tudja, hogy miért, - felelt Vronszkij bátran és örömmel, miközben találkozott a tekintetével s le nem vette róla a szemeit.

Nem ő, hanem Anna jött zavarba.

- Ez csak azt mutatja, hogy magának nincs szíve, - szólott Anna. De a pillantása azt mondta, hogy tudja, hogy van szíve, s éppen azért fél is tőle.

- Az, a miről az imént beszélt, csak tévedés volt, nem pedig szerelem.

- Jusson eszébe, hogy én megtiltottam, hogy ezt a csúnya szót kiejtse, - mondotta Anna összerezzenve; de legott megérezte, hogy ezzel az egyetlen szóval: *megtiltottam*, elárulta, hogy bizonyos jogokat követel magának vele szemben, s éppen ezért buzdítja őt arra, hogy szerelemről beszéljen. - Ezt már régen meg akartam magának mondani, - folytatta, elszántan a szeme közé nézve, és szinte lángolva az arcát perzselő pirosságtól, - és most csakis azért jöttem ide, mert tudtam, hogy itt van. Eljöttem megmondani magának, hogy ennek véget kell

vetni. Én soha, senki előtt se pirultam, maga meg belevisz engem abba, hogy bűnösnek érezzem magamat valamiben.

Vronszkij ránézett, s meglepte őt arczának új, szinte átszelleműlt szépsége.

- Mit akar hát tőlem? - kérdezte egyszeriben és komolyan.

- Azt akarom, hogy menjen el Moszkvába és kérjen bocsánatot Kititől, - mondotta.

- Ezt maga nem akarja, - felelt Vronszkij.

Látta, hogy csak azt mondja, a mit magára erőszakol, nem pedig azt, a mit voltaképpen akar.

- Ha, - a mint állítja, - csakugyan szeret engem, - suttogta, - akkor tegye meg, hogy nyugodt lehessek.

Vronszkij arcza szinte sugárzani kezdett.

- Mintha bizony nem tudná, hogy maga nekem az egész életem; de nyugalmat, azt én nem tudok magának adni. Magamat, a szerelmemet,... azt igen. Nem is tudom magát és magamat külön elképzelni. Maga és én, az előttem egy. És én se magára, se másra nézve nem látom a nyugalom lehetőségét. Látom a lehetőségét a kétségbeesésnek, a boldogtalanságnak... vagy látom a lehetőségét a boldogságnak, még pedig milyen boldogságnak!... Vagy ez tán nem lehetséges? - tette hozzá szinte rebegve; de Anna azért meghallotta.

Minden lelkierejét arra összpontosította, hogy kimondja azt, a mit ki kellene mondania; de e helyett csak rajtafelejtette szerelemmel teljes pillantását és nem szólt semmit.

„No tessék! - gondolta magában ujongva Vronszkij. - Akkor, a mikor már-már kétségbeestem, a mikor úgy tetszett, hogy mindennek vége, - tessék! Szeret. S be is vallja, hogy szeret."

- Akkor tegye meg az én kedvemért, ne mondjon soha többé ilyeneket s legyünk jó barátok, - mondotta, szavakkal; de a pillantása egészen mást mondott.

- Barátok mi nem leszünk soha, ezt maga is tudja. De hogy vajon a legboldogabb vagy a legboldogtalanabb emberek leszünk-e, ez tisztán a maga kezében van.

Anna valamit akart mondani, de Vronszkij megelőzte:

- De hiszen én csak egyet kérek: jogot kérek arra, hogy remélhessek és gyötrődhessem, mint mostan; de ha még ez is lehetetlen: parancsoljon rám, hogy eltűnjek, s el fogok tűnni. Nem fog többé látni, ha terhére van a jelenlétem!

- Elűzni én nem akarom magát.

- Csak ne csináljon semmi változást. Hagyjon mindent úgy, a mint van, - mondotta reszkető hangon. - De ott jön az ura.

Csakugyan, ebben a perczben lépett a terembe Alexandrovics Alexej, az ő nyugodt és otromba járásával.

Egy pillantást vetett a feleségére és Vronszkijra, odament a ház úrnőjéhez, leült egy csésze tea mellé, s szokott lassú és mindig tisztán hallható hangján elkezdett beszélni, ösmert tréfás modorában kikezdvén valakit.

- Az ön Rambouillet-je egészen teljes, - mondotta, a társaságon végignézve, - csupa grácia és múzsa.

De Betszi herczegné nem szenvedhette ezt a hangot, ezt a *sneering*-et, mint a hogy' ő nevezte, s mint afféle okos háziasszony, tüstént belevitte őt egy komoly eszmecserébe, az általános védkötelezettségről. Alexandrovics Alexej hamarosan belemelegedett a társalgásba, s most már komolyan védelmébe vette az új ukázt Betszi herczegnével szemben, a ki megtámadta.

Vronszkij és Anna még mindig a kis asztalnál ültek.

- Kezd a dolog kissé illetlen lenni, - suttogta egy hölgy, a szemeivel Karenina, az ura és Vronszkij felé mutatva.

- Nos, mit mondtam, - felelt Anna barátnője.

De nemcsak ezek a hölgyek, hanem csaknem valamennyien, a kik ott voltak, sőt Mjachkája herczegné és maga Betszi herczegné is, ismételten odapillantottak a társaságból szinte kivált párocskára, mintha zavarta volna őket a dolog. Egyedül Alexandrovics Alexej nem nézett arra egyetlen egyszer sem, és semmi sem volt képes a figyelmét a megkezdett érdekes beszélgetéstől elvonni.

Betszi herczegné, mikor ezt az általános kellemetlen benyomást észrevette, más valakit ültetett oda a maga helyére, hogy Alexandrovics Alexejt tovább hallgassa, ő pedig odament Annához.

- Mindig csodálkozom azon a világosságon és szabatosságon, a melylyel az ura magát kifejezi, - mondotta. - Még a legtranscendentábilisabb fogalmak is érthetőkké lesznek, a mikor ő beszél.

- Óh igen! - hagyta jóvá Anna, a boldogság mosolyától sugározva, bár egy árva szót sem értett abból, a mit Betszi mondott. Átment a nagy asztalhoz és belevegyűlt az általános társalgásba.

Alexandrovics Alexej egy félórácska mulva odament a feleségéhez és megajánlotta neki, hogy menjenek együtt haza; de ő, a nélkül, hogy ránézett volna, azt felelte, hogy itt marad vacsorára. Alexandrovics Alexej meghajtotta magát és kiment.

Karenina kocsisa, egy bőrköntösös, vén és poczakos tatár, csak alig-alig tudta megfékezni az át meg át fázott, szürke nyergest, mely szinte toporzékolt a följáró előtt. Egy ott ácsorgó inas kinyitotta az ajtót. A kapus a külső ajtónál állott. Arkágyevna Anna, miközben gyors kis kezével kiszabadította a ruhája ujjának a csipkéit, melyek bundájának egyik kapcsába beleakadtak volt, félrebillentett fejjel és elragadtatással hallgatta azt, a mit Vronszkij, a ki őt lekísérte, beszélt.

- Maga voltaképpen semmit sem mondott; s én nem is kívánok semmit, - mondotta Vronszkij, - de azt tudja, hogy nekem nem barátság kell, az én számomra csak egy boldogság lehet az életben, az az egyetlen szó, a melyet maga annyira nem szeret... igen, a szerelem...

- Szerelem... - ismételte lassan, valami belső hangon, s miközben azzal a kapocscsal bíbelődött, legott hozzátette: - már csak azért se szeretem ezt a szót, mert én rám nézve nagyon is sokat jelent, sokkal többet, mint képzeli, - s belenézett az arczába. - A viszontlátásra!

Kezet nyújtott neki s gyors és ruganyos léptekkel elsuhant a kapus mellett s eltűnt a kocsiban.

A pillantása, kezének az érintése, szinte égette Vronszkijt. Megcsókolta a tenyerét azon a helyen, a hol ő megérintette volt, s boldogan ment haza abban a tudatban, hogy ezen az egy mai estén sokkal közelebb jutott czéljának az eléréséhez, mint az egész utolsó két hónapban.

VIII.

Alexandrovics Alexej semmi különöset és semmi illetlent se látott abban, hogy a felesége Vronszkijval külön asztalnál ült, és élénken társalgott vele valamiről; de a mint észrevette, hogy ezt mások ott a fogadószobában furcsának és illetlennek találták, egyszerre ő is annak fogta föl. Elhatározta tehát, hogy szóvá teszi a dolgot a felesége előtt.

Alexandrovics Alexej, miután hazatért, bement a dolgozószobájába, leült a karosszékébe, ott, a hol a papirvágó-késsel meg volt jelölve, felütötte a papizmusról szóló könyvet, s mint rendesen, olvasott vagy egy órahosszat; csak néha törülte meg a kendőjével magas homlokát, s rázta meg a fejét, mintha ki akart volna űzni belőle valamit. A szokott órában fölkelt, és rendbehozta éjjeli öltözékét. Arkágyevna Anna még nem volt otthon. A könyvvel a hóna alatt fölment; de ma este, a hivatalos ügyekre vonatkozó szokott gondolatok és kombinációk helyett a feleségével volt tele a feje, és valami kellemetlenséggel, a mi vele történt. Szokása ellenére nem feküdt az ágyba, hanem összekulcsolt kezeit hátratéve, elkezdett föl és alá járni a szobákban. Nem tudott lefeküdni, mert érezte, hogy előbb föltétlenül még egyszer át kell gondolnia ezt az ujonnan fölmerült körülményt.

Alexandrovics Alexej nem volt féltékeny. Meggyőződése szerint a féltékenység csak sérti a nőt, s az embernek bizalommal kell lennie a felesége iránt. Hogy miért kell bizalommal lenni iránta, vagyis, hogy miért kell teljesen meggyőződve lennie arról, hogy fiatal felesége mindenkor csak őt fogja szeretni, azt nem kérdezte meg magától; de nem tapasztalt bizalmatlanságot, éppen mert bizalommal volt iránta, s mert rátukmálta magára, hogy ennek így kell lenni. Most pedig, ámbátor az a meggyőződése, hogy a féltékenység szégyenletes egy érzés, és hogy az embernek bizalmának kell lennie, nem ingott meg, mégis úgy érezte, hogy valami nem logikus és értelmetlen valamivel áll szemtől szembe, s nem tudta, mit kelljen tennie. Alexandrovics Alexej szemtől-szemben állott az élettel és annak a lehetőségével, hogy a felesége ő kívüle még mást is szeret, s ezt nagyon ostobának és érthetetlennek találta, mert ez maga volt az élet. Alexandrovics Alexej teljes világéletében a hivatalos körökben élt és dolgozott, a melyeknek csak az élet tükröződéseihez volt közük. És mindannyiszor, ahányszor magával az élettel összeütközésbe jött, félreállott. Most olyasféle érzés vett rajta erőt, a minőt az az ember érezhet, a ki nyugodtan ballag keresztül egy szakadékon átvezető hídon, és egyszerre észreveszi, hogy a híd szét van szedve s örvény tátong alatta. Ez az örvény volt - maga az élet, a híd pedig az a mesterkélt élet, a melyet Alexandrovics Alexej élt. Most először bukkantak föl előtte annak a lehetőségével kapcsolatos kérdések, hogy a felesége mást is szerethet, és szinte megréműlt tőlük.

A nélkül, hogy levetkőzött volna, szokott egyenletes lépteivel járt föl és alá az egyetlen lámpával világított ebédlő recsegő parkettjén, a sötét fogadószoba szőnyegén, a melyben csak a pamlag fölött függő, s nemrég készült arczképről verődött vissza egy kis fény, és a felesége szobájában, a melyben két szál gyertya szórt gyér világosságot rokonainak és barátnőinek az arczképeire, és az íróasztalán heverő s jól ismert apró csecsebecsékre. A felesége szobáján keresztül eljutott a hálószoba ajtajáig, a honnan visszafordult.

Sétájának minden fordulójánál, s legtöbbnyire a világos ebédlő parkettjén, megállt és így szólt magában: „Igen, a dolgot föltétlenűl el kell intézni, a végére kell járni, meg kell mondanom róla a véleményemet s az elhatározásomat.” Ezzel visszafordult. „De hát mit mondjak meg voltaképpen? Micsoda elhatározásomat közöljem vele?” - kérdezte magától a fogadószobában, és nem talált rá választ. „Végre is, - tette föl a kérdést a felesége szobájában, mielőtt megfordult volna, - hát mi történt? Semmi. Anna sokáig beszélgetett vele. Nos és? Hát nem sok mindenkivel beszélhet-e egy nő a nagy világban? Aztán meg féltékenynek lenni annyit tesz, mint magát is, őt is lealacsonyítani”, - mondotta magában, mikor belépett a felesége szobájába; de ez az okoskodás, a melynek azelőtt akkora súlya volt előtte, most úgyszólván semmit se nyomott a latban. S a hálószoba ajtajától megint visszafordult a terembe; de alig hogy belépett a sötét fogadószobába, valami hang azt súgta neki, hogy nem úgy áll a dolog, s hogy ha mások észrevették, kell valaminek lenni a dologban. S az ebédlőben megint így szólott magában: „Igen, a dolgot föltétlenűl el kell intézni, meg kell mondanom róla a véleményemet...” A fogadószobában, mielőtt megfordult volna, megint azt kérdezte: de hát hogyan? Azután meg ezt: de hát mi is történt voltaképpen? A felelet az volt, hogy: semmi, mire megint

megemlékezett arról, hogy a féltékenység olyan érzés, mely a feleségét lealacsonyítja; a fogadószobában pedig ismét csak meggyőződött róla, hogy mégis csak van a dologban valami. A gondolatai, épp úgy, mint a teste, valóságos körforgást végeztek, a nélkül, hogy valami újra bukkantak volna. Ezt ő is észrevette, megdörzsölte a homlokát és leült a felesége szobájában.

Itt, a mint az asztalára nézett, a melyen legfölül egy malachitlapos puffancs és egy megkezdett levél hevert, egyszerre megváltoztak a gondolatai. Elkezdett gondolkozni ő róla, s arról, a mit gondol és érez. Először is élénken elképzelte az ő életét, gondolatait és vágyait, s azt a gondolatot, hogy neki egészen külön élete lehet, sőt kell is, hogy legyen, olyan rettenetesnek találta, hogy sietett azt kiverni a fejéből. Ez volt az az örvény, a melybe rettenetes volt belepillantania. Egy másik lény gondolat- és érzésvilágába belehelyezkedni, Alexandrovics Alexej előtt teljesen ösmeretlen szellemi tevékenység volt. S ezt a szellemi tevékenységet ő káros és veszedelmes képzelgésnek tartotta.

„Az egészben az a legborzasztóbb, - hogy éppen most, a mikor az én ügyem a vége felé közeledik (arra a tervre gondolt, a melynek a megvalósításán most fáradozott), s a mikor teljes nyugalomra és összes lelkierőmre szükségem volna, - éppen most szakad rám ez a képtelen izgalom. De mitévő legyek? Én nem vagyok azok közül az emberek közül való, a kik kiállják ugyan a nyugtalanságot és az izgalmat, de arra már nincs erejük, hogy a szeme közé nézzenek.”

- Meg kell fontolnom és el kell döntenem a dolgot, s elvetnem a gondját, - mondotta hangosan.

„Az ő érzelmeire, valamint az arra vonatkozó kérdések, vajon mi történik és mi történhetik az ő lelkében, nem tartoznak rám, ez az ő lelkiismeretbeli dolga, mely a vallás keretébe vág”, - mondotta magában, s arra a tudatra, hogy megtalálta azt a fogalomkört, a melyhez ez az újonnan fölmerült körülmény tartozik, nagy megkönnyebbülést érzett.

„És így, - szólott magában Alexandrovics Alexej, - az ő érzelmeire s több effélére vonatkozó kérdések, ezek az ő lelkiismeretének a kérdései, a melyekhez nekem semmi közöm se lehet. Az én kötelességem egészen világosan körvonalozva van. Mint a család feje, olyan személy vagyok, a kinek kötelessége a családot vezetni, s a kit ezért felelősség is terhel; kötelességem rámutatni a veszedelemre, a melyet látok, inteni, sőt esetleg erőszakhoz is nyúlni. Kötelességem ezt neki megmondani.”

És Alexandrovics Alexej fejében tisztán kialakult mindaz, a mit a feleségének majd mondani fog. De a mint a mondanivalóit még egyszer átgondolta, csak azon sajnálkozott, hogy háziügyekben és ilyen észrevétlen módon kell pocsékolnia az idejét s a szellemi erőit; de mindamellett, tisztán és szabatosan, mint valami jelentés, kialakult a fejében az elmondandó beszéd formája és teljes beosztása. „A következőket kell megmondanom neki: először a társadalmi vélemény és illendőség jelentőségének a magyarázata; másodszor a házasság jelentőségének vallási szempontból való kifejtése; harmadszor, a mennyiben szükséges, utalás arra a szerencsétlenségre, mely ebből kifolyólag a fiát érheti; negyedszer, utalás az ő maga boldogtalanságára.” S a kezeit, tenyerével lefelé összekulcsolva, Alexandrovics Alexej a terem közepén megállt.

A lépcsőn női léptek közeledtek. Alexandrovics Alexej egyet nyújtózott, mire az ujjai az izületükben megroppantak.

Ez a művelet, - a kezek összekulcsolása és az ujjak megropogtatása, - mely nem volt egyéb rossz szokásnál, mindig megnyugtatta őt, és belezökkentette abba a határozottságba, a melyre most oly nagy szüksége volt. A kapuban egy érkező kocsi dübörgése hallatszott. Alexandrovics Alexej a terem közepén megállt.

A lépcsőn női léptek közeledtek. Alexandrovics Alexej, beszédére teljesen elkészülve állt ott, s összekulcsolt kezeivel kinyújtózva, leste, nem roppan-e még valami. Az egyik ujja csakugyan megroppant.

Már a lépcsőről behallatszó könnyed léptek zaja előtt megérezte a közeledését, s bár teljesen meg volt elégedve a beszédével, mégis megborzadt a küszöbönálló magyarázgatástól.

IX.

Anna lehorgasztott fejjel s a kámzsája bojtjaival babrálva közeledett. Az arcza átható fénynyel csillogott; de ez a fény nem volt derült, - inkább a sötét éjszakában pusztító tűzvész rémes fényére emlékeztetett. Mikor az urát megpillantotta, fölemelte a fejét, s mintha most ébredt volna föl, elmosolyodott.

- Te még nem vagy az ágyban? No, ez Isten csodája! - mondotta, levetette a kámzsáját, s a nélkül, hogy megállt volna, ment tovább az öltözőjébe. - Alexandrovics Alexej, ideje lefeküdni, - tette hozzá már onnan belülről.

- Anna, beszédem van veled.

- Velem? - kérdezte csodálkozva, kijött és rámeresztette a szemeit. - Vajon mi az? Miről van szó? - kérdezte és leült. - Hát csak rajta, beszélgessünk, ha olyan sürgős. Bár jobb volna aludni.

Anna csak beszélt, a mi a nyelvére jött, s maga is csodálkozott rajta, mikor hallotta, hogy milyen jól tud hazudni. Milyen egyszerűek és természetesek voltak a szavai, és mennyire valószínűvé tudta tenni, hogy egyszerűen csak aludni kívánkozik! Úgy érezte magát, mintha a hazugság áthatlan vértjébe lett volna öltözve. Érezte, hogy valami láthatatlan erő segíti és támogatja.

- Anna, figyelmeztetnem kell téged, - szólt az ura.

- Figyelmeztetned? - kérdezte Anna. - Ugyan mire?

Olyan egyszerűen, olyan vídáman nézett maga elé, hogy a ki nem ösmerte őt úgy, mint az ura, az semmi mesterkéltséget se vehetett észre szavainak sem a hangjában, sem a jelentésében. De ő reá nézve, a ki ösmerte őt, a ki tudta, hogy ha csak öt perczczel később is feküdt le a szokottnál, ezt ő már észrevette, és megkérdezte az okát, ő reá nézve, a ki tudta, hogy minden örömét, vídámságát és bánatát tüstént közölni szokta vele, ő reá nézve nagyon sokat jelentett az, hogy most látnia kellett, a mint sehogy sem akar tudomást venni az ő állapotáról, s egy árva szót sem akar elejteni magáról. Látta, hogy a lelke feneke, mely azelőtt mindig tárva volt, most el volt zárva előtte. Sőt a hangjából még azt is kivette, hogy ez legkevésbbé sem ejtette őt zavarba, sőt mintha egyenesen így szólt volna hozzá: igenis, el van zárva, s ennek így kell lenni, s így is lesz ezután. És olyan érzés fogta el most, a minőt az az ember érezhet, a ki hazatérve, zárva találja a lakását. „No, lehet, hogy tán még megkerül a kulcs”, gondolta magában Alexandrovics Alexej.

- Figyelmeztetni akarlak, - mondotta halk hangon, - hogy meggondolatlanságod és könnyelműséged által esetleg ürügyet szolgáltathatsz a világnak arra, hogy rólad beszéljen. A Vronszkij gróffal ma este folytatott nagyon is élénk társalgásod, (határozottan és nyugodtan tagolva ejtette ki ezt a nevet), máris magára vonta a figyelmet.

Alexandrovics Alexej csak beszélt és belenézett a mosolygó, és a maguk kifürkészhetetlenségében rá nézve most rettenetes szemekbe, s már beszédközben érezte szavainak teljes céltalanságát és hiábavalóságát.

- Te mindig ilyen vagy, - felelt Anna, mintha az utolsó szavakat kivéve, éppenséggel semmit sem értene abból, a mit hallott. - Hol az nincs kedvedre, ha unatkozom, hol meg az, ha mulatok. Most nem unatkoztam. Tehát ez az, a mi bánt?

Alexandrovics Alexej összerezzent s összekulcsolta a kezeit, hogy megropogtassa őket.

- Jaj, kérlek, csak ne ropogtasd az ujjaidat, tudod, hogy nem szenvedhetem, - mondotta Anna.

- Anna, vajon te vagy-e az? - mondotta Alexandrovics Alexej halkan, s erőt vevén magán, megszakította kezeinek megkezdett mozdulatát.

- De hát mi lelt? - kérdezte Anna őszinte és furcsa csodálkozással. - Mit akarsz tőlem?

Alexandrovics Alexej elhallgatott s kezével megdörzsölte a homlokát és a szemeit. Azt látta, hogy a helyett, a mit cselekedni akart, hogy tudniillik visszatartsa a feleségét egy, a világ fölfogása szerint: ballépéstől, önkéntelenül is azon ütközött meg, a mi voltaképpen a felesége lelkiismeretbeli dolga volt, s így valami képzelt fal ellen viaskodott.

- Én csak a következőket akarom neked mondani, - folytatta hideg nyugalommal, - és kérlek, légy szíves meghallgatni. Én, a mint te is tudod, a féltékenységet sértő és lealázó érzésnek tartom, s azért nem is engedem magamat soha általa vezéreltetni; de vannak az illendőségnek bizonyos szabályai, a melyeket nem lehet megszegni büntetlenül. Ma, én ugyan nem vettem észre, de az után a benyomás után ítélve, a melyet az egész társaságon tapasztaltam, észrevették valamennyien, hogy nem viselted magadat egészen úgy, a mint kellett volna.

- Komolyan mondom, semmit sem értek az egészből, - szólt Anna vállat vonva. „Neki tökéletesen mindegy, - gondolta magában. - De a társaságban észrevették, s ez bántja őt." - Talán beteg vagy, Alexandrovics Alexej, - tette hozzá, fölkelt s az ajtó felé indult; de az ura pár lépést tett előre, hogy föltartóztassa.

Olyan csúnya és sötét volt az arcza, a minőnek Anna még sohase látta. Megállott hát és hátraszegve a fejét, gyors kezeivel elkezdte kiszedegetni a hajából a hajtűket.

- Nos, hadd hallom, mi lesz, - mondotta nyugodtan és gúnyosan. - Sőt mondhatom, érdeklődéssel hallgatom, mert nagyon szeretném tudni végre, hogy miről van szó.

Csak beszélt, és maga is csodálkozott azon a természetes, nyugodt és közvetlen hangon, a melyen beszélt s azokon a válogatott szavakon, a melyeket használt.

- Ahhoz, hogy érzelmeidnek minden részletébe behatoljak, nincsen jogom, de hiábavalónak, sőt károsnak is tartanám, - szólalt meg Alexandrovics Alexej. - Ha az ember úgy a lelkében vájkál, gyakran hoz napfényre olyan dolgokat, a melyek, jobb volna, ha észrevétlenül maradnának. Az érzelmeid, - az a te lelkiismereted dolga; de én úgy magam előtt, mint te előtted és az Isten előtt is köteles vagyok rá, hogy téged a kötelességeidre figyelmeztesselek. A mi életünket nem az emberek fűzték össze, hanem az Isten. Ezt a köteléket csak bűn szakíthatja széjjel, az ilyesfajta bűn pedig maga után szokta vonni a büntetését.

- Semmit sem értek az egészből. Jaj, Istenem, mennyire szeretnék már aludni! - mondotta és szaporán babrált a hajával, a még bennmaradt hajtűket keresgélve benne.

- Anna, az Isten szerelméért, ne beszélj így, - szólott Alexandrovics Alexej szelíden. - Lehet, hogy tévedek, de hidd el, hogy a mit mondok, azt magamért és te érted egyaránt mondom. Hiszen az urad vagyok és szeretlek.

Anna arcza megtisztúlt egy pillanatra és kialudt a tekintetében az a gúnyos szikra; de a *szeretlek* szó megint megzavarta. Gondolta magában: „Szeret? Hát tud ő szeretni? Ha nem hallotta volna, hogy van a világon szerelem, nem is használta volna ezt a szót soha. Hiszen fogalma sincs róla, mi a szerelem."

- Alexandrovics Alexej, komolyan mondom, nem értem, - ismételte. - Mondd meg nyíltan, mit akarsz...

- Bocsáss meg, hadd fejezzem be. Én szeretlek téged. De itt nem én rólam van szó; a főszemélyek itt - a fiúnk és te. Ismétlem, könnyen meglehet, hogy teljesen hiábavalóknak és nem helyénvalóknak fogod találni a szavaimat; lehet, hogy tévedésből származnak. Ha csakugyan így van, akkor bocsánatot kérek tőled. De ha te magad is úgy érzed, hogy van, habár csak a legcsekélyebb alapjuk is, úgy arra kérlek, fontold meg jól a dolgot, s ha úgy sugallja a szíved, tégy vallomást nekem...

Alexandrovics Alexej maga se vette észre, hogy egészen mást mondott, mint a mire készült.

- Nekem nincs mit vallanom. De meg... - tette hozzá gyorsan s csak nagynehezen tudta visszatartani a nevetést, - igazán ideje aludni.

Alexandrovics Alexej fölsóhajtott, s a nélkül, hogy csak egy szót is szólt volna többet, bement a hálószobába.

Mikor Anna utána ment, ő már feküdt. Az ajkai szigorúan össze voltak szorítva, s a szemei rá se pillantottak. Anna lefeküdt az ágyába s minden pillanatban várta, hogy megint beszédbe ered vele. Tartott is tőle, de meg kívánta is, hogy úgy legyen. De Alexandrovics Alexej hallgatott. Anna sokáig gondolt rá, utóbb teljesen megfeledkezett róla. Egészen másra kezdett gondolni, maga előtt látta *őt*, és érezte, a mint erre a gondolatra megtellett a szíve izgalommal és bűnös örömmel. Egyszerre nyugodt és egyenletes szuszogást hallott. Az első pillanatban, mintha maga Alexandrovics Alexej is megijedt volna a maga szuszogásától, elhallgatott; de vagy két lélekzetvételt kihagyva, újra fölhangzott a szuszogás egyenletes nyugalommal.

- Késő, már késő, - suttogta Anna mosolyogva. Sokáig feküdt ott mozdulatlanúl, nyitott szemekkel, a melyeknek a csillogását, úgy tetszett neki, még ő maga is látta a sötétben.

X.

Ettől az időtől fogva Alexandrovics Alexej és a felesége számára egészen új élet kezdődött. Semmi különös nem történt. Anna, mint mindig, eljárt a nagyvilágba, különösen gyakran fordult meg Betszi herczegnőnél, s mindenütt találkozott Vronszkijval. Alexandrovics Alexej látta ezt, de nem tehetett ellene semmit. Minden olyan kísérletével, mely arra irányúlt, hogy őt a helyzet megbeszélésére hívja ki, Anna valami derült értelmetlenségnek áthatlan falát állította szembe. Külsőleg minden ugyanaz volt, de egymáshoz való benső viszonyuk teljesen megváltozott. Alexandrovics Alexej, a ki az állami tevékenység terén olyan erős ember volt, itt teljesen gyöngének érezte magát. Mint a bika, alázatosan lehorgasztott fejjel várta a bárdot, mely, mint érezte, ott lebegett a feje fölött. Valahányszor erre kezdett gondolni, úgy érezte, hogy még egy kísérletet kell tennie, hogy jósággal, gyöngédséggel és rábeszéléssel még van remény, hogy megmentheti, észretérítheti őt, és nap-nap után készülődött, hogy majd beszél vele. De ahányszor csak elkezdett vele beszélni, érezte, hogy a gonoszságnak és a hamisságnak az a szelleme, mely Annán uralkodott, őt is hatalmába kerítette, s egyáltaljában nem úgy szólott hozzá, a hogy' voltaképpen szólani akart. Önkéntelenül is a tréfálkozás szokott

hangján beszélt, mintha gúnyolódnék azon, a ki esetleg így beszélne. Ezen a hangon pedig lehetetlen volt megmondania azt, a mit mondania kellett volna.

- - - -

örömnek s az új életbe való belépéstől való réműletnek az érzését, s nem is akart beszélni róla, nehogy gyarló szavaival ezt az érzést meggyalázza. De később, még másnap, harmadnap is, nemcsak hogy nem talált szavakat, a melyekkel ezeknek az érzelmeknek teljes szövevényességét kifejezhette volna, de még gondolatai sem akadtak, a melyek révén magában megfontolhatta volna mindazt, a mi a lelkét nyomta.

Így szólott magában: „Nem, most nem tudok erről gondolkozni; később tán, majd ha nyugodtabb leszek." Csakhogy ez a gondolatok számára való nyugodtság sohase következett be; valahányszor fölbukkant a fejében az a gondolat, hogy mit cselekedett, mi lesz most vele, s mit kellene tennie, rémület fogta el s legott elűzte magától ezeket a gondolatokat.

- Később, később, - mondogatta, - majd ha nyugodtabb leszek.

Viszont álmában, a mikor nem volt hatalma a gondolatain, a maga teljes és szörnyű meztelenségében tárult föl előtte a helyzete. Volt egy álma, mely csaknem minden éjjel meglátogatta. Azt álmodta, hogy egyszerre mindaketten az urai voltak s elhalmozták őt gyöngédségükkel. Alexandrovics Alexej, miközben kezeit csókolta, sírt s azt mondotta: milyen jó most! Vronszkij Alexej is ott volt, s ő is az ura volt: ő pedig csak azon csodálkozott, hogy ez olyan lehetetlennek látszott eddig előtte, s mosolyogva magyarázgatta nekik, hogy ez most így sokkal egyszerűbb, s hogy most mindaketten boldogok és elégedettek. De ez az álom, mint a lidércznyomás nehezedett rá a lelkére, s réműlten ébredt föl belőle.

XII.

Levin az első időben, azután, hogy Moszkvából visszatért, a mikor még mindannyiszor összerezzent és elpirult, valahányszor a kapott kosár szégyene az eszébe jutott, így szólott magában: „Ugyanígy pirultam és reszkettem, s éppen így mindent elveszettnek hittem, a mikor egyest kaptam a physikából, és megbuktam; éppen így elveszettnek hittem magamat, mikor egy dolgot, melyet a húgom bízott rám, elrontottam. Nos és? - most, hogy elmúltak az évek s ezek a dolgok eszembe jutnak, csak azon csodálkozom, hogy' tudott engem az ilyesmi elkeseríteni. Ugyanígy lesz evvel a szomorúsággal is. Múlik majd az idő, s teljesen közönyössé leszek iránta."

De elmúlt három hónap s még mindig nem lett közönyössé iránta, s épp oly fájdalommal gondolt vissza rá, akárcsak az első napokban. Nem bírt megnyugodni, mert bár oly régóta ábrándozott a családi életről, s annyira érettnek tartotta rá magát, még mindig nőtlen volt, s tán távolabb állott a házasságtól, mint valaha. Maga is fájdalmasan érezte, úgyszintén azok is, a kik körülötte voltak, hogy az ő korában már nem jó az embernek egyedül lenni. Eszébe jutott, a mint Moszkvába való elutazása előtt egyízben így szólott volt Nikoláj nevű juhászához, egy naivlelkű parasztemberhez, a kivel szeretett olykor elbeszélgetni: „Nos hát, Nikoláj! Meg akarok házasodni", s a mint Nikoláj, mintha olyasmiről lett volna szó, a mihez semmi kétség se fér, sietve így felelt neki: „Rég ideje volna már, Dmitrics Konsztantin". De a házasság most messzebb volt tőle, mint valaha. A hely le volt foglalva, s most, mikor úgy képzeletben megpróbált az ismerős leányok közül valaki mást állítani arra a helyre, érezte, hogy ez teljességgel lehetetlen. Ezenkívül a visszaemlékezés a kosárra és arra a szerepre, a melyet ő az egész dologban játszott, még a szégyen érzésével is gyötörte őt. Bárhogy' mondogatta is magának, hogy ő az egész dologban éppenséggel nem hibás, ez a visszaemlékezés, más, ehhez hasonlóan szégyenletes visszaemlékezésekkel egyetemben mindig megrezzentette és pirulásra késztette. Mint minden más ember múltjában, az övében is voltak olyan rossz cselekedetek, a melyekért kellett, hogy furdalja a lelkiismeret; de a más, cselekedetekre való visszaemlékezé-

sek távolról sem gyötörték annyira, mint ez az egyetlen jelentéktelen és szégyenletes visszaemlékezés. Ezek a sebek sohase hegedtek be. S ezek mellé a visszaemlékezések mellé most még a kapott kosár és az a szánalmas helyzet is sorakozott, a melyben ő mások előtt azon az estén lehetett. De az idő és a munka megtette a magáét. A nyomasztó visszaemlékezéseket mind jobban és jobban elhomályosították benne a falusi élet jelentéktelennek látszó és mégis fontos eseményei. Hétről-hétre ritkábban jutott eszébe Kiti. Türelmetlenül várta a hírt, hogy már férjhezment, vagy hogy a legközelebbi napokban férjhez fog menni, azt remélvén, hogy ez a hír, mint a foghúzás, egyszeriben teljesen meg fogja őt gyógyítani.

Ekközben beköszöntött a tavasz, kellemesen és gyönyörűen, a tavasz szokott várakozásai és csalódásai nélkül, egyike azoknak a ritka tavaszoknak, a melyeknek egyformán örül növény, állat és ember. Ez a gyönyörű tavasz még jobban föllelkesítette Levint s megerősítette őt abban a szándékában, hogy mindavval szakít, a mi elmúlt, s szilárd alapokra fekteti és teljesen függetlenül rendezi be a maga magános életét. Ámbár azok közül a tervek közül, a melyekkel a falujába visszatért, sokat nem valósított meg, de a legfontosabbat, az élet tisztaságát sikerült visszaállítania. Nem érezte többé azt a szégyent, mely a kudarczok után rendszerint gyötörni szokta, s bátran nézhetett az emberek szeme közé. Még februárban levelet kapott Nikolajevna Máriától, a melyben arról értesíti, hogy a Nikoláj egészsége rosszúl áll, s hogy nem akarja magát gyógyíttatni. Erre a levélre Levin legott elutazott hozzá Moszkvába és sikerült őt rávennie, hogy orvoshoz forduljon, s elmenjen valami külföldi fürdőbe. Oly pompásan sikerült Nikolájt rábeszélnie, s a nélkül, hogy őt evvel fölingerelje, neki az útra pénzt kölcsönöznie, hogy ebben a tekintetben teljesen meg volt magával elégedve. A gazdaságon, mely tavaszszal különösen nagy gondot igényelt, s az olvasáson kívül, Levin ezen a télen még egy gazdasági munka megírásába is belekapott, a melynek az volt az alapeszméje, hogy a gazdaságban a munkás egyénisége éppen úgy adott tényezőnek veendő, mint az éghajlat és a talaj, s hogy következésképpen a tudománynak a gazdaságra vonatkozó összes föltevései nem pusztán a talaj és az éghajlat, hanem a talaj, az éghajlat s a munkás határozott és változhatatlan jellemének az adataiból vezetendők le. Úgy, hogy az élete a magányosság ellenére, vagy tán éppen a magányosság következtében, rendkívül tartalmas volt; csak néha érzett valami kielégítetlen vágyat arra, hogy a fejében kavargó gondolatokat Mihajlovna Agafján kívül mással is közölje, mert tudnivaló, hogy vele is nem ritkán vitatkozott természettani, gazdasági és különösen bölcseleti kérdésekről; a bölcselet volt ugyanis Mihajlovna Agafjának egyik legkedvesebb tárgya.

A tavasz sokáig nem tudott kibontakozni. A nagybőjt utolsó heteiben derült és fagyos volt az idő. Napközben a napon olvadt, de éjjelenkint hét fokra szállott alá a hideg; olyan feneketlen volt a sár, hogy szekéren jártak az úttalan utakon. A húsvét aztán hóval köszöntött be. De ünnep másodnapján egyszerre langyos szél kerekedett, fölszállt a köd s három nap és három éjszaka szakadt a szeles, langyos eső. Negyednapra elállt a szél és sűrű, szürke köd ereszkedett alá, mintha csak a természetben történt változás titkait akarta volna eltakarni. Ebben a ködben eltakarodtak a vizek, megpattant és elvonult a jég, gyorsabb rohanással siettek tova a zavarosan tajtékzó patakok, s estére a Krasznája Gorjkán meghasadt a köd, bárányfelhőkké foszlottak szét a fellegek, kiderült, s kibontakozott az igazi tavasz. Reggelre kelve a ragyogó nap hamarosan megolvasztotta a vizeket takaró vékony jégkérget, s az egész langyos levegő szinte remegett az új életre támadt föld párolgásától. Kizöldült a tavalyi, s az ezernyi apró tűben kiserkedő fiatal fű, kipattantak a hófa, a ribizke- s a tapadó és fűszeres nyírfa rügyei, s az aranyos virággal teleszórt fiatal hajtások közt újra szabaddá lett méhek zümmögtek. Láthatatlan pacsirták daloltak a jégtől megtisztúlt tarlók s a zöldelő rétek bársonya fölött, az itt rekedt sötétbarna vízzel elborított laposak és mocsarak fölött följajdultak a bíbiczek, s tavaszi örömrivalgással darvak és vadlibák szálltak tova a magasban. Megbődűlt a réteken legelésző s helyenkint még téli szőrrel takart marha, bégető és gyapjukat hullató anyjuk mellett görbelábú

báránykák futkostak, a tó partján jókedvű asszonynépség szava pattogott, az udvarok táján nagyokat döngtek az ekéket és boronákat tatarozó parasztok szekerczéi. Beköszöntött az igazi tavasz.

XIII.

Levin fölhúzta nagy csizmáit, s ezúttal először nem a bundáját, hanem meleg posztókabátját, s átgázolva patakokon, melyek a napfényben csillogva, szemeit majd elvakították, hol jégen, hol ragadós sárban járva, kiment a gazdaságba.

A tavasz a szándékok és a tervezgetések időszaka. És Levin, mikor a házából kilépett, éppen úgy, mint tavaszszal a fa, mely még nem tudja, hogy duzzadó rügyeibe zárt fiatal ágai és hajtásai hogyan és hova fognak fejlődni, maga se volt még egészen tisztában vele, hogy miféle vállalkozásokba fog most kedves gazdaságában belebocsátkozni, de érezte, hogy a legszebb tervekkel és szándékokkal van tele. Mindenekelőtt a marha-állományt ment el megnézni. A tehenek, melyeket kieresztettek volt az alomudvarba, vedlett, sima szőrükkel csillogva sütkéreztek a napon, s nagyokat bődülve kéredzkedtek ki a rétre. Miután Levin kigyönyörködte magát a teheneiben, melyeket tetőtől-talpig, a legapróbb részletekig ösmert, megparancsolta, hogy hajtsák ki azokat a rétre, az alomudvarba meg a borjakat eresszék ki. A csordás vídáman elszaladt, hogy készüljön ki a rétre. A csordás-asszonyok fölkapták a rokolyájukat, s meztelen, fehér lábaikkal, a melyeket még nem barnított volt meg a nap, a sárban gázolva, vesszővel a kezükben futkostak a tavaszi ujjongástól kapatos és bőgő borjak után s terelték őket ki az udvarra.

Miután megnézte az idei szaporulatot, mely rendkívül szép volt, - a korai borjak majd akkorák voltak, mint egy paraszt-tehén, Pava leánya pedig háromhónapos korára fölért egy esztendős tinóval, - Levin megparancsolta, hogy hozzanak ki egy vályút és tegyenek szénát a szénatartóba. De kisült, hogy azok a szénatartók, melyeket még az őszszel csináltak a télen nem használt alomudvar számára, összetörtek. Elküldött az ácsért, a kinek az ő rendelkezései szerint most a cséplőgépen kellett volna dolgoznia. De kisült, hogy az ács a boronákat tatarozta, a melyeknek pedig már farsang hetében készen kellett volna lenniök. Ez nagyon bosszantotta Levint. Bosszankodott, hogy minduntalan ismétlődtek a gazdaságban ezek a rendetlenségek, a melyek ellen annyi esztendeig teljes erejével küzdött. A szénatartókat, melyekre télen nem volt szükség, mint megtudta, az igásjószág istállójába vitték, a hol aztán összetörtek, mert gyöngén voltak összetákolva. Kiderült ebből azonkívül az is, hogy a boronákat és más egyéb gazdasági szerszámokat, a melyeket parancs szerint még a tél folyamán kellett volna megvizsgálni és kitatarozni, s a melyek számára külön három ácsot fogadtak, nem voltak kitatarozva, s a boronákat akkor javítgatták, a mikor már menni kellett volna boronálni. Levin elküldött az intézőért; de legott maga is elindult, hogy őt fölkeresse. Az intéző, a ki épp úgy ragyogott az örömtől, mint ezen a napon minden, kivarrott bárányбőr-bekecsben jött a szérűskert felől s egy szalmaszálat tördelt az ujjai közt.

- Miért nincs az ács a cséplőgépnél?

- Már tegnap akartam jelenteni: a boronákat kell rendbehozni. Nyakunkon a szántás.

- Hát a tél mirevaló?

- Mire kell most az ács?

- Hova lettek a borjú-állásból a szénatartók?

- Megmondtam, hogy vigyék a helyükre. De beszélhet az ember az ilyen népségnek! - fakadt ki az intéző, s legyintett a kezével.

- Nem az ilyen népségnek, hanem az ilyen intézőnek! - mondotta Levin fölpattanva. - De hát akkor minek is tartom! - kiáltott rá. De eszébe jutván, hogy evvel semmire se megy, közepén abbahagyta a mondókáját, s csak fölsóhajtott. - Nos hát, lehet-e már vetni? - kérdezte rövid szünet után.

- A Turkinán túl holnap vagy holnapután már lehet.

- És a here?

- Elküldtem Vaszilijt és Miskát, azok majd elvetik. Csak azt nem tudom, átjutnak-e a feneketlen sáron.

- Hány deszjatint?

- Hatot.

- Mért nem valamennyit? - kiáltott föl Levin.

Hogy csak hat deszjatint vetettek be herével és nem húszat, ez még bosszantóbb volt. Úgy az elmélet, mint a saját tapasztalatai szerint is, a here csak akkor volt szép, ha lehetőleg korán, csaknem hó alá vetették el. S ezt Levin soha nem tudta elérni.

- Nincs emberem. Mit csináljak ennyi emberrel? Ma is hárman nem jöttek el. Itt jön Szemjon...

- No, te is ott hagyhattad volna a szalmát.

- Ott is hagytam.

- Hát az emberek hol vannak?

- Öten tárgyát (ez annyit jelentett, hogy trágyát) kevernek. Négyen meg a zabot forgatják, hogy meg ne dohosodjék, Dmitrics Konsztantin.

Levin nagyon jól tudta, hogy ez a „hogy meg ne dohosodjék” annyit jelentett, hogy a vetésre szánt angol zabot elrontották, - megint nem tették meg azt, a mit parancsolt.

- De hiszen még bőjtkor mondtam, hogy csöveket!... - kiáltott föl.

- Tessék csak megnyugodni, mindent a maga idejében.

Levin bosszúsan legyintett a kezével, elment a hombárba, megnézte a zabot s visszatért az istállóhoz. A zab még nem romlott el. De a munkások lapátokkal forgatták, pedig egyszerűen le is ereszthették volna az alsó hombárba. Miután Levin ezt elrendelte, s a munkások közül kettőt elküldött a here-vetéshez, az intéző által gerjesztett haragja valamelyest lecsillapult. De meg a nap is olyan gyönyörű volt, hogy nem lehetett haragudni.

- Ignat! - kiáltott oda a kocsisnak, a ki felgyűrt ingujjal mosta a hintót a kútnál. - Nyergelj szaporán...

- Melyiket parancsolja?

- Akár a Kolpikot.

- Igenis.

Mialatt a lovát nyergelték, Levin megint magához intette a körülötte settenkedő intézőt, hogy megbéküljön vele, s elkezdett neki a küszöbönálló tavaszi munkákról és gazdasági terveiről beszélni.

A trágyahordást valamivel előbb kell kezdeni, hogy a korai szénagyűjtésig minden meglegyen. Az ekékkel azt a távolfekvő darab földet kell fölszántani, mely ugarnak marad. A szénát nem felesekkel, hanem napszámosokkal kell lekaszáltatni.

Az intéző mindezt figyelmesen végighallgatta és szemlátomást erőlködött, hogy a gazda intézkedéseit helyeselje; a mellett azonban megint olyan reménytelen és szomorú képet vágott, a mely Levint, bár már nagyon jól ismerte, mindig fölháborította. Mintha csak azt mondta volna: ez mind szép és jó, egyébiránt, a mit az Isten ad.

Semmi se keserítette el Levint annyira, mint ez a modor, mely azonban minden intézőben megvolt, a ki csak megfordult nála. Valamennyien egyformán viselkedtek a szándékaival szemben, úgy, hogy most már nemhogy bosszankodott, de valósággal elkeseredett, s még nagyobb lelkesedést érzett magában arra, hogy evvel az ösmeretlen elemi erővel megküzdjön, a melyet nem is tudott másként megnevezni, mint: „a mit az Isten ad", s a mely állandóan ellenszegült neki.

- Már a mennyire lehet, Dmitrics Konsztantin, - szólott az intéző.

- Hát aztán mért ne lehetne?

- Föltétlenül kell még vagy tizenöt munkást fogadni. De nem jönnek. Ma voltak ugyan itt, de fejenkint hetven rúbelt kérnek egy nyárra.

Levin elhallgatott. Megint szemben állott vele az az erő. Tudta, hogy akárhogy' próbálgatták is, negyven, harminczhét, harmincznyolcz munkásnál többet a mostani árak mellett nem fogadhattak; negyvenet fogadtak, de többet nem. Mindamellett megpróbált tovább küzdeni.

- Küldjenek el Szurába, Csefirovkába, ha nem jönnek. Keresni kell.

- Küldeni csak küldenék, - szólt Fedorovics Vaszilij. - De a lovaink is el vannak csigázva.

- Majd veszünk. Egyébiránt tudom én azt, - tette hozzá mosolyogva, - hogy maga mindent csak kicsinyel és rosszal; de az idén már nem engedem ám, hogy a maga feje után járjon. Magam intézek mindent.

- A mi azt illeti, azt tartom, eddig is nyitva voltak a szemei, Dmitrijevics Konsztantin. Nekünk csak jobb, ha mindenen rajt' a gazda szeme...

- Tehát a Berjozovij Doly mellett vetik a herét? Elmegyek és megnézem, - mondotta, s fölpattant Kolpikra, a kis tömzsi fakóra, melyet a kocsis akkor vezetett elő.

- A folyón nem bír ám átmenni, Dmitrics Konsztantin, - kiáltott utána a kocsis.

- Akkor hát megyek az erdőn keresztül.

És Levin derék és pihent lovacskájának, mely meg-meghorkant a tócsák fölött és buzgón belefeküdt a szárba, szapora ügetésével a sáros udvaron keresztül kilovagolt a kapun s a földekre ért.

Ha már a marha-állások közt s a baromfi-udvarban is jókedve volt Levinnek, úgy ez a jókedv künn a földeken csak fokozódott. Buzgón poroszkáló lovacskáján egyenletesen imbolyogva, s a hó és a levegő frisseségével vegyes langyos illatot teli tüdővel élvezve, mikor a szétfolyó lábnyomokkal teleszórt, s itt-ott behorpadt és omlós hóréteggel borított úton keresztülment az erdőn, minden egyes mohostörzsű s duzzadt rügyekkel pompázó fájának megörült. Mikor az erdőből kiért, mint sima bársonyszőnyeg, beláthatatlan messzeségben terült el előtte az egyetlen kopár folt vagy pocsolya nélkül való zöld vetés, melyet csak itt-ott, a mélyedésekben piszkoltak be az olvadó hó maradványai. Még az se haragította meg, hogy egy paraszt gebét meg egy esztendős csődörcsikót látott, a mint a vetésébe gázoltak, (egy szembejövő paraszttal elkergettette őket), a paraszt Ipatnak furcsa és ostoba felelete se bosszantotta, a kivel találko-

zott, és megkérdezte tőle: - Nos, Ipat, lehet-e vetni nemsokára? - Szántani kell előbb, Dmitrics Konsztantin, - felelt Ipat. - Minél tovább ment, annál jobb kedve kerekedett, s a gazdasági terveknek egész serege, - egyik szebb, mint a másik! - villant meg a fejében: rézsút a déli oldalra cserjékkel szegni be az összes földeket, hogy a hó össze ne verődhessék alattuk; kihasítani vagy hat tagot ugarnak és hármat tartaléknak szénatermelésre, a tag végében aklokat építeni, tavat ásni, s a trágyázás érdekében hordozható karámokat csinálni a marha számára. Akkor azután háromszáz deszjátint bevetni búzával, százat burgonyával és százötvenet herével, úgy, hogy egyetlen kimerült deszjatin se legyen közte!

Ilyen ábrándokkal eltelve, s lovát, nehogy a vetést letiporja, óvatosan a mesgyéken át vezetve, elérkezett a munkásokhoz, a kik a herét vetették. A vetőmaggal megrakott talyiga nem a mesgyén, hanem a szántáson állott, s a téli búzavetést kivájták a kerekek s legázolták a lovak. Mindakét munkás a mesgyén ült s nyilván egy közös pipából pöfékelt. A föld, a melylyel a magot keverték, nem volt összemorzsolva, hanem göröngyökké fagyva vagy tapadva hevert a talyigán. A gazdát megpillantván, az egyik munkás, Vaszilij, odament a talyigához, Miska pedig elkezdett vetni. Ez se volt éppen rendjén, de a munkásokra Levin csak ritkán haragudott. Mikor Vaszilij odajött, Levin ráparancsolt, hogy vezesse a lovat a mesgyére.

- Sebaj, uram, majd begyöpösödik megint, - felelt Vaszilij.

- Kérlek, csak ne okoskodjál, - szólt Levin, - hanem fogadj szót.

- Igenis, - felelt Vaszilij, s a ló felé nyúlt. - A mi a vetést illeti, Dmitrics Konsztantin, - mondotta hízelegve, - elsőrangú. Csak a járás esik nehezen benne! Félpudra való sarat czipel az ember a bocskora talpán.

- Hát a földet mért nem szitáltátok át? - kérdezte Levin.

- De hiszen összemorzsoljuk úgyis, - felelt Vaszilij, egy marék földes magot a tenyerei közt dörzsölgetve.

Vaszilij nem tehetett róla, hogy szitálatlan földet szórtak a zsákjába, de azért mégis bosszantó volt a dolog.

Levinnek volt egy módszere, melyet már nem egyszer sikerrel kipróbált, s mely lecsillapította a bosszúságát, s mindazt, a mit rossznak látott, egyszeriben jóvá varázsolta. Most is ehhez a módszerhez folyamodott tehát. Elnézte, a mint Miska ballagott s minden lépés után lerázta a lábáról a hozzátapadt jókora göröngyöket, azután leugrott a lóról, kikapta Vaszilij kezéből a vetőzsákot s elindult vetni.

- Hol hagytad el?

Vaszilij odamutatott egy, a lábával húzott jelre, s Levin odament, hogy úgy, a hogy' tud, elkezdjen vetni. Nehéz volt a járás, akár a mocsárban, s Levin az első pászta után már kiizzadt, megállt és visszaadta a vetőzsákot.

- No, uram, ezért a pásztáért aztán nehogy engem szidjon a nyáron, - mondotta Vaszilij.

- Hogy-hogy'? - szólt Levin derülten, s már érezni kezdte a kipróbált módszer hatását.

- Nézze csak meg a nyáron. Hogy ki fog ríni a többi közül. Nézzen csak ide, a hol én vetettem a múlt őszszel. Hogy' elosztottam! Lám, Dmitrics Konsztantin, hiszen úgy iparkodom én, akár csak az édes apám volna. Magam se szeretek rosszúl csinálni semmit, és másnál se tűröm. Ha a gazdának jól megy a dolga, jól megy akkor nekünk is. Örül az ember szíve, - mondotta Vaszilij a földre mutatva, - ha ezt látja.

- Beh szép a tavasz, Vaszilij.

- Olyan tavasz ez uram, hogy még az öreg emberek sem emlékeznek ilyenre. Mostanában jártam otthon, s ott is egy öreg elvetett vagy három véka búzát. Azt mondja, hogy olyan, akár csak rozs volna.

- Rég elvetették már a búzát?

- Hisz' a múlt esztendőben megtanított rá; adott is nekem két mérőre valót. Egy fertályt eladtunk, három vékát meg bevetettünk.

- No hát csak vigyázz, jól szétmorzsold a göröngyöket, - mondotta Levin a lova felé menve, - és tartsd szemmel Miskát. Ha jó lesz a vetés, minden deszjatin után ötven kopejk jár ki neked.

- Alássan köszönöm. 'Sz amúgy is már olyan jó mi hozzánk.

Levin felült a lovára s elment megnézni a tavalyi herét, meg azt a tagot, a melyet most szántottak föl nyári búza alá.

Az ugaron pompáson állott a here. Már egészen kihajtott, s erősen zöldelt a tavalyi búzatarló letöredezett szálai közt. A ló bokáig besüppedt a sárba s czuppanó hangot adtak a lábai, mikor a szikkadozó földből kihúzta. A szántáson teljes lehetetlen volt keresztülmenni: csak ott bírta meg az embert, a hol még jég volt rajta, de a fölengedett barázdákban bokán fölül beleragadt az ember lába. A szántás kitűnő volt; két nap múlva már lehetett boronálni és vetni. Szép volt és jó volt minden. Visszafelé Levin a pataknak vette az útját, abban a reményben, hogy már leapadt benne a víz. És csakugyan keresztüljutott rajta s két vadkacsát is fölvert. „Már erdei szalonkáknak is kell lenni", - gondolta magában, s épp az utolsó fordulónál találkozott az erdőkerülővel, a ki megerősítette őt ebben a föltevésében.

Levin ügetve ment hazáig, hogy megebédeljen és estére rendbehozza a puskáját.

XIV.

Levin a legderültebb hangulatban érkezett haza, a mikor a főbejáró felől csilingelést hallott.

„Igen, a vasút felől jön, - gondolta, - most érkezett a moszkvai vonat... Vajon ki az? Hátha tán a bátyám, Nikoláj? Hiszen azt mondotta: lehet, hogy fürdőre megyek, de az is lehet, hogy elnézek hozzád." Az első pillanatban kellemetlenül érintette az a gondolat, s szinte meg is rémült tőle, hogy Nikolájnak a jelenléte majd megrontja ezt a boldog, tavaszi hangulatát. De elszégyelte magát ezen az érzésen, és legott lelkileg kitárta a karjait s örömteljes meghatottsággal várta, s egész lelkéből kívánta, hogy csakugyan ő legyen. Megbiztatta a lovát s az ákáczos mögé érve, a vasuti állomás felől egy trojkát s benne egy bundába burkolt úriembert pillantott meg. Nem a bátyja volt. „Óh, csak valami kellemes ember legyen, a kivel legalább el lehet beszélgetni", - gondolta magában.

- Áá! - kiáltott föl Levin örömmel s mindkét kezét az ég felé nyújtotta. - Micsoda kedves vendég! Jaj beh' örülök, hogy itt vagy! - tört ki belőle, miután Arkágyevics Sztepánt megösmerte.

„No most biztosan megtudom, férjhezment-e, vagy hogy mikor fog férjhezmenni", - villant meg a fejében.

S ezen a gyönyörű tavaszi napon úgy érezte, hogy a reá való visszaemlékezés már egy csöppet se fáj neki.

- Nos, úgy-e nem vártál? - mondotta Arkágyevics Sztepán, s leugrott a szánról. Az orra, az arcza és a szemöldökei tele voltak föcsölve sárral, de azért jókedvtől és egészségtől duzzadt

az arcza. - Eljöttem, hogy lássalak, - ez egy, - mondotta s megölelte és megcsókolta őt, - hogy snefflesre menjek - ez kettő, s hogy Jergusovoban az erdőt eladjam - ez három.

- No ez derék! De micsoda tavasz?! Hogy' van az, hogy szánkón jöttél?

- A szekérút még rosszabb, Dmitrics Konsztantin, - felelt a jamscsik, a kit jól ismert.

- Igazán mondom, nagyon, de nagyon örülök, - ismételte gyerekes örömmel és őszinte mosolylyal az ajkán Levin.

Bevezette a vendégét a vendég-szobába, a hova behozták Arkágyevics Sztepán holmiját is: egy böröndöt, egy puskát tokban s egy szivaros táskát és magára hagyván őt, hogy megmosakodjék és átöltözzék, ezalatt elment az irodába, hogy a szántás és here-vetés iránt intézkedjék. Mihajlovna Agafja, a ki mindig nagyon sokat tartott a ház becsületére, már az előszobában elfogta az ebédre vonatkozó kérdéseivel.

- Csinálja, a hogy' akarja, csak minél előbb meglegyen, - mondotta és bement az intézőhöz.

Mire visszatért, Arkágyevics Sztepán megmosakodva, megfésülködve s mosolylyal az ajkán lépett ki az ajtón, s együtt mentek föl az emeletre.

- Jaj beh' örülök, hogy végre eljutottam hozzád! Most legalább megtudom, mik azok a titokzatos dolgok, a miket te itt művelsz. De igazán mondom, irígyellek. Milyen ez a ház és milyen pompás itt minden! Derült, világos, - mondotta Arkágyevics Sztepán megfeledkezvén róla, hogy nem mindig van tavasz, s nem mindig olyan derűltek a napok, mint a mai. - És a dadácskád, micsoda remek egy teremtés! Kívánatosabb volna persze egy csinos, kötényes szobaczicza, de a te szerzetesi életedbe és szigorú stylusodba ez pompásan beleillik.

Arkágyevics Sztepán sok érdekes újságot mesélt, egyebek közt azt is, a mi Levint különösen érdekelhette, hogy a bátyja, Ivánovics Szergej, az idén nyárra ide készül hozzá.

De Kitiről és általában Scserbaczkijékról egy árva szót se szólt Arkágyevics Sztepán; csak a felesége üdvözletét adta át. Levin háládatos volt a tapintatosságáért s rendkívül örült a vendégének. Mint magányosságának az ideje alatt mindig, a gondolatoknak és érzéseknek egész tömege torlódott össze benne, a melyet nem közölhetett a környezetével és így most kiöntötte Arkágyevics Sztepán előtt úgy a tavasz poetikus örömét, mint a gazdaság körül fölmerült kudarczait és terveit, az általa olvasott könyvek kapcsán támadt gondolatait és észrevételeit, de elsősorban munkában lévő könyvének az alapeszméjét, a melynek, bár ezt tán ő maga se vette észre, az összes eddigi gazdasági művek bírálata szolgált alapúl. Arkágyevics Sztepán bár mindig kedves, és a legapróbb czélzások iránt is fogékony volt, ezúttal különösen kedvesnek látszott, s Levin egy új, reá nézve hízelgő vonást, valami tiszteletet és gyöngédséget is fedezett fel benne maga iránt.

Mihajlovna Agafja és a szakács abbeli törekvésének, hogy az ebéd különösen jó legyen, mindössze az lett a következése, hogy a két kiéhezett jóbarát teleette magát vajaskenyérrel, hidegsülttel és besózott gombával, no meg még az is, hogy Levin lepény nélkül való levest is tálaltatott föl, a melylyel a szakács különösen meg akarta lepni a vendéget. De Arkágyevics Sztepán, bár más ebédekhez volt szokva, mindent kitűnőnek talált: a fűszeres bor, a kenyér, a vaj és különösen a hideg sült, a besózott gomba, a csalánból készült scsi, a fehér mártással leöntött csirke s a fehér krimi bor - minden pompás és csuda jó volt.

- Remek, remek, - mondotta, a pecsenye után, vastag szivarkára gyújtva. - Úgy érzem itt magamat nálad, mint mikor az ember a gőzhajóról, az örökös zaj és rázás után kilép a csöndes partra. Te tehát azt állítod, hogy a munkás-elemet kell tanulmányozni, s a gazdasági módszerek kiválasztásánál ennek kell irányadónak lennie. Én persze avatatlan vagyok; de nekem úgy

tetszik, hogy az ilyen elméletnek, s az elmélet alkalmazásának a munkásra is befolyással kell lennie.

- Igen, de megálljunk csak: én nem a politikai gazdaságról, hanem a gazdasági tudományról beszélek. Ennek olyannak kell lennie, mint a természettudománynak, s szem előtt kell tartania az adott jelenségeket és a munkást, a maga gazdasági és néprajzi...

Ebben a pillanatban lépett be Mihajlovna Agafja a befőttel.

- No Fedorovna Agafja, - mondotta neki Arkágyevics Sztepán, miközben köpczös ujjainak a csücskét megcsókolta, - micsoda hidegsültet, micsoda fűszeres bort adott!... De nem kell még mennünk, Kosztya? - tette hozzá.

Levin az ablakon keresztűl kinézett a csupaszkoronáju erdő mögött leáldozó napra.

- Bizony jó lesz, - mondotta. - Kuzjma, befogni a könnyű kocsiba! - s ezzel leszaladt a földszintre.

Arkágyevics Sztepán, a ki legott követte, saját kezeivel vette ki a fényezett szekrénykéből a vitorlavászon-tokot, s óvatosan kezdte kiszedni belőle drága és újszerkezetű puskáját. Kuzjma, a ki már előre megszimatolta a pazar borravalót, nem tágított Arkágyevics Sztepán mellől, segített neki fölhúzni a harisnyáit, meg a csizmáit, a mit Arkágyevics Sztepán örömest bízott reá.

- Mondd meg kérlek Kosztya, ha Rjabinin, a kereskedő jönni talál, - mára rendeltem ide, - ne küldjék el, hanem várjon be itt...

- Talán bizony Rjabininnek adod el az erdőt?

- Igen. Ösmered?

- Persze, hogy ösmerem. Volt vele dolgom „határozottan és véglegesen".

Arkágyevics Sztepán elmosolyodott. „Véglegesen és határozottan", ez volt csakugyan a szavajárása.

- Igen, roppant furcsán beszél. Tudja ám, hova megy a gazdája! - tette hozzá s megczirógatta Laszkát, mely szűkölve settenkedett Levin körül, s hol a kezeit, hol a puskáját meg a csizmáit nyalogatta.

A kocsi már ott állott, mikor az udvarra kiléptek.

- Befogattam, bár nincs valami messze; vagy tán inkább gyalog menjünk?

- Nem, gyerünk csak kocsin, - mondotta Arkágyevics Sztepán a kocsihoz lépve. Fölült, betakarta a lábait egy tigrisbőrhöz hasonló pokróczczal és szivarra gyújtott. - Hogy' esik az, hogy te nem dohányzol? A szivar nemcsak hogy élvezet, de az élvezet külső jele és koronája. Ez aztán az élet! Milyen pompás! Lám, így szeretnék én élni!

- Hát ki tiltja? - szólt Levin mosolyogva.

- Óh, te boldog ember vagy. Megvan mindened, a mit csak szeretsz. Szereted a lovakat, - vannak; a kutyákat, - vannak; a vadászatot, - megvan; a gazdaságot, - megvan.

- Lehet, hogy csak azért van így, mert én mindennek örülök, a mim van, és nem szomorkodom azon, a mi nincs, - mondotta Levin, s Kitire gondolt.

Arkágyevics Sztepán megértette, ránézett, de nem szólt semmit.

Levin hálás volt Oblonszkij iránt azért, hogy mikor észrevette, hogy félt a Scserbaczkijékról való beszélgetéstől, szokott tapintatával egy árva szót se szólott neki róluk; pedig Levin most már nagyon szerette volna tudni azt, a mi annyira gyötörte, de nem volt bátorsága, hogy szóbahozza.

- Nos, és a te ügyeid hogy' állanak? - kérdezte Levin, eszébe jutván, milyen nem szép tőle, hogy csak magára gondol.

Arkágyevics Sztepán szemei vidáman fölcsillantak.

- Lásd, te nem ösmered el, hogy a kalácsot is szerethesse az ember, mikor megvan a jó házikenyere otthon; te szerinted ez bűn; én pedig nem ösmerem el az életet szerelem nélkül, - mondotta, a maga módja szerint magyarázván Levin kérdését. - Mit csináljak, ha már ilyennek vagyok teremtve. És igazán mondom, másokra ebből oly kevés rossz hárul, az embernek meg annyi gyönyörűséget szerez...

- Hogy-hogy', van talán valami újság? - kérdezte Levin.

- De van ám, barátocskám! Lásd, te bizonnyal ösmered az Osszián-féle asszonyok typusát... azokat, a kiket álmodban szoktál látni... Lásd, ezek az asszonyok a valóságban is megvannak... és ezek az asszonyok rettenetesek. Az asszony, az olyasvalami, bármennyire tanulmányozod is, mindig egészen újnak látod.

- Akkor jobb nem is tanulmányozni.

- Nem áll. Valamelyik mathematikus azt mondotta, hogy az élvezet nem az igazság fölfedezésében, hanem a keresésében van.

Levin szótlanúl hallgatta, s minden erőlködése mellett sem tudta magát a barátja fölfogásába sehogy' se beleélni s nem tudta fölfogni az érzéseit és annak a gyönyörüségét, hogy valaki ilyen asszonyokat tanulmányozzon.

XV.

A leshely nem messze a patak partján egy kis nyárfás szélén volt. Az erdőhöz érve, Levin leugrott és odavezette Oblonszkijt egy mohos és vizenyős tisztás sarkára, a melyről már eltakarodott volt a hó. Ő maga a másik szélére tért vissza egy kettős nyírfa tövébe, a puskáját a legalsó száraz villásághoz támasztva, levetette a köpenyét, fölcsatolta a töltényövét s megpróbálta, elég szabadon mozognak-e a karjai.

Az őszülő, vén Laszka, a ki nyomon követte őt, vele szemben óvatosan leült és hegyezte a fülét. A nap leáldozott a nagyerdő mögött, s a nyárfásban szétszórt nyírfák, lecsüggő ágaikkal s duzzadt és minden pillanatban kipattanni kész rügyeikkel élesen rajzolódtak le a tiszta levegőben.

A sűrű erdőből, a hol még megmaradt a hó, kanyargó, keskeny erekben alig hallhatóan csörgedezett kifelé a víz. Apró madárkák csicseregtek s szálltak olykor-olykor egyik fáról a másikra.

A teljes csönd pillanataiban hallatszott az avar levelek zizegése, melyeket a szikkadó föld és a fű növése zörrentett meg.

„Hallga csak! Még a fű növését is szinte látni és hallani!" - mondotta magában Levin, a mint egy fiatal fűszál tűcskéje mellett meglibbent egy nyirkos, palaszínű nyárfalevél. Elkezdett hallgatózni s hol a nyirkos és mohos földet, hol a fülét hegyező Laszkát, hol az erdőnek a

hegy tövében előtte elterűlő sudár-tengerét, hol pedig a fehéres felhősávokkal elborított, lassan sötétedő eget nézte. Lassu szárnycsapásokkal egy héja szállott fönn a magasban a távoli erdő fölött. A madarak mind buzgóbban és hangosabban csacsogtak a sűrű bozótban. Nem messze meghuhhant egy fülesbagoly, s Laszka összerezzenve, óvatosan lépett egyet-kettőt, majd oldalra szegezett fejjel fülelni kezdett. A patakon túlról kakuk hallatszott. Szokott hangján kettőt szólott, majd meghördült, a végét elhadarta és megzavarodott.

- No tessék! Már a kakukmadár is itt van! - mondotta Arkágyevics Sztepán, s kilépett a bokrok mögűl.

- Igen, hallom, - felelt Levin, nem szívesen zavarván meg az erdő csöndjét saját maga előtt is kellemetlennek tetsző hangjával. - Korán megjöttek az idén.

Arkágyevics Sztepán alakja megint eltűnt a bokrok mögött, és Levin csak egy gyujtó fölvillanó lángját látta, melyet egy szivarka pirosan izzó csücske és kékes füst követett.

- Csek! Csek! - csattantak meg az Arkágyevics Sztepán fegyverének a kakasai.

- Hát amott mi szól? - kérdezte Oblonszkij, fölhíván Levin figyelmét egy elnyujtott nyikkanásra, mely olyan volt, mintha valami pajkos csikó, vékonyka hangon elnyerítette volna magát.

- Hát nem tudod mi az? Egy hím nyulacska. De most csönd legyen! Hallga, már jön! - szólt Levin szinte kiáltva s fölhúzta a kakasait.

Fínom czirpenés hallatszott a távolból, s a vadász előtt oly jól ismert, megszokott ütemben alig két másodperczre rá - egy második, harmadik, a harmadik czirpenés után pedig tompa korrogás.

Levin mozdúlatlanúl pislogott a szemeivel jobbra-balra, s íme közvetlen előtte, a nyárfák sudarainak egymásba olvadó fiatal hajtásai fölött egy repülő madár bukkant föl a homályos-kék égen. Egyenesen föléje tartott; a kifeszített szövet szabályos repegetéséhez hasonló korrogás már közvetlenül a füle fölött hallatszott; látszott már a madár hosszú csőre és nyaka is, és abban a pillanatban, mikor Levin a puskát vállához emelte, a bokor mögül, hol Oblonszkij állott, piros villanás csillant föl, mire a madár előbb mint a nyíl lecsapott, majd ismét fölvágódott. Még egy villanás csillant föl, dördűlés hallatszott utána; s a madár szárnyaival csapkodva, mintha a levegőben meg akart volna kapaszkodni, megállt, s a következő pillanatban lepottyant a mocsaras földre.

- Talán bizony elhibáztam? - kiáltott föl Arkágyevics Sztepán, a ki a füst mögűl nem láthatott jól.

- Itt van la! - mondotta Levin Laszkára mutatva, mely egyik fülét hegyezve, s bozontos farkának a végét magasan lengetve, mintha csak el akarta volna nyújtani az élvezetet, lassan lépkedve és szinte mosolyogva hozta oda az elejtett madarat a gazdájának. - No, örülök, hogy sikerült, - szólott Levin, de egyúttal irigység is támadt benne azért, hogy nem ő ejthette el a sneffet.

- A jobb csőből gyalázatosan ráhibáztam, - felelt Arkágyevics Sztepán, miközben a puskáját töltötte. Pszt... jön...

És csakugyan, egymást szaporán követő, átható czirpelés hallatszott. Csak czirpelve és nem korrogva, egymással enyelegve s egymást kergetve két sneff szállott a vadászok feje fölött. Négy lövés dördült el, s a sneffek, mint a fecskék, gyorsan czikázva tűntek el szem elől.

- - - -

A húzás kitünő volt. Arkágyevics Sztepán még két darabot lőtt, Levin is kettőt, a melyek közül az egyiket nem találta meg. Sötétedni kezdett. A derűlt, ezüstös Vénus szelíd fényével már ott csillogott a nyugoti ég alján a nyírfák mögött, s keleten, magasan fönn pirosas tüzű szemeivel ragyogott a komor Arcturus. A feje fölölt Levin megtalálta, de csakhamar el is vesztette szem elől a Gönczöl-szekerének csillagjait. A sneffek már nem húztak; de Levin elhatározta, hogy még vár addig, a míg a Vénus, mely most egy nyírfa bizonyos ágacskája alatt látszott, az ág fölé emelkedik, s míg a Gönczöl-szekerének csillagjai mindenünnen tisztán láthatók lesznek. A Vénus már fölébe emelkedett a kis ágacskának, a Gönczöl-szekerének a rúdja és a kerekei már tisztán láthatók voltak a sötétkék égen, de Levin még mindig várt.

- Nem megyünk még? - kérdezte Arkágyevics Sztepán.

Csönd volt az erdőben s egyetlen madárka se mocczant.

- Várjunk még egy csöppet, - felelt Levin.

- Amint tetszik.

Most mindössze vagy tizenöt lépésnyire állottak egymástól.

- Sztiva! - szólalt meg egyszerre Levin, egészen bátortalanúl, - mért nem mondod el, vajon férjhezment-e már a sógornőd, s ha még nem, mikor megy?

Levin olyan erősnek és nyugodtnak érezte magát, hogy, a mint hitte, - semmiféle válasz sem izgathatta volna föl. De arra, a mit Arkágyevics Sztepán felelt, éppenséggel nem számított.

- Nem is gondolt és nem is gondol rá, hogy férjhez menjen, de nagyon beteg s az orvosok külföldre küldték. Még az életéért is aggódnak.

- Micsoda! - kiáltott föl Levin. - Nagyon beteg? Mi baja? Hogy' van, hogy...

Mialatt így beszélgettek, Laszka a füleit hegyezve fölpillantott az égre, majd pedig szemrehányó pillantást vetett reájuk.

„No tessék, eltalálták, mikor kell beszélgetni, - gondolta. - Ott repűl a fejük fölött... Csakugyan, úgy is van. Elszalasztják..." - gondolta magában.

De ebben a pillanatban mind a ketten egyszerre meghallották azt az átható czirpelést, mely szinte belezúgott a füleikbe, mind a ketten egyszerre kapták a puskájukat, s két villanás csillant föl s két dördűlés hallatszott ugyanabban a pillanatban. A magasan repűlő sneffnek egyszeriben lelankadtak a szárnyai s a hajladozó fiatal hajtások közt leesett a sűrűbe.

- No, ez pompás! Közös! - kiáltott föl Levin s Laszkával a sűrűbe sietett, hogy a sneffet megkeresse. „Ah, úgy, mi is volt az a kellemetlenség?... - jutott az eszébe. - Igen, Kiti beteg... Mitévők legyünk, nagyon sajnálom", - gondolta magában.

- Áá, megtaláltad! No lám, milyen okos állat vagy te, - mondotta, miközben kivette Laszka szájából a még meleg madarat, és beletette immár csaknem teli vadásztarisznyájába. - Megvan, Sztiva! - kiáltott föl.

XVI.

Hazaérkezvén, Levin apróra kikérdezte Kiti betegségének és Scserbaczkijék terveinek minden részletét, s bár az ilyesmit lelkiismeretbe vágó dolog volt beösmerni, az, a mit hallott, kellemesen érintette őt. Kellemesen azért is, mert így még volt némi reménye, de még inkább

azért, mert az volt beteg, a ki neki annyi fájdalmat okozott. De mikor Arkágyevics Sztepán elkezdett beszélni Kiti betegségének az okairól, és Vronszkij nevét is említette, Levin közbevágott:

- Semmiféle jogom sincs hozzá, hogy családi titkokba avatkozzam, de meg, az igazat megvallva, nem is igen érdekelnek.

Arkágyevics Sztepán alig észrevehetően elmosolyodott. Nem kerülte el a figyelmét az a pillanatnyi és oly jól ismert változás Levin arcán, mely épp annyira sötét lett egyszerre, a mennyire derült volt még csak az előző perczben is.

- Az erdő dolgában már teljesen végeztél Rjabininnal? - kérdezte Levin.

- Igen, végeztem. Nagyon szép ár, harmincznyolczezer rúbl. Nyolczezret előre fizet, a többit pedig hat esztendő alatt. Roppant sokáig bajlódtam vele. Senki sem akart többet adni érte.

- Következésképpen ingyen adtad oda, - szólt Levin komoran.

- Hogy-hogy' ingyen? - kérdezte Arkágyevics Sztepán kedélyes mosolylyal, tudván, hogy Levinnek most semmi se lesz ínyére.

- Azért, mert az az erdő megér legalább ötszáz rúblt deszjátinonkint, - felelt Levin.

- Óh ezek a gazdák! - szólott Arkágyevics Sztepán tréfásan. - Ez a ti lenéző modorotok, velünk városi emberekkel szemben!... De mikor arról van szó, megcsinálni valamit, mi csináljuk meg a legjobban. Hidd el, kiszámítottam én mindent, - mondotta, - s nagyon jól adtam el ezt az erdőt, úgy, hogy szinte attól tartok, hogy még utóbb visszalép. Mert hiszen ez nem productiv erdő, - mondotta Arkágyevics Sztepán, ezzel a *„productiv"*-val teljesen meg akarván győzni Levint arról, hogy a kétségei jogtalanok, - hanem inkább tüzelőfa-erdő. S egy deszjatin nem ad ki többet harmincz szazsen-nél,[3] ő pedig kétszáz rúblt fizet érte deszjatinonkint.

Levin megvetően elmosolyodott. „Ismerem én már, - gondolta magában, - a városi embereknek ezt a tempóját, hogy miután minden tíz esztendőben vagy kétszer megfordúlnak falun, és megjegyeznek maguknak két-három falusi szót, ezt derűre-borúra alkalmazzák s meg vannak róla győződve, hogy mindent tudnak. *Productiv, nem ad ki többet harmincz ölnél.* Elszajkózza a szavakat, de nem ért belőlük semmit."

- Nekem soha se fog eszembe jutni, hogy kitanítsalak, mit kell firkálnod ott a törvényszéknél, - mondotta; - hanem ha szükségem van valamire, egyszerűen megkérdezlek. Te pedig meg vagy róla győződve, hogy tökéletesen értesz az erdőgazdasághoz. Nem könnyü dolog ám az. Vajon megolvastad te a fáidat?

- Hogy-hogy' megolvastam-e? - szólott mosolyogva Arkágyevics Sztepán, még mindig azon iparkodván, hogy rossz hangulatából kizökkentse a barátját. - Megolvasni a homokszemeket, a planéták súgarait, ha képes volna is rá egy nagy elme...

- No persze, de Rjabinin nagy elméje képes rá. Nincs a világon az a kereskedő, a ki erdőt vegyen a nélkül, hogy a fákat megolvasná, ha csak nem adják neki ingyen, mint te. A te erdődet én nagyon jól ösmerem. Minden esztendőben többször megfordulok ott vadászni és mondhatom, hogy az az erdő megért ötszáz rúblt készpénzben, ő pedig fizet neked kétszázat - részletekben. Szóval vagy harminczezer rúblt ajándékoztál neki.

- Ugyan hadd el, kérlek, - mondotta Arkágyevics Sztepán panaszosan: - hát mért nem adott annyit senki?

[3] Százsen = 3 arsin, egy arsin = 0.711 méter. (A ford.)

- Azért, mert megállapodása van a többiekkel; megfizette őket, hogy mondjanak le róla. Volt dolgom valamennyiükkel, ösmerem őket. Ezek nem is kereskedők, hanem uzsorások. Olyan dologba, a hol csak tíz-tizenöt százalékra van kilátása, nem is megy bele, inkább vár, míg húsz kopejkért vehet egy rúblt.

- Hadd el no! Rosszkedvű vagy, ennyi az egész.

- Legkevésbbé sem, - mondotta Levin komoran, mikor hazaértek.

A kapu előtt már ott állott a bőrrel feszesen bevont és vassal körülpántozott paraszt-szekér, a feszűlő, széles istrángokkal befogott, jól táplált lóval. A kocsin vérmesen piros ábrázattal, övvel szorosan körülkötve ott ült egy kereskedősegéd, a ki egyúttal kocsisa is volt Rjabininnak. Maga Rjabinin már benn volt a házban s az előszobában találkozott a két jóbaráttal. Rjabinin középkorú, magas, szikár, bajuszos ember volt, előrenyúló álla beretválva, zavaros szemei kidülledtek. Hosszú, kék kabát volt rajta, gombokkal a hátulja alatt, s bokában ránczos, ikrában sima, magosszárú csizma, a melyre még jókora sárczipőt is húzott. Kerek mozdulatot téve, letörülte kendőjével az arczát s begombolván a kabátját, mely már amúgy is jól állott rajta, mosolylyal üdvözölte a belépőket s kezet nyújtott Arkágyevics Sztepánnak, olyanformán, mintha el akart volna venni tőle valamit.

- No lám, hát maga is megérkezett, - mondotta Arkágyevics Sztepán s kezet nyújtott neki. - Nagyon jól van.

- Nem mertem nem engedelmeskedni Exczellencziád parancsának, bár az út bizony gyalázatos. Mondhatom, hogy egész úton gyalog jöttem, de azért időre megérkeztem. Dmitrics Konsztantin, alázatos szolgája, - fordult oda Levinhez, vele is iparkodván kezet fogni. De Levin a homlokát ránczolva úgy tett, mintha nem vette volna észre a kezét, s kezdte a sneffeket előszedegetni. - Vadászni méltóztattak lenni? Hát ez vajon miféle madár? - tette hozzá Rjabinin, kicsinylőleg mustrálgatva a sneffeket: - alkalmasint jóízű. - S elégedetlenűl kezdte csóválni a fejét, erősen kételkedvén benne, hogy ez az inczifinczi jószág megérje a hozzávalót.

- Akarsz tán a szobámba menni? - kérdezte Levin sötéten összeránczolt homlokkal, francziául, Arkágyevics Sztepántól. - Menjetek a szobámba, ott aztán tárgyalhattok.

- Nagyon szívesen, a hova parancsolja, - szólt Rjabinin lenéző méltósággal, mintha azt akarta volna éreztetni, hogy másokra nézve tán foroghatnak fönn nehézségek az iránt, hogy kivel és hogyan érintkezzenek, de ő soha és semmiben nem ösmer nehézségeket.

A szobába lépve Rjabinin szokása szerint körülnézett, a szentképet keresve, de bár megtalálta, nem vetett keresztet magára. Megnézte a szekrényeket, a könyves-polczokat s ugyanolyan kételyekkel eltelve, mint a sneffekkel szemben, megvetően elmosolyodott, semmiképpen sem tudván belenyugodni, hogy az az inczifinczi jószág megérje a hozzávalót.

- Nos hát, elhozta a pénzt? - kérdezte Oblonszkij. - Üljön le.

- A pénz nálunk nem játszik szerepet. Azért jöttem, hogy találkozzunk és elbeszélgessünk...

- Elbeszélgessünk, miről? De üljön hát le.

- Ha parancsolja, - mondotta Rjabinin, s a lehető legkényelmetlenebb módon a szék támlájára könyökölve, leült. - Engednie kell valamit, herczeg. Így, lehetetlen. Pedig a pénz az utolsó kopejkig készen áll. A pénz nem okoz késedelmet.

Levin, ki ezalatt a puskáját rakta volt el a tokjába, már-már kilépett az ajtón, de a kereskedő szavait hallván, megállt.

- Hiszen így is ingyen kapja azt az erdőt, - mondotta. - Későn tudtam meg a dolgot, különben én szabtam volna meg az árát.

Rjabinin fölkelt s alulról fölfelé szótlan mosolylyal nézett végig Levinen.

- Dmitrics Konsztantin, ön nagyon is fukar, - jegyezte meg mosolyogva, s Arkágyevics Sztepán felé fordult, - határozottan lehetetlenség kapni tőle valamit. Alkudtam a búzájára, szép pénzt kínáltam.

- Miért adnám én magának ajándékba, a mi az enyém? Én se csak úgy találtam ám, se pedig nem loptam.

- Engedelmet kérek, manapság lopni határozottan lehetetlenség. Manapság véglegesen be van hozva a nyilvános igazságszolgáltatás, manapság jól van minden; nem hogy még lopni lehetne. Mi becsületesen alkudoztunk. Drágára tartják az erdőt, lehetetlen, hogy az ember hasznot lásson belőle. Én csak valamelyes kis árengedést kérek.

- De hát voltaképpen meg van-e kötve az üzlet vagy nincsen? Ha megvan, akkor nincs mit alkudozni, ha pedig nincsen, - mondotta Levin, - megveszem én az erdőt.

A mosoly legott eltűnt Rjabinin arcáról. Vércseszerű, ragadozó és kegyetlen kifejezés ült ki rája. Fürge, csontos ujjaival kigombolta a kabátját, föltárta duzzadó ingmellét, a mellénye rézgombjait és az óraláncát, s szaporán elővett egy ócska, kövér erszényt.

- Bocsánatot kérek, az erdő az enyém, - mondotta, hamarosan keresztet vetvén magára és kinyújtotta a kezét. - Itt van a pénz, enyém az erdő. Ime, így köt üzletet Rjabinin, s nem néz a garasra, - tette hozzá mogorván s elkezdett a bugyellárisával hadonászni.

- Én a te helyedben nem sietnék vele, - mondotta Levin.

- No de kérlek, - szólt Oblonszkij csodálkozva, - hiszen szavamat adtam.

Levin becsapta az ajtót, s kiment a szobából. Rjabinin rábámult az ajtóra, s mosolyogva csóválta a fejét.

- Csupa fiatalság, véglegesen, csupa legénykedés, semmi egyéb. Hiszen, szavamra mondom, csak puszta becsületből veszem meg azt az erdőt, hogy elmondhassam, hogy Oblonszkijtól Rjabinin és nem valaki más vette meg az erdőt. Azt még csak az Isten tudja, vajon fordúl-e rajta haszon. Istenemre mondom. Ha úgy tetszik, megcsinálhatjuk a szerződést...

Egy órára rá Rjabinin a köntösét összekapva s a kabátja kapcsait bekapcsolva, zsebében a szerződéssel, felült feszesen körülpántozott paraszt-szekerére és elment haza.

- Óh, ezek az urak! - mondotta a segédjének: - egy húron pendül valamennyi.

- Biz' úgy ám, - felelt a segéd s fölgombolva a bőr-sármentőt, átadta a gyeplőt a gazdájának. - És a vásárral, Ignatyics Mihail, hogy' állunk?

- No, no...

XVII.

Arkágyevics Sztepán bankóktól duzzadó zsebbel, - a melyeket Rjabinin három hónapra előre kifizetett neki, - ment föl az emeletre. Az erdő dolgát elintézte, a pénz ott volt a zsebében, a sneff-les pompásan sikerült, s így Arkágyevics Sztepán a legvídámabb hangulatban volt, s éppen azért nagyon szerette volna azt a rossz hangulatot, mely Levinre rájött, eloszlatni.

Szerette volna vacsoránál épp oly kellemesen fejezni be a napot, mint a milyen kellemesen kezdődött.

Levin csakugyan nagyon rosszkedvű volt s bármennyire iparkodott is kedves vendége iránt gyöngéd és szeretetreméltó lenni, nem bírt magán erőt venni. Annak a hírnek a mámora, hogy Kiti nem ment férjhez, lassanként kezdett a fejébe szállni.

Kiti tehát nincs férjnél és beteg, betege pedig a szerelemnek, egy olyan férfi iránt, a ki őt megvetéssel illette. Ez a sérelem mintha bizonyos tekintetben visszahullott volna ő reá. Vronszkij megvetéssel illette Kitit, Kiti pedig őt, Levint. Következésképpen Vronszkijnak joga volt hozzá, hogy Levint lenézze, tehát ellensége volt neki. De Levin erre mind nem gondolt. Úgy homályosan érezte, hogy van a dologban valami ő rá nézve is sértő, de azért most nem azon bosszankodott, a mi voltaképpen bántotta, hanem belekötött mindenbe, a mi csak az útjába esett. Az erdővel való ostoba üzlet, a csalás, a melynek Oblonszkij áldozatúl esett, s mely az ő házában lett teljessé, valósággal fölháborította.

- Nos elvégezted? - kérdezte, mikor odafönn Arkágyevics Sztepánnal találkozott. - Akarsz vacsorálni?

- Bizony nem mondok nemet. Hogy nekem falun milyen étvágyam van, az valóságos csuda! Hát Rjabinint nem hívtad meg?

- Eh, hogy vinné el az ördög!

- Hanem furcsán bánsz vele, azt meg kell adni! - szólt Oblonszkij. - Még csak kezet sem adtál neki. Mért nem adtál neki kezet?

- Azért, mert az inasomnak sem adok kezet, a ki pedig százszorta különb nála.

- De micsoda maradi ember vagy te, hallod! Hát a társadalmi osztályok összeolvadása? - mondotta Oblonszkij.

- A kinek tetszik az összeolvadás, ám, kedves egészségére, - én undorodom tőle.

- No, most már látom, hogy határozottan maradi vagy.

- Igazán mondom, sohase gondolkoztam felőle, hogy mi vagyok. Én - Levin Konsztantin vagyok, több semmi.

- Még pedig Levin Konsztantin, a ki nagyon rosszkedvű, - tette hozzá Arkágyevics Sztepán mosolyogva.

- Igaz, rosszkedvű vagyok, és tudod-e miért? A te - bocsáss meg, - ostoba üzletedért...

Arkágyevics Sztepán kedélyesen összeránczolta a homlokát, mint az olyan ember, a kit ártatlanúl sértegetnek és keserítenek.

- Ugyan hadd el, - mondotta. - Mikor volt rá eset valaha, hogy ha valaki eladott valamit, az eladás után legott ne mondták volna neki: „pedig sokkal többet ér ám." De a míg eladó volt, senki sem ígért érte többet... Nem, úgy látom, neked a fogad fáj erre a szerencsétlen Rjabininra.

- Lehet, hogy fáj. És tudod-e, miért? Erre persze megint azt fogod mondani, hogy maradi ember vagyok, vagy más valami ehhez hasonló rettenetes szót vágsz hozzám; de azért mégis bosszant és fáj látni a nemességnek ezt a minden oldalról tapasztalható elszegényedését, azét a nemességét, a melyhez magam is tartozom, és a társadalmi osztályok minden összeolvadása ellenére is, örülök, hogy tartozom... S ez az elszegényedés nem a fényüzés következménye. Az még nem volna baj, végre is urasan élni - ez nemesekhez illő dolog, s ehhez csak nemesek értenek. Most a parasztok itt körülöttünk összevásárolják a földeket, - ez engem nem bánt. Az

úr nem csinál semmit, a paraszt dolgozik, és kiszorítja a semmittévő embereket. Ennek így kell lenni. S én nagyon ürülök az ilyen parasztoknak. De rosszúl esik látnom ezt a, nem is tudom, hogy' fejezzem ki magamat, - ezt a tétlen elszegényedést. Itt egy lengyel bérlő, egy uraságtól, a ki Nizzában lakik, féláron megvett egy csudaszép birtokot. Amott bérbeadnak egy kereskedőnek egy rúblért egy deszjatin földet, mely tízet is megér. Emitt meg te minden igaz ok nélkül harminczezer rúblt ajándékozol oda egy ilyen pénzeszsáknak.

- Hát mitévő legyek? Tán minden egyes fát megolvassak?

- Föltétlenűl. Lám, te nem olvastad meg, de Rjabinin bizony megolvasta. Rjabinin gyermekeinek lesz miből élniök és nevelkedniök, a tieidnek meg aligha!

- No, már engedd meg, de van valami szánalmas ebben az összeolvadásban. Nekünk is megvan a magunk foglalkozása, meg nekik is. Ők nyereségre dolgoznak. Egyébiránt az ügy el van intézve, s evvel vége... De ime itt az én málészájúm, az én legkedvesebb szívemcsücske, Mihajlovna Agafja, a ki majd megint jóltart bennünket avval a csudajó fűszeres-borral...

Arkágyevics Sztepán asztalhoz ült s elkezdett Mihajlovna Agafjával tréfálni, biztosítván őt róla, hogy ilyen pompás ebédet és vacsorát már rég nem evett.

- Lám, ön legalább dicséri, - mondotta Mihajlovna Agafja, - de Dmitrics Konsztantin, bármit adjon is neki az ember, akár a kenyérhajat, - megeszi és megy.

Bármennyire iparkodott is Levin magán erőt venni, mégis komor és hallgatag volt. Valamit akart kérdezni Arkágyevics Sztepántól, de sehogy se tudta magát rászánni, és sem a formát, sem az időt nem találta meg, hogyan és mikor. Arkágyevics Sztepán már bement a szobájába, levetkőzött, megmosakodott, magára vette fodrozott hálóingét s lefeküdt, és Levin még mindig ott lézengett a szobájában s beszélt mindenféle haszontalanságról, nem lévén elég ereje hozzá, hogy megkérdezze tőle, a mit akar.

- Milyen csudálatosan készítik a szappant, - mondotta, azt a darab szagos szappant nézegetve és forgatva, a melyet Mihajlovna Agafja készített oda a vendég számára, amelyet ez azonban nem használt. - Nézd csak, ez valóságos műremek.

- Bizony, ma már minden téren utat tör magának a tökéletesedés, - mondotta Arkágyevics Sztepán, boldogan ásítozva. - Itt vannak például a színházak, meg azok a mulatók... a-a-a! - ásított egyet. - Villanyvilágítás mindenütt... a-a!

- Bizony, villanyvilágítás, - szólott Levin. - Az ám. De hol van most Vronszkij? - kérdezte, s hirtelen letette a szappant.

- Vronszkij? - ismételte Arkágyevics Sztepán, s abbanhagyta az ásítást: - Pétervárott van. Kevéssel te utánad ő is elutazott, s azóta nem is volt Moszkvában. De tudod, Kosztya, én nyíltan megmondom néked, - folytatta, az asztalra könyökölve, s szép piros arczát, a melyben akár a csillagok, úgy fénylettek csillogó, jóságos és álmos szemei, a kezére hajtva. - Te magad voltál ám a hibás. Megszeppentél a vetélytársadtól. Én pedig, mint akkor is mondottam neked, nem tudom, hogy kettőtök közül kinek volt több esélye. Mért nem szálltál síkra erélyesebben? Megmondtam néked akkor is, hogy... - Csak úgy az állkapcsaival ásított, a nélkül, hogy a száját kinyitotta volna.

„Vajon tudja-e vagy sem, hogy én megkértem a kezét?" - gondolta magában Levin és ránézett. - „Van valami ravasz és diplomatikus vonás az arczában", - s érezvén, hogy pirulni kezd, szótlanúl egyenesen Arkágyevics Sztepán szeme közé nézett.

- Ha volt is akkor Kitiben valami, ez nem volt egyéb a külsőségeken való fölhevűlésnél, - folytatta Oblonszkij. - Tudod, az a hamisítatlan arisztokratizmus és a világban való jövendő helyzet képe volt az, a mi ő rá is meg az anyjára is annyira hatott.

Levin elkomorodott. A kapott kosár sérelme, a melyet átélt, mint valami friss, csak az imént kapott seb sajdult meg a szívében. De otthon volt, s otthon még a falak is hegesztenek.

- Várjunk csak, várjunk, - szólalt meg, s félbeszakította Oblonszkijt. - Te azt mondod: arisztokratizmus. De engedd meg, hogy megkérdezzem, miben áll voltaképpen Vronszkijnak vagy bárki másnak az arisztokratizmusa, - olyan arisztokratizmusa, a mely jogossá tehetné azt, hogy engem vele szemben megvetéssel illessenek? Te Vronszkijt arisztokratának tartod, én pedig nem. Egy ember, a kinek az apja mindenféle ármánykodások révén emelkedett ki a semmiségből, a kinek az anyja, a jó Isten tudja, ki mindenkivel folytatott viszonyt. Nem, már bocsáss meg, de én magamat s a hozzám hasonlókat tartom arisztokratáknak, a kik a multjokban három-négy tisztességes nemzedékre hivatkozhatnak, a melyek mind a műveltség legmagasabb fokán állottak, (a tehetség és az ész, - az egészen más lapra tartozik), a kik soha, senki előtt sem alázkodtak meg, a kik soha nem szorultak rá senkire, a kik úgy éltek, mint a hogy' az én apám vagy nagyapám élt. És én sok ilyent ösmerek. Te kicsinyes dolognak tartod azt, hogy én megolvasom a fákat az erdőben, de harminczezer rúbelt ajándékozol Rjabininnak; csakhogy te kapsz bért, és mit tudom én még mi mindent, én pedig nem, s éppen azért becsülöm meg annyira örökölt és szerzett vagyonomat... Mi vagyunk az arisztokraták és nem azok, a kik csak a világ hatalmasainak az alamizsnáiból tudnak megélni, s a kiket két hatosért meg lehet vásárolni.

- De hát kire czélzasz? Én egyetértek veled, - mondotta Arkágyevics Sztepán őszintén és derülten, bár érezte, hogy Levin azok közé, a kiket két hatosért meg lehet vásárolni, őt is odaszámította. Levin felbuzdulása őszintén tetszett neki. - Kire czélzasz? Bár sok minden nem igaz abból, a mit Vronszkijról mondasz, de én nem is erről beszélek. Én nyiltan kimondom; én a te helyedben elmennék Moszkvába, és...

- Nem, én nem tudom, tudod-e vagy sem, de mindegy. És ezennel kimondom: én megkértem a kezét és kosarat kaptam, s így Alexandrovna Katerina reám nézve most nem egyéb egy nyomasztó és szégyenletes emléknél.

- Miért? Ez badarság!

- Akkor hát ne beszéljünk róla. Bocsáss meg, kérlek, ha netán goromba voltam irántad, - mondotta Levin. Most, hogy kimondott mindent, éppen olyanná lett, mint reggel volt. - Nem haragszol reám, Sztiva? Kérlek, ne haragudjál, - mondotta és mosolyogva megfogta a kezét.

- Dehogy' is haragszom, legkevésbbé sem, nincs is rá okom. Örülök, hogy tisztáztuk a dolgot. A reggeli húzás jó szokott lenni. Nem mennénk ki? Én aztán le se feküdném, hanem a húzásról egyenesen mennék az állomásra.

- Nagyon helyes.

XVIII.

Bár Vronszkij belső életét csordultig megtöltötte Karenina iránt való szenvedélye, külső élete változatlanúl és föltartóztathatatlanúl gördült tova a világi és ezredbeli összeköttetések és érdekek eddigi, megszokott kerékvágásában. Az ezred érdekei fontos helyet foglaltak el Vronszkij életében, azért is, mert szerette az ezredét, de még inkább azért, mert őt is szerették az ezredében. Az ezredben nemcsak szerették Vronszkijt, de tisztelték is, sőt büszkélkedtek is vele; büszkék voltak rá, hogy ez a roppantúl gazdag, rendkívül művelt és gyönyörű tehetségekkel megáldott ember, a ki előtt a siker, a becsvágy és a hiúság minden útja nyitva állott, mindezt elhanyagolta, s életének összes érdekei közül legelső sorban az ezred és a bajtársi

összetartozandóság érdekeit viselte a szívén. Vronszkij felösmerte bajtársainak ezt a róla táplált véleményét, s azonfelül, hogy szerette ezt az életet, kötelességének tartotta ennek a véleménynek mindenkor meg is felelni.

Magától érthető, hogy bajtársai közül Vronszkij soha senkivel sem beszélt a szerelméről, nem szólta el magát, még a legvadabb tivornyák közepett sem, (egyébiránt annyira részeg sohasem is volt, hogy elvesztette volna az önuralmát) és azoknak a könnyelmű bajtársainak legott betömte a száját, a kik megpróbáltak a viszonyára czélzásokat tenni. És mégis az egész város tudott a szerelméről: többé vagy kevésbbé, de mindenki sejtette Kareninával való viszonyát; a fiatal emberek legnagyobb része éppen azért irígyelte őt, a mi szerelmében a legsúlyosabban nehezedett rá, Karenin magas állásáért, s ennek következtében viszonyának a világ előtt való nagy nyilvánvalóságáért.

Ama fiatal hölgyek legnagyobb része, a kik Annát irígyelték, s a kiket már régóta bántott az, hogy őt *igazságosnak hívják*, örült annak, a mit előre látott, s csak azt várta, hogy a közvélemény megfordulása kétségtelenné legyen, hogy aztán megvetésének egész súlyával ránehezedhessék. Már előre készen tartották azokat a sárgöröngyöket, a melyekkel, majd ha eljön az ideje, őt megdobálják. Az éltesebb és előkelő állású emberek többségének azonban nem volt ínyére ez a készülő társadalmi botrány.

Vronszkij édes anyja, a fia viszonyáról értesülvén, eleinte örült, egyrészt azért, mert az ő felfogása szerint az előkelő fiatal embernek semmi sem adhatta meg annyira a végső csíszolást, mint egy a felsőbb körökben szőtt viszony, másrészt pedig azért, mert Karenina, a ki annyira tetszett neki, s a ki annyit beszélt neki a fiáról, mégis csak ugyanolyan volt, mint bármelyik, Vronszkája grófné szerint szép és tisztességes asszony. De az utóbbi időben megtudta, hogy a fia visszautasított egy, a pályájára nézve rendkívül fontos állást, csak azért, hogy az ezredében megmaradhasson és Kareninával találkozhassék, megtudta, hogy fölebbvalói ezért neheztelnek rá, s legott megváltoztatta a véleményét. Az sem igen volt ínyére, hogy mindabból, a mit erről a viszonyról megtudnia sikerült, azt látta, hogy ez korántsem olyan fényes és könnyed, nagyvilági viszony, a milyennek ő gondolta, hanem, mint neki mondották, valami olyan Werther-féle, kétségbeesett szenvedély, mely utóbb még ostobaságokba viheti bele a fiát. Nem látta őt azóta, hogy Moszkvából olyan váratlanúl elutazott, s legidősebb fia által most azt követelte tőle, hogy jöjjön el hozzá.

Az idősebb testvér szintén nem volt megelégedve a fiatalabbal. Ő nem igen bonczolgatta, hogy milyen ez a szerelem, nagy-e vagy kicsiny, szenvedélyes-e vagy nem, bűnös-e vagy ártatlan (hiszen ő maga is, bár gyermekei voltak, egy tánczosnőt tartott ki s így ebben a tekintetben elnéző volt); de tudta, hogy ez a szerelem nem tetszik azoknak, a kiknek kell, hogy az ember tessék, s azért nem helyeselte az öcscse viselkedését.

A szolgálati és társadalmi elfoglaltságon kívül volt Vronszkijnak még egy elfoglaltsága - a lovak, a melyeknek szenvedélyes kedvelője volt.

Erre az évre katonatiszti akadályversenyek is voltak kitűzve. A versenyekre Vronszkij is nevezett, vett egy telivér angol kanczát, és szerelme ellenére is szenvedélyesen, bár elég tartózkodóan, érdeklődött a küszöbönálló versenyek iránt.

Ez a két szenvedély nem zavarta meg egymást. Ellenkezőleg, szüksége volt egy szerelmétől teljesen független, olyan elfoglaltságra és hevűlésre, a melyben üdülést és pihenést talált az őt rendkívül izgató benyomások után.

XIX.

A krasznoje-szjelói versenyek napján Vronszkij a szokottnál korábban jelent meg az ezred tiszti étkezőjében, hogy a beefsteak-jét megegye. Az étkezésben nem kellett valami szigorúan korlátoznia magát, miután a súlya körülbelül megfelelt annak a négy és félpudnyi súlynak, a melyet a lovára kivetettek; de azért híznia se volt szabad, s így kerülte a lisztes és édes ételeket. Fehér mellénye fölött kigombolt kabátban, s mindkét kezével az asztalra könyökölve várta a megrendelt beefsteak-et, miközben a tányérján lévő franczia regénybe nézett. Csak azért nézett bele a könyvbe, hogy ne kelljen a kis bejáró tisztekkel beszélgetnie, s gondolkozott.

Arra gondolt, hogy Anna megigérte, hogy ma a versenyek utánra találkát ad neki. De három napja, hogy nem látta őt, s miután időközben az ura is visszajött külföldről, nem tudta, vajon lehetséges lesz-e ma a találkozás, és nem tudta, hogy erre vonatkozólag hogy' tudhatna meg valami biztosat. Legutóbb az unokahugának, Betszinek a nyaralójában találkozott vele. Kareninék nyaralójában lehetőleg ritkán fordult meg. Most azonban oda akart menni, s azon a kérdésen tünődött: hogy' intézze a dolgot?

„Természetesen azt fogom mondani, hogy Betszi küldött megkérdezni, vajon eljön-e a versenyre. Föltétlenül elmegyek", - döntötte el végre s fölpillantott a könyvből. S élénken elképzelvén a találkozás boldogságát, szinte sugárzott az arcza.

- Küldj el hozzám haza, hogy szaporán fogjanak be a hintóba, - mondotta a pinczérnek, a ki forró ezüst tálczán a beefsteak-et hozta, s közelebb húzván a tálat, elkezdett falatozni.

A szomszéd billiard-szobából golyók csattogása, beszélgetés és kaczagás hallatszott ki. Két tiszt lépett be az ajtón: az egyik fiatal, arcza bágyadt és fínom, csak nem rég került a hadapród-iskolából az ezredükbe; a másik poczakos és régi tiszt, karperecz a kezén, apró szemei színtelenek és elmosódottak.

Vronszkij rájuk pillantott, összeránczolta a homlokát, s mintha nem vette volna észre őket, a könyvébe pislogva elkezdett enni és olvasni egyszerre.

- Nos? Tán erőt gyűjtesz a nagy munkára? - kérdezte a köpczös tiszt és odaült mellé.

- Látod, - felelt Vronszkij mogorván, megtörölte a száját és rá se pillantott.

- Nem félsz, hogy meghízol? - szólt amaz, s odahúzott egy széket fiatal bajtársa számára.

- Mi az? - mondotta Vronszkij bosszúsan, undorodó arczot vágva, miközben sűrű fogsorát vicsorította.

- Nem félsz, hogy meghízol?

- Pinczér, Xerest! - mondotta Vronszkij, nem is válaszolva, s áttévén a könyvet a másik oldalra, elkezdett olvasni.

A köpczös tiszt fogta a bor-árjegyzéket s odafordult a fiatal tisztecskéhez:

- Válaszd ki te, hogy mit iszunk, - mondotta, s feléje nyújtván az árjegyzéket, egy futó pillantást vetett rá.

- Talán rajnait, - szólott a tisztecske, s bátortalanúl pislogva Vronszkijra, iparkodott kipödörni alig serkedő bajuszát. Látván, hogy Vronszkij még mindig nem fordul meg, a fiatal tiszt fölkelt.

- Gyerünk a billiárd-szobába, - mondotta.

A köpczös tiszt engedelmesen fölkelt s elindultak az ajtó felé.

Ebben a pillanatban lépett a szobába a hórihorgas és délczeg Jasvin százados, és miután félvállról, szinte lenézően bólintott a két tisztnek, odament Vronszkijhoz.

- Áá! Itt van! - kiáltott föl, s hatalmas kezével jókorát csapott a vállrojtjára. Vronszkij bosszúsan hátranézett, de legott fölcsillant arczán a szokott nyugodt udvariasság kifejezése.

- Okosan, Alyosa, - szólt a százados csengő bariton hangon. - Most kell enni, s egy pohárka bort inni rá.

- De nem vagyok ám éhes.

- Íme az elválhatatlanok, - tette hozzá Jasvin, gúnyos pillantást vetve a két tisztre, a kik akkor léptek ki a szobából. S odaült Vronszkij mellé, miközben feszes lovaglónadrágba bújtatott s a szék magasságához képest túlságosan hosszú czombjait és ikráit hegyes szög alatt maga alá húzta. - Mért nem jöttél el az este a krasznenszkij színházba? Numerova egészen jó volt. Hol jártál?

- Ott ragadtam Tverszkijéknél, - mondotta Vronszkij.

- Áá! - szólott Jasvin.

Jasvin a játékos, a korhely, a nem csak jellemtelen, de teljesen erkölcstelen Jasvin volt az ezredben Vronszkij legjobb barátja. Szerette őt szokatlan testi erejéért, a melyet legtöbbnyire azzal szokott kimutatni, hogy ivott, mint a hordó, s éjszakázott, a nélkül, hogy meglátszott volna rajta, és nagy erkölcsi erejéért, amelyről a fölebbvalóival és bajtársaival való érintkezésben tett tanuságot, rettegést és tiszteletet keltvén bennük maga iránt, továbbá a játékban is, a melyet tízezrekbe folytatott, és pedig ivott légyen bármennyit is, oly fínoman és határozottan, hogy az angol klubban a legelső játékos hírében állott. Vronszkij tisztelte és szerette őt különösen azért, mert érezte, hogy Jasvin nem a nevéért és a gazdagságáért, hanem magamagáért szereti őt. S az összes emberek közt ő volt az egyetlen, a kivel Vronszkij szeretett volna beszélni a szerelméről. Úgy érezte, hogy bár látszólag minden érzés iránt lenézéssel viseltetett, ő volt az egyetlen, - Vronszkijnak legalább úgy tetszett, - a ki képes lett volna azt a hatalmas szenvedélyt megérteni, mely most egész életét betöltötte. Azonkívül teljesen meg volt győződve arról is, hogy Jasvin igazán nem leli örömét a pletykákban és botrányokban, s úgy fogja föl ezt az érzelmet, a mint illik, vagyis tudja és hiszi, hogy ez a szerelem nem tréfaság, nem puszta szórakozás, hanem valami komoly és fontos dolog.

Vronszkij nem beszélt ugyan vele a szerelméről, de tudta, hogy ő mindent tud és mindent úgy fog föl, a mint kell, s jól esett neki ezt a szemeiből kiolvasni.

- Hja, igen! - mondotta arra, hogy Vronszkij Tvreszkijéknél volt, s fekete szemeivel egyet pislantva, rossz szokása szerint megfogta a baloldali bajuszát s elkezdte betömni a szájába.

- Nos, és te mit csináltál az este? Nyertél? - kérdezte Vronszkij.

- Nyolczezer rúblt. De ebből háromezer nem sokat ér, aligha kapom meg.

- No akkor velem szemben veszíthetsz, - mondotta Vronszkij mosolyogva. (Jasvin nagy összegbe fogadott Vronszkijval.)

- Semmi esetre se veszítek. Az egyetlen Mahotin veszedelmes.

Ezzel átfordúlt a szó a mai versenyekre, melyek Vronszkijt most leginkább foglalkoztatták.

- Gyerünk, én kész vagyok, - szólt Vronszkij, fölkelt s az ajtó felé indult. Jasvin is fölkelt s kinyujtotta irgalmatlan hosszú lábait és a hátát.

- Ebédelni még korán van, de ihatnám. Tüstént jövök. Hé, bort ide! - kiáltott föl a vezénylésről hírhedt, mély és ablakot rengető hangján. - Még se, nem kell, - tette hozzá legott. - Te hazamégy, veled megyek én is.

S elmentek Vronszkijhoz.

XX.

Vronszkij ott állott a kétfelé választott tágas és tiszta finn viskóban. Petriczkij még a táborozások alkalmával is együtt lakott Vronszkijval. Petriczkij aludt, mikor Vronszkij és Jasvin a viskóba beléptek.

- Kelj föl már, elég volt az alvásból, - mondotta Jasvin a spanyolfalhoz lépve, s megrázta az agyondorbézolt Petriczkijnek a vállát, a ki egészen belefúrta az orrát a párnájába.

Petriczkij legott fölugrott és körülnézett.

- Itt volt a bátyád, - mondotta Vronszkijnak. - Felköltött, hogy vinné el az ördög, s azt mondta, hogy majd eljön megint. - S újra magára húzván a takaróját, visszabújt az ágyba. - Hagyj már békét, Jasvin, - szólt rá bosszúsan Jasvinra, a ki lehúzta róla a takarót. - Ereszd el no! - ezzel megfordúlt és kinyitotta a szemeit. - Mondd meg inkább, mit igyam: olyan a szám, mintha...

- Legjobb a pálinka, - szólt Jasvin mély hangon. - Terescsemkó! Pálinkát a gazdádnak és ugorkát, - kiáltott föl, és szemlátomást gyönyörködött a saját hangjában.

- Gondolod, pálinkát? Hm? - kérdezte Petriczkij a homlokát összeránczolva s a szemeit dörzsölgetve. - De te is iszol? Jó, igyunk hát együtt! Vronszkij, iszol? - kérdezte Petriczkij föltápászkodva s a dereka körül csavarta tigrisbőrhöz hasonló takaróját. Odaállt a spanyol-fal végéhez, fölemelte karjait s elkezdte francziául énekelni: „Volt egyszer egy kirá-á-ályfi”. - Vronszkij, iszol?

- Pakolj innen! - mondotta Vronszkij, miközben fölhúzta a kabátját, melyet a legénye hozott oda neki.

- Hová mégy? - kérdezte tőle Jasvin. - A trojka is itt van, - tette hozzá, az előálló hintót megpillantván.

- Az istállóba, aztán meg Brjanszkijhoz is el kell mennem a lovak miatt, - felelt Vronszkij.

Vronszkij csakugyan megígérte volt Brjanszkijnak, a ki Péterhoftól vagy tíz versztnyire lakott, hogy elmegy hozzá s elviszi neki a pénzt a lovakért; s mindenképpen el akart jutni oda is. De a bajtársai legott tisztában voltak vele, hogy nemcsak oda készül.

Petriczkij, a ki még egyre énekelt, pislantott a szemével s fölbiggyesztette az ajkát, mintha csak azt akarta volna mondani: ösmerjük már azt a Brjanszkijt.

- Vigyázz, el ne késsél! - szólott Jasvin, s hogy másra terelje a szót, hozzátette: - Nos, hogy’ viseli magát az én pejkóm? - kérdezte, s az ablakon át mustrálgatta a nyergest, melyet ő adott volt el neki.

- Megállj csak! - kiáltott rá Petriczkij Vronszkijra, a ki már indúlóban volt. - A bátyád valami levelet meg egy czédulát is hagyott itt a számodra. Megállj, hol is van csak?

Vronszkij megállt.

- Nos, hol van hát?

- Hol van? Az éppen a kérdés! - szólt Petriczkij ünnepélyesen, s a mutató ujjával a homlokára bökött.

- Beszélj hát, ez mégis csak bolond dolog! - mondotta Vronszkij mosolyogva.

- A kályhát nem fűtöttem. Itt lesz valahol.

- Ugyan ne okoskodjál! Hol van hát az a levél?

- Na, igazán mondom, elfelejtettem. Vagy csak álmodtam tán? Várjunk csak, várjunk! De miért is bosszankodol! Ha te is, mint én, megittál volna az este négy palaczkot egymásután, azt se tudnád, fiú vagy-e vagy leány. Megállj csak, tüstént eszembe jut.

Petriczkij a spanyolfal mögé ment s lefeküdt az ágyába.

- Megállj csak! Így feküdtem én, ő meg ott állott. Igen-igen-igen-igen... Itt van la! - s Petriczkij elővette a levelet a derekalja alól, a hova bedugta volt.

Vronszkij fogta a levelet s a bátyja czéduláját. Ez volt az a levél, a melyet már várt - az anyjától, teli szemrehányásokkal azért, hogy nem ment el hozzá, s mellette egy czédula a bátyjától, melyben mindössze annyi volt, hogy beszélni óhajt vele. Vronszkij tudta, hogy mind a kettő ugyanarra vonatkozik. „Ugyan mi közük hozzá!" - gondolta magában s mind a két levelet begyűrte kabátjának a gombjai közé, hogy útközben majd figyelemmel elolvassa. A pitvarban két tiszttel találkozott: az egyik az ő ezredéből, a másik egy másikból való volt.

Vronszkij lakása mindig az összes tisztek gyülekezőhelye volt.

- Hová?

- Peterhofba kell mennem.

- Hát a lovad megjött Czarszkójeból?

- Meg, de még nem láttam.

- Mondják, hogy Mahotin Gladiator-a megsántúlt.

- Badar beszéd! De hogy' fogtok ebben a sárban lovagolni? - szólott a másik.

- Íme az én megmentőim! - kiáltott föl a belépőket megpillantván Petriczkij, a ki előtt ott állott a legénye, ugorkával egy tálczán s pálinkával a kezében. - Jasvin akarja, hogy igyam, és fölfrissüljek tőle.

- No tegnap ugyan beadtál nekünk, - szólt a tisztek egyike, - egész éjjel nem tudtunk aludni.

- Hogy' is volt csak?! - szólalt meg Petriczkij. - Volkov fölmászott a háztetőre s azt mondta, hogy nagyon szomorú. Zenét ide, - mondom én, - valami gyászindulót! Ő azután a gyász-indúló hangjai mellett szépen elaludt a háztetőn.

- Igyál, igyál csak pálinkát, aztán selters-vizet sok czitrommal, - mondotta Jasvin, a ki úgy állt ott Petriczkij mellett, mint az anya, mikor orvosságot akar belediktálni a gyermekébe, - azután még valami csepp pezsgőt, - úgy, vagy egy palaczkkal.

- Lám, ez beszéd. Megállj még Vronszkij, igyunk.

- Nem, szervusztok urak, most nem iszom.

- Miért, tán meghízol tőle? No hát akkor iszunk mi. Hol a selters meg a citrom?

- Vronszkij! - kiáltott rá valaki, mikor már kilépett volt az ajtón.

- Mi az?

- Nem ártana, ha a hajadat is lenyíratnád, mert az is nyom ám valamit, különösen ott, a hol kopasz vagy.

Vronszkij csakugyan idő előtt kezdett kopaszodni. Vidáman elmosolyodott, miközben sűrű fogait vicsorgatta, s kopasz fejére csapva a sipkáját, kiment s kocsira ült.

- Az istállóhoz! - mondotta, s készűlt elővenni a leveleket, hogy elolvassa, de azután meggondolta a dolgot, nem akarván magát fölizgatni, mielőtt a lovát meg nem nézi. - „Majd aztán!...”

XXI.

Az ideiglenes istálló, egy deszkából összerótt bódé, közvetlenül a versenypálya mellett állott, s ide kellett, tegnap Vronszkij lovának megérkeznie. Azóta még nem látta. Az utóbbi napokban ő maga nem lovagolt, hanem a trainer-jére bízta, úgy, hogy most fogalma se volt róla, milyen állapotban érkezett meg. Alig hogy a kocsijából kilépett, a groomja, egy úgynevezett istállófiú, a ki már messziről megismerte a kocsiját, kihívta a trainert. Fityegő szőrpamacscsal az álla alatt, szétterpesztett karokkal s a jockeyk szokott otromba járásával egy hosszúszárú csizmába és kurta zekébe öltözött, ösztövér angol jött elébe.

- Nos, hogy’ van Frou-Frou? - kérdezte Vronszkij angolul.

- All right, sir - minden rendben van, uram, - szólalt meg valahol a gégéje mélyén az angol. - Jobb lesz, ha be se megy hozzá, - tette hozzá, kalapot emelve. - Szájkosarat tettem rá, s most nagyon izgatott. Jobb, ha nem megy be, ez csak még jobban fölizgatná.

- Már pedig én bemegyek. Látni akarom.

- Gyerünk, - szólt az angol, megint csak csukott szájjal és mogorván, s a könyökét lóbálva előre ment kacsázó lépteivel.

Beléptek a barakk előtt lévő udvarba. Egy tiszta zekébe öltözött, csinos és fürge fiú volt a napos, a ki seprővel a kezében fogadta őket és legott mögéjük került. A barakk ketreczeiben öt ló állott, és Vronszkij tudta, hogy ott kell lenni legfőbb vetélytársának, Mahotin ötversokos[4] sárgájának, a Gladiátor-nak is. A saját lovánál is jobban szerette volna Vronszkij a Gladiatort megnézni, a melyet még nem látott; de tudta, hogy a lóverseny-sport illendőségi szabályai szerint, nemcsak hogy látnia nem szabad, de még kérdezősködnie sem illik felőle. A mint a járón végigment, az istállófiú kinyitotta a baloldali második ketrecz ajtaját, s Vronszkij egy fehérlábú, hatalmas sárgát pillantott meg. Tudta, hogy az volt Gladiator, de az olyan ember érzésével, a ki elfordul egy nem neki szóló, nyitott levéltől, elfordította a fejét és odament Frou-Frou ketreczéhez.

- Itt van Ma-k... Mak... lova, soha se tudom kimondani ezt a nevet, - szólott az angol úgy félvállról piszkos körmökkel ékes mutatóujjával Gladiátor ketreczére mutatva.

- Mahotiné? Igen, ez az egyetlen komoly vetélytársam, - jegyezte meg Vronszkij.

- Ha őt lovagolná, - mondotta az angol, - fogadnék rá.

- Frou-Frou idegesebb, ez erősebb, - szólott Vronszkij, elmosolyodván lovaglásának ezen a dicséretén.

- Akadályversenynél minden a lovaglástól és a pluck-tól függ, - jegyezte meg az angol.

[4] Egy versok = egy arsinnak az $^{1}/_{16}$ része. Egy arsin= 0.711 méter. (A ford.)

Pluck-ot, vagyis erélyt és elszántságot, nemcsak hogy eleget érzett magában Vronszkij, de a mi még sokkal fontosabb, erősen meg volt győződve, hogy senkiben a világon nem lehet több pluck, mint a mennyi ő benne van.

- De hát biztosan tudja, hogy nincs szükség a *nagy izzasztásra*?

- Nincsen, - felelt az angol. - Csak arra kérem, ne beszéljen hangosan. A ló amúgy is nagyon izgatott, - tette hozzá, fejével a zárt ketrecz felé intve, a mely előtt megálltak, s a honnan szalmán való lódobogás hallatszott ki.

Erre kinyitotta az ajtót és Vronszkij belépett az egyetlen kis ablakocska által gyéren megvilágított ketreczbe. A ketreczben a friss szalmán a lábait váltogatva egy szájkosaras sötétpej ló állott. A ketrecz félhomályában körülnézve, Vronszkij egyetlen futó pillantással felölelte kedvencz lova egész megjelenését. Frou-Frou középtermetű állat volt s testalkatára nézve éppenséggel nem kifogástalan. Egészbenvéve vékonycsontú, s bár a szügye erősen kiállott, az eleje mégis szűk volt. A fara kissé csapott, s úgy első, mint különösen hátsó végtagjaira kecskelábú volt. Hátsó, valamint első lábainak az izmai nem voltak túl vaskosak; viszont a hasló táján szokatlanúl szélesnek látszott, a mi most madárhúsú volta s a nagy training mellett különösen meglepő volt. Lábainak a csontjai, előlről nézve, térden alól nem voltak ujjnyinál vastagabbak, viszont oldalról nézve szokatlanúl széleseknek látszottak. A bordáit nem tekintve, egészben véve olyan volt, mintha két oldalról össze lett volna nyomva, hosszában pedig kinyújtva. De a legnagyobb mértékben megvolt benne egy tulajdonság, a mely összes fogyatkozásait feledtette, s ez a tulajdonság: a *vér*, az a vér, a mely, mint az angol mondja, *nem tagadja meg magát*. Az ereknek a fínom, mozgékony és atlaszsima bőr alatt elterülő hálózata közt élesen kidomborodó izmai épp oly keményeknek látszottak, akár a csontjai. Derült, csillogó, és kidülledt szemekkel ékes sovány feje, vérrel telített nyákhártyával bevont tág orrlyukainak minden fölhorkanásánál szinte megszélesedett. Egész formáján, de különösen a fején, határozott, erélyes, de egyúttal szelid kifejezés ömlött el. Egyike volt azoknak az állatoknak, a melyek mintha csak azért nem szólalnának meg, mert szájuknak a mechanikai szerkezete nem engedi.

Vronszkijnak legalább úgy tetszett, hogy az állat mindazt, a mit rajta végignézve ő most gondolt, megértette.

Alig hogy Vronszkij belépett, a ló egy nagyot lélekzett, s kidülledt szemeivel olyanformán kancsalított a belépőkre, hogy a szeme fehérjét a másik oldalon elfutotta a vér, megrázta a szájkosarát és ruganyosan váltogatta a lábait.

- No lássa, milyen izgatott, - szólott az angol.

- Ne drágám! Ne-ne! - mondotta Vronszkij s közelebb lépve hozzá, csillapítgatta.

De minél közelebb ment hozzá, a ló annál izgatottabb lett. Csak mikor a fejéhez lépett, akkor egyszerre lecsillapodott, s megrándúltak az izmai fínom és sima bőre alatt. Vronszkij megsimogatta a ló erős nyakát, megigazította a marján sörényének egy a túlsó oldalra átcsúszott fürtjét, s odatolta az arczát a repülő denevér szárnyaihoz hasonló, fínom és tág orrlyukaihoz. Szuszogva szívta be és fújta ki duzzadt orrlyukain a levegőt, megrázkódva hátrahúzta hegyes füleit, s erős, fekete ajkait Vronszkij felé nyujtotta, mintha csak meg akarta volna kapni a kabátja ujját. De tudatára ébredvén a szájkosárnak, jól megrázta a fejét s megint elkezdte váltogatni fínom alkotásu lábacskáit.

- Csillapodjál drágám, csillapodjál! - mondotta, s miután hátulról még egyszer megczirógatta őt, abban az örömteljes tudatban lépett ki a ketreczből, hogy a ló a lehető legjobb állapotban van.

A ló izgatottsága átragadt Vronszkijra is; érezte, hogy minden vére a szívébe tolúlt, s hogy neki is, mint a lovának, kedve volna mozogni, harapni; hol aggodalmas érzés, hol jókedv vett erőt rajta.

- Tehát számítok magára, - mondotta az angolnak, - félhétkor ott legyen.

- All right, - szólt az angol. - És ön hova megy, mylord? - kérdezte egész váratlanúl, a mylord megszólítást használva, melyet pedig csaknem soha se szokott volt használni.

Vronszkij csodálkozva emelte föl a fejét és meglepetve a kérdés merészsége által, az angolnak nem a szeme közé, hanem a homlokára nézett. De belátván, hogy az angol nem mint a gazdájához, hanem mint jockey-hez intézte ezt a kérdést, így felelt:

- Brjanszkijhez kell mennem, egy óra múlva otthon vagyok.

„Ugyan hányadszor kérdik ezt ma tőlem!" - mondotta magában s elpirúlt, a mi ugyancsak ritkán esett meg vele. Az angol figyelmesen végignézett rajta, s mintha csak tudta volna, hogy Vronszkij hova megy, hozzátette:

- Az a fő, hogy az ember a lovaglás előtt nyugodt legyen, - úgymond, - ne legyen rosszkedvű és ne izgassa magát semmivel.

- All right, - felelt Vronszkij mosolyogva, s a kocsijába ugorva, elhajtatott Peterhofba.

Alig hogy elindúlt, az a felhő, mely már reggel óta esővel fenyegetett, hirtelen ott termett fölötte, s elkezdett belőle szakadni az eső.

- Ez baj, - gondolta Vronszkij s fölrántotta a kocsi ernyőjét. - Amúgy is sár volt, de most egy lucsok lesz minden! - Zárt hintajának a magányában ülve, elővette az anyja meg a bátyja leveleit és elolvasta.

Persze, mindig csak egy és ugyanaz. Mind, az anyja is, a bátyja is, szükségesnek tartották, hogy az ő szívbeli ügyeibe beleavatkozzanak. Ez a beavatkozás haragra lobbantotta őt, a mely érzés pedig csak nagy ritkán szokott rajta erőt venni. „De hát mi közük hozzá? Miért tartja kötelességének éppen mindenki, hogy velem törődjék? És mit rágják a fülemet mindig? Azért, mert látják, hogy itt olyas valamiről van szó, a mit ők képtelenek megérteni. Ha ez valami közönséges, hitvány, nagyvilági viszony volna, akkor békét hagynának. De érzik, hogy ez valami más, nem játék, s hogy ez az asszony nekem drágább az életemnél. S ez az, a mi előttük érthetetlen s azért bosszantja őket. Bármi legyen is a sorsunk, mi voltunk a kovácsai, s nem fogunk miatta panaszkodni, - mondotta, s a *mi* szócska alatt Annát is értette. - De nem, ők akarnak bennünket megtanítani, hogy hogy' éljünk. Fogalmuk sincsen róla, hogy mi a boldogság, s nem tudják, hogy mireánk nézve e nélkül a szerelem nélkül nincs se boldogság, se boldogtalanság, de még élet sincsen", - gondolta magában.

Különösen azért haragudott e miatt a beavatkozás miatt valamennyiükre, mert a lelke mélyén úgy érezte, hogy igazuk van. Érezte, hogy az a szerelem, mely őt Annához köti, nem volt pillanatnyi fölhevűlés, mely elmúlik, úgy, mint a nagyvilági viszonyok el szoktak múlni, sem egyikben sem másikban nem hagyván egyéb nyomot kellemes vagy kellemetlen emlékeknél. A maga teljességében érezte, úgy az ő, mint a maga helyzetének gyötrelmes voltát, valamint azt is, hogy a mellett a teljes nyilvánvalóság mellett, a melyben a viszonyuk a világ szemei előtt állott, milyen nehéz dolog folyton hazudni, alakoskodni és a szerelmüket leplezgetni; és hazudni, alakoskodni, csalafintáskodni és mindig csak másokra gondolni akkor, mikor a szenvedély, mely őket összefűzte, oly erős volt, hogy szerelmükön kívül minden egyébről megfeledkeztek.

Élénken emlékezett még a hazugság és az alakoskodás ama gyakran előfordult és elkerűlhetetlen eseteire, a melyek annyira ellenkeztek a természetével; de különösen élénken emlé-

kezett arra a szégyenérzetre, a melyet a hazugságnak és az alakoskodásnak eme szükségessége miatt a szívében nem egyszer tapasztalt. S valami különös érzés fogta el, mely Annával való viszonya óta mind gyakrabban szokott rájönni. Ez az undornak az érzése volt; vajon Alexandrovics Alexej iránt-e, maga iránt-e, vagy pedig a világon minden iránt, azt maga se tudta volna eldönteni. De ezt a különös érzést mindig elűzte magától. Most is megrázkódott s csak fűzte tovább a gondolatait.

„Persze, ő azelőtt boldogtalan volt, de büszke és nyugodt; most pedig nem tud nyugodt és méltóságteljes lenni, bárha nem mutatja is. Nem, ennek véget kell vetni.” - döntötte el magában.

S most először villant meg a fejében az a gondolat, hogy ennek a hazugságnak véget kell vetni, még pedig minél előbb, annál jobb! „Neki és nekem szakítanunk kell mindennel, s el kell rejtőznünk valahova a szerelmünkkel”, - mondotta magában.

XXII.

A zápor nem volt tartós, s mire Vronszkij zömök lovának teljes ügetésével, mely az immár szár nélkül is száguldó lógósokat is maga után húzta a sárban, megérkezett, megint kisütött a nap, a nyaralók tetői s a főutcza két oldalán elnyúló kertek vén hársfái nedves fényben csillogtak, s az ágakról vígan csepegett, a tetőkről pedig csak úgy zuhogott alá a víz. Most már eszébe se jutott, hogy ez a zápor mennyire megrongálta a versenypályát, csak annak örült hogy éppen ennek az esőnek a révén bizton otthon találja őt, még pedig egyedűl, mert tudta, hogy Alexandrovics Alexej, a ki csak nemrég tért vissza külföldről, nem jött ki Pétervárról.

Vronszkij abban a reményben, hogy egyedül találja őt, hogy minél kevésbbé vonja magára a figyelmet, szokása szerint a híd előtt leszállt és gyalog folytatta az útját. Nem az utczáról, hanem az udvaron keresztül ment a lépcsőhöz.

- Megjött az úr? - kérdezte a kertésztől.

- Nem jött meg. Az úrnő itthon van. De tessék tán a főlépcsőn fölmenni; van ott ember, a ki majd kinyitja az ajtót, - felelt a kertész.

- Nem, inkább a kert felől megyek.

Meggyőződvén róla, hogy csakugyan egyedűl van, és váratlanúl akarván őt meglepni, miután nem ígérte, hogy ma is eljön, ő pedig aligha gondolta, hogy a verseny előtt még eljöjjön, kardját a kezében fogva, s a virágokkal szegélyezett út homokján óvatosan lépkedve ment oda a kertre nyíló erkélyhez. Vronszkij megfeledkezett most mindenről, a mit útközben helyzetének a súlyos és nyomasztó voltáról gondolt. Csak egy gondolat járt a fejében: az, hogy tüstént meglátja őt, még pedig nem pusztán képzeletben, hanem elevenen, olyannak, a milyen a valóságban. Óvatosan járva, nehogy zajt csináljon, már rálépett volt az erkély meredek lépcsőjére, mikor egyszerre eszébe jutott az, a miről mindig megfeledkezett, s a mi viszonyuknak a legkínosabb pontja volt, - Anna kis fia, az ő kérdő, s mint neki tetszett, ellenszenves tekintetével.

A legtöbbször ez a fiúcska volt érintkezésüknek legnagyobb akadálya. Mikor ő jelen volt, se Vronszkij, sem Anna, nemcsak, hogy azt nem engedték meg maguknak, hogy olyasmiről beszéljenek, a mit mások előtt is ne ismételhettek volna, de még csak czélzást se tettek olyasmire, a mit a gyerek meg nem érthetett. Nem mintha megállapodtak volna ez iránt, hanem az egész úgy magától jött. Saját maguk iránt való sérelemnek tartották volna, hogy ezt a gyermeket kijátszszák. Az ő jelenlétében úgy beszéltek egymással, mintha puszta ösmerősök

lettek volna. De minden óvatosság ellenére is, Vronszkij gyakran érezte magán a gyereknek figyelmesen és álmélkodóan reátapadó tekintetét, valamint azt a bátortalanságot s a gyöngédség és hidegség közt ingadozó változékonyságot, a melylyel ő iránta viselkedett. Mintha csak az a gyermek megérezte volna, hogy az ő édes anyja és e közt az ember közt van valami olyan fontos kapcsolat, a melynek a jelentőségét fölfogni nem képes.

És csakugyan, a gyermek érezte, hogy ezt a viszonyt képtelen megérteni, s bár mindenképpen iparkodott, még se' tudta tisztázni azt az érzést, a melylyel ez iránt az ember iránt viseltetnie kellene. A gyermeknek az érzelmek nyilvánulása iránt való fogékonyságával tisztán látta, hogy az apja, a nevelőnő, a dada, valamennyien, nemcsak hogy nem szerették Vronszkijt, de utálattal és borzadással néztek rá, bár ha ezt egy szóval sem árulták el, s hogy az anyja viszont úgy bánt vele, mintha a legjobb barátja lett volna.

„Mit jelentsen ez? Kicsoda ez az ember? Vajon hogy' kelljen őt szeretni? S ha én nem értem, tán én vagyok az oka, tán ostoba és rossz fiú vagyok?", - tünődött magában a gyermek; s ebből származott az a kérdő, fürkésző és részben ellenséges kifejezés, valamint az a bátortalanság és változékonyság, mely Vronszkijt annyira feszélyezte. Ennek a gyermeknek a jelenléte mindig és csalhatatlanúl fölidézte Vronszkijban a minden ok nélkül való undorodásnak azt az érzését, mely az utóbbi időben mind gyakrabban elfogta. Ennek a gyereknek a jelenléte Vronszkijban is, Annában is olyan érzést keltett, a milyen a tengerészé lehet, a ki a delejtűn látja, hogy az az irány, a melyben gyorsan halad előre, messzire eltér a voltaképpenitől, de megállani nincs hatalmában, érzi, hogy minden pillanat távolabb és távolabb sodorja őt, de azt is tudja, hogy a helyes iránytól való eltérés beösmerése egyértelmű volna az elkerülhetetlen pusztulás felismerésével.

Ez a gyermek, az ő naiv életfelfogásával volt az a delejtű, mely megmutatta eltérésüknek a fokát attól, a mit nagyon jól tudtak, de tudni nem akartak.

Ezúttal Szerjozsa nem volt otthon, s Anna teljesen egyedül ült az erkélyen, várva a fiát, a ki elment sétálni, s a kit valahol meglepett az eső. Elküldte utána az inast meg a komornáját, s most várakozásteljesen ült ott és leste. Széles himzéssel diszített fehér ruhában, virágok mögött ült az erkély egyik szögletében, s igy nem hallotta Vronszkij közeledését. Feketefürtös fejét lehajtva, odaszorította a homlokát a korláton álló hideg öntözőkannához, s mindkét gyönyörű kezével, melyeket Vronszkij előtt jól ismert gyűrűk ékesítettek, a kannát szorongatta. Egész alakjának, a fejének, a nyakának s a kezeinek a szépsége mindannyiszor a váratlan meglepetés erejével hatott Vronszkijra. Megállt s elragadtatással nézett rá. De éppen mikor egy lépést akart tenni, hogy közelebb jusson hozzá, Anna hirtelen megérezte a közeledését, s a kannát félrelökve, kipirult arczát odafordította felé.

- Mi lelte? Talán beteg? - kérdezte tőle Vronszkij francziául és elindult feléje. Oda akart rohanni hozzá, de eszébe jutván, hogy esetleg idegenek is lehetnek ott, egy pillantást vetett az erkély ajtajára és elpirult, a mint hogy mindig el szokott pirulni, mert érezte, hogy van oka szepegni és körülnézni.

- Dehogy is, egészséges vagyok, - mondotta Anna, fölkelt és erősen megszorította a kezét. - Nem vártalak... téged.

- Istenem! Milyen hidegek a kezeid! - szólott Vronszkij.

- Megijesztettél, - felelt Anna. - Egyedül vagyok és Szerjozsát várom, elment sétálni, erről kell jönniök.

De mindamellett, hogy nyugodt szeretett volna lenni, mégis reszkettek az ajkai.

- Bocsásson meg, hogy eljöttem, de lehetetlen volt befejeznem a napot a nélkül, hogy lássam, - folytatta Vronszkij francziául, a hogy' rendesen beszélni szokott, hogy elkerülje az orosz nyelv hihetetlenűl hideg *magá*-ját és veszedelmes *te*-gezését.

- Miért bocsássak meg? Hiszen úgy örülök!

- De vagy beteg, vagy nagyon lehangolt ma, - folytatta Vronszkij, a nélkül, hogy a kezét eleresztette volna s odahajolt hozzá. - Mire gondolt?

- Mindig csak egyre, - felelt Anna mosolyogva.

Igazat mondott. Bármikor, bármely pillanatban kérdezték is tőle, hogy mire gondol, bátran azt felelhette: csak egyre, boldogságomra és boldogtalanságomra. Most éppen, a mikor Vronszkij meglepte őt, erre gondolt: hogy' van az, hogy másoknál, így például Betszinél, (ő is tudott Betszinek Tuskevicscsel való s a világ előtt titkolt viszonyáról), minden olyan könnyen ment, nála pedig olyan gyötrelmesen. Ma ez a gondolat, bizonyos okoknál fogva, különösen gyötörte. Kérdezősködött Vronszkijtól a versenyek felől. Vronszkij felelt neki, s látván, hogy mennyire izgatott, mindenképpen azon volt, hogy elszórakoztassa s a legnagyobb részletességgel kezdett beszélni a versenyek előkészületeiről.

„Megmondjam vagy ne mondjam? - gondolta magában Anna, miközben szelid és nyugodt szeme közé nézett. - Olyan boldog és annyira el van foglalva a versenyeivel, hogy nem fogná fel a dolgot úgy, a hogy' kell, nem fogná föl ennek az eseménynek mindkettőnkre való nagy jelentőségét."

- De még nem mondta meg, hogy mire gondolt, mikor én jöttem, - szólott Vronszkij, félbeszakítván az elbeszélését, - kérem, mondja meg hát.

Anna nem felelt, s kissé oldalra szegzett fejjel, hosszú szempillái alól csak úgy lopva és kérdőleg pislogott rá csillogó szemeivel. Egy letépett falevéllel babráló kezei reszkettek. Vronszkij látta ezt, s megint kiült az arczára annak az alázatosságnak, annak a szolgai odaadásnak a kifejezése, mely őt annyira megvesztegette.

- Látom, hogy történt valami. Hát lehetek-e csak egy perczig is nyugodt, tudván, hogy valami bánata van, a melyben én nem osztozhatom? Beszéljen hát, az Istenre kérem! - ismételte szinte könyörögve.

„De nem bocsátom meg neki soha, ha nem érti meg ennek az egész jelentőségét. Jobb is, ha nem beszélek, minek tegyem próbára?" - gondolta magában Anna, s még mindig úgy nézett rá, és érezte, hogy a falevéllel babráló kezei mind jobban és jobban reszketnek.

- Az Istenre kérem! - ismételte Vronszkij és megfogta a kezét.

- Megmondjam?

- Igen, igen, igen...

- Más állapotban vagyok, - mondotta halkan és lassan.

A falevél még jobban reszketett a kezében, de azért le nem vette róla a szemét, hogy lássa, hogy' fogadja ezt a hírt. Vronszkij elsápadt, akart valamit mondani, de nem szólt, eleresztette a kezét és lehorgasztotta a fejét. „Igen, megértette ennek az eseménynek egész jelentőségét", gondolta magában Anna, és hálásan megszorította a kezét.

De abban tévedett, hogy Vronszkij is úgy fogta föl ennek a hírnek a jelentőségét, mint ő, az asszony. Erre a hírre Vronszkij tízszeres erővel érezte a valami iránt való undorodás furcsa érzésének a rohamát; de egyúttal azzal is tisztában volt, hogy az a válság, a melyet várt, most bekövetkezett, hogy most már nem lehet tovább titkolni a dolgot a férj előtt, s hogy így vagy úgy, de mielőbb véget kell vetni ennek a természetellenes helyzetnek. De ezenkívül Anna testi

izgatottsága is átragadt rá. Megilletődve, alázatos pillantással nézett rá, megcsókolta a kezét, fölkelt és szótlanúl járt föl és alá az erkélyen.

- Igen, - mondotta, elszántan odalépve hozzá. - Sem én, sem maga nem tekintettük játéknak a mi viszonyunkat, s a sorsunk most el van döntve. Föltétlenűl véget kell vetnünk - mondotta körülnézve - annak a hazugságnak, a melyben élünk.

- Véget vetni? De hogyan, Alexej? - kérdezte Anna halkan.

Most már lecsillapodott s gyöngéd mosoly csillogott az arczán.

- El kell hagynia az urát, s egyesítenünk kell az életünket.

- Hiszen egy az így is, - felelt Anna alig hallhatóan.

- Igen, de teljesen, teljesen.

- De hát hogyan, azt mondd meg, Alexej, hogyan? - szólt Anna, szomorúan mosolyogva helyzetének a reménytelenségén. - Van tán megoldása az ilyen helyzetnek? Nem vagyok-e a felesége az uramnak?

- Minden helyzetnek van megoldása. Csak el kell szánni az embernek magát, - felelt Vronszkij. - Minden jobb annál a helyzetnél, a melyben mi élünk. Hiszen látom, mennyire gyötör téged minden, - a világ, a fiad, az urad.

- Óh, csak az uram, az nem, - szólt közvetlen gúnynyal. - Nem ösmerem őt, rá se gondolok. Mintha nem is volna.

- Nem vagy őszinte. Ösmerlek. Bizony ő is csak bánt téged.

- De hiszen ő nem is tudja, - mondotta, s egyszerre élénk pirosság öntötte el az arczát; az orczái, a homloka, a nyaka elpirultak, s a szégyen könnyei csordultak ki a szeméből. - Ne is beszéljünk róla.

XXIII.

Vronszkij, habár nem is olyan határozottan, mint most, ismételten megpróbálta Annát helyzetének a megfontolására rávezetni, de mindannyiszor az ítéletnek azzal a felületességével és könnyelműségével találkozott, a melylyel kihívására most is felelt. Mintha lett volna a dologban valami olyas, a mit nem tudott vagy nem akart tisztázni még maga előtt sem, mintha abban a pillanatban, hogy erről elkezdett beszélni, ő, az igazi Anna visszavonúlt volna valahová a belsejébe, s előállott volna egy másik, különös, és reá nézve teljesen idegen asszony, a kit nem szeretett, a kitől félt s a ki szembeszállott vele. De most elhatározta, hogy elmond neki mindent.

- Vajon ő tudja-e vagy sem, - szólott Vronszkij szokott határozott és nyugodt hangján, - tudja-e ő vagy sem, ahhoz nekünk semmi közünk. Mi nem maradhatunk... kegyed nem maradhat tovább így, de különösen - most nem.

- De hát ön szerint mit kellene tenni? - kérdezte Anna ugyanavval a könnyed gúnynyal. Őt, a ki annyira félt attól, hogy Vronszkij esetleg könnyedén találja fölfogni az ő áldott állapotát, most bosszantotta, hogy Vronszkij ebből annak a szükségességét következteti, hogy tenni kell valamit.

- Elmondani neki mindent, azután elhagyni.

- Ez mind szép; tegyük föl, hogy én ezt megcselekszem. De tudja-e, mi lesz ennek a vége? Előre megmondhatom, - s valami gonosz láng lobbant föl az imént még oly szelíd szemeiben. - „Áá, ön tehát mást szeret, s bűnös viszonyt is kezdett vele? (Az urát utánozta, s éppen úgy, mint Alexandrovics Alexej szokta, különösen hangsúlyozta a *bűnös* szót.) Én jó előre figyelmeztettem önt ennek a vallási, a polgári és a családi viszonyok tekintetében várható következményeire. Ön nem hajtott a szavamra. Most pedig én nem szolgáltathatom ki a nevemet a gyalázatnak,... - sem pedig a fiamat, - akarta mondani, de a fiával nem tudott tréfálni... - a gyalázatnak", - és még valami efféle, - tette hozzá. - Egyáltalján, az ő államférfiúi modorában, tisztán és szabatosan a tudtomra adná, hogy nem bocsáthat el engem, de hogy a maga részéről minden lehetőt meg fog tenni arra, hogy a botrányt elkerülje. S a mit mondana, azt a legnagyobb nyugalommal és pontossággal meg is tenné. Ime, ez lenne a vége. Hiszen ő nem ember, hanem gép, még pedig ha megharagszik, nagyon rossz gép, - tette hozzá, miközben maga elé képzelte Alexandrovics Alexej alakjának és beszédmodorának minden legapróbb részletét, s bűnül rótt föl neki mindent, a mi rosszat csak benne találhatott, semmit se bocsátván meg neki azért a rettenetes bűnért, a melyet viszont ellene ő elkövetett.

- De Anna, - mondotta Vronszkij lágy, rábeszélő hangon, iparkodván őt megnyugtatni, - azért mégiscsak meg kell neki mondani mindent, azután pedig ahhoz alkalmazkodni, a mit ő határoz.

- Talán bizony megszökni?

- Miért ne, akár azt is. Én teljesen kizártnak tartom, hogy ez így maradjon... És nem magamért, - hiszen látom, mennyire szenved.

- Igen, szökni, én meg aztán legyek a szeretője, - mondotta keserűen.

- Anna, - szólott Vronszkij gyöngéd szemrehányással.

- Igen, - folytatta Anna, - legyek a szeretője, és magammal sodorjak mindenkit.

Megint azt akarta mondani: a *fiamat*, de képtelen volt ezt a szót kiejteni.

Vronszkij nem tudta megérteni, hogy' volt képes az ő erőteljes és becsületes természetével ezt a hazug helyzetet elviselni, és hogy' nem akart belőle szabadulni: arra persze nem jött rá, hogy az egésznek legfőbb oka ez az egy szó volt: *a fiam*, a melyet képtelen volt kimondani. Mikor a fiára és arra a jövendő viszonyra gondolt, a melyben ez vele, az ő apját elhagyott anyjával lesz, annyira megborzadt attól, a mit cselekedett, hogy nem sokat tünődött, hanem mint afféle asszony, csak azon iparkodott, hogy magát hazug alakoskodásokkal, üres szavakkal megnyugtassa, s csak azon sopánkodott, hogy bár maradna minden a régiben s bár ki tudná verni a fejéből azt a rettenetes kérdést, mi lesz a fiával.

- Kérlek, könyörgök hozzád, - mondotta egyszerre egészen más, őszinte és gyöngéd hangon s megfogta a kezét, - ne beszélj velem erről többé soha!

- De Anna...

- Soha. Bízd csak rám. Tisztában vagyok én a helyzetem egész aljasságával és borzasztóságával; de azért még sem olyan könnyű a dolgot eldönteni, mint te gondolod. Bízd csak rám, és engedelmeskedjél nekem. Többé soha ne beszélj velem erről. Megígéred ezt nekem?... Nem, nem, igérd meg!...

- Én mindent megígérek, de nem lehetek nyugodt, különösen az után, a mit az imént mondtál. Nem lehetek nyugodt, mikor te magad se lehetsz az...

- Én? - ismételte Anna. - Igaz, hogy néha szenvedek; de ez majd elmúlik, ha többé soha nem beszélsz velem erről. Csak olyankor szenvedek, a mikor erről beszélünk.

- Ezt nem értem...

- Tudom, - vágott közbe Anna, - hogy milyen nehéz a te becsületes természeted mellett hazudni, és sajnállak is érte. Sokszor gondolok rá, hogy én miattam egész életedet tönkretetted.

- Ugyanezt gondoltam én is az imént, hogy' tudtad te miattam mindenedet föláldozni? Soha nem tudom magamnak megbocsátani azt, hogy te - boldogtalan vagy.

- Én, boldogtalan? - kérdezte Anna, közelebb húzódva hozzá, s a szerelem ujjongó mosolyával nézett rá: - én olyan vagyok, mint az éhes ember, a kinek végre enni adtak. Lehet, hogy fázik, hogy rongyos a ruhája, szégyenli is tán magát, de azért nem boldogtalan. - Én, boldogtalan? Nem, ime, itt az én boldogságom...

Meghallotta közelgő fiának a hangját, s egy futó pillantással körülnézett az erkélyen, s hirtelen fölkelt. Ösmerős tűz villant meg a szemeiben, gyors mozdulattal fölemelte gyűrűkkel elborított, szép kezeit, megfogta Vronszkij fejét, hosszan belenézett a szemébe, s mosolygó, nyílt ajkaival szaporán megcsókolta az ajkát és mindakét szemét, s ellökte őt magától. Menni akart, de Vronszkij visszatartotta.

- Mikor? - kérdezte suttogva, s ujjongva nézett rá.

- Ma, egy órakor, - suttogta, és mélyen fölsóhajtva, könnyed és gyors lépteivel a fia elé sietett.

Szerjózsát az eső a nagy kertben érte utól, a hol a dadával egy lugasban húzódtak volt meg.

- Nos tehát, a viszontlátásra, - mondotta Anna Vronszkijnak. - Nemsokára indulni kell a versenyre. Betszi megigérte, hogy értem jön.

Vronszkij az órára nézett és gyorsan távozott.

XXIV.

Mikor Vronszkij Kareninék erkélyén az órájára nézett, annyira meg volt zavarodva, s annyira el volt foglalva a gondolataival, hogy látta ugyan a mutatókat, de még se tudta hány az óra. Kiment az országútra, s óvatosan lépkedve a sárban, a hintaja felé tartott. Annyira tele volt az Anna iránt való érzelemmel, hogy rá se gondolt, hány óra, s van-e még ideje, hogy Brjanszkijhoz is elmenjen. A mint ez gyakran megesik, az emlékezésnek csak külső képessége maradt meg benne, mely megmondta neki, hogy mi után mit kell cselekednie. Odament a kocsisához, a ki ott szundikált a bakon egy sűrű hársfának immár rézsútos árnyékában, elnézte az izzadt lovak fölött csillogó oszlopokban szemtelenül keringő muslinczákat, felköltötte a kocsisát, beszállt a hintajába és elhajtatott Brjanszkijhoz. Csak a hetedik verszt után tért annyira magához, hogy az órára nézett, látta, hogy félhatra van, s hogy elkésett.

Ezen a napon több futam volt: a közlegények futama, a kétversztes katonatiszti s a négyversztes, végül pedig az a futam, a melyben ő is résztveendő volt. Az ő futamára még eljuthatott, de ha Brjanszkijhoz megy, úgy éppen csak hogy idejében visszaérkezhetik, persze már csak akkor, a mikor az egész udvar ott van. Ez pedig kellemetlen lett volna. De szavát adta volt Brjanszkijnak, hogy elmegy hozzá, s így azt határozta, hogy folytatja az útját, s odaszólt a kocsisnak, hogy ne nagyon kímélje a lovakat.

Megérkezett Brjanszkijhoz, alig volt ott öt perczig, s vágtatott vissza. Ez a gyors kocsizás lecsillapította. Annához való viszonyának minden nyomasztó volta, mindaz a határozatlanság, a mi mai beszélgetésük után még megmaradt, mind kiment a fejéből; gyönyörűséggel és izga-

lommal gondolt most a versenyre, arra, hogy mégis csak odaér idejében, s csak néha lobbant föl átható fénnyel a képzeletében a ma éjjeli viszontlátás boldogságának az áhítozása.

A nyaralókból és Pétervárról a versenyekre igyekvők fogatait elhagyogatva, minél inkább közeledett a versenyek légköréhez, annál jobban és jobban erőt vett rajta a verseny izgalma.

A lakásán már nem talált senkit, mind a versenyen voltak, csak a legénye várt rá az ajtóban. Mialatt átöltözött, az inasa elmondta, hogy a második futam már elkezdődött, hogy sokan keresték, s hogy az istállóból kétszer is járt ott a lovászgyerek.

Minden sietség nélkül átöltözködvén, (sohase szokott sietni és sohase vesztette el az önuralmát), Vronszkij elhajtatott a barakkokhoz. Innen már látta a versenypályát körülálló tengernyi sok fogatot, gyalogjárót és katonát, valamint az emberektől nyüzsgő tribünöket. Alkalmasint a második futam kezdődött, mert miközben a barakok felé ment, csengetyűszót hallott. Mikor az istállóhoz ért, találkozott Mahotin fehérlábú sárgájával, Gladiatorral, a melyet narancssárga és kék takaróval letakarva, s kék szalaggal beszegett s óriásiaknak látszó fülvédőkkel éppen akkor vezettek a pálya felé.

- Hol van Kord? - kérdezte a lovásztól.

- Az istállóban nyergel.

Frou-Frou már fölnyergelve állott a nyitott ketreczben. Éppen készültek kivezetni.

- Nem késtem el?

- All right! All right! Minden rendben van, minden rendben van, - szólott az angol, - csak ne izgassa magát.

Vronszkij a tekintetével még egyszer végigsiklott egész testében remegő kedves lovának gyönyörű formáin, s alig tudván megválni ettől a látványtól, kilépett a barakból. A lehető legalkalmasabb időben érkezett a tribünökhöz, hogy senkinek a figyelmét se vonja magára. Éppen vége felé járt a kétversztes futam s minden szem arra a lovas-testőrre és arra a testőrhuszárra volt irányozva, a kik közül az első elől, a másik pedig valamivel mögötte végső erőfeszítéssel szorította a lovát és közeledett a távoszlop felé. A kör közepéről és széleiről mindenki a távoszlop felé nyomult, s a lovas-testőr tiszteknek és katonáknak egy nagyobb csoportja hangos fölkiáltásokkal adott kifejezést bajtársának, illetve tisztjének várható diadala fölött érzett örömének. Vronszkij csaknem ugyanabban a pillanatban érkezett oda a tömeg kellő közepébe, mikor a futam végét jelző csöngetyűszó fölhangzott, s a sárral beföcsölt, magas lovastestőrtiszt, a ki elsőnek érkezett be, a nyeregbe visszaülve, szürke s az izzadtságtól egészen megsötétedett és nehezen ziháló csődörének a kantárját megeresztette.

A csődör, mely már csak alig-alig emelgette a lábait, meglassította hatalmas testének a futását, s a lovastestőrtiszt, mintha nehéz álomból ébredt volna föl, körülnézett s nagynehezen elmosolyodott. A barátok és idegenek tömege legott körülvette.

Vronszkij szándékosan elkerülte azt a válogatott, nagyvilági tömeget, mely a tribünök előtt tartózkodóan és mégis fesztelenül hullámzott és társalgott. Látta, hogy Karenina, Betszi s a bátyjának a felesége is ott voltak, de nehogy fölizgassa magát, nem ment oda hozzájuk. De minduntalan megállították az ismerősei, elmondották neki a lezajlott futamok részleteit s faggatták, hogy hol késett olyan soká.

Mialatt azokat, a kik a futamban résztvettek, a tribünökhöz hívták, hogy a díjakat átvegyék s mindenki odatódult utánuk, Vronszkij legidősebb fivére, Alexandr, egy alacsony termetű és Alexejhez hasonlóan zömök, de sokkal szebb és pirosabb, vörösorrú és nyílt, de korhely ábrázatú ember, vállrojtos ezredesi egyenruhában odalépett hozzá.

- Megkaptad a levelemet? - kérdezte. - Téged sohase találhat meg az ember.

Vronszkij Alexandr, hírhedt kicsapongó és különösen korhely élete ellenére is, tökéletes udvaroncz volt.

Most is, hogy az öcscsével egy reá nézve nagyon kellemetlen dologról beszélt, tudva azt, hogy esetleg sokaknak a szeme lehet reájuk függesztve, olyan mosolygó arczot vágott, mintha valami haszontalanságon tréfálkozott volna vele.

- Megkaptam, és igazán mondom, nem értem, hogy mi az, a mivel *te* annyira törődöl, - mondotta Alexej.

- Azzal törődöm, a mit éppen az imént mondtam, hogy nem vagy ott sehol, ellenben hétfőn találkoztak veled - Péterhofban.

- Vannak dolgok, a melyeknek a megítélése csakis azokra tartozik, a kik benne érdekelve vannak, s az, a mivel te annyira törődöl, szintén ilyen...

- Igen, csakhogy akkor nem szolgál tovább az ember, nem...

- Kérlek, légy szíves és ne ártsd magadat bele, s ezzel vége.

Vronszkij Alexej mogorva arcza elsápadt, s kiálló alsó állkapcsa elkezdett remegni, a mi vajmi ritkán esett meg vele. Ő, mint afféle nagyon jószívű ember, ritkán haragudott meg, de a mikor megharagudott, s a mikor az álla reszketni kezdett, akkor, mint azt Vronszkij Alexandr is tudta, veszedelmes ember volt. Vronszkij Alexandr vídáman elmosolyodott.

- Én csak az anyánk levelét akartam átadni. Felelj neki, és ne izgasd magadat lovaglás előtt. Bonne chance, - tette hozzá mosolyogva s tovább ment.

Rögtön utána azonban megint egy szívélyes üdvözlés állította meg Vronszkijt.

- Már a barátaidat sem akarod megösmerni. Jó napot, mon cher! - szólalt meg Arkágyevics Sztepán, a kinek gondosan fésült és fényes pofaszakállal körített piros arcza itt, ebben a pétervári csillogásban is nem kevésbbé ragyogott, mint Moszkvában. - Tegnap érkeztem, s nagyon örülök, hogy tanuja lehetek a diadalodnak. Mikor találkozunk?

- Jöjj el holnap az étkezőbe, - szólott Vronszkij, és miután mentegetőzve megszorongatta felöltőjének az ujját, elindult a versenypálya közepe felé, a hová már odavezették a nagy akadályversenyre nevezett lovakat.

A múlt futamban résztvett, kiizzadt és elcsigázott lovakat a lovászok elvezették haza, s egymásután kerültek elő a küszöbön álló futamra nevezett, legnagyobbrészt angol lovak, melyek kámzsáikkal és ösztövér hasukkal különös és óriási madarakhoz voltak hasonlatosak. Jobboldalt vezették a madárhúsú, de szépséges Frou-Frou-t, mely mintha rúgókon járt volna, úgy illegette ruganyos és meglehetősen hosszú lábszárait. Tőle nem messze vették le a takarót a totyakos Gladiatorról. A pompás farú csődör hatalmas, gyönyörű és teljesen szabályos formái, szokatlanúl rövid s közvetlenül a patákon nyugvó bokái akaratlanúl is magukra vonták Vronszkij figyelmét. Oda akart menni a lovához, de megint megállította egy ismerőse.

- Ni, ott van Karenin, - szólt az ismerőse, a kivel beszélgetett. - A feleségét keresi, a ki amott áll a tribün közepén. Nem látta még őt?

- Nem, nem láttam, - felelt Vronszkij, s a nélkül, hogy a tribün felé nézett volna, a hol mutatták, hogy Karenina áll, odament a lovához.

Alig hogy Vronszkij megvizsgálta a nyerget, a melyen még egy és más igazítani való volt, a versenyzőket odahívták a tribünhöz, hogy számot húzzanak, s aztán induljanak. Komoly és szigorú, részben sápadt arczczal tizenhét tiszt jött össze a tribün előtt s mindenik húzott egy számot. Vronszkijnak a 7-es szám jutott. Fölhangzott a vezényszó: „Lóra!”

Vronszkij érezte, hogy a többi versenyzőkkel együtt ő az a központ, a melyre most minden szem irányozva van, s a feszültségnek abban az állapotában, a melyben rendszerint lassukká és nyugodtakká szoktak válni a mozdulatai, odament a lovához. Kord a verseny tiszteletére parádés ruhába öltözött, nyakig begombolt fekete kabátot, szinte az orczáit föltámasztó, feszesen kikeményített gallért, kerek fekete kalapot és hosszúszárú csizmát vett magára. Mint mindig, most is nyugodt és méltóságteljes volt, s a két kantárszárnál fogva maga tartotta az előtte álló lovat. Frou-Frou még mindig remegett, mintha lázban lett volna. Szinte lángoló szemeivel sandított a feléje közeledő Vronszkijra, a ki bedugta az ujjait a heveder alá. A ló még erősebben sandított, s a fogát vicsorítva, hátrahúzta a füleit. Az angol elfintorította a száját, mintha mosolygott volna azon, hogy az ő nyergelését még ellenőrzik.

- Tessék csak felülni, akkor nem lesz annyira izgatott.

Vronszkij még egy utolsó pillantást vetett a vetélytársaira. Tudta, hogy lovaglás közben úgy sem igen fogja őket látni. Ketten már előre mentek arra a helyre, a honnan indúlniok kellett. Galyczin, Vronszkij barátja s egyik veszedelmes vetélytársa ott forgolódott pej csődöre körül, mely sehogy sem akarta őt magára engedni. Egy szűknadrágos kis testőr-huszár, az angolokat akarván utánozni, mint mennydörgéskor a macska, olyan görnyedten vágtatott tova a lován. Kuzovlev herczeg sápadtan ült a Grabovszkij-ménesből való kanczáján, melyet egy angol vezetett a kantárjánál fogva. Vronszkij és bajtársai mind ösmerték Kuzovlevet s főképpen gyönge idegzetét és rettenetes hiúságát. Tudták, hogy mindentől reszket, s még a szolgálati lovára is félt ráülni, de most éppen azért, mert annyira félelmes volt a dolog, a mennyiben az emberek a nyakukkal játszottak, úgy annyira, hogy minden akadálynál egy orvos, egy irgalmas nővér s egy vörös keresztes sebesült-szállító kocsi állott, rászánta magát a részvételre. Találkoztak a pillantásaik s Vronszkij barátságosan és helyeslőleg intett felé. Csak egyet nem látott, - fővetélytársát, a Gladiátoron ülő Mahotint.

- Ne siessen, - mondotta Kord Vronszkijnak, - s egyet ne feledjen: az akadályoknál se ne erőltesse, se ne tartsa vissza a lovát, s bízza teljesen rá, hogy' akar átjutni rajtuk.

- Jó, jó, - szólott Vronszkij, a szárakat rendezgetve.

- Ha lehet, vezesse a futamot, de ha hátra találna maradni, az utolsó pillanatig ne essék kétségbe.

Frou-Frounak annyi ideje se volt, hogy megmozdúljon s Vronszkij egy ügyes és erőteljes mozdúlattal már bennállt a rovátkos kengyelvasban s könnyedén, de biztosan belevetette lefogyott testét a csikorgó bőrnyeregbe. Miután jobb lábával is a kengyelbe hágott, az ujjai közt a szokott mozdúlattal elrendezte a kettős kantárszárat, mire Kord eleresztette a lovat. Frou-Frou, mintha nem tudta volna, melyik lábával lépjen ki először, hosszú nyakát kinyújtva, meghúzta a kantárszárat, mintha rúgókon járt volna, megmozdúlt s hajlékony hátán meghimbálta a lovasát. Kord gyorsított léptekkel sietett utána. Az ideges állat hol az egyik, hol a másik oldalon próbálta meg rászedni a lovasát, s elnyujtotta a szárakat, Vronszkij pedig mindenképpen, szóval és kézzel iparkodott őt csillapítani.

A startoló hely felé útközben már elérkeztek az elzsilipezett folyóhoz. A versenyzők közül többen előtte, többen mögötte voltak, a mikor egyszerre Vronszkij egy, az út sarában vágtató ló dobogását hallotta a háta mögött, s fehérlábú, totyakos Gladiátorán csakhamar utólérte őt Mahotin. Mahotin, hosszú fogait vicsorgatva, elmosolyodott, de Vronszkij bosszúsan nézett rá. Amúgy se szerette őt valami nagyon, most pedig őt tartotta legveszedelmesebb vetélytársának, s bosszankodott rajta, hogy elvágtatott mellette és fölizgatta a lovát. Frou-Frou a bal lábával vágtába ugrott, majd a rövidre fogott kantártól ingerelve, pár szökkenés után rázós ügetésbe ment át, jól megzötyögtetve a lovasát. Kord is megharagudott és szinte poroszkálva sietett Vronszkij után.

XXV.

Mindössze tizenhét tiszt vett részt a versenyben. A futamot a tribün előtt elterülő négyversztes, kerülékalaku pályán kellett megfutniok. Ezen a pályán kilencz akadály volt: a folyó s egy-két arsinos szilárd gát, közvetlenűl a tribün előtt; egy száraz- és egy vizes árok, egy sáncz, az ír-padka, (egyike a legnehezebb akadályoknak), mely egy rőzsével megtömött sánczból állott, mögötte láthatatlanúl még egy árokkal, úgy, hogy a ló vagy átugrotta mind a két akadályt, vagy elbukott; azután még két vizes- és egy száraz árok; a futam pedig közvetlenül a tribün előtt ért véget, és nem a pálya elején, hanem tőle vagy száz százsennyire kezdődött, s ugyanilyen távolságra volt az első akadály, a három arsin széles elzsilipezett folyó, a melyen a lovasok tetszésük szerint vagy átugrathattak, vagy átgázolhattak.

A versenyzők háromszor is összeigazodtak, de mindannyiszor kitört valamelyiküknek a lova, úgy, hogy megint előlről kellett kezdeni az indítást. Szjosztrin ezredes már bosszankodni kezdett, mikor végre a negyedik kísérletnél elkiáltotta magát: „előre!” - és a lovasok megindúltak.

Az indítás alatt minden szem és minden látcső a lovasok tarka csoportjára volt irányozva.

- Elindúltak! Már mennek! - hangzott föl mindenfelől a várakozás nagy csöndje után.

Az emberek, hogy jobban lássanak, egyenkint és csapatostúl kezdtek vándorolni egyik helyről a másikra. A lovasok sűrű csoportja mindjárt az első pillanatban szétnyúlott, s látni lehetett, a mint kettesével, hármasával vagy egyenkint közeledtek a folyóhoz. A nézőknek úgy tetszett, mintha még mindig együtt lettek volna valamennyien, de a lovasokra nézve másodperczнyi különbségek mutatkoztak, a melyeknek igen nagy volt a jelentőségük.

Az izgatott és túlideges Frou-Frou az első pillanatot elmulasztotta, s így egynehány ló elébe került, de még a folyóhoz sem értek, s Vronszkij a szárba fekvő lovat visszatartva, máris könnyen elkerült hármat, úgy, hogy csak Mahotin sárga Gladiátora maradt előtte, mely könnyedén és egyenletesen imbolygatta a farát, közvetlenül Vronszkij előtt és valamennyiük előtt, meg a szépséges Diana, mely a szinte félholt Kuzovlevet vitte.

Az első pillanatokban Vronszkij még se magán, sem a lován nem tudott uralkodni. Egészen az első akadályig, a folyóig még a lova futását se volt képes vezetni.

Gladiator és Diana egyszerre érkeztek oda, s csaknem ugyanabban a pillanatban libbentek a folyó fölé, átszökkenve a túlsó oldalára; észrevétlenül, szinte repülve követte őket Frou-Frou; de ugyanabban a pillanatban, a mikor Vronszkij magát a levegőben érezte, egyszerre, csaknem a lova lábai alatt megpillantotta Kuzovlevet, a ki Dianával együtt ott hempergett a folyó túlsó partján. (Kuzovlev az ugrás után megeresztette a szárat, a ló elbukott, ő meg keresztülrepült a fején.) Ezeket a részleteket Vronszkij csak később tudta meg, most csak annyit látott, hogy közvetlenül a lábai előtt, ott, a hova Frou-Frounak ugrania kellett, esetleg ott lehet Diánának a lába vagy a feje. De Frou-Frou, mint a lepottyanó macska, ugrásközben a lábaival s a hátával egy erőteljes mozdúlatot tett, túlkerült a lovon és vágtatott tovább.

„Óh, te drága!” - gondolta magában Vronszkij.

A folyót elhagyva, Vronszkij már teljesen urává lett a lovának s kezdte őt visszatartani, úgy szándékozván, hogy a nagy akadályt közvetlenül Mahotin után ugratja át, s már az erre következő vagy kétszáz százsenes akadálytalan pályán megpróbálja őt elkerülni.

A nagyakadály közvetlenül a czári páholy előtt állott. Az uralkodó, az egész udvar, s az óriási néptömeg mind őket - őt és az alig egy lóhoszszal előtte vágtató Mahotint nézte, mikor az „ördög”-höz értek (így hívták a szilárd deszkagátat). Vronszkij érezte ezeket a mindenfelől rámeresztett szemeket, de a lovának a fülein és nyakán, a vele szembe rohanó földön, s

Gladiátor farán és fehér lábain kívül, melyek szaporán verték előtte az ütemet s állandóan egyforma távolságra voltak tőle, semmi egyebet nem látott. Gladiátor a nélkül, hogy az akadályhoz csak hozzá is ért volna, felszökött, felkanyarította kurta farkát és eltűnt Vronszkij szemei elől.

- Bravó! - kiáltott föl valaki.

Ugyanabban a pillanatban közvetlenül Vronszkij szemei előtt fölbukkantak a gát deszkái. A ló, mozgásában a legcsekélyebb változás nélkül, fölibe pattant, a deszkák eltűntek, s csak hátúl koppant egyet valami. Frou-Frou az előtte száguldó Gladiátoron fölbuzdúlva, nagyon is korán ugrott föl az akadály előtt, s a hátsó patáival beleütődött a gát párkányába. De azért a futása cseppet sem változott meg és Vronszkij, egy sárgöröngy csapódván az arczába, hamarosan meggyőződött róla, hogy még mindig ugyanolyan távolságra van Gladiátortól. Megint ott látta maga előtt a farát, kurta farkát s nem távolodó és gyorsan iramodó lábait.

Ugyanabban a pillanatban, a melyben Vronszkij arra gondolt, hogy most már ideje lesz Mahotint elkerülni, maga Frou-Frou is, mintha csak megértette volna a gondolatát, minden ösztökélés nélkül hatalmasan nyomult előre, s az előnyös oldalról, a kötél felől, kezdett Mahotinhoz közeledni. De Mahotin nem tágított a kötél mellől. Vronszkijnak csak megvillant a fejében, hogy kívülről is el lehetne kerülni őt, Frou-Frou máris lépést váltott, és megpróbálta. Frou-Frounak az izzadtságtól már-már sötétedő háta egy vonalba jutott Gladiátor farával. Pár lépésnyire szinte egymás mellett futottak. De az akadály előtt, a melyhez közeledtek, Vronszkij, nehogy a külső kört kelljen befutnia, elkezdett a szárakkal dolgozni, és hamarosan, közvetlenül a sáncz előtt elkerülte Mahotint. Úgy futólag az arczát is látta, mely tele volt föcsölve sárral. Sőt úgy tetszett neki, mintha mosolygott volna is. Vronszkij elhagyta ugyan Mahotint, de közvetlenül ott érezte őt maga mögött, s nem szűnt meg hallani közvetlenül a háta mögött Gladiátor egyenletes iramodását, és orrlyukainak szaggatott, de azért még teljesen friss szuszogását.

A következő két akadályon, az árkon és a gáton könnyen átjutottak, de Vronszkij kezdte közelebbről hallani Gladiátor lihegését és iramodását. Megszorította a lovát és örömmel érezte, hogy ez a legnagyobb könnyüséggel gyorsította az iramát, s Gladiátor patáinak a dobogása megint az előbbeni távolságról kezdett hallatszani.

Vronszkij vezette a futamot, - a mint szándékában is volt s a mint neki Kord is tanácsolta, - és most már meg volt győződve a sikeréről. Az izgatottsága, az öröme és Frou-Frou iránt táplált gyöngéd érzelmei nőttön-nőttek. Szeretett volna hátranézni, de nem mert, s iparkodott magát csillapítani s nem szorítani a lovát, hogy legalább is annyi erőt tartson meg benne, a mennyi az ő érzése szerint Gladiátorban megmaradt. Már csak egy akadály volt hátra, a legnehezebb; ha ezen a többiek előtt jut keresztül, úgy bizton beérkezik elsőnek. Most száguldott az írpadka felé. Frou-Frouval együtt már messziről látta ezt az akadályt, s mindkettőjüket, őt is meg a lovat is pillanatnyi kétség szállta meg. A ló határozatlanságát a fülein vette észre, s fölemelte a vesszőjét, de legott érezte, hogy kétsége alaptalan volt: a ló tudta, mit kell tennie. Gyorsította az iramát és szabályosan, úgy a mint előre kiszámította volt, fölpattant, s elrúgván maga alól a földet, átengedte magát a tehetetlenség erejének, mely messze túl az árkon átröpítette őt; s ugyanabban az ütemben, minden különösebb megerőltetés nélkül folytatta iramodását.

- Bravo, Vronszkij! - hallotta egy csapat ember fölkiáltását, - tudta, hogy ezek ezredbeli bajtársai, a kik ott állottak ennél az akadálynál; Jasvinnak még a hangját is fölismerte, de nem látta őt.

„Óh drágám te!” - gondolta magában Frou-Frouról s fülelni kezdett arra, a mi mögötte történik. „Átugrotta!”, gondolta, mikor hallotta Gladiátor iramát a háta mögött. Még csak egy

utolsó, két arsinos vizes árok volt hátra. Vronszkij erre rá se hederített, de nagy távolságra akarván elsőnek beérkezni, elkezdett köralakban dolgozni a szárakkal, s az iram ütemében hol fölemelte, hol leeresztette a ló fejét. Érezte, hogy lova már csak végső erőfeszítéssel vágtat; nemcsak hogy a nyaka és a vállai lucskosak voltak, de a marját is kiverte az izzadság s kurtán és hörögve zihált. De tudta, hogy erejéből a még hátralévő kétszáz százsenre nagyon is kifutja. Csak abból, hogy magát közelebb érezte a földhöz, s a mozgás különös simaságából tudta meg Vronszkij, hogy a lova mennyire gyorsította a futását. Szinte észrevétlenül szökött át az árkon. Mint a madár, úgy repült keresztül rajta; de ugyanekkor Vronszkij legnagyobb réműletére érezte, hogy nem bírván kellőleg követni a ló mozgását, maga se tudta hogyan, egy gyalázatos mozdúlatot tett és leereszkedett a nyeregbe. Egyszerre megváltozott a helyzete, s tisztán látta, hogy valami rettenetes dolog történt. Még arra sem volt ideje, hogy számot adjon magának arról, ami történt, máris fölcsillantak mellette a sárga csődör fehér lábai és Mahotin gyors iramodással száguldott el mellette. Vronszkij egyik lábával a földet érintette s a lova ráfordult erre a lábra. Alig hogy kiszabadította alóla a lábát, a ló vadúl hörögve oldalt fordult s izzadt, vékony nyakával minden lehetőt megpróbált, hogy föltápászkodjék. Mint a meglőtt madár, úgy vergődött ott a lábánál. Az az ügyetlen mozdúlat, a melyet Vronszkij tett, eltörte a gerinczét. De ennek ő csak jóval később ébredt tudatára. Most csak annyit látott, hogy Mahotin gyorsan távolodott tőle, ő pedig imbolyogva, egyedül állt ott a mozdulatlan és sáros földön, mellette pedig nehezen zihálva hevert Frou-Frou, s feléje fordítván a fejét, fájdalmasan nézett rá gyönyörü szemeivel. Még mindig nem lévén tisztában vele, mi történt, Vronszkij megrántotta a kantárt. A ló megint meggyűrte magát, mint a hal, s a nyereg szárnyaival recsegve kinyújtotta az első lábait, de nem lévén ereje a hátulját fölemelni, megint csak lehemperedett s az oldalára esett. Vronszkij a szenvedélytől eltorzúlt arczczal, sápadtan és reszkető állal, hasbarúgta őt s megint megrántotta a kantárt. De a ló nem mozdúlt, hanem orrával a földet túrva csak nézett a gazdájára beszédes tekintetével.

- Áááá! - ordított föl Vronszkij a fejéhez kapva. - Áááá! Mit csináltam! - jajdúlt föl újra. - A versenyt elvesztettem! Még pedig a magam szégyenletes, megbocsáthatatlan hibájából! És ez a szerencsétlen, kedves, tönkretett állat! Áááá! Mit tettem, mit tettem!

A nép, az orvos és a felcser, s ezredének a tisztjei mind odarohantak. Szerencsétlenségére érezte, hogy ő ép és sértetlen. A ló eltörte a derekát s így agyon kellett lőni. Vronszkij képtelen volt a kérdésekre felelni, képtelen volt bárkivel is beszélni. Megfordúlt, s a nélkül, hogy a fejéről lerepült sipkáját fölvette volna, megindúlt a versenypályától el, maga se tudta hová. Szerencsétlennek érezte magát. Életében most először érezte a legnagyobb szerencsétlenséget, azt, a melyet nem lehet jóvátenni, s a melynek ő maga volt az okozója.

Jasvin a sipkával utólérte s elvezette őt haza, és félóra múlva Vronszkij magához tért. De ennek a versenynek az emléke hosszu időn keresztül mint életének a legnyomasztóbb és leggyötrelmesebb emléke élt a lelkében...

XXVI.

Alexandrovics Alexejnek a feleségéhez való viszonya külsőleg ugyanolyan volt, mint addig. Az egyetlen különbség tán az volt, hogy még jobban el volt foglalva, mint azelőtt. Mint az előbbi években, most is, a mint kitavaszodott, elutazott valami külföldi fürdőbe, hogy a megfeszített téli munka által megrongált egészségét helyreállítsa. Mint rendesen, juliusban visszatért és fokozott erővel látott hozzá szokott munkájához. És mint rendesen, felesége kiköltözött a nyaralójukba, ő pedig Péterváron maradt.

A Tverszkaja herczegné estélye után folytatott beszélgetés óta soha sem szólt Anna előtt a gyanújáról s a féltékenységéről, és az a szokása, hogy mindig másokat utánozzon, a lehető legjobban beleillett a feleségéhez való mostani viszonyába. Valamicskével tán hidegebb volt most a felesége iránt. Mintha kissé neheztelt volna rá azért az első éjszakai beszélgetésért, melyet annyira iparkodott magától elhárítani. A vele való érintkezésben a bosszúságnak valamelyes árnyalata volt észrevehető, több semmi. Mintha csak gondolatokba merűlve így szólt volna hozzá: „Nem akarod magadat előttem kimagyarázni, - annál rosszabb rád nézve", - mondotta eltűnődve, mint az olyan ember, a ki hasztalanúl próbált meg egy tüzet eloltani, s hiábavaló erőlködésén felbosszankodva most így szól: „No hát, úgy kell neked! Most azután pusztúlj el!"

Ő, a szolgálati ügyekben olyan okos és tapintatos ember, nem látta be a feleségéhez való ilyetén viszonyának a teljes esztelenségét. Nem látta be, mert szinte borzadt attól, hogy valódi helyzetét fölismerje, s betolta, lezárta és lepecsételte a lelkében azt a rekeszt, a melyben a családja, vagyis a felesége és a fia iránt való érzelmei voltak elraktározva. Ő, a figyelmes apa, ennek a télnek a vége felé feltűnően elhidegűlt a fia iránt, s ugyanazt a gúnyolódó modort használta vele szemben is, mint a feleségével. „Áá! Fiatal ember!" - így szokta őt megszólítani.

Alexandrovics Alexej úgy gondolta, s ezt nyíltan ki is mondta, hogy egyetlen esztendőben se volt annyi hivatalos dolga, mint éppen ebben; azt azonban nem vallotta be, hogy ebben az esztendőben ő maga volt az, a ki magának azt a sok munkát csinálta, s hogy ez egyike volt azoknak az eszközöknek, a melyekkel annak a rekesznek a kinyitását megakadályozta, a melybe a felesége és a családja iránt való érzelmei, valamint az ezekre vonatkozó gondolatok voltak elraktározva, a melyek annál borzasztóbbak lettek, minél tovább hevertek ott. Ha valakinek joga lett volna megkérdezni Alexandrovics Alexejtől, hogy mit gondol a felesége viselkedéséről, nem felelt volna, hanem nagyon megharagudott volna arra az emberre, a ki tőle eziránt kérdezősködik. Ez volt az oka annak, hogy Alexandrovics Alexej arczát mindannyiszor valami büszkeség és szigorúság öntötte el, a mikor a felesége egészsége felől tudakozódtak tőle. Alexandrovics Alexej semmit sem akart gondolni a felesége viselkedéséről és érzelmeiről, a mint hogy nem is gondolt róluk semmit.

Alexandrovics Alexej nyaralója Péterhofban volt, és rendesen Ivanovna Lidia grófné is ott töltötte a nyarat a szomszédságukban, és Annával állandó érintkezésben. Ebben az esztendőben Ivanovna Lidia grófné lemondott arról, hogy Péterhofba költözzék, egyetlen egyszer se volt Arkágyevna Annánál és czélozgatott Alexandrovics Alexej előtt, Anna Betszihez és Vronszkijhez való közeledésének a fonákságára. Alexandrovics Alexej ridegen a szavába vágott, és kijelentvén, hogy a feleségéhez a gyanúnak még csak az árnyéka se fér, elkezdte kerülni Ivanovna Lidiát. Nem akarta látni és nem is látta, hogy a világban már nagyon sokan voltak, a kik ferde szemmel néztek a feleségére; nem akarta megérteni és nem is értette meg, hogy miért ragaszkodott a felesége olyan szívósan ahhoz, hogy Czarszkojéba költözzenek, a hol Betszi lakott, s a honnan nem volt messze Vronszkij ezredének a tábora. Nem engedte meg magának, hogy ezen gondolkozzék s nem is gondolkozott; de mindamellett, bár ezt még magának sem vallotta be soha, s bár erre nemcsak hogy semmiféle bizonyítékai, de még csak gyanúokai se voltak, a lelke fenekén meg volt győződve, hogy megcsalt férj, a mi őt mélységesen boldogtalanná tette.

A feleségével való nyolczesztendős boldog együttélés alatt, más hűtlen asszonyokat és megcsalt férjeket látva, hányszor nem mondotta magában Alexandrovics Alexej: „hogy' lehet engedni, hogy ennyire jusson a dolog? Hogy' lehet egy ilyen csunya viszonyt föl nem bontani?" De most, hogy az ő fejére is rázúdúlt a baj, nemcsak hogy nem gondolt rá, hogy ezt

a viszonyt felbontsa, hanem egyáltalában tudni sem akart róla, még pedig azért, mert nagyon is borzasztónak és természetellenesnek találta.

Azóta, hogy külföldről visszatért, Alexandrovics Alexej két ízben volt künn a nyaralójában. Egyszer künn ebédelt, egy más alkalommal meg vendégekkel töltötte ott az estét, de egyetlen egyszer se hált künn, a mint azt az előző években meg szokta cselekedni.

A versenyek napján Alexandrovics Alexej különösen el volt foglalva, de a nap beosztását még reggel megcsinálván, előre elhatározta, hogy korán ebédel, azután kimegy a feleségéhez a nyaralójába, s onnan a versenyre, hol az egész udvar jelen lesz, s a melyen neki is ott kellett lennie. A feleségéhez azért készült, mert föltette magában, hogy hetenként legalább egyszer, már puszta illendőségből is, meglátogatja. Ezenkivül bevett szokás szerint ezen a napon, tizenötödikén kellett feleségének a háztartáshoz szükséges pénzt átadnia.

A gondolatain szokás szerint uralkodni tudván, miután mindezt megfontolta, nem engedte meg a gondolatainak, hogy más, a feleségét érintő vonatkozásokra is kitérjenek.

Alexandrovics Alexejnek ez a délelőttje nagyon el volt foglalva. Megelőző este Ivanovna Lidia grófné megküldte neki egy azidőszerint Pétervárott tartózkodó Khina-utazónak a röpiratát, egy levél kíséretében, a melyben arra kérte, hogy az utazót, a ki mindenféle szempontból nagyon érdekes és hasznos ember, fogadja. Alexandrovics Alexejnek nem volt ideje a röpiratot este elolvasni, elolvasta hát reggel. Azután jöttek a folyamodók, elkezdődtek a jelentések, a fogadások, a kinevezések, az elbocsátások, a jutalmak, nyugdíjak, fizetések kiosztása iránt való intézkedések, a levelezések, - szóval azok a „köznapi" dolgok, mint a hogy' azokat Alexandrovics Alexej nevezte, a melyek oly sok időt vettek igénybe. Azután személyes dolgai is voltak: az orvos és az ügyvivő látogatása. Az utóbbi nem sok időt rabolt el tőle. Mindössze csak a szükséges pénzt adta át Alexandrovics Alexejnek és rövid jelentést tett az ügyek állásáról, mely nem volt éppen a legkedvezőbb, miután megesett az, hogy ebben az esztendőben a gyakori utazgatások következtében többet költöttek, s így hiányban voltak. De az orvos, egy hírneves pétervári tanár, a ki baráti viszonyban volt Alexandrovics Alexejjel, annál több időt rabolt el tőle. Alexandrovics Alexej nem is várta őt mostanra, s nagyon meg volt lepetve a jövetelén, de még inkább azáltal, hogy az orvos rendkívül tüzetesen kikérdezte őt az állapota felől, megvizsgálta a mellét, s megtapogatta és megkopogtatta a máját. Alexandrovics Alexej nem tudta, hogy barátnője, Ivanovna Lidia grófné, látván, hogy Alexandrovics Alexej egészsége az idén nem éppen a legjobb, megkérte az orvost, hogy menjen ki hozzá és vizsgálja meg alaposan. - Tegye meg ezt az én kedvemért, - mondotta neki Ivanovna Lidia grófné.

- Grófné, én ezt Oroszország kedvéért teszem, - felelt az orvos.

- Megbecsülhetetlen ember! - szólott Ivanovna Lidia grófné.

Az orvos nem nagyon volt megelégedve Alexandrovics Alexejjel. A máját a kelleténél sokkal nagyobbnak, a táplálkozást nem kielégítőnek, s a víznek a hatását semmisnek találta. Lehetőleg minél több testi mozgást a mennyire lehet, minél kevesebb szellemi megerőltetést, és a mi a fő, az izgalmaktól való teljes tartózkodást rendelt neki, vagyis olyasmit, a mi Alexandrovics Alexejre nézve épp oly lehetetlen volt, mint az, hogy lélekzetet ne vegyen, és mikor elment, azt a kellemetlen tudatot hagyta hátra Alexandrovics Alexejben, hogy valami nincsen rendben benne, s hogy ezen segíteni nem lehet.

Alexandrovics Alexejtől kijövet az orvos a lépcsőn találkozott Alexandrovics Alexej ügyvivőjével, Szljudinnal a kit szintén nagyon jól ösmert. Tanulótársak voltak az egyetemen, s bár ritkán találkoztak, nagyon tisztelték egymást és jóbarátok voltak, s így az orvos, ha senki más előtt, de Szljudin előtt kimondotta a beteg felől táplált legőszintébb véleményét.

- Úgy örülök, hogy volt nála, - szólt Szljudin. - Nem jól van, s nekem úgy tetszik... Nos?

- Nos hát, a dolog így áll, - szólott az orvos, Szljudin vállain keresztül intve a kocsisának, hogy álljon elő, - a dolog így áll, - ismételte s fehér kezével megfogta s meghúzta glacékeztyűjének az egyik ujját. - Ha nem feszítjük meg a húrt, és megpróbáljuk elszakítani, - nagyon nehéz; de ha a végsőig megfeszítjük, s csak egyetlen ujjunk súlyával ránehezedünk - megpattan. Ő pedig az ő kitartásával s a munkában való lelkiösmeretességével - a végletekig meg van feszítve; ezenkívül még más mellékes és jelentékeny súly is nehezedik rá, - fejezte be az orvos, jelentőségteljesen fölrántván a szemöldökét. - Ott lesz a versenyen? - tette hozzá, s helyet foglalt a kocsijában. - Igaz, igaz, persze, sok időt vesz igénybe, - felelt az orvos valamire, a mit Szljudin mondott, de a mit ő meg sem értett.

Az orvos után, a ki oly sok időt rabolt el tőle, megjelent a hírneves utazó, és Alexandrovics Alexej, erre a tárgyra vonatkozó eddigi ösmereteinek s a csak az imént elolvasott röpiratnak a fölhasználásával szinte bámulatba ejtette az utazót tárgyösmeretének a mélységével, s tiszta látkörének szélességével.

Az utazóval együtt jelentették be neki a kormányzósági elnököt is, a ki Pétervárra érkezett, s a kivel okvetetlenül értekeznie kellett. Az ő eltávozása után még be kellett fejeznie ügyvivőjével a köznapi ügyeket s ezenkívül egy nagyon komoly és fontos ügyben el kellett mennie egy befolyásos személyiséghez. Alexandrovics Alexej éppen csak hogy vissza tudott kerülni öt órára, a mikor ebédelni szokott, s ügyvivőjével megebédelvén, meghívta őt, hogy jöjjön ki vele a nyaralójába és a versenyre.

Alexandrovics Alexej mostanában, a nélkül, hogy erről magának is számot adott volna, azon volt, hogy a feleségével való találkozásain mindig még más valaki is jelen legyen.

XXVII.

Anna éppen a tükör előtt állott és Annuska segítségével az utolsó szalagot tűzte föl a ruhájára, mikor a kapuban, a kavicson nyiszorgó kerekek zaját hallotta.

„Betszinek még korán van”, - gondolta, s kipillantván az ablakon, meglátta a hintót s Alexandrovics Alexejnek belőle kibukkanó fekete kalapját és jól ösmert füleit. - „No, ez ugyan rosszkor jön; de talán csak nem marad itt éjszakára?” - gondolta magában, s annyira szörnyűnek és borzalmasnak látszott előtte mindaz, ami ebből következhetik, hogy egy pillanatig se habozva, derülten sugárzó arczczal sietett ki elébe, s érezvén magában a hazugság és az alakoskodás ama bizonyos szellemének a jelenlétét, tüstént átengedte magát neki, s maga se tudván, hogy mit mond, elkezdett beszélni.

- No, ez igazán kedves! - szólott, kezet nyújtva az urának, s mosolylyal üdvözölvén a házhoz tartozó Szljudint. - Remélem, itt maradsz éjszakára is? - volt az első szó, a mit az alakoskodás szelleme neki sugalmazott, - most pedig majd együtt megyünk. Csak azt sajnálom, hogy eligérkeztem Betszinek. Eljön értem.

Alexandrovics Alexej Betszi nevére elkomolyodott.

- Óh, nem akarom elválasztani az elválhatatlanokat, - mondotta szokott tréfálkozó hangján Alexandrovics Alexej. - Majd elmegyünk mi Vaszilyevics Mihaillal. Az orvosok is azt ajánlják, hogy járjak minél többet. Elsétálunk szépen a gyalogúton, s azt képzelem majd, hogy fürdőn vagyok.

- Nem kell ám sietni, - szólott Anna. - Akarsz teát?

Csöngetett.

- Adjon teát és mondja meg Szerjózsának, hogy itt van Alexandrovics Alexej. Nos hát az egészségeddel hogy' vagy? Vaszilyevics Mihail, maga még nem is volt nálam; nézze csak meg, milyen szép ott künn az erkélyen; - mondotta hol egyikükhöz, hol másikukhoz fordulva.

Nagyon egyszerűen és természetesen, de kissé sokat és szaporán beszélt. Ezt ő maga is, és annyival is inkább érezte, mert azon a kíváncsi tekinteten, a melylyel őt Vaszilyevics Mihail mustrálta, úgy vette észre, mintha ez őt megfigyelné.

Vaszilyevics Mihail tüstént kiment az erkélyre.

Anna leült az ura mellé.

- Nem vagy ám valami jó színben, - szólott.

- Igen, éppen ma volt nálam az orvos és elrabolt tőlem egy jó órát. Érzem, hogy valaki a barátaim közül küldte őt hozzám: olyan becses az egészségem...

- Nos, és mit mondott az orvos?

Kérdezősködött az egészsége, a dolga után s rábeszélte, hogy pihenjen és költözzék ki hozzá.

Mindezt vídáman, szaporán, és feltűnően csillogó szemekkel mondotta; de Alexandrovics Alexej most semmi jelentőséget se tulajdonított ennek a hangnak. Csak a szavait hallotta, s abban az egyenes értelemben magyarázta azokat, a melyet tényleg kifejeztek. És egyszerűen, bár tréfásan felelt. Nem volt az egész beszélgetésében semmi különös, és Anna mégsem tudott soha a szégyen kínos érzése nélkül visszagondolni erre a rövid jelenetre.

Belépett Szerjózsa a nevelőnőjével. Ha Alexandrovics Alexej csak valamelyes megfigyelésre is hajlandó lett volna, úgy észrevette volna azt a félénk és zavart tekintetet, a melylyel Szerjózsa előbb az apjára, azután az anyjára nézett. De ő semmit sem akart látni és nem is látott semmit.

- Áá, fiatal ember! Hogy' megnőtt. Igazán egészen megemberesedett. Jó napot, fiatal ember.

És kezet nyújtott a megréműlt Szerjózsának.

Szerjózsa, a ki eddig is félénk volt az apjával való érintkezésben, most, hogy Alexandrovics Alexej őt fiatal embernek szólította, s hogy megint eszébe jutott az a talány, vajon barát-e Vronszkij vagy ellenség, határozottan idegenkedett az apjától. Úgy nézett az anyjára, mintha oltalmat keresett volna nála. Egyedül csak az anyjával érezte jól magát. Alexandrovics Alexej ezalatt, miközben a nevelőnővel beszélgetett, a fia vállán pihentette a kezét, a mitől Szerjózsa olyan kínosan kényelmetlenül érezte magát, hogy Anna látta, hogy készül elpityeredni.

Anna, a ki abban a pillanatban, hogy a fia belépett, elpirult, látván, hogy Szerjózsa nem jól érzi magát, hirtelen felugrott, levette a fia válláról Alexandrovics Alexej kezét, megcsókolta Szerjózsát, kivezette őt az erkélyre és legott visszatért.

- No, de most ideje mennünk, - szólott, az órájára pillantva, - nem tudom mi az, hogy Betszi nem jön!...

- Igen, - mondotta Alexandrovics Alexej, s miután fölkelt, összekulcsolta a kezeit és megropogtatta az ujjait. - Még azért is jöttem, hogy pénzt hozzak neked, miután a fülemiléket se táplálják mesékkel, - szólott. - Azt hiszem, szükséged van rá.

- Nem, nincsen... de igen, mégis, - mondotta, a nélkül, hogy ránézett volna és a haja tövéig elpirult. - De hiszen a verseny után csak visszajösz ide.

- Óh igen! - felelt Alexandrovics Alexej. - Ime, itt jön Péterhof szépe, Tverszkája herczegné is, - tette hozzá, az ablakon kipillantva, mikor a rendkívül magosan elhelyezett picziny

bakjával szembeötlő angol szerszámos fogatot meglátta. - Micsoda nagyzolás! Pompás! No de most gyerünk ám mi is.

Tverszkája herczegnő nem szállt ki a fogatából, s csak bakkancsos, gallérkás és fekete kalapos inasa ugrott le róla a kapuban.

- Megyek már, Isten veletek! - mondotta Anna, s megcsókolván a fiát, Alexandrovics Alexejhez lépett és kezet nyújtott neki. - Igazán nagyon kedves volt, hogy eljöttél.

Alexandrovics Alexej megcsókolta a kezét.

- Nos tehát, a viszontlátásra! Teára visszajösz, nagyon helyes! - szólott, s vídáman sugárzó arczczal kiment. De a mint nem látta őt maga előtt, érezni kezdte a kezén azt a helyet, a melyet az ajkai érintettek s undorral megrázkódott.

XXVIII.

Mikor Alexandrovics Alexej a versenyre megérkezett, Anna már ott ült a tribünön Betszi mellett, azon a tribünön, a hol az egész előkelő világ összeverődött. Anna már messziről meglátta az urát. Két ember: az ura és a kedvese, volt az életének a két központja, s külső érzékei nélkül is megérezte a közelségüket. Már messziről megérezte az ura közeledtét és önkéntelenül is szemmel tartotta őt az emberek ama hullámzó tömegében, a melyben mozgott. Látta, a mint közeledett a tribün felé, s hol leereszkedőleg viszonozta a lelkendező köszöntéseket, hol kedélyes szórakozottsággal köszöngetett a hozzá hasonlóknak, hol meg feszülten leste a világ hatalmasainak a pillantását, s le-lekapta a fejéről nagy, kerek kalapját, mely mind a két füle-hegyét leszorította. Jól ismerte már mindezeket a fogásokat, s ellenszenves volt neki valamennyi. „Egyedül a hiúság, egyedül a boldogúlás vágya, - ez minden, a mi a lelkében él, - gondolta magában, - a magosan szárnyaló tervek, a fölvilágosodás és a vallás iránt való szeretet, ez mind csak eszköz neki a boldogúlásra.”

A hölgy-tribün felé vetett pillantásából látta, (egyenesen ránézett, de a musselin, a szalagok, a tollak, a napernyők és a virágok tengerében nem ösmerte meg a feleségét), hogy őt keresi; de Anna szándékosan nem vette őt észre.

- Alexandrovics Alexej! - kiáltott rá Betszi herczegné, - alkalmasint nem látja a feleségét; pedig itt van!

Alexandrovics Alexej szokott hideg modorában elmosolyodott.

- Annyi itt a fény, hogy az embernek a szeme is káprázik, - mondotta s odament a tribünhöz. Rámosolygott a feleségére, mint a hogy’ az olyan férjnek kell mosolyognia, a ki találkozik a feleségével, a kit csak az imént látott, üdvözölte a herczegnét és a többi ismerőseit, miközben mindenkinek megadta a magáét, vagyis a hölgyekkel eltréfálgatott, az urakkal pedig köszöntést váltott. A tribün alján állott egy eszéről és műveltségéről ösmert főhadsegéd, a kit Alexandrovics Alexej nagy tiszteletben tartott. Evvel is beszédbe ereszkedett.

Éppen szünet volt két verseny között s így beszélgetésüket semmi se zavarta. A főhadsegéd elítélte a versenyeket, Alexandrovics Alexej pedig a védelmükre kelt. Anna hallotta vékony és egyenletes hangját s egyetlen szavát se szalasztotta el. És minden szavát hamisnak találta, mely fájdalmasan hasogatta a fülét.

Mikor a négyversztes akadályverseny elkezdődött, előrehajolt, s a nélkül, hogy csak egy pillanatra levette volna a szemét róla, Vronszkijt nézte, a mint a lovához lépett és felült, s ekközben folyton hallotta az ura ellenszenves és egy pillanatig se szünetelő hangját. Gyötörte

a Vronszkijért való aggódás, de tán még jobban gyötörte az ura jól ösmert modorban hangsúlyozott szavainak a hangja.

„Én rossz asszony vagyok, elvetemedett asszony vagyok, - gondolta, - de nem szeretek hazudni és nem szenvedhetem a hazugságot, ő pedig (az ura) - ebből él. Mindent tud és mindent lát; de vajon mit érez, ha ilyen nyugodtan tud beszélni? Ölne meg engem, ölné meg Vronszkijt, akkor tán tudnám még becsülni. De nem, neki csak a hazugságra, az illendőségre van gondja", - szólt magában Anna, a nélkül, hogy csak gondolt volna is arra, vajon mit akar voltaképpen tőle és milyennek szeretné őt látni. Anna se jött rá, hogy Alexandrovics Alexejnek ez a különös bőbeszédűsége, mely őt annyira fölháborította, voltaképpen csak benső aggodalmának és nyughatatlanságának volt a megnyilatkozása. Mint a gyermek, a ki megütötte magát, elkezd ugrálni és mozgásba hozza az izmait, hogy a fájdalmát eltompítsa, úgy Alexandrovics Alexejnek is föltétlenül szüksége volt a szellemi mozgásra, hogy elnémítsa magában azokat a feleségére vonatkozó gondolatokat, a melyek az ő és Vronszkij jelenlétében, s az utóbbi nevének folytonos emlegetése közben egész figyelmét annyira lefoglalták. S valamint a gyermeknél természetes az, hogy ugrál, nála természetes volt az, hogy szépen és okosan beszél. Egyebek közt így beszélt:

- A katonai, a lovassági versenyeknek elengedhetetlen föltétele a veszedelem. Ha Anglia az ő haditörténelmében a legfényesebb lovassági tettekkel dicsekedhetik, úgy ezt csak annak köszönheti, hogy történelmi alapon fejlesztette magában úgy az állatoknak, mint az embereknek ezt az erejét. A sportnak, az én nézetem szerint, rendkívül nagy a fontossága, és mi, mint mindennek, ennek is csak a legfelületesebb oldalát látjuk.

- Dehogy' is a legfelületesebbet, - szólott Tverszkája herczegné. - Az egyik tiszt, mint mondják, két bordáját törte.

Alexandrovics Alexej arczán mosoly jelent meg, mely éppen csak hogy félrehúzta az ajkait, de azon túl semmit se mondott.

- Tegyük föl, herczegné, hogy ez nem felületes, hanem benső dolog, - mondotta. - De hiszen nem is erről van szó, - s megint a tábornokhoz fordult, a kivel nagyon komolyan beszélt: - ne feledje, hogy katonák lovagolnak, a kik maguk választották maguknak ezt a foglalkozást, s azt csak megengedi, hogy minden hivatásnál van az éremnek másik oldala is. Ez egyenesen belevág a katonai kötelességekbe. Az ökölvívás vagy a spanyol toreadorok ostoba sportja a barbárizmus, ez pedig a haladás jele.

- Nem, én többé nem jövök el; ez túlságosan izgat engem, - mondotta Betszi herczegné. - Úgy-e, Anna?

- Izgat, de az ember azért még se vonhatja ki magát belőle, - szólt egy másik hölgy. - Ha én római nő lettem volna, egyetlen czirkuszt sem engedtem volna meg.

Anna egy szót se szólt, s le nem véve a szeméről látcsövét, egyetlen pontra nézett.

Ebben a pillanatban egy magastermetű tábornok ment keresztül a tribünön. Alexandrovics Alexej a beszédet félbenhagyva, szaporán, de azért méltóságteljesen fölkelt, s mélyen meghajtotta magát előtte.

- Ön nem lovagol? - vetette oda a tábornok tréfásan.

- Az én lovaglásom nehezebb, - felelt Alexandrovics Alexej tiszteletteljesen.

És bár ennek a feleletnek semmi értelme se volt, a tábornok úgy tett, mintha egy okos embernek okos szavát hallotta s a „la pointe de la sauce"-t teljesen megértette volna.

- A dolognak két oldala van, - kezdte újra Alexandrovics Alexej: - a résztvevők és a nézők; s hogy az ilyesféle látványosságok iránt való előszeretet legbiztosabb jele a nézők alacsony fejlődési fokának, azt megengedem, de...

- Herczegné, fogadjunk! - hallatszott alulról Arkágyevics Sztepán hangja, mely Betszinek szólt. - Kire fogad?

- Én Annával Kuzovlyev herczegre, - felelt Betszi.

- Én meg Vronszkijra. Egy pár keztyű.

- Áll!

- De milyen szép, nemde?

Alexandrovics Alexej addig, míg körülötte beszéltek, hallgatott, de azután legott elkezdte:

- Azt megengedem, hogy a nem férfias játékok... - szerette volna folytatni.

De ebben a pillanatban elindították a lovasokat s minden társalgás megszakadt. Alexandrovics Alexej is elhallgatott, mindenki fölkelt s a folyó felé fordult. Alexandrovics Alexejt a verseny nem érdekelte s így nem is nézett a versenyzők felé, hanem bágyadt szemeivel elkezdte a nézőket mustrálgatni. A tekintete megakadt Annán.

Az arcza sápadt volt és komoly. Nyilván senkit és semmit se látott azon az egyen kívül. Görcsösen fogta a kezében a legyezőjét s még a lélekzetét is visszafojtotta. Alexandrovics Alexej egy darabig nézte, azután hirtelen elfordult és más arczokat kezdett megfigyelni.

„De hiszen az a hölgy ott, meg a többiek is, - nagyon izgatottak; s ez nagyon természetes"; - mondotta magában Alexandrovics Alexej. Szeretett volna felé sem nézni, de a tekintete akaratlanúl is mindig visszatért ő rá. Megint csak rámeredt erre az arczra, s iparkodott nem olvasni le róla azt, a mi oly világosan rá volt írva, de akarata ellenére is réműlten olvasta le róla azt, a miről tudni sem akart.

Kuzovlyev első bukása ott a folyónál mindenkit fölizgatott, de Alexandrovics Alexej tisztán látta Anna sápadt és diadalmas arczán, hogy az, a kit nézett, nem bukott el. Később, a mikor az után, hogy Mahotin és Vronszkij átugratták a nagy akadályt, az utánuk következő tiszt a fejére esett és szinte halálra zúzta magát, úgy, hogy a rémület moraja suhant végig a közönségen; - Alexandrovics Alexej látta, hogy Anna ezt észre se vette, s csak nagynehezen jött rá, hogy miről beszélnek ott körülötte. De Alexandrovics Alexej mind sűrűbben és mind kitartóbban nézett rá. Anna, a ki teljesen elmerült a vágtató Vronszkij nézésébe, érezte az ura hideg szemeinek úgy oldalról rámeresztett tekintetét.

Egy pillanatra félrenézett, kérdő pillantást vetett rá, majd könnyedén elkomolyodva, megint elfordult tőle.

Mintha csak azt mondotta volna neki: „Eh, nekem tökéletesen mindegy", - s ettől fogva egyetlen egyszer se nézett rá többet.

A futam lefolyása nagyon szerencsétlen volt, a mennyiben a tizenhét versenyző közül több mint a fele elbukott. A futam végén mindenki a legnagyobb izgatottságban volt, a mit még az is fokozott, hogy az uralkodó is elégedetlen volt.

XXIX.

Mindenki hangosan kifejezést adott az elégedetlenségének, s mindenki azt a valaki által elejtett mondást ismételgette: „Most már csak az oroszlánokkal való czirkusz van hátra”, s réműlet fogta el az embereket, úgy, hogy mikor Vronszkij is elbukott és Anna hangosan föl-jajdult, ez úgyszólván föl se tűnt már senkinek. De ezt követőleg olyan változás ment végbe Anna arczán, a mely már határozottan nem volt illő. Teljesen elvesztette a fejét. Elkezdett vergődni, mint a hálóba került madár: majd föl akart kelni és elmenni valahová, majd meg Betszihez fordult.

- Gyerünk, gyerünk, - mondotta neki.

De Betszi nem hallotta. A tribünről kihajolva egy tábornokkal beszélgetett.

Alexandrovics Alexej odajött Annához és udvariasan a karját nyújtotta neki:

- Menjünk, ha úgy tetszik, - szólt francziául; de Anna arra figyelt, a mit a tábornok beszélt, és észre se vette az urát.

- Ő is a lábát törte, a mint mondják, - beszélte a tábornok. - Ez mégis csak hallatlan.

Anna nem vevén észre az urát, fogta a látcsövét és odanézett, a hol Vronszkij elesett; de az oly messze volt, s akkora tömeg gyűlt össze körülötte, hogy semmit se lehetett kivenni. Le-eresztette a látcsövét és menni akart; de ebben a pillanatban rohanva jött egy tiszt és valamit jelentett az uralkodónak. Anna előrehajolt, hogy hallhassa.

- Sztiva! Sztiva! - kiáltott rá a bátyjára.

De ez nem hallotta. Anna megint menni készült.

- Még egyszer fölajánlom a karomat, ha menni akar, - szólt Alexandrovics Alexej, megérintve a kezét.

Anna undorral tért ki előle, s a nélkül, hogy csak egy pillantást is vetett volna rá, így felelt:

- Nem, nem, hagyjon békét, maradok.

Most látta, hogy arról a helyről, a hol Vronszkij elbukott, egy tiszt szaladt keresztül a pályán a tribün felé. Betszi a kendőjével intett neki. A tiszt azt a hírt hozta, hogy a lovasnak semmi baja se történt, de a ló a derekát törte.

Anna mikor ezt hallotta, szaporán leült s a legyezőjével eltakarta az arczát. Alexandrovics Alexej látta, hogy sír, és nemcsak hogy a könnyeit, de még a zokogását se tudta visszatartani, a mely csak úgy rázta a keblét. Alexandrovics Alexej odaállott elé, hogy eltakarja őt, s időt engedjen neki arra, hogy magát összeszedje.

- Immár harmadszor ajánlom föl a karomat, - mondotta egy idő múlva, odafordulván hozzá. Anna ránézett és nem tudta, mit feleljen. Betszi herczegné jött a segítségére.

- Nem, Alexandrovics Alexej, én hoztam ide Annát, s megígértem neki, hogy én viszem haza is, - szólt közbe Betszi.

- Bocsásson meg, herczegné, - szólott udvarias mosolylyal, de határozottan a szeme közé nézve, - de úgy látom, hogy Anna nem egészen jól érzi magát, s így azt akarom, hogy velem jöjjön.

Anna ijedten körülnézett, engedelmesen fölkelt s az ura karjába fűzte a karját.

- Majd elküldök hozzá, tudakozódom és megüzenem, - súgta a fülébe Betszi.

Mikor a tribünről lefelé mentek, Alexandrovics Alexej szokása szerint egy-egy szót váltott az ösmerősökkel, s Anna is, mint rendesen, kénytelen volt beszélni és felelgetni; de valósággal magánkívül volt, s mintha csak aludt volna, úgy ment karonfogva az urával.

„Vajon történt-e baja vagy sem? Igaz-e? Eljön-e ma vagy sem? Vajon fogom-e őt ma látni?" - tűnődött magában.

Némán ült be Alexandrovics Alexej kocsijába, és némán vergődött ki a fogatok tömegéből. Alexandrovics Alexej mindazok ellenére, a miket látott, nem engedte meg magának azt, hogy a felesége helyzetéről gondolkozzék. Csak külső jeleket látott. Látta, hogy illetlenül viselkedett és kötelességének tartotta ezt neki meg is mondani. De nagyon nehéz volt nem mondania többet, mint csak ezt. Kinyitotta a száját, hogy megmondja neki, milyen illetlenül viselte magát, de önkéntelenül egészen mást mondott.

- Mennyire szeretjük mi ezeket a kegyetlen látványosságokat, - mondotta. - Úgy veszem észre...

- Mit? Én nem értem, - szólt Anna megvetéssel.

Alexandrovics Alexej megsértődött és legott elkezdte mondani azt, a mit akart.

- Meg kell mondanom önnek... - szólalt meg.

„Ime itt van a magyarázgatás", - gondolta magában Anna és réműlet fogta el.

- Meg kell mondanom önnek, hogy ma illetlenül viselte magát, - mondotta francziául.

- Mennyiben viseltem magamat illetlenül? - kérdezte Anna hangosan és gyorsan felé fordítván a fejét, egyenesen a szeme közé nézett, de már korántsem azzal a valamit leplezgető vídámsággal, hanem a legelszántabb kifejezéssel, a melylyel csak nagynehezen tudta elleplezni azt a félelmet, a mely elfogta.

- Ne feledje, - mondotta neki Alexandrovics Alexej, a kocsis mögött lévő nyitott ablakra mutatva.

- Mit talált rajtam illetlent? - ismételte Anna.

- Azt a kétségbeesést, a melyet az egyik lovas bukása alkalmával nem volt képes elpalástolni.

Számított rá, hogy majd felelni fog; de Anna hallgatott s csak bámult maga elé.

- Már kértem önt, viselje úgy magát a világ előtt, hogy a rossz nyelvek se hozhassanak föl ellene semmit. Volt idő, a mikor a belső viszonyokról beszéltem; most ezekről nem beszélek. Most csak a külsőségekről szólok. Ön illetlenül viselte magát, és szeretném, ha ez többé nem ismétlődnék.

Anna felét se hallotta szavainak, valóságos félelem fogta el urától, s folyton csak azon tünődött, vajon igaz-e, hogy Vronszkijnak nem esett baja. Vajon ő róla mondották-e, hogy sértetlen, s hogy a lova a derekát törte? Csak mesterkélt gúnynyal mosolygott, mikor Alexandrovics Alexej befejezte, s nem felelt neki semmit, mert nem is igen hallotta, a mit mondott. Alexandrovics Alexej eleinte bátran beszélt, de mikor tisztába jött vele, hogy mi az, a miről beszél, - az a félelem, a mely Annát elfogta, ő rajta is erőt vett. Látta azt a mosolyt s egy furcsa tévedésbe esett.

„Mosolyog az én gyanakvásomon. Alkalmasint tüstént el fogja mondani ugyanazt, a mit akkor mondott: hogy a gyanúmnak semmi alapja sincs, és hogy az egész dolog nevetséges."

Most, hogy mindennek a fölfedezése a feje fölött lógott, semmit se várt oly lelkendezve, mint azt, hogy megint olyan gúnyosan, mint akkor, azt felelje neki, hogy a gyanúja nevetséges és minden alap nélkül való. Az, a mit tudott, olyannyira rettenetes volt, hogy most bárminek

kész lett volna hitelt adni. De réműlt és sötét arczának a kifejezése most már megtévesztéssel se kecsegtette.

- Lehet, hogy tévedek, - szólt Alexandrovics Alexej. - Ha így van, akkor kérem, bocsásson meg.

- Nem, ön nem tévedett, - szólott Anna hirtelen, s kétségbeesetten nézett hideg arczába. - Nem tévedett. Én kétségbe voltam esve s lehetetlen is, hogy ne legyek kétségbeesve. Én önt hallom és ő reá gondolok. Én őt szeretem, a kedvese vagyok, önt pedig nem szenvedhetem, öntől félek, és mélységesen gyűlölöm... Most pedig tegyen velem, a mit akar.

És hátradőlve a hintó szögletében, elkezdett zokogni s a kezeivel eltakarta az arczát. Alexandrovics Alexej meg se moczczant, s folyton csak egyenesen maga elé nézett. De az arcza egyszerre halottszerűen ünnepélyes mozdulatlanságot öltött, s ez a kifejezés egészen hazáig nem tűnt el róla. Hazaérkezve, még mindig ugyanazzal a kifejezéssel fordította felé az arczát.

- Úgy! De én követelem, hogy tartsa meg az illendőség külső föltételeit addig, - itt megrezzent a hangja, - a míg nem nyúlok olyan rendszabályokhoz, a melyek a becsületemet megóvják s ezeket nem közlöm önnel.

Előre kiszállt s őt is lesegítette. A cselédség előtt megszorította a kezét, visszaült a kocsijába és behajtatott Pétervárra.

Alig, hogy elment, Betszitől jött egy inas, s a következő sorokat hozta neki:

> „Elküldtem Alexejhez, tudakozódni a hogyléte felől, s azt írta vissza, hogy ép és egészséges, de kétségbe van esve."

„Tehát eljön, - gondolta magában. - Milyen jól tettem, hogy elmondtam neki mindent."

Az órára nézett. Még teljes három óra volt hátra, s az utolsó találkozás részletei szinte fölforralták a vérét.

„Istenem, milyen világos van! Ez borzasztó, de én szeretem látni az arczát és szeretem ezt a fantasztikus világítást... Az uram! Ah, igen... No, hála Istennek, hogy vele vége mindennek."

XXX.

Mint mindenütt, a hol emberek verődnek össze, úgy azon a kis német fürdőhelyen is, a hova Scserbaczkijék mentek, megtörtént a társaságnak szokott kijegeczesedése, mely minden egyes tagjának kijelöli a maga határozott és változhatatlan helyét. Valamint a legkisebb vízrészecske is hideg időben határozottan és változhatatlanúl a hópehely ösmert alakját veszi föl, éppen úgy minden új ember, a ki csak a fürdőhelyen megjelent, legott beleilleszkedett az őt megillető helyre.

„Fürst Schtscherbazkij sammt Gemahlin und Kinder" - a lakásnál fogva, a melyet elfoglaltak, s nevüknél és ösmerőseiknél fogva, a kikre ott akadtak, tüstént belejegeczesedtek a számukra kijelölt, meghatározott helyre.

Abban az évben egy valóságos német *Fürstin* is volt a fürdőben, a minek következtében a jegeczesedés folyamata még erőteljesebben ment végbe. A herczegné föltétlenül be akarta mutatni leányát a német herczegnőnek, s ott tartózkodásának mindjárt a második napján végre is hajtotta ezt a szertartást. Kiti mélyen meghajtotta magát Párisból hozatott *nagyon egyszerű*, tehát rendkívül elegáns nyári ruhájában. A Fürstin így szólt: - Remélem, hogy a rózsák csak-

hamar visszatérnek erre a csinos arczocskára, - s Scserbaczkijék számára legott ki volt jelölve életüknek pontosan meghatározott útja, a melyről többé letérniök már nem lehetett. Scserbaczkijék ezenkívül megösmerkedtek még egy angol lady családjával, egy német grófnővel, s ennek az utolsó háborúban megsebesült fivérével, egy svéd tudóssal és M. Canut-tel és a nővérével. De azért Scserbaczkijék tulajdonképpeni társasköre akaratlanúl is a következőkből alakult össze: egy moszkvai hölgy, Rtiscseva Jevgenyevna Marja és a leánya, a ki Kitire nézve nagyon kellemetlen volt, mert éppen úgy, mint ő, a szerelem betege volt; egy moszkvai ezredes, a kit Kiti gyermekkora óta mindig látott és ösmert vállrojtos egyenruhájában, s a ki ott, apró szemecskéivel s tarka nyakkendős, szabad nyakával, rendkívül furcsa és unalmas szerepet játszott, legfőképpen azért, mert lehetetlen volt tőle megszabadulni. Mikor mindez szilárdan kialakúlt, Kiti rettenetesen kezdett unatkozni, annyival is inkább, mert a herczeg elutazott Karlsbádba, s ő egyedül maradt ott az anyjával. Azok, a kiket ösmert, nem érdekelték, mert érezte, hogy tőlük már semmi újat se várhat. Sokkal inkább érdekelte itt a fürdőben azoknak a megfigyelése és bonczolgatása, a kiket nem ösmert. Kiti veleszületett természeténél fogva mindenkiről, de különösen azokról, a kiket nem ösmert, a lehető legjobb véleménynyel volt. Most is, a mint találgatta, hogy ki kicsoda, miféle ember, s milyen viszonyban van a többiekkel, a legcsudálatosabb és leggyönyörűbb jellemeket eszelte ki magának, a melyeket aztán a megfigyelései is igazoltak.

Ezek közül különösen foglalkoztatta őt egy orosz leány, a ki egy beteg orosz hölgygyel volt ott a fürdőben, a kit madame Stahl-nak hívtak. Madame Stahl a legelőkelőbb körökhöz tartozott, de annyira beteg volt, hogy nem tudott járni, s csak nagy ritkán, egy-egy szép napon jelent meg tolókocsijában a sétányon. De madame Stahl, mint a herczegné magyarázta, nem annyira betegsége miatt, mint inkább büszkeségből nem ösmerkedett meg az oroszok közül senkivel sem. Az orosz leány gondosan ápolta madame Stahlt, és ápolta ezenkívül, mint Kiti észrevette, még pedig a lehető legtermészetesebb módon, az összes súlyos betegeket, a kik pedig meglehetősen nagy számmal voltak a fürdőben. Kiti megfigyelései szerint ez az orosz leány nem volt rokona madame Stahlnak, de fogadott ápolónője se volt. Madame Stahl egyszerűen Varenykának hívta, a többiek pedig „m-lle Varenká”-nak. Arról nem is szólva, hogy Kitit azok a megfigyelések is érdekelték, a melyeket ennek a leánynak madame Stahlhoz és más ismeretlen emberekhez való viszonyára vonatkozólag tehetett, ezenkívül még, a mint ez gyakran megesik, valami megmagyarázhatatlan rokonszenvet is érzett ez iránt a m-lle Varenyka iránt, és egymással találkozó pillantásaikból úgy gyanította, hogy ő is tetszik neki.

M-lle Varenykáról nem lehetett volna azt mondani, hogy nem volt többé első fiatalságában, inkább olyan benyomást tett, mint valaki, a ki sohase volt fiatal: tarthatta őt az ember tizenkilencz évesnek is, harmincz évesnek is. A vonásait elemezve, arczának a beteges színe ellenére is, inkább szép volt, mint csúnya. A termete is szép lett volna, ha nincs testének túlságos ösztövérsége, és közép termetéhez képest túlnagy feje; de a férfiak aligha tarthatták valami nagyon vonzónak. Olyan volt, mint egy gyönyörű, s bár még szirmokkal teli, de már elvirágzott és illat nélkül való virág. Ezenkívül a férfiakra nézve már csak azért se lehetett valami nagyon vonzó, mert hiányzott belőle az, a miből Kitiben olyan sok volt, - az életkedv elfojtott tüze, és a maga vonzó voltának az öntudata.

Mindig úgy látszott, mintha valami olyan dologgal lett volna elfoglalva, a melyhez semmi kétség se fér, s azért úgy tetszett, hogy semmi mellékesebb dolog iránt nem volt ideje érdeklődni. És Kitit éppen ez a kettőjük közt való ellentét vonzotta hozzá. Kiti úgy érezte, hogy benne és egész életmódjában megtalálja az ideálját annak, a mit most annyi gyötrődéssel keresett: az élet olyan érdekeinek és becsének, a melyek a férfiak és a nők közt való nagyvilági viszonyon kívül essenek, a melyet Kiti undorítónak talált, s mely olyan volt, mint a vásár, a melyen a közszemlére kitett árúk csak a vevőre várnak. Minél tovább figyelte Kiti

ösmeretlen barátnőjét, annál inkább meggyőződött róla, hogy ez a lány csakugyan olyan tökéletes lény, a milyennek őt elképzelte, s annál jobban szeretett volna vele megösmerkedni.

A két leány naponta többször találkozott, s Kiti szemei minden találkozáskor mintha csak így szólottak volna: „Ki vagy te? Mi vagy te? Vajon igaz-e az, hogy te olyan bájos teremtés vagy, a milyennek én elképzellek? De az Istenért, nehogy azt gondold, - tette hozzá a tekintete, - hogy én bármikor is megengedném magamnak azt, hogy rád erőszakoljam az ösmeretségemet. Én egyszerűen gyönyörködöm benned és szeretlek téged." - „Én is szeretlek téged, s te nagyon, de nagyon kedves vagy. És még jobban szeretnélek, hogy ha időm volna", - felelt az ismeretlen leány tekintete. És Kiti csakugyan azt látta, hogy mindig el volt foglalva: hol egy orosz család gyermekeit vezette haza a forrástól, hol nagykendőt hozott egy betegnek és betakarta, hol iparkodott elszórakoztatni egy-egy ingerült beteget, hol meg süteményt válogatott és vásárolt valakinek, a kávéjához.

Kevéssel Scserbaczkijék megérkezése után még két új vendég jelent meg és keltett maga iránt általános, de nem éppen rokonszenves figyelmet a reggeli vízivásnál. Az egyik egy hórihorgas, görnyedt férfi volt, kezei óriásiak, nem a testére szabott, kurta és ócska felöltő rajta, szemei feketék, naivak, de egyúttal félelmesek, a másik pedig egy ragyás arczú, de nagyon kellemes benyomást keltő nő, a ki azonban rosszúl és izléstelenűl öltözködött. Kiti, a mint megtudta, hogy ezek is oroszok, legott egy gyönyörű és megindító regényt eszelt ki róluk a képzeletében. De a herczegné, a Kurliste-ből kibogarászván, hogy ezek: Levin Nikolaj és Nikolajevna Mária, elmondta Kitinek, hogy milyen rossz ember ez a Levin, s a két új emberről szőtt ábrándok egyszeriben szétfoszlottak. Nem annyira azért, a mit az anyja mondott neki róla, mint inkább azért, mert ez a Levin, Konsztantinnak a testvére volt, Kiti egyszerre rendkívül kellemetlennek találta mindkettőjüket. Ez a Levin, azzal a szokásával, hogy minduntalan megrándította a fejét, legyőzhetetlen undort keltett benne.

Úgy rémlett neki, mintha nagy és félelmes szemeiből, a melyek makacsúl elkísérték őt mindenüvé, gyűlölet és gúny súgárzanék felé, s azért iparkodott is a vele való találkozást lehetőleg elkerűlni.

XXXI.

Csatakos, sáros nap volt, egész délelőtt esett az eső, s az ernyős betegek mind a fedett folyosón verődtek össze.

Kiti az anyjával s a moszkvai ezredessel volt együtt, a ki vígan parádézott Frankfurtban készen vett európai szabású felöltőjében. Ők a folyosó egyik oldalán jártak föl és alá, iparkodván elkerülni Levint, a ki a folyosó másik oldalát rótta. Varenyka, az ő sötét ruhájában s lehajtott karimájú fekete kalapjában, egy vak franczia leánynyal járt a folyosón végig, s valahányszor Kitivel találkoztak, szívélyes pillantásokat váltottak egymással.

- Mama, szabad őt megszólítanom? - kérdezte Kiti, és szemmel tartva ösmeretlen barátnőjét, látta, hogy a forráshoz megy, a hol könnyen összeakadhatna vele.

- Ha éppen annyira kívánkozol utána, de előbb majd tudakozódom felőle, s magam megyek oda, - felelt az anyja. - Ugyan mit is találsz rajta olyan különöset? Alkalmasint közönséges társalkodónő. Ha akarod, majd megösmerkedem madame Stahl-lal. A belle-soeur-jét ösmertem, - tette hozzá a herczegné a fejét büszkén hátraszegve.

Kiti tudta, hogy a herczegnét az bántotta, hogy Stahl asszony mintha kerűlte volna a vele való ösmeretséget. Nem is erőltette a dolgot.

- Csuda, hogy milyen kedves! - mondotta Varenykára pillantva, a ki éppen akkor nyujtott oda a franczia leánynak egy pohár vizet. - Nézze csak, milyen egyszerű és kedves rajta minden.

- Roppant nevetségesek a te engouements-jaid, - szólott a herczegné; - nem, gyerünk inkább vissza, - tette hozzá, mikor észrevette, hogy Levin közeledik feléjük a hölgyével s egy német orvossal, a kivel hangosan és bosszúsan beszélt valamiről.

Megfordúltak, hogy visszamenjenek, a mikor egyszerre már nem is hangos beszéd, hanem egy kiáltás hallatszott. Levin megállt és úgy kiabált, s az orvos is heveskedett. Egész tömeg verődött össze körűlöttük. A herczegné Kitivel gyorsan eltűnt, az ezredes pedig a tömeghez csatlakozott, hogy megtudja, miről van szó.

Pár percz múlva utólérte őket.

- Nos, mi történt ott? - kérdezte a herczegné.

- Szégyen, gyalázat! - felelt az ezredes. - Attól az egytől igazán félhet az ember, hogy oroszokkal találkozik a külföldön. Ez az orosz úriember hajbakapott az orvossal és gorombaságokat vágott oda neki azért, mert ez nem úgy kezeli őt, a mint kellene, még a botjával is megfenyegette. Igazán gyalázat!

- Óh, beh kellemetlen! - szólott a herczegné. - Nos és mi lett a vége?

- Szerencsére beleavatkozott az a hölgy.... avval a gombaformájú kalappal. Úgy tetszik, szintén orosz, - mondotta az ezredes.

- M-lle Varenyka? - kérdezte Kiti örömmel.

- Igen, igen. Ő találta föl magát leghamarabb: karon fogta azt az úriembert és elvezette.

- No lásd mama, - szólott Kiti az anyjának, - és még csodálkozol rajta, hogy rajongok érette.

Másnap Kiti, a mint ösmeretlen barátnőjét figyelte, észrevette, hogy M-lle Varenyka már éppen olyan viszonyban van Levinnel és a hölgyével, mint többi pártfogoltjaival. Ott volt mellettük, beszélgetett velük, s tolmácsúl is szolgált a hölgynek, a ki egyetlen idegen nyelvet sem beszélt.

Kiti most még jobban nyaggatta az anyját, hogy engedje meg neki, hogy Varenykával megösmerkedjék. S bármily kellemetlen volt is a herczegnére nézve az, hogy a madame Stahl-lal való megösmerkedésre az első lépést megtegye, a ki úgy látszik, feljogosítva érezte magát arra, hogy valamiért büszkélkedjék, tudakozódott Varenyka után, s olyan részleteket tudott meg róla, a melyek arra engedtek következtetni, hogy ebben az ösmeretségben semmi rossz sincsen, bár jó is csak vajmi kevés, ő maga ment oda elsőnek Varenykához és megösmerkedett vele.

Kivárta azt az időt, mikor a leánya a forráshoz ment, Varenyka pedig egyedül ácsorgott az utczán, a pékkel szemben, s akkor ment oda hozzá.

- Megengedi, hogy önnel megösmerkedjem? - kérdezte szokott méltóságteljes mosolyával. - A leányom valósággal szerelmes önbe, - tette hozzá. - Lehet, hogy ön nem ösmer engem. Én...

- Ez több, mint kölcsönös, herczegné, - felelt Varenyka sietve.

- Milyen jót cselekedett ön tegnap, avval a mi szánalmas honfitársunkkal! - szólott a herczegné.

Varenyka elpirúlt.

- Nem emlékszem, de úgy tetszik, semmi különöset sem cselekedtem.

- Már hogyne, megmentette azt a Levint a kellemetlenségektől.

- Igen, sa compagne odahívott, s én iparkodtam őt lecsillapítani: nagyon beteg, és nincs megelégedve az orvosával. És nekem szokásom, hogy ha csak lehet, segítek az ilyen betegeken.

- Hallottam, hogy Mentone-ban lakik a nénjével, úgy tetszik, m-me Stahl-lal. A belle-soeurjét ösmerem.

- Nem, ő nekem nem nagynéném. Ugyan mamannak szólítom, de azért nem vagyok rokona; csak ő nevelt engem, - felelt Varenyka megint elpirúlva.

Ezt oly egyszerűen mondta s olyan kedves volt arczának őszinte és nyílt kifejezése, hogy a herczegné egyszeribe megértette, miért szerette meg Kiti annyira ezt a Varenykát.

- Nos, és mi van most avval a Levinnel? - kérdezte a herczegné.

- Elutazik, - felelt Varenyka.

Ebben a pillanatban örömtől súgárzó arczczal jött oda Kiti a forrástól, látván, hogy anyja megösmerkedett az ő ösmeretlen barátnőjével.

- Nos hát, Kiti, a te forró kívánságod, hogy megösmerkedjél m-lle...

- „Varenyka", - egészítette ki Varenyka mosolyogva: - csak így hív engem mindenki.

Kiti elpirúlt az örömtől és hosszú ideig némán szorongatta új barátnőjének a kezét, a mely nem viszonozta a szorítást, hanem mozdúlatlanúl maradt az övében. A keze nem viszonozta a szorítást, de csöndes, örömteljes, bár kissé szomorú mosoly csillogott Varenyka arczán, miközben nagy, de rendkívül szép fogai is láthatókká lettek.

- Magam is már régóta kívánkoztam ez után, - mondotta.

- De a mikor annyira el van foglalva...

- Ellenkezőleg, éppenséggel nem vagyok elfoglalva, - felelt Varenyka, de abban a pillanatban kénytelen volt elhagyni új ösmerőseit, mert két kis leányka, - egy betegnek a leányai, - futott oda hozzá.

- Varenyka, a mama hívja! - kiáltották felé.

És Varenyka elment velük.

XXXII.

Azok a közelebbi részletek, a melyeket a herczegné Varenyka múltjáról, madame Stahl-hoz való viszonyáról és magáról madame Stahlról megtudott, a következők voltak:

Madame Stahl, a kiről egyesek azt beszélték, hogy agyongyötörte az urát, mások pedig, hogy az ura kínozta agyon őt feslett életmódjával, mindig beteges és túlizgatott asszony volt. Mikor az urától történt elválása után első gyermekét megszűlte, ez a gyermek azonnal meghalt és madame Stahl rokonai, ösmervén az ő érzékenységét, s attól tartván, hogy ez a hír esetleg az életébe kerül, kicserélték, s egy ugyanabban a házban lakó udvari szakácsnak ugyanakkor éjszaka született gyermekével helyettesítették a gyermekét. Ez volt Varenyka. Madame Stahl később megtudta, hogy Varenyka nem az ő gyermeke, de azért tovább nevelte őt, annyival is inkább, mert kevéssel ezután Varenyka hozzátartozói közül már senki se volt életben.

Madame Stahl több mint tíz esztendő óta lakott külföldön, a Délvidéken, a nélkül, hogy az ágyból fölkelt s a házából kimozdúlt volna. Egyesek úgy beszélték, hogy madame Stahl mint erényes és a legnagyobb mértékben vallásos asszony tett szert arra a társadalmi állásra, a

melyet élvezett; mások azt állították, hogy tényleg is oly magas erkölcsi színvonalon álló nő volt, a minőnek látszott, és kizárólag embertársai javának élt. Hogy milyen vallású voltaképpen, - katholikus, protestáns vagy igazhitű, azt senki se tudta, de az az egy bizonyos volt, hogy mindenféle egyház és vallásfelekezet legkimagaslóbb személyiségeivel szoros baráti viszonyban állott.

Varenyka állandóan külföldön élt vele, s mind azok, a kik madame Stahlt ösmerték, ösmerték és szerették m-lle Varenykát is, mint a hogy' őt általában hívták.

A herczegné, a mikor mindezeket a részleteket megtudta, semmi megbélyegzendőt nem talált abban, hogy a leánya Varenykához közeledjék, annyival is kevésbbé, mert Varenykának a lehető legjobb modora és nevelése volt: kitünően beszélt francziául és angolúl, és a mi a fő, úgy nyilatkozott, hogy madame Stahl rendkívül sajnálja, hogy betegsége megfosztja őt attól az élvezettől, hogy a herczegnével megösmerkedjék.

Kiti, miután Varenykával megösmerkedett, mind jobban és jobban el volt ragadtatva a barátnője által s napról-napra újabb kiválóságokat fedezett fel benne.

A herczegné értesülvén róla, hogy Varenyka szépen is énekel, megkérte őt, hogy jöjjön el hozzájuk egy este énekelni.

- Kiti játszik, zongoránk is van, bár nem valami jó, de azért igen nagy élvezetet szerezne nekünk, - mondotta a herczegné, mesterkélt mosolyával, mely Kitit ezúttal különösen bántotta, mert úgy vette észre, hogy Varenykának nem valami nagy kedve volt énekelni. De Varenyka estére azért mégis eljött, s egy kóta-füzetet is hozott magával. A herczegné meghívta Jevgenyevna Máriát a leányával és az ezredest.

Varenyka teljesen közönyösnek látszott az iránt, hogy ott idegen s előtte ösmeretlen emberek is voltak, s egyenesen a zongorához ment. Ő maga nem tudta magát kísérni, de pompásan olvasott kótát első látásra. Kiti, a ki csinosan játszott, kísérte őt.

- Önnek rendkívül nagy tehetsége van, - mondotta neki a herczegné, mikor Varenyka az első darabot nagyon szépen elénekelte.

Jevgenyevna Mária és a leánya is dícsérték és hálálkodtak neki.

- Nézze csak, - szólott az ezredes, az ablakon kipillantva, - mekkora közönség verődött össze, hogy önt hallhassa. - És csakugyan, az ablak alatt meglehetősen nagy tömeg gyűlt egybe.

- Nagyon örülök, hogy ez önöknek élvezetet szerez, - felelt Varenyka egyszerűen.

Kiti büszkén nézett a barátnőjére. El volt ragadtatva a művészete, meg a hangja és arcza, de különösen a viselkedése által, az által, hogy Varenyka nyilván rá se gondolt az énekére és teljesen közönyös maradt a dícséretekkel szemben; mintha mindössze azt kérdezte volna: vajon kell-e még énekelnem, vagy tán elég volt?

„Ha én volnék az ő helyében, - gondolta magában Kiti, - hogy' büszkélkedném vele! Hogy' örülnék, látva ezt a nagy tömeget az ablak alatt! Neki pedig teljesen mindegy. Őt mindössze csak az a vágy lelkesíti, hogy ne mondjon nem-et, s kedvében járjon a mamannak. Vajon mi lehet a bensejében? Honnan veszi az erőt ahhoz, hogy semmivel se törődjék, s olyan önálló és nyugodt legyen? Hogy' szeretném én azt tudni és tőle eltanulni!" - gondolta magában Kiti, a mint elnézte azt a nyugodt arczot. A herczegné megkérte Varenykát, hogy énekeljen még valamit és Varenyka épp oly símán, gondosan és szépen elénekelt egy másik dalt, miközben egyenesen állott a zongora mellett és sovány, napbarnított kezével ütötte rajt' a taktust.

A kóta-füzetben ez után egy olasz dal következett. Kiti eljátszotta a bevezetést és rápillantott Varenykára.

- Hagyjuk ki ezt, - szólott Varenyka elpirulva.

Kiti rajta felejtette Varenykán ijedt és kérdő tekintetét.

- Akkor hát másikat, - mondotta szaporán s elkezdett lapozni a füzetben, legott megértvén, hogy ehhez a dalhoz alkalmasint valami emlék fűződik.

- Nem, - felelt Varenyka s mosolyogva rátette a kezét a kótára, - nem, énekeljük csak ezt. - S ezt is épp oly nyugodtan, hidegen és szépen énekelte le, mint az előbbieket.

Mikor befejezte, valamennyien ismételten megköszönték neki s elmentek teázni. Kiti Varenykával kiment a ház mellett levő kertbe.

- Úgy-e, valami emléke fűződik ehhez a dalhoz? - kérdezte Kiti. - Ne mondjon semmit, - sietett hozzátenni, - csak annyit, hogy úgy van-e?

- Miért ne? Megmondhatom, - szólott Varenyka egyszerűen, s a feleletet be se várva folytatta: - igen, egy emlék, mely valamikor nagyon nyomasztó volt. Szerettem egy embert és ezt a dalt énekeltem neki.

Kiti tágra nyitott nagy szemeivel, szótlanúl és megilletődve nézett Varenykára.

- Én is szerettem őt, ő is szeretett engem; de az anyja nem akarta, s így mást vett feleségül. Most ott lakik nem messze tőlünk, s olykor találkozom is vele. Nem hitte volna, hogy nekem is volt regényem? - mondta, s szép arczán alig hogy pirkadt az a hevűlés, mely valamikor - Kiti ezt érezte, - egész lényét elárasztotta.

- Mért ne hihettem volna. Ha én férfi volnék, miután önt megösmertem, senki mást se tudnék többé szeretni. Csak azt nem értem, hogy' volt ő képes az anyja kedvéért önt elfelejteni és boldogtalanná tenni, - nyilván nem volt szíve.

- Óh nem, ő nagyon derék ember, és én nem vagyok boldogtalan; sőt ellenkezőleg, nagyon is boldog vagyok. Tehát ma már nem énekelünk többet? - tette hozzá s a ház felé indult.

- Milyen jó maga, de milyen jó! - kiáltott föl Kiti s megállítván, megcsókolta őt. - Ha én legalább valamelyest hasonlóvá lehetnék magához!

- Ugyan már miért lenne hasonló más valakihez? Hiszen így is jó, a milyen, - mondotta Varenyka szelíd és bágyadt mosolylyal.

- Nem, én éppenséggel nem vagyok jó. De mondja csak... Várjunk csak, üljünk le tán egy cseppet, - mondotta Kiti, s megint oda ültette őt maga mellé a padra. - Mondja csak, hát nem bántó elgondolnia azt, hogy egy férfi megvetette a szerelmét, nem kellett neki?

- De hiszen nem vetette meg; én hiszem, hogy ő szeretett engem, de engedelmes fiú volt...

- Igen, de hátha nem az anyja, hanem a saját akarata szerint, önállóan cselekedett volna?... - szólott Kiti, érezvén, hogy kiszolgáltatta a titkát, s hogy a szégyen pírjában égő arcza már elárúlta őt.

- Akkor csúnyán viselkedett volna, és én bizony nem sajnálnám, - felelt Varenyka, nyíltan megértvén, hogy most már nem ő róla, hanem Kitiről van szó.

- Hát a fájdalom? - szólott Kiti. - A fájdalmat nem lehet elfelejteni, lehetetlen elfelejteni, - mondotta, s eszébe jutott a pillantása azon az utolsó bálon, a szünet alatt.

- Hol itt a fájdalom? Hiszen maga nem viselte magát csúnyán?

- Még rosszabbúl, mint csúnyán, - szégyenletesen.

Varenyka megcsóválta a fejét és rátette a kezét Kiti kezére.

- Mennyiben szégyenletesen? - kérdezte. - Hiszen csak nem mondhatta egy embernek, a ki közönyös maga iránt, hogy szereti?

- Persze, hogy nem; én soha egyetlen szóval se mondtam, de ő tudta. Nem, nem; vannak pillantások, vannak mozdúlatok. Ha száz évig élek, se felejtem el.

- Hogy-hogy'? Én nem értem. Az a kérdés, szereti-e őt most, vagy nem, - mondotta Varenyka, a ki mindent a maga nevén nevezett meg.

- Gyűlölöm; s magamnak se tudok megbocsátani soha.

- De hát miért?

- A szégyen, a fájdalom...

- Óh, ha mindenki olyan érzékeny volna, mint maga, - szólott Varenyka. - Olyan leány nincs, a ki ezen keresztűl ne ment volna. S az egész olyan kevéssé fontos.

- Hát mi a fontos? - kérdezte Kiti, s csodálkozó kíváncsisággal nézett az arczába.

- Óh, sok minden van, a mi fontos, - mondotta Varenyka mosolyogva.

- De hát mi az?

- Óh, sok van, a mi fontosabb, - felelt Varenyka, nem tudván, mit mondjon. De ebben a pillanatban fölhangzott az ablakból a herczegné hangja: - Kiti, hűvös van! Vagy végy kendőt magadra, vagy jöjj a szobába.

- Az igaz, ideje, hogy menjünk! - szólott Varenyka és fölkelt. - Nekem még m-me Berthe-hez is be kell néznem; magához kéretett.

Kiti megfogta a kezét és szenvedélyes kíváncsisággal, szinte könyörögve kérdezte tőle a pillantása: „De hát mi az, mi az a legfontosabb, a mi ilyen nyugalmat ad? Maga tudja, hát mondja meg nekem!" De Varenyka nem értette meg, hogy mit kérdez tőle Kiti tekintete. Most csak arra gondolt, hogy be kell néznie m-me Berthe-hez, azután pedig haza kell érnie tizenkét órára, a maman-ja teájára. Bement a szobába, összeszedte a kótáit és valamennyiüktől elbúcsúzván, menni készűlt.

- Ha megengedi, elkísérem, - mondotta az ezredes.

- Természetesen, hogy' is mehetne most éjjel egyedűl? - tódította a herczegné. - Elküldöm vele legalább Parasát.

Kiti látta, hogy Varenyka alig tudta elfojtani a nevetést, mikor arról volt szó, hogy őt valakinek el kell kísérnie.

- Óh, én mindig egyedül járok, és soha sem szokott velem semmi történni, - szólott és fogta a kalapját. Még egyszer megcsókolta Kitit, s a nélkül, hogy megmondta volna neki, mi az a legfontosabb, a hóna alatt a kótáival, gyors léptekkel eltűnt a nyári éjszaka félhomályában és elvitte magával annak a titkát, hogy mi a fontos, és mi az, a mi neki olyan irígylésreméltó nyugalmat és méltóságot kölcsönöz.

XXXIII.

Kiti m-me Stahl-lal is megösmerkedett, és ez az ösmeretség, a Varenykával való barátsággal egyetemben, nemcsak hogy nagy befolyással volt rá, de bánatában még meg is vígasztalta. Ezt a vígasztalást abban találta meg, hogy ennek az ösmeretségnek a révén egy, a múltjával

semmiféle közösségben nem álló, teljesen új világ nyílt meg előtte, egy fenkölt, gyönyörű világ, a melynek a magaslatáról nyugodtan nézhetett vissza múltjára. Világossá lett előtte, hogy azon az ösztönszerű életen kívül, a melynek eddigelé teljesen átengedte volt magát, van még egy más benső, lelki élet is. Ez az élet a vallásban nyilatkozott meg, de olyan vallásban, a melynek semmi köze sincsen ahhoz, a melyet Kiti gyermekkora óta ösmert, s a mely a zárdai misékben és vecsernyékben jutott kifejezésre, a hol ösmerősökkel lehetett találkozni, valamint abban, hogy a batyuskával szláv egyházi szövegeket kellett kívülről betanulnia; ez egy magasztos, titokzatos s a gyönyörű gondolatok és érzések egész sorával egybekötött vallás volt, a melyben nemcsak hinni lehetett, azért mert úgy parancsolták, hanem a melyet szeretni is lehetett.

Kiti mindezt nem szavakból tudta meg. Madame Stahl úgy beszélt Kitivel, mint egy kedves gyermekkel szokás, a kiben, mint a fiatalsága emlékeiben, öröme telik az embernek, s csak egyetlen egyszer tett említést arról, hogy minden emberi nyomorúságban csakis a hitből és a szeretetből lehet vígasztalást meríteni, s hogy nincsen az a fájdalom, mely Krisztusnak irántunk való részvétéhez kicsiny volna, de legott másra vitte át a szót. De Kiti, minden mozdulatából, minden szavából, és minden - mint ő mondta - mennyei pillantásából, de különösen életének egész történetéből, a melyet Varenyka útján ösmert meg, - megtudta, hogy mi az, „a mi fontos", a miről eddig nem volt tudomása.

De bármily fenkölt volt is m-me Stahl jelleme, bármily megindító volt is az élettörténete, s bármily magasztos és szelíd volt is a beszédje, Kiti önkéntelenül olyan vonásokat is fedezett föl benne, a melyek zavarba hozták. Észrevette, hogy mikor a rokonai után tudakozódott, madame Stahl kicsinylőleg elmosolyodott, a mi ellenkezett a keresztény jósággal. Azt is észrevette, hogy a mikor a katholikus lelkészt ott találta nála, madame Stahl gondosan a lámpaernyő árnyékában tartotta az arczát és furcsán mosolygott. Bármily jelentéktelen lett légyen is ez a két megfigyelés, mégis zavarba hozta őt s elkezdett m-me Stahl-ban kételkedni. Viszont Varenyka, az egyedül álló, a rokonok és barátok nélkül való, a ki soha semmi után nem vágyódott, semmit sem sajnált, az ő bánatos kiábrándúltságával, mindig megmaradt annak a tökéletességnek, a melyről Kiti csak ábrándozni mert, Varenykát látva, megértette, hogy csak meg kell feledkeznie magáról és másokat kell szeretnie, hogy nyugodt, boldog és jó lehessen. S Kiti ilyen akart lenni. Miután most tisztába jött vele, hogy mi az, a mi *a legfontosabb*, Kiti nem érte be avval, hogy ezen fölbuzdúljon, hanem legott egész lelkével átengedte magát ennek az előtte föltárúlt új életnek. Varenyka elbeszéléseiből, arról, hogy mit tett madame Stahl, és mások, a kiket felsorolt, Kiti már egész tervét összeállította jövendő életének. Ő is, épp úgy, mint Aline, madame Stahl unokahúga, a kiről nagyon sokat beszélt neki Varenyka, bárhova vetődjék is, mindenütt föl fogja keresni a boldogtalanokat, segíteni fog rajtuk, a mennyire csak lehet, terjeszteni és hirdetni fogja az evangéliumot a betegeknek, a bűnösöknek és a haldoklóknak. Az evangélium hirdetésének a gondolata, a mint azt Aline is csinálta, különösen csábította Kitit. De mindezek csak titkos ábrándok voltak, a melyekről Kiti sem az anyjának, sem Varenykának nem szólt.

Egyébiránt addig is, míg majd terveit nagyobb mértékben is megvalósíthatja, ott a fürdőben, a hol annyi volt a beteg és szerencsétlen ember, Kiti könnyen találhatott alkalmat arra, hogy új elveit alkalmazza, egyszerűen csak Varenykát kellett utánoznia.

Eleinte a herczegné csak annyit vett észre, hogy Kiti erősen a madame Stahl és különösen Varenyka iránt való engoument, - mint ő nevezte, - befolyása alatt áll. Látta, hogy Kiti nemcsak a tevékenységében, hanem járásában, beszédmodorában és szemjátékában is utánozza Varenykát. De később a herczegné azt is észrevette, hogy ettől az elragadtatástól függetlenül is, valami komoly lelki átalakulás van folyamatban a leányában.

A herczegné látta, hogy Kiti esténként a franczia evangéliumot olvassa, a melyet m-me Stahl ajándékozott neki, a mit azelőtt soha sem tett; hogy elkerüli a társaságbeli ismerősöket, s inkább a Varenyka pártfogása alatt álló betegekkel és különösen egy beteg orosz festő, Petrov, szegény családjával érintkezik. Kiti szemlátomást büszke volt rá, hogy ebben a családban az irgalmas nővér kötelességeit teljesítette. Mindez nagyon szép volt s a herczegnének nem is volt ellene semmi kifogása, annyival is kevésbbé, mert Petrov felesége minden tekintetben tisztességes asszony volt, s mert a német herczegné, Kiti viselkedését látva, csak magasztalta és őrző-angyalnak nevezte el őt. Mindez nagyon szép lett volna, ha nem vitte volna túlzásba. De a herczegné úgy látta, hogy a leánya a végletekig viszi a dolgot s ezt meg is mondotta neki.

- Il ne faut jamais rien outrer, - mondotta.

De a leánya erre nem felelt semmit; csak úgy gondolta magában, hogy a keresztény kötelességek teljesítésében nem lehet túlzásról beszélni. Micsoda túlzás lehetne abban, ha az ember az írás szavait követi, a melyben meg vagyon írva, hogy: „a ki téged jobbfelől arczúl üténd, fordítsad a másik orczádat is, - és ha el akarja venni a te alsóruhádat, engedd néki felsőruhádat is”. De a herczegnének nem tetszett ez a túlhajtás, s még kevésbbé tetszett neki ez, hogy érezte, hogy Kiti nem akarta előtte egész lelkét föltárni. És csakugyan, Kiti új elveit és érzelmeit titkolta az anyja előtt. Titkolta, nem azért, mintha nem tisztelte és nem szerette volna az anyját, hanem azért, mert éppen az anyja volt. Bárki más előtt inkább föltárta volna bensejét, mint az anyja előtt.

- Már nagyon is régóta nem volt nálunk Pavlovna Anna, - mondotta neki egyízben Petrováról.
- Én pedig hívtam. De mintha neheztelne valamiért.

- Dehogy, én nem vettem észre, maman, - szólott Kiti ingerűlten.

- Rég nem voltál náluk?

- Holnap akarunk egy sétát tenni a hegyekben, - felelt Kiti.

- Jó, csak menjetek, - felelt a herczegné, a ki látta a leánya zavart arczát, és iparkodott rájönni zavarának az okára.

Ugyanaznap, mikor Varenyka ebédhez jött, elmondta, hogy Pavlovna Anna meggondolta a dolgot s nem megy holnap a hegyekbe. S a herczegné észrevette, hogy Kiti megint elpirult.

- Kiti, nem volt neked valami kellemetlenséged Petrovékkal? - kérdezte a herczegné, mikor egyedül maradtak. - Miért nem küldi hozzánk a gyerekeket, s ő maga is mért nem néz felénk soha?

Kiti azt felelte, hogy semmi se történt köztük, s hogy ő éppenséggel nem érti, mért viselkedik úgy Pavlovna Anna, mintha neheztelne. Kiti teljesen igazat mondott. Ő nem tudta, nem is sejtette, mi volt az oka annak, hogy Pavlovna Anna úgy megváltozott iránta. Olyasvalamit gyanított, a mit nem mondhatott meg az anyjának, s a miről még maga sem gondolkozott. Egyike volt ez azoknak a dolgoknak, a melyeket tud ugyan az ember, de a melyeket még magának se mer bevallani: olyan rettenetes és szégyenletes a tévedés.

Újra meg újra visszaidézte az emlékezetébe ehhez a családhoz való egész viszonyát. Eszébe jutott az a naiv öröm, mely találkozásaik alkalmával Pavlovna Anna jóságos, kerek arczán visszatükröződött; visszaemlékezett azokra a titkos beszélgetésekre, a melyeket a beteg felől folytattak, s a tanakodásra, vajon hogy’ lehetne őt a munkától, melytől eltiltották, elterelni és sétákra kényszeríteni; visszagondolt a legkisebbik fiúnak iránta való ragaszkodására, a ki őt „az én Kitim”-nek szólította, s nélküle nem akart lefeküdni. Milyen szép is volt ez mind! Azután maga előtt látta Petrov teljesen elsorvadt alakját, hosszú nyakával és fahéjszínű

kabátjában; ritkás, libegő haját, Kitire nézve eleinte félelmes, kék szemeit s arra való szinte beteges iparkodását, hogy az ő jelenlétében frissnek és elevennek látszassék. Eszébe jutott az az erőlködés, a melyet eleinte ki kellett fejtenie azért, hogy iránta és egyáltalában minden tüdővészes ember iránt érzett undorodását legyőzze, s az a fáradozás, a melylyel mindig kieszelte, hogy miről beszéljen vele; visszaidézte emlékezetébe azt a félénk és meghatott pillantást, a melylyel mindig ő rá nézett, a részvét és a feszélyezettség furcsa érzését, majd erényességének azt a tudatát, mely ilyenkor a lelkébe költözött. Milyen szép is volt mindez! De mindez csak eleinte volt így. Mert pár nappal ezelőtt egyszerre minden rosszra fordult. Pavlovna Anna erőltetett szívélyességgel fogadta Kitit és folyton szemmel tartotta őt meg az urát.

Talán bizony az a megindító öröm, a melyet Petrov Kiti közeledésekor érzett, az volt az oka Pavlovna Anna elhidegülésének?

„Csakugyan, - jutott az eszébe, - volt valami természetellenes, és éppenséggel nem az ő jóságára való, Pavlovna Annában, a mikor most harmadnapja bosszúsan így szólt:

- No, hiszen folyton csak magát várta, addig kávézni sem akart, pedig már rettenetesen elgyöngült.

Lehet, hogy az is kellemetlen volt neki, mikor a nagykendőt odaadtam az urának. Az egész olyan egyszerű, de Petrov olyan zavartan fogadta, oly soká hálálkodott, hogy magam is szinte zavarba jöttem. Azután az az én arczképem, a melyet olyan szépen megfestett. De leginkább az a zavart és gyöngéd pillantás!... Igen, igen, ez így van! - ismételte Kiti réműlten. - Nem, ez lehetetlen, nem szabad, hogy így legyen! Hiszen olyan szánalomraméltó az az ember!” - mondotta magában közvetlen utána.

Ezek a kétségek teljesen megmérgezték új életének gyönyörűségeit.

XXXIV.

Scserbaczkij herczeg, a ki Karlsbadból előbb Bádenbe és Kissingenbe ment orosz ösmerőseihez, hogy - a mint mondotta - „kissé teleszívja magát orosz levegővel”, még a fürdőévad vége előtt visszatért övéihez.

A herczeg és a herczegné egymással homlokegyenest ellenkező nézetben voltak a külföldi életről. A herczegné kitűnőnek talált mindent, s az orosz társaságban elfoglalt szilárd állása ellenére is, iparkodott európai hölgynek látszani a külföldön, a mi pedig nem volt, - lévén ő orosz asszonyság, - s éppen ezért elkezdett alakoskodni, a mi bizony sehogy’ sem illett hozzá. A herczeg pedig, éppen ellenkezőleg, külföldön mindent utálatosnak talált, és szándékosan azon volt, hogy külföldön még kevésbbé látszassék európainak, mint a milyen valójában volt.

A herczeg lesoványodva, lecsüggő ránczokkal a szemei alatt s az orczáin, de a legvídámabb hangulatban tért vissza. Vídámsága csak fokozódott, mikor látta, hogy Kiti teljesen összeszedte magát. A Kitinek madame Stahl-lal és Varenykával való barátkozásáról szóló hír, valamint a herczegnének a Kitiben tapasztalható változást illető megfigyelései zavarba ejtették a herczeget s fölkeltették benne a féltékenységnek már jól ösmert érzését minden iránt, a mi a leányát tőle elvonhatta, továbbá az attól való félelmet is, nehogy a leánya az ő befolyása alól valami, ő reá nézve hozzáférhetetlen világba tévedjen. De ezek a kellemetlen hírek elmerűltek a kedélyességnek és a jókedvnek abban a tengerében, a mely állandóan megvolt, s a mely a karlsbadi tartózkodás alatt csak fokozódott benne.

A megérkezése után való napon a herczeg hosszú felöltőjében, ránczos és puffadt, tősgyökeres orosz ábrázatával, kikeményített álló-gallérjával, a legvídámabb hangulatban ment le a kúthoz a leánya társaságában.

Gyönyörű volt a reggel: örült az ember szíve a kertecskékkel körülvett, tiszta és derült házaknak, a pirosarczú, vöröskezű, jól besörözött és jókedvűen dolgozó német munkásleányoknak s a ragyogó napsugárnak; de minél közelebb jutottak a forráshoz, annál több beteggel találkoztak, a kiknek külső megjelenése a rendes német élet megszokott környezetében most csak még szánalmasabbnak látszott. Kiti már nem ütközött meg ezen az ellentéten. A ragyogó nap, a lombok csillogó zöldje s a zene hangjai az ő szemeiben már megszokott keretéül szolgáltak ezeknek az ösmerős arczoknak, s a róluk leolvasható javúlásnak vagy rosszabbodásnak, a melyet ő oly nagy figyelemmel kísért; de a herczeg előtt a juniusi reggel fénye és ragyogása, s a valami divatos keringőt játszó zenekar hangjai, de különösen azok az egészségtől duzzadó munkásleányok, ezek mellett az Európa minden részéből összesereglett és szomorúan ide s tova bolygó halandók mellett, valahogyan illetleneknek és szörnyűségeseknek látszottak.

Ámbár tele volt büszkeséggel, s úgy érezte, mintha visszatért volna az ifjúsága, a mint ott kedvencz leányával karonfogva járt a sétányon, mégis kellemetlennek érezte és szinte szégyelte erőteljes föllépését, s duzzadó és izmos tagjait ebben a szánalmas környezetben. Szinte úgy érezte magát, mint az az ember érezheti, a ki meztelenül jelenik meg valami társaságban.

- Mutass be, mutass be engem az új ösmerőseidnek, - mondotta a leányának s a könyökével megszorította a kezét. - Még ezt a te utálatos Soden-edet is megszerettem, azért, mert neked olyan jót tett. Csak ne volna olyan szomorú, olyan lehangoló itt nálatok. Hát ez ki?

Kiti megnevezte előtte azokat az ösmerős és ösmeretlen embereket, a kikkel találkoztak. A park kapujában találkoztak a vak m-me Berthe-el s a vezetőnőjével, s a herczeg rendkívül megörült annak a meghatott kifejezésnek, a mely az öreg franczia asszony arczán, Kiti szavának a hallatára elömlött. M-me Berthe valódi francziásan áradozó szeretetreméltósággal beszédbe eredt vele, magasztalta őt azért, hogy ilyen áldott jó leánya van, s a füle hallatára szinte az égbe emelte Kitit, elnevezvén őt kincsnek, gyöngyszemnek és vígasztaló angyalnak.

- Így hát akkor ő a második angyal, - szólt a herczeg mosolyogva. - Mert ő első számú angyalnak m-lle Varenykát tartja.

- Óh, M-lle Varenyka - az igazán angyal, allez, - kapta föl m-me Berthe.

A födött folyosón Varenykával találkoztak. Sietve jött velük szemben s elegáns kis piros táskát vitt a kezében.

- Lám, a papa is megjött! - mondotta neki Kiti.

Varenyka - egyszerűen és természetesen, mint mindent, - egy olyan mozdúlatot tett, mely a meghajlás és a térdhajtás közt középütt foglalhatott helyet, s legott beszédbe eredt a herczeggel, fesztelenül és egyszerűen, mint mindenkivel szokott.

- Persze, hogy ösmerem, nagyon jól ösmerem önt, - szólt a herczeg mosolyogva, a miből Kiti a legnagyobb örömmel következtette, hogy a barátnője megtetszett az apjának. - De hova siet olyan nagyon?

- Itt van a maman, - felelt az, Kitihez fordulva. - Egész éjjel nem aludt, s az orvos azt tanácsolta neki, hogy tolassa ki magát a friss levegőre. A munkáját viszem oda neki.

- Tehát ez az első számú angyal, - mondotta a herczeg, mikor Varenyka elment.

Kiti látta, hogy szeretett volna gúnyolódni Varenykán, de sehogy' se sikerült, mert Varenyka annyira megtetszett neki.

- No lásd, minden ösmerősöddel találkozunk, - tette hozzá, - madame Stahl-lal is, ha ugyan méltat rá, hogy megösmerjen.

- Hát te már ösmerted őt, papa? - kérdezte Kiti, a ki madame Stahl nevének említésére réműlten látta a herczeg szemeiben a gúny föllobbanó lángját.

- Ismertem az urát, s valamelyest őt is, még mielőtt a pietistákhoz csatlakozott volt.

- Mi az a pietista, papa? - kérdezte Kiti, a kit már az is megrémített, hogy annak, a mit ő madame Stahl-ban olyan nagyra becsült, neve van.

- Magam se vagyok egészen tisztában vele. Csak annyit tudok, hogy ő mindenért, minden csapásért, a mi éri, még az ura haláláért is, hálát ad az Istennek. Persze, a dolog kissé furcsán hangzik, mert hiszen rosszúl éltek együtt... Hát ez ki? Milyen szánalmas arcz! - kérdezte tőle, megpillantván az egyik padon egy fahéjszínű felöltőbe öltözött, alacsonytermetű beteget, a kinek fehér nadrágja teljesen hústalan lábainak a csontjain furcsa ránczokat vetett. Ez az úri ember libegő, ritkás haja fölé emelte szalmakalapját, miközben látni engedte magas és a kalap szorításától piros csíkú homlokát.

- Ez Petrov, festő, - felelt Kiti elpirúlva. - Az meg a felesége, - tette hozzá Pavlovna Annára mutatva, a ki, szinte czélzatosan, éppen akkor, a mikor ők oda értek, elment egyik gyermeke után, a ki elszaladt volt tőle...

- Milyen szánalmas, és mégis milyen kedves az arcza! - mondotta a herczeg. - Mért nem mentél oda hozzá? Valamit akart mondani néked.

- Akkor hát gyerünk oda! - szólott Kiti, s elszántan megfordúlt. - Hogy' érzi magát ma? - kérdezte Petrovtól.

Petrov botjára támaszkodva fölkelt és félénken nézett a herczegre.

- Ez az én leányom, - szólott a herczeg. - Engedje meg, hogy bemutassam magamat.

A festő meghajtotta magát és elmosolyodott, miközben kimutatta furcsa fényben csillogó fogait.

- Tegnap vártuk önt, herczegnő, - szólt Kitihez.

Ezeknél a szavaknál megtántorodott, majd ismételte ezt a mozdulatot, iparkodván a dolgot úgy tüntetni föl, mintha szándékosan csinálta volna.

- El akartam jönni, de Varenyka azt mondta, hogy Pavlovna Anna küldte őt azzal, hogy ön nem akar menni.

- Már hogyne akartam volna! - mondotta Petrov elpirulva és köhécselve, miközben a szemeivel a feleségét kereste. - Aneta, Aneta! - szólott hangosan, s vékony, fehér nyakán, mint a zsineg, kidülledtek a vastag erek.

Odajött Pavlovna Anna.

- Hogy' üzenhetted azt a herczegnőnek, hogy nem megyünk! - suttogta neki ingerűlten és elfúló hangon.

- Isten hozta, herczegnő, - mondotta Pavlovna Anna mesterkélt mosolylyal, mely annyira elütött azelőtti modorától. - Nagyon örvendek a szerencsének, - fordúlt oda a herczeghez. - Önt, herczeg, már régóta várják.

- Hogy' üzenhetted a herczegnőnek azt, hogy nem megyünk? - ismételte a festő rekedten és még haragosabban, szemlátomást még jobban fölingerűlve azon, hogy a hangja is cserben hagyta, s nem adhatott neki olyan kifejezést, a minőt akart.

- Óh Istenem! Hát azt hittem, hogy nem megyünk, - felelt a felesége bosszúsan.

- De hát hogy' lehet az, mikor... - elkezdett köhögni és legyintett a kezével.

A herczeg megemelte a kalapját és tovább ment a leányával.

- Óh, óh! - szólt mélyen fölsóhajtva: - óh a szerencsétlenek!

- Bizony, papa, - felelt Kiti. - De még tudnod kell, hogy három gyermekük is van, cselédjük meg nincsen és pénzük is alig van. Mindössze az akadémiától kap valamicskét, - beszélte neki élénken, iparkodván elfojtani magában azt az izgatottságot, a melyet benne az a furcsa változás keltett, a melyet Pavlovna Annának iránta való viselkedésében észre vett. - De itt van madame Stahl is, - szólott Kiti egy tolószékre mutatva, a melyben párnákkal körül rakva, valami kékség és szürkeség közepett valami feküdt. Ez volt madame Stahl. Egy egészségtől duzzadó német munkás állt mögötte, a ki tologatta. Mellette egy szőke svéd gróf állott, a kit Kiti névről ösmert. Néhány beteg is lézengett a tolókocsi körül, a kik úgy néztek rá, mint valami egészen különös teremtésre.

A herczeg oda lépett hozzá, s Kiti legott felfödözte a szemében a gúny szikráját, mely teljesen megzavarta. Oda lépett madame Stahl-hoz és rendkívül szívélyesen és kedvesen megszólalt azon a pompás franczia nyelven, a melyen ma már oly kevesen beszélnek:

- Nem tudom, emlékszik-e még reám, de kénytelen vagyok magamat az emlékébe idézni, hogy megköszönjem a leányom iránt tanusított jóságát, - mondotta és levette a kalapját, melyet nem is tett föl újra.

- Scserbaczkij Alexandr herczeg, - szólott madame Stahl, ráemelvén átszelleműlt szemeit, a melyekben Kiti valamelyes elégedetlenséget vett észre. - Nagyon örvendek. Rendkívül megszerettem a leányát.

- Még mindig nem javúlt az egészsége?

- Megszoktam én azt már egészen, - felelt madame Stahl s a herczeget és a svéd grófot megösmertette egymással.

- De ön csak nagyon kevéssé változott meg, - jegyezte meg a herczeg. - Pedig már tíz vagy tizenegy esztendeje, hogy nem volt szerencsém láthatni.

- Hjah, a kinek az Isten keresztet ad, erőt is ad hozzá. Sokszor csodálkozik rajta az ember, hogy miért is húzódik úgy el az ilyen élet?... A másik oldalra! - fordúlt oda bosszúsan Varenykához, a ki nem jól tette rá a nagykendőt a lábára.

- Azért, hogy jót cselekedjék az ember, - szólt a herczeg a szemeivel mosolyogva.

- Ezt nem mi vagyunk hivatva eldönteni, - jegyezte meg madame Stahl, a kinek a figyelmét nem kerülte el az a bizonyos kifejezés a herczeg arczán. - Tehát majd elküldi nekem azt a könyvet, kedves gróf? Nagyon köszönöm, - fordúlt oda a fiatal svédhez.

- Áá! - kiáltott föl a herczeg, megpillantván a moszkvai ezredest, a ki ott állott nem messze, és miután üdvözölte madame Stahlt, a leányával és az ezredessel együtt tovább ment.

- Ez a mi arisztokrácziánk, herczeg! - mondotta, gúnyos akarván lenni, az ezredes, a ki ellenszenvvel viseltetett madame Stahl iránt, mert nem volt ösmerős vele.

- Mindig ugyanaz, - felelt a herczeg.

- De hát ön, herczeg, még a betegsége előtt, vagyis az előtt, hogy lefeküdt, ösmerte őt?

- Igen. Éppen akkortájt feküdt le, - szólott a herczeg.

- Azt mondják, már tíz éve, hogy nem kelt föl...

- Nem kelt föl, mert az egyik lába rövidebb, mint a másik. Nagyon rossz növése van...

- Papa, az lehetetlen! - kiáltott föl Kiti.

- A rossz nyelvek így mondják, szívem. Hanem a te Varenykádnak ugyancsak kijut, - tette hozzá. - Óh, ezek a beteg asszonyok!

- Óh, nem, papa! - felelt Kiti tűzzel, - Varenyka valósággal imádja őt! De meg annyi jót is tesz! Kérdezd meg, a kitől akarod! Őt és Stahl Aline-t ösmeri mindenki.

- Lehet, - szólott a herczeg a könyökével megszorítván a kezét. - De sokkal jobb volna, ha, bárkitől kérdezősködnék is az ember, senki se tudna róla semmit.

Kiti elhallgatott, nem azért, mintha nem lett volna mit mondania, hanem azért, mert még az apja előtt sem akarta elárulni titkos gondolatait. De, különös dolog, mindamellett, hogy nagyban készült rá, hogy nem veti alá magát az apja véleményének, s nem engedi őt be a szentélyébe, érezte, hogy madame Stahlnak az az isteni képe, a melyet egy teljes hónapon át a lelkében hordott, eltűnt visszahozhatatlanúl, a mint az az alak, a mely egy odavetett ruhából támad, legott eltűnik, a mint az ember rájön, hogy hogy' hever ott az a ruha. Az egészből csak egy kurtalábú asszony maradt meg, a ki csak azért fekszik, mert rosszúl van megteremve, és lelkiismeretlenűl kínozta Varenykát azért, mert ez nem jól csavarja a lábai köré a nagykendőt. És képzeletének minden megerőltetése ellenére se sikerült neki többé az azelőtti madame Stahlt maga elé varázsolnia.

XXXV.

A herczeg derült hangulata átragadt a házbeliekre, az ösmerőseire, sőt még arra a német asszonyra is, a kinek a házában Scserbaczkijék laktak.

Mikor a herczeg Kitivel a forrástól visszatért, miután az ezredest, Jevgenyevna Máriát és Varenykát meghívta kávéra, kivitette az asztalt meg a székeket a kertbe, a gesztenyefák alá és megparancsolta, hogy reggelihez ott terítsenek. A háziasszony és a cselédség is szinte megélénkűltek jókedvének a hatása alatt. Ösmerték a bőkezűségét, s alig félóra múlva az a beteg hamburgi orvos, a ki az emeleten lakott, irígyen nézte az ablakból a gesztenyefa alatt egybegyűlt jókedvű és egészséges orosz társaságot. A lomboknak apró körökkel imbolygó árnyékában, a fehér asztalkendővel letakart, s kávés-csészékkel, kenyérrel, vajjal, sajttal és hideg vaddal megrakott asztal mellett, lilaszín szalagos fejdíszben ott ült a herczegné és szétosztotta a csészéket s a vajaskenyereket. Az asztal másik végén a herczeg foglalt helyet, a ki jóízűen falatozott és vídáman beszélgetett. Kirakta maga elé azt a sok faragott szelenczét, játékot és mindenféle tollkést, melyet különféle fürdőhelyeken összevásárolt, és szétosztotta őket a jelenlévők között, Lischenről, a cselédről és a háziasszonyról se feledkezvén meg, a kikkel furcsa és rossz németségével eltréfált, s váltig biztosította őket, hogy nem a víz gyógyította meg Kitit, hanem az ő pompás ételeik és különösen az aszalt-szilva-leves. A herczegné jól mulatott urának orosz szokásain, de a mellett olyan élénk és jókedvű volt, a milyen ott tartózkodásuk egész ideje alatt tán egyszer sem. Az ezredes, mint mindig, jókat kaczagott a herczeg tréfáin; de az európai életet illetőleg, a melyet, mint hitte, figyelmesen tanulmányozott, a herczegné pártjára állott. A jóságos Jevgenyevna Mária majd megszakadt nevettében mindenen, a mi furcsát a herczeg csak mondott, sőt Varenyka is, a mit Kiti eddig sohase tapasztalt rajta, szinte elbágyadt attól a halk, de azért észrevehető nevetéstől, a melyet belőle a herczeg tréfái kicsaltak.

Mindez fölvidította ugyan Kitit, de azért még sem tudott a gondoktól teljesen szabadulni. Nem tudta megoldani azt a föladatot, a mely elé az apja állította, bár akaratlanúl, azokkal a furcsa nézetekkel, a melyeket a barátnőiről és arról az életről vallott, a melyet ő annyira megszeretett. Ehhez a föladathoz járult még a Petrovékhoz való viszonyában beállott változás is, mely ma olyan félreösmerhetetlenűl és oly kellemetlenűl nyilvánvalóvá lett. Valamennyien jókedvűek voltak, csak Kiti nem tudott az lenni, a mi csak még jobban bántotta. Olyasféle érzés vett rajta erőt, a minőt gyerekkorában érzett, a mikor büntetésből bezárták a szobájába, s onnan hallgatta testvéreinek vídám kaczagását.

- Ugyan minek vásároltad össze ezt a tömérdek holmit? - kérdezte a herczegné mosolyogva s egy csésze kávét nyújtott az ura felé.

- Hát az ember megy, mendegél, odaér egy bolthoz s legott elkezdik kínálgatni; „Erlaucht, Excellenz, Durchlaucht". S a mint egyszer azt mondják: „Durchlaucht", nem tudok ellentállani: és vagy tíz tallér - volt - nincs.

- Mind csupa unalomból, - szólott a herczegné.

- Persze, hogy unalomból. De mikor, matyuska, annyira únja magát az ember, hogy azt se tudja, hova legyen tőle.

- De hát hogy únhatja magát, herczeg? Hiszen olyan sok érdekes dolog van most Németországban, - jegyezte meg Jevgenyevna Mária.

- De hiszen ösmerek én már mindent, a mi érdekes: az aszalt-szilva-levest ösmerem, a borsós kolbászt ösmerem. Mindent ösmerek.

- Nem, herczeg, akármit beszél, érdekesek itt az intézmények is, - mondotta az ezredes.

- Ugyan mi az az érdekes? Olyan elégedettek mind, akár a rézgarasok; mindenkit meghódítottak. De én, ugyan mivel legyek olyan rettenetesen elégedett? Én bizony nem hódítottam meg senkit se, magam húzom le a czipőimet s még az ajtó elé is magam állítom ki. Reggel fölkelek, tüstént felöltözöm, s megyek az étkezőbe, azt az utálatos téát meginni. Mennyivel más minden otthon! Fölébred az ember minden sietség nélkül, megharagszik valamiért, zsörtölődik, majd szépecskén észretér, megfontolja a dolgot, és nem siet soha.

- De az idő - pénz, erről megfeledkezik, - szólt az ezredes.

- Ideje válogatja! Van olyan idő, a melyből az ember egy egész hónapot szívesen odaad egy poltináért, de olyan is van, a melyből semmi pénzzel se lehet megfizetni akárcsak egy félórácskát is. Úgy-e, Katyenka? Mi lelt, hogy olyan unalmas vagy?

- Semmi.

- Hova siet? Maradjon még egy cseppet, - fordult oda Varenykához.

- Haza kell mennem, - felelt Varenyka, fölkelt s megint nevetésben tört ki. Mikor lecsillapodott, elbúcsúzott s bement a házba a kalapjáért.

Kiti utána ment. Most még Varenykát is egészen másnak látta. Nem mintha rosszabb lett volna, de más volt, mint a milyennek addig képzelte.

- Rég nem kaczagtam ilyen jóízűt! - mondotta Varenyka, összeszedvén az ernyőjét meg a táskáját. - Milyen kedves ember a maga papája.

Kiti hallgatott.

- Mikor találkozunk? - kérdezte Varenyka.

- Maman szeretne elmenni Petrovékhoz. Maga nem lesz ott? - szólt Kiti, Varenykát figyelve.

- Ott leszek, - felelt Varenyka. - Készülnek elutazni, s odaigérkeztem, hogy segítek nekik csomagolni.

- Nos hát, én is odamegyek.

- Ugyan mit keresne ott?

- Miért? Miért? Miért? - szólalt meg Kiti, tágra nyitott szemekkel, s nem akarván Varenykát elereszteni, megfogta a napernyőjét. - Maradjon csak, miért?

- Csak; a papája is megjött, meg aztán feszélyezné is őket a jelenléte.

- Nem, nem, azt mondja meg nekem, mért nem akarja, hogy én gyakrabban járjak Petrovékhoz? Mert hiszen maga nem akarja. De hát miért?

- Azt én nem mondtam, - szólott Varenyka nyugodtan.

- De, kérem mondja meg!

- Megmondjak mindent? - kérdezte Varenyka.

- Mindent, mindent! - kapta föl Kiti.

- Semmi különös nincs a dologban, annyi az egész, hogy Alexijevics Mihail (így hívták a festőt) azelőtt korábban akart elutazni, most meg egyáltaljában nem akar, - mondotta Varenyka mosolyogva.

- Nos! Nos! - nógatta Kiti, sötéten nézve Varenykára.

- Nos, és Pavlovna Anna véletlenűl azt találta mondani, hogy azért nem akar, mert maga itt van. Természetes, hogy ez nem volt helyén, de ebből aztán, és maga miatt, összekoczczanás támadt köztük. Hiszen maga is tudja, hogy a beteg emberek milyen ingerlékenyek.

Kiti mind jobban elkomorodva, hallgatott, s csak Varenyka beszélt, iparkodván őt lecsillapítani és megnyugtatni, mert előre látta a fenyegető kitörést, csak azt nem tudta, vajon könnyekben vagy szavakban fog-e az végbemenni.

- Így hát jobb, ha nem megy oda... Hiszen beláthatja, és még csak rossz néven sem veheti...

- Úgy kell nekem, úgy kell nekem! - mondotta Kiti szaporán s kikapván Varenyka kezéből az ernyőt, s csak úgy elnézett a barátnője szemei mellett.

Varenyka a barátnője gyermekes haragját látva, szeretett volna elmosolyodni, de attól tartott, hogy meg találja sérteni.

- Hogy-hogy' úgy kell? Nem értem, - szólott.

- Úgy kell, azért, mert az egész csak képmutatás, alakoskodás volt és nem a szívemből fakadt. Mi közöm is volt nekem egy idegen emberhez? És mi lett a vége, az, hogy pörpatvarnak lettem az okozójává, s olyasmit tettem, a mire senki se kért. Mind azért, mert az egész csak képmutatás! Képmutatás! Képmutatás!...

- De hát mi czélja volt a képmutatásnak? - kérdezte Varenyka halkan.

- Óh, milyen ostoba, milyen utálatos dolog! Nem volt nekem erre semmi szükségem... Csupa képmutatás! - ismételgette, az ernyőt nyitogatva és csukogatva.

- De mi volt a czélja vele?

- Az, hogy jobbnak látszassam az emberek előtt, magam előtt, az Isten előtt; megcsaltam mindenkit. Nem, többé nem adom oda magamat ilyesmire! Lehet az ember rossz, de nem kell azért mindjárt hazugnak és csalónak lennie!

- De hát ki a csaló? - kérdezte Varenyka szemrehányóan. - Maga úgy beszél, mintha...

De Kiti rettenetesen fölfortyant. Nem engedte, hogy befejezze.

- Én nem magáról, éppenséggel nem magáról beszélek. Hiszen maga, maga a tökéletesség. Igen, igen, én nagyon jól tudom, hogy maga a tökéletesség; de mitévő legyek, ha én rossz vagyok? Mindez nem volna, ha én nem volnék rossz. Ám hadd legyek hát olyan, a milyen vagyok, de alakoskodni nem fogok tovább. Mi közöm nekem Pavlovna Annához! Ám éljenek, a hogy' akarnak, én is élek, a hogy' én akarok. Én nem tudok más lenni... S ez mind nem az igazi, nem az igazi...

- Hogy-hogy', nem az igazi? - szólt Varenyka álmélkodva.

- Ez mind nem az. Én nem tudok másként élni, mint a szívem szerint, maga pedig elvek szerint él. Én magát egész egyszerűen megszerettem, maga pedig engem alkalmasint csak azért szeret, hogy megmentsen és kioktasson!

- Maga igazságtalan, - mondotta Varenyka.

- De hiszen én nem beszélek másokról, csak magamról.

- Kiti! - hallatszott az édes anyja hangja, - gyere csak ide, mutasd meg apádnak a fehér nyulacskáidat.

Kiti büszke tartással, a nélkül, hogy a barátnőjével megbékült volna, fogta az asztalról egy iskátulában a nyulacskáit, és kiment az anyjához.

- Mi lelt? Miért vagy olyan piros? - kérdezte tőle az apja meg az anyja csaknem egyszerre.

- Semmi, tüstént jövök, - felelt és visszaszaladt a házba.

„Még ott van! - gondolta magában. - Mit fogok neki mondani, Istenem! Mit csináltam, miket beszéltem! Miért is bántottam meg őt? Mitévő legyek? Mit mondjak neki?" - gondolta Kiti, s az ajtóban megállt.

Varenyka kalapban s az ernyővel a kezében az asztalnál ült, s az ernyő rugóját vizsgálgatta, melyet Kiti elrontott. Fölemelte a fejét.

- Varenyka, bocsásson meg nekem, bocsásson meg! - suttogta Kiti, odalépve hozzá. - Nem is tudom, mit beszéltem. Én...

- Én, igazán nem akartam magát megkeseríteni, - mondotta Varenyka mosolyogva.

Szent lett a béke. De a herczeg megérkeztével Kitire nézve teljesen megváltozott az a világ, a melyben addig élt. Nem szakított ugyan mindavval, a mit megtudott, de rájött, hogy csak maga-magát csalta, a mikor azt hitte, hogy csakugyan olyanná lehet, a milyenné szeretett volna lenni. Mintha fölocsúdott volna; s a maga teljességében tudatára ébredt annak a nehézségnek, a melylyel az járt volna, hogy minden alakoskodás és kérkedés nélkül fönntartsa magát azon a magaslaton, a melyre fölemelkedni szándéka volt; ezenkívül a bánat, a betegségek és a haldoklók ama világának, a melyben élt, teljes nyomasztó voltát is átérezte; gyötrelmesnek tűnt fel előtte az az erőszak, a melyet magán elkövetett, hogy ezt a világot megszeresse, és szeretett volna minél előbb friss levegőre, Oroszországba, Pokrovszkojeba jutni, a hova, a mint a levelezésekből értesült, a nénje, Dolli, már kiköltözött volt a gyerekekkel.

De Varenyka iránt való szeretete semmivel se csökkent. Búcsúzáskor Kiti megkérte, hogy jöjjön el hozzájuk Oroszországba.

- Elmegyek, de csak majd ha férjhez megy, - mondotta Varenyka.

- Sohase megyek férjhez.

- Úgy hát sohase jövök el.

- Nos, akkor hát már csak azért is férjhez megyek. Vigyázzon, meg ne feledkezzék az igéretéről! - mondotta Kiti.

Az orvos jóslatai beteljesedtek. Kiti teljesen gyógyúltan tért vissza Oroszországba. Nem volt talán olyan vídám és gondtalan, mint azelőtt, de a nyugalma visszatért. A moszkvai keserűségek már csak az emlékezetében éltek.

HARMADIK RÉSZ.

I.

Koznysev Ivánovics Szergej ki akarta magát pihenni a szellemi munkától, és a helyett, hogy szokásához híven külföldre ment volna, május végén elutazott az öcscséhez falura. Az ő meggyőződése szerint a falusi élet volt a legszebb a világon. S most azért ment el az öcscséhez, hogy ezt az életet élvezze. Levin Konsztantin nagyon örült, annyival is inkább, mert ezen a nyáron már nem számított a bátyjára, Nikolájra. De minden szeretete és tisztelete mellett is, a melylyel Ivánovics Szergej iránt viseltetett, falun kissé kényelmetlenül érezte magát a bátyjával. Kényelmetlen, sőt kellemetlen volt neki látni a bátyjának a faluról táplált fölfogását. Levin Konsztantin szemeiben a falu az életnek, tehát az örömöknek, a szenvedéseknek, a munkának volt a színtere; Ivánovics Szergejre nézve pedig a falu egyrészt pihenőhely volt a munka után, másrészt a romlottságnak az ellenmérge, a melyet hasznosságának a tudatában nagy élvezettel vett be. Levin Konsztantin a falut azért találta szépnek, mert talaja volt a kétségtelenül hasznos munkának; Ivánovics Szergej pedig éppen azt szerette falun, hogy ott az ember a semmittevésnek élhetett, sőt kénytelen volt semmit se csinálni. Ezenkívül Konsztantint Ivánovics Szergejnek a nép iránt való viselkedése is bántotta valamelyest. Ivánovics Szergej azt állította, hogy ő szereti és ösmeri a népet, gyakran elbeszélgetett a parasztokkal, a mit szépen, minden alakoskodás és pöffeszkedés nélkül tudott megcselekedni, és minden ilyen beszélgetésből általános következtetéseket vont le a nép javára, s annak a bizonyítására, hogy csakugyan ismeri a népet. De a népnek ilyetén való fölfogása nem volt ínyére Levin Konsztantinnak. Konsztantin előtt a nép csak egyik főrészese volt az általános munkának, s a nép iránt érzett minden nagyrabecsülése és szinte vérbeli szeretete mellett is, a melyet, mint ő mondotta, alkalmasint még öreg dajkájának a tejével szítt magába, mint vele együtt részese a nagy munkának, bár olykor el volt ragadtatva ezeknek az embereknek az ereje, őszintesége és méltányossága által, mégis, nagyon gyakran, a mikor más tulajdonságokra is lett volna szükség, megharagudott a népre hanyagsága, rendetlensége, iszákossága és hazug volta miatt. Levin Konsztantin, ha megkérdezték volna tőle, vajon szereti-e a népet, határozottan nem tudta volna, hogy erre a kérdésre mit feleljen. Szerette is a népet, meg nem is, éppen úgy, mint az embereket. Mint afféle jó ember, persze, sokkal inkább szerette, mint nem, az embereket és így a népet is. De a népet, mint valami rajta kívül állót, szeretni vagy nem szeretni, erre nem volt képes, mert nemcsak hogy együtt élt a néppel, s nemcsak, hogy minden érdeke szoros kapcsolatban volt vele, de maga-magát is a nép egyik alkotórészének tekintette, és se magában, sem a népben nem látott semmiféle különös tulajdonságokat és fogyatkozásokat, s nem tudta magát a néppel szembeállítani. Ezenkívül, bár úgyis, mint gazda, úgyis, mint békebíró, de különösen mint tanácsadó, (a parasztok nagy bizalommal voltak iránta, és olykor negyven versztnyiről is eljöttek hozzá, hogy a tanácsát kikérjék), hosszú időn keresztül a legszorosabb viszonyban élt a parasztokkal, mégsem volt semmi határozott véleménye a népről, s arra a kérdésre, vajon ösmeri-e a népet? épp oly nehezen tudott volna megfelelni, mint arra, vajon szereti-e a népet? Azt mondani, hogy ösmeri a népet, éppen annyi lett volna neki, mint azt mondani, hogy ösmeri az embereket. Állandóan tanulmányozta és kutatta a legkülönfélébb fajta embereket, s köztük a parasztokat is, a kiket jó és érdekes embereknek tartott, s mindig újabb és újabb vonásokat fedezett föl bennük, megváltoztatta róluk való addigi véleményét, s újat alkotott magának. Ivánovics Szergej éppen ellenkezőleg. Éppen úgy, a mint a falusi életet, csak avval az élettel szemben szerette és magasztalta, a melyet nem szeretett, a népet is az embereknek avval az osztályával szembeállítva szerette, a melyet nem szeretett, s ösmerni is csak úgy ösmerte azt, mint valami, az emberekkel általában szembenállót. Az ő módszeres

elméjében tisztán és világosan kialakultak a népélet formái, a melyeket részben magából a népéletből, de legfőképpen az ellentétek szembeállításából vezetett le. És így a népről való véleményét és rokonszenves fölfogását sohase változtatta meg.

A nép megítélésében a testvérek közt fölmerült nézeteltérések alkalmával Ivánovics Szergej mindig éppen avval győzte meg az öcscsét, hogy neki határozott fogalmai voltak a népről, a nép jelleméről, sajátságairól és ízléseiről; Levin Konsztantinnak pedig semmiféle határozott és változhatatlan fogalmai nem voltak, úgy, hogy Konsztantinra ezekben a vitákban nem egyszer az önmagával való ellentmondás is rábizonyúlt.

Ivánovics Szergej úgy találta, hogy az öcscse nagyon derék fiú, a kinek a szíve *„jól be van rendezve”*, (bien établi, mint a hogy’ magát francziául kifejezte), de az elméje, mely bár elég gyors felfogású, annyira alá van vetve a pillanat benyomásainak, hogy tele van ellentmondásokkal. Az idősebb testvér leereszkedésével olykor megpróbálta megmagyarázni neki a dolgok jelentőségét, de olyan könnyedén elbánt vele, hogy nem valami nagy öröme tellett a vele való vitatkozásban.

Levin Konsztantin úgy nézett föl a bátyjára, mint egy óriási elméjű és műveltségű, s a szó legmagasztosabb értelmében nemeslelkű emberre, a ki meg volt áldva avval a tehetséggel, hogy a közjó érdekében munkálkodjék. De a lelke fenekén, minél idősebb lett és minél közelebbről megösmerte a bátyját, annál gyakrabban és gyakrabban megfordult a fejében az a gondolat, hogy a közjó érdekében való munkálkodásnak ez a képessége, a melytől ő magát teljesen megfosztottnak érezte, tán nem is pozitiv tulajdonság, hanem ellenkezőleg, valaminek a hiánya, - nem a jó, a becsületes és nemes vágyak és ízlés, hanem az életerő hiánya, azé az életerőé, a mit szívnek hívnak, s azé a törekvésé, a mely arra indítja az embert, hogy az életnek előtte feltáruló számtalan útja közül egyet kiválaszszon és csakis ez után áhítozzék. Minél inkább megösmerte a bátyját, annál jobban látta, hogy úgy Ivánovics Szergejt, mint a közjónak sok más munkását, nem a szív vitte rá a közjónak erre a szeretetére, hanem az elméjükkel döntötték el, hogy ezzel foglalkozni szép dolog, s csakis azért foglalkoztak vele. Ebben a föltevésében Levint még az a megfigyelés is megerősítette, hogy a bátyja semmivel sem vette jobban a szívére a közjóra és a lélek halhatatlanságára vonatkozó kérdéseket, mint akár egy sakk-játszmát, vagy egy új gép elmés szerkezetét.

Levin Konsztantin ezenkívül még azért is kényelmetlenül érezte magát a bátyjával falun, mert itt ő, különösen nyáron, szakadatlanúl el volt foglalva a gazdaságával, s még a hosszú nyári nap se volt neki elegendő arra, hogy mindent elvégezzen, Ivánovics Szergej pedig pihent. De bár most csakugyan pihent, vagyis nem dolgozott a művein, mégis annyira hozzá volt szokva a szellemi tevékenységhez, hogy szerette a gondolatait szép, tömör formában elmondani, és szerette, ha volt a ki meghallgassa. Legtermészetesebb és leggyakoribb hallgatója persze az öcscse volt. S éppen azért, bár a legegyszerűbb és legszívélyesebb viszonyban voltak egymással, Konsztantinra nézve mégis kellemetlen volt, hogy a bátyját egyedül hagyja. Ivánovics Szergej szeretett a napon heverészni a fűben, süttetni magát és ekközben kényelmesen beszélgetni.

- Nem is hiszed, - mondotta az öcscsének, - milyen élvezet nekem ez a fókaszerű lustaság. Egyetlen gondolat sincs a fejemben, akár lapdázhatnám vele.

De Levin Konsztantinnak unalmas volt ott ülni s őt hallgatni, főképpen azért, mert tudta, hogy nélküle nem a kijelölt földekre hordják a trágyát, s a jó Isten tudja, hogy’ terítik széjjel, ha nem néz utána; a csoroszlyákat se csavarják rá az ekékre, hanem inkább leveszik, s azt mondják, hogy az újmódi eke ostoba találmány, s mennyivel jobb a régi stb.

- No, elég lesz már a futkosásból, ebben a hőségben, - mondotta neki Ivánovics Szergej.

- Dehogy is, egy pillanatra még be kell néznem az irodába, - szólott Levin és nekiindult a földeknek.

II.

Június első napjaiban történt, hogy Mihajlovna Agafja, a ki dada és gazdasszony volt a házban, egy hordócska éppen az imént besózott gombát vitt le a pinczébe, megcsúszott, elesett és csuklóban kificzamította a kezét. Eljött a zemsztvo orvosa, egy fiatal és bőbeszédű diák, a ki csak nemrég végzett. Megvizsgálta a kezét, azt mondotta, hogy nincs kificzamítva, élvezettel elbeszélgetett a hírneves Koznysev Ivánovics Szergejjel, s hogy fölvilágosodott nézeteiről tanuságot tegyen, elmondta neki a kerület összes pletykáit, s elpanaszolta, hogy a zemsztvo ügyei milyen rosszúl állanak. Ivánovics Szergej figyelmesen hallgatta, egy-egy kérdést intézett hozzá, majd az új hallgatón fölbuzdulva, megeredt a nyelve, tett néhány súlyos és találó észrevételt, melyeket a fiatal orvos tiszteletteljesen méltányolt s végül belezökkent abba az öcscse előtt olyan jól ösmert élénkségbe, mely minden fényes és eleven társalgás után erőt szokott venni rajta. Az orvos eltávozása után ki akart menni horgászni a folyóra. Nagyon szeretett horgászni, és szinte büszke volt rá, hogy ilyen ostoba foglalkozásban is örömét tudja lelni.

Levin Konsztantin, a kinek ki kellett menni a szántáshoz és a legelőkre, ajánlkozott, hogy elviszi őt a kordéján.

Az évnek az az időszaka, nyár dereka volt, a mikor az idei termés már pontosan meghatározható; a mikor beköszöntenek a jövő évi vetés gondjai, és elérkezett a szénagyűjtés ideje; a mikor a rozs már teljesen kihányta a kalászt, s még éretlen, zöldes-szürke és könnyű kalászait hullámosan imbolygatja a szél; a mikor a zöldelő zab egyenetlenül szökik föl a késői vetésből, a közte szétszórt sárga fűcsomók közül; mikor a korai tatárka már sűrűsödni kezd és elborítja a földet; mikor a marha által kőkeményre taposott ugarok, a bennük hagyott utakkal, a melyeken nem fog a csoroszlya, félig már föl vannak szántva; a mikor reggelenkint a kihordott és kiszáradt trágyarakások együtt illatoznak a mézdús mezei virágokkal, a laposokban pedig a kaszát várva hullámzik a jól ápolt legelők sűrű tengere, közben a kigyomlált sóska feketéllő szárainak egy-egy csomójával.

Az az időszak volt, a mikor az évente ismétlődő s a nép minden erejét évente lefoglaló aratás előtt rövidebb szünet áll be a mezei munkában. A termés kitűnőnek igérkezett, s beállottak a derült és forró nyári napok s a harmatos és rövid éjszakák.

A testvéreknek az erdőn kellett keresztül menniök, hogy a rétre érjenek. Ivánovics Szergej egész idő alatt a lombjaitól megfosztott erdő szépségében gyönyörködött, s majd egy virágozni készülő, sárga pálkáktól tarkálló s az árnyékos oldalon egészen sötét, vén hársfára figyelmeztette az öcscsét, majd az idei fák smaragdszínben csillogó fiatal hajtásait mutogatta neki. Levin Konsztantin nem szeretett a természet szépségéről beszélni, se hallani róla. A szavak megfosztották a szépségétől azt, a mit látott. Bólogatott a bátyjának, de önkénytelenül is másra gondolt. Mikor az erdőből kiértek, minden figyelmét lekötötte a dombon elterülő ugar, mely helyenkint sárgállott a tavalyi fűtől, itt-ott tele volt rakva csomókkal, néhol pedig már föl is volt szántva. A földeken hosszú sorban szekerek vonúltak egymás után. Levin megszámlálta a szekereket s örült rajta, hogy elhordanak mindent, a mit csak kell, s a rétek láttára a szénagyűjtésre tértek át a gondolatai. A szénagyűjtés gondolata valahogyan mindig úgy a lelkébe kapott. A rétre érve, Levin megállította a lovat.

A reggeli harmat még ott csillogott a sűrű füvön, és Ivánovics Szergej, nehogy a lábait benedvesítse, kérte az öcscsét, hogy vigye át kordéján a réten, ahhoz a fűzcserjéhez, a hol a sügéreket szokták fogni. Bármennyire sajnálta is Levin Konsztantin a füvet letiporni, nekihajtott a rétnek. Lágyan folyta körül a kerekeket s a ló lábait a magos fű, miközben a magjai ott ragadtak a vizes küllőkön és kerékagyakon.

Ivánovics Szergej a cserje tövében leült s szétrakta a horgász-készségét, Levin pedig elvezette a lovat, kikötötte valahová, s belevetette magát a rétnek széltől nem imbolygatott, óriási, zöldes-szürke tengerébe. Az ártéren szinte kötésig ért neki az érettmagú, bársonyos fű.

Levin Konsztantin, miután keresztülvágott a réten, kiért az útra, a hol egy dagadtszemű öreg emberrel találkozott, a ki egy méhekkel telt rajfogót vitt a kezében.

- Nos, Fomics, talán fogtál valamit? - kérdezte tőle.

- Dehogy is fogtam, Mitrics Konsztantin! Csak a magáét meg tudja óvni az ember. Már két rajom elszökött az idén... Szerencsére a gyermekek odaugrottak. Éppen szántottak azon a tájon. Kifogták a lovakat és utána iramodtak...

- Mit gondolsz, Fomics, kaszáljunk, vagy várjunk még?

- Tudj' Isten! Én amondó vagyok, hogy Péter-napig várni kell. De hiszen maguknál mindig korábban kezdik. De ha Isten is úgy akarja, jó lesz a széna. Lesz a marhának legelője bőven.

- És az idő, mit gondolsz?

- Isten kezében van. Lehet, hogy jó lesz az is.

Levin odament a bátyjához.

Ivánovics Szergej, bár semmit se fogott, mégsem unatkozott, s úgy látszott, hogy a legvídámabb hangulatban van. Levin észrevette rajta, hogy az orvossal való beszélgetés fölizgatta és szeretett volna tovább beszélni. Levin pedig szeretett volna mielőbb hazaérni, hogy intézkedjék holnapra kaszások iránt, s döntsön a szénagyűjtés ügyében, mely nagyon foglalkoztatta.

- Talán indulhatnánk, - szólott.

- Hova siessünk? Maradjunk még. De nézd csak, milyen vizes lettél! Bár ha semmit sem fog is az ember, mégis olyan szép itt. Mindenféle vadászatban az a szép, hogy az embernek a természettel van dolga. Milyen gyönyörű ez az aczélszínű víz! - mondotta. - Ezek a füzes partok, - folytatta, - mindig eszembe juttatják azt a talányt, - ösmered? A fű azt mondja a víznek: mi csak imbolygunk, imbolygunk.

- Nem ösmerem biz' én, - felelt Levin szomorúan.

III.

- Az imént rólad gondolkoztam, - szólott Ivánovics Szergej. - Igazán hallatlan, hogy mi történik itt nálatok a kerületben, a mint az az orvos mesélte; éppenséggel nem ostoba fiú. És én csak azt mondom neked, a mit már mondtam is: nem helyes, hogy nem járs el a gyűlésekre és általában visszavonulsz a zemsztvo ügyeitől. Ha a tisztességes emberek visszavonúlnak, csak természetes, hogy Isten a megmondhatója, hogy' megy minden. Mi csak fizetünk, de a pénz rámegy a fizetésekre, és nincs iskola, se felcser, se bábaasszony, se patika, semmi.

- De hiszen én megpróbáltam, - felelt Levin halkan és kelletlenűl, - nem bírom! Mitévő legyek hát?

- Ugyan mi az, a mit nem bírsz? Én megvallom, nem értem. Közönyösséget és tudatlanságot nem föltételezhetek benned; talán bizony lustaság?

- Sem egyik, se másik, sem a harmadik. Megpróbáltam, de beláttam, hogy nem megyek semmire, - szólt Levin.

Nem igen ügyelt arra, a mit a bátyja mondott. A folyón keresztül a szántást nézte, s valami feketeséget pillantott meg, a melyről nem tudta, vajon ló-e, vagy pedig az intéző lóháton.

- De hát mért nem mégy semmire? Tettél egy próbát, mely szerinted nem sikerült, s legott megadtad magadat. Hogy' lehet az emberben ily kevés becsvágy?

- A becsvágyat, - szólt Levin, a kinek a bátyja ezekkel a szavakkal az elevenére tapintott, - nem ösmerem. Ha az egyetemen azt mondták volna nekem, hogy a többiek értik az integrálszámítást, én meg nem, ott lehetett volna szó becsvágyról. De itt az embernek már előre meg kell győződve lenni arról, hogy ezekhez az ügyekhez valami különös tehetségre van szükség, s a mi a legfőbb, arról, hogy mindezek az ügyek rendkívül fontosak.

- Nos és! Talán bizony nem fontosak? - mondotta Ivánovics Szergej, a kit már az is bántott, hogy az öcscse nem tartja fontosnak azt, a mivel ő foglalkozik, de még sokkal inkább az, hogy Levin úgyszólván rá se hederített.

- Nekem nem látszik fontosnak, nem izgat, mit akarsz hát velem? - felelt Levin, miközben rájött, hogy az, a mit látott, az intéző volt, a ki alkalmasint elbocsátotta az embereket a szántástól. Az ekevasakat megfordították. „Talán bizony már készen vannak?" - gondolta magában.

- No, de hallgass ide, kérlek, - szólott az idősebb testvér, s összeránczolta szép és okos arczát, - mindennek van határa. Nagyon szép dolog különczcnek és őszinte embernek lenni, s a hazugságot nem szeretni, - azt én nagyon jól tudom; de lásd, annak, a mit te mondasz, vagy semmi értelme sincs, vagy ha van, hát nagyon rossz. Hogy' nem találod te azt fontosnak, hogy az a nép, a melyet te, - mint váltig erősítgeted, szeretsz...

„Ezt ugyan én soha sem erősítgettem", - gondolta magában Levin Konsztantin.

- ...segítség nélkül elpusztúl? Durva asszonyok agyonéheztetik a gyermekeiket, s a nép megrögzik a tudatlanságban, s minden jött-ment irnoknak ki van szolgáltatva, te néked meg a kezedben van az eszköz, a melylyel ezen segíthetnél, de nem teszed, mert szerinted az egésznek nincs semmi fontossága.

És Ivánovics Szergej így állította föl a dilemmát, vagy annyira fejletlen vagy, hogy nem látod meg mindazt, a mit tehetnél, vagy pedig nem akarsz engedni a nyugalmadból, a hiúságodból, vagy mit tudom én midből, hogy ezt megcselekedd.

Levin Konsztantin érezte, hogy nincs egyéb hátra, mint hogy vagy megadja magát, vagy pedig beösmerje, hogy nincs benne elég szeretet a közügyek iránt. S ez bántotta és elkeserítette.

- Ez is, az is, - szólott határozottan, - én nem látom a lehetőségét annak...

- Hogyan? A pénz okos fölhasználása mellett lehetetlen volna orvosi segélyt nyújtani?

- Nekem úgy tetszik, hogy lehetetlen... A mi kerületünk négyezer négyszög versztnyi területén, a mi télvizeink, hózivataraink, munkaidőnk mellett lehetetlennek tartom, hogy mindenütt orvosi segélyről gondoskodhassunk. De meg különben se hiszek az orvosi tudományban.

- Már bocsáss meg, de ez igazságtalanság.... Hozhatnék föl neked példát, akár ezret... Nos, és az iskolák?

- Mire valók az iskolák?

- Miket beszélsz! Hát lehet-e kétség az iránt, hogy a művelődés hasznos? Ha neked jó, bizonyára másoknak is az.

Levin Konsztantin érezte, hogy erkölcsileg a falhoz szorították s ezen felbőszűlve, önkéntelenül is bevallotta a közügyek iránt való közönyösségének a legfőbb okát.

- Lehet, hogy ez mind nagyon szép; de mit törődjem én orvosi állomások létesítésével, a melyeknek soha sem veszem hasznát, az iskolákkal, a melyekbe soh'se fogom járatni a gyermekeimet, s a melyekbe a parasztok sem igen akarják elküldeni az övéiket, - különösen, a mikor arról sem igen vagyok meggyőződve, vajon szükséges-e, hogy küldjék? - mondotta.

Ivánovics Szergejt egy pillanatra meglepte a dolognak ilyetén váratlan fölfogása; de legott a támadásnak egy új tervét eszelte ki.

Hallgatott, kihúzott egy horgot, megint visszadobta és mosolyogva az öcscséhez fordult.

- Már bocsáss meg... Először is az orvosi állomásokra szükség van. Lám, Mihajlovna Agafjához is a zemsztvo orvosát hívattuk el.

- Tartok is attól, hogy béna marad a keze.

- Az még kérdés... Aztán meg az olyan paraszt vagy munkás, a ki írni és olvasni tud, csak többet ér, és nagyobb szükség van rá...

- Nem, kérdezz meg, a kit akarsz, - felelt Levin Konsztantin határozottan, - az írni és olvasni tudó ember munkásnak sokkal rosszabb. Az utakat se lehet velük rendbe hozatni; a hidakat meg, a mint összetákolják, legott el is lopják.

- Egyébiránt, - mondotta bosszúsan Ivánovics Szergej, a ki nem szerette az ellenvetéseket, különösen az olyanokat nem, a melyek szűntelenül egyik tárgyról a másikra ugrálnak, és minden összefüggés nélkül újabb érvekkel állnak elő, úgy, hogy az ember hamarjában azt se tudja, mire feleljen, - egyébiránt nem erről van itt szó. Bocsáss meg. Elösmered-e azt, hogy a műveltség a népre valósággal áldás?

- Elösmerem, - szólott Levin gyanútlanúl, de legott eszébe jutott, hogy voltaképpen nem azt mondta, a mit gondolt. Érezte, hogy ha ezt elösmeri, evvel rábizonyíthatják, hogy badarságot beszél, a minek semmi értelme sincsen. Hogy hogy' fogják ezt rábizonyítani, azt nem tudta, de avval tisztában volt, hogy ezt minden kétséget kizárólag és logikusan rábizonyítják, s most várta ezt a bizonyítást.

A dolog sokkal egyszerübben ütött ki, mint Levin Konsztantin várta.

- Ha ezt elösmered áldásnak, - mondotta Ivánovics Szergej, - akkor becsületes ember létedre lehetetlen, hogy ne érdeklődjél az ilyen dolog iránt, s ne kívánj részt is venni benne.

- Csakhogy én azt meg éppenséggel nem ösmertem el, - szólt Levin Konsztantin elpirúlva.

- Hogy-hogy'? Hiszen csak az imént mondottad...

- Azaz, hogy nem ösmerem el se jónak, se lehetségesnek.

- Ezt nem tudhatod, ha nem működöl közre benne.

- Ám jó, tegyük föl, - mondotta Levin, bár esze ágában se volt ezt föltenni, - tegyük föl, hogy ez így van; azért még mindig nem látom be, mért törődjem vele.

- Hogy-hogy'?

- Nem, ha már benne vagyunk, magyarázd meg nekem bölcseleti szempontból a dolgot, - szólott Levin.

- Nem értem, minek ide a bölcselet, - mondotta Ivánovics Szergej, még pedig, - mint Levinnek rémlett, - olyan hangon, mintha nem ösmerte volna el az öcscsének ahhoz való jogát, hogy bölcseletről beszéljen. S ez fölingerelte Levint.

- Hát ennek! - szólalt meg hevesen. - Én azt hiszem, hogy elvégre is minden cselekedetünknek az egyéni boldogság a mozgató ereje. Már pedig én, mint nemes ember, ez idő szerint semmi olyast nem látok a zemsztvo intézményében, a mi az én jólétemre közreműködnék. Az utak nem jobbak és nem is lehetnek jobbak; az én lovaim meg a rossz utakon is elvisznek engem. Orvosra és orvosi állomásra nincs szükségem. Békebíróra szintén nincs szükségem, nem fordulok hozzá soha. Az iskolákra nemcsak hogy nincs szükségem, de sőt károsaknak is tartom, mint az imént már kifejtettem. Én rám nézve a zemsztvo intézménye nem egyéb, mint kötelezettség arra, hogy deszjatinonkint tizennyolcz kopejket fizessek, bejárjak a városba, férges ágyakban háljak, mindenféle tücsköt-bogarat végig hallgassak, de személyes érdekem nincs mellette semmi.

- Megbocsáss, - vágott közbe Ivánovics Szergej mosolyogva, - a jobbágyság fölszabadításában se volt semmi egyéni érdekünk, és mégis közreműködtünk benne.

- Nem! - szakította félbe Konsztantin, mind jobban neki hevülve. - A jobbágyság fölszabadítása egészen más dolog. Ott igen is voltak egyéni érdekeink. Le akartuk rázni magunkról azt az igát, mely nyomasztó súlylyal nehezedett reánk és minden jó emberre. De tanácstagnak lenni, azon vitatkozni, hogy hány pöczegödörre van szükség, s merre vezetik a csöveket abban a városban, a melyben én nem is lakom; esküdtnek lenni, és ítélkezni valami paraszt fölött, a ki sonkát lopott és hat órán keresztül hallgatni azt a tömérdek badarságot, a mit a védők és az ügyészek összehadarnak, meg azt, a mint az elnök megkérdezi a félkegyelmű Alyoskától: „Vádlott úr, tehát elösmeri-e ön a sonka eltulajdonításának a tényét?” - „Nos?”

Levin Konsztantin egészen nekitüzesedett s kezdte maga elé képzelni az elnököt és a félkegyelmű Alyoskát; meg volt róla győződve, hogy mindez a dologra tartozik.

De Ivánovics Szergej csak a vállát vonogatta.

- Nos, és mit akarsz mindevvel mondani?

- Csak azt akarom mondani, hogy azokat a jogokat, a melyek engem... az én érdekeimet érintik, mindenkor teljes erőmből védelmezni fogom; hogy mikor nálunk, diákoknál házkutatást tartottak s a leveleinket elolvasták a csendőrök, kész voltam teljes erőmmel síkra szállani ezekért a jogokért, a műveltségre és a szabadságra vonatkozó jogaimért. Én értem a védkötelezettséget, mely a fiaim, a testvéreim és a magam sorsát érinti; kész vagyok ítéletet mondani arról, a mi engem illet; de eldönteni azt, hogy a zemsztvo negyvenezer rúbl-je hová fordíttassék, vagy ítélkezni a félkegyelmű Alyosa fölött, ezt nem értem s erre képtelen vagyok.

Levin Konsztantin úgy beszélt, mintha szavainak a zsilipje átszakadt volna. Ivánovics Szergej elmosolyodott.

- És ha holnap például te rád kerülne a sor: kellemesebb volna tán, ha a régi büntető törvényszék ítélne fölötted?

- Csakhogy fölöttem nem fognak ítélkezni. Én nem ütök le senkit, nincs is rá szükségem. De meg aztán! - folytatta s megint egy éppenséggel nem ide tartozó dologra ugrott át, - a mi zemsztvobeli intézményeink, s mindaz, a mi velük jár, olyanok, mint azok a nyírfácskák, a melyeket mi pünkösd táján le szoktunk volt bökdösni a földbe, hogy olyan legyen, mintha erdő volna, már pedig én ezekben a nyírfácskákban hinni nem tudok.

Ivánovics Szergej még mindig csak a vállát vonogatta, evvel akarván kifejezést adni azon való csodálkozásának, hogy honnan kerültek bele a vitájukba ezek a nyírfácskák, - bár azonnal megértette, hogy az öcscse mit akart evvel mondani.

- Már bocsáss meg, de így nem lehet okoskodni, - jegyezte meg Ivánovics Szergej. De Levin Konsztantin védekezni akart annak a fogyatkozásnak - a közjó iránt való közönyösségnek - a vádja ellen, a melyet maga is elösmert, és így folytatta:

- Én azt hiszem, hogy semmiféle tevékenység nem lehet eredményes, a mely nem az egyéni érdeken alapszik. Ez általános bölcseleti igazság, - mondotta, a *bölcseleti* szót jelentőségteljesen ismételve, mintha csak azt akarta volna megmutatni, hogy neki éppen olyan joga van bölcseletről beszélni, mint bárki másnak.

Ivánovics Szergej még egyszer elmosolyodott. „Tehát neki is van a hajlandóságai szolgálatában valamelyes saját külön bölcselete", - gondolta magában.

- No, már a bölcseletednek csak hagyj békét, - szólott. - A bölcseletnek minden időkben az volt a fő föladata, hogy megtalálja azt a föltétlenül szükséges kapcsot, mely az egyéni érdekek és a közérdek között van. De ez nem tartozik a dologra, mert csak arról van szó, hogy a hasonlatodat egy kissé helyreigazítsam. Azok a nyírfácskák nincsenek bebökdösve, hanem ki ültetve, ki meg vetve, de azért óvatosan kell velük bánni. Csak azoknak a nemzeteknek van jövőjük, csak azokat a nemzeteket mondhatjuk történelmieknek, a melyeknek van érzékük az iránt, mi fontos és jelentőségteljes az intézményeikben, s ezt meg is tudják becsülni.

Ivánovics Szergej ezután bölcselet-történeti térre vitte át a beszélgetést, a mely Levin Konsztantinra nézve teljesen hozzáférhetetlen volt, s rábizonyította fölfogásának teljes helytelenségét.

- A mi pedig azt illeti, hogy ez neked nem tetszik, már bocsáss meg, de ez sem más, mint a mi orosz lustaságunk és úrhatnámságunk, én azonban meg vagyok róla győződve, hogy ez nálad csak múló eltévelyedés, mely meg fog szűnni.

Konsztantin hallgatott. Érezte, hogy minden oldalról vereséget szenvedett, de egyúttal azt is érezte, hogy azt, a mit ő mondani akart, a bátyja nem értette meg. Csak azt nem tudta, hogy miért, azért-e, mert nem tudta világosan kifejezni, a mit akart, vagy pedig azért, mert a bátyja nem tudta, vagy nem akarta őt megérteni. De nem mélyedt el ezekbe a gondolatokba, hanem, a nélkül, hogy felelt volna, egészen más, tisztán személyes ügyeken kezdett gondolkozni.

Ivánovics Szergej összerakta az utolsó horgot is, eloldotta a lovat, s elindultak hazafelé.

IV.

Az a személyes ügy, a mely Levint a bátyjával való beszélgetés alatt foglalkoztatta, a következő volt: a múlt esztendőben egyszer Levin, mikor kijött a szénagyűjtéshez és megharagudott az intézőjére, régi szokása szerint, úgy csillapította le magát, hogy kikapta egy paraszt kezéből a kaszát és elkezdett kaszálni.

Ez a munka annyira megtetszett neki, hogy azóta több ízben is hozzálátott a kaszáláshoz; a háza előtt az egész rétet ő kaszálta le, s ebben az esztendőben már kora tavaszszal úgy tervezte, hogy egész napokon át együtt fog kaszálni a parasztokkal. De a mióta a bátyja megérkezett, kétségei támadtak az iránt, vajon kaszáljon-e vagy sem? Egyrészt bántotta őt az a gondolat, hogy a bátyját egész napokra egyedül hagyja, de meg attól is tartott, hogy a bátyja még utóbb ki találja őt nevetni ezért. De mialatt a réten bolyongott, s visszagondolt a kaszálás benyomásaira, már-már rászánta magát, hogy mégis csak fog kaszálni. A bátyjával folytatott izgató beszélgetés után most megint eszébe jutott ez a szándéka.

„Szükségem van test-mozgásra, mert különben tönkre megyek egészen”, - gondolta magában, s elhatározta, hogy bármennyire kellemetlen lesz is ez a bátyjának és a népnek, mégis csak fog kaszálni.

Estefelé Levin Konsztantin benézett az irodába, intézkedett a munkák iránt, s szétküldte az embereit a falvakba avval, hogy hozzanak holnapra kaszásokat, a mikor a Kalinovij-rétet, a legnagyobbat és a legszebbet, fogják lekaszálni.

- Aztán az én kaszámat is küldje el kérem, Tithez, hogy kikalapálja és holnap hozza ki magával; lehet, hogy magam is neki állok majd kaszálni, - mondotta, s mindent elkövetett, hogy ne lássék zavartnak.

Az intéző elmosolyodott és így szólt:

- Igenis.

Este a teánál Levin a bátyjának is elmondta a dolgot.

- Úgy látszik, megállapodott az idő, - mondotta. - Holnap elkezdek kaszálni.

- Nagyon szeretem ezt a munkát, - szólott Ivánovics Szergej.

- Magam is, roppantúl szeretem. Olykor magam is szoktam kaszálni a parasztokkal, holnap pedig egész nap kaszálni fogok.

Ivánovics Szergej felütötte a fejét és kíváncsian nézett az öccsére.

- Hogy’ érted ezt? A parasztokkal együtt, egész nap?...

- Igen, ez roppant kellemes, - mondotta Levin.

- Mint test-gyakorlat kitűnő, de aligha fogod kibírni, - jegyezte meg Ivánovics Szergej a legcsekélyebb gúny nélkül.

- Már próbáltam. Eleinte nehéz, de később beleszokik az ember. Azt hiszem, nem fogok kidőlni...

- No lám! De mondd csak, mit szólnak hozzá a parasztok? Alkalmasint jókat kaczagnak rajta, hogy milyen bolondokat csinál a gazdájuk.

- Nem, nem hiszem, de meg ez olyan mulatságos és egyúttal nehéz munka is, hogy az ember rá sem igen ér gondolkozni.

- De hát hogy’ fogsz velük ebédelni? Oda már kissé furcsa volna pezsgőt és pulykasültet kivitetni.

- Nem is teszem, hanem az ő pihenőjük alatt haza jövök.

Másnap reggel Levin Konsztantin a szokottnál korábban kelt föl, de a gazdasági teendők oly soká tartóztatták, hogy mire a szénagyűjtéshez ért, a kaszások már a második rendet vágták.

Már a tetőről látta lenn a domb tövében a rétnek lekaszált, árnyas részét, a szürkéllő rendekkel s a kaftánok feketéllő csoportjaival, a melyeket a kaszások azon a helyen, a hol az első rendet kezdték, levetettek.

Minél közelebb ért, annál tisztábban látta a parasztokat, a mint ki kaftánban, ki egy ingvállban, a kaszájával a legkülönfélébb módon suhintgatva, hosszan elnyúló sorban vonúltak egymás után. Meg is olvasta őket, negyvenketten voltak.

Lassan haladtak előre a rét hepe-hupás alján, a melyen egy régi töltés húzódott végig. Levin megösmert néhányat a maga emberei közül. Ott volt az öreg Jermil, veszettül hosszú, fehér ingben, s görnyedten suhintgatott a kaszájával; ott volt a fiatal Vaszjka-gyerek, a ki mint

kocsis szolgált Levinnél, s egyetlen suhintással vágott le minden markot. Ott volt Tit is, egy alacsony, ösztövér parasztocska, a ki mestere volt Levinnek a kaszálásban. Magát jól kihúzva ballagott valamennyiük előtt, szinte játszott a kaszával, a mint egyre-másra vágta a széles rendet.

Levin leszállt a lóról, kikötötte az út szélére, azután odament Tithez, a ki előszedvén egy bokor mögül a második kaszát, odanyújtá felé.

- Készen van, uram; olyan mint a beretva, és viszi szinte magától, - mondotta Tit, mosolyogva lekapta a sipkáját s odaadta neki a kaszát.

Levin fogta a kaszát s elkezdte próbálgatni. Az izzadt és jókedvű kaszások, miután a rendeiket bevégezték, egymás után kijöttek az útra és mosolyogva üdvözölték a gazdájukat. Valamennyien őt nézték, de egyikük se szólt egy szót se mindaddig, a míg egy báránybőr-ujjasba öltözött, ránczos és csupaszképű, hórihorgas öreg paraszt az útra kiérve, oda nem fordult hozzá:

- Vigyázz, uram, aztán végezd is el, a mire vállalkoztál! - szólott, mire Levin elfojtott nevetést hallott a kaszások között.

- Rajta leszek, hogy elvégezzem, - felelt Levin, s odaállva Tit mögé, várta, mikor kezdik.

- Vigyázz, - ismételte az öreg.

Tit helyet csinált és Levin megindult utána. Az útszéli fű alacsony volt, és Levin, a ki már rég nem kaszált, s a kit zavarba ejtettek a részegzett tekintetek, eleinte rosszúl csinálta a dolgát, bár kaszájával jó erőseket suhintott. Mögötte ilyesféle hangok hallatszottak:

- De biz' nem jól fogja, ha mondom, magosan áll a kasza-mankója, lám, hogy' meg kell görnyednie, - szólott az egyik.

- Állj a sarkadra jobban, - biztatta a másik.

- Dehogy is, jól van az egészen, majd csak beleszokik, - folytatta az öreg. - Lám, hogy megy... Ha szélesre fogod a rendet, hamar belefáradsz... Hjah, nem hiába a gazda, magamagának dolgozik! De látjátok ott azokat a görbe pásztákat! Ugyancsak jaj lenne a mi hátunknak az ilyenért.

Lágyabb lett a fű, és Levin, a ki mindent hallott, de semmire se felelt, csak ballagott tovább Tit után, s iparkodott a lehető legjobban kaszálni. Így mentek vagy száz lépést. Tit csak ment minden megállás nélkül, s nyoma se volt rajt' a fáradtságnak; de Levin már szepegni kezdett, hogy nem bírja tovább; annyira ki volt merűlve.

Érezte, hogy már csak végső erőfeszítéssel suhintja a kaszát, s rászánta magát, hogy megkéri Tit-et, álljon meg. De ugyanebben a pillanatban Tit amúgy is megállt, s lehajolván, fogott egy marék füvet, letörölte vele a kaszáját s elkezdte élesíteni. Levin kiegyenesedett és mély sóhajtással nézett körül. Mögötte jött egy paraszt, a ki nyilván szintén el volt fáradva, mert legott, a nélkül, hogy Levint utólérte volna, megállt s elkezdett élesíteni. Tit megélesítette a maga és Levin kaszáját, s azzal mentek tovább.

Éppen így ment a dolog ezután is. Tit csak haladt suhintásról-suhintásra, a nélkül, hogy megállt vagy kifáradt volna. Levin mindenütt a nyomában volt s iparkodott nem maradni el, a mi mind jobban nehezére esett: s megint eljött az a pillanat, a mikor úgy érezte, hogy nem bírja tovább, de ugyanakkor Tit megállt s elkezdett élesíteni.

Így mentek végig az első renden. És ez a hosszú rend különösen nehéznek tűnt föl Levin előtt; de mikor a végére értek és Tit a vállára vevén a kaszát, lassú léptekkel megindult azon a nyomon visszafelé, a melyet a lekaszált réten a sarkai hagytak, Levin is a maga nyomait

követve, ott volt a sarkában, s bár csak úgy csurgott végig az arczán és csepegett le az orráról a verejték, a háta meg olyan lucskos volt, akárcsak vízzel öntötték volna le, - mégis nagyon jól érezte magát. Különösen nagy örömet okozott neki az a tudat, hogy most már kiállja a munkát.

Csak az az egy rontotta meg az örömét, hogy nem volt szép a rende. „Ezentúl tán nem annyira a kezemmel, mint inkább a testemmel lendítek", gondolta magában, a mint Titnek szinte egyenes vonalban levágott rendét a maga szanaszéjjel szórt és össze-vissza heverő rendével összehasonlította.

Az első renden, mint Levin észrevette, Tit különösen gyorsan ment végig, alkalmasint próbára akarván tenni a gazdáját, pedig a rend még hozzá jó hosszú is volt. A következő rendek már könnyebbek voltak, de Levinnek azért mégis minden erejét össze kellett szednie, hogy a többiektől el ne maradjon.

Nem gondolt egyébre és nem kívánt egyebet, mint azt, hogy el ne maradjon a parasztoktól, s lehetőleg minél jobban dolgozzék. Csak a kaszák nyisszanását hallotta s ott látta maga előtt Tit lassan távolodó, egyenes alakját, a félkörben elterülő lekaszált rétet, a kaszája éle előtt hullámzóan lehanyatló füvet és virágfejecskéket s amott tovább a rendnek a végét, a hol majd elkezdődik a pihenés.

Maga se tudta honnan és hogyan, de a munka kellő közepén egyszerre valami kellemes hűvös érzés borzongatta meg forró és verejtékező vállait. Mialatt a kaszákat élesítették, fölpillantott az égre. Meglehetősen alacsonyan egy nehéz felhő vonult el fölöttük s nagy csöppekben esett az eső. Néhány paraszt elment s felhúzta a kaftánját; mások, éppen úgy, mint Levin is, örömmel vonogatták a vállukat a kellemes frissítő hatása alatt.

Egyik rend jött a másik után. Voltak hosszúak és rövidek, jó és rossz füves rendek. Levin teljesen elvesztette az érzékét az idő múlása iránt, s éppenséggel nem tudta, későn van-e vagy korán. A munkájában most valami változás állott be, mely roppant nagy örömet okozott neki. Munkaközben voltak pillanatai, a mikor teljesen megfeledkezett arról, hogy mit csinál, könnyűnek érezte magát, s ilyenkor csaknem olyan szépen estek ki a rendei, mint a Titéi. De a mint tudatára ébredt annak, hogy mit csinál s elkezdett iparkodni minél jobban dolgozni, legott a munka egész súlya ránehezedett és csúnya rend lett belőle.

Még egy renden végigment, megint vissza akart fordulni, de Tit megállította, s odalépve az öreghez, halkan valamit súgott neki. Mindaketten fölpillantottak a napra. „Vajon miről beszélnek s mért nem kezdenek új rendet?" - tünődött Levin, nem is gondolván arra, hogy a parasztok már nem kevesebb, mint négy óra óta szakadatlanúl dolgoznak s ideje, hogy reggelizzenek.

- Reggelizünk, uram, - szólott az öreg.

- Már itt az ideje? Ám hát reggelizzetek.

Levin odaadta a kaszáját Titnek, s a parasztokkal együtt, a kik a lekaszált hosszú rétnek az esőtől könnyedén megöntözött rendei közt a kaftánjaikhoz mentek kenyérért, odaballagott a lovához. Csak ott jutott eszébe, hogy nem jól találta el az időt, mert az eső megáztatta a szénáját.

- Elromlik a széna, - szólott.

- Sebaj, uram, esőben kaszálj, s takarítsd be szép időben! - mondotta az öreg.

Levin eloldozta a lovát és elment haza kávézni.

Ivánovics Szergej csak az imént kelt föl. Miután a kávéját megitta, Levin megint kiment a rétre, még mielőtt Ivánovics Szergejnek ideje lett volna felöltözni s az ebédlőbe kijönni.

V.

Reggeli után Levin nem a régi helyére került a sorban, hanem egy tréfás öreg és egy fiatal paraszt közé, a kik közül az előbbi maga kérte őt a szomszédjául, az utóbbi pedig, a ki csak az őszszel nősült meg, most először jött el kaszálni.

Az öreg szélesen és egyenletesen emelgetve görbe lábait, egyenes testtartással ment elől, s szabatos és nyugodt mozgással, mely nyilván nem került neki több fáradságába, mint karjainak járásközben való imbolygatása, szinte játszva döntött le egymaga egy különálló, magas rendet. Mintha csak nem is ő, hanem kaszájának az éles pengéje nyisszantotta volna le a nedvdús füvet.

Levin mögött a fiatal Miska lépdelt. A haja friss fűből fonott gúzszsal volt hátrakötve, s fiatal és kedves arcza meg-megrándult az erőlködéstől; de a mint valaki rápillantott, legott elmosolyodott. Nyilván készebb lett volna nyomban meghalni, mintsem elárulni, hogy nehezére esik a munka.

Levin kettőjük között ment. Éppen a legnagyobb hőségben nem látszott neki olyan nehéznek a kaszálás. Az izzadság, mely elborította, valamelyest hűsítette, a nap pedig, a mely szinte perzselte a hátát, a fejét és a karjait, a melyeken könyökig föl volt gyűrve az ingujj, erőt és kitartást öntött bele a munkához; és mind gyakrabban és gyakrabban jöttek rá az öntudatlan állapotnak ama pillanatai, a melyekben lehetséges volt nem gondolnia arra, a mit csinált. Szinte magától vágott a kaszája. Ezek boldog pillanatok voltak. De még örömteljesebbek voltak azok a pillanatok, a mikor a folyóhoz érve, a hova benyúltak a rendek, az öreg a sűrű és nedves fűvel letörölte a kaszáját, a folyó friss vizében leöblítette az aczelát, telemerítette a köszörűkő-tokját és megkínálta vele Levint.

- Kóstolja meg az én kvaszocskámat! Úgy-e, hogy pompás? - mondotta hunyorgatva.

És csakugyan, Levin soha még eddig nem ivott olyan italt, mint a milyen ez a pléh köszörűkő-toktól rozsdásízű langyos víz volt, a melyben fűszálak úszkáltak. És mindjárt utána következett az a boldog, lassú séta, a mikor karját a kasza nyelén nyugtatva, letörölhette magáról a csurgó izzadságot, teli tüdővel föllélekezhetett, végignézhetett a kaszások messzire elnyúló, hosszú során, és láthatta, mi történik körülötte az erdőn és a mezőn.

Minél tovább kaszált Levin, annál sűrűbben lepték meg az önfeledtségnek azok a pillanatai, a melyekben már mintha nem is a kezei suhintgatták volna a kaszát, hanem a kasza maga húzta volna maga után élettel teljes testét, és szinte valami varázslat révén, a nélkül, hogy csak oda is gondolt volna, magától szabatosan és gondosan esett ki a munka. Ezek voltak a legboldogabb perczek.

Csak akkor lett nehéz a munka, mikor ezt az öntudatlanná vált mozgást meg kellett szakítani és el kellett kezdeni gondolkozni; mikor egy-egy zsombékot kellett körülnyírni, vagy egy-egy ki nem gyomlált sóska-tövet kellett lenyisszantani. Az öreg evvel is könnyen végzett. Ha zsombékra akadt, megváltoztatta a mozdulatait, és hol a kasza tövével, hol meg a hegyével, apró nyiszszantásokkal nyesegette le két oldalt a zsombékokat. S ekközben folyton csak azt leste, mi bukkan elébe a levágott fű közül; hol egy-egy szál zselizt nyiszszantott le, megette s Levint is megkínálta vele, hol egy ágacskát hajított félre a kaszája hegyével, hol fürj-fészket födözött fel, a melyből ijedten röppent föl a kaszája hegye elől a hímecske, hol meg kígyóra bukkant, a melyet a kaszájával fölemelve, megmutatott Levinnek s aztán messzire elhajította.

Ezek a megváltozott mozdulatok bizony Levinnek és a mögötte ballagó sihedernek is nehezére estek. Mindaketten belejöttek egy bizonyos megfeszített mozgásba, s a munka hevében nem volt erejük, hogy ezt a mozgást megváltoztassák és még hozzá avval is törődjenek, hogy mi akad az útjukba.

Levin észre se vette, hogy' múlt el az idő. Ha megkérdezték volna tőle, mennyi idő óta kaszál, tán azt mondta volna, hogy félóra óta, - pedig már délre járt az idő. Mikor a rend végére értek, az öreg fölhívta Levin figyelmét azokra a fiúkra és leányokra, a kik minden oldalról közeledtek az úton a kaszások felé s alig látszottak ki a magas fű közül. Kifeszített karral apró bugyrocskákban hozták a kenyeret s rongyokba csavart kis korsókban a kvaszt.

- Lám, ott jönnek a mi kis bogarkáink! - mondotta, feléjök mutatva, s a keze alól fölpillantott a napra.

Még két rend volt hátra, azután az öreg megállt.

- No, gazd' uram, most ebédelünk! - szólott határozottan. S a folyóhoz érve, a kaszások a rendeken keresztül elmentek a kabátjaikhoz, a hol már vártak reájuk a gyerekek, a kik az ebédet hozták. A parasztok összeverődtek, a távolabbiak a szekérnél, a közelebbiek a füzesnél, a melyhez a rét lenyúlt.

Levin is odaült közéjük; nem volt kedve hazamenni.

A parasztokból már rég eltűnt a gazdájukkal szemben való minden feszélyezettség. Hozzákészülődtek az ebédhez. Némelyek megmosakodtak, a fiatal gyerkőczök megfürödtek a folyóban, mások helyet csináltak a pihenésre, megoldották a kenyeres bugyrokat, s kinyitották a kvaszos korsócskákat. Az öreg kenyeret aprított egy tálba, egy kanál nyelével szétnyomkodta, vizet öntött rá a köszörűkő-tokból, megint kenyeret aprított, meghintette sóval, s kelet felé fordulva, elkezdett imádkozni.

- No, gazd' uram, kóstolja meg a tyurkámat, - mondotta, s lekuporodott a tál mellé.

A tyurka olyan ízletes volt, hogy Levin meggondolta dolgot s nem ment haza ebédre. Megebédelt az öreggel, elbeszélgetett vele az otthoni dolgairól, a melyek iránt élénk érdeklődést tanusított, s elmondta neki a maga ügyes-bajos dolgait és viszonyait, a melyek az öreget érdekelhették. Sokkal közelebbállónak érezte magát ő hozzá, mint a bátyjához, és maga is önkéntelenül elmosolyodott azon a gyöngédségen, a melyet ez iránt az ember iránt érzett. Mikor az öreg megint fölkelt, imádkozott, és füvet rakván a feje alá, a bokor alján leheveredett, Levin ugyanazt cselekedte, s a napon szokatlanúl szemtelen és tolakodó legyek és bogarak ellenére is, a melyek verejtékes arczát és testét csiklandozták, legott elaludt, s csak akkor ébredt föl, mikor a nap a bokor túlsó oldalára ment át és őt is elérte. Az öreg ekkor már rég fönn volt s a fiatalabbak kaszáit kalapálgatta.

Levin körülnézett, s alig ösmert rá a helyre, annyira megváltozott minden. A rét óriás területe mind le volt kaszálva, s immár illatozó rendeivel valami különös és új fénynyel csillogott az esteli nap ferde sugaraiban. A folyónál lekaszált cserjék és maga a folyó is, mely eddig nem volt látható, most pedig kanyarulataival együtt aczélos színben tündöklött, a sürgő-forgó nép, a le nem kaszált részen a fű meredek fala, a csupasz rét fölött libegő héják, - mindez valami egészen új volt. Levin mikor magához tért, elkezdte számolgatni, hogy mennyit kaszáltak már le, s mennyit lehet még ma elvégezni.

Negyvenkét emberre rendkívül sokat végeztek. Az egész nagy rétet lekaszálták, a melyen robotmunka mellett harmincz kaszával két napig dolgoztak. Csak a rövid-rendes sarkok maradtak lekaszálatlanúl. De Levin szeretett volna minél többet végezni, s bosszankodott a napra, mely olyan hamar leáldozott. Éppenséggel nem volt fáradt; csak még gyorsabban és lehetőleg minél többet szeretett volna dolgozni.

- Nos, mit gondolsz, lekaszálhatjuk még a Maskin Verch-et? - kérdezte az öregtől.

- A hogy' Isten akarja, igaz, hogy a nap már nem áll valami magasan. Jó volna tán a fiúknak egy kis gugyi?

Estebéd idején, mikor megint valamennyien letelepedtek, s a pipás emberek rágyujtottak, az öreg kijelentette a fiúknak, hogy „ha a Maskin Verch-et is lekaszálják, lesz ám pálinka”.

- Persze, hogy lekaszáljuk! Jöszte hát, Tit! Lássunk hozzá szaporán! Majd eszünk éjszaka. Rajta! - hallatszott mindenfelől, s a kaszások egy kis kenyeret habzsolva, nekiindultak.

- No, gyerekek, szedjétek össze magatokat! - szólott Tit és szinte futva sietett előre.

- Szaladj, szaladj! - mondotta az öreg, s utána iramodva, könnyedén utólérte őt, - lenyisszantalak, vigyázz!

Fiatalok és öregek szinte versenyt kaszáltak. De bármennyire siettek is, sehol se rontották el a füvet, s a rendek épp oly tisztán és gondosan estek ki, mint addig. Még az egyik szegletben volt egy sarok hátra s ezt öt percz alatt leszedték... Az utolsó kaszások még ott állottak a sorban, mikor az elsők már vállukra vetették a ködmöneiket s keresztülvágták az úton a Maskin Verch felé.

A nap már eltűnt a fák mögött, mikor köszörűkő-tokjaikkal csörömpölve, elérkeztek a Maskin Verch-nek nevezett erdei gugyorhoz. A völgyhajlás alján kötésig ért a finom és lágy fű, melyet az erdőben itt-ott csormolyák tarkítottak.

Rövid tanakodás után, vajon keresztben vagy hosszában menjenek-e neki. Jermilin Prochor, egy óriás termetű, fekete paraszt, a ki szintén híres kaszás volt, állott a sor élére. Előre ment egy renden végig, majd visszafordult és kitért, s valamennyien utána igazodtak. Egyesek a domb tövében a völgyhajlást kaszálták, mások a domb oldalán kapaszkodtak föl szint’ az erdő széléig. A nap leáldozott az erdő mögött. Hullott a harmat; a kaszásokat már csak a dombtetőn érte a nap, de a völgyhajlásban, a honnan szürkés pára szállt föl, s a túlsó lankáson friss, harmatos árnyékban jártak. Lázasan folyt a munka.

Magas rendekben terült el az éles neszszel lenyiszszantott és balzsamosan illatozó fű. A kaszások mindenfelől kurta rendekbe verődtek össze, s köszörűkő-tartóikkal csörömpölve, kaszáikkal olykor összepengve, köveikkel a pengéket élesítve s nagyokat kurjogatva, szorongatták egymást előre.

Levin még mindig az öreg és a fiatal siheder közt ment. Az öreg, a ki időközben magára kapta báránybőrbekecsét, csak olyan vídám és friss volt, mint azelőtt és szabadon mozogva haladt előre. Az erdőben a nyirkos fű közül mindúntalan nagy gombafejek bukkantak elő, a melyeket a kaszák legott lenyiszszantottak. De az öreg, a hányszor gombára akadt, lehajolt, fölszedte s az ingébe rejtette. „Jó lesz az öregemnek”, - mondogatta.

Bármily könnyű volt is leszedni a nyirkos és gyönge füvet, az árok meredek lejtőjén fel és le mászkálni mégis csak nehéz volt. De az öreg rá se hederített. Csak úgy suhintgatott a kaszájával, mint azelőtt, s nagy bocskorokba bujtatott lábainak apró, de biztos lépéseivel lassan kapaszkodott föl a meredek lejtőn, s bár ekközben egész teste remegett s a gatyája is lecsúszott az inge alól, egyetlen fűszálat vagy gombát se hagyott el az úton, s csak úgy tréfált a parasztokkal és Levinnel, mint annakelőtte. Levin mögötte ballagott és sokszor azt hitte, hogy föltétlenűl elbukik, kaszával kapaszkodván föl egy olyan meredek dombra, a melyet még kasza nélkül is nehéz megmászni; de azért mégis csak feljutott és megtette a magáét. Úgy érezte, mintha valami külső erő mozgatta volna.

VI.

A Maskin Verchet lekaszálták, leterítették az utolsó rendeket, fogták a ködmöneiket és vígan indultak hazafelé. Levin felült a lovára, nehéz szívvel vett búcsút a parasztjaitól és elment haza. A dombtetőről körülnézett: az alulról fölszálló párában már nem látta őket; csak jókedvű és nyers hangokat, kaczagást, s az egymáshoz verődő kaszák pengését hallotta.

Ivánovics Szergej már rég megebédelt volt, s jeges czitromvizet szopogatva a szobájában, a postáról az imént érkezett leveleket és ujságokat olvasgatta, mikor Levin az izzadtságtól a homlokához tapadt, kóczos hajjal, s lucskos, szinte feketére vált mellel és háttal, hangos szóval berontott hozzá a szobába.

- Elkészültünk az egész réttel! Óh, milyen csudaszép volt! Hát te mit műveltél? - szólott Levin, teljesen megfeledkezvén a tegnapi kellemetlen beszélgetésről.

- Úristen! Mi történt veled!? - szólt Ivánovics Szergej, s az első pillanatban megütközéssel nézett végig az öcscsén. - De az ajtót, tedd be az ajtót! - kiáltott föl. - Bizton beeresztettél most legalább tízet.

Ivánovics Szergej nem szenvedhette a legyeket, s a szobájában csak éjszaka nyitott ablakot, az ajtókat meg gondosan csukogatta.

- Isten ucscse, egyet sem. És ha eresztettem is, majd elcsípem őket. Nem is hiszed, milyen élvezet volt ez! Hogy' töltötted a napot?

- Én jól. De hát csakugyan egész nap dolgoztál? Éhes is lehetsz, mint a farkas. Kuzjma már odakészített mindent.

- Nem, nem vagyok éhes. Ettem odakünn. De megyek és megmosakodom.

- No, csak menj, menj, tüstént jövök én is, - mondotta Ivánovics Szergej, s megcsóválta a fejét, a mint az öcscsén végignézett. - Menj csak, menj, szaporán, - tette hozzá mosolyogva, s a könyveit összeszedve, indulni készült. Egyszerre neki is jókedve kerekedett s nem akart megválni az öcscsétől. - Hát az eső alatt hol voltál?

- Micsoda eső? Hiszen alig hogy csepergett. No, de tüstént jövök. Hát te jól töltötted a napot? No, ez derék. - Levin kiment átöltözni.

Öt perczre rá találkozott a két testvér az ebédlőben. Bár Levinnek úgy tetszett, mintha nem volna éhes, s csak azért ült volna asztalhoz, hogy Kuzjmát meg ne sértse, mégis, mikor elkezdett enni, rendkívül ízletesnek talált mindent. Ivánovics Szergej mosolyogva nézte.

- Igaz, leveled van, - szólott. - Hozd be csak, kérlek, Kuzjma. De vigyázz, betedd ám az ajtót.

A levél Oblonszkijtól volt. Levin hangosan felolvasta. Oblonszkij Pétervárról írt: „Levelet kaptam Dollitól, a ki Jergusovóban van, de semmi se megy keze alatt. Menj el, kérlek, hozzá, és segíts rajta a tanácsaiddal, hiszen te értesz mindenhez. Nagyon meg fog örülni. Egészen egyedül van szegény. Az anyósom a többiekkel még mindig külföldön van."

- No, ez pompás! Elmegyek hozzá, föltétlenül, - szólott Levin. - De tudod mit, gyerünk együtt. Olyan derék egy asszony. Nemde?

- Nincs nagyon messze?

- Vagy harmincz versztnyire. Legföljebb ha negyven. De az út kitűnő. Pompás utunk lesz.

- Örülök rajta, - mondotta Ivánovics Szergej, még mindig mosolyogva.

Az öcscsének a látása ellenállhatatlan jókedvre hangolta őt.

- De étvágyad, az van! - szólott, a mint a tányér fölé hajlott vöröses-barnára leégett arczát és nyakát nézte.

- Nagyszerű! Nem is hiszed, milyen pompás szer ez minden elképzelhető nyavalya ellen. Új névvel gazdagítom majd az orvosi tudományt: Arbeitscur.

- De tenéked, azt hiszem, nincsen rá szükséged.

- Nekem nincs, de holmi ideg-betegnek.

- Csakugyan ki kellene próbálni. Én is ki akartam menni a kaszáláshoz, hogy megnézzelek, de olyan tűrhetetlen volt a forróság, hogy nem jutottam messzebbre az erdőnél. Ott leültem egy cseppet, azután az erdőn keresztül elmentem a falu felé, találkoztam a dajkáddal, s megpróbáltam kivenni belőle, hogy' gondolkoznak felőled a parasztok. De úgy látom, nem igen helyeslik, a mit teszel. A dajka azt mondta: „Nem úrnak való munka jám az." Egyáltaljában úgy látom, hogy a nép fölfogásában nagyon szigorúan meg vannak állapítva az „úri munka" - mint a hogy' ők nevezik, - bizonyos követelményei. S a nép nem engedi, hogy az urak kilépjenek abból a keretből, a melyet ő, az ő fogalmai szerint megalkotott.

- Lehet; de mikor ez olyan élvezet, a minőben még teljes világéletemben sem volt részem. S a mellett nincs benne semmi rossz. Nem igaz? - felelt Levin. - Mit csináljak, ha nekik nem tetszik? Egyébiránt én azt hiszem, nincs az egészben semmi. Hm?

- Egészben véve, - folytatta Ivánovics Szergej, - a mint látom, meg vagy elégedve a napoddal.

- De nagyon. Lekaszáltuk az egész rétet. S micsoda egy öreg emberrel barátkoztam össze! Fogalmad sincs róla, micsoda pompás egy ficzkó!

- Szóval, meg vagy elégedve a napoddal. Én szintén. Mindenekelőtt megoldottam két sakkföladványt, az egyik igazán kedves, - paraszt nyitja meg. Majd megmutatom. Azután pedig - gondolkoztam a tegnapi beszélgetésünkön.

- Micsoda? A tegnapi beszélgetésünkön? - szólott Levin, boldogan hunyorgatva, s kifújva magát az ebéd után, s egyáltaljában nem emlékezett rá, miféle volt az a tegnapi beszélgetés.

- Úgy találom, hogy részben igazad van. A mi nézeteltérésünk mindössze abban van, hogy te az egyéni érdeket állítod oda mozgató erőnek, én pedig az állítom, hogy a közjó iránt való érdeklődésnek meg kell lenni minden, a műveltség bizonyos fokán álló emberben. Lehet, hogy abban is igazad van, hogy az anyagilag érdekelt tevékenység kívánatosabb volna. Egyáltaljában a te természeted nagyon is primesantière, mint a francziák mondják; te erélyes és szenvedélyes tevékenységet akarsz, vagy semmit.

Levin csak hallgatta a bátyját, de semmit sem értett, s nem is akart érteni abból, a mit mondott. Csak attól tartott, hogy esetleg valami olyan kérdést talál intézni hozzá, a melyből nyilvánvalóvá lesz, hogy nem hallott az egészből semmit.

- Úgy bizony, barátocskám, - mondotta Ivánovics Szergej és megveregette a vállát.

- No persze. Nem is lehet másként! Egyébiránt én nem ragaszkodom ahhoz, a mit mondtam, - felelt Levin, gyerekes, szinte bűnbánó mosolylyal. - „Ugyan, miről is vitatkoztunk? - gondolta. - Természetes, hogy nekem igazam van, neki is, és így aztán rendben van minden." - Csak az irodába kell mennem intézkedni. - Fölkelt, kinyújtózott és elmosolyodott.

Ivánovics Szergej szintén mosolyra húzta az ajkát.

- Ha akarsz egyet járni, gyerünk együtt, - szólott, nem akarván elválni az öcscsétől, a ki frisseséget és erőt árasztott maga körül. - Gyerünk, benézünk az irodába is, ha oda is kell menned.

- Óh, szent atyám! - kiáltott föl Levin olyan hangosan, hogy Ivánovics Szergej szinte megijedt tőle.

- Nos, mi lelt?

- Hogy' van Mihajlovna Agafja keze? - kérdezte Levin, a homlokára csapva. - Teljesen megfeledkeztem róla.

- Sokkal jobban.

- No, azért mégis benézek hozzá. Mire kalapot teszel, itt leszek.

A sarkaival szinte kelepelve sietett le a lépcsőn.

VII.

Mialatt Arkágyevics Sztepán elutazott Pétervárra, hogy eleget tegyen, bár a nem tisztviselőkre nézve megfoghatatlan, de az összes tisztviselők előtt jól ösmert, legtermészetesebb és legfontosabb kötelességének: hogy a minisztériumban életjelt adjon magáról, a mi nélkül tisztviselőnek lenni teljes lehetetlenség, és ebbeli kötelességének a teljesítése közben, hazulról csaknem minden pénzt magával vivén, a versenyeken és a nyaralókban kellemesen töltötte az időt, Dolli, hogy a kiadásokat, a mennyire lehet, csökkentse, a gyerekekkel kiköltözött Jergusovóba, a melyet hozományúl kapott, ugyanabba a Jergusovóba, a hol tavaszszal az erdőt eladták, s a mely vagy ötven versztnyire volt a Levin jószágától.

Jergusovóban az ódon, nagy házat már lebontották, de a szárnyépületet még a herczeg megnagyíttatta és befejezte. Ez a szárnyépület, húsz esztendővel azelőtt, Dolli gyermekkorában tágas és kényelmes volt, ámbár, mint minden szárnyépület, az oldalával fordult délnek és a fasor felé. Most azonban már ez a szárnyépület is ódon és düledező volt. Mikor Arkágyevics Sztepán a tavaszszal ott járt, hogy az erdőn túladjon, Dolli megkérte, hogy vizsgálja meg a házat és ha szükséges, javíttassa ki. Arkágyevics Sztepán, mint minden férj, a kinek vaj van a fején, s a ki nagyon a szívén viseli a felesége kényelmét, személyesen vizsgálta meg a házat, s intézkedett mind az iránt, a mit az ő felfogása szerint szükségesnek tartott. Szerinte az összes bútorokat be kellett húzni kretonnal, fel kellett rakni a függönyöket; ki kellett tisztogatni a kertet, megjavíttatni a tónál lévő hidat és virágokat ültetni; de sok egyéb nélkülözhetetlen dologról megfeledkezett, a melyeknek a hiánya később tömérdek bajt okozott Alexandrovna Darjának.

Bármennyire iparkodott is Arkágyevics Sztepán gondos apa és férj lenni, sehogy' se tudott beleszokni abba, hogy felesége és gyermekei vannak. Az ízlése még mindig olyan volt, mint a legényembereké, s csakis evvel számolt. Moszkvába visszatérve, büszkén újságolta a feleségének, hogy készen van minden, hogy abban a házban valósággal gyerekjáték lesz a háztartást vinni, s azt tanácsolta neki, hogy utazzék el mielőbb. Arkágyevics Sztepánra nézve a feleségének falura való utazása minden tekintetben előnyös volt: a gyerekeknek egészséges, a kiadások csökkenése szempontjából nyereséges, de meg ő maga is szabadabbá lett általa. Alexandrovna Darja pedig föltétlenül szükségesnek tartotta, hogy a nyárra falura költözzék, először a gyerekekre, és különösen a kis leányára való tekintetből, a ki sehogy' se tudta magát összeszedni a vörheny után, de meg azért is, hogy szabaduljon az apró megaláztatások és adósságok, a fakereskedő, a halárús és a csizmadia számlái elől, a melyek szüntelenül gyötörték. De ezenkívül kellemes volt neki ez az utazás azért is, mert arról ábrándozott, hogy majd odacsalja magához a húgát, Kitit, a ki a nyár derekán volt külföldről visszajövendő, s a kinek az orvosok fürdőket rendeltek. Kiti azt írta a fürdőből, hogy semminek sem örül annyira, mint

annak, hogy a nyarat Dollival Jergusovóban töltheti, mely mindkettőjükre nézve tele van gyermekkori emlékekkel.

A falusi tartózkodás első időszaka rendkívül terhes volt Dollira. Gyerekkorában falun lakott, s az a benyomás maradt meg benne, hogy a falu valóságos menedékhely az összes városi kellemetlenségek elől, s hogy az ottani élet, ha nem is valami szép, (ebbe Dolli könnyen beletörődött) de legalább olcsó és kényelmes: van minden, olcsó minden, meg lehet kapni mindent, s a gyerekeknek is egészséges. De most, a mikor mint háziasszony került falura, azt látta, hogy mindez éppenséggel nem úgy van, mint a hogy' ő gondolta.

A megérkezésük után való napon hirtelen zápor támadt, s éjjel a pitvarban és a gyerekszobában becsurgott a víz, úgy, hogy az ágyakat át kellett vinni a fogadó-szobába. A cselédeknek nem volt a ki főzzön, kilencz tehén közül, a csordásné szavai szerint, az egyik vemhes volt, a másik az első borját szoptatta, a harmadik kiöregedett, a negyedik meg nem adott tejet; sem a vaj, sem a tej nem volt elegendő, még a gyermekeknek sem. Tojás nem volt. Csirkét nem lehetett kapni; vén, lilaszínű és ínas kakasokat sütöttek, főztek. Nem lehetett kapni asszonyokat, a kik a padlót felsúrolják, mert mind krumpliszüreten voltak. Kocsikázni sem lehetett, mert az egyik ló a minapában megbokrosodott és nekiment a rúdnak. Fürdeni nem volt hol, - a folyó egész partját összejárta a marha, s azonkívül mindenhova oda lehetett látni az útról; még sétálni se lehetett menni, mert a marha a rozoga kerítésen át bejárt a kertbe, s volt közte egy félelmes bika, a mely folyton bőgött, s így alkalmasint öklelőzött is. Ruhaszekrények nem voltak. A mi volt, az se záródott, s magától kinyílt, ha az ember elment mellette. Lábasnak, bögrének híre se volt; a mosókonyhában nem volt katlan, sőt a cselédszobából még a vasalódeszka is hiányzott.

Eleinte, mikor Alexandrovna Darja ebbe a rettenetes nyomorúságba belekerült, a nyugalom és a pihenés helyett szinte kétségbeesett; teljes erővel törte magát, érezte helyzetének a vígasztalan voltát, s minden pillanatban küzködnie kellett a szemeiből kicsorduló könnyekkel. A házfelügyelő, egy kiszolgált őrmester, a kit Arkágyevics Sztepán szép és tiszteletreméltó külseje miatt nagyon megszeretett és kapus-sorból léptetett elő, egyáltaljában nem vett részt Alexandrovna Darja nyomorúságában, teljes tisztelettel mondogatta: „semmire se lehet menni evvel a nyomorult néppel", és nem segített neki semmiben sem.

A helyzet reménytelennek látszott. De mint minden családos házban, úgy Oblonszkijék házában is, volt egy, nem ugyan feltűnő, de minden tekintetben fontos és hasznos személyiség, - Filimonovna Mária. Ez megnyugtatta az úrnőjét, biztosította róla, hogy majd csak eligazodik minden (ez volt a szavajárása és Matvjej is ő tőle vette át), s e mellett, bár lassan és nyugodtan, de ő is csak tett-vett valamit.

Legott összeszűrte a levet a házfelügyelő feleségével, s mindjárt első nap együtt teázott velük az akáczok alatt, miközben meghányták-vetették az összes teendőket. Ott az akáczok alatt hamarosan megalakult Filimonovna Mária klubja, s ennek a klubnak a révén, mely a házfelügyelő feleségéből, a falu vénjéből, és az irodabeli irnokból állott, lassankint megoldódtak a fölmerült nehézségek, s alig egy hét alatt csakugyan eligazodott minden. A tetőt kijavították, találtak szakácsnőt, - a falu vénje komaasszonyát, vettek csirkét, a tehenek kezdtek tejelni, a kertet léczekkel elrekesztették, a mángorlót megcsinálta az ács, a szekrényekre toló-zárakat alkalmaztak, úgy, hogy többé nem nyíltak ki maguktól, a katona-posztóval bevont vasalódeszkát rátámasztották egy szék karjára meg egy fiókos szekrényre, és meleg vasaló-szag terjengett a cselédszobában.

- No tessék! Hogy' kétségbe volt pedig esve, - mondotta Filimonovna Mária, a deszkára mutatva.

Még fürdőházat is csináltak szalma-gyékényekből. Lili elkezdett fürödni, s Alexandrovna Darjának a habár nem is nyugodt, de kényelmes falusi életre vonatkozó várakozásai legalább részben valóra váltak. Hat gyermekkel Alexandrovna Darja nyugodtan nem élhetett. Az egyik megbetegedett, a másik megbetegedhetett, a harmadiknak valami baja esett, a negyediknek rossz természete mutatkozott, és így tovább, és így tovább. Néha, nagy ritkán, akadtak nyugodtabb időszakok is. De ez a nyugtalanság és ezek a gondok voltak Alexandrovna Darja életében az egyetlen lehető boldogság. Ha ez nem lett volna, egyedül maradt volna az uráról való gondolataival, a ki őt nem szerette. De meg bármily nehezére esett is az anyának a betegségektől való félelem, maguk a betegségek, s a gyerekek mutatkozó rossz hajlamai által előidézett fájdalom, - mégis ezek a gyerekek már most is apró örömökkel kárpótolták őt ezekért a keserűségekért. Ezek az örömök persze olyan aprók voltak, hogy szinte eltűntek, mint az aranypor a homokban, és rossz pillanataiban csak a keserűséget, csak a homokot látta; de voltak jó pillanatai is, a mikor meg csak az örömet, csak az aranyat látta.

Most falusi magányában mind sűrűbben és sűrűbben ébredt tudatára ezeknek az örömöknek. Sokszor, mikor ilyen apró örömök érték, minden erejéből próbálta meggyőzni magát, hogy téved, hogy mint anya, elfogúlt a gyermekeivel szemben; de azért mégis lehetetlen volt be nem ösmernie, hogy bájos gyermekei vannak, mind a hatan, mind más tekintetben, de mind olyanok, a minők ritkán akadnak, - s boldog volt bennük és büszkélkedett velük.

VIII.

Május végén, a mikorra már úgy a hogy' rendbejött minden, végre kapott választ az urától a falusi rendetlenségekre vonatkozó panaszaira. Mindenekelőtt bocsánatot kért tőle, hogy nem terjedt ki a figyelme mindenre, és megígérte, hogy legelső alkalommal eljön és meglátogatja. De ez az alkalom sehogy' sem akart beköszönteni és junius elejéig Alexandrovna Darja egészen egyedül volt falun.

Péter és Pál napja táján, egy vasárnap Alexandrovna Darja elment a misére és az összes gyermekeivel együtt az Úrasztalához járult. A húgával, az anyjával és a barátaival folytatott elvont és bölcselkedő beszélgetései alkalmával Alexandrovna Darja nem egyszer bámulatba ejtette őket a vallási kérdések terén való szabadgondolkodásával. Megvolt neki a lélekvándorláson épült, egészen külön, sajátszerü vallása, a melyben erősen hitt, nem sokat törődvén az egyház hitelveivel. De a családjában, - nem pusztán azért, hogy példát adjon, hanem egész lelkéből, - szigorúan megtartotta az egyház minden parancsát, s így az, hogy a gyermekek már több mint egy esztendő óta nem részesültek az Úr vacsorájában, nagyon kezdte őt nyugtalanítani, úgy, hogy Filimonovna Mária teljes helyeslése és jóváhagyása mellett elhatározta, hogy most nyáron majd ennek is eleget tesz.

Alexandrovna Darja már több nappal előbb kezdte törni a fejét, hogy' öltöztesse a gyermekeket erre az alkalomra. Új ruhákat varrtak, a régieket kimosták, átalakították, ránczokat és szegélyeket fejtettek ki, gombokat varrtak föl és szalagokat igazítottak össze. Csak Tanya ruhája okozott sok bosszúságot Alexandrovna Darjának, a melynek a megvarrását az angol nevelőnő vállalta magára. Az átalakításnál a külső varrásokat nem jó helyre tette, az ujjakat nagyon megszűkítette s az egész ruhát csaknem teljesen elrontotta. Tanyának úgy fölhúzta a vállait, hogy szánalmas volt nézni. De Filimonovna Máriának eszébe jutott betéteket és gallért csinálni rá. Így azután a bajon segítve volt ugyan, de az angol nevelőnővel majdnem hajbakapásra került a dolog. De reggelre elsimúlt minden, és kilencz órakor, - a mikorra megkérték a batyuskát, hogy a szent misét elhalassza, örömtől sugárzó arczczal álltak ott a parádéba öltözött gyerekek a kapuban a kocsi mellett, és várták az anyjukat.

A bakafántos Voron helyett, Filimonovna Mária közbenjárására, a házfelügyelő Burij-ét fogták a kocsiba, és Alexandrovna Darja, a kit a ruhájának a rendbehozása tartóztatott, fehér csalánszövet ruhába öltözve végre kijött és felült a kocsira.

Alexandrovna Darja nagy gondok és izgalmak közepett öltözött föl és fésülködött meg. Azelőtt magamagáért öltözködött, hogy szép legyen és tessék; később, minél inkább öregedett, annál kellemetlenebb lett reá nézve az öltözködés; maga is látta, mennyire megcsúnyúlt. De most megint élvezettel és izgatottan öltözködött. Most ugyan nem magamagáért, a maga szépségeért, hanem azért, hogy ő, mint ezeknek a szépséges babáknak az édesanyja, ne rontsa meg az általános benyomást. S mikor utólszor belenézett a tükörbe, teljesen meg volt magával elégedve. Határozottan szép volt. Nem olyan szép, a milyen hajdanában egy-egy bálon akart lenni, de elég szép arra a czélra, mely most a szeme előtt lebegett.

A templomban a parasztokon s a cselédeken meg a feleségeiken kívül senki se volt. De Alexandrovna Darja látta, vagy legalább látni vélte azt az elragadtatást, a melyet a gyermekei és ő a jelenvoltak közt fölidéztek. A gyermekek ünneplő ruháikban nem csak hogy szépek voltak, de kedvesek is, még pedig annak a révén, hogy olyan illedelmesen viselték magukat. Alyosa, az igaz, nem valami szépen állott ott: folyton forgolódott és szerette volna a zekéje hátát meglátni; de azért mégis rendkívül kedves volt. Tanya úgy állt ott, mint egy felnőtt és vigyázott a kisebbekre, Lili elragadó volt mindenen való naiv csodálkozásával, s bajos lett volna nem mosolyogni, mikor magához vevén az Úr vacsoráját, így szólott: „please, some more".

Haza térve, a gyermekek érezték, hogy valami ünnepélyes dolog történt velük, s nagyon csöndesek voltak.

Otthon is minden jól ment; de reggeli közben Grisa elkezdett fütyölni, s a mi még rosszabb volt, nem akart az angol nevelőnőnek engedelmeskedni, úgy, hogy büntetésből nem kapott édes pástétomot. Alexandrovna Darja, ha ott lett volna, egy ilyen napon semmiféle büntetést sem engedett volna meg; de így fönn kellett tartani a nevelőnő intézkedését, s ő is hozzájárult ahhoz, hogy Grisa ne kapjon édes pástétomot. Ez kissé lehűtötte az általános örömet.

Grisa sírt, azt mondván, hogy Nikolenka is fütyölt, s őt lám nem büntetik meg, s hogy nem is a pástétomért sír, - mert az neki teljesen mindegy, - hanem azért, mert igazságtalanok vele. Ez már nagyon is szomorú dolog volt, és Alexandrovna Darja elhatározta, hogy beszél a nevelőnővel és megbocsát Grisának, a miért is tüstént bement amahhoz. De ekkor, a fogadó-szobán keresztül menve, olyan jelenetet látott, mely akkora örömmel töltötte el a lelkét, hogy kicsordúltak a szeméből a könnyek, s legott megbocsátott a kis bűnösnek.

A megbüntetett fiú ott ült a szobában a sarok ablaknál; mellette állt Tanya egy tányérkával a kezében. Az alatt az ürügy alatt, hogy ebédet akar adni a babájának, engedelmet kért a nevelőnőtől arra, hogy a maga pástétomát bevihesse a gyerekszobába, e helyett azonban oda vitte a testvérének. Grisa még egyre sírt a büntetés révén elszenvedett igazságtalanságon, e mellett azonban jóízűen majszolta a pástétomot, és zokogva ismételgette: „Egyél te is, megesszük együtt... együtt."

Tanyára eleinte a Grisa iránt való szánalom, de később jó cselekedetének a tudata is hatott, úgy, hogy neki is könnyek csillogtak a szemében; de azért nem utasította vissza és szépen megette a maga részét.

Az anyjukat megpillantván, megszeppentek, de az arczára néztek s legott megértették, hogy nem cselekedtek rosszat, elmosolyodtak, s pástétommal teli szájjal a kezeikkel elkezdték törülgetni mosolygó ajkaikat, miközben örömtől sugárzó arczukat könnyekkel és befőttel egészen bemaszatolták.

- Szent anyám! Az új fehér ruha! Tanya! Grisa! - kiáltott föl az anyjuk, iparkodván a ruhát megmenteni, de e mellett könnyes szemekkel, boldogan és elragadtatással mosolygott.

Az új ruhákat levetették, a leánykákra zubbonyokat, a fiúkra régi zekéket adtak, s megint befogattak - még pedig a házgondnok nagy keserűségére, gyeplősnek megint a Burij-t, - hogy elmenjenek gombát szedni és fürödni. Az ujjongás hangos sikoltozása hangzott föl a gyermekszobában, s nem csillapodott le mindaddig, míg el nem indultak.

Egész kosárra való gombát szedtek, még Lili is talált egy jókora vargányát. Azelőtt úgy szokott lenni, hogy miss Goul akadt rá s megmutatta neki; de most ő maga is rábukkant egy hatalmas vargányára, s egyszeriben fölhangzott az ujjongó fölkiáltás: „Lili vargányát talált!”

Azután elhajttattak a folyóhoz, odaállították a lovakat a nyírfák árnyékába s elmentek a fürdőházhoz. Terentij, a kocsis, miután a bögölyök ellen védekező lovakat odakötötte egy fához, füvet gyűrt a feje alá, leheveredett s a nyírfák árnyában csöndesen pöfékelte a kapadohányát, mialatt a fürdőházból szakadatlan, vídám gyermeksikongás hallatszott oda hozzá.

Bár kissé bajos volt ügyelni az összes gyerekekre és csintalanságukat megfékezni, bár nem volt könnyű föladat mindezeket a harisnyákat, nadrágocskákat és különböző lábakra való czipőcskéket megjegyezni és nem téveszteni össze, s a sok szalagot meg gombot kioldani, kigombolni, megkötni és begombolni, mégis Alexandrovna Darja, a ki maga is mindig nagy barátja volt a fürdésnek, mert tudta, hogy jót tesz a gyerekeknek, semmiben sem talált akkora örömet, mint ebben, a gyerekekkel együtt való fürdésben. Sorra venni mindezeket a gömbölyű lábacskákat s harisnyát húzni rájuk, fogni és bemártogatni ezeket a meztelen testecskéket, hallani hol ujjongó, hol réműlt sikoltásukat, látni az ő pocskolódó cherubjainak lihegő arczocskáit, s tágra nyitott, szepegő és mégis mosolygó szemecskéit, - nagy gyönyörűség volt neki.

Mikor a gyerekek fele már föl volt öltöztetve, ünneplő-ruhás asszonyok tévedtek a fürdőházhoz, a kik oda voltak medvetalpfüvet és kökörcsint szedni, s most nagy szerényen megállottak. Filimonovna Mária odaszólított egyet, hogy od’adjon neki egy a vízbe esett lepedőt és ingecskét szárítani, Alexandrovna Darja meg ezalatt szóba állott a többiekkel. Az asszonyok, a kik eleinte nem értették a hozzájuk intézett kérdéseket s a markukba nevettek, hamarosan nekibátorodtak s megeredt a nyelvük, miközben azzal az őszinte elragadtatással, a melyet a gyerekek iránt mutattak, legott megnyerték Alexandrovna Darját.

- Jaj, micsoda szépség, olyan fehér, akár a czukor, - szólott az egyik, s Tanyenkában gyönyörködve, megcsóválta a fejét. - Csak sovánka egy cseppet...

- Igen, beteg volt.

- Nézze meg az ember, talán bizony még őtet is megfürösztötték, - mondotta egy másik, a kisbabára mutatva.

- Dehogy is, hiszen csak három hónapos, - felelt büszkén Alexandrovna Darja.

- Lám, lám!

- Hát neked vannak gyermekeid?

- Volt négy, maradt kettő; egy fiúcska meg egy leányka. Múlt karácsony után volt, hogy elválasztottam.

- Mennyi idős?

- Második éviben van.

- Olyan soká szoptattad?

- Nálunk az a szokás; három bőjtön át...

S itt Alexandrovna Darjára nézve különösen érdekes fordulatot vett a beszélgetés: Hogy' ment a szűlése? Milyen betegségeken ment át a gyerek? Hol az ura? Gyakran jön-e haza?

Alexandrovna Darja alig tudott megválni az asszonyoktól, annyira érdekes volt a beszélgetésük, annyira azonosak voltak az érdekeik. Alexandrovna Darjára nézve az volt a legkellemesebb, hogy tisztán látta: mindezeknek az asszonyoknak az tetszett legjobban, hogy annyi gyereke van, s hogy mind olyan szépek. Az asszonyok megnevettették Alexandrovna Darját, s megbántották az angol nevelőnőt avval, hogy ennek az előtte érthetetlen nevetésnek éppen ő volt az indító oka. A fiatalabb asszonyok egyike elnézte a nevelőnőt, a ki legutolsónak öltözködött, s mikor már a harmadik szoknyát szedte magára, nem fojthatta el ezt a megjegyzést: „No lám, csak készűl, készűl és még se' kész!" - mondotta, mire valamennyien hangos kaczagásra fakadtak.

IX.

Alexandrovna Darja megfürdetett és nedves fejű gyermekeitől körülvéve, kendővel a fején, már közel járt a házukhoz, a mikor a kocsis így szólt: „Valami úr jön amott; úgy tetszik a pokrovszkojei".

Alexandrovna Darja előre nézett és megörült, mikor Levin szürke kalapos és szürke felöltős, jól ösmert és felé közeledő alakját megpillantotta. Bár mindig szívesen látta, most különösen megörült a jövetelének, mert dicsőségének a teljességében mutathatta be magát neki. Senki Levinnél jobban nem érthette meg az ő boldogságát.

Mikor Levin őt megpillantotta, egyszerre maga előtt látta képzeletében élő, jövendő családi életének egyik kedves képét.

- Akár egy kotlós, Alexandrovna Darja.

- Jaj de örülök! - mondotta Dolli, s kezet nyújtott neki.

- Örül, de azért nem értesített. Nálam most ott van a bátyám, s csak Sztivának egy leveléből tudtam meg, hogy itt vannak.

- Sztivától? - kérdezte Alexandrovna Darja csodálkozva.

- Igen, azt írja, hogy kiköltöztek ide, s azt hiszi, hogy meg fogja engedni nekem, hogy valamiben a segítségére legyek, - szólott Levin, s legott zavarba jött, elhallgatott, s a szekér mellett ballagva, tépdeste és rágcsálta a hársfák fiatal hajtásait. Attól a föltevéstől zavarodott meg, hátha Dollinak kellemetlen lesz egy idegennek a segítsége olyan dologban, a melyet voltaképpen az urának kellett volna elintéznie. És Arkágyevics Sztepánnak az az eljárása, hogy családi ügyek elintézését idegenek nyakába varrta, csakugyan nem tetszett Alexandrovna Darjának. De legott tisztában volt vele, hogy ezt Levin is érzi. S éppen ez a fínom érzés, ez a tapintat volt az, a melyért Alexandrovna Darja Levint annyira szerette.

- Én, természetesen, megértettem, - szólott Levin, - hogy ez csak annyit jelent, hogy ön látni kíván engem, a minek nagyon örülök. Persze azt is élénken el tudom képzelni, hogy ön, mint afféle városi asszony, itt kissé furcsán érezheti magát, s azért, ha netán valamire szüksége van, szívesen állok rendelkezésére.

- Óh, dehogy! - felelt Dolli. - Eleinte kissé kényelmetlen volt a dolog, de most már, hála az én öreg dadámnak, szépen „eligazodott" minden, - mondotta és rámutatott Filimonovna Máriára,

a ki nagyon jól tudta, hogy ő róla beszélnek és szívélyesen mosolygott Levinre. Jól ösmerte őt, és tudta, hogy pompás vőlegény volna Kiti számára, s őszintén óhajtotta is, hogy legyen valami a dologból.

- De foglaljon helyet, majd összébb szorúlunk egy csöppet, - mondotta Dolli.

- Nem, köszönöm, majd elsétálok én gyalog. Gyerekek, ki akar versenyt futni velem és a lovakkal?

A gyerekek vajmi kevéssé ösmerték Levint, nem is emlékeztek rá, mikor látták, de azért a vele való érintkezésben nem tanusították azt a furcsa bátortalanságot és idegenkedést, a melyet az alakoskodó idegenek iránt oly gyakran érezni szoktak, s a melyért olyan sokszor és olyan érzékenyen kikaptak. Az alakoskodás, bármi tekintetben, még a legokosabb és a legélesebb látású embert is tévedésbe ejtheti; de legyen bár a leggondosabban elleplezve, a legkorlátoltabb gyermek is legott észre veszi és elfordúl tőle. Bár mekkora hibái lettek legyen is Levinnek, az alakoskodásnak még csak árnyéka se volt meg benne, s azért a gyermekek ugyanavval a jóindúlattal viseltettek iránta, mely az édesanyjok arczán visszatükröződött. Fölszólítására a két legidősebb azonnal leugrott a kocsiról, s elkezdett vele futni éppen úgy, mintha csak a dadával, miss Goul-lal vagy az anyjával futott volna. Lili szintén odakéredzkedett hozzá s az anyja le is adta őt a kocsiról neki; Levin felültette a kis leányt a vállára és úgy futott vele.

- Ne féljen, ne féljen Alexandrovna Darja! - mondotta s derülten mosolygott Dollira, - ki van zárva, hogy megbotoljam vagy elejtsem.

Ügyes, erőteljes, óvatosan körültekintő és nagyon is gondos mozdúlatait látva, az anya csakhamar megnyugodott, s vidáman és elégedetten mosolyogva nézte őt.

Itt falun a gyerekek s a neki annyira rokonszenves Alexandrovna Darja társaságában Levin belejött abba a gyerekesen vídám hangulatba, mely olyan gyakran erőt vett rajta, s a melyet Dolli annyira szeretett benne. A gyermekekkel futkosva, mindenféle testgyakorló fogásokra tanította őket, megkaczagtatta miss Goult rossz angolságával, s beszélt Alexandrovna Darjának, falusi elfoglaltságáról.

Ebéd után, a mint egyedül üldögélt vele az erkélyen, Alexandrovna Darja szóba hozta Kitit.

- Tudja már? Kiti ide fog jönni és velem tölti a nyarat.

- Igen? - szólott Levin izgatottan, s hogy másra terelje a szót, legott hozzátette: - Tehát küldjek önnek két tehenet? S ha minden áron fizetni akar értük, úgy adjon havonta öt rúblt, ha úgy tetszik.

- Nem, nagyon köszönöm. Megleszünk majd így is.

- Akkor hát megnézem a teheneket, s ha megengedi, megmondom, hogy' kell őket etetni. Mert ettől függ minden.

S Levin csak azért, hogy más tárgyra vigye a szót, kifejtette Alexandrovna Darja előtt a tejgazdaság elméletét, melynek az az alapgondolata, hogy a tehén nem egyéb, mint gép, mely a táplálékot tejjé átdolgozza stb.

Bár ilyenekről beszélt, rettenetesen szeretett volna Kitiről közelebbi részleteket hallani, de egyúttal félt is tőle. Borzasztó volt neki az a gondolat, hogy oly nagy fáradsággal megszerzett nyugalmát valami esetleg megzavarhatná.

- Szép, szép, de hát minderre ügyelni is kell és vajon ki fogja ezt tenni? - felelt Alexandrovna Darja kelletlenűl.

Filimonovna Mária segítségével most már annyira rendbehozta a gazdaságát, hogy semmit sem akart rajta változtatni; de meg nem is igen bízott Levin gazdasági tudományában. Az az okoskodás, hogy a tehén egyszerü tej-termelő gép, kissé gyanúsnak tűnt föl előtte. Úgy tetszett neki, hogy az ilyesféle elvek csak megzavarhatják a gazdaság menetét. Neki az egész dolog sokkal egyszerűbbnek látszott: mindössze arra kellett ügyelni, mint Filimonovna Mária kifejtette, hogy Pjosztrucha és Bjelopacha többet kapjon enni meg inni, s hogy a szakács ne a mosóné tehenének hordja oda a konyhából a moslékot. Ez egészen tiszta dolog. A lisztes és a zöld takarmányról való elmefuttatás pedig kétséges és homályos volt. De a fődolog az volt neki, hogy Kitiről beszélhessen.

X.

- Kiti azt írja nekem, hogy semmire se vágyódik úgy, mint a magányra és nyugalomra, - mondotta Dolli a közbeeső hallgatás után.

- Hogy' áll az egészsége, jobban van? - kérdezte Levin izgatottan.

- Istennek hála, meggyógyúlt teljesen. Én soha sem is hittem, hogy tüdőbajos.

- No, ennek nagyon örülök! - mondotta Levin, s Dolli valami megindító és zavart vonást födözött föl az arczán, a mint ezt mondotta és szótlanúl nézett rá.

- Hallja, Dmitrics Konsztantin, - szólott Alexandrovna Darja, jóindulatú, bár kissé gúnyos mosolylyal, - miért haragszik maga Kitire?

- Én? Nem haragszom én rá, - felelt Levin.

- Dehogy' is nem, bizony haragszik. Mért nem jött hát el se hozzánk, sem ő hozzájuk, mikor Moszkvában volt?

- Alexandrovna Darja, - szólalt meg Levin, a haja tövéig elpirulva, - igazán csodálkozom, hogy ön az ön jóságával ezt nem érzi. Hogy nincs annyi szánalommal irántam, mikor tudja...

- Mit tudok?

- Tudja, hogy én megkértem a kezét és kosarat kaptam, - mondotta Levin, s mindaz a gyöngédség, a melyet azelőtt még Kiti iránt érzett, egyszeriben a rajta esett sérelmen való bosszúság érzésévé változott a lelkében.

- Honnan gondolja, hogy én ezt tudom?

- Onnan, hogy mindenki tudja.

- No, már ebben pedig téved; én nem tudtam, bár gyanítottam.

- Lám! De most azután tudja is.

- Én mindössze csak annyit tudtam, hogy történt valami, a mi őt rettenetesen bántotta, s hogy megkért, hogy sohase beszéljek erről. Már pedig, ha nekem nem szólt róla, akkor senkinek se szólt. De hát mi volt az kettőjük közt? Mondja el.

- Megmondtam már, mi volt.

- S mikor történt?

- Akkor, a mikor utolszor önöknél voltam.

- De tudja, mit mondok én magának, - szólott Alexandrovna Darja: - én őt nagyon, de nagyon sajnálom. Magának csak a büszkesége szenved...

- Lehet, - felelt Levin, - de...

Dolli közbevágott.

- De őt, szegénykét, iszonyúan sajnálom. Most már mindent értek.

- No de most, Alexandrovna Darja, megbocsát, - mondotta és fölkelt. - Isten vele, Alexandrovna Darja, a viszontlátásra.

- Nem, várjon még, - szólott, s megfogta a kabátja ujját. - Várjon, üljön le még...

- De akkor arra kérem, nagyon kérem, ne beszéljünk többet erről, - mondotta, és leült, miközben úgy érezte, hogy valami rég eltemetettnek hitt érzés kel életre és mozdúl meg a szívében.

- Ha nem szeretném magát, - jegyezte meg Alexandrovna Darja, s könnyek szöktek a szemébe, - ha nem ösmerném magát úgy, a mint ösmerem...

Az a holtnak látszott érzés mind élénkebbé lett, felülkerekedett és hatalmába kerítette Levin szívét.

- Igen, most már mindent értek, - folytatta Alexandrovna Darja. - Maguk az ilyesmit nem tudják fölfogni; maguk férfiak, a kik szabadon válogatnak, mindig tisztában vannak vele, kit szeretnek. De a leány, a ki nőies és szűzies szégyenérzetével a várakozás állapotában van, a leány, a ki magukat férfiakat csak távolról látja, mindent szentírásnak tart, - a leánynál előfordúlhat és elő is fordúl az az érzés, hogy nem tudja, mit mondjon.

- Persze, ha a szíve nem beszél...

- Nem, ha beszél is a szíve, de csak gondolja meg: maguk férfiak, ha szemet vetettek egy leányra, eljárnak a házába, közelednek hozzá, körülnéznek, várakoznak, vajon megtalálják-e benne azt, a mit szeretnek, s azután, mikor meggyőződnek róla, hogy csakugyan szeretik, megkérik a kezét...

- No, nem egészen így áll a dolog.

- Mindegy, akkor kérik meg a kezét, mikor a szerelmük már teljesen megérett, vagy mikor a szívükben két választott közül az egyik túlsúlyra vergődött. De a leányt, azt nem sokat kérdezik. Azt akarják, hogy ő is válaszszon, pedig voltaképpen nem is igen választhat, legföljebb „igen”-t vagy „nem”-et mondhat.

„Igen, és a választás köztem és Vronszkij közt”, - gondolta Levin, s az az új életre kelt halott megint meghalt a lelkében, s csak a szívét szorongatta fájdalmasan.

- Alexandrovna Darja, - szólalt meg újra - így válogat az ember ruhában, vagy más egyéb eladó holmiban, de nem a szerelemben. No, de a választás megtörtént, annál jobb... Ismétlésről szó se lehet.

- Óh, ez a büszkeség, mindig csak ez a büszkeség! - mondotta Alexandrovna Darja, mintegy lenézve őt ennek az érzésnek az alantasságáért, szemben avval a másik érzéssel, a melyet csak a nők ösmernek. - Abban az időben, a mikor a kezét megkérte, Kiti éppen olyan helyzetben volt, hogy lehetetlen volt felelnie. Ingadozott. Ingadozott maga és Vronszkij közt. Ő vele mindennap találkozott, magát már rég nem látta. De tegyük föl, hogy idősebb lett volna... Én például az ő helyében egyáltaljában nem haboztam volna. Vronszkij nekem mindig ellenszenves volt, s a dolog vége - nekem adott igazat.

Levinnek eszébe jutott Kiti válasza. Azt mondotta: *Nem, ez lehetetlen...*

- Alexandrovna Darja, - mondotta szárazon, - én nagyra becsülöm önnek irántam való bizalmát, de azt hiszem, téved. De akár van igazam, akár nincsen, ez a büszkeség, a melyet ön annyira lenéz, ez az oka annak, hogy bennem teljes lehetetlenné vált, hogy Alexandrovna Katerinára még csak gondoljak is,... értse meg jól, teljes lehetetlenné.

- Még csak egyet akarok mondani: azt tudja, úgy-e bár, hogy a húgomról van szó, a kit úgy szeretek, akár a gyermekeimet. Azt nem mondom, hogy szereti magát, csak azt akarom mondani, hogy az a visszautasítás akkor, abban a pillanatban, semmit se bizonyít.

- Én nem tudom! - szólott Levin fölugorva. - De ha maga tudná, hogy milyen fájdalmat okoz nekem! Éppen olyan ez, mintha önnek meghalt volna egy gyermeke, s váltig ismételgetnék önnek: lám, ilyen meg olyan lehetett volna, még élhetett volna, s ilyen meg olyan öröme lehetett volna benne. No, de hát meghalt, meghalt, meghalt...

- Milyen furcsa maga, - mondotta Alexandrovna Darja, szomorú mosolylyal nézve Levin izgatottságát. - Mind jobban és jobban kezdem érteni, - folytatta eltünődve. - Tehát nem fog eljönni hozzánk, mikor Kiti itt lesz?

- Nem, nem jövök el. Természetesen kerülni nem fogom Alexandrovna Katerinát, de a hol csak lehet, iparkodni fogok megkímélni őt a jelenlétemtől, mely reá nézve csak kellemetlen lehet.

- Nagyon, de nagyon furcsa ám maga, - ismételte Alexandrovna Darja s gyöngéden a szeme közé nézett. - Ám jó, vegyük úgy, mintha nem is beszéltünk volna az egészről semmit. - Mit akarsz, Tanya? - kérdezte Alexandrovna Darja francziául a kis lányától, a ki akkor jött be.

- Hol az ásóm, mama?

- Én francziául beszélek, beszélj hát te is úgy.

A leányka ismételni akarta francziául a mit mondott, de nem jutott eszébe, hogy az ásót hogy' hívják; az anyja megmondta, s ugyancsak francziául hozzátette azt is, hol keresse az ásóját. Levin ezt is kellemetlennek találta. Egyáltaljában most már semmi se tetszett neki olyan kedvesnek Alexandrovna Darja házában és a gyermekekben, mint azelőtt.

„S vajon mért beszél francziául a gyermekeivel? - gondolta magában. - Milyen természetellenes és hamis dolog ez! S ezt a gyermekek is érzik. Megtanulnak francziául, de elszoknak az őszinteségtől", - gondolta magában, nem tudván, hogy Alexandrovna Darja ezt már húszszor is átgondolta, de azért, bár az őszinteség rovására, mégis elkerülhetetlenül szükségesnek tartotta, hogy a gyermekeit így nevelje.

- De hova siet? Maradjon még.

Levin ott maradt még teára, de a vídámsága teljesen eltűnt, s egész idő alatt kényelmetlenül érezte magát.

*

Tea után kiment az előszobába, hogy befogasson, s mikor visszatért, Alexandrovna Darját izgatottan, földúlt arczczal s könnyes szemekkel találta. Mialatt Levin künn járt, valami olyas történt, a mi egyszeriben tönkretette egész mai boldogságát és gyermekeivel való büszkélkedését: Grisa és Tanya lapdázás közben összevesztek. Alexandrovna Darja egy kiáltást hallott a gyermekszobából, befutott és rettenetes állapotban találta őket: Tanya belekapaszkodott Grisa hajába, a ki viszont a dühtől eltorzult arczczal ütötte őt az öklével, a hol érte. Belenyilallott valami Alexandrovna Darja szívébe, mikor ezt meglátta. Mintha homály borult volna az életére: rájött, hogy azok a gyerekei, a kikre olyan büszke volt, nemcsak hogy a lehető legközönségesebb, de sőt rosszúl nevelt s durva és állatias hajlamokkal telt, rossz gyermekek voltak.

Most azután semmi másra sem tudott gondolni, semmi másról sem tudott beszélni s nem tudta megállani, hogy Levinnek is el ne panaszolja a boldogtalanságát. Levin látta, hogy csakugyan boldogtalan, s iparkodott őt megnyugtatni, azt mondván, hogy ez még semmi rosszra se mutat, s hogy a gyermekek mind szoktak verekedni; de ugyanakkor, a mikor ezt mondotta, a lelkében így gondolkozott: „nem, én nem fogok kínlódni, nem fogok francziául beszélni a gyermekeimmel; de nem is lesznek ilyen gyermekeim; csak nem kell elrontani és eltorzítani a gyermekeket, akkor jók lesznek mind. Bizony, nekem nem lesznek ilyen gyermekeim”.

Búcsúzott és ment, s Alexandrovna Darja most már nem is tartóztatta.

XI.

Július derekán megjelent Levinnél a nővére birtokához tartozó falunak a sztarosztája, hogy jelentést tegyen neki az ügyek állásáról és a szénagyűjtésről. Ennek a birtoknak a főjövedelmét az árteres rétek szolgáltatták. Az előbbi években a szénatermést a parasztoknak adták volt el, deszjátinonként húsz rúblért. Mikor Levin a maga kezelése alá vette a birtokot, szemlét tartván a réteken, úgy találta, hogy azok többet érnek, és az árat deszjátinonként huszonöt rúblben állapította meg. A parasztok nem adták meg ezt az árt, sőt, a mint Levin gyanította, a többi vásárlókat is elijesztették. Erre Levin maga ment oda, és részben napszámosokkal, részben részesekkel kaszáltatta le a réteket. A parasztok minden tőlük telhető módon megpróbálták ennek az új intézkedésnek a végrehajtását megakadályozni, de azért jól ment minden, s a rétek mindjárt az első esztendőben az addigi árnak csaknem kétszeresét jövedelmezték. Harmadéve és a múlt esztendőben megismétlődött a parasztoknak ez az ellenszegülése, de azért a szénagyűjtés teljes rendben ment végbe. Az idén a parasztok harmadrészben vették ki az összes réteket, s a sztaroszta most azért jött, hogy jelentse, hogy a szénagyűjtést befejezték, s hogy ő, esőtől tartván, magához hívatta az irnokot, s az ő jelenlétében elosztotta a szénát, és már tizenegy urasági boglyát föl is rakatott. Abból a határozatlan válaszból, a melyet az öreg arra a kérdésre adott, hogy mennyi széna termett a legnagyobb réten, abból a sietségből, a melylyel a szénát, a nélkül, hogy őt megkérdezte volna, szétosztotta, s az öreg parasztnak egész viselkedéséből Levin tisztán látta, hogy a szénagyűjtés dolgában valami hiba van a kréta körül, s elhatározta, hogy maga megy el a dolgok állásáról meggyőződni.

Déltájban érkezett a faluba, s miután a lovait egy ismerős öreg parasztnak, a bátyja dajkája urának az istállójába bekötötte, fölkereste a méhesben az öreget, tőle akarván közelebbi részleteket megtudni a szénagyűjtésről. A beszédes és becsületes öreg Parmenycs nagy örömmel fogadta Levint, megmutatta neki az egész gazdaságát s nagy részletességgel beszélt neki a méheiről és az idei rajzásról; de Levinnek a szénagyűjtésre vonatkozó kérdéseire határozatlan és kelletlen feleleteket adott. Ez Levint csak még jobban megerősítette a föltevéseiben. Kiment tehát a rétre, és megnézte a boglyákat. Egy-egy boglyában aligha volt meg az ötven szekér széna, s hogy a parasztokat rajtacsípje, legott odaszólította a szénát hordó szekereket, leszedetett egy boglyát s behordatta a pajtába. A boglyából nem került ki több harminczkét szekérnél. Bárhogy’ erősítgette is a sztaroszta, hogy a széna lazán volt rakva s a boglyában megüllepedett, bármennyire esküdözött is, hogy becsülettel ment minden, Levin megmaradt a magáé mellett, hogy a szénát az ő parancsa nélkül osztották szét, s hogy ő ennek következtében a boglyákat ötven-ötven szekérre valóknak nem ösmerheti el. Hosszú pörpatvar után abban állapodtak meg, hogy a parasztok ezt a tizenegy boglyát, egyenkint ötven szekérrel számítva, átveszik a maguk részeképpen, az uraság részét pedig még egyszer elosztják. Ez a húzavona s az osztozkodás eltartott délig. Mikor az utolját is szétosztották, Levin a további

felügyeletet az irnokra bízta, ő pedig letelepedett egy fűzfa-karóval megjelölt szénarakásra és gyönyörködve nézte az emberektől nyüzsgő rétet.

A tocsogós lapos mögött, a folyó egyik kanyarulatánál, hangos szóval sürgött-forgott előtte az asszonyoknak tarka sora, s a világos-zöld sarjú közt a szanaszét szórt szénából szaporán, hullámos szürke sánczok emelkedtek. Az asszonyok után parasztok jöttek villákkal, s a sánczokból magos, széles és hasas boglyákat raktak. Balra, a már lekaszált réten, szekerek csikorogtak, s egymás után tűntek el a hatalmas csomókban fölnyújtott boglyák, a melyeknek a helyén az illatos széna nehéz, és a lovak farára lecsüggő terűi emelkedtek a szekereken.

- Micsoda szép idő! De lesz is ám széna bőven! - szólott az öreg, s odatelepedett Levin mellé. - Mintha nem is széna volna! Akárcsak magot szórtunk volna kis kacsáknak, úgy összeszedték! - tette hozzá, a boglyákra mutatva. - Dél óta jó felerészét behordották.

- Ez tán az utolsó? - kiáltott rá egy sihederre, a ki a szekér eleje mellett ballagva, s a kenderből való gyeplőszárat rángatva, ment el mellette.

- A' biz' az utolsó, batyuska! - kiáltott a siheder a lovát visszatartva, s miután egy mosolygó pillantást vetett egy a szekéren ülő piros orczájú és szintén mosolygó vászoncselédre, vígan ment tovább.

- Hát ez ki? Tán a fiad? - kérdezte Levin.

- A legkisebb, - felelt az öreg gyöngéd mosolylyal.

- Milyen derék ficzkó!

- A' biz' a'!

- És már felesége is van?

- De van ám, most három esztendeje, hogy összeadta magát egyik Filippovkával.

- Talán bizony már gyerekei is vannak?

- Eh, gyerekek! Egy egész esztendeig nem is konyított hozzá, szégyeljük is eléggé, - felelt az öreg. - De a széna! Micsoda széna! - ismételte, másra akarván terelni a szót.

Levin most már figyelmesebben szemügyre vette Parmenov Vanykát és a feleségét. Éppen tőle nem messze raktak egy boglyát. Parmenov Iván fönnállott a szekéren, s átvette, szétterítette és legyömöszölte azokat a hatalmas szénacsomókat, a melyeket eleinte nyaláb-, majd villaszámra adogatott föl neki fiatal és szép felesége. A fiatal menyecske könnyedén, vídáman és ügyesen dolgozott. A sikamlós, hosszú szénát bajos volt egyszerre villára kapni. A menyecske tehát elébb eligazította, beledöfte a villát, azután gyors és ruganyos mozdulattal, testének egész súlyával nekifeküdt, s piros övvel átkötött derekát legott kiegyenesítve, s patyolat inge alatt telt kebleit kifeszítve, egy ügyes fogással megmarkolta a villát, s magosan feldobta a szénát a szekérre. Iván, aki szemlátomást iparkodott őt minden pillanatnyi fölösleges munkától megkímélni, kiterjesztett karokkal, szaporán kapdosta el a feladott csomókat s eligazította a szekéren. Miután a menyecske gereblyével föladta a széna utolját is, lerázta magáról a nyakára leüllepedett szénaport, megigazította fehér s még le nem égett homlokára lecsúszott piros keszkenőjét s lemászott a szekér alá, hogy a terüt lekösse. Iván kitanította, hogy hogy' kell a petrenczéhez a kötelet odakötni, s hangosat kaczagott valamin, a mit az asszony mondott neki. Mindkettőjük arczkifejezése elárulta az erőteljes, fiatal, s még csak az imént fölébredt szerelmet.

XII.

A terü le volt kötözve. Iván leugrott a szekérről s kantáránál fogva vezette a derék, jóllakott lovat. A menyecske fölhányta a villákat a szekérre, s bátran kilépve s a kezeit imbolygatva odament a körtánczba összeverődött vászoncselédek közé. Iván az útra kiérve, beállott a sorba, a többi szekerek sorába. Az asszonyok villáikat a vállaikra kapva, rikító színű virágokkal pompázva, s vídáman csengő, hangos szóval lépkedtek a szekerek után. Egy nyers és vadúl harsogó női hang rákezdett egy nótára és elénekelte az első részét, s egyszerre ugyanazt a nótát vagy félszáz mély és magos, egészséges hang zendítette rá előlről.

A daloló asszonyok mind jobban közeledtek Levinhez, s úgy tetszett neki, mintha az öröm dörgésével valami felhő vonúlt volna felé. A felhő mind közelebb jött, körülvette őt is, azt a szénarakást is, a melyen hevert, a többi boglyák és szekerek, meg az egész messzi rét, mind ennek a vadúl ujjongó s tapssal, kurjongatással és éles füttyszóval vegyes dalnak a hatása alá kerültek, s annak az ütemére imbolyogtak. Levin megirígyelte ezt az egészséges vígasságot és szeretett volna az életörömnek ebben a megnyilatkozásában maga is résztvenni. De nem tehetett semmit, kénytelen volt tovább ott heverni, s nézni és hallgatni. Miután a dalos népség eltűnt szem és fül elől, a maga egyedülvalósága, testi tétlensége s a világ iránt való ellenséges indulata miatt a szomorúság nyomasztó érzése fogta el Levint.

Néhányan éppen azok közül a parasztok közül, a kik legjobban czivakodtak vele a széna miatt, azok, a kiket megbántott, vagy a kik őt rá akarták szedni, - éppen azok a parasztok vídáman üdvözölték őt s nyilván legkevésbbé se haragudtak és nem is haragudhattak rá, s nemcsak hogy megbánást nem éreztek, de tán teljesen meg is feledkeztek róla, hogy meg akarták őt rövidíteni. Mindez elmerült a vídám és közös munka tengerében. Az Isten adta a napot, s adott nekik erőt is hozzá. A napot és az erőt is munkának szentelték s megtalálták benne a jutalmukat. De kinek szólt ez a munka? Minők lesznek ennek a munkának a gyümölcsei? Ez jelentéktelen és mellékes kérdésnek tűnt föl előttük.

Levin gyakran gyönyörködött ebben az életben, nem egyszer irígykedett is azokra az emberekre, a kik ezt az életet élték, de most először esett meg, még pedig főképpen annak a viszonynak a hatása alatt, a melyet Parmenov Iván és a felesége közt látott, most először esett meg, hogy tisztán maga előtt látta azt, hogy egyedül csak tőle függ, ezt az olyannyira terhes, léha, mesterkélt és magános életet, a melyet élt, fölcserélheti ezeknek a munkás, tiszta és közös, vonzó életével.

Az öreg, a ki ott ült volt mellette, már rég elment haza; a nép is egészen elszéledt. A közellakók elmentek haza, a távolabb lakók pedig a réten verődtek össze, vacsorára és éjjeli szállásra. Levin, a kit a többiek nem vettek észre, még mindig ott hevert a szénarakás tetején, s nézett, fülelt és gondolkozott tovább. A parasztok, a kik ott a réten háltak, a kurta nyári éjszakán csaknem semmit sem aludtak. Eleinte a vacsora alatt vídám beszélgetés és kaczagás, majd ismét dal és hahotázás hallatszott. A munkában eltöltött egész hosszú nap nem hagyott más nyomot bennük, mint csak vídámságot. Hajnaltájban minden elcsendesült. Csak a mocsárban fáradhatatlanúl kuruttyoló békák éjjeli hangversenye és a föl-fölhorkanó lovak neszelése hallatszott a fölszálló hajnali ködben. Felocsúdván, Levin fölkelt a szénarakásról, s a csillagok állásáról látta, hogy vége az éjszakának.

„De hát mitévő legyek? Hogy' intézzem a dolgot?" - tünődött magában, iparkodván tisztába hozni maga előtt mindazt, a mit ezen a rövid éjszakán keresztül gondolt és érzett. Mindaz, a mit gondolt és érzett, három, egymástól teljesen különálló gondolatmenetből származott. Az egyik, az eddigi életével és teljesen haszontalan műveltségével való szakítás volt. Ez a szakítás nagy élvezetet szerzett neki s roppantúl egyszerűnek és könnyűnek tetszett előtte. Gondolatainak és képzeteinek a második csoportja arra az életre vonatkozott, a melyet most kezdeni

kívánt. Ennek az életnek az egyszerűségét, tisztaságát és szabályszerűségét teljesen átérezte, s meg volt róla győződve, hogy megtalálja benne azt a megelégedést, azt a megnyugvást és belső értéket, a melynek a hiányát oly fájdalmasan nélkülözte. Gondolatainak a harmadik sora pedig a körül a kérdés körül forgott, hogy' csinálja meg a régi és az új élet között az átmenetet. Ebben a kérdésben már aztán semmit se látott tisztán. „Megnősülni. Munkát vállalni s úgy intézni, hogy föltétlenül kelljen dolgozni. Elhagyni Pokrovszkojet? Földet vásárolni? Belépni a közbirtokosságba? Nőül venni egy parasztleányt? Hogy' fogom én mindezt véghezvinni? - kérdezte magától ismét, s nem talált rá feleletet. - Egyébiránt egész éjjel nem aludtam, s így nem adhatok tisztán számot magamnak, - gondolta magában. - De később majd csak tisztába hozom. Az az egy bizonyos, hogy ez az éjszaka eldöntötte a sorsomat. A családi életről táplált eddigi ábrándjaim mind csupa badarság, nem az az igazi, - szólott. - Sokkal egyszerűbb és jobb lesz a dolog így..."

„Milyen gyönyörű! - gondolta magában, a mint elnézte azt a fehér bárányfelhőkből összealakult, szinte gyöngyház színekben csillogó kagylót, mely ott állott az égbolt közepén, éppen a feje fölött. - Milyen gyönyörű minden ezen a fölséges éjszakán! S vajon mikor is képződött ez a kagyló? Csak az imént néztem volt föl az égre, s nem láttam egyebet két fehér sávnál. Lám, éppen ilyen észrevétlenül változtak meg az életről való nézeteim is!"

Eljött a rétről s kiment a falu felé vezető országútra. Szellő kerekedett és szürke homályba borult minden. Beköszöntött az a komor pillanat, mely a pitymallást, a világosságnak a sötétség fölött való teljes diadalát meg szokta előzni.

Levin, a hidegtől összehúzódva, a földre szegzett szemekkel, gyorsan ment előre. „Hát ez mi? Jön valaki?", gondolta magában, csengő-szót hallva, s fölemelte a fejét. Azon a gyepes útszélen, a melyen ballagott, alig negyven lépésnyire tőle egy négyfogatu batár jött vele szemben. A nyerges és a gyeplős a kerékvágástól a rúd felé nyomúltak, de az ügyes jamscsik, a ki oldalt ült a bakon, ott tartotta a rudat a kerékvágás fölött, úgy, hogy a kerekek a sima úton gördültek tova.

Levin mindössze ennyit vett észre, s rá se gondolván arra, vajon ki ülhet a batárban, szórakozottan nézett feléje.

A batár szegletében egy öreg asszony szundikált, az ablakban pedig egy fiatal leányka ült, a ki nyilván csak az imént ébredt föl, s mindkét kezével fehér főkötőjének a szalagjait fogta. Derülten és eltünődve, azzal az előkelő és szövevényes belső élettel eltelve, mely teljesen ösmeretlen volt Levin előtt, nézte a feje fölött a hajnal pirkadását.

Abban a pillanatban, a mikor ez a látvány már tovatűnt, szemei rápillantottak Levinre. Megösmerte őt, és csodálkozással vegyes öröm világította meg az arcát.

Nem tévedhetett. Csak egyetlen ilyen szempár volt a világon. Csak egyetlen olyan lény volt a világon, a kiben ő rá nézve az élet minden világossága és jelentősége összpontosúlt. Ő volt az, Kiti. A vasúti állomásról ment Jergusovo felé. És mindaz, a mi Levint ezen az álmatlan éjszakán izgalomban tartotta, mindazok az elhatározások, a melyek benne megérlelődtek, egyszeriben szétfoszlottak. Undorral gondolt vissza arra az elhatározására, hogy egy parasztleányt vesz nőül. Csakis ott, abban a gyorsan távolodó s az út másik oldalára átkanyarodó batárban, csakis abban volt meg a lehetősége annak, hogy életének a talányát, mely az utóbbi időben oly gyötrő és nyomasztó súlylyal nehezedett a lelkére, megoldhassa.

Kiti nem nézett ki többé. Elhangzott a kerekek zaja, s a csengők szava is alig hallatszott már. Kutyaugatás jelezte, hogy a batár a falut is elhagyta, - és nem maradt ott más, mint a puszta földek, előtte a falu, és ő maga, a ki teljesen egyedül, mindentől elidegenedve ballagott a néptelen országúton.

Fölpillantott az égre, abban a reményben, hogy ott találja még azt a kagylót, a melyben az imént gyönyörködött, s a melyben szinte megtestesültek reá nézve az elmúlt éjszakának összes gondolatai és érzései. De a kagylónak többé nyoma se volt az égen. Ott fönn, az elérhetetlen magasságban valami titokzatos változás ment végbe. Híre-hamva se volt a kagylónak s csak egy folyton kisebbedő és foszladozó bárányfelhőcskékből álló szőnyeg borította el az égboltozatnak csaknem egész egyik felét. Az ég megkékült és csillogni kezdett, s ugyanavval a gyöngédséggel, s ugyanavval az elérhetetlenséggel felelt kérdő pillantására.

„Nem, - mondotta magában, - bármilyen szép, egyszerű és munkás legyen is ez az élet, én nem mehetek bele. Én *őt* szeretem."

XIII.

Az Alexandrovics Alexejhez legközelebb álló embereken kívül senki se tudta, hogy ennek a látszólag rideg és számító embernek volt egy gyöngesége, mely ellentétben állott egész jellemével. Alexandrovics Alexej ugyanis nem tudott közönyös maradni asszonyoknak és gyermekeknek a könnyeivel szemben. Ha könnyeket látott, egészen kijött a sodrából, úgyannyira, hogy teljesen elvesztette az ítélőképességét. Az irodavezetője és a titkárja tudták ezt, s azért már előre figyelmeztették a folyamodókat, hogy semmi szín alatt se sírjanak, hacsak nem akarják teljesen elrontani nála a dolgukat. „Megharagszik és meg se hallgatja", - mondogatták az illetőknek. - És csakugyan, az ilyen esetekben az a lelki zavar, a melyet Alexandrovics Alexejben a könnyek előidéztek, hirtelen haragban nyilatkozott meg. „Nem tehetek semmit. Legyen szíves távozni!" kiáltott föl rendszerint az ilyen esetekben.

Mikor a versenyről visszatérve, Anna Vronszkijval való viszonyát közölte vele, s utána kezeivel az arcát eltakarva legott sírva fakadt, Alexandrovics Alexej minden iránta való haragja ellenére is érezte annak a lelki zavarnak a rohamát, mely a könnyek láttára rendszerint erőt szokott venni rajta. Ezt tudván, úgyszintén avval is tisztában lévén, hogy ha érzelmeinek ebben a pillanatban kifejezést adna, ez nem volna a helyzetnek megfelelő, iparkodott magában az életnek minden nyilvánulását elfojtani, s azért meg se moczczant, s egyetlen pillantást se vetett rá. Ebből támadt arczának az a halottszerű kifejezése, mely Annát annyira megdöbbentette.

Mikor hazaértek, lesegítette őt a kocsiról, s erőt vevén magán, szokott udvariasságával elbúcsúzott tőle, miközben néhány olyan szót ejtett ki, mely őt semmire se kötelezte; mindössze annyit mondott, hogy majd holnap közli vele az elhatározását.

A felesége szavai, a melyek legrosszabb sejtelmeit megerősítették, kegyetlen fájdalmat keltettek Alexandrovics Alexej szívében. Ezt a fájdalmat csak fokozta a szánalomnak az az érzése, a melyet a könnyek ébresztettek benne. De mikor a kocsiban egyedül maradt, legnagyobb meglepetésére és örömére úgy érezte, hogy teljesen megszabadult ettől a szánalomtól is, azoktól a kétségektől és féltékenység okozta fájdalmaktól is, melyek az utóbbi időben gyötörték.

Olyasmit érzett, mint az az ember érezhet, a ki egy régóta fájó fogát kihúzatta. A rettenetes fájdalom, s valami olyasfajta érzés után, mintha valami óriási, még a fejénél is nagyobb valamit húztak volna ki az állkapcsából, a beteg, még maga se bízván az örömében, egyszerre úgy érzi, hogy nincs ott többé az, a mi az életét oly hosszú ideig keserítette, s figyelmét teljesen lekötötte, és hogy megint élhet, gondolkozhatik, s a fogán kívül más iránt is érdeklődhetik. Ezt az érzést tapasztalta most Alexandrovics Alexej. A fájdalom különös és rettenetes volt, de most elmúlt; érezte, hogy most megint élhet, s a feleségén kívül másra is gondolhat.

„Becstelen, vallástalan, szívtelen és romlott asszony! Ezt én mindig tudtam, mindig láttam, bárha, sajnálván őt, iparkodtam is magamat ámítani," - mondotta magában. És csakugyan úgy tetszett neki, hogy ő ezt mindig látta; visszaidézte az emlékezetébe elmúlt életüknek egyes részleteit, a melyek azelőtt semmi tekintetben sem látszottak előtte rosszaknak; most pedig ugyanezek a részletek világosan bizonyították, hogy Anna mindig romlott teremtés volt. „Hibáztam, mikor összekapcsoltam az életemet az övével; de az én hibámban nincsen semmi rossz, és így nem is lehetek boldogtalan. A hibás nem én vagyok, hanem - ő. De nekem semmi közöm ő hozzá. Ő én reám nézve nem létezik többé."

Mindaz, a mi feleségére és a fiára vonatkozott, a ki iránt épp úgy megváltoztak az érzelmei, mint neje iránt, megszűntek őt érdekelni. Az egyetlen, a mi most foglalkoztatta, az a kérdés volt, hogy' tudná a legjobban, a legtisztességesebb formában és magára nézve a legelőnyösebben - tehát a leghelyesebben is - lerázni magáról azt a sarat, a melylyel őt Anna a bukása által bemocskolta, és menni tovább tevékeny, becsületes és hasznos életének az útján.

„Én nem lehetek boldogtalanná attól, hogy egy megvetésre méltó asszony bűnt követett el; mindössze csak meg kell találnom a legjobb kivezető utat abból a súlyos helyzetből, a melybe engem sodort. És meg is fogom találni, - mondotta magában, mind jobban elkomorodva. - Nem én vagyok az első, sem az utolsó." És nem is szólva a történeti példákról, kezdve a Szép Helena révén mindenkinek az emlékezetében fölujított Menelaoson, a legmagasabb körökhöz tartozó férjek ellen elkövetett legújabb hűtlenségek eseteinek egész sora merült föl Alexandrovics Alexej képzeletében. „Darjalov, Poltavszkij, Karibanov herczeg, Paszkudin gróf, Dram... Igen, Dram is... ez a talpig becsületes, tevékeny ember... Szemjonov Csagin, Szigonin, - vette sorra Alexandrovics Alexej. - Az igaz, hogy mindig valami megfoghatatlan ridicule is hullott ezekre az emberekre, de én ebben soha se láttam egyebet szerencsétlenségnél és mindig részvéttel voltam irántuk," - mondotta magában Alexandrovics Alexej, bárha ez nem volt is igaz, és ő soha se volt részvéttel az ilyen természetű szerencsétlenségek iránt és annál többre tartotta magát, minél gyakoriabbakká váltak a férjeiket hűtlenül megcsaló asszonyok esetei. „Ez olyan szerencsétlenség, mely mindenkit érhet. Utólért engem is. Csak arról van szó, hogyan lehetne a helyzeten a legjobban átvergődni." S elkezdte részletesen bírálgatni azoknak az embereknek a viselkedését, a kik az övéhez hasonló helyzetben voltak.

„Darjalov párbajt vívott..."

A párbaj, különösen fiatalabb korában, nagyon foglalkoztatta Alexandrovics Alexej gondolatait, első sorban azért, mert testileg gyönge ember volt s ezt tudta is. Alexandrovics Alexej nem tudott réműlet nélkül a reá szegzett pisztoly csövére gondolni, és soha világéletében nem volt a kezében semmiféle fegyver. Ennek a félelemnek a következtében kora ifjúságától kezdve sokat gondolt a párbajra, s minduntalan beleképzelte magát abba a helyzetbe, melyben kénytelen az életét koczkára tenni. Miután sikerei voltak, és szilárd állásra tett szert az életben, rég megfeledkezett erről az érzésről; de a hosszú megszokás megtette a magáét, s a gyávasága által fölidézett réműlet most is olyan erős volt benne, hogy Alexandrovics Alexej gondolatban ugyan hosszú ideig és minden oldalról meghányta-vetette a párbaj kérdését, bár előre tudta, hogy soha, semmi körülmények közt se fog verekedni.

„Kétséget se szenved, hogy a mi társadalmunk még annyira vad (nem úgy mint Angliában), hogy vannak nagyon sokan, - s ezek közt sokan olyanok, a kiknek a véleményére Alexandrovics Alexej különösen sokat adott, - a kik helyeslik a párbaj intézményét; de vajon mit érnek el vele? Tegyük föl, hogy kihívom párbajra, - folytatta magában Alexandrovics Alexej és élénken elképzelte a kihívás után való éjszakát, a mellének szegezett pisztolyt, s összerezzent és tisztába jött vele, hogy ezt soha nem fogja tenni, - tegyük föl, hogy kihívom őt párbajra. Tegyük föl, hogy betanítanak, - szőtte tovább a gondolatait, - fölállítanak és megnyomom a ravaszt, - folytatta a szemeit behúnyva, - s kiderül, hogy agyonlőttem őt, - mondotta magában

Alexandrovics Alexej, s megrázta a fejét, hogy elűzze magától ezeket az ostoba gondolatokat. Vajon mi értelme volna annak, megölni egy embert, csak azért, hogy egy bűnös asszonyhoz és a fiamhoz való viszonyomat tisztázzam? Éppen úgy azt is el kell majd határoznom, hogy mitévő legyek ő vele? De, a mi még valószínűbb, s a mi kétségkívül be is fogna következni, ő fog engem megölni, vagy megsebesíteni. Engem, ártatlan embert, áldozatot, megölni vagy megsebesíteni! Ez még esztelenebb dolog. Sőt tovább megyek: az én részemről a párbajra való kihivás tisztességtelen lépés volna. Mintha bizony nem tudnám előre, hogy a barátaim soha sem engednek engem párbajozni, nem engedik meg azt, hogy egy államtisztviselőnek az élete, a melyre Oroszországnak szüksége van, veszedelemnek tétessék ki? Mi lesz tehát? Az, hogy én, előre tudván, hogy veszedelemre nem fog kerülni a sor, csak valamelyes hazug nimbusra akartam szert tenni ez által a kihívás által. Ez tisztességtelen, ez becstelen dolog, másoknak és önmagamnak a rászedése volna. A párbaj esztelenség, s azt senki nem is várhatja tőlem. Az én czélom mindössze az, hogy megóvjam a hírnevemet, a melyre tevékenységem akadálytalan folytatása szempontjából szükségem van." A szolgálati tevékenység, a melynek Alexandrovics Alexej szemeiben annak előtte is nagy jelentősége volt, most különösen fontosnak tetszett előtte.

Alexandrovics Alexej, miután a párbajt megfontolta és elutasította magától, a válás, mint ama másik kivezető út felé fordúlt, a melyet, azok közül a férjek közül, a kik eszébe jutottak, szintén néhányan választottak. Emlékezetében a válásnak összes ismert eseteit átfutván, (nagyon sok volt belőle az általa jól ösmert legmagasabb körökben is) Alexandrovics Alexej egyetlen olyan esetet se talált, a melyben a válásnak az lett volna a czélja, mely most az ő szemei előtt lebegett. Mindezekben az esetekben a férj visszalépett vagy kiszolgáltatta hűtlen feleségét, és maga az a fél, a melynek az elkövetett bűn következtében nem volt joga bűntársával házasságra lépni, képzelt és állítólagosan törvényes viszonyra lépett a képzelt házastárssal. A maga esetében pedig Alexandrovics Alexej azt látta, hogy a törvényes, vagyis olyan elválásnak, a mely csakis a bűnös nőt sújtaná, még a lehetősége is ki van zárva. Látta, hogy azok a szövevényes életviszonyok, a melyek közt ő volt, kizárták ama durva bizonyítékoknak az alkalmazását, a melyeket a törvény a nő bűnös voltának a bizonyítására megkívánt; látta, hogy ennek az életnek bizonyos tekintetben való fínomúltsága még abban az esetben sem engedte volna meg ezeknek a bizonyítékoknak a fölhasználását, ha azok tényleg rendelkezésére állottak volna, s hogy ezeknek a bizonyítékoknak a fölhasználása sokkal inkább meggyalázta volna a közvélemény előtt őt magát, mint a feleségét.

A válás megkísérlése így csak botránypörre vezetett volna, mely kapóra jött volna ellenségeinek, hogy pletykázzanak, s a világ előtt elfoglalt kimagasló állásában őt megalázzák. A főczélt, - helyzetének a lehető legcsekélyebb rázkódtatások árán való tisztázását, - a válás révén sem érte volna el. Ezen kívül a válás, sőt már a válás egyszerü megkísérlése esetén is, nyilvánvaló volt, hogy az asszony megszakította volna az urával az összeköttetést és egyesült volna a kedvesével. Már pedig Alexandrovics Alexej lelkében a felesége iránt való teljes, és mint most neki tetszett, megvető közönyösség ellenére is megmaradt egy érzés, annak a vágynak az érzése, hogy ne egyesülhessen akadálytalanul Vronszkijval, s hogy a bűn, a melyet elkövetett, ne váljék előnyére. Ennek már a puszta gondolata is annyira felbőszítette Alexandrovics Alexejt, hogy a mint ezt elképzelte, legott fölszisszent belső fájdalmában, fölugrott és megváltoztatta a helyét a kocsiban, és csak nagy sokára csavarta be ismét fázékony és csontos lábait bozontos nagykendőjébe.

„A forma szerint való elváláson kívül még úgy is tehetne az ember, mint Karibanov, Paszkudin és az a derék Dram, vagyis egyszerűen otthagyná a feleségét, - fűzte tovább a gondolatait, miután valamelyest lecsillapodott; csakhogy ez a mód is éppen úgy kitette volna őt a szégyen kellemetlenségeinek, mint a válás, és a mi a fő, ez is, épp úgy, mint a forma szerint való elválás, Vronszkij karjaiba kergette volna a feleségét. - Nem, ez lehetetlen,

lehetetlen! - szólott hangosan, miközben megint elkezdett a plaidjébe burkolózni. - Én nem lehetek boldogtalan, de nekik sem szabad boldogokká lenniök."

A féltés érzése, mely a bizonytalanság időszakában gyötörte, abban a pillanatban elmúlt, a mikor a felesége szavai fájdalommal kihúzták a fogát. De ezt az érzést egy másik váltotta föl: az a vágy, hogy a felesége nemcsak hogy ne diadalmaskodjék, hanem elvegye bűnének a büntetését. Nem ébredt tudatára ennek az érzésnek, de a lelke fenekén kívánta, hogy a felesége szenvedjen azért, hogy a nyugalmát és a becsületét megzavarta. S miután újra átgondolta a párbaj, a válás, az elhagyás föltételeit, s újra elejtette őket, Alexandrovics Alexej meggyőződött róla, hogy csak egyetlen egy kivezető út van, - ott tartani őt magánál, elrejteni a világ elől mindazt, a mi történt, és minden rendelkezésére álló eszközt fölhasználni arra, hogy a viszonynak véget vessen, és - a mit még maga magának se vallott be, - őt megbüntesse. „Közölnöm kell vele az elhatározásomat, hogy tudniillik, alaposan megfontolván azt a súlyos helyzetet, a melybe ő az egész családot sodorta, minden más megoldás csak rosszabb volna mind a két félre nézve, mint a külső status quo, s hogy ezt hajlandó is vagyok fönntartani, de csak azzal a szigorú föltétellel, hogy mindenben aláveti magát az én akaratomnak, vagyis megszakítja a kedvesével való viszonyt." Ennek az elhatározásnak további megerősítéséül, miután az már véglegessé vált, Alexandrovics Alexejnek még egy fontos gondolata támadt. „Csakis evvel az elhatározással járok el a vallásnak is megfelelően, - mondotta magában, - csakis evvel az elhatározással nem taszítom el magamtól a bűnös asszonyt, hanem alkalmat adok neki a javulásra, sőt - bármily nehezemre essék is, - erőim egy részét arra szentelem, hogy őt megjavítsam és megmentsem." Ámbár Alexandrovics Alexej nagyon jól tudta, hogy semmiféle erkölcsi befolyással sem lehet a feleségére, s hogy a javúlásnak ebből a kísérletéből hazugságon kívül semmi egyéb se fog kisülni; ámbár ezekben a nehéz perczekben egyetlen egyszer se gondolt arra, hogy a vallásban keressen segítséget, - most, hogy az elhatározása, a mint neki tetszett, találkozott a vallás követelményeivel, elhatározásának ez a vallási szentesítése teljesen kielégítette őt, sőt bizonyos fokig még a nyugalmát is visszaadta. Örömet okozott neki az a gondolat, hogy még az életnek egy ennyire fontos ügyében is senki se mondhatja, hogy nem járt el annak a vallásnak a szabályai szerint, a melynek a zászlaját az általános elhidegülés és közöny közepett mindenkor fennen lobogtatta. A további részleteket is megfontolván, Alexandrovics Alexej már azt sem látta be, hogy miért ne maradhatna a feleségéhez való viszonya csaknem teljesen olyan, mint eddig volt. Az kétségtelen, hogy az iránta való tiszteletet soha se lesz képes többé visszahozni; de arra nem volt és nem is lehetett semmi ok, hogy földúlja az életét és szenvedjen, pusztán csak azért, mert a felesége rossz és hűtlen asszony volt. „Igen, múlik az idő, a mindent meggyógyító idő, s visszaáll a régi viszony, - mondotta magában Alexandrovics Alexej, - vagyis visszaáll annyira, hogy semmiféle zavart se fogok érezni életem folyásában. Neki boldogtalannak kell lennie, de én nem vagyok hibás és így nem lehetek boldogtalan."

XIV.

Pétervárra érkezvén, Alexandrovics Alexej nemcsak hogy megmaradt e mellett az elhatározása mellett, de a fejében még azt a levelet is megfogalmazta, a melyet majd a feleségének írni fog. A kapus fülkéjébe lépve, egy pillantást vetett a minisztériumból érkezett levelekre és iratokra, s megparancsolta, hogy hozzák utána a dolgozószobájába.

- Nem fogadok senkit, - mondotta a kapus kérdésére, bizonyos elégültséggel, mely jó hangulatának volt a jele, miközben ezt a két szót: „Nem fogadok", - különösen hangsúlyozta.

A dolgozószobájában Alexandrovics Alexej vagy kétszer föl és alá ment, azután megállt a hatalmas íróasztal előtt, a melyen a már előbb bennjárt komornyik meggyujtott volt hat gyertyát, megropogtatta az ujjait, s az irószerek közt kotorászva leült. Az asztalra könyökölve kissé félrehajtotta a fejét, egy pillanatig gondolkozott, ezután elkezdett írni, a nélkül, hogy csak egy pillanatnyi szünetet is tartott volna. Minden megszólítás nélkül és francziául írt neki, a „vous" névmást használván, a melynek nincs meg az a hideg jellege, mint az orosz nyelvben.

„Legutolsó beszélgetésünk alkalmával közöltem volt önnel azt a szándékomat, hogy ennek a beszélgetésnek a tárgyára vonatkozólag majd tudtára adom az elhatározásomat. Miután alaposan megfontoltam mindent, most csak azért írok, hogy ezt az ígéretemet beváltsam. Elhatározásom a következő: bárminők lettek légyen is az ön bűnei, én nem érzem magamat följogosítva arra, hogy azokat a kötelékeket, a melyekkel mi egy magasabb hatalom révén össze vagyunk kötve, elszakítsam. Az nem lehet, hogy a házastársak egyikének szeszélye, önkénye, vagy akár bűne földúlja egy család életét, s a mi életünknek úgy kell tovább folynia, mint a hogy' eddig folyt. Ez föltétlenül szükséges úgy én reám, mint önre és gyermekünkre nézve. Teljesen meg vagyok győződve róla, hogy már megbánta és bánja azt, a mi erre a levélre alkalmat szolgáltatott, s hogy segítségemre lesz abban, hogy meghasonlásunk okát gyökerestől kitépjük s a múltat elfeledjük. Ellenkező esetben ön maga is sejtheti, mi várakozik önre és a fiára. Mindezekre, remélem, lesz módomban részletesebben kiterjeszkedni, majd ha személyesen találkozunk. Miután a nyaralás időszakának innen-onnan vége, arra kérem önt, hogy mielőbb, de keddnél semmiesetre se később költözzék be Pétervárra. A költözködésre vonatkozólag szükséges minden intézkedést meg fogok tenni. Kérem, vegye tudomásul, hogy eme kérésem teljesítésére különös súlyt fektetek.

Karenin A.

P. S. E levélhez mellékelve a pénz, a melyre esetleg szüksége lehet."

Átolvasta a levelet és meg volt elégedve vele, különösen avval, hogy eszébe jutott pénzt is mellékelni hozzá; nem volt benne egyetlen keményebb szó, sem szemrehányás, de megalázkodás sem. És a mi a fő, meg volt benne az aranyhíd a visszatérésre. Miután a levelet összehajtotta, egy nagy és massziv elefántcsont késsel megsimította s a pénzzel együtt borítékba tette, avval a megelégedettséggel, mely mindig elfogta, a mikor jól elrendezett írókészleteivel bíbelődött, csengetett.

- Átadod a futárnak, hogy holnap kézbesítse Arkágyevna Annának a nyaralóban, - mondotta és fölkelt.

- Szolgálatára, kegyelmes uram; a teát a dolgozószobájába parancsolja?

Alexandrovics Alexej a dolgozószobájába rendelte a teát, s a massziv késsel játszva, oda ment a karosszékhez, a melyhez már oda volt készítve a lámpa s egy franczia könyv, a melyet olvasott s a mely az eugubiai fölíratokról szólott. A karosszék fölött aranykeretbe foglalva függött Annának egy hírneves művész által festett, kerekded formájú, gyönyörű arczképe. Alexandrovics Alexej rápillantott. Titokzatos szemei gúnyosan és kihívóan néztek rá, mint akkor, utolsó beszélgetésüknek estéjén. Tűrhetetlenül kihívóan hatottak Alexandrovics Alexejre a művész által kitűnően megfestett csipke, fejkendő, a fekete haj s a gyönyörű fehér kéz, a melynek gyűrűs ujja el volt borítva gyűrűkkel. Egy pillantást vetve az arczképre, Alexandrovics Alexej annyira összerezzent, hogy az ajkai is megremegtek s „brr" hangot adtak, mire megint elfordult tőle. Sietve leült a karosszékbe és felütötte a könyvet. Megpróbált olvasni, de nem volt képes azt a rendkívüli élénk érdeklődést, melyet annak előtte az eugubiai fölírások iránt tanusított, magában ébren tartani. A könyvbe nézett ugyan, de másra

gondolt. Nem a feleségére, hanem egy, a hivatalos működésében legutóbb fölmerült bonyodalomra, mely ez idő szerint legjobban foglalkoztatta. Érezte, hogy most jobban a mélyére hatolt ennek a bonyodalomnak, mint valaha, s hogy a fejében, - ezt minden önámítás nélkül elmondhatta, - egy kapitális gondolat született meg, mely az egész ügyet megoldhatná, őt a pályáján még föllebb vihetné, ellenségeit megbuktathatná és így az államnak a legnagyobb hasznot hajtaná. A mint az inas a teát behozta és kiment, Alexandrovics Alexej fölkelt és odalépett az íróasztalhoz. Maga elé húzván a folyó ügyeket tartalmazó portfeuille-et, a megelégedettségnek alig észrevehető mosolyával irónt vett a kezébe s belemélyedt annak a szövevényes ügynek a tanulmányozásába, a mely a küszöbön álló bonyodalomra vonatkozott. Ez a bonyodalom a következő volt: Alexandrovics Alexejben mint államtisztviselőben megvolt az a különös tulajdonság s az a jellemző vonás, mely minden gyorsan emelkedő tisztviselőben megvan, s a melynek, makacs becsvágyán, tartózkodásán, becsületességén és önbizalmán kívül részben a carriere-jét is köszönhette, hogy mellőzte az ügyek aktaszerű elintézését, a levelezéseket a lehető legszűkebb térre szorította, s az ügyekkel szemben, a mennyire csak lehetett, a közvetlenség álláspontjára helyezkedett, és e mellett még takarékos is volt. Történt már most, hogy a junius másodiki nevezetes bizottsági ülésen szóba került a zarajszkij kormányzósági földek öntözésének az ügye, mely Alexandrovics Alexej minisztériumához tartozott és kiáltó példájául szolgált a nagy kiadásoknak s az aktaszerű intézés czélszerütlenségének. Alexandrovics Alexej nagyon jól tudta, hogy ez így van. A zarajszkij kormányzósági földek öntözésének az ügyét Alexandrovics Alexej elődjének az elődje kezdeményezte. És tényleg, erre a dologra tömérdek pénzt költöttek és költenek, még pedig teljesen eredménytelenül, mert a vállalkozás nyilvánvalóan semmi eredményre se vezethetett. Alexandrovics Alexej hivatalba lépésekor azonnal fölismerte ezt, és kezébe akarta venni az ügyet, de eleinte, a mikor még nem érezte magát elég erősen, belátta, hogy ez nagyon is sok érdeket érintene s így oktalanság volna; később pedig, más ügyekkel foglalkozván, erről teljesen megfeledkezett. Ez az ügy is, mint minden más, csak a tehetetlenség törvénye révén ment előre. (Sok ember élt ebből a vállalkozásból, köztük különösen egy rendkívül tisztességes és nagy zenei tehetségü család: a leányok mind vonós hangszereken játszottak. Alexandrovics Alexej ösmerte ezt a családot s az idősebb leányok egyikének gyámja is volt.) Ennek az ügynek egy ellenséges indulatú minisztérium által való fölelevenítése Alexandrovics Alexej szerint nem volt tisztességes dolog, mert hiszen minden minisztériumban voltak olyan ügyek, a melyeket a szolgálati tapintat révén senki se bolygatott. Most azonban, ha már odadobták neki a keztyűt, ő elszántan föl is vette és követelte, hogy egy külön bizottságot küldjenek ki, mely annak a bizottságnak a munkálkodását, mely a zarajszkij kormányzósági földek öntözését intézte, megvizsgálja és elbírálja. Ezenkívül az idegenek helyzetének a tisztázására is egy külön bizottság kiküldését követelte. Az idegenek helyzetének a tisztázása véletlenül került szőnyegre azon a junius 2-diki ülésen, a melyen Alexandrovics Alexej a kérdést, mint olyat, mely az idegenek szánalmas helyzetére való tekintettel nem tűr halasztást, a legerélyesebben képviselte. A bizottságban ez az ügy több minisztériumnak az összekülönbözését vonta maga után. Az a minisztérium, mely Alexandrovics Alexej iránt ellenséges indúlattal viseltetett, azt vitatta, hogy az idegeneknek a helyzete valósággal rózsás, és hogy a tervezett újjászervezés csak árthatna ennek a virágzó állapotnak, ha azonban van valami, a mi rossz, úgy ez csak abból származik, hogy Alexandrovics Alexej nem követte azokat a rendszabályokat, a melyeket neki a minisztérium előírt. Most azután Alexandrovics Alexej a következőket szándékozott követelni: először is, hogy alakítsanak egy új bizottságot, melynek az legyen a föladata, hogy az idegenek helyzetét a helyszínén tanulmányozza; másodszor, a mennyiben az derülne ki, hogy az idegenek helyzete csakugyan olyan, a minőnek a bizottság kezei közt levő hivatalos adatokból látszik, alakíttassék egy másik új, tudományos bizottság, a mely az idegenek eme vígasztalan helyzetének az okait tanulmányozza, és pedig: *a)* politikai, *b)* közigazgatási, *c)* gazdasági, *d)* néprajzi, *e)* anyagi és *f)* vallási szempontból; harmadszor,

hogy kérjenek be az ellenséges indúlatú minisztériumtól jelentést azokról a rendszabályokról, a melyeket a minisztérium azoknak a hátrányos körülményeknek a megváltoztatása czéljából, a melyek közt az idegenek sínylődnek, az utolsó tíz esztendő alatt életbeléptetett, és végre negyedszer, hogy követeljenek fölvilágosítást a minisztériumtól az iránt, hogy, mint az az 1863 deczember 5-diki és 1864 junius 7-diki kelettel 17015. és 18308. számok alatt a bizottsághoz érkezett jelentésekből kitűnik, a minisztérium miért járt el a szervezeti és alaptörvények 18-diki szakasza, és a 26-dik szakaszához csatolt jegyzet szellemével homlokegyenest ellenkezőleg. Az izgalom pírja futotta el Alexandrovics Alexej arczát, a mikor ezeknek a gondolatoknak az átnézetét gyorsan leírta maga elé. Mikor egy ív papirost teleírt, fölkelt, csöngetett s átadott egy levelet az iroda-igazgató számára, a szükséges fölvilágosítások iránt. Miután fölkelt s föl és alá járt a szobában, megint rápillantott az arczképre, elkomorodott, majd gúnyosan elmosolyodott. Erre még egy kicsit olvasott az eugubiai föliratokról szóló könyvben, s miután érdeklődése megújúlt a tárgy iránt tizenegy órakor elment aludni, s mikor az ágyban fekve visszagondolt a feleségével kapcsolatos eseményekre, ezek már korántsem tűntek föl előtte olyan sötét színben, mint addig.

XV.

Ámbár Anna makacsúl és haragosan ellentmondott Vronszkijnak, mikor ez a helyzetet tarthatatlannak jelezte, a lelke fenekén ő maga is fonáknak és tisztességtelennek tartotta ezt a helyzetet és egész lelkéből szeretett volna rajta változtatni. Mikor az urával a lóversenyről visszatért, az izgatottságnak egy pillanatában mindent megvallott neki, s a fájdalom ellenére is, a melyet ekkor érzett, örűlt rajta, hogy így esett. Azután, hogy az ura egyedűl hagyta, azt mondta magának, hogy örűl, hogy most majd minden tisztázódik, s hogy legalább hazugságra és ámításra nem lesz többé szüksége. Az kétségtelennek látszott előtte, hogy a helyzete most egyszer és mindenkorra tisztázódni fog. Lehet, hogy ez az új helyzet rossz, de legalább határozott lesz, s nem lesz benne semmi homály és hazugság. Azért a fájdalomért, a melyet ezekkel a szavakkal magának és az urának okozott, kárpótolni fogja most az, hogy minden tisztázódik, a mint ő gondolta. Ezen az estén még találkozott Vronszkijval is, de arról, a mi közte és az ura közt történt, semmit se szólt neki, bár ahhoz, hogy a helyzet tisztázódjék, ez is szükséges lett volna.

Mikor másnap reggel fölébredt, az első, a mi eszébe jutott, azok a szavak voltak, a melyeket az urának mondott, s ezek a szavak oly borzasztóknak tűntek föl előtte, hogy szinte képtelen volt megérteni, hogy' tudta magát rászánni arra, hogy ezeket a szörnyű, durva szavakat kimondja, s el se tudta képzelni, hogy mi lesz a dolognak a vége. De a szavak ki voltak mondva, és Alexandrovics Alexej elment a nélkül, hogy csak egy szót is szólt volna. „Találkoztam Vronszkijval és nem szóltam neki. Még abban a pillanatban, a mikor kiment, vissza akartam hívni, hogy szóljak neki, de meggondoltam, mert furcsa lett volna, mért nem szóltam mindjárt az első pillanatban. Mért van az, hogy akartam, és még sem szóltam?" S válaszúl erre a kérdésre, a szégyen izzó pírja futotta el az arczát. Megértette, hogy mi tartotta vissza ettől, megértette, hogy szégyelte magát. A helyzete, mely még csak tegnap este is tisztázottnak látszott, most egyszerre, nemcsak hogy nem tisztázottnak, de megoldhatatlannak tűnt föl előtte. Megborzadt a szégyentől, a mely eddig esze ágába se jutott. A mikor csak rágondolt, hogy mit fog tenni az ura, a legszörnyűbb gondolatai támadtak. A fejébe vette, hogy tüstént jön az intéző és kikergeti őt a házból, s hogy szégyenét az egész világ megtudja. Megkérdezte magától, vajon hova fog menni, ha a házból kiűzik és nem talált feleletet erre a kérdésre.

A mikor Vronszkijra gondolt, úgy tetszett neki, hogy ez őt nem szereti, hogy már kezd terhére lenni, hogy ő nem kínálhatja oda magát neki, s ezért valósággal ellenséges indúlat támadt benne iránta. Úgy rémlett előtte, hogy azokat a szavakat, a melyeket az urának mondott, s a melyeket gondolatban szűntelenül ismételgetett, hogy azokat a szavakat mindenkinek mondta, s hogy azokat mindenki hallotta. Nem tudta rászánni magát, hogy a szemébe nézzen azoknak, a kikkel egy födél alatt élt. Nem tudta magát rászánni, hogy a komornáját behívja s még kevésbbé arra, hogy bemenjen és meglátogassa a fiát meg a nevelőnőt.

A komorna, a ki már régóta hallgatózott az ajtóban, belépett a szobájába. Anna kérdőleg nézett a szemébe, és réműlten elvörösödött. A komorna bocsánatot kért, a mért bejött, azt mondván, hogy úgy rémlett neki, mintha csöngettek volna. A ruhákat hozta be s azonkívül egy levelet. A levelet Betszi küldte. Betszi arra emlékeztette őt, hogy Merkalova Liza és Stolcz bárónő, mindketten az udvarlóikkal, Kaluzsszkijval és az öreg Sztremov-val ma délelőtt egy játszma croquetre jönnek hozzá. „Jöjjön el, ha csak nézni és az erkölcsöket tanulmányozni is. Várom", - fejezte be Betszi.

- Nem kell, semmi se kell, - mondotta Annuskának, a ki a pipereasztalon az üvegcséket és a keféket rakosgatta. - Menj csak, én tüstént felöltözöm és elmegyek. Nem kell, semmi se kell.

Annuska kiment, de Anna nem kezdett öltözködni, hanem lehorgasztott fejjel és lecsüggő karokkal ugyanabban a helyzetben ült tovább, s olykor egész testében összerezzent, mintha valami mozdulatot akart volna tenni, vagy mondani akart volna valamit, majd megint megdermedt a mozdúlatlanságában. Szűntelenül csak ezt ismételte: „Én Istenem! Én Istenem!" De se az „Isten"-nek, sem az „én"-nek nem volt rá nézve semmi értelme. Az a gondolat, hogy súlyos helyzetében a vallásban keressen segítséget, bár soha egy pillanatig sem kételkedett abban a vallásban, a melyben nevelkedett, épp oly távol állott tőle, mint az, hogy magánál Alexandrovics Alexejnél keressen segítséget. Előre tudta, hogy a vallás segedelme csak avval a föltétellel lehetséges, ha lemond arról, a mi reá nézve az élet egész tartalmát jelentette. Nemcsak nehéz volt a szíve, hanem valóságos réműlet fogta el új és eddig még soha nem tapasztalt lelki állapotával szemben. Úgy érezte, hogy a lelkében minden kezd megkettőződni, mint a hogy' a fáradt szem előtt olykor a tárgyak megkettőződnek. Néha azt sem tudta, mitől fél és mit kíván. Vajon attól fél-e vagy azt óhajtja, a mi volt, vagy azt, a mi lesz, s hogy mit óhajt voltaképpen, még azt sem tudta.

„Óh, mitévő legyek!" - mondotta magában, s egyszerre a feje mindkét oldalán fájdalmat érzett. Mikor magához tért, azt látta, hogy a halántékai táján mindkét kezével fogja és szorongatja a haját. Fölkelt és elkezdett föl és alá járni.

- A kávé készen van, s a kisasszony várakozik Szerjozsával, - mondotta Annuska, a ki megint visszajött s ugyanabban a helyzetben találta Annát.

- Szerjozsa? Mi baj van Szerjozsával? - kérdezte Anna hirtelen fölélénkülve, s reggel óta most először gondolt a kis fiára.

- Azt hiszem, valami csínt követett el, - felelt Annuska mosolyogva.

- Hogy-hogy', csínt követett el?

- Asszonyomnak a sarok-szobájában ott voltak az őszi baraczkok; úgy tetszik, titkon megevett belőlük egyet.

Fiának az említése egyszeriben kiragadta Annát abból a reménytelen helyzetből, a melyben tespedt. Eszébe jutott a fiának élő anyának az a részben őszinte, bár nagyon is túlzott szerepe, a melyet az utóbbi években magára vállalt, és örömmel érezte, hogy abban az állapotban is, a melyben most sínylődött, van egy olyan gondja, a mely teljesen független attól a helyzettől, a melyben az urával és Vronszkijval szemben van. Ez a gond - a fia. Bármily helyzetbe kerüljön

is, a fiát nem hagyhatja el soha. Ám szégyenítse meg és kergesse el az ura, ám hidegűljön meg iránta Vronszkij és folytassa független életét (megint keserűen és szemrehányóan gondolt rá), a fiát még sem hagyhatja el. Neki megvan az életczélja. S neki most tennie, cselekednie kell, hogy ezt a fiához való viszonyt biztosítsa, nehogy őt elvegyék tőle. Sőt sürgősen, minél sürgősebben kell cselekednie, a míg ez meg nem történt. Magához kell kötnie a fiát és elutaznia vele. Ím ez az egy az, a mit most tennie kell. De ehhez kellett, hogy valamelyest megnyugodjék és kikerüljön ebből a gyötrelmes helyzetből. A fiával kapcsolatos nagy kötelesség gondolata, valamint az a terv, hogy vele azonnal valahova elutazzék, megadta neki ezt a nyugalmat.

Gyorsan felöltözött, lement s határozott léptekkel nyitott be a fogadószobába, a hol szokás szerint már várta a kávé és Szerjozsa a nevelőnőjével. Szerjozsa egészen fehérbe öltözve állt az asztalnál a tükör alatt, s meggörbűlt háttal és lehajtott fejjel, feszűlt figyelem kifejezésével az arczán, melyet az anyja jól ismert, s a melyben hasonló volt az apjához, babrált azokkal a virágokkal, melyeket magával hozott.

A nevelőnőnek föltűnően szigoru volt az arcza. Szerjozsa, mint gyakran szokta, élesen fölkiáltott: „Óh, mama!", majd habozni kezdett, odamenjen-e az anyjához, őt köszönteni, s hagyja a virágokat, vagy pedig megcsinálja a bokrétát és avval menjen oda hozzá?

A nevelőnő, miután köszönt, hosszadalmasan és részletesen kezdte elbeszélni Szerjozsa csíntevését, de Anna nem ügyelt rá; azon tünődött, vajon elvigye-e a nevelőnőt magával vagy sem. „Nem, nem viszem, - döntötte el. - Egyedül megyek el a fiammal."

- Ez bizony nagyon csúnya dolog, - mondotta Anna, s megfogván a fia vállát, nem szigorú, hanem félénk pillantással nézett rá és megcsókolta, a mi a fiúcskát zavarba hozta, de egyúttal meg is örvendeztette. - Hagyja őt egyedül velem, - szólt oda az ámúló nevelőnőnek, s a nélkül, hogy eleresztette volna a fia kezét, leült a kávéhoz megterített asztal mellé.

- Mama! Én... én... nem... - mondotta, iparkodván az arczáról leolvasni, mi vár reá az őszibaraczkért.

- Szerjozsa, - szólott az anyja, a mint a nevelőnő a szobából kiment, - ez nem szép, de úgy-e, nem teszed többé?... Szeretsz engem?

Érezte, hogy kicsordúlnak a szemeiből a könnyek. „Hát lehetséges volna-e, hogy ne szeressem őt? - szólott magában, a mint elmerűlt ijedt, de egyúttal örvendő tekintetébe. - Vagy talán ő is egyetért majd az apjával abban, hogy engem megbüntessenek? Talán bizony nem szánakozik rajtam?" A könnyek már lassan peregtek végig az arczán, s hogy elrejtse őket, hirtelen fölugrott és szinte rohanva sietett ki az erkélyre.

Az utóbbi napok zivataros esőzései után hűvös és tiszta volt az idő. Bár a megmosdatott lombok közt fényesen szűrődött át a nap, odakünn mégis hideg volt.

Anna részben a hidegtől, részben a benső réműlettől, mely a friss levegőn újúlt erővel lepte meg, összerázkódott.

- Menj, menj Mariette-hez, - mondotta Szerjozsának, a ki kijött utána, és elkezdett az erkély szalmaszőnyegén föl és alá járni. „De hát lehetséges-e az, hogy nem bocsátanak meg nekem, s nem értik meg, hogy mindez nem történhetett másként?" - tünődött magában.

Miután megállt és elnézte a nyárfáknak megmosdatott, s a hideg napsugárban csillogó lombozatú s a szélben imbolygó sudarait, megértette, hogy nem fognak neki megbocsátani, hogy épp oly érzéketlen lesz iránta minden és mindenki, mint a milyen most ez az ég és ez a zöld lomb. S megint úgy érezte, hogy felütötte a fejét a lelkében a meghasonlás. „Nem szabad, nem szabad gondolkodnom, - mondotta magának. - Készűlnöm kell. Hová? Mikor?

Kit vigyek magammal? Moszkvába, az esteli vonattal. Annuska és Szerjozsa, és csakis a legszükségesebb holmi. De előbb mindkettőjüknek írnom kell." Gyorsan bement a házba, a szobájába, leült az asztalhoz és írt az urának:

„Az után, a mi történt, nem maradhatok tovább az ön házában. Elmegyek és viszem magammal a fiamat is. Nem ösmerem a törvényeket, s így nem tudom, a szülők melyikét illeti meg a fiú; de elviszem őt magammal, mert nélküle nem élhetek. Legyen nagylelkű és hagyja meg őt nekem."

Eddig gyorsan és természetesen írt, de a nagylelkűségére való hivatkozás, a melyet nem ösmert el benne, s annak a szükségessége, hogy a levelet valami megindító mondással fejezze be, megakasztották őt.

„A magam bűnéről, a magam megbánásáról szólni nem tudok, mert..."

Megint fönnakadt, nem találván meg gondolatai közt az összekötő kapcsot. „Nem, - mondotta magában, - nem kell több semmi", - és összetépvén a levelet, másikat írt, kihagyta belőle a nagylelkűségre való hivatkozást, és leragasztotta.

A másik levelet Vronszkijnak kellett megírnia. „Bevallottam az uramnak", - írta, és sokáig ült ott, a nélkül, hogy ereje lett volna tovább folytatni. Ez oly durva volt és oly kevéssé nőies. „És azután, vajon mit írhatok neki?" - mondotta magában. Megint elfutotta az arczát a szégyen pírja, eszébe jutott a nyugodtsága, s az iránta való bosszúság érzése által indíttatva, apró darabokra tépte a papirt, a melyre az az egy mondat volt írva. „Minden fölösleges", - mondotta magában, s betévén a mappát, fölment, kijelentette a nevelőnő és a cselédség előtt, hogy még ma Moszkvába utazik, s legott hozzá is látott a csomagoláshoz.

XVI.

A nyaraló összes szobáiban házi cselédek, kertészek és inasok sürögtek-forogtak s hordták ki a holmit. Az almáriomokat és fiókos szekrényeket nyitogatták; kétszer is elszaladtak a boltba spárgáért; a padlón újságpapiros hevert szanaszét. Két ládát, zsákokat és szíjba csatolt plaideket hordtak ki az előszobába. Egy hintó és két szekér állott készen a kapu előtt. Anna, a ki a csomagolás munkája közben benső nyugtalanságáról teljesen megfeledkezett, a szobájában az asztal előtt állva, éppen úti köpeny-zsákját csomagolta, mikor Annuska egy közeledő kocsi zajára tette őt figyelmessé. Anna kinézett az ablakon és megpillantotta a kapuban Alexandrovics Alexej futárját, a ki éppen akkor csöngetett volt be.

- Eredj, nézz utána, mi az, - mondotta, s nyugodtan, mindenre elkészülve, a térdén keresztbe fonta a karjait és leült egy karosszékbe. Az inas egy vaskos csomagot hozott be, mely Alexandrovics Alexej kezeírásával volt megczímezve.

- A futárnak utasítása van, hogy választ is vigyen, - mondotta.

- Jól van, - szólott Anna, s a mint az inas kiment, remegő kézzel fölbontotta a levelet. Egy csomó keresztkötés alatt lévő újdonatúj bankó hullott ki belőle. Kiszabadította a levelet s elkezdte olvasni visszafelé. „Megtettem az előkészületeket az átköltözésre, s nagy súlyt fektetek kérésem teljesítésére", - olvasta. Ezután elolvasta az egészet visszafelé, majd elejétől végig még egyszer átfutotta. Mikor a végére ért, fázni kezdett s úgy érezte, hogy olyan csapás szakadt rá, a melyre éppenséggel nem számított.

Reggel még szánta-bánta, hogy szólott az urának, s csak azt az egyet kívánta, bár azokat a szavakat ki ne mondotta volna soha. És ime ez a levél ki nem mondottnak ösmerte el azokat a

szavakat, és megadta neki azt, a mire vágyott. De most ez a levél mégis minden képzeletet meghaladóan szörnyűnek tűnt föl előtte.

„Igaza van! Igaza van! - mondotta. - Természetesen, neki mindig igaza van, ő keresztény, ő nagylelkű! Eh, alávaló, gyalázatos ember! S ezt rajtam kívül senki sem érti és nem is fogja megérteni; sőt még, magam sem értem egészen. Mások azt mondják: vallásos, erkölcsös, becsületes, okos ember; de azok nem látják azt, a mit én láttam. Azok nem tudják, hogy' fojtogatta az életemet nyolcz esztendőn keresztül, hogy' fojtogatott mindent, a mi bennem élő volt, - hogy' nem jutott eszébe soha, egyetlen egyszer sem az, hogy én eleven asszony vagyok, a kinek szüksége van szerelemre. Nem tudják, hogy lépten-nyomon hogy' sértegetett és a mellett mennyire meg volt magával elégedve. Én tán nem iparkodtam, minden erőmből nem iparkodtam életemnek az igazolását megtalálni? Én tán nem próbáltam megszeretni őt, szeretni a fiamat, miután már az uramat nem szerethettem? De eljött az idő, a mikor beláttam, hogy nem ámíthatom magamat tovább, hogy én is élek, s hogy én nem vagyok oka annak, hogy az Isten olyannak teremtett, hogy szeretnem kell és élnem. És most? Ha megölne engem, ha megölné őt, - mindent elviselnék, mindent megbocsátanék, de nem, ő..."

„Hogy' is nem tudtam előre kitalálni, hogy mit fog cselekedni? Azt cselekszi, a mi teljesen rávall aljas jellemére. Neki igaza lesz, de engem, az elbukottat, még jobban, még mélyebbre taszít..." „Ön maga is sejtheti, hogy mi vár önre és a fiára", - jutottak eszébe a levél szavai. „Ez fenyegetés, hogy elveszi tőlem a fiamat, a mi az ő buta törvényeik szerint alkalmasint lehetséges is. De hát én tán nem tudom, hogy miért mondja ezt? Még a fiam iránt való szeretetemben se hisz, vagy lenézi (a mint hogy mindig mosolygott is rajta) ezt az én érzésemet, de viszont tudja, hogy nem hagyom el, nem hagyhatom el a fiamat, hogy nélküle nincs számomra élet, még azzal sem, a kit szeretek, de hogy elhagyván a fiamat és megszökvén tőle, úgy járnék el, mint a leghitványabb, a legundokabb asszony, - ezt ő tudja, s azt is tudja, hogy nem lesz erőm ezt megtenni."

„A mi életünknek úgy kell tovább folynia, mint eddig, - jutott eszébe a levélnek egy másik mondata. - Ez az élet már annakelőtte is gyötrelmes volt, az utolsó időben meg szinte rettenetes. Milyen lesz hát most? És ő ezt mind tudja, tudja, hogy én nem tudom megbánni azt, hogy lélekzem, hogy szeretek; tudja, hogy ámításon és hazugságon kívül nem lesz az egészből semmi; de neki szüksége van rá, hogy engem tovább gyötörjön. Én ösmerem őt, tudom, hogy ő, mint a hal a vízben, úgy úszik és gyönyörködik a hazugságban. De nem, ezt az örömet már nem fogom néki megszerezni, én széttépem a hazugságoknak ezt a pókhálóját, a melybe engem bele akar bonyolítani; ám jöjjön, a minek jönnie kell. Minden jobb a hazugságnál és az ámításnál."

„De hogyan? Istenem! Istenem! Volt-e valaha asszony ilyen szerencsétlen, mint én!..."

- Nem, széttépem, széttépem! - kiáltott föl, s könnyeit visszatartva, fölugrott. Odament az íróasztalához, hogy egy más levelet írjon neki. De a lelke fenekén már érezte, hogy nem lesz ereje semmit széttépni, nem lesz ereje ebből a helyzetből, legyen az bármilyen hazug és becstelen, kivergődni.

Leült az íróasztalhoz, de a helyett, hogy írt volna, összetette a kezeit az asztalon, ráhajtotta a fejét s zokogva, egész testében imbolyogva, mint a gyermekek szoktak, elkezdett sírni. Azt siratta, hogy helyzetének a tisztázódása iránt táplált ábrándja egyszer s mindenkorra szertefoszlott. Előre tudta, hogy minden a régiben marad, sőt még sokkal rosszabb lesz, mint volt régen. Érezte, hogy az az állás, a melyet a világban elfoglalt, s mely reggel még oly semmisnek látszott előtte, valójában drága neki, s hogy nem lesz ereje azt az urát és fiát elhagyott és kedvesével egyesült asszony szégyenletes helyzetével fölcserélni; hogy bármennyire iparkodjék is, nem lesz erősebb önmagánál. Sohasem fogja élvezni a szerelem szabadságát, hanem mindörökre megmarad bűnös feleségnek, kitéve a rajtakapatás állandó veszedelmének,

miután megcsalta az urát azért, hogy szégyenletes viszonyt kezdjen egy idegen és független emberrel, a kivel az életét sohase fogja egyesíthetni. Tudta, hogy ez így is lesz, s ez olyannyira rettenetes volt neki, hogy el se tudta képzelni, mi lesz a dolognak a vége. Könnyeit szabadjára eresztve sírt, mint a megbüntetett gyermekek szoktak.

Az inas lépteit hallván, felocsúdott s eltakarván előle az arcát, úgy tett, mintha írna.

- A futár választ kér, - jelentette az inas.

- Választ? Igen, - szólott Anna, - csak várjon. Majd csöngetek.

„Mit írhatnék neki? - gondolta magában. - Mit határozhatok én egymagam? Mit tudom én, mit akarok? Mit szeretek?" Megint úgy érezte, hogy felbukkant a lelkében a meghasonlás. Megint megréműlt ettől az érzéstől és kapva-kapott az első kínálkozó alkalmon, mely eltéríthette őt a saját magára vonatkozó gondolatoktól. „Látnom kell Alexejt, (így hívta gondolatban Vronszkijt), ő az egyetlen, a ki megmondhatja, mit kell tennem. Elmegyek Betszihez, lehet, hogy ott találkozhatom vele", - mondotta magában, teljesen megfeledkezvén róla, hogy még tegnap, a mikor azt mondotta neki, hogy nem megy el Tverszkája herczegnőhöz, azt felelte, hogy akkor ő se megy el. Odalépett az asztalhoz és azt írta az urának: „A levelét megkaptam. A.", - azután csengetett és átadta az inasnak.

- Nem utazunk, - mondta Annuskának, a ki a szobába lépett.

- Egyáltaljában nem utazunk?

- Nem, de azért ne csomagoljatok ki holnapig, a kocsi is maradjon. Elmegyek a herczegnőhöz.

- Melyik ruhát készítsem elő?

XVII.

A croquet-játszmának, a melyre Tverszkája herczegnő Annát meghívta, két hölgyből és ezek udvarlóiból kellett állania. Ez a két hölgy főképviselője volt egy új, válogatott pétervári körnek, mely magát valami utánzásnak az utánzásaképpen, les sept merveilles du monde-nak nevezte. Ezek a hölgyek, igaz, hogy a legmagosabb körökhöz tartoztak, a melyek azonban a lehető legellenségesebb indulattal viseltettek az iránt a kör iránt, a melyben Anna forgolódott. Ezenkívül Merkalova Liza udvarlója, az öreg Sztremov, a ki Pétervár legtekintélyesebb embereinek egyike volt, hivatala révén is ellenséges lábon állott Alexandrovics Alexejjel. Mindeme tekinteteknél fogva Anna nem akart elmenni, s erre a lemondására vonatkoztak Tverszkája herczegnő levelének egyes czélzásai. Most azonban Anna, abban a reményben, hogy Vronszkijval találkozhatik, mégis rászánta magát, hogy elmegy.

Anna hamarább érkezett Tverszkája herczegnőhöz, mint a többi vendégek.

Ugyanakkor, mikor ő belépett, érkezett oda Vronszkij kétfelé fésült szakállú, apród-ábrázatú inasa is. Megállt az ajtóban, s a sipkáját lekapva, előre bocsátotta őt. Anna megismerte, s csak ekkor jutott eszébe, hogy Vronszkij tegnap azt mondotta volt, hogy nem jön el. Alkalmasint erre vonatkozólag küldött most levelet.

A mint az előszobájában felső ruháját levetette, hallotta, a mint az inas, a ki az r-et is úgy ejtette ki, mint egy apród, így szólt: „A gróftól a herczegnőnek", és átnyújtotta a levelet.

Szerette volna megkérdezni tőle, hol a gazdája. Szeretett volna visszafordulni és levelet küldeni neki, hogy jöjjön el, vagy akár maga elmenni hozzá. De sem az egyiket, sem a másikat, sem a harmadikat nem tehette meg: már előre hallotta a megérkezését jelző harangszót, és

Tverszkája herczegnő inasa, félig feléje fordulva már ott állott az ajtóban, és várta, hogy a belső szobákba lépjen.

- A herczegnő a kertben van, tüstént jelentik neki. Nem parancsol tán leláradni a kertbe? - jelentette egy másik inas a másik szobában.

A határozatlanság és homályosság állapota itt is ugyanaz volt, mint otthon; sőt még rosszabb, mert semmit se lehetett tennie, nem lehetett Vronszkijval találkoznia, s mégis itt kellett maradnia, ebben az idegen és mostani hangulatával annyira ellentétes társaságban; de olyan öltözetben volt, a melyről tudta, hogy jól illik neki; nem volt egyedül, a léhaságnak megszokott ünnepélyes milieu-je vette körül, s könnyebben érezte magát, mint otthon; nem kellett tünődnie, hogy mitévő legyen. Magától ment minden. Mikor a talpig fehérbe öltözött s feléje közeledő Betszivel találkozott, a ki meglepte őt az elegánciájával, Anna, mint mindig, rámosolygott. Tverszkája herczegnő Tuskevicscsel és egy leány-rokonával volt, a ki vidéki szüleinek nagy örömére az egész nyarat a hírneves herczegnőnél töltötte.

Annában nyilván volt valami különös, mert Betszi azonnal észrevette.

- Rosszúl aludtam, - felelt Anna, rápillantva az inasra, a ki szembe jött velük, s a ki, mint ő hitte, Vronszkij levelét hozta.

- Mennyire örülök, hogy eljött, - mondotta Betszi. - Elfáradtam s éppen most akartam egy csésze teát inni, míg azok eljönnek. Maguk pedig, - fordult oda Tuskevicshez, - Masával elmehetnének kipróbálni a croquet-ground-ot, ott, a hol lenyírták a pázsitot. Mi meg azalatt egy csésze tea mellett kedvünk szerint kitrécselhetjük magunkat, we'll have a cosy chat, nemde? - fordult oda Annához, s mosolyogva megszorította a kezét, a melyben a napernyőjét tartotta.

- Annál is inkább, mert nem maradhatok itt soká, föltétlenül el kell mennem az öreg Vredehez. Már száz esztendeje ígérem neki, - szólott Anna, a kire nézve a hazugság, mely pedig idegen volt a természetétől, nemcsak egyszerűvé és természetessé vált a társaságban, de még örömet is okozott neki. Hogy ezt, a mire egy pillanattal azelőtt nem is gondolt, miért mondta, azt sehogy' se tudta volna megmagyarázni. Ezt csak arra való tekintettel mondotta, hogy miután Vronszkij nem fog eljönni, gondoskodnia kell arról, hogy a szabadságát megőrizze és valahogyan megpróbálhasson vele találkozni. De hogy miért említette éppen az öreg Vrede kisasszonyt, a kihez éppen csak úgy kellett elmennie, mint sok máshoz, azt nem tudta megmagyarázni, pedig, mint később kiderült, a Vronszkijval való találkozás legravaszabb módozatain tünődve, ennél jobbat már nem is eszelhetett volna ki.

- Nem, én el nem eresztem semmi szín alatt, - felelt Betszi, figyelmesen Anna szeme közé nézve. - Igazán mondom, sértésnek venném, ha nem szeretném magát annyira. Valósággal, mintha csak attól tartana, hogy az én társaságom esetleg kompromittálhatná. Kérem a teát a kis fogadó-szobába, - mondotta hunyorgatva, mint azt az inassal való érintkezésben mindig szokta.

Kivette az inas kezéből a levelet és elolvasta.

- Alexej felültetett bennünket, - mondotta francziául, - azt írja, hogy nem jöhet el, - tette hozzá olyan egyszerű és természetes hangon, mintha soha esze ágába se jutott volna, hogy Vronszkijnek a croquet-en kívül esetleg valami más jelentősége is lehetne Annára nézve. Anna tisztában volt vele, hogy Betszi mindent tud, de mikor hallotta, hogy' beszél előtte Vronszkijról, egy pillanatra mindig meg volt győződve róla, hogy semmiről se tud semmit.

- Áá! - szólott Anna egykedvűen, mintha a dolog vajmi kevéssé érdekelné, és mosolyogva folytatta: - Ugyan már hogy' kompromittálhatna valakit az ön társasága?

Ez a szavakkal való játszás és a titkoknak elleplezése, mint minden asszonynak, Annának is különös gyönyörűséget szerzett. És nem a leplezgetés szükségessége, nem a czél, a melyért a leplezgetés történt, hanem maga a leplezgetés ténye volt az, a mi őt vonzotta.

- Én nem lehetek katholikusabb a pápánál, - mondotta. - Sztremov és Merkalova Liza - a társaság créme-jének a créme-jéhez tartoznak. Aztán meg ők mindenüvé be vannak fogadva, *én* meg - az *én*-t különösen hangsúlyozta, - sohase voltam szigorú és türelmetlen. Egyszerűen nem érek rá az ilyesmire.

- De nem, lehet, hogy tán nem akar Sztremovval találkozni? Ám a bizottságban hadd törjenek lándzsát Alexandrovics Alexejjel, - ez mi reánk nem tartozik. De a társaságban ez egyik legszeretetreméltóbb ember, a kit csak ösmerek, és szenvedélyes croquet-játékos. Majd meglássa. És mindamellett, hogy Lizával szemben a vén szerelmes nevetséges szerepét játszsza, érdemes látni, hogy' ki tud vergődni ebből a nevetséges helyzetből. Nagyon kedves. Stolcz Sappho-t nem ösmeri? Ez új, - egészen új tónus.

Betszi folyton beszélt, de ekközben Anna vídám és okos tekintetéből kiolvasta, hogy részben érti az ő fonák helyzetét és valamit forral az elméjében. Egy kis szalonban ültek mindaketten.

- No de írnom kell Alexejnek, - s Betszi leült az asztalhoz, írt néhány sort és borítékba tette. - Azt írom neki, hogy jöjjön el ebédre. Egyetlen egy asszony lesz nálam, férfiak nélkül. Olvassa át, elég nyomatékos-e? Bocsánat, egy pillanatra magára hagyom. Kérem, zárja csak le és küldje el, - szólt vissza az ajtóból, - nekem még intézkedni valóm van.

Anna minden habozás nélkül leült Betszi levelével az asztalhoz, s a nélkül, hogy elolvasta volna, odaírta az aljára: „Feltétlenűl találkoznom kell önnel. Jöjjön el Vrede kertjéhez. Hat órakor ott leszek." A levelet leragasztotta, s Betszi, mikor visszatért, az ő jelenlétében küldte el a levelet.

És csakugyan, a tea mellett, a melyet egy tálczásasztalon szolgáltak föl a hűvös kis fogadószobában, a cosy chat fejlődött ki a két asszony között, a minőt Tverszkája herczegnő a vendégek megérkezéséig kilátásba is helyezett. Sorra vették azokat, a kiket vártak, s végre Merkalova Lizán állapodott meg a szó.

- Nagyon kedves teremtés és nekem mindig rokonszenves volt, - jegyezte meg Anna.

- Szeretni is tartozik őt. Mindig csak magáról ábrándozik. Tegnap is, a verseny után odajött hozzám, és kétségbe volt esve, hogy nem találkozott magával. Azt mondja, hogy maga valóságos regényhősnő, s ha ő férfi volna, ezer badarságot követne el magáért. Sztremov erre azt mondja neki, hogy azt amúgy is megcselekszi.

- De mondja csak, kérem, én sohase tudtam megérteni, - szólott Anna rövid hallgatás után és olyan hangon, mely világosan elárulta, hogy ez nem akart üres kérdés lenni, hanem hogy valami, a mit kérdezni akart, még a kelleténél is fontosabb volt reá nézve. - Mondja csak, kérem, micsoda viszonyban van ő Kaluzsszkij herczeggel, az úgynevezett Miskával? Én csak ritkán találkoztam velük. Hogy' is áll az a dolog?

Betszi a szemeivel elmosolyodott és figyelmesen nézett Annára.

- Ez a legújabb divat, - mondotta. - Most valamennyien fölkapták ezt a divatot. Egyszerűen túlteszik magukat mindenen. Csakhogy persze nagy különbség van abban, ki hogy' teszi túl magát valamin.

- Jó, jó, de hát milyen viszonyban van Kaluzsszkijval?

Betszi váratlanúl vídáman és elfogúlatlanúl fölkaczagott, a mi vajmi ritkán esett meg vele.

- Ezzel ön Mjachkája herczegnő területét bitorolja. Ez egy enfant terrible-nek a kérdése, - és Betszi nyilván megpróbálta, de nem bírta magát visszatartani, s abban a ragadós kaczagásban tört ki, mely a ritkán nevető emberek sajátja. - Tőlük kell megkérdezni, - mondotta a kaczagás könnyein keresztül.

- Lám, maga nevet, - szólott Anna, a kire a kaczagás önkéntelenül szintén átragadt, - de én azt soha nem tudtam megérteni. Nem értem a dologban a férj szerepét.

- A férj? Merkalova Lizának a férje viszi utána a plaidet, és mindenkor kész minden szolgálatra. De hogy azon túl mi van közöttük, azt senki sem akarja tudni. Tudja, a jó társaságban nem beszélnek, nem is gondolnak az öltözködés bizonyos részleteire. Így van ezzel is.

- Ott lesz a Rolandak ünnepén? - kérdezte Anna, hogy másra terelje a szót.

- Nem hiszem, - felelt Betszi és a nélkül, hogy ránézett volna a barátnőjére, óvatosan elkezdte az apró, áttetsző csészéket illatos teával megtölteni. Miután egy csészét odatolt Anna elé, elővett egy Pachitos-szivarkát s egy ezüst szopókába dugva, rágyujtott. - Lássa, én nagyon szerencsés helyzetben vagyok, - szólalt meg, s fogta a csészéjét, de most már nem nevetett. - Én értem magát és értem Lizát. Liza egyike azoknak a naiv lelkeknek, a kik, mint a gyermekek, nem tudják: mi a jó és mi a rossz. Akkor legalább, a mikor még nagyon fiatal volt, nem tudta. Most pedig tudja, hogy ez a tudatlanság jól illik hozzá. Lehet, hogy most már szándékosan adja a tudatlant, - mondotta Betszi fínom mosolylyal. - No, de azért mégis illik hozzá. Lássa, egy és ugyanazt a dolgot lehet tragikusan fölfogni, és gyötrelmet csinálni belőle, de lehet egyszerűen, sőt vidáman is venni. Lehet, hogy magában megvan a hajlandóság arra, hogy nagyon is tragikusan fogja föl a dolgokat.

- Hogy' szeretnék én másokat is úgy ösmerni, mint a hogy' magamat ösmerem, - szólott Anna komolyan és eltűnődve. - Rosszabb vagyok én másoknál, vagy jobb? Én azt hiszem, rosszabb.

- Enfant terrible, enfant terrible! - ismételte Betszi. - No, de itt vannak ők is.

XVIII.

Lépések zaja, s előbb egy férfi-, majd egy női hang és kaczagás hallatszott, mire beléptek a várva-várt vendégek: Stolcz Sappho s egy egészségtől duzzadó fiatal ember, Vaszjka nevű. Nyilvánvaló volt, hogy javára vált a nyers hússal, szarvasgombával és burgundival való táplálkozás. Vaszjka meghajtotta magát a hölgyek előtt, reájuk nézett, de csak egy pillanatig. Sappho után legott bement a fogadószobába, s itt is a nyomában maradt, mint ha csak oda lett volna kötve hozzá, s le nem vette róla csillogó szemeit, mintha csak meg akarta volna enni. Stolcz Sappho fekete szemű, szőke teremtés volt. Magossarkú félczipőben apró és bátortalan lépésekkel jött be, s erőteljesen, férfiasan kezet szorított a hölgyekkel.

Anna még egyetlen egyszer se találkozott volt evvel az új hírességgel, s meg volt lepetve a szépsége, öltözékének túlhajtottsága és modorának szabadossága által. A fején, részben saját, részben idegen, fínoman szőke hajából valóságos vérpadszerű építmény emelkedett, úgy hogy a feje nagyságra nézve hasonlatos volt formásan duzzadó és elől nagyon is kivágott kebléhez. Az előre törekvés pedig oly nagy volt benne, hogy térdének s lábai felső részének a körvonalai minden mozdúlatnál élesen lerajzolódtak s önkéntelenül is fölmerűlt az a kérdés, vajon hátúl hol végződik ebben a fölépített és imbolygó hegyben picziny és karcsú, s felül annyira meztelen, alúl és hátúl pedig annyira eltakart tulajdonképpeni teste.

Betszi sietett őt Annával megösmertetni.

- Képzeljék csak, kicsi híja, hogy el nem gázoltunk két katonát, - kezdte legott mesélni hunyorgatva, mosolyogva s behúzva a derekát, a melylyel az imént kissé nagyon is áthajolt volt az egyik oldalra. - Vaszjkával ültem a kocsiban... De hiszen még nem is ösmerik egymást. - S a nevét említvén, bemutatta a fiatalembert, s elpirúlva hangosan fölkaczagott a tévedésén, vagyis azon, hogy egy idegen előtt Vaszjkának nevezte őt. Vaszjka még egyszer meghajtotta magát Anna előtt, de nem szólt semmit. Odafordult Sapphohoz: - A fogadást elvesztette. Mi jöttünk előbb. Most csak szépen fizessen, - mondotta mosolyogva.

Sappho még vígabban nevetett.

- De csak nem most, - szólott.

- Mindegy, majd megkapom azután.

- Jó, jó. Jaj, igaz, - fordult oda egyszerre a ház asszonyához: - No, hiszen én jól csinálom... Egészen megfeledkeztem róla... Vendéget hoztam. Íme, itt van.

A váratlan fiatal vendég, a kit Sappho hozott magával s a kiről egészen megfeledkezett, mégis oly fontos vendég volt, hogy fiatalsága ellenére is mindkét hölgy fölkelt üdvözlésére.

A vendég Sapphonak egy új lovagja volt. Éppen úgy, mint Vaszjka, ő is mindig ott járt a sarkában.

Csakhamar Kaluzsszkij herczeg, Merkalova Liza és Sztremov is megérkeztek. Merkalova Liza sovány, barna nő volt, arcza keletiesen lomha jellegű, szemei, mint mindenki mondta, bájosak és talányosak. Sötét öltözetének a jellege (Anna ezt legott észrevette és méltányolta is), teljes összhangban volt szépségével. A mennyire erőteljes és duzzadó volt Sappho, annyira lágy és szétmállott volt Liza.

De Anna ízlése szerint Liza sokkal vonzóbb volt. Betszi azt mondotta róla Annának, hogy egy tudatlan gyermek modorát erőszakolta magára, de mikor Anna meglátta őt, úgy érezte, hogy ez nem igaz. Az igaz, hogy tudatlan és romlott, de azért kedves és hallgatag nő volt. Az is igaz, hogy a modora olyan volt, mint Sapphoé; neki is, mint Sapphonak, mintha csak hozzá lett volna varrva, ott volt a sarkában s majd fölfalta őt a szemeivel két udvarlója, az egyik fiatal, a másik öreg; de volt benne valami, a mi magasabban állott a környezeténél, megvolt benne az üvegdarabok közt a gyémánt valódi ragyogása. S ez a ragyogás áradt ki bájos és valósággal talányos szemeiből. Ezeknek a sötét karikákkal övezett szemeknek bágyadt s egyúttal szenvedélyes tekintete meglepte az embert teljes őszinteségével. A ki csak belenézett ezekbe a szemekbe, mindenkinek úgy tetszett, hogy tökéletesen kiismerte őt, és miután kiismerte, lehetetlen volt, hogy meg ne szeresse. Mikor Annát megpillantotta, hirtelen örömteljes mosolyra derült az arcza.

- Óh, mennyire örülök, hogy láthatom! - mondotta, odalépve hozzá. - Tegnap a versenyen éppen oda akartam menni önhöz, a mikor elment. Pedig éppen tegnap annyira szerettem volna önnel találkozni. Úgy-e, rettenetes volt? - tette hozzá, s olyan pillantással nézett Annára, mely úgy látszott, hogy egész lelkét föltárja.

- Bizony, nem is álmodtam, hogy ez annyira fölizgatja az embert, - mondotta Anna elpirulva.

Ekközben a társaság fölkerekedett, hogy lemenjen a kertbe.

- Én nem megyek, - szólott Liza mosolyogva és odaült Anna mellé. - Úgy-e, ön se megy? Ugyan micsoda élvezet az, croquet-et játszani!

- Én szeretem, - felelt Anna.

- De hát hogy' csinálja azt, hogy nem únja? Ha csak ránéz az ember önre, szinte földerül tőle. Ön él, én meg unatkozom.

- Hogy-hogy’ unatkozik? Hiszen önök Pétervár legvídámabb társasága, - jegyezte meg Anna.

- Lehet, hogy azoknak, a kik nem a mi társaságunkhoz tartoznak, még unalmasabb; de nekünk, nekem bizony nem mulatságos, hanem rettentően, rettentően unalmas.

Sappho rágyujtott egy szivarkára s a két fiatal emberrel lement a kertbe. Betszi és Sztremov ott maradtak a tea-asztalnál.

- Micsoda unalom! - szólott Betszi. - Sappho azt mondja, hogy tegnap pompásan mulatott maguknál.

- Óh, hiszen olyan unalmas volt! - mondotta Merkalova Liza. - A verseny után valamennyien elmentünk hozzám. És mindig ugyanazok, mindig csak ugyanazok! Mindig egy és ugyanaz. Egész este a pamlagokon hemperegtünk. Hol van itt a mulatság? Én nem értem, hogy’ csinálja azt, hogy nem unatkozik? - fordult oda megint Annához. - Csak rá kell önre nézni s az ember tüstént látja: ime egy asszony, a ki lehet boldog, lehet boldogtalan, de nem unatkozik soha. Tanítson meg rá, hogy’ csinálja ezt?

- Sehogyan se csinálom, - felelt Anna, belepirulva ezekbe a tolakodó kérdésekbe.

- Lám, ez a legjobb módszer, - szólt bele a társalgásba Sztremov. Sztremov úgy ötven év körül lévő, őszbevegyült, de még egészen friss, rendkívül csúnya, de azért jellegzetes és okos arczú ember volt. Merkalova Liza a feleségének az unokahúga volt, s ő minden szabad idejét vele töltötte. Karenina Annával találkozván, ő, a ki hivatalos téren ellensége volt Alexandrovics Alexejnek, mint afféle okos és nagyvilági ember, iparkodott vele, ellenségének a feleségével, nagyon szeretetreméltó lenni. - Sehogyan se, - kapta föl fínoman elmosolyodva, - ez mindenesetre a legjobb módszer. - Már régóta mondom önnek, - fordult oda Merkalova Lizához, - ahhoz, hogy ne unatkozzék, az kell, hogy ne gondoljon arra, hogy unatkozik. Éppen úgy, a mint nem szabad attól tartani, hogy nem tud elaludni, ha fél az álmatlanságtól. Ugyanezt mondta az imént Arkágyevna Anna is.

- Nagyon örülnék, ha ezt mondtam volna, mert ez nemcsak okos, hanem igaz is, - szólott Anna mosolyogva.

- Nem, azt mondja meg, mért nem tud az ember elaludni és mért nem tud unatkozni?

- Hogy az ember aludni tudjon, dolgoznia kell, hogy mulathasson, ahhoz is dolgoznia kell.

- De hát ugyan mért dolgoznám én, mikor a munkámmal senkinek se használok? Tudatosan alakoskodni pedig nem tudok és nem is akarok.

- Maga igazán javíthatatlan, - szólt Sztremov, a nélkül, hogy ránézett volna, és megint Annához fordult.

Ritkán találkozván Annával, köznapiasságokon kívül semmit se tudott neki mondani, de ezeket a köznapiasságokat, például: hogy mikor költözik be Pétervárra, hogy Ivanovna Lidia grófnő mennyire szereti őt, olyan hangsúlyozással mondta, mely elárulta, hogy egész lelkéből azon van, hogy szeretetreméltó legyen hozzá és tiszteletet, sőt még ennél többet is mutasson iránta.

Bejött Tuskevics és jelentette, hogy az egész társaság várja a croquet-játékosokat.

- Ugyan ne menjen el, kérem, - szólott Merkalova Liza, mikor megtudta, hogy Anna menni készül. Sztremov is csatlakozott a kéréséhez.

- Nagyon is nagy az ellenét, - jegyezte meg, - ebből a társaságból az öreg Vredehez menni. Aztán meg ő neki csak a leszólásra fog alkalmat adni, míg itt egészen más és a leszólással homlokegyenest ellenkező, nemes érzelmeket ébreszt, - mondotta neki.

Anna egy pillanatig határozatlanúl tünődött. Ennek az okos embernek a hízelgő szavai, az a naiv és gyermekes rokonszenv, a melyet Merkalova Liza iránta tanusított, s ez az egész megszokott és nagyvilági környezet, - mindez oly könnyed volt, ő rá pedig oly nehéz sor várakozott, hogy egy pillanatig habozott, ne maradjon-e, s a megbeszélés súlyos pillanatát ne halaszsza-e későbbre? De eszébe jutván, hogy mi vár rá otthon, ha nem szánja rá magát semmire, rágondolván arra a szörnyű mozdulatra, mely még most, hogy csak rágondolt is, oly rettenetes volt neki, a mikor mindkét kezével a hajához kapott, elbúcsúzott a társaságtól és elment.

XIX.

Vronszkij, látszólag könnyelmű nagyvilági élete ellenére is, olyan ember volt, a ki gyűlölte a rendetlenséget. Már ifjúkorában, mikor még a hadapród-iskolában volt, megízlelte az önmegtagadásnak lealázó voltát, mikor egyszer megszorulván, pénzkölcsönért fordult valakihez, s azóta soha többé nem tette ki magát az ilyen helyzet kellemetlenségének.

Hogy a dolgait mindenkor rendben tarthassa, a körülményekhez képest gyakrabban vagy ritkábban, évente tán ötször magába vonult és tisztába hozta az ügyeit. Ezt ő leszámolásnak, vagy faire la lessive-nek nevezte.

Vronszkij, mikor a versenyt követő napon, jó későn fölébredt, a nélkül, hogy megberetválkozott és megfürdött volna, magára vette a hálóköntösét, s maga elé rakván az asztalra a pénzét, a számadásait, a levelezéseit, munkához látott. Petriczkij, tudván, hogy Vronszkij ilyenkor bosszús és ingerlékeny szokott lenni, mikor fölébredt s czimboráját az íróasztalnál megpillantotta, csöndesen felöltözött és elment, a nélkül, hogy megzavarta volna.

Minden ember, a ki a legapróbb részletekig ösmeri viszonyainak a ziláltságát, önkéntelenül azt hiszi, hogy e körülményeknek a ziláltsága és tisztázásuknak a nehézségei egyedül az ő személyes és véletlen sajátsága, és semmiképpen se tudja elképzelni, hogy másokat is a körülményeknek épp oly ziláltsága veszi körül, mint őt. Így látszott Vronszkijnak is. S nem minden benső büszkeség és alap nélkül azt gondolta, hogy mindenki más már rég belezavarodott volna és kénytelen lett volna rossz útra térni, ha oly súlyos viszonyok közt élt volna, mint ő. De Vronszkij érezte, hogy éppen most föltétlenül szükséges számot vetnie magával és tisztáznia helyzetét, nehogy ő is belezavarodjék.

Az első, a mihez Vronszkij, mint a legkönnyebbhez, hozzálátott, pénzbeli ügyei voltak. Miután apró betűivel egy levélpapirra leírt mindent, a mivel tartozik s a tételeket összeadta, úgy találta, hogy adósságai összesen tizenhétezer és pár száz rúblt tesznek ki, s a százasokat könnyebb áttekinthetőség kedvéért mellőzte. Összeolvasván a pénzét és átvizsgálván az utalvány-könyvét, úgy találta, hogy mindössze ezernyolczszáz rúblje marad, újesztendő előtt pedig már semmiféle bevételre nincs kilátása. Átolvasván az adósságok lajstromát, Vronszkij ezeket három csoportba sorozta, és még egyszer leírta. Az első csoportba tartoztak azok az adósságok, a melyeket azonnal ki kellett fizetni, vagy a melyek kiegyenlítésére a pénzt minden eshetőségre félre kellett tenni, hogy ha kérni találják, a rendezés pillanatnyi késedelmet se szenvedjen. Ezek a tartozások körülbelül négyezer rúblre rúgtak: ezerötszáz rúbl egy lóért, és kétezerötszáz rúbl jótállás fiatal czimborájáért, Venevszkijért, a kitől Vronszkij jelenlétében nyerte el ezt az összeget egy ösmert kártyás. Vronszkij akkor mindjárt le akarta tenni a pénzt, (akkor volt nála), de Venevszkij és Jasvin ragaszkodtak hozzá, hogy majd ők fizetnek, nem pedig Vronszkij, a ki nem is játszott. Ez mind nagyon szép volt, de Vronszkij tudta, hogy ebben a piszkos ügyben, a melyben ő csak annyiban vett részt, hogy szóval kezességet vállalt

Venevszkijért, föltétlenűl készen kell tartania a kétezerötszáz rúblt, hogy bármikor odalökhesse annak a gazembernek, s ne legyen kénytelen vele többé semmiféle tárgyalásokba bocsátkozni. Így tehát erre az első és legfontosabb csoportra négyezer rúbl kellett neki. A második csoporthoz, nyolczezer rúbl értékben, a fontosabb adósságok tartoztak. Ezek voltak legnagyobbrészt a versenyistállóval kapcsolatos, a zab- és szénaszállítónak, a jockeynek, a szíjgyártónak stb. járó tartozások. Ezekre a tartozásokra is félre kellett tennie vagy kétezer rúblt, hogy teljesen nyugodt lehessen. A tartozások utolsó csoportja - boltokban, a fogadóban, a szabónál - olyan volt, mely nem sok gondot okozott neki. A folyó-kiadásokra körülbelül hatezer rúblra lett volna szükség, de csak ezernyolczszáz állott rendelkezésére. Egy olyan embernél, a kinek a jövedelme százezer rúblre rúgott, mint a mennyire Vronszkijt általában becsülték, az ilyen adósságoknak látszólag nem lett volna szabad nehézségeket okozniok; a dolog azonban úgy állt, hogy neki korántsem volt százezer rúbl jövedelme. Óriási apai vagyona, mely egymaga kétszázezer rúbl évi jövedelmet hozott, nem volt szétosztva a testvérek között. Akkor, mikor a legidősebb testvér nyakig úszván az adósságban, nőül vette Csirkova Varja herczegnőt, egy dekabristának minden vagyon nélkül szűkölködő leányát, Alexej a legidősebb bátyja javára az apai vagyon minden jövedelméről lemondott s csak évi huszonötezer rúblt kötött ki magának. Alexej akkoriban azt mondotta a bátyjának, hogy ez a pénz elég lesz neki addig, a míg meg nem nősül, a mi alkalmasint sohase fog bekövetkezni. S a bátyjának, a ki egyik legdrágább ezrednek volt a parancsnoka s éppen akkor nősült meg, lehetetlen volt ezt az ajánlatot el nem fogadnia. Az anyja, a kinek külön vagyona is volt, a kikötött huszonötezer rúblen kívül évente még húszezret adott Alexejnek, a ki ezt mind elköltötte. Az utóbbi időben az anyja, a ki szerelmi viszonya és Moszkvából való elköltözése miatt meghasonlott vele, nem küldött többé pénzt neki. Ennek következtében Vronszkij, a ki megszokta a negyvenötezer rúbles életet, s ebben az évben csak huszonötezret kapott, most a legnagyobb zavarban volt. Az anyjától nem kérhetett pénzt, hogy ebből a zavarból kikászolódjék. Utolsó levelében, melyet előtte való este kapott tőle, különösen fölháborította őt az, hogy czélzások voltak benne arra, hogy ő, az anyja kész volt őt támogatni abból a czélból, hogy a nagyvilágban és a szolgálatban való előmenetelét elősegítse, de nem azért, hogy olyan életet éljen, melyen az egész jó társaság csak megbotránkozott. Anyjának az a terve, hogy őt megvásárolja, vérig sértette őt, minek következtében csak még jobban elhidegült iránta. Viszont régebben tett nagylelkű ajánlatát sem vonhatta vissza, bárha érezte is most, homályosan sejtvén Kareninával való viszonyának egynémely eshetőségeit, hogy könnyelmű volt, a mikor azt a nagylelkű ajánlatot tette, s hogy neki, még nőtlen állapotban is szüksége volna az egész százezer rúblnyi jövedelemre. De a visszavonúlás ki volt zárva. Csak bátyjának a feleségére kellett gondolnia s arra, mint hozta emlékezetébe ez a kedves és remek Varja minden kínálkozó alkalommal, mennyire nem feledkezett meg a nagylelkűségéről s azt teljes mértékben méltányolja is, tüstént belátta annak a lehetetlenségét, hogy adott szavát visszavegye. Ez épp oly lehetetlen volna, mint megverni, meglopni vagy meghazudtolni egy asszonyt. Mindössze csak egy volt lehetséges és szükséges, a mire Vronszkij minden habozás nélkül rá is szánta magát: uzsorástól venni föl pénzt, vagy tízezer rúblt, a minek nem lehet semmi akadálya, általában megnyirbálni a kiadásait és eladni a versenylovait. A mint ezt elhatározta, legott levelet írt Rolandaknak, a ki nem egyszer küldött volt már hozzá azzal az ajánlattal, hogy megvásárolja a lovait. Azután elküldött a jockey-jáért s az uzsorásért, és szétosztotta a pénzét, a melylyel rendelkezett, az egyes számlák között. Miután ezzel végzett, egy hideg és éles levelet írt az anyjának. Azután előszedvén a tárczájából Annának három levelét, elolvasta, majd elégette azokat, s eszébe jutván tegnap vele folytatott beszélgetése, mélyen elgondolkozott.

XX.

Vronszkijnak annyiban különösen szerencsés volt az élete, hogy volt egy szabály-gyűjteménye, mely minden kétséget kizárólag előírta, mit kell és mit nem kell tennie. A szabályoknak ez a gyűjteménye az élet körülményeinek csak nagyon szűk körét ölelte fel, de viszont ezek a szabályok minden kétséget kizáróak voltak, és Vronszkij, a ki sohase lépte át ennek a körnek a határait, soha egy pillanatig sem habozott annak a teljesítésében, a mit tennie kellett. Ezek a szabályok a leghatározottabban megállapították: hogy a kártyásnak fizetni kell, a szabónak ellenben nem; hogy a férfiaknak nem kell hazudni, de a nőknek lehet; hogy senkit se szabad megcsalni, de a férjet lehet; hogy a sérelmet nem szabad megbocsátani, de sérteni lehet, stb. Mindezek a szabályok lehettek bár oktalanok és nem szépek, de azért minden kétséget kizárók voltak, s Vronszkij, mikor ezeket megtartotta, nyugodt volt és úgy érezte, hogy teljes joggal fennen hordhatja a fejét. Csak a legutóbbi időben, Annával való viszonya idején, kezdte érezni Vronszkij, hogy szabályainak a gyűjteménye nem ölelte fel teljesen az összes körülményeket, s a jövőben olyan nehézségek és kétségek merültek föl, a melyekre nézve Vronszkij már nem találta meg ezekben a vezető fonalat.

Annához és az urához való mostani viszonya roppant egyszerűnek és világosnak látszott előtte. Világos volt és pontosan körül volt írva azokban a szabályokban, a melyekhez tartotta magát.

Anna tisztességes asszony volt, a ki megajándékozta a szerelmével, ő pedig szerette, s éppen azért Anna olyan nő volt a szemeiben, a ki épp oly tiszteletreméltó, mintha csak törvényes felesége lett volna. Készebb lett volna levágatni a kezét, semhogy akár csak egy szóval vagy czélzással megsértse őt, vagy ne tanusítsa iránta azt a tiszteletet, a melyre minden asszony teljes joggal számíthat.

A társasághoz való viszonya is egészen tiszta volt. Mindenki tudhatta, sejthette a dolgot, de senki se merészkedhetett beszélni is róla. Ellenkező esetben ő legott kész volt rákényszeríteni az illetőt, hogy hallgasson, és annak az asszonynak, a kit ő szeretett, nem létező becsületét tiszteletben tartsa.

Legvilágosabb volt a férjhez való viszonya. Attól a percztől kezdve, hogy Anna Vronszkijba beleszeretett, Vronszkij hozzá való jogát elvitázhatatlannak tartotta. A férj csak fölösleges és zavaró személyiséggé lett. Annyi kétségtelen, hogy szánalmas helyzetbe került, de ki tehet róla? Az egyetlen, a mihez a férjnek joga volt, az, hogy fegyverrel a kezében kérjen elégtételt, a mire Vronszkij az első pillanattól kezdve készen állott.

De az utóbbi időben új, benső viszonyok merültek föl kettőjük közt, a melyek Vronszkijt megrémítették a határozatlanságukkal. Csak tegnap jelentette ki előtte Anna, hogy áldott állapotban van. És Vronszkij érezte, hogy ez a hír és az, a mit Anna tőle várt, valami olyan lépést kívánt, a mi nem volt teljesen meghatározva a szabályoknak abban a codexében, a melyhez ő az életben tartotta magát. És csakugyan, annyira készületlenül találta őt a dolog, hogy az első pillanatban, mikor Anna az állapotát közölte vele, a szíve azt súgta neki, hogy követelje tőle a férjének az elhagyását. Ezt meg is mondta neki, de most, hogy kissé megfontolta, tisztán látta, hogy jobb volna a dolgot e nélkül eligazítani, viszont azonban, a mint ezen tünődött, mégis félt, nem volna-e helytelen a dolog.

„Ha azt mondtam neki, hogy hagyja el az urát, ez annyit tesz, hogy legyen az enyém: de vajon kész vagyok-e én erre? Hogy' vigyem őt magammal most, a mikor nincs pénzem? Tegyük föl, hogy ezt még eligazíthatom... De hogy' vigyem el őt, mikor tényleges szolgálatban vagyok? Ha pedig ezt mondtam neki, el is kell rá készülve lennem, vagyis kell pénzemnek lenni, s le kell a rangomról mondanom."

És csak tünődött tovább. Az a kérdés, vajon lemondjon-e a rangjáról vagy sem, rávezette életének egy másik, titkos, egyedül ő előtte ösmert, s bár titkon ápolt, de tán legislegfontosabb érdekére.

A becsvágy, gyermek- és ifjúkorának régi ábrándja volt, a melyet még saját maga előtt sem ösmert be, de a mely mégis annyira erős volt benne, hogy most is ez a szenvedély viaskodott a szerelmével. Első lépései a nagyvilágban s a szolgálatban szerencsések voltak, de most két esztendővel ezelőtt nagy hibát követett el: hogy teljes függetlenségét kimutassa és emelkedhessék, visszautasított egy neki fölajánlott állást, azt remélvén, hogy ez a visszautasítás rendkívül emelni fogja az értékét; de kisült, hogy nagyon is nagyot mert, s így mellőzték őt; s akarva nem-akarva, független állást biztosítván magának, békében viselte az állapotát, s igen finoman és okosan úgy viselkedett, mintha senkire se bosszankodnék, mintha nem érezné magát sértve, s csak azt az egyet óhajtaná, hogy hagyják őt békében, mert nagyon pompásan érzi magát. Érezte, hogy egy olyan embernek ez a teljesen független állapota, a ki mindent tehetne, de semmit sem akar, immár kezd kissé összefolyni, s hogy sokan vannak, a kik kezdik hinni, mintha nem is volna képes semmi egyébre, mint hogy tisztességes és jó fiú legyen. Kareninához való viszonya, mely oly nagy port vert föl s annyira magára vonta a közfigyelmet, egyidőre megnyugtatta benne a becsvágy rágódó férgét, de egy héttel ezelőtt ez a féreg újult erővel, új életre ébredt. Egy körből, egy társaságból való gyermekkori pajtása, s a hadapród-iskolában is iskolatársa, Szerpuhovszkij, a ki vele együtt végzett, a ki az iskolában s a testgyakorlásban, csínytevésben és a becsvágy ábrándjaiban is vetélytársa volt, a napokban tért vissza Közép-Ázsiából, s egy kitüntetést is kapott, a melyet nagyon ritkán szoktak adni ilyen fiatal tábornoknak.

Alig hogy megérkezett Pétervárra, mint valami újonnan feltűnt elsőrendű csillagról kezdtek róla beszélni. Vronszkij kortársa és kenyeres-pajtása létére ő már tábornok volt, s olyan alkalmazás várt rá, a melyben a kormányügyek menetére is befolyása lehetett, Vronszkij pedig, bár független és fényes, nemkülönben egy elragadó asszony által szeretett ember, de azért mégis csak százados volt, a kire teljesen ráhagyták, hogy legyen oly független, a milyen csak akar. „Én természetesen nem irígylem és nem is irígyelhetem Szerpuhovszkijt; de az ő emelkedése arra tanít engem, hogy az embernek ki kell várni az idejét, s akkor az olyan embernek, mint én, hamarosan készen van az előmenetele. Három esztendővel ezelőtt még ugyanott volt, a hol én. Ha lemondok a rangomról, akkor fölégetem magam mögött a hajókat. Ha szolgálatban maradok, nem veszítek semmit. Anna maga mondta, hogy nem akar a helyzetén változtatni. Én pedig, addig, a míg ő szeret, nem irígyelhetem Szerpuhovszkijt.” S lassan, a bajszát pödörgetve, fölkelt az asztaltól s föl s alá kezdett járni a szobában. A szemei különös fénnyel ragyogtak, s azt a határozott, nyugodt és örömteljes hangulatot kezdte érezni, mely mindannyiszor erőt vett rajta, valahányszor sikerült a helyzetét tisztáznia. Épp úgy, mint az iménti számadásoknál, most is minden tiszta és világos volt előtte. Megberetválkozott, hideg fürdőt vett, felöltözött és elment.

XXI.

- Éppen meg akartalak nézni. Ma nagyon soká tartott a „tisztálkodás”-od, - mondotta Petriczkij. - Nos hát, elvégezted?

- El, - felelt Vronszkij, csak a szemeivel mosolyogva, s oly óvatosan pödörgette a bajusza végét, mintha azt a rendet, a melybe ügyeit hozta, minden nagyon is merész és gyors mozdulat megzavarhatná.

- Te mindig úgy érzed magadat ez után, mintha megfürödtél volna, - mondotta Petriczkij. - Griczkijtől jövök (így hívták az ezredparancsnokot), várnak.

Vronszkij, a nélkül, hogy felelt volna, ránézett a bajtársára s egészen másra gondolt.

- Tán zene van nála? - szólott, a mint a polka és keringő ösmert trombitahangjaira fülelt. - Miféle ünnepély van ma?

- Megjött Szerpuhovszkij.

- Áá! - mondotta Vronszkij, - nem is tudtam.

Szemeinek a mosolya még csillogóbbá lett.

Miután egyszer eldöntötte magában, hogy boldog a szerelmében, a melynek egész becsvágyát föláldozta, - legalább is magára vállalta ezt a szerepet, - Vronszkij többé sem irígységet nem érezhetett Szerpuhovszkij iránt, sem boszúságot azért, hogy az ezredhez megjövén, nem ő hozzá jött legelőször. Szerpuhovszkij jó czimbora volt, s ő csak örült neki.

- De nagyon örülök.

Demin ezredparancsnok egy nagy, urasági házban lakott. A tágas, alsó erkélyen volt együtt az egész társaság. Az első, a mi az udvaron Vronszkijnak a szemébe ötlött, a zubbonyos énekesek voltak, a kik egy hordó pálinka körül csoportosultak, továbbá az ezredparancsnok derült és vídám alakja, a kit tisztek egész serege vett körül; kilépve az erkély első lépcsőfokára, harsogva túlkiáltotta a zenét, mely valami Offenbach-féle négyest játszott, parancsolt valamit, és buzgón integetett a kissé félrébb álló katonáknak. Egy csapat katona, egy őrmester és néhány altiszt, Vronszkijval érkeztek oda az erkélyhez. Az asztalhoz visszatérve, az ezredparancsnok megint kilépett az erkélyre és pohárral a kezében felköszöntőt mondott: „A mi volt bajtársunk, a hős herczeg Szerpuhovszkij tábornok egészségére. Hurrá!”

Az ezredparancsnok után, pohárral a kezében s mosolyogva, megjelent Szerpuhovszkij is.

- Te folyton fiatalodol, Bondarenko, - fordúlt oda egy közvetlenül előtte álló, fiatalos külsejü, pirosarczú, két kapitulácziós őrmesterhez.

Vronszkij három év óta nem látta Szerpuhovszkijt. Azóta, szakállat eresztvén, megférfiasodott, de azért még mindig olyan délczeg legény volt, a ki nem annyira a szépségével, mint arczának és termetének fínomságával és előkelőségével lepte meg az embert. Az egyetlen változás, a mit Vronszkij rajta észrevett, az a csöndes és állandó sugárzás volt, mely az olyan emberek arczán szokott meghonosodni, a kiknek sikereik vannak, s a kik meg vannak róla győződve, hogy sikereiket mindenki elösmeri. Vronszkij ösmerte ezt a súgárzást s legott észre is vette rajta.

Szerpuhovszkij a lépcsőn lejövet megpillantotta Vronszkijt. Az öröm mosolya derítette föl az arczát. Fölülről a fejével intett felé, fölemelte a poharát, üdvözölvén Vronszkijt, s evvel a mozdulattal jelezte, hogy lehetetlen nem az őrmesterhez mennie előbb, a ki kihúzta magát s már csókra csucsorította volt az ajkait.

- No, itt van ő is! - kiáltott föl az ezredparancsnok. - De Jasvin azt mondta, hogy rossz kedvű vagy.

Szerpuhovszkij megcsókolta a derék őrmester nedves és friss ajkait, s kendőjével letörölvén a száját, oda ment Vronszkijhoz.

- Jaj, beh örülök! - mondotta, kezet szorítva vele és félrehúzta őt.

- Legyen gondod rájuk! - kiáltott oda az ezredparancsnok Jasvinnak, Vronszkijra mutatva és lement a katonák közé.

- Mért nem voltál tegnap a versenyen? Azt hittem, találkozom majd veled, - szólott Vronszkij, Szerpuhovszkijra pillantva.

- Ott voltam, de későn jöttem. Bocsáss meg, - tette hozzá a segédtisztjéhez fordulva: - kérlek, osztasd szét ezt az én nevemben, a mennyi egy-egy emberre esik.

Evvel nagy pirulva szaporán két százas bankót vett elő a tárczájából.

- Vronszkij! Nem eszel, nem iszol semmit? - kérdezte Jasvin. - Hé, adjatok enni a grófnak! Nesze, igyál.

Az ezredparancsnoknál jó sokáig eltartott a lakmározás.

Rendkívül sokat ittak. Szerpuhovszkijt folyton emelgették s szinte dobálóztak vele. Azután az ezredparancsnokra került a sor. Később az énekesnő előtt maga az ezredparancsnok is tánczra perdült Petriczkijvel. Majd valamelyest elgyöngülve, leült az udvaron egy padra s elkezdte Jasvin előtt Oroszországnak Poroszországgal szemben, különösen a lovassági roham terén való fölényét bizonyítgatni, mire a dorbézolás egy pillanatra fönnakadt. Szerpuhovszkij bement a házba az öltöző szobába, hogy megmossa a kezét s ott találta Vronszkijt, a ki vízzel locsolgatta magát. Levetette a kabátját és szőrrel elborított nyakát a mosdó csapja alá tartva, kezeivel dörzsölte a nyakát meg a fejét. Elvégezvén a mosakodást, Vronszkij oda ült Szerpuhovszkij mellé. Ott ültek egymás mellett a pamlagon s mindkettőjükre nézve rendkívül érdekes beszélgetés fejlődött ki köztük.

- Én a feleségem révén mindig tudtam rólad mindent, - mondotta Szerpuhovszkij. - Örülök, hogy olyan gyakran találkoztatok.

- Ő jó barátságban van Varjával és Péterváron ez az egyedüli két nő, a kikkel szeretek együtt lenni, - felelt Vronszkij mosolyogva. Azon mosolygott, hogy előre látta a thémát, a melyre a beszéd terelődni fog, s ez kellemes volt neki.

- Az egyedüliek? - kérdezte Szerpuhovszkij mosolyogva.

- Én is tudtam rólad, de nem a feleséged útján, - szólott Vronszkij szigoru arczkifejezésével szinte visszautasítván ezt a czélzást. - Nagyon örültem a sikerednek, de éppenséggel nem voltam meglepetve. Én még többet vártam.

Szerpuhovszkij elmosolyodott. Őt nyilván kellemesen érintette ez a róla táplált vélemény, s ezt nem is tartotta szükségesnek titkolni.

- Én, ellenkezőleg, nyíltan bevallom, kevesebbet vártam. De azért örülök, nagyon örülök. Én becsvágyó vagyok, ez a gyöngeségem, s azt be is ösmerem.

- Lehet, hogy nem ösmernéd be, ha nem volnának sikereid, - mondotta Vronszkij.

- Nem hiszem, - felelt megint mosolyogva Szerpuhovszkij. - Nem mondom, hogy nem volna érdemes élni e nélkül, de mindenesetre unalmas volna. Természetesen nem zárom ki, hogy tévedek, de nekem úgy tetszik, hogy vannak némi tehetségeim a tevékenységnek abban a körében, a melyet választottam, s hogy az én kezeimben a hatalom, legyen az bármily természetű is, ha lesz, minden esetre jobb helyen lesz, mint sok másnál, a kiket ösmerek, - mondotta Szerpuhovszkij, a siker súgárzó öntudatával. - S éppen azért, minél közelebb jutok ehhez, annál inkább meg vagyok elégedve.

- Lehet, hogy ez nálad így van, de nem mindenkinél. Én is így gondolkoztam, és íme élek, és úgy találom, hogy nem érdemes csak ezért élni, - felelt Vronszkij.

- No tessék! no tessék! - szólott Szerpuhovszkij mosolyogva. - Már említettem, hogy hallottam rólad, s a visszautasításodról... Természetes, hogy igazat adtam neked. De mindennek

megvan a módja. És én úgy vélem, hogy maga a lépés, a mit tettél, helyes volt, de nem úgy tetted, a mint kellett volna.

- A mi megtörtént, az megtörtént; s te jól tudod, hogy én soha se tagadom meg azt, a mit tettem. Aztán meg, pompásan érzem így magamat.

- Pompásan ám, - egy ideig. De azért nem fogod beérni evvel. A bátyádnak ezt nem mondanám. Ő épp oly kedves gyermek, mint ez a mi házigazdánk. Ott van ni! - tette hozzá, a „hurrá" kiáltásokra figyelve, - ő is jókedvű, de ez nem az, a mi téged kielégíthet.

- Nem is mondom, hogy kielégíthet.

- De nem csak az. Az ilyen emberekre, mint te, szükség van.

- Kinek?

- Kinek? A társaságnak - Oroszországnak. Oroszországnak szüksége van emberekre, szüksége van pártra, mert különben pokolra jut minden.

- Hogy' érted ezt? Tán Bertenyev pártjára czélzasz, az orosz communisták ellen?

- Nem, - szólott Szerpuhovszkij az a fölött való bosszúságtól összeránczolt szemöldökkel, hogy őt ilyen ostobasággal gyanusítják. - Tout ça est une blague. Ez mindig így volt és így lesz. Communisták egyáltaljában nincsenek is. De az ármány embereinek mindig szükségük volt rá, hogy valami ártalmas és veszedelmes pártot kieszeljenek. Ez régi dolog. Nem, szükség van az olyan független emberek pártjának a hatalmára, a milyenek mi vagyunk.

- Ugyan minek? - Vronszkij megnevezett néhány hatalommal rendelkező embert. - Hát ezek az emberek mért nem függetlenek?

- Csakis azért, mert születésüktől kezdve nincs vagy nem volt meg a vagyoni függetlenségük és mert nem állottak elég közel a naphoz, a mely alatt mi születtünk. Őket vagy pénzzel, vagy hízelgéssel, de meg lehet vesztegetni. S hogy őket összetarthassa az ember, előbb valami irányt kell a számukra kieszelni. És rendesen valami olyan eszme vagy irány szolgálatában állanak, a melyben maguk se hisznek, s a mely csak rosszra vezet; s az egész irány csak eszköz arra, hogy kincstári épületekben lakhassanak és ennyi meg ennyi fizetést húzhassanak. Cela n'est pas plus fin que ça, a mint az ember bele néz a kártyáikba. Lehet, hogy én rosszabb, ostobább vagyok, mint ők, bár azt, hogy mért volnék rosszabb, nem látom be. De nekem és neked mindenesetre van egy lényeges előnyünk, az, hogy bennünket nehezebb megvásárolni. És ilyenekre most inkább szükség van, mint valaha.

Vronszkij mindezt figyelemmel hallgatta, de őt nem annyira a szavak tartalma, mint inkább azoknak Szerpuhovszkij viszonyaira való vonatkozása foglalkoztatta, a ki azt hitte, hogy már harczban áll a hatalommal, s a kinek ezen a világon már meg voltak a maga rokon- és ellenszenvei, míg ő reá, Vronszkijra nézve, a szolgálatban csak századának érdekei léteztek. Vronszkij azt is megértette, hogy mily erős lehetett Szerpuhovszkij az ő kétségtelen megfontoló képességével, fölfogásával, eszével és a szó adományával, mely oly ritka azokban a körökben, a melyekben ő élt. És bármennyire bántotta is a lelkiismeretét, mégis irigyelte őt.

- És mégis, bennem ehhez egy nagy dolog hiányzik, - felelt Vronszkij: - hiányzik bennem a vágy a hatalomra. Megvolt ugyan ez is, de most vége.

- Bocsáss meg, de ez nem áll, - jegyezte meg Szerpuhovszkij mosolyogva.

- De bizony áll, áll bizony!... persze csak most, hogy őszinte legyek, - tette hozzá Vronszkij.

- Áll, *most*, ez már más; csakhogy ez a *most* nem fog örökké tartani.

- Lehet, - felelt Vronszkij.

- Te azt mondod, *lehet*, - folytatta Szerpuhovszkij, mintha csak kitalálta volna a gondolatát, - én meg azt mondom neked, hogy *biztos*. És éppen ezért akartam veled találkozni. Te úgy cselekedtél, a mint kellett. Ezt én teljesen értem, de csökönyösködnöd azért még sem szabad. És csak carte blanche-t kérek tőled. Én nem akarlak téged pártfogolni... Ámbár mért ne pártfogolhatnálak? - hiszen te is annyiszor pártfogoltál engem! Remélem, hogy a mi barátságunk fölötte áll ennek. Úgy ám, - mondotta nőies szelídséggel mosolyogva rá. - Adj nekem carte blanche-t, lépj ki az ezredből és én észrevétlenül fölemellek.

- De hát, értsd meg, hogy nekem semmi se kell, - mondotta Vronszkij, - csak az, hogy maradjon minden úgy, a mint van.

Szerpuhovszkij fölkelt és oda állt elébe.

- Te azt mondtad, hogy maradjon minden úgy, a mint van. Én értem, hogy ez mit tesz. De hallgass ide: mi kartársak vagyunk, lehet, hogy te több asszonyt ismertél, mint én. - Szerpuhovszkij mosolya és mozdulatai mutatták, hogy Vronszkijnak semmitől se kell tartania, s hogy gyöngéden és óvatosan fogja a beteg pontot érinteni. - De én nős ember vagyok, és hidd el, ha a magad feleségét, (a mint valaki írta), a kit szeretsz, megösmered, evvel jobban megösmered az összes asszonyokat, mint ha ezrivel ösmernéd őket.

- Tüstént jövünk! - kiáltott oda Vronszkij egy tiszttársának, a ki bepillantott a szobába és az ezredparancsnokhoz hívta őket.

Vronszkij most szerette volna végig hallgatni Szerpuhovszkijt, mert kíváncsi volt rá, vajon mit fog mondani.

- Íme, halljad az én véleményemet. Az asszonyok - legfőbb akadályai az ember tevékenységének. Nehéz szeretni egy asszonyt, s a mellett tenni is valamit. Arra, hogy az ember kényelmesen és akadálytalanul szerethessen, csak egy mód van, s ez - a házasság. Hogy' is, hogy' is mondjam csak meg neked, a mit gondolok, - mondotta Szerpuhovszkij, a ki szerette a hasonlatokat, - megállj csak, megállj! Valamint hogy az ember egy terhet vinni és a kezeivel még egyebet is tenni csak úgy tudhat, ha az a teher a hátára van erősítve, - így van a házassággal is. Ezt én éreztem, a mikor megházasodtam. Egyszerre fölszabadúltak a kezeim. De ha az ember házasságon kívül akarja maga után vonszolni ezt a terhet, annyira tele lesznek a kezei, hogy semmi mást nem tehet velük. Nézd meg Mazankov-ot, Krupov-ot. Eljátszották előmenetelüket, asszonyok miatt.

- De milyen asszonyok miatt! - jegyezte meg Vronszkij, eszébe jutván az a franczia leány és az a színésznő, a kikkel az említett uraknak viszonyuk volt.

- Annál rosszabb, minél kiválóbb az illető asszonynak a helyzete a társadalomban, annál rosszabb. Az tökéletesen mindegy, annál is inkább, mert itt már nemcsak arról van szó, hogy vonszolni a terhet, hanem még hozzá, másnak a kezeiből kiragadni.

- Te soha se szerettél, - szólott Vronszkij halkan, s maga elé bámulván, Annára gondolt.

- Lehet. De ne felejtsd el, a mit mondtam. És még azt sem, hogy: az asszonyok mind anyagiasabbak a férfiaknál. Mi valami nagy dolgot csinálunk a szerelemből, ők pedig mindig terre-à-terre.

- Tüstént, tüstént! - fordúlt oda a belépő inashoz. De az inas nem azért jött, hogy hívja őket, mint ő gondolta. Levelet hozott Vronszkijnak.

- Tverszkája herczegnő inasa hozta.

Vronszkij fölszakította a levelet és szinte kijött a sodrából.

- Megfájdúlt a fejem, elmegyek haza, - mondotta Szerpuhovszkijnak.

- Akkor Isten veled. Nos hát, adsz carte blanche-t?

- Majd még beszélünk róla, hiszen csak megtalállak valahol Péterváron.

XXII.

Már hat óra volt s így Vronszkij, hogy idejében oda érhessen s hogy ne kelljen a saját lovain mennie, a melyeket mindenki ösmert, beleült Jasvin bérkocsijába s megparancsolta a kocsisnak, hogy a lehető legsebesebben hajtson. Az ócska, négyüléses bérkocsi rendkívül tágas volt. Beleült egyik szögletébe, kinyújtotta a lábait az első ülésre és elgondolkozott.

Annak az áttekinthetőségnek a homályos öntudata, a melyet az ügyeibe hozott, Szerpuhovszkij barátságának és hízelgésének zavaros emléke, a ki őt szükséges embernek mondotta, s a mi a fő, a küszöbön álló találkozás izgalma - mindez az élet örömteljes érzésének általános benyomásává egyesült benne. Ez az érzés annyira erős volt, hogy önkéntelenül elmosolyodott. Leeresztette a lábait, rátette egyiket a másiknak a térdére, s megtapogatta egyik ikráját, a mely tegnapi esése alkalmával kissé megrándúlt, és hátradőlve, több ízben teli tüdővel föllélekzett.

„Jól van, nagyon jól van!" - mondotta magának. Az előtt is nem egyszer ébredt testének örömteljes öntudatára, de soha sem szerette magát, a testét annyira, mint most. Jól esett neki erős lábában azt a gyönge fájdalmat éreznie, jól esett lélekzés közben tágúló mellének izomjátékát tapasztalnia. Ugyanaz a derűlt és hűvös augusztusi nap, mely oly vígasztalan hatással volt Annára, őt izgatóan megélénkítette, s fölfrissítette a mosakodástól kimerűlt arczát és nyakát. Bajúszának brillantine-szaga különösen kellemesnek tűnt föl neki ebben a friss levegőben. Mindaz, a mit a kocsi ablakából látott, minden, a mi őt ebben a tiszta és hűvös levegőben, a napnyugtának ebben a sápadt világításában körülvette, épp oly friss, derült és erőteljes volt, mint ő maga; s a lenyugvó nap sugaraiban csillogó háztetők, meg a kerítések és házak éles körvonalai, az olykor-olykor útjába tévedt gyalogosok és kocsik formája, a fák és a rétek mozdúlatlan zöldje, a krumpliföldek szabályos metszésű barázdái, a házak, a fák, a cserjék, sőt a krumplibarázdák ferde árnyékai, - mind oly szép volt, mint egy csak az imént befejezett és befirniszezett csinos tájkép.

- Gyerünk, gyerünk! - szólt oda a kocsisnak, az ablakon kihajolva, s egy három rúblest szedvén elő a tárczájából, oda nyujtotta neki. A kocsis a legelső lámpásnál megtapogatta, a mit kapott, fölhangzott az ostor pattogása, s a kocsi sebesen gördült tova a síma országúton...

„Semmi, ezen a boldogságon kívül semmi se kell nekem, - gondolta magában, miközben a csengetyűnek a kocsi két ablaka közt levő csontgombjára bámult, s maga elé képzelte Annát, úgy, a mint utolsó alkalommal látta. - S minél inkább múlik az idő, annál jobban szeretem őt. De itt van már a Vrede-nyaraló kertje. Vajon hol van ő? Hol? Hogy' akadok rá? Vajon miért tűzte ki a találkát éppen ide, s mért írt a Betszi levelében?" - mindez csak most jutott eszébe; de nem igen volt már ideje a tűnődésre. Mielőtt a fasorhoz ért volna, megállította a kocsit, s kinyitván az ajtót, menetközben kiugrott a hintóból, s bement a fasorba, mely a ház felé vezetett. A fasorban nem volt senki; de jobbra tekintvén, egyszerre megpillantotta őt. Fátyol borította az arczát, de ő azért örömteljes pillantásával legott felösmerte járásának sajátszerű imbolygását, vállainak a hajlását és fejtartását, s egyszeriben, mintha villamos szikra járta volna át egész testét. Lábainak ruganyos mozdulataitól kezdve, mélyen lélekző tüdejének könnyed tágulásáig újúlt erővel kezdte érezni önmagát, s valami úgy csiklandozta az ajkait.

Mikor találkoztak, Anna erősen megszorította a kezét.

- Nem haragszol, hogy idehívtalak? Okvetetlenül találkoznom kellett veled, - mondotta; s ajkának az a komoly és szigorú állása, melyet Vronszkij a fátyol alól is észre vett, legott egész hangulatát megváltoztatta.

- Én, haragudni! De hogy' kerültél ide, hová mégy?

- Az mindegy, - szólott a karját az övébe fűzve, gyerünk, beszélnem kell veled.

Vronszkij megértette, hogy történt valami, s hogy ez a beszélgetés aligha lesz valami örvendetes. Anna jelenlétében teljesen elvesztette a maga akaratát: a nélkül, hogy ösmerte volna izgatottságának az okát, máris úgy érezte, hogy ez az izgatottság önkéntelenül ő rá is átragad.

- Mi az? Mi történt? - kérdezte, a könyökével megszorítván a karját, s iparkodván az arcáról leolvasni a gondolatait.

Anna szótlanúl ment néhány lépést, hogy összeszedje magát, azután egyszerre megállt.

- Tegnap nem szóltam neked, - szólalt meg gyorsan és nehezen lihegve, - hogy Alexandrovics Alexejjel hazatérve, elmondtam neki mindent, elmondtam, hogy nem lehetek tovább a felesége, hogy... szóval elmondtam neki mindent.

Vronszkij, mintha evvel is könnyíteni akart volna helyzetének a súlyos voltán, egész testével önkénytelenül meghajolva hallgatta őt. De a mint Anna az utolsó szavakat kiejtette, egyszerre kiegyenesedett s büszke és szigorú kifejezést öltött az arcza.

- Igen, igen, jobb így, ezerszerte jobb így! Képzelem, milyen nehéz sor volt ez, - mondotta. De Anna nem a szavaira hallgatott, hanem arczkifejezéséből próbálta a gondolatait kiolvasni. Azt persze nem tudhatta, hogy arczának a kifejezése arra az első gondolatra, a párbajnak most már elkerülhetetlen voltára vonatkozott, a mely az eszébe ötlött. Ő neki soha esze ágába se jutott a párbaj gondolata s éppen ezért a szigorúságnak ezt a futó kifejezését egészen másként magyarázta.

Mikor az ura levelét megkapta, a lelke fenekén már tisztában volt vele, hogy minden marad a régiben, hogy nem lesz ereje magát a helyzetén túltenni, a fiát elhagyni s a kedvese karjába vetni magát. Az a délelőtt, a melyet Tverszkája herczegnőnél töltött, csak még jobban megerősítette ebben. De azért ez a találkozás mégis rendkívül fontos volt neki. Remélte, hogy ez a találkozás változtat a helyzetükön s megmenti őt. Ha Vronszkij erre a hírre határozottan, szenvedélyesen, minden pillanatnyi habozás nélkül azt mondja neki: hagyj ott mindent és szökj meg velem! - akkor elhagyja a fiát és megy vele. De az a hír nem volt oly hatással reá, a minőre ő számított; mindössze is csak úgy látszott, mintha valami által sértve érezte volna magát.

- Legkevésbbé se volt nehéz. Magától ment az egész, - mondotta ingerűlten, - és ime... - elővette a keztyűjéből az ura levelét.

- Értem, értem, - vágott közbe Vronszkij, elvette kezéből a levelet, de nem olvasta el, és mindenképpen iparkodott őt lecsillapítani; - én csak egyre vágytam, egyet kértem, - hogy szakíthassak ezzel a helyzettel s életemet a te boldogságodnak szentelhessem.

- Mért mondod ezt nekem? - kérdezte Anna. - Talán bizony kételkedhetem én ebben? Ha kételkedném...

- Ki jön ott? - szólt Vronszkij, két hölgyre mutatva, a kik feléjük közeledtek: - lehet, hogy ösmernek is bennünket! - s evvel, Annát is maga után húzva, szaporán letért egy mellékútra.

- Eh, nekem mindegy! - felelt Anna. Az ajkai remegtek és Vronszkijnak úgy tetszett, hogy szemei a fátyol alól különös haraggal néztek reá. - A mint mondom, nem erről van szó, ebben én nem kételkedhetem; de itt van, nézd, mit ír nekem. Olvasd csak el. - Megint megállt.

Vronszkij, úgy mint az első pillanatban is, a mikor a férjjel való szakításról értesült, most, mikor a levelet olvasta, megint csak önkéntelenül átengedte magát annak a benyomásnak, a melyet a sértett férjhez való viszonya keltett életre benne. Most, a mikor kezében fogta a levelet, önkéntelenül is elképzelte azt a kihívást, a melyet alkalmasint még ma vagy holnap meg fog kapni, és magát a párbajt, a mikor ugyanazzal a hideg és büszke arczkifejezéssel, mely most is ott ült az arczán, miután a levegőbe lőtt, ott fog állani a sértett férj lövése előtt. És ekkor fölelevenült lelkében az a gondolat, a melyet az imént mondott neki Szerpuhovszkij, s a melyre ő ma reggel magától is rájött, hogy jobb magát nem lekötni, s tudta, hogy ezt a gondolatot nem közölheti vele.

Miután a levelet elolvasta, ráemelte a szemeit, de nem volt többé erő a tekintetében. Anna legott megértette, hogy már azelőtt magától is gondolt erre. Tudta, hogy bármit fog is mondani, nem fog elmondani mindent, a mit gondol. S ebből megértette, hogy utolsó reményében is csalatkozott. Nem ez volt az, a mire számított.

- Láthatod, hogy milyen ember, - szólott Anna reszkető hangon, - ő...

- Bocsáss meg, de én ennek csak örülök, - vágott közbe Vronszkij. - Az Istenért, engedd, hogy befejezzem, - tette hozzá, a tekintetével könyörögve hozzá, hogy engedje a szavait megmagyarázni. - Örülök, mert ez nem maradhat, semmiképpen se maradhat úgy, mint a hogy' ő akarja.

- És ugyan mért ne maradhatna? - mondotta Anna, a könnyeit visszafojtva, és nyilván semmi jelentőséget se tulajdonítván annak, a mit erre mondani fog. Érezte, hogy a sorsa el van döntve.

Vronszkij azt akarta mondani, hogy a párbaj után, a mely szerinte elkerülhetetlen volt, ez nem tarthat így tovább, de egészen mást mondott.

- Nem maradhat így. Remélem, hogy most aztán már el fogod őt hagyni. Remélem, - zavarba jött és elpirult, - megengeded nekem, hogy az életünk sorsát megfontoljam és én intézzem. Holnap... - akarta még hozzátenni.

Anna nem várta be a végét.

- És a fiam? - kiáltott föl. - Hiszen látod, hogy' ír!? - Őt is el kellene hagynom, ezt pedig nem tudom és nem is akarom megtenni.

- De hát az Istenért, vajon mi jobb: elhagyni a fiadat, vagy pedig folytatni ezt a megalázó életet?

- Kire megalázó?

- Mindenkire és első sorban te reád.

- Azt mondod, megalázó - ne mondd ezt. Ezeknek a szavaknak én rám nézve semmi jelentésük sincsen, - szólott reszkető hangon. - Nem akarta, hogy most valótlant mondjon. Hiszen csak az ő szerelme volt az, a mi számára megmaradt, s akarta is őt szeretni. - Jusson eszedbe, hogy én reám nézve attól a naptól kezdve, hogy téged megszerettelek, minden megváltozott. Én nekem csak egyetlen egy van, és ez a te szerelmed. Ha ez az enyém, oly magosan állok, oly erősnek érzem magamat, hogy semmi a világon nem képes megalázni. Büszke vagyok a helyzetemre, mert... büszke vagyok arra... büszke... - Hogy mire büszke, azt már nem mondotta meg. A szégyen és a kétségbeesés könnyei elfojtották a hangját. Elhallgatott és sírva fakadt.

Vronszkij szintén érezte, hogy valami emelkedik a torkában és csípi az orrát, s életében először, kész lett volna sírni. Azt nem tudta volna megmondani, vajon mi hatotta meg annyira;

sajnálta Annát, s érezte, hogy nem tud rajta segíteni, de egyúttal azt is tudta, hogy ő az oka a boldogtalanságának s hogy valami csúnya dolgot követett el.

- De hát tán lehetetlen a válás? - mondotta halkan. Anna a nélkül, hogy felelt volna, megrázta a fejét. - Tán nem lehet elvinni a fiút, s azért mégis elhagyni őt?

- De igen; csakhogy ez mind ő tőle függ. Most el kell mennem hozzá, - mondotta szárazon. Az az előérzete, hogy minden a régiben marad, nem csalta meg őt.

- Kedden benn leszek Péterváron, s akkor majd eldől minden.

- Igen, - felelt Anna. - De többet ne is beszéljünk erről.

Anna kocsija, a melyet elküldött volt, s a melynek megparancsolta, hogy jöjjön oda a Vrede-kert kerítéséhez, előállott. Elbúcsúzott Vronszkijtól és elment haza.

XXIII.

Hétfőn volt a július másodiki bizottság rendes ülése. Alexandrovics Alexej belépett az ülésterembe, üdvözölte a tagokat és az elnököt, mint rendesen, s a helyére ülvén, rátette a kezét az elibe odakészített iratokra. Ezek közt az iratok közt ott voltak a szükséges adatok, valamint annak az előterjesztésnek az odavetett vázlata is, a melyet tenni akart. Egyébiránt adatokra nem is igen volt szüksége. Mindenre emlékezett, és nem tartotta szükségesnek felújítani az emlékezetében azt, a mit mondani akart. Tudta, hogy mikor eljön az ideje, s mikor ott látja majd maga előtt ellenfelének az arczát, a ki minden áron iparkodik közömbösnek látszani, sokkal jobban megindul ajkairól a szó magától is, mint hogyha most előkészülne rá. Érezte, hogy beszédének olyan nagyszabású lesz a tartalma, hogy minden szónak meglesz benne a jelentősége. S azért mégis, mialatt a szokásos jelentést hallgatta, a lehető legártatlanabb és legközömbösebb volt arczának kifejezése. Senki, a ki duzzadt erekkel átfutott fehér kezeit, melyeknek hosszú ujjaival oly fínoman simogatta az előtte kifeszített fehér papiros két szélét, s a kimerültség kifejezésével kissé félrehajtott fejét látta, nem gondolta volna, hogy csakhamar olyan szavak fognak szerteáradni az ajkáról, a melyek rettenetes vihart támasztanak, a tagokat fölkiáltásokra és egymás félbeszakítására, az elnököt pedig arra késztetik, hogy követelje a tanácskozás rendjének a fönntartását. Mikor a jelentés véget ért, Alexandrovics Alexej az ő fínom és halk hangján kijelentette, hogy az idegenek helyzetének a tisztázására vonatkozólag néhány észrevételt kíván tenni. Erre a közfigyelem legott ő felé fordult. Alexandrovics Alexej megköszörülte a torkát, és nem az ellenfelére nézett, hanem, mint beszédeinek elmondásakor mindig szokta, kiválasztotta a hozzá legközelebb ülő bizottsági tagot, - ez alkalommal egy töpörödött, békességes öregecskét, a kinek soha semmi néven nevezendő véleménye se volt a bizottságban, - s elkezdte előadni az észrevételeit. Mikor az alapvető és szervezeti törvényre került a sor, az ellenfele felugrott és elkezdett közbeszólogatni. Sztremov, a ki a bizottságnak szintén tagja volt, s a kinek Alexandrovics Alexej szintén az elevenére tapintott, elkezdett mentegetőzni - s általában nagy vihar támadt; de Alexandrovics Alexej diadalmaskodott, a javaslatát elfogadták, kiküldtek három új bizottságot, és másnap bizonyos pétervári körökben egyébről se beszéltek, mint erről az ülésről. Alexandrovics Alexej sikere még sokkal nagyobb volt, mint a minőre számított.

Másnap, kedden reggel, mikor Alexandrovics Alexej fölébredt, elégedetten gondolt vissza tegnapi diadalára, s bár iparkodott közönyösnek látszani, nem tudott el nem mosolyodni, mikor az irodaigazgatója, hízelegni akarván neki, közölte vele azokat a híreket, a melyek a bizottságban történtekről tudomására jutottak.

Mialatt az irodaigazgatójával foglalkozott, Alexandrovics Alexej teljesen megfeledkezett arról, hogy kedd van, a mikorra Arkágyevna Annának a megérkezését kitűzte, s kellemetlenül volt meglepve, mikor az inas úrnőjének a megérkezését jelentette.

Anna korán reggel érkezett meg Pétervárra; távirati kérésére kocsit küldtek érte, s így Alexandrovics Alexej tudhatott volna a megérkezéséről. De mikor megérkezett, Alexandrovics Alexej nem ment le őt üdvözölni. Azt mondották Annának, hogy az ura még nem jött ki, s hogy az irodaigazgatójával van elfoglalva. Erre megüzente az urának, hogy megérkezett, bement a szobájába, s elkezdte rendezgetni a holmiját, várván, hogy Alexandrovics Alexej majd bejön hozzá. De elmúlt egy óra s nem jött. Bement az ebédlőbe, rendelkezések ürügye alatt és szándékosan a szokottnál hangosabban beszélt, arra számítván, hogy majd eljön legalább ide; de nem jött, bár Anna hallotta, hogy miközben az irodaigazgatót kikísérte, ott járt a szobája ajtajánál. Tudta, hogy szokása szerint nemsokára elmegy a hivatalába, s előzőleg szeretett volna vele beszélni, hogy a helyzetet vele tisztába hozza.

Végigment a termen és elszántan elindult hozzá. Mikor a szobájába lépett, Alexandrovics Alexej egyenruhába öltözve, indulásra készen, ült egy kis asztal mellett, s rákönyökölve, szomorúan nézett maga elé. Ő előbb látta meg az urát, mint ez őt, s legott tisztában volt vele, hogy ő rá gondolt.

Mikor Alexandrovics Alexej is megpillantotta őt, föl akart kelni, de meggondolta, azután kipirult az arcza, a mit Anna azelőtt sohase tapasztalt nála, gyorsan fölkelt és elébe ment, miközben nem a szemébe, hanem valahova följebb, a homlokára és a hajára nézett. Odalépett hozzá, megfogta a kezét és kérte, foglaljon helyet.

- Nagyon örülök, hogy megérkezett, - mondotta, odaülvén mellé, s még valamit akart mondani, de elnyelte. Egymásután többször el akart kezdeni beszélni, de mindannyiszor visszatartotta magát. Bár Anna, mikor erre a találkozásra készült, eltökélte, hogy csak úgy félvállról fog vele elbánni és szemrehányásokkal fogja őt illetni, most még se tudott neki mit mondani és valósággal megsajnálta őt. Így azután elég soká tartott a hallgatás. - Szerjózsa egészséges? - kérdezte Alexandrovics Alexej, és a nélkül, hogy a választ bevárta volna, hozzátette: - ma nem ebédelek itthon, most pedig azonnal el kell mennem.

- Én Moszkvába akartam menni, - mondotta Anna.

- Nem; nagyon, de nagyon helyesen cselekedett, hogy eljött, - szólt Alexandrovics Alexej és megint elhallgatott.

Anna látván, hogy az urának nincs elég ereje hozzá, hogy a beszélgetést elkezdje, elkezdte ő.

- Alexandrovics Alexej, - szólalt meg és ránézett, a nélkül, hogy a hajára szegzett tekintete előtt a szemét lesütötte volna, - én bűnös asszony, rossz asszony vagyok, de az is vagyok, a mi voltam, s a mit akkor meg is mondtam, s most azért jöttem, hogy megmondjam önnek, hogy én nem vagyok képes semmin se változtatni.

- Ezt én öntől nem kérdeztem, - mondotta egyszerre egész határozottsággal, s gyűlölettel eltelve egyenesen a szeme közé nézett, - bár előre láttam. - Nyilván a harag befolyása alatt, megint urává lett összes képességeinek. - De a mint akkor is mondtam, sőt meg is írtam önnek, - szólalt meg ismét vékony és éles hangon, - most is ismétlem, hogy én ezt nem vagyok köteles tudni. Egyszerűen nem veszek tudomást róla. Nem minden feleség olyan jó, mint ön, hogy annyira siessen az urával egy ilyen *kellemes* hírt közölni. - A *kellemes* szót különösen hangsúlyozta. - Nem veszek róla tudomást mindaddig, a míg a világ nem tudja, s a míg a nevem nincs meggyalázva. S éppen azért csak arra figyelmeztetem, hogy a mi viszonyunknak olyannak kell maradnia, a milyen volt eddig, s hogy én csak abban az esetben

lennék kénytelen olyan rendszabályokhoz nyúlni, a melyek a becsületemet megvédelmezzék, ha önmagát kompromittálni találná.

- Csakhogy a viszonyunk nem lehet olyan, a milyen volt, - jegyezte meg Anna félénk hangon, és réműlten nézett rá.

Mikor újra meglátta ezeket a nyugodt mozdulatokat, mikor hallotta azt az átható, gyermekes és gúnyos hangot, az irtózás semmivé tette benne az előbbeni szánalmat, s csak félni kezdett tőle, de e mellett, bármibe kerüljön is, tisztázni akarta vele a helyzetet.

- Én nem lehetek a felesége, a mikor... - szólalt meg újra.

Alexandrovics Alexej gonoszúl és hidegen elmosolyodott.

- Úgy látszik, hogy az az életmód, a melyet magának választott, a felfogásában is visszatükröződik. Én annyira becsülöm és megvetem, ez is, az is... becsülöm az ön múltját és megvetem a jelenét... hogy távol állott tőlem az az értelmezés, a melyet ön a szavaimnak adott.

Anna felsóhajtott és lehorgasztotta a fejét.

- Egyébiránt nem értem, hogy ön, a kiben akkora a függetlenség, - folytatta nekihevűlve, - hogy a hűtlenségét nyiltan bejelentette az urának, s ebben még csak gáncsolni valót se látott, hogy ön, a mint látszik, gáncsolni valónak tartja azt, hogy az urával szemben hitvestársi kötelességeit teljesítse.

- Alexandrovics Alexej! Mit akar hát tőlem?

- Azt akarom, hogy ne lássam itt azt az embert, s hogy ön úgy viselje magát, hogy sem a *világ*, sem a *cselédség* ne *vádolhassa* önt... hogy ne találkozzék többé vele. Azt hiszem, hogy ez csak nem sok. S ennek fejében ön élvezni fogja a tisztességes asszony jogait, a nélkül, hogy a kötelességeit teljesítené. Ez minden, a mit önnek mondani akartam. Most pedig ideje, hogy menjek. Nem ebédelek itthon. - Fölkelt és az ajtó felé indult.

Anna szintén fölkelt. Alexandrovics Alexej szótlanúl meghajtván magát, előre engedte őt.

XXIV.

Az az éjszaka, a melyet Levin a szénarakás tetején töltött, nem veszett kárba reá nézve: teljesen megundorodott attól a gazdálkodástól, a melyet eddig vitt, és minden érdeklődését elvesztette iránta. A jó termés ellenére is sohase volt, vagy neki legalább úgy tetszett, hogy sohase volt annyi baja, annyi fenekedő súrlódása a parasztokkal, mint ebben az esztendőben, s ezeknek a bajoknak és fenekedéseknek az oka most egészen tisztán állott előtte. Az a gyönyörűség, a melyet magában a munkában talált, s mely a parasztokkal való közeli érintkezésből származott, az az irígység, a melyet irántuk, az életük iránt táplált, az a vágy, hogy maga is ilyen életre adja magát, a mely ezen az éjszakán az ábrándból elhatározássá érlelődött benne, melynek megvalósítására már a módozatokon is törte a fejét, - mindez annyira megváltoztatta eddigi gazdálkodása felől táplált véleményét hogy most már semmiképpen se tudott a régi érdeklődéssel viseltetni iránta, s lehetetlen volt nem látnia azt a munkásaihoz való kellemetlen viszonyt, a melyből mindez származott. Pavahoz hasonló nemesített teheneinek a csordája, megjavított és ekével fölszántott szántóföldjei, cserjékkel körülszegett kilencz rétje, kilenczven deszjátin jól megtrágyázott és mélyen szántott földje, sorvető gépei stb. - mindez nagyon szép lett volna, ha mindezt csak ő művelte volna, vagy legalább ő és társai, vagyis olyan emberek, a kik együttéreztek vele. De ő most egészen tisztán látta, - (a mezőgazdaságról írt könyvének a munkálatai, a mely szerint a gazdaság legfőbb elemének a munkásnak kell

lennie, ebben nagy segítségére voltak), - most egészen tisztán látta, hogy az a gazdálkodás, a melyet ő folytatott, csak makacs és kemény küzdelem volt közte és a munkásai között, a melyben az egyik részről, az ő részéről ott volt az az állandó törekvés, hogy mindent a legjobbnak elösmert minták szerint átalakítson, a másik részről pedig - a dolgok természetes rendje. És ebben a küzdelemben azt látta, hogy az ő részéről a legnagyobb erőfeszítés, a másik részről pedig semmi erőfeszítés, sőt még a jóakarat teljes hiánya mellett is mindössze csak annyit ért el, hogy a gazdaság sehogyan se' ment, s hiába romlott a sok pompás fölszerelés, a gyönyörű jószág és a föld. És a mi a fő, az erre fordított energia nemcsak hogy teljesen kárbaveszett, de most, hogy gazdálkodási rendszere teljes meztelenségében állott előtte, lehetetlen volt nem látnia, hogy ennek az energiának a czélja is a legméltatlanabb volt. Voltaképpen miben is állott az a küzdelem? Ő minden garast számon tartott (s nem tehetett másként, mert ellenkező esetben engednie kellett volna az energiából, s nem lett volna pénze, hogy a munkásait fizesse), azok pedig csak azon voltak, hogy minél nyugodtabban és kényelmesebben dolgozhassanak, vagyis úgy, a hogy' már megszokták. Neki az állott az érdekében, hogy minden munkás annyit dolgozzék, a mennyit csak bír, s a mellett ne feledkezzék meg magáról, s iparkodjék nem törni össze a szórólapátot, a lóvakarót s a szelelő-rostát, szóval, hogy fontolja meg, mit csinál; a munkás ellenben lehetőleg kényelmesen, nagy pihenőkkel szeretett dolgozni, s a mi a fő, gondtalanúl, önfeledten, minden fejtörés nélkül. Ezen a nyáron Levin lépten-nyomon ezt tapasztalta. Kiküldötte az embereit, hogy a legrosszabb deszjátinokon, a melyek magra nem voltak használhatók, kaszálják le a herét szénának, - azok sorra lekaszálták a legpompásabb deszjátinjait s azzal mentegetőztek, hogy az intéző így parancsolta, s azzal vígasztalták, hogy kitűnő lesz a szénája; de ő tudta, hogy az egész csak azért volt, mert ezeket a deszjátinokat könnyebb volt lekaszálni. Kiküldte a szénaforgató-gépet a szénát megforgatni, - mindjárt az első soroknál elrontották, mert a parasztoknak unalmas volt ott ülni a bakon, a fölöttük csapkodó lapátok alatt. Erre meg azt mondták neki: „Soh'se tessék aggódni, hamarosan megforgatják majd azt a szénát az asszonyok." Az ekékről kiderült, hogy nem érnek semmit, mert a munkásnak eszeágában se volt a szántóvasat fölemelni, s így az erőszakos fordúlókkal agyongyötörte a lovait és csak rontotta a földet; és Levint megint csak arra kérték, ne izgassa magát. A lovakat rászabadították a búzaföldre, mert egyik munkás sem akart éjjeli strázsa lenni, s bár meg volt nekik parancsolva, hogy ne tegyék, mégis fölváltva mentek a strázsára, és Vanyka, a ki egész nap dolgozott volt, elaludt a strázsán, szánta-bánta is a bűnét, imígyen szólván: „a mint tetszik". A legremekebb tinók közül hármat megzabáltattak, mert itatás nélkül ráeresztették a herére, és sehogy' sem akarták elhinni, hogy a herétől puffadtak föl, s vígasztalásúl elmondták, hogy a szomszédnak három nap alatt száztizenkét darab marhája pusztúlt el. Mindez nem azért történt, mintha bárki is rossz indulattal lett volna Levin vagy a gazdasága iránt; ellenkezőleg, jól tudta, hogy szerették és egyszerű úrnak tartották őt (a mi a legnagyobb dicséret); de így mentek a dolgok egyszerűen azért, mert mindenki vígan és gondtalanúl akart dolgozni, s az ő érdekei nemcsak hogy előttük idegenek és érthetetlenek, de az ő méltányos érdekeikkel homlokegyenest ellenkezők is voltak. Levin már régóta elégedetlen volt a gazdaságához való viszonyával. Látta, hogy léket kapott a ladikja, de azért, lehet, hogy puszta önámításból, nem találta meg és nem is kereste a léket. (Hiszen ha ebben is csalódik, semmije se maradt volna.) De most már nem ámíthatta magát tovább. Az a gazdálkodás, a melyet folytatott, nemcsak hogy nem érdekelte, de szinte undorral töltötte el, úgy, hogy képtelen volt vele tovább foglalkozni.

Ehhez járult még az is, hogy alig harmincz versztnyire tőle, ott volt Scserbaczkája Kiti, a kit szeretett volna látni és nem láthatott. Oblonszkája Alexandrovna Darja, mikor Levin nála járt, meghívta őt, hogy jöjjön el, még pedig azzal a czélzattal, hogy újra megkérje a húga kezét, a ki, mint szavaiból kivehető volt, most hajlandó lesz igent mondani. Levin maga is, mikor viszontlátta Scserbaczkája Kitit, érezte, hogy nem szűnt meg őt szeretni; de azért még se mehetett el Oblonszkijékhoz, éppen mert tudta, hogy ő is ott van. Az, hogy megkérte volt a

kezét, az pedig elutasította őt, elháríthatatlan akadályt emelt kettőjük közé. „Én nem kérhetem őt, hogy legyen a feleségem, csak azért, mert nem lehetett annak a feleségévé, a kié lenni akart”, - mondotta magában. Ez a gondolat valóságos hidegséget, sőt ellenséges indulatot öntött belé iránta. „Nem lesz hozzá erőm, hogy a szemrehányás érzése nélkül beszéljek vele, s harag nélkül nézzek rá, s ő így csak még jobban meggyűlölne engem, a mi különben csak természetes volna. Azután meg hogy is mehetnék el hozzájuk most, azok után, a miket Alexandrovna Darja mondott? Vagy képes volnék tán úgy viselkedni, mintha nem tudnám azt, a mit nekem mondott? És most állítsak be, nagylelkűen - megbocsátani neki, megkönyörűlni rajta. Odaálljak elé abban a szerepben, hogy megbocsátok neki és méltatom őt a szerelmemre!... De mért is mondta nekem Alexandrovna Darja azt, a mit mondott? Úgy véletlenségből még találkozhattam volna vele, s akkor magától ment volna minden, de most ez lehetetlen, teljességgel lehetetlen!”

Alexandrovna Darja levelet írt neki, a melyben Kiti számára egy női nyerget kért tőle. „Hallottam, hogy van ilyen nyerge, - írta egyebek közt. - Remélem, hogy személyesen fogja elhozni.”

Ezt már szinte alig bírta elviselni. Hogy’ volt képes egy okos, tapintatos nő a húgát ennyire megalázni! Megírt vagy tíz levelet, de valamennyit összetépte s végre is minden válasz nélkül küldte el a nyerget. Azt, hogy majd eljön, nem írhatta, mert hiszen nem mehet oda; azt írni, hogy nem jöhet, mert akadályozva van vagy elutazik, még rosszabb lett volna. Elküldte hát a nyerget minden válasz nélkül, és tudatában annak, hogy valami szégyenletes dolgot cselekedett, mindjárt másnap, a gazdaságát, mely iránt teljesen közönyössé lett, átadta az intézőjének, ő maga pedig elutazott egy messzi kormányzóságba, egy barátjához, Szvijazsszkijhoz, a kinek a birtokán remek szalonka-lesek voltak, s a ki csak nemrégiben is írt neki, arra kérve őt, hogy valósítsa már meg azt a régóta táplált szándékát, hogy őt meglátogatja. A szurovszkij kerület szalonkázó tocsogói már régóta csábították Levint, de gazdasági teendői miatt mindig halogatta ezt a kirándulását. Most aztán örült, hogy egyrészt elmehetett a Scserbaczkijék szomszédsága, és a mi a fő, a gazdasága elől, még pedig vadászni, a mi minden keserűsége közepett is mindig a legjobb vígasztalása volt.

XXV.

A szurovszkij kerületben nem volt se vasút, se postajárat, s így Levin a maga lovain utazott egy tarantászban.

Félúton betért etetni egy gazdag paraszthoz. Egy kopaszfejű, üdearczú, középütt őszbevegyült, vörösesszőke szakállú öreg nyitott kaput s odasímúlt a kapufélfához, hogy a trojkát bebocsássa. Miután a tágas, tiszta és gondosan takarított új udvar közepén álló és megszenesedett oszlopokon nyugvó kocsiszínben helyet adott a kocsisnak, az öreg bevezette Levint a parádés szobába. Az új pitvarban egy csinosan öltözött menyecske, a kinek a mezítelen lábain sárczipők voltak, görnyedten súrolta a padlót. Megijedt a Levin nyomában futkározó kutyától és felsikoltott, de legott elmosolyodott a réműletén, látván, hogy a kutya nem bánt. Miután meztelen karjával megmutatta Levinnek a parádés szoba ajtaját, megint lehajolt, elfordította tőle csinos arczát és folytatta a súrolást.

- Behozzam a szamovárt? - kérdezte.

- Be, be,... persze hogy be!

A tágas parádés-szoba, a melyben hollandi kályha állott, közfallal két részre volt osztva. A szentképek alatt egy mustrákkal bemázolt asztal és két szék állott. Az ajtó mellett pedig egy

szekrény az edények számára. Az ablakdeszkák be voltak zárva, alig volt a szobában légy és egyáltaljában olyan tiszta volt minden, hogy Levin attól tartott, hogy Laszka, mely egész úton a kocsi után futott és útközben meg is fürdött a pocsolyákban, be találja piszkítani a padlót, s így az ajtó mellett, a szögletben mutatott neki helyet. Miután a parádés-szobában jól körülnézett, Levin kiment a hátsó udvarra. Az a sárczipős, csinos menyecske sadarfáján az üres vödröket lóbázva, éppen előtte szaladt el a kúthoz vízért.

- Csak szaporán! - kiáltott rá az öreg vídáman, és odament Levinhez. - Nos, uram, Ivánovics Nikolájhoz készül? Ő is be szokott ám térni hozzánk, - kezdte el bőbeszédűen és rákönyökölt a pitvar korlátjára. Az öreg elbeszélésének kellő közepette, mikor éppen Szvijazsszkijval való ösmeretségéről beszélt, megcsikordúlt a kapu, s munkások jöttek be a földekről ekékkel és boronákkal. Az ekékbe és boronákba fogott erős lovak feltűnően jó húsban voltak. A munkások nyilván a családhoz tartoztak: ketten közülök, perkál-ingben és sipkában, fiatalok voltak; a másik kettő, gyolcsingben, napszámosnak látszott, - egyikük öreg volt, a másik egy fiatal siheder.

Az öreg a pitvarból odaballagott a lovakhoz és kezdte kifogni őket.

- Vajon mit szántottak ezek? - kérdezte Levin.

- A krumpliföldet szántották föl. Nekünk is van ám egy kis földecskénk. Te, Fedot, el ne ereszszed ám azt a heréltet, hanem vezesd oda a kúthoz. Majd másikat fogunk be helyette.

- Batyuska, meghagytam, hogy vegyenek egypár ekevasat, elhozták vajon? - kérdezte egy egészséges, szálas legény, nyilván az öregnek a fia.

- Ott vannak... a szánkóban, - felelt az öreg, s miután jól összegabalyította a gyeplőszárakat, odadobta őket a földre. - Igazítsd el, a míg azok ebédelnek.

A csinos menyecske a teli vödrökkel, melyek jócskán lehúzták a vállait, bement a pitvarba. Valahonnan még kerültek elő asszonyok, fiatalok és szépek, középkorúak, öregek és nem szépek, gyerekekkel meg gyerekek nélkül.

A szamovár elkezdett duruzsolni, a munkások és a háziak, miután a lovakat bekötötték, jöttek ebédelni. Levin leszedte a kocsiról az elemózsiáját, s meghívta az öreget, hogy igyék vele egy csésze teát.

- De hiszen ittunk mi már máma, - szólt az öreg, szemlátomást nagy örömmel fogadván a meghívást. - No de, Isten neki, a társaság kedvéért.

Teázás közben Levin megtudta az öreg gazdaságának egész történetét. Az öreg ezelőtt tíz évvel bérelt a földesasszonyától százhúsz deszjátin földet, a múlt esztendőben azután ezeket a földeket meg is vette és bérelt még vagy harminczat a szomszéd birtokostól. A föld egy kis részét, a legrosszabbat, megint bérbeadta, de vagy negyven deszjátint maga művelt a családjával és két munkással. Panaszkodott, hogy rosszúl megy a sora. De Levin látta, hogy csak a tisztesség kedvéért panaszkodik, s hogy valósággal virúl a gazdasága. Ha csakugyan rosszúl ment volna a sora, nem vásárolt volna vagy ötszáz rúblért földet, nem házasította volna meg három fiát és egy unokaöcscsét, és két tűzvész után nem rendezkedett volna be mindig jobban és jobban. Az öreg panaszai ellenére is nyilvánvaló volt, hogy büszke a jólétére, büszke a fiaira, az unokaöcscsére, a menyeire, a lovaira, a teheneire és különösen arra, hogy egész gazdasága ilyen jól tartja magát. Az öreggel folytatott társalgás során Levin arról is meggyőződött, hogy az újításoknak sem ellensége. Sok krumplit ültetett, s a krumplija, a melyet Levin útközben látott, már elvirágzott és magba ment volt, míg a Leviné csak most volt virágjában. „Ekékkel" szántott a krumpli alá, mint a hogy' a földesúrtól kölcsönvett ekét nevezte. Búzát is vetett. Az a jelentéktelen apróság, hogy az öreg a rozst kigyomlálván, evvel etette a lovait, különösen meglepte Levint. Hányszor akarta Levin, ezt a veszendő takarmányt

látva, összegyűjteni; de mindig lehetetlen volt. Lám, a parasztnál ment a dolog, ő pedig nem dicsekedhetett evvel a takarmánynyal.

- Hát ugyan mi egyebet csináljanak az asszonyok? Kihordják a csomókat az útra, a talyiga meg végigmegy és fölszedi.

- Lám, minálunk földesuraknál mindig rosszúl megy a dolog a munkásokkal, - mondotta Levin, s egy pohár teát nyújtott felé.

- Köszönöm szépen, - felelt az öreg, elvette a poharat, de a czukrot nem fogadta el, mert még volt előtte egy darab, melynek egyik sarkát letörte volt. - Hogy' is lehessen munkásokkal boldogúlni? - mondotta. - Csak pusztúlásba kergetik az embert. Itt van mindjárt Szvijazsszkij. Mi legjobban tudjuk, hogy milyen a földje, - olyan remek, hogy akár mákot lehetne vetni bele, pedig hát ő se dicsekedhetik valami nagyon a termésével. Hjah, mert nem néz utána.

- De hiszen te is csak munkásokkal gazdálkodol?

- Igen ám, de mi csak úgy parasztosan csináljuk a dolgot. Mindenütt ott vagyunk ám azért magunk is. Ha rossz a munkás - ki vele; elvégezzük mi a munkát a magunk emberségéből is.

- Batyuska, Finogen szurkot kér, - szólott egy sárczipős vászoncseléd a szobába lépve.

- Biz' úgy, uram! - mondotta az öreg, fölkelt, jó darabig kereszteket hányt magára, megköszönte Levinnek a teát és kiment.

Mikor Levin belépett a sötét parasztszobába, hogy a kocsisát kihívja, a család összes férfitagjait ott találta az asztal körül. Az asszonyok álltak és kiszolgálták őket. Az öregnek egészségtől duzzadó fia, kásával teli szájjal mesélt valami furcsaságot, mire valamennyien kaczagtak, különösen vígan volt a sárczipős menyecske, a ki éppen scsit szedett ki a tányérjára.

Nagyon könnyen meglehet, hogy a sárczipős menyecske csinos arczának is nagy része volt abban a kellemes benyomásban, a melyet ez a paraszt-gazdaság Levinre tett, de annyi bizonyos, hogy ez a benyomás olyannyira erős volt, hogy Levin sohase tudott tőle szabadúlni. És az öregtől Szvijazsszkijig egész úton mindúntalan eszébe jutott az a gazdaság, mintha lett volna valami ebben a benyomásban, a mi különösebb figyelemre tartott volna számot.

XXVI.

Szvijazsszkij előljárója volt kerületének. Öt évvel idősebb volt, mint Levin, s már régóta nős. Egyik sógornője, egy fiatal leány is ott lakott nála, a ki nagyon rokonszenves volt Levinnek, s a kiről tudta, hogy a barátja is meg a felesége is nagyon szerették volna férjhez adni hozzá. Ezt minden kétséget kizáróan tudta, - mint a hogy' a fiatal emberek, az úgynevezett „házasúlandók" mindig tudni szokták, - bár soha senki előtt se merte volna kimondani, és tudta azt is, hogy bár szeretett volna megnősülni, s bár ebből a rendkívül vonzó leányból, minden emberi számítás szerint, kitűnő feleség vált volna, ő még abban az esetben is, ha nem lett volna szerelmes Scserbaczkája Kitibe, épp oly kevéssé tudta volna őt feleségül venni, mint a hogy' nem tudott fölrepülni az égbe. És ez a tudat megrontotta az örömét, a melyet a Szvijazsszkijhez való kirándúlásától várt.

Mikor Szvijazsszkijnak vadászatra hívó levelét megkapta, legott ez is eszébe jutott, de mindamellett úgy határozott, hogy miután az, hogy Szvijazsszkijnak ilyesféle szándékai vannak, pusztán csak az ő, semmivel meg nem okolt föltevése, mégis csak elmegyen hozzá. Ezenkívül a lelke fenekén próbára akarta magát tenni, s megint meg akart evvel a leánynyal mérkőzni. Szvijazsszkijék családi élete a legnagyobb mértékben kellemes volt, maga Szvijazsszkij

pedig, mint a zemsztvobeli szereplő egyéniségeknek legpompásabb typusa, mindig rendkívül érdekes volt reá nézve.

Szvijazsszkij egyike volt azoknak a Levin szemében mindenkor csodálatos embereknek, a kiknek következetes, bár sohasem önálló eszejárása mindig a maga útjait követi, irányára nézve rendkívül határozott és szilárd, életük pedig szintén teljesen függetlenűl, a maga útján és csaknem mindig az eszükjárásával homlokegyenest ellenkezően jár. Szvijazsszkij rendkívül szabadelvű ember volt. Lenézte a nemességet s a nemesek legnagyobb részét a jobbágyság titkos hívének tartotta, a mely csak puszta félénkségből nem vallott színt. Oroszországot, Törökország mintájára, elveszett országnak, kormányát pedig annyira rossznak tartotta, hogy soha még csak komoly bírálatot se volt hajlandó mondani róla, - de emellett szolgált és példás nemesi tisztviselő volt, és úton mindig pirosszegésű és kokárdával diszített sipkát viselt. Az volt a nézete, hogy emberi módon csak külföldön lehet élni, a hova minden kínálkozó alkalommal ki is szokott menni, e mellett azonban meglehetősen nagyszabású és mintaszerű gazdaságot folytatott Oroszországban, minden iránt rendkívül nagy érdeklődést tanusított és mindenről tudomása volt, a mi Oroszországban csak történt. Azt tartotta, hogy az orosz paraszt a majom és az ember közt lévő fejlődési fokon áll, de e mellett a zemsztvo-választások alkalmával a legnagyobb gyönyörűséggel szorongatta a parasztok kezét és meghallgatta a véleményüket. Nem hitt a tüsszentésben, sem a halálban, de nagyon a szívén viselte a papság helyzetének megjavítását és a papi jövedelmek megnyirbálásának a kérdését, miközben különös buzgóságot fejtett ki annak az érdekében, hogy meghagyják a templomot az ő falujában.

A nőkérdésben a nők teljes szabadságának és különösen a munkára való jogának a bajnokai közé tartozott; de a mellett úgy élt a feleségével, hogy kellemes, gyermektelen családi életében öröme tellett mindenkinek, és úgy rendezte be a feleségének az életét, hogy ez semmit se csinált és nem is csinálhatott, csak az urával együtt azon volt, hogy minél jobban és minél vígabban töltse az időt.

Ha Levinben nem lett volna meg az a tulajdonság, hogy az embereket mindig a legelőnyösebb oldalról ítélje meg, úgy Szvijazsszkij jelleme kérdés tárgya se lett volna rá nézve; egyszerűen azt mondta volna: „vagy bolond, vagy semmirekellő", és tisztában lett volna minden. De azt nem mondhatta, hogy *bolond*, mert Szvijazsszkij kétségkívül nemcsak rendkívül okos, hanem nagyon művelt és kiváló műveltsége mellett is szokatlanúl egyszerű viselkedésű ember volt. Nem volt semmi, a mihez ne értett volna; de csak akkor árulta el a tudását, mikor kényszerítve volt rá. Még kevésbbé mondhatta róla Levin, hogy semmirekellő, mert Szvijazsszkij kétségkívül becsületes, jó és okos ember volt, a ki a legnagyobb kedvvel és elevenséggel állandóan olyan munkát végzett, melyet mindazok, a kik körülötte voltak, nagyrabecsültek, és annyi bizonyos, hogy öntudatosan soha nem tett és nem is tehetett rosszat.

Levin iparkodott őt megérteni, a mi sehogy' se sikerült neki, s így ő maga is, meg az élete is állandóan talányszerű maradt előtte.

Szvijazsszkijék mindaketten jó barátságban voltak Levinnel, a ki ennek következtében megengedte magának azt, hogy őt fürkészsze, és iparkodjék életfölfogásának az alapjára rájönni; de eddig minden erre irányuló kísérlete hiábavaló volt. Valahányszor megpróbálta, hogy lelkének mindenki előtt nyitva álló fogadó-szobáin túl is eljusson, azt látta, hogy Szvijazsszkij valamelyest zavarba jött; alig észrevehető ijedtség tükröződött a tekintetében, mintha attól tartott volna, hogy Levin meg találja őt érteni, s így mindannyiszor szelíden és kedélyesen ellenszegűlt.

Most, hogy a gazdaságában annyi csalódás érte, Levin különösen örült a Szvijazsszkijéknál való tartózkodásnak. Nem is szólva arról, hogy már maga ennek a boldog, magával és mindennel megelégedett galambpárnak és jól berendezett fészkének a látása is fölvidította, most, hogy a maga életével annyira elégedetlen volt, még jobban iparkodott ellesni Szvijazsszkijnak

azt a titkát, mely olyan derültséget, határozottságot és vídámságot öntött az életébe. Ezenkívül Levin azt is tudta, hogy Szvijazsszkijnál szomszéd birtokosokkal is fog találkozni, s reá nézve most különös érdekessége volt annak, hogy a gazdaságáról halljon és beszélhessen, továbbá a termésről, a munkások segődtetéseire stb. vonatkozó beszélgetéseknek, a melyeket, mint Levin jól tudta, nagyon is alárendelteknek szoktak tartani, de a melyek ő rá nézve most tán kizárólagos fontosságúak voltak. „Lehet, hogy ez a jobbágyság idejében vagy Angliában nem lett volna fontos. Mindkét esetben meg voltak állapítva a föltételek; de nálunk most, a mikor minden forrongásban és átalakúlásban van, eme föltételek miként való megvalósítása a legfontosabb kérdés Oroszországban", - gondolta magában Levin.

A vadászat rosszabbnak bizonyúlt, mint Levin remélte. A mocsarak kiszáradtak és szalonka egyáltaljában nem volt bennük. Egész napon át barangolt s mindössze csak hármat lőtt, de viszont, mint rendesen, pompás étvágyat, pompás jókedvet és olyan emelkedett hangulatot hozott magával a vadászatról, a minő minden erősebb testmozgás után erőt szokott venni rajta. S még a vadászaton is, a mikor úgy látszott, hogy semmi egyébre se gondol, minduntalan eszébe jutott az öreg paraszt a családjával, és ez a benyomás már nemcsak a figyelmére tartott számot, hanem szinte valami vele kapcsolatban álló dolognak az eldöntésére is kihívta őt.

Este, a tea mellett, két birtokosnak a jelenlétében, a kik valami gyámság ügyében jártak ott, csakugyan kifejlődött az a rendkívül érdekes eszmecsere, a melyre Levin annyira számított.

Levin a tea-asztalnál a háziasszony mellé került, és ő vele meg a sógornőjével, a ki vele szemben ült, kellett beszélgetnie. A háziasszony kerekarczú, szőke és tömzsi asszonyka volt, a kinek az arcza tele volt gödröcskékkel, s állandó mosolytól sugárzott. Levin most az ő révén iparkodott megpróbálni annak a rá nézve fontos rejtélynek a megoldását, a melynek tárgya az ura volt, de gondolatainak nem volt meg a teljes szabadságuk, mert állandóan kínos zavarban volt. Kínos zavarban volt pedig azért, mert vele szemben ott ült a kis sógornő, még pedig, úgy látszott, egy külön az ő tiszteletére fölvett ruhában, s fehér keblén egy külön ő neki szóló ferde négyszögalakú kivágással; ez a négyszögletes kis kivágás, bár a leány keble patyolatfehér volt, vagy tán éppen azért, teljesen megfosztotta Levint a gondolat-szabadságától. Nyilván tévesen, de azt képzelte, hogy ez a kivágás egyenesen az ő számára készült, és nem érezte magát följogosítva arra, hogy odanézzen s iparkodott is nem nézni oda; de érezte, hogy már annak is ő az oka, hogy ez a kivágás egyáltaljában létezik. Levinnek úgy rémlett, hogy valakit megcsal, hogy illenék valamit megmagyaráznia, a mit pedig semmiképpen se magyarázhat meg, s azért folyton pirult, állandóan zavart és nyugtalan volt. A zavara átragadt a szép sógornőre is. De a háziasszony, úgy látszott, ezt nem vette észre, s így őt is mindig belevonta a társalgásba.

- Ön azt mondja, - folytatta a háziasszony a megkezdett beszélgetést, - hogy az uramat semmi sem érdekelheti, a mi orosz. Ellenkezőleg, igaz ugyan, hogy ő jókedvű szokott lenni külföldön, de sohasem annyira, mint itt. Itt egészen a maga légkörében érzi magát. Tömérdek a dolga, és megvan az az adománya, hogy minden iránt érdeklődik. Igaz, nem volt még a mi iskolánkban?

- De láttam... Az a borostyánnal befuttatott házacska?

- Igen, ez Nasztyenka műve, - mondotta, a húgára mutatva.

- Ön maga tanít benne? - kérdezte Levin, iparkodván elsandítani a kivágás mellett, de érezte, hogy bárhova néz is abban az irányban, mindig csak azt a kivágást fogja látni.

- Igen, én magam tanítottam és tanítok, de van még egy kitünő tanítónőnk is. A testgyakorlást is behoztuk.

- Nem, köszönöm, nem kérek több teát, - mondotta Levin, s bár tisztában volt vele, hogy illetlenséget követ el, de érezvén, hogy képtelen ezt a társalgást tovább folytatni, elpirult és fölkelt - Egy igen érdekes beszélgetést hallok, - tette hozzá és odament az asztal másik végére, a hol a házigazda a két birtokossal ült. Szvijazsszkij oldalvást ült az asztalhoz, s egyik rajta-könyöklő kezével a csészéjén babrált, a másikkal pedig marokra fogta a szakállát, az orrához emelte, majd ismét eleresztette, mintha éppen csak meg akarta volna szagolni. Csillogó, fekete szemeivel egyenesen ránézett az egyik deresbajuszú és tüzeskedő birtokosra, s nyilván jót mulatott azon, a mit mondott. A birtokos a népre panaszkodott. Levin előtt tisztán állott, hogy Szvijazsszkij úgy meg tudna felelni a birtokos panaszaira, hogy beszédének az egész értelmét egyszeriben semmivé tenné, de a helyzeténél fogva nem állhat elő ezzel a felelettel, s azért élvezettel hallgatja a birtokos komikus kifakadásait.

A deresbajuszú földbirtokos, nyilván a jobbágyság megrögzött híve, ősrégi falusi lakos és szenvedélyes gazda volt. Ennek a jeleit Levin már a ruházatán, ósdi és elnyűtt kabátján látta, a melyben szemlátomást szokatlanúl és kényelmetlenűl érezte magát, de észrevette ezenkívül okos, összehunyorított szemein, tömör orosz beszédén, nyilván hosszú megszokás révén elsajátított parancsoló hangján, s szép, nagy és napbarnított kezeinek, melyek egyikének a negyedik újján régi jegygyűrű csillogott, határozott mozdulatain is.

XXVII.

- Csak ne sajnálnám annyira elhagyni azt, a mit eddig csináltam... tömérdek munkám fekszik benne..., fütyülnék mindenre, eladnám mindenemet és elmennék, mint Ivánovics Nikoláj... a Szép Heléná-t hallgatni, - mondotta a birtokos kellemes mosolylyal, mely okos, öreges arczát szinte földerítette.

- De lám, még se hagyja el, - szólott Szvijazsszkij Ivánovics Nikoláj, - még alkalmasint számításból.

- Az egyetlen számításom az, hogy a magam házában, és nem vett vagy bérelt házban lakom. Aztán meg folyton reméli az ember, hogy a nép mégis csak észretér valamikor. Mert most, el se hiszi tán, hogy micsoda iszákosság és feslettség rögzött meg benne! Elzüllöttek mind, se lovuk, se tehenük. Majd fölfordulnak az éhségtől, de ha munkára fogja őket az ember, szinte lesik az alkalmat, hogy kárt okozhassanak, és még jó, ha a békebíróval nem gyűlik meg az embernek a baja.

- De viszont ön is csak ráfanyalodik olykor a békebíróra, - jegyezte meg Szvijazsszkij.

- Én? A világ minden kincséért sem! Olyan pletykázás indulna meg a nyomában, hogy ugyancsak nem köszönné meg az ember! Itt van például, a minap is mi történt a gyárban: - a munkások előleget vettek föl és odább álltak vele. Mit csinált a békebíró? Nekik adott igazat. Hiszen itt voltaképpen a községi bíró meg a sztaroszta kezében van minden. Ez meg azután régi szokás szerint elveri rajta a port. Ha ez nem volna, az ember akár félredobhatna mindent s elmehetne a világ végére!

A birtokos nyilván bosszantani akarta Szvijazsszkijt, de ez nemcsak hogy nem haragudott, sőt pompásan mulatott rajta.

- Lám, mi az ilyesféle rendszabályok nélkül viszszük a gazdaságunkat, - mondotta mosolyogva, - én, Levin és az ott.

Rámutatott a másik birtokosra.

- Igen, Petrovics Mihailnál megy a dolog, de kérdezze csak meg, hogyan? Az tán észszerű gazdálkodás? - szólott a birtokos, nyilván kaczérkodván az „észszerű” szóval.

- Az én gazdaságom roppant egyszerű, - mondotta Petrovics Mihail. - Istennek hála. Mindössze csak arra való, hogy őszkor meglegyen a pénz az adóra. Jönnek a parasztok: batyuska, jó apuskánk, segíts rajtunk! Nos, végre is, a paraszt-szomszédok is csak emberek, megszánja őket az ember. Ám, segítek rajtok, csak annyit mondok nekik: gyerekek, jusson eszetekbe, én segítettem rajtatok, segítsetek aztán ti is, majd ha szükségem lesz rátok a zabvetésnél, a szénagyűjtésnél, az aratásnál, s kikötök magamnak ennyi meg ennyi robotot. Persze, köztük is vannak lelkiismeretlen emberek, az is igaz.

Levin, a ki már régóta ösmerte ezeket a patriarchális szokásokat, összenézett Szvijazsszkijval s megint a deresbajuszú birtokoshoz fordulva, félbeszakította Petrovics Mihailt:

- Hát önnek mi a véleménye? - kérdezte: - hogyan kell mostanában gazdálkodni?

- Úgy, a mint Petrovics Mihail, - vagy felibe, vagy bérbe adni a parasztoknak; ezt meg lehet tenni, csakhogy ez által aztán tönkremegy az ország gazdasága. Míg az én földem jobbágymunka és helyes gazdálkodás mellett kilenczszereset hozott, a feles-gazdaság mellett csak háromszorosat hoz. A jobbágyság fölszabadítása tette tönkre Oroszországot!

Szvijazsszkij mosolygó szemekkel nézett Levinre, sőt még valami, alig észrevehető gúnyos jelt is adott neki; de Levin nem találta nevetségeseknek a birtokos szavait, - a melyeket sokkal inkább megértett, mint Szvijazsszkijt. Sőt abból, a mit a birtokos még azután mondott, fejtegetvén, hogy miért tette tönkre Oroszországot a jobbágyság fölszabadítása, sokat nagyon igaznak, magára nézve újnak és megdönthetetlennek talált. A birtokos nyilván csak a maga gondolatait mondotta el, - a mire olyan ritkán van eset, - még pedig azokat a gondolatait, a melyek nem pusztán abból a vágyból támadtak, hogy tétlen elméjét valamivel foglalkoztassa, hanem a melyek falusi magányában eltöltött életének a körülményeiből fakadtak, s a melyeket minden oldalról alaposan megfontolt.

- A dolog, a mint látni méltóztatik, - abban áll, hogy minden haladás csak a hatalom révén jön létre, - mondotta, nyilván meg akarván mutatni, hogy műveltsége is van. - Vegye csak Pjotrnak, Jekaterinának, Alexandr-nak a reformjait. Vegye Európa történetét. Annál inkább áll ez a földművelés terén való haladásra. Még a krumplit, még azt is erőszakkal hozták be nálunk. Aztán meg ekével se szántottak. Ezt is csak úgy hozták be, talán a feudális korszakban, de minden bizonynyal - erőszakkal. A mi időnkben, a jobbágyság korszakában, mi földbirtokosok mindenféle vívmányok fölhasználásával gazdálkodtunk; a szárítókat, a szelelőrostákat, a trágyázást és mindenféle gazdasági eszközöket, - mindent behoztunk, mert volt hatalmunk, s a parasztok, bár eleinte ellenkeztek, később utánozni kezdtek bennünket. Most pedig, a jobbágyság fölszabadításával elvették tőlünk a hatalmat, s így a gazdaságunk, melyet magas színvonalra emeltünk volt föl, leszáll a legvadabb és legkezdetlegesebb színvonalra. Ez az én felfogásom.

- De hát miért? Ha észszerűen gazdálkodik, bérrendszer mellett is boldogúlhat, - mondotta Szvijazsszkij.

- Nincs a kezemben hatalom. Ugyan mivel gazdálkodjam hát? - ha szabad kérdeznem.

„Ime, tessék, - a gazdaság legfőbb tényezője - a munkaerő”, - gondolta magában Levin.

- Hát munkásokkal.

- A munkások nem akarnak, és főképpen jó szerszámokkal nem akarnak dolgozni. A mi munkásunk csak egyhez ért, leinni magát, mint a részeg disznó, és tönkretenni mindent, a mit csak a kezére ad az ember. Az izzadt lovakat megitatja, a szép szerszámot tönkreteszi, az abroncsos

kereket kicseréli, eliszsza, szögeket dob a cséplőgépbe, csak hogy elpusztítsa. Nem bír nézni semmit, a mi nem az ő szájaíze szerint való. Ez az oka annak, hogy a mezőgazdaság színvonala annyira sülyedt. A földek el vannak hanyagolva, be vannak nőve gazzal, s szét vannak osztva a parasztok közt, és ott, a hol eddig milliókra menő csetvert-et termeltek, ma már csak százezreket termelnek. Ha ugyanezt cselekedték volna, de a kellő számítással...

S elkezdte kifejteni a fölszabadításra vonatkozó tervét, a melylyel mindezek a bajok el volnának háríthatók.

Levint ez már nem érdekelte, de mikor a birtokos elhallgatott, Levin visszatért első állítására és Szvijazsszkijhoz fordulva, a kit szeretett volna komoly vélemény-nyílvánításra bírni, így szólt:

- Az, hogy a mezőgazdaság színvonala sülyed, és hogy az olyan viszony mellett, a minőben mi a munkásainkkal vagyunk, nincs meg a lehetősége annak, hogy észszerű és jövedelmező gazdálkodást folytassunk, - ez tökéletesen igaz.

- Én nem találom, - felelt Szvijazsszkij, most már komolyan, - csak azt látom, hogy mi nem tudunk gazdálkodni, s hogy ellenkezőleg, az a gazdálkodás, a melyet a jobbágyság idejében űztünk, nemcsak hogy nem állott magas színvonalon, sőt nagyon is alacsonyan. Nincsenek se gépeink, se jóravaló igás jószágaink, ezenkívül se adminisztrálni, se számítani nem tudunk. Kérdezzenek meg bármely gazdát, - nem fogja tudni, hogy rá nézve mi előnyös és mi hátrányos.

- Hjah, az olasz könyvvezetés, - szólt gúnyosan a birtokos. - Itt, miután mindenünket tönkreteszik, bármint számítgasson is az ember, nem lesz nyeresége soha.

- De mért tennék tönkre? A rozoga szelelő-rostát, az orosz taposó-malmot tönkretehetik, de az én gőzgépemet nem. Az orosz, - hogy' is hívják csak? - taszkániai lovat, a melyet a farkánál fogva kell húzni, elronthatják, de tessék percheron- vagy bityuk-fajtát használni, ezeket majd nem rontják el. És így van ez mindennel. Magasabb színvonalra kell emelnünk a gazdaságot.

- Csak volna miből, Ivanycs Nikoláj! Önnek könnyű, de nekem a fiamat kell az egyetemre járatnom, a kisebbeket gymnáziumban kell neveltetnem, - így aztán nem telik ám percheronokra.

- Arra valók a bankok.

- Hogy aztán dobra kerüljön minden? Nem, nem kérek belőle.

- Én nem találom, hogy akár szükséges, akár lehetséges volna a mezőgazdaság színvonalát még jobban emelni, - mondotta Levin. - Én foglalkoztam evvel, a módom is megvolna hozzá, s még se csinálhattam semmit. A bankok, igazán nem tudom, mire valók. Én legalább, bármire adtam is pénzt a gazdaságomban, mindig csak veszteséggel dolgoztam: - a jószágon - vesztettem, a gépeken - vesztettem.

- Biz' ez igaz, - erősítette a deresbajuszú földbirtokos, elégűlten mosolyogva.

- S én nem állok egyedül, - folytatta Levin, - minden gazda így van, a ki okszerűen gazdálkodik; kevés kivétellel, valamennyien veszteséggel dolgoznak. De ön azt mondja, hogy a gazdasága - jövedelmező? - mondotta Levin, és legott észrevette Szvijazsszkij pillantásában az ijedtségnek azt az átsuhanó kifejezését, a melyet mindannyiszor tapasztalt, valahányszor a fogadószobákon túl is be akart hatolni a lelkébe.

Ezenkívül Levin részéről ez a kérdés nem volt teljesen jóhiszemű. A háziasszony a teánál csak az imént beszélte el neki, hogy a nyáron hozattak Moszkvából egy németet, a ki szakértő volt a könyvvezetésben, s a ki ötszáz rúbl tiszteletdíjért átvizsgálta a gazdaságukat és úgy találta, hogy az valami háromezer rúbl veszteséggel járt. Már nem emlékezett rá pontosan, hogy mennyivel, de úgy tetszik neki, hogy a német az utolsó kopejkig kiszámította.

Mikor Szvijazsszkij gazdaságának a jövedelméről volt szó, a birtokos csak mosolygott, nyilván azért, mert tudta, hogy mekkora jövedelme lehetett az ő szomszédjának és előljárójának.

- Lehet, hogy nem az, - felelt Szvijazsszkij. - De az csak azt bizonyítja, hogy vagy rossz gazda vagyok, vagy hogy a tőkémet használom föl jövedelmeim gyarapítására.

- Óh, az a jövedelem! - kiáltott föl Levin réműlten. - Lehet, hogy Európában, a hol a föld a beléje fektetett munka által megjavúlt, van jövedelem, de nálunk a föld a beléje fektetett munka által csak romlik, mert teljesen kimerűl, - tehát nem is lehet szó jövedelemről.

- Hogyne lehetne szó róla? Hiszen ez törvény.

- Akkor hát mi törvényen kívül állunk. Nálunk a jövedelem nem tisztáz semmit, ellenkezőleg: csak zavart okoz. No, azt mondja meg, hogy' lehet a jövedelemről szóló tan...

- Parancsolnak aludt-tejet? Masa, hozass be csak aludt-tejet vagy málnát, - fordúlt oda Szvijazsszkij a feleségéhez. - Az idén rendkívül sokáig tart a málna.

Szvijazsszkij a lehető legkellemesebb hangulatban fölkelt és kiment, nyilván azt hivén, hogy a beszélgetés éppen azon a ponton ért véget, a melyen Levinnek úgy tetszett, hogy csak most kezdődik igazán.

Levin ezután folytatta a beszélgetést a birtokossal, iparkodván neki bebizonyítani, hogy minden nehézség onnan származik, hogy nem akarjuk megismerni munkásainknak a tulajdonságait és szokásait; de a birtokos, mint minden önállóan és függetlenűl gondolkodó ember, nagyon kevéssé volt fogékony más embereknek a véleménye iránt és elfogúltan ragaszkodott a magáéihoz. Most is ragaszkodott ahhoz, hogy az orosz paraszt valóságos disznó és szereti a disznóságot, s ahhoz, hogy őt az ember a disznóságból kihozza, hatalomra van szükség, evvel pedig nem rendelkezünk, botra van szükség, de mi annyira szabadelvűekké lettünk, hogy az ezeresztendős botot ügyvédekkel és elzárásokkal cseréltük föl, s a haszontalan és büdös parasztokat jó levessel etetjük, és köblábszámra számítgatjuk ki nekik a szükséges levegőt.

- De hát miért gondolja ön, - szólott Levin, iparkodván a tulajdonképpeni kérdésre visszatérni, - hogy lehetetlen a munkaerővel olyan viszonyra lépni, a mely mellett a munka eredményes volna?

- Az orosz néppel szemben ez sohase lesz megvalósítható! Nincs hatalmunk rá, - felelt a birtokos.

- De hát hogy' lehetne újabb módozatokat kieszelni? - mondotta Szvijazsszkij, a ki, miután aludttejet ivott, rágyújtott egy szivarkára s megint odalépett a vitázókhoz. - Ma már a munkaerőhöz való minden képzelhető viszony meg van határozva és ki van tanulmányozva, - jegyezte meg. - A barbár kornak maradványa, a kölcsönös kezességre alapított kezdetleges közbirtokosság intézménye magától összeesik, a jobbágyság megszűnt, s így csak a szabad munka van hátra, a melynek a formái teljesen meghatározva, készen állanak, csak élni kell velük. A munkás, a napszámos, a bérlő, - ezektől nem szabadúlhatunk soha.

- De Európa sincs megelégedve ezekkel a formákkal.

- Nincs bizony, s újakat keres. Alkalmasint fog is találni.

- Hiszen magam is csak erről beszélek, - felelt Levin. - Miért ne próbálnánk hát mi is új formákat keresni?

- Azért, mert ez éppen annyi volna, mint a vasútak építésének új módozatait kieszelni. Hiszen megvannak, ki vannak már eszelve.

- De ha nem felelnek meg, ha ostobák? - szólott Levin.

S megint a rémület kifejezését vette észre Szvijazsszkij szemeiben.

- No persze: mi a sipkáinkkal dobálódzunk örömünkben, hogy megtaláltuk azt, a mit Európa keres! Ezt én mind nagyon jól tudom, de, bocsásson meg, ösmerik önök mindazt, a mit Európa a munkáskérdés terén tett?

- Nem, csak fogyatékosan.

- Ez a kérdés most Európa legkiválóbb elméit foglalkoztatja. Ez Schultze-Delitsch irányzata... Azután ott van a munkáskérdésben az az óriási irodalom, mely a Lassale-féle szabadelvű elméletet propagálja... A Mühlhausen-féle szervezet - ez már valóságos tény, a mint bizonyára önök is tudják.

- Van némi fogalmam róla, de nagyon homályos.

- Dehogy is, ön ezt csak úgy mondja, mindezt bizonyára éppen olyan jól tudja, mint én. Én természetesen nem vagyok a társadalmi tudományok tanára, de engem érdekelt a dolog, s ha önt is érdekli, ám csak foglalkozzék vele.

- De hát aztán mire lyukadtak ki?

- Bocsánat...

A birtokosok fölkeltek és Szvijazsszkij, a ki megint megzavarta Levint abban a kellemetlen törekvésében, hogy lelkének a fogadó-szobái mögé is betekintsen, elment és kikísérte a vendégeit.

XXVIII.

Levin ezen az estén tűrhetetlenül unatkozott az asszonyok társaságában; mint még tán soha, annyira izgatta az a gondolat, hogy a gazdaságával való elégedetlenség, a melyet tapasztalt, nem áll elszigetelten, hanem abból az általános helyzetből származik, a melyben a kérdés most Oroszországban van, s hogy a munkásokkal való olyatén viszonynak a létesítése, a mely mellett azok dolgozzanak is, immár nem puszta ábránd, hanem föladat, a melyet föltétlenül meg kell oldani. És neki úgy tetszett, hogy ezt a föladatot meg is lehet oldani, s ezt meg is kellene próbálni.

Miután az asszonyoktól elbúcsúzott és megígérte, hogy holnap még egész nap ott marad, hogy lóháton elmehessenek megnézni egy, a kincstári erdőben levő érdekes barlangot, Levin, mielőtt aludni ment, betért a házigazda szobájába, hogy magával vigyen egy, a munkáskérdésről szóló könyvet, melyet Szvijazsszkij ajánlott föl neki. Szvijazsszkij dolgozószobája rengeteg nagy szoba volt, tele könyvszekrényekkel és két asztallal, a melyek közül az egyik tömör íróasztal volt s a szoba közepén állott, a másik pedig egy kerek asztal, a melyen csillag-alakban a legkülönfélébb nyelvű lapok és folyóiratok utolsó számai voltak kiterítve a lámpa körül. Az íróasztal mellett egy állvány állott, melynek aranyos czimkékkel ellátott fiókjai mindenféle iratok megőrzésére szolgáltak.

Szvijazsszkij elővette a kérdéses könyvet és bele ült a hintaszékbe.

- Mit néz? - kérdezte Levint, a ki a kerek asztal mellett megállt s a folyóiratokat nézegette. - Igaz ni, abban egy rendkívül érdekes czikk van, - mondotta Szvijazsszkij, arról a folyóiratról, a melyet Levin éppen a kezében tartott. - Kisül belőle, - tette hozzá vídám elevenséggel, - hogy Lengyelország fölosztásának legfőbb tényezője nem Frigyes volt. Kisül,...

És a szokott, világos és érthető modorban elmondta röviden ezeket az új, rendkívül fontos és érdekes leleplezéseket. Mind a mellett, hogy Levint most mindennél jobban a gazdasági kérdés foglalkoztatta, a házigazdáját hallva, mégis így szólott magában: „Vajon mi lakozik benne? És miért, miért érdekli őt Lengyelország fölosztása?" Mikor Szvijazsszkij befejezte, Levin önkénytelenül is megkérdezte tőle: - Nos és? - De nem volt semmi. Mindössze csak érdekes volt az, a mi „kisült". De Szvijazsszkij nem magyarázta meg, és nem is tartotta szükségesnek megmagyarázni, hogy mért érdekelte őt ez.

- Engem rendkívül érdekelt az a mérges kis birtokos, - szólott Levin fölsóhajtva. - Okos ember, és sok igazat mondott.

- Ugyan, menjen! A jobbágyságnak egy titkos és megátalkodott híve, mint a többiek is! - felelt Szvijazsszkij.

- A kiknek ön az előljárójuk...

- Igen, csakhogy én más irányban előljáróskodom rajtuk, - szólott Szvijazsszkij mosolyogva.

- Engem nagyon foglalkoztat a következő dolog, - mondotta Levin. - Neki teljesen igaza van abban, hogy a mi dolgunk, vagyis az okszerű gazdálkodás, sehogyan se megy, csak az olyan uzsorás gazdaság ér valamit, a minő azé a csöndes és egyszerű emberé... De hát ki ennek az oka?

- Természetesen, mi vagyunk. De meg aztán, nem igaz ám, hogy nem megy. A Vaszilycsikové megy.

- A gyára igen...

- Azért én még sem igen tudom, mi az, a mi önt annyira meglepi. A nép az anyagi és erkölcsi fejlődésnek olyan alacsony fokán áll, hogy nyilvánvalóan ellene kell szegülnie mindennek, a mire szüksége van. Európában azért megy az okszerű gazdálkodás, mert a nép művelt; következésképpen nálunk is művelni kellene a népet, - ennyi az egész.

- De hát hogy' műveljük a népet?

- Ahhoz, hogy a népet műveljük, három dolog szükséges: iskola, iskola és iskola.

- De hiszen ön maga mondta, hogy a nép az anyagi fejlődésnek alacsony fokán áll: mit segít hát itt az iskola?

- Tudja, ön eszembe juttat egy adomát a betegnek adott tanácsokról. „Tán megpróbálna valami hashajtót." Adtak neki: rosszabbúl lett. Próbálkozzék meg pióczával. Megpróbálkozott: rosszabbúl lett. No, akkor nem marad más hátra, imádkozzék. Ezt is megpróbálta: rosszabbúl lett. Így vagyunk mi is önnel. Én azt mondom, politikai gazdaság: még rosszabb. Azt mondom szoczializmus: még rosszabb. Műveltség: még rosszabb.

- De hát mit segíthet itt az iskola?

- Más igényeket támaszt a népben.

- No, lássa, ez az, a mit soha se tudtam megérteni, - felelt Levin hevesen. - Hogy' segítheti az iskola a népet arra, hogy anyagi helyzetét megjavítsa? Ön azt mondja, az iskola, a műveltség - új igényeket támaszt benne. Annál rosszabb, mert nem lesz képes ezeket az igényeket kielégíteni. De azt, hogy az összeadás, a kivonás és a katekizmus mennyiben teszi képessé a népet arra, hogy anyagi helyzetét megjavítsa, soha sem tudtam megérteni. Most harmadnapja találkozom egy asszonynyal, a ki csecsemőt visz a keblén, és megkérdezem tőle, hova megy. „A bábánál voltam, - feleli, - kitörte a gyereket a fráz, hát elvittem hozzá, hogy gyógyítsa meg." Kérdem tőle: „Aztán hogy' gyógyítja a bába a frázt?" - „Oda ülteti a gyereket a csibék ugró-vesszejére, és hadar hozzá valamit."

- No, lássa, hiszen maga is csak azt mondja! Éppen azért, hogy ne vigye többé a frázos gyereket a tyúkketreczbe gyógyítani, azért van rá szükség, hogy... - mondotta Szvijazsszkij derülten mosolyogva.

- Dehogy is! - szólott Levin bosszúsan, - ez a gyógyítás előttem csak hasonlat arra, a mint az iskola a népet gyógyítaná. A nép szegény és műveletlen - ezt mi épp oly tisztán látjuk, mint a hogy' az az asszony látja a frázt, mert a gyermek ordít. De hogy mennyiben segítenek ezen a szegénységen és műveletlenségen az iskolák, az épp oly érthetetlen, mint az, hogy mennyiben segít a frázon a csirkék ugró-vesszeje. Azon a bajon kell segíteni, a melynek következtében a nép szegény.

- No, ebben legalább egyetért Spencerrel, a kit annyira nem szeret; ő is azt mondja, hogy a műveltség az élet nagy jólétének és kényelmének, a gyakori mosakodásnak, - mint ő mondja, - lehet a következése, de nem az olvasni és számolni tudásnak...

- No ennek nagyon örülök, vagyis ellenkezőleg, nagyon nem örülök, hogy Spencerrel egyetértek; csakhogy ezt én már régen tudom. Az iskolák nem segítenek, hanem segíthet az olyan gazdasági szervezet, a mely mellett a nép gazdagabbá lesz, és több időre tesz szert, - akkor aztán meglesznek az iskolák is.

- De hiszen ma az iskolák egész Európában kötelezők.

- Lám, ebben tehát ön is egyetért Spencerrel? - kérdezte Levin.

Szvijazsszkij szemeiben fölvillant a réműlet kifejezése, s mosolyogva így szólt:

- Na, ez a fráz-história igazán pompás! Ezt ön tán a saját füleivel hallotta?

Levin belátta, hogy ezen az úton se fogja megtalálni ennek az embernek az élete és a gondolatai közt a kapcsolatot. Neki nyilván teljesen közönyös volt, hogy az okoskodása hova vezet; neki csak magára az okoskodásra volt szüksége. S csak az volt neki kellemetlen, a mikor az okoskodásai révén zsákutczába kerűlt. Ezt az egyet nem szerette, s éppen ezt akarta elkerűlni, a mikor valami más kellemesebb és vídámabb tárgyra vitte át a szót.

Ennek a napnak az összes benyomásai, kezdve ott feleúton avval a paraszttal, a ki úgyszólván alapjáúl szolgált a többi benyomásnak és gondolatnak, rendkívül izgatták Levint. Ez a kedves Szvijazsszkij, a ki csak a társadalmi szükséglet czéljából tartogatta a gondolatait, s a kinek nyilván egészen más, és Levin előtt ösmeretlen életelvei voltak, és a ki e mellett a tömeg segítségével, a melynek a neve légió, reá nézve idegen gondolatokkal irányította a közvéleményt; ez a mérges birtokos, a kinek teljesen igaza volt az élet által belőle kicsikart okoskodásokban, de nem volt igaza abban, hogy haragjában egy egész osztály, Oroszország legderekabb osztálya ellen fordúlt; azután a maga tevékenységével való elégedetlensége, s az a homályos remény, hogy minderre lehetséges lesz valami írt találni, - mindez valami benső izgalom érzésévé, s a közeli megoldás reménységévé olvadt össze benne.

Mikor egyedül maradt a szobájában és lefeküdt a ruganyos derekaljra, mely minden mozdúlatra egészen váratlanúl földobta a kezeit és a lábait, Levin sokáig nem tudott elaludni. A Szvijazsszkijvel folytatott eszmecserének, bár ha sok okos eszmét pendített is meg, egyetlen pontja sem érdekelte; de a birtokos fejtegetései megfontolást igényeltek. Levin önkéntelenűl is minden szavát fölidézte az emlékezetében, és egyúttal helyreigazította mindazt, a mit neki válaszolt volt.

Persze, azt kellett volna felelnem neki: Ön azt mondja, hogy a mi gazdaságunk azért nem megy, mert a paraszt minden tökéletesítést gyűlöl, a melyet ilyetén formán csak hatalommal lehet behozni; de önnek csak akkor volna igaza, ha a gazdálkodás ezek nélkül a tökéletesítések nélkül éppenséggel nem menne; csakhogy a gazdálkodás csak ott megy, a hol a munkás

a szokásainak megfelelően dolgozik, mint annál az öregnél, ott az úton. Az ön és az én elégedetlenségem a gazdasággal bizonyítja, hogy mi vagyunk a hibásak, nem pedig a munkások. Mi már régóta törjük, zúzzuk magunkat, a magunk módja szerint, európai mintára, a nélkül, hogy a munkaerő tulajdonságai iránt érdeklődnénk. Próbáljuk csak meg a munkaerőt nem ideális *munkaerőnek* tekinteni, hanem számoljunk vele, mint *orosz paraszttal*, az ő ösztönével együtt, és rendezzük be ennek megfelelően a gazdaságunkat. Képzelje el csak, - azt kellett volna mondanom, - hogy ön a gazdaságát úgy viszi, mint az az öreg paraszt, hogy ön megtalálta a módját annak, hogy a munkásokat is belevonja a munka sikerének az érdekkörébe, és megtalálta a reformok terén azt a középutat, a melyet ők is elösmernek, s meg fogja látni, a nélkül, hogy a földet kimerítené, az eddigi eredménynek kétszeresét vagy háromszorosát fogja elérhetni. Ossza el a földjeit két részre, és adja a felét a munkaerőnek; az, a mi önnek marad, sokkal több lesz az eddiginél, s a munkaerőnek is több marad. Ehhez azonban az kell, hogy a gazdaság színvonalával ne törődjék és a munkásoknak a gazdálkodás eredményeiben való érdekeltségét keresztül vigye. Hogy ezt hogy' csinálja, az már csak részletkérdés; de annyi kétségtelen, hogy ez lehetséges.

Ez a gondolat nagy izgalomba hozta Levint. Fél éjszaka nem aludt, s e gondolat megvalósításának a részletein töprengett. Nem szándékozott még másnap elutazni, de most elhatározta, hogy jókor reggel elmegy haza. Ezenkívül az a kivágott keblű sógornő valami olyan érzést keltett benne, mely az elkövetett rossz miatt való szégyen és megbánás érzéséhez volt hasonlatos. A fő, a miért haladéktalanul utaznia kellett, az volt, hogy még a téli vetés előtt, idejekorán, előterjeszthesse a parasztoknak az új terveit, úgy, hogy a vetés már az új elvek alapján történhessék.

XXIX.

Ennek a tervnek a megvalósítása sok bajt okozott Levinnek; de küzdött, a mennyire az erőiből tellett, és elérte, ha nem is azt, a mit akart, de azt, a mit tudott, s nem ámította magát avval, hogy azt higyje, hogy a dolog megéri a ráfordított munkát. A legfőbb akadályok egyike az volt, hogy a gazdaság már folyamatban volt, hogy nem lehetett mindent megállítani és előlről kezdeni, hanem menetközben kellett a gépet átalakítani.

Mikor aznap este, hogy hazaérkezett, közölte a terveit az intézőjével, ez észrevehető örömmel helyeselte Levin beszédének azt a részét, a mely azt bizonyítgatta, hogy mindaz, a mi a gazdaságban eddig történt, badarság és haszontalanság volt. Az intéző kérkedett vele, hogy ő ezt már régóta mondogatta, de nem akartak hallgatni rá. A mi Levinnek azt az ajánlatát illette, hogy a munkásokkal együtt, mint társ, részt vesz az összes gazdasági vállalkozásokban, erre vonatkozólag az intéző nem mondott határozott véleményt, csak elszontyolodott, és legott elkezdett annak a szükségességéről beszélni, hogy holnap még be kell hordani a künnlevő kereszteket s el kell küldeni ugarolni, úgy, hogy Levin érezte, hogy az ő dolgára most nincs idő.

Mikor a parasztokkal beszélt a dologról, s mikor az új föltételek mellett megajánlotta nekik a földek kiadását, megint beleütközött abba a legfőbb akadályba, hogy a parasztok annyira el voltak foglalva a folyó napi munkával, hogy nem volt idejük az új vállalkozás előnyeit és hátrányait jól megfontolni.

Egy naivlelkű csordás, Iván nevű, úgy látszott, teljesen megértette Levinnek azt az ajánlatát, hogy vegyen részt a családjával a marha-állomány jövedelmében, és teljesen hozzájárult ehhez a vállalkozáshoz. De mikor Levin megpróbálta vele az ebből várható előnyöket meg-

értetni, nyugtalanság és azon való sajnálkozás tükröződött vissza Iván arczán, hogy nem hallgathatja végig az egészet, és hamarosan talált magának valami halasztást nem tűrő munkát: vagy fogta a villát, hogy kihányja a szénát az alomudvarból, vagy elkezdett locsolni, vagy trágyát tisztogatni.

Egy másik nehézség a parasztoknak az iránt való leküzdhetetlen bizalmatlansága volt, hogy a földbirtokosnak más egyéb czélja is lehessen, mint az, hogy őket, a mennyire csak lehet, megkoppaszsza. Erősen meg voltak győződve róla, hogy tulajdonképpeni czélja (bármit mondjon is nekik), mindig az lesz, a miről hallgatni fog előttük. Ők maguk is, mikor a dologhoz hozzá szóltak, sokat beszéltek, de soha sem árulták el, hogy a voltaképpeni czéljuk micsoda. Ezenkívül (Levin érezte, hogy az epés birtokosnak igaza volt), a parasztok minden néven nevezendő megegyezésnek első és elengedhetetlen föltételéül azt állították oda, hogy ne legyenek kénytelenek a gazdálkodásnak semmiféle új módszerét alkalmazni, vagy új eszközöket használni. Azt ugyan megengedték, hogy az eke jobban szánt, hogy a fogasoló eredményesebben dolgozik, de azért ezer okot találtak, a miért sem az egyiket, sem a másikat nem lehet használni, s bár Levin meg volt győződve, hogy valamelyest le kell szállítania a gazdaság színvonalát, mégis sajnált lemondani azokról a tökéletesítésekről, a melyeknek előnyei annyira nyilvánvalók voltak. De mindeme nehézségek ellenére is elérte, a mit akart, és őszre rendben volt, vagy legalább ő azt hitte, hogy rendben van a dolog.

Levin eleinte arra gondolt, hogy az egész gazdaságát, úgy, a mint van, az új föltételek mellett adja a parasztoknak, a munkásoknak és az intézőjének; de nagyon hamar meggyőződött róla, hogy ez lehetetlen, s elhatározta, hogy ketté osztja a gazdaságot. Az alomudvar, a kert, a veteményes, a kaszálók, s a több parczellára felosztott földek, ezentúl külön álló területekké lesznek. Iván, a naiv csordás, a ki a dolgot, mint Levinnek tetszett, a legjobban megértette, jobbára a család tagjaiból egy társaságot alakított és részesévé lett az alomudvarnak. Egy messze fekvő földet, mely nyolcz évig parlagon hevert, Rjezunov Fedor, az okos ács közvetítésével, az új föltételek mellett hat paraszt család vett át, egy Surajev nevű paraszt pedig hasonló föltételek mellett, elvállalta az összes veteményes kerteket. A birtok többi része egyelőre a régiben maradt, de ez a három tétel volt a kezdete az új berendezkedésnek, mely Levint teljesen lefoglalta.

Igaz, hogy az alomudvarban eddig semmivel se ment jobban a dolog, mint annakelőtte, és Iván minden erejéből ellenszegült a tehenek meleg elhelyezésének és a tejfölből való vaj készítésének, váltig erősítgetvén, hogy a tehénnek hideg elhelyezés mellett kevesebb táplálékra van szüksége s hogy a lefölözött tejből készült vaj kiadóbb, ezenkívül követelte a fizetését, úgy, mint azelőtt, s egyáltaljában nem érdeklődött az iránt, hogy az a pénz, melyet kapott, voltaképpen nem volt fizetés, hanem a majdani nyereség ő rá eső részére adott előleg.

Igaz, hogy Rjezunov Fedor társasága nem keverte meg ekével a földet a vetés alá, a mint a megállapodás szólt, avval mentegetőzvén, hogy rövid hozzá az idő. Igaz, hogy ennek a társaságnak a tagjai, bár kötelezték magukat, hogy az új föltételek mellett viszik a gazdaságot, nem tartották a földjeiket közöseknek, hanem felesföldeknek, és nem egyszer megtörtént, hogy a társaság tagjai, sőt maga Rjezunov is, imígyen szóltak Levinhez: „ha pénzt szedne a földekért, magának is nyugodtabb volna az állapota, meg mi is szabadabbak volnánk.” Ezenkívül a parasztok mindenféle ürügy alatt halogatták annak a marhaistállónak és szénapajtának az építését, a melyre kötelezve voltak és kihúzták a dolgot télig.

Igaz, hogy Surajev az általa átvett veteményes kerteket ki akarta adni apró részletekben a parasztoknak. Ő nyilván hamisan, és pedig szándékosan hamisan értelmezte azokat a föltételeket, a melyek mellett a földet megkapta.

Igaz, hogy Levin, a mikor a parasztokkal beszélgetett s a vállalkozás előnyeit magyarázgatta nekik, sokszor érezte, hogy a parasztok csak hangjának a csengését hallják, és nagyon jól

tudják, hogy bármit beszéljen is, magukat rászedni nem hagyják. Különösen érezte ezt akkor, a mikor a parasztok közül a legokosabbal, Rjezunovval beszélt, s látta szemeinek azt a játékát, mely világosan elárúlta a rajta való gúnyolódást, valamint azt a szilárd meggyőződést, hogy ha a dologban valaki a rövidebbet húzza, úgy az semmiesetre sem ő, Rjezunov lesz.

De mindezek ellenére is Levin azt hitte, hogy rendben van a dolog, s hogy ha pontosan vezeti a számadásait és szigorúan tartja magát, a jövőben majd csak meggyőzi őket az ilyen vállalkozás előnyeiről, s akkor azután majd már magától megy a dolog.

Mindezek a dolgok, az ő kezelése alatt maradt gazdasággal s a könyve megírásával járó szobai munkával együtt Levint egész nyáron át annyira elfoglalták, hogy alig jutott el vadászni. Augusztus végén, attól a legénytől, a ki a nyerget visszahozta, megtudta, hogy Oblonszkijék elutaztak Moszkvába. Érezte, hogy avval, mert nem felelt Alexandrovna Darja levelére, az udvariatlanságával, a melyre nem tudott a szégyen pírja nélkül visszagondolni, fölégette maga mögött a hidat, s többé soha se fog hozzájuk elmehetni. Éppen így bánt el Szvijazsszkijval is, a mikor búcsúzás nélkül jött el tőle. De hiszen ő hozzájuk se fog többé elmenni. Most ez teljesen mindegy volt neki. Gazdaságának újjászervezése annyira elfoglalta, mint még soha az életben semmi. Átolvasta azokat a könyveket, a melyeket Szvijazsszkijtól kapott, kiírván belőlük azt, a mire szüksége volt, olvasott erről a tárgyról gazdaság-politikai és szoczialisztikus könyveket, de, a mint előre is gondolta, semmi olyast se talált bennük, a mi arra vonatkozott volna, a mire ő most vállalkozott. A gazdaság-politikai művekben, Mill-ben például, a melyet elsőnek tanulmányozott át nagy buzgósággal, azt remélvén, hogy minden pillanatban ráakadhat az őt foglalkoztató kérdések megoldására, megtalálta az európai gazdasági viszonyokból leszűrt törvényeket; de sehogy se tudta belátni, hogy ezek a törvények, a melyek Oroszországra nem is voltak alkalmazhatók, mért általános érvényűek. Ugyanezt látta a szoczialisztikus könyvekben is: ezek vagy gyönyörű és a gyakorlatban hasznavehetetlen fantáziák voltak, a melyekért már diákkorában lelkesedett, vagy pedig javítgatásai, tatarozgatásai azoknak az állapotoknak, a melyek Európában uralkodtak, s a melyeknek az oroszországi mezőgazdasági viszonyokhoz semmi közük se volt. A gazdasági politika azt mondta, hogy azok a törvények, a melyek szerint Európának a gazdasága fejlődött és fejlődik, általános érvényűek és minden kétségen felül állók. A szoczialisztikus tanok viszont azt állították, hogy az eme törvények szerint való fejlődés pusztúlásra vezet. De sem az egyik, sem a másik, nemcsak hogy választ nem adott, de még csak halvány czélzást se tett arra, vajon ő, Levin, és az összes orosz parasztok és földbirtokosok mitévők legyenek a rendelkezésükre álló kezek és deszjatinok millióival, hogy az általános jólét javára minél produktivabbak lehessenek.

Ha már ráadta magát erre, lelkiismeretesen elolvasott mindent, a mi a tárgyára vonatkozott, és az őszszel külföldre szándékozott utazni, hogy a kérdést még a helyszínén is tanulmányozza, nehogy ebben a kérdésben is megtörténjék vele az, a mi sok más kérdésben már ismételten megtörtént. Sokszor megesett ugyanis vele, hogy éppen mikor kezdte megérteni annak az eszméit, a kivel beszélgetett s éppen azon volt, hogy a magáéit is kifejtse, egyszerre imígyen fordúltak hozzá: „Ott van Kaufmann, Jones, Dubois, Mitchelli. Nem olvasta őket? Olvassa csak el, ezek mind tárgyalják ezt a kérdést.”

Most tisztán látta, hogy Kaufmannak és Mitchellinek semmi mondanivalójuk sincs neki. Tudta, hogy mit akar. Látta, hogy Oroszországban pompás földek, kitünő munkások vannak, és hogy egyes esetekben, mint annál az öreg parasztnál is, a munkások és a föld sokat hoznak, de az esetek legnagyobb részében, a mikor európai módra használják föl a tőkét, csak keveset termelnek, s hogy mindez csak onnan van, mert a munkások csakis a maguk módja szerint hajlandók dolgozni, s csakis így dolgoznak jól, és hogy ez az ellenszegűlés nem a véletlen szüleménye, hanem állandó s a nép szellemében gyökerező. Úgy gondolkozott, hogy az orosz nép, melynek az volt a föladata, hogy óriási szabad területeket betelepítsen és megmunkáljon,

mindaddig, míg az összes területek el nem voltak foglalva, öntudatosan ragaszkodott a föladathoz mért módszerekhez, és hogy ezek a módszerek éppenséggel nem olyan rosszak, mint a minőknek rendszerint tartják. S ezt ő a könyvében elméletileg, a gazdaságban pedig gyakorlatilag is be akarta bizonyítani.

XXX.

Szeptember végén beszállították a marhaistálló építéséhez szükséges fát a társaságnak átengedett területre, eladták a tehenek által termelt vajat és megosztoztak a nyereségen. A gazdaságban pompásan ment minden, vagy legalább Levinnek úgy látszott, hogy pompásan megy. De ahhoz, hogy az egész kérdést elméletileg megvilágítsa, és nagy munkáját, a mely Levin ábrándjai szerint nemcsak arra volt hivatva, hogy a gazdasági politikában jelentős fordulatot idézzen elő, hanem teljesen megsemmisítse ezt a tudományt és megvesse az alapjait egy a nép és a föld egymáshoz való viszonyát tárgyaló tudományágnak, befejezze, szükség volt rá, hogy külföldre utazzék és a helyszinén tanulmányozza mind azt, a mi ebben az irányban történt, és meggyőző bizonyítékokat találjon arra, hogy mindaz, a mi ott történt, nem az, a mire voltaképpen szükség van. Levin csak a búza behordását akarta megvárni, hogy pénzhez jusson és külföldre utazhassék. De beállt az esős idő, mely nem engedte meg, hogy a még künnlévő gabonát és krumplit behordják s így beszüntették az összes munkákat, még a búza betakarítását is. Az utakon feneketlen volt a sár; két malmot elsodort az ár, s az időjárás mind rosszabbra és rosszabbra fordult.

Szeptember 30-ikán reggel kibukkant a nap, és Levin, bízván az idő megjavulásában, komolyan kezdett készülődni az elutazásra. Megforgattatta a búzát, elküldte az intézőjét a kereskedőhöz, hogy pénzt hozzon tőle, ő maga pedig körül járta az egész gazdaságot, hogy elutazása előtt még megtegye az utolsó intézkedéseket.

Mikor mindent elintézett, lucskosan a leomló víztől, mely hol a nyakába, hol pedig bőrkabátján végig a csizmaszárába csurgott be, de a mellett a legfrissebb és leglelkesebb hangulatban tért haza estefelé. Estére még czudarabb lett az idő: az ólmos eső oly erővel pacskolta a lovát, mely szűntelenül rázta csuromvizes fejét és füleit, hogy szinte oldalogni kezdett belé; de Levin pompásan érezte magát a kámzsája alatt, s vídáman nézte, hol a kerékvágásokban csörgedező homályos vizet, hol a csupasz ágakon himbálózó vízcsöppeket, hol a híd deszkáján fölhalmozódott és még el nem olvadt daraszemeket, hol pedig egy-egy csupasz fa alatt sűrű rétegben alá hulló még húsos és nedvdús leveleket. A természet komorsága ellenére is különösen frissnek érezte magát. Azok a beszélgetések, a melyeket egy messze faluban a parasztokkal folytatott, azt mutatták, hogy kezdtek az új helyzetbe lassacskán beletörődni. Egy öreg cselédje, a kihez betért szárítkozni, buzgón helyeselte Levin terveit, és maga is hajlandónak nyilatkozott egy marhatenyésztésre alakulandó társaságba belépni.

„Csak kitartóan kell haladni a czél felé, s elérem azt, a mit akarok, - gondolta magában Levin, - s itt igazán van miért dolgozni és fáradni. Ez nem az én személyes ügyem, itt a közjólétről van szó. Az egész gazdaságnak, s a mi fő, a nép helyzetének teljesen meg kell változnia. A szegénység helyébe - általános jólétnek és megelégedésnek, az ellenségeskedés helyébe - egyetértésnek és az érdekek közösségének kell lépnie. Szóval, egy vérnélküli, de nagyszabású forradalom, eleinte a mi kerületünk szűk körében, azután a kormányzóságban, majd Oroszországban és az egész világon. Mert egy igazságos eszme lehetetlen, hogy gyümölcsöt ne hozzon. Ez olyan czél, a melyért érdemes dolgozni. Az pedig, hogy a mozgalom megindítója én, Levin Kosztya vagyok, ugyanaz, a ki frakkban elment a bálba, a kinek Scserbaczkája kosarat adott és a ki magában véve egy szánalmas és jelentéktelen valaki, az semmit se tesz.

Meg vagyok róla győződve, hogy Franklin épp oly jelentéktelennek érezte magát s épp oly kevéssé bízott magában. Ez semmit se tesz. És neki is alkalmasint megvolt a maga Mihajlovna Agafjája, a kivel a titkait közölte."

Ilyen gondolatok közt érkezett haza Levin, a mikor már alkonyodni kezdett.

Az intéző, a ki a kereskedőnél járt, már visszajött volt és elhozta a búzáért járó pénz egy részét. Az öreg cseléddel megcsinálták a szerződést, és az intéző útközben meggyőződött róla, hogy a gabona még mindenütt künn áll a mezőn, úgy, hogy az ő százhatvan keresztje, mely még nem volt behordva, semmi se volt ahhoz, a mi a többieknél még betakaríttatlanúl hevert.

Levin, miután megebédelt, szokása szerint könyvvel a kezében, leült egy karosszékbe, és olvasás közben a könyvvel kapcsolatosan tovább fűzte küszöbön álló külföldi utazására vonatkozó gondolatait. Ma különösen tisztán látta vállalkozásának egész jelentőségét, és elméjében szinte maguktól egész hosszu mondatok alakúltak össze, a melyek eszméinek a lényegét kifejezték. „Ezt le kell írnom, - gondolta magában, - ez lesz majd az a kurta bevezetés, a melyet eddig szükségtelennek tartottam." Fölkelt, hogy oda menjen az íróasztalához, és Laszka, mely ott hevert a lábainál, szintén föltápászkodott, s kinyújtózván, ránézett, mintha csak azt kérdezte volna tőle: hová? De nem volt már ideje írni, mert előkerültek az emberei a napi parancsra, s Levin kiment hozzájuk az előszobába.

Miután a másnapi munkákra vonatkozó parancsot kiadta, és fogadta azokat a parasztokat, a kiknek dolguk volt vele, Levin bement a dolgozószobájába és munkához látott. Laszka lefeküdt az asztal alá; Mihajlovna Agafja odaült szokott helyére a kötésével.

Levinnek, miután egy darabig írt, szokatlan élénkséggel eszébe jutott Kiti, a kosár, a melyet tőle kapott, és utolsó találkozásuk. Fölkelt s elkezdett a szobában föl és alá járni.

- Ugyan mit unatkozik itt, - szólott hozzá Mihajlovna Agafja. - Mit ül mindig itthon? Menne inkább valami meleg fürdőre, hogy összeszedné magát egy cseppet.

- Hiszen úgyis megyek holnapután, Mihajlovna Agafja. De a dolgaimat el kell intéznem.

- Ugyan miféle dolgait! Talán bizony nem eleget adott már a parasztoknak! Úgyis már azt beszélik: a ti gazdátok ezért alkalmasint a czártól is kap majd valami kegyet. Igazán csodálatos, hogy mit törődik annyira a parasztokkal?

- Nem velük törődöm én, hanem magamnak teszem, a mit teszek.

Mihajlovna Agafja töviről-hegyire ösmerte Levin gazdasági terveinek minden részletét. Levin nem egyszer a legfínomabb árnyalatokig kifejtette előtte az eszméit, s gyakran össze is veszett vele, nem értvén egyet a fejtegetéseivel. Most azonban Mihajlovna Agafja egészen másként fogta föl azt, a mit Levin neki mondott.

- Ösmeretes dolog, hogy mindennél jobban kell az embernek a maga lelkével törődnie, - mondotta s fölsóhajtott. - Itt van Deniszycs Parthen, nem hiába nem tudott sem írni, sem olvasni, de úgy is halt meg, hogy Isten adjon ilyen halált mindenkinek, - folytatta, egy nemrég elhalt parasztra emlékezvén. - Az Úr testét is magához vette, az utolsó kenetet is fölvette.

- Nem arról beszélek én, - szólott Levin. - Azt mondom, hogy én a magam hasznáért teszem, a mit teszek. Rám nézve csak előnyösebb, ha jobban dolgoznak a parasztok.

- No, már akármit csinál is, ha az a paraszt naplopó, akkor annyi, mintha borsót hányna a falra. Ha lelkiismeretes ember, akkor dolgozik is; ha meg nem, akkor úgy is hiába minden.

- De hiszen maga mondja, hogy Iván most jobban utána néz a munkának.

- Én csak egyet mondok, - felelt Mihajlovna Agafja, nyilván nem pusztán véletlenűl, hanem gondolatmenetének szigorú következetességével: - magának meg kell házasodnia, punktum!

Az, hogy Mihajlovna Agafja éppen arról szólott, a mire csak az imént ő maga is gondolt, bántotta és elkeserítette Levint. Elkomorodott, s a nélkül, hogy felelt volna, megint munkához ült, és ismételte magában mindazt, a mit ennek a munkának a jelentőségéről gondolt. Csak olykor figyelt oda a nagy csöndességben Mihajlovna Agafja kötőtűinek a pattogására, s eszébe jutván az, a mire nem akart gondolni, megint csak összeránczolta a homlokát.

Kilenczkor csengetyűszó s egy kocsi-kasnak tompa döczögése hallatszott a sárban.

- Úgy látszik, vendégei jöttek, legalább nem fog unatkozni, - szólott Mihajlovna Agafja, miközben fölkelt s az ajtó felé ment. De Levin utólérte őt. Ma sehogy se ment a munkája, s így bárki lett légyen is, megörült a vendégének.

XXXI.

Félig leszaladván a lépcsőn, Levin az előszobában ősmerős köhögésnek a hangját hallotta; de lépteinek zajában nem hallott tisztán, s még remélte, hogy tévedett; azután megpillantott egy hórihorgas, csontos és jól ösmert alakot, s úgy tetszett neki, hogy most már nem csalódhatik, de azért még mindig reménylette, hátha téved, s hátha ez a hórihorgas ember, a ki köhécselve veti le amott a kabátját, mégsem az ő bátyja, Nikoláj.

Levin szerette a bátyját, de a vele való együttlét mindig kínos volt neki. Most pedig, a mikor az agyában hirtelen támadt gondolatnak és Mihajlovna Agafja emlékeztetésének a hatása alatt valami homályos és zűrzavaros hangúlatban volt, a küszöbön álló találkozás bátyjával különösen nehezére esett.

Egy vídám, egészséges és idegen vendég helyett, a ki, mint remélte, majd elszórakoztatja őt borongós hangúlatában, a bátyjával kellett találkoznia, a ki őt keresztűl-kasúl ösmeri, a ki majd kihúzza belőle legtitkosabb gondolatait és teljes vallomásra készteti őt. Ezt pedig semmi szín alatt sem akarta.

Levin e miatt az útálatos érzés miatt saját magára is bosszankodván, kiment az előszobába; alig, hogy a bátyját közelebbről megpillantotta, legott eltűnt a lelkéből a csalódás érzése, melynek a helyét mélységes szánalom foglalta el. Bármily borzalmas volt is a bátyja, Nikoláj, a soványságával és beteges külsejével annak előtte, most még jobban megsoványodott, még jobban összeesett. Nem volt rajta egyéb csont és bőrnél.

Hosszú nyakával rángatózva állt ott az előszobában, s miközben lecsavarta magáról a kendőjét, furcsán, szánalmasan mosolygott. Mikor Levin ezt a békességes és alázatos mosolyt megpillantotta, úgy érezte, hogy görcs szorongatja a torkát.

- Ime, eljöttem hozzád, - mondotta Nikoláj tompa hangon, a nélkül, hogy csak egy pillanatra is levette volna a szemét az öcscse arczáról. - Már rég készűltem, de mindig rosszúl voltam. De most nagyon összeszedtem magamat, - mondotta, nagy, sovány kezeivel a szakállát simogatva.

- Úgy, úgy! - felelt Levin, s most, mikor csókolódzás közben érezte az ajkával a bátyja testének teljes kiaszottságát és közelről látta nagy és furcsán csillogó szemeit, még jobban megborzadt tőle.

Pár héttel ezelőtt Levin Konsztantin azt írta volt a bátyjának, hogy annak a kis résznek az eladása révén, a mely felosztatlanúl megmaradt a házban, most fölveheti az ő reá eső részt, körülbelül vagy kétezer rúblt.

Nikoláj azt mondta, hogy most eljött ezt a pénzt fölvenni, főképpen pedig azért, hogy egy kis időt töltsön a fészkében, megérintse a földjét, hogy mint a hősök, új erőt merítsen belőle további működéséhez. Mind nagyobb görnyedtsége, s termetéhez mérten ijesztő soványsága ellenére is a mozdúlatai, mint rendesen, gyorsak és hevesek voltak. Levin bevezette őt a szobájába.

A bátyja különös gonddal öltözött át, a mit azelőtt nem tett, megfésülte ritka és fölálló haját s mosolyogva ment föl hozzá.

A legjobb és legvídámabb hangúlatban volt, a milyennek őt Levin, gyermekkorában nagyon sokszor látta. Még Ivanovics Szergejről is minden harag nélkül emlékezett meg. Mikor Mihajlovna Agafjával találkozott, eltréfált vele, s a régi cselédek után kérdezősködött tőle. Deniszycs Parthen halálának híre kellemetlenűl hatott rá. Réműlet tükröződött az arczán; de csakhamar összeszedte magát.

- Elég öreg volt már, - mondotta és másra vitte át a szót. - Most itt maradok nálad vagy két hónapig, aztán megyek Moszkvába. Tán nem is tudod, hogy Mjahkov valami állást ígért nekem, s hogy szolgálatba akarok lépni. Most egészen másképpen rendezem be majd az életemet, - folytatta. - Azt tudod, hogy azt a nőt elkergettem?

- Nikolájevna Máriát? Hogyan, miért?

- Eh, utálatos egy nő volt! Tömérdek kellemetlenséget okozott nekem. - De azt, hogy milyenek voltak ezek a kellemetlenségek, nem mondta el. Csak nem mondhatta el, hogy azért kergette el Nikolájevna Máriát, mert a teát gyöngére főzte, s főképpen azért, mert úgy bánt vele, mint valami beteg emberrel. - De meg egészben véve, most teljesen meg akarom változtatni az életmódomat. Persze, mint mindenki, én is tettem bolondokat, de a vagyonom - az a legutolsó, azt nem sajnálom. Csak egészség volna, no de, hála Istennek, ez is megjavúlt.

Levin csak hallgatta és elgondolkozott, de sehogy' se tudta kieszelni, mit mondjon. Alkalmasint Nikoláj is ugyanígy volt vele; kezdte kérdezgetni az öcscsét a dolgai felől; és Levin örült, hogy magáról beszélhetett, mert legalább nem kellett alakoskodnia. Elmondta bátyjának a terveit és a vállalkozásait.

A bátyja csak hallgatta, de nyilván nem igen érdeklődött irántuk.

Ez a két ember oly közeli rokonságban, s egyáltaljában oly közel állott egymáshoz, hogy a legcsekélyebb mozdulat, a hangnak egy-egy fínom árnyalata többet mondott mindkettőjüknek, mint a mit szavakkal ki lehetett volna fejezni.

Most egy gondolatuk volt mindkettőjüknek: Nikoláj betegsége és közeli halála, mely minden mást elnyomott. De sem egyikük, se másikuk nem mert róla beszélni, s így mindaz, a mit egymásnak mondottak, távolról se fejezte ki azt, a mi őket kizárólag foglalkoztatta, mindaz merő hazugság volt. Soha még Levin nem örült annyira annak, hogy vége lett az estének és ideje volt aludni menni. Soha semmiféle idegen emberrel szemben, semmiféle hivatalos látogatás alkalmával nem volt olyan természetellenes, olyan hazug, mint ma. S ennek a természetellenességnek a tudata s az a felett érzett megbánás csak még természetellenesebbé tették őt. Sírni szeretett volna haldokló, kedves bátyján, s azt kellett hallgatnia, arról kellett vele beszélgetnie, hogy hogy' fog ezentúl élni.

Miután a ház nedves volt, s csak egyetlen szobában fűtöttek, Levin a maga szobájában helyezte el a bátyját egy spanyolfal mögött.

A bátyja lefeküdt, és akár aludt, akár nem, mint afféle beteg, folyton hánykolódott, köhécselt, s a mikor nem tudta kiköhögni magát, mormogott. Olykor, a mikor nehéz lett a lélekzete, fölsóhajtott: „Óh Istenem!" Másszor mikor valami fojtogatta, bosszúsan fölkiáltott: „Az

ördögbe is!” Levin ezt hallva, sokáig nem tudott elaludni. A legkülönfélébb gondolatok foglalkoztatták, de minden gondolatnak egy volt a vége - a halál.

A halál, minden létezőnek elkerülhetetlen vége, most először jelent meg előtte leküzdhetetlen erejében. És az a halál, mely most az ő szeretett bátyjában, a ki félálomban sóhajtozott és egykedvű megszokással hol az Istent, hol az ördögöt emlegette, jelen volt, éppenséggel nem volt már oly messze, mint annakelőtte hitte. Ott ólálkodott már ő benne is, - ezt érezte. Ha ma nem, hát holnap, ha holnap nem, hát harmincz év múlva,... s vajon nem tökéletesen mindegy-e ez? De hogy mi volt voltaképpen ez az elkerülhetetlen halál, azt nemcsak hogy nem tudta, nemcsak hogy nem gondolt rá soha, de nem is tudott, nem is mert rá gondolni.

„Én itt dolgozom, akarok tenni valamit, s megfeledkeztem arról, hogy mindennek vége lesz, hogy itt - a halál.”

Görnyedten ült ott a sötétben az ágya szélén, s a térdeit átkarolva, lélekzetét visszafojtva gondolkozott. De minél inkább megfeszítette az elméjét, csak annál világosabbá lett előtte, hogy ez kétségkívül így van, hogy csakugyan elfelejtett, elnézett az életben egy kis körülményt, - azt, hogy eljön a halál és véget vet mindennek, hogy voltaképpen nem is érdemes semmibe belekapni, s hogy ezen segíteni teljes lehetetlenség. Biz’ ez rettenetes, de így van.

„De hiszen én még élek. Mitévő legyek hát most, mitévő legyek?” - kérdezte magában kétségbeesetten. Meggyújtotta a gyertyát, óvatosan fölkelt, odament a tükörhöz és elkezdte nézni az arczát meg a haját. Bizony, a halántékain már ősz hajszálak mutatkoztak. Kinyitotta a száját. A hátsó fogai már romlani kezdtek. Megnézte izmos karjait. Sok erő volt még bennük. De Nikolenykának is, a ki tüdejének a romjaival ott zihált az ágyon, szintén erőteljes volt valamikor a teste. És egyszerre eszébe jutott, a mint gyerekkorukban egyszerre feküdtek le aludni, s csak azt lesték, hogy Bogdanycs Fedor kitegye a lábát az ajtón, hogy aztán elkezdjék egymást párnákkal hajigálni, s elkezdjenek kaczagni, oly féktelenül kaczagni, hogy a Bogdanycs Fedortól való félelem se tudta bennük az életörömnek ezt a habzó és túláradó öntudatát fékentartani. „Most pedig, ime ott az a beesett és üres mell... itt pedig én, a ki nem tudom miért, és mi lesz velem...”

- K-ha! K-ha! Az ördögbe is! Mit babrálsz ott, hogy nem alszol? - kiáltott rá most a bátyjának a hangja.

- Nem tudom, mi az, nem tudok aludni.

- Én meg jól aludtam, most már nem gyötör az izzadság. Nézd csak, tapintsd meg az ingemet. Úgy-e, nem izzadok?

Levin megtapintotta, kijött a spanyolfal mögül, eloltotta a gyertyát, de azért soká nem tudott elaludni. Alig hogy valamelyest tisztábban állott előtte az a kérdés, hogy’ éljen, máris egy új megoldhatatlan kérdés meredt rá - a halál.

„Meg fog halni, tavaszra meg fog halni, ám hogy’ segítsek rajta? Mit mondjak neki? Mit tudok én hozzá? Hiszen meg is feledkeztem *róla*, hogy *van*.”

XXXII.

Levin már régen azt a megfigyelést tette, hogy ha az ember megcsömörlik az emberek túlzott előzékenységétől és alázatosságától, csakhamar tűrhetetlenné válik túlságosan követelő és kötekedő föllépésük. Érezte, hogy a bátyjával ugyanígy lesz. És csakugyan, Nikoláj szelídsé-

ge nem sokáig tartott. Mindjárt másnap reggel ingerlékenynyé lett, minduntalan szándékosan belekötött az öcscsébe, miközben iparkodott őt a legérzékenyebb pontokon érinteni.

Levin hibásnak érezte magát, de nem tudott a dolgon segíteni. Érezte, hogy ha mindaketten nem alakoskodtak volna, hanem, a mint mondani szokás, a szívük szerint beszéltek volna egymással, vagyis csak azt mondták volna ki, a mit gondolnak és éreznek, akkor akár folyton csak egymás szemébe néztek volna és Konsztantin csak azt hajtogatta volna: „meghalsz, meghalsz!"- Nikoláj pedig váltig azt felelgette volna: „tudom, hogy meghalok; de félek, félek, félek!" Más egyebet nem is mondhattak volna, ha a szívük szerint beszélnek. De így nem lehetett élni, s azért Konsztantin megpróbálta megcselekedni azt, a mit egész életében próbált, de sohase tudott, azt, a mihez tapasztalatai szerint egyes emberek olyan pompásan értettek, s a mi nélkül úgyszólván lehetetlen volt meglenni: megpróbálta nem azt mondani, a mit gondolt, és állandóan érezte, hogy nem megy a dolog, s attól tartott, hogy a bátyja egyszerre csak rajtacsípi ezen, s fölháborodik rajta.

Harmadik nap Nikoláj felszólította az öcscsét, hogy fejtse ki előtte még egyszer a terveit, s nemcsak hogy elítélte, de szándékosan a communismussal iparkodott azokat összeköttetésbe hozni.

- Voltaképpen te itt egy idegen gondolatot sajátítottál el, de eltorzítottad, s most olyasmire akarod alkalmazni, a mire éppenséggel nem alkalmazható.

- De hiszen mondom neked, hogy az egésznek semmi köze a communismushoz. A communisták tagadják a tulajdon, a tőke, az örökösödés jogosúltságát, én pedig, a nélkül, hogy ezt a fő *stimulus*-t tagadnám, (Levin maga is ellenszenvesnek tartotta, hogy ilyen szavakat használt, de azóta, hogy úgy belemelegedett a munkájába, akaratlanúl is mind gyakrabban kezdett nemorosz szavakat használni), csak a munkát akarom szabályozni.

- Hiszen éppen ez az, elsajátítottál egy idegen eszmét, lenyested róla mindazt, a miben voltaképpen az ereje rejlik, s most el akarod hitetni, hogy ez valami új, - mondotta Nikoláj, bosszúsan ránczigálva a nyakkendőjét.

- De hiszen az én eszmémnek semmi köze a...

- Ott, - szólott Levin Nikoláj gonoszúl csillogó szemekkel és gúnyosan mosolyogva, - ott legalább van a világosságnak, a kétségtelenségnek valami, hogy úgy mondjam, geometriás ingere. Lehet, hogy utópia az egész. De tegyük föl, hogy lehetséges az egész múltból tabula rasát csinálni: nincs tulajdon, nincs család,... akkor majd a munka is szabályozódik. Nálad azonban semmi sincsen...

- De mért zavarod össze a dolgot? Én sohase voltam communista.

- Én meg voltam, és azt találom, hogy bár észszerű, de még korai a dolog, hanem azért van jövője, épp úgy, mint a kereszténységnek az első századokban.

- Én csak azt hiszem, hogy a munkaerőt csak természettudományi szempontból kell venni, vagyis tanulmányozni, megösmerni a sajátságait, és...

- Csakhogy ez teljesen hiábavaló. Ez az erő, fokozatos fejlődésével párhúzamosan maga is megtalálja a működésének megfelelő módozatokat. Mindenütt voltak rabok és metayers-ek; nálunk is van robot-munka, van árenda, van móba, - mit akarsz hát többet?

Levin ezeknél a szavaknál egyszerre fölpattant, mert a lelke fenekén maga is attól tartott, hogy ez csakugyan igaz, igaz, hogy ő a communismus és a határozott formák közt ingadozott, - a mi pedig aligha lehetséges.

- Én módot keresek arra, hogy én reám meg a munkásra nézve egyaránt haszonnal dolgozhassunk. Úgy akarom szervezni... - felelt hevesen.

- Nem akarsz te semmit se szervezni; egyszerűen, mint teljes világéletedben, most is eredetieskedni akarsz, be akarod bizonyítani, hogy te nem egyszerűen aknázod ki a parasztokat, hanem egy eszme kapcsán.

- Ám, ha így gondolkodol, - hagyjuk! - felelt Levin, érezvén, hogy balorczájának egyik izma feltartóztathatatlanúl kezd rángatózni.

- Neked sohase voltak és nincsenek is meggyőződéseid, egyszerűen a hiúságodat akarod legyezgetni.

- Ám legyen, de hagyj már békét!

- Hagyok is! Úgy is már rég ideje volna, hogy elvinne az ördög! Sajnálom is már, hogy eljöttem!

Bármennyire iparkodott is Levin később a bátyját csillapítani, Nikoláj hallani sem akart semmiről, s azt mondta, hogy sokkal jobb lesz, ha megint elválnak; Konsztantin látta, hogy a bátyjára nézve egyszerűen elviselhetetlenné vált az élet.

Nikoláj már teljesen fölkészült volt az utazásra, mikor Konsztantin megint odalépett hozzá, és erőltetetten kérte, hogy bocsásson meg, ha netán valamivel megsértette.

- Micsoda nagylelkűség! - szólott Nikoláj és elmosolyodott. - Ha azt akarod, hogy neked legyen igazad, megszerezhetem neked ezt az örömet. Igazad van; de azért én mégis elmegyek!

Közvetlenűl az elutazás előtt Nikoláj megcsókolta az öcscsét, és egyszerre szokatlanúl komoly pillantással így szólt:

- Azért még se gondolj reám haraggal, Kosztya! - és remegett a hangja.

Egyedül ez a pár szó volt igazán őszinte. Levin megértette, hogy ezek mögött a szavak mögött ott volt: „Látod és tudod, hogy rosszúl vagyok, s hogy lehet, többé nem is látjuk egymást". Levin ezt megértette, s kicsordúltak a szeméből a könnyek. Még egyszer megcsókolta a bátyját, de nem tudott és nem volt képes semmit se mondani neki.

A bátyja elutazása után harmadnapra Levin is elutazott külföldre. Mikor a vasúton Scserbaczkijval, Kiti nagybátyjával találkozott, Levin nagyon meglepte őt a komorságával.

- Mi lelt? - kérdezte tőle Scserbaczkij.

- Semmi, nem sok öröme van az embernek a világon.

- Hogy-hogy' nem sok? Jer csak velem Párisba, a helyett, hogy valami fürdőre mennél. Majd meglásd, milyen víg ott az élet.

- Nem, nekem már végem. Ideje volna meghalni.

- Micsoda badarság! - szólott Scserbaczkij kaczagva. - Én meg csak most készülök elkezdeni élni.

- Nem is olyan régen, még magam is azt hittem, de most tudom, hogy nemsokára meghalok.

Levin csak azt mondta, a mit az utóbbi időben csakugyan gondolt. Mindenben csak a halált, vagy a halál közeledtét látta. De annál inkább foglalkoztatta az a kérdés, a melynek a megoldására vállalkozott. Valahogyan csak el kellett tölteni az életet, míg el nem jön a halál. Homályba borult előtte minden; de éppen ennek a homálynak a következtében érezte, hogy ebben a sötétségben az egyetlen vezérfonal a munkája, s ezért végső erejét is összeszedve, görcsösen ragaszkodott hozzá.

NEGYEDIK RÉSZ.

I.

Kareninék, a férj és a feleség, továbbra is egy födél alatt éltek, naponta találkoztak, de egymásra nézve teljesen idegenek voltak. Alexandrovics Alexej szabályúl tűzte ki magának, hogy mindennap találkozzék a feleségével, nehogy a cselédségnek alkalma legyen találgatásokba bocsátkozni, de azért az otthoni ebédeket lehetőleg elkerülte. Vronszkij sohase fordult meg Alexandrovics Alexej házában, de Anna azért találkozott vele házon kívül, s ezt az ura is tudta.

A helyzet mindhármukra nézve kínos volt, s egyiküknek se lett volna ereje hozzá, hogy ebben az állapotban akár csak egyetlen napot is átéljen, ha nem számított volna rá, hogy a helyzet megváltozik, s hogy az egész csak egy, bár gyötrelmes, de időleges akadály, mely azonban el fog múlni. Alexandrovics Alexej arra várt, hogy ez a szenvedély elmúlik, mint a hogy' minden el szokott múlni, hogy a dologról majd megfeledkezik mindenki, s tiszta marad a neve a meggyaláztatástól. Anna, a kitől ez a helyzet függött s a kire nézve a leggyötrelmesebb volt, azért tűrt, mert nemcsak hogy számított rá, de mélyen meg volt győződve, hogy mindez hamarosan megoldódik és tisztába jön. Hogy mi az, a mi ezt a helyzetet megoldja, azt nem tudta határozottan, de erősen meg volt győződve róla, hogy ez a valami most már nagyon hamar be fog következni. Vronszkij, a ki önkéntelenül is teljesen alárendelte magát neki, szintén várta valami tőle teljesen független eseménynek a bekövetkezését, a mely az összes nehézségeket hivatva lesz eloszlatni.

Tél derekán Vronszkij egy rendkívül unalmas hetet élt át. Beosztották egy Pétervárra érkezett külföldi herczeg mellé, a kinek Pétervár nevezetességeit kellett megmutogatnia. Vronszkij már magában véve mutatós legény volt; ezenkívül megvolt benne annak a művészete, hogy méltósággal, de egyúttal tiszteletteljesen is viselkedjék, s végül hozzá volt szokva az ilyesfajta személyiségekkel való érintkezéshez; mindezeknél fogva ő volt az, a kit a herczegnek bemutattak. De kötelezettségei nagyon terheseknek bizonyúltak. A herczeg semmi olyat sem akart elmulasztani, a miről otthon esetleg megkérdezhették tőle: vajon látta-e ezt meg ezt Oroszországban; de meg, a mennyire lehetett, maga is ki akarta aknázni az orosz szórakozásokat. Mindakét szempontból Vronszkijnak kellett őt kalauzolni. Délelőttönkint a nevezetességeket nézték meg; esténkint pedig a nemzeti szórakozásokban iparkodtak résztvenni. A herczeg még a herczegek közt is ritka jó egészségnek örvendett; a testgyakorlás és testének gondos ápolása révén olyan erőre tett szert, hogy az élvezetekben való féktelensége ellenére is olyan üde volt, mint egy nagy, zöld és fényes hollandi ugorka. A herczeg sokat utazott, és úgy találta, hogy a közlekedési módozatok mostani könnyűségének egyik legfőbb előnye, a nemzeti szórakozások könnyebb hozzáférhetősége. Járt Spanyolországban s ott szerenádokat adott, s összeszűrte a levet egy spanyol leánynyal, aki mandolinán játszott. Svájczban zergére vadászott. Angliában vörös frakkba öltözve sövényeket ugratott keresztül és fogadásból kétszáz fáczánt lőtt egy nap. Törökországban a háremeket járta végig, Indiában elefánton útazott, most Oroszországban pedig meg akarta ízlelni az összes nemzeti szórakozásokat.

Vronszkijnak, a ki úgyszólván a fő-szertartásmester szerepét töltötte be mellette, nagy fáradságába került mindazokat az orosz szórakozásokat megrostálni, a melyeket különböző személyiségek ajánlottak volt a herczegnek. Volt azok közt ügető-verseny, fánk-evés, medvevadászat, trojka, czigányozás, és pohártörésekkel élénkített hamisítatlan orosz tivornya. És a herczeg rendkívüli könnyedséggel sajátította el az orosz szellemet, egész tálczákra való

edényeket tördösött össze, czigányleányt ültetett az ölébe, s úgy látszott, mintha azt kérdezné, vajon van-e még valami, vagy mindössze ennyiből áll az orosz szellem?

Az összes orosz szórakozások közt voltaképpen legjobban tetszettek a herczegnek a franczia színésznők, egy ballet-tánczosnő és a fehérkupakos pezsgő. Vronszkijnak már volt gyakorlata a herczegekkel; de - azért-e, mert az utóbbi időben ő maga nagyon megváltozott, vagy azért, mert nagyon is közel volt hozzá ez a herczeg, - ez a hét rendkívül terhesnek tetszett előtte. Egész héten át szüntelenül olyasféle érzés bántotta, mint a minő azé az emberé lehet, a kit odaállítanak egy veszélyes őrült mellé, a kitől fél, s a kinek a közelsége révén a maga eszéért is aggódik. Vronszkij állandóan szükségét érezte annak, hogy soha egy pillanatra se engedjen a szigorúan hivatalos tisztelet hangjából, nehogy esetleg orrot kapjon. A herczeg viselkedése, még azokkal az emberekkel is, a kik Vronszkij legnagyobb csodálkozására majd kibújtak a bőrükből, csak hogy orosz szórakozásokkal kedveskedjenek neki, határozottan lenéző volt. Itélete az orosz nőkről, a kiket tanulmányozni akart, nem egyszer a fölháborodás pírjával borították el Vronszkij arczát. De a legfőbb ok, a miért a herczeg Vronszkijnak különösen terhére volt, az volt, hogy önkéntelenül is magamagát látta benne. S az, a mit ebben a tükörben látott, a hiúságának éppenséggel nem hízelgett. A herczeg rendkívül ostoba, nagyon elbizakodott, fölötte egészséges és igen tiszta ember volt, egyéb semmi. Ezenkívül gavallér is volt, az igaz, s ezt Vronszkij se tagadhatta. Sima és mesterkéletlen volt a magasabb rangúakkal, szemtelen és egyszerű a magához hasonlókkal való érintkezésben, és lenézően kedélyes az alantasakkal szemben. Vronszkij maga is ilyen volt s ezt nagy érdemnek tartotta; csakhogy a herczeggel szemben ő az alantasak közé tartozott; s így kedélyesen lenéző modorán fölháborodott.

- Buta marha! Talán bizony magam is ilyen vagyok? - gondolta magában.

Bármint volt légyen is a dolog, mikor hetednapra, a herczegnek Moszkvába való elutazása előtt elbúcsúzott, és köszönetet kapott tőle, boldog volt, hogy ebből a kényelmetlen helyzetből s ettől a kellemetlen tükörtől megszabadult. Az állomáson vett búcsút tőle, a medvevadászatról hazajövet, a hol egész éjjelen át az orosz virtust mutatták be neki.

II.

Hazaérkezvén Vronszkij, levelet talált otthon Annától. Ezt írta neki: „Beteg vagyok és boldogtalan. Nem mehetek ki, de viszont nem lehetek meg tovább a nélkül se, hogy magát lássam. Jöjjön el estére. Hét órakor Alexandrovics Alexej ülésre megy és ott marad tízig.” Miután egy pillanatig eltűnődött annak a furcsa voltán, hogy az urának ama követelése ellenére, hogy őt ne fogadja, most egyenesen oda hívja őt magához, elhatározta, hogy elmegy.

Vronszkijt ezen a télen ezredessé léptették elő, a mikor is kilépett az ezredből s a magánéletbe vonúlt. Miután megreggelizett, legott ledőlt a pamlagra s öt percz múlva az utolsó napokban átélt útálatos jelenetek emlékei összezavarodtak és összefolytak előtte Annának és annak a medve-nyomozó parasztnak a képével, a ki a medvevadászaton olyan fontos szerepet játszott, és csakhamar elaludt. Sötét volt már, mire réműlettől reszketve fölébredt, és sietve gyertyát gyújtott. „Mi az? Mi az? Micsoda borzalmas dolgot láttam álmomban? Igen, igen. Az a paraszt, úgy tetszik, egy mocskos, bozontos szakállú, apró emberke, lehajolva valamit csinált, és egyszerre franczia nyelven furcsa szavakat mondott. Igen, más semmi sem történt álmomban, - mondotta magában. - De hát mért volt ez akkor olyan borzasztó?” Élénken visszaemlékezett megint arra a parasztra s azokra a furcsa szavakra, a melyeket kiejtett, - és hideg borzongás futott át a hátán.

„Micsoda badarság!” - gondolta magában Vronszkij, s az órájára nézett.

Már félkilencz volt. Csengetett az inasának, szaporán felöltözött és kiment a pitvarba, teljesen megfeledkezvén az álmáról s csak azon gyötrődött, hogy így elkésett. Kareninék kapujához érve, az órájára nézett, s azt látta, hogy tíz percz múlva kilencz óra. A kapu előtt egy magas és keskeny kocsi állott, a melybe két szürke volt befogva. Megösmerte Anna fogatát. „Hozzám készül, - gondolta Vronszkij, - de jobb is volna. Kellemetlen nekem bemennem ebbe a házba. No, de mindegy, nem bújhatok el”, - mondotta magában, és annak az embernek a gyermekkora óta megszokott modorával, a kinek semmi oka sincs szégyenkezni, kiugrott a szánból s az ajtóhoz lépett. Az ajtó kinyílt s a kapus egy plaiddel a kezében a kocsist szólította. Vronszkij, a ki nem igen szokott apróságokra ügyelni, most észrevette azt a csodálkozó kifejezést, a melylyel a kapus ránézett. Az ajtóban Vronszkij csaknem összeütközött Alexandrovics Alexejjel. A gáz lángja egyenesen megvilágította vértelen, beesett arczát a fekete kalap alatt és fehér nyakkendőjét, mely a hódprémes bunda alól kivillant. Karenin mozdulatlan, homályos szemei rámeredtek Vronszkij arczára. Vronszkij meghajtotta magát, és Alexandrovics Alexej az ajkait összeharapva, a kalapjához emelte a kezét és tovább ment. Vronszkij látta, a mint a nélkül, hogy hátra nézett volna, beült a kocsijába, az ablakon át bevette a plaidet és a látcsövét s eltűnt. Vronszkij belépett az előszobába. A szemöldökeit összeránczolta, s a szemei gonosz és büszke fénynyel csillogtak.

„Ez aztán a helyzet! - gondolta magában. - Ha küzdene, helytállna a becsületéért, akkor legalább tehetnék valamit s kifejezést adhatnék az érzelmeimnek; de ez a gyengeség vagy hitványság... Beleállít engem a csaló szerepébe, mikor én nem akartam s nem is akarok az lenni.”

Azóta, hogy Annával a Vrede-kertben beszélt, Vronszkijnak megváltoztak a nézetei. Önkéntelenül alárendelvén magát Anna gyöngeségének, a ki teljesen átengedte magát neki és csak tőle várta sorsának az eldöntését, úgyannyira, hogy már előre mindenbe belenyugodott, már rég megszűnt azt hinni, hogy ez a viszony úgy végződhessék, mint annak idején remélte. Becsvágyó tervei megint a háttérbe szorultak, s érezvén, hogy kilépett a tevékenységnek abból a köréből, a melyben minden meg volt határozva, teljesen átengedte magát az érzelmének, s ez az érzés mind erősebben és erősebben odafűzte őt ő hozzá.

Még az előszobában hallotta távolodó lépteit. Tudta, hogy hallgatózva várt reá, most pedig visszatért a fogadószobába.

- Nem! - kiáltott föl Anna, mikor őt megpillantotta, s első szavainál könnyek szöktek a szemébe, - nem, ha ez tovább is így tart, akkor még sokkal, sokkal hamarabb be fog következni!

- De hát mi, drágám?

- Mi! Én várok, gyötrődöm, egy órát, kettőt... De nem, nem szólok!... Nem tudok veszekedni veled. Alkalmasint nem jöhettél. Nem, nem szólok!

Mindkét kezét rátette a vállára és hosszú ideig mély, átszelleműlt és fürkésző tekintettel nézett reá. Tanulmányozta az arczát, milyen lett azóta, hogy nem látta. Mint minden találkozásuk alkalmával, úgy most is a képzeletében róla alkotott képet, (mely hasonlithatatlanúl szebb, s a valóságban szinte lehetetlen volt), összehasonlította avval, a milyen valóságban volt.

III.

- Találkoztál vele? - kérdezte, mikor leültek az asztalhoz a lámpa alá. - Ime a büntetés azért, hogy elkéstél.

- Jó, jó, de hát hogy' esett a dolog? Hiszen az ülésben kellett volna lennie?

- Ott is volt, de visszajött és megint elment valahová. De nem baj. Ne is beszélj erről. Hol voltál? Mindig csak avval a herczeggel?

Anna ösmerte az ő életének minden legapróbb részletét, Vronszkij be akarta vallani, hogy egész éjjel nem aludt, s elaludta az időt, de izgatott és boldog arczára pillantván, lelkiösmereti furdalást érzett. Igy aztán azt mondta, hogy el kellett mennie jelentést tenni a herczeg elutazásáról.

- De most aztán vége? Elutazott?

- Hála Istennek, vége. Nem is hiszed, ez az egész dolog milyen kiállhatatlan volt nekem.

- Miért? Hiszen ez az a mindennapi élet, a melyet ti, fiatal emberek folytattok, - mondotta, a szemöldökét összehúzván, fogta a horgolását, mely ott hevert az asztalon, s a nélkül, hogy Vronszkijra nézett volna, elkezdte belőle kiszabadítani a horgolótűjét.

- Én már rég szakítottam evvel az élettel, - szólott Vronszkij, s elbámulván arczkifejezésének az elváltozásán, iparkodott kitalálni ennek a jelentőségét. - És bevallom, - tette hozzá, mosoly közben sűrű fehér fogait mutogatva, - egész héten át, a mint ezt az életet láttam, mintha csak tükörbe néztem volna, a mi, mondhatom, nagyon kellemetlen volt.

Anna kezében tartotta a horgolását, de nem horgolt, hanem furcsa, csillogó és szinte ellenséges indulatú tekintettel nézett rá.

- Ma reggel itt volt Liza, - eddig még Ivanovna Lydia grófnő ellenére se félnek hozzám jönni, - vetette közbe, - s beszélt a ti athéni estétekről. Micsoda förtelem!

- Éppen azt akartam mondani, hogy...

Anna közbevágott.

- Ez az a Thérèse volt, úgy-e, a kit te azelőtt is ismertél?

- Azt akartam mondani...

- Milyen útálatosak vagytok ti férfiak! Hogy nem tudjátok megérteni, hogy egy asszony nem feledhet el ilyesmit, - mondotta, mind jobban nekihevűlve, s evvel elárulta fölháborodásának az okát. - Különösen egy olyan nő, a kinek nincs módjában az életedet megösmerni. Mit tudok én? Mit tudtam én? - szólott, - azt a mit te elmondasz nekem. S mit tudom én, most is igazat mondasz-e nekem?...

- Anna! Te sértegetsz. Talán nem hiszel nekem? Hát nem megmondtam, hogy egyetlen gondolatom sincs, a melyet neked meg ne mondanék?

- Igen, igen, - mondotta Anna, szemlátomást iparkodván a féltékenység gondolatait elűzni. - De ha tudtad volna, milyen nehéz a lelkem!... Én hiszek, hiszek neked... De hát mit is akartál mondani?

De Vronszkijnak hirtelenében nem jutott eszébe, hogy mit akart mondani. A féltékenységnek ezek a rohamai, a melyek Annánál az utóbbi időben mind gyakrabban ismétlődtek, megrémítették s bármennyire iparkodott is ezt leplezni, lehűtötték őt iránta, bár jól tudta, hogy a féltékenység oka nem más, mint az iránta való szerelem. Hányszor elmondotta magában, hogy az ő szerelme valóságos boldogság rá nézve; és ime, Anna szerette őt, úgy, a hogy' csak olyan asszony tud szeretni, a kire nézve a szerelem fölér az élet minden más gyönyörűségével, - ő pedig most sokkal messzebb volt a boldogságtól, mint akkor, a mikor elutazott utána Moszkvából. Akkor boldogtalannak tartotta magát, de a boldogság még ott volt előtte; most pedig úgy érezte, hogy a legnagyobb boldogság már mögötte van. Anna egyáltaljában nem az

volt, a kinek őt eleinte látta. Erkölcsileg is, testileg is megváltozott, még pedig a hátrányára. Egészen elhízott s mialatt arról a színésznőről beszélt, valami gonosz, szinte torz kifejezés ült az arcán. Vronszkij úgy nézett rá, a mint az ember egy leszakított és hervadásnak indult virágra szokott nézni, a melyben csak nagy nehezen tudja azt a szépséget felfedezni, a melyért leszakította és pusztulásra szánta. És mégis, úgy érezte, hogy akkor, a mikor a szerelme erősebb volt, ha nagyon akarta volna, tán ki tudta volna tépni a szívéből ezt a szerelmet; de most, a mikor, mint ebben a pillanatban is, úgy tetszett neki, hogy semmi szerelmet sem érez iránta, tudta, hogy vele való viszonyát nem lehet többé megszakítani.

- Nos hát, mit akartál a herczegről mondani? Én elűztem, elűztem az ördögöt, - tette hozzá. Ördögnek hívták egymás közt a féltékenységet. - Mit is kezdtél mondani a herczegről? Mért volt annyira terhedre?

- Óh, kiállhatatlan! - mondotta Vronszkij, iparkodván elcsípni az elfeledett gondolat fonalát. - A herczegnek egyáltaljában nem válik előnyére, ha az ember közelebbről megösmeri. Ha jellemezni akarná az ember, azt kellene mondani róla, hogy egy pompásan táplált állat, a minő a kiállításokon első érmet szokott kapni, de egyéb semmi, - mondotta Vronszkij bosszúsan, s evvel sikerült Anna érdeklődését fölkeltenie.

- Ugyan, lehetséges? - felelt Anna. - De azért sokat látott, művelt ember, úgy-e?

- Ez egészen másfajta műveltség - az ő műveltségük. Nyilvánvaló, hogy csakis azért művelt, hogy joga legyen a műveltséget lenézni, a mint hogy le is néz mindent, az állati élvezeteket kivéve.

- De hiszen ti mindnyájan szeretitek ezeket az állati élvezeteket, - jegyezte meg Anna, s megint észrevette azt a komor pillantást, mely kerülte az ő tekintetét.

- De hát miért véded annyira? - kérdezte Vronszkij mosolyogva.

- Én nem védem, nekem tökéletesen mindegy; de én azt hiszem, hogy ha te csakugyan nem szeretnéd ezeket az élvezeteket, akkor lemondhattál volna. De persze neked nagy élvezet az, Thérèse-t Éva jelmezében látni...

- Már megint, megint az ördög! - mondotta Vronszkij s fogta Anna kezét, melyet ez az asztalra tett, és megcsókolta.

- Igen, de én nem tehetek róla! Te nem tudod, mennyit szenvedtem, mialatt vártalak! Én azt hiszem, nem vagyok féltékeny. A mint hogy nem is vagyok az. S a mikor itt vagy velem, hiszek is neked, de a mikor egyedül folytatod valahol reám nézve megfoghatatlan életedet...

Elfordult tőle, végre kiszabadította a horgolásból a tűt, és a mutatóújja segélyével szaporán kezdte egymásután fölszedegetni a lámpa fényében csillogó fehér gyapjuszálnak a szemeit, s kivarrott ujjasban lévő fínom csuklója gyorsan és idegesen kezdett mozogni.

- De hát hogyan? Hol találkoztál Alexandrovics Alexejjel? - csendűlt meg egyszerre, szinte természetellenesen a hangja.

- Az ajtóban akadtunk össze.

- S ő köszönt neked?

Elnyújtotta az arczát, s a szemét félig behunyván, gyorsan elváltoztatta az arczkifejezését, s egymásba tette a kezeit, miközben Vronszkij egyszerre ugyanazt a kifejezést fedezte föl; szép arczában, a melylyel Alexandrovics Alexej köszönt volt neki. Vronszkij elmosolyodott, ő pedig vídáman fölkaczagott, avval a kedves, öblös nevetéssel, a mely lényének egyik legfőbb bája volt.

- Én határozottan nem értem őt, - szólott Vronszkij. - Ha a te vallomásod után, ott a nyaralóban, szakított volna veled, ha párbajra hítt volna engem, jó, - de ezt nem értem: hogy' képes egy ilyen helyzetet elviselni. - Mert hogy szenved, az nyilvánvaló.

- Ő? - szólott Anna gúnyos mosolylyal. - Ő teljesen meg van magával elégedve.

- De hát akkor miért gyötörjük magunkat mi, a mikor olyan másként lehetne minden!

- Csak ő nem. Azt hiszed, én nem ösmerem őt, meg azt a hazugságot, a mely az ő egész lényét átjárja? Hát tán lehetséges úgy élni, - ha csak valamelyes érzés van is az emberben, - mint a hogy' ő él most én velem? Nem ért, nem érez ő semmit. Hát képzelhető az, hogy egy ember, a kiben csak egy mákszemnyi érzés is van, bűnös feleségével egy födél alatt éljen? Lehetséges-e, hogy szóba álljon vele? Sőt még *tegezze* is?

S megint önkéntelenül eszébe jutott az ő „Te, ma chère, te Anná!"-ja.

- Ez nem férfi, nem ember, hanem báb! Ezt tán senki se tudja, de én tudom. Oh, ha én volnék az ő helyében, már rég megöltem, darabokra téptem volna azt az asszonyt, a ki olyan, mint én, nem hogy azt mondtam volna neki: te, ma chère, Anna. Ez nem ember, hanem egy miniszteriumbeli gép. Nem tudja megérteni, hogy én voltaképpen a te feleséged vagyok, ő pedig egy teljesen fölösleges, idegen ember... Ne, ne is beszéljünk róla!...

- Nincs igazad, nincs igazad, drágám! - mondotta Vronszkij, iparkodván őt lecsillapítani. - De mindegy, ne beszéljünk hát róla. Mondd el, mit műveltél? Mi történik veled? Hogy' van a betegséged, s mit mondott az orvos?

Anna gúnyos örömmel nézett rá. Nyilván még más nevetséges és torz vonásokat is fedezett föl az urában, s csak az alkalmat várta, hogy ezeket is elmondhassa.

De Vronszkij folytatta:

- Én azt gyanítom, hogy ez nem is betegség, hanem egyszerűen a te mostani állapotod. Mikorra is várod?

A gúnyos fény kialudt a szemeiben, de egy másfajta mosoly, - valami csöndes és ő előtte ismeretlen bánat jele, - váltotta föl előbbeni kifejezését.

- Nemsokára, nemsokára. Te azt mondottad, hogy a mi helyzetünk gyötrelmes, és meg kell oldódnia. Ha tudnád, hogy milyen terhes ez a helyzet nekem, s mit nem adnék érte, hogy téged szabadon és bátran szerethesselek! Magam se szenvednék és téged se gyötörnélek a féltékenységemmel... S ez be is fog következni nemsokára, de mégsem oly hamar, a mint mi gondoljuk.

S arra a gondolatra, hogy' fog ez bekövetkezni, olyan szánalomraméltónak tűnt föl maga előtt, hogy könnyek szöktek a szemébe s képtelen volt folytatni. A lámpa fényében csillogó gyűrűs és fehér kezét rátette a karjára.

- Nem úgy lesz ez, a mint mi gondoljuk. Ezt én nem akartam neked megmondani, de te késztettél reá. Nemsokára, nemsokára megoldódik minden, valamennyien meg fogunk nyugodni, s nem szenvedünk többé.

- Nem értem, - szólott Vronszkij, bár nagyon jól értette.

- Te azt kérdezted - mikor? Nemsokára. S én ezt nem fogom túlélni. Ne szakíts félbe! - És beszélt tovább szaporán. - Én ezt tudom, még pedig teljes bizonyossággal. Meg fogok halni, s nagyon örülök, hogy így lesz, s hogy megválthatom magamat és megválthatlak benneteket.

Könnyek peregtek a szemeiből; Vronszkij lehajolt a kezéhez és elkezdte csókolgatni, iparkodván leplezni az izgatottságát, a melynek bár, mint nagyon jól tudta, semmi alapja se volt, de a melyen azért mégsem tudott uralkodni.

- Így áll a dolog, s így is van a legjobban, - szólott Anna s erősen megszorította a kezét. - Lám, ez az egyetlen, a mi fönnmaradt a számunkra.

Vronszkij felocsúdott s fölemelte a fejét.

- Micsoda badarság! - Micsoda esztelen badarságot beszélsz!

- Óh nem, ez - az igazság.

- Mi, mi az az igazság?

- Az, hogy meghalok. Egy álmom volt.

- Álmod? - ismételte Vronszkij, s hirtelen eszébe jutott az a paraszt, a kiről álmodott.

- Igen, álmom, - felelt Anna. - Már régen történt. Azt álmodtam, hogy beszaladtam a hálószobámba, a honnan valamit ki kellett hoznom, vagy a hol valamit meg kellett tudnom: hiszen tudod, hogy' szokott ez az álmokkal lenni, - mondotta réműlten tágra nyitott szemekkel, - s a hálószobámban, a szögletben ott állott valami.

- Óh, micsoda badarság! Hogy' lehet azt hinni,...

De Anna nem engedte magát félbeszakíttatni. Az, a mit el akart mondani, rá nézve nagyon is fontos volt.

- És ez a valami egyszerre megfordult, s akkor láttam, hogy egy bozontos szakállú, félelmes, apró kis parasztocska. Menekülni akarok, de ő ráhajol a batyujára s babrál rajt' valamit a kezeivel.

Meg is mutatta, hogy' babrált a batyujával. Réműlet tükröződött az arczán. És Vronszkijn, a kinek eszébe jutott a maga álma, épp olyan réműlet vett erőt, mely egész lelkét eltöltötte.

- Ő csak babrál, babrál és szaporán, tudod, szinte hadarva így szól francziául: Il faut le battre le fer, le broyer, le pétrir... Én meg réműletemben szerettem volna fölébredni, föl is ébredtem, de csak álmomban. S elkezdtem tünődni rajt', vajon mit jelenthet ez? Mire Kornei így szól hozzám: „Gyermekágyban fogsz meghalni, matyuska, gyermekágyban"... Erre aztán fölébredtem...

- Micsoda badarság, de micsoda badarság! - kiáltott föl Vronszkij, de ő maga is érezte, hogy semmi meggyőző se volt a hangjában.

- De ne beszéljünk erről. Csengess, behozatom a teát. Vagy várj, most nemrég, én...

Egyszerre fölkelt. Arczának a kifejezése egy pillanat alatt elváltozott. A réműlet és az izgatottság helyét valami csöndes, komoly és átszelleműlt figyelem kifejezése váltotta föl. Vronszkij nem tudta fölfogni ennek a változásnak a jelentőségét. Anna egy új életnek a mozgását érezte magában.

IV.

Alexandrovics Alexej, azután, hogy Vronszkijval a saját kapujában találkozott, előre föltett szándékához híven, az olasz operába ment. Ott végig ült két fölvonást és találkozott mindazokkal, a kikkel találkoznia kellett. Hazaérkezvén, figyelmesen megnézte a fogast, s miután

katona-köpenyeget nem látott rajta, szokása szerint bement a szobájába. De, s ez már szokása ellenére volt, nem feküdt le aludni, hanem hajnali három óráig föl és alá járt a szobájában. A harag érzése a felesége iránt, a ki nem akart tekintettel lenni az illendőségre és azt az általa megszabott egyetlen föltételt, hogy a kedvesét a házában ne fogadja, nem akarta teljesíteni, nem hagyott neki békét. Az asszony nem teljesítette az ő követelését, s azért meg kellett büntetnie, s meg kellett valósítania a fenyegetését, vagyis hogy követelje a válást és elvegye tőle a fiát. Jól ösmerte mindazokat a nehézségeket, a melyek ennek a tervnek az útjában állottak, de megmondta, hogy megteszi, s most be kellett váltania a szavát. Ivanovna Lydia grófnő is czélozgatott rá, hogy ez volna helyzetéből a legjobb menekvés, s a válások gyakorlata az utóbbi időben olyan tökéletességre jutott, hogy Alexandrovics Alexej lehetségesnek tartotta, hogy a formai akadályokat sikerülni fog leküzdenie. Ezenkívül, a baj sohase járván egyedül, az idegenek szervezésének s a zarajszkij kormányzósági földek öntözésének az ügye is olyan kellemetlenségeket zúdított a nyakába, hogy az utóbbi időben csaknem állandóan a legnagyobb izgalomban élt.

Egész éjjel nem aludt, s a haragja, mely valami óriási arányban nőtt, reggelre elérte a tetőpontot. Szaporán felöltözött, s mintha egy teli pohár haragot vitt volna a kezében, s attól tartott volna, hogy kiönti, s vele együtt a feleségével való beszélgetéshez szükséges energiájának egy részét is elveszti, a mint meghallotta, hogy Anna fölkelt, tüstént bement hozzá.

Anna, a ki azt hitte, hogy olyan jól ösmeri az urát, szinte megdöbbent tőle, mikor ez belépett hozzá. A homloka össze volt ránczolva, s a szemei, kerülvén az ő tekintetét, sötéten meredtek maguk elé; az ajkai erősen és megvetően össze voltak szorítva. A modorából, a mozdulataiból, hangjának a csengéséből olyan határozottság és elszántság volt kiérezhető, a minőt Anna eddig még sohase tapasztalt nála. Bejött a szobába, s a nélkül, hogy őt üdvözölte volna, egyenesen az íróasztalához ment, fogta a kulcsot s kinyitotta a fiókját.

- Mit akar? - kiáltott föl Anna.

- A szeretőjének a leveleit.

- Azok nincsenek itt, - szólott Anna, s becsukta a fiókot; de az ura éppen ebből a mozdulatból tudta meg, hogy jól számított és durván ellökvén a karját, gyorsan fölkapta azt a portefeuille-t, a melyben tudta, hogy a felesége legszükségesebb iratait rejtegeti: Anna ki akarta tépni a kezeiből a portefeuille-t, de Alexandrovics Alexej eltaszította őt magától.

- Üljön le! Beszédem van önnel, - mondotta, a hóna alá csapván a portefeuille-t, s oly erősen szorongatta, hogy a válla szinte fölszökött tőle.

Anna elképedve, félénken és szótlanúl nézett rá.

- Megmondtam önnek, hogy nem engedem meg, hogy a kedvesét magánál fogadja.

- De beszélnem kellett vele, hogy...

Elhallgatott, mert hirtelenében nem talált semmi ürügyet.

- Nem vagyok hajlandó annak a részleteibe belemenni, hogy egy asszonynak mért kell a szeretőjével beszélnie.

- Én csak... azt akartam... - szólott Anna ingerűlten. Ez a durvaság felbőszítette és erőt adott neki. - Nem érzi tán, hogy önnek milyen könnyü engem sértegetnie? - tette hozzá.

- Sértegetni csak tisztességes embert és tisztességes asszonyt lehet, de ha a tolvajnak megmondjuk, hogy tolvaj, ez csak la constatation d'un fait.

- A kegyetlenségnek ezt az új vonását eddig nem ösmertem önben.

- Ön azt kegyetlenségnek nevezi, mikor egy férj teljes szabadságot ad a feleségének, de becsületes nevének a védelmében csak avval a föltétellel hajlandó őt részesíteni, ha szem előtt tartja az illendőséget. Ez kegyetlenség?

- Ez még rosszabb a kegyetlenségnél, ez alávalóság, ha már éppen tudni akarja! - kiáltott föl Anna a düh egy rohamában, s fölkelvén, ki akart menni.

- Nem! - kiáltott rá az ura, recsegő hangján, mely most a szokottnál is élesebben csengett, és nagy kezeivel oly erősen megfogta a karját, hogy a karkötőtől, melyet szintén megmarkolt, piros foltok maradtak rajta, s erőszakkal visszaültette őt a helyére. - Alávalóság? Ha már éppen használni akarja ezt a szót, tudja meg, az az alávalóság, ha valaki ott hagyja az urát, a gyermekét, a szeretője kedvéért, s a mellett az ura kenyerét eszi...

Anna lehorgasztotta a fejét. Nemcsak hogy nem mondta meg neki azt, a mit tegnap a kedvesének mondott, hogy voltaképpen *ő* az ő férje, az ura pedig teljesen fölösleges; de még csak nem is gondolt erre. Érezte az ura szavainak teljes igazságát, és halkan csak ennyit mondott:

- Ön nem képes arra, hogy a helyzetemet rosszabbnak tüntesse fel, mint a milyennek én magam látom; de mért mondja nekem mindezt?

- Hogy mért mondom? Miért? - folytatta Alexandrovics Alexej változatlan dühvel. - Azért, hogy tudomásúl vegye, hogy miután az illem megőrzésére vonatkozó akaratomat nem teljesítette, olyan rendszabályokhoz fogok nyúlni, a melyek véget vessenek ennek a helyzetnek.

- Nemsokára, nemsokára vége szakad amúgy is, - szólott Anna s a közeli, a most már várvavárt halál gondolatára megint kicsordúltak a szeméből a könnyek.

- Sokkal előbb vége szakad, mintsem a szeretőjével együtt gondolják! Önnek szüksége van rá, hogy állati szenvedélyeit kielégítse...

- Alexandrovics Alexej! Nem mondom, hogy ez nem nagylelkű, de ez nem tisztességes dolog, megütni azt, a ki amúgy is le van győzve.

- Persze, ön csak magára gondol! De annak az embernek a szenvedései, a ki az ön férje volt, önt nem érdeklik. Az önnek tökéletesen mindegy, hogy annak egész élete összeomlott, hogy mennyit senve... senve... senvedett.

Alexandrovics Alexej oly szaporán beszélt, hogy belezavarodott és sehogy' se tudta kimondani ezt a szót. Végre is senvedett-nek mondotta ki. Anna ezt nevetségesnek találta, de legott elszégyelte magát azért, hogy ebben a pillanatban valamit még nevetségesnek találhatott. S most először esett meg, hogy egy pillanatra együtt érzett vele, beleélte magát a helyzetébe és megsajnálta őt. De hát mit mondhatott, vagy mit tehetett volna? Lehorgasztotta a fejét és hallgatott. Alexandrovics Alexej is hallgatott egy darabig, azután megszólalt, de már sokkal kevésbbé recsegő, hideg hangon, miközben itt-ott megnyomta, a szeszélyesen összehordott, és semmi különösebb fontossággal nem járó szavakat.

- Azért jöttem, hogy megmondjam önnek... - szólott.

Anna rápillantott. „Vajon nem csak úgy rémlett nekem, - gondolta magában, eszébe jutván arczának a kifejezése, mikor a *senvedtem* szóba belezavarodott: - vajon lehetséges volna az, hogy egy ember, ilyen zavaros szemekkel, ilyen önelégült nyugalommal érezzen is valamit?"

- Én semmin se változtathatok, - suttogta.

- Azért jöttem, hogy megmondjam önnek: én holnap elutazom Moszkvába s nem térek vissza többé ebbe a házba, ön pedig majd az ügyvéd útján fog értesülni az elhatározásomról, a kinek át fogom adni a válás ügyét. A fiam, az meg át fog költözni a nővéremhez, - mondotta

Alexandrovics Alexej, csak nagy nehezen tudván visszaemlékezni arra, a mit a fiára vonatkozólag mondani akart.

- Önnek szüksége van Szerjozsára, hogy nekem fájdalmat okozzon, - szólott Anna s lopva pislogott reá - Ön nem szereti őt... Hagyja meg nekem Szerjozsát.

- Igen, még a fiam iránt való szeretetemet is elvesztettem, mert kapcsolatban van vele az az undor, a melyet ön iránt érzek. De azért mégis elviszem őt. Isten önnel!

Ki akart menni, de most meg Anna tartóztatta fel őt.

- Alexandrovics Alexej, hagyja meg nekem Szerjozsát! - suttogta még egyszer. - Több mondanivalóm nincsen. Hagyja nálam Szerjozsát, a míg... Nem sokára lebetegszem, hagyja őt nálam!

Alexandrovics Alexej fölpattant, kirántotta a kezéből a kezét és szótlanúl kiment.

V.

A hírneves pétervári ügyvéd fogadó-szobája egészen tele volt, mikor Alexandrovics Alexej belépett. Három nő: egy öreg anyóka, egy fiatal asszony és egy kereskedő felesége, és három úr: egy német bankár, gyűrűvel az ujján, egy szakállas kereskedő, s egy haragos tisztviselő, egyenruhában s kereszttel a nyakán, nyilván már régóta várakoztak. Két segéd serczegő pennával írt az asztalon. Az írószerek, a melyeknek Alexandrovics Alexej nagy barátja volt, szokatlanúl fínomaknak látszottak. Ez nem kerülte el Alexandrovics Alexej figyelmét. Az egyik segéd, hunyorgatva, s a nélkül, hogy fölkelt volna, bosszúsan oda fordúlt hozzá:

- Mi tetszik?

- Dolgom van az ügyvéd úrral.

- Az ügyvéd úr most el van foglalva, - felelt a segéd kimérten, a tollával rámutatott a várakozókra és folytatta az írást.

- De hát nem szánhatna tán nekem is egy kis időt? - kérdezte Alexandrovics Alexej.

- Neki nincs szabad ideje, el van foglalva mindig. Tessék várni.

- Úgy volna szíves talán átadni a névjegyemet, - szólott Alexandrovics Alexej méltóságteljesen, szükségét látván annak, hogy kilépjen az ösmeretlenségből.

A segéd fogta a névjegyet, mely nyilván nem igen volt inyére, s benyitott az ajtón.

Alexandrovics Alexej elvben a szóbeliség híve volt, de a magasabb szolgálati viszonyokra való tekintettel, a melyeket jól ösmert, nem mindenben értett egyet a szóbeliség nálunk való alkalmazásának egyes részleteivel, sőt ezeket el is ítélte, már a mennyire képes volt rá, hogy olyas valamit elítéljen, a mit legfelsőbb helyen jóvá hagytak. Egész élete adminisztrativ tevékenységben telt el s így, a mikor valamivel nem volt megelégedve, elégedetlenségét mérsékelte az a tudat, hogy a tévedések elkerülhetetlenek, de meg különben is, minden dologban helyrehozhatók. Az új bírósági intézményekben nem helyeselte azokat a föltételeket, melyek az ügyvédség gyakorlását körül írták. De mindeddig nem volt dolga ügyvédekkel, és így az említett föltételeket csak elméletileg helytelenítette; ezt a helytelenítést azonban most csak fokozta az a kellemetlen benyomás, a melyet az ügyvéd fogadó-szobájában szerzett.

- Tüstént kijön, - mondotta a segéd, és csakugyan, alig két perczre rá fölbukkant az ajtóban egy vén jogtudósnak, a ki az ügyvéddel tanácskozott, és magának az ügyvédnek is az alakja.

Az ügyvéd alacsony, zömök és kopasz emberke volt, szakálla vöröses-fekete, szemöldökei hosszúak és világosak, homloka kiálló. A nyakkendőjétől és kettős óraláncától kezdve a lakkczipőjéig úgy volt öltözve, mint egy vőlegény. Az arcza okos és férfias, de a ruhája ficsúros és ízléstelen volt.

- Parancsoljon, - szólott az ügyvéd Alexandrovics Alexejhez fordúlva. És sötét arczczal előre engedve Karenint, betette maga után az ajtót. - Parancsol tán? - Rámutatott egy az iratokkal elborított íróasztal mellett álló karosszékre, maga pedig leült a főhelyre, s fehéres pehelylyel elborított rövid ujjaival a kezeit dörzsölve, kissé félrehajtotta a fejét. De alig, hogy elhelyezkedett, egy moly repült el az asztal fölött. Az ügyvéd egy gyors mozdúlattal, a minőt nem is várt volna tőle az ember, kitárta a kezeit, megfogta a molyt s megint elfoglalta előbbeni helyét.

- Mielőtt elkezdenék a magam dolgairól beszélni, - szólalt meg Alexandrovics Alexej, miközben álmélkodó figyelemmel kísérte az ügyvéd mozdulatait, - meg kell jegyeznem, hogy annak az ügynek, a melyről önnel beszélni akarok, titokban kell maradnia.

Az ügyvéd alig észrevehető mosolylyal húzta szét lecsüggő, vöröses bajuszát.

- Nem volnék ügyvéd, ha nem tudnám a reám bízott titkokat megőrizni. De ha ön tán biztosítékot kíván...

Alexandrovics Alexej rápillantott az arczára és úgy látta, hogy okos, szürke szemei mintha gúnyolódnának és máris mindent tudnának.

- Ösmeri ön az én nevemet? - folytatta Alexandrovics Alexej.

- Ösmerem önt és az ön közhasznú - közben megint elkapott egy molyt - tevékenységét, mint minden orosz alattvaló, - szólott az ügyvéd és meghajtotta magát.

Alexandrovics Alexej fölsóhajtott, hogy kissé összeszedje magát. De a mint egyszer rászánta magát, most már minden elfogódás és fönnakadás nélkül, egyes szavakat különösen hangsúlyozva, beszélt tovább recsegő hangján:

- Engem az a szerencsétlenség ért, hogy megcsalt férj vagyok, - kezdte Alexandrovics Alexej, - és törvényesen meg akarom szakítani a viszonyt a feleségemmel, vagyis válni akarok tőle; még pedig olyan formán, hogy a fiam ne maradjon az anyjánál.

Az ügyvéd szürke szemei iparkodtak nem mosolyogni, de szinte ugráltak a fékezhetetlen örömtől, és Alexandrovics Alexej látta, hogy itt nem pusztán egy embernek azon való öröméről van szó, hogy jövedelmező megbízást kapott, hanem itt olyan diadal, elragadtatás és olyan ragyogás volt tapasztalható, mely a felesége szemeiben észlelt vésztjósló ragyogáshoz volt hasonló.

- Ön tehát a válás kieszközléséhez kívánja az én közreműködésemet.

- Igenis, ahhoz; de kötelességemnek tartom önt előre figyelmeztetni, hogy esetleg vissza fogok élni az ön érdeklődésével. Én ugyanis most csak azért jöttem, hogy előzetesen értekezzem önnel. Én kívánom ugyan a válást, de reám nézve azok az alakszerűségek is fontosak, a melyek mellett ez lehetséges. Könnyen megeshetik, hogy a mennyiben az alakszerűségek nem felelnek meg a kívánságaimnak, lemondok a törvényes válásról.

- Óh, ez mindig így szokott lenni, - mondotta az ügyvéd, - s ez önnek bármikor módjában áll.

Az ügyvéd lesütötte a szemeit Alexandrovics Alexej lábaira, mert érezte, hogy palástolhatatlan örömének kifejezésével esetleg megsérthetné ügyfelét. Ránézett egy molyra, mely ott szállt az orra előtt, megrándult a keze, de Alexandrovics Alexejre való tekintettel nem kapott utána.

- Ön azt kívánja, - folytatta az ügyvéd a nélkül, hogy a szemeit fölemelte volna, s nem minden élvezet nélkül alkalmazkodván ügyfele előadásának a hangjához, - hogy én kifejtsem ön előtt azokat a módozatokat, a melyek mellett az ön kívánsága teljesíthető.

És Alexandrovics Alexej igenlő bólintására folytatta s csak nagy ritkán vetett egy futó pillantást Alexandrovics Alexej piros foltokkal elborúló arczára.

- A válás, a mi törvényeink szerint, - mondotta, az orosz törvények helytelenítésének némi árnyalatával, - a mint ön is bizonyára tudja, a következő esetekben lehetséges... Tessék várni! - fordúlt oda a segédjéhez, a ki bedugta volt fejét az ajtón, de azért mégis fölkelt, pár szót váltott vele s megint leült. - A következő esetekben: a házastársak testi fogyatkozásai, azután ötesztendei ösmeretlen távollét, - mondotta szőrrel benőtt, kurta ujját begörbítvén, - azután házasságtörés (ezt a szót észrevehető gyönyörűséggel ejtette ki). Az alosztályok a következők (még mindig görbítgette köpczös ujjait, bár az alosztályok nyilván nem voltak egy kalap alá foglalhatók): a férj vagy a feleség testi fogyatkozásai, azután a férj vagy a feleség házasságtörése. - Miután kifogyott az ujjaiból, megint kiegyenesítette valamennyit és úgy folytatta: - Ez a kérdés elméleti része; de fölteszem, ön azért tisztelt meg engem azzal, hogy hozzám fordúlt, hogy ennek a gyakorlati alkalmazását is megösmerje. S éppen azért a gyakorlat tanuságai alapján mondhatom önnek, hogy a válás esetei mind a következőre vezethető vissza: testi fogyatkozásokról, a mennyire megítélhetem, szó se lehet? Úgyszintén ösmeretlen távollétről sem?

Alexandrovics Alexej igenlőleg bólintott.

- A következőre vezethetők vissza: a házastársak egyikének a házasságtörése és ennek a bűnös félre kölcsönös megállapodás alapján, vagy ennek hijában egyoldalúan való rábizonyítása. Hangsúlyoznom kell, hogy az utóbbi eset a gyakorlatban csak ritkán fordúl elő, - mondotta az ügyvéd, ránézett Alexandrovics Alexejre, és elhallgatott, mint a pisztolykereskedő, a ki miután leírta elébb az egyik, azután a másik fegyvernek az előnyeit, most várja vevőjének a választását. De Alexandrovics Alexej hallgatott, s így az ügyvéd folytatta: - A legszokásosabb és legegyszerűbb, s nézetem szerint a legészszerűbb is, a kölcsönös megállapodás alapján való rábizonyítás. Nem merném tán magamat így kifejezni, ha műveletlen emberrel volna dolgom, - szólott az ügyvéd, - de fölteszem, hogy ezt ön is teljes mértékben belátja.

De Alexandrovics Alexej annyira szórakozott volt, hogy nem látta be egyszeriben a kölcsönös megállapodás alapján való rábizonyítás észszerűségét, a mi a tekintetében kifejezésre is jutott; az ügyvéd azonban legott segítségére sietett.

- A felek nem tudnak többé együtt élni, - íme a tény. S ha ebben mind a ketten egyet értenek, úgy a részletek és az alakszerűségek teljesen háttérbe szorúlnak. Így tehát ez a legegyszerűbb s a leghelyesebb módszer.

Alexandrovics Alexej most már teljesen megértette a dolgot. De neki vallási szempontból is voltak kívánságai, a melyek nem engedték, hogy ezt a módszert helyesnek tartsa.

- Ez a jelen esetben ki van zárva, - szólott. - Itt csak egy eset lehetséges: a birtokomban lévő levelek által is igazolt egyoldalú rábizonyítás.

A levelek említésére az ügyvéd fölbiggyesztette az ajkát s valami fínom, résztvevő és megvető hangot adott.

- Lássa csak kérem, - kezdte el. - Az ilyen természetű ügyeket, mint ön is tudja, rendszerint az egyházi hatóság szokta elintézni; a szent atyák pedig az ilyen természetű ügyekben a legapróbb részleteknek is nagy kedvelői, - mondotta mosolyogva, a mi a szent atyák ízlésével való egyetértést mutatta. - A levelek részben kétségkívül bizonyíthatnak; de a bizonyítékoknak közvetlen úton, vagyis szemtanúk útján kell beszereztetniök. Egyáltaljában, ha már megtisztel

engem avval, hogy a bizalmára méltat, úgy bizza rám azoknak a módozatoknak a megválasztását, a melyekre ezúttal szükség van. A ki eredményt akar elérni, annak az ehhez szükséges módozatokat is akarnia kell.

- Ha így áll a dolog... - szólalt meg Alexandrovics Alexej elsápadva; de ekkor az ügyvéd megint fölkelt és megint odament az ajtóban álló segédjéhez.

- Mondja meg neki, hogy mi nem utazunk olcsó holmiban! - mondotta és megint visszatért Alexandrovics Alexejhez.

A helyéhez érve, észrevétlenül megint elkapott egy molyt. „Jól fog kinézni az én ripszem a nyáron!" - gondolta magában bosszúsan.

- Tehát, azt tetszett mondani... - szólott.

- Majd írásban közlöm önnel az elhatározásomat, - mondotta Alexandrovics Alexej s az asztalba kapaszkodva fölkelt. Miután egy darabig szótlanúl állt, hozzátette: - Az ön szavaiból tehát azt kell következtetnem, hogy a válás lehetséges. Most még csak arra kérném, legyen szíves a föltételeit is közölni.

- Ha ön teljes cselekvési szabadságot ad nekem, akkor minden lehetséges, - mondotta az ügyvéd a nélkül, hogy a kérdésre felelt volna. - Mikorra számíthatok rá, hogy értesítést kapok? - kérdezte még az ajtó felé fordúlva, miközben a szemei is, a lakkczipői is csillogtak.

- Egy hét alatt. Ön pedig majd lesz szíves közölni, vajon ebben az esetben egyáltaljában elvállalja-e a közbenjárást, s ha igen, milyen föltételek mellett.

- Nagyon helyes.

Az ügyvéd tiszteletteljesen meghajtotta magát, kieresztette az ügyfelét és egyedűl maradván, átengedte magát örömteljes érzésének. Olyan jókedve kerekedett, hogy szokása ellenére is némi engedményeket tett annak az alkudozó hölgynek, abban hagyta a moly-vadászatot és véglegesen elhatározta, hogy jövő télre, úgy, mint Szigoninnál van, bársonnyal fogja behúzatni a bútorait.

VI.

Alexandrovics Alexej az augusztus 17-iki bizottsági ülésen fényes diadalt aratott, de ennek a diadalnak a következményei megrendítették az állását. Az idegenek helyzetének minden irányban való tanulmányozására rendelt új bizottságot szokatlan, s Alexandrovics Alexej által sürgetett gyorsasággal és erélylyel megalakították és kiküldték a helyszínére. Három hónap múlva a jelentést is beterjesztették. Az idegenek helyzetét politikai, közigazgatási, gazdasági, néprajzi, anyagi és vallási szempontból tanulmányozták. Az összes kérdésekre gyönyörűen megszerkesztették a feleleteket, még pedig a minden kétséget kizáró feleleteket, a melyek nem a tévedésnek mindenkor alávetett emberi elmének, hanem hivatalos eljárásnak voltak a szüleményei. A feleletek mind hivatalos adatok eredményei voltak, a melyeket a kormányzók és püspökök hordtak össze a kerületi elüljárók és prépostok jelentései alapján, a kik viszont a járási előljáróságok és az egyházközségek jelentéseire támaszkodtak, s így a feleletek már eleve minden kétséget kizártak. Mind az olyan kérdések, a melyek például arra vonatkoztak, hogy mi az oka a rossz termésnek, mért ragaszkodnak a lakosok a hitükhöz stb., - a melyek a hivatalos gépezet kényelme nélkül századokon keresztül se volnának megoldhatók, most tiszta és kétségtelen megoldást nyertek. És a megoldás Alexandrovics Alexej fölfogásának kedvezett. De Sztremov, a ki érezte, hogy a legutóbbi ülésen az elevenére tapintottak, akkor, a

mikor a bizottság a jelentéseket megkapta, Alexandrovics Alexejre nézve váratlan fogással élt. Sztremov ugyanis, a ki erre a czélra néhány más bizottsági tagot is megnyert, egyszerre Alexandrovics Alexej pártjára állott, és nemcsak hogy a legnagyobb hévvel védelmére kelt a Karenin javaslatára foganatosított rendszabályoknak, hanem ugyanabban a szellemben más, még messzebb menő intézkedéseket javasolt. Ezeket az intézkedéseket, a melyek azokhoz képest, a melyek Alexandrovics Alexej terveinek alapul szolgáltak, még erősebbek voltak, elfogadták, s ekkor derült ki azután Sztremovnak a taktikája. Ezek a végletekig túlhajtott intézkedések olyan badaroknak bizonyúltak, hogy egy és ugyanabban a pillanatban úgy az állami tisztviselők, mint a közvélemény, az okos asszonyok és a sajtó egyértelműleg nekiestek ezeknek az intézkedéseknek, és fölháborodásuknak adtak kifejezést, egyrészt maguk az intézkedések, másrészt azok bevallott apja, Alexandrovics Alexej ellen. Sztremov pedig félreállott, úgy tüntetvén föl a dolgot, hogy ő csak vakon követte Karenin terveit, s most maga is meg van lepetve és zavarban van a történtek miatt. Ez volt az, a mi Alexandrovics Alexej állását megrendítette. De hanyatló egészsége, családi keserűségei ellenére is, Alexandrovics Alexej nem adta meg magát. A bizottságban szakadás állott be. Egyes tagok, Sztremovval az élükön, avval igazolták a hibát, hogy ők teljesen megbíztak az Alexandrovics Alexej vezetése alatt álló ellenőrző bizottságban, mely a jelentést beterjesztette, s azt mondották, hogy ennek a bizottságnak a jelentése merő badarság, és nem egyéb telefirkált papirosnál. Alexandrovics Alexej pedig egy olyan emberekből álló párt élén, a kik veszedelmet láttak a papiros ellen irányuló ilyen forradalmi mozgalomban, továbbra is az ellenőrző bizottság által beterjesztett jelentés adatainak a helyességét vitatta. Ennek következtében a magasabb körökben és a társaságban minden összezavarodott, s bár az ügy a legnagyobb mértékben érdekelt mindenkit, senki se tudta, vajon az idegenek csakugyan nyomorognak és a pusztulás szélén állanak-e, vagy pedig eléggé rendezett viszonyok között élnek. Alexandrovics Alexej helyzete ennek, valamint részben annak a megvetésnek a következtében, mely feleségének a hűtlensége révén rázúdúlt, nagyon megrendült. S ebben a helyzetben Alexandrovics Alexej egy fontos elhatározásra szánta rá magát. A bizottság meglepetésére kijelentette, hogy engedélyt fog kérni arra, hogy az ügy tanulmányozása czéljából maga is a helyszinére utazhassék. S az engedélyt megkapván, legott el is utazott a távoli kormányzóságokba.

Alexandrovics Alexej elutazása nagy port vert föl, annyival is inkább, mert közvetlen az elutazása előtt a rendeltetési helyére való utazás czéljából tizenkét ló költségeire rendelkezésére bocsátott kocsipénzeket visszautasította.

- Ezt én nagyon nemes eljárásnak tartom, - mondotta Betszi Mjahkája hercegnőnek. - Mirevaló kocsipénzeket utalványozni, mikor mindenki tudja, hogy ma már vasút jár mindenfelé.

De Mjahkája herczegnő nem volt egy véleményen vele, sőt Tverszkája herczegnő ilyetén fölfogása még föl is háborította.

- Maga könnyen beszél, - mondotta, - mikor milliói vannak, de nekem bizony nagyon jól esik, mikor az uram nyaranta hivatalosan utazgat. Neki nagyon kellemes és egészséges az utazgatás, nálam pedig már úgy van berendezve a dolog, hogy ebből a pénzből fedezem a fogatom és a kocsisom költségeit.

A távoli kormányzóságok felé való útja közben Alexandrovics Alexej három napot töltött Moszkvában.

A megérkezését követő napon meglátogatta a főkormányzót. A Gazetnij-köz torkolatánál, a hol mindig összetorlódnak a fogatok és bérkocsik, Alexandrovics Alexej egyszerre a nevét hallotta, még pedig olyan erőteljes és vídám hangon, hogy lehetetlen volt hátra nem fordulnia. A gyalogjáró szélén, rövid, divatos felöltőben, ugyanolyan divatos kalapban, piros ajkai közt csillogó fehér fogainak a mosolyával, vídáman, fiatalon, sugárzó arczczal ott állott Arkágyevics Sztepán, a ki elszántan és makacsúl kiabált, és követelte, hogy álljon meg. Egyik kezével

egy a gyalogjáró mellett álló hintó ablakába kapaszkodott, a melyen egy bársonykalapos hölgy-fej és két gyermek-fejecske kandikált ki, és mosolyogva hívogatta a sógorát. A hölgy is szívélyesen mosolygott és integetett a kezével Alexandrovics Alexej felé. Dolli volt a gyermekeivel.

Alexandrovics Alexej senkivel sem akart találkozni Moszkvában, de legkevésbbé feleségének a bátyjával. Megemelte a kalapját és tovább akart menni, de Arkágyevics Sztepán ráparancsolt a kocsisára, hogy álljon meg s a havon keresztül odaszaladt hozzá.

- Ejnye, hát nem bűn az, meg sem üzenni, hogy itt vagy! Rég jöttél? Tegnap még ott voltam Dussot-nál, és látom a táblán „Karenin", de eszem ágába se jutott, hogy te vagy az! - mondotta Arkágyevics Sztepán, s bedugta a fejét a kocsi ablakán. - Különben eljöttem volna hozzád. Mennyire örülök, hogy látlak! - szólott, s összeveregette a lábait, hogy lerázza róluk a havat. - De milyen bűn, hogy nem tudósítottál! - ismételte még egyszer.

- Nem volt időm, nagyon el vagyok foglalva, - felelt Alexandrovics Alexej szárazon.

- Gyerünk hát oda a feleségemhez, úgy szeretne látni téged.

Alexandrovics Alexej szétnyitotta a nagykendőt, a melybe fázós lábai be voltak csavarva, s a kocsiból kilépvén, a havon keresztül odament Alexandrovna Darjához.

- Mit jelentsen ez, Alexandrovics Alexej, mért kerülget úgy bennünket? - szólott Dolli mosolyogva.

- Nagyon el voltam foglalva. Rendkívül örülök, hogy láthatom, - mondotta, de olyan hangon, mely tisztán elárulta, hogy ez a találkozás elkeserítette. - Hogy' szolgál az egészsége?

- De mit csinál az én kedves Annám?

Alexandrovics Alexej dörmögött valamit és el akart menni. De Arkágyevics Sztepán visszatartotta.

- Tudom már, mit csinálunk holnap. Dolli, hívd meg őt ebédre! Meghívjuk még Koznysevet és Peszczovot, hogy megvendégeljük őket egy kis moszkvai intelligenciával.

- Hát jöjjön el, kérem, - mondotta Dolli, - öt vagy hat órára várjuk, ha akarja. De hát mit csinál az én kedves Annám? Milyen régen...

- Egészséges, - dünnyögte Alexandrovics Alexej sötéten. - Nagyon örültem! - és elindult a kocsija felé.

- Hát eljön? - kiáltott utána Dolli.

Alexandrovics Alexej mondott valamit, a mit Dolli a nagy kocsizörgésben képtelen volt megérteni.

- Holnap fölkereslek! - kiáltott rá Arkágyevics Sztepán.

- Furcsa egy ember! - szólt oda Arkágyevics Sztepán a feleségének s az órájára pillantva, a kezével egy olyan mozdulatot csinált az arcza előtt, mely gyöngédséget akart jelenteni a felesége és a gyermekei iránt és kíczosan ment tovább a gyalogjárón.

- Sztíva! Sztíva! - kiáltott utána Dolli elpirulva.

Sztíva megfordult.

- De hiszen felöltőt kell vennem Grisának és Tanyának. Adj hát pénzt.

- Fölösleges, mondd meg csak, hogy majd én fizetek! - s evvel eltűnt, miután vídáman bólintott egy mellette elmenő ösmerősének.

VII.

Másnap vasárnap volt. Arkágyevics Sztepán elment a Nagy-színházba egy ballet-nek a főpróbájára, és átadta Csibiszova Masának, egy az ő pártfogása révén ujonnan szerződtetett csinos tánczosnőnek az előttevaló napon megígért korallokat, s a színfalak mögött, a színpad nappali félhomályában módját ejtette, hogy csinos, és az ajándék révén örömtől sugárzó arczocskáját meg is csókolja. A korállokon kívül még azt is meg kellett vele beszélnie, hogy a ballet után majd hol találkoznak. Miután elmondta neki, hogy a ballet elején nem lehet jelen, megígérte, hogy az utolsó fölvonásra eljön, s elviszi őt valahova vacsorálni. A színházból Arkágyevics Sztepán az Ahotnij-rjad-ra ment, ott maga választotta ki az ebédhez a halat és a spárgát s tizenkét órakor Dussotnál volt, a hol három, szerencsére ugyanott lakó ösmerősét kellett meglátogatnia: Levint, a ki ott volt szállva és nemrég érkezett vissza külföldről, új főnökét, a ki csak mostanában foglalta el új állását s éppen Moszkvában járt fölülvizsgálni, és a sógorát, Karenint, hogy föltétlenül magával vigye őt ebédre.

Arkágyevics Sztepán szeretett ebédelni, de még jobban szeretett ebédet adni, nem nagyot, de az ételek és vendégek megválogatása tekintetében fínomat.

A mai ebéd ételsora nagyon kedvére való volt: lesz eleven sügér, spárga és a pièce de resistance - csodálatosan jó, közönséges rostbeef, és ehhez való borok: ennyit az ételekről és italokról. A mi a vendégeket illeti, ott lesznek Kiti és Levin, s a látszat megóvása kedvéért ott lesz még egy unokahuga s a fiatal Scserbaczkij, s a vendégek közt a pièce de résistance Koznysev Szergej és Alexandrovics Alexej. Ivánovics Szergej - tősgyökeres moszkvai és philosophus, Alexandrovics Alexej - tősgyökeres pétervári és nagy praktikus, ezenkívül meghívja még Peszczovot, az ösmert különczöt és enthusiastát, a ki szabadelvű, szószátyár, zenész, históríkus s a képzelhető legkedvesebb ötvenesztendős fiatal ember, a ki úgyszólván a mártás vagy a körítés lesz Koznysevhez és Kareninhoz. Ő fogja majd őket ingerelni és összeveszíteni.

Az erdőért járó pénz második részletét már megkapta volt a kereskedőtől, de még nem adta ki, Dolli az utóbbi időben nagyon kedves és jó volt, s ennek az ebédnek a gondolata minden tekintetben nagy örömet okozott Arkágyevics Sztepánnak. A lehető legvídámabb hangulatban érezte magát. Csak két körülmény volt valamelyest kellemetlen, de mindakettő beleveszett a kedélyes jókedvnek abba a tengerébe, mely Arkágyevics Sztepán lelkében pezsgett. Ez a két körülmény pedig: az egyik az, hogy mikor tegnap Alexandrovics Alexejjel az utczán találkozott, észrevette, hogy ez száraz és komoly volt vele szemben, s egybevetvén már most Alexandrovics Alexejnek ezt az arczkifejezését, továbbá azt, hogy nem jött el hozzájuk és nem is értesítette őket a megérkezéséről, azokkal a szóbeszédekkel, a melyeket Annáról és Vronszkijról hallott, Arkágyevics Sztepán úgy sejtette, hogy csakugyan nincs rendben valami a férj és feleség között.

Ez volt az egyik kellemetlenség. A másik, kissé kellemetlen dolog az volt, hogy új főnöke, mint egyébiránt minden főnök, rettenetes ember hírében állott, a ki hat órakor kel, dolgozik, mint a ló, s az alárendeltjeitől is ilyen munkát követel. Ezenkívül még azt is beszélték róla, hogy az érintkezésben valóságos medve, és hir szerint homlokegyenest ellenkező irány híve, mint az, a melyhez az eddigi főnök, és ezidőszerint még maga Arkágyevics Sztepán is tartozott. Arkágyevics Sztepán tegnap egyenruhában jelentkezett nála a hivatalban, s az új főnök rendkívül szeretetreméltó volt, s úgy elbeszélgetett Oblonszkijval, mint valami régi ösmerősével; ezért Arkágyevics Sztepán kötelességének tartotta, hogy polgári ruhában is látogatást tegyen nála. Az a gondolat, hogy az új főnök esetleg nem találja szívesen fogadni, ez volt a másik kellemetlen körülmény. De Arkágyevics Sztepán ösztönszerűleg érezte, hogy pompásan fog menni minden. „Az emberek, mint mi is, valamennyien gyarlók: mire való hát mérgelődni és hajbakapni?” - gondolta magában, mikor belépett a fogadóba.

- Adj' Isten, Vaszilij, - mondotta, a mint félrecsapott kalappal végigment a folyosón, és odafordult egy ösmerős inashoz, - szakállt eresztettél? Levin - 7-ik szám, úgy-e? Vezess oda, kérlek. És tudd meg, vajon Anicskin gróf (ez volt az új főnök) fogad-e?

- Igen is! - felelt Vaszilij mosolyogva. - Rég nem tetszett nálunk járni.

- Tegnap is voltam itt, csakhogy a másik kapuban. Ez a 7-es szám?

Levin egy tveri paraszttal állt a szoba közepén, s rőffel a kezében egy friss medvebőrt méregetett, mikor Arkágyevics Sztepán belépett.

- Áá, te lőtted? - kiáltott Arkágyevics Sztepán. - Pompás egy példány! Nőstény, úgy-e? Adj' Isten, Archip!

Kezet szorított a paraszttal s leült egy székre, a nélkül, hogy a kalapját letette volna.

- Ugyan tedd le, és maradj egy cseppet! - mondotta Levin, s levette a fejéről a kalapot.

- Nem, nincs időm, csak egy pillanatra jöttem, - felelt Arkágyevics Sztepán. Szétnyitotta a felöltőjét, de később levetette s egy teljes órát ült ott, elbeszélgetvén Levinnel a vadászatról és a legbizalmasabb dolgokról. - Mondd el hát, kérlek, mit csináltál külföldön? Hol jártál? - mondotta Arkágyevics Sztepán, mikor a paraszt elment.

- Voltam Németországban, Poroszországban, Francziaországban és Angliában, de nem a fővárosokban, hanem a gyárvárosokban, és sok újat láttam. Örülök, hogy ott jártam.

- Igen, ösmerem a te eszméidet a munkások szervezetéről.

- Éppenséggel nem: Oroszországban egyáltajában szó se lehet munkás-kérdésről. Oroszországban ez a kérdés mindössze csak: a munkás-nép viszonya a földhöz; ez ugyan ott is megvan, csakhogy ott ez csak a javítgatása annak, a mit elrontottak, nálunk pedig...

Arkágyevics Sztepán figyelmesen hallgatta Levint.

- Igen, igen! - mondotta. - Nagyon meglehet, hogy igazad van. Én csak örülök, hogy olyan friss kedélyben vagy: medvére is vadászol, dolgozol is, szórakozol is. Pedig Scserbaczkij azt mondta, - találkozott veled, - hogy roppant lehangolt vagy, s mindig csak a halálról beszélsz...

- Nos és? Azért nem szűntem meg a halálra gondolni, - mondotta Levin. - Annyi bizonyos, hogy meg kell halni, s hogy mindez ostobaság. Igazán mondom néked: én az eszméimet is, a munkámat is rettenetesen sokra becsülöm, de voltaképpen ha jól vesszük, ez a mi egész világunk nem más, mint egy kis penész, mely valami apró kis planétán nőtt. És mi még azt hiszszük, hogy nálunk még képzelhető valami nagy gondolat vagy tett! Apró homokszemek - ez minden.

- Hjah, barátocskám, ez épp oly régi dolog, mint a világ!

- Régi, de tudod, mikor az ember ennek tiszta tudatára ébred, oly semmivé törpül előtte minden. Ha meggondolod, hogy ma-holnap meghalsz, és nem marad utánad semmi, olyan semminek látszik minden! És én nagyon fontosaknak tartom a gondolataimat, pedig még ha megvalósítja is őket az ember, oly semmiseknek bizonyúlnak, mint ezt a medvét tőrbecsalni. Így éled át az életet, elszórakozván munkával, vadászattal, csak hogy ne gondolj a halálra.

Arkágyevics Sztepán fínoman és szeliden elmosolyodott, a mint Levint hallgatta.

- No természetesen! Lám, te is odajutottál, a hol én vagyok, emlékszel, hogy' rám támadtál azért, hogy én a gyönyörűséget hajszolom az életben? Óh, te moralista, ne légy oly szigorú!...

- Nem, az életben mégis szép az,... - Levin itt megzavarodott. - Én nem tudom, csak azt tudom, hogy nemsokára meghalunk.

- S ugyan miért nemsokára?

- És tudod, az életnek ugyan kevesebb ingere van, ha a halálra gondol az ember, de mindenesetre nyugodtabb.

- Ellenkezőleg, mind vígabbá lesz az élet. No, de ideje, hogy menjek, - szólott Arkágyevics Sztepán, s immár vagy tizedszer fölkelt.

- Ugyan maradj még! - mondotta Levin, tartóztatván őt. - Most aztán mikor találkozunk? Én holnap elutazom.

- No, ez nagyszerű! Hiszen külön azért jöttem... Ma okvetetlenül jőjj el hozzánk ebédre. Ott lesz a bátyád, ott lesz Karenin, a sógorom...

- Hát itt van? - szólott Levin és kérdezősködni akart Kiti után. Hallotta, hogy a tél elején Péterváron volt a nénjénél, egy diplomata feleségénél, és nem tudta, visszatért-e már vagy sem, de jobbnak tartotta nem kérdezősködni. „Ott lesz-e vagy sem, az tökéletesen mindegy."

- Tehát, eljösz?

- Természetes, hogy el.

- Akkor hát öt órakor, s csak egyszerűen kabátban.

Arkágyevics Sztepán fölkelt és lement az új főnökéhez. Csakugyan nem csalta meg az ösztöne. Az új, rettenetes főnök rendkívül nyájas embernek bizonyúlt, és Arkágyevics Sztepán együtt reggelizett vele, s úgy elüldögélt nála, hogy csak négy óra tájban jutott el Alexandrovics Alexejhez.

VIII.

Alexandrovics Alexej a miséről hazatérve, az egész délelőttöt otthon töltötte. Ezen a délelőttön két feladat várt rá: először is fogadni és útbaigazítani az idegeneknek most Moszkvában időző, de Pétervárra készülő küldöttségét; másodszor pedig megírni az ügyvédnek az igért levelet. A küldöttség, bár Alexandrovics Alexej kezdeményezésére alakult meg, sok kellemetlenséget okozott neki, sőt még veszedelmet is rejtett magában, és Alexandrovics Alexej örült, hogy előzőleg Moszkvában találkozhatott vele. E küldöttség tagjainak halvány sejtelmük se volt a szerepükről és kötelezettségeikről. Elég naivul meg voltak győződve róla, hogy a dolguk mindössze annyi, hogy előadják a nyomorúságukat s a dolgok valódi állását, s kérjék a kormány támogatását, azt azonban éppenséggel nem tudták, hogy egyes kijelentéseikkel és kéréseikkel csak az ellenpártot segítenék, s így esetleg az egész ügyet veszedelembe sodornák. Alexandrovics Alexej sokáig bíbelődött velük, kidolgozott a számukra egy programmot, a melyen nem volt szabad túlmenniök, s mikor elbocsátotta őket, mindenféle leveleket is írt Pétervárra a küldöttség útbaigazítása érdekében. Az egész ügyben a legfontosabb pártfogóúl Ivanovna Lydia grófnő volt kiszemelve. Ő speciálista volt a küldöttségek dolgában és senki se tudta a küldöttségeket úgy útbaigazítani, mint ő. Evvel végezvén, Alexandrovics Alexej az ügyvédnek szóló levelet is megírta. A legkisebb habozás nélkül fölhatalmazta őt arra, hogy belátása szerint cselekedjék. A levélhez Vronszkijnak Annához intézett három levelét csatolta, melyeket az elkobzott portefeuille-ben talált.

Azóta, hogy Alexandrovics Alexej avval az elhatározással jött el hazulról, hogy többé nem tér vissza a családjához, azóta, hogy az ügyvédnél járt, és legalább egy emberrel közölte a szándékait, de különösen azóta, hogy életének ezt az ügyét aktaszerű ügygyé tette, mind jobban és jobban hozzátörődött az elhatározásához, s most már tisztán látta, hogy az meg is valósítható.

Éppen az ügyvédnek szóló levelet pecsételgette, mikor meghallotta Arkágyevics Sztepán erőteljes hangját. Arkágyevics Sztepán Alexandrovics Alexej inasával pörölt, s minden áron ragaszkodott hozzá, hogy őt bejelentse.

„Végre is mindegy, - gondolta magában Alexandrovics Alexej, - sőt tán még jobb: legalább mindjárt elmondom neki a húgához való viszonyomat, s megmagyarázom, hogy miért nem ebédelhetek nála."

- Bocsásd be! - kiáltott ki hangosan, s összeszedvén az iratait, betette egy portefeuille-be.

- No lám, hogy hazudsz, csakugyan itthon van! - felelt Arkágyevics Sztepán hangja az inasnak, a ki nem akarta őt bebocsátani; s útközben ledobván a felöltőjét, belépett a szobába. - Nagyon örülök, hogy itthon találllak! Így hát, remélem, hogy... - kezdte Arkágyevics Sztepán vídáman.

- Lehetetlen elmennem, - mondotta Alexandrovics Alexej hidegen, állva, s a nélkül, hogy a vendégét leültette volna.

Alexandrovics Alexej úgy gondolta, hogy jó lesz, ha tüstént megkezdi azt a hideg viszonyt, a melyben feleségének - a ki ellen a válópört megindította - a bátyjával lennie kellett; de nem számolt a jószívűségnek avval a tengerével, mely Arkágyevics Sztepán lelkében áradozott.

Arkágyevics Sztepán tágra nyitotta ragyogó, tiszta szemeit.

- Mért lehetetlen? Mit akarsz evvel mondani? - kérdezte tőle meglepetve, francziául. - De hiszen már megígérted. És valamennyien számítunk rád.

- Azt akarom mondani, hogy lehetetlen hozzátok elmennem, mert azok a rokoni kötelékek, a melyek bennünket összefűztek, meg fognak szakadni.

- Hogyan? Hogy-hogy'? Miért? - szólt Arkágyevics Sztepán mosolyogva.

- Azért, mert válópört indítottam a húgod, a feleségem ellen. Kénytelen voltam...

De még mielőtt befejezhette volna, Arkágyevics Sztepán olyan viselkedést kezdett tanusítani, a minőre Alexandrovics Alexej nem volt elkészülve. Arkágyevics Sztepán sóhajtozva leült egy karszékbe.

- De, Alexandrovics Alexej, miket beszélsz! - kiáltott föl Oblonszkij és szenvedés tükröződött az arczán.

- Pedig úgy van.

- No már, megbocsáss, de én ezt nem tudom és nem tudom elhinni...

Alexandrovics Alexej leült és belátta, hogy szavainak nem olyan volt a hatása, a minőre számított, hogy feltétlenűl szükség lesz rá, hogy a dolgot közelebbről is megmagyarázza, és hogy bárminők lesznek is ezek a magyarázatok, a sógorához való viszonya marad a régiben.

- Igen, abba a súlyos kényszerűségbe jutottam, hogy a válópört megindítsam, - ismételte.

- Én csak egyet mondok, Alexandrovics Alexej. Én kitűnő, igazságszerető embernek ösmerlek téged, Annát pedig, - már megbocsáss, de nem változtathatom meg róla a véleményemet, - derék és pompás asszonynak ösmerem, és éppen azért, - megbocsáss, - de nem tudom elhinni, a mit mondtál. - Itt valami félreértésnek kell lennie, - mondotta.

- Óh, hiszen ha csak félreértés volna.

- Bocsáss meg, én teljesen értem, - szakította félbe Arkágyevics Sztepán. - De, természetesen... Csak azt az egyet: nem szabad a dolgot elhamarkodni. Nem kell, nem kell elhirtelenkedni!

- Nem is hamarkodtam el, - szólott Alexandrovics Alexej hidegen, - de ilyen dologban nem kérhettem ki senkinek a tanácsát sem. Én szilárdan el vagyok tökélve.

- Ez rettenetes! - mondotta Arkágyevics Sztepán, mélyen fölsóhajtva. - Én csak egyet tennék, Alexandrovics Alexej. Nagyon kérlek, tedd is meg! - tette hozzá. - A pör, ha jól értettem, még nincsen megindítva. Mielőtt tehát megindítod, beszélj a feleségemmel, beszélj vele. Ő úgy szereti Annát, mintha a testvére volna, szeret téged is, és egyáltaljában csodálatos egy asszony. Az istenre kérlek, beszélj vele! Tedd meg nekem ezt a szívességet, kérve kérlek!

Alexandrovics Alexej elgondolkozott, és Arkágyevics Sztepán résztvevően nézett rá, a nélkül, hogy hallgatását megzavarta volna.

- Elmégy hát hozzá?

- Még nem tudom. Ez az oka, a miért nem voltam nálatok. Azt tartom, hogy a köztünk lévő viszonynak meg kell változnia.

- Ugyan miért? Ezt nem látom be. Engedd remélnem, hogy rokoni viszonyunkon kívül, legalább részben, azokban a baráti érzelmekben is osztozol velem, a melyeket irántad mindenkor tápláltam... S abban az őszinte nagyrabecsülésben, - tette hozzá Arkágyevics Sztepán, a kezét megszorítván. - Még ha legrosszabb föltevéseid helyeseknek bizonyulnának is, én még akkor se veszem magamra soha, hogy akár az egyik, akár a másik felet elítéljem, s így semmi okot se látok arra, hogy a mi viszonyunk egymáshoz megváltozzék. De most, tedd meg a kedvemért, és jöjj el a feleségemhez.

- Mi persze, különbözőképpen fogjuk föl a dolgot. - mondotta Alexandrovics Alexej hidegen. - Egyébiránt ne is beszéljünk többé róla.

- De hát miért ne jönnél el legalább ma, ebédre? A feleségem vár. Kérlek, jöjj el. És a mi a fő, - beszéld meg vele a dolgot. Ő csodálatos egy asszony. Az istenért, térden állva kérlek!

- Ha éppen annyira kívánod, hát elmegyek, - szólott Alexandrovics Alexej fölsóhajtva.

És másra akarván terelni a szót, olyasmiről kérdezősködött tőle, a mi mindkettőjüket érdekelte. Arkágyevics Sztepán új főnökéről, a ki aránylag fiatal ember létére ilyen magas állásba jutott.

Alexandrovics Alexej azelőtt se szerette Anicskin grófot, s az övéitől mindig eltérő nézeteket vallott, de most nem tudta elfojtani a gyűlöletnek azt az érzését, mely hivatalnok-embernél csak természetes, és mely az olyan embert szokta elfogni, a ki a szolgálatban mellőzést szenvedett, olyasvalaki iránt, a kit meg előléptettek.

- Nos, találkoztál már vele? - kérdezte Alexandrovics Alexej, gonosz mosolylyal.

- Hogyne, hiszen tegnap ott volt nálunk a törvényszéken. Úgy látszik, pompásan érti a dolgát és nagyon tevékeny ember.

- Igen, csak az a kérdés, hogy mire szenteli a tevékenységét? - jegyezte meg Alexandrovics Alexej. - Arra-e, hogy csakugyan tegyen valamit, vagy pedig csak arra, hogy átdolgozzon valamit, a mi már megvan? A mi országunknak az az akta-cultus a szerencsétlensége, a melynek ő egyik méltó képviselője.

- Igazán nem tudom, mi van benne kivetni való. Az irányát még nem ösmerem, de azt tudom, hogy pompás fiú, - felelt Arkágyevics Sztepán. - Éppen most voltam nála, s mondhatom, hogy - pompás fiú. Együtt reggeliztünk, s én megtanítottam rá, - nem tudom, ösmered-e azt az italt? - hogy' kell narancs-bort készíteni. Ez rendkívül hűsít. És csodálatos, ő nem ösmerte. De nagyon izlett neki. Na, igazán mondom, pompás egy fiú.

Arkágyevics Sztepán az órájára nézett.

- Óh, batyuska, már öt óra s nekem még Dolgovusinhoz kell mennem! Tehát kérlek, jöjj el ebédre. Nem is képzeled, milyen keserűséget okoznál nekem és a feleségemnek...

Alexandrovics Alexej most már éppenséggel nem úgy kísérte ki a sógorát, mint a hogy' fogadta.

- Megígértem, hát elmegyek, - felelt szomorúan.

- Hidd el, hogy én ezt teljes mértékben méltányolom, s remélem, nem fogod megbánni, - felelt Arkágyevics Sztepán mosolyogva.

S útközben magára kapván a felöltőjét, rákoppantott a kezével az inas fejére és mosolyogva kiment.

- Tehát öt órakor, kabátban! - kiáltotta vissza az ajtóból még egyszer.

IX.

Már hat órára járt az idő, s a vendégek közül néhányan ott is voltak, mikor a házigazda megérkezett Koznysev Ivánovics Szergejjel és Peszczovval együtt lépett be, a kik vele egyszerre értek a kapuba, és ott találkoztak. Ezek voltak a moszkvai intelligenczia fő képviselői, mint a hogy' őket Oblonszkij hívta. Mind a ketten, a jellemük és eszük révén, köztiszteletben állottak. Ők is nagyra becsülték egymást, de csaknem mindenben szinte áthidalhatatlan nézeteltérés volt közöttük, nem azért, mintha egymással ellentétes irányzatokhoz tartoztak volna, hanem éppen azért, mert egy táborban voltak, (az ellenségeik olykor szándékosan össze is tévesztették őket), de ebben a táborban mindeniküknek megvolt a maga külön árnyalata. És miután az egyetértésnek nincs nagyobb ellensége, mint az elvont kérdésekben való nézeteltérés, nemcsak hogy soha nem találkozott a fölfogásuk, de már rég megszokták, hogy minden harag nélkül csak mosolyogjanak egymásnak a helyrehozhatatlan tévedésein.

Éppen az időjárásról beszélgetve, indultak az ajtó felé, mikor Arkágyevics Sztepán utólérte őket. A fogadószobában már ott ültek: Oblonszkij Dmitrievics Alexandr herczeg, a fiatal Scserbaczkij, Turovczyn, Kiti és Karenin.

Arkágyevics Sztepán legott észrevette, hogy ő nélküle a fogadó-szobában rosszúl megy a dolog. Alexandrovna Darja, az ő parádés szürke bársony ruhájában, nyilván a gyermekek miatt is aggódván, a kiknek a gyermekszobában külön kellett ebédelniök s az által is izgatva, hogy az ura még mindig nem jött haza, nélküle nem igen tudta a társaságot szépen megkeverni. Úgy ültek ott valamennyien, mint a pap leánya a látogatóban, (mint a hogy' az öreg herczeg mondani szokta), nyilván azon tűnődvén, vajon hogy' kerültek itt össze, s csak azért nyögvén ki egy-egy szót, hogy éppen ne hallgassanak. A jámbor Turovczyn nyilván idegenül érezte magát ebben a körben, s duzzadt ajkainak mosolya, a melylyel Arkágyevics Sztepánt fogadta, minden szónál ékesebben kifejezte: „No pajtás, te ugyan okos emberek közé raktál engem! Egyet inni, aztán el a Château des fleures-be - ez való nekem". Az öreg herczeg szótlanúl ült ott, s apró szemeivel csak lopva pislogott rá olykor Kareninra, és Arkágyevics Sztepán tudta, hogy máris kieszelt valami jó mondást, a melylyel ezt a kincstári férjet jellemezze, a kire, mint a kecsegére, vendégeket hívnak. Kiti az ajtóra bámúlt, s erőt gyűjtött, nehogy elpirúljon, ha belép rajta Levin Konsztantin. A fiatal Scserbaczkij, a kit nem mutattak be Kareninnak, iparkodott úgy viselkedni, mintha ez őt legkevésbbé se bántaná. Karenin pétervári szokás szerint, olyan ebédről lévén szó, a melyen hölgyek is vannak, frakkban és fehér nyakkendővel jelent meg s Arkágyevics Sztepán leolvasta az arczáról, hogy csak azért jött el, hogy adott szavát beváltsa, s avval, hogy ebben a társaságban megjelent, csak súlyos

kötelességet teljesített. Ő volt legfőbb oka annak a hidegségnek, a melytől a vendégek, Arkágyevics Sztepán megérkezéséig valamennyien szinte dideregtek.

Arkágyevics Sztepán a fogadó-szobába lépve, bocsánatot kért a késedelemért, és fölvilágosításul közölte, hogy megint az a bizonyos herczeg tartóztatta föl, a ki összes késedelmei és elmaradásai alkalmával állandó bűnbakja volt, s egy pillanat alatt összeösmertette az egész társaságot, s Alexandrovics Alexejt Koznysev Szergejjel összehozván, odadobta nekik tárgyúl Lengyelország eloroszosítását, a melybe Peszczovval együtt legott belekapaszkodtak. Megveregetvén Turovczynnak a vállát, valami furcsaságot súgott a fülébe s oda ültette őt a felesége és a herczeg mellé. Azután Kitinek elmondta, hogy milyen szép ma és Scsorbaczkijt megösmertette Kareninnel. Egy pillanat alatt úgy összekeverte ezt a társadalmi tésztát, hogy szinte szűk lett a fogadó-szoba, s mindenfelől élénk hangok csendültek össze. Már csak Levin Konsztantin hiányzott. De ez csak szerencse volt, mert Arkágyevics Sztepán az ebédlőbe lépve, legnagyobb réműletére azt látta, hogy a csemege-bort és a Xerest nem Lőwetől, hanem Depres-től hozták, s miután kiadta a parancsot, hogy a kocsist ugrassák el szaporán Lőwé-hez, megint visszament a fogadó-szobába.

Az ebédlőben találkozott Levin Konsztantinnal.

- Nem késtem el?

- Hát tudnál-e te el nem késni! - mondotta Arkágyevics Sztepán, és megfogta a kezét.

- Sokan vannak nálad? Kik vannak itt? - kérdezte Levin önkéntelenül elpirúlva, miközben a keztyűjével leverte a sipkájáról a havat.

- Mind csupa rokon. Kiti is itt van. Gyerünk hát, majd megösmertetlek Kareninnal.

Arkágyevics Sztepán minden szabadelvűsége mellett is tudta, hogy a Kareninnal való ösmeretség lehetetlen, hogy bárkire hízelgő ne legyen, s azért evvel vendégelte meg legjobb barátait. De ebben a pillanatban Levin Konsztantin képtelen volt rá, hogy ennek az ösmeretségnek a gyönyörűségét teljesen átérezze. Az óta az emlékezetes este óta, a melyen Vronszkijval találkozott, nem látta Kitit, ha csak nem számítja azt a rövidke perczet, a mikor őt ott az országúton megpillantotta. A lelke fenekén tudta, hogy ma viszont fogja őt látni itt. De fönntartván magában a gondolat-szabadságot, iparkodott elhitetni magával, hogy nem tudja. Most pedig, a mikor meghallotta, hogy csakugyan itt van, olyan öröm és egyúttal olyan rémület fogta el, hogy elállt a lélekzete, s képtelen volt kimondani azt, a mit akart. „Milyen, vajon milyen lesz most? Olyan-e, a milyen azelőtt vagy pedig olyan, a milyen akkor ott a hintóban volt? Mi lesz, ha Alexandrovna Darja csakugyan igazat mondott? S mért is ne mondott volna?” - gondolta magában.

- Bizony kérlek, ösmertess meg Kareninnal, - nyögte ki végre nagynehezen, s elszánt léptekkel a fogadó-szobába lépve, ott megpillantotta őt.

Sem olyan nem volt, mint annakelőtte, sem olyan, mint ott a hintóban, hanem valami egészen más.

Meg volt ijedve, félt, szepegett és ettől csak még bájosabb lett. Abban a pillanatban észrevette Levint, a mint ez a szobába lépett. Alig várta. Megörült, és ettől az örömtől annyira zavarba jött, hogy volt egy pillanat, - az, a mikor odament a ház asszonyához és megint rápillantott, - a melyben neki is, Dollinak is, a ki mindent látott, úgy tetszett, hogy nem bírja ki és sírva fakad. Elpirúlt, elsápadt, majd megint elpirúlt és megdermedten, remegő ajakkal várta őt. Ha nem lett volna ajkainak könnyed remegése és az a nedvesség, a mely szemeit elfátyolozta és fényt kölcsönzött nekik, a mosolya szinte teljesen nyugodt volt, a mikor így szólott:

- Milyen régen nem láttuk egymást! - s hideg kezével kétségbeesett elszántsággal megszorította a kezét.

- Ön talán nem látott engem, de én láttam, - mondotta Levin a boldogság mosolyában ragyogva. - Én láttam, mikor a vasúttól Jergusovóba ment.

- Mikor? - kérdezte Kiti meglepetve.

- Kocsin ment Jergusovó felé, - szólott Levin, érezvén, hogy milyen nagyokat nyel a boldogságtól, mely egész lelkét elárasztotta. „És hogy' merészeltem én evvel a megindító teremtéssel valami olyasnak a gondolatát hozni kapcsolatba, a mi nem maga az ártatlanság! És, úgy látszik, az, a mit Alexandrovna Darja mondott, csakugyan igaz", - gondolta magában.

Arkágyevics Sztepán kézenfogta őt és odavezette Kareninhoz.

- Engedjék meg, hogy megösmertessem önöket egymással. - És kölcsönösen megnevezte őket.

- Nagyon örülök, hogy ismét láthatom, - mondotta Alexandrovics Alexej hidegen, s kezet szorított Levinnel.

- Önök ismerik egymást? - kérdezte Arkágyevics Sztepán csodálkozva.

- Három órát töltöttünk együtt a vasúton, - mondotta Levin mosolyogva, - de a végén úgy váltunk el, mint az álarczos-bálban, a nélkül, hogy kölcsönösen lelepleztük volna egymást, - én legalább...

- No lám! Parancsoljanak, kérem, - szólott Arkágyevics Sztepán, az ebédlő felé mutatva.

A férfiak bementek az ebédlőbe és odaléptek az ízelítő-asztalhoz, mely hatféle likőrrel, ugyanannyi fajta, kis ezüst lapátkával vagy a nélkül odaállított sajttal, kaviárral, heringgel, mindenféle conservekkel, tányérokkal és apró karajakra vágott franczia kenyérrel volt elborítva.

A férfiak ott álltak az illatos likőrök és ízelítők körül, s az ebédre való várakozás közben Koznysev Iványovics Szergejnek, Kareninnek és Peszczovnak Lengyelország eloroszosításáról folytatott vitájában is némi szünet állott be.

Iványovics Szergej, a kinél jobban senki sem értett hozzá, hogy a legelvontabb és legkomolyabb vita megszakítására teljesen váratlanúl egy kis szellemességgel álljon elő s evvel a vitázók hangúlatán egyet fordítson, ezt most is megcselekedte.

Alexandrovics Alexej azt bizonyítgatta, hogy Lengyelország eloroszosítása csak a legmagasabbrendű elvek alapján mehet végbe, a melyeket az orosz közigazgatásnak volna hivatása érvényesíteni.

Peszczov váltig ragaszkodott ahhoz, hogy egy nép csak abban az esetben assimilálhat magához egy másikat, ha számra nézve amannál jóval sűrűbb.

Koznysev ezt is, azt is elösmerte, de megszorításokkal. Mikor a fogadó-szobából kijöttek, Koznysev, hogy a vitának véget vessen, mosolyogva így szólt:

- Így tehát az idegenek eloroszosítására csak egy mód van, - minél több gyereket produkálni. Lám, mi ketten az öcsémmel nagyon rosszúl működünk. De önök, feleséges uraim, és különösen ön, Arkágyevics Sztepán, teljes hazafiassággal működik: hány gyermeke is van már?

Mind elnevették magukat, de különösen jóízűt kaczagott Arkágyevics Sztepán.

- Csakugyan, ez a legjobb módszer! - mondotta, egy darab sajtot majszolva, miközben valami egészen különös fajta likőrt töltött a felé nyújtott pohárkába. Ez a tréfa csakugyan véget vetett a vitának.

- Ez a sajt nem rossz. Parancsolnak? - szólott a házigazda. - Te talán bizony megint tornásztál? - fordúlt oda Levinhez, és balkezével megtapogatta az izmait. Levin elmosolyodott, megfeszítette a karját, mire Arkágyevics Sztepán ujjai alatt, mint valami kerek sajt-darab, egy aczélos csomó emelkedett föl a kabát fínom szövete alól.

- Ez aztán byceps! Akárcsak Sámson!

- Azt tartom, a medvevadászathoz kell is, hogy az embernek nagy ereje legyen, - mondotta Alexandrovics Alexej, a kinek csak vajmi homályos sejtelmei voltak a vadászatról, s letörvén egy pókháló-fínomságú kenyérbél-szeletet, vajat kent rá.

Levin elmosolyodott.

- Éppenséggel nem. Sőt ellenkezőleg, medvét akár egy gyermek is ölhet, - szólott, miközben könnyed meghajlással tért ki a hölgyek elől, a kik a ház asszonyával együtt az asztal felé tartottak.

- Azt hallom, hogy ön most lőtt egy medvét? - szólt Kiti, a ki mindenképpen iparkodott a villájára kapni egy bakafántos és csúszós gombát, s meg-megrázta a csipkéit, a melyek alól ki-kifehérlettek a kezei. - Hát van önök felé medve? - tette hozzá, s úgy félig feléje fordította bájosan mosolygó fejecskéjét.

Voltaképpen semmi különöset se mondott, és mégis milyen, szavakkal ki se fejezhető jelentősége volt reá nézve minden hangjának, ajkai, szemei és kezei minden mozdulatának! Volt benne bocsánatkérés, bizalom, gyöngédség, szelíd és félénk gyöngédség, igéret és remény, iránta való szerelem, a melyben lehetetlen volt nem hinnie, s a mely őt a boldogság érzésével szinte fojtogatta.

- Nem, a tveri kormányzóságban utaztunk. Onnan visszatérve, a vonaton találkoztunk az ön beau-frère-jével, illetve beau-frère-jének a sógorával, - mondotta mosolyogva. - Furcsa egy találkozás volt ez.

Vídáman és mulattatóan mesélte el, a mint egész éjjel nem aludt, s kurta bekecsben berontott Alexandrovics Alexej szakaszába.

- A kalauz az öltözetem mián ki akart vezetni; de erre aztán elkezdtem kissé nagy hangon beszélni, és... ön is, - mondotta, Kareninhez fordulva, a kinek elfelejtette a nevét, - a bekecsem miatt ki akarta tenni a szűrömet, de később mégis a védelmemre kelt, a miért most is nagyon hálás vagyok.

- Egyáltaljában az utasok jogai a hely megválasztása terén még nagyon határozatlanok, - mondotta Alexandrovics Alexej, miközben megtörölte a szalvétájával ujjai végét.

Ivánovics Szergej, a ki a háziasszonynyal beszélgetett, félfüllel az öcscsét hallgatta és rárásandított. „Ugyan mi lelte ma? Olyan diadalmaskodó benyomást tesz”, - gondolta magában. Nem tudta, hogy Levin úgy érezte, mintha szárnyai nőttek volna. Levin csak annyit tudott, hogy Kiti őt hallgatta, s hogy szívesen hallgatta. És ez volt az egyetlen, a mi őt foglalkoztatta. Nemcsak ebben a szobában, de az egész világon, csak ő maga, - a ki óriási jelentőségre emelkedett a saját szemeiben, - és Kiti létezett most az ő szemeiben. Óriási magasságban érezte magát, a melytől szédült a feje, s ott valahol mélyen és messze nyüzsögtek mind ezek a jó és derék Kareninek, Oblonszkijak és az egész világ.

Arkágyevics Sztepán teljesen észrevétlenűl, rájuk se pillantva, hanem úgy, mintha másként már nem is helyezhette volna el őket, Levint és Kitit egymás mellé ültette.

- Te pedig akár ide is ülhetsz, - mondotta Levinnek.

Az ebéd épp oly pompás volt, mint az edények, a melyeknek Arkágyevics Sztepán nagy kedvelője volt. A Marie-Louise-leves pompásan sikerült; az apró, omlós pástétomok, melyek szinte elolvadtak a szájban, kifogástalanok voltak. Két inas és Matvjej, fehér nyakkendőben, szinte észrevétlenül, fürgén, és teljes csöndben végezték a teendőiket az ételek és italok körül. Anyagi szempontból sikerült az ebéd; de nem kevésbbé sikerült nem anyagi szempontból is. Az általános vagy részleges társalgás egy pillanatra se szünetelt és az ebéd vége felé annyira élénk lett, hogy asztalbontáskor a férfiak pezsgő vitába merülve keltek föl a helyükről, és még Alexandrovics Alexej is szinte belemelegedett.

X.

Peszczov szeretett a végletekig vitatkozni, és nem érte be Ivánovics Szergej szavaival, annál is inkább, mert érezte a maga véleményének a helytelenségét.

- Én nem értettem ám, - szólalt meg a leves után, Alexandrovics Alexejhez fordulva, - pusztán csak a népesség sűrűségét, hanem a sűrűséget ennek az alapjaival, nem pedig elvekkel kapcsolatban.

- Nekem úgy tetszik, - felelt Alexandrovics Alexej kelletlenűl és bágyadtan, - hogy ez egy és ugyanaz. Az én nézetem szerint csak az a nép tud egy másikra hatással lenni, mely magasabb fokán áll a fejlődésnek, mely...

- De hiszen éppen ez a kérdés, - vágott közbe mély basszus hangján Peszczov, a ki mindig sietett beszélni, és úgy látszik, mindig egész lelkét beletette abba, a mit mondott. - vajon mi az a magasabb fejlődés? Vajon az angolok, a francziák vagy a németek állanak-e a fejlődés magasabb fokán? Vajon melyik fogja a másikat assimilálni? Azt látjuk, hogy a Rajna vidéke elfrancziásodott, pedig a németek nem állanak alacsonyabb fejlődési fokon! - kiáltott föl. - Itt valami egészen más törvénynek kell uralkodnia!

- Nekem úgy tetszik, hogy a befolyás mindig a valódi műveltség részén van, - jegyezte meg Alexandrovics Alexej, s könnyedén fölhúzta a szemöldökét.

- De vajon hol keressük a valódi műveltség ösmertető jeleit? - kérdezte Peszczov.

- Én azt hiszem, hogy ezek a jelek ösmeretesek, - felelt Alexandrovics Alexej.

- De vajon teljesen ösmeretesek-e? - szólt bele Ivánovics Szergej fínom mosolylyal. - Mert általában elösmerik, hogy valódi műveltség csakis a tisztán classikus lehet; de e mellett mindkét részről elkeseredett küzdelmet látunk, s annyi tagadhatatlan, hogy az ellentábor is erős érvekkel áll elő a maga javára.

- Ön, Ivánovics Szergej, a classicismus híve. Parancsol egy kis vöröset? - mondotta Arkágyevics Sztepán.

- Én sem az egyik, sem a másik irányú műveltség mellett nem foglalok állást, - szólott Ivánovics Szergej, leereszkedő mosolylyal, mintha gyermekkel beszélt volna, s odatartotta a poharát, - én csak azt mondom, hogy mindakét fél erős érvekkel rendelkezik, - folytatta, Alexandrovics Alexejhez fordulva. - Én a nevelésemnél fogva a classicismus híve vagyok, de ebben a vitában nem igen tudom a helyemet megtalálni. Meggyőző érveket nem látok arra nézve, miért kelljen a gyakorlatival szemben a classikus műveltségnek előnyt adni.

- Pedagógiai szempontból a természettudományoknak éppen olyan a befolyásuk, - kapta föl Peszczov. - Vegyük csak akár a csillagászatot, akár a növénytant vagy állattant, a maga általános törvényeken alapúló rendszerével!

- Evvel nem tudok egészen egyetérteni, - felelt Alexandrovics Alexej. - Nekem úgy tetszik, lehetetlen el nem ösmerni azt, hogy már maga a nyelv-formák tanulmányozásának a folyamata is különösen előnyös hatással van a szellemi fejlődésre. Ezenkívül tagadhatatlan az is, hogy a classikus írók hatása a legnagyobb mértékben erkölcsös, míg a természettudományok oktatásával, sajnos, szoros kapcsolatban vannak azok a hazug és káros tanok, a melyek a mi korunk rákfenéi.

Ivánovics Szergej akart valamit mondani, de Peszczov az ő mély basszus hangján megelőzte. Nagy tűzzel kezdte bizonyítgatni ennek a fölfogásnak a téves voltát. Ivánovics Szergej nyugodtan várta, míg szóhoz jut, s nyilván már készen tartogatta meggyőző válaszát.

- De lehetetlen meg nem engedni, - szólalt meg Ivánovics Szergej, fínoman mosolyogva és Kareninhez fordulva - hogy rendkívül nehéz ezeknek és a többi tudomány-ágaknak összes előnyeit és hátrányait pontosan mérlegelni, s hogy az a kérdés, vajon melyiknek adjunk előnyt, nem lett volna oly hamar és végérvényesen eldönthető, ha a classikus műveltség részén nem volna ott az az előny, a melyre ön éppen az imént rámutatott: az erkölcsi, - disons le mot, - az antinihilistikus befolyás.

- Kétségkívül.

- Ha az antinihilistikus befolyásnak ez az előnye nem szólna a classikus tudományok mellett, úgy mindkét fél érveit jobban megfontoltuk és gondosabban mérlegeltük volna, - szólott Ivánovics Szergej fínom mosolylyal, - s helyt adtunk volna mindakét irányzatnak. De most tudjuk, hogy a classikus műveltségnek ezekben a piluláiban megvan az antinihilismus gyógyító ereje, s így bátran rendeljük a betegeinknek... De mi lenne e nélkül a gyógyító erő nélkül? - fejezte be mosolyogva.

Ivánovics Szergej piluláinál valamennyien elnevették magukat, és különösen hangosan kaczagott Turovczyn, a ki végre megérte azt a furcsaságot, a melyre a vita egész folyama alatt várakozott.

Arkágyevics Sztepán, a mikor meghívta Peszczovot, nem csalatkozott. Peszczov jelenlétében egy pillanatig se szünetelhetett a tartalmas és okos társalgás. Alig hogy Ivánovics Szergej az élczével bezárta a vitát, Peszczov legott újat kezdett.

- Avval sem igen érthet egyet az ember, - mondotta, - hogy a kormánynak ez volna a czélja. A kormányt nyilván csak általános szempontok vezérlik, s ezért teljes közönyösséggel viseltetik az alkalmazott rendszabályok esetleges hatásai iránt. Így például a nőnevelés kérdését tulajdonképpen rendkívül veszedelmesnek kellene tartani, s a kormány mégis női-tanfolyamokat létesít s az egyetemeket is megnyitja a nők előtt.

Így azután a társalgás legott új tárgyra, a nőnevelésre tért át.

Alexandrovics Alexej annak a nézetének adott kifejezést, hogy a nőnevelést rendszerint összezavarják a nőemancipatió kérdésével, s egyedül ez az oka annak, hogy azt károsnak is lehet tartani.

- Én ellenkezőleg azt hiszem, hogy ez a két kérdés elválaszthatatlan kapcsolatban van egymással, - mondotta Peszczov, - ez circulus vitiosus. A nő a műveltség hiánya révén van jogaitól megfosztva, a műveltség hiánya pedig a jog hiányának a következménye. Nem szabad feledni, hogy a nők leigázása oly nagyfokú és régi, hogy sokszor el se tudjuk képzelni azt az örvényt, mely őket tőlünk elválasztja, - mondotta.

- Ön jogokról beszélt, - szólott Ivánovics Szergej, bevárván, míg Peszczov elhallgatott, - jogokról, a melyeknél fogva a nők esküdtek, községi bizottsági tagok, törvényszéki elnökök, tisztviselők, parlamenti tagok lehessenek...

- Kétségkívül.

- De ha a nők egyes, kivételes esetekben be is tölthetnek ilyen állásokat, nekem mégis úgy tetszik, hogy ön helytelenűl használta a „jogok" kifejezést. Helyesebb lett volna tán azt mondani: kötelességek. Abban tán mindenki egyetért, hogy mikor az ember valami hivatalt visel, esküdt, bizottsági tag vagy távirda-tiszt, úgy érzi, hogy kötelességet teljesít. Ezért helyesebb volna, ha úgy fejeznők ki magunkat, hogy a nők kötelezettségek elvállalására törekednek, még pedig teljesen törvényes alapon. És evvel az óhajtásukkal, hogy az általános férfi-munkában segédkezet nyújtsanak, az embernek csak rokonszenveznie kell.

- Tökéletesen igaz, - tódította Alexandrovics Alexej. - A kérdés, azt hiszem, csak az, vajon képesek-e ők ezeknek a kötelességeknek a teljesítésére.

- Alkalmasint nagyon is képesek lesznek, - állította Arkágyevics Sztepán, - ha általánossá lesz köztük a műveltség. Hiszen látjuk...

- És a közmondás? - szólott a herczeg, a ki már régóta figyelt a társalgásra, s apró gúnyos szemeit csillogtatta, - a leányaim előtt tán kimondhatom: hosszú haj...

- A négerekről is éppen így gondolkoztak, mielőtt őket fölszabadították! - kiáltott föl Peszczov bosszúsan.

- Én csak azt tartom furcsának, hogy a nők újabb kötelezettségeket keresnek, - jegyezte meg Ivánovics Szergej, - míg mi, sajnos, azt látjuk, hogy a férfiak meg iparkodnak alóluk kibújni.

- Kötelezettségeket keresnek, de jogokkal összekötve; hatalmat, pénzt, tiszteletet, - ezt keresik a nők, - mondotta Peszczov.

- Ez éppen annyi, mintha én jogot követelnék arra, hogy szoptatós dajka lehessek, és sértve érezném magamat az által, hogy a nőknek fizetnek ezért, nekem meg nem, - szólott az öreg herczeg.

Turovczyn hangos kaczagásban tört ki, Ivánovics Szergej pedig csak azt sajnálta, hogy ezt nem ő mondta. Alexandrovics Alexej is elmosolyodott.

- Igen, csakhogy a férfi nem tud szoptatni, - szólott Peszczov, - a nő pedig...

- Dehogy is nem, egyszer egy angol a hajón maga szoptatta a gyermekét, - vetette ellen az öreg herczeg, a ki megengedte magának ezt a szabadosságot a leányai előtt.

- A hány ilyen angol van a világon, ugyanannyi nőből lesz hivatalnok, - jegyezte meg Ivánovics Szergej.

- Igen, de hát mit csináljon az a leány, a kinek nincsen családja? - szólott közbe Arkágyevics Sztepán, eszébe jutván Csibiszova, a ki egész idő alatt a szemei előtt lebegett, miközben Peszczovnak igazat adott s őt támogatta.

- Ha egy ilyen leánynak az életét alaposan szemügyre veszszük, azt találjuk, hogy a maga jószántából hagyta el vagy a maga, vagy a nénje családját, a hol női munkakört találhatott volna, - mondotta ingerülten Alexandrovna Darja, a ki váratlanúl beleelegyedett a társalgásba és nyilván sejtette, hogy miféle leányra gondolt Arkágyevics Sztepán.

- De mi védelmére kelünk az elveknek, az eszményeknek! - felelt Peszczov csengő hangon. - A nő jogot akar ahhoz, hogy független és művelt lehessen. Őt annak a tudata, hogy ez lehetetlen, feszélyezi, lesújtja.

- Engem meg feszélyez és lesújt az, hogy nem fogadnak meg valami lelenczházban szoptatós dajkának, - ismételte az öreg herczeg Turovczyn nagy örömére, a ki nevetés közben egy szál spárgának a vastagabb végét ejtette bele a mártásba.

XI.

Kitit és Levint kivéve, mindenki résztvett az általános társalgásban. Eleinte, mikor arról a befolyásról beszéltek, a melylyel egyik nép a másikra lehet, Levinnek önkéntelenül eszébe jutott az, a mi mondanivalója ebben a tárgyban volt; de ezek a gondolatok, a melyek annak-előtte oly fontosak voltak reá nézve, most szinte csak úgy félálomban villantak meg a fejében, a nélkül, hogy csak legkevésbbé is érdekelték volna. Sőt még azt is kissé furcsának találta, hogy mért beszélnek olyan nagy tűzzel valamiről, a mire senkinek sincsen szüksége. Kitit is, úgy látszott, kellett volna, hogy érdekelje az, a mit a nők jogairól és neveléséről beszéltek. Hányszor gondolkodott erről, eszébe jutván külföldi barátnőjének, Varenykának, nyomasztó rabsága, hányszor eltünődött azon is, mi lesz ő belőle, ha nem megy férjhez, és hányszor vitatkozott erről a nénjével! De most az egész legkevésbbé sem érdekelte. Ő egész külön társalgást folytatott Levinnel, de nem is volt ez társalgás, hanem valami titokzatos lelki közlekedés, mely perczről-perczre szorosabban összefűzte őket, s mindkettőjükben valami örömteljes rémületnek az érzései keltette föl az iránt az ösmeretlen iránt, a melynek a légkörébe belépendők voltak.

Eleinte Levin, Kitinek arra a kérdésére, hogy a mult évben hogy' láthatta meg őt a kocsiban, elmondta neki, hogy a szénagyűjtésről ment hazafelé az országúton és úgy találkozott vele.

- Ez nagyon, de nagyon korán reggel volt ám. Ön alkalmasint csak akkor ébredt föl. A mamája még aludt a kocsi szögletében. Csudaszép reggel volt. Én megyek és gondolom magamban: vajon ki lehet az abban a négyes fogatban? Pompás egy négyes volt, csengőkkel teleaggatva,... ön egy pillanatra fölbukkant előttem, s látom, a mint ott ül az ablakban, így ni, mindkét kezével a főkötőjének a szalagjait tartja, és valamin rettenetesen eltünődik, - mondotta mosolyogva. - Óh, be szeretném tudni, vajon mire gondolt akkor. Valami fontos dologra?

„Jaj, nem voltam-e kóczos?" - gondolta magában Kiti, de látván azt az elragadtatással teljes mosolyt, a melyet Levin arczán ezeknek a részleteknek az emléke fölidézett, érezte, hogy ellenkezőleg, az a benyomás, a melyet akkor tett rá, nagyon is kedvező volt. Elpirult és örömteljesen elmosolyodott. - Igazán nem emlékszem.

- Milyen jót nevet Turovczyn! - szólott Levin s valósággal gyönyörködött nedves szemeiben és a kaczagástól rázkódó testében.

- Rég ösmeri? - kérdezte Kiti.

- Ki ne ösmerné őt!

- Úgy látom, rossz embernek tartja.

- Nem rossznak, csak jelentéktelennek.

- Pedig nem igaz! És most tüstént, ne gondolkozzék többé róla így! - mondotta Kiti. - Én is nagyon alantas véleménynyel voltam felőle, pedig rendkívül kedves és csodálatosan jó ember. Valóságosan arany szíve van.

- Mi nagyon jó barátságban vagyunk vele. Én igen jól ösmerem. A múlt télen, kevéssel azután,... hogy ön itt volt nálunk, - mondotta bűnbánó és egyúttal bizalomteljes mosolylyal, -

Dollinak a gyermekei mind vörhenybe estek, s ő valahogyan betévedt hozzá. És képzelje csak, - folytatta suttogva, - annyira megsajnálta Dollit, hogy ott maradt és segített neki a gyermekeket ápolni. Úgy bizony, és teljes három hetet töltött a házukban, s mint a dajka, úgy gondját viselte a gyermekeknek.

- Éppen Turovczynról beszélek Dmitrievics Konsztantinnak,... mikor vörheny volt a házatokban, - mondotta, a nénjéhez hajolva.

- Biz' az csudálatos, gyönyörű dolog volt! - szólott Dolli, rápillantván Turovczynra, - a ki sejtette, hogy róla beszélnek, - és szeliden rámosolygott. Levin még egy pillantást vetett Turovczynra és csodálkozott rajta, hogy' nem tudta már eddig is ennek az embernek minden jó tulajdonságát felfedezni.

- Bocsánat, bocsánat, soha nem fogok többé rosszat gondolni az emberekről! - mondotta vídáman, teljes őszinteséggel kimondván azt, a mit akkor éppen érzett.

XII.

A nők jogairól megindított vita folyamán a jogoknak a házasságban való egyenlőtlensége kapcsán, a hölgyek jelenléte szempontjából csiklandós kérdések is merültek föl. Ebéd alatt Peszczov többízben érintette ezeket a kérdéseket, de Ivánovics Szergej és Arkágyevics Sztepán óvatosan kitértek előlük.

Mikor fölkeltek az asztaltól s a hölgyek kimentek, Peszczov nem ment utánuk, hanem odafordult Alexandrovics Alexejhez, s elkezdte előtte ennek az egyenlőtlenségnek a legfőbb okát fejtegetni. A házastársak egyenlőtlensége, az ő nézete szerint, abban volt, hogy a nő és a férj hűtelensége sem a törvény, sem a közvélemény előtt nem bűnhödik egyformán.

Arkágyevics Sztepán szaporán odament Alexandrovics Alexejhez és szivarral kínálta meg őt.

- Köszönöm, nem dohányzom, - felelt Alexandrovics Alexej nyugodtan, s mintegy szándékosan meg akarván mutatni, hogy nem fél ettől a vitától, hideg mosolylyal Peszczovhoz fordult:

- Én azt hiszem, hogy az ilyen fölfogásnak a dolgok természetes rendjében van az alapja, - mondotta, s be akart menni a fogadó-szobába; de ekkor váratlanúl megszólalt Turovczyn s Alexandrovics Alexejhez fordult:

- Méltóztatott talán hírét hallani Prjacsnikovnak? - szólott Turovczyn, a ki a pezsgőtől egészen fölélénkült s már régóta csak alkalomra várt, hogy a nyomasztó hallgatást megtörhesse. - Prjacsnikov Vaszja, - mondotta piros és nedves ajkainak jóságos mosolyával és tüntetőleg a fővendég, Alexandrovics Alexej felé fordult, - ma hallottam, hogy Tverben párbajozott Kvitszkijvel és agyonlőtte.

Valamint mindig úgy látszik, mintha az ember szinte szándékosan a fájó testrészét ütné meg, úgy Arkágyevics Sztepán is úgy érezte, hogy ma a társalgás valami szerencsétlen véletlen folytán minden pillanatban Alexandrovics Alexejnek egy-egy fájdalmas sebét érintette. Megint el akarta vezetni a sógorát, de maga Alexandrovics Alexej kíváncsian megkérdezte:

- Miért párbajozott Prjacsnikov?

- A feleségéért. Legény volt a talpán! Kihívta és agyonlőtte!

- Áá! - szólott Alexandrovics Alexej egykedvűen, s fölhúzván a szemöldökét, átment a fogadó-szobába.

- Mennyire örülök, hogy eljött, - mondotta neki Dolli félénk mosolylyal, a mint a közbeneső szobában találkozott vele; - beszédem volna önnel. Üljünk le tán itten.

Alexandrovics Alexej az egykedvűségnek avval a kifejezésével, a melyet fölhúzott szemöldökei kölcsönöztek az arczának, leült Alexandrovna Darja mellé és kényszeredetten elmosolyodott.

- Annál is szívesebben, - szólott, - mert én is szíves elnézését akartam kérni, hogy azonnal távozhassam. Holnap ugyanis már utaznom kell.

Alexandrovna Darja erősen meg volt győződve Anna ártatlanságáról, és érezte, hogy sápad és ajkai remegnek a haragtól, mely ez iránt a hideg és érzéketlen ember iránt elöntötte, a ki oly nyugodtan el volt szánva, hogy az ő ártatlan barátnőjét tönkretegye.

- Alexandrovics Alexej, - kezdte s kétségbeesett elszántsággal nézett a szemei közé, - én kérdezősködtem Anna felől, s ön nem felelt nekem. Hogy' van?

- Úgy tetszik, hogy egészséges, Alexandrovna Darja, - felelt Alexandrovics Alexej, a nélkül, hogy ránézett volna.

- Alexandrovics Alexej, bocsásson meg, tán nincs is hozzá jogom... de én épp úgy szeretem Annát, mintha a testvérem volna; kérem, könyörgök, mondja meg, mi történt önök között? Mivel vádolja őt?

Alexandrovics Alexej összeránczolta a homlokát, és csaknem behunyván a szemeit, lehorgasztotta a fejét.

- Fölteszem, hogy az ura elmondta önnek azokat az okokat, melyek következtében én szükségesnek tartom, hogy Arkágyevna Annával való eddigi viszonyomat megváltoztassam, - szólott, a nélkül, hogy a szemébe nézett volna, s bosszús pillantást vetett Scserbaczkijra, ki éppen akkor ment arra a fogadó-szoba felé.

- Nem hiszem, nem hiszem, nem hihetem! - tört ki Dolli egy erélyes mozdúlattal, miközben összekulcsolta maga előtt csontos kezeit. Gyorsan fölkelt és rátette a kezét Alexandrovics Alexej karjára. - Itt folyton zavarnak. Menjünk tán amoda.

Dolli izgatottsága hatott Alexandrovics Alexejre. Fölkelt és engedelmesen ment utána a tanuló-szobába. Leültek egy asztalhoz, melynek viaszkos vászon-húzata tollkéssel összevissza volt metélve.

- Nem hiszem és nem hiszem! - mondotta Dolli, iparkodván elkapni az övét kerülő tekintetét.

- Lehetetlen nem hinni - a tényeknek, Alexandrovna Darja, - szólott, különösen hangsúlyozván a *tényeknek* szót.

- De hát mit csinált? - kérdezte Alexandrovna Darja. - Mit csinált voltaképpen?

- Megfeledkezett a kötelességeiről és megcsalta az urát. Ezt csinálta, - felelt Alexandrovics Alexej.

- Nem, nem, az lehetetlen! Nem, az Isten szerelméért, ön tévedett, - mondotta Dolli s a halántékait végigsimítván, a kezeivel eltakarta a szemét.

Alexandrovics Alexej hidegen mosolygott, pusztán az ajkaival, evvel is igazolni akarván Dolli előtt is, maga előtt is meggyőződésének a szilárdságát; de ez az izzó védelem, ha nem is ingatta meg őt de újra fölszaggatta a sebeit. Rendkívül nagy élénkséggel kezdett beszélni.

- Nagyon nehéz tévedni, mikor az asszony maga tesz vallomást az urának. Mikor kijelenti, hogy nyolcz esztendei együttélés, és egy gyermek, hogy mindez tévedés volt, s hogy előlről akarja kezdeni az életet, - mondotta bosszúsan szipákolva.

- Anna és a bűn, - ezt nem tudom egyesíteni, nem tudom elhinni!

- Alexandrovna Darja! - mondotta Alexandrovics Alexej s most már egyenesen belenézett Dolli jóságos és izgatott szemeibe, s érezte, hogy a nyelve önkénytelenül megoldódik, - sokat adnék érte, ha még foroghatna fönn kétség. A mikor még kételkedtem, igaz, hogy akkor is nehéz volt a szívem, de még mindig könnyebb volt, mint most. A mikor kételkedtem, akkor még volt remény; de most már nincs, és én azért mégis mindenben kételkedem. Annyira kételkedem, hogy a fiamat is gyűlölöm és olykor el se hiszem, hogy az én fiam. Nagyon boldogtalan vagyok.

Ezt fölösleges is volt mondania. Alexandrovna Darja, a mint rápillantott az arczára, tisztában volt vele; s nemcsak hogy megsajnálta őt, még barátnőjének az ártatlanságába vetett hite is megrendűlt.

- Óh, ez rettenetes! De hát csakugyan igaz, hogy elszánta magát a válásra?

- Elszántam magamat az utolsó lépésre. Nem is tehettem mást.

- Nem tehetett mást, nem tehetett mást... - szólott Dolli könnyes szemekkel. - Dehogy is nem tehetett mást!

- Hiszen az ilyen természetű fájdalomnál éppen az a borzasztó, hogy az ember nem teheti azt, a mit minden másnál, - csapásnál vagy halálesetnél, - megtehet, hogy viszi a keresztjét csöndes béketűréssel; itt cselekedni kell, - mondotta, mintha csak kitalálta volna a gondolatát. - Ki kell kászolódni abból a megalázó helyzetből, a melybe az ember belesodródott; hármasban élni lehetetlen.

- Értem, teljesen értem, - mondotta Dolli és lehorgasztotta a fejét. Elhallgatott, s magára és családi bánatára kezdett gondolni, és egyszerre egy erélyes mozdúlattal fölemelte a fejét s könyörögve összekulcsolta a kezét. - De várjon csak, ön jó keresztény. Gondoljon hát ő rá! Mi lesz ő belőle, ha eltaszítja őt magától?

- Gondoltam, Alexandrovna Darja, még pedig sokat gondoltam, - szólott Alexandrovics Alexej. Piros foltok borították el az arczát, és egyenesen rá voltak szegezve zavaros szemei. Alexandrovna Darja most már egész lelkéből sajnálta őt. - S úgy is tettem, azután, hogy ő maga közölte velem a szégyenemet; hagytam mindent a régiben. Megadtam a módját a javúlásnak, s azon voltam, hogy őt megmentsem. És mi lett a vége? Még a legenyhébb követelésemet, - az illendőség határainak a megtartását sem teljesítette, - mondotta nekihevűlve. - Megmenteni csak azt az embert lehet, a ki nem akar elpusztúlni; de ha a természete annyira romlott, annyira feslett, hogy magát a pusztúlást tartja menekülésnek, mitévő legyen az ember akkor?

- Mindent, csak válni ne! - felelt Alexandrovna Darja.

- De hát mi az a minden?

- Nem, ez rettenetes. A senki felesége lesz, és el fog pusztúlni!

- De hát mit tehetek én róla? - szólt Alexandrovics Alexej, s fölrántotta a szemöldökeit és a vállát. A felesége utolsó ballépésére való visszaemlékezés annyira fölháborította, hogy megint olyan hideggé lett, a minő volt a beszélgetés elején. - Nagyon köszönöm a részvétét, de most mennem kell, - mondotta és fölkelt.

- Nem, megálljon! Nem szabad őt elveszítenie. Várjon még, magamról akarok még valamit mondani. Én férjhez mentem, s az uram megcsalt; haragomban, féltékenységemben félre akartam dobni mindent, s magam is... De észretértem, és ki volt az, a ki megmentett? - Anna. És íme, megvagyok. A gyermekeim nőnek, az uram kezd visszatérni a családjához, és érzi a

hibáját, tisztúlásnak, javúlásnak indúl, s én is élek... Én is megbocsátottam, önnek is meg kell bocsátania!

Alexandrovics Alexej csak hallgatta, de szavainak immár semmi hatásuk se volt rá. Újra föltámadt a lelkében annak a napnak minden haragja, a melyen magát a válásra elszánta. Megrázta magát, s hangos, átható hangon így szólt:

- Megbocsátani nem tudok, nem is akarok, de meg igazságtalannak is tartanám. Én megtettem mindent ezért az asszonyért, s ő mindent letiport a sárba, mely oly annyira rokon vele. Én nem vagyok rossz ember, soha, senkit se gyűlöltem, de őt lelkem minden erejével gyűlölöm, és sokkal inkább gyűlölöm, mind azért a rosszért, a mit velem tett, semhogy meg tudnék neki bocsátani! - mondotta hangjában a harag könnyeivel.

- Szeressed azokat, a kik gyűlölnek téged... - suttogta Alexandrovna Darja bátortalanúl.

Alexandrovics Alexej megvetően elmosolyodott. Ezt ő régen tudta, de ez az ő esetére nem volt alkalmazható.

- Szeressed azokat, a kik gyűlölnek téged, de szeretni azokat, a kiket én gyűlölök, - az lehetetlen. Bocsásson meg, hogy így fölizgattam. Elég mindenkinek a maga baja! - S erőt vevén magán, Alexandrovics Alexej nyugodtan elbúcsúzott és elment.

XIII.

Mikor az asztaltól fölkeltek, Levin szeretett volna bemenni Kiti után a fogadó-szobába; de attól félt, nem lesz-e neki kellemetlen, ha olyan feltűnően kezdi őt kerülgetni. Ottmaradt tehát a férfiak közt, részt vett az általános társalgásban, s a nélkül, hogy ránézett volna Kitire, minden mozdúlatát, minden pillantását, és a fogadó-szobának azt a pontját, a hol éppen volt, megérezte.

Legott, a legcsekélyebb megerőltetés nélkül beváltotta azt az ígéretét, a melyet neki tett: hogy mindenkiről csak jót gondol és mindenkit szeretni fog. Szóba került a birtokközösség, a melyben Peszczov valami különös elvet látott, a melyet ő fő-elvnek nevezett el. Levin nem értett egyet se Peszczovval, sem a bátyjával, a ki valahogyan a maga módja szerint el is ösmerte, meg nem is az orosz birtok-közösség jelentőségét. De azért beszélt velük, csak azon iparkodván, hogy őket egymással kibékítse és vitájuknak valamelyest az élét vegye. Legkevésbbé sem érdekelte az, a mit mondott, még kevésbbé az, a mit azok beszéltek, s mindössze csak egy vágya volt, az, hogy valamennyien jól és kellemesen érezzék magukat. Most már tudta, hogy mi az az egy, a mi ő rá nézve fontos. És ez az egy eleinte ott volt a fogadószobában, majd elkezdett közeledni s az ajtóban megállt. Ő, a nélkül, hogy megfordúlt volna, érezte reá szegzett pillantását és mosolyát, s lehetetlen volt meg nem fordulnia. Ott állott az ajtóban Scserbaczkij-val és őt nézte.

- Azt hittem, a zongorához megy, - mondotta odalépve hozzá. - Lássa, ez az, a mi annyira hiányzik nekem falun: a zene.

- Nem, csak azért jöttünk, hogy önt kihívjuk, - felelt Kiti, megajándékozván őt egy mosolyával, - én nagyon köszönöm, hogy idejött. Ugyan mi élvezet is van a vitatkozásban? Úgy se győzi meg egyik a másikat soha.

- Az már igaz, - mondotta Levin, - legnagyobbrészt úgy van, hogy az ember csak azért vitatkozik a legnagyobb hévvel, mert sehogy' se tudja megérteni, mit akar az ellenfele bebizonyítani.

Levin, még a legokosabb emberek közt való vitatkozásokban is nagyon gyakran megfigyelte, hogy óriási erőlködés, töméntelen sok logikai fínomság és szószaporítás után a vitatkozók végre is annak ébredtek tudatára, hogy azt, a miről oly kitartóan iparkodtak egymást meggyőzni, már réges-régen, a vita elején tudták, de hogy mind a ketten mást szerettek, s hogy mit, azt nem akarták elárúlni, nehogy a rövidebbet húzzák. Gyakran tapasztalta, hogy a vita folyamán néha az ember megérti, hogy mit akar az ellenfele, s egyszerre maga is elfogadja azt a fölfogást, egyetért vele s ilyenkor az összes érvek, miután szükségtelenek, egyszeriben elesnek; de tapasztalta olykor az ellenkezőt is: végre kimondja az ember, hogy mit akar, s hogy mi az, a mihez érveket gyüjtött, s ha úgy esik, hogy ezt szépen és őszintén mondja ki, ellenfele egyszeriben hozzájárúl s beszünteti a vitát. Éppen ezt akarta elmondani.

Kiti összeránczolta a homlokát, iparkodván őt megérteni. De alig, hogy Levin elkezdett magyarázni, legott meg is értette.

- Értem: rá kell jönni, hogy miért száll síkra, mit szeret, akkor lehet csak...

Teljesen megértette és ki is fejezte az ő rosszúl kifejezett gondolatát. Levin örömteljesen elmosolyodott, annyira meglepte ez az átmenet a Peszczovval és a bátyjával folytatott szövevényes és szógazdag vitából a legkomplikáltabb eszméknek ebbe a lakonikus, tiszta és szinte szavak nélkül való közlésébe.

Scserbaczkij elment tőlük és Kiti, oda lépvén egy a játékhoz előkészített kártyaasztalhoz, leült mellé, és kezébe vevén a krétát, elkezdett csigavonalakat rajzolni az új, zöld posztóra.

Fölújították a nők szabadságáról és munkaköréről ebéd alatt folytatott társalgást. Levin egyetértett Alexandrovna Darja véleményével, a mely szerint az a leány, a ki nem megy férjhez, mindenkor találhat magának női munkakört a családjában. Ezt a fölfogást avval is támogatta, hogy egyetlen család se lehet meg női segéderők nélkül, hogy minden, akár szegény, akár gazdag családban van és kell lenni dajkának, legyen az bár idegen, vagy a rokonságból való.

- Nem áll, - mondotta Kiti elpirúlva, de annál elszántabban nézett rá őszinte szemeivel, - lehet egy leány olyan helyzetben is, hogy megalázkodás nélkül nem léphet be egy más családba, ő maga pedig...

Levin megértette a czélzást.

- Óh, igen! - mondotta, - igen, igen, igen, igaza van, igaza van!

És egyszerre megértette mindazt, a mit Peszczov a nők szabadságáról ebéd alatt mondott, pusztán csak az által, hogy látta Kiti szívében a megalázkodástól való irtózást, és minthogy szerette őt, együtt érezte vele ezt az irtózást és megaláztatást s egyszerre elállt a kifogásaitól.

Elhallgattak. Kiti még mindig rajzolgatott az asztalra. Szelíd fény csillogott a szemeiben. Levin, alárendelvén magát az ő hangúlatának, egész lényében a boldogságnak mindinkább fokozódó feszűltségét kezdte érezni.

- Óh, telefirkáltam az egész asztalt! - szólott Kiti, s miután letette a krétát, olyan mozdulatot tett, mintha föl akarna kelni.

„Hogy' maradjak most itt egyedűl, ő nélküle?" - gondolta magában Levin réműlten s kezébe vette a krétát. - Várjon csak, - mondotta és leült az asztalhoz. - Már rég akartam öntől valamit kérdezni.

Egyenesen belenézett szelíd, bár valamelyest ijedt szemeibe.

- Kérem, csak kérdezzen.

- Íme, - mondotta, és leírta a következő kezdőbetűket: m, a, f, n: a, l, a, j, e, h, s, v, cs, a? Ezek a betűk azt jelentették: „mikor azt felelte nekem: az lehetetlen, annyit jelentett ez, hogy soha, vagy csak akkor?" Semmi valószinűség sem volt benne, hogy ezt a komplikált mondatot megértse; de Levin úgy nézett rá, mintha egész élete függne attól, hogy megérti-e, vagy sem.

Kiti komolyan nézett rá, majd összeránczolt homlokával rátámaszkodott a kezére s elkezdte olvasni. Olykor rápillantott s azt kérdezte tőle a tekintetével: „Vajon az-e, a mit én gondolok?"

- Megértettem, - mondotta elpirúlva.

- Ez micsoda szó? - kérdezte Levin az s-re mutatva, mely a: *soha* szót jelentette.

- Ez: *soha*, - mondotta, - csakhogy ez nem igaz!

Levin gyorsan letörülte az asztalról az írást, átadta neki a krétát és fölkelt. Kiti a következőket irta: a, n, f, m.

Dolli, mikor ezt a két alakot meglátta, teljesen megvígasztalódott attól a fájdalomtól, melyet neki az Alexandrovics Alexejjel való beszélgetés okozott: Kitit krétával a kezében, a mint félénk és boldog mosolylyal nézett föl Levinre, s az utóbbinak délczeg alakját, a mint tűzben égő s hol az asztalra, hol ő reá szegzett szemekkel hajolt az asztal fölé. Egyszerre fölragyogott az arcza: megértette. Az a négy betű ezt jelentette: „Akkor nem felelhettem másként."

Bátortalanúl kérdő pillantást vetett rá.

- Csak akkor?

- Igen, - felelt helyette a mosolya.

- És m... és most? - kérdezte.

- Ám olvassa el. Azt fogom mondani, a mit óhajtanék. Nagyon óhajtanék! - Leírta a következő kezdőbetűket: h, ö, e, t, f, é, m, t, b, a, a, m, t. Ez annyit jelentett: „ha ön el tudná felejteni és meg tudná bocsátani azt, a mi történt."

Erre Levin izgatottan remegő ujjakkal fogta a krétát, ketté törte s fölírta a következő szavak kezdő betűit: „Nekem nincs mit feledni és megbocsátani, én nem szűntem meg önt szeretni."

Kiti dermedt mosolylyal nézett rá.

- Megértettem, - szólott suttogva.

Levin leült s fölírt egy hosszú mondatot. Kiti ezt is megértette, s a nélkül, hogy megkérdezte volna, úgy van-e, fogta a krétát és tüstént felelt.

Levin sokáig nem tudta kibetűzni, a mit fölírt, s minduntalan a szeme közé nézett. Szinte elhomályosúltak a szemei a boldogságtól. Sehogy' se tudta beleilleszteni azokat a szavakat, a melyeket gondolt; de Kiti boldogságtól súgárzó, bájos szemeiből mindent megértett, a mit tudnia kellett. És fölírt három betűt. De úgyszólván még le sem írta volt és Kiti máris elolvasta, s befejezésül és válaszúl oda írta: Igen.

- Talán secretair-t játszotok? - szólott az öreg herczeg hozzájuk lépve. - No, de most menjünk, ha még a színházba is el akarsz jutni.

Levin fölkelt és elkísérte Kitit az ajtóig.

Társalgásuk során elmondottak mindent: elmondták, hogy Kiti szereti őt s majd szól az apjának és az anyjának, s hogy Levin majd megint eljön holnap délelőtt.

XIV.

Mikor Kiti elment és Levin egyedül maradt, olyan nyugtalanság vett rajta erőt, s olyan türelmetlen vágyat érzett arra, hogy a holnapi napot, a mikor újra láthatja őt és örökre egyesűlhet vele, mielőbb, de mielőbb megérje, hogy akárcsak a haláltól, úgy megijedt attól a tizennégy órától, a melyet még nélküle kellett eltöltenie. Föltétlenűl beszélnie kellett valakivel, hogy ne maradjon egyedűl, hogy meglopja az időt. Arkágyevics Sztepán lett volna a számára a legkellemesebb társ, de ő elment, a mint mondta, valami estélyre, voltaképpen pedig a ballet-be. Levin csak annyit mondhatott neki, hogy boldog s hogy szereti őt, és soha, soha se fogja elfelejteni azt, a mit érette tett. Arkágyevics Sztepán tekintete és mosolya meggyőzte Levint arról, hogy ezt az érzést úgy fogta föl, a mint kellett.

- Nos hát, nem volna ideje meghalni? - kérdezte tőle Arkágyevics Sztepán, s meghatottan megszorította a kezét.

- Nnnem! - felelt Levin.

Alexandrovna Darja is, mikor elbúcsúzott tőle, szintén mintha gratulált volna neki, mondván: - Mennyire örülök, hogy megint találkozott Kitivel, meg kell ám becsülni a régi barátságot. - Levint Alexandrovna Darjának ezek a szavai kellemetlenül érintették. Hiszen ő nem foghatta föl, hogy milyen magasan és ő rá nézve hozzáférhetetlenűl áll mindez s így nem lett volna szabad ezt említenie. Levin elbúcsúzott tőlök, de hogy ne maradjon egyedül, a bátyjához csatlakozott.

- Te hova mégy?

- Ülésre megyek.

- Veled megyek én is. Lehet?

- Miért ne? Gyerünk, - mondotta Ivánovics Szergej. - Mi lelt ma?

- Velem? A boldogság van velem! - mondotta Levin s leeresztette a kocsi ablakát. - Nem érzed? Milyen fullasztó a levegő. A boldogság van velem! Miért van az, hogy te még nem házasodtál meg?

Ivánovics Szergej elmosolyodott.

- Nagyon örülök, úgy tetszik, nagyon derék le... - szólalt meg Ivánovics Szergej.

- Ne szólj, ne szólj, ne szólj! - kiáltott rá Levin s mindkét kezével megmarkolta a bundája gallérját és összecsapta. „Nagyon derék leány” - ezek olyan egyszerű és közönséges, és az ő érzéséhez éppenséggel nem illő szavak voltak.

Ivánovics Szergej vidám nevetésre fakadt, a mi nála a ritkaságok közé tartozott.

- No, de annyit csak mondhatok tán, hogy nagyon örülök neki?

- Mondhatsz holnap, holnap, de most semmit többet! Semmit, semmit, hallgass, - mondotta Levin, s még egyszer ráborítván bundáját, hozzátette: - Nagyon szeretlek! Nos hát, elmehetek veled az ülésre?

- Persze, hogy el.

- Miről lesz ma szó? - kérdezte Levin még mindig mosolyogva.

Megérkeztek az ülésre. Levin hallotta, a mint a titkár akadozva olvasta a jegyzőkönyvet, a melyet nyilván maga sem értett; de leolvasta az arcáról, hogy milyen kedves, jó és derék ember volt. Ez abból is látszott, a mint a jegyzőkönyv olvasása közben minduntalan kijött a sodrából és belezavarodott. Azután következett a napirend. Bizonyos összegeknek elszámo-

lásáról és bizonyos csöveknek a lefektetéséről vitatkoztak, és Ivánovics Szergej, miután két bizottsági tagnak kissé az elevenére tapintott, hosszasan és nagy sikerrel beszélt valamiről; egy másik tag pedig, a ki egy papirszeletre jegyezgetett, eleinte bátortalanúl, később meglehetős csípősen, de a mellett szelíden felelt neki. Azután Szvijazsszkij (a ki szintén ott volt), beszélt szépen és előkelően. Levin csak hallgatta őket és tisztán látta, hogy sem azok a bizonyos összegek, sem azok a bizonyos csövek nem voltak meg, s hogy a jelenlévők voltaképpen nem is haragudtak, hanem valamennyien derék és jó emberek voltak, s szépen és símán ment közöttük minden. Nem zavartak senkit és jól érezték magukat. Föltűnt Levinnek az, hogy ma valahogyan mindannyian olyan, szinte áttetszők voltak előtte, és hogy apró jelekből, a melyeket annak előtte észre se vett, most valamennyiüknek a lelkét megösmerte, és tisztán látta, hogy mindannyian olyan jó emberek. Különösen őt úgy szerették ma mind. Ez kitetszett abból is, a hogy' beszéltek vele, s hogy' valamennyien, még az ösmeretlenek is olyan gyöngéden és olyan szeretettel néztek rá.

- Nos, mit szólsz hozzá, meg vagy elégedve? - kérdezte tőle Ivánovics Szergej.

- Nagyon. Nem is gondoltam, hogy ez olyan érdekes. Pompás, nagyszerű!

Szvijazsszkij oda ment Levinhez és meghívta őt magához teára. Levin sehogy' se tudott visszaemlékezni, hogy miért volt Szvijazsszkijvel olyan elégedetlen és mit akart tőle. Hiszen okos és csodálatosan jó ember volt.

- Nagyon szívesen, - mondotta és kérdezősködött a felesége és a sógornője után. És valami csodálatos eszmetársúlás révén, miután a Szvijazsszkij sógornője fölidézte képzeletében a házasság gondolatát, úgy tetszett neki, hogy senkinek se mondhatná el jobban a boldogságát, mint Szvijazsszkij feleségének és sógornőjének, s nagyon örűlt, hogy elmehetett hozzájuk.

Szvijazsszkij tudakozódott a gazdasága után, mint mindig, úgy most sem tudván elképzelni annak a lehetőségét, hogy találhassanak valamit, a mit Európában még ne ösmernének, de ez most legkevésbbé se volt kellemetlen Levinnek. Ellenkezőleg, úgy érezte, hogy Szvijazsszkijnak igaza van, s hogy ez az egész dolog semmiség, és egyúttal látta azt a csodálatos fínomságot, a melylyel Szvijazsszkij igazának a kiélezését elkerülte. A Szvijazsszkij hölgyei is rendkívül kedvesek voltak. Úgy tetszett Levinnek, hogy már valamennyien tudják és együtt érzik vele a boldogságát és csak tapintatból nem beszélnek róla. Egy, két, három óra hosszat elüldögélt náluk, s bár a legkülönfélébb tárgyakról beszélgetett, mindig csak arra gondolt, a mi egész lelkét betöltötte, és észre se vette, hogy rettenetesen úntatta őket, s hogy már rég ideje lett volna aludni menni. Szvijazsszkij ásítozva kísérte őt ki az előszobába és csodálkozott azon a furcsa állapoton, a melyben a barátját látta. Két óra volt éjfél után. Levin visszatért a fogadójába és elréműlt arra a gondolatra, hogy' fogja a türelmetlenségével a még hátralevő tíz órát eltölteni. A soros inas, a ki még fönn volt, gyertyát gyújtott neki és ki akart menni, de Levin visszahívta. Ez az inas, Jegor nevű, a kit Levin annakelőtte észre se vett, most rendkívül okos, derék és a mi fő - jó embernek látszott előtte.

- Nos, Jegor, nehéz dolog, úgy-e, virrasztani?

- Mit csináljunk! Ez a kötelességünk. Az uraknak persze kényelmesebb; de így legalább keres az ember.

Kisült, hogy Jegornak családja is van, három fiú és egy leány, a ki varrónő, s a kit egy szijgyártó segédhez akart férjhez adni.

Levin ebből az alkalomból kifejtette Jegor előtt azt a nézetét, hogy a házasságban a szerelem a fődolog, s hogy szerelemmel mindig boldog lesz az ember, mert magában hordja a boldogságot.

Jegor figyelmesen végig hallgatta és nyilván teljesen meg is értette Levin fejtegetését, de ennek megerősítéseül azt a Levinre nézve teljesen váratlan megjegyzést koczkáztatta, hogy ő, mikor jó embereknél szolgált, mindig meg volt elégedve a gazdáival, és a mostanival is meg van elégedve, mind a mellett, hogy franczia.

„Csodálatosan jó ember!" - gondolta magában Levin.

- Nos, és mondd csak Jegor, mikor megnősültél, szeretted a feleségedet?

- Hogyne szerettem volna, - felelt Jegor.

És Levin látta, hogy Jegor olyan lelkes hangúlatban volt, hogy még legtitkosabb érzelmeit is készült közölni vele.

- Az én életem is csodálatos ám. Gyermekkorom óta... - kezdte el csillogó szemekkel és szemlátomást átragadt rá Levin lelkesedése, mint a hogy' az ásítás is át szokott ragadni egyik emberről a másikra.

De ebben a pillanatban csöngetés hallatszott; Jegor kiment és Levin egyedül maradt. Ebédre csaknem semmit sem evett, Szvijazsszkijéknál se fogadta el a vacsorát és a teát, s ennek ellenére is még csak rá se tudott gondolni a vacsorára. A múlt éjjel nem aludt, de azért eszébe se jutott az alvás. Hűvös volt a szobában, őt azonban forróság gyötörte. Mind a két félablakot kinyitotta s velük szemben leült egy székre. Egy hóval elborított tető mögűl lánczokkal díszített, áttört kereszt látszott, fölötte pedig a Szekeres csillag háromszöge s a sárgás fényű Capella csillogott. Elnézte hol a keresztet, hol a csillagokat, mohón szívta magába az egyenletesen a szobába áradó friss és fagyos levegőt, s mintegy álomban követte a képzeletében fölbukkanó alakokat és emlékeket. Négy óra felé a folyosón lépteket hallott és kipillantott az ajtón. Egy Mjaszkin nevű kártyás ösmerőse jött volt haza a klubból. Sötéten és mogorván ballagott s köhécselt. „Szegény boldogtalan!" - gondolta magában Levin s könnyek szöktek a szemébe csupa szeretetből és szánalomból ez iránt az ember iránt. Szeretett volna beszélni vele s megvígasztalni őt; de eszébe jutván, hogy egy ingben van, meggondolta a dolgot és megint leült a födélablak elé, hogy megfürödjék a friss levegőben és elnézze azt a csodálatos formájú, néma, de azért rá nézve mégis jelentőségteljes keresztet, s azt az égen fölkapaszkodó sárgás fényű csillagot. Hét óra felé zajongni kezdtek a takarítók, megszólaltak a csengetyűk s Levin úgy érezte, hogy fázik. Becsukta az ablakot, megmosakodott, felöltözött és lement az utczára.

XV.

Még teljesen néptelen volt az utcza. Levin elment a Scserbaczkijék házához. A parádés kapu még zárva volt, s aludt mindenki. Visszafordúlt, megint fölment a szobájába és kávét rendelt. A napos inas, most már nem Jegor, behozta neki. Levin próbált beszédbe ereszkedni vele, de csöngettek s az inas eltávozott. Levin megpróbálta meginni a kávét és kalácsot tömni magába, de a szája határozottan nem tudta, mitévő legyen vele. Kiköpte a kalácsot, magára kapta a felső kabátját s megint elment járni. Tízre járt az idő, mikor másodszor is eljutott a Scserbaczkijék kapujához. Éppen akkor keltek volt föl a házban, s a szakács akkor ment bevásárolni. Várnia kellett tehát, legalább még vagy két órát.

Levin ezt az egész éjszakát és délelőttöt teljes öntudatlanságban töltötte, s az anyagi életviszonyok közül teljesen kiemelve érezte magát. Egész nap nem evett, két éjszaka nem aludt, levetkezve néhány órát töltött a hideg levegőn, és nemcsak hogy frissebbnek és egészségesebbnek érezte magát, mint valaha, hanem úgy rémlett neki, mintha a testétől teljesen független

volna: izmainak megerőltetése nélkül mozgott és úgy érezte, mintha képes volna mindenre. Meg volt győződve, hogy ha a szükség úgy kívánná, képes volna akár repűlni, vagy a házat a sarkából kiemelni. A még hátralevő időt az utczán töltötte, minduntalan az óráját nézte és jobbra-balra tekintgetett.

S a mit akkor látott, azt azután többé soha se látta. Különösen az iskolába menő gyermekek, a háztetőkről a gyalogjáróra le-leröppenő kékes-szürke galambok, és a liszttel telehintett zsemlyék érdekelték, a melyeket egy láthatatlan kéz rakosgatott ki előtte. Ezeket a zsemlyéket, a galambokat és gyerekeket szinte földöntúli lényeknek látta. És mindez egy és ugyanabban az időben történt: egy kis fiú odaszaladt az egyik galambhoz és mosolyogva nézett Levinre; a galamb, szárnyaival csapkodva elröppent, miközben a levegőben szállongó hópihék közt meg-megcsillant a napsugárban; egy kis ablakocskából pedig frissen sült kenyér illata áradt szét, s itt rakták ki azokat a zsemlyéket is. Mindez együttvéve olyan szokatlanúl kedves volt, hogy Levin előbb elnevette magát, majd sírva fakadt örömében. Miután a Gazetnij-pereúlokon és a Kiszlovkán át egy nagy kerülőt tett, megint visszament a fogadóba, maga elé tette az óráját és várta a tizenkettőt. A szomszéd szobában gépekről és csalásról beszélgettek, miközben nagyokat köhintettek. Tán nem is tudták, hogy a mutató már a tizenkettő felé közeledik. A mutató végre megérkezett. Levin kiment a följáróra. A kocsisok nyilván már mindent tudtak. Boldog arczczal vették körül Levint s egymással versenyezve ajánlották föl neki a szolgálataikat. Levin azon lévén, hogy a többi kocsist meg ne bántsa, s megígérvén nekik, hogy máskor majd velük fog menni, kiválasztott egyet és elhajtatott Scserbaczkijékhoz. A kocsis pompásan festett a kaftánja alól kilátszó, s lucskos, vörös és erőteljes nyakán megfeszűlő fehér inggallérjával. Ennek a kocsisnak a szánkója magas volt és könnyü, olyan, a milyenen Levin azóta se ment soha, a lova is jó volt, s nagyon iparkodott, de sehogy' se jutott tovább. A kocsis jól ismerte a Scserbaczkijék házát, s miután tiszteletteljesen, begörbített karral az utasához fordúlt és „tpru"-t kiáltott, a kapuban megállott. Scserbaczkijék kapusa is nyilván már mindent tudott. Látszott szemeinek a mosolyáról és arról, a hogyan ezt mondta:

- Ugyancsak rég nem volt nálunk Dmitrijevics Konsztantin!

Nemcsak hogy mindent tudott, hanem nyilván ujjongott is, és nagy megerőltetésébe került, hogy örömét elpalástolja. Levin, a mint a nedves, öreg szemeibe belenézett, szinte valami egészen újat fedezett föl a boldogságában.

- Fönn vannak már?

- Parancsoljon! De ezt tessék tán itt hagyni, - szólott mosolyogva, mikor Levin meg akart fordulni, hogy a sipkáját elvigye. Ez jelentett valamit.

- Kinek parancsolja, hogy jelentsem? - kérdezte egy inas.

Az inas, bár fiatal s az újabb inasok közül való és kissé ficsúros külsejű volt, mégis jó és derék embernek látszott és alkalmasint szintén mindent tudott már.

- A herczegnének... A herczegnek... A herczegkisasszonynak... - dadogta Levin.

Az első, a kit megpillantott, mademoiselle Linon volt. Éppen keresztülment a termen s az arcza is, a fürtöcskéi is szinte sugárzottak. Alig hogy elkezdett vele beszélgetni, mikor a szomszéd szobában ruhasuhogás hallatszott és mademoiselle Linon eltűnt Levin szemei elől, a kit a boldogság közelségének örömteljes rémülete fogott el. Mademoiselle Linon elsietett s odament egy másik ajtóhoz. Alig, hogy eltűnt, a parkettán szapora és könnyed léptek hallatszottak, s a boldogsága, az élete, ő maga, lényének a jobbik része, az, a mit oly hosszú idő óta keresett, a mire oly régóta vágyott, gyorsan, szaporán közeledett. Nem is jött, hanem valami láthatatlan erő szárnyán libegett felé.

Nem látott egyebet, csak derűlt és jóságos szemeit, a melyekben a szerelem örömének ugyanaz a remegése tükröződött, mely az ő szívét betöltötte. Ezek a szemek mind közelebbről és közelebbről csillogtak és a bennük lobogó szerelmi tűz fényével szinte elvakították őt. Közvetlenül mellette megállt s megérintette őt. A karjai fölemelkedtek s a vállai köré fonódtak.

Kiti megtett mindent, a mit csak tehetett: odasietett hozzá s félénken, gyönyörtől ittasan átengedte magát neki egészen. Levin megölelte őt s odaszorította az ajkát az ő csókját kereső ajkaihoz. Kiti sem aludt egész éjjel, s csak őt várta egész délelőtt.

Az anyja és az apja szó nélkül beleegyeztek, és boldogok voltak az ő boldogságában. Így hát várta őt. Ő akart az első lenni, a ki az ő és a maga boldogságát közli vele. Készült rá, hogy négy szem közt találkozik majd vele és hol megszeppenve, hol szégyenkezve, örült ennek a gondolatnak, s maga se tudta, mit csinál. Meghallotta a lépteit és a hangját s ott várt az ajtóban, míg mademoiselle Linon elment. Ő pedig, nem gondolkozva, nem kérdezve magát, hogyan és miképpen, odament hozzá és megcselekedte azt, a mit megcselekedett.

- Gyerünk a mamához! - mondotta, s megfogta a kezét. Levin sokáig nem tudott szólni, nem annyira azért, mintha attól tartott volna, hogy szavaival érzelmeinek a magasztosságát leszállítja, mint inkább azért, mert a hányszor csak akart valamit mondani, mindannyiszor úgy érezte, hogy szavak helyett a boldogság könnyei törnek ki belőle. Fogta a kezét és megcsókolta.

- Hát csakugyan igaz? - mondotta végre tompa hangon. - Nem tudom elhinni, hogy szeretsz.

Kiti elmosolyodott ezen a „te”-n, és azon a bátortalanságon, a melylyel Levin ránézett.

- Igen! - mondotta lassan és jelentőségteljesen. - Olyan boldog vagyok!

A nélkül, hogy a kezeit eleresztette volna, bement a fogadó-szobába. A herczegné, a mint őket megpillantotta, elkezdett szaporábban lélekzeni és legott sírva fakadt, majd ismét elmosolyodott, s olyan erélyes léptekkel, a minőket Levin éppenséggel nem várt tőle, odasietett hozzájuk, s átkarolta Levin fejét, megcsókolta őt és hulló könnyeivel benedvesítette az arczát.

- Így hát rendben volnánk! Örülök. Szeresd őt. Örülök... Kiti!

- Hamarosan tisztába jöttetek! - szólott az öreg herczeg, iparkodván közönyösnek látszani; de Levin észrevette, a mint odafordult hozzá, hogy a szemei nedvesek voltak. - Régóta, mindig csak ezt óhajtottam! - mondotta a herczeg, s megfogván Levin kezét, odahúzta őt magához. - Én már akkor, a mikor ez a kis csélcsap a fejébe vette...

- Papa! - kiáltott föl Kiti, s eltakarta a kezeivel a száját.

- Jó, hát nem szólok! - mondotta. - Nagyon, de nagyon... örü... Óh, milyen ostoba is vagyok én...

Megölelte Kitit, megcsókolta az arczát, a kezeit, majd megint az arczát és keresztet vetett rá.

És Levint a szeretetnek egy új érzése fogta el ez iránt, az azelőtt rá nézve idegen ember - az öreg herczeg - iránt, a mint elnézte, hogy Kiti hosszú ideig és gyöngéden hogy’ csókolgatja húsos kezeit.

XVI.

A herczegné némán mosolyogva ült a karosszékében; a herczeg odaült mellé. Kiti ott állt az apja széke mellett s még mindig nem eresztette el a kezét. Valamennyien hallgattak.

A herczegné volt az első, a ki mindent szavakba öltöztetett s az összes kérdéseket és gondolatokat az élet gyakorlati kérdéseire váltotta föl. S ez az első pillanatban valamennyiüknek egyformán furcsának és fájdalmasnak tűnt föl.

- Mikor legyen hát a megáldás és kihirdetés? És mikor az esküvő? Mit gondolsz, Alexandr?

- Ott van ő, - szólott az öreg herczeg, Levinre mutatva, - ő most itt a főszemély.

- Mikor? - szólalt meg Levin elpirulva. - Holnap. Ha engem kérdeznek, legyen a megáldás ma, és holnap az esküvő.

- Mon cher, elég a badarságból.

- Nos hát egy hét múlva.

- Olyan, akárcsak megbolondult volna.

- Ugyan már miért?

- No de kérem, kérem! - mondotta a mama, örömteljesen elmosolyodván ezen a sietségen. - És a kelengye?

„Hát csakugyan, még kelengye és más mindenféle is lesz? - gondolta magában Levin réműlten. - Egyébiránt a kelengye, a megáldás és az a mindenféle, - megronthatja-e a boldogságomat? Nem ronthatja azt meg semmi! - Rápillantott Kitire, és úgy vette észre, hogy őt legkevésbbé, de a legkevésbbé se bántotta a kelengye gondolata. - Úgy látszik tehát, hogy ennek így kell lenni", - gondolta magában.

- Én, persze, nem igen értek hozzá, én csak az óhajtásomat mondtam el, - szólott mentegetőzve.

- Majd még gondolkozunk hát róla. Egyelőre a megáldást és a kihirdetést, azt megcsinálhatjuk. Úgy is lesz.

A herczegné odalépett az urához, megcsókolta és el akart menni, de az visszatartotta és megölelte, s gyöngéden, mint a hogy' a fiatal szerelmesek szokták, többször egymásután, mosolyogva megcsókolta. Az öregek nyilván megzavarodtak egy pillanatra, és hamarosan nem tudták, vajon ők lettek-e megint egymásba szerelmesek, vagy csak a leányuk. Mikor a herczeg és a herczegné kimentek, Levin odalépett a menyasszonyához és megfogta a kezét. Most erőt vett magán, és tudott beszélni, - pedig annyi volt a mondanivalója. De azért éppenséggel nem azt mondta, a mit kellett volna.

- Hogy' tudtam én, hogy így lesz! Soha se reménylettem; de a lelkem fenekén mindig meg voltam győződve róla. - Hiszem, hogy mindez így volt megírva.

- És én? - szólott Kiti. - Még akkor is... - egy pillanatra megakadt, majd jóságos szemeivel elszántan rá nézett és folytatta, - még akkor is, a mikor eltaszítottam magamtól a boldogságot. Én mindig egyedül csak magát szerettem, de megtévelyedtem. Ezt meg kellett mondanom... El tudja-e ezt nekem felejteni?

- Lehet, hogy jobb volt így. Magának is sokat meg kell ám nekem bocsátania. Be kell vallanom...

Egyike volt ez azoknak a dolgoknak, a mikről elhatározta, hogy bevallja neki. Mindjárt első naptól kezdve két dolgot szándékozott neki megmondani: azt, hogy ő nem olyan tiszta, mint Kiti, és azt, hogy - hitetlen. Ez ugyan kínos volt, de kötelességének tartotta, hogy bevallja neki mind a kettőt.

- Nem, ne most, majd később! - mondotta.

- Jól van, később, de mondja meg föltétlenül. Én nem félek semmitől. Nekem tudnom kell mindent. Most már úgy is be van fejezve.

Levin hozzátette:

- Be van fejezve az, hogy elfogad engem olyannak, a milyen vagyok... nem utasít el többé? Úgy-e?

- Igen, igen.

Beszélgetésüket megzavarta mademoiselle Linon, a ki bár kissé alamuszi módon, de gyöngéden mosolyogva sietett üdvözölni kedves növendékét. Még jóformán ki se ment, jött a cselédség is a szerencsekívánataival. Azután összesereglettek a rokonok és elkezdődött az a boldog mámor, a melyből Levin az esküvőjét követő reggelig nem jött ki többé. Levin állandóan kényelmetlenül érezte és únta magát, de a boldogság izgalma folyton fokozódott benne. Állandóan úgy érezte, hogy sok olyat kívánnak tőle, a mihez nem ért, de azért megtett mindent, a mit csak mondottak, s ez is csak növelte a boldogságát. Azt hitte, hogy az ő mátkasága semmi tekintetben se lesz olyan, mint a többi, hogy a mátkaság szokott formái megrontják az ő különös boldogságát, de a dolog vége az lett, hogy bizony ő is csak végigcsinálta mindazt, a mit a többiek, s a boldogsága ettől csak fokozódott és mindinkább olyanná lett, a melyhez nem volt és nincs fogható.

- Most tán majszolnánk egy kis csemegét, - mondotta m-lle Linon és Levin elment csemegét vásárolni.

- Igazán rendkívül örülök, - szólott Szvijazsszkij. - Ajánlom, hogy Fominnál szerezze be a bokrétákat.

- Az is kell? - És elment Fominhoz.

A bátyja azt mondta neki, hogy nem fog ártani, ha pénzt vesz föl, mert sok lesz a kiadása, az ajándékok...

- Ajándékok is kellenek? - És legott sietett Foulde-hoz.

És a czukrásznál, Fominnál és Foulde-nál is azt látta, hogy már várták, megörültek neki és ujjongtak a boldogságán, épp úgy, mint mindazok, a kikkel csak ezekben a napokban dolga akadt. Föltünő volt, hogy nemcsak mindenki szerette őt, hanem azelőtt ellenszenves, rideg és közömbös emberek is, egyszerre szinte el voltak ragadtatva általa, mindenben alávetették magukat neki, gyöngéden és tapintatosan megkerülték az érzelmeit és osztoztak abban a meggyőződésében, hogy ő a világ legboldogabb embere, mert a menyasszonya fölüláll minden tökéletességen. Ugyanezt érezte Kiti is. Mikor Nordszton grófnő megengedett magának egy czélzást arra, hogy valami jobbat kívánt volna neki, Kiti annyira tűzbe jött és oly meggyőzően bebizonyította, hogy Levinnél jobb a világon senki se lehet, hogy ezt Nordszton grófné is kénytelen volt elösmerni és Kiti jelenlétében többé soha nem üdvözölte Levint az elragadtatás mosolya nélkül.

Az a vallomás, melyet kilátásba helyezett, volt ennek az időszaknak egyetlen súlyos eseménye. Megbeszélte a dolgot az öreg herczeggel, s miután az engedélyt megkapta hozzá, átadta Kitinek a naplóját, a melyben meg volt írva mindaz, a mi őt gyötörte. Voltaképpen az egész naplót csak jövendő menyasszonyára való tekintettel írta meg. Két dolog gyötörte őt: az, hogy nem volt ártatlan, s hogy hitetlen volt. A hitetlenségre vonatkozó vallomás szinte észrevétlenül csúszott el. Kiti vallásos volt, soha se kételkedett a vallás igazságaiban, de Levin külső vallástalansága legkevésbbé sem érintette. A szerelme révén egész lelkét ösmerte, és azt látta a lelkében, a mit akart; az pedig, hogy az ilyen lelkiállapotot hitetlenségnek hívják, teljesen közönyösen hagyta. A másik vallomás azonban keserű könnyekre fakasztotta.

Levin nem minden belső küzdelem nélkül adta át neki a naplóját. Tudta, hogy kettőjük között nem lehet titok, s nem is szabad, hogy legyen, s azért elhatározta, hogy ennek meg kell lenni; arról azonban nem adott magának számot, hogy ez milyen hatással lehet Kitire, nem képzelte magát bele az ő helyzetébe. Csak a mikor aznap este szinház előtt elment hozzájuk, belépett a szobájába, s megpillantotta kisírt, az ő általa okozott és jóvá nem tehető fájdalomtól szinte boldogtalan, szánalmas és kedves arczát, akkor ösmerte föl azt az örvényt, mely az ő szégyenletes múltját Kiti galambtisztaságától elválasztotta, és megréműlt attól, a mit cselekedett.

- Vigye, vigye, ezeket a rettenetes füzeteket! - mondotta Kiti, az asztalon előtte heverő füzeteket összeszedve. - Mért is adta ide őket!... Nem, mégis jobb így, - tette hozzá, megsajnálván kétségbeesett ábrázatát. - De azért ez rettenetes, rettenetes!

Levin lehorgasztotta a fejét és hallgatott. Nem tudott szólni.

- Nem bocsát meg nekem, - suttogta.

- De igen, már is megbocsátottam. De azért ez rettenetes!

Olyan nagy volt a boldogsága, hogy ez a vallomás nem dúlta föl, csak újabb árnyalatot kevert bele. Megbocsátott neki; de Levin attól az időtől fogva még méltatlanabbnak tartotta magát hozzá, erkölcsileg még mélyebben meghajolt előtte, és még nagyobbra becsülte meg nem érdemelt boldogságát.

XVII.

Alexandrovics Alexej önkénytelenül is az ebéd alatt és után folytatott eszmecserék benyomásain rágódva tért vissza magános szobájába. Alexandrovna Darjának a megbocsátásra vonatkozó szavai csak bosszúságára voltak. A keresztyén tanoknak az ő esetére való alkalmazhatósága vagy nem alkalmazhatósága rendkívül nehéz kérdés volt, a melyről nem lehetett csak úgy könnyedén beszélni, s a melyet Alexandrovics Alexej már régen, még pedig tagadólag eldöntött. Mindabból, a mit hallott, legjobban megmaradtak emlékezetében a jó, de buta Turovczyn szavai: *Legény volt a talpán. Kihívta és agyonlőtte.* Ebben nyilván egyetértettek vele valamennyien, bárha puszta udvariasságból nem mondták is ki határozottan.

„Egyébiránt ez a dolog be van fejezve, nincs mit gondolni rá tovább", - mondotta magában Alexandrovics Alexej. És pusztán küszöbönálló elutazására és az ellenőrzés dolgaira gondolván, bement a szobájába, s a kapustól, a ki fölkísérte, megkérdezte, hol az inasa; a kapus azt mondta, hogy csak az imént ment el. Alexandrovics Alexej teát rendelt, asztalhoz ült, s elővevén Frum-ot, elkezdte utazásának az irányát tanulmányozni.

- Két távírat, - jelentette az időközben visszatért inas, a szobába lépve. - Bocsásson meg kegyelmes uram, éppen csak az imént mentem el.

Alexandrovics Alexej fogta a távíratokat és fölszakította. Az első távírat Sztremovnak arra az állásra történt kineveztetéséről szólt, a melyre Karenin áhítozott. Alexandrovics Alexej félrelökte a távíratot, pirúlva fölkelt s elkezdett föl és alá járni a szobában: „Quos vult perdere dementat", - mondotta, a quos alatt azokat értvén, a kik ebben a kinevezésben közreműködtek. Nem az bosszantotta, hogy nem ő kapta meg az állást s hogy őt mellőzték; de érthetetlen, csodálatos volt előtte az, hogyan nem látták, hogy az a fecsegő, szószátyár Sztremov mindenkinél képtelenebb ennek az állásnak a betöltésére. Hogy' nem látták, hogy tönkretették magukat, a „prestige"-üket evvel a kinevezéssel!

„Ez is alkalmasint ilyes valami lesz”, - mondotta magában epésen, mikor a másik távíratot fölbontotta. Ez a távírat a feleségétől volt. A kékczeruzás aláírás „Anna” tűnt föl neki legelőször. - „Meghalok, kérlek, könyörgök, jöjj. Ha megbocsátasz, könnyebben halok meg”, - olvasta. Megvetően elmosolyodott és félre dobta a távíratot. Hogy ez ravaszság és ámítás volt, az iránt, mint neki az első pillanatban tetszett, semmi kétség se foroghatott fönn.

„Nincs az az ámítás, a melytől visszariadna. Szűlés előtt áll. Lehet, hogy gyermekágyban fekszik. De mi lehet a czéljuk? A gyermeket törvényesíteni, engem meggyalázni s a válást meghiusítani, - gondolta magában. - De itt azt olvasom: „meghalok...” - Még egyszer elolvasta a táviratot, s egyszerre megdöbbentette annak a valódi értelme, a mit olvasott. - És ha ez igaz? - tűnődött magában. - Ha igaz, hogy a szenvedés és a halál közelségének a pillanatában őszinte megbánás szállta meg, és én, ezt ámításnak tartván, megtagadom a jövetelemet? Ez nemcsak kegyetlenség lenne, a melyért mindenki elítélne, de részemről még ostobaság is volna.”

- Pjotr, kocsit. Utazom Pétervárra, - mondotta az inasának.

Alexandrovics Alexej elhatározta, hogy elmegy Pétervárra és megnézi a feleségét. Ha a betegsége ámítás, akkor hallgat és távozik. Ha pedig csakugyan halálos beteg és a halála előtt még látni akarja őt, akkor, ha ugyan még életben találja, megbocsát neki, ha meg későn érkezik, úgy megadja neki a végső tisztességet.

Egész úton nem gondolt többé arra, mitévő legyen.

Pétervár hajnali ködében, a vasúton töltött éjszaka által előidézett kimerültség és tisztátlanság érzésével eltelve robogott végig Alexandrovics Alexej a néptelen Nevszkij Proszpekten, s maga elé bámúlva, rá se gondolt arra, a mi reá várakozik. Nem gondolhatott rá, mert a mint elképzelte, hogy mi lesz, nem zárkózhatott el az elől a gondolat elől, hogy Anna halála egyszerüen megoldja helyzetének minden nehézségét. A pékek, a zárt boltok, az éjjeli kocsik, az utczaszéleket seprő házmesterek - egymásután suhantak el a szemei előtt, s ő mindezt megfigyelte, iparkodván magában elnyomni annak a gondolatát, a mi reá várakozik s a mit nem mer kívánni, de azért mégis kíván. Elérkezett a kapuhoz. Egy bérkocsi és egy hintó, a melyen a kocsis aludt, állott a kapuban. Az előcsarnokba érve, Alexandrovics Alexej, mintegy agyvelejének egyik rejtett zugából előkapott egy elhatározást és megnyugodott benne. Ez pedig így szólt: Ha ámítás van a dologban, akkor néma megvetéssel távozik. Ha igaz, akkor megtartja az illendőség szabályait.

A kapus kinyitotta a kaput, még mielőtt Alexandrovics Alexej csöngetett volna. Petrov, a kapus, a kit egyébként Kapitonicsnak is hívtak, furcsán festett elnyűtt kabátjában, nyakkendő nélkül és papucsban.

- Hogy’ van az úrnőd?

- Tegnap szerencsésen lebetegedett.

Alexandrovics Alexej megállt és elsápadt. Most látta csak egész tisztán, mennyire óhajtotta volt a halálát.

- És az állapota?

Kornei reggeli köténben futott le a lépcsőn.

- Nagyon rosszúl van, - felelte. - Az este tanácskozást tartottak az orvosok, s most is van nála egy orvos.

- Hozd föl a holmimat, - parancsolta Alexandrovics Alexej, s erre a hírre, a mely szerint mégis van némi remény a halálra, valamelyest megkönnyebbűlten lépett az előszobába.

A fogason egy katona-köpeny függött. Alexandrovics Alexej ezt észrevette és megkérdezte:

- Ki van itt?

- Az orvos, a bába és Vronszkij gróf.

Alexandrovics Alexej a belső szobákba lépett.

A fogadó-szobában nem volt senki; lépteinek a zajára Anna szobájából kijött a bába, lilaszín szalagos főkötővel a fején. Odalépett Alexandrovics Alexejhez, s a halál közelgésével együtt járó bizalmassággal megfogta a kezét és bevezette a hálószobába.

- Hála Istennek, hogy eljött! Mindig csak önről, csak önről beszél, - mondotta.

- Hamar jeget! - hallatszott a hálószobából az orvos parancsoló hangja.

Alexandrovics Alexej belépett Anna hálószobájába. Az asztal mellett egy alacsony széken, a támlája felé oldalvást ült Vronszkij, s arcát a kezeibe temetve, sírt. Az orvos hangjára fölugrott, elvette arcáról a kezeit és megpillantotta Alexandrovics Alexejt. A férj láttára annyira zavarba jött, hogy megint leült, a vállai közé húzta a fejét, mintha csak szeretett volna eltűnni valahová; de erőt vett magán, fölkelt, és így szólt:

- Meg fog halni. Az orvosok azt mondták, hogy nincs remény. Én teljesen az ön hatalmában vagyok, de engedje meg, hogy itt maradjak... egyébiránt a hogy' akarja, én...

Alexandrovics Alexejt Vronszkij könnyei láttára megint elfogta annak a lelki ziláltságnak egy hirtelen rohama, mely mások szenvedéseivel szemben mindig erőt szokott rajta venni, s a fejét elfordítván, a nélkül, hogy őt végig hallgatta volna, sietve indúlt az ajtó felé. A hálószobából Anna hangja hallatszott, a ki valamit mondott. A hangja vídám, élénk s rendkívül határozottan hangsúlyozott volt. Alexandrovics Alexej belépett a hálószobába és odament az ágyhoz. Anna arczczal felé fordúlva feküdt az ágyban. Tüzes pírban égtek az orczái, a szemei csillogtak, a hálóköntös kézelői alól kilátszó kis fehér kezei a takaró sarkaival játszottak. Úgy látszott, mintha nemcsak egészséges és friss, hanem a legjobb kedvű is volna. Szaporán, csengő hangon, és szakadatlanúl szabályos és erőteljes hangsúlyozással beszélt.

- Mert Alexej, Alexandrovics Alexejről beszélek, (milyen furcsa és rettenetes véletlen, hogy mindkettőt Alexejnek hívják, úgy-e?), Alexej nem tagadná meg tőlem. Én felednék, és ő megbocsátana... De hát miért nem jön? Hiszen ő jó ember, maga se tudja, hogy mennyire jó. Óh, Istenem, milyen gyötrelem! Adjatok vizet, hamar! Óh, de ez ártani fog neki, az én kis leánykámnak! No jó, adjatok hát dajkát neki. Nem bánom, ez még jobb lesz tán. Ha ő eljön, fájni fog neki, ha látja. Adjátok ide.

- Arkágyevna Anna, hiszen itt van. Íme, - szólott a bába, s iparkodott Anna figyelmét Alexandrovics Alexejre terelni.

- Óh, milyen badarság! - folytatta Anna, a nélkül, hogy az urát észre vette volna. - Adjátok hát ide, adjátok ide a leánykámat! Még mindig nincs itt. Csak azért mondják, hogy nem bocsát meg, mert nem ösmerik őt. Senki sem ösmerte. Egyedűl csak én, s még én is csak nagy nehezen. Tudni kell, hogy az ő szemei... Szerjozsa szemei is éppen olyanok, s azért nem tudom nézni... Kapott már Szerjozsa ebédet? Hiszen tudom, megfeledkezik róla mindenki. Bezzeg, ő nem feledkeznék meg. Be kell vinni Szerjozsát a sarokszobába s meg kell kérni Mariette-et, hogy aludjék benn nála.

Egyszerre összehúzódott, elhallgatott, és réműlten, mintha ütést várna, mintha védekeznék, az arczához emelte a kezeit. Megpillantotta az urát.

- Nem, nem! - szólalt meg, - én nem félek tőle, csak a haláltól félek. Alexej, jöjj ide. Azért sietek, mert nincs időm, nem sok van már hátra az életemből, tüstént elkezdődik a láz, s akkor nem értek már meg semmit. Most értek, mindent értek, mindent látok.

Alexandrovics Alexej ránczos arcza szenvedő kifejezést öltött; megfogta Anna kezét s akart valamit mondani, de sehogy se tudta kinyögni; az alsó ajka remegett, de még mindig küzködött az izgatottságával s csak olykor vetett rá egy pillantást. S valahányszor rápillantott, mindannyiszor látta a szemeit, a melyek olyan meghatott és átszellemült szelídséggel néztek rá, a minőt azelőtt soha se látott bennük.

- Megállj, te nem tudod... Várjatok, várjatok... - Elhallgatott, mintha rendbe akarta volna szedni a gondolatait. - Igen, - kezdte. - Igen, igen, igen. Ezt akartam mondani. Ne csodálkozzál rajtam. Én ugyanaz vagyok, a ki voltam... De van bennem egy másik is, a kitől félek, ő volt az, a ki azt a másikat megszerette, s én gyűlölni akartalak téged, de nem tudtam elfelejteni azt, a ki az előtt volt. Az a másik, az nem én vagyok. Én most az igazi vagyok, az, a ki voltam. Én most meghalok, tudom, hogy meghalok, kérdezd meg tőle. Most is érzem, itt vannak ni, púdok a kezeimen, a lábaimon, az ujjaimon, az ujjaim... ni milyen óriásiak! De hiszen mindennek vége lesz hamarosan... Csak egy kell nekem: bocsáss meg, bocsáss meg, de teljesen! Én rettenetes vagyok, de a dada mondta: volt egy vértanunő, - hogy' is hívták csak? - az még rosszabb volt. És én elmegyek Rómába, ott van egy pusztaság, s akkor majd nem leszek terhére senkinek, csak Szerjozsát viszem magammal és a kis lányomat... Nem, te nem bocsáthatsz meg! Én tudom, ezt lehetetlen megbocsátani. Nem, nem, menj csak, te nagyon is jó vagy! - Egyik forró kezével fogta a kezét, a másikkal meg eltaszította őt.

Alexandrovics Alexej lelki ziláltsága mind nagyobb mérveket öltött és most arra a fokra hágott, hogy már meg is szűnt ellene küzdeni; egyszerre úgy érezte, hogy az, a mit ő lelki ziláltságnak tartott, ellenkezőleg boldogító lelkiállapot volt, mely egyszerre valami új, soha nem tapasztalt boldogsággal árasztotta el őt. Arra nem is gondolt, hogy az a keresztény törvény, a melyet egész életén keresztül követni akart, azt parancsolta, hogy bocsásson meg az ellenségeinek és szeresse őket; de azért a szeretet és az ellenségeinek való megbocsátás örömteljes érzése töltötte be a lelkét. Letérdepelt mellé, s ráhajtván fejét kezének a csuklójára, mely még a hálóköntösön keresztül is, mint a tűz, úgy égette őt, zokogott, mint a gyermek. Anna átölelte kopaszodó fejét, közelebb húzódott hozzá s kihívó büszkeséggel emelte rá a szemét.

- Íme, itt áll, én tudtam! Most pedig bocsássatok meg mind, bocsássatok meg!... Már megint itt vannak, miért nem mennek el? Vegyétek hát le rólam ezeket a bundákat!

Az orvos elhúzta a kezeit, óvatosan rátette a párnáira s vállig betakarta őt. Engedelmesen hanyatt feküdt és sugárzó pillantással nézett maga elé.

- Csak azt az egyet tudd meg, hogy nekem csak a te bocsánatod kellett, és mást semmit sem akarok... De hát *ő* mért nem jön ide? - szólott s az ajtóhoz fordúlt, Vronszkij felé. - Jer ide, jer ide! Nyújts kezet neki.

Vronszkij odament az ágy széléhez, s megpillantván Annát, megint a kezeibe temette az arczát.

- Ne takard el az arczodat, nézz reá. Ő valóságos szent, - tette hozzá. - Igen, igen, ne takard el, ne takard el az arczodat! - mondotta bosszúsan. - Alexandrovics Alexej, tedd szabaddá az arczát! Látni akarom.

Alexandrovics Alexej megfogta Vronszkij kezeit és elhúzta az arczáról, mely szinte ijesztő volt a szenvedés és a szégyen kifejezésétől, mely ott lebegett rajta.

- Nyújts kezet neki. Bocsáss meg neki.

Alexandrovics Alexej oda nyujtotta a kezét, miközben nem tudta könnyeit visszatartani.

- Istennek hála, Istennek hála, - mondotta, - most készen van minden. Csak a lábaimat kissé jobban kinyújtani. Így ni, most jó. Milyen ízléstelenül vannak rajzolva ezek a virágok, nem is hasonlítanak a violához, - szólott a kárpitra mutatva. - Istenem! Istenem! Mikor lesz már vége? Adjatok morfiumot. Doktor! Adjon már morfiumot. Óh, Istenem, Istenem!

S elkezdett az ágyában hánykolódni.

*

Az orvos, illetve az orvosok azt mondták, hogy gyermekágyi láza van, a melynél száz eset közül kilenczvenkilencz halállal szokott végződni. A beteg egész nap lázban, önkívületben volt és félrebeszélt. Éjféltájban már teljesen érzéketlenül feküdt s az érverése is alig volt érezhető.

Minden perczben várták a végét.

Vronszkij elment haza, de reggel megint eljött kérdezősködni, és Alexandrovics Alexej, a ki az előszobában találkozott vele, így szólt hozzá: „Maradjon, lehet, hogy látni kívánja majd", s maga vezette be őt a felesége szobájába. Reggelre megint elkezdődött az izgatottság, az elevenség, a gondolat és a szó gyorsasága, de a vége megint csak az önkívület lett. Harmadnap megint így volt s az orvosok azt mondták, hogy még van remény. Ezen a napon Alexandrovics Alexej bement abba a szobába, a hol Vronszkij ült, bezárta maga után az ajtót, s odaült vele szembe.

- Alexandrovics Alexej, - mondotta Vronszkij, érezvén, hogy közeledik a kimagyarázás, - én képtelen vagyok beszélni, képtelen vagyok bármit is megérteni. Legyen kíméletes irántam! Bármennyire súlyos is az ön helyzete, higyje el, az enyém még rettenetesebb.

Föl akart kelni. De Alexandrovics Alexej megfogta a kezét és így szólt:

- Kérem, hallgasson meg engem, ennek meg kell lenni. Nekem meg kell magyaráznom ön előtt az érzelmeimet, azokat tudniillik, a melyek vezettek s ezentúl is vezetni fognak, nehogy ön engem illetőleg tévedésbe essék. Ön tudja, hogy én rászántam magamat a válásra, s a válópört már meg is indítottam, nem titkolom ön előtt, hogy eleinte határozatlan voltam, szenvedtem; bevallom önnek, üldözött a vágy, hogy ő rajta és önön is bosszút álljak. Mikor a táviratot megkaptam, ugyanezekkel az érzelmekkel jöttem ide, jobban mondva: óhajtottam a halálát. De... - itt elhallgatott s habozott, vajon elárulja-e neki az érzelmeit, vagy sem. - De a mint megláttam őt, megbocsátottam neki. S a bocsánat boldogsága föltárta előttem a kötelességemet. Teljesen megbocsátottam neki. Oda akarom fordítani a másik orczámat is, oda akarom engedni az alsóruhámat is, mikor elveszik a felsőt. Csak arra kérem az Istent, hogy ne vegye el tőlem azt a boldogságot, a mely a megbocsátásból fakad!

Könnyek csillogtak a szemeiben, melyeknek derült nyugodt tekintete zavarba ejtette Vronszkijt.

- Ime, ez az én helyzetem. Ön letiporhat engem a sárba, gúny tárgyává tehet a világ előtt, de én nem hagyom el őt, és soha, egyetlen szemrehányással se fogom illetni önt, - folytatta Alexandrovics Alexej. - Az én kötelességem tisztán áll előttem: vele kell maradnom, s maradok is. Ha ő tán látni akarja önt, majd tudtára adom, de most, azt hiszem, jobb lesz, ha távozik.

Fölkelt és zokogás szakította félbe a szavait. Vronszkij szintén fölkelt, s meghajolva, görnyedten, lopva pillantott rá. Nem értette Alexandrovics Alexejnek az érzelmeit. De érezte, hogy ez valami magasabb és reá nézve hozzáférhetetlen világfelfogásnak volt a nyilvánulása.

XVIII.

Az Alexandrovics Alexejjel folytatott beszélgetés után Vronszkij kiment a Karenin-ház lépcsőjére és megállt, miközben csak nagynehezen ébredt tudatára annak, hogy hol van és hova kell mennie. Úgy érezte, hogy megszégyenítették, megalázták, bűnösnek érezte magát, s még a lehetőségét se látta annak, hogy a szégyenét lemoshassa. Úgy érezte, hogy kizökkentették abból a kerékvágásból, a melyben eddig oly büszkén és könnyedén ment előre a maga útján. Életének összes elvei és szokásai, a melyek eddig oly szilárdaknak látszottak, egyszerre hazugaknak és alkalmazhatatlanoknak bizonyúltak. A megcsalt férj, a ki eddig egy szánalmas lénynek, s boldogsága egyik véletlen és valamelyest komikus akadályának látszott, egyszerre Anna által ideszólítva, meghunyászkodást parancsoló magaslatra emelkedett, és ez a férj ezen a magaslaton nem rossznak, nem hamisnak, nem nevetségesnek, hanem ellenkezőleg jónak, egyszerűnek és magasztosnak bizonyúlt. Ezt Vronszkijnak lehetetlen volt nem éreznie. A szerepek egyszerre kicserélődtek. Vronszkij érezte a férj fölényét s a maga megaláztatását, az ő igazát s a maga igazságtalanságát. Érezte, hogy a férj még fájdalmában is nagylelkű volt, ő pedig a csalásában is aljas és kicsinyes. De a maga alávalóságának az érzése az előtt az ember előtt, a kit oly méltatlanúl illetett megvetéssel, csak elenyészően kis része volt az ő nagy fájdalmának. Kimondhatatlanúl boldogtalannak érezte magát most az által, hogy Anna iránt való szenvedélye, a melyről az utóbbi időben azt hitte, hogy kihűlőben van, most, mikor tudta, hogy őt örökre elvesztette, csak még erősebb lett, mint valaha. A betegsége alatt a maga valóságában megösmerte őt, kitanúlta a lelkét, és úgy tetszett neki, hogy mindeddig még sohase szerette. És éppen most, a mikor megösmerte és megszerette, úgy, a mint kellett, hogy szeresse, most megalázottnak érezte magát előtte s el kellett őt vesztenie örökre, nem hagyván hátra benne mást, szégyenletes emlékeknél. De mindennél borzasztóbb volt rá nézve az a nevetséges, szégyenletes helyzet, a mikor Alexandrovics Alexej lefejtette a kezeit az ő szégyenkező arcáról. Teljesen tanácstalanúl állt ott Kareninék házának a lépcsőjén és nem tudta, mitévő legyen.

- Bérkocsit parancsol tán? - kérdezte a kapus.

- Igen, bérkocsit.

Hazaérkezvén Vronszkij, három átvirrasztott éjszaka után, felöltözve, a hogy' volt, hanyatt dőlt a pamlagon, s összekulcsolt kezeit a feje alá rakta. Nehéz volt a feje. Képek, emlékek s a legkülönösebb gondolatok rendkívüli gyorsasággal s elevenséggel váltakoztak benne: majd az orvosságot látta, a melyet a betegnek beadott vagy kanálba töltött, majd a bába fehér kezeit, majd meg Alexandrovics Alexej furcsa helyzetét, a mint ott az ágy mellett térdelt.

„Aludni! Felejteni!" - mondotta magában, az egészséges embernek avval a nyugodt meggyőződésével, hogy ha fáradt és aludni akar, el is fog aludni legott. És csakugyan, abban a pillanatban összezavarodtak a gondolatai s elkezdett beleesni a feledés örvényébe. Az öntudatlan élet tengerének a hullámai kezdtek összecsapni a feje fölött, mikor egyszerre, mintha csak egy erős villamos áram sült volna ki rá. Úgy összerezzent, hogy egész teste szinte ugrálni kezdett a pamlag rúgóin, s karjaira támaszkodva, réműlten térdre ugrott. A szemei olyan tágra nyíltak, mintha sohasem aludt volna. Fejének nehézsége, tagjainak bágyadtsága, melyet még egy perczczel azelőtt is érzett, egyszerre eltűnt.

„Letiporhat engem a sárba", - hallotta Alexandrovics Alexej szavait, s ott látta őt maga előtt, látta Anna izzó tűzben égő arczát, csillogó szemeit, melyek gyöngéden és szerelmesen tekintettek nem ő rá, hanem Alexandrovics Alexejre; látta a maga, - a mint neki tetszett, - ostoba és nevetséges figuráját, mikor Alexandrovics Alexej lefejtette az arczáról a kezeit. Megint kinyújtotta a lábait a pamlagon s az előbbi pose-ban behúnyta a szemeit.

„Aludni! Aludni!” - ismételte magában. De behúnyt szemmel még tisztábban látta Anna arcát, még pedig olyannak, a milyen a versenyek rá nézve emlékezetes estéjén volt.

„Ez nincs és nem is lesz többé, ő meg ki akarja törölni ezt az emlékezetéből. Én pedig nem tudok e nélkül élni. Hogy’ békűlhetnénk ki?” - mondotta hangosan és öntudatlanúl kezdte ismételgetni ezeket a szavakat. A szavaknak az ismételgetése elfojtotta benne az új alakok és emlékek életrekelését, a melyek, mint érezte, egymást űzték a fejében. De ez is csak rövid időre tudta megfékezni a képzeletét. Megint szokatlan gyorsasággal kezdtek egymás után föltámadni benne a legboldogabb pillanatok s velük együtt a nemrég elszenvedett megaláztatás. „Vedd el a kezeidet”, - mondja Anna hangja. Ő elveszi a kezeit és érzi arcának szégyenkező és bárgyu kifejezését.

Még mindig ott hevert és aludni próbált, bár érezte, hogy legkisebb reménye se lehet hozzá, és folyton, suttogva ismételgette egy-egy gondolatának véletlen szavait, ezzel akarván elejét venni annak, hogy újabb és újabb alakok bukkanjanak föl előtte. Hallgatózott - és hallotta a furcsa, szinte őrjöngő suttogással ismételt szavakat: „Nem tudtam megbecsülni, nem tudtam kihasználni. Nem tudtam megbecsülni, nem tudtam kihasználni”.

„Mi ez? Talán megbolondultam? - kérdezte magában. - Nem lehetetlen. Mért is bolondulnak meg az emberek, miért lövik agyon magukat?” - felelt magamagának, s a szemeit kinyitván, csodálkozva pillantotta meg a feje mellett azt a himzett párnát, mely a bátyja feleségének, Varjának volt a kezemunkája. Megérintette a párna bojtját s megpróbált visszaemlékezni Varjára, és arra, a mikor őt utolszor látta. De valami mellékesre gondolni csak kínos volt neki. „Nem, el kell aludnom!” Közelebb húzta a párnát, odaszorította hozzá a fejét, de nagy megerőltetésébe került, hogy csukva tartsa a szemét. Fölugrott és fölült. „Én rám nézve vége mindennek, - mondotta magában. - Meg kell fontolnom, mitévő legyek. Mi van mit tennem?” - Gondolatban gyorsan átfutotta az életét, de Annához való szerelme nélkül.

„Becsvágy? Szerpuhovszkij? A világ? Az udvar?” Semmin se tudott megállapodni. Mindennek volt tán jelentősége annakelőtte, de most - semmi. Fölkelt a pamlagról, levetette a kabátját, kieresztette a szíját, s kitárva kóczos mellét, hogy szabadabban lélekezhessék, elkezdett föl és alá járni a szobában. „Így bolondulnak meg az emberek, - ismételte magában, - így lövik agyon magukat... hogy ne kelljen szégyenkezniök”, - tette hozzá lassan.

Odament az ajtóhoz és bezárta; azután merev tekintettel és a fogait erősen összeharapva, odalépett az asztalhoz, fogta a revolverét, megnézte, a töltött csövet maga felé fordította és elgondolkozott. Vagy két perczig, lehorgasztott fejjel, a megfeszített gondolkodás kifejezésével, mozdúlatlanúl állt ott, kezében a revolverrel és gondolkozott. „Természetesen”, mondotta magában, mintha gondolatainak logikus, tiszta és folytonos menete valami megdönthetetlen következtetésre vitte volna őt rá. Voltaképpen pedig ez a rá nézve annyira meggyőző „természetesen” csak az emlékek és képzetek amaz ismétlésének volt a következése, a melyen az utolsó egy óra alatt immár talán tizedszer is keresztülment. Az örökre eljátszott boldogságnak ugyanazok az emlékei, a hátralévő élet czéltalanságának ugyanaz a képzete, a maga megaláztatásának ugyanaz a tudata háborgott benne, mint annakelőtte. S így ezeknek a képzeteknek és érzelmeknek a végső eredménye is megint csak ugyanaz volt.

„Természetesen”, ismételte, a mikor immár vagy harmadszor belekerült a képzeteknek és gondolatoknak ugyanabba a bűvös körébe, s a revolverét mellének baloldalához illesztvén, egy erőteljes mozdulattal, mintha meg akarta volna markolni a fegyvert, meghúzta a ravaszt. A lövés dörrenését nem hallotta, de egy erős lökés a mellébe, levette a lábáról. Meg akart kapaszkodni az asztal szélében, kiejtette kezéből a revolvert, megtántorodott, s leülvén a földre, csodálkozva nézett körül. A mint úgy alulról az asztal kinyújtott lábait, a papirkosarat és a tigrisbőrt nézte, nem ösmert rá a szobájára. Az inasnak a fogadó-szobából behallatszó gyors és csikorgó léptei magához térítették. Nagy megerőltetéssel végre tisztába jött vele,

hogy a földön ül, s látva a tigrisbőrön és a maga kezein a vért, azt is megértette, hogy meglőtte magát.

„Ostoba egy dolog! Nem sikerült”, mondotta magában, miközben kezével a revolver után tapogatózott. A revolver ott hevert mellette, - ő távolabb kereste. Keresés közben átfordult a másik oldalára, s nem lévén elég ereje hozzá, hogy az egyensúlyt fönntartsa, vértől elborítva összeesett.

A pofaszakállas elegáns inas, a ki nem egyszer panaszkodott az ösmerőseinek ideggyöngeségről, mikor a gazdáját a földön elterülve megpillantotta, annyira megréműlt, hogy ott hagyván őt az elvérzés veszedelmében, elszaladt segítségért. Egy jó óra múlva megérkezett bátyjának a felesége, Varja, és három orvos segítségével, a kiket a szélrózsa minden irányából csődített össze, s a kik egyidejüleg érkeztek meg, befektette a sebesültet az ágyba és ott maradt nála, hogy ápolja.

XIX.

Az a hiba, a melyet Alexandrovics Alexej az által elkövetett, hogy a feleségével való találkozásra készülvén, nem fontolta meg azt az eshetőséget, hátha Anna megbánása őszinte talál lenni, ő megbocsát neki, s az asszony életben marad, - ez a hiba két hónapra rá, Moszkvából való visszatérése után, tisztán állott előtte a maga teljes valóságában. De a hiba, a melyet elkövetett, nemcsak abból származott, hogy ezt az eshetőséget nem fontolta meg, hanem abból is, hogy egészen addig a napig, a mikor haldokló feleségét viszontlátta, nem ösmerte a maga szívét. Életében először a felesége betegágyánál engedte át magát a meghatottságból származó részvét amaz érzésének, a melyet más emberek szenvedései ébresztettek benne, s a melyért azelőtt, mint valami káros gyöngeségért, csak szégyenkezett; az iránta való szánalom, annak a megbánása, hogy valóságosan óhajtotta a halálát és a mi a fő, a megbocsátásból fakadó öröm tette azt, hogy ő egyszerre nemcsak hogy szenvedéseinek enyhülését, hanem olyan lelki nyugalmat is érzett, a minőt azelőtt sohase tapasztalt. Egyszerre úgy érezte, hogy ugyanaz, a mi eddig szenvedéseinek a forrása volt, lelki örömének lett a forrásává; hogy az, a mi mindaddig, a míg okoskodott, szemrehányásokat kovácsolt és gyűlölt, megoldhatatlannak látszott, legott egyszerűvé és világossá lett, a mint megbocsátott és szeretett.

Megbocsátott a feleségének s szenvedéseiért és megbánásáért sajnálta is őt. Megbocsátott Vronszkijnak és sajnálta is őt, különösen azóta, hogy kétségbeesett lépéséről értesült. A fiát is jobban sajnálta, mint annakelőtte. És szemrehányásokat tett most magának azért, hogy nagyon is keveset foglalkozott vele. De az újszülött kis leány iránt nemcsak a szánalomnak, hanem a gyöngédségnek is valami egészen különös érzése fogta el a szívét. Eleinte puszta részvétből foglalkozott avval az újszülött, gyönge kis leánykával, a ki nem az ő leánya volt, s a ki az anyja betegsége alatt teljesen el volt hanyagolva, s alkalmasint meg is halt volna, ha ő nem viseli gondját, - és maga se vette észre, hogy megszerette őt. Napjában többször bement a gyermekszobába és sokáig elüldögélt ott, úgy, hogy a dajka és a szoptatós dada, a kik eleinte féltek tőle, egészen megbarátkoztak vele. Olykor félóra hosszat is elnézte az alvó kis gyermek sáfrányszínű, pelyhes és ránczos arczocskáját és szemmel tartotta összeránczolt homlokának, kövér kezecskéinek és összeszorított ujjacskáinak minden mozdulatát, a mint kis kacsóinak a fejével dörzsölgette a szemecskéit és az orrocskáját. Különösen az ilyen pillanatokban Alexandrovics Alexej teljesen nyugodtnak és elégedettnek érezte magát, s nem látott a helyzetében semmi szokatlant, semmi olyat, a min változtatni kellene.

De minél inkább múlt az idő, annál tisztábban látta, hogy bármily természetesnek lássék is előtte most ez a helyzet, nem lesz lehetséges benne meg is maradnia. Érezte, hogy azon a jóságos lelki erőn kívül, mely a lelkét vezérelte, volt még egy másik, durva, s épp oly hatalmas, vagy tán még hatalmasabb erő, mely az életét kormányozta, s hogy ez az erő nem szánta neki azt a békés nyugalmat, a melyre vágyakozott. Érezte, hogy mindenki kérdő csodálkozással néz rá, hogy senki sem érti meg, és mindenki vár tőle valamit. Különösen érezte a feleségéhez való viszonyának a helytelenségét és természetellenességét.

Mikor Annában a végére járt az az ellágyulás, a melyet a halál közelsége idézett elő benne, Alexandrovics Alexej kezdte észrevenni, hogy a felesége félt tőle, hogy nem mert a szeme közé nézni, s hogy ő terhére volt neki. Mintha akart volna valamit és nem merte volna megmondani, sőt mintha, annak előérzetében, hogy egymáshoz való ilyetén viszonyuk amúgy se tarthat soká, ő is várt volna tőle valamit.

Február végén történt, hogy Anna újszülött leánykája, a kit szintén Annának hívtak, megbetegedett. Alexandrovics Alexej reggel benn volt a gyermekszobában, s miután intézkedett, hogy orvost hívjanak, elment a minisztériumba. Miután a dolgait elintézte, úgy négy óra tájban hazakerült. Az előszobába lépve, egy medvebőrgalléros és paszomántos, csinos inast pillantott meg, a ki egy amerikai kutya bőréből készült női bundát tartott a kezében.

- Ki van itt? - kérdezte Alexandrovics Alexej.

- Tverszkája Fedorovna Jelizaveta herczegnő, - felelt az inas, mint Alexandrovics Alexej észrevette, - mosolyogva.

Alexandrovics Alexej ezeknek a súlyos időknek az egész tartama alatt azt tapasztalta, hogy nagyvilági ösmerősei, és főképpen az asszonyok, különös részvéttel voltak iránta és a felesége iránt. Mindezekben az ösmerősökben valami, csak nagynehezen elpalástolható örömet fedezett föl, ugyanazt, a melyet az ügyvéd szemeiben és most az inaséiban is látott. Mindannyian szinte ujjongtak, mintha csak férjhez adtak volna valakit. Mikor vele találkoztak, alig leplezhető örömmel tudakozódtak a hogyléte felől.

Tverszkája herczegnő jelenléte a vele kapcsolatos emlékeknél fogva, s már azért is, mert őt egyáltaljában nem szerette, kellemetlen volt Alexandrovics Alexejnek, s így egyenesen a gyermekszobába ment. Az előszobában Szerjozsa mellel az asztalnak támaszkodva, s a lábait a székre rakva, vígan csacsogott és valamit rajzolgatott. Az angol nevelőnő, a ki Anna betegsége alatt a franczia nevelőnőt helyettesítette, s a ki fínom hímzéssel a kezében ült a gyermek mellett, szaporán fölkelt, leguggolt és megrántotta Szerjozsát.

Alexandrovics Alexej megsimogatta a fia haját, felelt a nevelőnőnek, a ki a felesége hogyléte felől tudakozódott, s megkérdezte, hogy mit mondott a baby-re vonatkozólag az orvos.

- Azt mondta, uram, hogy nincs veszedelem, és fürdőt rendelt.

- De hiszen még mindig szenved, - mondotta Alexandrovics Alexej, a szomszéd szobából áthallatszó gyermeksírásra figyelve.

- Én azt hiszem, uram, hogy ez a dada nem ér semmit, - mondotta a nevelőnő egész határozottsággal.

- Honnan gondolja? - kérdezte Alexandrovics Alexej s megállt.

- Poly grófnénál is éppen így volt. Gyógyították a gyermeket, és kisült, hogy egyszerűen éhes: nem volt teje a dadájának.

Alexandrovics Alexej elgondolkozott, és pár pillanatnyi habozás után belépett a másik ajtón. A leányka hátraszegett fejjel vonaglott a dada karján, és annak ellenére, hogy a dajka is, a

szoptatós-dada is föléje hajolva csitítgatták, sem a neki odakínált duzzadó mellet nem akarta elfogadni, sem pedig elhallgatni nem akart.

- Még mindig nincs jobban? - kérdezte Alexandrovics Alexej.

- Nagyon nyugtalan, - felelt suttogva a dajka.

- Miss Edward azt mondja, hogy nem lehetetlen, hogy a dadának nincs teje, - mondotta.

- Magam is azt hiszem, Alexandrovics Alexej.

- Akkor hát mért nem szól?

- Kinek szóljak? Arkágyevna Anna még mindig beteg, - szólott a dajka duzzogva.

A dajka régi cseléd volt a háznál. S Alexandrovics Alexej ezekben az egyszerű szavaiban czélzást látott a maga helyzetére.

A gyermek hangosabban ordítva hörgött és vergődött. A dajka a kezével legyintve odament hozzá, kivette őt a szoptatós-dada kezeiből s föl és alá járva elkezdte ringatni.

- El kell hívatni az orvost, vizsgálja meg a dadát, - mondotta Alexandrovics Alexej.

A látszólag egészséges és csinos dada megszeppenvén, hogy kiadják az útját, mormogott valamit az orra alatt, s miután hatalmas keblét elrejtette, megvetően mosolygott rajta, hogy a tejbőségén még kételkednek. Alexandrovics Alexej ebben a mosolyban is az ő helyzetén való gúnyolódást látott.

- Szerencsétlen gyermek! - mondotta a dajka, miközben tovább járt vele és csitítgatta.

Alexandrovics Alexej leült egy székre s szenvedő, bánatos arczczal nézte a föl és alá tipegő dajkát.

Mikor végre az elcsendesült gyereket befektették kék ágyacskájába, és a dajka megigazította a párnáját, eljött mellőle, Alexandrovics Alexej fölkelt s iparkodván lábujjhegyen lépni, odament a gyermekhez. Egy perczig hallgatott s szomorúan nézett rá; de egyszerre mosolyra derült az arcza, úgy, hogy még a haja és a homlokbőre is megmozdult belé, s épp oly csöndesen, a mint jött, kiment. Az ebédlőben csengetett, s megparancsolta a belépő inasnak, hogy küldjenek el megint az orvosért. Bosszankodott a feleségére azért, hogy nem törődött evvel a bájos kis gyermekkel, s ebben a bosszús hangulatban nem akart bemenni hozzá, és Betszi herczegnővel sem akart találkozni; de a felesége esetleg furcsának találhatta, hogy szokása ellenére nem néz be hozzá, s így erőt vevén magán, mégis csak bement a hálószobába. A puha szőnyegen az ajtóig érve, önkéntelenül is meghallott egy beszélgetést, a melyet nem akart volna hallani.

- Ha nem utaznék el, akkor még érteném az ön és az ő vonakodását. De az ön férjének fölötte kellene állania az ilyesminek, - mondotta Betszi.

- Nem is az uram, hanem magam miatt nem akarom. Ne beszéljen így! - felelt Anna izgatott hangja.

- Jól van, de végre is az lehetetlen, hogy ne akarjon elbúcsúzni attól az embertől, a ki ön miatt meglőtte magát...

- De hiszen éppen ezért nem akarom.

Alexandrovics Alexej réműlt és bűnbánó arczczal megállt és észrevétlenül vissza akart menni. De meggondolván, hogy ez méltatlan volna hozzá, megint megfordult és köhécselve az ajtóhoz ment. A hangok elhallgattak s ő belépett.

Anna szürke köntösben, kerek fején rövidre nyírt és sűrű kefeként égnek meredő hajjal, egy kereveten pihent. Mint mindig, most is, az ura láttára egyszerre eltűnt az arcáról az élénkség, lehorgasztotta a fejét, és nyugtalanúl nézett Betszire. Betszi a legislegújabb divat szerint öltözve, egy kis kalapban, mely, mint a lámpán a kalpagocska, úgy libegett a feje búbján, s kék ruhában, melynek rikítószínű, rézsútos stráfjai a derékon jobbra, a szoknyán balra húzódtak végig, ott ült Anna mellett, s lapos, nyurga testét kihúzván, félrehajtott fejjel és gúnyosan mosolyogva fogadta Alexandrovics Alexejt.

- Áá! - szólott szinte meglepetve. - Nagyon örülök, hogy itthon van. Mostanában sehol se mutatja magát, úgy, hogy Anna betegsége óta nem is láttam. Mindig csak azt hallom, - tömérdek a gondja. Hjah, ön csodálatos egy férj! - mondotta jelentőségteljes és gyöngéd pillantással, mintha csak a nagylelkűség érdemkeresztjét szánta volna neki a feleségével szemben tanusitott viselkedéséért.

Alexandrovics Alexej hidegen meghajtotta magát, s kezet csókolván a feleségének, tudakozódott a hogyléte felől.

- Úgy tetszik, jobban vagyok, - szólott Anna, de elkerülte a tekintetét.

- De az arczának mintha még mindig olyan lázas volna a színe, - jegyezte meg az ura, a „lázas” szót különösen hangsúlyozván.

- Talán többet beszélgettünk a kelleténél, - mondotta Betszi, - érzem, hogy ez önzés volt a részemről, s azért megyek is már.

Fölkelt, de Anna elpirult és hirtelen megfogta a kezét.

- Nem, maradjon még. Meg kell mondanom önnek... nem, önnek, - fordult oda Alexandrovics Alexejhez, s pirosság öntötte el a nyakát és a homlokát. - Nem akarok és nem is tudok ön előtt semmit eltitkolni, - mondotta.

Alexandrovics Alexej megropogtatta az ujjait és lehorgasztotta a fejét.

- Betszi közölte velem, hogy Vronszkij gróf el akarna jönni hozzánk, hogy Taskendbe való elutazása előtt tőlünk elbúcsúzzék. - Nem nézett az urára és nyilván, bármennyire nehezére esett is, sietett mindent kimondani. - Én azt mondtam, hogy nem fogadhatom.

- Ön azt mondta, kedvesem, hogy ez Alexandrovics Alexejtől függ, - igazította helyre Betszi.

- Nem, én őt nem fogadhatom, de nem is volna semmi czélja... - Egyszerre elhallgatott és kérdő pillantást vetett az urára, a ki nem nézett rá. - Egy szó mint száz, nem akarom...

Alexandrovics Alexej közelebb húzódott hozzá és meg akarta fogni a kezét.

Anna az első mozdulattal elrántotta a kezét férjének nedves, duzzadt erekkel befutott kezétől, mely kereste az övét; de aztán, szemlátomást erőt vevén magán, mégis megszorította a kezét.

- Nagyon köszönöm a bizalmat, de... - mondotta Alexandrovics Alexej zavartan és bosszúsan, érezvén, hogy az, a mit oly könnyen és tisztán eldönthetett volna négyszemközt, nem tudta eldönteni Tverszkája herczegnő jelenlétében, a kiben megtestesűlését látta annak a durva erőnek, a mely a világ előtt az életét irányította, s a mely akadályozta őt abban, hogy a szerelem és megbocsátás érzéseinek magát teljesen átengedje. Elhallgatott és ránézett Tverszkája herczegnőre.

- Nos hát, Isten vele, édesem, - mondotta Betszi és fölkelt. Megcsókolta Annát és kiment. Alexandrovics Alexej kikísérte.

- Alexandrovics Alexej! Én önt igazán nagylelkű embernek ösmerem, - szólott Betszi, s megállván a kis fogadó-szobában, még egyszer különös erővel megszorította a kezét. - Én

idegen vagyok, de annyira szeretem őt és oly nagyra becsülöm önt, hogy megengedek magamnak egy tanácsot. Fogadja el őt. Vronszkij Alexandr maga a megtestesült becsületesség, és most elutazik Taskendbe.

- Köszönöm, herczegnő, a szíves érdeklődését és tanácsát. De azt a kérdést, vajon a feleségem fogadhat-e valakit vagy sem, ő maga fogja eldönteni.

Ezt, szokása szerint, méltóságteljesen fölrántott szemöldökkel mondta, de legott elgondolta, hogy bárminők lettek légyen is a szavai, az ő helyzetében méltóságról immár szó se lehetett. Ezt abból a tartózkodó, de gonosz és gúnyos mosolyból is látta, a melylyel őt Betszi e szavak után végignézte.

XX.

Alexandrovics Alexej a fogadó-szobában meghajtotta magát Betszi előtt és bement a feleségéhez. Anna feküdt volt, de a mint a lépteit meghallotta, gyorsan felült előbbi helyzetébe és ijedten nézett rá. Alexandrovics Alexej látta, hogy sírt.

- Nagyon köszönöm irántam való bizalmadat, - ismételte Alexandrovics Alexej szeliden a Betszi jelenlétében francziául mondott szavakat oroszul, és odaült mellé. Mikor oroszul beszélt és tegezte őt, ez a tegezés palástolhatatlan ingerültségbe hozta Annát. - És nagyon köszönöm az elhatározásodat is. Magam is azt hiszem, hogy miután elutazik, semmi szükség sincs rá, hogy Vronszkij idejöjjön. Egyébiránt...

- De hiszen már megmondtam, minek hát ismételni? - vágott közbe Anna egyszerre oly ingerültséggel, melyet nem tudott elfojtani. - „Semmi szükség sincs rá, - gondolta magában, - hogy egy ember elbúcsúzzék attól a nőtől, a kit szeret, a kiért el akart pusztúlni, a kiért tönkretette magát, s a ki nem tud élni nélküle. Semmi, semmi szükség sincs rá!” - Összeharapta az ajkait és csillogó szemeit rászegezte duzzadó erekkel átfutott kezeire, melyek lassan dörzsölgették egymást. - Soha többé ne beszéljünk erről, - tette hozzá valamivel nyugodtabban.

- Én rád bíztam ennek a kérdésnek az eldöntését, s nagy örömmel látom... - kezdte Alexandrovics Alexej.

- Hogy az én kívánságom találkozik az önével, - fejezte be Anna szaporán, bosszankodván azon, hogy az ura oly kimérten beszél, ő pedig már előre tudta mindig, hogy mit fog mondani.

- Úgy van, - hagyta jóvá Alexandrovics Alexej, - és Tverszkája herczegnő teljesen hivatlanúl avatkozik bele a legsúlyosabb családi ügyekbe. Különösen ő...

- Én semmit se hiszek abból, a mit róla beszélnek, - mondotta Anna szaporán, - annyit tudok, hogy engem őszintén szeret.

Alexandrovics Alexej fölsóhajtott és elhallgatott. Anna izgatottan játszott köntösének a bojtjaival s az iránta való phisikai undornak avval a gyötrő érzésével nézett rá, a melyért szemrehányásokkal illette ugyan magát, de a melyet leküzdeni nem volt képes. Csak egy vágya volt most, az, hogy tőle megszabaduljon, mert már torkig volt vele.

- Éppen most küldtem el az orvosért, - szólalt meg Alexandrovics Alexej.

- Én egészséges vagyok; minek nekem az orvos?

- Nem is önnek, a kis leánya folyton sír, s azt mondják, hogy nincs a dadának teje.

- Mért nem engedted meg hát, hogy én tápláljam, mikor úgy könyörögtem neked? Az mindegy (Alexandrovics Alexej megértette, mit jelentett ez a „mindegy”), végre is egy kis babáról van szó, a kit agyonéheztetnek. - Csöngetett és megparancsolta, hogy hozzák be a gyermeket. - Kértem, hogy én táplálhassam, nem engedték meg, most pedig a szememre vetik.

- Én nem vetem a szemére...

- Dehogy is nem, a szememre veti! Istenem, mért is nem tudtam meghalni! - És elkezdett zokogni. - Bocsáss meg, ingerült vagyok, nem vagyok igazságos, - tette hozzá észretérve. - No de most menj...

„Nem, ez így nem maradhat”, - szólott magában Alexandrovics Alexej elszántan, mikor a feleségétől kiment.

Helyzetének a világ szemei előtt való tarthatatlansága, feleségének iránta tanusított gyűlölete, és egyáltaljában annak a durva, titokzatos erőnek a hatalma, mely lelki hangulatával ellentétben az életét irányította s akaratának a végrehajtását s a feleségéhez való viszonyának a megváltoztatását követelte, soha még oly nyilvánvalóan nem állt előtte, mint most. Tisztán látta, hogy a világ is, a felesége is követelnek tőle valamit, de hogy mit, avval nem tudott tisztába jönni. Érezte, hogy ezért a harag érzése lobbant föl a lelkében, mely egész nyugalmát és diadalának minden érdemét semmivé tette. Ő úgy találta, hogy Annára nézve jobb volna, ha Vronszkijval szakítana, de ha ők mind úgy vélik, hogy ez lehetetlen, kész lett volna ezt a viszonyt akár újra megengedni, csak hogy a gyermekeire szégyent ne hozzon, ne kelljen tőlük megválnia s a helyzetén változtatnia. Bármily csunya lett légyen is ez, még mindig jobb volna, mint a szakadás, a mely őt reménytelen és szégyenletes helyzetbe sodorná, és mindattól, a mit szeretett, megfosztaná. De tehetetlennek érezte magát; előre tudta, hogy mind ellene vannak, s nem fogják megengedni, hogy azt cselekedje, a mi most oly helyesnek és természetesnek látszott előtte, hanem rákényszerítik arra, a mi rossz ugyan, de a mit ők szinte kötelességnek tartanak.

XXI.

Betszi még ki se lépett volt a teremből, mikor Arkágyevics Sztepán, Jeliszejevtől jövet, a hol friss osztrigát evett, találkozott vele az ajtóban.

- Áá! Herczegnő! Ez aztán a kellemes találkozás! - kiáltott föl. - Én meg önnél voltam.

- Sajnos, csak egy pillanatra, mert én éppen menőben vagyok, - felelt Betszi mosolyogva, miközben a keztyűit húzta.

- Várjon, herczegnő, mielőtt a keztyűit fölhúzza, hadd csókolom meg a kezecskéjét. Semmiért se vagyok oly hálás a régi divat visszatérésében, mint a kézcsókért. - Megcsókolta a Betszi kezét. - Mikor látjuk egymást megint?

- Nem érdemli, - felelt Betszi mosolyogva.

- Óh, nem, nagyon is megérdemlem, mert a legkomolyabb ember lett belőlem. Nemcsak hogy a magaméit, de még mások családi ügyeit is eligazítom, - mondotta jelentőségteljes arczkifejezéssel.

- No, ennek igazán örülök! - felelt Betszi, legott megértvén, hogy Annáról beszél. S visszatérve a terembe, megálltak egy szögletben. - Agyon gyötri őt, - mondotta Betszi jelentőségteljesen suttogva. - Ez lehetetlen, lehetetlen...

- Nagyon örülök, hogy ön is így gondolkodik, - mondotta Arkágyevics Sztepán, s komoly, fájdalmas és résztvevő arczkifejezéssel megcsóválta a fejét; - éppen ezért jöttem Pétervárra.

- Az egész város erről beszél, - mondotta Betszi. - Ez az állapot tarthatatlan. Anna egyre sorvad. Az ura meg nem látja, hogy ő azok közül az asszonyok közül való, a kik nem tudnak az érzelmeikből tréfát űzni. Egyik a kettő közül: vagy vigye el őt és járjon el erélyesen, vagy váljék. De ez csak megőrli őt.

- Igen, igen... csakugyan... - szólott Oblonszkij fölsóhajtva. - Éppen ezért is jöttem. Azaz nem pusztán csak ezért... Kamarást csináltak belőlem, meg kell hát köszönnöm. No, de a fődolog mégis az, hogy ezt eligazítsam.

- Nos hát, segítse meg az Isten! - mondotta Betszi.

Miután Betszi herczegnőt az előszobába kikísérte, a keztyű fölött, ott, a hol az ütere ver, még egyszer megcsókolta a kezét, s miután még egy csomó csiklandós badarságot hadart össze neki, a melyen, nem tudta, bosszankodjék-e vagy nevessen, Arkágyevics Sztepán bement a húgához. Könnyek közt találta.

Annak a vídám és pezsgő jókedvnek az ellenére, a melyben volt, Arkágyevics Sztepán legott egészen természetesen átment abba a szenvedő és poetikusan izgatott tónusba, mely Anna hangúlatához illett. Megkérdezte tőle, hogy' van és hogy' töltötte a délelőttöt.

- Nagyon, de nagyon rosszúl. A tegnapot is, a mát is, az összes elmúlt és jövendő napokat is, - mondotta.

- Nekem úgy tetszik, nagyon is átengeded magadat a bánatnak. Az embernek jól meg kell magát rázni s egyenesen a szemébe kell néznie az életnek. Tudom, hogy ez nehéz, de...

- Én hallottam, hogy az asszonyok még a bűneikért is szeretik az embereket, - szólalt meg egyszerre Anna, - én meg gyűlölöm őt az erényességéért. Nem tudok vele együtt élni. Érts meg jól, fizikailag hat rám a látása s teljesen kijövök a sodromból. Nem tudok, nem tudok vele együtt élni. Mitévő legyek? Voltam már boldogtalan azelőtt is, és azt hittem, hogy boldogtalanabb már nem is lehet az ember, de azt az állapotot, a melyben most vagyok, el se tudtam képzelni soha. Akár hiszed, akár nem, de én, bár tudom, hogy jó, kitünő ember, s hogy nem érek föl a kisujja körmével, mégis gyűlölöm. S nem marad egyéb hátra, mint...,

A halál-t akarta mondani, de Arkágyevics Sztepán nem engedte, hogy befejezze.

- Te beteg és ingerült vagy, - mondotta; - hidd el, hogy rettenetesen túlzasz. Semmi olyan borzasztó nincs az egészben.

És Arkágyevics Sztepán elmosolyodott. Ilyen kétségbeesés láttára az ő helyén senki se mert volna mosolyogni (a mosoly durvaságnak látszott volna), de az ő mosolyában annyi jóság és szinte nőies gyöngédség volt, hogy nemcsak bántó nem volt, sőt inkább csillapító és megnyugtató. Csöndes, megnyugtató beszédje és mosolya enyhítőleg és csillapítólag hatott, mint a mandolaolaj. Ezt csakhamar Anna is érezni kezdte.

- Nem, Sztiva, - mondotta. - Én elvesztem, elvesztem! Sőt tán rosszabb... mint hogy ha elvesztem volna. Még nem vesztem el, még nem mondhatom, hogy mindennek vége; ellenkezőleg, úgy érzem, hogy nincs vége. Olyan vagyok, mint a megfeszített húr, melynek el kell pattannia. De még nincs vége, a vég azonban borzasztó lesz.

- Dehogy is, lehet ám ezt a húrt lassankint meg is ereszteni. Nincs olyan helyzet a világon, a melyből szabadúlás ne volna.

- Tűnődtem, tűnődtem rajta. Csak egy van...

Réműlt tekintetéből megint kiolvasta, hogy szerinte ez az egyetlen szabadúlás - a halál, s megint nem engedte, hogy befejezze.

- Legkevésbbé sem, - mondotta, - bocsáss meg. Te nem láthatod a helyzetet úgy, mint én. Engedd meg, hogy nyíltan kimondjam a véleményemet. - Megint óvatosan elmosolyodott az ő mandolaszerű mosolyával. - Kezdem az elején: te férjhez mentél egy emberhez, a ki húsz esztendővel idősebb nálad. Hozzá mentél szerelem nélkül, vagy legalább is a nélkül, hogy ösmerted volna a szerelmet. Mondjuk, hogy ez hiba volt tőled.

- Rettenetes hiba! - mondotta Anna.

- De én csak ismétlem: ez valóságos tény. Azután, mondjuk, az a szerencsétlenség ért, hogy megszerettél valakit, - de nem az uradat. Ez szerencsétlenség; de ez is valóságos tény. Az urad ezt fölismerte és meg is bocsátotta. - Minden mondat után szünetet tartott, várván az ellenvetéseit, de Anna nem felelt semmit. - Ez így van. Most az a kérdés: képes vagy-e tovább is együtt élni az uraddal? Kívánod-e ezt? Kívánja-e ő is ezt?

- Én semmit, semmit se tudok.

- De hiszen magad mondtad, hogy nem szenvedheted.

- Nem, ezt nem mondtam. Tagadom. Én nem tudok semmit és nem értek semmit.

- De engedd meg...

- Te nem értheted meg ezt. Én úgy érzem, hogy fejjel zuhanok lefelé egy örvénybe, s nem szabad menekűlnöm. És nem is tudok...

- Sebaj, majd mi fölfogunk, megkapunk téged. Én teljesen értelek, értem, hogy nem veheted magadra, hogy kifejezést adj a kívánságodnak, az érzelmednek.

- Én semmit, semmit se kívánok... csak azt, hogy bár lenne már vége mindennek.

- De ő ezt látja és tudja. S tán azt hiszed, hogy őt kevésbbé sújtja ez a dolog? Te is gyötrődöl, ő is gyötrődik, már most mi lehet ennek a vége? Mikor a válás mindent fölold, - mondotta ki Arkágyevics Sztepán nem minden megerőltetés nélkül ezt a főgondolatot, és jelentőségteljes pillantást vetett rá.

Anna semmit se felelt és tagadólag rázta rövidre nyírott fejét. De egyszerre régi szépségében fölragyogó arczán látta, hogy csak azért nem kívánta ezt, mert ez olyan boldogságnak tűnt föl előtte, a mely lehetetlen.

- Én rettenetesen sajnállak! És milyen boldog lennék, ha ezt eligazíthatnám! - mondotta Arkágyevics Sztepán, most már bátrabban mosolyogva. - Ne szólj, ne szólj semmit! Csak megengedné az Isten, hogy úgy tudjak beszélni, a mint érzek. Most pedig megyek ő hozzá.

Anna remegő, csillogó szemekkel nézett rá és nem szólt semmit.

XXII.

Arkágyevics Sztepán avval az ünnepélyes ábrázattal, a melylyel a törvényszék elnöki székét szokta volt elfoglalni, lépett be Alexandrovics Alexej szobájába. Alexandrovics Alexej hátratett kezekkel járt föl és alá a szobában, s ugyanarról gondolkozott, a miről Arkágyevics Sztepán Annával beszélt.

- Zavarlak talán? - szólott Arkágyevics Sztepán, a kit a zavartság szokatlan érzése fogott el a sógora láttára. Hogy zavarát palástolja, elővette csak az imént vásárolt s valami újfajta zárral ellátott czigaretta-tárczáját, s miután a bőrt megszagolta, kivett belőle egy czigarettát.

- Dehogy. Akarsz tán valamit? - felelt Alexandrovics Alexej kelletlenül.

- Igen, szerettem volna... beszélnem... igen, beszédem volna veled, - szólott Arkágyevics Sztepán, csodálkozva szokatlan bátortalanságán.

Oly különös és váratlan volt ez az érzés, hogy Arkágyevics Sztepán nem hitte, hogy ez a lelkiismeret szava, mely azt súgta neki, hogy csúnya dolog az, a mit most tenni szándékozik. Nagy nehezen erőt vett magán, és leküzdötte azt a bátortalanságot, mely elfogta volt.

- Remélem, meg vagy győződve a húgom iránt való szeretetemről s irántad való őszinte ragaszkodásomról és nagyrabecsülésemről, - mondotta elpirúlva.

Alexandrovics Alexej megállt és nem felelt, de az arcza megdöbbentette Arkágyevics Sztepánt az engedelmes áldozatnak avval a kifejezésével, mely le volt róla olvasható.

- Én a húgomról, és egymáshoz való viszonyotokról szándékoztam... akartam beszélni, - szólott Arkágyevics Sztepán, még mindig szokatlan elfogúltsággal küzdve.

Alexandrovics Alexej szomorúan elmosolyodott, ránézett a sógorára, s a nélkül, hogy felelt volna, oda lépett az asztalhoz, fölvett róla egy megkezdett levelet és oda nyujtotta a sógorának.

- Én is csak arra gondolok szüntelenül. Itt is elkezdtem egy levelet, avval a föltevéssel, hogy írásban tán jobban ki tudom fejezni magamat, és hogy a jelenlétem esetleg ingerelni találná őt, - mondotta, miközben oda adta neki a levelet.

Arkágyevics Sztepán elvette a levelet, csodálkozva nézett a sógora merően részegezett szemeire és elkezdett olvasni.

> „Látom, hogy a jelenlétem terhére van. Bármily nehezemre esett is erről meggyőződni, látom, hogy ez így van, és nem is lehet másként. Én ezért nem okolom önt, és Isten a tanúm rá, hogy a betegsége idején önt látva, egész lelkemből eltökéltem, hogy elfelejtek mindent, a mi közöttünk történt és új életet kezdek. Nem bánom, és soha sem is fogom megbánni azt, a mit cselekedtem; de én csak egyet, - egyedül az ön, az ön lelkének a boldogságát akartam, s most azt kell látnom, hogy ezt nem érhettem el. Mondja meg hát nekem ön maga, hogy mi az, a mi önnek igazi boldogságot s a lelkének nyugalmat adhatna. Én teljesen alárendelem magamat az ön akaratának s az ön igazságérzetének."

Arkágyevics Sztepán visszaadta a levelet, s még mindig csodálkozva nézett a sógorára, nem tudván, mit mondjon neki. Ez a hallgatás annyira kínos volt mindkettőjükre nézve, hogy Arkágyevics Sztepán ajkait, mialatt hallgatott és le nem vette szemeit Karenin arczáról, beteges reszketés fogta el.

- Íme, ezt akartam neki megmondani, - szólott Alexandrovics Alexej elfordúlva.

- Igen, igen... - mondotta Arkágyevics Sztepán, képtelen lévén felelni, miután könnyek kezdték szorongatni a torkát.

- Tudni szeretném, hogy mit akar ő, - jegyezte meg Alexandrovics Alexej.

- Tartok tőle, hogy maga sincs tisztában a helyzetével. Végre is ő nem ért hozzá, - szólott Arkágyevics Sztepán valamelyest összeszedvén magát. - Őt lesújtotta, a szó szoros értelmében lesújtotta a te nagylelkűséged. Ha ő ezt a levelet elolvassa, képtelen lesz bármit is mondani, s csak még jobban lehorgasztja majd a fejét...

- Jó, de hát mi legyen akkor?... Hogy' jöjjön vele tisztába, hogy' tudja meg a kívánságát az ember?

- Ha megengeded, hogy a nézetemet kimondjam, én azt hiszem, tisztán tőled függ egyenesen rámutatni azokra a rendszabályokra, a melyeket szükségeseknek tartasz ahhoz, hogy ennek a helyzetnek vége szakadjon.

- Azt tehát belátod, hogy végét kell szakítani? - vágott közbe Alexandrovics Alexej. - De hogyan? - tette hozzá egy szokatlan mozdúlatot tevén a szemei előtt: - én semmiféle lehetséges megoldást se látok.

- Minden helyzetnek van megoldása, - mondotta Arkágyevics Sztepán s fürgén fölállott. - Volt idő, a mikor te szét akartad tépni... Ha most meggyőződöl róla, hogy nem tudjátok egymást kölcsönösen boldogítani...

- A boldogságot sokféleképpen lehet fölfogni. De tegyük föl, hogy én mindenre hajlandó vagyok, s nem akarok semmit. Vajon mi a kibontakozás útja a mi helyzetünkből?

- Ha tudni akarod a véleményemet, - szólalt meg Arkágyevics Sztepán ugyanazzal a lágy és mandolaszerűen gyöngéd mosolylyal, a melylyel Annával is beszélt. Ez a jóságos mosoly annyira meggyőző volt, hogy Alexandrovics Alexej gyöngesége tudatában teljesen alárendelte magát neki, s már előre is kész volt mind annak hitelt adni, a mit Arkágyevics Sztepán mondani fog. - Ő ezt persze, soha se fogja kimondani. De csak egy dolog az, a mi lehetséges, és a mit ő is óhajthat, - folytatta Arkágyevics Sztepán, - s ez, a köztetek való viszony s a vele kapcsolatos emlékek teljes megszakítása. Szerintem a ti helyzetetekben föltétlenül szükséges egy új, kölcsönös viszonynak a megállapítása. És ez a viszony csakis mindkét félnek a szabadságán alapulhat.

- Tehát a válás, - vágott közbe Alexandrovics Alexej borzadva.

- Igen, én azt hiszem, a válás, - ismételte Arkágyevics Sztepán elpirulva. - Ez minden tekintetben a legokosabb megoldás az olyan házasoknál, a kik úgy élnek egymással, mint ti. Mit is csináljanak a házastársak, ha rájöttek, hogy lehetetlenné vált az együttlétük? Ez végre is mindig megeshetik.

Alexandrovics Alexej mélyen fölsóhajtott és eltakarta a szemeit.

- Itt csak egy dolog van, a mi megfontolandó: vajon kíván-e a házastársak valamelyike új házasságra lépni? Ha nem, akkor a dolog roppant egyszerü, - mondotta Arkágyevics Sztepán, mind inkább fölszabadúlván az elfogúltság alól.

Alexandrovics Alexej, a ki izgatottságában összeránczolta a homlokát, morgott magában valamit, de nem felelt. Mindazt, a mi olyan roppant egyszerűnek látszott Arkágyevics Sztepán előtt, Alexandrovics Alexej ezerszer is átgondolta. És mindez nemcsak hogy egyszerűnek nem, de sőt lehetetlennek tetszett előtte. A válás, a melynek már ösmerte a módozatait, azért látszott előtte most lehetetlennek, mert a maga méltóságának az érzése és a vallás iránt való tisztelete nem engedte meg, hogy a fictiv házasságtörés vádját magára vegye és még kevésbbé azt, hogy a feleségét, a kinek megbocsátott s a kit szeretett, megszégyeníteni engedje. De a válás még más, sokkal fontosabb okoknál fogva is lehetetlennek látszott.

Mi történik válás esetén a fiával? Az, hogy az anyjánál hagyják őt, ki volt zárva. Az elvált anyának meglesz a maga törvénytelen családja, a melyben a mostohafiú sorsa és nevelése, minden valószínűség szerint, nem lesz előnyös. Magánál tartani a fiút? Jól tudta, hogy ez az ő részéről bosszú volna, ezt pedig nem akarta. De ezenkívül még a leglehetetlenebbnek látszott Alexandrovics Alexej előtt a válás azért, mert ezzel egyszerűen pusztulásba kergetné Annát. Fölmerült a lelkében az, a mit Alexandrovna Darja Moszkvában mondott, hogy, a mennyiben

a válásra határozza magát, csak önmagára van tekintettel, és nem gondolja meg azt, hogy Annát evvel menthetetlenűl tönkretenné. S most, hogy ezeket a szavakat kapcsolatba hozta a gyermeke iránt való ragaszkodásával és avval, hogy a feleségének megbocsátott, egészen másként fogta föl a dolgot. A válásba beleegyezni és szabadságát visszaadni, szerinte annyit jelentett volna, mint megfosztani magát az utolsó kapocstól, mely őt az élethez fűzi, - a gyermekeitől, a kiket szeretett, Annát pedig a javúlás útjának utolsó támaszától megfosztani és a pusztúlásba kergetni.

Ha ő elvált asszonnyá lesz, akkor - ezt jól tudta, - egyesűlni fog Vronszkijval, s ez a viszony bűnös és törvénytelen lesz; mert az egyházi törvények szerint az elvált asszony addig, míg az ura él, nem köthet újabb házasságot. „Egyesűlni fog vele, s egy-két esztendő múlva vagy Vronszkij hagyja el őt, vagy Anna kezd valami új viszonyt, - gondolta magában Alexandrovics Alexej. - És én, a ki a törvénytelen válásba beleegyeztem, én leszek az oka az ő pusztúlásának.” Százszor és százszor átgondolta mindezt, és meg volt győződve, hogy a válás nemcsak nem olyan egyszerű, mint a minőnek a sógora látja, hanem teljesen lehetetlen. Nem adott hitelt Arkágyevics Sztepán egyetlen szavának sem, minden szavára ezer ellenvetése volt, de azért meghallgatta, mert úgy érezte, hogy az ő szavaiban is csak az a hatalmas, durva erő nyilatkozik meg, a mely az életét irányította, s melynek kénytelen lesz magát alárendelni.

- A kérdés csak az, hogyan és milyen föltételek mellett vagy hajlandó a válásba beleegyezni. Ő semmit nem akar, semmit se mer kérni tőled, hanem rábízza magát mindenben a te nagylelkűségedre.

„Istenem! Istenem! De hát miért?” - gondolta magában Alexandrovics Alexej, eszébe jutván egy válásnak a részletei, a mikor a férj magára vállalta a hibát, - s ugyanavval a mozdulattal, mint Vronszkij, szégyenében eltakarta az arczát a kezeivel.

- Te izgatott vagy, s ezt teljesen értem. De ha jól megfontolod...

„A ki téged jobbfelől arczúl üténd, fordítsad a másik orczádat is, és ha el akarja venni a te alsóruhádat, engedd néki a felsőruhádat is”, - gondolta magában Alexandrovics Alexej.

- Jó, jó! - kiáltott föl rikácsoló hangon, - hiszen én a szégyent magamra vállalom, még a fiát is átengedem neki, de... de nem volna-e jobb mégis így hagyni mindent? Egyébiránt tégy, a mit akarsz...

És elfordulván a sógorától, úgy, hogy ez az arczát nem is láthatta, leült egy székre az ablak mellé. Keserűség és szégyen öntötte el a lelkét, de evvel a keserűséggel és szégyennel együtt valami öröm és meghatottságfélét is érzett önuralmának a magasztosságán.

Arkágyevics Sztepán is meg volt hatva. Hallgatott.

- Alexandrovics Alexej, hidd el, ő méltányolni fogja a te nagylelkűségedet, - mondotta. - De nyilvánvaló, hogy ezt Isten akarta így, - tette hozzá, s mikor már kimondta, akkor érezte csak, hogy bolondot mondott, s csak nagynehezen tudott egy mosolyt elfojtani a maga ostobasága felett.

Alexandrovics Alexej akart mondani valamit, de a könnyei megakadályozták.

- Ez végzetes szerencsétlenség, a melyben meg kell nyugodni. Én ezt a szerencsétlenséget befejezett ténynek veszem és iparkodom ő rajta is, te rajtad is segíteni, - mondotta Arkágyevics Sztepán.

Mikor Arkágyevics Sztepán a sógora szobájából kilépett, meg volt indulva, ez azonban nem akadályozta őt abban, hogy meg legyen elégedve avval, hogy sikeresen intézte el a dolgot, mert meg volt győződve, hogy Alexandrovics Alexej nem vonja vissza, a mit mondott. Ebbe az elégedettségbe belevegyűlt még az a gondolat is, hogy majd ha a dolog megtörténik, a

feleségének és közeli ösmerőseinek föladja majd ezt a kérdést: „Mi a különbség köztem és egy tábornagy közt? - A tábornagy szállást csinál, a miből senkinek sincs haszna, én meg válást, - a melytől három embernek fordult jobbra a sorsa.[5] Vagy: mi hasonlatosság van köztem és egy tábornagy közt? A mikor... Egyébiránt még tán jobbat is kieszelek majd", - gondolta magában mosolyogva.

XXIII.

Vronszkij sebe veszedelmes volt, bárha a golyó a szívét nem érintette. Több napon át élet és halál közt lebegett. Mikor elsőízben megint képes volt beszélni, csak Varja, a bátyja felesége volt a szobában.

- Varja! - szólalt meg és szigorú pillantást vetett rá, - én véletlenül lőttem meg magamat. Kérlek, ne beszélj erről soha és így mondd mindenkinek. Igazán, nagyon ostoba egy eset volt!

Varja, a nélkül, hogy felelt volna, fölébe hajolt és örömteljes mosolylyal nézett az arczába. A beteg szemei derültek és lázmentesek voltak, de a kifejezésük szigorúnak látszott.

- No, hála Istennek! - mondotta. - Nem fáj már sehol?

- Itt még valamelyest. - A mellére mutatott.

- Akkor engedd, hogy bekösselek.

Vronszkij széles állkapcsait némán összevonva nézett rá, mialatt bekötözte. Mikor elkészült, így szólt hozzá:

- Nem beszélek félre, de kérlek, legyen rá gondod, hogy ne híreszteljék rólam, mintha szándékosan lőttem volna bele magamba.

- Ezt nem is mondja senki. Csak remélem, hogy nem fogsz többé véletlenül lövöldözni, - mondotta kérdő mosolylyal.

- Alkalmasint nem, de jobb lett volna...

Sötéten elmosolyodott.

E szavai és mosolya ellenére is, a melyek Varját annyira megijesztették, mikor a gyulladás elmúlt és kezdte magát összeszedni, érezte, hogy bánatának egy részétől teljesen megszabadult. Evvel a cselekedetével mintegy lemosta magáról azt a szégyent, és megaláztatást, a melyet azelőtt érzett. Most már nyugodtan tudott Alexandrovics Alexejre gondolni. Elösmerte egész nagylelkűségét s nem érezte többé magát megalázottnak. Ezenkívül megint visszatért életének rendes kerékvágásába. Nem látta többé lehetetlennek, hogy az emberek szeme közé nézzen, s megint élhetett a szokásai szerint. Az egyetlen, a mit, bár szakadatlanúl küzdött evvel az érzéssel, nem tudott a szívéből kitépni, az a szinte kétségbeesésig fokozódó sajnálkozás volt azon, hogy őt örökre elvesztette. Azt, hogy most, miután a férjjel szemben megvezekelt a bűneiért, le kellett mondania Annáról, s hogy soha többé nem állhat oda ő és az ura közé, azt szilárdan elhatározta volt a szívében; de nem tudta kitépni szívéből az ő szerelmének az elvesztése fölött érzett sajnálkozását, nem tudta kitörülni emlékezetéből a boldogság ama perczeinek emlékét, a melyeket vele átélt, a melyeket akkor oly kevéssé tudott megbecsülni, s a melyek most egész varázsukkal üldözték őt.

[5] Az oroszban: razvod = 1. kvártély, 2. válás. A magyarban bajos visszaadni ezt a szójátékot. A ford.

Szerpuhovszkij kieszelt a számára valami Taskentbe szóló küldetést, s ő ezt az ajánlatot a legcsekélyebb habozás nélkül elfogadta. De minél inkább közeledett az elutazás ideje, annál súlyosabbaknak tűntek föl előtte azok az áldozatok, a melyeket annak, a mit kötelességnek ösmert, hozott.

A sebe már behegedt, s kezdett már ki is járni, hozzálátván a Taskentbe való utazás készületeihez.

„Csak még egyszer látni őt, s aztán elásni magamat, meghalni", - gondolta magában, s búcsúlátogatásai közben közölte ezt a gondolatát Betszivel. Evvel a küldetéssel ment el Betszi Annához és meghozta Vronszkijnak a tagadó választ.

„Annál jobb, - gondolta Vronszkij, mikor ezt a hírt megkapta. - Ez olyan gyöngeség volt, mely végső erőmet is fölemésztette volna."

Másnap reggel Betszi maga ment el hozzá s közölte vele, hogy Oblonszkij révén azt a határozott hírt kapta, hogy Alexandrovics Alexej megindítja a válópört, s hogy így Vronszkij találkozhatik Annával.

Még arra se gondolván, hogy Betszit a lakásáról hazakísérje, megfeledkezvén összes elhatározásairól, azt se kérdezvén, mikor mehet oda, hol a férj, Vronszkij tüstént elment Kareninékhoz. Se látott, se hallott, úgy szaladt föl a lépcsőn, és gyors léptekkel, szinte futva lépett be a szobájába. Minden gondolkodás nélkül, azt se nézvén, van-e valaki a szobában vagy nincsen, megölelte őt s csókokkal borította el az arcát, a kezeit, a nyakát.

Anna készült erre a viszontlátásra, elgondolta, hogy majd mit fog mondani neki, de mindabból semmit se tudott mondani; Vronszkij szenvedélye őt is magával ragadta. Megpróbálta őt is, magát is csillapítani, de elkésett vele. Vronszkij érzelmei ő rá is átragadtak. Annyira reszkettek az ajkai, hogy sokáig egy szót se tudott szólni.

- Igen, te a hatalmadba kerítettél, s én a tied vagyok, - mondotta végre s a kebléhez szorította Vronszkij kezét.

- Ennek így kellett lenni! - felelt Vronszkij. - S így is kell, hogy legyen, a míg élünk. Evvel most már tisztában vagyok.

- Ez igaz, - szólott Anna mind jobban sápadozva, s átölelte a fejét. - És mégis, mindazok után, a mik történtek, van ebben valami rettenetes.

- Elmúlik minden, minden elmúlik, s olyan boldogok leszünk! A mi szerelmünk, ha ugyan még fokozódhatik, csak fokozódnék az által, hogy valami rettenetes van benne, - mondotta, s a fejét fölemelvén, mosolygás közben kimutatta erős fogai sövényét.

És Anna nem a szavaira, de szerelmes szemeinek a pillantására, nem tudott nem mosolylyal felelni. Megfogta a kezét, s végigsimogatta vele hideg orczáit és rövidre nyírt fejét.

- Nem ösmerek rád, ezzel a rövid hajjal. Úgy megszépültél. Akár csak egy fiú. De milyen sápadt vagy!

- Igen, nagyon gyönge vagyok, - szólott mosolyogva. S megint elkezdtek remegni az ajkai.

- Majd elmegyünk Olaszországba, ott helyrejösz, - mondotta Vronszkij.

- Hát lehetséges az, hogy mi férj és feleség legyünk, egyedül a családunkkal és te veled? - mondotta Anna, s egész közelről belenézett a szemébe.

- Én csak azon csodálkozom, hogy' lehetett ez másként is.

- Sztiva azt mondja, hogy ő mindenre hajlandó, de én nem fogadhatom el az ő nagylelkűségét, - mondotta Anna, s eltünődve nézett el Vronszkij arcza mellett. - Én nem akarom a válást,

nekem most tökéletesen mindegy. Csak azt nem tudom, mit határoz majd Szerjózsára vonatkozólag.

Vronszkij sehogy' se tudta megérteni, hogy' volt képes Anna a viszontlátásnak ebben a pillanatában a fiára, a válásra gondolni. Hát nem volt-e az tökéletesen mindegy?

- Ne beszélj erről, ne is gondolj rá, - mondotta, a kezét a kezei közt forgatva, s iparkodván magára vonni a figyelmét; de Anna még mindig nem nézett rá.

- Óh, mért is nem haltam meg, mennyivel jobb lett volna! - szólott Anna, s a nélkül, hogy zokogott volna, könnyek peregtek végig mindakét orczáján; de e mellett mosolyogni próbált, nehogy őt elkeserítse.

Lemondani a hízelgő és veszedelmes taskenti küldetésről, Vronszkij előbbeni fogalmai szerint szégyenletes és lehetetlen lett volna. De most, pillanatnyi habozás nélkül lemondott róla, s miután látta, hogy a fölebbvalói ezt az eljárását nem helyeslik, tüstént kilépett a szolgálatból.

Egy hónapra rá Alexandrovics Alexej egyedül maradt a lakásában a fiával, Anna pedig, a nélkül, hogy a válást kimondták volna, külföldre utazott Vronszkijval, és végleg szakított az urával.

II. KÖTET

ÖTÖDIK RÉSZ.

I.

Scserbaczkája herczegné úgy találta, hogy a bőjt előtt, a melyhez már csak öt hét volt hátra, lehetetlen megtartani az esküvőt, mert a kelengye fele nem készűlhetett el arra az időre, viszont azonban kénytelen volt egyetérteni Levinnel abban, hogy bőjt után meg már nagyon is késő volna, mert Scserbaczkij herczegnek egy öreg nagynénje nagyon beteg volt és hamarosan meghalhatott, s akkor az esküvőt a gyász miatt még későbbre kellene halasztani. Ennek következtében a herczegné, miután a kelengyét két részre - kis és nagy kelengyére - osztotta föl, beleegyezett abba, hogy az esküvőt még a bőjt előtt megtartsák. Elhatározta, hogy a kelengye kisebb részét már most elkészítteti, a nagyobbat pedig majd később küldi utána, és nagyon megharagudott Levinre azért, hogy sehogy' se tudott a kellő komolysággal megfelelni arra a kérdésre, vajon beleegyezik-e ebbe, vagy sem. Ez a megoldás annál is alkalmasabb volt, mert a fiatalok az esküvő után azonnal falura voltak menendők, a hol a nagy kelengyére nem is igen lehetett szükségük.

Levin még mindig a kótyagosságnak abban az állapotában élt, a melyben úgy tetszett neki, hogy ő és a boldogsága legfőbb és egyedüli czélja minden létezőnek, s hogy neki most semmivel se kell gondolnia, semmivel se kell törődnie, mert hiszen mindent elvégeznek és el fognak végezni helyette mások. Még jövendő életére vonatkozólag se voltak semmiféle tervei vagy czéljai, ezeknek az eldöntését is másokra bízta, tudván, hogy amúgy is jól fog menni minden. A bátyja, Ivánovics Szergej, Arkágyevics Sztepán és a herczegné szolgáltak neki útbaigazítással a teendői iránt. Ő nem tett egyebet, mint hogy készségesen hozzájárúlt mindahhoz, a mit ezek javasoltak. A bátyja fölvett a számára pénzt, a herczegné meg azt tanácsolta neki, hogy az esküvő után hagyja el Moszkvát. Arkágyevics Sztepán azt ajánlotta, hogy menjen külföldre. Ő mindenbe beleegyezett. „Csináljatok, a mit akartok, ha ez nektek örömet okoz. Én boldog vagyok, s a boldogságom se nagyobb, se kisebb nem lesz, bármit csináltok is," - gondolta magában. Mikor Arkágyevics Sztepán tanácsát, hogy tudniillik külföldre menjenek, Kitivel közölte, rendkívül csodálkozott rajta, hogy Kiti erre nem állt rá, hanem egész jövendő életükre vonatkozólag a maga határozott követeléseivel állt elő. Kiti tudta, hogy Levinnek dolga van falun, a melyet szeret. Levin jól látta, hogy Kiti nem igen tudja, miben áll ez a dolog, de nem is akarja tudni. Ez azonban nem akadályozta őt abban, hogy ezt a dolgot rendkívül furcsának ne tartsa. Kiti tudta, hogy állandó lakóhelyük falun lesz, s azért nem akart külföldre menni, a hol nem fognak lakni, hanem oda, a hol az otthonuk van. Ez a határozottan kifejezett szándék meglepte Levint. De miután neki tökéletesen mindegy volt a dolog, legott megkérte Arkágyevics Sztepánt, mintha ez kötelessége lett volna, hogy menjen ki falura, s ott avval az izléssel, a melylyel oly nagy mértékben meg volt áldva, úgy, a hogy' tud, rendezzen el mindent.

- De hallod-e, - mondotta egy ízben Arkágyevics Sztepán Levinnek, mikor visszatért faluról, a hol mindent elrendezett a fiatalok fogadására, - van-e bizonyítványod arról, hogy megáldoztál?

- Nincs. Miért?

- E nélkül nem esketnek ám össze.

- Ej, ej, ej! - kiáltott föl Levin. - Pedig úgy tetszik ám, hogy van már vagy kilencz esztendeje, hogy nem áldoztam. Eszem ágába se jutott.

- No, ez szép! - szólott Arkágyevics Sztepán, - engem meg nihilistának mondasz! De hát ez lehetetlen. Okvetetlenül áldoznod kell.

- De mikor? Hiszen már csak négy nap van hátra.

Arkágyevics Sztepán ezt is eligazította. És Levin elkezdett készülni az áldozásra. Levinre, mint vallástalan emberre nézve, a ki azonban más emberek hitét és meggyőződését mindenkor tiszteletben tartotta, minden néven nevezendő vallásos szertartásokon való jelenlét és részvétel nagyon terhes volt. Most pedig, ebben a minden iránt érzékeny és ellágyúlt lelkiállapotban az alakoskodásnak ez a szükségessége, nemcsak hogy nehezére esett, de szinte lehetetlennek látszott előtte. Most, legszebb, legvirágzóbb korában, kénytelen lesz vagy hazudni, vagy vallásgúnyolóvá lenni. Az egyikre is, a másikra is képtelennek érezte magát. De bármennyire faggatta is Arkágyevics Sztepánt, vajon nem lehetne-e azt a bizonyítványt áldozás nélkül is megkapni, ez kereken kijelentette, hogy az lehetetlen.

- Aztán meg, mi az neked, az a - két nap? És az öreg rendkívül kedves, eszes ember ám. Úgy kirántja ezt a fogadat, hogy észre se veszed.

Az első misén Levin megpróbálta fölfrissíteni magában annak az erőteljes vallásos érzésnek ifjúkori emlékeit, a mely tizenhat-tizenhét éves korában élt benne; de legott meggyőződött róla, hogy ez teljességgel lehetetlen. Megpróbálta úgy fogni föl mindent, mint valami üres szokást, a minek, épp úgy, mint annak a szokásnak hogy látogatásokat teszünk, semmi jelentősége sincsen; de érezte, hogy erre is képtelen. Levin épp úgy, mint kortársainak legnagyobb része, a vallást illetőleg a legnagyobb zavarban volt. Hinni nem tudott, de viszont arról sem volt teljesen meggyőződve, hogy mindaz, a mi a vallással kapcsolatos, badarság. S éppen ezért nem lévén képes sem hinni annak a jelentőségében, a mit cselekedett, sem pedig közönyösen, s puszta alakszerűségnek fogni föl a dolgot, ennek az áldozásra való készülődésnek egész ideje alatt a kényelmetlenség és a szégyen érzésével eltelve tett olyan dolgokat, a melyeket maga sem értett, s a melyek ennélfogva, benső ösztönének a sugallata szerint, hazug és csúnya dolgok voltak.

Az istentisztelet alatt majd az imákat hallgatta, iparkodván olyan jelentőséget magyarázni beléjük, a mely nem áll ellentétben a maga fölfogásával, majd pedig úgy érezvén, hogy amúgy sem érti meg, vagy kénytelen elítélni őket, iparkodott nem hallgatni oda s a maga gondolataival, megfigyeléseivel és emlékeivel foglalkozott, a melyek a templomban való ilyetén léha ácsorgás alatt szokatlan élénkséggel nyüzsögtek a fejében.

Végig hallgatta a szent misét, a vecsernyét és az esteli imádságot, és másnap a szokottnál korábban kelvén, még reggeli előtt, nyolcz óra tájban elment a templomba, hogy meghallgassa a reggeli imádságot és meggyónjék.

A templomban egy szegény katonán, két vénasszonyon és a templom-szolgákon kívül senki se volt.

Egy fiatal diakon fogadta, a kinek a háta a fínom karing alatt két, egymástól élesen elkülönített részre volt osztva, s legott odalépvén a fal mellett álló asztalkához, elkezdte neki a reggeli imádságot fölolvasni.

Az olvasás alatt és különösen ugyanazoknak a szavaknak a gyakori és gyors ismétlésekor: „Uram irgalmazz”, - a melyek „igamazz, igamazz”-nak hangzottak, Levin úgy érezte, hogy valósággal el van zárva és le van pecsételve az elméje, s hogy most nem is illik kinyitnia és feltörnie, mert esetleg nagy zűrzavar támadhat belőle, s azért, a mint ott állt a diakon mögött, a nélkül, hogy rá hallgatott vagy oda figyelt volna, csak szőtte tovább a maga gondolatait. „Csodálatos kifejezés van a kezében”, - gondolta magában, eszébe jutván, a mint az este Kitivel a sarok-asztalnál ültek. Mint ebben az időszakban rendesen, nem igen volt miről;

beszélniök, és Kiti rátette a kezét az asztalra, s hol kinyitotta, hol meg összecsukta a markát, miközben maga is jókat nevetett kezének ezen a mozdúlatán. Levin visszaemlékezett, a mint megcsókolta a kezét, azután meg elnézte a rózsaszinű tenyerén egymásba futó fínom vonalakat. „Már megint igamazz", - gondolta, miközben térdet hajtott és keresztet vetett magára, és elnézte a térdet hajtogató diakon hátának síma mozdúlatait. „Később aztán ő fogta meg az én kezemet s a vonalakat nézvén, így szólt: gyönyörű kezed van!" Rápillantott a maga és a diakon rövid kezére. „No, most vége lesz nemsokára, - gondolta magában. - Dehogy' is, úgy látszik, elülről kezdődik megint, - villant meg a fejében, a mint az imádságokat hallotta. - Nem, mégis vége; íme, már a földig hajolt. Ez mindig a vége előtt szokott lenni."

A diakon a karing ujjainak bársonyhajtókája alatt észrevétlenül átvevén Levin kezéből egy háromrúblest, azt mondotta, hogy majd beírja, s új csizmájával nagyokat koppantva az üres templom kőkoczkáin, odalépett az oltárhoz. A következő perczben visszanézett és intett Levinnek. Az eddig elzárt gondolatok megmozdúltak Levin fejében, de ő sietett ezeket visszatartani. „Valahogy' csak lesz", - gondolta magában és odalépett az emelvényhez. Fölment a lépcsőkön és jobb felől megpillantotta a papot. A ritkúló, őszes szakállú, bágyadt és jóságos tekintetü öreg pap ott állt a könyvtartó előtt s a szertartáskönyvet lapozgatta. Könnyedén meghajtván magát Levin előtt, szokott hangján legott elkezdte olvasni az imádságot. Miután a végére ért, földig hajolva azonnal oda fordúlt Levin felé.

- Íme Krisztus Urunk itt láthatatlanúl jelen vagyon, és meghallgatja az ön gyónását, - mondotta, s rámutatott a feszűletre. - Vajon hisz-e ön mindabban, a mit az apostoli szentegyház, hogy higyjük, elénk ad? - kérdezte a pap, s a szemeit Levin arczáról elfordítván, összekulcsolta kezeit stólája alatt.

- Én kételkedtem mindenben és kételkedem ma is, - szólott Levin olyan hangon, mely neki magának is kellemetlen volt, s elhallgatott.

A pap pár pillanatig várt, vajon nem szól-e még valamit, majd eltakarta a szemeit és gyors, *o* betűs Vladimir-dialektusban így szólott:

- A kételyek együtt járnak az emberi gyöngeséggel, de éppen azért imádkoznunk kell, hogy a könyörületes Isten bennünket megerősítsen. Milyen különös bűnökkel vádolja magát? - tette hozzá a legcsekélyebb szünet nélkül, mintha azon iparkodott volna, hogy ne vesztegesse az időt.

- Az én legnagyobb bűnöm - a kételkedés. Kételkedem én mindenben, s legtöbbnyire a kételkedés állapotában vagyok.

- A kétely együtt jár az emberi gyöngeséggel, - ismételte a pap ugyanazokat a szavakat. - De hát mi az, a miben leginkább kételkedik?

- Én mindenben kételkedem. Olykor még az Isten létezésében is, - felelt Levin akaratlanúl, és elréműlt annak az illetlenségétől, a mit mondott. De a papra, a mint látszott, semmi hatással se voltak a szavai.

- De hát ugyan miféle kételyek merűlhetnek föl Isten létezését illetőleg? - kérdezte szaporán, alig észrevehető mosolylyal.

Levin hallgatott.

- Vajon micsoda kétségei lehetnek a Teremtő iránt, mikor látja az Ő alkotásait? - mondotta a pap gyorsan és conventionálisan. - Vajon ki ékesítette csillagokkal az égboltot? Ki ruházta föl az ő szépségével a földet? Hogy' volna ez lehetséges a Teremtő nélkül? - szólott s kérdő pillantást vetett Levinre.

Levin érezte, hogy illetlen volna bölcseleti vitába elegyedni a pappal, s ezért válaszában csak annyit mondott, a mennyi éppen közvetlenűl a kérdésre vonatkozott.

- Én nem tudom, - felelte.

- Nem tudja? De hát akkor hogy' kételkedhetik abban, hogy az Isten teremtett mindent? - kérdezte a pap derűlt csodálkozással.

- Én semmit sem értek, - felelt Levin elpirúlva és érezte, hogy ostobák a szavai, a mint hogy ilyen helyzetben nem is lehetnek mások.

- Imádkozzék Istenhez és kérje Őt. Még a szent atyáknak is voltak kételyeik és ők is kérték az Istent, hogy erősítse meg őket az ő hitükben. Az ördögnek nagy a hatalma, s nekünk nem szabad magunkat neki alárendelnünk. Imádkozzék az Istenhez és kérje őt. Imádkozzék Istenhez, - ismételte szaporán.

A pap egy darabig hallgatott, s mintha elgondolkozott volna.

- Ön, a mint hallottam, házasságra készűl lépni az én hívemnek és lelki fiamnak, Scserbaczkij herczegnek a leányával? - tette hozzá mosolyogva. - Gyönyörü egy leány!

- Igen, - felelt Levin, a pap helyett is elpirulva. „Mi szükség arra, hogy gyónás közben ilyet kérdezzen?" - gondolta magában.

És a pap, mintegy a gondolatára válaszolva, így folytatta:

- Ön házasságra készül lépni, és lehet, hogy Isten utódokkal is meg fogja önt áldani, nemde? Nos hát, vajon miféle nevelésben fogja ön részesíthetni a kicsinyeit, ha nem gyűri le magában az ördög incselkedéseit, a melyek önt hitetlenségre csábítják? - mondotta szelid szemrehányással. - Ha ön szereti a gyermekét, mint jó apa, nemcsak gazdagságot, bőséget és külső tisztességet fog kívánni neki, hanem az üdvét és az igazság fénye által leendő lelki fölvilágosodását is óhajtani fogja. Nem így van-e? Vajon mit fog felelni, ha az az ártatlan csöppség megkérdezi öntől: „Papa, ki teremtette mindazt, a mi engem úgy elragad ezen a világon, - a földet, a vizet, a napot, a virágokat, a pázsitot?" Talán csak nem fogja neki azt felelni: „Nem tudom"? Lehetetlen ezt nem tudnia, mikor a mi Urunk és Istenünk az Ő nagy kegyességében azt ön előtt kinyilatkoztatta. Vagy a gyermeke megkérdezi: „Mi vár reám a síron túli életben?" Mit fog neki mondani, ha semmit se tud? Hogy' fog neki válaszolhatni? Átengedi őt tán a világ és az ördög csábjainak? Ez nem lenne ám szép! - mondotta és elhallgatott, miközben a fejét félrehajtotta és szelíd, jóságos szemeivel ránézett Levinre.

Levin semmit se felelt, nem azért, mintha nem akart volna a pappal vitába elegyedni, hanem azért, mert senki sem intézett hozzá ilyen kérdéseket, s majd ha a gyerekei esetleg elő találnak állani ilyen kérdésekkel, akkor is elég ideje lesz megfontolni, hogy mit feleljen nekik.

- Ön most életének abba a korszakába lép át, - folytatta a pap, - a melyben szükséges, hogy a maga útját kiválassza, s meg is maradjon rajta. Imádkozzék az Istenhez, hogy Ő, a maga nagy jóságában, segítse meg önt és könyörüljön meg rajta, - fejezte be. - Jézus Krisztus, a mi Urunk és Istenünk az ő emberszeretetének kegyelmével és bőkezűségével, bocsásson meg néked gyermekem... - s befejezvén a föloldozó imát, megáldotta és elbocsátotta őt.

Levint, mikor aznap hazaérkezett, örömteljes érzés fogta el azért, hogy ez a kényelmetlen állapot véget ért, még pedig úgy, hogy neki nem kellett hazudnia. Ezenkívül annak is megmaradt benne valami homályos emlékezete, hogy az, a mit az a jóságos és kedves aggastyán mondott, korántsem olyan ostobaság, a minőnek ő eleinte hitte, s hogy van a dologban valami, a mi tisztázásra szorúl.

„Persze nem most, - gondolta magában Levin, - hanem majd később valamikor." Levin most inkább, mint valaha, érezte, hogy van a lelkében valami, a mi nem tiszta és nem világos és

hogy a vallást illetőleg ő is ugyanabban a helyzetben van, a melyet oly tisztán látott és annyira nem szeretett másokban, s a melyért barátját, Szvijazsszkijt is annyi szemrehányással illette.

A mai estét Levin a menyasszonyával együtt Dollinál töltötte és föltűnően jókedvű volt, s mikor Arkágyevics Sztepánnak ezt a lelkes hangúlatát, a melyben volt, magyarázgatta, egyebek közt azt mondotta, hogy olyan pompásan érzi magát, mint az a kutya, a melyet megtanítottak abroncson keresztűl ugrálni, s a mely, mikor végre megértette és véghez is vitte azt, a mit tőle kívántak, örömében elkezd szűkölni, s elragadtatásában farkcsóválva ugrál föl asztalokra, székekre, ablakokra.

II.

Az esküvője napján Levin, bevett szokás szerint - (a szokások megtartásához a herczegné és Alexandrovna Darja szigorúan ragaszkodtak) - nem láthatta a menyasszonyát, és otthon ebédelt a fogadójában három, teljesen véletlenül összeverődött agglegénynyel: Ivánovics Szergejjel, Katavaszovval, a ki az egyetemen tanulótársa, most pedig a természettudományok tanára volt, s a kit Levin az utczán találkozván vele, vitt el magával, és Csirikovval, a násznagyával, a ki moszkvai békebíró s Levinnek a medvevadászatokon czimborája volt. Ebédnél rendkívül vígan voltak. Ivánovics Szergej a legpompásabb hangulatban volt és jól mulatott Katavaszov eredetiségein. Katavaszov pedig érezvén, hogy az eredetiségeit megértik és méltányolják, valósággal kaczérkodott velük. Csirikov vidáman és kedélyesen vett részt mindenféle beszélgetésben.

- No tessék, - mondotta Katavaszov, a kathedrán elsajátított szokásból kissé elnyújtván a szavakat, - milyen tehetséges fiú volt a mi barátunk, Dmitrics Konsztantin. Én a távollevőkről beszélek, mert hiszen ő már nincs köztünk. Akkor, a mikor az egyetemet elhagyta, a tudományt is szerette, emberi dolgok iránt is érdeklődött, most pedig tehetségeinek a felét arra használja, hogy magát elámítsa, a másik felét pedig arra, hogy ezt az ámítást igazolja.

- A házasságnak elszántabb ellenségét, mint ön, még nem láttam soha, - mondotta Ivánovics Szergej.

- Nem, én nem vagyok ellensége. Én csak a munka-megosztásnak vagyok a híve. Az olyan embereknek, a kik semmit sem tudnak csinálni, embereket kell csinálniok, a többieknek pedig ezeknek a fölvilágosításán és boldogításán munkálkodniok kell. Ez az én fölfogásom. E két mesterség összekeverésének töménytelen barátja van; de én nem tartozom ezek közé.

- Milyen boldog leszek én, ha majd egyszer megtudom, hogy ön is szerelmes! - mondotta Levin. - Kérem, meghívjon ám az esküvőjére.

- Én máris szerelmes vagyok.

- Igen, tán egy tintahalba. Hiszen tudod, - fordúlt oda Levin a bátyjához, - Szemjonics Mihail könyvet ír a...

- No, csak ne csináljon zavart! Az tökéletesen mindegy, hogy miről. Most arról van szó, hogy én csakugyan szeretem a tintahalat.

- De hiszen ez nem akadályozza önt abban, hogy a feleségét is szeresse...

- Ez nem, de a feleségem akadályozna...

- Hogy-hogy'?

- Majd meglássa. Ön szereti a gazdaságot, a vadászatot; nos hát, csak vigyázzon!

- Ma itt volt Archip és azt mondotta, hogy Prudnóban tömérdek a jávorszarvas, és két medve is van a környéken, - mondotta Csirikov.

- No, ezeket már majd csak nélkülem kell megcsípnetek.

- Ez már beszéd, - jegyezte meg Ivánovics Szergej. - Jó is, ha előre búcsút veszel a medvevadászattól: a feleséged úgy se fogja megengedni.

Levin elmosolyodott. Az a gondolat, hogy a felesége nem fogja megengedni, olyan kellemes volt neki, hogy kész lett volna akár mindörökre lemondani arról az élvezetről, hogy medvét lásson.

- De azért mégis kár, hogy ezt a két medvét most ön nélkül fogják elejteni. Emlékszik, legutóbb Chapilovoban? Remek egy vadászat volna, - mondotta Csirikov.

Levin nem akarta őt avval kiábrándítani, hogy vadászat nélkül is lehet valahol, valami, még annál is szebb, s azért nem szólt semmit.

- Nem ok nélkül jött divatba az a szokás, hogy az emberek elbúcsúznak a legényélettől, - szólott Ivánovics Szergej. - Bármily boldog légy is, mégis csak kár ezért a szabadságért!

- De valld be, hogy benned is megvan az az érzés, mint Gogoly vőlegényében, hogy szeretnél az ablakon kiugrani.

- Bizonyosan megvan, csak nem vallja be! - mondotta Katavaszov és hangosan fölkaczagott.

- De hiszen nyitva az ablak... Gyerünk el Tverbe! Van ott egy medve, fölkereshetjük a barlangjában. Igazán, gyerünk, az ötóraival! Azok pedig, tegyenek a mit akarnak, - szólott mosolyogva Csirikov.

- Nos hát, Istenemre mondom, - felelt Levin mosolyogva, - nem tudom fölfedezni a lelkemben a szabadságomért való bánkódás érzését.

- Persze az ön lelkében olyan nagy most a zűrzavar, hogy semmit se talál meg benne, - jegyezte meg Katavaszov. - Várjon csak, majd ha tisztába jön magával egy cseppet, majd ráakad!

- Dehogy' is, akkor, legalább valamelyest, már most is éreznem kellene, hogy az érzésem (nem akart előttük a szerelméről beszélni)... és a boldogságom mellett mégis csak sajnálom, hogy a szabadságomról le kell mondanom... Ellenkezőleg, csak örülök a szabadságom elvesztésének.

- Elég baj az! Reménytelenül elveszett! - mondotta Katavaszov. - Nos hát, igyunk a gyógyulásáért, vagy kívánjuk neki, hogy ábrándjainak legalább századrésze valóra váljék. Már ez is olyan boldogság lesz, a minő még nem volt a földön!

Ebéd után a vendégek csakhamar elszéledtek, hogy az esküvőre átöltözzenek.

Mikor Levin egyedül maradt, s újra átgondolta ezeknek az agglegényeknek a fecsegését, még egyszer megkérdezte magától: vajon megvan-e a lelkében a szabadsága után való bánkódásnak az az érzése, a melyről ezek beszéltek? Erre a kérdésre elmosolyodott. „Szabadság? Minek a szabadság nekem? Abban van a boldogság, hogy az ember az *ő* vágyaival és gondolataival szeret, vágyódik és gondolkodik, vagyis minden szabadság nélkül, - ebben van a boldogság!"

„De vajon ösmerem-e én az ő gondolatait, vágyait, érzelmeit?" - súgta a fülébe egy hang hirtelen. Eltűnt arczáról a mosoly, s gondolkodóba esett. Egyszerre valami furcsa érzés fogta el. Rájött a félelem és a kételkedés, - a mindenben való kételkedés.

„Mi lesz, ha voltaképpen nem is szeret engem? Mi lesz, ha csak azért jön hozzám, hogy főkötő alá kerüljön? Mi lesz, ha tán maga se tudja, mit cselekszik? - kérdezte magában. - Lehet, hogy majd eszére tér, s csak miután már férjnél lesz, akkor ébred tudatára annak, hogy nem szeret és nem is szeretett engem?" S a legfurcsább és legcsúnyább gondolatok kezdtek fölmerülni benne róla. Épp úgy féltette őt Vronszkijtól, mint egy esztendővel azelőtt, mintha az az este, a melyen őt Vronszkijval együtt látta, csak tegnap lett volna. Gyanakodott, hogy Kiti nem mondott meg neki mindent.

Hirtelen fölugrott. „Nem, ez nem maradhat ennyiben! - mondotta magában kétségbeesetten. - Elmegyek hozzá, megkérdezem, s még egyszer, utoljára megmondom neki: most még szabadok vagyunk, nem jobb lesz-e, ha azok is maradunk? Minden jobb, mint az örökös boldogtalanság, a szégyen és a hűtlenség!!" Szívében kétségbeeséssel és haraggal önmaga, Kiti, és mindenki iránt, lépett ki a fogadóból és sietett hozzá.

Kitit a hátsó szobákban találta. Egy láda tetején ült, s a székek hátán és a földön szanaszét heverő mindenféle színű ruhák közt válogatva, utasításokat adott a szobaleányának.

- Óh! - kiáltott föl Kiti, mikor őt megpillantotta, s az arcza szinte ragyogott az örömtől. - Hogy' kerülsz, hogy kerül ide (egész a mai napig hol tegezte, hol magázta őt)? Erre nem számítottam! Épp a leány-ruháim közt válogatok, hogy kinek mit adjak...

- Óh, ez nagyon szép! - mondotta Levin és sötéten bámúlt a szobaleányra.

- Menj csak, Dunyasa, majd hívlak azután, - szólott Kiti. - Mi lelt? - kérdezte tőle a szobaleány távozása után határozottan tegezvén őt. Észrevette furcsa, izgatott és sötét arczát, s rémület fogta el.

- Kiti! Én szenvedek. Én nem tudok egyedül szenvedni, - mondotta kétségbeesett hangon s könyörgő pillantással nézvén a szemébe, megállott előtte. Már becsületes és szerelmes arczán látta, hogy mind abból, a mit neki mondani akart, egy szó sem igaz, de azért mégis szüksége volt rá, hogy Kiti maga oszlassa el a kételyeit. - Azért jöttem, hogy megmondjam, hogy még mindig nem késő. Még helyre lehet hozni, meg lehet semmisíteni mindent.

- Ugyan mit? Nem értek az egészből semmit. Mi lelt?

- Az, a mit már egyszer elmondtam, s a mit folyton hiszek is... az, hogy én nem vagyok méltó hozzád. Lehetetlen, hogy te beleegyeztél abba, hogy feleségül jöjj hozzám. Fontold meg jól. Tán tévedtél. Fontold meg jól. Az lehetetlen, hogy te engem szeress... Ha úgy van... mondd meg inkább, - szólott a nélkül, hogy ránézett volna. - Én boldogtalan leszek. Ám mondjanak, a mit akarnak; minden jobb, mint a boldogtalanság... Még mindig jobb most, a mikor még nem késő.

- Nem értem, - felelt Kiti ijedten, - ez annyit tesz, hogy vissza akarsz lépni... hogy...?

- Igen, ha te nem szeretsz.

- Megbolondúltál! - kiáltott rá a bosszúságtól elpirúlva. De Levinnek olyan szánalmas volt az arcza, hogy Kiti erőt vett a bosszúságán, s lehajigálván a székről a ruhákat, odaült közelebb hozzá. - Mit gondolsz voltaképpen? Mondj el mindent.

- Azt gondolom, hogy te nem szerethetsz engem. De hát miért is szeretnél?

- Istenem, hát mitévő legyek?... - mondotta és sírva fakadt.

- Óh, mit cselekedtem! - kiáltott föl Levin s térdre borulva előtte, elkezdte csókolgatni a kezét.

Mikor a herczegné vagy öt percz múlva a szobába lépett, már teljesen megbékülve találta őket. Kiti nemcsak biztosította őt arról, hogy szereti, de, - válaszolván arra a kérdésére: hogy miért szereti őt, - ezt is megmagyarázta neki. Megmondta, hogy azért szereti, mert teljesen

érti őt, azért, mert tudja, hogy neki mit kell szeretnie, s hogy mindaz, a mit ő szeret, jó. S ez Levin előtt teljesen világosnak látszott. Mikor a herczegné a szobába lépett, a ruhákat válogatva, ott ültek a láda tetején egymás mellett, s azon czivódtak, hogy Kiti Dunyasának akarta adni azt a fahéjszínű ruhát, a mely rajta volt akkor, a mikor Levin a kezét megkérte, Levin pedig azon erősködött, hogy ezt a ruhát ne adja oda senkinek, hanem adja Dunyasának a kéket.

- De hát hogy' nem érted? Dunyasa barna, és nem illik hozzá a kék... Én erre már mind gondoltam.

Mikor a herczegné megtudta, hogy Levin miért jött, félig komolyan, félig tréfásan megharagudott s elküldte, hogy menjen haza öltözködni, és ne zavarja Kitit a fésülködésben, mert Charles tüsténti itt lesz.

- Hiszen ezekben a napokban amúgy sem evett semmit, és szinte megcsúnyúlt, te meg még izgatod az ostobaságaiddal, - mondotta neki. - Tisztúlj, tisztúlj innen, lelkem.

Levin bűnbánóan és megszégyenítve, de megnyugtatva tért vissza a fogadóba. A bátyja, Alexandrovna Darja és Arkágyevics Sztepán már teljes díszben vártak rá, hogy megáldják a szent képpel. Már nem igen volt veszteni való idő. Alexandrovna Darjának még haza kellett mennie, hogy elhozza kigöndörített és kikent hajú fiát, a kinek a szentképet kellett vinnie a menyasszonynyal együtt. Azután kocsit kellett küldeni a násznagyért, a másikat pedig, mely Ivánovics Szergejt vitte el, vissza kellett hozatni... Egyáltaljában mindenféle bonyodalmas teendők vártak még elintézésre. Az az egy kétségtelen volt, hogy sietni kellett, mert már félhétre járt az idő...

A szentképpel való megáldás minden különös eset nélkül ment végbe. Arkágyevics Sztepán komikusan ünnepélyes ábrázattal odaállt a felesége mellé, fogta a szentképet, s miután ráparancsolt Levinre, hogy hajtsa meg magát szint' a földig, jóságos és kissé gúnyos mosolylyal megáldotta és háromszor egymásután megcsókolta őt; ugyanezt cselekedte Alexandrovna Darja is, és legott sietett eltávozni, de megint belezavarodott a fogatok iránt való rendelkezésbe.

- Akkor hát tán így csináljuk: te menj el érte a mi kocsinkon, Ivánovics Szergej pedig, ha ugyan lesz oly szíves, előre megy, s aztán visszaküldi a kocsit.

- Hogyne, nagyon szívesen.

- Mi pedig mindjárt vele mehetünk. A holmi elment már? - kérdezte Arkágyevics Sztepán.

- Igen, - felelt Levin és megparancsolta Kuzjmának, hogy hozza el a ruháját.

III.

Nagy néptömeg, különösen sok asszony lepte el az esküvőre kivilágított templom környékét. Azok, a kik nem tudtak a középre bejutni, tolakodva és dulakodva az ablakok körül csoportosúltak, s a rácsokon keresztűl kandikáltak be.

A rendőrök már több mint húsz fogatot helyeztek el az utcza hosszában. A templom kapujában, a hidegnek oda se nézve, csillogó egyenruhában egy rendőrtiszt állott. Még mindig szakadatlan sorban érkeztek a fogatok, s majd fölvirágozott, uszályaikat emelő hölgyek, majd pedig férfiak léptek a templomba, miután sipkájukat vagy fekete kalapjukat előbb levették. Már mind a két csillár, s az állandó szentképek előtt lévő összes gyertyák égtek a templomban. Az ikonosztázion vörös hátterének aranyos ragyogása, a képek aranyozott faragványai, a

kandeláberek és a gyertyatartók ezüstje, a padló kőkoczkái, a szőnyegek, az erkélyek fölött csüggő lobogók, a szószék lépcsőfokai, az ódon, megbarnult könyvek, a karingek és miseruhák, - mind el voltak árasztva világossággal. A langyos templom jobboldalán a frakkok és fehér nyakkendők, az egyenruhák és damasztok, bársonyok, atlaszok, hajfonatok, virágok, meztelen vállak és karok s magas keztyűk tömegében, tartózkodó, de élénk beszélgetés folyt, mely sajátszerűen visszhangzott a magos kupola alatt. Valahányszor fölhangzott a nyíló ajtó csikorgása, elnémult a társalgás, és mindenki megfordult abban a reményben, hogy a belépő vőlegényt és menyasszonyt megláthatja. De már több, mint tízszer nyílt ki az ajtó, de mindannyiszor vagy egy-egy elkésett férfi- vagy nő-vendég volt, a ki aztán a meghívottaknak a jobboldalon álló csoportjához csatlakozott, vagy valami kíváncsi néző, a ki túljárt a rendőrtiszt eszén, vagy leszedte őt a lábáról, s odaállt balfelől az idegenek tömegébe. A rokonok meg az idegenek már a várakozásnak minden fokozatán keresztülmentek.

Eleinte azt hitték, hogy a vőlegény és a menyasszony abban a pillanatban ott lesznek és semmi jelentőséget se tulajdonítottak ennek a késedelemnek. Azután mind gyakrabban kezdtek az ajtó felé tekintgetni, s arról beszéltek, vajon nem történt-e valami. Később kezdett a késedelem kellemetlen lenni, s a rokonok és a vendégek úgy tettek, mintha rá se gondolnának a vőlegényre s teljesen a társalgásba volnának merülve.

A fő-diakónus, mintegy emlékeztetni akarván arra, hogy az ideje drága, türelmetlenül köhécselt, úgy, hogy az ablakok is megcsörrentek tőle. A khórusról lehallatszott, a mint egyikmásik énekes a hangját próbálgatta, vagy unalmában az orrát fújta. A pap minduntalan kiküldte hol a sekrestyést, hol a diakónust megnézni, nem jön-e még a vőlegény, sőt lilaszínű köntösében és hímzett övében ő maga is mind gyakrabban odament az oldalajtóhoz, a vőlegényt várni. Végre egy hölgy rápillantott az órájára, és így szólt: - Ez már mégis csak furcsa! - a mire nyugtalanság fogta el az összes vendégeket, a kik a csodálkozásuknak és elégedetlenségüknek hangosan is kifejezést adtak. A vőfélyek egyike elment megtudni, hogy mi történt. Ezalatt Kiti már régen készen, fehér ruhában, hosszú fátyollal és narancsvirág-koszorúval a fején, Lyvovával, a ki az anyját és a nénjét helyettesítette, ott állott a Scserbaczkij-ház nagytermében és kinézett az ablakon, több mint egy félóra óta hasztalanúl várván násznagyának az értesítését arról, hogy a vőlegény a templomba megérkezett.

Levin pedig ekközben nadrágban, de mellény és frakk nélkül föl és alá járt fogadói szobájában s a fejét minduntalan kidugván az ajtón, végignézett a folyosón, a hol azonban még mindig híre se volt annak, a kire várakozott, s így a kezeivel hadonászva és végső kétségbeeséssel tért vissza a szobájába s így szólt Arkágyevics Sztepánhoz, a ki nyugodtan szivarozott:

- Volt-e valaha ember ilyen rettenetesen bolond helyzetben?

- Hát biz' ez bolond egy eset, - tódította Arkágyevics Sztepán engesztelő mosolylyal. - De légy nyugodt, tüstént hozzák.

- Dehogy is, szó sincs róla! - mondotta Levin visszafojtott dühvel. - És ezek a buta kivágott mellények! Lehetetlen! - folytatta s rápillantott ingének az összegyűrt elejére. - És mi lesz, ha már kivitték a holmit a vasútra! - kiáltott föl kétségbeesetten.

- Akkor fölveszed az enyémet.

- Már rég ezt kellett volna tennem.

- Csakhogy nem kellemes ám nevetségesnek lenni... Légy türelemmel, majd csak *lesz valahogy'*.

Úgy állott a dolog, hogy mikor Levin hozzá akart látni az öltözködéshez, Kuzjma, Levin öreg inasa, elhozta a frakkot, a mellényt és mindent, a mire szüksége volt.

- Hát az ing! - kiáltott föl Levin.

- Az ing, az rajta van, - felelt Kuzjma nyugodt mosolylyal.

Kuzjmának nem jutott eszébe, hogy tiszta inget is vegyen elő, s azt a parancsot kapván, hogy csomagoljon be mindent és vigye el Scserbaczkijékhoz, a honnan a fiatalok még aznap este elutazandók voltak, úgy is cselekedett s a frakk-öltönyön kívül mindent becsomagolt. Annak az ingnek, a melyet Levin reggel vett föl, össze volt gyűrve az eleje, s így kivágott mellényhez nem használhatta. Scserbaczkijékhoz küldeni messze volt. Elküldött hát, hogy vegyenek egyet. Az inas azzal jött vissza, hogy vasárnap lévén, minden bolt be van zárva. Elküldtek Arkágyevics Sztepánhoz, a kitől hoztak is egyet; de ez lehetetlenül bő és rövid volt. Végre elküldtek Scserbaczkijékhoz, hogy kipakolják a holmit. A templomban várták a vőlegényt, ő pedig, mint a ketreczbe zárt vadállat, járt föl és alá a szobájába, ki-kipillantott a folyosóra s borzalommal gondolt rá, hogy milyen szégyent hozott Kitire, s mit gondolhat most róla Kiti.

Végre valahára a bűnös Kuzjma szinte fuldokolva berontott a szobába az inggel.

- Éppen hogy még ott értem. Már a szekérről kellett levenni, - mondotta Kuzjma.

Három perczre rá Levin, a nélkül, hogy az órájára nézett volna, nehogy a sebeit fölszakítsa, eszeveszetten rohant végig a folyosón.

- Ezzel már nem segítesz, - mondotta Arkágyevics Sztepán mosolyogva, s lassan sietett utána.
- Valahogy' csak lesz, valahogy csak lesz... ha mondom.

IV.

- Megjöttek! - Ott a vőlegény! - Melyik? - Ilyen fiatal? - És a menyasszony, matyuska... se él, se hal! - mondogatták a tömegben, mikor Levin a menyasszonyát a kapuban üdvözölve, vele együtt a templomba lépett.

Arkágyevics Sztepán elmondta a feleségének a késedelem okát, mire a vendégek mosolyogva összesúgtak. Levin senkit és semmit se vett észre; le nem vette a szemeit a menyasszonyáról, és folyton csak őt nézte.

Mindenki úgy találta, hogy Kiti az utóbbi napokban nagyon megcsúnyult, s hogy menyasszonyi koszorúval a fején korántsem volt oly szép, mint rendesen; Levin azonban nem így találta. Ránézett hosszú, fehér fátyollal és virágokkal elborított magas hajviseletére, magosan fölálló ránczos gallérjára, mely különös szűziességgel takarta el két oldalról és hagyta szabadon előlről szép, hosszú nyakát, és meglepően karcsú derekára, s úgy tetszett neki, hogy Kiti szebb, mint valaha, nem azért, mintha ezek a virágok, ez a fátyol, ez a Párisból hozatott ruha csak valamelyest is fokozták volna a szépségét, hanem azért, mert ruházatának mesterkélt pompája ellenére is kedves arczának, tekintetének és ajkainak a kifejezése most is csak az ártatlan egyeneslelkűségnek volt a kifejezése.

- Már azt hittem, hogy meg akarsz szökni, - mondotta rámosolyogva.

- Olyan bolond dolog történt velem, hogy szinte restellem elmondani! - szólott Levin elpirulva, s oda kellett fordulnia Ivánovics Szergejhez, a ki ebben a pillanatban lépett hozzá.

- Szép kis história avval az inggel! - szólott Ivánovics Szergej, s mosolyogva csóválta a fejét.

- Bizony, - felelt Levin, de azt se tudta, miről van szó.

- Nos, Kosztya, - mondotta Arkágyevics Sztepán tettetetten ijedt arczczal, - még egy fontos kérdést kell eldöntened. Most különösen méltányolhatod ennek teljes fontosságát. Azt kérdik

tőlem: megkezdett gyertyákat gyújtsanak-e meg, vagy meg nem kezdetteket? A különbség tíz rúbl, - tette hozzá, s mosolyra húzta az ajkait. - Én már döntöttem, de tartok tőle, hogy te nem járulsz hozzá.

- Nos hát: megkezdetteket, vagy nem megkezdetteket? Ez most a kérdés.

- Jó, jó! Nem megkezdetteket.

- No ennek örülök! A kérdés el van döntve! - mondotta Arkágyevics Sztepán mosolyogva. - De hogy' elbutúlnak az emberek ebben az állapotban, - szólt oda Csirikovnak, mikor Levin zavartan pislogva közelebb húzódott a menyasszonyához.

- Vigyázz, Kiti, hogy elsőnek lépj a szőnyegre, - figyelmeztette Nordszton grófné, odalépve hozzá. - Pompásan fest! - fordult oda Levinhez.

- Nos, nem félsz? - kérdezte öreg nénje, Dmitrievna Mária.

- Nem fázol? Olyan sápadt vagy. Megállj csak, hajolj le egy csöppet! - mondotta Lyvova, Kiti nővére, s gyönyörű, telt karjait meghajtva, mosolyogva igazította meg a fején a virágokat.

Odajött Dolli is, akart valamit mondani, de képtelen volt rá, sírva fakadt, és kényszeredetten elmosolyodott.

Kiti épp oly révedező szemekkel nézett végig valamennyiökön, mint Levin.

Ezalatt a templomszolgák felöltöztek, s a pap a diakónussal a templom előcsarnokában álló emelvényhez lépett, odafordult Levinhez és mondott neki valamit. Hogy mit, azt Levin nem értette meg.

- Fogja meg a menyasszonya kezét és vezesse, - szólt oda a násznagy Levinnek.

Levin sokáig nem értette meg, mit akarnak tőle. Soká bajlódott vele, s már ott akarták hagyni, - mert mindig nem avval a kezével vagy a menyasszonyának nem azt a kezét fogta meg, a melyikkel s a melyiket kellett volna, - míg végre megértette, hogy a nélkül, hogy elfordulna, a jobb kezével kell a menyasszonyának a jobb kezét megfognia. Mikor ezt végre úgy, a mint kellett, megcselekedte, a pap pár lépést tett előre és az emelvény előtt megállt. A rokonok és ösmerősök csoportja halkan morajló beszélgetés és uszályok suhogása közepett indult utánuk. Valaki lehajolt és megigazította a menyasszony uszályát. Olyan csönd lett a templomban, hogy még a viaszcseppek hullását is meg lehetett hallani.

Az öreg pap, pilisfedővel a fején, fehér hajának kétoldalt a füle mögé fésült ezüstösen csillogó fürteivel, öreges, picziny kezeit a hátán arany kereszttel diszített nehéz, ezüstös miseruha alól kidugva, valamit babrált az emelvényen.

Arkágyevics Sztepán óvatosan odament hozzá, súgott neki valamit, s Levinnek intve, megint visszatért a helyére.

A pap meggyujtott két, virágokkal ékesített gyertyát, a melyeket ferdén tartott a balkezében, úgy, hogy lassan csepegett róluk a viasz, és odafordult a fiatalok felé. A pap ugyanaz volt, a ki Levint bűnei alól feloldozta. Fáradt és szomorú pillantással ránézett a vőlegényre és a menyasszonyra, fölsóhajtott és jobbkezét a miseruha alól kidugván, megáldotta előbb a vőlegényt, majd összekulcsolt ujjait az óvatos gyöngédség árnyalatával rátette Kiti lehajtott fejére. Azután odanyújtott mindeniküknek egy gyertyát, fogta a füstölőt és lassan elment mellőlük.

„Hát csakugyan igaz?" - gondolta Levin és rápillantott a menyasszonyára. Valamelyest felülről látszott az arczéle, s ajkainak és szempilláinak alig észrevehető mozdulatából látta, hogy pillantását megérezte. Kiti nem nézett hátra, de magas és ránczos gallérja megmozdult és odaért rózsaszínű kis füléhez. Levin látta, hogy a sóhaj benneszorúlt a keblében, s magas-szárú keztyűbe bújtatott kis keze, a melyben a gyertyát tartotta, megrezzent.

Az egész ing-história, a megkésés, az ösmerősökkel és rokonokkal való beszélgetés, ezeknek az elégedetlensége s az ő nevetséges helyzete - mindez egyszeriben eltűnt, és örömteljes remegés fogta el a szívét.

A szép és jól megtermett fő-diakónus, ezüstös miseruhában, kétfelé fésült göndör fürtökkel bátran előlépett, és a szokásos mozdulattal két ujja közé fogván a stólát, a pappal szemben megállt.

„Á-á-áldd meg U-u-uram!" - hangzottak föl egymásután, a levegő hullámait megimbolygatván, az ünnepélyes hangok.

„Áldott legyen a mi Urunk most és mindörökkön örökké", - felelt az öreg pap nyugodtan éneklő hangon s még mindig babrált valamit az emelvényen. És kristálytisztán és szélesen, az ablakoktól föl a boltozatokig az egész templomot betöltve, megcsendűlt, erőre kapott, egy pillanatra elhallgatott, majd halkan elpengett a láthatatlan kórusnak egy teli akkordja.

Imádkoztak, mint rendesen, a túlvilági békeért és üdvösségért, a szent zsinatért, az uralkodóért; s imádkoztak Isten két szolgájáért, Konsztantinért és Jekaterináért, a kik most léptek egymással házasságra.

„Hogy küldjön le nékiek tökéletes és békességes szerelmet, és ne vonja meg tőlük az ő segedelmét, imádkozván, kérjük az Istent", - sóhajtott föl szinte az egész gyülekezet a fő-diakon hangján.

Levin csak hallgatta ezeket a szavakat, a melyek megdöbbentették. „Honnan veszik azt, hogy segedelemre, éppen segedelemre van szükség? - gondolta magában, s eszébe jutott mindaz az aggódás és kétség, mely nem régiben gyötörte. - Mit tudok én? Mire mehetek én ebben a rettenetes helyzetben, - gondolta magában, - segedelem nélkül? Bizony, nagy szükségem van most segedelemre."

Mikor a diakonus a felelgető éneket befejezte, a pap odafordult a könyvvel a mátkapár felé:

„Örök Isten, ki egyesítetted vala azt, a mi különálló", - olvasta szelid, éneklő hangon, - „a ki a szerelem kötését föloldhatatlannak rendeléd s Izsákot és Rebekát megáldottad vala, ime bémutatom néked a te igéreted örököseit: áldjad meg hát Te Magad a te szolgáidat, Konsztantint és Jekaterinát, a kiket én immár minden jóságra kitanítottam vala. Mert te vagy a kegyelmes és az embereket szerető Isten, dicsőség Néked, az Atyának, a Fiúnak és a Szent Lélek Istennek nevében, most és mindörökkön örökké". - „Amen", - áradt szét újra a láthatatlan kar szózata.

„A ki egyesítetted vala azt, a mi különálló, a ki a szerelem kötését föloldhatatlannak rendeléd, - milyen mélyértelműek ezek a szavak, s mennyire illenek ahhoz, a mit az ember ebben a pillanatban érez! - gondolta magában Levin. - Vajon ő is ugyanazt érzi-e, a mit én?"

S fölpillantván, találkozott a tekintetével.

S ennek a tekintetnek a kifejezéséből azt következtette, hogy ő is ugyanazt érezte, a mit ő. Csakhogy ez nem volt igaz, mert Kiti az egész szertartásból úgyszólván nem értett semmit sem, s nem is igen figyelt oda az esketés alatt. Nem tudott oda figyelni, nem tudta, megérteni: olyan erős volt az az egyetlen érzés, mely egész lelkét betöltötte s mindinkább fokozódott. Ez az érzés az öröm érzése volt, annak a teljes befejezésén, a mi a lelkében már másfél hónap óta be volt fejezve, s mely ennek a hat hétnek egész ideje alatt örömmel töltötte el, de egyúttal gyötörte is őt. Az ő lelkében azon a napon, a mikor fahéjszínű ruhájában az Arbatszkijék házának a fogadó-szobájában némán odalépett hozzá, és odaadta magát neki, - az ő lelkében ezen a napon és ebben az órában egy teljesen más, új és eddig ösmeretlen élet kezdődött, a valóságban azonban csak a régi folytatódott. Ez a hat hét életének legboldogabb, de egyúttal

leggyötrelmesebb időszaka volt. Egész élete, minden vágya és reménysége ebben az egyetlen emberben összpontosúlt, a kit még nem értett volt meg, s a kivel őt egy magánál az embernél még érthetetlenebb, hol vonzó, hol eltaszító érzés kapcsolta össze, e mellett azonban addigi életének a körülményei közt élt tovább. Ezt a régi életet élvén, valósággal elszörnyűködött magán azért a teljes és leküzdhetetlen közönyösségért, a melylyel egész múltja: a holmija, a szokásai, az őt szerető és általa szeretett emberek, a közönyössége által elkeserített édesanyja, és annakelőtte a világon mindennél jobban szeretett, gyöngéd édesapja iránt viseltetett. Egyik perczben elszörnyűködött ezen a közönyösségen, a másikban pedig örült annak, a mi benne ezt a közönyösséget előidézte. Az evvel az emberrel való együttélésen kívül se gondolni, se kívánni nem tudott semmit; de ez az új élet még nem kezdődött el, s ő nem is igen tudta azt tisztán elképzelni. Nem tett egyebet, mint rémülettel és örömmel eltelve várta azt a küszöbönálló újat és ösmeretlent. És ime, most ennek a várakozásnak és ösmeretlenségnek, az eddigi életről való lemondás fölött érzett bánkódásnak már-már vége szakad, és elkezdődik az új élet. Az ösmeretlenség révén lehetetlen volt, hogy ez az új élet ne legyen félelmes; de akár félelmes volt, akár nem, az ő lelkében már hat héttel azelőtt megvalósúlt, most pedig mindössze csak szentesítést nyert az, a mi a lelkében már régen végbement.

Az emelvényhez visszatérve, a pap nagy nehezen lehúzta Kiti kis gyűrűjét, s Levintől a kezét kérve, ráhúzta a gyűrűt ujjának az első ízületére. „Ezennel összeadom Isten szolgáját, Konsztantint, Isten szolgáló leányával, Jekaterinával." S ráhúzván a nagy gyűrűt Kiti rózsaszínű, picziny és gyöngeségében szinte szánalmas ujjára, ugyanazokat a szavakat még egyszer elmondotta.

A fiatalok több ízben megpróbálták eltalálni, mit kell tenniök, de mindannyiszor tévedtek s a pap suttogva igazította őket helyre. Végre, miután elvégezett mindent, a mit kellett és keresztet vetett reájuk, a gyűrűket megint visszaadta. Kitinek a nagyot, Levinnek pedig a kicsit; ekkor megint összezavarodtak s kétszer is kézről-kézre adták a gyűrűket, s még mindig nem ment a dolog úgy, a mint kellett volna.

Dolli, Csirikov és Arkágyevics Sztepán előléptek, hogy a dolgot eligazítsák. Zavar és suttogás támadt, mindenfelé mosolyogtak, de a fiatalok arczának ünnepélyes és megindúlt kifejezése nem változott; ellenkezőleg, mikor a kezeikkel összezavarodtak, még komolyabban és még ünnepélyesebben néztek maguk elé, mint annakelőtte, és az a mosoly, a melylyel Arkágyevics Sztepán oda súgta nekik, hogy most már mindeniküknek a maga gyűrűjét vegye, önkéntelenül megdermedt az ajkán. Úgy érezte, hogy ez a mosoly csak bántja őket.

„Mivelhogy kezdettől fogva te alkotád vala a férfinemet, valamint a nőit" - olvasta a pap a gyűrűváltás után, - „és te párosítod össze a férfit a nővel, segítségűl és az emberi nem fönntartására. Mivelhogy Te Magad, Urunk és Istenünk küldötted vala az igazságot a Te ígéreted szerint a Te örökségedűl, nemzedékről-nemzedékre, a Te kiválasztottaidnak, a Te szolgáidnak, a mi apáinknak: tekints le hát a Te szolgádra Konsztantinra és a Te szolgáló leányodra Jekaterinára, és erősítsd meg az ő frigyüket a hitben, az egyetértésben, az igazságban és a szeretetben..."

Levin mind jobban és jobban érezte, hogy mind az ő eszméi a házasságról, mind az ő ábrándjai arról, hogyan és miképpen fogja az életét berendezni, mindezek nem voltak egyebek gyerekességnél és hogy ez valami olyas, a mit ő mindezideig nem értett meg és most még kevésbbé ért, bárha éppen most ment keresztül rajta; mind jobban erőt vett lelkén a remegés, és tolakodó könnyek gyűltek a szemébe.

V.

A rokonokkal és az ösmerősökkel együtt egész Moszkva ott volt a templomban. És az esketési szertartás alatt, ott a fényesen kivilágított templomban, a fölcziczomázott asszonyok és leányok, a frakkos, fehér nyakkendős és egyenruhás férfiak közt pillanatra se szünetelt az illedelmesen halk suttogás, a melyet leginkább a férfiak folytattak, míg az asszonyokat teljesen lefoglalta e mindenkor megható szertartás minden legkisebb részletének a megfigyelése.

A hozzá legközelebb álló csoportban ott volt a menyasszonynak két nővére is: Dolli, és az idősebbik, a nyugodt és szép Lyvova, a ki külföldről jött el az esküvőre.

- Mit akar ez a Mari esküvőn, lilaszín ruhában? Olyan, akárcsak feketében volna! - jegyezte meg Korszunszkája.

- Az ő arczszíne mellett ez a megoldás az egyetlen... - felelt Drubeczkája. - Csodálom, hogy estére tették az esküvőt. Ez olyan kereskedő-szokás...

- Sokkal szebb. Én is este esküdtem, - felelt Korszunszkája és fölsóhajtott, eszébe jutván, hogy milyen kedves volt ő azon a napon, milyen veszettűl szerelmes volt belé az ura és milyen másképpen van most minden.

- Azt mondják, a ki tízszernél többször volt násznagy, az nem nősűl meg soha; én szerettem volna ma tizedszer lenni, hogy biztosítsam magamat, de már le volt foglalva, - mondotta Szinyavin gróf a szép Csarszkája herczegnőnek, a ki komolyan pályázott rá.

Csarszkája csak egy mosolylyal felelt neki. Rápillantott Kitire és azon tünődött, hogyan és mikor fog ő Kiti helyzetében állni Szinyavin gróffal és hogy' fogja őt majd akkor erre a mai tréfára emlékeztetni.

Scserbaczkij azt mondta Nikolajevnának, egy öreg kisasszonynak, hogy a koszorút rá fogja tenni Kiti kontyára, hogy bizton boldog legyen.

- Nem is kellett volna kontyot rakni, - felelt Nikolajevna, a ki már régen eltökélte, hogy ha az a vén özvegy, a kire a fogát fente, csakugyan elveszi, úgy az esküvőt a lehető legegyszerűbben fogja rendezni. - Én nem szeretem az ilyen nagy hűhót.

Ivánovics Szergej Dmitrievna Darjával beszélgetett, [...][6]

- Az ön öcscse igazán büszke lehet. Csoda, hogy milyen szép a felesége. Azt hiszem, tán irígyli is őt egy cseppet?

- Ezen én már túl vagyok, Dmitrijevna Darja, - felelt Ivánovics Szergej s hirtelen komoly és szomorú kifejezést öltött az arcza.

Arkágyevics Sztepán az elválásról szóló szójátékot mondta el a sógornőjének.

- Meg kell igazítani a koszoruját, - felelt ez, a nélkül, hogy rá hallgatott volna.

- Milyen kár, hogy úgy megcsúnyúlt, - mondotta Nordszton grófné Lyvovának. - De azért Levin még sem érdemli ám meg még a kisujját sem. Nem igaz?

- Nem a', én nekem nagyon tetszik. Nem azért mert leendő beau-frère-m, - felelt Lyvova. - És milyen szépen viseli magát! Pedig ebben a helyzetben nehéz ám magát szépen viselni, - hogy az ember ne legyen nevetséges. Ő pedig nem az, nem feszes, látszik rajta, hogy meg van illetődve.

[6] *Szöveghiány! (az elektronikus változat szerk.)*

- Úgy tetszik, ön számított már erre?

- Körülbelől. Kiti mindig szerette őt.

- No, most meglássuk, melyikök lép először a szőnyegre. Én Kitit figyelmeztettem.

- Mindegy az, - felelt Lyvova, - mi engedelmes feleségek vagyunk valamennyien, ez már a vérünkben van...

- De én azért Vaszilij mellett szándékosan elsőnek léptem rá. És ön, Dolli?

Dolli ott állt mellettük, hallotta őket, de nem felelt. Nagyon meg volt illetődve. A szemei tele voltak könnyel s egy szót se tudott volna kimondani a nélkül, hogy elsírja magát. Öröme tellett Kitiben és Levinben; gondolatban visszaszállt az ő esküvőjére, s a mint Arkágyevics Sztepán ragyogó ábrázatát nézte, az egész jelenről megfeledkezett, s csak első, ártatlan szerelmét látta. De nemcsak magára, hanem mindazokra az asszonyokra is visszagondolt, a kiket ösmert s a kik közel állottak hozzá: visszagondolt rájuk, abban az egyetlen és ünnepélyes pillanatban, a mikor ők is, úgy, mint most Kiti, szerelemmel, reménységgel és félelemmel a szívükben álltak ott a koszorú alatt s múltjukkal szakítván, átléptek a titokzatos jövőbe. Ezek közt a menyasszonyok közt, a kikre így visszagondolt, eszébe jutott az ő kedves Annája is, a kinek tervbe vett elválásáról csak nemrég hallott újabb részleteket. S akkor ő is épp oly tisztán állt ott a narancsvirág-koszorú és a fátyol alatt. És most? - Ez rettenetesen furcsa, - mondotta magában.

De nemcsak a nővérek, hanem a rokonok és barátnők is figyelemmel kísérték a szertartás minden legapróbb részletét; az idegen asszonyok, az egyszerű nézők is, izgatottan, visszafojtott lélekzettel figyeltek, attól tartván, hogy elmulasztják a vőlegény és menyasszony egy-egy mozdulatát vagy arczkifejezését s bosszúsan nem feleltek, sőt gyakran ügyet se vetettek a közönyös férfiak beszédére, a kik minduntalan tréfás vagy nem oda való megjegyzéseket tettek.

- Miért van úgy kisírva a szeme? Vagy tán akarata ellenére megy hozzá?

- Már hogy' menne akarata ellenére egy ilyen derék legényhez? Herczeg kéne tán neki, vagy mi?

- Az ott a nénje, fehér atlaszban? Hallgasd csak, hogy' mondja a pap: „és félje az ő urát".

- A csudovszkij kolostorból valók?

- Nem, a szinodalnij-ból.

- Megkérdeztem az inast. Azt mondják, elviszi őt azonnal ősi birtokára. Szörnyűmód' gazdag, a mint beszélik. Azért is adták hozzá.

- Szó a mi szó, derék egy pár.

- Nézze csak ott, azt a bársonyruhásat, valami követnek a felesége, mint mondják, milyen sarka van a czipőjének... Úgy ám, biz' úgy ám.

- Milyen kedves kis menyasszony, akár egy fölcziczomázott bárányka! Akármit beszél is, mégis csak megesik az ember szíve rajta.

Így folyt a társalgás a nézők tömegében, a kik be tudtak osonni a templom kapuján.

VI.

Mikor az esketési szertartás véget ért, a templomszolga a templom közepén, az emelvény előtt, egy darab rózsaszínű bársony-szövetet terített le, a kar rázendített egy nehéz és művészi zsoltárra, a melyben a basszus és a tenor felelgettek egymásnak, s a pap, miután megfordult, utasította az új házasokat, hogy lépjenek rá a kiterített rózsaszínű bársony-szövetre. Bármily gyakran és sokat hallották is mind a ketten azt a babonát, hogy a ki elsőnek lép a szőnyegre, az lesz az úr a házban, se Levin, se Kiti nem gondoltak rá, mikor ezt a pár lépést megtették. Azokat a hangos észrevételeket és vitákat se hallották, hogy némelyeknek a megfigyelése szerint Levin lépett először a szőnyegre, mások szerint pedig egyszerre léptek rá mind a ketten.

A szokásos kérdések: vajon csakugyan házasságra akarnak-e lépni egymással, vajon nem igértek-e másnak házasságot, s az ezekre adott feleletek után, a melyek még nekik maguknak is olyan furcsán hangzottak, új szertartás kezdődött. Kiti figyelemmel hallgatta az ima szavait, iparkodván megérteni őket, de képtelen volt rá. A diadal és a derült öröm érzése a szertartás előrehaladtával mind jobban betöltötte a lelkét, és megfosztotta őt annak a lehetőségétől, hogy komolyan oda figyeljen.

Imígyen imádkoztak: „Adj nékiek bölcsességet, s méhének gyümölcsöt, az ő javukra, hogy örömük fakadjon fiaik és leányaik látásában.” Megemlékeztek arról, hogy Isten a nőt Ádám bordájából alkotta és „annak okáért elhagyja a férfiú az ő attyát és az ő annyát, és ragaszkodik feleségéhez: és lesznek egy testté”, és hogy „ez a titok nagy titok”; kérték az Istent, adjon nekik termékenységet és áldást, mint Izsáknak és Rebekának, Józsefnek, Mózesnek és Szephorának, s hogy hadd lássák meg fiaiknak a fiait is. „Mindez nagyon szép, - gondolta magában Kiti, a mint ezeket a szavakat hallotta, - s mindez nem is lehet másként” - s földerült arczán ott ragyogott az öröm mosolya, mely önkéntelenül átragadt mindenkire, a ki csak látta.

- Csak tegye rá egészen! - hallatszott mindenfelől, mikor a pap rájuk tette a koszorúkat, és Scserbaczkij, háromgombos keztyűbe bújtatott, reszkető kézzel magasan tartotta a koszorút Kiti feje fölött.

- Csak tegye rám! - suttogta Kiti mosolyogva.

Levin egy pillantást vetett rá, és szinte elcsodálkozott azon az örömteljes ragyogáson, mely az arczát elárasztotta; és ez az érzés ő reá is önkéntelenül átragadt. Ő is épp oly derült és vidám lett, mint Kiti.

Jól esett nekik az apostolok leveleinek a fölolvasását, valamint az utolsó versnél, melyet az idegen közönség már olyan türelmetlenül várt, a fő-diakon hangjának az elpengését hallani. Jól esett nekik a lapos kehelyből a vízzel kevert, langyos vörös bort inni, és még jobban esett, mikor a pap, a köntösét hátravetve, mindkettőjük kezét megfogta, s a basszisták dörgedelmes éneke közben, a kik az „Örvendezzél Jezsaiás”-t adták elő, az emelvény körül vezette őket. Scserbaczkij és Csirikov, a kik a koszorúkat tartották, belegabalyodtak a menyasszony uszályába s szintén örültek és mosolyogtak valamin, s hol elmaradtak, hol pedig, mikor a pap egy-egy pillanatra megállt, beleütköztek az új házasokba. Az öröm szikrája, mely Kitiben lobbot vetett, úgy látszott, hogy átragadt mindazokra, a kik ott a templomban jelen voltak. Levinnek úgy tetszett, hogy mint ő, a pap és a diakonus is szeretett volna mosolyogni.

A pap, miután levette a fejükről a koszorút, fölolvasta a záróimádságot és üdvözölte a fiatalokat. Levin rápislantott Kitire, és soha eddig nem látta őt még olyannak, mint most. Elragadóan szép volt, a boldogságnak avval az új ragyogásával, mely ott tündöklött az arczán. Levin szeretett volna valamit mondani neki, de nem tudta, vége van-e már a szertartásnak. A

pap kimentette őt a zavarából. Jóságosan rámosolygott és halkan így szólt: „Csókolja meg a feleségét, ön pedig az urát”, és kivette kezükből a gyertyát.

Levin óvatosan megcsókolta Kiti mosolygó ajkait, s valami különös, új közelséget érezvén, kiment a templomból. Nem hitte, nem tudta elhinni, hogy igaz. Csak akkor hitte el, mikor csodálkozó és félénk pillantásaik találkoztak, mert érezte, hogy máris egyek.

A fiatalok a vacsora után még akkor este falura utaztak.

VII.

Vronszkij és Anna már három hónap óta utazgattak Európában. Bejárták Veneziát, Rómát, Nápolyt s éppen most érkeztek meg egy kisebb olasz városkába, a hol egy időre meg akartak telepedni.

Az elegáns főpinczér, sűrű, kikent hajában egy a nyakától kezdődő választék, rajta frakk, széles, fehér battiszt ingmell, s gömbölyded potrohán egy csomó berloques, a kezeit a zsebébe mélyesztve, megvető szemhunyorgatások közt, kurtán felelgetett egy előtte álló úrnak. Mikor a kapualj másik oldalán a lépcső felől léptek zaját hallotta, megfordúlt és megpillantván azt az orosz grófot, ki a fogadó legszebb szobáit bérelte, tisztelettel kivette a kezét a zsebéből, és meghajtván magát, jelentette, hogy ott járt a küldöncz, s hogy a palazzo bérletének az ügye teljesen rendben van. A főgondnok kész a szerződést aláírni.

- Áá! No ennek örülök, - mondotta Vronszkij. - Arkágyevna Anna itthon van?

- Künn volt sétálni, csak az imént jött vissza, - felelt a pinczér.

Vronszkij levette a fejéről a széles karimájú, puha kalapot, kendőjével letörölte izzadt homlokát s a füle közepéig lecsüggő, hátrafésült és kopaszságát leplezgető haját, és szórakozottan rápillantván arra az idegen úrra, a ki még mindig ott ácsorgott és őt mustrálgatta, el akart menni mellette.

- Ez az úr is orosz, és éppen ön után tudakozódott, - szólott a főpinczér.

Vronszkij, a ki egyrészt bosszankodott, hogy sehol se kerülheti el az ösmerősöket, másrészt pedig életének egyhangúsága mellett vágyódott legalább valamelyes szórakozás után, még egyszer rápillantott arra az idegen úrra, a ki időközben félre vonúlt s kissé odább megállott, s íme, egy és ugyanabban a pillanatban mindkettőjüknek fölcsillantak a szemei.

- Goleniscsev!

- Vronszkij!

Csakugyan, Goleniscsev volt, Vronszkijnak a hadapródiskolabeli társa. Goleniscsev a hadapródiskolában a szabadelvü párthoz tartozott, az iskolából kikerülvén a polgári életbe vonúlt, de sehol állást nem vállalt. A két czimbora az iskolából való kilépés után elszakadt egymástól, s azóta mindössze csak egyetlen egyszer találkoztak. E találkozás alkalmával Vronszkij meggyőződött róla, hogy Goleniscsev valami magasan szárnyaló, szabadelvű munkakört választott magának, s ennek következtében lenézéssel volt az ő foglalkozása és hivatása iránt. Ez volt az oka, a miért Vronszkij a Goleniscsevvel való találkozás alkalmával olyan hideg és büszke tartózkodással viselkedett iránta, a melyhez annyira értett, s a melynek körülbelől ez volt az értelme: „az, hogy vajon az életmódom tetszik-e neked vagy sem, nekem tökéletesen mindegy: de a kellő tiszteletet, ha ismerni akarsz, megkívánom tőled.” Goleniscsev pedig lenéző közönyösséggel viseltetett Vronszkijnak ilyetén föllépésével szemben. Ez a találkozás,

úgy látszott, még jobban elidegenítette őket egymástól. Most azonban fölragyogott az arczuk, s örömükben szinte fölkiáltottak, mikor egymást megösmerték. Vronszkij egyáltaljában nem várta, hogy ennyire megörüljön Goleniscsevnek, de alkalmasint maga se volt egészen tisztában vele, hogy mennyire unatkozik. Teljesen megfeledkezett utolsó találkozásuk kellemetlen benyomásáról, s örömteljes, nyílt arczczal nyújtott kezet volt tanulótársának. Az örömnek ugyanilyen kifejezése váltotta föl Goleniscsev arczának előbbeni, aggodalmas kifejezését is.

- Mennyire örülök, hogy találkoztunk! - mondotta Vronszkij, s szívélyes mosolyával kimutatta erős, fehér fogai sövényét.

- Én meg, csak hallom: Vronszkij, de hogy melyik, azt nem tudtam. Nagyon, de nagyon örülök!

- Gyerünk hát föl. No hát, mit csinálsz?

- Már második esztendeje, hogy itt lakom. Dolgozom.

- Áá! - mondotta Vronszkij érdeklődéssel. - Gyerünk hát.

És az oroszok rendes szokása szerint, a helyett, hogy éppen oroszúl mondta volna el azt, a mit a cselédség előtt titkolni akart, megszólalt francziául.

- Ösmered te Kareninát? Én együtt utazgatok vele. Most is ő hozzá megyek, - szólott francziául és figyelmesen nézte Goleniscsev arczát.

- Áá! Ezt nem is tudtam (pedig tudta), - felelt Goleniscsev egykedvűen. - Rég itt vagy már? - tette hozzá.

- Én? Most negyedik napja, - felelt Vronszkij, még egyszer figyelmesen belenézvén a czimborája arczába.

„Úgy látszik, tisztességes ember, s úgy veszi a dolgot, a mint illik", - mondotta magában Vronszkij, megértvén Goleniscsev arczkifejezésének és ama kísérletének a jelentőségét, hogy másra vigye át a szót. - „Meg lehet őt ösmertetni Annával, úgy veszi a dolgot, a mint illik."

Vronszkij ezalatt a három hónap alatt, a melyet Annával külföldön töltött, valahányszor új emberekkel találkozott, mindig föltette magában azt a kérdést, vajon az illető milyen szemmel nézi Annához való viszonyát, s a férfiak közt legnagyobbrészt azt tapasztalta, hogy úgy fogták föl a dolgot, *a mint illik*. De ha megkérdezték volna tőle, vagy akár azoktól, a kik úgy fogták föl a dolgot, „a mint illik", hogy miben áll voltaképpen ez a fölfogás, ő is, meg azok is, a legnagyobb zavarban lettek volna.

Tulajdonképpen úgy állt a dolog, hogy azok, a kik Vronszkij nézete szerint úgy fogták föl a dolgot, „a mint illik", sehogy' se fogták föl az esetet, hanem egyszerűen úgy viselték magukat, a hogy' a jónevelésü emberek az életet minden oldalról körülvevő bonyolúlt és megoldhatatlan kérdésekkel szemben magukat viselni szokták, vagyis illedelmesen, s kerülték a czélzásokat és a kellemetlen kérdezősködéseket. Úgy mutatták, mintha teljes mértékben fölfognák ennek a helyzetnek a jelentőségét és horderejét, elösmernék, sőt helyeselnék is, azt azonban nem tartanák helyénvalónak, sőt ellenkezőleg, fölöslegesnek, hogy mindennek kifejezést is adjanak.

Vronszkij legott fölismerte, hogy Goleniscsev is ezek közül való, s azért kétszeresen megörült neki. És csakugyan, Goleniscsev, miután őt Kareninának bemutatták, úgy viselkedett vele szemben, hogy maga Vronszkij se kívánhatta jobban. Szemlátomást, a legcsekélyebb megerőltetés nélkül elkerülte mind az olyan beszélgetéseket, a melyek esetleg kellemetlenségekre vezethettek volna.

Azelőtt nem ösmerte Annát, s elcsodálkozott a szépségén, s még inkább azon a keresetlen egyszerűségen, a melylyel a helyzetet fölfogta. Elpirult, mikor Vronszkij Goleniscsevet bevezette, s ez a gyerekes pirosság, mely nyílt és szép arczát elöntötte, rendkívül megtetszett neki. De különösen tetszett neki az, hogy Anna, szinte szándékosan, nehogy egy idegen ember jelenlétében a legcsekélyebb kétség is fölmerűlhessen, azonnal egyszerűen Alexejnek szólította Vronszkijt, s elmondta, hogy vele legközelebb átköltöznek egy ujonnan bérelt házba, a melyet itt palazzonak hívnak. Helyzetének ez az egyenes és egyszerű fölfogása tetszett Goleniscsevnek. A mint Anna kedélyesen vídám és erélyes modorát látta, Alexandrovics Alexejt is, Vronszkijt is ösmervén, úgy tetszett Goleniscsevnek, hogy teljesen meg tudja őt érteni. Úgy tetszett neki, hogy meg tudja érteni még azt is, a mit Anna semmiképpen sem értett meg: hogy tudniillik, miután boldogtalanságot zúdított az urára, elhagyta őt és a fiát s elvesztette a jó hírnevét, hogy' volt képes magát mégis erélyesen vídámnak és boldognak érezni.

- Benne van az utazási könyvekben is, - jegyezte meg Goleniscsev arról a palazzoról, a melyet Vronszkij kibérelt. - Van benne egy gyönyörű Tintoretto is. A mester utolsó idejéből való.

- Tudja mit? Az idő gyönyörű, menjünk el, s nézzük meg még egyszer, - ajánlotta Vronszkij, Annához fordúlva.

- Nagyon szívesen, tüstént itt leszek, csak kalapot teszek. Azt mondta, hogy meleg van? - kérdezte s az ajtóban megállván, kérdő pillantást vetett Vronszkijra. Megint élénk pirosság futotta el az arczát.

Vronszkij kiolvasta a tekintetéből, hogy Anna nem tudta, vajon ő milyen viszonyban szándékozik lenni Goleniscsevvel, s aggódik, vajon úgy viseli-e magát vele szemben, a mint ő akarja.

Gyöngéd és hosszú pillantással nézett rá.

- Nem, nincs olyan nagyon, - mondotta.

És Annának úgy tetszett, hogy megértett mindent, főképpen pedig azt, hogy meg van elégedve; és rá mosolyogván, gyors léptekkel kiment a szobából.

A barátok egymásra néztek s mindkettőjük arcza zavart árult el, mintha Goleniscsev, Anna által elragadtatva, valamit akart volna mondani róla, de nem tudta mit, Vronszkij pedig szintén szeretett volna szólani, de nem mert.

- Tehát így áll a dolog, - szólalt meg Vronszkij; éppen csakhogy valamit mondjon. - Te itt telepedtél meg? Ezek szerint még mindig ugyanazzal foglalkozol? - folytatta, eszébe jutván, hogy azt hallotta, Goleniscsev valamit ír.

- Igen, most írom a „Két elv" második részét, - mondotta Goleniscsev, szinte tűzbe jövén a gyönyörűségtől erre a kérdésre, - vagyis inkább, hogy szabatosan fejezzem ki magamat, még nem írok, csak előkészítem, anyagot gyűjtök. Ez a rész sokkal bővebb lesz, mint az első, és felöleli csaknem az összes kérdéseket. Nálunk Oroszországban nem akarják megérteni, hogy mi Bizáncz örökösei vagyunk, - kezdte el hosszú és tüzes magyarázatát.

Vronszkijnak eleinte kellemetlen volt, hogy a „Két elv" első részét sem ösmerte, a melyről a szerző, mint valami általánosan ösmert munkáról beszélt neki. De később, mikor Goleniscsev kifejtette az eszméit, és Vronszkij, a nélkül is képes volt a gondolatmenetét követni, hogy a „Két elv"-et ösmerte volna, nagy érdeklődéssel hallgatta őt, mert Goleniscsev nagyon szépen beszélt. De Vronszkijt meglepte és elkeserítette az az ingerült izgatottság, a melylyel Goleniscsev az őt foglalkoztató tárgyról beszélt. Minél tovább beszélt, annál jobban kitüzesedtek a szemei, a mint szaporábban felelgetett képzelt ellenségének, s annál aggodalmasabb

és sértődöttebb kifejezést öltött az arcza. Vronszkij, a ki úgy emlékezett Goleniscsevre, mint egy vézna, eleven, szelid és nemeslelkű fiúra, a ki a hadapródiskolában mindig a legelső volt, sehogy' se tudta fölfogni ennek az ingerültségnek az okát, s így nem is tudott vele megbarátkozni. Különösen nem tetszett neki az, hogy Goleniscsev, a ki végre is jó társaságban forgolódott, egy színvonalra helyezkedett holmi firkászokkal, a kik őt ingerelték, s a kikre rettenetesen bosszankodott. Vajon érdemes volt-e ez? Ez sehogy' se tetszett neki, de azért érezte, hogy Goleniscsev boldogtalan, és megsajnálta. Boldogtalanság, szinte elmezavar tükröződött ezen a mozgékony és elég kellemes arczon akkor, a mikor észre se vevén Anna belépését, szaporán és hevesen fejtegette tovább a gondolatait.

Mikor Anna felöltőben és kalappal a fején belépett, s szép kezének gyors mozdulataival játszott az ernyőjével és oda állt mellé, Vronszkij a megkönnyebbülés érzésével tért ki Goleniscsev panaszos szemeinek merően rászegezett tekintete elől és új szerelemmel nézett bájos, élettől és örömtől duzzadó barátnőjére. Goleniscsev csak nagy nehezen tért magához s eleinte szomorú és sötét volt, de Anna, a ki mindenkivel szemben tudott gyöngéd lenni (mostanában ilyen volt), hamarosan fölvidította őt egyszerü és közvetlen modorával. Miután különféle tárgyakat pendített meg, ráterelte a szót a festészetre, a melyről Goleniscsev nagyon szépen beszélt, úgy, hogy Anna figyelmesen hallgatta. Gyalog mentek el a kibérelt házhoz és még egyszer megnézték.

- Én csak egynek örülök, - mondotta Anna Goleniscsevnek, mikor hazafelé mentek: - hogy Alexejnek lesz egy szép műterme. - Föltétlenül vedd azt a szobát, - mondotta Vronszkijnak oroszúl, tegezvén őt, mert most már tisztában volt vele, hogy Goleniscsev az ő magányosságukban bizalmas emberükké lesz, s hogy előtte fölösleges a titkolózás.

- Talán bizony festesz? - kérdezte Goleniscsev hirtelen oda fordulván Vronszkijhoz.

- Igen, már rég foglalkoztam ezzel, és most újrakezdtem, - felelt Vronszkij elpirúlva.

- Szép tehetsége van, - mondotta Anna örömteljes mosolylyal. - Én persze nem értek hozzá. De a kik értenek, azok is mondják.

VIII.

Anna, fölszabadulásának és gyors fölgyógyulásának ebben az első időszakában szinte megbocsáthatatlanúl boldognak érezte magát, és duzzadt az életörömtől. Az ura boldogtalanságának a gondolata a legkevésbbé sem zavarta meg a boldogságát. Ez a gondolat egyrészről nagyon is borzasztó volt ahhoz, hogy foglalkozzék vele; másrészt az ura boldogtalansága túlságosan nagy boldogságot árasztott rá ahhoz, hogy megbánást érezhetett volna miatta. A visszaemlékezés mind arra, a mi a betegsége óta történt: az urával való kibékülés, a szakítás, Vronszkij megsebesülésének a híre, majd a megjelenése, a válás előkészítése, az ura házából való távozás, a fiától való búcsúzás, - mindez lázas álomnak tetszett előtte, a melyből csak külföldön, Vronszkij oldalán ébredt föl. Annak a rossznak az emléke, a melyet az urának okozott, az undorhoz és ahhoz hasonló érzést támasztott a lelkében, a mit a fuldokló érezhet, a kinek sikerült magát egy másik, belekapaszkodó ember karjaiból kiszabadítani. Ez az utóbbi ember megfulladt. Ez persze nem volt szép cselekedet, de az egyetlen menekvés, így hát jobb nem is gondolni többé ezekre a borzalmas részletekre.

Az eljárására vonatkozó egyetlen megnyugtató gondolat még akkor, a szakítás pillanatában villant meg a fejében, s most, mikor mind arra, a mi történt, visszagondolt, megint fölbukkant benne. „Én elkerülhetetlenűl boldogtalanságot zúdítottam erre az emberre, - gondolta magában, - de nem akarom kihasználni ezt a boldogtalanságot; én is szenvedek és fogok is szen-

vedni: elvesztem azt, a mit mindennél többre becsültem, - elvesztem a becsületes nevemet és a fiamat. Rosszúl cselekedtem, s azért nem akarom a boldogságot, nem akarom a válást, s tovább fogok szenvedni a szégyen és a fiamtól való távollét súlya alatt." De bármily őszintén akart is Anna szenvedni, még sem szenvedett. Szégyenről szó se volt. Avval a tapintattal, mely mindkettőjükben oly nagy mértékben megvolt, külföldön, az orosz hölgyeket elkerülvén, soha se jutottak semmiféle fonák helyzetbe, s mindenütt akadtak olyan emberekre, a kik úgy mutatták, mintha teljesen, sőt tán még másoknál is jobban értenék egymáshoz való helyzetüket. A kis leánya olyan kedves volt és azóta, hogy csak ez a kis leányka maradt meg neki, annyira le tudta őt bilincselni, hogy csak nagy ritkán jutott eszébe a fia.

A fölgyógyúlása által még csak fokozódott életösztön olyan erős volt benne, s életviszonyai annyira ujak és kellemesek voltak, hogy Anna szinte megbocsáthatatlanúl boldognak érezte magát. Minél jobban megösmerte Vronszkijt, annál jobban megszerette őt. Szerette őt önmagáért, és ő iránta érzett szerelméért. Az, hogy teljesen az övé lehetett, mindig örömet okozott neki, a közelsége pedig mindig kellemesen érintette. Jellemének minden vonását, a melyet mind jobban és jobban megösmert, kimondhatatlanúl kedvesnek találta. A külseje, melyet a polgári ruha valamelyest megváltoztatott, úgy mutatta, akár egy fiatal szerelmest. Mindenben, a mit csak mondott, gondolt és cselekedett, valami különösen nemeset és magasztosat látott. Iránta való rajongása sokszor őt magát is megijesztette: keresett, de nem tudott benne semmi olyat találni, a mi ne lett volna szép. Azt mutatni se merte előtte, hogy vele szemben mennyire érzi a maga semmiségét. Úgy tetszett neki, hogy ezt tudva, hamarabb kiszeretne belőle; mostanában pedig, bár semmi alapja se volt rá, semmitől se rettegett annyira, mint attól, hogy el találja veszteni a szerelmét. De azért hálás volt iránta, hozzá való viszonyáért, s ki is mutatta, hogy ezt mennyire meg tudja becsülni. Ő, a kinek Anna véleménye szerint olyan határozott hivatása volt az állami szolgálatra, a melyben tekintélyes szerepnek kellett volna néki jutnia, - ő föláldozta neki a becsvágyát, a nélkül, hogy azért csak a legcsekélyebb megbánást is mutatta volna. Vronszkij most még sokkal nagyobb szeretettel és tisztelettel volt iránta, mint annakelőtte, s egy pillanatra se feledkezett meg arról, hogy gondja legyen rá, hogy Anna soha ne érezze helyzetének kényelmetlenségét. Ő, férfias ember létére, nemcsak hogy soha nem mondott ellent neki, de úgyszólván teljesen lemondott a saját akaratáról, s úgy látszott, hogy minden törekvése abban összpontosúlt, hogy' lesse el a szemeiből kívánságait. És Annának lehetetlen volt ezt nem méltányolnia, bár éppen ez a túlzott figyelem, s a gondoskodásnak az a légköre, a melylyel őt állandóan körülvette, nem egyszer terhére volt.

Vronszkij ellenben, mind a mellett, hogy mindaz, a mire oly rég óta vágyakozott, megvalósúlt, nem volt teljesen boldog. Csakhamar érezni kezdte, hogy vágyainak a megvalósúlása csak egy homokszemet juttatott neki a boldogságnak abból a nagy hegyéből, a melyre számított. Ez a megvalósúlás megmutatta neki azt az örök hibát, a melybe beleesnek mindazok, a kik a boldogságot vágyaik megvalósúlásában képzelik. Eleinte, azután hogy vele egyesűlt és polgári ruhát húzott, teljes gyönyörűségét érezte a szabadságnak általában, - a melyet addig nem ösmert, - és a szerelem szabadságának különösen, s meg volt elégedve, de nemsokára érezni kezdte, hogy felbukkant lelkében a vágyak vágya - az unalom. Akaratától teljesen független minden futó szeszélybe belekapaszkodott s vágyat és czélt látott benne. A napnak tizenhat óráját el kellett töltenie valamivel, mert külföldön teljes szabadságban, s annak a társaséletnek a körén kívül éltek, mely Péterváron az idejüket lefoglalta. Azokra a legénykori élvezetekre, a melyek Vronszkijt azelőtti külföldi utazásai alkalmával elszórakoztatták, gondolni se lehetett, mert egyetlen ilyesfajta kísérlete már váratlan szomorúságra hangolta Annát, mely semmiképpen sem állott arányban avval, hogy mindössze is csak arról volt szó, hogy egyízben egy ösmerősei társaságában elköltött vacsoráról valamivel később került haza. A helybeli társasággal és oroszokkal helyzetüknek a határozatlansága miatt szintén nem tart-

hattak fönn semmiféle összeköttetést. A látnivalók megnézésének, leszámítva azt, hogy már mindent láttak, ő reá, mint orosz és okos emberre nézve nem volt meg az a megmagyarázhatatlan jelentősége, a melyet az angolok ennek tulajdonítani tudnak.

És valamint az éhes állat kapkod minden után, a mi csak az útjába akad, azt remélvén, hogy ennivalót talál benne, úgy Vronszkij is, teljesen önkéntelenül, hol a politika, hol új könyvek, hol képek után kapkodott.

Miután a festészethez gyermekkora óta volt tehetsége, s miután nem tudván mit csinálni a pénzével, elkezdett metszeteket gyűjteni, - megmaradt a festészetnél, elkezdett vele foglalkozni s ebbe fektette bele vágyainak azt a szabad tömegét, mely kielégítésre várt.

Megvolt benne a képesség arra, hogy a művészetet megértse, s híven és ízléssel utánozza, sőt ő azt hitte, hogy még az is megvan benne, a mire a művésznek feltétlenül szüksége van, s egy ideig habozván, vajon a festészetnek melyik ágát válassza: a vallásost, a történetit, az életképet vagy a realistikusat, elkezdett festeni. A festészet minden ágát megértette s egyikért is, másikért is tudott lelkesedni, azt azonban nem tudta elképzelni, hogy lehetséges legyen, a festészet egyes ágairól semmit sem tudván, közvetlenül azért lelkesedni, a mi az ember lelkében él, nem törődvén azzal, vajon az, a mit fest, beleillik-e az ismert ágak valamelyikébe. Miután erre képtelen volt, s nem közvetlenül az életért, hanem csak közvetve, a művészet által már megtestesített életért lelkesedett, szerfölött gyorsan és könnyen tudott lelkesedni s épp oly gyorsan és könnyen elérte azt, hogy az, a mit festett, nagyon hasonlított ahhoz, a mit voltaképpen utánozni akart.

Az összes festési modorok közt a könnyed, kecses és hatásos franczia modor tetszett neki legjobban, s így ebben kezdte el festeni Anna arczképét, olasz népviseletben, s ezt az arczképet ő is, meg mindazok, a kik látták, nagyon sikerültnek tartották.

IX.

Az elhanyagolt, ódon palazzo, magas, ékítményes padmalyaival, freskós falaival, mozaik padlóival, hatalmas ablakain sárga szövetből készült nehéz függönyeivel, consolejain és kandallóin vázákkal, faragott ajtóival s képekkel teleaggatott komor termeivel, - ez a palazzo, miután átköltöztek belé, már a külsejével is elősegítette Vronszkijban azt a kellemes csalódást, hogy ő nem annyira orosz földesúr és állásnélkül való istállómester, mint inkább fölvilágosodott műbarát és maecenás, és a mellett egy szerény művész, a ki egy szeretett nőért lemondott a világról, az összeköttetéseiről, becsvágyáról.

Az a szerep, a melyet Vronszkij a palazzóba való átköltözés által magára vállalt, teljesen bevált s miután Goleniscsev közvetítésével néhány érdekes egyéniséggel is sikerült megösmerkednie, eleinte nyugodt és elégedett volt. Egy olasz festő-tanár vezetése mellett tanulmányokat festett természet után, s a középkori olasz élettel foglalkozott. A középkori olasz élet az utóbbi időben annyira izgatta Vronszkijt, hogy még a kalapját s a vállán átvetett plaidjét is középkori módra viselte, a mi rendkívül illett hozzá.

- Mi itt élünk, és semmiről se tudunk semmit, - mondotta egyízben Goleniscsevnek, a ki kora reggel betoppant hozzá. - Láttad Mihajlovnak a képét? - kérdezte tőle s odanyújtván neki egy az imént érkezett orosz újságot, rámutatott egy czikkelyre, mely az ugyanabban a városban lakó orosz művészről szólt, a ki most fejezett be egy képet, a melyről már régen suttogtak, s a mely már előre el volt adva. A czikkely szemrehányással illette az államot és az akadémiát azért, hogy a kiváló művésznek minden buzdítást és támogatást nélkülöznie kellett.

- Láttam, - felelt Goleniscsev. - Annyi bizonyos, hogy van tehetsége, de teljesen hamis irányban halad. Még mindig az az Ivanov-Strauss-Renan-féle fölfogása Krisztusnak és az egyházi festészetnek.

- Mit ábrázol a kép? - kérdezte Anna.

- Krisztust Pilátus előtt. Krisztus az új iskola teljes realismusával, mint egyszerű zsidó van megfestve rajta.

S a kép tárgyára vonatkozó kérdés által egyik legkedvesebb témájára tereltetvén, Goleniscsev elkezdte fejtegetni:

- Én nem értem, hogy' tudnak ilyen durván tévedni. Krisztusnak már megvan a maga határozott megtestesítése a régi, nagy mesterek művészetében. Következésképpen ha valaki nem az Istent, hanem valami forradalmárt, vagy bölcset akar ábrázolni, akkor válaszsza a történelemből Sokratest, Franklint, Corday Charlotte-ot, csak ne Krisztust. De kiválasztják éppen azt az alakot, a kit a művészet számára nem lehet választani, aztán meg...

- Nos, és igaz, hogy ez a Mihajlov olyan nagy szegénységben van? - kérdezte Vronszkij, gondolván, hogy neki, mint orosz maecenásnak, akár jó az a kép, akár nem, kötelessége a művészt támogatni.

- Aligha. Végre is ő figyelemreméltó arczképfestő. Látta tán tőle Vaszilycsikova arczképét? De úgy tetszik, hogy nem akar többé arczképeket festeni, s így lehet, hogy csakugyan szükségben van. Én csak azt mondom, hogy...

- Nem lehetne tán fölkérni, hogy csinálja meg Arkágyevna Anna arczképét? - vetette föl Vronszkij.

- Mért éppen az enyémet? - kérdezte Anna. - A tiéd után nem kell nekem semmi más arczkép. Inkább Anie-t (így hívta a kis leánykáját). Éppen itt is van, - tette hozzá, kipillantván az ablakon egy csinos olasz dajkára, a ki kivitte volt a gyermeket a kertbe, s legott észrevétlenül egy pillantást vetett Vronszkijra is. A szép dajka, a kinek a fejét Vronszkij a képén is lefestette, Anna életének egyetlen titkos bánata volt. Vronszkij, a mikor őt festette, gyönyörködött a szépségében és középkoriasságában, Anna pedig nem merte bevallani, hogy féltékeny a dajkára, és ezért különös gonddal gügyösgette és kényeztette őt is, meg a kis lányát is.

- És te ösmered ezt a Mihajlovot?

- Találkoztam már vele. Mondhatom, hogy különcz és teljesen műveletlen. Egyike azoknak az új, elvadult embereknek, a kikkel mostanában oly gyakran találkozik az ember; azok közül a szabad-gondolkozók közül való, a kik d'emblée a hitetlenség, a tagadás és a materialismus elveiben nevelkedtek. Annakelőtte úgy volt, - mondotta Goleniscsev, nem vevén észre, vagy nem akarván észrevenni, hogy Anna is, Vronszkij is szerettek volna beszélni, - annakelőtte úgy volt, hogy a szabad-gondolkozó olyan ember volt, a ki a vallás, a törvény és az erkölcs elveiben nevelkedett és maga, nagy fáradság és küzdelmek árán jutott el a szabad-gondolkozásig; de most egy új typusa kezd feltűnni a született szabad-gondolkodóknak, a kik fölcseperednek, a nélkül, hogy csak a hírét is hallották volna annak, hogy az erkölcsiségnek és vallásnak is vannak törvényei, hogy vannak tekintélyek, s a kik egyenesen a mindent tagadás elveiben, vagyis vadon nőnek föl. Hát ő is ilyen. Úgy tetszik, valami moszkvai fő-lakájnak a fia és semmiféle nevelésben se részesült. Mikor belépett az akadémiába és névre tett szert, mint afféle ostoba ember, vágyat kezdett érezni a művelődés után. S ráadta magát arra, a mi a műveltség forrásának tetszett előtte, a hirlapokra. És gondoljuk csak meg, régente, ha valaki, mondjuk, egy franczia, műveltségre akart szert tenni, elkezdte tanulmányozni az összes classikusokat: a theologusokat, tragikusokat, a történet-írókat, a bölcselőket, már most mekkora szellemi munka állott előtte! Most pedig minálunk egyenesen rábukkant a tagadás irodalmára,

gyorsan elsajátította a tagadás tudományának egész compendiumát, és készen van. Nemcsak, de vagy húsz esztendővel ezelőtt ebben az irodalomban még megtalálta volna a tekintélyekkel, a százados fölfogásokkal való küzdelem nyomait, s ebből a küzdelemből megérthette volna, hogy van a világon valami más is; de most egyenesen olyan irodalomra bukkan, a mely már vitára se méltatja a régi fölfogásokat, hanem egyenesen kimondja: nincsen semmi, evoluczió, kiválás, létért való küzdelem, mi egymás. Én az én czikkelyemben...

- Tudja mit? - szólott Anna, a ki már régen óvatos pillantásokat váltott Vronszkijval, és tudta, hogy őt nem érdekli ennek a művésznek a műveltsége, hanem egyszerűen csak az a gondolat foglalkoztatja, hogy segítsen rajta és egy arczképet rendeljen meg nála. - Tudja mit? - szakította félbe elszántan Goleniscsevet. - Gyerünk el hozzá!

Goleniscsev fölocsúdott és szívesen beleegyezett. De mert a művész egy távoleső negyedben lakott, elhatározták, hogy kocsiba ülnek.

Egy órára rá Anna, a ki Goleniscsev mellett ült, és Vronszkij, a ki velük szemben a kis ülésen foglalt helyet, megérkeztek abba a távoleső negyedbe, egy új, de csunya ház elé. A házmester feleségétől, a ki éppen kifelé jött, megtudván, hogy Mihajlov megengedi ugyan műtermének a megtekintését, most azonban a lakásán van, elküldték őt hozzá a névjegyeikkel s engedelmet kértek tőle, hogy új festményét megnézhessék.

X.

Mihajlov, a művész, mint mindig, most is munkában volt, mikor Vronszkij gróf és Goleniscsev névjegyeit átadták neki. Délelőtt a műtermében egy nagy képen dolgozott. Hazaérkezvén a lakására, összekapott a feleségével azon, hogy ez nem tudott elbánni a háziasszonyával, a ki pénzt követelt.

- Már százszor megmondtam, hogy ne magyarázgass te semmit. A nélkül is ostoba vagy, de ha elkezdesz olaszúl magyarázgatni, akkor tízszer olyan ostobának látszol, - mondotta neki hosszabb czívódás után.

- Akkor hát ne légy olyan hanyag, én nem vagyok oka semminek. Ha pénzem volna...

- Ugyan hagyj már békét, az Istenért, - kiáltott rá Mihajlov síránkozó hangon, s a füleit befogván, bement a dolgozó-szobájába a spanyol fal mögé és magára zárta az ajtót. - „Ostoba!” - mondotta magában, leült az asztalához, felütötte a vázlatkönyvét, s legott különös hévvel nekilátott egy megkezdett rajznak.

Soha oly tűzzel és olyan sikerrel nem dolgozott, mint akkor, a mikor rosszúl ment a sora, s különösen a mikor összekapott a feleségével. „Eh, csak úgy eltűnhetne az ember valahová!” gondolta magában, s folytatta a munkát. Tanulmányt rajzolt egy dühöngő emberhez. A rajzot már előbb megcsinálta, de nem volt vele megelégedve. „Nem, a másik az jobb volt... Hol is van csak?” Bement a feleségéhez, s a nélkül, hogy ránézett volna, megkérdezte az idősebbik leányától, hol az a papir, a melyet odaadott volt nekik. A papirost, az odavetett rajzzal, megtalálták, de be volt mocskolva és tele volt csöpögtetve stearinnal. A rajzot azért magához vette, leterítette maga elé az asztalra, s kissé félreállva, összehunyorított szemekkel elkezdte nézni. Egyszerre elmosolyodott és örömteljesen legyintett a kezével.

- Így, így! - kiáltott föl, s legott fogta a czeruzát s elkezdett szaporán rajzolni. Az egyik csepp stearin egészen más állást adott az alaknak.

Hűségesen lerajzolta ezt az új állást, és egyszerre eszébe jutott annak a kereskedőnek előrenyúlt álla és arcza, a kinél szivart szokott vásárolni, s ugyanazt az arczot, ugyanazt az állat rajzolta oda az emberének. Örömében elmosolyodott. A holt és képzelt alakból egyszerre eleven és olyan alak lett, a melyen semmit se lehetett változtatni. Ez az alak élt, s tisztán és minden kétséget kizárólag meg volt határozva. Azt meg lehetett tenni, hogy a rajzot az alak kívánalmainak megfelelően kijavítsa, azt meg lehetett, sőt meg is kellett tenni, hogy a lábait másként helyezze el, a balkéz állását teljesen megváltoztassa, s a haját hátrasimítsa. De ezekkel a javításokkal magán az alakon nem változtatott semmit, csak eltüntette azt, a mi az alakot eltakarta. Mintegy levette róla azt a leplet, a mely mögül nem volt a maga egészében látható; minden új vonás a maga energikus erejében csak még jobban kiemelte az alakot s hasonlóvá tette ahhoz, a melyet ama bizonyos stearincsepp révén látott. Éppen a legnagyobb gonddal be akarta fejezni az alakot, mikor a névjegyeket behozták.

- Mindjárt, mindjárt!

Bement a feleségéhez.

- Hadd el már, Szasa, ne haragudjál! - mondotta néki s félénken és gyöngéden elmosolyodott. - Te is hibás voltál. Én is az voltam. Majd eligazítok én mindent. - És miután kibékült a feleségével, magára vette bársonygalléros olajzöld kabátját, föltette a kalapját s elment a műtermébe. A sikerült rajzról már régen meg is feledkezett. Most ezeknek az előkelő oroszoknak a látogatása örvendeztette és izgatta, a kik kocsin jöttek, hogy a műtermét megtiszteljék.

Arról a festményéről, a mely most a festő-állványon állott, a lelke fenekén megvolt a maga véleménye, az, hogy ilyen képet még soha nem festett senki. Azt ugyan nem hitte, hogy a kép jobb az összes Rafaeleknél, de annyit tudott, hogy azt, a mit ő ebben a festményben ki akart fejezni, így még sohase fejezte ki senki. Ezt egész bizonyossággal s már régóta, azóta, hogy a képet elkezdte, tudta; de az emberek ítéletének, lett légyen az bárminő, mindamellett nagy fontosságot tulajdonított s a lelke mélyén nagy izgatottsággal nézett elébe. Minden legjelentéktelenebb megjegyzés, mely arról tanuskodott, hogy bírálói legalább egy kis részét meglátták annak, a mit ő a képében látott, a lelke fenekéig fölizgatta. A bírálóiban az övénél mindig mélyebb hozzáértést föltételezett, s mindig olyasvalamit várt tőlük, a mit ő maga nem látott meg a képében. S ezt, a mint neki rémlett, gyakran meg is találta a nézők ítéletében.

Gyors léptekkel ment a műterem ajtajához, s izgatottsága ellenére is meglepte őt Anna alakjának lágy megvilágítása, a ki ott állt a kapualj árnyékában s hallgatta Goleniscsev buzgó fejtegetéseit, e mellett azonban szemlátomást szerette volna a feléjük közeledő művészt is jól szemügyre venni. Ő maga se vette észre, hogy a mint feléjük közeledett, legott elkapta és elnyelte ezt a benyomást, épp úgy, mint annak a kereskedőnek az állát, a kitől szivart szokott vásárolni, s elraktározta valahová, a honnan majd bármikor előszedheti, ha szüksége lesz rá. A vendégek, a kiket a művészből már Goleniscsev elbeszélése is kiábrándított volt, most a külső megjelenése révén még jobban kiábrándultak belőle. A középtermetű, zömök és fürge járású Mihajlov fahéjszínű kalapjában, olajzöld kabátjában, szűk nadrágjában, - pedig akkor már rég bőveket viseltek, - és különösen széles arczának köznapiasságával s a szerénység minden látszata mellett is méltóságteljes föllépésre törekvő modorával, kellemetlen benyomást tett rájuk.

- Parancsoljanak, kérem, - mondotta, iparkodván közönyösnek látszani, s mikor az előszobába lépett, kivette a zsebéből a kulcsot és kinyitotta az ajtót.

XI.

A műterembe lépve, Mihajlov még egyszer végignézett a vendégein s még Vronszkij arcának a kifejezését is, különösen az állkapcsait, följegyezte az emlékezetében. Mindamellett, hogy művészi érzéke szünet nélkül dolgozott s gyűjtötte az anyagot, mindamellett, hogy közeledvén az alkotása fölött való ítélkezés pillanata, mind nagyobb izgatottság vett rajta erőt, mégis, szinte észrevétlen, apró jelekből gyorsan és fínoman összealkotta magában ennek a három embernek a képét. Az ott (Goleniscsev) egy itteni orosz volt. Mihajlov nem emlékezett sem a nevére, sem arra, hogy hol találkozott vele, s miről folyt köztük a szó. Csak az arczára emlékezett; a mint hogy egyetlen arczot sem felejtett el, a melyet valaha látott, de egyúttal arra is emlékezett, hogy ez is egyike volt azoknak az arczoknak, a melyeket a hazug és kifejezésben szegény arczok óriási csoportjába sorozott volt be. A hosszú haj és a nagyon is nyílt homlok kölcsönöztek ugyan valamelyes külső jelentőséget ennek az arcznak, a melyen azonban mindössze csak a gyermekes nyugtalanságnak a keskeny orrgerincz körül összpontosúló halvány kifejezése volt fölfedezhető. Vronszkij és Karenina, Mihajlov ítélete szerint, alkalmasint előkelő és gazdag oroszok voltak, a kik, mint mindezek a gazdag oroszok, semmit sem értettek a művészethez, de azért műbarátokká és maecenásokká nőtték ki magukat. „Alkalmasint már az egész régi művészetet megnézték és most az újak, a szédelgő német és a hóbortos angol praerafelita műtermeit járják végig, hozzám pedig csak azért jöttek el, hogy a szemléjük teljes legyen” - gondolta magában. Jól ösmerte a dilettánsoknak azt a szokását (s minél okosabbak, annál rosszabbak), hogy csak azért nézik végig a mostani művészek műtermeit, hogy joguk legyen elmondani, hogy a művészet hanyatlik, s hogy minél többet nézi az ember az újakat, annál jobban látja, milyen utólérhetetlenek a régi nagy mesterek. Ezt várta tőlük, ezt olvasta le az arczukról s erre következtetett abból az egykedvű hanyagságból, a melylyel egymással társalogtak, a mannequineket és a mellszobrokat nézték, s miközben arra vártak, hogy a képét nekik megmutassa, szabadon jártak-keltek. Mindezek ellenére, mikor a vázlatait mutogatta, a redőnyöket fölhúzta s a képről a leplet levette, erős fölindulás vett rajta erőt, annál is inkább, mert bár az ő nézete szerint minden előkelő és gazdag orosznak baromnak és bolondnak kellett lennie, Vronszkij is, de különösen Anna, tetszettek neki.

- Ime, méltóztassék, - mondotta, félszegen félreállva s a képre mutatva. - Ez Pilátus intése. Máté XXVII., - tette hozzá s érezte, hogy reszketni kezd az izgatottságtól. Hátrább vonúlt s odaállt melléjük.

Azalatt a pár másodpercz alatt, a míg a vendégek némán bámulták a képet, Mihajlov szintén nézte, még pedig egykedvűen és szinte idegenül. Ez alatt a pár pillanat alatt már előre meggyőződött róla, hogy éppen ezek a látogatói, a kiket az előző perczben még annyira lenézett, a legkedvezőbb s a legelőnyösebb ítéletet fogják mondani a képéről. Megfeledkezett mindarról, a mit a képéről azelőtt, az alatt a három év alatt, míg dolgozott rajta, gondolt; megfeledkezett mindazokról a kiválóságokról, a melyek az ő szemeiben kétségtelenek voltak, s pusztán az ő egykedvű, idegen és friss szemeikkel nézte a képet, és semmi jót se látott többé benne. Ott látta az előtérben Pilátus bosszús és Krisztus nyugodt arczát, a háttérben pedig Pilátus udvaronczainak az alakját és Jánosnak az eseményeket szemlélő arczát. Minden egyes arcz, mely annyi keresés, annyi botlás és javítás árán alakúlt ki a maga különös jellemének a teljességében, minden egyes alak, mely annyi gyötrelmet és örömet okozott neki, mind ezek az alakok, a melyeket az összhatás kedvéért annyiszor összecsereberélt, a színeknek és tónusoknak oly tömérdek fáradsággal kihozott árnyalatai, - mindez együttvéve most, hogy az ő szemeikkel nézte a dolgot, ezerszer ismételt köznapiságnak látszott előtte. A legértékesebb arcz, Krisztus arcza, a kép központja, mely, mikor végre ráakadt, annyira elragadta, mind elveszettnek látszott reá nézve, most, hogy az ő szemeikkel nézte a képet. Jól megfestett ismétlését látta benne (sőt tán még ezt se, mert egész sereg fogyatkozást is fedezett föl rajta) a

Tizian-, Rafael-, Rubens-féle Krisztusok végtelen sorozatának, ugyanazok katonáinak és Pilátusainak. Mindez köznapi, szegényes és elavult volt, s még hozzá rosszúl, túlságos rikitóan és gyöngén megfestve. Igazuk lesz, ha a művész jelenlétében mesterkélten udvarias szólamokkal állanak elő, ha pedig egyedül maradnak, szánakoznak és kaczagnak majd rajta.

Ez a hallgatás (bár nem tartott tovább egy percznél) nagyon is nyomasztó volt rá nézve. Hogy tehát ennek véget vessen és megmutassa, hogy nem izgatott, erőt vevén magán, odafordult Goleniscsevhez:

- Úgy tetszik, volt már szerencsém, - mondotta, miközben nyugtalanúl tekintgetett hol Annára, hol Vronszkijra, nehogy arczkifejezésüknek egyetlen vonását is elmulaszsza.

- Hogyne! Rossinál találkoztunk, ha emlékszik, azon az estélyen, a melyen az az olasz kisasszony, - az új Rachel, - szavalt, - felelt Goleniscsev fesztelenül, minden megerőltetés nélkül vevén le tekintetét a képről és fordulván oda a művészhez.

De miután észrevette, hogy Mihajlov ítéletet vár a képről, így szólt:

- Az ön képe nagyot haladt azóta, hogy utólszor láttam. És mint akkor, úgy most is, különösen meglep Pilátus alakja. Úgy megértem belőle ezt az embert, a ki derék, jó fiú, de ízről-ízre tisztviselő, a ki nem is tudja, mit cselekszik. De nekem úgy tetszik...

Mihajlov mozgékony arcza egyszerre ragyogni kezdett: a szemei fölcsillantak. Akart valamit mondani, de izgatottságában nem tudta kihozni, s úgy tett, mintha köhögés fogta volna el. Bármily csekélyre becsülte is Goleniscsevben a műértelmet, bármily jelentéktelen volt is az a Pilátusnak, mint tisztviselőnek az arczkifejezésére vonatkozó helyes észrevétel, s bármennyire sértő lehetett is rá nézve az, hogy a nélkül, hogy a lényegről szólott volna, ilyen semmis megjegyzéssel állt elő, - Mihajlov el volt ragadtatva ettől az észrevételtől. Neki magának is az volt a véleménye Pilátus alakjáról, a mit Goleniscsev kimondott. Az, hogy ez az észrevétel csak egy volt a közül a sok millió közül, a mely, mint Mihajlov erősen meg volt győződve, mind helyes lett volna, éppenséggel nem kisebbítette előtte Goleniscsev észrevételének a jelentőségét. Valósággal megszerette Goleniscsevet ezért az észrevételeért, s a lehangoltság állapotából legott az elragadtatás állapotába csapott át. Egyszeriben az egész kép, mindennek, a mi él, kimondhatatlan bonyodalmasságával megelevenedett előtte. Mihajlov még egyszer megpróbálta megmondani, hogy ő is így fogta föl Pilátust, de az ajkai makacsúl reszkettek, s megint nem tudta kihozni. Vronszkij és Anna szintén beszéltek valamit azon a halk hangon, a melyen, - részben azért, hogy a művészt ne sértsék, részben pedig, hogy ne mondjanak hangosan valami ostobaságot, a mi, művészetről szólván, olyan könnyen megesik, - a képkiállításokon rendszerint beszélni szoktak. Mihajlovnak úgy tetszett, hogy a kép ő rájuk se tévesztette el a hatását. Oda lépett hozzájuk.

- Milyen csodálatos Krisztusnak a kifejezése! - szólalt meg Anna. Mindabból, a mit látott, ez a kifejezés tetszett neki legjobban, és megérezte, hogy ez a kép központja, s így ez a dícséret jól fog esni a művésznek. - Látszik rajta, hogy sajnálja Pilátust.

Ez megint egyike volt annak a milliónyi helyes észrevételnek, a melyet a képre és Krisztus alakjára vonatkozólag tenni lehetett. Azt mondta, hogy Krisztus sajnálja Pilátust. Krisztus arczán rajta is kell lennie a szánalom kifejezésének, mert benne van a szeretetnek, a földöntúli nyugalomnak, a halálra való készségnek és a szavak hiábavalósága tudatának a kifejezése. Természetes, hogy Pilátusban megvan a tisztviselő, Krisztusban pedig a szánalom kifejezése, mert hiszen az egyik a testi-, a másik pedig a lelki életnek megtestesítője. Mindez és még sok más is megvillant Mihajlov fejében. És megint elragadtatástól ragyogott föl az arcza.

- És hogy' van megcsinálva ez az alak, milyen levegős. Szinte körüljárhatja az ember, - mondotta Goleniscsev, nyilván evvel a megjegyzéssel akarván jelezni, hogy nem helyesli az alak tartalmát és jelentőségét.

- Igen, csodálatos mestermű! - szólott Vronszkij. - Hogy' kiválnak azok az alakok ott a háttérben! Ez aztán a technika, - mondotta Goleniscsevhez fordúlva, s evvel egy eszmecserére czélzott, a mely köztük arra vonatkozólag folyt, hogy Vronszkij szinte kétségbe van esve azért, hogy ezt a technikát nem tudja elsajátítani.

- Bizony, csodálatos! - tódították Goleniscsev és Anna. Mihajlov, izgatottsága ellenére is nagyon a szívére vette Vronszkijnak a technikára vonatkozó megjegyzését, s bosszús pillantást vetve rá, hirtelen elkomolyodott az arcza. Sokszor hallotta már a technika szót, de egyáltaljában nem tudott tisztába jönni vele, hogy mit értenek alatta. Annyit tudott, hogy evvel a szóval a rajzolásban és a festésben való mechanikai ügyességet értették, a tartalomtól teljesen függetlenül. Gyakran észrevette, mint ebben a mostani dícséretben is, hogy a technikát szembe állították a benső értékkel, mintha bizony lehetséges volna jól megfesteni azt, a mi magában véve rossz. Azt tudta, hogy nagy figyelem és előrelátás kellett ahhoz, hogy a fátylakat föllebbentvén, ez által a műalkotásnak ne ártson az ember, s hogy az összes fátylakat föllebbentse; de a festés művészetének, a technikának ehhez semmi köze se volt. Ha egy kis gyermek vagy a szakácsnője előtt is megnyilatkozott volna mind az, a mit ő látott, még az is képes lett volna kihámozni belőle azt, a mit lát. De még a legügyesebb és legtapasztaltabb festő-technikus se volna képes pusztán mechanikai tehetségekkel megfesteni semmit, ha a tartalom határai már előbb föl nem tárúltak előtte. Ezenkívül azt is látta, hogy ha már technikáról volt szó, úgy ő éppenséggel nem szolgált rá a dícséretre. Mindenben, a mit csak festett, látta azokat a szembeötlő hibákat, a melyek abból a vigyázatlanságból származtak, a melylyel a fátylakat föllebbentette, s ezen most már a nélkül, hogy egész alkotását elrontsa, nem tudott segíteni. És csaknem minden alakon és arczon látta a nem teljesen föllebbentett fátylak okozta fogyatkozásokat, a melyek a képet rontották.

- Csak egyet még, ha ugyan megengedi ezt az észrevételt... - szólott Goleniscsev.

- Óh, nagyon örülök, sőt kérem, - szólott Mihajlov erőltetett mosolylyal.

- S ez az, hogy önnél Krisztus nem istenember, hanem emberisten. Egyébiránt tudom, hogy ön éppen ezt akarta.

- Én nem festhetem meg azt a Krisztust, a ki nem él a lelkemben, - felelt Mihajlov sötéten.

- Igen ám, de akkor, - ha megengedi, hogy véleményemet kimondjam... Az ön képe olyan szép, hogy az én észrevételem nem árthat neki, aztán meg végre is, ez csak az én egyéni véleményem. Önnél persze az egészen más. Önnél már maga a motivum is más. De vegyük csak példáúl, akár Ivanovot. Én azt hiszem, hogyha Krisztust a történeti személyiségek színvonalára sülyesztjük alá, úgy Ivanov jobban teszi, ha egy másik friss és érintetlen történeti tárgyat választ.

- De mikor ez a legnagyszerűbb tárgy, a mi a művészetnek csak kínálkozik!

- Ha keres az ember, találhat másokat is. Itt csak arról van szó, hogy a művészet nem tűri a vitát és az okoskodásokat. Már pedig Ivanov képe előtt hivőben és hitetlenben egyaránt fölmerül ez a kérdés: Vajon Isten-e ez vagy sem? - és tönkre teszi a benyomás egységes voltát.

- Miért? Nekem úgy tetszik, hogy művelt emberek közt, - szólott Mihajlov, - itt vitáról már szó se lehet.

Goleniscsev ebben nem értett vele egyet, s ragaszkodván a benyomás egységes voltának a gondolatához, a melyre a művészetnek szüksége van, félbe szakította Mihajlovot.

Mihajlov izgatott lett, de eszméinek védelmére semmit se tudott fölhozni.

XII.

Anna már régóta össze-össze nézett Vronszkijval, a ki sajnálkozott barátjának tudálékos szószaporításán. Végre Vronszkij a nélkül, hogy a házigazdát bevárta volna, oda húzódott egy másik kisebb kép elé.

- Óh, milyen szép, milyen gyönyörű! Csodás! De milyen elragadó! - kiáltottak föl csaknem egyszerre.

„Vajon mi tetszett meg nekik annyira?" - gondolta magában Mihajlov. Már teljesen meg is feledkezett volt erről a három esztendővel azelőtt festett képről. Megfeledkezett mind arról a sok gyötrelemről és elragadtatásról, a melyet evvel a képpel átélt, mely őt hónapokon át kizárólag foglalkoztatta, mint a hogy' minden kész képéről meg szokott volt feledkezni. Még rá se tudott nézni, s csak azért szedte volt elő, mert egy angolt várt, a ki meg akarta venni.

- Óh, ez... egy régi tanulmány, - mondotta.

- De milyen szép! - lelkesedett Goleniscsev is, a kit a kép szépsége, úgy látszik, szintén őszintén elragadott.

Két siheder egy fűz árnyékában horgászott. Az egyik, az idősebbik, éppen hogy kivetette volt a horgot, s iparkodott a peczket, mely egy bokron fönnakadt, kiszabadítani és teljesen belemerült ebbe a foglalkozásba; a másik, a fiatalabbik, kóczos szőke fejét a kezére támasztva, a fűben heverészett, s kék szemeivel eltűnődve bámúlt a vízbe. Vajon mire gondolt?

Az az elragadtatás, a melyet ez a képe vendégeiben keltett, újra fölidézte Mihajlovban az előbbeni izgatottságot, de ő félt ettől a múlt iránt való haszontalan érdeklődéstől, a melyet nem szenvedhetett, s ezért, bár jól esett neki a dicséret, iparkodott a vendégei figyelmét egy harmadik festményére ráterelni.

De Vronszkij megkérdezte: vajon eladó-e ez a kép? Mihajlovra, a kit a látogatói fölizgattak, a pénzkérdés érintése most nagyon kellemetlenűl hatott.

- Eladás czéljából van itt, - felelt sötéten és mogorván.

Mikor a vendégek elmentek, Mihajlov odaült a Krisztus és Pilátus elé s gondolatban ismételte azt, a mit a vendégei mondottak, vagy a mit, ha nem is mondották ki, minden valószínűség szerint gondoltak. És különös: az, a minek oly nagy súlya volt előtte akkor, a mikor a vendégei még ott voltak, s a mikor gondolatban maga is azok álláspontjára helyezkedett, az most egyszerre minden jelentőségét elvesztette. Elkezdte a saját művészi szemeivel nézni a képet és legott belejött a festménye tökéletességeiről és így nagy jelentőségéről táplált mély meggyőződésének abba az állapotába, a melyre szüksége volt ahhoz a minden más érdeket háttérbe szorító és kizárólagos, megfeszített érdeklődéshez, a mely nélkül nem volt képes dolgozni.

Krisztus egyik, rövidítésben festett lába azonban még se volt teljesen kielégítő. Fogta a festékes tábláját s elkezdett dolgozni. Mialatt ezt a lábat javítgatta, folyton Jánosnak a háttérben álló alakjára pislogott, a melyet a vendégei észre se vettek, de a mely, az ő meggyőződése szerint, minden tökéletességet meghaladott. Miután a lábat befejezte, ehhez az alakhoz akart hozzálátni, de nagyon is izgatottnak érezte magát hozzá. Éppen úgy képtelen volt dolgozni, a mikor teljesen hideg volt, mint a mikor nagyon is ellágyúlt, s nagyon is meglátott mindent. A hidegség és a lelkesedés közt való átmenetben csak egy fok volt, a melyen dolgozni tudott. De most túlizgatottnak érezte magát. Le akarta takarni a képet, de egy pillanatra megállt, s kezében tartva a leplet, boldogan elmosolyodott és sokáig gyönyörködött János alakjában. Végre szinte fájdalmas elhatározással lebocsátotta a leplet s kimerűlten, de boldogan elment haza.

Vronszkij, Anna és Goleniscsev hazaérkezvén, különösen élénkek és jókedvűek voltak. Mihajlovról és a festményeiről beszélgettek. A *tehetség* szó, a mely alatt az észtől és szívtől

teljesen független és veleszületett, szinte physikai képességet értettek, s a melybe mindazt belefoglalták, a mit a művész átélt, különösen sűrűn szerepelt a társalgásukban, mert erre föltétlenül szükségük volt ahhoz, hogy nevet adjanak annak, a mihez nem is konyítottak, de a miről mégis beszélni akartak. Azt mondták, hogy a tehetséget nem lehet tőle megtagadni, de hogy a tehetsége a műveltsége híján nem fejlődhetett kellőképpen, a mi orosz művészeinknek közös szerencsétlenségök. De a sihedereket ábrázoló festmény nagyon is az emlékezetükben maradt és minduntalan vissza-visszatértek rá. - Milyen gyönyörű az a kép! Milyen pompásan sikerült, a mellett, hogy olyan egyszerű! Ő maga se tudja tán, hogy milyen szép! Ezt nem szabad elszalasztani, meg kell venni, - mondotta Vronszkij.

XIII.

Mihajlov eladta a képét Vronszkijnak és vállalkozott rá, hogy Anna arczképét megfesti. A kitűzött napon meg is jelent és munkához látott.

Az arczkép az ötödik üléstől kezdve mindenkit meglepett - első sorban Vronszkijt - nemcsak a hasonlatosságával, de sajátszerű szépségével. Különös volt, hogy' tudta Mihajlov ezt a sajátos szépséget úgy eltalálni. „Ösmernie és szeretnie kellett volna őt, úgy, a mint én szerettem, hogy megtalálja lélekteljes kifejezésének ezt a különös kedvességét", - gondolta magában Vronszkij, bár ő is csak ebből az arczképből ösmerte meg lélekteljes kifejezésének ezt a kedvességét. De ez a kifejezés annyira igaz volt, hogy neki is, a többieknek is úgy tűnt föl, mintha már régen ösmerték volna.

- Én mily régóta töröm magamat és nem megyek semmire, - mondotta a maga-festette arczképről, - ő pedig egyszerűen megnézte és lefestette. Ime, mit tesz a technika.

- Majd megjön az is, - vígasztalta őt Goleniscsev, a kinek a fölfogása szerint Vronszkijnak nemcsak tehetsége, de műveltsége is megvolt hozzá, hogy magasabb szempontból fogja föl a művészetet. Goleniscsevnek Vronszkij tehetségébe vetett hitét még az is támogatta, hogy neki szüksége volt rá, hogy Vronszkij a czikkei és az eszméi iránt érdeklődjék, s ezeket dicsérje, és úgy érezte, hogy a támogatásnak meg a dicséretnek kölcsönösnek kell lenni.

Idegen házban, és különösen Vronszkij palotájában, Mihajlov egészen más ember volt, mint otthon a műtermében. Szinte visszataszítóan előzékeny volt, mintha félt volna az olyan emberekkel való érintkezéstől, a kiket nem tudott becsülni. Vronszkijt állandóan kegyelmes úrnak szólította, s bár Anna és Vronszkij többször meghívták, sohase maradt náluk ebédre, s nem jött el máskor, csak az ülésekre. Anna még szívélyesebb volt iránta, mint mások iránt, s hálás volt neki az arczképeért. Vronszkij még az udvariasság határain is túlment vele szemben, és nyilván nagyon érdeklődött a művésznek az ő képeiről táplált véleménye iránt. Goleniscsev egyetlen alkalmat se mulasztott el arra, hogy Mihajlovnak a művészet helyes fölfogását sugalmazza. De Mihajlovot mindez teljesen hidegen hagyta. Anna kiérezte a tekintetéből, hogy szereti őt nézni; de Mihajlov azért kerülte a vele való társalgást. Mikor Vronszkij a művészetről beszélt, Mihajlov makacsúl hallgatott, s épp oly makacsúl hallgatott akkor is, a mikor megmutatták neki Vronszkij festményét, Goleniscsev oktatásai pedig nyilván terhére voltak s azért ügyet se vetett reájuk.

Egyáltaljában Mihajlov az ő tartózkodó és kellemetlen, sőt szinte ellenséges indulatú magatartásával nagyon nem tetszett nekik, mikor közelebbről megösmerték. S így csak örültek, mikor az ülések véget értek, s kezeik közt maradt a pompás arczkép, Mihajlov pedig nem jött el többé.

Goleniscsev volt az első, a ki kifejezést is adott annak a gondolatnak, mely valamennyiüket foglalkoztatta, hogy tudniillik Mihajlov egyszerűen irígyelte Vronszkijt.

- Mondjuk, hogy nem irígyli, mert hiszen van tehetsége; de azért mégis bosszantja őt, hogy egy udvaroncz, egy dúsgazdag ember, s még hozzá gróf (hiszen ők mindezt gyűlölik) minden különösebb fáradság nélkül megcsinálja ugyanazt, ha nem jobban, mint ő, a ki egész életét erre szánta. A fő a műveltség, s éppen ez az, a mi nincsen meg benne.

Vronszkij védte ugyan Mihajlovot, de a lelke fenekén ő is tudta, hogy így van, mert az ő felfogása szerint minden más, alantasabb világból való embernek föltétlenűl irigykednie kellett.

Anna arczképe, melyet Mihajlov is, Vronszkij is természet után festették, megmutathatta volna Vronszkijnak azt a különbséget, mely közte és Mihajlov közt volt, csakhogy Vronszkij ezt nem látta meg. Mindössze annyit tett, hogy Mihajlov után abbanhagyta Anna arczképét, úgy találván, hogy most már nincsen rá szükség. De a középkori életből vett képét folytatta. Ő maga is, Goleniscsev is, de különösen Anna úgy találták, hogy a kép nagyon szép, mert sokkal inkább hasonlít hírneves képekhez, mint Mihajlov festménye.

Mihajlov pedig, mind a mellett, hogy Anna arczképe rendkívül vonzotta, tán még jobban örült, mint ők, mikor az üléseknek vége szakadt, s nem kellett többé Goleniscsevnek a művészetről való fecsegését hallgatnia, s Vronszkij művészetét is elfeledhette. Azt tudta, hogy Vronszkijnak nem lehetett megtiltani, hogy a művészettel kaczérkodjék; tudta, hogy neki, mint minden dillettánsnak, teljes joga van hozzá, hogy azt fessen, a mit akar, de azért mégis kellemetlen volt neki a dolog. Azt se lehet senkinek megtiltani, hogy viaszból egy nagy bábut csináljon s azt csókolgassa. De ha valaki jönne egy ilyen babával s odaülne a szerelmesek elé, elkezdené gügyösgetni, mint a hogy' a szerelmes ember szokta azt, a kit szeret, ez bizony kellemetlen volna a szerelmes embernek. Éppen ilyen kellemetlen érzés fogta el Mihajlovot, mikor Vronszkij művészetét látta: nevetett is, bosszankodott is, sajnálkozott is rajta, de meg sértve is érezte magát általa.

Vronszkijnak a festészet és a középkor iránt való lelkesedése nem tartott soká. Annyi műízlés mégis volt benne, hogy nem tudta a képét befejezni. A kép ilyenformán befejezetlen maradt. Homályosan érezte, hogy a fogyatkozások, melyek eleinte alig voltak észrevehetők, csak feltűnőbbek lennének, ha a képet folytatná. Ugyanaz történt vele, a mi Goleniscsevvel, a ki érezte, hogy semmi mondanivalója sincsen, s a ki mindig avval áltatta magát, hogy még nem értek meg az eszméi, s hogy előbb meg kell érlelni azokat és anyagot kell gyűjtenie. Csakhogy míg Goleniscsevet ez bosszantotta és gyötörte, addig Vronszkij nem tudta magát áltatni, nem tudott gyötrődni és különösen nem tudott haragudni. Határozott jelleménél fogva minden magyarázgatás és mentegetőzés nélkül egyszerűen abbanhagyta a festést.

De e nélkül az elfoglaltság nélkül ő rá is, Annára nézve is, a kit ez a kiábrándulás nagyon meglepett, rendkívül unalmas kezdett lenni az élet abban a kis olasz városkában; a palazzo egyszerre olyan nyilvánvalóan ódonnak és piszkosnak tűnt föl, a függönyökön a foltok, a padlón a repedések, a párkányzatokon a lehullott vakolat oly kellemetlenűl szemet szúrtak, s a mindig egyforma Goleniscsev, az olasz tanár és a német utazó olyannyira unalmasakká lettek, hogy ezen az életen valahogy' változtatniok kellett. Elhatározták, hogy visszamennek Oroszországba, falura. Péterváron Vronszkij el akarta intézni a bátyjával a vagyonfelosztást, Anna pedig meg akarta látogatni a fiát. A nyarat Vronszkij ősi birtokán szándékoztak tölteni.

XIV.

Levin már harmadik hónapja volt nős. Boldog volt, de nem egészen úgy, mint a hogy' várta. Lépten-nyomon csalódott egykori ábrándjaiban, de újabb, váratlan ingereket is fedezett föl. Boldog volt, de belecsöppenvén a családi életbe, lépten-nyomon azt látta, hogy ez teljességgel nem az, a mire számított. Lépten-nyomon érezte azt, a mit az az ember érezhet, a ki, miután a partról gyönyörködött egy ladik sima és zavartalan tovasiklásában, maga is beleül abba a ladikba. Látta, hogy nemcsak annyiból áll a dolog, hogy nyugodtan és mozdulatlanúl üljön benne, hanem még az is kell hozzá, hogy egy pillanatra se feledkezzék meg arról, hova akar menni, hogy ott van alatta a víz, hogy eveznie kell, hogy ilyesmihez nem szokott kezei megfájdulnak, s hogy mindezt nézni könnyű, de megcsinálni, bárha örömet okoz is, nagyon nehéz.

Legénykorában sokszor, ha mások házaséletét, aprólékos gondjait, súrlódásait és féltékenykedését nézte, csak megvetően mosolygott magában. Az ő meggyőződése szerint az ő házaséletében nemcsak hogy semmi ilyesféléről nem lehetett szó, de úgy tetszett neki, hogy ő nála még a külső formáknak is minden tekintetben eltérőknek kell lenniök a mások életének külső formáitól. És ime, most egyszerre az ő házasélete is nemcsak hogy nem alakult valami különösen, hanem ellenkezőleg, ugyanazokból a jelentéktelen apróságokból rakódott össze, a melyeket annakelőtte annyira lenézett, s a melyek most akarata ellenére is olyan szokatlan és minden kétséget kizáró jelentőségre tettek szert. És kezdte átlátni, hogy mindezeknek az apróságoknak az elintézése korántsem oly könnyű, mint a minőnek ez annakelőtte látszott. Mindamellett, hogy Levin azt hitte, hogy a legtisztább fogalmai vannak a házaséletről, ő is, mint a férfiak általában, a házaséletet szinte önkéntelenül pusztán a szerelem gyönyörűségeként fogta föl, a melynek semmi se szabad, hogy az útjába álljon, s a melytől az aprólékos gondoknak nem szabad az embert elvonniok. Neki, az ő felfogása szerint, nem volt egyéb föladata, mint dolgozni s a munka után a szerelem boldogságában megpihenni. A feleségének pedig: magát szerettetni. De arról, mint a férfiak általában, ő is megfeledkezett, hogy a feleségének is kell dolgoznia. S valósággal elcsodálkozott azon, hogy' volt képes ez a poétikus, bájos Kiti házasságának nemcsak első heteiben, de mindjárt legelső napjaiban az asztalkendőkkel, a bútorokkal, a vendégeknek szánt derekaljakkal, tálczákkal, a szakácscsal, az ebéddel stb. törődni és foglalkozni. Már vőlegénykorában megrőkönyödött attól a határozottságtól, a melylyel Kiti a külföldi utazásról lemondván, a mellett kardoskodott, hogy falura menjenek, mintha már akkor tudta volna, hogy mire van szükség, s tudott volna a szerelmen kívül más egyéb mellékes dolgokkal is törődni. Ez már akkor is bántotta őt, valamint hogy ezek az aprólékos gondok és törődések most sem igen voltak ínyére. De látta, hogy ennek úgy kell lenni. És ő, mert szerette Kitit, nem tudott nem örülni ezen a gondosságon, bárha nem tudta, hogy mire való és olykor még gúnyolódott is rajta. Mosolygott, mikor látta, hogy' rendezgeti a Moszkvából hozott bútorokat, mint rendezte el újra a maga és az ő szobáját, hogy' rakta föl a függönyöket, hogy' osztotta be a helyiségeket a vendégek és Dolli számára, hogy' jelölte ki új komornájának a szobáját, hogy' rendelte meg az ebédet a vén szakácsnál, hogy' jutott ellentétbe Mihajlovna Agafjával, a kit elmozdított az éléskamra mellől. Látta, hogy az öreg szakács csak mosolygott, a mint avatatlan és lehetetlen parancsait hallgatta; látta, hogy Mihajlovna Agafja, a fiatal asszonynak az éléskamrára vonatkozó újabb rendelkezéseit hallván, kétkedően és szeliden csóválta a fejét; látta, hogy Kiti rendkívül kedves volt, a mikor kaczagva és sírva odajött hozzá és elpanaszolta, hogy Masa megszokta Mihajlovna Agafját tekinteni a ház úrnőjének, s így ő rá nem hallgat senki. Mindezt nagyon kedvesnek, de egyúttal furcsának is találta, s úgy gondolta, hogy mégis csak jobb volna, ha ez nem így volna.

Levin nem ösmerte a változásnak azt az érzését, a mely most Kitit elfogta, mikor az után, hogy otthon, ha olykor egy kis kvaszos káposztára vagy csemegére fájt a foga, s egyikhez se juthatott hozzá, most egyszerre rendelhetett, a mit akart, garmadaszámra vásárolhatta össze a

csemegét, kiadhatott annyi pénzt, a mennyit csak akart és rendelhetett olyan pástétomot, a milyenre csak kedve kerekedett.

Most örömmel ábrándozott Dolli és a gyermekek eljöveteléről, különösen azért, mert minden gyermek számára megrendelhette azt a süteményt, melyet az szeretett, s mert tudta, hogy Dolli méltányolni fogja az ő összes újításait. Maga se tudta, hogyan és miért, de a háztartás ellenálhatatlanúl vonzotta. Ösztönszerűleg érezvén a tavasz közeledtét, és tudván, hogy még rossz napok is fognak virradni rá, építgette a fészkét, a hogy' tudta, és sietett a fészekrakással együtt azt is megtanulni, hogy' kell voltaképpen fészket rakni.

Kitinek ez az aprólékos gondossága, mely annyira ellentétben állott Levinnek az első idők magasztos boldogságáról táplált ideáljával, volt egyike az ő csalódásainak; de ugyanez a kedves gondosság, a melynek a lényegét nem értette, de a melyet lehetetlen volt nem szeretnie, volt egyúttal az új ingerek közül is egyike a legerősebbeknek.

A másik csalódás és egyúttal inger voltak a czívódások. Levin el se tudta képzelni, hogy közte és a felesége közt valaha is a gyöngéd, tisztelettel és szeretettel teljes viszonyon kívül más is lehessen, és ime, mindjárt az első napokban úgy összekaptak, hogy Kiti a szemére vetette, hogy nem szereti őt, csak magamagát, sírva fakadt és ide s tova kapkodott a kezeivel.

Ez az első összekoczczanásuk abból származott, hogy Levin elment az új majorba, s egy félórával tovább maradt el, mert a rövidebb úton akarván hazatérni, eltévedt. Útközben csakis ő rá, a szerelmére, kettőjük boldogságára gondolt, s minél jobban közeledett hazafelé, annál jobban lobogott benne ez az iránta való gyöngédség. Ugyanolyan, sőt még annál is erősebb érzéssel rohant be a szobába, mint a minővel annak idején Scserbaczkijék házába ment, hogy a kezét megkérje. S ime, egy sötét és feleségénél addig soha nem látott kifejezésű arcz fogadta. Meg akarta őt csókolni; Kiti eltaszította.

- Mi lelt?

- Úgy látszik, jó kedved van... - kezdte Kiti, miközben iparkodott nyugodt maradni, de egyúttal gúnyos is lenni.

De alig hogy kinyitotta a száját, az esztelen féltékenységnek s mindannak, a mi csak őt ez alatt a félóra alatt, a melyet mozdulatlanúl az ablak mellett ülve töltött el, gyötörte, keserű szemrehányásai törtek ki belőle. Levin csak most értette meg teljesen azt, a mit akkor, mikor őt az esküvő után a templomból kivezette, nem volt képes megérteni. Most értette meg, hogy Kiti nemcsak hogy közel áll hozzá, de hogy most már azt se tudja voltaképpen, hol végződik Kiti és hol kezdődik ő. Megértette ezt a meghasonlásnak abból a gyötrelmes érzéséből, mely ebben a pillanatban erőt vett rajta. Az első pillanatban megsértődött, de a következőben már úgy érezte, hogy ő nem sértődhetik meg általa, mert hiszen Kiti és ő: egy. Az első pillanatban olyasvalamit érzett, a mit az az ember érezhet, a ki hátulról egyszerre erős ütést kapván, bosszankodva és bosszúvágytól eltelve megfordul, hogy a bűnöst felfedezze, s meggyőződik róla, hogy ő maga ütötte meg magát véletlenűl, hogy nincs kire haragudnia, s hogy ki kell állni s meg kell próbálni csillapítani a fájdalmat.

Azontúl soha ilyen erővel nem érezte ezt, de most, az első alkalommal sokáig nem tudott magához térni. A természetes érzés azt kívánta tőle, hogy magát igazolja, őt pedig a hibájára figyelmeztesse; de őt a hibájára figyelmeztetni annyi lett volna, mint még jobban fölingerelni, s azt a szakadást még nagyobbá tenni, a mely az egész bajt okozta. Egy általánosan szokásos érzés arra csábítgatta, hogy a hibát magáról elhárítván, ő rá tolja; egy másik, sokkal erősebb érzés azonban arra nógatta, hogy a szakadást gyorsan, a lehető leggyorsabban, mielőtt még nagyobbra nőne, betömje. Egy ilyen méltatlan vád súlyát kínos volt elviselnie, de magát kimagyarázván, ezáltal neki fájdalmat okozni, még rosszabb. Mint az az ember, a kit félálomban valami fájdalom gyötör, iparkodott kitépni és eldobni magától azt a fájó pontot, de fel-

ocsúdván, érezte, hogy az a fájó pont - ő maga. Így tehát csak arra kellett törekednie, hogy a fájdalmat elviselje, s ezt iparkodott is megcselekedni.

Kibékültek. Kiti, bár nem vallotta be, de tudatára ébredt a hibájának, gyöngédebb kezdett lenni iránta, s így mindaketten élvezték a visszahódított szerelem boldogságát. Ez azonban nem akadályozta meg azt, hogy ezek az összekoczczanások ismétlődjenek, még pedig meglehetősen gyakran, s a legváratlanabb s a legjelentéktelenebb okokból. Ezek az összekoczczanások gyakran abból származtak, mert nem tudták még, hogy mindenikükre nézve mi a fontos, valamint abból, hogy az első időben mindaketten sokszor voltak rosszkedvűek. Ha egyikük jó, a másik pedig rossz kedvében volt, ez nem zavarta meg a békét, de ha történetesen mindaketten rosszkedvűek voltak, akkor még jelentéktelenségüknél fogva olyan érthetetlen okokból is származtak összekoczczanások, hogy később maguk se tudták, vajon min kaptak össze. Igaz, hogy a mikor meg mindaketten jókedvűek voltak, akkor a boldogságuk és életörömük szinte megkétszereződött. De azért eleinte mégis nehéz napjaik voltak.

Ebben az első időben különös erővel érezték azt a feszültséget, mely olyan volt, mintha mindakét végén rángatták volna azt a lánczot, mely őket egymással összekötötte. Egyáltaljában a mézeshetek, vagyis a házasságukat követő első hetek, a melyektől Levin hagyományosan oly sokat várt, nemcsak hogy mézesek nem voltak, hanem mindkettőjük emlékezetében mint életüknek legsúlyosabb és legmegalázóbb időszaka maradtak meg. Későbbi életükben mindaketten egyformán igyekeztek emlékükből ennek a beteges korszaknak, a melyben mind a ketten csak nagy ritkán voltak rendes kedélyállapotban, csak nagy ritkán voltak ők maguk, csunya és szégyenletes körülményeit kitörölni.

Csak házasságuk harmadik hónapjában, mikor Moszkvából, a hol egy hónapot töltöttek, visszatértek, kezdett az életük nyugodalmasabb lenni.

XV.

Éppen visszatértek volt Moszkvából, és örültek a magányosságuknak. Levin ott ült a szobájában az íróasztala mellett és írt. Kiti abban a sötét lilaszínű ruhában, a melyet eleinte viselt s most újra elővett, s a mely különösen kedves és emlékezetes volt rá nézve, ott ült a pamlagon, ugyanazon az ócska bőrpamlagon, mely már Levin nagyapjánál és apjánál is ott állott a szobában, s egy broderie anglaise-en dolgozott. Levin gondolkozott és írt, de azért szüntelenül és örömmel eltelve érezte a felesége jelenlétét. Sem a gazdaságával, sem a könyvével való foglalkozást nem hagyta abba, a melyben egy új gazdasági rendszer alapjait akarta kifejteni; de a mily kicsinyeknek és jelentékteleneknek látszottak előtte ezek a teendők és eszmék azelőtt ahhoz a sötétséghez képest, mely az egész életét elborította, épp oly jelentékteleneknek és kicsinyeseknek találta azokat most a mellett a boldogság mellett, a mely ragyogó világossággal árasztotta el jövendő életét. Folytatta a munkáját, de érezte, hogy figyelmének a súlypontja most egészen máshova ment át, s hogy ennek következtében most egészen másként és sokkal tisztábban látta a dolgokat. Azelőtt ez a munka menedékhely volt neki az élet elől. Azelőtt úgy érezte, hogy e nélkül a munka nélkül nagyon is komor volna az élete. Most pedig azért volt szüksége erre a foglalkozásra, hogy az élete ne legyen túlságosan egyformán derült. Mikor most megint előszedte az írásait, s átolvasta, a mit eddig írt, megelégedéssel tapasztalta, hogy a kérdés megérdemli, hogy tovább is foglalkozzék vele. Régebb eszméi közül nem egy fölöslegesnek vagy túlzottnak tűnt föl előtte, de viszont sok hézagnak is a nyomára jött, a mint az egész kérdést az emlékezetében újra fölfrissítette. Most egy új fejezetet írt, mely Oroszországban a földmívelés kedvezőtlen helyzetének az okait tárgyalta. Kimutatta, hogy Oroszország szegénysége nem pusztán a földtulajdon szabálytalan elosztásából s a helytelen

rendszerből származik, hanem hogy nagy része van benne az Oroszországban az utolsó időben szinte természetellenesen fejlődött külső czivilizácziónak, különösen a közlekedési utaknak és vasútaknak, a melyek a városokban való centralisatiót vonták maguk után, továbbá a fényűzésnek s evvel kapcsolatban a földművelés rovására kifejtett gyáriparnak, hitelnek és az utóbbi hűséges kísérőjének: a tőzsdejátéknak. Úgy tetszett neki, hogy az állam gazdagságának a természetes fejlődése mellett ezek a jelenségek csak akkor lépnek föl, a mikor a földművelésre már jelentékeny gondot fordítottak, s mikor a földművelést szabályos, vagy legalább is határozott körülmények közé juttatták; hogy az ország gazdagságának egyenletesen, s a mi a fő, úgy kell gyarapodnia, hogy a gazdagság egyéb ágai ne előzzék meg a földművelést: hogy a földművelés bizonyos állapotának megfelelően szükséges, hogy a közlekedési útak is rendelkezésre álljanak és hogy a földeknek nálunk uralkodó egyenlőtlen kihasználása mellett azok a vasútak, a melyek nem gazdasági, hanem politikai szükségességnek köszönik a létüket, koraiak, s a helyett, hogy kezére játszanának a földművelésnek, - a mint várták, - azt megelőzvén, s az ipar és a hitel fejlődését előmozdítván, csak hátráltatják, és, hogy éppen azért, valamint az élő testben egyik szervnek a fejlődése csak hátráltatná az általános fejlődést, éppen úgy Oroszország gazdagságának a fejlődésében a hitel, a közlekedési útak, s a gyári tevékenység fokozása, a melyekre Európának, a hol azok időszerűek, föltétlenül szüksége van, nálunk csak kárt okoztak, mert háttérbe szorították a legégetőbb napi kérdést, a földművelés szervezését.

Mialatt ő írta a magáét, Kiti azon tűnődött, hogy milyen természetellenesen figyelmes volt az ura a fiatal Csarszkij herczeg iránt, a ki elutazásuk előtt való este nagyon is tapintatlan modorban udvarolt neki. „Lám, féltékenykedik, - gondolta magában. - Istenem! Milyen kedves és milyen butácska. Féltékeny reám! Pedig ha tudná, hogy azok mind csak olyanok nekem, akár Pjotr, a szakács, - gondolta magában s még saját maga előtt is furcsa érzéssel nézte Levin tarkóját és vörös nyakát. - Bár sajnálom őt a munkájában megzavarni (de hiszen ráér!) meg kell néznem az arczát; vajon érzi-e most, hogy őt nézem? Akarom, hogy megforduljon... Akarom, nos hát!” - s még tágabbra nyitotta a szemeit, evvel is fokozni akarván tekintetének a hatását.

- Igen, minden nedvet magukba szívnak, és hazug fényt adnak, - mormogta Levin s abban hagyta az írást, és megérezvén, hogy Kiti nézi és mosolyog is rá, hátrafordúlt.

- Mi az? - kérdezte mosolyogva és fölkelt.

„Hátranézett”, - gondolta magában Kiti.

- Semmi, csak azt akartam, hogy megfordúlj, - mondotta s ránézett, iparkodván kisütni, vajon bosszankodik-e vagy sem, a miért megzavarta.

- No lásd, milyen jól megvagyunk így kettecskén! Már mint én, - mondotta Levin a boldogság sugárzó mosolyával, s odalépett Kitihez.

- Én olyan jól érzem magamat! Nem is megyek többé sehová, különösen Moszkvába nem.

- Ugyan mire gondoltál?

- Én? Arra gondoltam... De nem, nem... menj és írj, ne szórakozzál, - mondotta Kiti az ajkait csucsorítva, - nekem is dolgom van, ki kell vágnom ezeket a lyukakat.

Fogta az ollót s elkezdett vagdosni.

- Ugyan mondd meg, mire gondoltál? - szólott s oda ült mellé, és figyelmesen nézte az olló köralakú mozdúlatait.

- Hogy mire gondoltam? Moszkvára, a te nyakadra.

- De hogy' is jutok én ilyen boldogsághoz? Ez szinte természetellenes. Nagyon is szép, - suttogta és megcsókolta a kezét.

- Nekem meg ellenkezőleg, annál szebb, minél természetesebb.

- De ni, itt egy kis fürtöcskéd van, - szólott, óvatosan elfordítván a fejét. - Fürtöcskéd. Lásd, itt ni. De nem, nem, gyerünk dolgozni.

A munka azonban már nem igen ment, s mind a ketten, mint a bűnösök, elugrottak egymástól, mikor Kuzjma bejött jelenteni, hogy a tea az asztalon van.

- Hát a városból már megjöttek? - kérdezte Levin Kuzjmától.

- Éppen most jöttek meg, most szedik ki a holmit.

- Gyere mielőbb, - szólott Kiti a szobából kilépve, - mert különben nélküled olvasom el a leveleket. Majd aztán négykézre is játszunk.

Egyedűl maradván, elrakta a füzeteit az uj portefeuillebe, melyet Kiti vett neki, s megmosta a kezeit az új mosdótálban s az azzal együtt a szobába került új készségekkel. Levin elmosolyodott a gondolatain és elégedetlenül csóválta a fejét; valami, a megbánáshoz hasonló érzés gyötörte. Valami szégyenletes elkényeztetettség volt az ő mostani életében. „Nem jól van így ez az élet, - gondolta magában. - Innen-onnan három hónapja, hogy semmit se csinálok. Tán ma esett meg először, hogy komolyan munkához láttam, és mi lett a vége? Alig, hogy elkezdtem, abban hagytam. Még a szokott dolgaimat is elhanyagoltam. A gazdaságnak is alig-alig nézek utána. Hol sajnálom őt egyedül hagyni, hol meg azt látom, hogy unatkozik. Én pedig azt hittem, hogy a házasság előtt az élet, magában véve nem is számít, s hogy csak azután kezdődik az igazi élet. És íme, nemsokára három hónapja, s én soha ilyen léhán és haszontalanúl nem töltöttem az időt. Nem, ez nem mehet így tovább, hozzá kell látni végre. Ő persze nem tehet róla. Ő neki nem lehet ezért szemrehányást tenni. Nekem kellett volna erősebbnek lennem, s jobban megőriznem férfias függetlenségemet. No, de hiszen hozzá lehet ehhez még szokni, s őt is ki lehet oktatni... Természetes, hogy ő nem tehet róla", - mondotta magában.

Csakhogy bajos dolog ám az, hogy az elégedetlen ember, azért, a miért elégedetlen, ne tegyen szemrehányást senkinek és különösen annak, a ki hozzá legközelebb áll. És Levin úgy homályosan a fejébe vette, hogy Kiti ugyan nem hibás a dologban (hibás ő semmiben se lehet), de hibás a nevelése, mely nagyon is frivol és felületes („ez a bolond Csarszkij: Kiti, tudom, el akarta őt utasítani, de nem tudta"). A ház körüli teendők iránt való érdeklődésen kívül (ez megvan benne), az öltözködésén és a broderie anglaise-en kívül semmi más, komolyabb érdeklődés nincsen benne. Sem a maga dolgai iránt, sem a gazdaság, sem a parasztok, sem a zene iránt, - a melyben pedig elég erős, - sem az olvasás iránt. Nem csinál semmit s azért mégis teljesen meg van elégedve. Levin úgy magában elítélte ezt, s még sem értette meg, hogy Kiti most arra a munkakörre készűlt elő, a melynek el kellett rá következnie, s a melyben majd az ura feleségének, a ház asszonyának s gyermekei táplálójának és nevelőjének kell lennie egy személyben. Nem értette meg azt, hogy Kiti ezt ösztönszerüleg megérezte, s erre a nagy munkára készülvén, nem tett magának szemrehányást a gondtalanság és a szerelmi boldogság pillanataiban, a melyeket most vídáman élvezett, miközben jövendő fészkét építgette.

XVI.

Mikor Levin fölment, felesége ott ült az új ezüst szamovár s az új ezüst teás-készlet mellett, s miután az öreg Mihajlovna Agafját egy csésze tea mellé odaültette a kis asztalkához, Dolli levelét olvasgatta, a kivel állandó és sűrű levelezésben állott.

- Lám, a maga asszonykája ideültetett, rám parancsolt, hogy üljek ide mellé, - mondotta Mihajlovna Agafja, és szívélyesen mosolygott Kitire.

Mihajlovna Agafjának ezekből a szavaiból Levin egy drámának a megoldását olvasta ki, mely az utóbbi időben játszódott le közte és Kiti között. Látta, hogy annak az elkeseredésnek ellenére is, a melyet a ház új asszonya Mihajlovna Agafjának az által okozott, hogy a háztartás gyeplőjét a kezéből kivette, Kiti mégis diadalmaskodott rajta, és megszerettette véle magát.

- Itt van, elolvastam egy leveledet, - mondotta Kiti, egy helyesírási hibáktól hemzsegő levelet nyújtván felé. - Ez, úgy látszik, a bátyádnak attól az asszonyától való... - mondotta. - Nem olvastam el. Ez az enyimektől és Dollitól jött. Képzeld csak! Dolli elvitte Grisát és Tanyát egy gyermekbálra Szarmatszkijékhoz; Tanya marquise-nak volt öltözve.

De Levin nem is hallgatott rá; elpirúlva fogta Nikolajevna Máriának, Nikoláj bátyja volt kedvesének a levelét és elkezdte olvasni. Ez már a második levél volt tőle. Az elsőben Nikolajevna Mária azt írta, hogy Nikoláj minden ok nélkül elűzte őt magától, s megható naivsággal hozzátette, hogy bár most megint nagy nyomorban van, még sem kér, nem kíván semmit, csak az a gondolat gyötri, hogy Dmitrievics Nikoláj majd elpusztúl nélküle, az ő gyönge egészségével, és arra kérte Levint, hogy legyen egy kis gondja rá. Most aztán egy másik levelet írt. Ráakadt Dmitrievics Nikolájra, megint összement vele lakni Moszkvában, s elkísérte őt egy kormányzósági városba, a hol Nikoláj valami kis állást kapott. De ott összeveszett a főnökével, visszament Moszkvába, útközben pedig annyira rosszúl lett, hogy aligha fog fölgyógyúlni, - írta. „Folyton csak önt emlegeti, de pénze nincs már semmi."

- Olvasd csak, rólad is ír Dolli, - kezdte Kiti mosolyogva, de az ura elváltozott arczkifejezését látva, legott elhallgatott. - Mi lelt? Mi az?

- Azt írja, hogy a bátyám, Nikoláj, halálán van. Utazom hozzá.

Kiti arcza egyszerre elváltozott. Tanya, a kis marquise, Dolli, mind kimentek a fejéből.

- Mikor utazol? - kérdezte.

- Holnap.

- Én is veled megyek, lehet? - mondotta Kiti.

- Kiti! Mit jelentsen ez? - kérdezte szemrehányólag.

- Hogy' mit? - szólott, megsértődvén az által, hogy Levin olyan kegyetlenül, szinte bosszúsan fogadja az ajánlatát. - Miért ne mehetnék én is? Ne félj, nem foglak zavarni. Én...

- Én azért megyek, mert a bátyám haldoklik, - mondotta Levin. - Ugyan miért mennél...

- Miért? Ugyanazért, a miért te.

„Még ebben a reám nézve annyira fontos pillanatban is csak arra gondol, hogy unatkozni fog egyedűl". - gondolta Levin. S ez az ürügy, egy ilyen fontos ügyben, megharagította.

- Ez lehetetlen, - jelentette ki szigorúan.

Mihajlovna Agafja látván, hogy czivódás lesz a dologból, csöndesen letette a csészéjét és kiment. Kiti észre se vette. Az a hang, a melyen az ura az utolsó szavakat mondta, mélyen sértette, különösen az által, hogy Levin nyilván nem hitte el neki azt, a mit mondott.

- Én meg azt mondom neked, hogy ha te mégy, én is veled megyek, föltétlenül megyek, - felelt Kiti szaporán és haragosan. - Mért volna lehetetlen? Hogy' mondhatsz olyat, hogy lehetetlen?

- Azért, mert az Isten tudja, hová, milyen utakon és fogadókon át kell menni... Aztán meg csak terhemre volnál, - mondotta Levin, iparkodván megőrizni a hidegvérét.

- Éppenséggel nem. Nekem nincsenek igényeim. A hova te elmehetsz, oda én is...

- Már csak azért se jöhetsz, mert ott van az a nő, a kivel te nem érintkezhetel.

- Én semmit se tudok, de nem is akarok tudni arról, hogy ki és mi van ottan. Én csak azt tudom, hogy az uram bátyja haldoklik, s hogy az uram utazik hozzá, és én is elmegyek az urammal, azért, hogy...

- Kiti! Ne vedd rossz néven. De gondold meg, hogy ez a dolog annyira fontos, hogy nekem nagyon fájdalmas volna az a gondolat, hogy te gyöngeségednek az érzését kevered bele, s nem akarsz egyedül maradni. Ám, ha unatkozol egyedül, menj el Moszkvába.

- Lám, te *mindig* csak rossz és alávaló gondolatokat tételezel föl rólam, - mondotta a keserűség és a harag könnyeivel a szemében. - Én semmit sem akarok, nincs itt szó semmiféle gyöngeségről... - Én úgy érzem, hogy kötelességem az uram mellett lenni, mikor bánata van, de te csak szándékosan fájdalmat akarsz okozni nekem és nem akarod ezt megérteni...

- Nem, ez rettenetes. Olyan az ember, akár a rab! - kiáltott föl Levin s nem tudván tovább uralkodni a haragján, fölugrott. De még abban a pillanatban érezte, hogy magamagát találta.

- Akkor hát minek nősültél meg? Most szabad volnál. Minek nősültél, ha most bánod? - mondotta Kiti fölugorva és kiszaladt a fogadó-szobába.

Mikor utána ment, Levin könnyek között, zokogva találta őt.

Elkezdett beszélni, iparkodván megtalálni azokat a szavakat, a melyek, ha nem is győznék meg, legalább lecsillapítanák. De Kiti rá se hallgatott és nem nyugodott bele semmibe. Levin lehajolt hozzá és megfogta szabadkozó kezét. Megcsókolta előbb a kezeit, azután a haját, majd megint a kezét, de Kiti csak hallgatott. Mikor aztán mind a két kezével megfogta az arczát és rászólt: „Kiti", - egyszerre magához tért, sírva fakadt és megbékült.

Elhatározták, hogy másnap együtt utaznak. Levin azt mondta a feleségének, hogy elhiszi neki, hogy csak azért akart vele menni, hogy a segítségére legyen, belátta, hogy abban, ha Nikolajevna Mária ott van a bátyja mellett, semmi megbotránkoztató nincsen; de azért a lelke fenekén se magával, se vele nem volt megelégedve. Vele azért nem, mert nem tudta rászánni magát arra, hogy mikor szükség volt rá, őt egyedül eleressze, (s milyen furcsán érintette, mikor meggondolta, hogy ő, a ki nem is olyan régen el se tudta hinni azt a boldogságot, hogy Kiti őt szereti, most boldogtalannak érezte magát azért, mert nagyon is szereti!), magával pedig azért, mert nem volt elég ereje keresztül vinni az akaratát. De még kevésbbé tudott a lelke fenekén egyetérteni vele abban, hogy neki semmi köze ahhoz a nőhöz, a ki ott van a bátyja mellett, és borzadással gondolt az ebből esetleg származható összekocczanásokra. Már egymagában az, hogy az ő felesége, az ő Kitije, egy szobában lesz avval a nővel, az undor és a réműlet borzadásával töltötte el őt.

XVII.

A kormányzósági városnak az a fogadója, a melyben Levin Nikoláj feküdt, egyike volt azoknak a kormányzósági fogadóknak, a melyek új és tökéletes minták után, a tisztaságra, a kényelemre, sőt a külső csínra irányuló legjobb szándékkal épülnek, de a melyek a közönség révén, a mely őket látogatja, rendkívüli gyorsasággal vedlenek át piszkos kurta-kocsmákká, mind a mellett igényt tartván a korszerű tökéletességre, s éppen ennek az igénynek a révén még sokkal rosszabbak, mint a régi, egyszerűen csak piszkos fogadók. Ez a fogadó már belejutott volt ebbe az állapotba; az a mocskos egyenruhába bújtatott katona, a ki az ajtóban czigarettázott és a kapus szerepét játszotta, a léghuzatos, sötét és kellemetlen vas-lépcső, a pecsétes frakkban bizalmaskodó pinczér, a közös étterem, az asztal közepén díszelgő poros viasz-bokrétával, a nagy por, piszok és rendetlenség mindenfelé, s evvel együtt az az újszerű és öntudatos, bizonyos tekintetben a vasutas világra emlékeztető éber pontosság, mely a fogadóban tapasztalható volt, Levinékben, fiatal házaséletük után, a legnyomasztóbb érzést keltették, különösen az által, hogy az a hazug benyomás, a melyet a fogadó keltett, sehogyan se fért össze avval, a mi benne reájuk tényleg várakozott.

Mint mindig, most is, miután arra a kérdésre, hogy milyen árú szobát kívánnak, megfeleltek, az sült ki, hogy egyetlen valamirevaló szoba se volt kapható: az egyikben egy vasúti ellenőr, a másikban egy moszkvai ügyvéd, a harmadikban egy Asztafjeva nevű, vidékről érkezett herczegnő lakott. Nem volt más kapható, mint egy ronda szoba, a mely mellett - mint kilátásba helyezték - estére egy második is meg fog ürűlni. Bosszankodván a feleségére, még pedig azért, hogy a mitől tartott, az csakugyan bekövetkezett, hogy tudniillik a megérkezés pillanatában, a mikor összeszorúlt a szíve arra a gondolatra, hogy mi lesz a bátyjával, előbb ő vele kellett törődnie, a helyett, hogy egyenesen a bátyjához siethetett volna, Levin bevezette őt a számukra kijelölt szobába.

- Csak menj, menj! - mondotta Kiti, félénk és bűnbánó pillantást vetvén rá.

Levin némán kilépett az ajtón s ott összeakadt Nikolajevna Máriával, a ki már értesült a megérkezéséről, de nem mert benyitni hozzá. Most is szakasztott olyan volt, a milyennek Moszkvában látta: ugyanaz a gyapjúruha, ugyanazok a meztelen karok és nyak, s ugyanaz a kedélyesen ostoba, valamelyest teltebb, ragyás arcz.

- Nos, mi az? Hogy' van? Hm?

- Nagyon rosszúl. Föl se kel többé. Folyton csak önt várja. Ö... Ön... a feleségével van itt...

Levin az első pillanatban nem értette, mitől zavarodott meg annyira, de Mária legott kimagyarázta.

- Megyek, leszaladok a konyhába, - szólott. - Nagyon fog örülni. Már hallotta, és ösmeri is őt, még külföldről, jól emlékszik rá.

Levin rájött, hogy a feleségét érti, s nem tudta, mit feleljen.

- Gyerünk, gyerünk! - mondotta.

De alig, hogy megmozdúlt, kinyílt a szoba ajtaja és Kiti kipillantott rajta. Levin elpirult, a szégyentől is, a feleségére való bosszankodástól is, a ki magát és őt is ilyen súlyos helyzetbe juttatta; de még jobban elpirúlt Nikolajevna Mária. Egészen összeesett, könnyekig elpirúlt, s mindkét kezével a kendőjéhez kapva, piros ujjaival elkezdte a széleit tépdesni, nem tudván, mit mondjon és mitévő legyen.

Az első pillanatban Levin a mohó kíváncsiságnak a kifejezését látta abban a pillantásban, a melylyel Kiti ezt a reá nézve érthetetlen és förtelmes nőt nézte; de ez csak egy pillanatig tartott.

- Nos hát, mi van? Hogy' van? - fordúlt oda előbb az urához, majd ő hozzá.

- De hiszen nem lehet itt a folyosón tárgyalni! - mondotta Levin, bosszús pillantást vetvén egy úrra, a ki éppen akkor, akár csak otthon lett volna, kongó léptekkel ment végig a folyosón.

- No, jöjjön be hát, - szólt Kiti Nikolajevna Máriához fordúlva, a ki valamelyest összeszedte magát; de mikor az ura ijedt arcát megpillantotta, legott hozzátette, - vagy menjen, menjen s küldjön be majd értem, - s visszament a szobájába. Levin pedig sietett a bátyjához.

Arra semmiképpen se volt elkészülve, a mit a bátyjánál látott és érzett. Arra számított, hogy az önámításnak ugyanabban az állapotában találja majd a bátyját, a mely, - mint hallotta, - a tüdővészes embereknél oly gyakori, s a mely annyira meglepte volt őt az őszszel, a mikor a bátyja meglátogatta. Arra számított, hogy a közelgő halál physikai előjelét még határozottabb formában fogja rajta látni, nagy gyöngeséget, nagy soványségot, de azért mégis úgy nagyjából ugyanazt az állapotot fogja tapasztalni. Arra számított, hogy ő maga is a szeretett bátyja elvesztése fölött érzett szánalomnak s a haláltól való irtózásnak ugyanazt az érzését fogja érezni, mint akkor, csak valamivel nagyobb mértékben. S minderre el is volt készülve; de egészen mást talált.

Egy ronda, kis szobában, melynek mázolt falai le voltak köpdösve, a melynek vékony közfala mögűl beszélgetés hallatszott, a tisztátalanság fojtó bűzével telt levegőben egy a faltól elhúzott ágyban feküdt egy takaróval leborított emberi test. A test egyik karja ott volt a takaró fölött, s ennek a karnak óriási, gereblyéhez hasonló kezefeje megfoghatatlan módon oda volt erősítve egy hosszú és vékony, az elejétől a közepéig egyforma szárhoz. A feje oldalvást hevert a párnán. Levin csak a halántékain levő verejtékes, gyér haját, és síma, szinte áttetsző homlokát látta.

„Lehetetlen, hogy ez a borzalmas test a bátyám, Nikoláj legyen", - gondolta Levin. De közelebb lépett, megpillantotta az arcát, s lehetetlen volt tovább kételkednie. Arcának minden szörnyű elváltozása mellett is, elég volt rápillantania ezekre az ő reá emelt élénk szemekre, észrevennie a kúszált bajusz alatt ajkainak könnyed mozgását, hogy rájöjjön arra a szörnyű igazságra, hogy ez a holttest csakugyan az ő még élő bátyja volt.

A csillogó szemek szigorúan és szemrehányólag néztek a belépő testvérre. És ez a pillantás legott eleven kapcsolatot hozott létre az élők közt. Levin tüstént kiérezte a pillantásából a szemrehányást és szinte szégyelte, bánta a maga boldogságát.

Mikor Konsztantin megfogta a kezét, Nikoláj elmosolyodott Ez a mosoly gyönge, alig észrevehető volt, s a szemek szigorú kifejezésén nem változtatott semmit.

- Nem számítottál rá, hogy ilyen állapotban fogsz találni, - nyögte ki nagy nehezen.

- Bizony... nem, - szólt Levin a szavakba belezavarodva. - Miért is nem tudattad velem előbb, az esküvőm idejében? Mindenfelé kutattam utánad.

Beszélnie kellett, nehogy hallgassanak, de nem tudott mit mondani, annyival is inkább, mert a bátyja semmit se felelt, csak nézett, s le nem vévén róla a szemeit, nyilván minden egyes szónak a jelentőségét fürkészte. Levin közölte a bátyjával, hogy a felesége is eljött vele. Nikoláj örömét fejezte ki, de azt mondta, fél, hogy megijeszti őt az állapotával. Elhallgattak. Nikoláj egyszerre megmozdúlt s elkezdett beszélni. Levin az arczkifejezése után valami különösen fontosat és jelentőségteljest várt, de Nikoláj csak az egészségéről beszélt. Vádolta az orvosát, sajnálta, hogy nincs mellette az a bizonyos hírneves moszkvai orvos, és Levin látta rajta, hogy még mindig remél.

Levin a hallgatás első pillanatát fölhasználva, fölkelt, ha csak egy pillanatra is, meg akarván szabadúlni ettől a gyötrelmes érzéstől s azt mondta, elmegy s elhozza a feleségét.

- No jó, én meg azalatt kitisztogattatok itt. Roppant nagy a piszok, s azt hiszem, a büdösség is. Masa! Takaríts össze egy cseppet, - nyögte ki nagy nehezen a beteg. - S ha kitakarítottál, menj ki, - tette hozzá kérdő pillantást vetve az öcscsére.

Levin nem felelt semmit. A folyosóra lépve, megállott. Azt mondta volt neki, hogy elhozza a feleségét, de most, hogy számot vetett avval az érzéssel, mely gyötörte, elhatározta, hogy ellenkezőleg, iparkodni fog őt rábeszélni, hogy ne menjen be a beteghez. „Mit kínozza magát, úgy, mint én?" - gondolta magában.

- Nos, mi újság? Hogy' van? - kérdezte Kiti ijedt arczczal.

- Óh, ez borzasztó, rettenetes! Minek is jöttél velem! - szólt Levin.

Kiti pár pillanatig hallgatott s bátortalanúl, szánakozva nézett az urára; azután oda lépett hozzá s mindkét kezével belekapaszkodott a karjába.

- Kosztya! Vigy be engem hozzá, tán könnyebb lesz, ha ketten leszünk. Vigy be, csak vigy be hozzá, kérlek, aztán menj ki, - mondotta. - Értsd meg, hogy nekem sokkal inkább nehezemre esik, ha téged látlak s őt nem láthatom. Ott talán neked is segítségedre lehetek, meg neki is. Engedd meg hát, kérlek! - könyörgött az urának, mintha az élete boldogsága függött volna tőle.

Levin kénytelen volt engedni, s miután kissé összeszedte magát, Nikolajevna Máriáról teljesen megfeledkezve, Kitivel együtt bement a bátyjához.

Halk lépéssel s folyton az urát nézve, a ki előtt bátor és résztvevő arczot mutatott, lépett be Kiti a beteg szobájába, s lassan megfordulva, nesztelenül betette maga után az ajtót. Alig hallható lépésekkel oda sietett a beteg ágyához, s úgy állván oda, hogy a betegnek ne kelljen a fejét megfordítania, óriás kezének a vázát legott megfogta az ő üde, fiatal kezével, megszorította, s avval a csak asszonyoknál tapasztalható, nem bántó és részvétteljes elevenséggel elkezdett vele beszélgetni.

- Bár nem ösmertük egymást, de már találkoztunk Sodenben, - mondotta. - Akkor nem igen gondolta, hogy valamikor még a húga leszek.

- Úgy-e, hogy nem ösmert volna rám? - szólott a beteg, már a belépése óta az ajkai körül settenkedő mosolylyal.

- Dehogy is nem, hogyne ösmertem volna meg. Milyen jól tette, hogy értesített bennünket! Nem volt nap, hogy Kosztya ne emlegette volna s ne nyugtalankodott volna miatta.

De a beteg élénksége nem tartott soká.

Kiti még be se' fejezhette, a mit mondani akart, mikor a beteg arczára megint kiült annak az irígységnek a szigorú és szemrehányó kifejezése, a melyet a haldokló ember érez az élő iránt.

- Attól tartok, hogy itt nem igen érezheti magát jól, - szólott s elfordúlván a beteg merev tekintetétől, körül nézett a szobában. - Más szobát kell majd kérni a gazdától, - mondotta az urának, - már csak azért is, hogy egymáshoz közelebb legyünk.

XVIII.

Levin nem tudott nyugodtan nézni a bátyjára s képtelen volt mellette természetesnek és nyugodtnak maradni. Mikor a beteghez belépett, a szeme és a figyelme is önkéntelenül elhomályosult, úgy, hogy nem látta s nem tudta megkülönböztetni a bátyja helyzetének a részleteit. Érezte a rettenetes bűzt, látta a rondaságot, a rendetlenséget, s a kínos helyzetet,

hallotta a sóhajtásait, de úgy érezte, hogy ezen nem lehet segíteni. Esze ágába se jutott az a gondolat, hogy a beteg állapotának a részleteit jobban szemügyre vegye, hogy arra gondoljon, mint fekszik ott a takaró alatt az a test, milyen görbén vannak elhelyezve lesoványodott lábszárai, a keresztcsontja és a háta, nem lehetne-e őt valamivel kényelmesebben elhelyezni, s valamit tenni arra nézve, hogy ha nem is jobban, de legalább kevésbbé rosszúl érezze magát. Hideg borzongás futott végig a hátán, mikor mindezeken a részleteken elkezdett gondolkozni. Minden kétséget kizárólag meg volt győződve, hogy sem a beteg életének a meghosszabbítása, sem szenvedéseinek az enyhítése érdekében, nem lehet semmit se tenni. De az a tudat, hogy ő lehetetlennek tart minden segítséget, fájdalmasan érintette a beteget és elkeserítette. Levinnek ilyenformán még nehezebbé lett a szíve. Ott lenni a beteg szobájában, gyötrelmes volt neki, nem lenni ott, - még rosszabb. És így mindenféle ürügyek alatt szakadatlanúl ki s be járt, képtelen lévén egyedűl maradni vele.

De Kiti éppenséggel nem így gondolkozott, érzett és cselekedett. A beteget látva, megesett a szíve rajta. És ez a szánalom az ő női szívéből egyáltaljában nem a borzadásnak azt az érzését váltotta ki, mint az urából, hanem ellenkezőleg, a cselekvés szükségességének a tudatát és azt a vágyat, hogy a beteg helyzetének minden részletét megösmerje, és neki segítségére legyen. És miután a legkisebb kétség se volt benne az iránt, hogy kötelessége a betegen segíteni, ennek a lehetőségében se kételkedett, és legott munkához is látott. Ugyanazok a részletek, a melyeknek már a puszta gondolata is elrémítette az urát, az ő figyelmét tüstént magukra vonták. Elküldött az orvosért, elküldött a patikába, a magával hozott komornára és Nikolajevna Máriára ráparancsolt, hogy seperjenek ki, mossanak föl, s törölgessék le a port, egyet-mást maga is lemosott, s egyet-mást a takaró alá rejtett. Egyes dolgokat behozatott, másokat kivitetett a betegszobából. Ő maga pedig ismételten bement a szobájába, ügyet se vetve a mellette elmenő vagy vele szembe jövő urakra, lepedőket, párnahajakat, törülközőket és ingeket szedett elő és vitt be a beteg szobájába.

A pinczér, a ki a közös ebédlőben éppen a mérnököknek szolgálta föl az ebédet, többízben bosszús arczczal jelent meg a hívására, de lehetetlen volt kívánságait nem teljesítenie, mert Kiti olyan gyöngéd határozottsággal osztogatta a parancsait, hogy lehetetlen volt előlük kitérnie. Levin mindezt nem helyeselte; nem hitte, hogy ez bármi tekintetben is hasznára váljék a betegnek. De legfőképpen attól tartott, hogy a beteg megharagszik. De, bár látszólag közönyös volt és nem haragudott meg, mégis szégyelte magát, egészben véve pedig mintha érdeklődött volna az iránt, a mit Kiti ott körülötte csinált. Mikor Levin az orvostól, a kihez Kiti küldte el, visszatért s benyitotta az ajtót, a beteget éppen abban a pillanatban találta, a mikor Kiti rendelkezései szerint a fehérneműt váltották rajta. Hátának hosszú, fehér váza a kidülledt lapoczkákkal s kiálló bordákkal és csigolyákkal meztelen volt, s Nikolájevna Mária és egy szolga belegabalyodtak az ing ujjába, s nem tudták a beteg hosszú, lelógó karját beleigazítani. Kiti szaporán betévén Levin után az ajtót, nem nézett oda; de a beteg egyet nyögött, mire Kiti gyorsan odasietett hozzá.

- Gyorsabban hát, - mondotta.

- Ne, ne jöjjön ide, - szólt a beteg bosszúsan, - majd én magam is...

- Mit mondott? - kérdezte Nikolájevna Mária.

De Kiti meghallotta és megértette, hogy a betegnek kellemetlen és restellős volt meztelenűl állani ott előtte.

- Nem nézek oda, nem nézek! - szólott s eligazította az ingújjat. - Nikolájevna Mária, maga meg menjen át a másik oldalra, s igazítsa meg ott, - tette hozzá.

- Ugyan menj csak, kérlek, az útitáskámban van egy kis üveg, - fordult oda az urához, - tudod ott az oldalrekeszben, hozd el, kérlek, addig majd rendbehozunk itt mindent.

Mire Levin a kis üveggel visszajött, a beteget már ágyban találta, s észrevette, hogy minden megváltozott körülötte. A nehéz szagot illatszerekkel vegyes eczet illata váltotta föl, a melyet Kiti kibigygyesztett ajakkal és piros orczáit felfújva szórt szét a szobában egy üvegcsövön át. Pornak híre se volt sehol, s az ágy előtt szőnyeg volt kiterítve. Az asztalon szép sorban állottak a kisebb-nagyobb üvegek, a szükséges fehérnemű és Kiti broderie anglaise munkája. A beteg ágya mellett egy másik asztalon italok, egy gyertya és porok állottak. Maga a beteg megmosdatva és megfésülve, tiszta lepedőn, magasan felrakott párnákon, tiszta ingben, természetellenesen vékony nyaka körül fehér gallérban feküdt, s a reménység új kifejezésével az arczán, a nélkül, hogy a szemeit csak egy pillanatra is levette volna róla, Kitit nézte.

Az orvos, a kit Levin a clubban talált meg és onnan hozott magával, nem volt ugyanaz, a ki Levin Nikolájt kezelte, s a kivel ez nem volt megelégedve. Az új orvos elővett egy csövecskét, körülhallgatta a beteg mellét, megcsóválta a fejét, írt valami orvosságot, s különös részletességgel elmagyarázta előbb azt, hogy' kell bevenni az orvosságot, azután pedig, hogy milyen diétát kell tartani. Nyers vagy nagyon lágy tojást és Selters-vizet ajánlott langyos, forralt tejjel. Mikor az orvos elment, a beteg mondott valamit az öcscsének, de Levin csak az utolsó szavakat értette meg: „a te Katyád", de abból a pillantásból, a melylyel a beteg Kitire nézett, megértette, hogy dicsérte őt. Katyát - a mint őt nevezte - szintén odahívta.

- Máris sokkal jobban vagyok, - suttogta halkan. - Persze, maguknál már régen meggyógyultam volna. Olyan jól érzem magamat! - Megfogta s ajkához emelte Kiti kezét, de mintha attól tartott volna, hogy ez kellemetlen lesz neki, meggondolta a dolgot, leeresztette a kezét s csak megsimogatta. Kiti mindakét kezével megfogta az övét és megszorította.

- Most fektessenek át a baloldalamra, és menjenek aludni, - mondotta.

Senki se hallotta, mit mondott, csak Kiti értette meg. Megértette, mert szüntelenül azon járt az esze, vajon mire is lehetne szüksége.

- A másik oldalára, - szólott az urának, - mindig azon szokott aludni. Fordítsd át te, kellemetlen volna megint a cselédeket hívni. Én meg nem bírom. Maga se bírja? - fordult oda Nikolájevna Máriához.

- Én félek, - felelt Nikolájevna Mária.

Bármily borzalmas volt is Levinre nézve átnyalábolni ezt a szörnyű testet, s megérinteni a takaró alatt olyan helyeket, a melyekről tudni sem akart, mégis alárendelvén magát a felesége akaratának, elszánt arczot csinált, a melyet a felesége már jól ösmert, és kinyújtva a karját, hozzálátott, de minden ereje ellenére is megrőkönyödött ezeknek a kiaszott tagoknak nagy súlyától. Mialatt ő, a nyakán érezvén a beteg iromba, sovány karjainak az ölelését, a testet megfordította, Kiti szaporán és zajtalanúl megfordította a párnákat, megveregette őket s eligazította a beteg fejét és halántékaihoz ismét odatapadt ritkás haját.

A beteg nem eresztette el az öcscse kezét. Levin érezte, hogy csinálni akar valamit a kezével, s húzza azt valahová. Levin szinte megdermedve engedett. A beteg az ajkához emelte a kezét és megcsókolta. Levin összerázkódott a zokogástól, s nem lévén ereje egy szót is szólni, kiment a szobából.

XIX.

„Elrejtetted ezeket a bölcsektől és az értelmesektől, és azokat megjelentetted a kis gyermekeknek", - gondolta magában Levin a feleségéről, mikor aznap este beszélgetett vele.

Levin nem azért gondolt az írás szavaira, mintha magát bölcsnek tartotta volna. Nem tartotta magát bölcsnek, de lehetetlen volt nem tudnia, hogy okosabb a feleségénél és Mihajlovna Agafjánál, s lehetetlen volt nem tudnia azt is, hogy a mikor a halálra gondolt, ezt lelke minden erejével cselekedte. Azt is tudta, hogy sok nagyeszű ember, a kiknek erre vonatkozó gondolatait olvasta volt, szintén gondolkozott erről, s egy századrészét se tudta róla annak, a mit a felesége és Mihajlovna Agafja tudtak. Bármily különböző volt is egymástól ez a két nő, Mihajlovna Agafja és Katya, mint a hogy' őt Nikoláj hívta, s a hogy' most Levin is szólította, ebben az egyben teljesen egyformák voltak. Mindaketten minden kétséget kizárólag tudták, mi az élet és mi a halál, s bár semmiképpen se tudtak volna felelni azokra a kérdésekre, a melyek Levin lelkében fölmerültek, sőt azokat tán meg sem értették volna, egyikük sem kételkedett ennek a jelenségnek a jelentőségében, s nemcsak egymással, hanem az emberek millióival egyetértve, teljes egyformasággal fogták föl a dolgot. Annak, hogy egész határozottsággal tudták, mi a halál, az volt a bizonyítéka, hogy egy pillanatig se habozván, tudták, hogy' kell bánni a haldoklókkal, és nem féltek tőlük. Levin és mások ellenben, bár sok mindenfélét tudtak volna mondani a halálról, még sem ösmerték, mert féltek tőle, és éppenséggel nem tudták, mi a teendő akkor, mikor az emberek haldokolnak. Ha Levin most egyedül lett volna a bátyjával, iszonyattal bámult volna rá, s még nagyobb iszonyattal várt volna, és semmi egyebet nem tudott volna tenni.

Sőt még azt se tudta, mit mondjon neki, hogy' nézzen rá és hogy' járjon-keljen körülötte. Közömbös dolgokról beszélni bántónak tűnt föl előtte, - ez tehát ki volt zárva; a halálról, a sötétről beszélni - szintén nem volt lehetséges. Hallgatni, - szintén. „Ha ránézek, - azt hihetné, hogy fürkészem, hogy félek tőle; ha nem nézek rá, - azt hihetné, másra gondolok; ha lábújjhegyen járok - ez bántaná; ha jól kilépnék - ezt restelném." Kiti pedig nyilván rá se gondolt magára, de nem is volt ideje hozzá; ő csak a betegre gondolt, mert tudott valamit, és ime, jól ment minden. Beszélt magáról is, a házasságáról is, mosolygott, sajnálkozott, gügyösgette őt s a felgyógyulás érdekes eseteit mesélgette neki, s ime ment minden, mint a karikacsapás; tehát csakugyan tudott valamit. Annak a bizonysága, hogy az ő és Mihajlovna Agafja tevékenysége nem volt pusztán ösztönszerű, állatias és meg nem fontolt, az volt, hogy a testi ápoláson, a szenvedések enyhítésén kívül, úgy Mihajlovna Agafja, mint Kiti a haldokló számára még valami, a testi ápolásnál fontosabbat, valami olyant kívántak, a minek a testi állapotokhoz semmi néven nevezendő köze se volt. Mihajlovna Agafja, mikor egy elhalt öreg emberről beszélt, egyebek közt így szólt: „Istennek hála, megáldoztatták, feladták rá az utolsó kenetet, csak mindenkinek ilyen halált adjon az Isten." Éppen így Katya is, a mellett, hogy gondja volt a beteg kisebesedett testrészeire, az italára, mindjárt a legelső napokban meg tudta győzni a beteget az áldozásnak és a halotti szentségek fölvételének a szükségességéről.

Mikor a betegtől éjszakára visszatértek két szobájukba, Levin leült, lehorgasztotta a fejét és nem tudta, mitévő legyen. Arról nem is szólva, hogy se a vacsorára, sem a lefekvésre, sem arra nem gondolt, hogy mit fognak csinálni holnap, még csak beszélni se tudott a feleségével: restelte. Kiti, ellenkezőleg, még a szokottnál is tevékenyebb, a szokottnál is élénkebb volt. Vacsorát rendelt, maga rakta el a holmit, segített az ágyakat megvetni, arról se feledkezvén meg, hogy behintse azokat persa-porral. Olyan lelkesedés, olyan gyors föltalálás volt benne, mely az ütközet, a küzdelem előtt, az élet veszedelmes és elhatározó pillanataiban szokott a férfiakban felbukkanni, olyan pillanatokban, a melyekben a férfi egyszer s mindenkorra tanuságot tesz az értékéről, és arról, hogy a múltja nem volt hiábavaló, hanem készülődés volt ezekre a pillanatokra.

Úgy ment a kezében a munka, mint a gyöngy, s nem volt még tizenkét óra, a mikorra minden tisztán és rendesen ki volt csomagolva, úgy, hogy olyan lett a szoba, mint akár otthon a saját szobái: az ágyak meg voltak vetve, kefék, fésük, tükrök kirakva, és a törülközők kiterítve.

Levin úgy találta, hogy megbocsáthatatlan volna most enni, sőt még beszélni is, és a mellett érezni, hogy minden mozdulata illetlen. Kiti pedig keféket válogatott szét, de mindezt úgy cselekedte, hogy semmi bántó se volt benne.

Enni azért semmit se tudtak, aludni se tudtak, sőt jó sokáig le se feküdtek.

- Nagyon örülök, hogy rávettem, hogy holnap fölvegye a halotti szentségeket, - mondotta Kiti, a mint koftocskában ott ült összehajtható kis tükre előtt, s egy sűrű fésűvel bontogatta lágy és illatos haját. - Én ugyan még nem láttam soha, de tudom, a mama mondta, hogy ilyenkor a fölgyógyulásért is imádkoznak.

- És te csakugyan azt hiszed, hogy még fölgyógyulhat? - kérdezte Levin, a mint kerek fejecskéjének keskeny hátulját nézte, mely minduntalan eltűnt, a mint a fésűt előrehúzta.

- Megkérdeztem az orvost; azt mondta, hogy három napnál tovább nem élhet. De hát tudhatják ők ezt? Mégis nagyon örülök, hogy rábeszéltem, - mondotta, s a haja közt pislogott az urára. - Minden meglehet, - tette hozzá, azzal a különös, valamelyest hamiskás kifejezéssel, mely mindig megjelent az arczán, a mikor vallásról beszélt.

Az után az eszmecsere után, a melyet a vallásról még mint vőlegény és menyasszony folytattak, soha, egyikük se hozta elő többé a vallást, de Kiti azért a templomba-járást, az imádság szertartásait mindig azzal a nyugodt öntudattal tartotta meg, hogy ennek így kell lenni. Bár Levin az ellenkezőt állította, Kiti erősen meg volt győződve róla, hogy az ura tán még jobb keresztény, mint ő, s hogy mindaz, a mit ebben a tárgyban beszél, csak egyike az ő gúnyos férfi-szeszélyeinek, mint az is, a mit a broderie anglaise-ról mondott, hogy tudniillik a jó emberek befoltozzák a lyukakat, ő meg itt kivagdossa őket stb.

- Lám, ez a nő, ez a Nikolajevna Mária, nem tudta mindezt eligazítani, - szólott Levin. - És... kénytelen vagyok bevallani, hogy most már nagyon, de nagyon örülök, hogy velem jöttél. Te olyan tisztaság vagy, hogy... - Megfogta a kezét s nem csókolta ugyan meg, (azt, hogy megcsókolja, a halálnak ilyen közelségében nem tartotta illendőnek), de megszorította, s bűnbánó kifejezéssel nézett fölcsillanó szemeibe.

- Neked oly kínos volna most itt egyedül, - mondotta, s magasra emelvén a kezeit, melyek eltakarták az örömtől kipirult orczáit, a tarkóján összegöngyölte és megtűzte a kontyát. - Bizony, - folytatta, - ő nem tudta... Én, szerencsére, megtanultam egyet-mást Sodenben.

- Hát ott is ilyen nagybetegek voltak?

- Még betegebbek.

- Nekem az a rettenetes, hogy nem láthatom őt olyannak, a minő fiatalkorában volt... Nem hiszed, milyen gyönyörű fiú volt, csakhogy én akkor nem értettem hozzá.

- Nagyon, nagyon is elhiszem. A hogy' érzem, *jóban* lettünk volna vele, - szólott s megszeppenve attól, a mit mondott, rápillantott az urára s kicsordúltak a könnyei.

- Igen... *lettünk volna*, - mondotta Levin szomorúan. - Ime ő is egyike azoknak az embereknek, a kikről azt szokták mondani, hogy nem erre a világra valók.

- No, de még sok nap áll előttünk, feküdjünk le, - szólott Kiti, miután rápillantott piczi kis órájára.

XX.
A halál.

Másnap a beteg megáldozott és fölvette a halotti szentségeket. A szertartás alatt Levin Nikoláj áhítatosan imádkozott. Nagy szemeiben, a melyek a színes kendővel leterített kis asztalon álló szentképre voltak szegezve, olyan szenvedélyes könyörgés és remény tükröződött, hogy Levinnek rettentő volt nézni. Tudta, hogy ez a szenvedélyes könyörgés és remény csak még nehezebbé teszi neki az elválást az élettől, a melyet annyira szeretett. Ösmerte a bátyját és a gondolkodásmódját; tudta, hogy az ő hitetlensége nem onnan eredt, hogy könnyebb volt neki hit nélkül élni, hanem onnan, hogy a világi jelenségek modern, tudományos magyarázatai lépésről-lépésre kiszorították a lelkéből a hitet, s ezért azt is tudta, hogy ez a mostani megtérése nem volt természetes és elméjének a munkájából folyó, hanem pusztán önző és időleges, mely a felgyógyulás esztelen reményéből fakadt. Azt is tudta, hogy Kiti még csak fokozta ezt a reménységet avval, hogy csodálatos gyógyulási eseteket mondott el neki, a melyekről hallott. Levin mindezt nagyon jól tudta és gyötrelmesen kínos volt neki látni ezt a reménységgel teli, könyörgő pillantást, azt az elsorvadt kezet, mely csak nagy nehezen tudta rávetni a kereszt jelét feszülő homlokára, kiálló vállaira és rekedten hörgő, üres mellére, a mely már nem tudta megőrizni magában azt az életet, a melyért a beteg könyörgött. A szentségek föladása alatt Levin ugyanazt tette, a mit ő, a hitetlen, már ezerszer is megcselekedett. Az Istenhez fordulva, így szólt: „Tedd meg, ha vagy, hogy ez az ember meggyógyuljon (és ugyanezt többször ismételte), s megmentesz engem is, őt is."

Az utolsó kenet után a beteg egyszerre sokkal jobban lett. Egy teljes óra alatt egyetlen egyet se köhentett, mosolygott, kezet csókolt Kitinek, sírva mondván neki köszönetet, s váltig erősítgette, hogy jól érzi magát, sehol se fáj neki, s hogy az étvágyon kívül némi erőt is érez magában. Mikor a levest hozták, ő maga ült föl s a kotlettből másodszor is kért. Bármily reménytelen volt is az állapota, bármennyire nyilvánvaló volt is az első pillantásra, hogy a felgyógyulása ki van zárva, Levin és Kiti ez alatt az egy óra alatt boldog és szepegő izgalomban voltak: hátha tévednek.

- Jobban van? - Igen, sokkal. - Csodálatos. - Nincs ebben semmi csodálatos. - Mégis csak jobban van, - mondogatták egymásnak suttogva, s összemosolyogtak.

De ez a csalódás nem sokáig tartott. A beteg csöndesen elaludt, de egy félóra múlva a köhögés fölébresztette. És egyszeriben úgy a körülállókban, mint ő benne magában is minden reménységnek vége szakadt. A szenvedés valódisága úgy Levinben és Kitiben, mint a betegben is, minden kétséget kizárólag megölte azt a reménységet, a melynek még az emléke se maradt meg.

A nélkül, hogy már csak emlékezett is volna arra, a mit egy félórával ezelőtt még szentül hitt, mintha csak restelt volna akárcsak vissza is emlékezni rá, kívánta, hogy abból a keresztülszurkált papirossal letakart üvegcséből adjanak neki jódot belélekzeni. Levin odanyújtotta neki az üvegcsét, és a szenvedélyes reménynek ugyanaz a pillantása, a melylyel a halotti szentségeket fölvette, most rámeredt az öcscsére, az orvos szavainak a megerősítését követelvén tőle arra vonatkozólag, hogy a jód belélekzése csodákat művel.

- Mi az, Kiti nincs itt? - kérdezte rekedten s körülnézett, mikor Levin kelletlenűl megerősítette az orvos szavait. - Nincs, no akkor elmondhatom... Csakis az ő kedvéért játszottam végig azt a komédiát. Ő olyan kedves, de mi ketten most már nem áltathatjuk magunkat tovább. Lám, ebben az egyben még hiszek, - mondotta, s csontos kezeivel megszorítván az üvegcsét, elkezdett lélekzeni belőle.

Este nyolcz óra tájban Levin a feleségével éppen teázott a szobájában, mikor Nikolajevna Mária lelkendezve futott be hozzájuk. Sápadt volt s az ajkai remegtek. - Haldoklik! - suttogta. - Tartok tőle, hogy tüstént meghal.

Mindaketten befutottak hozzá. Hosszú hátát meggörnyesztve, mélyen lehorgasztott fejjel, s egyik karján könyökölve ült az ágyában.

- Mit érzesz? - kérdezte Levin halkan, rövid hallgatás után.

- Azt érzem, hogy elpatkolok, - szólott Nikoláj nagynehezen, de határozottan, lassan szorítván ki magából minden szót. A fejét nem emelte föl, csak a szemeit irányozta fölfelé, a nélkül azonban, hogy tekintetével az öcscse arcát elérte volna. - Katya, menj ki! - tette még hozzá.

Levin felugrott és parancsoló suttogással kiküldte őt.

- Elpatkolok, - mondotta ismét.

- Mért gondolod? - szólott Levin, csak éppen hogy valamit mondjon.

- Csak azért, mert elpatkolok, - ismételte, mintha megszerette volna ezt a kifejezést. - Vége.

Nikolajevna Mária odalépett hozzá.

- Talán lefeküdnék, akkor tán könnyebben érezné magát, - szólott.

- Amúgy is majd fekszem nemsokára, - mondotta halkan, - holtan, - tette hozzá gúnyosan és bosszúsan: - ám fektess le, ha éppen akarod.

Levin hanyatt fektette a bátyját, odaült mellé és visszafojtott lélekzettel kémlelte az arcát. A haldokló behunyt szemmel feküdt ott, de a homlokán olykor megrándultak az izmok, mint az olyan embernél, a ki mélyen és erősen gondolkozik. Levin önkéntelenül is együtt gondolkodott vele, még pedig azon, vajon mi mehet most végbe benne, de gondolatainak minden megerőltetése mellett is, hogy vele lépést tartson, ennek a nyugodt, komoly arcznak a kifejezésén, s a szemöldökei fölött lévő izmok játékán látta, hogy a haldokló előtt világossá lesz az, a mi ő előtte épp oly sötét marad, mint volt addig.

- Hja, hja,... úgy ám, - mondotta a haldokló lassan, szaggatottan. - Maradj. - Megint elhallgatott. - Így! - szólott egyszerre csillapítólag, mintha ő rá nézve immár eldőlt volna minden. - Óh, Istenem! - suttogta, s mélyen felsóhajtott.

Nikolajevna Mária megtapintotta a lábait. - Kezdenek hűlni, - suttogta.

A beteg, mint Levinnek tetszett, soká, nagyon soká feküdt mozdulatlanúl. De még mindig élt s olykor fölsóhajtott. Levin már belefáradt a megfeszített gondolkodásba. Érezte, hogy minden erőfeszítése mellett se tudott rájönni, hogy mit jelentett az az *így*. Érezte, hogy már rég elmaradt a haldoklótól. Magáról a halál kérdéséről már nem tudott gondolkodni, de önkéntelenül is fölmerültek a lelkében arra vonatkozó gondolatok, hogy most mindjárt mit kell majd tennie: a szemeit lezárni, felöltöztetni, a koporsót megrendelni. És különös dolog, teljesen hidegen maradt, se fájdalmat, se szánalmat nem érzett a bátyja iránt, de még a küszöbönálló veszteségnek sem ébredt tudatára. Ha volt benne valami érzés a bátyja iránt, ez inkább az irígység érzése volt azért, a mit a haldokló már tudott, ő pedig nem tudhatott. Még sokáig ült ott mellette, és folyton várta a véget. De a vég csak nem jött. Kinyílt az ajtó és megjelent Kiti. Levin fölkelt, hogy őt visszatartsa. De éppen akkor, mikor fölkelt, úgy hallotta, mintha a haldokló megmozdúlt volna.

- Ne menj el, - mondotta Nikoláj és kinyújtotta a kezét. Levin odanyújtotta neki az övét, és bosszúsan intett a feleségének, hogy menjen ki.

Kezében a haldokló kezével ott ült egy félórát, egy órát, még egy órát. Most már egyáltaljában nem is gondolt a halálra. Arra gondolt, mit csinál Kiti. Ki lakik a szomszéd szobában. Az orvos a saját házában lakik-e. Enni és aludni szeretett volna. Óvatosan elhúzta a kezét és megtapintotta a haldokló lábait. A lábai hidegek voltak de a beteg még lélekzett. Levin megint lábújjhegyen ki akart menni, de a beteg megint megmozdult, és így szólott: „Ne menj el".

- - - -

A szenvedések, melyek állandóan fokozódtak, megtették a magukét és előkészítették őt a halálra. Nem volt olyan helyzet, a melyben ne kínlódott volna, nem volt pillanat, a melyben megfeledkezhetett volna magáról, nem volt olyan tagja vagy olyan pont a testén, a mely ne fájt és ne gyötörte volna. Ennek a testnek az emlékei, benyomásai és gondolatai is már olyan undort keltettek benne, mint maga ez a test. Más embereknek a látása, a beszédeik a maga emlékei - mindez csak gyötrelmes volt neki. Ezt a körülötte lévők is érezték, és öntudatlanúl is egyetlen szabad mozdulatot, egyetlen szót vagy óhajtást sem engedtek meg maguknak a jelenlétében. Egész élete a szenvedés érzésében és abban a vágyban olvadt össze, hogy tőle megszabaduljon.

Nyilván már végbement benne az az átalakulás, a mely arra indította őt, hogy a halálban vágyainak a teljesülését, a boldogságát lássa. Azelőtt minden különösebb vágya, melyet valami szenvedés vagy nélkülözés, mint például éhség, fáradtság, szomjúság keltett életre benne, már a teste helyzetének az eligazítása által kielégítést nyert, de most a nélkülözések és szenvedések nem voltak kielégíthetők, mert a kielégítésnek már puszta kísérlete is újabb szenvedéseket okozott neki. S éppen ezért összes vágyai abban az egyben folytak össze, vajha megszabadulhatna minden szenvedésétől, s ezek forrásától, a testtől. De a szabadulás eme vágyának a kifejezésére nem voltak szavai, s ezért nem is beszélt róla, hanem szokásához híven követelte ama vágyainak a kielégítését, a melyek már nem voltak kielégíthetők. - Fordítsatok át a másik oldalamra, - mondotta, s utána legott azt követelte, hogy fordítsák vissza úgy, a mint volt. - Adjatok levest, vigyétek el a levest. Meséljetek valamit, mit hallgattok. - S alig hogy elkezdtek beszélni, behunyta a szemeit s fáradságot, közönyösséget és undort mutatott.

Megérkezésük után tizednapra Kiti megbetegedett. Főfájása támadt, hányás gyötörte s egész délelőtt nem tudott fölkelni az ágyból.

Az orvos azt mondta, hogy a betegség az izgalomtól és kimerülésből eredt, s lelki nyugalmat ajánlott neki.

De ebéd után Kiti mégis fölkelt, s mint rendesen, kézimunkájával bement a beteghez. Nikoláj szigorú pillantást vetett rá, mikor belépett, s megvetően elmosolyodott, mikor azt mondta neki, hogy beteg volt. Aznap szakadatlanúl az orrát fujta és panaszosan nyögött.

- Hogy’ érzi magát? - kérdezte tőle Kiti.

- Rosszabbúl, - szólott erőlködve. - Fáj!

- Hol fáj?

- Mindenhol.

- Meglássák, ma bevégzi, - mondotta Nikolajevna Mária bár suttogva, de mégis úgy, hogy a betegnek, a kinek, mint Levin észrevette, jó füle volt, meg kellett hallania. Levin lepisszegte őt és rápillantott a betegre. Nikoláj csakugyan meghallotta; de ezek a szavak semmi hatással se voltak rá. Tekintete még mindig merev és szemrehányó volt.

- Miből gondolja? - kérdezte tőle Levin, mikor kiment utána a folyosóra.

- Elkezdte csupálni magát, - szólott Nikolajevna Mária.

- Hogy-hogy’ csupálni?

- Hát így ni, - mondotta, s elkezdte tépdesni gyapjuruhájának a ránczait. És csakugyan, Levin észrevette, hogy a beteg egész nap kapkodott magához, mintha le akart volna tépni valamit magáról.

Nikolajevna Mária jövendőlése igaznak bizonyult. A beteg estére már nem tudta a kezét fölemelni, s csak bámult maga elé, a nélkül, hogy szemeinek feszűlten figyelő kifejezését megváltoztatta volna. Mikor az öcscse vagy Kiti lehajoltak hozzá, úgy hogy láthatta volna őket, akkor is csak úgy meredt maga elé. Kiti elküldött a papért, hogy elmondja fölötte a búcsúztató imát.

Mialatt a pap az imát olvasta, a haldokló semmi életjelt sem adott magáról; a szemei le voltak csukva. Levin, Kiti és Nikolajevna Mária ott álltak az ágy mellett. A pap még nem fejezte volt be az imát, mikor a haldokló kinyújtózott, felsóhajtott és fölnyitotta a szemeit. A pap befejezvén az imát, odaérintette a keresztet a beteg hideg homlokához, majd lassan visszahúzta a stólája alá, majd pedig vagy két perczig nyugodtan állott, és azután megérintette vele a haldokló hidegülő és vértelen, óriási kezeit.

- Vége, - szólt a pap és menni akart; de egyszerre megmozdúlt a halott összetapadt bajúsza, s a keble mélyéből tisztán és élesen kivehető volt ez a pár szó:

- Még nem egészen... Nemsokára.

A következő perczben földerűlt az arcza, ajkai mosolyra húzódtak a bajúsza alatt... s a jelenlévő asszonyok gondterhes arczczal elkezdték az elhunytat öltöztetni. Bátyjának a látása és a halál közelsége megint felújították Levinben a halál megfejthetetlenségétől, közelségétől és elkerülhetetlenségétől való rémületnek azt az érzését, a mely azon az őszi estén is elfogta, a melyen a bátyja beállított volt hozzá. Ez az érzés most még erősebb volt, mint azelőtt; most még kevésbbé érezte magát képesnek arra, hogy a halál fogalmát megértse, mint azelőtt, s még rémesebbnek találta ezt az elkerülhetetlenséget, mint azelőtt; de most, hála a felesége közellétének, ez az érzés még sem ejtette kétségbe: a halál ellenére is szükségét érezte annak, hogy éljen és szeressen. Érezte, hogy a szerelem mentette meg őt a kétségbeeséstől, s hogy ez a szerelem, a fenyegető kétségbeesés révén, még erősebbé és még tisztábbá lett benne.

Még nem is játszódhatott le szemei előtt a halál megfejthetetlen titka, s máris egy másik, épp oly megfejthetetlen titok bukkant föl előtte, mely szerelemre és életre ösztönözte.

Az orvos csak megerősítette Kitire vonatkozólag nyilvánított föltevését. A rosszúllétét az okozta, hogy áldott állapotban volt.

XXI.

Attól a percztől kezdve, mikor Alexandrovics Alexej a Betszivel és Arkágyevics Sztepánnal folytatott tárgyalások során megtudta, hogy mindössze annyit kívánnak tőle, hagyna békét a feleségének, és ne terhelje őt a jelenlétével, és hogy a felesége is csak azt akarja, annyira kijött a sodrából, hogy semmiben se tudott határozni, maga se tudta, mit akar, s teljesen a kezére adván magát azoknak, a kik gyönyörűséggel foglalkoztak az ő dolgaival, beleegyezett mindenbe. Csak mikor Anna már kiment a házból, s az angol nevelőnő leküldött hozzá megkérdezni, vajon vele együtt kell-e ebédelnie, vagy külön is ebédelhet, akkor ébredt először helyzetének tiszta tudatára, és megrémült.

Ebben a helyzetben a legnagyobb nehézség az volt, hogy sehogy' se tudta a múltját összeegyeztetni és kibékíteni avval, a mi most volt. Nem az a múlt hozta zavarba, a mikor még boldogan élt a feleségével. Az átmenetet ebből a múltból abba, a mikor a felesége hűtlenségét megtudta, vértanú-módon már átélte; nehéz volt ez az állapot, de megértette. Ha a felesége akkor, a mikor a hűtlenségét bevallotta, elment volna tőle, el lett volna keseredve, boldogtalannak érezte volna magát, de nem jutott volna bele abba az érthetetlennek és megoldhatat-

lannak látszó helyzetbe, a melyben most vergődött. Most, közel múltját, meghatottságát, beteg felesége s ennek egy idegen embertől származó gyermeke iránt érzett szeretetét sehogy' se tudta kibékíteni azzal, a mi most volt, vagyis azzal, hogy mintegy jutalmúl mindezért, most egyszerre arra ébredt, hogy megszégyenítve, kikaczagva, mindenki által megvetéssel sújtva, teljesen haszontalanúl és egyedűl áll a világon.

Első két nap a felesége távozása után, Alexandrovics Alexej fogadta a kérvényezőket, ügyeinek az intézőjét, eljárt a bizottságba, s megjelent ebédre az ebédlőben, mint rendesen. Még magának sem adván számot róla, miért teszi ezt, ezen a két napon minden lelkierejét arra összpontosította, hogy nyugodtnak, sőt közönyösnek lássék. Miközben az arra vonatkozólag hozzá intézett kérdésekre felelgetett, hogy mi történjék Arkágyevna Anna szobáival és holmijával, a lehető legnagyobb erőfeszítéssel azon volt, hogy megőrizze egy olyan embernek a látszatát, a kire nézve a történtek nem jöttek váratlanúl és semmiben se emelkedtek ki a mindennapi események közül, s a czélját el is érte: senki se vette észre rajta a kétségbeesés legcsekélyebb jelét sem. De az elútazást követő második napon, mikor Kornei átnyújtotta neki a divatárús számláját, a melyet Anna elfelejtett volt kifizetni, és jelentette, hogy maga az egyik segéd van itt, Alexandrovics Alexej behívatta a segédet.

- Bocsásson meg, kegyelmes uram, hogy zavarni bátorkodom. De ha parancsolja, hogy a kegyelmes asszonyhoz fordúljak, legyen szíves a czímét közölni.

Alexandrovics Alexej, mint a segédnek tetszett, elgondolkozott, majd megfordúlt és leült az asztalhoz. Fejét a kezére hajtva, sokáig ült így, néhányszor megpróbált szólni, de még sem szólt.

Kornei megértvén a gazdája érzelmeit, megkérte a segédet, hogy jöjjön máskor. Alexandrovics Alexej, mikor egyedül maradt, belátta, hogy nincs többé ereje a szilárdság és nyugodtság szerepét tovább játszani. Parancsot adott, hogy fogják ki a kocsiját, mely már várakozott volt rá, ne bocsássanak be hozzá senkit, és még az ebédnél se jelent meg.

Úgy érezte, hogy a megvetésnek és az érzéketlenségnek azt a súlyát, a melyet annál a segédnél, meg Korneinál és mindazoknál tapasztalt, a kikkel az utolsó két napon találkozott, nem tudja tovább elviselni. Úgy érezte, hogy nem képes elhárítani magától az emberek gyűlöletét, mely nem abból származott, mintha ő rossz lett volna, (akkor iparkodott volna megjavúlni), hanem onnan, hogy szégyenletesen és visszataszítóan boldogtalan. Tudta, hogy azért, éppen azért, mert a szíve úgy el van gyötörve, kegyetlenek lesznek iránta. Érezte, hogy az emberek épp úgy megsemmisítik őt, mint a hogy' a kutyák megfojtják az elgyötört és fájdalmában nyöszörgő ebet. Tudta, hogy az emberek elől az egyedüli menekvés az, ha eltitkolja a sebeit előlük, s ezt két napon át önkénytelenül meg is próbálta, de most nem érzett többé erőt hozzá, hogy ezt az egyenetlen küzdelmet tovább folytassa.

Még fokozta a kétségbeesését az a tudat, hogy teljesen egyedül áll a fájdalmával. Nemcsak hogy Péterváron, de sehol a világon nem volt egyetlen olyan embere sem, a ki előtt mindent, a mit érzett, elmondhatott volna, s a ki őt nem mint magas állású tisztviselőt, nem mint a társaság tagját, hanem egyszerűen mint szenvedő embert megsajnálta volna.

Alexandrovics Alexej árván nőtt fel. Ketten voltak testvérek. Az apjukra nem is emlékeztek, az anyjuk akkor halt meg, mikor Alexandrovics Alexej tíz éves volt. A vagyonuk nagyon csekély volt. A nagybátyjuk, Karenin, egy előkelő hivatalnok és az elhunyt uralkodó egykori kedvencze, nevelte őket.

Miután a gimnáziumot és az egyetemet kitüntetéssel elvégezte, Alexandrovics Alexej a nagybátyja támogatásával legott a tisztviselői pályára lépett s attól az időtől kezdve kizárólag hivatalos becsvágyának szentelte magát. Alexandrovics Alexej sem a gimnáziumban, sem az egyetemen, se pedig később a szolgálatban senkivel se lépett bizalmasabb baráti viszonyba. A

testvére állott a legközelebb a lelkéhez, de ez a külügyminisztérium szolgálatába állott, állandóan külföldön lakott, a hol kevéssel Alexandrovics Alexej házassága után meg is halt.

Abban az időben, mikor kormányzó volt, Anna nagynénje, egy abból a kormányzóságból való gazdag hölgy, a már nem egészen fiatal embert, de fiatal kormányzót összehozta az unokahúgával, s olyan helyzetbe sodorta őt, hogy kénytelen volt vagy nyilatkozni, vagy a várost elhagyni. Alexandrovics Alexej sokáig habozott. Akkor csaknem ugyanannyi érv szólott e lépés mellett, mint ellene, de semmi olyan döntő érv nem merült föl, mely őt arra indíthatta volna, hogy eltérjen attól az elvétől, hogy várakozó álláspontra helyezkedjék; de Anna nagynénje egyik ösmerőse által tudtára adta, hogy a leányt máris kompromittálta, s hogy most már becsületbeli kötelessége a leány kezét megkérni. Ezt meg is cselekedte s a menyasszonyát és feleségét mindazokkal az érzelmekkel megajándékozta, a melyekre csak képes volt.

Az a ragaszkodás, a melyet Anna iránt érzett, az emberekkel való bizalmas viszony szükségességének utolsó érzését is kizárta benne. És most, összes ösmerősei közt egyetlen bizalmas embere sem volt. Úgynevezett összeköttetése akadt elég, de baráti viszonya egy sem. Alexandrovics Alexejnek sok olyan embere volt, a kit meghívhatott ebédre, fölkérhetett az őt érdeklő ügyekben való részvételre, vagy egy-egy pártfogoltjának a támogatására, a ki előtt őszintén nyilatkozhatott más embereknek vagy a kormánynak a viselkedéséről; de az ezekhez az emberekhez való viszonya szigorúan körvonalozott határok közé volt szorítva, a melyeket túllépnie lehetetlen volt. Volt ugyan az egyetemről egy tanulótársa, a kivel később közelebbi viszonyra lépett, s a ki előtt egyéni bánatáról is beszélhetett volna; de ez egy távoli tankerületnek volt a gondnoka. A Péterváron lakó emberek közül az irodaigazgatója és az orvosa állottak hozzá legközelebb.

Ügyeinek az intézője, Szlyudin Vasziljevics Mihail, egyszerű, okos, jó és erkölcsös ember volt, a kiben Alexandrovics Alexej maga iránt való személyes hajlandóságot is vett észre; de ötesztendei hivatalos együttműködésük olyan választófalat emelt közéjük, mely a lelki bizalmaskodást egyenesen kizárta.

Alexandrovics Alexej, miután az aktákat aláírta, sokáig hallgatott és nézte Vasziljevics Mihailt, s többízben megpróbált, de nem tudott szólani. Már előre készenlétben tartotta ezt a kérdést: „Bizonyára hallott már az én fájdalmamról?” - de mindig az lett a vége, hogy, mint rendesen, így szólt: - Ezt tehát készítse el, kérem, - s evvel elbocsátotta.

A másik ember az orvos volt, a ki szintén rokonszenvezett vele; de közöttük meg már régóta fönnállott az a hallgatólagos megegyezés, hogy mindaketten túl vannak halmozva munkával, és így mindig sietniök kell.

Barátnőire, s ezek közt a legelső sorban Ivanovna Lidia grófnőre Alexandrovics Alexej nem is gondolt. Minden nőtől, már csak azért, mert nő, irtózott és szinte undorodott.

XXII.

Alexandrovics Alexej megfeledkezett Ivanovna Lidia grófnőről, de ez nem feledkezett meg ő róla. Elhagyatottságának és kétségbeesésének ebben a legsúlyosabb pillanatában eljött hozzá és bejelentés nélkül belépett a dolgozó-szobájába. Abban a helyzetben találta őt, a mint fejét a kezeire hajtva ült ott.

- J’ai forcé la consigne, - mondotta a grófnő, a mint gyors léptekkel, s az izgatottságtól és sietségtől zihálva a szobába lépett. - Mindent hallottam, kedves barátom, Alexandrovics

Alexej! - folytatta, s mindkét kezével erőteljesen megszorította a kezét, s a szemébe nézett gyönyörű, révedező szemeivel.

Alexandrovics Alexej mogorván fölkelt, kiszabadította a kezét és széket tolt oda neki.

- Nem parancsol, grófnő? Nem fogadok, mert beteg vagyok, - mondotta, miközben remegtek az ajkai.

- Kedves barátom! - ismételte Ivanovna Lidia grófnő, a nélkül, hogy levette volna róla a szemeit, s egyszerre szemöldökének a belső szélei a homlokán egy háromszögecskét alkotva, felszökkentek; csúnya, sárgás arcza még csúnyább lett; de Alexandrovics Alexej érezte, hogy ez a nő őszintén sajnálja őt, és szinte kész sírva fakadni. És meghatottság vett rajta erőt: megfogta gömbölyű kezét, s elkezdte csókolgatni.

- Kedves barátom! - ismételte az izgatottságtól szaggatott hangon, - nem szabad ám annyira átengedni magát a fájdalmának. Igaz, hogy nagy a bánata, de kell, hogy vígasztalást találjon rá.

- Össze vagyok törve, össze vagyok zúzva, nem vagyok ember többé! - szólott Alexandrovics Alexej s eleresztette a grófnő kezét, de még mindig belenézett könnyes szemeibe. - Az én helyzetem azért olyan rettenetes, mert sehol, még önmagamban se találok támaszt.

- Majd megtalálja, csak bennem ne keresse, bárha kérem, higyjen az én barátságomban, - mondotta a grófnő fölsóhajtva. - A mi támaszunk a szeretet, az a szeretet, a melyet Ő oltott belénk. Az Ő terhe könnyű nekünk, - mondotta avval az áhítatos pillantással, a melyet Alexandrovics Alexej olyan jól ösmert. - Ő majd ad erőt és megsegíti önt.

Ámbár ezekben a szavakban benne volt az ő magasztos érzelmeitől való meghatottság, s az az új és áhítatos, Péterváron csak nemrég elterjedt mysticus hangulat, a melyet Alexandrovics Alexej túlzottnak tartott, most mégis jól esett neki azt hallania.

- Gyönge vagyok. Meg vagyok semmisítve. Nem láttam előre semmit és most sem értek semmit.

- Kedves barátom, - ismételte Ivanovna Lidia.

- Nem az, hogy elvesztettem azt, a mi nincs többé, nem az! - folytatta Alexandrovics Alexej. - Én nem sajnálom. De lehetetlen nem szégyenkeznem az emberek előtt azért a helyzetért, a melyben vagyok. Ez persze baj, de nem tehetek róla.

- Nem ön volt az, a ki a bűnbocsánatnak azt a magasztos lépését véghezvitte, a melytől velem együtt mindenki el van ragadtatva, hanem Ő, a ki az ön szívében lakik, - szólott Ivanovna Lidia grófnő átszelleműlten égre emelvén a szemét, - s így nem is szabad ezért a lépéseért szégyenkeznie.

Alexandrovics Alexej elkomorodott, s az ujjait begörbítve, elkezdte azokat ropogtatni.

- Ösmerni kell mind a részleteket, - mondotta vékony hangon. - Az ember énjének is megvannak a határai, grófnő, s én az enyémnek már megtaláltam a határait. Ma egész nap intézkedéseket kellett tennem a háztartásra vonatkozólag, intézkedéseket, melyek az én új, elhagyatott helyzetemből *folynak*. (Ezt a szót különösen hangsúlyozta.) A cselédség, a nevelőnő, a számadások... Ez a kis tűz megperzselt, s nem volt erőm tovább kiállani. Ebédnél... tegnap, csaknem kimentem az ebédtől. Nem tudtam elviselni azt, a hogy' a fiam reám nézett. Nem kérdezte tőlem, hogy mit jelent mindez, de szerette volna megkérdezni, s én nem bírtam elviselni ezt a tekintetet. Félt rám nézni, de ez még semmi... - Alexandrovics Alexej meg akarta említeni azt a számlát is, melyet hoztak neki, de reszketni kezdett a hangja s elhallgatott. Erre a kék papirosra írt, kalapokról és szalagokról szóló számlára nem tudott megindulás nélkül gondolni.

- Én értem, kedves barátom, - szólott Ivanovna Lidia grófnő. - Teljesen értem. Segedelmet és vígasztalást ön nem fog találni bennem, de én azért mégis eljöttem, hogy ha lehet, segítségére legyek. Óh, bárcsak levehetném a vállairól mindezeket az aprólékos és megalázó gondokat. Teljesen értem, hogy itt női szívre, női intézkedésre van szükség. Akarja ezt én reám bízni?

Alexandrovics Alexej hálásan megszorította a kezét.

- Szerjozsával majd együtt foglalkozunk. Gyakorlati dolgokban én sem vagyok valami nagyon erős. De azért vállalkozom rá, én leszek az ön gazdasszonya. Ne hálálkodjék. Ezt én nem magamtól teszem...

- Lehetetlen, hogy ne hálálkodjam.

- De kedves barátom, ne engedje át magát annak az érzelemnek, a melyről beszélt, - hogy szégyenli magát azért, a mi a kereszténység netovábbja: *valaki magát megalázza, fölmagasztaltatik*. És nekem nem is hálálkodhatik. Hálálkodjék Ő neki, és Ő tőle kérjen segedelmet. Egyedűl Ő benne találunk nyugalmat, vígasztalást, menedéket és szeretetet, - mondotta, s ég felé emelvén a szemeit, a mint Alexandrovics Alexej a hallgatása után ítélte, elkezdett imádkozni.

Alexandrovics Alexej csak hallgatta, és azok a kifejezések, a melyeket annakelőtte, ha nem is kellemetleneknek, de túlzottaknak talált, most természeteseknek és megnyugtatóknak tűntek föl előtte. Alexandrovics Alexej nem szerette ezt az új, ihletett szellemet. Ő hivő ember volt, a ki főképpen politikai szempontból érdeklődött a vallás iránt, de ez az új tan, mely egynémely új magyarázatot engedett meg magának, elvben kellemetlen volt neki, mert ajtót nyitott a vitának és az elemzésnek. Azelőtt ő teljesen hideg, sőt ellenséges magatartást tanúsított az új tan iránt, és Ivanovna Lidia grófnővel, a ki szintén rajongott érte, soha sem vitatkozott róla, hanem szándékos hallgatással mellőzte a kihívásait. Ez volt az első eset, hogy szívesen hallgatta a szavait, s még gondolatban se tett reájuk ellenvetéseket.

- Nagyon, de nagyon hálás vagyok önnek cselekedeteiért épp úgy, mint a szavaiért, - mondotta, mikor a grófnő az imájával elkészült.

Ivanovna Lidia grófnő még egyszer megszorította barátjának mind a két kezét.

- Most pedig munkához látok, - mondotta mosolyogva, s elhallgatott, miközben letörölte a könnyek utolsó maradványait az arcáról. - Megyek Szerjozsához. Csak végső szükség esetén fordúlok majd önhöz. - Ezzel fölkelt és kiment.

Ivanovna Lidia grófnő átment Szerjozsa lakosztályába, és ott könnyekkel áztatva a megszeppent gyermek orczáit, azt mondta neki, hogy az apja valóságos szent, s hogy az anyja meghalt.

Ivanovna Lidia grófnő beváltotta az ígéretét. Csakugyan magára vette Alexandrovics Alexej háztartásának minden gondját. De abban nem túlzott, hogy a gyakorlati dolgokban nem valami nagyon erős. Az intézkedéseit mind meg kellett változtatni, mert kivihetetlenek voltak, tette pedig ezt Kornej, Alexandrovics Alexej komornyikja, a ki most teljesen észrevétlenűl Karenin egész háztartását vezette, s rendesen az alatt az idő alatt, a mikor a gazdája öltözött, tett neki óvatosan és nyugodtan a szükségesekről jelentést. De azért Ivanovna Lidia segítsége a legnagyobb mértékben hatásos volt: iránta való szeretetének és tiszteletének a tudatában erkölcsi támaszt nyújtott Alexandrovics Alexejnak, de különösen abban, hogy szinte megtérítette őt a kereszténység számára, vagyis, hogy - a mi nagyon vígasztaló gondolat volt neki, - az egykedvű és lomha hivőből a keresztény tanok amaz új fölfogásának, mely az utóbbi időben Péterváron mindinkább tért hódított, tüzes és szilárd hívévé alakította át őt. Alexandrovics Alexejt könnyű volt e fölfogás számára meghódítani. Alexandrovics Alexej épp úgy, mint Ivanovna Lidia és mások, a kik az ő felfogásukban osztoztak, teljesen híjával volt a

képzelet ama mélységének, annak a lelki fogékonyságnak, melynek révén a képzeletből eredő képzetek oly annyira valóságosakká válnak, hogy szinte megkívánják a más képzetekkel és a valósággal való teljes összhangot. Semmi ellentmondást és semmi lehetetlent nem látott abban a föltevésben, hogy a halál, mely a hitetlenek számára létezett, ő rá nézve nem létezik, s hogy miután ő a legteljesebb mértékben hisz, a minek ő maga a bírája, úgy már bűn sincsen az ő lelkében, s már itt a földön részesévé lesz a teljes megváltásnak.

Az igaz, hogy Alexandrovics Alexej úgy homályosan érezte ennek az ő hitére vonatkozó tudatnak a felületességét és téves voltát, és tudta, hogy a mikor, arra nem is gondolva, hogy az ő megbocsátása valami magasabb erő megnyilatkozása, átengedte magát ennek a közvetlen érzésnek, sokkal nagyobb boldogságot érzett, mint a mikor, mint most is, minden pillanatban arra gondolt, hogy az ő lelkében is él Krisztus, s hogy mikor az aktáit aláírja: csak az Ő akaratának engedelmeskedik; de Alexandrovics Alexejre nézve föltétlenül szükséges volt, hogy így gondolkozzék, s nagy megaláztatásában annyira szüksége volt erre, a bár képzelt magasztosságra, melynek a révén ő, a mindenki által megvetett, másokat megvethetett, hogy mintha igazi megváltás lett volna, úgy ragaszkodott ehhez a képzelt megváltáshoz.

XXIII.

Ivanovna Lidia grófnőt mint nagyon fiatal és föllengző leányt adták férjhez egy tekintélyes, gazdag, jólelkű, de kicsapongó korhelyhez. Házasságuk második hónapjában az ura elhagyta őt, és őszinte gyöngédségét csak gúnynyal, sőt ellenséges indúlattal viszonozta, a mi azok előtt, a akik a gróf jó szívét ösmerték, és az ábrándos Lidiában sem láttak semmiféle fogyatkozást, teljesen érthetetlen volt. Ettől fogva, bár nem voltak egymástól elválasztva, de elváltan éltek s mikor a férj a feleségével találkozott, változatlanúl maró gúnynyal viselkedett iránta, a melynek az okát lehetetlen volt megérteni.

Ivanovna Lidia grófnő már rég nem volt szerelmes az urába, de attól fogva soha sem szűnt meg szerelmes lenni valakibe. Rendszerint egyszerre többekbe volt szerelmes, férfiakba úgy, mint nőkbe, szerelmes volt csaknem mindazokba az emberekbe, a kik a többiek közül bármi tekintetben kiváltak. Szerelmes volt az összes új herczegnőkbe és herczegekbe, a kik a czári családdal rokonságba jutottak, szerelmes volt egy metropolitába, egy vikáriusba és egy papba. Szerelmes volt egy újságíróba, három szlávba és Komiszarovba; egy miniszterbe, egy orvosba, egy angol misszionáriusba és Kareninbe. Mindezek a szerelmek azonban, a melyek hol csökkentek, hol fokozódtak, nem zavarták őt sem az udvar, sem a társaság köréből való legkiterjedtebb és legbonyolódottabb összeköttetések fenntartásában. De azóta, hogy a Karenint ért csapás után őt különös pártfogása alá vette, azóta, hogy Karenin házában szorgalmatoskodott, az ő jólétéről gondoskodván, úgy érezte, hogy az összes többi szerelmei nem valódiak, hanem hogy most egyedül Kareninbe szerelmes igazán. Az az érzés, a melyet most iránta érzett, összes azt megelőző érzéseinél erőteljesebbnek tetszett előtte. A mint ezt az érzelmet elemezgette s az előbbiekkel összehasonlította, tisztán látta, hogy nem lett volna szerelmes Komiszarovba, ha ez nem mentette volna meg az uralkodó életét, nem lett volna szerelmes Risztics-Kudzsiczkijbe, ha nincs a szláv-kérdés, de Karenint magamagáért, fenkölt és meg nem értett lelkéért, fínom hangjának reá nézve kedves csengéséért és elnyújtott hangsúlyozásáért, bágyadt tekintetéért, a jelleméért s duzzadó erekkel ékes, puha és fehér kezeiért szerette. Nemcsak hogy örült a vele való találkozásnak, de fürkészte az arczán annak a benyomásnak a jeleit, a melyet ő rá tett. Nemcsak a szavaival, hanem egész lényével tetszeni akart neki. Az ő kedveért a ruházatával is most sokkal inkább törődött, mint bármikor azelőtt. Rajtakapta magát arra vonatkozó ábrándokon, hogy mi volna most, ha ő nem volna férjnél és Karenin

szabad volna. Elpirult az izgatottságtól, valahányszor a szobájába lépett, s nem tudta elfojtani az elragadtatás mosolyát, amikor Karenin valami kellemeset mondott neki.

Ivanovna Lidia grófnő már néhány nap óta nagy izgalomban volt. Megtudta, hogy Anna Vronszkijval Péterváron van. Meg kellett mentenie Alexandrovics Alexejt a vele való találkozástól, sőt még attól a gyötrelmes tudattól is meg kellett őt menteni, hogy ez a rettenetes asszony egy városban van vele s hogy minden pillanatban találkozhatnak.

Ivanovna Lidia az ösmerősei révén kiszimatolta, vajon mit szándékoznak csinálni ezek az *elvetemedett emberek,* a hogy' Annát és Vronszkijt nevezte, s iparkodott ezekben a napokban barátjának minden mozdulatát maga vezetni, csakhogy ne kelljen velük találkoznia. Egy fiatal segédtiszt, Vronszkij barátja, a kitől a grófné a hírt kapta, s a ki azt remélte, hogy Ivanovna Lidia grófnő közvetítésével megkap valami konczessziót, közölte vele, hogy minden dolgukat elvégezték, s másnap elutaznak. Ivanovna Lidia grófnő már kezdett megnyugodni, mikor másnap levelet hoztak neki, melynek a kezeírásában réműlten ismerte föl Karenina Anna kézírását. Kéregvastag papírból volt a borítéka; a hosszúkás, sárgás papíron hatalmas monogramm díszlett, s a levél kellemes illatot terjesztett.

- Ki hozta?

- Egy szolga hozta a fogadóból.

Ivanovna Lidia grófnő sokáig nem tudott leülni, hogy a levelet elolvassa. Csupa izgalomtól a légszomjnak egy rohama fogta el, a melyben különben is szenvedett. Mikor lecsillapúlt, elolvasta a következő franczia nyelvű levelet:

„Madame la Comtesse, a kereszténi érzelmek, a melyek az ön szívét betöltik, öntik belém azt az - érzem - megbocsáthatatlan merészséget, hogy önnek írjak. Engem boldogtalanná tesz a fiamtól való távollét. Kérve-kérem az engedelmet arra, hogy elutazásom előtt őt még egyszer láthassam. Bocsásson meg, hogy az emlékezetükbe hozom magamat. Csakis azért fordúlok önhöz, és nem Alexandrovics Alexejhez, mert nem akarok a reám való emlékezés által szenvedést okozni ennek a nagylelkű embernek. Ösmervén az ön iránta táplált baráti érzelmeit, bizonyára meg fog érteni engem. Vajon Szerjozsát fogja-e elküldeni hozzám, vagy én menjek el egy előre meghatározott órában ő hozzá, avagy tán közli majd velem, mikor és hol láthatom őt valahol a házon kívül? Ösmervén annak a nagylelkűségét, a kitől ez függ, a visszautasítást föl sem is tételezem. Ön el se képzelheti azt a mohóságot, a melylyel őt látni vágyom, s így azt a hálát sem, a melyet bennem az ön támogatása kelt.

Anna."

Ivanovna Lidia grófnőt minden fölháborította ebben a levélben: a tartalom, meg a nagylelkűségre való hivatkozás, de különösen az a - mint neki tetszett - fesztelen hang.

- Mondd meg, hogy nincs válasz, - szólott Ivanovna Lidia grófnő, s legott írt Alexandrovics Alexejnek, hogy reméli, hogy egyórakor, az udvari üdvözlésen találkozni fog vele.

„Egy fontos és szomorú dologról kell önnel okvetetlenűl beszélnem. Ott majd megbeszéljük, - hol. Legjobb lesz nálam, a hol majd elkészíttetem az *ön* teáját. Föltétlenűl szükséges. Ő teszi vállunkra a keresztet, de Ő is ad erőt hozzá" - tette hozzá, hogy őt legalább valamelyest előkészítse.

Ivanovna Lidia grófnő rendesen két-három levelet irt naponta Alexandrovics Alexejnek. Szerette a vele való érintkezésnek ezt a módját, mert bizonyos előkelőség és titokzatosság volt benne, a mi a személyes érintkezésükből hiányzott.

XXIV.

Az üdvözlés véget ért. A távozók, a mint találkoztak, a nap legfrissebb újdonságairól - a legújabb kitüntetésekről s magasrangú tisztviselők áthelyezéséről beszélgettek.

- Talán Boriszovna Mária grófnőt - a hadügyminiszterségre, a vezérkar főnökévé pedig Vatkovszkája herczegnőt, - mondotta egy aranynyal kivarrott egyenruhába öltözött őszbevegyült öreg, egy magastermetű, szép kisasszonyhoz, a ki az áthelyezések felől kérdezősködött tőle.

- Engem pedig a segédtisztjévé, - felelt a kisasszony mosolyogva.

- Az ön helye már ki van szemelve. Önt az egyházi igazgatás élére. A helyettesévé pedig - Karenint.

- Jónapot, herczeg! - szólt az öreg, kezet szorítván valakivel, a ki éppen akkor lépett oda.

- Mit beszélt ön Kareninről? - kérdezte a herczeg.

- Ő és Putyatov a Nevszkij Alexandr-rendet kapták.

- Azt hittem, hogy neki már meg is van.

- Nincs. Nézzen csak rá, - szólt az öreg, hímzett kalapjával az államtanács egyik befolyásos tagjának a társaságában a terem ajtajában álló Kareninra mutatva, a ki udvari egyenruhában volt, s az új piros szalagot már ott viselte a vállán. - Boldog és elégedett, akár a rézgaras, - tette hozzá és megállt, hogy kezet szorítson egy athléta-termetű, szép kamarással.

- Bizony, megöregedett, - jegyezte meg a kamarás.

- A sok gondtól. Most folyton csak terveket csinál. Egyetlen szegényt se bocsát el a nélkül, hogy töviről-hegyire el ne magyarázna neki mindent.

- Micsoda, megöregedett? Il fait des passions. Azt hiszem, Ivanovna Lidia grófnő most félti őt a feleségétől.

- Ugyan már! Csak arra kérem, hogy Ivanovna Lidia grófnőről ne mondjon rosszat.

- Hát az tán rossz, hogy szerelmes Kareninba?

- De hát igaz az, hogy Karenina itt van?

- Azaz hogy nem itt, az udvarnál, hanem Péterváron. Tegnap találkoztam vele bras dessus, bras dessous Vronszkij Alexandrral, a Morszkáján.

- C'est un homme, qui n'a pas... - szólalt meg a kamarás, de félben hagyta, s mély hajlongások közt nyitott utat a czári család egyik tagjának.

Így beszéltek szakadatlanúl Alexandrovics Alexejről, pálczát törvén és gúnyolódván fölötte, mialatt ő az államtanács-tagnak az útját elállván, s fejtegetéseiben pillanatnyi szünetet sem tartván, nehogy őt elszalassza, pontról-pontra elmagyarázta neki legújabb pénzügyi tervét.

Csaknem ugyanabban az időben, mikor Alexandrovics Alexejt elhagyta a felesége, egy másik, hivatalnokemberre nézve a képzelhető legkeserűbb dolog is történt vele: emelkedő pályafutásának a pangása. Ez a pangás tényleg bekövetkezett, tisztán is látta mindenki, csak maga Alexandrovics Alexej nem ébredt még tudatára annak, hogy a pályafutását befejezte. A Sztremovval való összekocczanás okozta-e, vagy a feleségével kapcsolatos szerencsétlenség, avagy egyszerűen az, hogy eljutott arra a polczra, a mely neki szánva volt, de ennek az évnek a folyamán mindenki előtt világos lett, hogy az ő hivatalos pályafutásának vége. Még kimagasló állást foglalt el, még sok mindenféle bizottságnak tagja volt, de teljesen lejárta magát, és nem várt tőle többé senki semmit. Bármit mondott, bármit indítványozott légyen is, úgy hallgatták, mintha az, a mit mond, már régóta ösmeretes és teljesen fölösleges dolog volna. De Alexandrovics Alexej ezt nem érezte, sőt ellenkezőleg, miután most meg volt fosztva a

kormányzás ügyeiben való közvetlen részvéttől, az addiginál sokkal tisztábban látta mások működésének a hibáit és fogyatkozásait, s kötelességének tartotta rámutatni azokra az eszközökre, melyekkel rajtuk segíteni lehetne. Kevéssel a feleségétől való elválása után megírta az új törvénykezési rendről szóló emlékíratát, mely az elseje volt a kormányzat minden ágára vonatkozó, de senkire nézve haszonnal nem járó emlékíratok szinte végtelen sorozatának, a melynek a megírását föltette magában.

Alexandrovics Alexej nemcsak hogy nem vette észre a hivatalnok-világban elfoglalt reménytelen helyzetét s nemcsak hogy nem keseredett el miatta, sőt jobban meg volt elégedve a működésével, mint valaha.

„A ki férjhez nem ment, szorgalmatos az Úr dolgaiban, hogy tiszta legyen mind testében, mind lelkében; a ki pedig férjhez ment, szorgalmatos e világiakban, mi módon kedveskedhessék az ő férjének", - mondja Pál apostol és Alexandrovics Alexejnak, a ki most mindenben az Írás szavaihoz tartotta magát, gyakran eszébe jutottak ezek a szavak. Úgy tetszett neki, hogy azóta, hogy a felesége nélkül élt, ezekkel a terveivel sokkal inkább szolgált az Úrnak, mint annakelőtte.

Az államtanács tagjának a türelmetlensége, a melylyel szeretett volna tőle megszabadúlni, legkevésbbé se hozta zavarba Alexandrovics Alexejt; csak akkor hagyta abban a fejtegetéseit, mikor a tanács-tag a czári család tagjainak az elvonúlását fölhasználva, elillant mellőle.

Egyedűl maradván, Alexandrovics Alexej lehorgasztotta a fejét, összeszedte a gondolatait, majd szórakozottan körül nézett s odament ahhoz az ajtóhoz, a melynél, remélte, hogy Ivanovna Lidia grófnővel találkozni fog.

„És testileg milyen erősek és egészségesek mind", - gondolta magában Alexandrovics Alexej, a mint ránézett a hatalmas termetű, s közepén kétfelé választott, illatos szakállú kamarásra, s a herczeg egyenruhában szorongó piros nyakára, a kik mellett el kellett haladnia. „Jól mondják, hogy a világon minden csak rossz", - gondolta, miközben még egyszer rásandított a kamarás ikráira.

Alexandrovics Alexej lassan rakta egymásután a lábait, a bágyadtság és a méltóság szokott kifejezésével üdvözölte azokat az urakat, a kik róla beszéltek, s az ajtóra pillantva, Ivanovna Lidia grófnőt kereste a tekintetével.

- Áá! Alexandrovics Alexej! - szólott az öreg gonoszúl csillogó szemekkel, mikor Karenin odaért mellé, és hideg mozdúlattal megbicczentette a fejét. - Még nem is üdvözöltem, - mondotta az öreg, a most kapott új szalagra mutatva.

- Köszönöm, - felelt Alexandrovics Alexej. - Milyen *gyönyörű* nap van ma, - tette hozzá, szokása szerint különösen hangsúlyozván a „gyönyörű" szót.

Hogy gúnyolódnak rajta, azt nagyon jól tudta, de nem is várt tőlük egyebet ellenséges indúlatnál; ezt már megszokta volt.

Mikor Alexandrovics Alexej megpillantotta Ivanovna Lidia grófnőnek, a ki akkor lépett be az ajtón, a fűzőből kiemelkedő sárga vállait és csábítóan szép, révedező szemeit, ép és fehér fogsorát kimutatván, elmosolyodott és odalépett hozzá.

Ivanovna Lidia grófnőnek, mint az utóbbi időben egyáltaljában mindenik, ez a ruhája is nagy fáradságába került. Öltözködésének a czélja most homlokegyenest ellenkező volt avval, a melyet harmincz esztendővel azelőtt szem előtt tartott. Akkor föl akarta magát díszíteni valamivel, még pedig minél többel, annál jobb. Most pedig ellenkezőleg, kötelességszerűleg, de sem az éveinek, sem az alakjának nem megfelelően annyira föl volt cziczomázva, hogy jóformán csak arra volt gondja, hogy a cziczoma és az ő külső megjelenése közt való ellentét ne legyen nagyon is rettenetes. Alexandrovics Alexejt illetőleg, a ki őt vonzónak találta, ezt el

is érte. Kareninra nézve az ellenségeskedésnek és gúnynak őt körülhabzó tengerében ő volt nemcsak az iránta való hajlandóságnak, de a szeretetnek is egyetlen szigete.

A gúnyos pillantások közt való vesszőfutás után csak természetes, hogy mint a növény a világosság felé, úgy vonzódott az ő szerelmes pillantása felé.

- Gratulálok, - mondotta, szemeivel a szalagra pislantva.

A megelégedés mosolyát magába fojtván, Alexandrovics Alexej vállat vont s behúnyta a szemeit, mintha csak azt akarta volna mondani, hogy ez vajmi kevés örömet okoz neki, Ivanovna Lidia pedig jól tudta, hogy ez egyik legnagyobb öröme, bárha soha sem fogja is bevallani.

- Mit csinál a mi kis angyalkánk? - kérdezte Ivanovna Lidia grófné, Szerjozsát értve alatta.

- Nem mondhatnám, hogy teljesen meg vagyok vele elégedve, - felelt Alexandrovics Alexej, és kinyitván a szemeit, fölrántotta a szemöldökeit, - Szitnikov sincsen vele megelégedve. (Szitnikov volt a nevelő, a kire Szerjozsa világi nevelése volt bízva.) A mint már említettem is, van benne valami hidegség éppen azok iránt a legfontosabb kérdések iránt, a melyek szükségképpen minden embernek és minden gyermeknek a lelkéhez szólanak, - kezdte Alexandrovics Alexej, arról az egyetlen kérdésről, mely őt a hivatalán kívül érdekelte, - a gyermeke neveléséről a nézeteit kifejteni.

Mikor Alexandrovics Alexej Ivanovna Lidia grófnő támogatásával megint visszatért az élethez és a tevékenységhez, kötelességének érezte, hogy a kezei közt maradt fia nevelésével is foglalkozzék. Azelőtt soha sem foglalkozván nevelési kérdésekkel, Alexandrovics Alexej rászánt egy bizonyos időt a tárgy elméleti tanulmányozására. Miután elolvasott néhány anthropologiára, pedagógiára és didaktikára vonatkozó könyvet, megcsinálta a nevelés tervét, és meghíván Pétervár legjobb pedagógusát, munkához látott. És ez a munka azóta állandóan foglalkoztatta.

- Jó, de a szíve? Én az apja szívét látom benne, és ilyen szívvel lehetetlen, hogy a fiú rossz legyen, - jegyezte meg Ivanovna Lidia elragadtatással.

- Az lehet... A mi engem illet, én megteszem a kötelességemet. Ez minden, a mit tehetek.

- Jöjjön el most hozzám, - szólott Ivanovna Lidia grófnő, rövid hallgatás után, - egy önre nézve nagyon fájdalmas dolgot kell megbeszélnünk. Én odaadnám érte mindenemet, hogy önt bizonyos visszaemlékezésektől megóvjam, de mások nem így gondolkodnak. Levelet kaptam *tőle*. Itt van, Péterváron.

Alexandrovics Alexej a felesége említésére összerezzent, de legott kiült az arczára az a holt mozdulatlanság, mely ebben a dologban való teljes tehetetlenségének volt a kifejezése.

- Én számítottam erre, - mondotta.

Ivanovna Lidia grófnő átszelleműlten nézett rá, s a lelki nagysága fölött való elragadtatás könnyei csillantak föl a szemeiben.

XXV.

Mikor Alexandrovics Alexej Ivanovna Lidia grófné régi porczellánokkal diszített és arczképekkel teleaggatott lakályos szobájába lépett, a ház úrnője még nem volt ott.

Éppen átöltözködött.

A kerek asztal abroszszal volt leterítve, s khinai teás-készlet s ezüst teafőző állott rajta. Alexandrovics Alexej szórakozottan nézett végig a szobát diszítő számtalan ösmerős arcképen, s odaülvén az asztalhoz, felütötte a rajta lévő evangéliumot. A grófnő selyemruhájának a suhogása térítette magához.

- Úgy, most szépen leülünk, - mondotta Ivanovna Lidia grófnő izgatott mosolylyal, s szaporán bebújt az asztal és a pamlag közé, - s a tea mellett elbeszélgetünk.

Néhány előkészítő szó után Ivanovna Lidia grófnő elpirult és szinte levegő után kapkodva, átnyujtotta Alexandrovics Alexejnek a levelet, melyet kapott.

Alexandrovics Alexej miután a levelet elolvasta, jó darabig hallgatott.

- Azt hiszem, nincs jogom megtagadni ezt a kérést, - szólalt meg, s bátortalanúl fölpillantott.

- Kedves barátom, ön senkiben se lát rosszat!

- Ellenkezőleg, azt látom, hogy minden rossz. De vajon helyes-e ez...

Határozatlanság ült az arczán, s látszott rajta, hogy tanácsot, támogatást és útbaigazítást keres ebben a dologban, mely érthetetlen volt előtte.

- Nem, - vágott közbe Ivanovna Lidia grófnő. - Mindennek van határa. Értem a ledérséget, - mondotta nem egészen őszintén, mert sohase tudta megérteni, mi visz rá egy asszonyt a ledérségre, - de nem értem a kegyetlenséget, és kivel szemben? Önnel szemben! Hogy' tud megmaradni abban a városban, a melyben ön van? Nem, az ember mindig tanul, a míg csak él. S én most megtanultam érteni az ön fenköltségét s az ő aljasságát.

- De hát ki vessen rá követ? - mondotta Alexandrovics Alexej, nyilván meg lévén elégedve a szerepével. - Én mindent megbocsátottam neki, s így nem foszthatom meg őt attól, a mi rá nézve a szeretet követelése, - a fia iránt való szeretettől.

- De vajon szeretet-e ez, kedves barátom? Őszinte-e ez? Tegyük föl, hogy ön megbocsátott és megbocsát... de vajon van-e jogunk ennek az angyalnak a lelkével játékot űzni? Ő azt hiszi róla, hogy meghalt. Imádkozik érte s arra kéri az Istent, hogy bocsássa meg a bűneit... És jobb is így. De hát akkor vajon mit fog gondolni?

- Erre nem gondoltam, - szólott Alexandrovics Alexej, s nyilván egyetértett vele.

Ivanovna Lidia grófnő eltakarta a kezeivel az arczát és elhallgatott. Imádkozott.

- Ha az én tanácsomat kéri, - mondotta, miután az imáját befejezte s levette az arczáról a kezét, - én nem tanácsolom, hogy ezt megtegye. Azt hiszi, nem látom, hogy mennyire szenved, s mennyire fölszakgatta ez minden sebét? De tegyük föl, hogy ön, mint mindig, most sincs tekintettel magára. De hát mire vezethet ez? Újabb szenvedésekre az ön, s gyötrelmekre a gyermek részéről? Ha még volna benne valamelyes emberi érzés, neki magának se volna szabad ilyesmit kívánnia. Nem, én minden habozás nélkül nem tanácsolom, s ha fölhatalmaz rá, majd írok neki.

Alexandrovics Alexej beleegyezett és Ivanovna Lidia grófnő a következő franczia levelet írta:

„Tisztelt Asszonyom!

Az önre való emlékezés az ön fia részéről olyan kérdésekre vezethetne, a melyekre megfelelni lehetetlen a nélkül, hogy ne hintsük el a gyermek lelkében a megszólás szellemét az iránt, a minek a szentélyének kell lenni, s azért kérem, fogja föl a keresztény szeretet szellemében a férje elutasító válaszát. Kérem az egek urát, legyen irgalommal ön iránt."

Ez a levél elérte azt a kitűzött czélt, a melyet Ivanovna Lidia grófnő még maga előtt is titkolni iparkodott. A lelke fenekéig sértette Annát.

Alexandrovics Alexej, mikor Ivanovna Lidiától hazatért, aznap már nem volt képes átengedni magát megszokott foglalkozásainak, s megtalálni a hivő és megmentett embernek azt a lelki nyugalmát, a melyet annakelőtte érzett.

A feleségére való emlékezésnek, a ki az ő szemeiben annyira bűnös volt, s a ki előtt ő, mint a hogy' Ivanovna Lidia grófnő magát nagyon helyesen kifejezte, oly szentűl állott, nem lett volna szabad őt megzavarnia; de azért nem volt nyugodt: nem tudta megérteni azt a könyvet, a melyet olvasott, nem tudta elűzni magától a vele való viszonyra, s azokra a hibákra vonatkozó gyötrelmes emlékeket, a melyeket, - mint most rémlett neki, - vele szemben elkövetett. Annak az emléke, hogy hogy' fogadta a versenyről visszatérve, hűtlenségének a vallomását (és különösen azt, hogy csak a külső tisztesség megőrzését kívánta tőle, és nem hívta ki párbajra a csábítót), a megbánás gyötrelmeivel kínozta őt. Épp úgy annak a levélnek az emléke is gyötörte, a melyet neki írt; de különösen a bűnbocsánata, a mely senkinek se kellett, s az a gond, a melyet az iránt a gyermek iránt tanusított, a szégyen és a megbánás tüzével égette a lelkét.

A szégyenkezésnek és megbánásnak ugyanilyen érzését tapasztalta most, a mikor újra átgondolta vele eltöltött múltját s eszébe jutottak azok a félszeg szavak, a melyekkel hosszas habozás után megkérte volt a kezét.

„De hát mit tehetek én róla?" - mondotta magában. És ez a kérdés mindannyiszor egy másikat is támasztott a lelkében, - vajjon másként éreznek, másként szeretnek, másként nősülnek-e azok a többi emberek, azok a Vronszkijak, Oblonszkijak... ezek a vastag lábikrás kamarások? S ezeknek az egészségtől duzzadó, erős és soha se habozó embereknek egész sora vonúlt el előtte, a kik mindig és mindenütt önkéntelenül magukra vonták az ő kíváncsi figyelmét. Elűzte magától ezeket a gondolatokat, iparkodott meggyőzni magát, hogy voltaképpen nem ennek az itteni, múló életnek, hanem az örök életnek él, s hogy béke és szerelem uralkodik a lelkében. Csakhogy az, a mit ebben a múló és hitvány életben csinált, azok az apró hibák, a melyeket, - mint hitte, - elkövetett, annyira gyötörték, mintha az az örök megváltás, a melyben hitt, nem is léteznék. Ez a kísértés azonban nem tartott soká, és Alexandrovics Alexej lelkébe csakhamar újra beköltözött az a nyugalom és az a fönség, a melyben elfeledhette azt, a mire nem akart emlékezni.

XXVI.

- Nos, mi az Kapitonycs? - szólott Szerjozsa, a mint a születésnapja előtt való napon pirosan és vídáman visszatért a sétájáról, s ránczos újjasát odanyújtotta a hórihorgas és felülről rámosolygó öreg kapusnak. - Volt itt ma is az a felfüggesztett hivatalnok? Fogadta a papa?

- Fogadta. Amint az igazgató kiment, bejelentettem, - felelt a kapus vídáman hunyorgatva. - Tessék csak, majd én lesegítem.

- Szerjozsa! - szólott a nevelő a belső szobákba nyíló ajtóban megállva, - vesse le csak maga.

De Szerjozsa, bár hallotta a nevelő gyönge hangját, ügyet se vetett rá. Kezével a kapus vállszalagjába kapaszkodva állt ott s az arczába nézett.

- Nos, és megtette a papa, a mit kellett?

A kapus igenlőleg bólintott.

Az a felfüggesztett hivatalnok, a ki immár hétszer járt Alexandrovics Alexejnél, hogy őt valamire megkérje, Szerjozsát is, a kapust is érdekelte. Szerjozsa egyízben meglepte az előszobában, a mint keservesen rimánkodott a kapusnak, hogy jelentse be, azt mondván, hogy különben éhen kell vesznie a gyermekeivel együtt.

Ettől kezdve Szerjozsa, a ki egy más alkalommal is ott találta a hivatalnokot az előszobában, elkezdett érdeklődni iránta.

- Úgy-e, hogy nagyon örűlt? - kérdezte Szerjozsa.

- Hogyne örűlt volna! Szinte ugrándozva ment ki innen.

- Nem hoztak valamit? - kérdezte Szerjozsa rövid hallgatás után.

- Hát, úrfi, - szólalt a kapus halkan és fejcsóválva, - a grófnétól jött valami.

Szerjozsa legott kitalálta, hogy az, a miről a kapus beszélt, valami ajándék Ivanovna Lidia grófnétól, a születésenapjára.

- Igen? Hát hol van?

- Kornei bevitte a papához. Alkalmasint valami szép holmi.

- Mekkora? Lesz tán ekkora, úgy-e?

- Akkora nincs, de szép.

- Könyv?

- Nem, valami játék. Menjen, menjen, Lukics Vaszilij hívja, - szólott a kapus, a nevelő közeledő lépteit hallván, s miután óvatosan lefejtette magáról a vállszalagjába kapaszkodó s félig még keztyűbe bújtatott kis kezet, fejével Vunics felé intett.

- Lukics Vaszilij, ebben a pillanatban! - felelt Szerjozsa azzal a vídám és kedves mosolylyal, melylyel még a szőrszálhasogató Lukics Vaszilijt is mindig lekenyerezte.

Szerjozsa nagyon is vídám, nagyon is boldog hangulatban volt ahhoz, hogy barátjával, a kapussal ne közöljön egy másik családi örömet, a melyről séta közben a Nyári-kertben Ivanovna Lidia grófnő unokahúgától értesült. Ez az öröm különösen fontosnak tűnt föl előtte azért, mert összeesett a hivatalnok örömével s az ő örömével azon, hogy játékot hoztak neki. Szerjozsának úgy tetszett, hogy ma olyan nap van, a melyen mindenkinek örülnie kell és boldognak kell lennie.

- Tudod-e, hogy a papa Nevszkij Alexander-t kapott?

- Hogyne tudnám! Már voltak is itt gratulálni.

- Örül neki, úgy-e?

- Hogyne örülne a czári kegynek! Ez csak azt mutatja, hogy rá is szolgált, - mondotta a kapus komolyan és szigorúan.

Szerjozsa gondolatokba merűlt, s elnézte a kapusnak immár a legapróbb részletekig kitanulmányozott arczát, és különösen a szürke pofaszakáll közt lecsüngő állát, a melyet rajta kívül senki sem láthatott, mert ő soha se nézett rá másként, mint alúlról.

- Nos, és a lányod rég nem volt már nálad?

A kapus leánya ballet-tánczosnő volt.

- Mikor jőjjön, hétköznapokon? Nekik is óráik vannak. De önnek is órája van, úrfi, menjen csak szépen.

A szobájába lépve Szerjozsa a helyett, hogy leczkéhez ült volna, elmondta a nevelőjének arra vonatkozó sejtelmeit, hogy az, a mit neki hoztak, alkalmasint valami gép lesz. - Mit gondol? - kérdezte tőle.

De Lukics Vaszilij csak arra gondolt, hogy meg kell tanúlni a nyelvtani leczkét a tanító számára, a ki két órakor jön.

- Jó, csak azt mondja még meg, Lukics Vaszilij, - kérdezte egyszerre, a mikor könyvvel a kezében ott ült a munkaasztal mellett, - mi nagyobb a Nevszkij Alexander-nál? Azt tudja, hogy a papa Nevszkij Alexandr-t kapott?

Lukics Vaszilij azt felelte, hogy a Nevszkij Alexandr-nál nagyobb a Vladimir.

- És aztán?

- A legmagasabb a Pervozvannij Andrej.

- És az Andrejnál is nagyobb?

- Nem tudom.

- Hogyan, még maga se tudja? - kérdezte és az asztalra könyökölve, gondolatokba merűlt.

Ezek a gondolatok a legszövevényesebbek és legváltozatosabbak voltak. Elképzelte, hogy az apja egyszerre megkapja a Vladimir-t meg az Andrej-t, s ennek következtében ma sokkal elnézőbb lesz az órán, aztán elképzelte, hogy mikor nagy lesz, ő is megkapja az összes rend-jeleket, még azt is, a melyet addigra az Andrej fölé kieszelnek. Alig hogy kieszelik, ő meg fogja kapni. Ha még magasabbat találnak ki, azt is megkapja.

Ilyesféle tűnődések közt telt az idő, s mikor a tanító megérkezett, az idő- és helyhatározókra, valamint a cselekvés módjára vonatkozó leczkét még sehogy' se tudta, s a tanító nemcsak hogy nem volt megelégedve vele, de el is keseredett miatta. A tanítónak ez az elkeseredése meghatotta Szerjozsát. Bűnösnek érezte magát azért, hogy nem készült el a feladatával; de bármennyire iparkodott is, nem volt képes elkészülni: a míg a tanítója magyarázott, azt hitte, hogy megértette, de a mint egyedül maradt, sehogy se tudta megérteni, és megjegyezni, hogy ez a rövid és oly tisztán érthető szócska: „egyszerre", - *időhatározó*; de azért mégis sajnálta, hogy keserűséget okozott a tanítójának.

Kiválasztott egy perczet, mikor a tanító szótlanúl a könyvbe nézett.

- Ivanycs Mihail, mikor lesz a nevenapja? - kérdezte egyszerre.

- Okosabban tenné, ha a dolgára gondolna, a névnapnak okos ember előtt amúgy sincsen semmi jelentősége. Az is csak olyan nap, mint a többi, a melyen dolgozni kell.

Szerjozsa figyelmesen nézett a tanítójára, ritkás szakállára, a pápaszemére, mely az orrán volt karczolásnál jóval lejebb csúszott, s úgy elgondolkozott, hogy semmit sem értett abból, a mit a tanító magyarázott. Annyit látott, hogy a tanító nem azt mondta, a mit gondolt, azt kiérezte abból a hangból, a melyen beszélt. „De ugyan miért beszéltek össze valamennyien, hogy mind csak ilyen unalmas és haszontalan modorban mondják el nekem mindig ugyanazt? Vajon miért taszít el magától, s mért nem szeret engem?" - kérdezte magában szomorúan, s nem talált választ a kérdésére.

XXVII.

A tanító leczkéje után az apja órája következett. Míg az apja megjött, Szerjozsa leült az asztalhoz s kis késével játszva, elkezdett töprenkedni. Szerjozsa egyik kedvencz foglalkozása volt az is, hogy séta közben mindíg az édes anyját kereste. A halálban egyáltalában nem hitt, de, bár Ivanovna Lidia grófnő állította s az apja is megerősítette, különösen nem az anyjáéban, s így még azután is, hogy azt mondták volt neki, hogy meghalt, sétaközben állandóan csak őt kereste. Minden sötét hajú, telt idomú és kecses nő az édesanyja volt. Valahányszor ilyen nőt látott, annyira erőt vett rajta a gyöngédség érzése, hogy szinte lihegett belé és könnyek szöktek a szemébe. S minden pillanatban csak azt várta, hogy odajön hozzá és fölemeli a fátyolát. Egész arcza láthatóvá lesz, elmosolyodik, megöleli őt, ő meg majd érzi az illatát, érzi kezének a gyöngéd czirógatását és boldogan sírva fakad, úgy, mint mikor egy este odafeküdt a lábához, az anyja megcsiklandozta, ő pedig kaczagott és harapdálta gyűrűkkel elborított fehér kezét. Később, mikor véletlenül megtudta a dadától, hogy az anyja nem halt meg, s az apja és Ivanovna Lidia megmagyarázták neki, hogy csak ő rá nézve halt meg, mert rossz lett, (a mit meg már éppenséggel nem hitt el, mert szerette), épp úgy várta és kereste őt, mint annakelőtte. Ma a nyári kertben volt egy lilaszín fátyolos hölgy, a kit, abban a reményben, hogy ő az, szorongó szívvel tartott szemmel, mialatt az úton feléjük közeledett. De ez a hölgy nem ért el hozzájuk, hanem egyszerre eltűnt. Ma Szerjozsa erősebben érezte, mint valaha, az iránta való szeretet hullámzását, s most, hogy az apját várta, magáról teljesen megfeledkezve, az asztal egész szélét összevagdosta a zsebkésével, s csillogó szemekkel maga elé bámulva gondolt rá.

- Jön a papa! - riasztotta föl Lukics Vaszilij.

Szerjozsa felugrott, odaszaladt az apjához, megcsókolta a kezét, s figyelmesen nézte az arczát, a Nevszkij Alexandr felett való öröm jeleit keresvén rajta.

- Szép volt a séta? - szólott Alexandrovics Alexej, beleülvén a karosszékbe, s odahúzta magához az Ó-Testámentomot és kinyitotta. Mindamellett, hogy Alexandrovics Alexej nem egyszer mondta Szerjozsának, hogy minden kereszténynek jól kell tudnia a biblia történetét, az Ó-Testámentomban ő maga is nem egyszer rászorúlt a könyvre, a mi Szerjozsa figyelmét se kerűlte el.

- Igen, nagyon szép volt, papa, - felelt Szerjozsa, s oldalvást ülvén a székre, elkezdte magát hintázni, a mi szigorúan meg volt neki tiltva. - Találkoztam Nagyenkával (Nagyenka Ivanovna Lidia unokahúga volt, a ki nála nevelkedett). Ő mesélte, hogy valami új csillagot kaptál. Örülsz neki, papa?

- Először is, kérlek, ne hintázz, - szólott Alexandrovics Alexej. - Másodszor pedig, nem a jutalom kedves, hanem a munka. Nagyon szeretném, ha ezt megértenéd. Lásd, ha te csak azért fáradsz, azért tanúlsz, hogy jutalmat kapj érte, úgy nehéznek fog látszani előtted a munka; de ha munkaszeretetből dolgozol, (mondta Alexandrovics Alexej, eszébe jutván, hogy ma reggeli unalmas munkájához, mely száztizennyolcz okmány aláírásából állott, mennyire pusztán csak a kötelességtudásból merített erőt), akkor magában a munkában már megtalálod a jutalmadat.

Szerjozsa gyöngédségtől és vídámságtól csillogó szemei elhomályosodtak s a földre szegződtek az apja tekintete előtt. Ez ugyanaz a régóta ösmert hang volt, a melyet az apja vele szemben mindíg használt, s a melyhez Szerjozsa már kezdett lassan hozzászokni. Az apja mindíg úgy beszélt vele, - Szerjozsa legalább úgy érezte, - mintha valami képzelt fiúval volna dolga, egyikével azoknak, a kik a könyvekben szoktak előfordúlni, s a kik ő hozzá egyáltaljában nem hasonlók. És Szerjozsa az apja jelenlétében iparkodott is mindig ilyen könyvfiúnak látszani.

- Remélem, ezt érted! - szólott az apja.

- Igen, papa, - felelt Szerjozsa képzelt fiú szerepében.

A leczke az evangéliumok néhány versének könyv nélkül való megtanulásából és az Ó-Testámentom elejének az ismertetéséből állott. Az evangélium verseit Szerjozsa elég tisztességesen tudta, de éppen abban a pillanatban, a mikor fölmondta őket, elbámészkodott apjának a homlokcsontján, mely oly merész hajlással fordúlt a halántékai felé, hogy Szerjozsa megzavarodott s az egyik versnek az utolsó szavait átvitte egy másiknak az elejére. Alexandrovics Alexej előtt nyilvánvalóvá lett, hogy a fiú nem értette, a mit mondott, s ez fölingerelte.

Elkomolyodott és elkezdte neki magyarázni azt, a mit Szerjozsa már számtalanszor hallott, de soha se tudott megjegyezni, mert nagyon is tisztán megértette, - mint azt is, hogy „egyszerre", az - időhatározó. Szerjozsa ijedt pillantással nézett az apjára s csak azon az egyen tűnődött: vajon ismételtetni fogja-e vele az apja azt, a mit mondott, a mint ezt néha meg szokta cselekedni. És ez a gondolat annyira megijesztette, hogy most már aztán éppenséggel nem értett meg semmit. De az apja nem ismételtette vele a mondottakat, hanem áttért az Ó-Testámentomra. Szerjozsa magukat az eseményeket szépen elmondotta, de mikor arra a kérdésre kellett válaszolnia, hogy az egyes eseményeknek mi a jelentősége, semmit se tudott mondani, pedig ezért a leczkéért egyízben már büntetést is kapott. Az a rész, a melyből már éppenséggel semmit se tudott, s a melynél fészkelődött, az asztalt vagdosta és hintázott, az volt, a hol az özönvíz előtti pátriarchákról kellett volna beszélnie. Közülük egyet sem ismert Henoch-on kívül, a ki élve jutott el a menyországba. Azelőtt még emlékezett volt a nevekre, de most egészen elfelejtette őket, különösen azért, mert Henoch volt legkedvesebb alakja az egész Ó-Testámentomból, s mert az élve a menyországba jutáshoz fejében a gondolatoknak egész hosszú sora fűződött hozzá, a melynek most is átengedte magát, miközben merően bámúlt apjának az óralánczára, s mellényének egy félig begombolt gombjára.

A halálban, a melyről oly sokszor beszéltek neki, nem igen hitt Szerjozsa. Nem hitt abban, hogy azok az emberek, a kiket szeretett, meghalhassanak, de kiváltképpen abban, hogy ő is meg fog halni. Ezt teljesen lehetetlennek és érthetetlennek tartotta. De hát azt mondják neki, hogy mindenki meghal; megkérdezett olyan embereket is, a kiknek hitelt adott, s ezek is csak megerősítették: a dajka is, bár kissé kelletlenűl, ugyanazt mondta. De Henoch nem halt meg, következésképpen nem hal meg mindenki. „S miért is ne szerezhetne mindenki annyi érdemet isten előtt, hogy élve jusson a menyországba?" - gondolta Szerjozsa. A gonoszok, vagyis azok, a kiket Szerjozsa nem szeretett, meghalhattak, de a jók mind olyanok lehetnének, mint Henoch.

- Nos hát, kik voltak a patriarchák?

- Henoch, Henoch.

- De hiszen ezt már mondtad. Ez rosszúl van így, Szerjozsa, nagyon rosszúl. Ha még azt sem iparkodol megtanúlni, a mi keresztény embernek a legszükségesebb, - szólt az apja fölállva, - vajon akkor mi az, a mi érdekelhet? Én sem vagyok veled megelégedve, és Ignatyevics Pjotr (ez volt a főtanító) sincs veled megelégedve. Meg kell, hogy büntesselek.

Az apa és a főtanító mindketten elégedetlenek voltak Szerjozsával, a ki csakugyan nagyon rosszúl tanúlt. Azt azonban éppenséggel nem lehetett volna mondani róla, hogy tehetségtelen fiú. Ellenkezőleg, sokkal tehetségesebb volt azoknál, a kiket a főtanító példáúl állított oda neki. Az apja fölfogása szerint nem akarta megtanúlni azt, a mire tanították. Valójában pedig nem tudta megtanúlni. Nem tudta megtanúlni, mert olyan szükségletek éltek a lelkében, melyek azoknál, a melyeket az apja és a főtanító a számára kijelöltek, sokkal kötelezőbbek

voltak. Ezek a szükségletek egymással ellentétben állottak, s ő ennek a révén valóságos küzdelmet folytatott a nevelőivel.

Kilencz éves, és így még gyermek volt; de ösmerte a lelkét, mely becses volt előtte, melyet úgy őrzött, mint a hogy a szemhéj őrzi a szemet, s a melybe, a szeretet kulcsa nélkül, senkit be nem eresztett. A nevelői panaszkodtak, hogy nem akar tanúlni, pedig tele volt a lelke a tudás szomjúságával. És tanúlt is Kapitonycstól, a dajkától, Nagyenkától, Lukics Vaszilijtól, csak a tanítótól nem. Az a víz, a melyet az apja és a főtanító a maguk kerekére vártak, már régen elszivárgott és másutt dolgozott.

Az apja azzal büntette Szerjozsát, hogy nem eresztette el őt Nagyenkához, Ivanovna Lidia unokahúgához; de ez a büntetés éppen kapóra jött Szerjozsának. Lukics Vaszilij jókedvében volt és megmutatta neki, hogy' kell szélmalmot csinálni. Az egész este a munkában s az azon való tűnődésben telt el, hogy' lehetne olyan szélmalmot csinálni, a melyen az ember maga is foroghatna: akár úgy, hogy belekapaszkodnék a szárnyaiba, akár úgy, hogy odakötné magát hozzájuk, - de forogna. Az édes anyjára egész este nem gondolt Szerjozsa, de mikor lefeküdt, egyszerre eszébe jutott az anyja, és csak úgy a maga szavaival elkezdett azért imádkozni, hogy holnap, a születésnapján, szűnjék meg rejtőzködni előle, és jőjjön el hozzá.

- Lukics Vaszilij, tudja-e, hogy a szokott dolgokon kívül még miért imádkoztam?

- Hogy jobban tanúljon?

- Nem.

- Valami játékért?

- Nem. Nem találja ki. Pompás, de titok! Ha beteljesűl, majd megmondom. Nem találja ki?

- Nem. Fogalmam sincs róla. Mondja meg majd, - szólott Lukics Vaszilij mosolyogva, a mi nála ritkaság számba ment. - No csak feküdjék le, eloltom a gyertyát.

- Gyertya nélkül még jobban látom azt, a mit látok, s a miért imádkoztam. Lám, majd hogy elárúltam a titkot! - mondotta Szerjozsa derűlt kaczagással.

Mikor a gyertyát kivitték, Szerjozsa hallotta és szinte ott érezte maga körül az anyját. Ott állott mellette és szeretetteljes pillantásával czirógatta őt. De jöttek a szélmalmok, a kis kés, összezavarodott minden és Szerjozsa elaludt.

XXVIII.

Pétervárra érkezve, Vronszkij és Anna a legelső rangu fogadók egyikében szálltak meg. Vronszkij külön az alsó emeleten, Anna pedig a gyermekével, a dajkával és a komornájával fönn egy négy szobából álló lakosztályban.

Megérkezése első napján Vronszkij fölkereste a bátyját. Ott találkozott az édesanyjával, a ki valami dologban jött oda Moszkvából. Az anyja és a sógornője a szokott módon fogadták; kérdezősködtek külföldi utazása felől, beszéltek közös ismerőseikről, de egyetlen szóval se hozták elő Annához való viszonyát. A bátyja azonban másnap korán reggel elment hozzá, tudakozódott tőle Anna felől, és Vronszkij Alexej egyenesen megmondta, hogy ő Kareninával való viszonyát formális házasságnak tekinti; reméli, hogy a válást elérheti, s akkor nőül veszi, addig pedig épp úgy feleségének tartja, mint bármely más feleséget, s arra kérte a bátyját, hogy ezt az anyjával és a feleségével is közölje.

- Ha a világ ezt nem helyesli, az nekem tökéletesen mindegy, - mondotta Vronszkij, - de ha a rokonaim továbbra is fönn akarják velem a rokoni viszonyt tartani, akkor a feleségemmel is ilyen viszonyban kell maradniok.

Az idősebb testvér, a ki mindenkor tiszteletben tartotta a fiatalabbnak a fölfogását, mindaddig, a míg a világ ezt a kérdést el nem dönti, nem tudta tisztán, vajon az öcscsének igaza van-e, vagy sem; neki magának semmi kifogása se volt ellene, s így Alexandrovics Alexejjel együtt fölment Annához.

Vronszkij, mint mindenki más előtt, a bátyja jelenlétében is magázta Annát, s úgy viselkedett iránta, mint valami bizalmas ösmerőse iránt, de azért nyilvánvaló volt, hogy a bátyja tud a viszonyukról s így fesztelenül beszéltek arról is, hogy Anna elutazik Vronszkij birtokára.

Vronszkij annak az új helyzetnek a következtében, a melyben volt, nagyvilági tapasztaltsága ellenére is különös tévedésben leledzett. Úgy látszott, mintha tisztában kellett volna lennie avval, hogy a világ előtte is, Anna előtt is, el van zárva; de most mindenféle homályos fogalmak merültek föl a fejében, hogy mindez csak a régi időben volt így, s hogy most, a rohamos haladás mellett (egyszerre, magára nézve is szinte észrevétlenül, minden haladásnak a barátjává lett), most megváltozott a társaság fölfogása s hogy az a kérdés, vajon a társaság befogadja-e őket, vagy sem, még nincs eldöntve.

„Természetes, - gondolta magában, - hogy az udvarhoz közel álló társaság nem fogad be, de bizalmas embereink csak úgy foghatják föl a dolgot, a mint illik."

Órák hosszat is elülhet az ember keresztbetett lábakkal, egy és ugyanabban a helyzetben, ha tudja, hogy semmi sem áll útjában annak, hogy a helyzetét megváltoztassa; de ha tudja, hogy így, keresztbetett lábakkal kell ülnie, görcsöt és szaggatást kap a lábaiba, a melyek önkéntelenül is húzódnak arra felé, a hova az ember őket rakni szeretné. Ugyanezt az érzést tapasztalta Vronszkij a világgal szemben. Bár a lelke fenekén tudta, hogy a világ el van zárva előlük, mégis megpróbálta, nem változott-e meg a világ, s nem volna-e hajlandó őket befogadni. De nagyon is hamar meggyőződött róla, hogy a világ, bár ő előtte nyitva, de Anna előtt bizony zárva volt. Mint a „künn a farkas, benn a bárány" játékban, a kezek, a melyek ő előtte fölemelkedtek, legott leereszkedtek Anna előtt.

A pétervári hölgyek között, a kikkel Vronszkij találkozott, a legelsők egyike volt az unokahúga, Betszi.

- No végre! - üdvözölte őt Betszi örvendezve. - És Anna? Mennyire örülök! Hol vannak szállva? Képzelem, hogy gyönyörű utazásuk után milyen rettenetes lehet a mi Pétervárunk; képzelem azokat a mézesheteket Rómában! Mi lesz a válással? El van már intézve minden?

Vronszkij észre vette, hogy Betszi lelkesedése csökkent, a mint megtudta, hogy a válás kérdése még nincsen elintézve.

- Bár tudom, hogy megköveznek, - mondotta, - de azért elmegyek Annához; föltétlenül elmegyek hozzá. Nem sokáig lesznek itt, úgy-e?

És csakugyan, még aznap elment Annához; de a modora teljességgel más volt, mint annak előtte. Szemlátomást kérkedett a merészségével, s azt akarta, hogy Anna is méltányolja az ő hűséges barátságát. Nem volt ott tovább tíz percznél, mindenféle világi pletykákról beszélt vele, s távozásakor így szólt:

- Nem mondta meg, mikor lesz a válás? Ám én túl tettem magamat a helyzet kényes voltán, de más vaskalaposok bizony agyongyötrik ám magukat a hidegségükkel mindaddig, míg férj és feleség nem lesznek. És ez oly egyszerű dolog mostanság. Ça se fait. Tehát pénteken utaznak? Sajnálom, hogy nem találkozhatunk többé.

Betszi modorából Vronszkij megérthette volna, hogy mit várhat a világtól; de azért még egy kísérletet tett a családjában. Az anyjától persze nem sokat várt. Tudta, hogy az anyja, a ki annyira el volt ragadtatva Annától, mikor megösmerkedett vele, most kérlelhetetlen volt iránta azért, hogy a fia karriérje tönkretételének az okozójává lett. De nagy reményeket kötött Varjához, a bátyja feleségéhez. Úgy tetszett neki, hogy ez nem fog rá követ dobni, hanem egyszerűen és elszántan fölkeresi Annát és fogadni is fogja őt.

Megérkezése után való napon Vronszkij elment hozzá, s minthogy egyedül találta őt, nyíltan előállott a kívánságával.

- Jól tudod, Alexej, - szólott Varja, miután őt végig hallgatta, - mennyire szeretlek és mennyire kész vagyok a kedvedért mindenre; de hallgattam, mert tudtam, hogy se neked, sem Arkágyevna Annának nem lehetek hasznára, - mondotta, különös gonddal ejtvén ki ezt a két szót: „Arkágyevna Annának". - Csak azt ne gondold kérlek, hogy pálczát török fölötte. Soha; lehet, hogy én az ő helyében ugyanúgy cselekedtem volna. Nem megyek, s nem is mehetek bele a részletekbe, - mondotta, s félénken nézett bele sötét arczába. - De a maga nevén kell nevezni mindent. Te azt akarod, hogy én menjek el hozzá, fogadjam, s evvel rehabilitáljam őt a társaság előtt; de lásd be, hogy én ezt *nem tehetem*. Nekem fölcseperedő leányaim vannak, s társaságban kell élnem, már csak az uram kedveért is. Már most tegyük föl, hogy elmegyek Arkágyevna Annához; ő be fogja látni, hogy nem hívhatom őt magamhoz, vagy kénytelen vagyok úgy intézni a dolgot, hogy ne találkozzék nálam azokkal, a kik másként fogják föl a dolgot; ez pedig csak sértené őt. Én őt nem emelhetem föl...

- Csakhogy én nem tudom elhinni, hogy ő nagyobbat bukott volna, mint sok száz azok közűl az asszonyok közűl, a kiket fogadsz! - szakította félbe Vronszkij még sötétebben, s miután meggyőződött róla, hogy sógornőjének elhatározása megmásíthatatlan, fölkelt:

- Alexej! Ne haragudjál rám. Lásd be, kérlek, hogy én nem tehetek róla, - szólalt meg Varja s bátortalan mosolylyal pillantott rá.

- Én nem haragszom, - mondotta Vronszkij épp oly sötéten, - de ez kétszeresen fáj nekem. Fáj ugyanis az, hogy ez földúlja a mi barátságunkat. Ha nem is dúlja föl, de gyöngíti. Beláthatod, hogy ez viszont nálam nem lehet másként.

Ezekkel a szavakkal távozott.

Vronszkij belátta, hogy minden további kísérlet hiábavaló, s hogy ezt a pár napot úgy kell eltöltenie Péterváron, mint valami idegen városban, gondosan elkerűlvén az előbbeni társaságával való minden érintkezést, hacsak nem akarja magát olyan kellemetlenségeknek és sérelmeknek kitenni, a melyek annyira gyötrelmesek neki. Péterváron való helyzetének egyik legnagyobb kellemetlensége az volt, hogy Alexandrovics Alexej, vagy legalább is a neve, ott volt mindenütt. Semmiről se lehetett elkezdeni beszélni, a nélkül, hogy Alexandrovics Alexejre ne fordúlt volna a szó, sehova se lehetett menni a nélkül, hogy vele ne találkozott volna az ember. Vronszkijnak legalább így tetszett, éppen mint a hogy' annak az embernek, a kinek fáj az újja, úgy tetszik, hogy éppen azt a fájós ujját üti bele mindenhová.

A pétervári tartózkodás annál is inkább súlyosnak tetszett Vronszkij előtt, mert egész idő alatt valami teljesen új és érthetetlen hangulatot észlelt Annában. Majd úgy viselte magát, mintha szerelmes volna belé, majd ismét hideg, ingerlékeny és kifürkészhetetlen lett. Gyötrődött valamin és rejtegetett előle valamit, s viszont mintha észre se vette volna azokat a bántó sérelmeket, a melyek Vronszkij életét elkeserítették, s a melyeknek az ő fínom érzése mellett ő rá nézve gyötrelmesebbeknek kellett volna lenniök.

XXIX.

Annára nézve az Oroszországba való visszatérésnek egyik legfőbb czélja az volt, hogy a fiát viszontláthassa. Attól a naptól fogva, hogy Olaszországot elhagyta, szüntelenül izgatta ennek a viszontlátásnak a gondolata. S minél inkább közeledett Pétervárhoz, annál nagyobbnak tűnt föl előtte ennek a találkozásnak az öröme és jelentősége. Azt meg se kérdezte magától, hogy' üsse nyélbe ezt a találkozást. Természetesnek és egyszerűnek látszott előtte, hogy viszontlássa a fiát, a mint egy városban lesz vele; de mikor megérkezett Pétervárra, egyszeriben világossá lett előtte a társasággal szemben való helyzete, és belátta, hogy a találkozás előkészítése bizony nehéz.

Már két napja volt Péterváron. Egy pillanatig se szűnt meg a fiára gondolni, de azért még mindig nem látta őt. Ahhoz, hogy egyenesen elmenjen abba a házba, a melyben esetleg Alexandrovics Alexejjel is találkozhatik, érezte, hogy nincsen joga. Lehet, hogy be sem eresztenék, sőt meg is sértenék. Hogy írjon és összeköttetésbe lépjen az urával, ennek már a puszta gondolata is kínos volt rá nézve: hiszen csak akkor volt nyugodt, mikor nem gondolt az urára. Az, hogy megtudja, mikor és merre szokott sétálgatni a fia, és sétaközben találkozzék vele, kevés volt neki: hiszen annyira készülődött erre a találkozásra, oly tömérdek mondanivalója volt neki, s annyira vágyódott utána, hogy megölelje és összecsókolja. Szerjozsa öreg dajkája tán segítségére lehetett s a kezére járhatott volna. De a dajka már nem volt ott Alexandrovics Alexej házában. Evvel a habozással s a dajka fölkutatásával immár két nap telt el.

Értesűlvén Alexandrovics Alexej és Ivanovna Lidia grófnő bizalmas viszonyáról, Anna harmadnap rászánta magát, hogy megírja a grófnénak azt a levelet, mely oly nagy megerőltetésébe kerűlt, s a melyben czélzatosan írta, hogy a fiával való találkozáshoz szükséges engedély az urának a nagylelkűségétől függ. Tudta, hogyha a levelet megmutatják az urának, ez, tovább játszván a nagylelkű szerepét, nem fog elutasító választ adni.

A szolga, a ki a levelet odavitte, a legkegyetlenebb és legváratlanabb válaszszal jött vissza, avval, hogy: nincs válasz. Soha még annyira megalázottnak nem érezte magát, mint ebben a pillanatban, a mikor a szolgát behívatta és hallotta tőle annak a részletes elbeszélését, hogy' megvárakoztatták, s hogy' üzenték ki nagy sokára, hogy: nem lesz semmi válasz. Anna mélyen megalázottnak, megbántottnak érezte magát, de belátta, hogy Ivanovna Lidia grófnőnek a maga szempontjából igaza van. A fájdalma annál nagyobb volt, mert teljesen egyedül érezte magát. Nem tudta és nem akarta a dolgot Vronszkijval közölni. Tudta, hogy az ő szemeiben, mind a mellett, hogy egész szerencsétlenségének a legfőbb okozója ő volt, a fiával való találkozás kérdése a lehető legjelentéktelenebb dolognak fog látszani. Tudta, hogy Vronszkij soha se lesz képes az ő szenvedését a maga egész nagyságában fölfogni, tudta, hogy azért a hideg hangért, a melylyel a dologról esetleg beszélne, képes volna őt valósággal meggyűlölni. S ettől mindennél a világon jobban félt, s éppen ezért titkolt előtte mindent, a mi csak a fiára vonatkozott.

Az egyik napot otthon töltvén, át meg átgondolta a fiával való találkozás minden lehető módozatát s végül rászánta magát, hogy ír az urának. Már meg is fogalmazta volt a levelet, mikor Ivanovna Lidia levelét behozták neki. A grófnő hallgatása kibékítette és lecsillapította őt, de ez a levél és mindaz, a mit a sorai közűl kiolvasott, annyira fölingerelte, s ez a gonoszság, a fia iránt érzett szenvedélyes és természetes szeretetével összehasonlítva, oly vérlázítónak tűnt föl előtte, hogy fölháborodván mások ellen, megszűnt magát vádolni.

„Ez a ridegség - az érzelmekkel való ez az alakoskodás! - mondotta magában. - Azt hitték, nem kell egyéb, mint hogy megbántsanak, s a gyermekemet elgyötörték, s én legott meghajlom előttük! A világ minden kincséért sem. Ez a grófnő még nálamnál is rosszabb. Én

legalább nem hazudom!” És ekkor tüstént elhatározta, hogy másnap, Szerjozsának éppen a születése napján, egyenesen elmegy az ura házába, megvesztegeti a cselédséget, cselhez folyamodik, de minden áron viszontlátja a fiát és széttépi azt a rettenetes ámítást, a melylyel a boldogtalan gyermeket körülvették.

Elment egy játékos boltba, vett egy csomó játékot és megállapította a hadi tervet. Korán reggel, nyolcz órakor fog odamenni, a mikor Alexandrovics Alexej még minden valószinűség szerint nem kelt föl. A keze tele lesz pénzzel, a melyet szétoszt a kapus és az inasok közt, azért, hogy bebocsássák, s a nélkül, hogy a fátyolát fölemelné, azt fogja mondani, hogy Szerjozsa keresztapjától jön, hogy őt üdvözölje, s meg van bízva avval, hogy a játékot oda-rakja a fia ágya mellé. Csak arra nem készült elő, hogy mit fog a fiának mondani. Bármennyit törte is rajt’ a fejét, semmit se tudott kieszelni.

Másnap reggel nyolcz órakor Anna egészen egyedül kilépett a bérkocsijából és volt házának főkapujánál csöngetett.

- Eredj, nézd meg, ki az. Valami úrhölgy, - mondotta Kapitonycs, a ki még nem volt fel-öltözve s csak sárczipő és felső kabát volt rajta, miközben kipillantott az ablakon arra a fátyo-los hölgyre, a ki a kapu előtt ácsorgott. A kapus legénye, egy Anna előtt teljesen ösmeretlen siheder, alig hogy kinyitotta a kaput, Anna már belűl kerűlt rajta, s egy három rúbles bankót húzván elő a karmantyújából, szaporán a markába nyomta.

- Szerjozsa... Alexejevics Szergej, - szólott Anna és tovább akart menni. A kapus legénye, rápislantott a bankóra, de egy másik, üvegajtónál megint útját állta.

- Kit tetszik keresni? - kérdezte.

Anna nem hallotta ezt a kérdést, és nem felelt semmit.

Látván az ösmeretlen zavarát, maga Kapitonycs is kijött s bebocsátván őt az ajtón, meg-kérdezte tőle, mit kíván.

- Szkorodumov herczegtől jövök, Alexejevics Szergejhez, - mondotta.

- Még nem kelt föl, - mondotta a kapus, és fürkésző pillantást vetett rá.

Anna éppenséggel nem számított rá, hogy annak a háznak, a melyben kilencz esztendeig lakott, ez a teljesen változatlan előcsarnoka olyan mély hatással legyen rá. Egymásután bukkantak föl lelkében a múlt örömteljes és gyötrelmes emlékei s egy pillanatra szinte megfeledkezett arról, hogy miért is van itt.

- Lesz szíves talán várakozni? - mondotta Kapitonycs és lesegítette a bundáját.

Ekközben belepillantott az arczába, megösmerte őt és szótlanúl, mélyen meghajolt előtte.

- Méltóztassék, kegyelmes asszonyom, - szólott.

Anna mondani akart valamit, de egy hangot se tudott kinyögni; bűnbánóan könyörgő pillantást vetett az öregre, s gyors és könnyed léptekkel sietett föl a lépcsőn. Kapitonycs egészen előrehajolva, és sárczipőivel a lépcső fokain minduntalan fönnakadva, sietett utána, iparkodván őt utólérni.

- Ott van a nevelő, tán nincs is még felöltözve. Majd előbb tán bejelentem.

Anna csak ment tovább a jól ösmert lépcsőn, s nem is hallotta, hogy mit beszél az öreg.

- Erre balra méltóztassék. Bocsásson meg, hogy minden olyan rendetlen. A fiatal úr most a volt pamlagos szobában lakik, - szólott a kapus lelkendezve. - Bocsásson meg... legyen egy kis türelemmel kegyelmes asszonyom, majd bepillantok, - mondotta tovább, s utólérvén őt,

kinyitott egy magas ajtót és eltűnt a mögött. Anna megállt és várt. - Éppen most ébredt föl, - szólott a kapus, mikor megint előkerült.

Ugyanabban a pillanatban, mikor a kapus ezt mondta, Anna egy gyermeki ásítás hangját hallotta. Már ennek az ásításnak a puszta hangjáról megösmerte a fiát s egyszeriben szinte elevenen ott látta őt maga előtt.

- Eressz, eressz, félre! - mondotta és belépett a magas ajtón. Jobbra az ajtótól állott az ágy, s az ágyban egy szál kigombolt ingecskében ott ült a fiúcska, és a testecskéjével előre hajolva, nagyot nyújtózva fejezte be az ásítását. Abban a pillanatban, mikor összeértek az ajkai, legott boldog és álmos mosolyra nyíltak, s ezzel a mosolylyal megint lassan és édesen visszafeküdt az ágyba.

- Szerjozsa! - suttogta Anna, nesztelenül odalopózván hozzá.

A távollét ideje, és annak a nagy szeretetnek a hatása alatt, a melyet iránta az egész utolsó időben érzett, négyesztendős fiúcskának képzelte őt, olyannak, a minőnek valamikor legjobban szerette. De most már olyan sem volt, mint akkor, a mikor őt elhagyta; még távolabbra jutott a négyéves kortól, még jobban megnőtt és megsoványodott. Mi az? Milyen sovány az arcza, milyen rövid a haja! Milyen hosszúak a karjai! Mennyire megváltozott azóta, hogy nem látta! De azért ő volt, az ő feje formája, az ő ajkai, az ő puha nyakacskája és széles vállacskái.

- Szerjozsa! - ismételte közvetlenül a gyermek füle mellett.

A fiúcska megint felkönyökölt, jobbra-balra forgatta zavaros fejét, mintha keresett volna valamit és kinyitotta a szemeit. Pár pillanatig csöndesen és kérdően nézett mozdulatlanul mellette álló anyjára, majd egyszerre boldogan elmosolyodott, s megint behúnyván összeragadt szemeit, odavetette magát, de nem hátra, hanem felé, a karjaiba.

- Szerjozsa! Kedves gyermekem! - szólott Anna elfojtott hangon s átölelte a karjaival gömbölyű testét.

- Mama! - kiáltott föl a gyermek, s izgett-mozgott a karjai közt, csakhogy testének minél több pontjával érintse a kezét.

Álmosan mosolyogva, szemeit még mindig behúnyva, az ágy hátán keresztül kapkodott pufók kezeivel a vállai után, odasimult hozzá és körülvette őt azzal a kedves álom-illattal és melegséggel, a mely csak a gyermekek sajátja, s elkezdett az arczával odadörzsölődni a nyakához és a vállaihoz.

- Tudtam, - mondotta, a szemeit kinyitva. - Ma van a születésem napja. Tudtam, hogy el fogsz jönni. Tüstént fölkelek.

Ezeket mondván, teljesen fölébredt.

Anna mohón nézte őt; látta, mennyire megnőtt és megváltozott az ő távolléte alatt. Meg is ösmerte, meg nem is a takaró alól kidugott meztelen, s most oly nagy lábait, megösmerte megnyúlt orczáit, a tarkóján, a hol oly gyakran szokta volt őt megcsókolni, rövidre nyírt fürtöcskéit. Mindezt végigtapogatta s nem tudott szólani: a könnyek szinte fojtogatták.

- Miért sírsz, mama? - kérdezte Szerjozsa, mikor teljesen magához tért. - Mama, miért sírsz? - ismételte pityergő hangon.

- Nem fogok sírni... Örömömben sírok. Oly régen nem láttalak. Nem sírok, nem, nem, - ismételgette s a könnyeit nyeldesve, elfordúlt. - No, de most ideje, hogy öltözködjél, - tette hozzá rövid hallgatás után, mialatt összeszedte magát, s a nélkül, hogy eleresztette volna a fia kezeit, leült az ágya mellé egy székre, a melyen a ruhája volt odakészítve.

- Hogy' öltözködöl föl nélkülem? Hogyan... - szólalt meg természetesen és vídáman, de képtelen volt folytatni és megint elfordúlt.

- Nem mosakodom hideg vízzel. A papa nem engedi. Hát Lukics Vaszilij-t nem láttad? Mindjárt itt lesz. De ráültél ám a ruhámra.

És Szerjozsa elkaczagta magát. Anna ránézett és elmosolyodott.

- Mama, édesem te, drágám te! - kiáltott föl, s megint rávetette magát és megölelte őt. Mintha csak most, hogy a mosolyát látta... csak most értette volna meg, hogy mi történt. - Erre nincs szükség, - szólott és levette a fejéről a kalapot. És mintha csak most, kalap nélkül ösmerte volna meg őt igazán, megint odarohant hozzá és összecsókolta.

- De hát mit gondoltál te rólam? Nem gondoltad, hogy meghaltam?

- Ezt soha se hittem.

- Nem hitted, szívecském te?

- Tudtam, tudtam! - ismételgette kedvencz mondását, s megfogván a kezét, mely a haját czirógatta, az ajkához szorította a tenyerét és csókolgatta.

XXX.

E közben Lukics Vaszilij, a ki eleinte nem tudta, ki lehet az a hölgy, de később a beszélgetés során rájött, hogy ez ugyanaz az anya, a ki az urát elhagyta s a kit ő nem is ösmert, mert csak a távozása után került a házba, kétségben volt az iránt, vajon bemenjen-e, vagy sem, vagy pedig jelentést tegyen Alexandrovics Alexejnek. Végre megfontolván, hogy neki az a kötelessége, hogy Szerjozsát egy bizonyos órában felköltse, s hogy e mellett semmi köze hozzá, ki ült ott nála, az anyja-e vagy más valaki, a kötelességét minden körülmények közt teljesítenie kell, felöltözött odament az ajtóhoz és kinyitotta.

De az anya és a gyermek kölcsönös dédelgetése, hangjuknak a csengése, és az, a mit egymással beszéltek, - mindez arra indította őt, hogy elhatározását megmásítsa. Megcsóválta a fejét és fölsóhajtván, betette az ajtót. „Várok még vagy tíz perczet", - mondotta magában köhécselve, s kitörölte szeméből a könnyeket.

A cselédség körében ezalatt nagy volt az izgalom a házban. Valamennyien megtudták, hogy volt úrnőjük megérkezett, hogy Kapitonycs bebocsátotta, s hogy most ott fönn van a gyermekszobában, pedig az úr úgy kilencz óra tájban maga is mindig be szokott menni a gyerekszobába, avval pedig valamennyien tisztában voltak, hogy a házastársak találkozása lehetetlen, s hogy azt meg kell akadályozni. Kornei, a komornyik, a kapus szobájába lépve, megkérdezte ki és hogy bocsátotta be Kareninát, s megtudván, hogy Kapitonycs fogadta és vezette őt föl, jól leszidta az öreget. A kapus makacsúl hallgatott, de mikor Kornei azt mondta, hogy azért megérdemelné, hogy elcsapják, Kapitonycs odaugrott hozzá s a kezeivel Kornei arcza előtt hadonászva így szólt:

- Hjah persze, te nem bocsátottad volna be! Tíz évig szolgáltam és mást, mint jót, nem tapasztaltam tőle, de te persze fogtad volna magadat s azt mondtad volna neki: kívűl tágasabb. Te ugyan fínoman érted a politikát! Úgy bizony! Te ugyan föltalálnád magadat, hogy' kell a gazdádat kifosztani és még a bundát is leszedni róla.

- Katona! - szólt oda Kornei megvetéssel, s a belépő dajkához fordúlt. - Nos hát, ítéljen maga, Jefimovna Marja: se szólt, se beszélt, hanem beeresztette, - fordúlt hozzá Kornei. - Alexandrovics Alexej tüstént itt lesz és bemegy a gyermekszobába.

- Frissen! Frissen! - szólott a dajka. - Maga, Vasziljevics Kornei, csak tartóztassa föl valahogyan az urat, én meg szaladok és valamiképpen eltávolítom az asszonyt. Frissen! Frissen!

Mikor a dajka a gyermekszobába lépett, Szerjozsa éppen azt mesélte az anyjának, hogy' estek el Nagyenkával együtt, mikor egy dombról leszánkáztak, úgy, hogy hármat is bukfenczeztek. Az anyja hallotta hangjának a csengését, látta az arczát és rajt' a kifejezés játékát, kezében érezte a kezét, de hogy mit mondott, abból nem értett semmit. El kellett mennie, el kellett őt hagynia, - csak ezt az egyet gondolta és érezte. Lukics Vaszilij lépteit is hallotta, a ki odajött az ajtóhoz és köhécselt, a dajka lépteit is hallotta, de azért szinte megkövűlten ült ott, s nem volt ereje se beszélni, se fölkelni.

- Asszonyom, szentem! - szólalt meg a dajka odalépve hozzá s összecsókolta a kezét, a vállát. - Lám, a jó Isten mégis csak nagy örömet szerzett a mi kis ünnepeltünknek. De nem változott ám egy hajszálat se'!

- Óh, dada lelkem, én nem tudtam, hogy maga még itt van a házban, - szólott Anna, egy pillanatra magához térvén.

- Nem is vagyok én itt, a lányommal lakom, csak köszönteni jöttem, Arkágyevna Anna, lelkem!

A dajka egyszerre sírva fakadt s megint elkezdte csókolgatni a kezét.

Szerjozsa csillogó szemekkel mosolyogva, s egyik kezével az anyjába, a másikkal a dajkába kapaszkodva, topogott a szőnyegen kövérkés, meztelen lábaival. Szinte magánkívül volt attól a gyöngédségtől, a melylyel kedves dajkája az édes anyja iránt viseltetett.

- Mama! Sokszor eljön ám ő hozzám, s a mikor jön... - de legott elhallgatott, a mint észre vette, hogy a dajka valamit súgott az anyjának, s hogy réműlet és valami szégyen tükröződött az édes anyja arczán, mely annyira nem illett hozzá.

Az anyja odalépett hozzá.

- Kedvesem te! - mondotta.

Azt nem tudta kimondani, hogy *Isten veled*, de benne volt az arczkifejezésében, s ő is megértette. - Édes, kedves kis Kutik-om! - mondotta neki a beczéző nevén, a hogy' kiskorában hívta, - úgy-e nem felejtesz el engem? Úgy-e... - de többet nem tudott mondani.

Később mennyi tömérdek szó jutott az eszébe, a melyet mind elmondhatott volna neki. De most semmit se tudott, semmit se bírt szólni. Szerjozsa azonban megértette mindazt, a mit mondani akart. Megértette, hogy boldogtalan, és szereti őt. Még azt is megértette, a mit suttogva mondott a fülébe a dajka. Meghallotta ezt a pár szót: „mindig kilencz órakor", s megértette, hogy ez az apjára vonatkozott, s hogy édes anyjának nem volt szabad az apjával találkoznia. Ezt mind megértette, csak azt az egyet nem tudta megérteni: mért ült ki az arczára a réműlet és szégyen?... Nem bűnös, de fél tőle, és szégyenli magát valamiért. Meg akart koczkáztatni egy kérdést, mely eloszlatta volna a kétségeit, de nem volt hozzá bátorsága: látta, hogy anyja szenved, és megesett a szíve rajta. Némán odasimúlt hozzá, azután így szólt:

- Ne menj még. Nem jön még mindjárt.

Az anyja eltolta őt magától, hogy lássa, csakugyan azt gondolja-e, a mit mond, s arczának ijedt kifejezéséről leolvasta, hogy nemcsak hogy az apjáról beszél, de mintha még azt is kérdezné, hogy mit tartson az apja felől.

- Szerjozsa, édesem, - szólott az anyja, - szeresd apádat, mert ő nemesebb és jobb, mint én, a ki bűnös vagyok. Majd ha nagy leszel, magad is megítélheted.

- Náladnál jobb nincs a világon! - kiáltott föl a gyermek könnyek között, kétségbeesetten, s miután megfogta anyját a vállainál fogva, az erőlködéstől reszkető kezeivel teljes erővel magához szorította.

- Édes kis szívem, mindenem te! - szólott Anna, s elkezdett sírni épp oly gyermekesen, épp úgy ellágyulva, mint a fia.

Ekkor kinyílt az ajtó és belépett Lukics Vaszilij. A másik ajtónál is léptek hallatszottak, s a dajka réműlten suttogva mondta: „Jön", s odanyújtotta Annának a kalapját.

Szerjozsa kezeivel eltakarta az arczát és zokogva borult az ágyra. Anna elvette a kezeit, még egyszer megcsókolta nedves arczát és gyors léptekkel kiment. Szemben jött vele Alexandrovics Alexej. Mikor őt megpillantotta, Anna megállt és lehorgasztotta a fejét.

Ámbár csak az imént mondta róla, hogy nemesebb és jobb, mint ő, mégis annak a futó pillantásnak a nyomán, a melyet reá vetett, s mely egész alakját minden legkisebb részletével együtt felölelte, iránta a harag és az undor, a fiáért pedig az irígység érzése fogta el. Egy gyors mozdulattal leeresztette a fátyolát és szinte futott ki a szobából.

Nem jutott hozzá, hogy előszedje, s így visszavitte magával azokat az ajándékokat, a melyeket tegnap annyi szeretettel és szomorúsággal válogatott össze a játékos-boltban.

XXXI.

Bármennyire kívánta is Anna a fiával való találkozást, bármily régen gondolt és készülődött is rá, arra semmiképpen se számított, hogy ilyen mély benyomást tegyen rá ez a találkozás. Mikor visszatért fogadóbeli szobájába, jó darabig nem tudta megérteni, hogy miért is van itt voltaképpen. „Igen, mindennek vége, s én megint egyedül vagyok", - mondotta magában, s a nélkül, hogy a kalapját letette volna, leült a kandalló mellett álló székre. Mozdulatlan szemekkel rámeredt az órára, mely az ablakok közt egy asztalon állott, s elkezdett gondolkozni.

Franczia komornája, a kit külföldről hozott magával, bejött, hogy felöltöztesse. Anna csodálkozva nézett rá, s azt mondotta: - Majd később. - A pinczér hozta a kávét. - Majd később, - szólott neki is.

Az olasz dajka, miután felöltöztette a kis leánykát, bejött vele hozzá, és odavitte Annához. A pufók, jól táplált kis leány, mint mindig, valahányszor az anyját megpillantotta, tenyerével lefelé fordította szalagocskákkal átkötött meztelen kezecskéit, és fogatlan szájacskájával mosolyogva, mint a hal az uszonyaival, elkezdett evezni a kezecskéivel, miközben megzörgette hímzett szoknyácskájának keményített ránczait. Lehetetlen volt, hogy ne mosolyogjon, hogy össze ne csókolgassa a kis leányt, lehetetlen volt, hogy oda ne tartsa neki az újját, a mely után sikongva és egész testével ugrándozva kapkodott; lehetetlen volt, hogy oda ne nyújtsa neki az ajkát, a melyet csók ürügye alatt bekapott a szájacskájába. És mindezt Anna meg is tette: a karjára vette, ficzkándoztatta, üde arczocskáját és meztelen kis könyökeit összecsókolta; de ennek a kis babának a láttára még tisztábban látta, hogy az az érzés, a melyet iránta táplált, még csak nem is volt szeretet, ahhoz képest, a melyet Szerjozsa iránt érzett. Kedves volt ezen a kis leányon minden, de azért még se férkőzött hozzá a szívéhez. Kielégítetlen szeretetének minden erejével az első gyermekét vette körül, bárha ez olyan embertől származott is, a kit nem szeretett; a kis leány a legsúlyosabb körülmények közt született, s így a századrészét se fordította rá annak a gondnak, a melylyel az elsőt elhalmozta. Ezenkívül ebben a kis leányban

még csak puszta remény volt minden, míg Szerjozsa már szinte emberszámba, még pedig szeretett emberszámba ment; benne már küzdöttek a gondolatok, az érzelmek, már gondolkozott, szeretett, sőt meg is ítélte őt, mint ő gondolta, mikor a szavai és a pillantásai eszébe jutottak. És most nemcsak testileg, hanem lelkileg is el volt választva tőle mindörökre, s ezen már segíteni nem lehetett.

Anna visszaadta a kis leányt a dajkának, kiküldte őt és kinyitotta azt a nyakérmet, a melyben Szerjozsa arczképét őrizte abból az időből, a mikor körülbelül ugyanabban a korban volt, mint most a kis leány. Fölkelt, s miután a kalapját letette, elővette az asztalról azt az albumot, mely tele volt a fiának különböző korbeli arczképeivel. Kivette valamennyit. Egy volt még hátra, az utolsó és a legjobb. Egy szál fehér ingecskében, szétvetett lábakkal nyargalt egy széken, s a szemeivel hunyorgatva mosolygott. Ez volt legsajátosabb kifejezése, mely pompásan illett neki. Anna ügyes kis kezeivel, melyeknek fínom és fehér újjai ezúttal szokatlanúl fürgén mozogtak, néhányszor megpattantotta a fénykép sarkát, de a kép berepedt és még se jött ki. Papirvágó kés nem volt az asztalon, s így Anna kivette a mellette volt képet (ez Rómában készült és széleskarimájú kalapban, hosszú hajjal Vronszkijt ábrázolta), s evvel tolta ki a fia arczképét. „Ime, itt van ő!" - mondotta, Vronszkij arczképére pillantva, s egyszerre eszébe jutott, hogy ki volt mostani nagy bánatának az okozója. Egész reggel egyetlen egyszer se gondolt rá. De most, a mint nemes, férfias és annyira ösmert és kedves arczát látta, hirtelen a szeretetnek váratlan rohama szállta meg őt iránta.

„De vajon hol van? Hogy' hagyhat így magamra a szenvedéseimmel?" - gondolta egyszerre szemrehányó érzéssel a szívében, megfeledkezvén arról, hogy hiszen ő maga titkolt előtte mindent, a mi a fiával volt összefüggésben. Elküldött hozzá avval a kéréssel, hogy jöjjön azonnal; szorongó szívvel várta őt, miközben azokon a szavakon törte a fejét, a melyekkel majd elmond neki mindent, s a szerelemnek azokon a kifejezésein, a melyekkel őt majd megvígasztalja. A küldöncz avval a válaszszal jött vissza, hogy most vendége van, de tüstént jön, s csak azt kérdezteti, vajon fogadhatja-e vele együtt Jasvin herczeget, a ki most érkezett Pétervárra. - „Nem egyedül jön, pedig tegnap ebéd óta nem látott, - gondolta magában; - nem úgy jön, hogy mindent elmondhassak neki, hanem Jasvinnal." - S egyszerre különös gondolata támadt: hátha már nem szereti őt?

S mialatt az utóbbi napok eseményeit átgondolta, úgy tetszett neki, hogy mindenben ennek a rettenetes gondolatnak az igazolását látja: abban is, hogy tegnap nem ebédelt itthon, abban is, hogy szívósan ragaszkodott ahhoz, hogy Péterváron egymástól elkülönítve lakjanak, végre abban is, hogy még most sem egyedül jött hozzá, mintha csak kerülni akarná a vele négyszemközt való találkozást.

„De ezt meg kell mondania. Ezt nekem tudnom kell. Ha ezt tudom, akkor avval is tisztában vagyok, mitévő legyek", - mondotta magában, nem lévén ereje beleképzelni magát abba a helyzetbe, a melyben akkor lesz, ha közönyösségéről meggyőződik. Azt hitte, hogy Vronszkij megszűnt őt szeretni, úgy érezte, hogy közel jár a kétségbeeséshez, s ennek következtében rendkívül nagy izgatottság vett rajta erőt. Csöngetett a komornájának és bement az öltözőjébe. Öltözködés közben sokkal nagyobb gondot fordított magára, mint az utóbbi napokban bármikor, mintha bizony, ha Vronszkij csakugyan nem szerette már őt, újra beleszerethetett volna pusztán csak azért, mert az a ruha és az a hajviselet volt rajta, a mely legjobban illett hozzá.

Hallotta a csengetést, még mielőtt készen lett volna.

Mikor a fogadó-szobába lépett, nem Vronszkij, hanem a Jasvin pillantásával találkozott a tekintete. Vronszkij Szerjozsának arczképeit nézegette, a melyeket ott felejtett volt az asztalon, s éppenséggel nem sietett rápillantani.

- Mi már ösmerjük egymást, - mondotta Anna, kis kezét beletéve a zavart Jasvin óriás kezébe (a mi hatalmas termete és nyers arcza mellett olyan furcsán hatott). - Ösmerjük egymást a múlt esztendőből a versenyekről. Adja már ide, - mondotta, gyors mozdulattal kikapván Vronszkij kezéből a fia arczképeit, a melyeket nézegetett, és jelentőségteljesen csillogó szemekkel pislogott rá. - Hát az idén szépek voltak a versenyek? Helyettük az idén a római Corsón néztem a versenyeket. Ön egyébiránt nem igen szereti a külföldi életet, - mondotta barátságos mosolylyal. - Én ösmerem önt és ösmerem az ízlését, bárha nem sokszor találkoztunk.

- Eléggé sajnálom, mert az ízlésem mind jobban romlik, - szólott Jasvin, a balbajuszát harapdálva.

Jasvin még egy darabig beszélgetett s miután észrevette, hogy Vronszkij az óráját nézi, megkérdezte Annától, vajon sokáig maradnak-e még Péterváron, azután hatalmas testét meghajtván, a sipkája után nyúlt.

- Azt hiszem, nem soká, - felelt Anna s zavartan nézett Vronszkijra.

- Akkor hát nem igen látjuk már egymást? - mondotta Jasvin, s miután fölkelt, Vronszkijhoz fordult. - Hol ebédelsz?

- Jöjjön hozzám ebédelni, - mondotta Anna határozottan, mintha bosszankodott volna magára a zavartságáért, de egyúttal elpirult, mint mindig, a mikor valami új ember előtt a helyzetét elárulta. - Az ebéd ugyan nem lesz valami jó, de legalább együtt lehet vele. Alexej ezredbeli összes bajtársai közül senkit se szeret úgy, mint önt.

- Ennek örülök, - mondotta Jasvin mosolyogva, a miből Vronszkij tisztán látta, hogy Anna nagyon megtetszett neki.

Jasvin meghajtotta magát és kiment, Vronszkij elmaradt mögötte.

- Te is elmégy? - kérdezte Anna.

- Máris elkéstem, - felelt Vronszkij. - Csak menj! Tüstént utánad megyek! - kiáltotta ki Jasvin után.

Anna megfogta a kezét, s a nélkül, hogy levette volna róla a szemét, merően bámult rá, azon tünődvén, vajon mit mondhatna neki, a mivel még tartóztathatná.

- Megállj, valamit akarok mondani, - szólott és rövid karját megfogván, odaszorította a nyakához. - Úgy-e, nem baj, hogy meghívtam őt ebédre?

- Nagyon helyesen tetted, - mondotta Vronszkij nyugodt mosolylyal, miközben sűrű fogait kimutatta és megcsókolta a kezét.

- Alexej, nem változtál te meg irányomban? - kérdezte Anna, mindkét kezével megmarkolván a karját. - Alexej, nekem az ittlét csak gyötrelem. Mikor utazunk?

- Nemsokára, nemsokára. Nem képzeled, hogy nekem is milyen terhes itt az élet, - mondotta és kezet nyújtott neki.

- No, hát csak menj, menj! - szólott Anna sértődötten és gyorsan elhúzódott mellőle.

XXXII.

Mikor Vronszkij hazajött, Anna még nem volt otthon. Mint jelentették neki, kevéssel azután, hogy ő elment, valami hölgy jött hozzá, a kivel aztán együtt távoztak. Az, hogy elment, a nélkül, hogy meghagyta volna hová, az, hogy még mindig nem jött vissza, az, hogy már

reggel is volt valahol, a nélkül, hogy neki szólt volna róla, mindez, arczának avval a furcsán izgatott kifejezésével, s annak a szinte ellenséges hangnak az emlékével együtt, a melylyel ma délelőtt Jasvin jelenlétében szinte kitépte a kezéből fiának az arczképeit, gondolkodóba ejtette őt. Elhatározta, hogy föltétlenül beszélni fog vele. A fogadó-szobájában várta. De Anna nem egyedül jött haza, magával hozta öreg nagynénjét, Oblonszkája herczegnőt is. Ez volt az, a ki délelőtt eljött érte, s a kivel aztán elment bevásárolni. Anna mintha észre se vette volna Vronszkij gondterhes és kérdő arczkifejezését, vídáman kezdte mesélni neki, hogy mi mindent vásárolt össze ma délelőtt. Vronszkij látta, hogy valami különös ment végbe benne: csillogó szemeiben, a mint úgy futólag megállapodtak rajta, feszült figyelem kifejezése ült, szavaiban és mozdulataiban pedig benne volt az az ideges sietség és az a kecsesség, a mely közeledésük első idejében őt annyira elragadta, most pedig aggasztotta és megrémítette.

Ebédhez négynek volt terítve. Már valamennyien együtt voltak s éppen készültek átmenni a kis ebédlőbe, a mikor megérkezett Tuskevics, és Betszi herczegnőtől valami üzenetet hozott Annának. Betszi herczegnő bocsánatot kért tőle, hogy nem jött el búcsúzni; rosszúl érezte magát, de arra kérte Annát, hogy félhét és kilencz óra között jöjjön el hozzá. Vronszkij az időnek ilyen pontos megszabását hallván, mely azt bizonyította, hogy gondoskodva van róla, hogy senkivel se találkozzék, rápillantott Annára; de Anna úgy tett, mintha nem vette volna észre.

- Nagyon sajnálom, hogy éppen félhét és kilencz között lehetetlen, - mondotta alig mosolyogva.

- A herczegnő nagyon fogja sajnálni.

- Én nemkülönben.

- Alkalmasint Patti-t megy el meghallgatni? - kérdezte Tuskevics.

- Pattit?... Ez jó gondolat. Elmennék, ha még lehetne páholyt kapni.

- Én szerezhetek, - szólott Tuskevics.

- Nagyon, de nagyon hálás lennék érte, - felelt Anna. - Nem volna kedve velünk ebédelni?

Vronszkij alig észrevehetően vállat vont. Teljességgel nem értette, a mit Anna csinált. Mért hozta ide azt a vén herczegnőt, mért tartóztatta ebédre Tuskevicset, s a mi mind ennél csodálatosabb volt, mért küldte el őt páholyért? Hát képzelhető volt az, hogy az ő helyzetében elmehessen egy bérletes Patti-előadásra, a melyen ott lesz az egész ismerős világ? Komoly pillantást vetett rá, de Anna ugyanavval a kihívó, félig vídám, félig kétségbeesett pillantással felelt, a melynek a jelentését Vronszkij nem volt képes megérteni. Ebéd alatt Anna feltűnően jókedvű volt; mintha csak kaczérkodott volna Tuskevicscsel meg Jasvinnal. Mikor az ebédtől fölkeltek és Tuskevics elszaladt a páholy-jegyért, Jasvin pedig kiment dohányozni, Vronszkij vele együtt bement a szobájába. Kis idő múlva megint fölsietett. Anna már fel volt öltözve abba a mélyen kivágott és bársonynyal diszített, világos selyemruhába, a melyet Párisban csináltatott, s a fején drága fehér csipkedíszt viselt, mely keretül szolgált az arczának, és ragyogó szépségét különösen kiemelte.

- Hát csakugyan elmegy a színházba? - kérdezte Vronszkij, iparkodván nem nézni rá.

- Miért kérdi ezt olyan ijedten? - szólott Anna, a kit megint sértett az, hogy nem nézett rá. - Miért ne mennék?

Vronszkij mintha nem értette volna meg szavainak a jelentőségét.

- Persze, hiszen semmi ok sincsen rá, - felelt elkomorodva.

- Hiszen én is csak azt mondom, - szólt Anna, szándékosan nem akarván megérteni szavainak a gúnyját, és nyugodtan megfordította hosszú, illatos keztyűjét.

- Anna, az Istenért! Mi lelte? - kérdezte, magához térítvén őt, éppen úgy, mint valamikor az ura.

- Én nem értem, miért kérdezi?

- Hiszen tudja, hogy nem mehet el a színházba.

- Miért? Nem megyek egyedül. Varvara herczegnő csak elment átöltözni, ő is eljön velem.

Vronszkij csodálkozva és kétségbeesetten vállat vont.

- De hát nem tudja... - szólalt meg újra.

- Nem akarom tudni! - pattant föl, szinte kiabálva. - Nem akarom. Megbántam talán, a mit cselekedtem? Nem, nem és nem. S ha megint előlről kellene kezdenem ugyanazt, megint csak így volna. Mi reánk, én reám és önre nézve csak az az egy fontos: szeretjük-e egymást vagy sem. A többi mind mellékes. Mért élünk hát itt így elkülönítve, s mért nem látjuk egymást? Mért nem mehetek én el a színházba? Én téged szeretlek, és nekem minden tökéletesen mindegy, - mondotta oroszul, s szemeiben valami furcsa, érthetetlen ragyogással nézett rá, - ha csak te nem változtál meg. Mért nem nézel a szemembe?

Vronszkij ránézett. Látta arczának teljes szépségét, s azt a pompás ruhát, mely mindig úgy illett hozzá. De most éppen a szépsége és a választékossága volt az, a mi őt fölingerelte.

- Az én érzelmeim nem változhatnak, ezt úgy is tudja, de azért kérem, könyörgök, ne menjen el, - mondotta megint francziául, gyöngéd rimánkodással a hangjában, de hidegséggel a tekintetében.

Anna a szavait nem hallotta, de látta a pillantásának a hidegségét és ingerűlten így felelt:

- Én meg arra kérem, mondja ki nyíltan, miért ne menjek?

- Azért, mert ez... - itt zavarba jött.

- Semmit sem értek az egészből. Jasvin n'est pas compromettant, és Varvara herczegnő semmivel se rosszabb a többinél. De ime, már itt is van.

XXXIII.

Vronszkij most először érzett bosszúságot, szinte haragot Anna iránt, azért, hogy szándékosan nem akarta a helyzetét megérteni. Ezt az érzést még csak fokozta, hogy bosszúságának az okát nem tudta kifejezni. Ha egyenesen megmondta volna neki azt, a mit gondolt, így kellett volna szólnia: ilyen ruhában, s egy mindenki által ismert herczegnővel a színházban megjelenni, nemcsak annyit tenne, mint bukott nő voltát beösmerni, hanem egyúttal keztyűt dobni a világnak, vagyis róla örök időkre lemondani.

Ezt nem mondhatta meg neki. „De hogy' van, hogy ezt nem érti meg, s egyáltaljában mi lelte?" - kérdezte magában. Érezte, a mint egyidejüleg az iránta való tisztelet csökkent, szépségének a tudata pedig csak növekedett benne.

Mogorván ment vissza a szobájába, s odaülvén Jasvin mellé, a ki hosszú lábait egy székre kinyújtva, cognacot ivott selters-vízzel, ugyanazt rendelt magának is.

- Lankovszkij-nak a Mogucsij-ja? Szép ló, ajánlom, vedd meg, - mondotta Jasvin, rápillantván a bajtársa sötét ábrázatára. - Igaz, hogy egy kissé csapott farú, de a lábai és a feje, - olyan, hogy jobb se kell.

- Azt hiszem, meg is fogom venni, - felelt Vronszkij.

A lovakra vonatkozó beszélgetés ugyan érdekelte őt, de azért egy pillanatra se feledkezett meg Annáról, önkénytelenül figyelt a folyosóról lehallatszó léptek zajára és mindúntalan rápillantott a kandallón álló órára.

- Arkágyevna Anna jelentenem parancsolta, hogy elment a színházba.

Jasvin, miután még egy pohárka cognacot töltött a sistergő vízbe, kiitta, s begombolkozván, fölkelt.

- Nos, megyünk? - kérdezte, a bajúsza alatt alig mosolyogva, s ezzel a mosolylyal elárúlta, hogy tudja ugyan Vronszkij mogorvaságának az okát, de nem tulajdonít neki semmi fontosságot.

- Én nem megyek, - felelt Vronszkij sötéten.

- De nekem mennem kell, megígértem. Úgy hát Isten veled. De ha mégis eljönnél, Kraszinszkijnak a helyét foglald el, - tette hozzá Jasvin, miközben távozott.

- Nem megyek, dolgom van.

„A feleséggel is sok baj van, de a nem-feleséggel még több", - gondolta magában Jasvin, mikor a fogadóból kilépett.

Vronszkij, mikor egyedül maradt, fölkelt s elkezdett föl és alá járni a szobában.

„Mi is van ma? Negyedik bérlet... Jegor is ott van a feleségével, alkalmasint az anyám is. Más szóval, egész Pétervár ott van. Most lépett be, letette a bundáját, s kikukkant a világosságra... Tuskevics, Jasvin, Varvara herczegnő.... - képzelte el magában. - És én? Vagy félek, vagy pedig Tuskevics gondjaira bíztam őt? Akárhogy' vesszük is, ostoba, ostoba egy dolog... S ugyan miért kényszerít bele engem ilyen helyzetbe?" - szólott, a kezével legyintve.

E mozdulat közben beleakadt abba a kis asztalkába, a melyen a selters-víz és a cognacos palaczk állott, s majd hogy feldöntötte. Meg akarta kapni, de nem tudta, s haragjában felrúgta a lábával az asztalt és csöngetett.

- Ha meg akarsz maradni nálam, - szólt oda a belépő komornyiknak, - úgy legyen gondod a dolgodra. Többet ez elő ne fordúljon. Szedd össze szaporán.

A komornyik, ártatlanságának tudatában, mentegetőzni akart, de rápillantván a gazdájára, leolvasta az arczáról, hogy jobb lesz hallgatni, és szaporán lehajolva, elkezdte a szőnyegről az épen maradt és törött üvegeket fölszedegetni.

- Ez nem a te dolgod, küldd be a pinczért, hadd szedje föl, te meg készítsd a frakkomat.

*

Vronszkij félkilenczkor lépett a színházba. Az előadás már javában folyt. Az öreg színházi szolga lesegítette a bundáját, s felismervén őt, „kegyelmes úr"-nak szólította, és azt ajánlotta neki, hogy ne is kérjen számot, csak egyszerűen szólítsa majd Fedort. A színházi szolgákon és két inason kívül, a kik a karjukon kabátokkal hallgatóztak az ajtóban, senki se volt a kivilágított folyosón. A betett ajtón keresztül a zenekar halk staccató-kísérete s egy női hang hallatszott, mely nagy szabatossággal adott elő egy zenei frázist. Kinyílt az ajtó s egy színházi szolga suhant ki rajta, a vége felé járó zenei frázis pedig egyszerre egészen tisztán csengett Vronszkij fülébe. De az ajtó legott megint becsukódott, és Vronszkij nem hallotta a frázis

végét és a cadentiát, de a tapsvihar dörgéséből megtudta, hogy a cadentia véget ért. Mikor a csillárokkal és bronzgázlámpákkal fényesen kivilágított nézőtérre lépett, még egyre tartott a zaj. A színpadon egy, mezítelen vállaival és gyémántjaival csillogó énekesnő, a tenorista segítségével, a ki a kezét fogta, hajlongva és mosolyogva szedegette össze a rivaldán ügyetlenül átdobott bokrétákat, majd odalépett egy a fejebúbján kopasz és körülötte kikent hajú úrhoz, a ki nagyot nyújtózva nyújtogatott felé valamit, - mire az egész közönség, úgy a földszinten, mint a páholyokban elkezdett idestova hullámzani, kiabálni és tapsolni. A karmester, magas emelvényéről, szintén segített az énekesnőnek, miközben fehér nyakkendőjét igazgatta. Vronszkij lement a földszint közepéig, ott megállt és körülnézett. Soha még oly kevéssé nem fordított figyelmet erre a jól ismert és megszokott környezetre, a színpadra, erre a zsibongásra s a nézőknek erre az ismert, érdektelen és tarka tömegére, mely a színházat zsúfolásig megtöltötte, mint ma.

A páholyokban ugyanazok a bizonyos hölgyek s a páholyok hátterében ugyanazok a bizonyos tisztek, mint rendesen, ugyanazok a tudja isten miféle, tarka-barka asszonyok, egyenruhák és kabátok, ugyanaz a piszkos tömeg fönn a karzatokon, és ebben az egész tömegben csak a páholyokban és legelső sorokban volt mindössze vagy negyven igazi úr és hölgy. S ezekre az oázisokra fordította Vronszkij legott a figyelmét, és mindjárt összeköttetésbe is lépett velük.

A fölvonásnak éppen vége volt, mikor belépett, s azért a nélkül, hogy a bátyja páholyába belépett volna, lement egészen az első sorig s a korlát mellett megállt Szerpuhovszkijnál, a ki az egyik térdét lehajtva és sarkával a korláton kopogtatva, már messziről meglátta és mosolyával hívogatta őt.

Vronszkij még nem látta Annát, szándékosan nem nézett arra az oldalra, a melyen ült. De a pillantások irányából tudta, hol van. Észrevétlenül körülnézett, de nem kereste őt; a legrosszabbtól tartva, Alexandrovics Alexejt kereste a szemeivel. Szerencséjére Alexandrovics Alexej ezúttal nem volt a színházban.

- Milyen kevés maradt meg benned a katonából! - mondotta neki Szerpuhovszkij. - Inkább diplomatának, művésznek vagy ilyesvalaminek látszol.

- Igen, a mint hazaérkeztem, frakkot húztam, - felelt Vronszkij mosolyogva s lassan fölemelte a látcsövét.

- Ezért, lásd, bevallom, irígyellek. Mikor úgy külföldről visszatérek, és felhúzom ezt, - megérintette a vállrojtjait, - igazán sajnálom a szabadságomat.

Szerpuhovszkij már rég keresztet vetett Vronszkij szolgálati tevékenységére, de azért épp úgy szerette őt, mint azelőtt, és most különösen szeretetreméltó volt iránta.

- Kár, hogy az első felvonásról elkéstél.

Vronszkij csak úgy félfüllel hallgatott oda, s látcsövét a földszintről a félemeletre emelve, végignézett a páholyokon. Egy turbános hölgy és egy kopasz öreg úr mellett, a ki bosszúsan pislogott a feléje mozgó látcsőre, Vronszkij egyszerre megpillantotta Anna büszke, meglepően szép, s a csipkekeretből kimosolygó fejét. Az ötödik páholyban volt, tőle alig húsz lépésnyire. Az előtérben ült és könnyedén hátrafordúlva, valamit mondott Jasvinnak. Szép és széles vállain nyugvó fejének tartása, szemeinek és egész arczának tartózkodóan fölbuzdúlt csillogása arra emlékeztették, a mikor őt azon a moszkvai bálon látta. De most egészen más hatással volt rá a szépsége. Iránta való érzésében most sem volt semmi titokzatosság, s azért, bár most tán még erősebben vonzotta őt a szépsége, mint annakelőtte, de egyúttal bántotta is. Anna nem nézett ugyan feléje, de Vronszkij érezte, hogy már észrevette őt.

Mikor Vronszkij megint arra fordította a látcsövét, feltűnt neki, hogy Varvara herczegnő szokatlanúl piros, természetellenesen mosolyog és szüntelenül a szomszéd páholy felé pislog;

Anna pedig összecsukott legyezőjével a párkány piros bársonyát verdesi, elbámészkodik valahová és nem látja, vagy nyilván nem akarja látni azt, a mi a szomszéd páholyban történik. Jasvin arczán ugyanolyan kifejezés ült, mint akkor, mikor a játékasztalnál veszteségben volt. Mogorván ült ott, s mind jobban és jobban a szájába húzva bal bajuszát, szintén a szomszéd páholy felé sandított.

Ebben a tőlük balra levő páholyban Kartaszovék ültek. Vronszkij ismerte őket és azt is tudta, hogy Anna is ismeri őket. Kartaszova, egy sovány, apró nőcske, ott állt a páholyban, háttal Anna felé, s éppen belépőjét vette magára, melyet az ura segített föl rá. Sápadt és bosszús volt az arcza és izgatottan beszélt valamiről. Kartaszov, egy köpczös és kopasz úriember, szüntelenül Annára sandított és megpróbálta a feleségét csillapítani. Mikor a felesége kiment, az ura sokáig habozott, s iparkodott ellesni a szemeivel Anna pillantását, nyilván azért, hogy köszönjön neki. De Anna, a ki bizonyára szándékosan nem vette őt észre, hátrafordúlt és valamit mondott Jasvinnak, a ki kurtára nyírt fejével odahajolt hozzá. Kartaszov kiment, a nélkül, hogy köszönt volna, s a páholy üresen maradt.

Vronszkij nem tudta, hogy voltaképpen mi történt Kartaszovék és Anna között, de azzal tisztában volt, hogy mindenesetre olyasmi, a mi Annára nézve megalázó. Megértette ezt már abból, a mit látott, de még inkább Anna arczából, a ki minden erejét összeszedte, hogy kitartson ebben a szerepben, a melyre vállalkozott. S a külső nyugalomnak ez a szerepe teljesen sikerült is neki. Azok, a kik nem ösmerték őt és az ő körét, a kik nem hallották az asszonyoknak azon való sajnálkozásának, megütközésének és csodálkozásának százféle kifejezését, hogy nem átallotta a világban megjelenni, s megjelenni ilyen feltűnően, csipkés ruhájában és teljes szépségében, azok csak gyönyörködtek a nyugalmában és a szépségében, s nem is sejtették, hogy Anna ezalatt a pellengérre állított ember minden gyötrelmeit átszenvedte.

Vronszkij, a ki tudta, hogy történt valami, csak azt nem tudta, hogy mi, kínos aggódás vett erőt, s abban a reményben, hogy megtudhat valamit, bement a bátyja páholyába. Czélzatosan, az Annával szemben lévő folyosóra iparkodván, mikor a nézőtérről kilépett, találkozott volt ezredparancsnokával, a ki két ösmerősével beszélgetett. Vronszkij hallotta, a mint a Karenin nevet említették s észrevette azt is, hogy az ezredes hangosan mondta ki a Vronszkij nevet, miközben az ösmerőseire nézett.

- Ah, Vronszkij! Mikor jösz el már egyszer az ezredhez? Csak nem bocsáthatunk el búcsúlakoma nélkül. Hiszen te vagy közöttünk egyike a legrégebbieknek, - szólott az ezredparancsnok.

- Nagyon sajnálom, most nem érek rá, majd máskor, - felelt Vronszkij, s fölszaladt a lépcsőn a bátyja páholyába.

Az öreg grófné, Vronszkij édes anyja, aczélszürke fürteivel, ott ült a páholyban. Varjával és Szorokína herczegnővel a félemelet folyosóján találkozott.

Varja, miután Szorokína herczegnőt elkisérte az anyjához, kezet nyújtott a sógorának és legott elkezdett vele arról beszélni, a mi őt most legjobban érdekelte. Olyan izgatott volt, a milyennek Vronszkij ritkán látta őt.

- Én azt tartom, hogy ez alávaló és csúnya dolog, és madame Kartaszovának ehhez semmi joga sem volt. Madame Karenina... - szólalt meg.

- De hát mi az? Én semmiről sem tudok.

- Hogyan, hát nem hallottad?

- Csak természetes, hogy én legyek az utolsó, a ki meghallja.

- Van-e gonoszabb teremtés, mint ez a Kartaszova.

- De hát mit csinált?

- Nekem az uram beszélte... Megsértette Kareninát. Az ura a páholyból elkezdett vele beszélgetni, és Kartaszova ebből nagy jelenetet csinált. Azt mondják, egészen hangosan valami sértést vágott oda neki, és kiment.

- Gróf, az édes anyja hívja, - szólott Szorokína herczegnő, a páholyajtón kipillantva.

- Én meg folyton csak téged várlak, - mondotta az anyja, gúnyosan mosolyogva. - Téged már igazán alig lát az ember.

A fia észrevette, hogy képtelen volt magába fojtani az öröm mosolyát.

- Jó estét, maman. Magához jöttem, - mondotta hidegen.

- Mért nem mégy faire la cour à madame Karenina? - tette hozzá az anyja, miután Szorokína herczegnő kiment. - Elle fait sensation. On oublie la Patti pour elle.

- Maman, kértem már, hogy ne beszéljen nekem erről, - felelt Vronszkij mogorván.

- Én csak arról beszélek, a miről mindenki beszél.

Vronszkij nem felelt semmit, s miután még pár szót váltott Szorokína herczegnővel, kiment. Az ajtóban a bátyjával találkozott.

- Áá, Alexej! - szólott a bátyja. - Milyen alávalóság! Tisztára bolond, egyebet nem mondhat róla az ember... Éppen most akartam bemenni hozzá. Gyerünk együtt.

Vronszkij nem is hallgatott rá. Gyors léptekkel sietett le; érezte, hogy tennie kell valamit, csak azt nem tudta, mit. A bosszúság, a miért Anna magát és őt ilyen fonák helyzetbe sodorta, valamint az iránta való szánalom, mód nélkül fölizgatták. Lement a földszintre és egyenesen benyitott Anna páholyába. Ott állott Sztremov és beszélgetett vele.

- Nincsenek többé tenoristák. Le moule en est brisé.

Vronszkij meghajtotta magát előtte és üdvözölte Sztremovot.

- Ön, úgy látszik, későn jött, és a legszebb áriát nem hallotta, - mondotta Anna Vronszkijnak, miközben ennek úgy rémlett, hogy gúnyosan nézett rá.

- Én rossz kritikus vagyok, - felelt Vronszkij és szigorú pillantást vetett rá.

- Éppen mint Jasvin herczeg, - jegyezte meg Anna mosolyogva, - a ki úgy találta, hogy Patti nagyon is hangosan énekel. - Köszönöm, - tette hozzá s hosszú keztyűbe bújtatott kis kezével elvette Vronszkijtól a színlapot, melyet ez a földről vett föl, s ebben a pillanatban szép arcza megrándúlt. Fölkelt és visszavonúlt a páholy mélyébe.

Vronszkij, mikor észrevette, hogy a következő fölvonás alatt Anna páholya megürűlt, a cavatina alkalmából elcsendesűlt nézőtéren hangos pisszegést idézve föl, kiment a földszintről és hazasietett.

Anna már otthon volt. Mikor Vronszkij belépett hozzá, még ugyanabban a ruhában volt, mint a színházban. A fal mellett álló első széken ült és merően bámúlt maga elé. Fölpillantott rá, de legott megint lesütötte a szemét.

- Anna, - szólott Vronszkij.

- Te, te vagy az oka mindennek! - kiáltott föl Anna a kétségbeesés könnyeivel s haragosan fölugrott.

- Én kértelek, könyörögtem, hogy ne menj el, tudtam, hogy kellemetlenséged lesz...

- Kellemetlen! - kiáltott föl, - irtózatos! - Nem felejtem el, a míg élek. Azt mondta, hogy mellettem ülni - szégyen!

- Eh, ezek egy buta asszonynak a szavai, - szólott Vronszkij, - de mire való volt ezt megkoczkáztatni, kihívni...

- Gyűlölöm a te nyugalmadat. Nem lett volna szabad engem ennyire juttatnod. Ha szeretnél...

- Anna! Mi köze ehhez az én szerelmemnek...

- Igen, ha te úgy szeretnél engem, mint én téged, ha annyit szenvednél, mint én... - mondotta, s a rémület kifejezésével meredt rá.

Vronszkij szánakozott rajta, de azért haragudott is rá. Biztosította a szerelméről, mert látta, hogy csak ez az egy képes őt most megnyugtatni, s bár szavakkal nem is, de a lelkében kemény szemrehányásokkal illette őt.

És azokat a szerelmi vallomásokat, a melyek oly aljasaknak látszottak Vronszkij előtt, hogy szinte restelt velük előállani, Anna mohón szívta magába és lassankint megnyugodott. Másnap, teljesen kibékülve, falura utaztak.

HATODIK RÉSZ.

I.

Alexandrovna Darja a gyermekeivel együtt a hugánál, Levin Kitinél töltötte a nyarat, Pokrovszkoeban. Az ő birtokukon a ház már egészen roskadozóban volt, s Levin a feleségével együtt rábeszélte őt, hogy náluk töltse a nyarat. Arkágyevics Sztepán nagyon meg volt elégedve ezzel a megoldással. Azt mondta, nagyon sajnálja, de hivatalos elfoglaltsága nem engedi meg, hogy családjával együtt falun töltse a nyarat, a mi a legnagyobb boldogság lett volna rá nézve, s ott maradván Moszkvában, csak nagy ritkán ment ki egy vagy két napra falura. Oblonszkijékon, az összes gyermekeken és a nevelőnőn kívül ezen a nyáron még az öreg herczegné is ott lakott Levinéknél, a ki kötelességének tartotta, hogy tapasztalatlan leányára, a ki még hozzá *más állapotban* is volt, felügyeljen. Ezenkívül Varenyka, Kiti külföldi barátnője is beváltotta az ígéretét, - hogy eljön Kitihez, ha majd ez férjnél lesz, - és szintén ott volt nála látogatóban. Mindezek Levin feleségének voltak a rokonai és barátai. És bár ő szerette valamennyiüket, valamelyest mégis sajnálta az ő Levin-i világát és a házirendjét, a melyet - mint mondani szokta, - a „Scserbaczkij-elemnek” ez a tömeges beözönlése mégis csak megzavart kissé. Az ő rokonai közül ezen a nyáron az egy Ivánovics Szergej volt náluk látogatóban, de ez se volt Levin-, hanem Koznysevszkij-szőrü ember, úgy, hogy a Levin-féle szellem teljesen megsemmisült.

Az oly régóta üresen álló Levin-féle házban most annyian voltak együtt, hogy csaknem minden szoba el volt foglalva és az öreg herczegné, mikor asztalhoz ültek, csaknem mindennap kénytelen volt őket megolvasni, s a tizenharmadik unokát macska-asztalhoz ültetni. Kitinek is, a ki nagy iparkodással vezette a háztartást, nem csekély gondot okozott a sok csirke, pulyka és kacsa beszerzése, a melyekből a vendégek és a gyermekek nyári étvágya mellett tömérdek sokra volt szükség.

Az egész család ebédnél ült. Dolli gyermekei a nevelőnővel és Varenykával mindenféle terveket csináltak, hogy hova mennek majd gombát szedni. Ivánovics Szergej, a ki elméje és nagy tudománya révén szinte imádattal határos tiszteletnek örvendett a vendégek között, mindenkit meglepett avval, hogy ő is beleszólt a gombaszedésre vonatkozó társalgásba.

- Engem is vigyenek ám el magukkal. Én nagyon szeretek gombát szedni, - mondotta, Varenykára pislogva, - azt találom, hogy ez nagyon kellemes szórakozás.

- Hogyne vinnők, a legnagyobb örömmel, - felelt Varenyka elpirulva. Kiti jelentőségteljes pillantást váltott Dollival. Az okos és tudós Ivánovics Szergejnek az az ajánlata, hogy ő is elmegy Varenykával gombát szedni, csak megerősítette Kiti bizonyos föltevéseit, melyek őt az utóbbi időben rendkívül foglalkoztatták. Sietett szóbaállani az édes anyjával, nehogy azt a pillantását észrevegyék. Ebéd után Ivánovics Szergej a csésze kávéjával odatelepedett a fogadó-szoba ablakába és folytatván az öcscsével egy megkezdett eszmecserét, folyton a felé az ajtó felé pislogott, a melyen a gombaszedésre induló gyermekek bejövendők voltak. Levin odaült az ablakpárkányra a bátyja mellé.

Kiti az ura mellett állott s nyilván annak a beszélgetésnek a befejezését várta, mely őt éppenséggel nem érdekelte, hogy ezután valamit mondjon neki.

- Te, a mióta megnősültél, sok tekintetben megváltoztál, még pedig előnyödre, - szólalt meg Ivánovics Szergej, Kitire mosolyogva, nyilván nem valami nagyon érdeklődvén a megkezdett beszélgetés iránt, - de hű maradtál ahhoz a szenvedélyedhez, hogy a legparadoxabb thémáknak is védelmére kelsz.

- Katya, neked nem jó ám annyit állni, - mondotta az ura, egy széket tolt oda neki és jelentőségteljes pillantást vetett rá.

- Tehát igen,... egyébiránt nincs is már időm, - tette hozzá Ivánovics Szergej, a beözönlő gyermekhadat megpillantván.

Legelül, feszülő harisnyáiban, egy kosárkával és Ivánovics Szergej kalapjával hadonászva, oldalgó vágtatással futott felé Tanya.

Bátran odaszaladt Ivánovics Szergej mellé, csillogó szemekkel, melyek annyira hasonlítottak az apja gyönyörű szemeihez, odanyújtotta neki a kalapját, s úgy tett, mintha ő akarná föltenni a fejére, miközben szelíd és bátortalan mosolylyal enyhítette a csintalanságát.

- Varenyka már várakozik, - mondotta, s óvatosan föltette Ivánovics Szergej fejére a kalapot, mert a mosolyáról látta, hogy megteheti.

Varenyka, sárga perkálruhában, fehér kendővel a fején, ott állt az ajtóban.

- Megyek már, megyek, Andrejevna Varenyka, - szólott Ivánovics Szergej, miközben felhörpintette a kávéját s zsebretette a kendőjét és a szivartárczáját.

- Milyen gyönyörű az én Varenykám, úgy-e? - mondotta Kiti az urának, a mint Ivánovics Szergej fölkelt. Úgy mondta ezt, hogy Ivánovics Szergej is meghallotta, a mint hogy nyilván így is akarta. - És milyen szép, milyen nemesen szép! - kiáltott föl Kiti. - A malom-erdőben lesznek? Majd mi is eljövünk később.

- Te határozottan megfeledkezel az állapotodról, Kiti, - szólott az öreg herczegné, a ki sietve lépett be az ajtón. - Neked nem volna ám szabad így kiabálnod.

Varenyka Kiti hangját s édes anyjának a pirongatását hallván, könnyed léptekkel, szaporán odasietett Kitihez. Mozdulatainak a gyorsasága, a pirosság, mely élénk arczát elöntötte, - minden arra mutatott, hogy valami rendkivüli megy benne végbe. Kiti tudta jól, hogy mi az a rendkívüli és figyelmesen ügyelt rá. Most is csak azért szólította őt, hogy gondolatban áldását adja arra a fontos eseményre, a melynek az ő számítása szerint ma ebéd után, az erdőben be kellett következnie.

- Varenyka, én nagyon boldog leszek ám, ha egy bizonyos dolog csakugyan bekövetkezik, - szólt oda neki suttogva és megcsókolta.

- De ön velünk jön, úgy-e? - kérdezte Varenyka zavartan Levintől, és úgy tett, mintha nem hallotta volna, a mit az imént mondtak neki.

- Megyek, de csak a szérűskertig, és ott maradok.

- Ugyan mi dolgod van ott? - kérdezte Kiti.

- Meg kell néznem s át kell vizsgálnom az új szénafuvarokat, - felelt Levin, - és te hol leszel?

- Az erkélyen.

II.

Az egész női társaság az erkélyen gyűlt össze. A hölgyek általában szerettek ebéd után ott elüldögélni, de ma ezenkívül még nagy munka is folyt ottan. A gyermekingecskék és pólyakendők varrásán kívül, a melyben valamennyien segédkeztek, ma a befőttet is ott főzték, egy, Mihajlovna Agafja előtt teljesen új módszer szerint, tudniillik víz hozzáadása nélkül. Ezt az új módszert, melyet náluk otthon alkalmaztak, Kiti akarta meghonosítani. Mihajlovna Agafja, a

kire a befőzés annakelőtte bízva volt, abból indulván ki, hogy a mi a Levinék házában szokásos, az nem lehet rossz, mégis csak öntött vizet az áfonyához és a szamóczához, váltig erősítgetvén, hogy nem lehet másként; ezen aztán rajtacsípték, s így most a málnát valamennyiük jelenlétében főzték, mert meg kellett győzniök Mihajlovna Agafját arról, hogy a befőtt víz nélkül is pompásan sikerül.

Mihajlovna Agafja kitüzesedett és elkeseredett ábrázattal, zilált hajjal és könyökig meztelen, sovány karokkal forgatta a lábast a tűzhely fölött és sötéten nézte a málnát, egész lelkéből azt óhajtván, bárcsak kihűlne és ne főne meg. A herczegné érezvén, hogy Mihajlovna Agafja egész haragja ő ellene, mint a málnafőzésnél a legfőbb tanácsadó ellen fog irányulni, iparkodott úgy viselkedni, mintha egészen mással volna elfoglalva s a málna nem is érdekelné, közönyös dolgokról beszélt, de azért folyton a tűzhely felé sandított.

- Én a leányok ruhájához való olcsó holmit mindig magam szoktam vásárolni, - szólott a herczegné, folytatván a megkezdett beszélgetést... - Nem kellene most a habot lefölözni, lelkem? - tette hozzá, Mihajlovna Agafjához fordulva. - No, de ezt éppenséggel nem neked kell tenned, abban a forróságban, - tette hozzá, Kitit visszatartva.

- Majd megcsinálom én, - szólott Dolli, és fölkelvén, óvatosan elkezdte a habzó czukrot lefölözni, miközben, hogy azt, a mi hozzátapadt, lerázza róla, odaverdeste a kanalat a nyúlós, vérszínű sziruppal vegyes, tarka, sárgás-színű habbal teli tányérhoz. „Hogy' fognak a teához ezen nyalakodni!" - gondolta magában a gyermekeiről, eszébe jutván, hogy gyermekkorában ő maga is mennyire csodálkozott rajta, hogy a felnőttek éppen a legjavát, a habot nem eszik meg.

- Sztiva azt mondja, hogy sokkal okosabb, ha az ember pénzt ad nekik, - folytatta ekközben Dolli a megkezdett, érdekes beszélgetést, mely arról szólt, vajon hogy' jobb a cselédeket megajándékozni, - de...

- Ha csak lehet, pénzt! - szólottak csaknem egyszerre a herczegné és Kiti. - Ezt legalább megbecsülik.

- Én a múlt esztendőben például a mi Szemjonova Matrenyánknak nem éppen popelint, de valami olyasfélét vettem, - szólott a herczegné.

- Emlékszem rá, éppen a mama nevenapján is az volt rajta.

- Nagyon kedves mustra, - olyan egyszerű és előkelő. Megcsináltam volna magamnak, ha nem lett volna az övé. Olyasféle, mint a Varenykáé. Roppant kedves és hozzá - olcsó.

- No, de most azt hiszem, készen van, - szólott Dolli, a kanálról a szirupot eregetve.

- Mikor buborékokat vet, akkor kész. Keverje csak még, Mihajlovna Agafja.

- Jaj, ezek a czudar legyek! - fortyant föl Mihajlovna Agafja bosszúsan. - Mindegy az, tökéletesen, - tette hozzá.

- Óh, milyen kedves, ne kergesse el! - kiáltott föl Kiti, váratlanúl egy verebet pillantva meg, mely a korlátra ülve, elkezdett egy málna-szemet csipegetni.

- Jó, jó, csak ne menj olyan közel a tűzhelyhez, - szólott az anyja.

- A propos de Varenyka, - mondotta Kiti francziául, a hogy' egész idő alatt beszéltek, hogy Mihajlovna Agafja meg ne értse. - Azt tudja, maman, hogy én mára valami döntő fordulatot várok. Hogy mi lesz, tán azt is sejti. Milyen pompás volna!

- Micsoda pompás házasító vagy te! - jegyezte meg Dolli. - Milyen óvatosan és ügyesen boronálja össze őket...

- De hát mondja, maman, mit szól hozzá?

- Ugyan mit szóljak hozzá? Ő (ez az ő persze Ivánovics Szergej) bármikor elsőrangú párthiet csinálhat Oroszországban; az igaz, hogy már nem egészen fiatal, de azért tudom, hogy még most is szívesen hozzámennének nagyon sokan... Varenyka áldott jó teremtés, de azért...

- Nem, maman, lássa be hát, hogy ennél jobbat már egyikükre se lehetne kieszelni. Először is, Varenyka - elragadóan szép! - mondotta, egyik ujját kifeszítve.

- Tetszik is neki nagyon, - tódította Dolli.

- Azután Ivánovics Szergej maga olyan állást foglal el a világban, hogy semmi szüksége sincs rá, hogy a feleségének akár vagyona, akár társadalmi állása legyen. Neki csak egyre van szüksége - szép, kedves és békés feleségre.

- No, már Varenykával nyugodtan élhetne, annyi szent igaz, - erősítette Dolli.

- Harmadszor, Varenykának szeretnie kell őt. És szereti is... Azaz, jó volna, ha így volna!... Remélem, hogy egyszerre csak itt teremnek az erdőből s rendben lesz minden. Tüstént kiolvasom én a szemeikből. Úgy örülnék, de úgy! Mit szólsz hozzá, Dolli?

- Kérlek, csak ne izgasd magadat. Semmi szükséged az izgalomra, - szólott az anyja.

- De hiszen nem izgatom magamat, mama. Csak úgy sejtem, hogy még ma megkéri a kezét.

- Jaj de furcsa az, mikor egy férfi megkéri valakinek a kezét... Mintha valami gát volna közben, mely egyszeriben átszakad, - szólott eltünődve, és eszébe jutott a múltja, Arkágyevics Sztepánnal.

- Mama, hogy' kérte meg a maga kezét a papa? - kérdezte Kiti hirtelen.

- Semmi különös nem volt, nagyon egyszerűen, - felelt a herczegné, de az arcza egyszerre fölragyogott ettől a visszaemlékezéstől.

- De hát mégis, hogyan? Csak szerette tán őt, még mielőtt beszélhettek volna egymással?

Kiti különös gyönyörűséget talált abban, hogy ezekről, az asszonyok életében olyannyira fontos kérdésekről úgy beszélhetett az anyjával, mint valami hozzá hasonlóval.

- Persze, hogy szerettem; el-eljárogatott hozzánk falura.

- De hát hogy' esett a dolog? Mama?

- Te nyilván azt hiszed, hogy ti valami újat eszeltetek ki? Pedig hát tökéletesen egyformán megy ám ez mindig: a pillantások, a mosolyok vitték dűlőre a dolgot...

- Milyen szépen mondta ezt, mama! Csakugyan, a pillantások és a mosolyok, - erősítette Dolli.

- De hát miket mondott?

- Hát miket mondott neked Kosztya?

- Ő krétával írta föl. Ez csodálatos volt... Milyen régen történtnek látszik már ez nekem! - mondotta.

És mind a három asszony ugyanazon kezdett tünődni. Kiti törte meg elsőnek a csöndet. Eszébe jutott a férjhezmenetele előtt való egész tél, és Vronszkij iránt táplált szenvedélye.

- Csak egy a bökkenő,... s ez Varenykának a régi szerelme, - mondotta, eszmetársulás révén eszébe jutván a dolog. - Ezt már meg is akartam valahogy' mondani Ivánovics Szergejnek, hogy őt előkészítsem. Végre is, valamennyien csak férfiak, - tette hozzá, - és rettenetesen féltékenyek a multunkra.

- Nem mind, - tiltakozott Dolli. - Te a te urad után ítélsz. Őt még most is gyötri Vronszkijnak az emléke. Úgy-e? Nem igaz?

- Igaz, - felelt Kiti s eltünődve mosolygott a szemeivel.

- Én csak azt nem tudom, - szólt közbe a herczegné, felülkerekedvén benne a leánya iránt való anyai érzés, - vajon mi nyugtalaníthatja őt a te múltadban? Hogy Vronszkij udvarolt neked? - ez minden leánynyal megesik.

- No, de hiszen nem erről van most szó, - vágott közbe Kiti elpirulva.

- Bocsánat, - folytatta az anyja, - aztán meg te magad voltál az, a ki nem engedted meg nekem, hogy Vronszkijval beszéljek. Emlékszel?

- Jaj, mama! - mondotta Kiti, szenvedő kifejezéssel az arczán.

- Most aztán persze nem lehet veletek bírni... Vele való érintkezésed nem is mehetett túl a kellő határokon; én magam hívtam volna ki őt. Egyébiránt, lelkem, nem érdemes izgatnod magadat. Csak erről ne feledkezzél meg, kérlek, és csillapodjál.

- De hiszen teljesen nyugodt vagyok, maman.

- Milyen szerencse volt akkor Kitire, hogy eljött Anna, - szólott Dolli, - ő rá pedig milyen szerencsétlenség. Ez aztán a fordulat, - tette hozzá, a saját gondolataitól megdöbbenve. - Milyen boldog volt akkor Anna, Kiti pedig boldogtalannak érezte magát! És milyen megfordítva végződött a dolog! Óh, be sokszor eszembe jut!

- Érdemes is! Egy aljas, visszataszító nő, a kinek nincs szíve, - mondotta az anyja, nem tudván elfelejteni, hogy Kiti nem Vronszkijnak, hanem Levinnek lett a felesége.

- Ugyan minek is erről beszélni, - szólott Kiti bosszúsan, - én nem gondolok és nem is akarok rá gondolni. Nem akarok, - ismételte és hallgatózni kezdett, az erkély lépcsőjén az ura ösmerős lépteit hallván.

- Miről van szó, mit nem akarsz? - kérdezte Levin, az erkélyre lépve.

De senki se felelt neki, ő pedig nem ismételte a kérdést.

- Sajnálom, hogy megzavartam az önök asszonybirodalmát, - mondotta, s elégedetlenűl nézett végig rajtuk, mert érezte, hogy olyasvalamiről beszéltek, a mit az ő jelenlétében nem hoztak volna elő.

Egy pillanatig úgy érezte, hogy osztozik Mihajlovna Agafja érzésében, az azon való elégedetlenségben, hogy a befőttet víz nélkül főzik, s hogy a házban általában Scserbaczkijék idegen befolyása érvényesül. De azért mosolygott és odalépett Kitihez.

- Nos? - kérdezte, ugyanolyan kifejezéssel bámulva rá, a minővel mostanában valamennyien szoktak.

- Semmi, pompásan érzem magam, - mondotta Kiti mosolyogva, - és te, hogy' vagy?

- Háromszor annyit hordanak be, mint szekéren. Elmegyünk hát a gyerekekért? Én már befogattam.

- Talán bizony kocsira akarod ültetni Kitit? - szólott az anya szemrehányóan.

- De hiszen csak lépésben megyünk, herczegné.

Levin sohase szólította a herczegnét maman-nak, mint a vők szokták, s ez kellemetlen volt neki. De Levin, bár nagyon szerette és tisztelte az anyósát, erre még se volt képes, nem akarván megszentségteleníteni elhúnyt édes anyja iránt való érzelmeit.

- Jöjjön velünk, maman, - mondotta Kiti.

- Látni sem akarom ezt a meggondolatlanságot.

- Akkor hát elmegyek gyalog. Hiszen egészséges vagyok. - Kiti fölkelt, odalépett az urához és megfogta a kezét.

- Az vagy, de azért csak mindent módjával, - szólott a herczegné.

- Nos, mi hír, Mihajlovna Agafja, kész a befőtt? - kérdezte Levin, s rápillantott Mihajlovna Agafjára, iparkodván őt kissé fölvidítani. - Bevált az új módszer?

- Alkalmasint be. Én szerintem túl van főzve.

- Jobb is úgy, Mihajlovna Agafja, legalább nem savanyodik meg, a jegünk amúgy is elolvadt már mind, és nincs hol tartanunk, - szólott Kiti, legott megértvén az ura szándékát, és hasonló érzelmekkel fordult az öreghez. - Viszont a besózott hús, a mit eltett, olyan, hogy a mama azt mondja, sehol sem evett még olyat, - tette hozzá mosolyogva, s megigazította az öreg hajfonatát. Mihajlovna Agafja bosszúsan nézett Kitire.

- Soh'se vígasztaljon engem. Csak ránézek magára, meg ő rá, s legott jókedvem kerekedik, - mondotta, s ez a durva „ő rá" a helyett, hogy „az úrra", bántotta Kitit.

- Jöjjön velünk gombát szedni, majd megmutatja nekünk a jó helyeket. - Mihajlovna Agafja elmosolyodott, megcsóválta a fejét, mintha csak azt mondta volna: „szeretnék magára haragudni, de mikor nem lehet".

- Fogadja csak meg a tanácsomat, - mondotta az öreg herczegné: - tegyen papírost a befőttre és nedvesítse meg rummal: jég nélkül se fog megpenészedni soha.

III.

Kiti különösen örült az alkalomnak, hogy az urával négyszemközt maradhatott, mert észre vette, hogy abban a pillanatban, a mikor az erkélyre lépett s megkérdezvén, hogy miről beszéltek, nem kapott feleletet, a keserűség árnyéka suhant át mindent oly élénken kifejező arczán.

Mikor a többiek előtt gyalog megindúltak és a ház láttávolából kijutottak, a kitaposott, poros, rozskalászokkal és szemekkel teliszórt útra, Kiti erőteljesebben rátámaszkodott az ura karjára s magához szorította. Levin már teljesen megfeledkezett volt arról a pillanatnyi kellemetlen benyomásról, s most, hogy egyedűl volt vele, s hogy a felesége reményteljes állapotának a gondolata egy pillanatra se hagyta el, teljes mértékben átérezte azt az örömteljes, ránézve teljesen új és tiszta, minden érzékiségtől ment gyönyörűséget, melyet egy szeretett nő közelléte okoz. Semmi beszélnivalójuk nem volt, de Levin úgy vágyott hallani a hangját, mely épp úgy, mint a tekintete, mostani állapotában valamelyest megváltozott. A hangjában is, a tekintetében is volt valami lágyság és komolyság, olyan, mint a minő azokban az emberekben szokott lenni, a kik állandóan valami kedvencz dolgukkal foglalkoznak.

- Nem fogsz elfáradni? Támaszkodjál rám jobban, - mondotta.

- Dehogy' is, úgy örülök, hogy egyedűl lehetek veled, és bevallom, bármilyen jól érzem is magamat velük, mégis sajnálom a mi szép kettecskén eltöltött téli estéinket.

- Úgy is szép volt, de így tán még jobb. Mindkettőnknek jobb, - mondotta Levin s megszorította a karját.

- Tudod miről beszélgettünk, mikor te jöttél?

- A befőttekről?

- Igen, azokról is: de később arról, hogy hogy' kérik meg a leányok kezét.

- Áá! - szólott Levin, sokkal inkább figyelvén a hangjára, mint a szavaira, s egész idő alatt az útra ügyelt, mely az erdőn vezetett keresztül, s gondosan elkerülte azokat a helyeket, a hol nem lehetett egészen biztos a lépése.

- Aztán meg Ivánovics Szergejről és Varenykáról. Te is észrevetted tán?... Én ezt nagyon óhajtanám, - folytatta. - Mit szólsz te hozzá? - És belenézett az arczába.

- Nem tudom, mit gondoljak, - felelt Levin mosolyogva. - Szergejt én ebben a tekintetben nagyon furcsának ösmerem. Hiszen elmondtam már...

- Igen, hogy szerelmes volt abba a leányba, a ki aztán később meghalt...

- Ez még az én gyermekkoromban történt. Én is csak hallomásból tudom. De azért emlékszem még rá abból az időből. Rendkívül kedves fiú volt. De azóta folyton figyelem őt a nők társaságában: szeretetreméltó, tetszik is neki egyik-másik, de látni rajta, hogy a nők egyszerűen csak emberek előtte, és nem nők.

- Jó, de most Varenykával... Úgy tetszik, mégis csak van a dologban valami...

- Lehet, hogy van... De ösmerni kell őt... Egészen különös, csodálatos egy ember. Kizárólag lelki életet él. Túlságosan tiszta-, és magasztos-lelkű ember.

- Hogyan? Hát ez tán lealacsonyítja őt?

- Nem, de annyira hozzá szokott ahhoz, hogy kizárólag lelki életet éljen, hogy nem tud beletörődni a valóságba, már pedig Varenyka mégis csak valóság.

Levin most már hozzászokott, hogy kereken kimondja a véleményét, s nem vett magának fáradságot arra, hogy szabatos szavakba is öltöztesse; tudta, hogy ilyen szerelmes pillanatokban, mint a mostani is, a felesége már a puszta czélzásból is megérti, hogy mit akar mondani, a mint meg is értette.

- Jó, csakhogy ő benne nincsen meg az a valóság, a mi például én bennem; azt értem, hogy engem soha se lett volna képes megszeretni. De ő, - csupa lélek.

- No nem, téged ő nagyon szeret, s ez mindig olyan jól esik nekem, hogy az enyémek annyira szeretnek...

- Igen, nagyon jó irántam, de...

- De még se vagy vele úgy, mint a boldogúlt Nikolyenkával... a kivel úgy megszerettétek egymást, - fejezte be Levin. - Mért ne mondjam ezt ki? - tette hozzá Levin. - Olykor igazán szemrehányásokat teszek magamnak; a dolog vége mégis az, hogy az ember elfelejti. Jaj Istenem, milyen rettenetes és a mellett milyen elragadó ember volt az... De miről is beszéltünk csak? - szólott Levin rövid hallgatás után.

- Te azt hiszed, hogy ő nem tud szeretni, - mondotta Kiti a maga nyelvén.

- Nem az, hogy nem tud szeretni, - szólott Levin mosolyogva, - de nincs meg benne az a gyöngédség, mely ahhoz szükséges... Én őt mindig irígyeltem és még most is, a mikor olyan boldog vagyok, még most is irígylem.

- Irígyled azért, hogy nem tud szeretni?

- Irígylem tőle azt, hogy jobb, mint én vagyok, - mondotta Levin mosolyogva. - Ő nem magának él. Egész élete a kötelességeinek van alárendelve. Azért lehet ő nyugodt és elégedett.

- És te? - kérdezte Kiti gúnyos, szerelmes mosolylyal.

Sehogy' se tudta volna azt a gondolatmenetet elmondani, mely őt mosolyra késztette; de a végső következtetése az volt, hogy az ura, a ki lelkesedett a bátyjáért, magát pedig kicsinyítette előtte, nem volt őszinte. Kiti tudta, hogy ez a képmutatás a bátyja iránt való szeretetből, az azon való restelkedésből, hogy ő annyira boldog, de legfőképpen abból a szűntelen vágyakozásból származott, hogy ő is mindinkább javúljon, - ezt szerette benne, s azért mosolygott.

- És te? Ugyan mért vagy te elégedetlen? - kérdezte ugyanolyan mosolylyal.

Levin csak örült annak a bizalmatlanságnak, a melylyel Kiti az ő, önmagával való elégedetlensége iránt viseltetett, és önkéntelenűl kihívta őt arra, hogy ennek a bizalmatlanságnak az okait is elárúlja.

- Én boldog vagyok, de magammal nem vagyok megelégedve... - mondotta.

- De vajon hogy' lehetsz elégedetlen, ha boldog vagy?

- Hogy' is mondjam csak?... Én voltaképpen most nem kívánok egyebet, mint hogy te meg ne botolj. De lásd, nem szabad ám ekkorákat ugrálni! - szakította meg a beszélgetést, és szemrehányást tett neki azért, hogy miközben egy az úton keresztben fekvő ágat átlépett, nagyon is gyors mozdúlatot tett. - De mikor magamon gondolkozom, s összehasonlítom magamat másokkal, különösen a bátyámmal, bizony úgy érzem, hogy rossz vagyok.

- De hát miben? - folytatta Kiti ugyanolyan mosolylyal: - hát te talán nem teszel másokért semmit? Hát a majorságaid, a gazdaságod, a könyved?...

- Nem, én érzem, különösen most, hogy te vagy az oka, - szólott, megszorítván a karját, - hogy nem úgy van. Én csak úgy félvállról teszek mindent. Ha úgy tudnám szeretni mindezt, mint a hogy' téged szeretlek... de az utóbbi időben úgy morzsolok le mindent, mint valami föladott leczkét.

- De mit szólsz akkor a papához? - kérdezte Kiti. - Talán bizony ő is rossz, mert semmit se tett a közügyekért?

- Ő? - Nem. De ahhoz az kell, hogy az emberben meglegyen az az egyszerűség, tisztaság és jóság, a mely ő benne; de vajon megvan-e ez bennem is? Én nem dolgozom, csak kínlódom. És ez mind a te műved. Mikor te még nem voltál, és *az* sem volt, - szólott s a testére mutatott a tekintetével, a melyet Kiti legott megértett, - én munkára fordítottam minden erőmet; de most képtelen vagyok erre, s ez bánt; úgy dolgozom éppen, mint egy föladott leczkén szokás, alakoskodom...

- Nos, és szeretnél hát cserélni Ivánovics Szergejjel? - kérdezte Kiti. - Akarnád azt a közhasznú tevékenységet kifejteni, s úgy szeretni azt a föladott leczkét, mint ő, - és egyebet semmit?

- Természetes, hogy nem, - felelt Levin. - Egyébiránt én olyan boldog vagyok, hogy az egészből semmit sem értek. Tehát te azt hiszed, hogy még ma nyilatkozni fog? - tette hozzá rövid hallgatás után.

- Hiszem is, nem is. De rettenetesen kívánom. Megállj csak egy cseppet. - Lehajolt és leszakított az út széléről egy szál pipitért. - No, nézzük: nyilatkozik, nem nyilatkozik, - mondotta és odanyujtotta neki a virágot.

- Nyilatkozik, nem nyilatkozik, - ismételgette Levin, a virág fehér, keskeny és reczés szirmait tépdesve.

- Nem, nem! - kapta meg a kezét Kiti, miután izgatottan figyelte ujjainak a mozgását. - Kettőt téptél le egyszerre.

- No, de helyette meg ez a piczi nem számít, - mondotta Levin, letépvén egy fejletlen kis szirmocskát. - Lám, már a kocsi is utólért.

- Nem vagy fáradt, Kiti? - kiáltott rá a herczegné.

- Egy cseppet sem.

- Ülj föl, ha akarsz, a lovak nyugodtak s mehettek lépésben.

De már oly közel voltak, hogy nem volt érdemes felülni, és valamennyien gyalog mentek tovább.

IV.

Varenyka, a kit szemlátomást izgatott annak a lehetősége, hogy avval a férfival, a ki tetszett neki, kenyértörésre kerül a dolog, elragadó volt fekete haján fehér kendőjével, a gyermekektől körülvéve, a mint kedélyesen és vídáman bíbelődött velük. Ivánovics Szergej ott ment mellette, és egy pillanatra se szűnt meg gyönyörködni benne. A mint ránézett, mindazok a kedves beszédek eszébe jutottak, a melyeket tőle hallott, mind az a szép és jó, a mit felőle tudott, s mind jobban és jobban meggyőződött róla, hogy ez az érzés, a melyet iránta táplál, valami egészen különös, hasonló ahhoz, a melyet réges-régen, de csak egyetlen egyszer, kora ifjúságában érzett. A közelségén való öröm érzése, mely nőttön-nőtt benne, végre annyira jutott, hogy a mikor Varenyka átnyujtotta neki a kosárkáját, a melyben egy vékonyszárú, felpöndörödött karimájú, hatalmas tinoru-gomba volt, melyet ő talált, belepillantott a szemébe, s észrevevén a réműletnek és örömteljes izgalomnak azt a pirosságát, mely az arczát elöntötte, maga is zavarba jött, és némán, de olyan mosolylyal nézett rá, mely rendkívül sokat mondott.

„Ha így áll a dolog", - tűnődött magában, - „úgy meg kell fontolnom a dolgot s határoznom kell, és nem szabad, - gyermekmódra, - átengednem magamat a pillanatnyi fölhevűlésének."

- Elmegyek most magam, a többiektől teljesen függetlenűl, gombát szedni, különben nem igen lesz számottevő a zsákmányom, - mondotta, s az erdő széléről, a hol ritkás, vén nyírfák közt, a bársonyos, alacsony pázsíton jártak, elindúlt egyedül az erdő belseje felé, a hol a fehér nyírfatörzsek közt szílfa-törzsek szürkéllettek és mogyoróbokrok sötétlettek. Miután elment vagy negyven lépésnyire, s talált egy piros-rózsaszínű bogyókkal elborított, teljes virágjában lévő kecskerágót, tudván, hogy most már nem látják, megállt. Teljes csönd volt körülötte. Csak a nyírfák fölött, a melyek tövében állott, mint a méhraj, döngtek fáradhatatlanúl legyek, s olykor a gyermekek egy-egy kiáltása hallatszott oda hozzá. Egyszerre, az erdő széltől nem messze, fölcsendűlt Varenykának Grisát hívó mély hangja, s örömteljes mosoly ült ki Ivánovics Szergej arczára. Ennek a mosolynak a tudatára ébredvén, Ivánovics Szergej megcsóválta a fejét az állapotán, és szivarra gyújtott. A nyírfa törzsén sokáig nem tudta meggyújtani a gyújtót. A foszfor ellepte a fehér kéreg fínom hártyáját s a láng elaludt. Végre az egyik gyújtó mégis csak lobot vetett, s a szivar illatos füstje, mint valami széles, imbolygó terítő húzódott előre és fölfelé a nyírfa lecsüggő ágai alatt levő bokor fölött. Szemeivel a füst fínom sávját követve, Ivánovics Szergej lassú léptekkel ment előre, és eltűnődött az állapotán.

„De hát miért ne?" - gondolta magában. „Ha ez csak pillanatnyi föllobbanás vagy szenvedély volna, ha én csak ezt a vonzódást - ezt a kölcsönös vonzódást (azt elmondhatom, hogy *kölcsönös*) tapasztalnám, de a mellett érezném, hogy a dolog egész életmódommal ellentétben áll, ha érezném, hogy átengedvén magamat ennek a fölhevűlésnek, cserbenhagyom a hivatásomat és kötelességeimet... de hiszen minderről szó sincsen. Az egyetlen, a mi ellene szól a dolognak, az, hogy mikor Marie-t elvesztettem, föltettem magamban, hogy hű maradok az emlékéhez.

Ez az egy az, a mit érzelmeimmel szemben fölhozhatok... Ez pedig fontos", - mondotta magában Ivánovics Szergej, de egyúttal érezte, hogy ő rá magára nézve ennek a gondolatnak semmi fontossága nincsen, legföljebb másoknak a szemeiben árthat az ő poetikus szerepének. „De ezen kívül, bármennyire kutassam is, semmit se fogok találni, a mit érzelmeimmel szemben fölhozhatnék. Ha pusztán az eszemmel akarnám a kérdést eldönteni, akkor jobbat már igazán nem is kívánhatnék."

Akárhány olyan asszonynak és lánynak az emlékét idézte is föl magában, a kiket ismert, egyetlen olyan leányra sem emlékezett, a ki ilyen mértékben egyesítette volna magában éppen mindazokat a tulajdonságokat, a melyeket ő, hidegen okoskodván, együtt akart látni a feleségében. Meg volt benne a fiatalság minden bája és üdesége, de azért nem volt gyermek, s ha szerette őt, hát öntudatosan szerette, a hogy' egy nőnek szeretnie kell: ez volt az egyik. A másik: nemcsak hogy távol állott a világiaskodástól, de nyilván idegenkedett is tőle, a mellett azonban ösmerte a világot, és meg voltak benne a jó-társaságbeli asszonynak mindazok a tulajdonságai, a melyek nélkül Ivánovics Szergej az élettársát el se tudta volna képzelni. Harmadszor: vallásos volt, de nem mint a gyermek, öntudatlanúl vallásos, és jó, a milyen például Kiti; hanem vallásos meggyőződésekre volt alapítva az egész élete. Sőt a legapróbb részletekig megtalálta benne Ivánovics Szergej mindazt, amit a feleségében megkívánt: szegény volt és egyedülálló, úgy, hogy nem hoz magával egy sereg rokont és ezek befolyását az ura házába, a mit jövendő családi életét illetőleg szintén mindig óhajtott. És ez a leány, a ki magában mindezeket a tulajdonságokat egyesítette, még hozzá szerette is őt. Bár szerény volt, de ezt nem lehetett észre nem vennie. Ő is szerette őt. Az egyetlen, a mi ellene szólt - az évei voltak. De az ő fajtája hosszúéletű volt, neki sem akadt még egyetlen szál ősz haja se, úgy, hogy senki se tartotta volna még negyvenévesnek sem; és itt eszébe jutott Varenykának a mondása, hogy az emberek csak Oroszországban tekintik magukat ötven esztendős korukban öregeknek, Francziaországban ellenben az ötvenes ember még dans la force de l'age-nak, a negyvenéves pedig - un jeune homme-nak tartja magát. De mit határoz az évek száma, a mikor lelkében még olyan fiatalnak érzi magát, mint akár húsz esztendővel ezelőtt? Talán nem maga a fiatalság volt az az érzés, a melyet most tapasztalt, a mikor más oldalról megint az erdő szélére jutván, a nap ferde sugarainak káprázatos fényében Varenyka kecses alakját, sárga ruhában, kosárkával a karján megpillantotta, a mint könnyed léptekkel suhant el egy nyírfa mellett, s a mikor ez a Varenyka látása által okozott benyomás összeolvadt benne a ferde sugarak fényében úszó sárguló zabvetés és mögötte a sárgás színeket játszó s a kéklő távolba beolvadó szálas erdő képével, mely valósággal elragadta őt a szépségével. Örömteljesen összeszorult a szíve. A megilletődés érzése vett erőt rajta. Érezte, hogy elszánta magát. Varenyka, a ki csak az imént guggolt le, hogy fölvegyen egy gombát, egy fürge mozdulattal fölegyenesedett és körül nézett. Ivánovics Szergej elhajítván a szivarját, határozott léptekkel elindult felé.

V.

„Andrejevna Varvara, én a mikor még nagyon fiatal voltam, megalkottam magamban annak a nőnek az eszményképét, a kit egykor szeretni fogok, s kit boldogan fogok a feleségemnek mondhatni. Azóta egy hosszú életet éltem át, s most először találtam meg, önben, azt, a kit kerestem. Én önt szeretem, és ezennel fölajánlom önnek a kezemet."

Ivánovics Szergej ezt úgy magában mondta, a mikor még vagy tíz lépésre volt Varenykától, a ki térdre ereszkedve védelmezte Grisa elől a gombáit, és a kis Masát hívogatta.

- Ide, ide! Gyerekek! Itt sok van! - szólott szelíd mellhangján.

Mikor a közeledő Ivánovics Szergejt megpillantotta, nem kelt föl s a helyzetét se változtatta meg; de Ivánovics Szergej mindenből látta, hogy érzi a közeledését és örűl neki.

- Nos, talált valamit? - kérdezte, s fehér kendője alól, felé fordította csöndesen mosolygó arczát.

- Egyetlenegyet sem, - felelt Ivánovics Szergej. - És ön?

Varenyka, a ki teljesen el volt foglalva a körülötte nyüzsgő gyermekekkel, nem felelt.

- Még ezt itt ni, a mellett az ág mellett, - szólott a kis Masához és rámutatott egy galóczára, melynek ruganyos, rózsaszínű kupakját átszelte volt egy száraz fűszál, a mely alól kibújt. Mikor Masa a galóczát, melyet két fehér részre tört el, odaadta neki, Varenyka fölkelt. - Ez emlékeztet a gyermekkoromra, - tette hozzá, és Ivánovics Szergejjel együtt elhúzódott a gyermekek mellől.

Szótlanúl mentek pár lépést. Varenyka látta rajta, hogy beszélni akar, azt is sejtette, hogy miről, és szinte megdermedt az öröm és a réműlet izgalmától. Már oly messzire jártak, hogy senki sem hallhatta őket, de Ivánovics Szergej még mindig nem kezdett beszélni. Varenykára nézve jobb volt, hogy hallgatott. Egy kis szünet után könnyebb volt elmondani azt, a mit akartak, mint a gombákra vonatkozó társalgás után közvetlenűl; de Varenyka egészen akarata ellenére, szinte véletlenűl így szólt:

- Tehát semmit se talált? Az erdő belsejében egyébiránt mindig kevesebb van.

Ivánovics Szergej fölsóhajtott és semmit se felelt. Bosszantotta, hogy Varenyka a gombákról beszélt. Szerette volna őt első szavaihoz visszatéríteni, mikor a gyermekkorát említette; de szinte akarata ellenére rövid hallgatás után egy megjegyzést tett az utolsó szavaira.

- Én csak azt hallottam, hogy a hiripgomba leginkább a széleken fordúl elő, bár nem igen tudom fölismerni.

Elmúlt még néhány percz, még messzebbre jutottak a gyermekektől és teljesen egyedűl voltak. Varenykának annyira dobogott a szíve, hogy szinte hallotta a dobbanásait és érezte, hogy elpirúl, elsápad, majd megint elpirúl.

Az a gondolat, hogy a feleségévé legyen egy olyan embernek, mint Koznysev, az után a helyzet után, mely madame Stahl-nál osztályrészül jutott neki, a boldogság netovábbjának tűnt föl előtte. Ezenkívül szinte meg volt győződve róla, hogy még szerelmes is belé. És ennek most hamarosan el kellett dőlnie. Meg volt réműlve. Attól is, hogy szól, attól is, hogy nem szól...

Most kellett nyilatkoznia, vagy soha; ezt Ivánovics Szergej is érezte. Varenyka tekintetében, pirosságában és lesütött szemeiben minden arra mutatott, hogy szinte beteges várakozással van tele. Ivánovics Szergej látta ezt, és megsajnálta őt. Azt is érezte, hogy semmit se szólni most, annyit jelentett volna, mint őt megsérteni. Gondolatban hamarosan még egyszer ismételte az elhatározása mellett fölhozható érveket. Még azokat a szavakat is ismételte, a melyekkel el akarta neki mondani a vallomását; de ezek helyett a szavak helyett valami hirtelen támadt ötletből, megkérdezte tőle:

- Mi a különbség a hiripgomba és a tinoru között?

Varenyka ajkai remegtek az izgatottságtól, mikor így felelt:

- A kupakjában alig van különbség, hanem a szárában.

És alig hogy ezek a szavak ki voltak mondva, s mind a ketten belátták, hogy a dolog be van fejezve, hogy az, a minek ki kellett volna mondatnia, nem fog kimondatni, izgatottságuk is, mely ezt megelőzőleg a legmagasabb fogra hágott volt, elkezdett csillapodni.

- A tinoru az, - a melynek a szára emlékeztet egy barna embernek két nap óta nem beretvált szakállára, - mondotta Ivánovics Szergej immár nyugodtan.

- Igen, csakugyan, - felelt Varenyka mosolyogva, és sétájuk iránya önkéntelenül megváltozott. Közeledni kezdtek a gyermekekhez. Varenykát bántotta is a dolog, szégyenkezett is, de a mellett azt is érezte, hogy megkönnyebbült.

Hazaérkezvén s az érveket még egyszer átgondolván, Ivánovics Szergej úgy találta, hogy nem helyesen okoskodott. Lehetetlen volt Marie emlékét cserben hagynia.

- Lassabban gyerekek, lassabban! - kiáltott Levin szinte bosszúsan a gyermekekre, s odaállt a felesége elé, hogy megvédje őt, mikor a gyermek-sereg az öröm sivalkodásával rohant eléjük.

A gyermekek után Ivánovics Szergej és Varenyka is kijöttek az erdőből. Kitinek fölösleges volt Varenykát megkérdeznie; mindkettőjük arczának nyugodt és kissé szégyenkező kifejezéséből láthatta, hogy a tervei nem váltak valóra.

- Nos, mi újság? - kérdezte tőle az ura, mikor megint hazatértek.

- Nem megy; - szólott Kiti, a ki mosolyában és beszédmodorában az apjára emlékeztetett, a mit Levin sokszor nagy örömmel vett észre benne.

- Hogy-hogy' nem megy?

- Hát így ni, - szólott Kiti és megfogván az ura kezét a szájához emelte és zárt ajkaival megérintette. - A hogy' az érseknek kezet szoktak csókolni.

- De hát melyikünknél nem megy? - kérdezte mosolyogva.

- Egyikünknél se. Persze, így kellene ni...

- Parasztok jönnek...

- Nem, nem láttak semmit.

VI.

Mialatt a gyermekek teáztak, a felnőttek, mintha semmi se történt volna, künn ültek az erkélyen és beszélgettek, bár valamennyien, de különösen Ivánovics Szergej és Varenyka nagyon jól tudták, hogy egy, bár negativ, de nagyon fontos esemény történt. Mind a kettőjüket ugyanaz az érzés fogta el, hasonló ahhoz, a melyet a diák érezhet, egy nem sikerült vizsga után, mikor ottragad az osztályban, vagy örökre kizárják az intézetből. A többi jelenlévők szintén érezvén, hogy történt valami, mindenféle közömbös dologról élénken beszélgettek. Levin és Kiti különösen boldogoknak és szerelmeseknek érezték magukat akkor este. És az, hogy szerelmükben boldogok voltak, kellemetlen czélzásúl szolgált azoknak, a kik ugyanazt akarták, de nem tudták elérni, - s elrestelték magukat.

- Emlékezzenek a szavamra, Alexandre nem fog eljönni, - mondotta az öreg herczegné.

Ma estére várták a vonattal Arkágyevics Sztepánt, és az öreg herczeg azt írta, hogy ő is vele jön.

- Sőt még azt is tudom, miért, - folytatta a herczegné. - Azt mondja, hogy az első időben magukra kell hagyni a fiatalokat.

- De hiszen a papa amúgy is magunkra hagyott bennünket. Nem is láttuk még őt, - szólott Kiti. - Aztán meg mért volnánk mi fiatalok? - hiszen olyan öregek vagyunk már!

- Csakhogy ha ő nem jön, akkor én is búcsút veszek ám tőletek, gyerekek, - jelentette ki a herczegné és szomorúan fölsóhajtott.

- Ugyan már hova gondolsz, mama! - rohanta meg mind a két leánya.

- Csak gondold meg az ő helyzetét? Lám, most...

Az öreg herczegné hangja egyszerre egészen váratlanúl remegni kezdett. A leányok elhallgattak és összenéztek. „Maman mindig talál magának valami szomorúságot" - mondották egymásnak evvel a pillantással. Nem tudták, hogy bármennyire jól érezte is magát a leányai körében, s bármennyire szükségesnek is tartotta magát ottan, mégis gyötrelmes szomorúság ülte meg a lelkét mindkettőjükért, azóta, hogy utolsó, szeretett leányukat is férjhez adták, s a családi fészek kipusztúlt.

- Hát magának mi kell, Mihajlovna Agafja? - kérdezte egyszerre Kiti Mihajlovna Agafjától, a ki titokzatos kifejezéssel és jelentőségteljes arczczal állt meg előttük.

- A vacsora dolgában jövök.

- No jó, - szólott Dolli, - te csak menj és intézkedjél, én azalatt Grisával átismétlem a leczkéjét. Ma még úgy se csinált semmit.

- Ez nekem szól! Nem, Dolli, majd elmegyek én, - szólott Levin s fölugrott.

Grisának, a ki már gimnáziumba járt, nyáron át ismételgetnie kellett. Alexandrovna Darja, a ki még Moszkvában együtt tanúlta a fiával a latin nyelvet, mikor Levinékhez jött, föltette magában, hogy naponta legalább egyszer átismétli vele a számtan és a latin nyelv anyagának a legnehezebb részét. Levin ajánlkozott, hogy őt helyettesíti, de az anyja, a ki végig hallgatott egyszer egy ilyen ismétlő órát, és látta, hogy nem úgy megy a dolog, mint a hogy' Moszkvában a tanító szokta, zavarba jött, és iparkodván Levint nem sérteni, határozottan megmondta neki, hogy a könyv után kell menni, úgy, a mint a tanító teszi, s hogy mégis csak jobb lesz, ha megint ő folytatja a dolgot. Levin bosszankodott Arkágyevics Sztepánra és a tanítóra is, az elsőre azért, hogy könnyelműségében nem ő ügyelt föl a fia oktatására, hanem az anyja, a ki semmit sem értett hozzá, a tanítóra pedig azért, hogy oly rosszúl tanítja a gyermekeket; de azért megígérte a sógornőjének, hogy úgy fogja végezni a tanítást, a mint ő kívánja. És tovább foglalkozott Grisával, de már nem a maga módszere szerint, hanem a könyv után, s így kelletlenűl, sokszor még az órák idejéről is megfeledkezvén. Így történt ma is.

- Nem, majd én elmegyek, Dolli, te csak maradj, - mondotta. - Rendben lesz minden, a könyv nyomán. Csakhogy mindjárt itt lesz ám Sztiva; vadászni megyünk s akkor megint mulasztunk.

S Levin elment Grisához.

Ugyanezt mondta Varenyka Kitinek. Varenyka még Levinék boldog és jól berendezett házában is hasznossá tudta magát tenni. - Majd én megrendelem a vacsorát, te csak maradj, - mondotta és odaállt Mihajlovna Agafja mellé.

- Persze, alkalmasint nem találtak csirkét. Akkor - szólott Kiti.

- Majd csak kieszelünk valamit Mihajlovna Agafjával, - vágott közbe Varenyka és eltűnt vele.

- Milyen kedves leány! - jegyezte meg a herczegné.

- Nem kedves, maman, hanem elragadó, a milyen csak ritkán akad.

- Tehát mára várják Arkágyevics Sztepánt? - kérdezte Ivánovics Szergej, nyilván nem akarván folytatni a Varenykára vonatkozó beszélgetést. - Bajos volna még két sógort találni, a kik kevésbbé volnának egymáshoz hasonlók, - jegyezte meg fínom mosollyal: - az egyik fürge, a ki akár a hal a vízben, csak a társaságban él, a másik, a mi Kosztyánk, élénk, gyors, fogékony

minden iránt, de a mint társaságba jut, vagy megdermed, vagy vergődik esze nélkül, mint a hal a szárazon.

- Igen, biz' ő nagyon könnyelmű, - szólott a herczegné Ivánovics Szergejhez fordúlva. - Én éppen arra akartam önt kérni, beszéljen a fejével, hogy ő (rámutatott Kitire) neki lehetetlen itt maradnia, hanem föltétlenül el kell mennie Moszkvába. Mert most azt mondogatja, majd hozat ő orvost ide...

- Maman, ő mindent megtesz és mindenbe beleegyezik, - mondotta Kiti, bosszankodván az anyjára azért, hogy ebben a dologban Ivánovics Szergejt teszi meg bírónak.

Beszélgetésük kellő közepett lovak horkanása és a kavicsos úton kerekek zörgése hallatszott be a fasorból.

Dolli még föl se kelhetett, hogy az urának elébe menjen, mikor odalenn, annak a szobának az ablakából, a melyben Grisa tanult, kiugrott Levin és Grisát is kiemelte maga után.

- Ez Sztiva! - kiáltott föl Levin az erkély alól. - Készen vagyunk, Dolli, ne félj! - tette hozzá, s mint a gyermek, elkezdett szaladni a kocsi elé.

- Is, ea, id, ejus, ejus, ejus, - kiabált Grisa a fasorban ugrándozva.

- És még valaki. Alkalmasint a papa! - kiáltotta Levin, s a fasor elején megállt. - Kiti, ne jöjj le azon a meredek lépcsőn, menj inkább körül.

De Levin tévedett, a mikor azt, a ki a kocsiban ült, az öreg herczegnek nézte. Mikor közelebb ment a kocsihoz, Arkágyevics Sztepán mellett nem a herczeget, hanem egy teltarczú fiatal embert pillantott meg, a fején skót sipkával, a melyről hátúl, két szalag csüggött alá. Ez Vjeszlovszkij Vaszenyka, Scserbaczkijéknak egy távoli rokona, a pétervár-moszkvai aranyifjúság egyik képviselője, s ezenkívül, mint a hogy' Arkágyevics Sztepán bemutatta, „pompás fiú és szenvedélyes vadász" volt.

Vjeszlovszkij, a kit az a csalódás, melyet az által előidézett, hogy az öreg herczeg helyett jött, legkevésbbé se hozott zavarba, vídáman üdvözölte Levint, eszébe juttatván, hogy már ösmerik egymást és fölkapván Grisát, a vizslán keresztűl, a melyet Arkágyevics Sztepán hozott magával, beemelte őt a kocsiba.

Levin nem ült a kocsiba, hanem ott ballagott mögötte. Kissé bosszankodott rajta, hogy nem jött el az öreg herczeg, a kit minél jobban megösmert, annál inkább megszeretett, s hogy helyette Vjeszlovszkij Vaszenyka állított be, ez a teljesen idegen és fölösleges ember. Annyival is inkább idegennek és fölöslegesnek tetszett előtte Vaszenyka, mert mikor Levin a lépcsőhöz lépett, a hol a felnőttek és a gyerekek egész élénk társasága összegyülekezett, látta, hogy Vjeszlovszkij Vaszenyka különösen gyöngéden és nyájasan csókolt kezet Kitinek.

- De hiszen mi az ön feleségével voltaképpen unokatestvérek, és még hozzá régi jó ösmerősök vagyunk, - mondotta Vjeszlovszkij Vaszenyka megint jól megszorongatva Levin kezét.

- Nos hát, van-e vad? - fordúlt oda Arkágyevics Sztepán Levinhez, a ki alig tudott sorra mindenkit üdvözölni. - Nekünk ugyanis most a legkegyetlenebb szándékaink vannak. Lássa maman, azóta se voltak Moszkvában. Nos, Tanya hoztam ám neked valamit! Nézd csak meg ott hátúl a kocsiban, - beszélt ide s tova maga körül. - Te meg hogy' fölfrissűltél, Dollenyka, - mondotta a feleségének, még egyszer megcsókolván a kezét, melyet az övében tartott s a másikkal megveregetett.

Levin, a ki egy perczczel azelőtt még a legvídámabb hangulatban volt, most sötéten nézett mindenkire, és sehogy se volt ínyére az egész dolog.

„Vajon kit csókolt tegnap, ugyanezekkel az ajkakkal?” - gondolta magában, a mint Arkágyevics Sztepánnak a feleségével való enyelgését nézte. Rápillantott Dollira, de az sem tetszett neki.

„Lám, nem hisz a szerelmében. De hát minek örűl akkor olyan nagyon? Visszataszító!” - gondolta Levin.

Ránézett a herczegnére, a kit egy perczczel azelőtt még olyan kedvesnek talált, s most nem tetszett neki benne az a modor, a melylyel, akárcsak otthon lett volna, ezt a szalagos Vaszenykát üdvözölte.

Még Ivánovics Szergejben is, a ki szintén kijött volt a lépcsőre, kellemetlennek tűnt föl előtte az a mesterkélt szívélyesség, a melylyel Arkágyevics Sztepánt fogadta, mikor Levin tudta, hogy a bátyja Oblonszkijt se nem szerette, se nem tisztelte.

És Varenyka, még ő is ellenszenves volt neki avval, hogy olyan sainte nitouche arczczal ösmerkedett evvel az úriemberrel, voltaképpen pedig egyébre se volt gondja, mint arra, hogy valahogy’ férjhez mehessen.

De mindezeknél ellenszenvesebb volt a szemeiben Kiti, a ki szó nélkül beletalálta magát ebbe az örömteljes hangúlatba, a melylyel ez az úr a maga ideérkezését, mint valamennyiüknek az örömünnepét fölfogta és különösen kellemetlen volt neki az a furcsa mosoly, a melylyel Kiti Vaszenyka mosolyát viszonozta.

Zajos beszélgetés közben mind bementek a házba; de alig hogy letelepedtek, Levin sarkonfordúlt és kiment.

Kiti látta, hogy valami történt az urával. Ki akart lesni egy pillanatot, a mikor egyedül beszélhet vele, de Levin azt mondván, hogy az irodába kell mennie, elsietett tőle. Régóta nem találta a gazdasági teendőit olyan fontosaknak, mint ma. „Mindennap ünnepjük van.” - gondolta magában, - „itt meg annyi a komoly dolog, mely nem tűr halasztást, s a mely nélkül nem lehet élni.”

VII.

Levin csak akkor tért haza, mikor elküldtek érte, hogy vacsorához hívják. A lépcsőn ott állott Kiti, Mihajlovna Agafjával s a vacsorához szükséges borok felől tanácskozott vele.

- Ugyan minek is csinál olyan *fuss*-t? Adjuk azt, a mit rendesen.

- Nem, Sztiva nem issza... Kosztja, állj csak meg, mi lelt? - szólalt meg Kiti, utána sietvén, de Levin kegyetlenűl, a nélkűl, hogy bevárta volna, nagy léptekkel bement az ebédlőbe s legott beleelegyedett az általános és élénk társalgásba, a melyet leginkább Vjeszlovszkij Vaszjenka és Arkágyevics Sztepán tápláltak.

- Nos, mi lesz, megyünk holnap vadászni? - kérdezte Arkágyevics Sztepán.

- Szépen kérem, menjünk, - kérte Vjeszlovszkij s oldalvást áttelepedvén egy másik székre, maga alá szedte kövér lábát.

- Nagyon szivesen, menjünk. Volt már az idén vadászni? - szólt oda Levin Vjeszlovszkijnak, figyelmesen végignézvén a lábán, de olyan mesterkélt szívélyességgel, a melyet Kiti már olyan jól ösmert benne, s mely annyira nem illett hozzá. - Hogy találunk-e dupla sneffet, azt nem tudom, de kis sneff, az van bőven. Csak korán kell indúlnunk. Nem fáradt? Nem vagy fáradt, Sztiva?

- Én, fáradt? Még soha sem voltam fáradt. Akár egész éjjel ne aludjam! Gyerünk sétálni!

- Csakugyan, ne is aludjunk! Pompás! - tódította Vjeszlovszkij.

- Óh, arról meg vagyunk győződve, hogy te képes vagy nem aludni, és másokat se hagyni, - mondotta Dolli az urának, avval az alig észrevehető gúnynyal, a melyet mostanában vele szemben csaknem mindig használt. - De szerintem, már most is itt az ideje... Én megyek is, nem is vacsorálok.

- Nem, maradj még Dollenyka, - mondotta Arkágyevics Sztepán, a nagy vacsora-asztal körül átkerülvén az ő oldalára. - Még annyi mindent szeretnék mesélni neked.

- Alkalmasint semmit.

- Azt tudod, hogy Vjeszlovszkij volt Annánál. S megint el fog menni hozzá. Hiszen mindössze tán hetven versztnyire vannak tőletek. Én is elmegyek hozzá mindenesetre. Vjeszlovszkij, gyere csak ide!

Vaszjenka átment a hölgyekhez és leült Kiti mellé.

Levin ott maradt az asztal másik végén, és tovább beszélgetvén a herczegnével és Varenykával, látta, hogy Arkágyevics Sztepán, Dolli, Kiti és Vjeszlovszkij közt valami élénk és titokzatos társalgás indult meg. S nem elég, hogy a társalgás titokzatos volt, de Levin komoly érzés kifejezését pillantotta meg a felesége arczán, a mikor ez Vaszenyka csinos arczába nézett, a ki élénken mesélt neki valamit.

- Nagyon szép világ van ám ott náluk, - mesélte Vaszenyka Vronszkijról és Annáról. - Én természetesen nem érzem magamat hivatva ítéletet mondani, de az ő házukban úgy érzi magát az ember, akárcsak otthon volna.

- De hát mit szándékoznak csinálni?

- Úgy tetszik, télre Moszkvába akarnak menni.

- Milyen jó volna, ha együtt mehetnénk el hozzájuk! Te mikor mégy? - kérdezte Arkágyevics Sztepán Vaszenykától.

- Én a júliust fogom náluk tölteni.

- Te is eljössz? - fordult oda Arkágyevics Sztepán a feleségéhez.

- Már rég készülök és mindenesetre elmegyek, - szólott Dolli. - Én igazán sajnálom Annát és ösmerem is őt. Gyönyörű teremtés. De én majd csak egyedül megyek, ha te elutazol, és nem terhelek vele senkit. Még jobb is, ha nélküled megyek.

- Így is jó, - mondotta Arkágyevics Sztepán. - És te, Kiti?

- Én? Már mért mennék? - szólott Kiti fölpattanva és az urára nézett.

- De hiszen ösmeri Arkágyevna Annát? - kérdezte tőle Vjeszlovszkij. - Rendkívül vonzó asszony.

- Igaz, - felelt Kiti Vjeszlovszkijnak, még jobban elpirúlva, s fölkelvén, odament az urához.

- Tehát te holnap vadászni mégy? - kérdezte.

Levin féltékenysége ez alatt a pár percz alatt, különösen attól a pirosságtól, mely Kiti arczát elborította, mikor Vjeszlovszkijval beszélt, magas fokra hágott. Most, hogy a szavait hallotta, máris a maga módja szerint értelmezte őket. Bármily furcsán esett is neki később erre visszagondolnia, most egész tisztán úgy tetszett neki, hogy ha most azt kérdi tőle, vajon elmegy-e vadászni, ez csak azért érdekli őt, hogy megtudja, megszerzi-e hát Vjeszlovszkij Vaszjenkának ezt az élvezetet, a kibe Kiti, a Levin fölfogása szerint, már is szerelmes volt.

- Igen, elmegyek, - felelt természetellenes és saját maga előtt is visszataszító hangon.

- Talán mégis jobb volna, ha a holnapi napot itt töltenétek, hiszen Dolli akkor úgyszólván nem is látja az urát; menjetek inkább holnapután, - mondotta Kiti.

Kiti szavainak az értelmét Levin most már így ferdítette el: „Ne válassz el engem *tőle*. Hogy te elmégy, az nekem tökéletesen mindegy, csak azt engedd meg, hogy ennek az elragadó fiatalembernek a társaságát élvezhessem."

- Nos, ha éppen akarod, hát holnap itt maradhatunk, - felelt Levin különös előzékenységgel.

Ekközben Vaszenyka, legkevésbbé se sejtvén azt a szenvedést, a melyet a jelenlétével föl-idézett, Kiti után fölkelt az asztaltól s gyöngéd, mosolygó pillantással kísérve őt, utána ment.

Levin látta ezt a pillantást. Elsápadt s egy pillanatig nem jutott lélekzethez. „Hogy' merészel így nézni a feleségemre!" - forrott benne.

- Tehát holnap? Menjünk el kérem, - mondotta Vaszenyka, s miután leült, szokása szerint megint maga alá kapta a lábát.

Levin féltékenysége még magasabb fokra hágott. Már látta magát mint megcsalt férjet, a kire a feleségének és a kedvesének csak azért van szüksége, hogy nekik az élet kényelmét és örömeit megszerezze... De mindamellett szeretetreméltóan és vendégszeretően kikérdezte Vaszenykát a vadászatairól, a fegyveréről, a csizmáiról és beleegyezett abba, hogy holnap elmenjenek.

Levin szerencséjére az öreg herczegné véget vetett a szenvedésének avval, hogy ő maga fölkelt, s azt tanácsolta Kitinek, hogy menjen aludni. De ez se múlt el Levinre nézve újabb gyötrelmek nélkül. A ház asszonyától elbúcsúzván, Vaszenyka megint kezet akart csókolni neki, de Kiti elpirúlván, naiv gorombasággal, a melyért az anyja később meg is pirongatta, elhúzta a kezét és így szólt:

- Ez nálunk nem szokás.

Levin szemeiben Kiti hibás volt abban, hogy az érintkezésnek ezt a módját megengedte, de abban még hibásabb, hogy ilyen félszeg modorban adta tudtára, hogy az nincs ínyére.

- Ugyan kinek jutna most eszébe aludni! - szólott Arkágyevics Sztepán, miután vacsoránál megivott egy pár pohár bort, és belejött az ő szelíd és költői hangulatába. - Nézd csak, Kiti, - mondotta, a hársak mögött kelő holdra mutatva, - micsoda gyönyörűség! Vjeszlovszkij, lám, éppen szerenádhoz való idő. Tudod, remek hangja van ám, útközben is énekeltünk. Hozott is magával két gyönyörű, új románczot. El kellene énekelniök Andrejevna Varvarával.

Mikor mindannyian elszéledtek, Arkágyevics Sztepán még sokáig sétálgatott Vjeszlovszkijval a fasorban, és hallatszott a hangjuk, a mint az új románczokat dúdolgatták.

Levin ezeket a hangokat hallva, sötéten ült egy karosszékben a felesége hálószobájában, s makacs hallgatással felelt Kitinek ama kérdéseire, hogy mi lelte; de mikor végre félénken mosolyogva ő maga megkérdezte tőle: - Talán csak nem Vjeszlovszkij-val kapcsolatban nincs valami inyedre? - egyszerre kitört belőle és elmondott mindent; de az, a mit elmondott, bántotta, s így csak még jobban fölingerelte őt.

Sötéten összevont szemöldökei alól rémesen csillogó szemekkel állt ott előtte, s a melléhez szorította erős kezeit, mintha csak minden erejét össze akarta volna szedni, hogy magát visszatartsa. Az arczkifejezése szigorú és durva lett volna, ha nem fejezett volna ki egyúttal szenvedést is, mely Kitit megindította. Remegett az álla s el-elcsuklott a hangja.

- Csak azt értsd meg, hogy én nem vagyok féltékeny; ez útálatos egy szó. Én nem lehetek féltékeny és nem hihetem... Ki se tudom mondani, a mit érzek, de ez rettenetes... Nem vagyok féltékeny, de meg vagyok sértve, meg vagyok alázva az által, hogy valaki így merészel rólad gondolkozni, és nem átall ilyen szemekkel nézni rád...

- De hát milyen szemekkel? - kérdezte Kiti, iparkodván minél lelkiösmeretesebben visszaidézni az emlékezetébe a mai est minden szavát, minden mozdulatát s annak minden árnyalatát.

A lelke fenekén Kiti úgy találta, hogy abban a pillanatban, a mikor Vaszenyka őt az asztal túlsó oldalára követte, tényleg volt valami, de azt még maga előtt se merte bevallani, annál kevésbbé szánta rá magát arra, hogy azt neki megmondja, s evvel a szenvedéseit csak fokozza.

- És ugyan mi vonzó lehet bennem, a milyen most vagyok?...

- Óh! - kiáltott föl Levin s a fejéhez kapott. - Jobb lett volna, ha nem szólsz!... Tehát ha vonzó volnál...

- De, Kosztya, kérlek, megállj, hallgass ide! - szólott Kiti s szenvedően részvétteljes pillantással nézett rá. - Már hogy' gondolhatsz ilyet? Mikor reám nézve nincsen senki, de senki!... Vagy azt akarod tán, hogy még csak ne is lássak senkit?

Az első pillanatban sértő volt rá nézve ez a féltékenység; bosszantotta, hogy a legcsekélyebb szórakozás, még a legártatlanabb is, tilos neki; most azonban szívesen áldozott volna föl nem egy ilyen csekélységet, de mindent, az ura nyugalmáért s azért, hogy őt szenvedéseitől megszabadítsa.

- Értsd meg hát az én helyzetem rettenetes és egyúttal nevetséges voltát, - folytatta Levin kétségbeesett suttogással, - azt, hogy ő itt van az én házamban, hogy ezen a fesztelenségen és láb egymásra rakáson kívül voltaképpen semmi illetlenséget se követett el. Ő ezt a legfinomabb modornak tartja, s így még szeretetreméltónak is kell lennem iránta.

- De, Kosztya, te nagyon is túlzasz, - mondotta Kiti, a lelke fenekén örülvén az iránta való szerelem amaz erejének, mely ebben a féltékenységben kifejezésre jutott.

- A legrettenetesebb a dologban az, hogy te - a ki mindig, most is, szentélyem vagy nekem, hogy most, mikor olyan boldogok, olyan különösen boldogok vagyunk, egyszerre jön egy ilyen hitvány... Nem, nem hitvány, minek szidjam őt? Ő hozzá nekem semmi közöm. De mért legyen az én boldogságom és a tiéd...?

- Lásd, én tudom, honnan származott az egész, - kezdte Kiti.

- Honnan? Honnan?

- Én láttam, hogy' néztél te ránk, mikor vacsoraközben beszélgettünk.

- No igen, igen! - mondotta Levin réműlten.

Elmondta neki, hogy miről beszélgettek. És miközben elmondta, szinte lihegett az izgatottságtól. Levin csak hallgatott, majd ránézett halvány és réműlt arczára és egyszerre a fejéhez kapott.

- Katya, én elgyötörtelek téged! Édes szivem, te bocsáss meg nekem! Ez őrültség! Katya, én szörnyű bűnt követtem el! Hogy' lehetett egy ilyen ostobaság miatt úgy gyötrődni!

- Én igazán sajnállak.

- Engem? Engem? Milyen őrült is vagyok én!... És te, miért? Rettenetes ám azt elgondolni, hogy bármilyen idegen ember feldúlhatja a boldogságunkat.

- No persze, hiszen ez éppen a bántó...

- Nem, én ellenkezőleg, szándékosan itt tartom őt egész nyáron, s elhalmozom szeretetreméltósággal, - szólott Levin, a kezét csókolgatva. - Majd meglátod. Holnap... De igaz, hiszen holnap elmegyünk.

VIII.

Másnap reggel a hölgyek még nem keltek volt föl, mikor a vadász-bricskák, a szekerek és a talyigák már ott álltak a kapu előtt, és Laszka, mely már reggel óta érezte, hogy vadászni készülnek, miután jól kiszűkölte és kiugrándozta magát, felült a bakra a kocsis mellé, s izgatottan és a késedelem miatt elégedetlenül pislogott az ajtóra, a melyből még mindig nem kerültek elő a vadászok. Elsőnek Vjeszlovszkij Vaszjenka lépett ki új, hosszúszárú csizmában, mely vastag czombjának a közepéig fölért, zöld zubbonyban, szagos bőrből készült új tölténytáska a derekán és szalagos sipkája a fején, kezében kanyarvasak és fegyverszíj nélkül való új, angol puska. Laszka odaugrott hozzá, üdvözölte őt, s körülötte ugrándozván, a maga módja szerint megkérdezte tőle, vajon jönnek-e már a többiek is, és miután nem kapott választ a kérdésére, megint visszatért a helyére s a fejét félrehajtva, egyik fülét hegyezve, mozdulatlanúl ült ott. Végre nagy zajjal kinyílt az ajtó, s keringve és forgolódva kipöndörödött rajta Krak, Arkágyevics Sztepán sárgapettyes vizslája, utána pedig fegyverrel a kezében és szivarral a szájában kilépett maga Arkágyevics Sztepán is. „Tout-beau! Tout-beau, Krak!" kiabált rá szelíden a kutyájára, mely a tölténytáskájába kapaszkodva, nekitámasztotta a lábait a hasának és a mellének. Arkágyevics Sztepán a lábain bokatekerőt és bocskort viselt, s rongyos nadrágba és kurta kabátba volt öltözve. A fején valami kalapfélének a romjai díszelegtek, de újrendszerű puskája olyan volt, mint valami játékszer, vadász-tarisznyája és tölténytáskája pedig bár elnyűtt, de a legjobb minőségű.

Vjeszlovszkij Vaszjenka azelőtt nem értette ezt a valódi vadász-kaczérságot, hogy az ember rongyokba öltözzék és a mellett a legfínomabb vadász-fölszereléssel legyen ellátva. De most, hogy Arkágyevics Sztepánnak ezekben a rongyokban is előkelő, jól táplált és derült, úri megjelenését látta, legott megértette, és elhatározta, hogy a legközelebbi vadászatra már ő is föltétlenül így fog berendezkedni.

- Nos, és a házigazdánk? - kérdezte.

- Fiatal a felesége, - felelt Arkágyevics Sztepán mosolyogva.

- Persze, és még hozzá milyen elragadó.

- Már föl van öltözve. Alkalmasint még egyszer benézett hozzá.

Arkágyevics Sztepán eltalálta. Levin még egyszer befutott a feleségéhez, hogy ismételten megkérdezze tőle: megbocsátotta-e tegnapi ostobaságát, s hogy megkérje, hogy az Isten szerelméért, legyen óvatosabb. Főképpen a gyermekektől tartsa magát távol, a kik könnyen megtaszíthatnák. Azután még egyszer hallania kellett tőle, hogy nem haragszik rá, a mért két napra elutazik, s hogy megkérje arra is, hogy holnap reggel lovas-futárral okvetetlenül küldjön neki levelet, s írjon, ha csak két szót is, a melyből megtudja, hogy jól van.

Kitinek, mint mindig, most is rosszúl esett az urától két napra elválnia; de látván életvidor alakját, mely vadász-csizmákban és fehér zubbonyban különösen nagynak és erőteljesnek tűnt föl, és arczán a vadász-izgalmak valami, előtte teljesen érthetetlen sugárzását, az ő öröme kedvéért elfelejtette a maga keserűségét és vídáman búcsúzott el tőle.

- Bocsánat, uraim! - szólott Levin, mikor a lépcsőre kilépett. - Tettek föl reggelit? Mért fogták be rudasnak a sárgát? No sebaj. Laszka, hadd el, feküdj!

- Ereszd be a kis gulyába, - fordult oda a csordáshoz, a ki a pitvarajtóban várt rá s a tinók iránt intézett hozzá valami kérdést. - Bocsánat, itt is jön még egy jómadár.

Levin leugrott a parasztszekérről, a melyre már fölkászolódott volt, az ács-vállalkozóhoz, a ki rőffel a kezében közeledett a pitvarhoz.

- Lám, tegnap nem jöttél el az irodába, s most tartóztatsz. Nos, mi baj?

- Tessék tán még egy fordulót csináltatni. Mindössze három lépcsővel kell megtoldani. Majd szépen összepászítjuk. Így aztán sokkal biztosabb lesz.

- Hallgattál volna rám, - felett Levin bosszúsan. - Megmondtam, hogy csináld meg előbb a lépcső-foglalót, s azután ereszd belé a lépcső-fokokat. Most ugyan már nem segítesz rajta. Tedd úgy, a mint parancsoltam, csináld az egészet újra.

Arról volt szó, hogy az ács az épülő szárnyban elrontotta a lépcsőt, melyet külön állitott össze, a nélkül, hogy az emelkedéssel számolt volna, úgy, hogy a lépcsők, mikor a helyükre kerültek, mind meredekeknek bizonyúltak. Most azután az ács meg akarta hagyni ugyanazt a lépcsőt, csak három fokot akart hozzátoldani.

- Sokkal jobb lesz ám így.

- De vajon hova fog kilyukadni avval a három lépcsőfokkal?

- Kérem szívesen, - szólott az ács megvető mosolylyal. - A maga helyén fog kilyukadni. A mint alulról emelkedik, - szólott egy meggyőző mozdulattal, - megy, megy, és kilyukad fönn.

- De hiszen az a három lépcső, az a hosszúságot is gyarapítja... Hát hová fog kilyukadni?

- Hát a mint alulról jön, úgy ki is lyukad, - szólott az ács konok meggyőződéssel.

- Igen, a padmaly alatt a falban.

- No de kérem, hiszen alulról jön. Megy, megy és...

Levin elővette a puskavesszőjét s elkezdte lerajzolni a lépcsőt a porban.

- Nos, látod?

- A hogy' parancsolja, - mondotta az ács hirtelen fölvillanó szemekkel, s nyilván végre megértette a dolgot. - Akkor hát muszáj másikat csinálnunk.

- No hát akkor csak csináld, a hogy' parancsolom, - kiáltott Levin és felült a szekérre. - Gyerünk. Jól fogd ám a kutyákat, Filipp!

Levinen most, hogy összes házi és gazdasági gondjait otthonhagyta, az életörömnek és a várakozásnak olyan hatalmas érzése vett erőt, hogy nem akarózott neki beszélgetni. Ezenkívül annak a feszült izgalomnak az érzése is kerülgette, a melyet minden vadász érez, mikor a vadászterületéhez közeledik. Ha most egyáltaljában foglalkoztatta is valami, ez csak az volt, vajon találnak-e valamit a kolpenszkij-mocsárban, vajon Laszka hogy' állja meg a helyét Krak mellett, s vajon hogy' fog ma lőni. Hátha kudarczot vall egy új ember előtt? Hátha Oblonszkij lefőzi őt a lövésben? - ez is megfordult a fejében.

Oblonszkijt is hasonló érzelmek foglalkoztatták, s azért ő se volt valami nagyon beszédes. Csak Vjeszlovszkij Vaszjenka volt az, a ki szünet nélkül vídáman fecsegett. Levin most, hogy hallotta őt, restelkedve gondolt vissza arra, milyen igazságtalan volt iránta tegnap. Vaszjenka csakugyan derék fiú volt, egyszerű, jólelkű és rendkívül vídám. Ha Levin, legényember korában akadt volna vele össze, szentül összebarátkoztak volna. Csak léha életfelfogását és elegánciájának a fesztelenségét találta kissé kellemetlennek. Olyan benyomást tett, mintha valami nagy és kétségtelen jelentőséget tulajdonított volna magának azért, hogy hosszú körmei voltak, sipkát viselt s több efféle; de ezt a kedélyessége és jóravalósága mellett könnyen meg lehetett neki bocsátani. Tetszett Levinnek, mert jónevelésű volt, pompásan beszélte a franczia és az angol nyelvet, s mert az ő világához tartozott.

Vaszenykának rendkívül megtetszett az a donvidéki pusztai lovacska, a mely a nyerges mellé lógósnak volt befogva. Folyton lelkesedett érte: - Milyen pompás dolog ilyen lovon vágtatni künn a puszta rónaságon. Hm? Nem igaz? - mondogatta. Valami vad és poétikus dolgot látott

az ilyen száguldásban, a melyben voltaképpen semmi különös se' volt; de a naivsága, a szépségével, a kedves mosolyával és mozdulatainak a könnyedségével együtt nagyon vonzó benyomást keltett. Azért-e, mert rokonszenves volt a természete, vagy tán azért, mert Levin, tegnapi bűneért vezeklésképpen iparkodott minden szépet és jót felfedezni benne, de kellemesen érezte magát a társaságában.

Mikor már vagy három versztnyi útat tettek meg, Vjeszlovszkij egyszerre a szivarjai és a pénztárcája után kezdett tapogatózni, és nem tudta, vajon elvesztette, vagy az asztalon hagyta-e azokat. A tárczájában háromszázhetven rúbel volt s így nem lehetett a dolgot annyiban hagyni.

- Tudja mit, Levin, én ezen a doni lógóson visszalovagolok haza. Ez pompás lesz, mi? - mondotta, s már-már készült rá fölpattanni.

- Dehogy' is, ugyan már minek? - felelt Levin, úgy számítván, hogy Vaszenyka aligha lesz könnyebb hat pudnál. - Majd elugrasztom a kocsist.

A kocsis csakugyan visszament a lógóson és Levin maga hajtotta tovább a lovakat.

IX.

- Nos, hát hogy' is megyünk csak? Mondd el csak szépen, - szólott Arkágyevics Sztepán.

- A terv a következő: most elmegyünk Gvozdevóba. Gvozdevón innen van egy dupla-sneffes mocsár, rajta túl pedig remek kis sneffes mocsarak húzódnak végig, a melyekben azonban duplák is akadnak. Most meleg az idő, és estére (húsz verszt), mikor megérkezünk, elmegyünk esteli lesre; meghálunk, és holnap a nagy mocsarakat vadászszuk meg.

- És útközben nincsen semmi?

- Van; de evvel csak időt veszítenénk, de meg meleg is van nagyon. Remek két helyecske van erre, de most aligha lesz rajtuk valami.

Levin maga is szeretett volna ezekre a helyekre elmenni, de közel voltak haza, úgy, hogy bármikor kijöhetett, meg aztán három puskásra kicsinyek is voltak. S ezért füllentett, azt mondván, hogy aligha lesz valami rajtuk. A kis mocsárhoz érve, Levin el akart hajtani mellette, de Arkágyevics Sztepán tapasztalt vadász-szeme legott észrevette az útra is tisztán odalátszó tocsogót.

- Nem néznénk el oda? - szólott, a mocsár felé mutatva.

- De kérem, Levin! Milyen remek egy zugocska! - kezdett kunyerálni Vjeszlovszkij Vaszenyka, úgy, hogy Levin végre is kénytelen volt engedni.

Jóformán még meg sem állottak, mikor a kutyák egymást hajszolva, már szinte repültek a mocsár felé.

- Krak! Laszka!...

A kutyák visszafordultak.

- Hármunknak kissé szűk lesz ez a hely. Én majd itt maradok, - szólott Levin, abban a reményben, hogy bíbiczeken kívül egyebet úgy se találnak, a melyek a kutyák elől fölszállva és repülésközben bukdácsolva, panaszosan sikongtak a mocsár fölött.

- Nem! Gyerünk, Levin, gyerünk csak együtt! - kiáltott Vjeszlovszkij.

- De komolyan mondom, szűk lesz. Laszka, vissza! Laszka! Önöknek, úgy-e, nincs szükségük a másik kutyára.

Levin ottmaradt a kocsi mellett és irígyen nézett a vadászok után, a kik körüljárták az egész mocsarat, de vízicsibéken és bíbiczeken kívül, a melyek közül Vaszenyka lőtt is egyet, nem volt benne semmi.

- Lássák, hogy nem az irígység beszélt belőlem, - mondotta Levin, - csak az időveszteséget sajnáltam.

- No, de azért mégis szép volt. Látta? - mondotta Vjeszlovszkij Vaszenyka, s kezében a puskájával és a bíbiczczel ügyetlenűl felugrott a kocsira. - Milyen remek lövés volt ez! Úgy-e? De hát odaérünk-e nemsokára az igazi helyre?

Egyszerre megbokrosodtak a lovak, Levin beleütötte a fejét valakinek a puskájába, s egy lövés is dördült el. A lövés ugyan előbb történt, s csak Levinnek tetszett úgy. Úgy esett a dolog, hogy Vjeszlovszkij Vaszenyka le akarván ereszteni a kakasokat, megnyomta az egyik ravaszt, de a másik kakast fogta. A töltés a földbe fúródott és senkiben se tett kárt. Arkágyevics Sztepán megcsóválta a fejét, és szemrehányóan mosolygott Vjeszlovszkijra. De Levinnek sem volt lelke hozzá, hogy megpirongassa. Egyrészt olyan színe lett volna a dolognak, mintha az elmúlt veszély és az a búb hívta volna ki a szemrehányást, mely az ütés nyomán Levin homlokán támadt, másrészt pedig Vjeszlovszkij eleintén olyan naivul el volt keseredve, később pedig olyan kedélyesen és annyira szívből kaczagott az általános megrőkönyödésen, hogy lehetetlen volt együtt nem kaczagni vele.

Mikor a második mocsárhoz értek, mely elég nagyocska volt és sok időt emésztett volna föl, Levin iparkodott őket rábeszélni, hogy ne szálljanak le. De Vjeszlovszkij megint csak kicsikarta belőle. Miután a mocsár keskeny volt, Levin, mint vendégszerető házigazda, most is a kocsinál maradt.

Alig hogy megérkeztek, Krak nekiiramodott a zsombékosnak. Vjeszlovszkij Vaszjenka elsőnek sietett utána. Arkágyevics Sztepán még utól sem érhette, máris felrepült egy sneff. Vjeszlovszkij elhibázta s a sneff megint leszállt egy még lekaszálatlan réten. De ez a sneff már Vjeszlovszkijnak volt szánva. Krak megint csak rábukkant, megállta, Vjeszlovszkij pedig lelőtte és visszatért a kocsihoz.

- Most menjen el ön, én meg majd itt maradok.

Levint kezdte elfutni a vadász-írígység. Átadta a gyeplőt Vjeszlovszkijnak és megindúlt a mocsár felé.

Laszka, mely már régóta keservesen szűkölt és méltatlankodott az őt ért igazságtalanságon, egyenesen nekivágott a Levin előtt jól ösmert zsombékosnak, a melybe Krak még nem jutott volt el.

- Mért nem tartod vissza? - kiáltott rá Arkágyevics Sztepán.

- Nem ver az föl egyet se, - felelt Levin, s öröme telvén a kutyájában, szaporán sietett utána.

Laszka minél közelebb jutott a zsombékoshoz, annál komolyabban keresett. Egy apró kis vízimadár csak egy pillanatra kötötte le a figyelmét. A zsombékos előtt kört csinált, majd egy másikba kezdett bele, de egyszerre összerezzent és szinte megdermedt.

- Menj hát, Sztiva, menj! - kiáltott rá Levin, érezvén, hogy mind hevesebben kezd dobogni a szíve, s hogy, mintha feszült hallásában valami retesz tolódott volna félre, minden hang a távolság mértékét elveszítvén, rendetlenül és tisztán cseng a fülébe. Hallotta Arkágyevics Sztepán lépteit, s távoli lódobogásnak vélte azokat, hallotta a gyökerétől elváló zsombék

egyik sarkának, a melyre rálépett, érdesen recsegő hangját, s azt hitte, hogy sneff repült föl előtte. Hátulról valami víztocsogást is hallott, a melyet nem tudott magának megmagyarázni.

Miután támpontot keresett a lábainak, ment a kutyája után.

- Ergye!

Nem sneff, hanem kis-sneff kelt föl a kutya elől. Levin fölkapta a puskáját, de éppen mikor czélzott, ugyanaz a víz-tocsogás még erősebben és még közelebbről hallatszott, s beleolvadt a Vjeszlovszkij szava is, a ki feltűnően hangosan kiáltott felé valamit. Levin érezte, hogy a kis-sneffnek mögéje fog lőni, de azért mégis lőtt. Miután meggyőződött róla, hogy hibázott, hátranézett és azt látta, hogy a lovak a szekérrel együtt már nem az úton, hanem benn a mocsárban állanak.

Vjeszlovszkij közelebbről akarván látni a puskázást, behajtott a mocsárba s belevitte a lovakat a sárba.

- Hogy vinné el az ördög! - pattogott Levin magában és visszatért a sárba ragadt kocsihoz. - Miért hajtott be? - kérdezte tőle szárazon, s a kocsist szólítván, hozzálátott a lovak kiszabadításához.

Levint az is bosszantotta, hogy megzavarták a lövését, az is, hogy sárba hurczolták a lovait, de legfőképpen az, hogy a lovak kiszabadításához ki kellett azokat fogni, a miben sem Arkágyevics Sztepán, se Vjeszlovszkij nem segítettek neki és a kocsisnak, mert a be- és kifogásról még csak halvány fogalma sem volt egyiküknek sem. Levin, a nélkül, hogy Vjeszlovszkijnak arra a kijelentésére, hogy ott teljesen száraz volt a talaj, felelt volna, a kocsissal együtt szótlanúl dolgozott, hogy a lovakat kiszabadítsa. De később, a mint belemelegedett a munkába, és látta azt a buzgó iparkodást, a melylyel Vjeszlovszkij a kocsit hágójánál fogva húzta, úgyannyira, hogy el is törte, szemrehányást tett magának azért, hogy a tegnapi érzelmek hatása alatt tán nagyon is hidegen bánt Vjeszlovszkijval, s azon volt, hogy a szárazságot valami különös szeretetreméltósággal ellensúlyozza. Mikor mindent eligazítottak, s kihúzták a kocsit az országútra, Levin előadatta a reggelit.

- Bon appètit, - bonne conscience! Ce poulet va tomber jusqu' au fond de mes bottes, - mondotta Vjeszlovszkij, a ki megint fölvidúlt s immár a második csirkéből falatozott. - No, evvel vége a mi viszontagságainknak s ezután már jól fog menni minden. De én, bűnhődésül, fel fogok ülni a bakra. Jó lesz? Hm? Nem, nem, én vagyok Automedon. Majd meglássák, hogy' viszem tovább magukat! - felelt Vjeszlovszkij, a nélkül, hogy mikor Levin fölkérte, engedje át a helyét a kocsisnak, a gyeplőszárat eleresztette volna. - Nem, vezekelnem kell a bűnömért s egészen jó helyem lesz a bakon. - És elindult.

Levin aggódott egy cseppet, hogy agyonnyaggatja a lovakat, különösen a sárga nyergest, a melyet képtelen volt szárban tartani; de önkénytelenül is alárendelte magát a vídámságának, hallgatta a románczokat, a melyeket Vjeszlovszkij a bakon ülve egész úton dúdolgatott, vagy az elbeszéléseit és előadásait arról, hogy' kell angol módra four in hand hajtani; s reggeli után valamennyien a legvídámabb hangulatban érkeztek el a gvorderszkij mocsarakhoz.

X.

Vaszjenka oly gyorsan hajtott, hogy nagyon is korán érkeztek a mocsárhoz, a mikor még nagy volt a meleg. Mikor a kirándulás voltaképpen czéljához, a szerzniji mocsárhoz megérkeztek, Levinnek önkéntelenül eszébe jutott, hogy' szabadulhatna meg Vaszjenykától, s hogy' vadászhatna zavartalanúl. Arkágyevics Sztepánnak ugyanaz volt az óhajtása, és Levin fölismerte

az arczán annak az aggodalomnak a kifejezését, mely a vadászat kezdete előtt a vérbeli vadászok arczán mindig föltalálható, úgyszintén a nála megszokott kedélyes ravaszságnak valamelyes árnyalatát is.

- Hogy' fogunk menni? A mocsár remek, s a mint látom, héják is vannak, - jegyezte meg Arkágyevics Sztepán, s a sás fölött keringő két nagy madárra mutatott. - A hol héják vannak, ott vad is van biztosan.

- Hát, nézzék csak, urak, - mondotta Levin, s kissé sötét arczkifejezéssel felhúzta a csizmaszárait, s megvizsgálta fegyverének a gyutacsait. - Látják azt a sást? - Rámutatott a folyó jobbpartján messzire elnyúló, félig lekaszált vizenyős rét közepén egy feketés-zöld színben sötétlő szögletecskére. - A mocsár itt kezdődik éppen előttünk, - a hol kissé zöldebb. Innen aztán megy egyenesen odáig, a hol most a lovak ballagnak; ott aztán megint kezdődik a zsombékos, és ott szoktak a sneffek lenni; ez a sás köröskörül szint' az egeresig, sőt a malomig, ott a hol az a kis öböl látszik, mind ide tartozik. Ez a legjobb hely. Itt egyízben tizenhét kis sneffet lőttem. Itt majd a két kutyával kétfelé válunk s a malomnál találkozunk.

- Nos hát, ki megy jobbra, ki balra? - kérdezte Arkágyevics Sztepán. - Jobboldalt több a hely, menjetek arra ketten, én majd elmegyek balra, - tette hozzá ártatlanúl.

- Pompás! Így legalább lefőzzük őt. Gyerünk no, gyerünk, gyerünk! - kapott rajta Vaszjenka.

Levinnek lehetetlen volt bele nem egyeznie, így hát szétváltak.

Alig hogy a mocsárhoz értek, mind a két kutya elkezdett keresni s egyenesen a sárnak tartott. Levin ösmerte Laszkának azt az óvatos és bizonytalan keresési modorát; a helyet is ösmerte s egy csapat kis sneffre számított.

- Vjeszlovszkij, jöjjön hát ide, mellém, mellém jöjjön! - szólt hátra halkan, mögötte a vízben gázoló társának, mert a kolpenszkij mocsárnál történt véletlen lövés óta önkéntelenül is érdekelte őt puskacsövének az iránya.

- Nem, én nem akarom önt zavarni, csak ne is törődjék velem.

De Levinnek akaratlanúl is eszébe jutottak Kiti szavai, a melyekkel tőle búcsúzott: - Csak vigyázzanak, meg ne lőjjék egymást. - A kutyák, mindenik a maga szimatát követve s egymást el-elhagyva, mind közelébb jöttek; Levin oly feszülten leste a kis sneffeket, hogy a sárból kihúzott sarkának a szortyogását is sneff-szortyantásnak vélte, s izgatottan szorongatta a puskája agyát.

- Durr! Durr! - hallatszott a füle mellett. Vaszjenka belelőtt egy csapat ruczába, mely ott keringett a mocsár fölött, s most, korántsem lőtávolban, a vadászok felé tartott. Alig, hogy Levin hátranézett, megcsekkent egy kis sneff, majd egy második, egy harmadik, s utána még vagy nyolcz darab villant föl egymásután.

Arkágyevics Sztepán abban a pillanatban lőtt egyet, mikor elkezdte a czik-czak vonalait, s a kis sneff mint a rongy hullott bele a sárba. Oblonszkij szaporán czélbavett egy másikat is, mely alacsonyan czikázott tova a sás fölött, s a lövés hangjával egyidejűleg ez is leesett; látni lehetett, a mint a lekaszált sáson vergődött, és épen maradt, alul fehér szárnyával csapkodott.

Levin nem volt olyan szerencsés: az egyik kis sneffre nagyon közelről lőtt rá és elhibázta: akkor fogta rá a puskát, mikor már emelkedni kezdett, de ugyanebben a pillanatban egy másik is fölkelt a lábai alól, s ezt is elhibázta.

Mialatt a puskákat töltötték, még egy kis sneff kelt föl és Vjeszlovszkij, a ki már másodszor is töltött, még két apró-sörétes töltést eresztett utána a vizen keresztül. Arkágyevics Sztepán fölszedte a kis sneffjeit és csillogó szemekkel nézett Levinre.

- No, most pedig váljunk szét. - mondotta Arkágyevics Sztepán, s a ballábával sántikálva, a puskáját készentartva s a kutyájának füttyentve, elindult bal felé. Levin Vjeszlovszkijval jobb felé tért el.

Levinnél mindig úgy volt, hogyha az első lövései sikertelenek voltak, indulatba jött, bosszankodott és egész nap rosszúl lőtt. Így történt ma is. Kis sneff nagyon sok volt. A kutya elől, a vadászok lábai alól egyre-másra keltek és Levin könnyen helyreüthette volna a csorbát; de minél többször lőtt, annál inkább szégyent vallott Vjeszlovszkij előtt, a ki vígan puskázott derüre-borúra, s a kit legkevésbbé se zavart meg az, hogy nem lőtt semmit. Levin elhamarkodta a dolgot, kijött a sodrából, mind jobban beletüzelte magát, úgyannyira, hogy már lövésközben sem igen remélte, hogy talál. Úgy látszott, mintha ezt Laszka is észrevette volna. Lustábban kezdett keresni, s valósággal megrőkönyödve és szemrehányóan sandított a vadászokra. Egyik lövés a másikat érte. Sűrű lőporfüst terjengett a vadászok körül, s a vadásztarisznya öblös hálójában mindössze két könnyű és apró kis sneff volt, a melyek közül az egyiket Vjeszlovszkij, a másikat ketten közösen lőtték. Ekközben a mocsár másik széléről Arkágyevics Sztepán nem gyakori, de mint Levinnek tetszett, sikeres lövései hallatszottak, a melyeknek csaknem mindenike után fölhangzott: a „Krak, Krak, apport!" kiáltás.

Ez még jobban izgatta Levint. A kis sneffek folyton czikáztak idestova a sás fölött. Csekkenésök a földön és szortyanásuk a magasban szüntelenül hallatszott körös-körül; a már előbb fölzavart s a levegőben repdeső kis sneffek csakhamar megint leszálltak a vadászok előtt. Két héja helyett most már tuczatszámra vijjogtak és keringtek a mocsár fölött.

Miután a mocsár nagyobbik felét végigjárták, Levin és Vjeszlovszkij eljutottak arra a helyre, a hol a zsombékosra támaszkodó hosszú pásztákban egy paraszt-kaszáló volt kihasítva, hol kitaposott sávokkal, hol lekaszált rendekkel megjelölve. Ezeknek a pásztáknak a fele már le volt kaszálva.

Bár nem sok remény volt rá, hogy a le nem kaszált részen ugyanannyit találjanak, mint a lekaszálton, Levin, miután Arkágyevics Sztepánnak megígérte, hogy találkoznak, elindult a társával együtt úgy a lekaszált, mint a le nem kaszált pásztákon végig.

- Hé vadászok! - kiáltott reájuk egy paraszt azok közül, a kik egy szekér körül üldögéltek: - gyertek ide, ebédeljetek velünk! Borunk is van ám!

Levin hátranézett.

- Gyertek hát no! - kiáltott rá egy pirosarczú, jókedvű, körszakállas paraszt, fehér fogai sövényét mutogatva, s fölkapta a napfényben csillogó zöldes butykosát.

- Qu'est ces qu'ils disent? - kérdezte Vjeszlovszkij.

- Hívnak, hogy igyunk velük pálinkát. Alkalmasint a rétet osztották el maguk közt. Én bizony meginnám, - mondotta Levin, nem minden ravaszság nélkül, azt remélvén, hogy Vjeszlovszkij a pálinka által elcsábíttatja magát, és odamegy hozzájuk.

- Miért akarnak bennünket megvendégelni?

- Csak, jókedvük van. Igazán, menjen oda hozzájuk. Ez önt érdekelni fogja.

- Allons, c'est curieux.

- Menjen csak, menjen, a malomhoz vezető útra majd csak ráakad! - kiáltott föl Levin, és hátrapillantván, örömmel látta, hogy Vjeszlovszkij meggörnyedve, fáradt lábaival meg-megbotolva s a puskáját kinyújtott karjára fektetve, keresgélte az utat a mocsárból a parasztok felé.

- Jöjj hát te is! - kiáltott rá a paraszt Levinre. - Ne félj, no! Eszel egy kis jó kenyeret!

Levin nagyon szeretett volna egy kis pálinkát inni s egy falat kenyeret enni. Ki volt merülve s érezte, hogy már csak nagynehezen tudja a lábait a sárból kiránczigálni, s egy pillanatig habozott. De a kutyája állott. Egyszeriben vége volt minden fáradságának s könnyedén gázolt tova az ingoványon a kutyája után. A lábai alól fölkelt egy kis sneff; rálőtt és el is találta, - de a kutyája még egyre állt. - „Ergye!" A kutya elől fölszállt egy másik, és Levin rálőtt. De ma nem volt szerencsés napja; elhibázta, s mikor elindult a másikat keresni, azt se találta meg. Átkutatta az egész sást, de Laszka nem hitte el, hogy csakugyan leesett, és mikor Levin rászorította, hogy keressen, úgy tett, mintha keresne, de nem keresett.

Bár a kudarczát Vaszjenkának tulajdonította, mégis az ő távollétében se sikerült a csorbát helyreütnie. Kis sneff itt is akadt bőven, de Levin egyre-másra elhibázta őket. Még mindig forrón tűztek alá a nap ferde sugarai; az izzadtságtól csuron-vizes ruhája odatapadt a testéhez; balcsizmája tele lévén vízzel, nehéz volt és szortyogott egyre; a lőpor-koromtól bemocskolt arczán nagy csöppekben pörgött az izzadtság; keserű volt a szája, az orra tele volt a lőpor és a mocsár szagával s folyton a fülébe csengett a kis sneffek csekkegése; olyan forró volt a puskája csöve, hogy hozzá se nyúlhatott; a szíve szaporán és kurtán dobogott; a karjai remegtek az izgatottságtól, s fáradt lábai minduntalan megbotlottak és beleakadtak a zsombékba és a sárba; de ő csak ment és puskázott tovább. Végre, mikor megint elhibázott egyet, gyalázatosan, a puskáját és a kalapját a földhöz vágta. - „Nem, itt az ideje, hogy végre magamhoz térjek!" - mondotta magában. Miután fölszedte a puskáját meg a kalapját, odahívta Laszkát és kilábolt a mocsárból. A szárazra érve, leült egy buczkára, levetette a csizmáját, kiürítette belőle a vizet, azután odament a mocsár szélére, teleitta magát iszapos vízzel, megnedvesítette a szinte izzó puskacsövet, s megmosta az arczát és a kezeit. Miután kissé fölfrissült, avval a föltett szándékkal, hogy nem heveskedik többé, megint visszament arra a helyre, a hol a kis sneffek leszálltak volt.

Nyugodt akart lenni, de nem sikerült. Megint előbb nyomta meg a ravaszt, mintsem a madarat czélbavette volna. Mindig rosszabbúl és rosszabbúl ment a dolog.

Mindössze öt darab volt a tarisznyájában, mikor a mocsárból elindult az egeres felé, a hol Arkágyevics Sztepánnal kellett találkoznia.

Még mielőtt Arkágyevics Sztepánt látta volna, megpillantotta a kutyáját. Bűzös iszaptól feketén ugrott elő Krak egy kidőlt égerfa törzse mögül, és diadalmas pillantással szaglászta körül Laszkát. Utána Arkágyevics Sztepán délczeg alakja is megjelent az égerfa árnyékában. Kipirulva, izzadtan, kigombolt gallérral s még mindig biczegve közeledett feléje.

- Nos? Ugyancsak puskáztál! - szólott vidáman mosolyogva.

- És te? - kérdezte Levin. De fölösleges is volt kérdezni, mert már látta a duzzadó vadásztarisznyát.

- Semmi különös.

Tizennégy darab volt nála.

- Remek egy hely! Téged alkalmasint Vjeszlovszkij zavart meg. Kettőnek kényelmetlen dolog ám egy kutyával járni, - mondotta Arkágyevics Sztepán, evvel akarván kisebbíteni a diadalát.

XI.

Mikor Levin Arkágyevics Sztepánnal annak a parasztnak a viskójához érkezett, a kinél rendszerint meg szokott pihenni, Vjeszlovszkij már ott volt. A viskó közepén ült, s mindkét kezével egy lóczába kapaszkodva, a melyről a házigazda katona-öcscse iszappal elborított csizmájánál fogva próbálta őt leránczigálni, ragadósan jókedvű kaczagásra fakadt.

- Éppen most jöttem én is. Ils ont été charmants. Képzeljék csak, jóltartottak étellel, itallal. Micsoda kenyerük van, valóságos csuda! Délicieux! Hát még a pálinkájuk, - soha ízletesebbet nem ittam! És a világért sem akartak pénzt elfogadni. Folyton azt hajtogatták: „ha meg nem sértjük”.

- Miért is fogadtak volna el pénzt? Ez azt jelenti, hogy meg akarták tisztelni. Talán bizony pénzért kéne, hogy árulják a pálinkát? - szólott a katona, a kinek végre sikerült a lábáról a lucskos csizmát a megfeketedett harisnyával együtt leránczigálni.

A vadászok csizmái s a magukat tisztálkodva nyaldosó, csatakos kutyák által berondított viskó tisztátalansága, a benne terjengő mocsárszag és puskaporillat, s a kések és villák hiánya ellenére is a vadászok olyan étvágygyal teáztak és költötték el a vacsorájukat, a milyen csak vadászat után szokott lenni az embernek. Miután jól letisztogatták magukat és megmosakodtak, bementek a kisepert szénapajtába, a hol a kocsis már megvetette volt az uraknak az ágyat.

Ámbátor már alkonyodott, a vadászok közül egyiknek sem volt kedve aludni.

A puskázásra, a kutyákra és régibb vadászatokra vonatkozó visszaemlékezések és elbeszélések közt imbolyogva, ráterelődött a társalgás egy olyan tárgyra, mely valamennyiüket érdekelte. Abból az ötletből, hogy Vaszjenka már ismételten a legnagyobb elragadtatással nyilatkozott ennek az éjjeli szállásnak a pompás voltáról, a széna illatáról, egy rozoga szekér szépségéről, (rozogának látszott előtte, mert az első kerekek le voltak szedve róla), a parasztok jólelkűségéről, a kik őt pálinkával megvendégelték, s a kutyákról, a melyek közül mindenik ott hevert a maga gazdája lábainál, Oblonszkij elmondta, hogy milyen remek volt Malytusznál az a vadászat, a melyben a múlt esztendőben résztvett. Malytusz egy közismert vasút-király volt. Arkágyevics Sztepán elmondta, hogy ez a Malytusz milyen nagyszerű lápokat vásárolt össze a tveri kormányzóságban, hogy’ viselte gondját ezeknek, milyen fogatok és vadászbricskák vitték ki a vadászokat és a reggelihez milyen pompás sátort ütöttek a láp szélén.

- Én nem értelek, - szólott Levin, a zsúpján felülvén, - hogy’ nem utálod ezeket az embereket? Azt értem, hogy a reggeli Lafitte-al locsolva nagyon kellemes, de nem találtad éppen ezt a fényűzést visszataszítónak? Mindezek az emberek, mint annakelőtte a mi bérlőink, úgy keresik a pénzt, hogy evvel magukra zúdítják az emberek megvetését, de nem törődvén vele, később a becstelenül szerzett pénzzel váltják meg magukat tőle.

- Tökéletesen így van! - jegyezte meg Vjeszlovszkij Vaszjenka. - Tökéletesen! Oblonszkij ezt persze puszta bonhomiából tette, de a többiek eldicsekszenek vele: Oblonszkij is itt lesz...

- Legkevésbbé sem, - Levin hallotta, hogy Oblonszkij elmosolyodott, a mikor ezt mondta: - a dolog egyszerűen úgy áll, hogy én őt egy cseppel sem tartom becstelenebbnek, mint a gazdag kereskedők és udvaronczok közül bármelyiket. Ezek is, azok is egyformán a munkájukkal és a pénzükkel szerezték a vagyonukat.

- Igen, de milyen munkájukkal? Vagy az tán munka, hogy az ember vasúti engedélyeket szerez s aztán túlad rajtuk?

- Persze, hogy munka. Munka abban az értelemben, hogyha ő, vagy más, hozzá hasonlók nem volnának, akkor vasútak se volnának.

- De ez a munka nem olyan ám, mint a paraszt, vagy a tudós munkája.

- Tegyük föl, hogy úgy van, de munka abban az értelemben, hogy ennek a tevékenységnek van eredménye - a vasútak. De te, persze, úgy találod, hogy a vasútak haszontalanok.

- Nem, ez más kérdés; azt kész vagyok elösmerni, hogy hasznosak. De minden olyan kereset, mely nem áll arányban a ráfordított munkával, - becstelen.

- De ezt az arányt vajon ki állapítja meg?

- Becstelen úton, ravaszság által való kereset, - tódította Levin, érezvén, hogy nem tudja szabatosan megvonni a becsületes és becstelen közt a határvonalat. - Olyan, mint a bank-üzletek keresete, - folytatta. - Nagy vagyonoknak munka nélkül való összeharácsolása, ez - rossz, ugyanaz, mint voltak hajdan a tömeges összevásárlások, csak a forma változott. Le roi est mort, vive le roi! Alighogy sikerült gátat vetni a vásárlásoknak, megjelentek a vasútak, a bankok: mind csupa munka nélkül való keresetforrás.

- Jó, ez mind lehet nagyon igaz és szellemes... Feküdj, Krak! - kiáltott rá Arkágyevics Sztepán a kutyájára, mely vakarózás közben fölforgatta az egész szénát, - de nyilván meg lévén győződve a maga igazáról, ezt higgadtan és nyugodtan mondta. - De te nem jelölted meg a becsületes és a becstelen munka között az elválasztó vonalat. Az, hogy nekem több a fizetésem, mint az irodafőnökömnek, bár ő jobban érti a dolgát, mint én, ez becstelenség?

- Nem tudom.

- No hát, én majd megmagyarázom: az, hogy te a gazdaságban végzett munkádért beveszel, mondjuk ötezer rúblt, a mi parasztgazdánk pedig, bármennyire törje és zúzza is magát, nem kap többet ötven rúblnél, ez épp annyira becstelen, mint az, hogy nekem több fizetésem van, mint az irodafőnökömnek, és hogy Malytusznak több a jövedelme, mint egy útmesternek. Ellenkezőleg, én valami, semmivel meg nem okolható ellenséges indulatot látok a társadalomban ezek iránt az emberek iránt, s nekem úgy tetszik, hogy itt az irígység...

- Nem, ez nem igazság, - szólott Vjeszlovszkij, - irígységről itt szó se lehet, de van valami, a mi nem tiszta ebben a dologban.

- Dehogy is, engedelmet kérek, - folytatta Levin. - Te azt mondod, hogy az nem igazság, hogy nekem ötezer rúbl jövedelmem van, a parasztnak meg csak ötven: ez igaz. Ez nem igazság, s azt magam is érzem, de...

- Úgy is van. Miért, hogy mi mindig csak eszünk, iszunk, vadászunk és semmit se csinálunk, ő meg örökkön-örökké csak dolgozik? - szólott Vjeszlovszkij Vaszjenka, a ki nyilván életében most először gondolkozott ezen s éppen ezért teljesen őszinte volt.

- Igen, te is érzed, de azért nem adod át neki a birtokodat, - mondotta Arkágyevics Sztepán, Levinnel mintegy szándékosan ingerkedve.

Az utolsó időben a két sógor közt valami titkos ellenséges indulat kapott lábra: mintha attól az időtől fogva, hogy két nővért vettek feleségül, versengés támadt volna közöttük azért, vajon melyikük rendezte be jobban az életét, és most ez az ellenséges indulat a mindinkább személyeskedő jelleget öltő eszmecserében jutott kifejezésre.

- Nem adom azért, mert ezt tőlem senki se kívánja, s ha kívánná, sem adhatnám oda, - felelt Levin, - de meg nincs is kinek adnám.

- Add oda ennek a parasztnak; nem fogja visszautasítani.

- Igen, de hát hogyan? Elmenjek tán vele, s kiállítsak egy vétlevelet?

- Azt én már nem tudom; de ha meg vagy róla győződve, hogy nincs jogod...

- Éppenséggel nem vagyok meggyőződve. Ellenkezőleg, úgy érzem, hogy nincs jogom odaadni neki, hogy kötelességeim vannak a föld és a családom iránt egyaránt.

- Már megbocsáss; ha egyszer úgy tartod, hogy ez az egyenlőtlenség nem igazságos, mért nem teszel hát úgy?

- Hisz úgy teszek, csakhogy negative, abban az értelemben, hogy nem fogok iparkodni növelni a helyzetnek azt a különbözőségét, mely köztem és ő közte megvan.

- Már megbocsáss, de ez paradoxon.

- Bizony ez valamelyest sophistikus nyilatkozat, - tódította Vjeszlovszkij. - Áá, itt a gazda! - szólott, a parasztra pillantva, a ki az ajtót csikorgatva, a pajtába lépett. - Nos, hát nem alszol még?

- Dehogy is, hogy' aludnám! Azt hittem, a mi uraságaink már alusznak, hát hallom, hogy javában karatyolnak. A szecskavágót akarom kivinni innen. Nehogy megharapjon valakit... - tette hozzá, óvatosan lépkedve meztelen lábaival.

- Hát te hol alszol?

- Mink ma éjjeli strázsán vagyunk.

- Óh, milyen éjszaka! - mondotta Vjeszlovszkij, a nyílt ajtó nagy keretében kinézve az alkony félhomályában fölbukkant viskóra s a kifogott vadász-bricskára. - De hallga csak, női hangok énekelnek, és igazán mondom, nem is rosszúl. Ki énekel, gazduram?

- A cselédlányok, ott ülnek egy sorban.

- Gyerünk ki, járjunk egyet! Hisz' úgy se tudunk aludni. Oblonszkij, gyerünk!

- Ha lehetne menni is meg feküdni is, - felelt Oblonszkij, nagyot nyújtózva. - Jól esik ám a heverés.

- Akkor hát megyek magam, - szólott Vjeszlovszkij, s fürgén felugrott és felöltözködött. - Viszontlátásra, uraim. Ha érdemes, majd szólok. Ön megvendégelt engem vaddal, s ezt nem felejtem el soha.

- Pompás egy fiú, úgy-e? - mondotta Oblonszkij, mikor Vjeszlovszkij kiment, s a paraszt betette utána az ajtót.

- Az biz' a', - felelt Levin, a ki még mindig iménti beszélgetésük tárgyán tünődött. Úgy tetszett neki, hogy a mennyire tudta, világosan kifejezte a gondolatait és az érzelmeit, ezek meg mindaketten, bár őszinte és nem ostoba emberek, egyhangúlag azt mondták, hogy ő sophismákkal vígasztalódik. Ez zavarba hozta.

- Úgy bizony, barátocskám. Egyiket a kettő közül: az ember vagy elösmeri, hogy a mai társadalmi rend helyes, és akkor ragaszkodik a jogaihoz, vagy beösmeri az ember, - mint én, - hogy jogtalan kiváltságokat élvez, s ezeket örömmel élvezi.

- Nem, ha ez jogtalan volna, akkor ezeket az előnyöket nem élvezhetnéd örömmel, én legalább képtelen volnék rá. Nálam az a fő, hogy érezzem, hogy nem vagyok hibás.

- Nos hát, nem mennénk ki egy csöppet? - vetette föl Arkágyevics Sztepán, nyílván belefáradván a szellemi megerőltetésbe. - Úgy se tudunk aludni. Igazán, gyerünk!

Levin nem felelt. Az, a mit az előbbi beszélgetés közben mondott volt, hogy tudniillik ő igazságosan jár el, de negative, szöget ütött a fejébe. „Hát csakugyan csak negativ értelemben lehet az ember igazságos?" - kérdezte magától.

- De milyen erős illata van ennek a friss szénának! - szólalt meg Arkágyevics Sztepán fölemelkedve. - A világért se tudok elaludni. Vaszjenka azóta nyilván már valami rossz fát tett a tűzre. Hallod azt a kaczagást, meg az ő hangját? Nem megyünk? Gyerünk már, no!

- Nem, én nem megyek! - felelt Levin.

- Talán bizony ezt is elvből nem teszed? - szólott Arkágyevics Sztepán mosolyogva, s a sötétben a sipkája után tapogatózva.

- Nem éppen elvből, de hát minek menjek?

- No hallod, te igazán magad csinálod magadnak a bajt, - mondotta Arkágyevics Sztepán s miután megtalálta a sipkáját, fölkelt.

- Miért?

- Hát talán nem hallottam, hogy' tárgyaltál a feleségeddel? Hallottam, hogy nálatok elsőrangú fontosságú kérdés az - vajon elmégy-e te két napra vadászni vagy sem. Ez mind idyll, mind nagyon szép, de egy hosszú életre bizony nem elég. A férfinak függetlennek kell lennie, - neki megvannak a maga férfi-érdekei. A férfi legyen férfias, - mondotta Oblonszkij és kinyitotta az ajtót.

- Mit tesz az? Tán hogy cselédleányok körül legyeskedjem? - kérdezte Levin.

- Mért ne legyeskednék az ember, ha jól mulat mellette. Ça ne tire pas à conséquence. A feleségemnek semmi baja se lesz tőle, én meg mulatok. A fődolog: megőrizni a házi szentélyt. Hogy otthon, a házban ne adja elő magát semmi. De azért a kezeidet bizony ne köttesd össze.

- Lehet, - mondotta Levin szárazon s az oldalára fordult. - Holnap korán kell kelnünk, s én nem költök ám föl senkit, hanem pitymallatkor megyek.

- Messieurs, venez vite! - hallatszott a visszatérő Vjeszlovszkij hangja. - Charmante! S ezt én födöztem föl. Charmante, tökéletes Gretchen, s már össze is barátkoztunk. Igazán, rendkívül csinos! - mesélte olyan megelégedett arczkifejezéssel, mintha azt a leányt csakis az ő kedvéért teremtették volna szépre, ő pedig meg volna elégedve avval, a ki ezt neki megcsinálta.

Levin úgy tett, mintha aludnék, de Oblonszkij papucsot húzott, szivarra gyújtott, kiment a pajtából, és csakhamar már a hangjuk se hallatszott.

Levin sokáig nem tudott elaludni. Hallotta, a mint lovai a szénát ropogtatták, azután a mint a gazda a legidősebb fiával indúlni készült az éjjeli strázsára; azután hallotta, a mint a katona a pajta másik oldalán aludni tért az unokaöcscsével, a házigazda kis fiával; hallotta, a mint a kis fiú vékonyka hangon közölte a nagybácsijával benyomásait a kutyákról, a melyek óriásoknak és retteneteseknek tűntek föl előtte; azután a mint kérdezősködött, vajon kit fognak a kutyák megfogni, s a mint a katona rekedt és álmos hangon azt mondta neki, hogy a vadászok holnap elmennek a mocsárra és lőni fognak a puskából, s a mint, hogy végre szabadúljon a kis fiú kérdéseitől, azt mondta: „aludjál Vaszjka, aludjál, különben kikapsz", s csakhamar maga is hortyogni kezdett, mire minden lecsendesűlt; csak a lovak nyerítése és a kis sneffek csekkegése hallatszott. „Hát csakugyan csak negativ volna", - ismételte magában Levin. „Nos, és ha úgy volna? Én nem vagyok oka". Elkezdett a holnapi napra gondolni.

„Holnap korán elindúlok és fölteszem magamban, hogy nem fogok heveskedni. Kis szalonka van tömérdek. Szalonka is akad elég. Mire visszakerülök ide, itt lesz Kiti levele. De hát Sztivának vajon igaza van-e? Nem vagyok férfias vele szemben, egészen elasszonyosodtam... De hát mitevő legyek! Ez megint valami negativ!"

Félálomban hallotta Vjeszlovszkij és Arkágyevics Sztepán kaczagását és vídám beszélgetést. Egy pillanatra kinyitotta a szemeit: feljött a hold, s a holdfénytől élesen megvilágítva, mind a ketten ott állottak a nyitott ajtóban és beszélgettek. Arkágyevics Sztepán valami leánynak az üdeségéről beszélt s az imént kihámozott friss dióhoz hasonlította azt, Vjeszlovszkij pedig az ő ragadós kaczagásával ismételgetett valamit, alkalmasint egyik parasztnak ezt a mondását: „Nézz utána, hogy mielőbb hazavidd a magadét!" Levin félálomban így szólt:

- Uraim, holnap pitymallatkor! - és elaludt.

XII.

Kora hajnalban fölébredvén, Levin megpróbálta a czimboráit felkölteni. Vaszjenka, a ki a hasán feküdt, s egyik lábát, a melyen még a harisnya is rajta volt, kinyújtotta, olyan mélyen aludt, hogy lehetetlen volt tőle választ kapni. Oblonszkij félálomban kijelentette, hogy ilyen korán nem megy. Még Laszka is, mely gyűrűszerűen összecsavarodva aludt a széna szélén, kelletlenül és lustán tápászkodott föl s egymásután nyújtogatta ki a hátulsó lábait. Levin miután felöltözött, fogta a puskáját s óvatosan kinyitván a pajta csikorgó ajtaját, kilépett az utczára. A kocsisok a szekereken aludtak, a lovak is szundikáltak. Csak egyikük ropogtatta lustán és fújta szanaszét az abrakosládában a zabot. Odakünn még szürke volt minden.

- Ilyen jókor föl tetszett már kelni? - fordúlt hozzá kedélyesen, mint régi jó ismerőséhez a gazda öreg életepárja, a mint a viskóból kilépett.

- Vadászni megyek, nénémasszony. Erre jutok el a mocsárhoz?

- Csak egyenesen, arra hátrafelé; a mi szérűskertünkön, aztán a kenderesen át; ott az ösvény mindjárt.

Az öreg asszony napbarnított, meztelen lábaival óvatosan lépkedve, odavezette Levint és kinyitotta előtte a szérűskert kapuját.

- Csak szép egyenesen, s odajut a mocsárhoz. A mi gyerekeink ott legeltettek az este.

Laszka fürgén szaladt előre az ösvényen; Levin gyors és könnyed léptekkel sietett utána s folyton az eget kémlelte. Szerette volna, ha a nap nem kél föl, mielőtt ő a mocsárhoz nem érkezik. De a nap nem igen késlekedett. A hold, mely a mikor elindúlt volt, még javában sütött, most már csak úgy csillogott, mint egy darab kéneső; a hajnal pirkadását, a melyet még az imént lehetetlen volt észre nem venni, most már keresni kellett; a messzi földeken az imént még határozatlanúl szétfolyó foltok most már tisztán látszottak. Rozskeresztek voltak. A magos és illatos kenderesben, a melyből a hímkenderszálak ki voltak csupálva, a nap-világ nélkül nem is látszó harmat átnedvesítette Levin csizmáit s még a zubbonyát is, jóval derékon fölül. A hajnal átlátszó csöndjében hallható volt a legkisebb hang is. Egy méhecske mint a puskából kilőtt golyó zúgott el Levin füle mellett. Fölpillantott s egy másodikat, harmadikat is látott. Valamennyien a méhes sövénye mögűl kerűltek elő, s eltűntek a mocsár irányában a kenderesben. A mocsarat könnyű volt felösmerni a párákról, a melyek hol sűrűbben, hol ritkábban fölszállottak belőle, úgy, hogy a sás és a fűz-cserjék mint apró szigetecskék imbolyogtak a ködben. A mocsár és az út szélén gyerekek és parasztok heverésztek, a kik éjjeli strázsán voltak, s most, hajnalpirkadáskor, valamennyien a kaftánjaik alatt aludtak. Nem messze tőlük három béklyóba vert ló botorkált. Egyik csörgette a béklyóit. Laszka előre iparkodván, baktatott a gazdája mellett s mindúntalan körül nézett. Miután az alvókat elhagyta, s az első tocsogóhoz ért, Levin megvizsgálta a gyutacsait és eleresztette a kutyát. Az egyik ló, egy jól táplált hároméves, a kutyát látva, megriadt, s a farkát lengetve, meghorkant. A többiek is megijedtek, s összekötött lábaikkal a vizet pacskolva, s a sűrű iszapból kihúzott patáikkal tapsoláshoz hasonló zajt csapva, szökdeltek a mocsárból kifelé. Laszka ugrált, gúnyosan nézett a lovakra s kérdő pillantást vetett a gazdájára. Levin megsimogatta, s annak jeléűl, hogy kezdhetik, füttyentett egyet.

Laszka vídáman és fontoskodva szaladt a lábai alatt imbolygó ingoványon.

A mocsárba gázolva Laszka a gumók, mocsári füvek s az iszap ösmert, s a lótrágya idegenszerű illata közűl legott kiérezte annak a madárnak ezen a helyen szerteszét terjengő illatát, mely minden más illatnál jobban izgatta őt. Helyenkint a moha és a vízi-zsálya közt ez az illat nagyon erős volt, azt azonban nem lehetett megállapítani, vajon melyik oldalon erősbödött és melyiken gyöngűlt. Hogy az irányt megtalálja, még tovább kellett mennie szél ellen. Laszka, a

nélkül, hogy lábainak a mozgását érezte volna, sebes, de azért olyan vágtatással, hogy szükség esetén bármely pillanatban megállhatott, rohant el a kelet felől lengő hajnal előtti széltől jobbra, s egyszerre nekifordúlt a szélnek. A mint tágúló orrlikakkal szívta magába a levegőt, egyszeriben megérezte, hogy nemcsak a nyomuk, de *ők maguk* is ott vannak az orra előtt, még pedig nem is kevesen, hanem sokan. Laszka lassította a futását. Ott voltak közel, de hogy hol, azt még mindig nem tudta pontosan megállapítani. Hogy erre a helyre ráakadjon, éppen belekezdett volt egy körbe, a mikor egyszerre a gazdája szava fölriasztotta. „Laszka! Erre!" - szólt oda neki, a másik oldalra mutatva. Megállt s szinte megkérdezte tőle, nem jobb volna-e úgy csinálni a dolgot, a mint kezdte. De Levin bosszús hangon ismételte a parancsát egy vízzel elborított zsombékosra mutatva, a hol lehetetlen volt, hogy legyen valami. Laszka engedelmeskedett, úgy tett, mintha keresne, átkutatta az egész zsombékost, majd visszatért az előbbi helyre, a hol legott megint meghúzta őket. Most, hogy a gazdája nem zavarta, tudta, hogy mitévő legyen, s a nélkűl, hogy a lábai alá nézett volna, a magas zsombékokban minduntalan megbotolva s a vízbe csúszva, erőteljes és hajlékony lábaival belekezdett egy körbe, melynek tisztába kellett hoznia előtte mindent. A madarak illata mind erősebben és határozottabban ütötte meg az orrát, s egyszerre egészen világossá lett előtte, hogy egyikük ott van alig öt lépésnyire tőle a mögött a zsombék mögött, s erre megállt s egész testében megdermedt. Alacsony lábairól semmit se láthatott maga előtt, de a szimat után tudta, hogy nem lehetett messzebb öt lépésnél. Mind jobban érezvén a vad közellétét, állt ott és gyönyörűsége tellett a várakozásban. Merev farka, melynek csak a vége remegett, feszesen ki volt nyújtva. A szája kissé nyitva volt, s a füleit hegyezte. Az egyik füle még futásközben kifordúlt, mélyen, de óvatosan lélekzett, s inkább a szemeivel, mint a fejével, még óvatosabban nézett a gazdájára, a ki megszokott arczczal, de mint mindig, félelmes szemekkel, s mint neki tetszett, szokatlanúl lassan jött utána és minduntalan megbotlott a zsombékokban. Laszkának úgy tetszett, hogy lassan jön, pedig futott.

Levin a mint észre vette Laszkának ezt a különös keresését, a mint egészen a földhöz lapúlva, hátulsó lábainak nagy lépteivel szinte evezve, könnyedén tátott szájjal húzódott előre, tisztában volt vele, hogy sneffnek van a nyomában, s miután úgy magában Istenhez fohászkodott, hogy különösen az elsővel sikere legyen, sietett utána. Mikor közvetlenül odaért mellé, s az ő magasságából körülnézett, a szemeivel is meglátta azt, a mit a kutya az orrával látott. A zsombékok közt lévő egyik közben, alig egy rőfnyire tőle, ott állott egy sneff. A fejét forgatva hallgatózott. Azután a szárnyait alig meglibbentve, majd megint összecsukva, megrázta a hátulját és eltűnt a szöglet mögött.

- Ergye, ergye, - kiáltott föl Levin, farba rúgva Laszkát.

„De hiszen nem mehetek", - gondolta magában Laszka. - „Hová menjek? Innen érzem őket, de ha előbbre megyek, semmit se tudok, hogy mik ők és hol vannak." De Levin csak taszigálta őt a térdével és suttogva így szólt: „Ergye, Laszka, ergye!"

„No, ha éppen annyira kívánja, ám megteszem, de magamért aztán nem felelek", - gondolta magában, s teljes erővel indúlt előre a zsombékok közt. Most már semmit sem érzett, csak látott és hallott, a nélkül, hogy valamit is értett volna.

Az előbbeni helytől vagy tíz lépésnyire öblös szortyantással s szárnyainak sneff-szerű kattogásával szállt föl egy sneff. S a lövés után, fehér elejével nagyot loccsanva hullott le a vizes ingoványra. Egy másik nem sokat késlekedvén, a kutya nélkül is fölszállt Levin háta mögött.

Mire Levin odafordúlt, már messze volt. De a lövés azért utólérte. Még vagy húsz lépést repűlve, mint a búgó-csiga, karikázva hirtelen fölvágott, majd mint a földobott labda, nehézkesen pottyant le a száraz helyre.

„Ez már beszéd!” - gondolta Levin, miközben tarisznyájába rejtette a még meleg és kövér madarakat, „Laszocska, mi? Ez már beszéd!?”

Mikor Levin megtöltötte a puskáját és tovább indúlt, a nap, bár még nem bukkant ki a felhők mögűl, de már fölkelt. A hold, mely egész fényét elvesztette, mint valami felhő fehérlett az égen; csillag már egyetlen egy se látszott. A tocsogók, melyek eddig a harmattól ezüstösek voltak, most aranyszínben kezdtek tündökölni. Az egész mocsár olyan volt, mint a borostyán. A füves részek kéksége sárgászöld színbe ment át. Az apró vízi madarak szinte nyüzsögtek a folyó partján harmattól csillogó és hosszú árnyékokat vető cserjéken. Egy héja is fölébredt s rászállt egy kepére, a honnan a fejét forgatva mogorván bámúlt a mocsárra. Csókák szálldogáltak a rét fölött, s egy mezítlábas kölyök már odahajtotta a lovakat egy kaftánja alól fölkászolódó és vakarózó öreg paraszt mellé. A lövések füstje mint a tej fehérlett a fű zöldje fölött.

A kölykök közűl egyik odafutott Levinhez.

- Bácsika, kacsák is voltak ám itt tegnap! - kiáltott oda neki és messziről követte őt.

És Levinnek kétszeres örömet szerzett, hogy a kölyöknek a szeme láttára, a ki teljes megelégedését fejezte ki, hamarosan még három sneffet is lőtt.

XIII.

Az a vadász-babona, a mely szerint ha az ember az első vadat, az első madarat elejti, szerencsés lesz a vadászata, helyesnek bizonyúlt.

Levin, miután vagy harmincz versztet gyalogolt, úgy délelőtt tíz óra tájban, tizenkilencz darab nemes vaddal s egy kacsával megrakodva, melyet miután a tarisznyába már nem fért bele, az övére akasztott, fáradtan, éhesen, de boldogan tért vissza éjjeli szállására. A czimborái már régóta fönn voltak, megéheztek és meg is reggeliztek.

- Megálljunk, megálljunk csak, én tudom, hogy tizenkilencz darab, - szólott Levin, miután immár másodszor is megszámlálta az elejtett sneffeket és kis-sneffeket, a melyeknek így megmeredve, összetöpörödve, és a vértől összetapadva, korántsem volt olyan tekintélyes külsejük, mint mikor repűltek.

A számadás helyes volt, és Arkágyevics Sztepán irígysége Levint kellemesen érintette. Kellemes volt neki még az is, hogy hazaérkezve, már ott találta a küldönczöt Kiti levelével.

> „Teljesen egészséges és jókedvű vagyok. Ha netalán aggódol miattam, most nyugodtabb lehetsz, mint annakelőtte. Van egy új testőröm, Vlaszjána Marja (ez Levin családi életében egy új és fontos személyiség, a bába volt). Eljött, hogy megvizsgáljon. Bár teljesen egészségesnek talált, de azért itt tartjuk addig, míg hazajössz. Mindannyian vígak és egészségesek vagyunk, te pedig, kérlek, ne siess haza, hanem ha jó a vadászat, maradj még egy napot.”

Ez a kettős öröm: a szerencsés vadászat és a feleségétől a levél, oly nagy volt, hogy Levin két, a vadászat után következett apró kellemetlenségen könnyedén átesett. Az egyik az volt, hogy a pej lógós, mely tegnap alkalmasint megerőltette magát, nem akart enni és bágyadt volt. A kocsis azt mondta, hogy megrokkant.

- Tegnap nagyon meghajtották, Dmitrics Konsztantin, - mondotta. - Persze, hiszen vagy tíz versztet mentünk olyan helyeken, a hol út se volt.

A másik kellemetlenség, mely az első pillanatban nagyon elrontotta a kedvét, de a melyen később jókat kaczagott, az volt, hogy az egész ennivalóból, a melyet Kiti oly bőségesen rakott föl, hogy úgy látszott, mintha egy hét alatt se lehetne elfogyasztani, nem maradt semmi. Mikor Levin a vadászatról fáradtan és éhesen visszatért, oly halálos bizonyossággal számított a pástétomra, hogy mikor a tanya felé közeledett, már szinte érezte a szagát meg az ízét, mint a hogy' Laszka a vadat megérezte és legott meg is parancsolta Filippnek, hogy adja elő. Ekkor sült ki, hogy nemcsak a pástétomból, de még a csirkéből se volt egy árva falatocska sem.

- Ez volt aztán az étvágy! - mondotta Arkágyevics Sztepán Vjeszlovszkij Vaszjenkára mutatva. - Én sem igen szenvedek étvágytalanságban, de ez mégis bámulatos...

- Most mit csináljunk! - szólott Levin és sötéten nézett Vjeszlovszkijra. - Filipp, add elő hát a marhahúst.

- Megették azt is, a csontokat meg a kutyáknak adták, - felelt Filipp.

Levint annyira bántotta a dolog, hogy bosszúsan így szólt: - Legalább valamit hagytatok volna nekem is! - és szeretett volna sírni.

- Akkor hát menj és zsigereld ki a vadat, - mondotta reszkető hangon Filippnek, iparkodván nem nézni Vaszjenkára, - de tégy ám csalánt is hozzá. Nekem meg kérj legalább egy kis tejet.

Később aztán, mikor jóllakott tejjel, röstelte, hogy egy idegen ember előtt így kimutatta a bosszúságát, s elkezdett éhes haragján nevetni.

Este még ottmaradtak lesen, a mikor Vjeszlovszkij is lőtt néhányat, és éjszakára elmentek haza.

Hazafelé épp oly jól mulattak, mint idefelé. Vjeszlovszkij hol énekelt, hol pedig örömmel emlegette élményeit a parasztok közt, a kik megvendégelték őt pálinkával, s folyton azt hajtogatták: „ha nem sértjük meg;" majd ismét a dióval, a cselédleánynyal és avval a paraszttal való kalandját beszélte el, a ki megkérdezte tőle, nős ember-e, és megtudván, hogy nem az, így szólt hozzá: „Te pediglen más ember felesége körül ne legyeskedjél, hanem nézz utána, hogy mielőbb hazavidd a magadét." Ezek a szavak különösen mulattatták Vjeszlovszkijt.

- Egyáltaljában én a kirándulásunkkal rettenetesen meg vagyok elégedve. És ön, Levin?

- Én is, nagyon meg vagyok vele elégedve, - felelt Levin őszintén, a kinek különösen az okozott nagy örömet, hogy nemcsak hogy azt az ellenséges indúlatot nem érezte, mely a Vaszjenka iránt otthon forrni kezdett benne, hanem ellenkezőleg, valami baráti hangúlat fogta el iránta.

XIV.

Másnap tíz órakor Levin, a ki akkorra már az egész gazdaságot körüljárta, kopogott annak a szobának az ajtaján, a melyben Vaszjenka hált.

- Entrez! - kiáltotta Vjeszlovszkij. - Már bocsásson meg, de csak most végeztem el az oblutionsjaimat, - szólott mosolyogva, a mint egy ingben ott állott előtte.

- Kérem, soh'se' zavartassa magát. - Levin odaült az ablakhoz. - Jól aludt?

- Mint a tej. Milyen remek vadász-nap volna ma!?

- Mit iszik, teát vagy kávét?

- Sem egyiket, se másikat. Én reggelizem. Igazán mondom, restellem. A hölgyek, azt hiszem, már fölkeltek? Pompás volna most egyet járni. Majd megmutatja nekem a lovait...

Miután körüljártak a kertben, voltak az istállóban, sőt még tornásztak is együtt a korláton, Levin a vendégével visszatért haza s bement vele az ebédlőbe.

- Remekül vadásztunk és mennyi benyomást hoztunk magunkkal! - mondotta Vjeszlovszkij odalépvén Kitihez, a ki a szamovár mellett ült. - Milyen kár, hogy a hölgyek meg vannak fosztva ettől az élvezettől.

„Végre is csak kell beszélnie a ház asszonyával is" - mondotta magában Levin. Már megint látott valamit a mosolyában s abban a diadalmas arczkifejezésben, a melylyel a vendég Kitihez fordult...

A herczegné, a ki Vlaszjevna Marjával és Arkágyevics Sztepánnal az asztal másik oldalán ült, odahívta magához Levint s elkezdett vele a Kiti lebetegedése alkalmából Moszkvába való átköltözésről és a lakás berendezéséről beszélni. Levinnek, ha már az esküvő alkalmából is kellemetlen volt minden néven nevezendő előkészület, mely jelentéktelenségével sértette a nagy esemény magasztosságát, most még sértőbbnek látszott a készülődés a küszöbén álló lebetegedésre, a melynek az idejét valahogyan az ujjaikon kiszámították. Egész idő alatt azon volt, hogy meg se hallja ezeket az eljövendő gyermek bepólyázásának a módjára vonatkozó beszélgetéseket, iparkodott elfordúlni és nem látni meg bizonyos titokzatos és végtelen hosszúságú horgolt stráfokat és háromszegletű vászondarabokat stb., a melyeknek Dolli különös fontosságot tulajdonított. Az az esemény, a melylyel biztatták, hogy fia fog születni (meg volt győződve, hogy fiú lesz), s a melyben még se tudott hinni, olyan szokatlannak tűnt föl és egyrészről olyan óriási s éppen ezért lehetetlen boldogságnak, másrészt pedig olyan titokzatos eseménynek látszott előtte, hogy ezt a képzelt tudását annak, a mi történni fog, s a hozzá, mint valami közönséges és emberek által létrehozotthoz való készűlődést, fölháborítónak és megalázónak találta.

De a herczegné nem értette meg az érzelmeit, s azt, hogy nem akart erről beszélni, könnyelműségnek és egykedvűségnek fogta föl, s azért nem hagyott neki békét. Megbízta Arkágyevics Sztepánt, hogy nézzen lakást, s most odahívta magához Levint.

- Én semmit se tudok, herczegné. Csinálja, a hogy' akarja, - mondotta.

- De el kell dönteni, hogy mikor költöznek át.

- Én igazán nem tudom. Csak azt tudom, hogy milliószámra születnek a gyermekek Moszkva és orvosok nélkül... mért kell hát...

- Hjah, ha így van...

- Nem, nem, a mint Kiti akarja.

- Kitivel nem lehet erről beszélni. Azt akarod tán, hogy ráijesszünk? Lám, éppen most tavasszal is meghalt Galiczyna Natálja herczegnő egy ügyetlen bába keze alatt.

- A mint parancsolja, úgy fogok cselekedni, - mondotta Levin komoran.

A herczegné elkezdett beszélni, de veje nem igen hallgatott rá. Bár a herczegnével való beszélgetés elszórakoztatta, elkomorodott, nem ugyan ettől a beszélgetéstől, hanem attól, a mit a szamovár mellett látott.

„Nem, ez lehetetlen", gondolta olykor, rápillantva a Kitihez hajló Vaszjenkára, a ki az ő szép mosolyával beszélt neki valamit, és Kitire, a ki irúlt-pirúlt és izgatott volt.

Volt valami illetlen Vaszjenka állásában, a tekintetében és a mosolyában. Sőt Levin még Kiti állásában és pillantásában is talált némi illetlenséget. S megint elsötétűlt szemei előtt a világ.

Megint, mint tegnap is, egyszerre minden átmenet nélkül úgy érezte, hogy a boldogság, a nyugalom és a méltóság magaslatáról lezuhant a kétségbeesés, a düh és a megalázás örvényébe. Megint mindent és mindenkit visszataszítónak talált.

- Tegyen csak úgy herczegné, a mint akarja, - szólott ismét és körülnézett.

- Nehéz ám Monomach sapkája! - mondotta neki tréfásan Arkágyevics Sztepán, nyilván nemcsak a herczegnével való beszélgetésre, hanem Levin izgatottságának az okára czélozván, mely nem kerülte el a figyelmét. - Milyen későn jössz ma, Dolli.

Fölkeltek mind, hogy Alexandrovna Darját üdvözöljék. Vaszjenka csak egy pillanatra állt föl, s a hölgyek iránt való udvariasságnak a modern fiatalságnál tapasztalható teljes hiányával, alig hogy meghajtotta magát, s valamin nevetve, tovább folytatta a társalgást.

- Masával volt bajom. Rosszúl aludt és ma rettentően szeszélyes, - mondotta Dolli.

Vaszjenka és Kiti beszélgetése megint a tegnapi tárgyról, Annáról és arról folyt, vajon a szerelem fölötte állhat-e a világi szabályoknak. Kitinek kellemetlen volt ez a beszélgetés, mely izgatta őt a tartalmánál s annál a hangnál fogva, a melyen folyt, legfőképpen pedig azért, mert tudta, hogy ez milyen hatással van az urára. De ő nagyon is egyszerü és ártatlan volt ahhoz, hogy meg tudta volna szakítani ezt a beszélgetést, sőt még ahhoz is, hogy el tudta volna leplezni azt a különös örömet, a melyet neki ennek a fiatalembernek iránta tanúsított nyilvánvaló figyelme szerzett. Szerette volna félbeszakítani ezt a beszélgetést, de nem tudta, mitévő legyen. Tudta, hogy bármit tesz is, azt az ura legott észre veszi és a legrosszabbra magyarázza. És csakugyan, mikor megkérdezte Dollitól, mit csinál Masa, Vaszjenka pedig ennek a reá nézve unalmas társalgásnak a végét várva, elkezdett közönyös pillantásokat vetni Dollira, ez a kérdés Levin előtt természetellenesnek és ravaszságában visszataszítónak látszott.

- Mi lesz? elmegyünk ma gombát szedni? - kérdezte Dolli.

- Gyerünk, kérem, elmegyek én is, - szólott Kiti és elpirúlt. Puszta udvariasságból meg akarta kérdezni Vaszjenkát, eljön-e ő is, de nem tette. - Hova mégy Kosztya? - kérdezte bűnbánó arczczal az urától, a ki határozott léptekkel ment el mellette. Ez a bűnbánó arczkifejezés csak megerősítette Levint kétségeiben.

- Mialatt távol voltam, megjött a gépész, s még nem találkoztam vele, - mondotta Levin a nélkül, hogy ránézett volna.

Lement, de alig hogy a szobájából kilépett, meghallotta a felesége ösmerős lépteit, a ki meggondolatlan gyorsasággal sietett utána.

- Mit akarsz? - kérdezte tőle szárazon. - Nekünk dolgunk van.

- Bocsásson meg, - fordúlt oda Kiti a német gépészhez, - pár szavam van az urammal.

A gépész ki akart menni, de Levin rászólt:

- Csak maradjon.

- A vonat háromkor megy? - kérdezte a német, - nehogy lemaradjak.

Levin nem felelt, hanem a feleségével kiment.

- Nos, mi mondanivalód van? - kérdezte tőle francziául.

Nem nézett az arczába, s nem akarta meglátni, hogy mostani állapotában az egész arcza remegett és szánalmas, kétségbeesett kifejezés ült rajta.

- Én... én azt akarom mondani, hogy így lehetetten élni, hogy ez valóságos kínszenvedés, - mondotta.

- A többiek ott vannak az ebédlőben, - szólott Levin bosszúsan: - ne csinálj jelenetet.

- Akkor hát menjünk be ide.

Egy átjáró-szobában álltak. Kiti be akart menni a szomszéd szobába, de ott meg az angol nevelőnő órát adott Tanyának.

- Gyerünk hát a kertbe.

A kertben egy parasztra bukkantak, a ki az utakat tisztogatta. Itt már aztán nem törődve avval, hogy a paraszt látja az ő kisírt és Levin izgatott arczát, nem törődve avval, hogy olyan benyomást keltenek, mint a kik valami szerencsétlenség elől menekűlnek, gyors léptekkel mentek előre, érezvén, hogy ki kell beszélniök magukat, meg kell győzniök egymást és egyedűl kell maradniok, hogy megszabadítsák magukat attól a gyötrelemtől, mely mindkettőjüket kínozta.

- Így lehetetlen élni! Ez kínszenvedés! Én is szenvedek, te is szenvedsz! És miért! - mondotta Kiti, mikor végre a hársfasor végén egy magános padhoz értek.

- Csak azt az egyet mondd meg: volt-e a hangjában valami tisztességtelen, illetlen, vagy megalázó? - mondotta Levin megint ugyanabban a testtartásban, a mellén ökölbe szorított kezekkel állván előtte, mint akkor éjjel.

- Volt, - felelt Kiti reszkető hangon. - De hát Kosztya, tán nem látod, hogy én nem vagyok oka? Már reggel óta készűltem visszautasítani ezt a hangot, de ezek az emberek... Minek is jött ide? Milyen boldogok voltunk! - mondotta s zokogásközben mély lélekzetet vett, mely szinte megrázta gömbölyű testét.

A kertész csodálkozva látta, hogy bár semmi sem üldözte őket, semmi okuk sem volt menekülni, és hogy azon a padon nem igen találhattak semmi különösen örvendeteset, csodálkozva látta, hogy megnyugodva és súgárzó arczczal mentek el mellette hazafelé.

XV.

Levin miután a feleségét fölkísérte, bement Dollihoz. Alexandrovna Darja ezen a napon nagyon el volt keseredve. Föl és alá járt a szobájában s bosszúsan mondotta a szegletben álló és ordító kis leányának:

- És itt fogsz állni egész nap a szögletben, egyedül fogsz ebédelni, színit se látod a babáidnak, és új ruhát se varratok neked, - mondotta, nem tudván már, hogy mivel büntesse meg őt.

- Igazán, ez egy útálatos kis lány! - fordúlt Levinhez. - Hol szedi ezeket a csúnya hajlamokat?

- De hát mit csinált voltaképpen? - szólott Levin egykedvűen, mert a maga dolgáról szeretett volna vele tanácskozni, s így bosszankodott, hogy éppen rosszkor jött.

- Grisával bementek a málnásba, és ott... de el se mondhatom, hogy mit csinált. Ezerszer is megsajnáltam már Miss Elliot-ot. Ez itt, nem néz utána semminek, valóságos gép... Figurez vous, que la petite...

És Alexandrovna Darja elmondotta, hogy mit csinált Masa.

- Ez még nem bizonyít semmit, ez még nem gonosz hajlam, egyszerűen csintalanság, - csillapította őt Levin.

- De te kissé rosszkedvűnek látszol? Mért jöttél? - kérdezte Dolli. - Mi történik ottan?

Levin már ennek a kérdésnek a hangjából kiérezte, hogy könnyű lesz elmondania azt, a mit akart.

- Én nem voltam ott, lenn voltam Kitivel a kertben. Most már másodszor vesztünk össze azóta, hogy... Sztiva itt van.

Dolli ránézett okos, értelmes szemeivel.

- De hát mondd meg, kezedet a szívedre téve, volt-e... nem Kitiben, hanem abban az úrban, olyan hang, mely kellemetlen, nem kellemetlen, hanem rettenetes, sértő lehetne a férjre nézve?

- Hát, hogy' is mondjam csak... Maradj csak ott, maradj a szögletben! - fordúlt oda Masához, a ki alig észrevehető mosolyt pillantván meg az anyja arczán, megfordúlt. - A világi fölfogás szerint csak úgy viseli magát, a mint már a fiatal emberek szokták. Il fait la cour à une jeunne et jolie femme, s egy nagyvilági férjre ez csak hízelgő lehet.

- Igen, igen, - szólott Levin sötéten, - de hát észrevetted?

- Nem csak én, Sztiva is észre vette. Tea után egyenesen meg is mondta; je crois que Vjeszlovszkij fait un petit brin de cour à Kiti.

- Így már jó, most már nyugodt vagyok. Egyszerűen kidobom őt innen, - mondotta Levin.

- Hova gondolsz, megbolondúltál? - kiáltott föl Dolli réműlten, - Kosztya, térj eszedre! - mondotta mosolyogva. - No, most kimehetsz Fánihoz, - szólt oda Masának. - Nem, ha már éppen akarod, majd szólok Sztivának, s ő majd elviszi magával. Azt lehetne neki mondani, hogy vendégeket vársz. Egyáltaljában, nem való ide a mi házunkba.

- Nem, nem, majd elvégzem én magam.

- Össze akarsz vele veszni?...

- Legkevésbbé sem. Sőt roppant mulatságos lesz a dolog, - valósággal mulatságos, - mondotta Levin csillogó szemekkel. - No most már bocsáss meg neki, Dolli! Többé nem fogja tenni, - szólott a kis bűnösre czélozva, a ki nem ment ki Fánihoz, hanem habozva állt az anyja előtt s lopva leste és kereste a pillantását.

Az anyja ránézett. A kis leány elsírta magát, az arczával belefúrta magát az anyja térdei közé, Dolli pedig rátette a fejére sovány és fínom kezét.

„És vajon micsoda közösség is van mi köztünk és ő közte?" - gondolta Levin s elment, hogy Vjeszlovszkijt fölkeresse.

Az előszobán keresztűlmenve, parancsot adott, hogy fogjanak be a hintóba, mert az állomásra kell menni.

- Tegnap eltörött a rúgója, - felelt az inas.

- Akkor a tarantászba, de szaporán. Hol a vendég?...

- Bement a szobájába.

Levin éppen akkor lépett be Vaszjenkához, mikor ez a holmiját kirakva s az új románczokat előszedve, a bokavédőit próbálgatta avval a szándékkal, hogy majd elmegy lovagolni.

A Levin arczán volt-e valami különös, vagy maga Vaszjenka is érezte, hogy ce petit brin de cour, a melybe belekapott, nem volt helyénvaló ebben a családban, de valamelyest zavarba jött (már a mennyire egy nagyvilági ember zavarba jöhet), mikor Levin belépett.

- Ön bokavédőkben szokott lovagolni?

- Igen, ez sokkal tisztább, - mondotta Vaszjenka, s kövér lábát egy székre téve, begombolta a legalsó gombot s vídáman és kedélyesen mosolygott.

Kétségkívül jó fiú volt s Levin megsajnálta őt és mint házigazda elröstelte magát, mikor Vaszjenka szemeiben azt a bátortalanságot megpillantotta.

Az asztalon ott hevert annak a botnak a darabja, a melyet ma reggel együtt törtek össze tornázás közben, mikor a korlátot föl akarták emelni vele. Levin a kezébe vette ezt a darabot s elkezdte tördösni a szétforgácsolódott végét, nem tudván, hogy' kezdje.

- Én azt akartam... - Elhallgatott, de egyszerre eszébe jutván Kiti és mindaz, a mi történt, elszántan a szemébe nézve így szólt: - én az ön számára befogattam.

- Hogy-hogy'? - kérdezte Vaszjenka meglepetve. - Hova megyünk?

- Ön megy a vasútra, - felelt Levin sötéten, a bot végét tépdesve.

- Elutazik tán, vagy történt valami?

- Az történt, hogy vendégeket várok, - felelt, erőteljes ujjaival mind szaporábban tördösve a szétforgácsolt botot. - De nem is várok vendégeket, semmi sem is történt, csak egyszerűen arra kérem önt, hogy távozzék. Magyarázhatja, a hogy' akarja, ezt az én udvariatlanságomat.

Vaszjenka kihúzta magát.

- Arra kérem, hogy ön magyarázza meg... - szólt méltóságteljesen, mikor végre megértette a dolgot.

- Én nem magyarázhatom meg, - felelt Levin halkan és vontatottan, iparkodván elleplezni állkapcsainak a remegését. - Jobb lesz, ha nem is kérdezi.

Miután a bot szétforgácsolódott végei már mind le voltak tépve, Levin megfogta a két vastagabb végét, ketté törte a botot és gondosan fölvette a leesett részt.

Ezeknek a feszűlő kezeknek, azoknak az izmoknak, a melyeknek az erejét a ma reggeli tornázás alkalmával is érezte, csillogó szemeinek és remegő állkapcsainak a látása és suttogó hangja nyilván minden szónál jobban meggyőzték Vaszjenkát. Vállat vonva és megvetően elmosolyodva meghajtotta magát.

- Nem beszélhetnék Oblonszkijval?

A vállvonogatás és a mosoly nem izgatták föl Levint. „Mit is tehetne egyebet?" - gondolta.

- Tüstént ideküldöm őt.

- Micsoda ostobaság ez! - szólott Arkágyevics Sztepán, mikor a barátjától megtudta, hogy kikergetik a házból s ráakadt Levinre a kertben, a hol föl és alá járt, várván a vendég eltávozását. - Mais c'est ridicule! Ugyan mi a mennykő ütött beléd!? Mais c'est du dernier ridicule! Ugyan mi van abban, ha egy fiatal ember...?

De az a hely, a hol Levint az a bizonyos mennykő érte, nyilván még mindig fájt neki; mert a mikor Arkágyevics Sztepán tisztázni akarta eljárásának az okát, megint elsápadt és szaporán közbe vágott:

- Kérlek, csak ne magyarázgasd az okát! Nem tehetek másként! Mindkettőtök előtt nagyon restellem a dolgot. De neki, azt hiszem, nem fog valami nagy fájdalmat okozni az elutazás, nekem és a feleségemnek pedig rendkívül kellemetlen a jelenléte.

- Csakhogy ez sértés ám ő rá! Et puis, c'est ridicule!

- Rám nézve meg sérelmes is, gyötrelmes is! Én nem vagyok oka semminek, és semmivel se szolgáltam rá, hogy szenvedjek!

- No, ezt igazán nem vártam tőled! On peut être jaloux, mais à ce point c'est du dernier ridicule!

Levin gyorsan elfordúlt tőle, s elment a fasor mélyére, a hol tovább is egyedül járt föl és alá. Csakhamar meghallotta a tarantasz zörgését és a fák mögűl látta, a mint Vaszjenka, skót sapkájában a szénán ülve (ülés sajnos, nem volt a tarantászon) s nagyokat zökkenve elrobogott a fasorban.

„Hát ez micsoda?" - gondolta Levin, mikor az inas kiszaladt a házból s a tarantászt megállította. A gépész volt, a kiről Levin teljesen megfeledkezett. Miután meghajtotta magát, valamit mondott Vjeszlovszkijnak, majd fölugrott a tarantaszra s együtt elhajtattak.

Arkágyevics Sztepán és a herczegné föl voltak háborodva Levin eljárásán. De ő maga is, nemcsak hogy a legnagyobb mértékben nevetségesnek, hanem hibásnak és megszégyenítettnek is érezte magát; de eszébe jutván az, a mit a felesége meg ő szenvedtek, arra a kérdésre, vajon hasonló esetben másodszor mit cselekednék, azt felelte magának, hogy ugyanezt.

Mindezek ellenére is ennek a napnak a végén, az egy herczegné kivételével, a ki nem bocsátotta meg Levinnek ezt a cselekedetét, valamennyien szokatlanúl jókedvűek és élénkek voltak, akár csak a gyermekek a büntetés, - vagy a felnőttek valami hivatalos fogadás után, úgyannyira, hogy este, a herczegné távollétében, már úgy beszéltek Vaszjenka kiűzetéséről, mint valami réges-régen történt eseményről. És Varenyka majd megpukkadt a kaczagástól, mikor Dolli, a kiben szintén meg volt az apjának az a tehetsége, hogy rendkívül mulattatóan tudott elbeszélni, immár harmadszor vagy negyedszer, mind újabb és újabb furcsaságokkal fűszerezve elmondta, hogy a vendég tiszteletére éppen felhúzta volt az új czipőit és be akart lépni a fogadó szobába, mikor meghallotta a szekérzörgést. És ki ült a szekéren? - skót sipkájában, az új románczokkal, a bokavédőkkel együtt maga Vaszjenka kuporgott a szénán.

- Ha legalább a hintóba fogatott volna be! De nem!... azután még hallom: „Megállj!" No, gondolom, megsajnálták szegényt. Kinézek, hát odaültették mellé azt a kövér németet, és elrobogtak vele... És az én skót pántlikáim eltűntek szem elől!...

XVI.

Alexandrovna Darja megvalósította a szándékát és elment Annához. Nagyon sajnálta, hogy meg kellett keserítenie a húgát, és kellemetlenséget kellett okoznia a sógorának: belátta, mennyire igazuk van Levinéknek, a mikor kerülni akartak minden néven nevezendő összeköttetést Vronszkijval; de kötelességének tartotta Annát meglátogatni, és bebizonyítani előtte, hogy mind a mellett, hogy a körülményei megváltoztak, az ő érzelmei ugyanazok maradtak.

Hogy ebben a kirándulásban ne függjön Levinéktől, Alexandrovna Darja elküldött a faluba lovakért; de Levin mikor erről értesült, bement hozzá és szemrehányást tett neki.

- Mért gondolod, hogy nekem kellemetlen az a te kirándulásod? De még ha kellemetlen volna is, az még kellemetlenebb, hogy nem az én lovaimat használod, - mondotta. - Egyetlenegyszer se mondottad nekem határozottan, hogy menni akarsz. A mi pedig a fogadott lovakat illeti, az először is már magában véve kellemetlen, de meg kiteszed magadat annak, hogy vállalkoznak ugyan rá, hogy elvisznek és még sem teszik meg. Nekem is vannak lovaim. És ha nem akarsz megbántani, hát igénybe is veszed őket.

Alexandrovna Darja kénytelen volt beleegyezni, s a megállapított napon Levin az igás- és nyerges lovakból összeállítva, egy cseppet se szép, de olyan négyest és hozzá egy előfogatot bocsátott a sógornője rendelkezésére, mely Alexandrovna Darját egy nap alatt elvihette rendeltetési helyére. Most, a mikor a herczegné számára is, a bába számára is szüksége volt lovakra, Levinnek kissé nehezére esett a dolog, de a vendégszeretet kötelessége révén nem engedte meg neki, hogy az ő házából bérelt lovakon indúljon útnak, s ezenkívül tudta, hogy az a húsz rubl, a mit Alexandrovna Darjától ezért a kirándulásért kértek, nagyon is számot tett nála; és Alexandrovna Darja pénzügyi viszonyait, a melyek meglehetősen ziláltak voltak, Levinék épp úgy érezték, mintha ő róluk lett volna szó.

Alexandrovna Darja, Levin tanácsára, napkelte előtt indúlt el. Az út jó volt, a kocsi kényelmes, a lovak vígan poroszkáltak, s a bakon, a kocsison kívül, ott ült még egy írnok, a kit Levin biztonság okáért adott mellé. Alexandrovna Darja elszunnyadt, s csak akkor ébredt fel, mikor ahhoz a korcsmához értek, a hol lovakat kellett váltaniok.

Alexandrovna Darja, miután ugyanannál a jómódú parasztnál, a kihez Levin is betért, mikor Szvijazsszkijhoz ment, megteázott és elbeszélgetett az asszonyokkal a gyerekekről s az öreggel Vronszkij grófról, a kit ez nagyon magasztalt, tíz órakor tovább indúlt. Otthon annyi gondja volt a gyermekeivel, hogy soha sem ért rá gondolkozni. Viszont ezalatt a négyórás utazás alatt az összes eddig visszatartott gondolatai összetorlódtak a fejében, s újra átgondolta egész életét, behatóbban, mint eddig bármikor, s a legkülönfélébb szempontokból. Még ő maga is különöseknek találta a gondolatait. Mindenekelőtt a gyermekeire gondolt, a kik miatt, bár a herczegné és különösen Kiti (ő benne még legjobban bízott) megígérték, hogy gondjuk lesz reájuk, mégis nyugtalankodott. „Csak Masa ne kezdjen el megint csintalankodni, csak Grisát meg ne rúgja a ló, s csak Lili még jobban el ne rontsa a gyomrát.” De később a jelen kérdései összevegyültek a közel jövő kérdéseivel. Elkezdett azon tünődni, hogy ezen a télen új lakást kell venniök, a fogadó-szoba bútorát ki kell cserélniök, s a legidősebb leányának új bundát kell csináltatnia. Aztán a távolabbi jövő kérdései is felbukkantak előtte; hogy’ teszi emberekké a gyermekeit. „A leányok még csak hagyján”, - gondolta magában, „de a fiúk?”

„Ám jó, most még csak foglalkozhatom Grisával, de ez csak azért van, mert magam is szabad vagyok s nem vagyok másállapotban. Sztivára persze nem lehet számítani. S én jó emberek támogatásával majd csak fölnevelem őket; de ha megint gyermekágyba kerülök...” S eszébe jutott az a gondolat, hogy milyen igazságtalan az a mondás, hogy isten átka van az asszonyon, hogy fájdalommal szülje gyermekét. „A szülés, az semmi, de a mi előtte van, - az a gyötrelmes”, - gondolta magában, visszagondolván utolsó terhességére, s az akkor született gyermek halálára. És eszébe jutott a beszélgetés azzal a menyecskével, ott a korcsmában. Arra a kérdésre, vannak-e gyermekei, a csinos menyecske egészen vígan így felelt:

- Volt egy kis leánykám, de isten megkönyörűlt rajta, bőjtkor temettem el.

- Nos, és nagyon bánkódol utána? - kérdezte Alexandrovna Darja.

- Mit bánkódjam utána? Az öregnek amúgy is sok az unokája. Csak gondot adnak. Se nem dolgozhatik az ember, se semmi. Csak kötve van.

Alexandrovna Darja előtt a menyecske jólelkű kedvessége ellenére is visszataszítónak tűnt föl ez a válasz; de most önkénytelenül eszébe jutottak ezek a szavak. Ezekben a czinikus szavakban mégis volt valamelyes igazság.

„És egyáltaljában”, - gondolta Alexandrovna Darja, a mint visszagondolt tizenöt esztendei házaséletére, - „terhesség, gyöngélkedés, elbutulás, közönyösség minden iránt, s a mi a fő, - a szépség pusztulása. Kiti, a fiatal és szép Kiti is mennyire megcsunyúlt, én pedig olyankor szinte förtelmessé leszek, tudom. A szülés, a szenvedések, kegyetlen szenvedések, az az utolsó pillanat... azután a táplálás, azok az álmatlan éjszakák, azok a rettenetes kínok...”

Alexandrovna Darja már az arra a fájdalomra való puszta visszaemlékezéstől is megremegett, a melyet emlő-bimbóinak a fölszakadásakor csaknem minden gyermekénél érzett. „Azután a gyermek-betegségek, ez az örökös rettegés; azután az emlékek, a rossz hajlamok (a kis Masának a málnásban elkövetett csinyjére gondolt), a tanítás, a latin nyelv, mindez olyan érthetetlen és nehéz. És mindezeknek a tetejébe, - ugyanezeknek a gyermekeknek a halála." És képzeletében megint megjelent torokgyíkban elpusztult utolsó kis fiacskája halálának az ő anyai szívét örökké marczangoló kegyetlen emléke. Eszébe jutott a temetése, az általános közönyösség annál a rózsaszínű kis ravatalnál, az ő szívettépő és magános fájdalma az előtt a beesett halántékokkal határolt sáppadt kis homlok, s az előtt a félig nyitott és csodálkozó szájacska előtt, mely a koporsóból abban a pillanatban rámeredt, a melyben az aranyos kereszttel ékes rózsaszínű fedelet rátették.

„És mindez miért? Mind ennek mi a vége? Az, hogy én, a nélkül, hogy egy pillanatig is nyugtom volna, hol áldott állapotban, hol gyermeket szoptatva, örökké bosszúsan és zsörtölődve, magamat és másokat is elgyötörve, az uramtól magamat elidegenítve élem át az életemet, a gyermekeim pedig rosszúl nevelve fölcseperednek a boldogtalanságra és a nyomorúságra. Most is, ha nem volnánk Levinéknél, igazán nem tudom, hogy' éltük volna át a nyarat. Kosztja és Kiti persze olyan tapintatosak, hogy nem is érezzük ezt a helyzetet; de azért ez még se mehet így tovább. A mint nekik is gyermekeik lesznek, lehetetlen lesz, hogy bennünket is támogassanak; hiszen már most is csak terhükre vagyunk. Talán bizony a papa fog rajtunk segíteni, a ki amúgy se tartott meg magának semmit? Úgy áll a dolog, hogy még fölnevelni se fogom tudni a gyermekeimet a magunk emberségéből, hanem legfeljebb mások segítségével és megalázkodva. De jó, vegyük csak a legkedvezőbb esetet: a gyermekeim nem fognak meghalni és valahogy' csak fölnevelem őket. A legjobb esetben is, nem lesznek éppen haszontalan emberek. Íme ez minden, a mit kívánhatok. És ezért az a tömérdek gyötrelem és fáradság... Egy egész elveszett élet!" Megint eszébe jutott az, a mit az a menyecske mondott, s megint visszataszító volt erre rágondolnia; de lehetetlen volt be nem látnia, hogy azokban a szavakban mégis csak volt egy darab nyers igazság.

- Nos, messze vagyunk még, Mihail? - kérdezte Alexandrovna Darja az írnoktól, hogy ezektől a félelmes gondolatoktól szabadúljon.

- Ettől a falutól állítólag még hét verszt.

A falu útczájában egy hidacskán ment keresztűl a kocsi. A hidacskán, hangosan és vídáman beszélgetve, a vállain csavart kévegúzsokkal egy csapat jókedvű parasztasszony ballagott. Az asszonyok megálltak a hídon és kíváncsian bámúlták a kocsit. Alexandrovna Darja a feléje fordított arczokat mind egészségeseknek és jókedvűeknek látta, a melyek a rajtuk tükröződő életörömmel csak ingerelték őt. „Mind élnek, élvezik az életet", - gondolta később Alexandrovna Darja, mikor az asszonyokat elhagyva, nekiindúlt a domboldalnak, majd megint ügetésbe csapva át, kellemesen ringott az ócska hintó lágy rúgóin, „míg én, mint valami börtönből szabadúlva abból a világból, mely szinte agyonnyom a gondjaival, csak most kezdek kissé magamhoz térni. Mind élnek: ezek az asszonyok is, a húgom, Natálja is, Varenyka is, Anna is, - a kihez éppen most megyek, - egyedül csak én nem."

„De ők nekiesnek Annának. És ugyan miért, én talán jobb vagyok? Nekem legalább olyan uram van, a kit szeretek. Nem úgy, a mint szeretném, de mégis szeretem, Anna pedig nem szerette az övét. Vajon mi a bűne hát? Élni akar. Ezt a vágyat isten oltotta a lelkünkbe. Nagyon meglehet, hogy én is csak ugyanazt tettem volna. És mai napig se tudom, helyesen cselekedtem-e, hogy abban a rettenetes időben, mikor Moszkvában eljött hozzám, hallgattam rá. Akkor el kellett volna hagynom az uramat és új életet kezdenem. Talán elérhettem volna, hogy igazán szeressek és engem is igazán szeressenek. És így talán jobb? Becsülni nem tudom őt. De szükségem van rá, - gondolta magában az uráról, - s azért tűröm őt. Hát ez tán

jobb? Akkor még tetszhettem volna, még meg volt a szépségem", - fűzte tovább a gondolatait Alexandrovna Darja és kedve kerekedett tükörbe nézni. A táskájában volt egy kis utazó-tükre s ezt szerette volna elővenni; de a mint ránézett a kocsis és az előtte imbolygó írnok hátára, érezte, hogy nagyon restellné, ha valamelyikük hátra találna nézni, és nem vette elő a tükröt.

De a nélkül is, hogy tükörbe nézett volna, érezte, hogy még most se volna késő; és eszébe jutott Ivánovics Szergej, Sztiva barátja, a jó Turovczyn, a ki nagyon szeretetreméltó volt iránta, együtt ápolta vele a gyermekeit, mikor vörhenyben feküdtek, és szerelmes volt bele. S volt még egy másik fiatalember is, a ki, mint az ura, mindig tréfásan mondogatta, hogy ő szebb, mint bármelyik nővére. S a legszenvedélyesebb és leglehetetlenebb regények bukkantak föl Alexandrovna Darja előtt. „Anna nagyon helyesen cselekedett és én ezért sohase fogok neki szemrehányást tenni. Ő boldog, boldoggá tesz egy másik embert, és bizonyára most is épp oly friss, okos és minden iránt fogékony, mint mindig", - gondolta, s pajzán mosolyra húzta az ajkát, különösen azért, mert Anna regényére gondolva, ezzel párhúzamosan elképzelte a maga csaknem teljesen hasonló regényét egy képzelt férfival, a ki szerelmes belé. Ő is, épp úgy, mint Anna, bevallott az urának mindent. És Arkágyevics Sztepánnak ezen a híren való elképedése és zavara, mosolyra késztette őt.

Ilyen ábrándok közt jutott el oda, a hol az országútról letért az út Vozdvizsenszkoje felé.

XVII.

A kocsis megállította a négyest és odapillantott jobbra, egy rozsföldre, a melyen egy szekér körül parasztok üldögéltek. Az írnok le akart ugrani, de aztán meggondolta a dolgot, és parancsoló hangon rászólt az egyik parasztra, odaintvén őt magához. A szellő, mely útközben lengett, most, hogy megálltak, lecsillapodott; bögölyök lepték el a kiizzadt lovakat, melyek ingerülten védekeztek ellenük. A kaszafenésnek a szekér felől odahallatszó érczes hangja elcsendesült. A parasztok egyike fölkelt s a kocsihoz lépett.

- Hé, oda vagy tán egészen! - kiáltott rá az írnok bosszúsan a parasztra, a ki mezítláb, lassan baktatott feléjük a hepehupás, száraz úton. - Gyere már, vagy mi!

A kóczos öreg, a kinek fahánccsal volt felkötve a haja, az izzadságtól szinte feketélő, görnyedt háttal, lépteit gyorsítva, odajött a kocsihoz és napbarnított kezével megkapaszkodott a hintó sármentőjében.

- Vozdvizsenszkójéba igyekeznek, az udvarházba? A grófhoz? - ismételgette: - Csak tovább a lejtőn le, azután a fordulónál balra, s onnan egyenesen odajutnak. De kihez mennek? Magához az urasághoz?

- De mondja csak lelkem, otthon vannak-e vajon? - szólott Alexandrovna Darja határozatlanúl, nem tudván, hogy még ettől a paraszttól is hogy' kérdezősködjék Anna után.

- Alkalmasint otthon, - felelt a paraszt, mezítelen lábait váltogatva, s ott hagyván a lába öt újjának tiszta nyomát a porban. - Alkalmasint otthon, - ismételte, nyilván el akarván egy kissé beszélgetni. - Tegnap megint jöttek vendégek. - Szörnyű nagy ám náluk a vendégjárás... Hát te mit akarsz? - fordúlt oda egy legényhez, a ki odakiáltott neki valamit a szekér mellől. - Mennyien vannak most is! Csak az imént mentek erre valamennyien lóháton. De azóta már otthon lesznek. Hát maguk honnan jönnek?

- Messziről, - szólott a kocsis, fölmászva a bakra. - Így hát nincs már messze?

- Mondom, hogy amott van. Amint kiérnek... - mondotta, s megtapogatta a kocsi ernyőjét.

Egy fiatal, egészséges és zömök legény is odalépett.

- Hát nekünk nem akad munkánk a behordásnál? - kérdezte.

- Nem tudom én, lelkem.

- A mint mondtam, balra, azután aztán hamarosan odajutnak, - magyarázta a paraszt, a ki szemlátomást nem szívesen bocsátotta el az útasokat, mert szeretett volna beszélgetni.

A kocsis elindúlt, de alig hogy befordúlt, rákiáltott a paraszt: - Megállj! Hé, czimbora! Megállj! - kiáltott egyszerre két hang is. A kocsis megállott.

- Amott jönnek! Itt vannak ni! - kiáltott a paraszt. - Amott ni! - mondotta az úton közeledő négy lovasra, s egy batáron ülő két alakra mutatva.

Vronszkij a jockeyjával, Vjeszlovszkij és Anna voltak a lovasok, a batárban pedig Varvara herczegné és Szvijazsszkij ültek. Sétalovagláson voltak és megnézték egy újonnan érkezett aratógépnek a munkáját.

Mikor a fogat megállt, a lovasok lépésben közeledtek. Elől jött Anna Vjeszlovszkijval. Anna nyugodt lépésben egy zömök, tagbaszakadt angol kanczán lovagolt, a melynek rövidre volt nyírva a marja és kurta volt a farka. Szép feje, a magas tetejű kalap alól kikandikáló fekete hajával, telt vállai, a fekete lovaglóruhában még a szokottnál is karcsúbb termete, s nyugodt és kecses tartása szinte meglepték Dollit.

Az első pillanatban illetlennek találta, hogy Anna lovagol. Alexandrovna Darja fölfogása szerint a nők lovaglásának a fogalmával együtt járt a fiatalos és könnyed kaczérságnak a képzete is, a mely pedig, az ő nézete szerint, sehogy sem illett Anna helyzetéhez; de a mint közelebbről szemügyre vette őt, legott megbékült a lovaglásával. Nem számítva az előkelőséget, Annának úgy a megjelenésében, mint az öltözetében és a mozdulataiban minden olyan egyszerü, nyugodt és méltóságteljes volt, hogy ennél természetesebbet még képzelni sem lehetett. Anna mellett egy tüzes, szürke katonalovon, köpczös lábait előrenyújtva, s magának szemlátomást tetszelegve, Vjeszlovszkij Vaszjenyka lovagolt, lengő pántlikás skót sipkával a fején, és Alexandrovna Darja nem tudta elfojtani a mosolyát, mikor őt megismerte. Mögöttük jött Vronszkij. Egy telivér sötét pej ficzánkolt alatta, mely nyilván még izgatott volt a megelőző vágtatástól. Vronszkij folyton dolgozott a szárakkal, hogy visszatartsa.

Egy jockey-ruhába öltözött apró emberke lovagolt mellette. Szvijazsszkij a herczegnővel egy újdonatúj batárban követte a lovasokat, melybe zömök, fekete ügető volt fogva.

Anna arcza abban a pillanatban, mikor az ócska hintó szögletében meghúzódó kis alakban Dollit megismerte, fölragyogott az örömtől. Fölkiáltott, megingott a nyeregben és vágtába ugratta lovát. A hintóhoz érve, minden segítség nélkül leugrott és a szoknyáját felfogva odasietett Dollihoz.

- Mindíg gondoltam, és még se mertem gondolni! Micsoda öröm! Fogalmad se lehet az én örömemről! - kiáltott föl, s hol odasímúlt az arczával Dollihoz és csókolgatta őt, hol pedig visszalépett és mosolyogva nézett végig rajta. - Nézd csak, Alexej, milyen öröm! - tette hozzá, Vronszkijra pillantva, a ki leszállt a lováról és odajött hozzájuk.

Levette magas tetejű szürke kalapját és odalépett Dollihoz.

- Nem is hiszi, mennyire örülünk a jövetelének, - szólalt meg, különösen hangsúlyozva a szavait, miközben elmosolyodván, kimutatta erős, fehér fogai sövényét.

Vjeszlovszkij Vaszjenka, a nélkül, hogy a lováról leszállt volna, megemelte a sipkáját s pántlikáit vígan lengetve üdvözölte a vendéget.

- Ez itt Varvara herczegné, - felelt Anna, Dolli kérdő pillantására, mikor a batár is odaért.

- Áá! - szólott Alexandrovna Darja, s önkénytelenül is az elégedetlenség kifejezése ült ki az arczára.

Varvara herczegnő az urának volt a nénje, s ő már régen ismerte, de nem valami nagyon tisztelte őt. Tudta, hogy Varvara herczegnő egész életét gazdag rokonain élősködve töltötte el; de az, hogy most Vronszkijnál, egy teljesen idegen embernél lakott, az urára való tekintettel bántotta őt. Anna észrevette Dolli arczkifejezését, és zavarba jött, elpirult, eleresztette a szoknyáját és megbotlott benne.

Alexandrovna Darja odalépett a batárhoz és hidegen üdvözölte a herczegnét. Szvijazsszkijt is ösmerte. Ez megkérdezte tőle, hogy' van az ő különcz barátja, fiatal feleségével s egy futó pillantást vetve a nem összeillő lovakra s a foltozott ernyőjű, rozoga hintóra, felajánlotta a hölgyeknek a batárt.

- Én meg majd elmegyek ezen a járművön, - mondotta. - A ló nyugodt s a herczegnő pompásan hajt.

- Nem, csak maradjanak, a hogy' voltak, - szólott Anna odalépve, - mi majd elmegyünk a hintón, - s kézen fogva Dollit, elvezette őt.

Alexandrovna Darja végigjártatta szemeit ezen az elegáns fogaton, a minőt még sohase látott, ezeken a gyönyörű lovakon, s ezeken az elegáns, ragyogó arczokon, a melyek őt körülvették. De mindezeknél jobban meglepte őt az a változás, mely az ő jól ismert és szeretett Annájában végbement. Más, kevésbbé figyelmes nő, a ki azelőtt nem ismerte Annát, s különösen, a ki nem foglalkozott olyan gondolatokkal, mint most útközben Alexandrovna Darja, tán semmi különöset se vett volna észre rajta. De Dollit most meglepte az a múló szépség, a mely csak a szerelem pillanataiban szokott a nők arczán megjelenni, s a melyet most Anna arczán felfedezett. Az arczán minden: az orczáin s az állán gödröcskéinek a szabályossága, mozdulatainak a kecsessége és a gyorsasága, a hangja csengésének a tisztasága, még az a modor is, a melylyel félig bosszúsan, félig szendén felelt Vjeszlovszkijnak arra a kérésére, hogy engedje meg, hogy a lovára felüljön, hogy megtanítsa a jobboldali vágtára, - mind különösen vonzó volt; s úgy tetszett, mintha azt ő maga is tudná és örülne neki.

Mikor a két asszony a hintóban elhelyezkedett, hirtelen zavarba jöttek mindaketten. Anna attól a figyelmesen kérdő pillantástól, a melylyel Dolli ránézett, Dolli pedig attól, hogy mikor Szvijazsszkij a jármű szót kiejtette, ő önkéntelenül restellni kezdte azt a piszkos és rozoga hintót, a melyben Anna vele együtt helyet foglalt. Filippen, a kocsison és az irnokon hasonló érzés vett erőt. Az irnok, hogy zavarát palástolja, elkezdett szorgoskodni és segített a hölgyeknek a beülésnél, de a kocsis elkomorodott s már előre készülődött arra, hogy nem fogja magát ennek a külső fensőbbségnek alárendelni. Gúnyosan elmosolyodott, rápillantván a bogárfekete ügetőre, s magában már eldöntötte, hogy ez a ló csak a batárban jó, holmi sétakocsizásra, de a nyári forróságban negyven versztet menni egyhúzamban, arra már képtelen volna.

A parasztok mind föltápászkodtak a szekér mellől s kiváncsian és derülten nézték a vendég üdvözlését, miközben megtették a maguk megjegyzéseit.

- Örülnek, rég nem látták egymást, - jegyezte meg a kócos öreg, a kinek fahánccsal volt a haja felkötve.

- Geraszim apó, milyen pompás volna azon a bogárfekete csikón hordani be a kévéket!

- Nézzed csak. Az a nadrágos ott, az is asszony? - szólott egyikük, rámutatva Vjeszlovszkij Vaszjenkára, a ki éppen akkor pattant föl a női nyeregbe.

- Dehogy is az. Nem látod milyen ügyesen ugrott?

- Nos, fiúk, nem alszunk egyet?

- Ugyan kinek volna kedve most aludni! - szólott az öreg és belesandított a napba. - Dél elmúlott! Fogd a kaszát, és előre!

XVIII.

Anna elnézte Dolli sovány, bágyadt és ránczaiban portól ellepett arczát, s ki akarta mondani azt, a mit gondolt, hogy tudniillik Dolli megcsúnyúlt; de eszébe jutván, hogy ő meg megszépült, s ezt Dolli pillantásából látta, felsóhajtott és elkezdett magáról beszélni.

- Te csak nézel reám, - mondotta, - s gondolod magadban, vajon csakugyan boldog lehetek-e az én helyzetemben? Nos, mit mondjak? Szégyenlem bevallani; de én... én megbocsáthatatlanúl boldog vagyok. Én velem valami varázslatos dolog történt, valami olyas, mint egy álom, a mikor az embert félelmes, nyomasztó érzés fogja el, s mikor fölébred, akkor érzi, hogy mindezekről a rémekről szó sincsen. Én fölébredtem. Gyötrelmes, borzalmas időket éltem át, de most már jó ideje, különösen azóta, hogy itt vagyunk, olyan boldog vagyok... - mondotta Anna bátortalanúl, kérdő pillantást vetvén Dollira.

- Mennyire örülök! - szólott Dolli mosolyogva, de önkéntelenűl hidegebben, mint a hogy' akarta. - Nagyon örülök! Mért nem írtál nekem?

- Miért?... Azért, mert nem mertem... megfeledkezel az én helyzetemről...

- Nekem... nem mertél? Ha tudnád, hogy mennyire... Én azt tartom...

Alexandrovna Darja ki akarta mondani azt, a mit ma reggel gondolt, de valahogyan nem tartotta helyénvalónak.

- Egyébiránt erről majd később. Hát ezek mik, mind új építkezések? - kérdezte, másra akarván átvinni a szót, és rámutatott azokra a piros és zöld tetőkre, melyek az élő ákácz- és orgonasövény zöldje mögül kikandikáltak. - Egész város.

De Anna nem felelt.

- Nem, nem! Mit tartasz, mit gondolsz te az én helyzetemről, mit? - kérdezte.

- Fölteszem... - kezdte Alexandrovna Darja, de ebben a pillanatban Vjeszlovszkij Vaszjenka beleugratta a kanczát a jobboldali vágtába, és kurta kabátjában, a női nyereg irháját nehézkesen pacskolva, elvágtatott mellettük. - „Lám, hogy megy, Arkágyevna Anna!" - kiáltott felé. Anna még csak rá se hederített; de Alexandrovna Darjának megint úgy tetszett, hogy itt a kocsiban nem alkalmas belekezdeni ebbe a hosszú beszélgetésbe, s azért nem folytatta tovább.

- Én semmit se gondolok, - mondotta, - én téged mindig szerettelek, s ha az ember valakit szeret, úgy kell szeretnie, a milyen, nem pedig a milyennek szeretné.

Anna levette a szemét a barátnőjéről és hunyorítva, (ez újabb szokása volt, melyet Dolli még nem ösmert), elgondolkozott, teljesen meg akarván érteni ezeknek a szavaknak a jelentőségét. És miután nyilván úgy értelmezte, a mint akarta, rápillantott Dollira.

- Ha vannak is bűneid, - mondotta, - mind bocsánatot nyernek azért, hogy eljöttél s hogy ezeket a szavakat mondtad.

És Dolli látta, hogy könnyek szöktek a szemeibe. Némán megszorította Anna kezét.

- De hát mik ezek az épületek? Milyen sok van! - ismételte a kérdését pillanatnyi hallgatás után.

- Ezek cselédházak, gyárépületek, istállók, - felelt Anna. - Amott meg a park kezdődik. Ez mind el volt hanyagolva, de Alexej rendbehozatott mindent. Ő nagyon szereti ezt a birtokot, s a mit nem vártam tőle, valóságos szenvedélylyel űzi a gazdálkodást. Egyébiránt ő olyan pazarúl megáldott természet! A mibe csak belefog, azt mind pompásan csinálja. Nemcsak hogy nem unatkozik, de szenvedélyesen foglalkozik mindennel. A mennyire ösmerem őt, kitűnő és számító gazda vált belőle, sőt a gazdaságban tán még kissé fukar is. De csakis a gazdaságban.

Ott, a hol tízezrekről van szó, nem sokat számítgat, - mondotta avval az örömteljesen hamiskás mosolylyal, a minővel az asszonyok az általuk szeretett férfi titkos és egyedül ő előttük ösmert tulajdonságairól gyakran beszélni szoktak. - Látod ott azt a nagy házat? - az az új kórház. Azt hiszem, ez egymaga többe fog kerülni százezer rúblnél. Ez most az ő vesszőparipája. És tudod, honnét került elő ez a pénz? A parasztok arra kérték őt, hogy holmi réteket, azt hiszem, engedjen át nekik olcsóbban, de ő nem ment bele, mire én fukarsággal vádoltam. Természetesen nem pusztán azért, hanem mindent összevéve, hozzálátott ehhez a kórházhoz, tudod, hogy bebizonyítsa, mennyire nem fukar. Megengedem, hogy c'est une petitesse; de azért én még jobban szeretem őt. De majd meglátod mindjárt a lakóházat. Ez még a nagyapai ház, s a külsején semmi változás se történt.

- Milyen szép! - mondotta Dolli önkéntelen csodálkozással, mikor megpillantotta az oszlopos, szép házat, mely a kert vén fáinak a változatos zöldje közül kikandikált.

- Úgy-e szép? És a házból, onnan fölülről, meglepően szép a kilátás.

Behajtottak a kavicscsal behintett és virágágyakkal diszített udvarra, a melyen két munkás likacsos nyerskővel szegett be egy fölporhanyózott virágágyat, s megálltak a fedett kapualjában.

- Áá, ők már itt is vannak! - szólott Anna, a nyergeslovakra pillantva, melyeket éppen akkor vezettek el a lépcső elől. - Úgy-e, hogy szép ez a ló? Kancza, az én kedvenczem. Vezesd csak ide, s adj czukrot. A gróf hol van? - kérdezte az előugró két parádés inastól. - Áá, itt van ni! - szólott, megpillantván Vronszkijt, a ki Vjeszlovszkijval elébe jött.

- Hol helyezi el a herczegnőt? - kérdezte Vronszkij francziául, Annához fordulva, s be se várva a választ, még egyszer üdvözölte Alexandrovna Darját, s megcsókolta a kezét. - Én azt hiszem, a nagy, erkélyes szobában.

- Óh nem, ez nagyon messze van! Jobb lesz a sarokszobában, akkor többet lehetünk együtt. No gyerünk, - mondotta Anna, miután kedvencz lovának odanyújtotta a czukrot, melyet az inas hozott neki.

- Et vous oubliez votre devoir, - mondotta Vjeszlovszkijnak, a ki szintén kijött a lépcsőre.

- Pardon, j'en ai tout plein les poches, - felelt ez mosolyogva, s a mellénye zsebébe mélyesztette az ujjait.

- Mais vous venez trop tard, - felelt Anna, kendőjével megtörölvén a kezét, melyet a ló, mikor a czukrot elvette, benyálazott.

Anna odafordult Dollihoz: - Hosszabb időre jöttél? Egy napra csak? Ez lehetetlen!

- Úgy ígértem, s a gyermekek is... - mondotta Dolli és zavartnak érezte magát azért is, hogy magának kellett a kocsiról levenni a táskáját, meg azért is, hogy tudta, hogy az arcza nagyon ki van tüzesedve.

- Nem, Dolli, lelkem... No, majd meglássuk. Gyerünk, gyerünk! - s bevezette Dollit a szobájába.

Ez a szoba nem az a parádés szoba volt, a melyet Vronszkij ajánlott neki, hanem egy olyan, a melyért Anna bocsánatot kért Dollitól. De azért ez a szoba is, a melyért bocsánatot kellett kérni, tele volt olyan fényűzéssel, a minőben Dolli sohasem élt, s a mely őt a külföld legelsőrangú fogadóira emlékeztette.

- Óh, édes lelkem, milyen boldog vagyok! - mondotta Anna, lovaglóruhájában egy pillanatra odaülvén Dolli mellé. - Beszélj hát valamit a tieidről. Sztivát úgy futólag láttam. De a

gyerekekről semmit se tudott mondani. Mit csinál az én kedves kis Tanyám? Azt hiszem, azóta már egészen nagy leány lett belőle?

- Bizony, nagyon megnőtt, - felelt Alexandrovna Darja kurtán, maga is csodálkozván rajta, hogy olyan hidegen felel a gyermekeiről. - Pompásan élünk Levinéknél, - tette hozzá.

- Lásd, ha tudtam volna, - mondotta Anna, - hogy te nem vetsz meg engem... Mindannyian eljöhettetek volna hozzánk. Hiszen Sztiva régi jó barátja Alexejnek, - tette hozzá és egyszerre elpirult.

- Igen, de mi olyan szépen... - felelt Dolli zavartan.

- Egyébiránt én itt mindenféle badarságot beszélek össze örömömben. Egy azonban bizonyos, hogy nagyon örülök néked, lelkecském te! - mondotta Anna, s megint megcsókolta őt. - Még mindig nem mondtad meg, hogyan és mit gondolsz felőlem, pedig én tudni akarok mindent. De annak örülök, hogy olyannak látsz, a milyen vagyok. Azt legkevésbbé szeretném, ha azt gondolnád rólam, hogy bármiben is tüntetni akarok. Én semmit sem akarok, csak élni; senkinek sem akarok rosszat cselekedni, magamat kivéve. Ehhez, úgy-e bár van jogom? Egyébiránt lesz még időnk mindezt alaposan megbeszélni. Most megyek öltözködni, hozzád meg beküldöm a komornámat.

XIX.

Alexandrovna Darja mikor egyedül maradt, a háziasszony szemeivel nézett körül a szobájában. Mindaz, a mit a ház felé közeledvén, s magában a házban, most pedig a szobájában látott, a bőségnek és az előkelőségnek, továbbá annak az új, európai fényűzésnek a benyomását keltette benne, a melyről csak az angol regényekben olvasott, de a melyet Oroszországban és falun eddig még sohasem látott. Újdonatúj volt minden, kezdve az új franczia kárpitoktól a szőnyegig, mely az egész szobát elborította. Az ágyban ruganyos derékalj, külön fejpárnával, s a kis párnákon perzsa selyemből való czihákkal. A márvány-mosdótál, a pipere-asztal, a kerevet, az asztalok, a kandallón a bronz-óra, a függönyök és portiere-ek, mindez drága és új holmi volt.

Annak a kaczér kis szobaleánynak, a ki bejött, hogy a szolgálatait fölajánlja, divatosabb volt a ruhája és a hajviselete, mint Dollié, s egészben véve épp oly új és drága benyomást tett, mint maga az egész szoba. Alexandrovics Darja kellemesnek találta az előzékenységét, a tisztaságát és szolgálatkészségét, de azért mégis kényelmetlenül érezte magát vele; szégyelte előtte az összevissza foltozott ruhaderekát, melyet, szerencsétlenségére, tévedésből hozott magával. Éppen azokat a foltozott és összeöltött helyeket restelte, a melyekre otthon annyira büszke volt. Odahaza tisztában volt vele, hogy hat ruhaderékra huszonnégy rőf szövet kellett, hatvanöt kopejkkal számítva, a mi a munkán és a hozzávalón kívül több, mint tizenöt rúblt tett ki, s hogy ezt a tizenöt rúblt megtakarította. De a szobaleány előtt azért, ha nem is szégyelte, mindenesetre kényelmetlenül érezte magát.

Alexandrovna Darja nagy megkönnyebbülést érzett, mikor belépett a szobába Annuska, a kit régesrégóta ösmert. A kaczér szobaleányt az úrnője hivatta, s Annuska ott maradt Alexandrovna Darjánál.

Annuska nyilván nagyon örült Dolli megérkezésének, és szünet nélkül csacsogott. Dolli észrevette, hogy szerette volna úrnője helyzetéről és különösen a grófnak Arkágyevna Anna iránt való szerelméről és ragaszkodásáról táplált véleményét kimondani, de Dolli szándékosan félbeszakította őt, mihelyest erről a tárgyról kezdett beszélni.

- Én Arkágyevna Annával együtt nőttem föl, s ő kedvesebb nekem bárkinél a világon. Végre is mi nem vagyunk hívatva ítélni. De azért úgy tetszik, így szeretni...

- Legyen szíves és adjon kérem mosdóvizet, - vágott közbe Alexandrovna Darja.

- Igenis. Nálunk csak a mosásra külön két asszony van alkalmazva, s a fehérneműt mind géppel mossák. A gróf igazán mindenre gondol. Egy ilyen férj...

Dolli nagyon megörült, mikor Anna belépett hozzá, és a megjelenésével félbeszakította Annuska fecsegését.

Anna rendkívül egyszerű batiszt-ruhát vett magára. Dolli figyelmesen megnézte ezt a ruhát. Nagyon jól tudta, hogy mit jelent és mibe kerül ez az egyszerűség.

- Régi ösmerős, - mondotta Anna Annuskáról.

Anna most már nem jött zavarba. Teljesen fesztelenül és nyugodtan viselte magát. Dolli látta, hogy már teljesen magához tért abból a benyomásból, a melyet a megérkezése tett rá, s megint beletalálta magát abba az egykedvű és felületes modorba, a mely mintegy elzárta azt az ajtót, a mely mögött az érzelmei és legbensőbb gondolatai rejtőztek.

- Nos, mit csinál a kislányod, Anna? - kérdezte Dolli.

- Ani? (így hívta a kis leányát, Annát). Egészséges. Nagyon összeszedte magát. Akarod tán látni? Gyerünk, majd megmutatom. Rettenetesen sok bajunk volt, - kezdte mesélni, - a dajkákkal. Egy olasz szoptatósdajkánk volt. Szép, de rémítő ostoba! El akartuk küldeni, de a kis leány annyira hozzászokott volt, hogy még mindig itt van.

- És hogy' intéztétek el a...? - kezdte Dolli, arra czélozván, hogy mi lesz a neve a kis leánynak; de észrevevén Anna mogorva arczát, egyet fordított a kérdésen. - Hogy' intéztétek el? Elválasztottátok már?

De Anna megértette.

- Te nem ezt akarod kérdezni! Te a nevét akarod megtudni. Ez az, a mi Alexejt bántja. Még nincsen neve. Azaz - Karenina, - mondotta Anna, a szemeivel hunyorítva, úgy, hogy csak összeérő pillái látszottak. - Egyébiránt, - szólott hirtelen felderülő arczczal, - erről mind beszélhetünk majd később. Gyerünk, majd megmutatom őt neked. Elle est trés gentille. Már mászni is tud.

Az a fényűzés, mely Alexandrovna Darját az egész házban meglepte, a gyermekszobában még jobban bámulatba ejtette. Voltak ott Angliából rendelt kis kocsik, járni tanuláshoz való székek, külön a mászkálásra berendezett, billiárdasztalszerű pamlagok, hinták, különös és új fürdőkádak. Mindez csupa tartós, erős és minden valószínűség szerint drága angol holmi. Maga a szoba pedig tágas, rendkívül magas és világos.

Mikor beléptek, a kis leány egy ingben ült az asztal mellett egy kis karosszékben, s levest evett, a melylyel leöntözte a szalvétácskáját. A kis leányt egy orosz leány etette, - s nyilván maga is együtt evett vele, - a ki a gyermekszobába volt beosztva. Sem a szoptatós-, sem a száraz dajka nem volt ott; ezek a szomszédszobában voltak, s onnan hallatszott át furcsa franczia nyelven folytatott társalgásuk, ez volt ugyanis az egyetlen nyelv, a melyen egymást megértették.

Anna hangját hallva, egy magastermetű, fölcziczomázott, kellemetlen arczú és ellenszenves kifejezésű angol nő lépett elő, és szőke fürteit szaporán megrázva, bár Anna semmivel se vádolta, legott elkezdett mentegetőzni. Anna minden szavára egymásután többször ismételt: „yes, my lady"-vel felelt.

A fekete szemöldökű, feketehajú és piros-pozsgás kis leány, az ő erőteljes, feszes bőrű testecskéjével, annak a durczás kifejezésnek ellenére is, a melylyel erre az új arczra nézett, nagyon megtetszett Alexandrovna Darjának; még meg is írígyelte őt egészséges kinézéséért. Az is nagyon tetszett neki, a mint a kis leány idestova mászkált. Az ő gyermekei közül egyetlen egy se tudott így mászni. Ez a kis leány, mikor leültették a szőnyegre s egy ruhácskát gyömöszöltek le mögé, csudálatosan kedves volt. Ragyogó fekete szemeivel mint valami kis vadállat nézett a felnőttekre, nyilván örülvén annak, hogy olyan szeretettel bánnak vele, majd szétterpesztett lábakkal, mosolyogva támaszkodott a kezeire, s szaporán kidüllesztette a hátúlját, miközben előre kapaszkodott kis kezecskéivel.

De a gyermekszoba általános hangulata, és különösen az angol nevelőnő, sehogy' se tetszett Alexandrovna Darjának. Azt, hogy Anna az ő emberösmeretével egy ilyen ellenszenves és egyáltaljában nem tiszteletet gerjesztő angol leányt fogadott a kis lánya mellé, Alexandrovna Darja csak azzal tudta magyarázni, hogy az ilyen törvénytelen családba, mint az Annáé, - nem igen akad jóravaló leány. Ezenkívül az első pár szóból legott megértette azt is, hogy Anna, a szoptatós dajka, a dada és a gyerek nem igen éltek együtt, s hogy az anya látogatása itt valami egészen szokatlan esemény volt. Anna valami játékot akart odaadni a kis leányának, és nem találta meg.

De a legcsodálatosabb az volt, hogy arra a kérdésre, vajon hány foga van a kicsikének, Anna tévesen felelt, s a két utolsó fogról egyáltaljában nem is volt tudomása.

- Olykor igazán nehezemre esik, hogy valósággal fölösleges vagyok itt, - mondotta Anna, mikor a gyermekszobából kiléptek, s föl kellett emelnie a szoknyáját, nehogy az ajtóban heverő játékokat elsöpörje. - Bezzeg nem így volt az elsőnél.

- Én meg azt hittem, hogy ellenkezőleg, - jegyezte meg Alexandrovna Darja bátortalanúl.

- Óh nem! Azt tán tudod, hogy láttam őt, Szerjozsát, - mondotta Anna, a szemeit összehúnyva, mintha valahova a távolba nézett volna. - Egyébiránt erről is majd később. Nem is hiszed, de úgy érzem magamat, mint az éhes ember, a ki elé egyszerre pazar lakomát tálalnak föl, s azt se tudja, mihez nyúljon előbb. Ez a pazar lakoma te vagy, s a kilátásban lévő veled való beszélgetések, olyanok, a minőket senki mással nem folytathattam; s most nem tudom, a sok közül melyikbe fogjak előbb. Mais je ne vous ferai grâce de rien. Mindent el kell mondanom. Igen, képet kell nyújtanom neked arról a társaságról, a melyet nálunk találsz, - kezdte el. - Kezdem a hölgyeken: Varvara herczegné. Hiszen ismered őt, én meg ismerem a róla táplált véleményedet, és Sztiváét is. Sztiva azt mondja, hogy egész életczélja abból áll, hogy Pavlovna Katerina néni fölött való fölényét bebizonyítsa; ez mind igaz; de ő jó és én hálás vagyok iránta. Péterváron volt olyan idő, mikor feltétlenül szükségem volt egy chaperonra. S íme ő, egyszerre ott termett. Igazán mondom, áldott jó teremtés. Nagyon sokat könnyített a helyzetemen. Azt látom, hogy te nem fogod föl teljesen az én helyzetem súlyos voltát... ott Péterváron, - tette hozzá. - Itt teljesen nyugodt és boldog vagyok. No de erről majd később. Gyerünk tovább. Következik Szvijazsszkij, - ő kerületi marsall, rendkívül tisztességes ember, de valamit akar Alexejtől. Tudod most, hogy itt megtelepedtünk, Alexejnek, az ő vagyonával, nagy befolyása lehet. Azután Tuskevics, - találkoztál már vele, mindig ott lebzselt Betszi körül. Most elejtették, s így eljött mihozzánk. Ő, mint Alexej mondja, egyike azoknak az embereknek, a kik nagyon kellemesek, ha az ember úgy veszi őket, a mint ők akarják, et puis il est comme il faut, mint Varvara herczegné mondja. Azután Vjeszlovszkij... ezt ismered. Nagyon kedves fiú, - mondotta Anna, és pajkos mosolyra nyíltak az ajkai. - Micsoda vad dolog volt az Levinékkel? Vjeszlovszkij elmondta Alexejnek, de mi el sem akarjuk hinni. Il est très gentil et naif, - tette hozzá ugyanolyan mosolylyal. - A férfiaknak szórakozásra és Alexejnek közönségre van szüksége, azért becsülöm én sokra ezt az egész társaságot. Kell, hogy vídámság és élénkség legyen körülöttünk, s hogy Alexejnek semmi új vágya ne támad-

jon. Azután, majd meglátod az intézőt. Nagyon derék, német ember és érti a dolgát. Alexej nagyon megbecsüli. Azután az orvos, egy fiatal ember, nem éppen egészen nihilista, de késsel eszik... a mellett kitűnő orvos. Végre az építész... Une petite cour.

XX.

- Íme, herczegné, itt hozom önnek Dollit, a kit annyira kívánt látni, - mondotta Anna, a mint Alexandrovna Darjával kilépett a tágas, kő-erkélyre, a hol az árnyékban, a hímzőráma mellett ott ült Varvara herczegnő, és egy széket hímzett Kirillovics Alexej gróf számára. - Ő ugyan azt mondja, hogy ebéd előtt semmit sem akar enni, de azért csak szolgáltassa föl a reggelit, én meg elmegyek, fölkeresem Alexejt s idehozom majd valamennyiüket.

Varvara herczegnő szívesen s bizonyos vállveregetéssel fogadta Dollit, és legott elkezdte neki magyarázni, hogy azért jött Annához, mert mindig jobban szerette őt, mint a húgát, Pavlovna Katerinát, azt, a ki Annát fölnevelte, s hogy most, a mikor mind elfordultak Annától, ő kötelességének tartotta, hogy ebben a súlyos, átmeneti időszakban a segítségére legyen.

- Az ura majd beleegyezik a válásba, s akkor én megint visszavonúlok az én magányomba, de most segítségére lehetek, és bármily nehezemre essék is, teljesítem a kötelességemet, - nem úgy, mint mások. - De te is milyen kedves vagy, és milyen jól tetted, hogy eljöttél! Hiszen úgy élnek ezek, mint a képzelhető legjobb házastársak; Isten lesz az ő bírájuk, nem pedig mi. Ott van Birjuzovszkij és Avenyeva... vagy Nikandor, hát Vasziljevics Mamoneva, hát Neptunova Liza. Lám, itt se szólt senki semmit. S az lett a vége, hogy mindenki befogadta őket. Aztán meg, c'est un interieur si joli, si comme il faut. Tout-à-fait à l'anglaise. On se reunit le matin au breakfeast et puis on se sépare. Ebédig mindenki tesz, a mit akar. Az ebéd hét órakor van. Sztiva nagyon okosan tette, hogy ideküldött téged. Neki ki kell tartania mellettük. Hiszen tudod, hogy ő az anyja és a bátyja révén sok mindent tehet. Aztán meg annyi jót tesznek. Nem beszélt neked az ő kórházáról? Ce sera admirable, - Párisból való benne minden.

Beszélgetésüket Anna szakította félbe, a ki az egész férfi-társaságot a billiárd-szobában találta meg, s most velük együtt jött vissza az erkélyre. Az ebéd még messze volt, s az idő gyönyörű lévén, a legkülönfélébb javaslatok merültek föl az iránt, hogy' töltsék el a még hátralévő két órát. Vozdvizsenkojeban nagyon sok módja volt az időtöltésnek, és egyik sem olyan, mint Pokrovszkoje-ban.

- Une partie de Lawn tennis, - ajánlotta Vjeszlovszkij az ő ígéző mosolyával. - Mi megint együtt leszünk, Arkágyevna Anna.

- Nem, ahhoz nagyon meleg van; menjünk inkább a kertbe, ladikázzunk, s mutassuk meg a vidéket Alexandrovna Darjának, - pendítette meg Vronszkij.

- Én mindenbe beleegyezem, - szólott Szvijazsszkij.

- Én azt tartom, hogy Dollinak legkellemesebb lesz egy kis séta, úgy-e? Aztán majd ladikázhatunk is, - mondotta Anna.

Így is történt. Vjeszlovszkij és Tuskevics lementek a fürdőházhoz, és megígérték, hogy előkészítik a ladikot s ott várják be őket.

Két párra oszolva mentek az úton. Anna Szvijazsszkijvel és Dolli Vronszkijval. Dollit kissé zavarba hozta és aggasztotta az a teljesen új környezet, a melybe belecsöppent. Fölbuzdulásában, elméletileg nemcsak hogy igazoltnak tartotta, de még helyeselte is Anna eljárását.

Mint a kifogástalanúl erkölcsös asszonyoknál egyáltaljában gyakran megesik, kimerülvén az erkölcsös élet egyhangúságában, a távolból nemcsak hogy megbocsátotta ezt a bűnös szerelmet, de még irígyelte is őt érte. Ezenkívül teljes szívéből szerette Annát. De a valóságban, a mint ezeknek az előtte teljesen idegen embereknek a társaságában, az ő, Alexandrovna Darjára nézve egészen új bon ton-juk közepett látta őt, kényelmetlenűl érezte magát. Különösen kellemetlen volt neki a Varvara herczegnővel való találkozás, a ki mindent megbocsátott nekik azért a kényelemért, a melyet náluk élvezett.

Dolli tehát, fölbuzdúlásában, egész általánosságban helyeselte Anna bűneit, de látni azt az embert, a kiért ezt a bűnt elkövette, mégis kellemetlen volt neki. Ezenkívül Vronszkij sohasem igen tetszett neki. Nagyon büszkének tartotta őt, pedig a gazdagságán kívül semmi olyat nem látott benne, a mire joggal büszke lehetett volna. De akarata ellenére is itt, a maga házában, még sokkal inkább tiszteletet gerjesztett benne maga iránt, mint annakelőtte, úgy, hogy képtelen volt vele fesztelenűl társalogni. Vele szemben is olyan érzés fogta el, mint a szobaleánynyal szemben, a ki előtt a foltozott ruhaderekát restelte. Valamint a szobaleány előtt ha nem is szégyelte, de kényelmetlenűl érezte magát a ruhadereka miatt, úgy ő előtte is nem éppen szégyelte, de kényelmetlenűl érezte magát a maga személye miatt.

Dolli zavartnak érezte magát és keresett valami tárgyat a beszélgetésre. Bár úgy számított, hogy az ő büszkesége mellett csak kellemetlen lesz neki, ha a házát meg a kertjét dicséri, mégis, nem találván más tárgyat a beszélgetésre, avval kezdte, hogy a háza nagyon tetszik neki.

- Igen, nagyon szép, régi stylű épület, - felelt Vronszkij.

- Nekem nagyon tetszik az udvar ott a lépcső előtt. Ez is így volt?

- Óh nem! - mondotta s az arcza fölragyogott az örömtől. - Ha látta volna ezt az udvart az idén tavaszszal!

És elkezdte, eleinte óvatosan, majd mind jobban nekimelegedve, ráterelni a figyelmet a ház és a kert szépítésének egyes részleteire. Nyilvánvaló volt, hogy Vronszkij sok fáradságot szentelvén udvarházának a szépítésére és javítására, szükségét érezte annak, hogy evvel egy idegen előtt is eldicsekedjék, s egész lelkéből örült Alexandrovna Darja dicséretének.

- Ha be akar nézni a kórházba és nem fáradt, nem messze van ide. Gyerünk, - ajánlotta s belenézett az arczába, hogy meggyőződjék róla, vajon csakugyan nem únja-e a dolgot.

- Te is eljösz, Anna? - fordult oda hozzá.

- Megyünk. Úgy-e? - kérdezte Szvijazsszkijtől. - Mais il ne faut pas laisser le pauvre Vjeszlovszkij et Tuskevics se morfondre là dans le bateau. Üzenni kellene nekik.

- Bizony, ez egy valóságos emlékmű, a melyet ő itt állít, - mondotta Anna, s ugyanavval a ravasz mosolylyal fordult Dollihoz, a melylyel a kórházról már az imént is beszélt.

- Óh, ez kapitális egy dolog! - szólott Szvijazsszkij. De nehogy hízelgőnek látszassék Vronszkijval szemben, legott hozzátett egy könnyedén elítélő észrevételt.

- Én csak azon csodálkozom, gróf, - jegyezte meg, - hogy ön, a ki egészségügyi tekintetben annyit tesz a népért, annyira közönyös az iskolák iránt.

- C'est devenu tellement commun les écoles, - szólott Vronszkij. - Tudja, azért nem, de ezért lelkesedem. Erre kell mennünk a kórházhoz, - fordult oda Alexandrovna Darjához, a fasor egy oldal-kijárata felé mutatva.

A hölgyek kinyitották az ernyőiket és rátértek az oldal-útra. Néhány forduló után egy ajtócskán kilépve, Alexandrovna Darja egy emelkedettebb helyen maga előtt látta az egész nagy,

vörös, fantasztikus körvonalú s csaknem teljesen kész épületet. Vasteteje, mely még nem volt bemázolva, vakítóan csillogott a ragyogó napsugárban. A befejezett épület mellett, erdővel körülvéve, már egy másik is készült, melynek állványain köténves munkások rakták a téglát, rocskáikkal locsolgatták és irányléczekkel simítgatták a falakat.

- Milyen gyorsan halad itt a munka! - mondotta Szvijazsszkij. - Mikor utolszor itt jártam, még híre se volt a tetőnek.

- Őszre készen lesz teljesen. Belül már megvan csaknem minden, - dicsekedett Anna.

- Hát ez a másik micsoda?

- Ebben lesznek az orvosok és a gyógyszertár, - felelt Vronszkij, s megpillantván a kurta felöltőben feléje közeledő építészt, engedelmet kért a hölgyektől s elébe ment.

A mészgödröt, a melyből a munkások a meszet hordták, megkerülve, megállt az építészszel, s nagy tűzzel kezdett beszélni vele valamiről.

- Az oromzat még mindig kissé alacsony, - felelt Annának, a ki megkérdezte, miről van szó.

- Én mondtam, hogy az alapozást feljebb kell emelni, - jegyezte meg Anna.

- Hát persze, hogy jobb lett volna, Arkágyevna Anna, - szólott az építész, - de most már késő.

- Igen, engem nagyon érdekel a dolog, - felelt Anna Szvijazsszkijnak, a ki csodálkozott rajta, hogy mennyire ért az építészethez. - Az új épületnek a kórház czéljainak meg kell felelnie. De terv nélkül kezdődött az építkezés és csak később fontoltuk meg kellőleg.

Vronszkij, miután végzett az építészszel, csatlakozott a hölgyekhez és bevezette őket a kórházba.

Bár kívül még dolgoztak a párkányokon, s az alsó emeleten is még mázoltak, a felsőben már csaknem teljesen készen volt minden. A széles vaslépcsőn fölhaladva, s az emeletre érve, beléptek az első nagy szobába. A falak márványszerűen voltak vakolva, az egy darabból álló üvegtáblák már be voltak rakva, csak a padlózat nem volt még egészen készen, s az asztalosok, a kik éppen egy kiemelt négyszöget gyalultak, abbahagyták a munkát, hogy a hajukat tartó szatyingeket levéve, az uraságokat üdvözöljék.

- Ez a fogadóterem, - mondotta Vronszkij. - Itt csak egy emelvény, egy asztal és egy szekrény lesz, egyéb semmi.

- Erre menjünk, ide ni. Ne gyere az ablakhoz, Alexej, - szólott Anna, megtapintván, megszáradt-e már a festék, - bár a festék már száraz, - tette hozzá.

A fogadóteremből kimentek a folyosóra. Itt Vronszkij bemutatta az új szerkezetű szellőztetőkészüléket, a márványkádakat s a különös fajta rúgókkal fölszerelt ágyakat. Majd egymásután megmutogatta a termeket, a kamrákat, a fehérnemű elhelyezésére szolgáló szobát, az ujonnan épített kályhákat, a zajtalanúl járó s a szükséges dolgok továbbítására rendelt kis talyigákat és sok minden egyebet. Szvijazsszkij, a ki ösmerte a legújabb vívmányokat, kellőleg méltányolt mindent. Dolli egyszerűen csodálkozott az általa eddig még soha nem látott dolgokon s iparkodván mindent megérteni, minden felől részletesen kérdezősködött, a mi Vronszkijnak szemlátomást nagy örömére szolgált.

- Én bizony azt hiszem, hogy ez lesz Oroszországban az egyetlen, minden tekintetben megfelelően épült kórház, - jegyezte meg Szvijazsszkij.

- Szülészeti osztály nem lesz benne? - érdeklődött Dolli. - Erre olyan nagy szükség van faluhelyen. Én gyakran...

Vronszkij udvariassága ellenére is közbevágott.

- Ez nem szülészeti intézet, hanem kórház, mely a ragályosokat leszámitva, mindenféle betegek számára lesz berendezve. - Itt van ez, nézze csak... - s odatolt Alexandrovna Darja elé egy külön, lábbadozó betegek számára készült tolókocsit. - Nézzen ide. - Beleült a székbe s elindította. - Ha a beteg nem tud járni, még gyenge, vagy beteg a lába, de szüksége van friss levegőre, ezen szépen kimehet és könnyedén gördülhet tova...

Alexandrovna Darja minden iránt érdeklődött, minden nagyon tetszett neki, de mégis legjobban tetszett maga Vronszkij, a maga egyszerű és naiv lelkesedésével. „Biz' ez nagyon kedves, derék ember", - gondolta magában olykor, rá sem ügyelve, csak az arczkifejezését fürkészve és gondolatban magát Anna helyzetébe képzelte. A maga élénkségében annyira tetszett neki, hogy teljesen megértette, hogy' tudott Anna beleszeretni.

XXI.

- De úgy hiszem, a herczegné már elfáradt s a lovak tán nem is igen érdeklik, - mondotta Vronszkij Annának, a ki azt ajánlotta, hogy menjenek el az istállókba, a hol Szvijazsszkij egy új csődört akart megnézni. - Menjenek csak el, én meg majd elkísérem a herczegnét haza, s elbeszélgetek vele, - ha kedvük tartja? - fordult oda Annához.

- A lovakhoz ugyan semmit sem értek, de azért nagyon szívesen megyek, - szólott Alexandrovna Darja kissé meglepetve.

Leolvasta Vronszkij arczáról, hogy valamit akar tőle. És nem csalódott. Alig, hogy a kis ajtón át megint a kertbe léptek, Vronszkij egy pillantást vetett arra, a merre Anna elment, és meggyőződvén róla, hogy nem hallhatja, se nem láthatja őket, így szólt:

- Ön eltalálta, hogy beszélni szeretnék önnel; - szólott s mosolygó szemekkel nézett rá. - Ha nem tévedek, ön jó barátnője Annának. - Levette a kalapját, kendőt vett elő s letörölte vele kopaszodó fejét.

Alexandrovna Darja semmit se felelt, csak ijedten bámult rá. Mikor egyedül maradt vele, egyszeriben rémület vett rajta erőt: azok a mosolygó szemek s az a szigoru arczkifejezés megijesztették.

A legkülönbözőbb föltevések villantak meg a fejében arra vonatkozólag, vajon miről akar majd vele beszélni. „Arra fog kérni, hogy jöjjek át hozzájuk hosszabb időre a gyerekekkel együtt, s én kénytelen leszek ezt visszautasítani; vagy arra, hogy teremtsek Moszkvában társaságot Anna számára... Vagy tán Vjeszlovszkij Vaszjenkáról és Annához való viszonyáról akar beszélni? Lehet az is, hogy Kitiről, s arról, hogy Vaszjenka restelli a dolgot". Csupa kellemetlenségekre gondolt, azt azonban még se találta ki, a miről Vronszkij tényleg beszélni akart.

- Önnek olyan nagy befolyása van Annára, s ő annyira szereti önt, - mondotta, - legyen hát a segítségemre.

Alexandrovna Darja bátortalanúl és kérdőleg nézett bele erélyes arczába, mely a hárslombok árnyából hol egészen, hol részben kibukkant a napvilágra, majd megint elsötétült, és várta, mire fog kilyukadni; de Vronszkij a botjával a kavicsot piszkálva, szótlanul ment mellette.

- Hogy ön eljött hozzánk, ön, az egyetlen Anna volt barátnői közül, - Varvara herczegnőt nem számítom, - azt én úgy értelmezem, hogy ezt nem azért tette, mintha a mi helyzetünket rendesnek találná, hanem azért, mert a maga teljességében fölismervén ennek a helyzetnek a

súlyos voltát, még mindig úgy szereti őt, mint az előtt, és segítségére akar lenni. Nem tudom, jól értelmeztem-e? - kérdezte, rápillantván.

- Óh igen, - felelt Alexandrovna Darja, s becsukta a napernyőjét, - de...

- Nem, - szólt közbe Vronszkij, s nem gondolván meg, hogy ez által kényes helyzetbe hozza Dollit, önkéntelenül megállott, úgy, hogy ő is kénytelen volt megállani. - Senki jobban és erősebben nem érzi Anna helyzetének a teljes súlyát, mint én. S ez érthető, ha megtisztel engem avval, hogy olyan embernek tart, a kinek van szíve. Ennek a helyzetnek én vagyok az oka, s azt érzem is.

- Ezt én teljesen értem, - mondotta Alexandrovna Darja, önkéntelenül is gyönyörködvén abban az őszinteségben és szilárdságban, a melylyel ezt mondta. - De éppen azért, mert érzi, hogy ön az oka, tartok tőle, hogy túloz, - tette hozzá. - Anna helyzete a világban nagyon nehéz, azt értem.

- A világban,... ott valóságos pokol! - felelt Vronszkij szaporán és sötéten összeránczolta a homlokát. - Lehetetlen kegyetlenebb erkölcsi kínokat elképzelni, mint a minőket ő két hét alatt Péterváron átélt... azt elhiheti nekem.

- Igaz, de itt, addig, a míg sem Anna... sem ön nem érzi szükségét a világnak...

- A világnak! - szólott megvetéssel, - ugyan mi szükségem lehetne nekem a világra?

- Addig, - és ez mindig így maradhat, - boldogak és nyugodtak lehetnek. Én látom Annán, hogy boldog, tökéletesen boldog, ezt egyébiránt már közölte is velem, - mondotta Alexandrovna Darja mosolyogva; s most, hogy ezt kimondta, önkénytelenül kételkedni kezdett benne, vajon csakugyan boldog-e?

De úgy látszott, hogy Vronszkij nem kételkedett benne.

- Igen, igen, - mondotta. - Tudom, hogy újra éledt, mindenféle szenvedései után; boldog. Csakugyan boldog a jelenben. De én?... én félek attól, a mi ránk vár... Bocsánat, tán menjünk?

- Nem, mindegy.

- Nos, akkor üljünk le tán itten.

Alexandrovna Darja leült a fasor szögletében egy kerti padra. Vronszkij megállt előtte.

- Azt látom, hogy boldog, - ismételte Vronszkij, s a kétség az iránt, vajon csakugyan boldog-e, még nagyobb erővel támadt fel Alexandrovna Darjában. - De hát mehet-e ez így tovább? Helyesen cselekedtünk-e, vagy helytelenül, az más kérdés; de a koczka el van vetve, - szólott, áttérve az orosz nyelvről a francziára, - s mi egymáshoz vagyunk kötve egész életünkre. A szerelem legszentebb kötelékével vagyunk egymáshoz fűzve. Egy kis babánk már van, s még több is lehet. De a törvény, és egymáshoz való viszonyunknak a körülményei mind olyanok, hogy ezerféle komplikáczió merülhet föl, a melyeket ő most, hogy ki akarja pihenni mindenféle szenvedéseit és megpróbáltatásait, nem lát és nem is akar látni. S ez érthető. De nekem lehetetlen nem látnom. Az én leányom a törvény szerint nem az enyém, hanem Karenine. Én nem akarom ezt az ámítást! - mondotta a tagadás erélyes mozdulatával, és sötéten kérdő pillantással nézett Alexandrovna Darjára.

Dolli semmit se felelt, csak nézett rá. Vronszkij folytatta:

- Holnap születhetik egy fiam, a ki az én fiam, de a törvény szerint - Karenin, nem örököse sem a nevemnek, sem a vagyonomnak, s bármily boldogok legyünk is a családi életünkben, s bármennyi gyermekünk legyen is, köztem és ő közöttük nincs kapocs. Ők Kareninek. Be fogja látni ennek a helyzetnek súlyos és rettenetes voltát! Megpróbáltam Annával is beszélni erről. De őt ez fölháborítja. Ő nem érti ezt, s én *neki* nem mondhatok el mindent. Nézzük most

a helyzet másik oldalát. Én boldog vagyok, boldog az ő szerelmében, de azért csak kell, hogy legyen valami foglalkozásom. Én megtaláltam ezt a foglalkozást, büszke is vagyok rá és sokkal nemesebbnek tartom, mint az udvarnál és a szolgálatban volt társaim foglalkozását. S annyi kétségtelen, hogy nem cserélném el az övékkel. Én dolgozom itt, a magam földjén, s boldog és elégedett vagyok, úgy, hogy nekünk semmink se hiányzik a boldogsághoz. Én szeretem ezt a munkakört. Cela n'est pas un pis-aller, sőt ellenkezőleg...

Alexandrovna Darja észrevette, hogy vallomásának ezen a pontján Vronszkij megzavarodott; nem értette meg teljesen ezt a kitérést, de érezte, hogy ha már egyszer elkezdett beszélni, legbensőbb viszonyairól, a melyekről Annával sem beszélhetett, most el fog neki mondani mindent, s hogy az ő foglalkozásának a kérdése legbensőbb gondolatainak ugyanabba az osztályába tartozik, mint Annához való viszonyának a kérdése.

- No de hát folytatom, - szólott Vronszkij, felocsúdva. - A fődolog az, hogy mikor az ember dolgozik, meg kell győződve lennie arról, hogy a mit tesz, az nem hal meg vele, hogy lesznek örökösei, - s éppen ez az, a mi nálam nincs meg. Képzelje csak el annak az embernek a helyzetét, a ki előre tudja, hogy az ő, s egy általa szeretett asszony gyermekei nem lesznek az övéi, hanem valaki olyanéi, a ki gyűlöli őket és tudni sem akar róluk. Ez csak rettenetes!

Szemlátomást nagy felindulásában elhallgatott.

- No persze, ezt teljesen értem. De mit tehet hát Anna? - kérdezte Alexandrovna Darja.

- Nos hát, most jövök rá szavaimnak a voltaképpeni tárgyára, - mondotta, nagy nehezen erőt véve magán. - Igenis, tehet, tőle függ az egész... Még ahhoz is, hogy az ember az uralkodótól az örökbefogadást kérje, föltétlenül szükséges az elválás. Ez pedig Annától függ. Az ura már beleegyezett volt a válásba, - ezt annak idején az ön ura csaknem teljesen elintézte. És tudom, hogy most se vonakodnék. Csak írni kellene neki. Akkor egyenesen azt felelte, hogy ha Anna kívánja, ő nem fog nemet mondani. Ez természetesen, - mondotta sötéten, - egyike azoknak a képmutató kegyetlenségeknek, a melyekre csak az ilyen szívtelen emberek képesek. Ő nagyon jól tudja, milyen gyötrelmes Annának minden ő rá való visszaemlékezés, s mert ezt tudja, azt kívánja, hogy ő írjon neki. Teljesen értem, hogy ez rá nézve kínos. De az okok annyira fontosak, hogy il faut passer pardessus toutes ces finesses de sentiment. Il y va du bonheur et de l'existence d'Anne et de ses enfants. Magamról nem beszélek, bár nekem fáj, nagyon fáj a dolog, - mondotta olyan kifejezéssel, mintha megfenyegetett volna valakit azért, hogy neki fáj a dolog. - Így hát herczegné, én elég lelkiismeretlenül önbe kapaszkodom, mint a menekülés horgonyába. Legyen segítségemre abban, hogy rávegyük őt: írjon neki és kérje tőle a válást!

- No hisz ez természetes, - szólott Alexandrovna Darja eltűnődve, s élénken eszébe jutott Alexandrovics Alexejjel való utolsó találkozása. - Hisz' ez természetes, - ismételte határozottan, Annára gondolva.

- Vesse latba minden befolyását és vegye rá, hogy írjon. Én nem akarok, és szinte nem is tudnék tán beszélni vele erről.

- Jó, majd beszélek vele. De hogy' van, hogy ő maga nem gondol erre? - kérdezte Alexandrovna Darja, s hirtelen, maga se tudta mért, eszébe jutott Annának az az új szokása, hogy a szemeit összehunyorítja. Eszébe jutott az is, hogy Anna éppen akkor hunyorított, mikor a szó az élet legbensőbb kérdésére fordult. „Mintha csak a saját életére hunyorítana, hogy ne lásson meg mindent", - gondolta Dolli. - Úgy a magam, mint az ő érdekében is föltétlenül beszélek vele, - felelt Alexandrovna Darja, látván Vronszkij arczán a hálálkodás kifejezését.

Fölkeltek és hazamentek.

XXII.

Anna látván, hogy Dolli már visszatért, fürkésző pillantással nézett a szemébe, mintha csak az után a beszélgetés után akart volna kérdezősködni, a melyet Vronszkijval folytatott, de azért szavakkal még sem intézett kérdést hozzá.

- Úgy látszik, már itt az ebéd ideje, - mondotta. - Még alig hogy láttuk egymást. De számítok az estére. Most mennem kell öltözködni. Azt hiszem, te is ezt fogod cselekedni. Ott az építkezésnél összepiszkoltuk magunkat valamennyien.

Dolli bement a szobájába és elnevette magát. Nem volt mibe átöltöznie, mert hiszen a legjobb ruháját már fölvette; de hogy mégis jelezze valamivel az ebédhez való hozzákészülését, megkérte a szobaleányt, hogy tisztogassa meg a ruháját, kézelőket és szalagokat váltott és csipkét tett a fejére.

- Íme, ez minden, a mit tehettem, - mondotta mosolyogva Annának, a ki immár a harmadik, megint rendkívül egyszerű ruhában lépett be hozzá.

- Hjah, mi itt nagyon czifrálkodók vagyunk, - mondotta, mintegy bocsánatot kérve azért, hogy kicsípte magát. - Alexej annyira örül az ittlétednek, a mint csak ritkán szokott örülni valaminek. Valósággal szerelmes beléd, - tette hozzá. - De nem vagy fáradt?

Ebéd előtt már nem volt idő semmiről se beszélni. Az ebédlőbe lépve, már ott találták Varvara herczegnőt s a fekete kabátba öltözött férfiakat. Sőt az építész frakkot húzott. Vronszkij bemutatta a vendégnek az orvost és az intézőt. Az építészszel már a kórházban megösmertette.

A poczakos udvarmester, csillogó kerek, beretvált arczával s kikeményített, fehér nyakkendőjével, jelentette, hogy az ebéd készen van, mire a hölgyek fölkeltek. Vronszkij fölkérte Szvijazsszkijt, hogy nyújtsa a karját Arkágyevna Annának, ő pedig Dollihoz lépett. Vjeszlovszkij, Tuskevicset megelőzve, Varvara herczegnőnek nyújtotta a karját, úgy, hogy Tuskevics, az intéző és az orvos maguk maradtak.

Az ebéd, az ebédlő, az edény, a cselédség, a bor és az ételek, nemcsak hogy beleillettek a ház modern fényűzésének az általános alaphangjába, hanem úgy látszott, hogy még pazarabbak és modernebbek voltak, mint minden egyéb. Alexandrovna Darja megfigyelte ezt a ránézve teljesen új fényűzést, s mint háziasszony, a ki egy háztartásnak az élén állott, ámbátor ez a pompa annyira messze fölülmúlta az ő egész életmódjukat, hogy semmi reménye se volt hozzá, hogy a látottak közül otthon bármit is fölhasználhasson, önkéntelenül belemélyedt a legapróbb részletekbe is, és fölvetette magában azt a kérdést, vajon ki csinálta mindezt és hogyan. Vjeszlovszkij Vaszjenka, az ő ura, sőt még Szvijazsszkij és sok más, a kit ösmert, soha se gondoltak erre, s első szóra elhitték azt, a mit minden jóravaló házigazda iparkodik elhitetni a vendégeivel, hogy tudniillik mindaz, a mi nála olyan jól van elrendezve, neki, a házigazdának semmiféle fáradságába se került, és magától jött létre. De Alexandrovna Darja nagyon jól tudta, hogy magától még a kása se fő meg reggelire a gyermekeknek, s hogy az ilyen bonyolódott és pompás háztartásban föltétlenül részének kellett lennie valaki fokozott körültekintésének. És Kirillovics Alexej pillantásából, a mint az asztalon végig nézett, a mint jelt adott az udvarmesternek, és a mint Alexandrovna Darjának fölajánlotta a választást a leves és a botvinya közt, kiolvasta, hogy itt mindenre a gazda gondol, mindent a gazda maga csinál. Annának nyilván épp oly kevéssé volt része mind ebben, mint akár Vjeszlovszkijnak. Ő, Szvijazsszkij, a herczegné és Vjeszlovszkij egyformán csak vendégek voltak, a kik vídáman élvezték azt, a mit a számukra itt előkészítettek.

Anna csak a társalgás vezetésében volt háziasszony. És ezt a társalgást, melynek az irányítása, tekintettel a nem nagy társaságra, valamint arra, hogy olyan személyek is voltak jelen, mint az intéző és az építész, a kik egészen más világhoz tartoztak, s csak arra volt gondjuk, hogy

ennek a szokatlan fényűzésnek a láttára meg ne zavarodjanak, s a kik alig vehettek részt tartósabban az általános társalgásban, rendkívül nehéz volt, ezt a nehéz társalgást Anna az ő szokott tapintatával és közvetlenségével, sőt, mint Alexandrovna Darja észre vette, még valóságos élvezettel is vezette.

A társalgás éppen arról folyt, hogy Tuskevics és Vjeszlovszkij egyedül ladikáztak és Tuskevics elkezdett beszélni a pétervári yacht-club legutóbbi versenyeiről. De Anna az első szünetet fölhasználva, legott odafordult az építészhez, hogy őt a hallgatásból kirántsa.

- Ivanycs Nikoláj nagyon meg volt lepetve, - mondotta Szvijazsszkijról, - hogy mekkorát haladt az építkezés azóta, hogy ő utólszor itt járt; de én magam is, a ki nap nap után arra járok, mégis mindennap csodálkozom, milyen szaporán megy a munka.

- Ő Excellentiájával pompásan lehet dolgozni, - szólott az építész mosolyogva (ő a maga érdemeinek a tudatában tiszteletteljes és nyugodt ember volt). - Ez nem olyan, mint mikor az embernek holmi kormányzósági nagyhatalmakkal van dolga. Míg ott egész rizsma papírost telefirkálnak, én jelentést teszek a grófnak, megbeszéljük a dolgot és három szóval el van intézve minden.

- Amerikai módra, - jegyezte meg Szvijazsszkij mosolyogva.

- Bizony, ott okosan építkeznek...

Szóba került a hatalommal való visszaélés az Egyesült-Államokban, de Anna legott más tárgyra vitte át a szót, hogy az intézőt kiragadja a hallgatásból.

- Láttál te valaha arató-gépet? - fordúlt oda Alexandrovna Darjához. - Mi akkor voltunk künn megnézni, mikor veled találkoztunk. Én magam is most láttam először.

- S hogy' dolgozik vajon? - kérdezte Dolli.

- Tökéletesen úgy, akár az olló. Egy deszka és sok apró olló. Így, nézd e.

Anna gyűrűkkel elborított szép és fehér kezeivel megfogott egy kést meg egy villát s elkezdte mutatni. Nyilván észrevette, hogy semmit sem érteni a magyarázatából; de tudván, hogy a beszédje kellemes és a kezei szépek, folytatta a magyarázatot.

- Inkább olyanok, mint a tollkés, - jegyezte meg Vjeszlovszkij és le nem vette róla a szemét.

Anna alig észrevehetően elmosolyodott, de nem felelt neki. - Nemde, Fedorovics Kart, olyanok, mint az olló? - fordúlt oda az intézőhöz.

- Oh ja, - felelt a német. - Es ist ein ganz einfaches Ding, - s kezdte magyarázni a gép szerkezetét.

- Kár, hogy nem kötöz is egyúttal. Láttam egyet a bécsi kiállításon, mely dróttal kötözött is, - szólott Vjeszlovszkij és le nem vette a szemét Annáról.

- Es kommt drauf an... Der Preis vom Draht muss ausgerechnet werden. - És a német, kizavartatván a hallgatásból, Vronszkijhoz fordult. - Das lässt sich ausrechnen, Erlaucht. - A német már-már a zsebéhez kapott, a melyben a czeruzáját és a könyvecskéjét tartotta, a melybe mindent följegyzett, de eszébe jutván, hogy ebédnél ül, és észrevevén Vronszkij hideg pillantását, lemondott róla. - Zu complicirt, macht zu viel Klapat, - fejezte be.

- Wünscht man Dochats,[7] so hat man auch Klopats,[8] - jegyezte meg Vjeszlovszkij Vaszjenka, gúnyt űzvén a németből. - J'adore l'allemand, - fordúlt oda ugyanolyan mosolylyal Annához.

[7] Dochod = jövedelem, bevétel.

[8] Chlopoty = gond, ügy - baj. (A ford.)

- Cessez, - mondotta Anna tréfás szigorúsággal. - Mi azt hittük, hogy künn találjuk önt a mezőn, Szemjonycs Vaszilij, - fordult oda az orvoshoz, egy beteges emberhez, - ott volt?

- Ott voltam, de kereket oldottam, - felelt az orvos komor tréfálkozással.

- Alkalmasint jó kis testmozgást csinált.

- Pompásat!

- Nos, hogy' van az öreg asszony? Remélem nincs hagymáza?

- Akár hagymáz, akár nem, de semmit se javúl.

- Milyen kár! - szólott Anna, s evvel leróván az udvariasság adóját a háziak iránt, megint az övéihez fordult.

- Azért az ön előadása nyomán mégis nehéz volna egy ilyen gépet megszerkeszteni, - jegyezte meg Szvijazsszkij tréfásan.

- Dehogy' is, miért? - mondotta Anna mosolyogva, a mivel azt akarta jelezni, hogy ő is tudja, hogy volt valami kedves abban, a mint a gép szerkezetéről csacsogott, a mit Szvijazsszkij is észre vett. A fiatalos kaczérságnak ez az új vonása kellemetlenül érintette Dollit.

- No, de viszont az épitésben csodás ám Arkágyevna Anna szakértelme, - szólott Tuskevics.

- Bizony, hallottam tegnap, a mint Arkágyevna Anna párkányzatról és oszloptalpakról beszélt, - tódította Vjeszlovszkij. - Jól mondtam?

- Nincs ebben semmi különös, mikor az ember annyit lát és hall, - szólott Anna. - De ön alkalmasint azt se tudja, hogy miből épül a ház?

Alexandrovna Darja látta, hogy Anna sehogy' sincs megelégedve avval a kötekedő hanggal, mely közte és Vjeszlovszkij közt lábra kapott, de azért ő is önkéntelenül beleesett.

Vronszkij ezzel szemben éppenséggel nem úgy viselkedett, mint Levin. Nyilván semmi fontosságot se tulajdonított Vjeszlovszkij fecsegésének, sőt ellenkezőleg, még ugratta.

- Jól van, de mondja csak Vjeszlovszkij, mivel tapasztják össze a köveket?

- Természetesen, czementtel.

- Bravo! És mi az a czement?

- Valami pép... nem, valami kenőcs-féle, - felelt Vjeszlovszkij általános kaczajt keltve.

Az asztalnál ülők közt, az orvos, az építész és az intéző kivételével, a kik komor hallgatásba merültek, egy pillanatra se szünetelt a társalgás, s hol könnyedén gördült tova, hol akadozott s az elevenére tapintott valakinek. Egy ízben Alexandrovna Darjának tapintottak az elevenére, a kit ez annyira fölizgatott, hogy szinte belepirult, s csak később jutott eszébe, nem mondott-e ő is valami fölöslegest vagy kellemetlent. Szvijazsszkij Levinről kezdett beszélni, s elmondta azt az ő furcsa fölfogását, a mely szerint a gépek csak ártalmára vannak az orosz gazdaságnak.

- Nincs szerencsém ismerni ezt a Levin urat, - szólott Vronszkij mosolyogva, - de alkalmasint soha se látta azokat a gépeket, a melyek fölött így pálczát tör. De ha látott és kipróbált is vagy egyet, az nem volt külföldi, hanem valami orosz gyártmány. Hogy' is lehet ebben még föl-fogásokról beszélni!

- Ezek egyáltaljában törökös fölfogások, - szólott Vjeszlovszkij és mosolyogva Annához fordult.

- Én az ő fölfogását nem vagyok képes megvédelmezni, - szólalt meg Alexandrovna Darja fölpattanva, - de annyit mondhatok, hogy nagyon művelt ember, s ha itt volna, nagyon könnyen megfelelne önnek; de én nem tudok.

- Én rendkívül szeretem őt és jóbarátok is vagyunk, - szólott Szvijazsszkij kedélyesen mosolyogva. - Mais pardon, il est un petit peu toqué; így például azt állítja, hogy a zemsztvóra és a békebírákra semmi szükség, és nem is akar részt venni semmiben.

- Ez a mi orosz közönyösségünk, - szólott Vronszkij vizet töltvén a jeges palaczkból egy fínom talpas pohárba, - nem érezzük azokat a kötelességeket, a melyeket a jogaink rónak reánk, s azért megtagadjuk őket.

- Nem ösmerek embert, a ki kötelességeinek a teljesítését szigorúbban venné, - mondotta Alexandrovna Darja, a kit felbőszített Vronszkijnak ez a fölényes modora.

- Én ellenkezőleg, - folytatta Vronszkij, a kinek nyilván az elevenére tapintott ez a beszélgetés, - én ellenkezőleg, nagyon hálás vagyok azért a megtiszteltetésért, a melyben engem, éppen Ivanycs Nikoláj révén (rámutatott Szvijazsszkijra) részesítettek avval, hogy tiszteletbeli békebírónak megválasztottak. Én azt tartom, ez a kötelességem, hogy a gyűlésekre eljárjak, s egy parasztnak valami ló miatt előadott panaszát elintézzem, épp oly fontos, mint bármi más, a mit teszek. Én azt is nagy megtiszteltetésnek fogom venni, ha esetleg városi képviselőnek megválasztanak. Én csak evvel hálálhatom meg azokat az előnyöket, a melyeket mint földbirtokos élvezek. Csak az a baj éppen, hogy nálunk nem fogják föl azt a jelentőséget, a mely az országban a nagybirtokosokat megilleti.

Alexandrovna Darjának furcsa volt hallani, hogy Vronszkij milyen nyugodtan védte a saját asztalánál a maga igazát. Eszébe jutott, hogy Levin, a ki éppen ellenkező véleményen volt, szintén milyen elszántan kitartott a maga nézetei mellett otthon. De ő szerette Levint s azért állott az ő pártjára.

- Így tehát, gróf, a legközelebbi gyülésen bizton számíthatunk önre? - kérdezte Szvijazsszkij. - De jókor kell ám indulni, hogy nyolczra már ott legyen. Ha megtisztelne avval, hogy eljönne hozzám...

- Én pedig egyetértek ám valamelyest a te beau-frére-eddel, - mondotta Anna. - Csak nem egészen úgy, mint ő, - tette hozzá mosolyogva. - Tartok tőle, hogy nálunk az utóbbi időben túlságosan fölszaporodtak ezek a társadalmi kötelezettségek. Valamint annakelőtte annyi volt a tisztviselő, hogy minden ügyben szükség volt rá, épp úgy most minden csupa társadalmi kötelezettség. Alexej mindössze hat hónapja, hogy itt van, és máris tagja öt vagy hat ilyen társadalmi intézménynek - gondnok, bíró, városi képviselő, esküdt, lóavató, s ki tudja még mi minden. Du train que çela va, rámegy minden ideje. S attól tartok, hogy az ilyen tömeges ügykezelés mellett, minden csak puszta formalitás. Hány helyen tag Ivanycs Nikoláj? - fordúlt oda Szvijazsszkijhoz, - úgy tetszik, több, mint húsz helyen.

Anna tréfálkozva beszélt, de azért kiérzett hangjából az ingerűltség. Alexandrovna Darja, a ki figyelemmel kísérte Annát és Vronszkijt, ezt legott észrevette. Azt is észrevette, hogy Vronszkij arcza ennek a beszélgetésnek a során komoly és daczos kifejezést öltött. Látván ezt, valamint azt is, hogy Varvara herczegné másra akarván átvinni a szót, elkezdett a pétervári ösmerősökről beszélni, s eszébe jutván az is, a mit Vronszkij a tevékenységéről ott lenn a kertben beszélt, Dolli megértette, hogy a társadalmi tevékenységnek evvel a kérdésével, Anna és Vronszkij közt valami titkos surlódás volt összekötve.

Az ebéd, a bor, a tálalás, - mindez nagyon szép és jó volt, de olyan, a minőt Alexandrovna Anna ünnepélyes lakomákon és bálokon már látott, a melyektől már egészen elszokott, -

feszes és minden jellegzetesség nélkül való; s éppen azért egy ilyen közönséges napon és ilyen kis körben, mindez nagyon kellemetlen benyomást tett rá.

Ebéd után kiültek az erkélyre. Azután elkezdtek tenniszezni. A játékosok két csoportra oszolva, fölállottak a gondosan lesímított és ledöngetett croquet-groundon, az aranyozott czölöpökkel kifeszített hálók két oldalán. Alexandrovna Darja is megpróbált játszani, de sokáig nem értette meg a játékot, s a mikorára megértette, annyira kifáradt, hogy odaült Varvara herczegnő mellé s csak nézte a játékosokat. A társa, Tuskevics, szintén kifáradt; de a többiek még sokáig kitartottak. Szvijazsszkij és Vronszkij mind a ketten jól és komolyan játszottak. Éber figyelemmel kísérték a feléjük dobott labdát, lassan, de habozás nélkül és ügyesen odaugrottak hozzá, megvárták, míg a földről visszapattan s rakettjeikkel biztosan és szabatosan fölfogván, átlódították a hálón. Vjeszlovszkij gyöngébben játszott, mint a többiek. Nagyon is szeles volt, de a vídámságával lelket öntött a játékosokba. Szünet nélkül nevetett és kurjogatott. A hölgyek beleegyezésével, mint a többi férfiak, úgy ő is levetette a kabátját, s kerek, szép alakja, a fehér ingujjakkal s verejtékes piros arczával és hirtelen mozdúlataival szinte bevésődött mindazok emlékezetébe, a kik látták.

Mikor Alexandrovna Darja akkor este lefeküdt, alig hogy behúnyta a szemeit, Vjeszlovszkij Vaszjenkának a croquet-groundon ide s tova suhanó alakját látta maga előtt...

A míg a játék tartott, Alexandrovna Darjának nem volt valami jó kedve. Nem tetszett neki Vjeszlovszkij Vaszjenka és Anna játszi kötekedése, valamint a felnőtteknek az a természet-ellenessége is, hogy gyermekek nélkül, maguk közt, gyermekeknek való játékkal szórakoztak. De nehogy a játszóknak kedvét szegje, s az időt valahogy' agyonüsse, miután kipihent, megint odacsatlakozott a játékosokhoz, és úgy tett, mintha pompásan mulatna. Egész nap úgy érezte, mintha nálánál jobb színészekkel színpadon játszanék, s mintha az ő rossz játéka az egészet elrontaná.

Avval a szándékkal jött, hogy ha jól találja magát, két napot tölt ott. De este, a játék ideje alatt elhatározta, hogy másnap elutazik. Azok a gyötrelmes anyai gondok, a melyek iránt útközben olyan gyűlölettel viseltetett, most, hogy eltelt egy nap nélkülök, egész más színben tűntek föl előtte és szinte vonzották őt.

Mikor az esteli tea s az esti ladikázás után Alexandrovna Darja egyedül bement a szobájába, levetkőzött, s leült, hogy gyér haját éjszakára rendbehozza, nagy megkönnyebbűlést érzett.

Szinte kellemetlen volt elgondolnia, hogy Anna tüstént bejön hozzá. Szeretett volna egyedül maradni a gondolataival.

XXIII.

Dolli már éppen le akart feküdni, mikor Anna hálóköntösben belépett hozzá.

A nap folyamán Anna több ízben elkezdett bizalmasabb természetű dolgokról beszélni, de mindannyiszor, alig hogy pár szót mondott, abban hagyta. „Majd később, ha egyedül leszünk, megbeszélünk mindent. Annyi mondanivalóm volna néked", - mondotta.

Most egyedül voltak, és Anna nem tudta, miről beszéljen. Ott ült az ablaknál s csak nézett Dollira, és a bizalmas természetű kérdések szinte kiapadhatatlannak látszó anyagát átfutva, nem talált benne semmit. Úgy tetszett neki ebben a pillanatban, mintha már elmondott volna mindent.

- Nos, hogy' van Kiti? - kérdezte mélyen fölsóhajtva s bűnbánó pillantást vetett Dollira. - Mondd meg őszintén, Dolli, nem haragszik reám?

- Hogy haragszik-e? Nem! - szólott Alexandrovna Darja mosolyogva.

- De gyűlöl, megvet?

- Óh dehogy! De hát tudod, az olyasmit nem igen lehet megbocsátani.

- Az már igaz, - mondotta Anna s elfordúlván, kipillantott a nyitott ablakon. - De én nem voltam hibás. Ki volt hát a hibás? Mit tesz az, hogy hibás? Hát lehetett ez másként? Nos, mit gondolsz? Lehetséges lett volna az, hogy te ne légy a Sztiva felesége?

- Igazán nem tudom. De mondd csak...

- Jó, jó, de még nem végeztünk Kitivel. Boldog? Azt mondják, hogy Levin nagyon derék ember.

- Az kevés, hogy derék. Nálánál jobb embert igazán nem ösmerek.

- Jaj, mennyire örülök! Igazán örülök! Az tehát kevés, hogy derék ember, - ismételte.

Dolli elmosolyodott.

- De beszélj valamit magadról. Hosszú beszédem volna veled. Már beszéltünk is... - Dolli nem tudta, hogy' nevezze őt. Grófnak is, Kirillovics Alexejnek is restelte őt nevezni.

- Alexejjel, - segítette ki Anna, - tudom, hogy beszélgettetek együtt. De én kereken meg akartalak kérdezni, mit tartasz felőlem, az én életemről?

- Hogy' feleljek erre olyan hirtelen? Igazán mondom, nem tudom.

- No nem, azért csak mondd meg... Hiszen látod az életemet. De ne feledd, hogy nyáron látsz bennünket, a mikor te jöttél, s mi nem vagyunk egyedül... De mi már kora tavaszszal idejöttünk s teljesen egyedül éltünk és fogunk is élni, a minél jobbat én nem is kívánok. Képzeld el aztán azt is, hogy én magam vagyok, ő nélküle, teljesen magam, ez is el fog következni... Mindenből látom, hogy az gyakran fog ismétlődni, hogy ő az ideje felét nem fogja itthon tölteni, - mondotta s fölkelt, majd meg odaült Dolli mellé. - Természetesen, - szakította félbe Dollit, a ki felelni akart, - természetesen erőszakkal nem tartom őt vissza. Egyáltalában nem tartóztatom. Mostanában vannak a lóversenyek, az ő lovai is futnak, el fog menni. Nagyon örülök rajta. De gondolkozzál csak rajtam, az én helyzetemen... Mit szóljon az ember ehhez! - Elmosolyodott. - Tehát miről is beszélt ő veled?

- Arról beszélt, a miről én magam is beszélni akarok, s így könnyen lehetek az ő ügyvédje: arról, nincs-e meg a lehetősége, nem volna-e lehetséges... - Alexandrovna Darja megakadt, - a te helyzeteden változtatni, javítani... Te tudod, hogy' gondolkozom én erről... De azért mégis, ha lehetséges volna, férjhez kellene menned...

- Szóval a válás? - mondotta Anna. - Azt tudod, hogy az egyetlen nő, a ki Pétervárról eljött hozzám, Tverszkája Betszi volt? Hiszen ismered? Au fond c'est la femme la plus dépravée qui existe. Viszonya volt Tuskevicscsel s a legalávalóbb módon csalta az urát. Még ő is azt mondta, hogy tudni sem akar rólam, míg nem lesz törvényessé a helyzetem. Ne gondold, hogy ő hozzá akarlak hasonlítani... Ösmerlek téged, édesem. De önkéntelenül eszembe jutott... Nos, hát mit mondott néked? - ismételte.

- Azt mondta, hogy szenved miattad és maga miatt. Talán azt mondod erre, hogy ez önzés; igaz, de olyan természetes és nemes önzés! Először is törvényesíteni szeretné a leányát, az uraddá akar lenni s azt akarja, hogy joga legyen hozzád.

- Ugyan melyik az a feleség, melyik az a cseléd, a ki addig a fokig rab lehet, mint az én helyzetemben? - szólt közbe sötéten.

- A fő az, hogy ő mit akar... azt akarja, hogy te ne szenvedj.

- Az lehetetlen! Nos és?

- És, a mi nagyon természetes, azt akarja, hogy legyen nevök a gyermekeiteknek.

- Miféle gyermekeinknek? - kérdezte Anna rá se pillantva Dollira s összeránczolván a homlokát.

- Annának és a következőknek...

- Ez iránt teljesen nyugodt lehet, nekem nem lesz több gyermekem.

- Hogy' mondhatod azt, hogy nem lesz?

- Nem lesz, mert nem akarom, hogy legyen.

És Anna, minden izgatottsága mellett is elmosolyodott, mikor Dolli arczán a kíváncsiság, a csodálkozás és a réműlet naiv kifejezését megpillantotta.

- Az orvos mondta, a betegségem után...

. . . . . .

- Lehetetlen! - szólott Dolli, tágra nyitott szemekkel. Egyike volt ez rá nézve azoknak a fölfedezéseknek, a melyeknek a következményei és eredményei olyan óriásiak, hogy az első pillanatra az ember csak azt érzi, hogy képtelen az egészet elképzelni, de hogy még sokszor és sokat fog róla gondolkozni.

Ez a fölfedezés, mely egyszeriben fölvilágosította őt mindazok iránt az annakelőtte megfoghatatlanoknak látszó családok iránt, a melyeknek csak egy vagy két gyermekük volt, annyi gondolatot, képzeletet és ellentétes érzelmet keltett benne, hogy semmit se tudott szólni, s csak tágra nyitott szemekkel, csodálkozva nézett Annára. Ő maga is ugyanerről ábrándozott, de most, hogy megtudta, hogy lehetséges, megrémült tőle. Érezte, hogy ez egy nagyon bonyolúlt kérdésnek rendkívül egyszerű megoldása.

- N'est ce pas immoral? - kérdezte rövid hallgatás után.

- Mért? Csak gondold meg, két dolog közt van választásom: vagy áldott állapotban, tehát beteg vagyok, vagy pedig pajtása vagyok az uramnak, már annak, a ki annyi, mintha az uram volna, - mondotta Anna szándékosan felületes és könnyelmű hangon.

- No persze... persze, - szólott Alexandrovna Darja, a mint ugyanazokat az érveket hallotta, a melyeket ő maga is felhozott, de a melyeket már korántsem talált olyan meggyőzőknek, mint annakelőtte.

- Nálad, vagy másoknál, - mondotta Anna, mintegy kitalálva Dolli gondolatait, - még foroghat fönn kétség, de nálam... Csak gondold meg, én nem vagyok a felesége; ő szeret engem, addig, a meddig. S vajon mivel tartsam ébren irántam való szerelmét, ha nem ezzel?

Maga elé nyújtotta fehér kezét.

Mint az izgalom perczeiben lenni szokott, Alexandrovna Darja fejében szokatlan gyorsasággal torlódtak össze a gondolatok és a visszaemlékezések. „Én, - gondolta magában, - nem kötöm le Sztivát; elment tőlem másokhoz, és az az első, a ki miatt engem cserben hagyott, nem tudta őt lekötni azzal, hogy mindig szép és vídám volt. Azt is elhagyta s másokat keresett. S Anna most ezzel akarja Vronszkij grófot magához bilincselni és lekötve tartani? Ha ő csak ezt akarja, akkor fog tudni találni ruhákat és viselkedést, a melyek még vonzóbbak és vídámabbak. S bármily fehérek és gyönyörűek legyenek is meztelen karjai, bármily szépek

telt idomai és fekete haja közül kivillanó tüzes arcza, fog ő találni még szebbeket, a mint hogy keres és talál is az én útálatos, szánalomraméltó és mégis kedves uram."

Dolli semmit se felelt, csak fölsóhajtott. Anna észrevette ezt a sóhajtást, mely azt mutatta, hogy nem ért vele egyet, és folytatta. Voltak még készletben olyan nyomós érvei, a melyekre lehetetlen volt megfelelni.

- Te azt mondod, hogy ez nem szép? De csak meg kell fontolni jól, - folytatta. - Megfeledkezel az én helyzetemről. Hogy' kívánhassak én gyermekeket? Nem beszélek a szenvedésekről, hiszen nem félek tőlük. De gondold meg, kik lesznek az én gyermekeim? Szerencsétlenek, a kik idegen nevet fognak viselni. Már a születésük révén olyan helyzetbe kerülnek, hogy szégyenkezniök kell az anyjuk, az apjuk és a születésük miatt.

- De hiszen éppen ezért volna szükség a válásra.

De Anna nem hallgatott rá. Mindazokat az érveket el akarta mondani, a melyekkel oly sokszor sikerült magát meggyőznie.

- Miért adatott nékem az ész, ha nem használom föl arra, hogy ne hozzak a világra szerencsétleneket?

Rápillantott Dollira, de be se várván a választ, folytatta:

- Teljes világéletemben bűnösnek érezném magamat ezek előtt a boldogtalan gyermekek előtt, - mondotta. - Ha nincsenek, akkor legalább nem boldogtalanok, ha pedig boldogtalanok, akkor ennek egyedül csak magam vagyok az oka.

Ezek mind ugyanazok az érvek voltak, a melyeket Alexandrovna Darja is fölhozott maga előtt; de most, hogy hallotta, nem értette őket. „Hogy' lehessen az ember bűnös olyanokkal szemben, a kik nincsenek is?" - gondolta magában. És egyszerre egy ötlete támadt: vajon képzelhető-e olyan eset, hogy az ő kedvenczére, Grisára nézve jobb volna, ha nem is lenne a világon? S ez a gondolat olyan furcsának, olyan vadnak tűnt föl előtte, hogy megcsóválta a fejét, hogy szétkergesse ezeknek az őrült gondolatoknak kavargó tömegét.

- Nem, én nem tudom, de ez valahogy nem szép, - mondotta, az undor kifejezésével az arczán.

- Jó, de ne feledd, ki vagy te, és ki vagyok én?... És ezen kívül, - tette hozzá Anna, a ki érveinek a gazdagsága és Dolli érveinek a fogyatékossága ellenére is, mintha maga is belátta volna, hogy ez nem szép, - ne feledd azt, a mi a legfőbb, hogy én most nem vagyok abban a helyzetben, mint te. Terád nézve így áll a kérdés: akarod-e, hogy ne legyenek többé gyermekeid, én rám nézve pedig: akarom-e, hogy legyenek. És ez nagy különbség. Azt csak belátod, hogy én, az én helyzetemben, ezt nem kívánhatom.

Alexandrovna Darja nem felelt. Egyszerre megérezte, hogy máris annyira eltávolodott Annától, hogy vannak köztük kérdések, a melyekben soha se fognak egyet érteni, s a melyekről jobb, ha nem is beszélnek.

XXIV.

- De így annál inkább rendezned kell a helyzetet, ha lehetséges, - mondotta Dolli.

- Igen, ha lehetséges, - felelt Anna, egyszerre egészen más, halk és szomorú hangon.

- Talán bizony lehetetlen a válás? Nekem azt mondták, hogy az uradnak nincs ellenére.

- Dolli, nem akarok erről beszélni.

- Hát ne beszéljünk, - mondotta Alexandrovna Darja szaporán, észrevévén Anna arczán a szenvedés kifejezését. - Én csak azt tudom, hogy te nagyon is sötéten látsz.

- Én? Legkevésbbé sem. Nagyon jókedvű és elégedett vagyok. Láttad, je fais des passions. Vjeszlovszkij...

- Az igazat bevallva, nekem nem igen tetszett Vjeszlovszkij modora, - szólott Alexandrovna Darja, másra akarván terelni a szót.

- Eh, legkevésbbé sem! Ez csak csiklandozza Alexejt, ennyi az egész; ő pedig valóságos gyerek, s teljesen a kezeim közt van; tudod, azt teszek vele, a mit akarok. Akár a te Grisád... Dolli! - fordított egyszerre a beszédén, - te azt mondod, hogy én sötéten látok. Te ezt nem értheted. Ez túlságosan rettenetes. Én iparkodom egyáltaljában nem is látni.

- Pedig nekem úgy tetszik, hogy kell. Mindent meg kell tenni, a mit lehet.

- De hát mi az, a mit lehet? Semmi. Te azt mondod, menjek férjhez Alexejhez, s azt állítod, hogy én erre nem is gondolok. *Én*, nem gondolok erre?!! - ismételte és pirosság futotta el az arczát. Fölkelt, kidüllesztette a mellét, mélyen fölsóhajtott s az ő könnyed lépteivel föl és alá kezdett járni a szobában, csak olykor állapodván meg egy-egy pillanatra. - Én nem gondolok? Nincs a napnak órája, a melyben ne gondolnék, és ne tennék magamnak szemrehányást azért, hogy gondolok... mert ezek a gondolatok az őrületbe kergetik az embert. Az őrületbe, - ismételte. - A mikor erre gondolok, morphium nélkül már képtelen vagyok elaludni. De jól van. Beszéljünk nyugodtan. Azt mondják, - váljak. Először is, *ő* - nem egyezik bele. *Ő* most Ivanovna Lidia grófné befolyása alatt áll.

Alexandrovna Darja egyszerre kihúzván magát a székében, részvétteljes és szenvedő arczczal forgatta a fejét a föl és alá járó Anna után.

- Meg kell próbálni, - mondotta halkan.

- Tegyük föl, hogy megpróbálom. Mit jelent ez? - szólott, nyilván már ezerszer átgondolván és apróra ismervén ezt a gondolatot. - Ez azt jelenti, hogy nekem, a ki őt gyűlölöm, de azért magamat vele szemben mégis bűnösnek ismerem, - s őt nagylelkűnek tartom, - meg kell alázznom magamat előtte és írnom kell neki... De tegyük föl, hogy erőt veszek magamon és ezt is megteszem. Vagy sértő, vagy beleegyező választ kapok. Ám jó, megkapom a beleegyezését... - Anna akkor éppen a szalon egy távoli szögletében volt, ott megállott és valamit babrált a függönyön. - Megkapom a beleegyezést, és a fi... fiam? Őt nem fogják átengedni nekem. Fel fog nőni az apjánál, a kit én elhagytam, és meg fog engem vetni. Értsd meg, hogy én csak két lényt szeretek a világon, azt hiszem, mindkettőt egyformán, de magamnál mindenesetre jobban: Szerjozsát és Alexejt.

Kilépett a szoba közepére, megállott Dolli előtt s mindkét kezét a keblére nyomta. Fehér hálóköntösében különösen nagynak és szélesnek látszott az alakja. Lehajtotta a fejét s csillogó, nedves szemeivel lopva rápillantott a kis, sovány, foltozott ruhaderékban és hálófejkötőjében szinte szánalmas és egész testében remegő Dollira.

- Csak ezt a két lényt szeretem, és egyik a másikat kizárja. Nem tudom őket egyesíteni, pedig ez az egy az, a mire szükségem volna. Ha ez nincs meg, akkor mindegy minden. Minden, minden mindegy. Valahogy' csak fog végződni, s azért nem szeretek erről beszélni. Így hát ne tégy nekem szemrehányást és ne ítélj el semmiért. Te a te tisztaságodban meg se tudod érteni mindazt, a mit én szenvedek.

Odament Dollihoz, leült mellé, s bűnbánóan a szeme közé nézve megfogta a kezét.

- Mit gondolsz? Mit gondolsz felőlem? Csak meg ne vess. Erre nem szolgáltam rá. Én egyszerűen szerencsétlen vagyok. Ha valaki szerencsétlen, én igazán az vagyok, - mondotta, s elfordulva tőle, sírva fakadt.

Egyedül maradván, Dolli imádkozott és lefeküdt. Egész lelkéből sajnálta Annát, mialatt beszélgetett vele; de most képtelen volt rábírni magát, hogy rágondoljon. Az otthonának, gyermekeinek az emléke, valami különös, egészen új bájjal, valami új ragyogással bukkant föl a képzeletében. Ez az ő világa most olyan drágának, olyan kedvesnek tűnt föl előtte, hogy semmi szín alatt sem akart fölöslegesen akár csak egy napot is távol tölteni tőle, s elhatározta, hogy holnap föltétlenül hazamegy.

Anna ezalatt, visszatérvén a szobájába, fogta az üvegcsét, kicseppentett pár csöppet abból az orvosságból, melynek leglényegesebb része morphium volt, és miután megitta, mozdulatlanúl ült egy darabig, majd teljesen megnyugodva és derűlt hangulatban ment be a hálószobájába.

Mikor a hálószobába lépett, Vronszkij figyelmesen nézett rá. Kereste rajta annak a beszélgetésnek a nyomait, a melynek, mert oly sokáig volt Dolli szobájában, jól tudta, hogy meg kellett volt történni köztük. De elfojtott izgalomról tanúskodó és valamit titkoló arczkifejezésében nem talált egyebet, mint azt a már ösmert szépséget, mely azért mégis elbűvölte őt, ennek az öntudatát, és azt a vágyat, hogy ezzel képes legyen rá hatni. Nem akarta tőle megkérdezni, hogy miről beszéltek, de remélte, hogy magától is elmondja majd neki. De Anna csak ennyit mondott:

- Örülök, hogy Dolli tetszik neked. Úgy-e?

- De hiszen én már ösmerem régen. Úgy tetszik, áldott jó teremtés, mais excessivement terre-à-terre. De azért mégis nagyon örültem neki.

Megfogta Anna kezét és kérdő pillantással nézett a szemébe.

Anna ezt a pillantást félremagyarázta, és elmosolyodott.

Másnap reggel Dolli, a háziak minden tartóztatása ellenére is, nagyban készülődött az elutazásra. Levin kocsisa az ő ócska kaftánjában és félig-meddig fuvaroskalapjában, a más-más színű lovakkal s az össze-vissza toldott-foldott ernyőjű kocsival hamarosan és elszántan hajtott be a homokkal behintett, födött kapualjba.

A Varvara herczegnőtől s a férfiaktól való búcsúzás kellemetlen volt Alexandrovna Darjának. Bár csak egy napot töltött ott, ő is, a háziak is érezték, hogy sehogy' sem illenek össze és jobb, ha nem is közelednek egymáshoz. Egyedül Anna volt szomorú. Tudta, hogy Dolli elutazásával most már senki se fogja többé fölpiszkálni benne azokat az érzelmeket, a melyek ennek a találkozásnak a révén föltámadtak benne. Fölkavarni ezeket az érzelmeket fájdalmas volt neki; de azért tudta, hogy ez volt az ő lelkének a jobbik része, s hogy ez a rész a mellett az élet mellett, a melyet folytatott, hamarosan be fog gyepesedni.

A szabadba érve, Alexandrovna Darján a megkönnyebbülés érzése vett erőt, és szerette volna megkérdezni az embereitől, hogy' tetszett nekik Vronszkijnál, a mikor egyszerre Filipp, a kocsis, magától is megszólalt:

- Gazdagnak ugyan gazdagok, de azért mindössze három véka zabot adtak. Akár a csirkék is tisztára fölszedegethették volna. Három véka, hát mi az? Egy fogra való. Most a zab a korcsmárosoknál negyvenöt kopejk. Bezzeg nálunk adnak a vendégnek annyit, a mennyit csak megeszik.

- Fukar egy uraság, - tódította az írnok.

- Nos, és a lovai tetszettek? - kérdezte Dolli.

- A lovai, - az már valami. Az étel is jó. De olyan unalmasnak látszott nekem, Alexandrovna Darja, nem is tudom, hogy' mondjam, - szólott, felé fordítván jóságos, piros ábrázatát.

- No, énnekem is. Estére hazaérünk, vajon?

- Haza kell érnünk.

Mikor Alexandrovna Darja hazaérkezett és valamennyiüket jól és különösen kedveseknek találta, nagy élénkséggel kezdett beszélni a kirándulásáról, arról, milyen szívesen fogadták, Vronszkijék fényűzéséről és jó ízléséről tanúskodó életmódjukról, a bemutatkozásokról, és nem engedte senkinek, hogy csak egy szót is szóljon ellenük.

- Ösmerni kell Annát és Vronszkijt, - én most jobban megösmertem őket, - hogy az ember lássa, mennyire kedvesek és szeretetreméltóak, - mondotta most már teljesen őszintén, megfeledkezvén az elégedetlenségnek és a kényelmetlenségnek arról a határozatlan érzéséről, mely ott erőt vett rajta.

XXV.

Vronszkij és Anna változatlan körülmények közt, s a nélkül, hogy a válás érdekében csak egyetlen lépést is tettek volna, az egész nyarat és az ősz egy részét is falun töltötték. Megállapodás volt közöttük, hogy nem mennek sehová; de minél tovább voltak ott, különösen ősz felé, és mikor nem voltak vendégeik, annál inkább érezték, hogy ezt az életet nem tudják elviselni, s hogy változtatni kell rajta.

Látszólag olyan volt az életük, hogy már kívánni se lehetett jobbat: teljes jólétben, bőségben éltek, egészségesek voltak, volt gyermekük és mindkettőjüknek volt foglalkozásuk. Anna, a mikor nem voltak vendégei, sokat foglalkozott magával és nagyon sokat olvasott, regényeket meg komoly könyveket, a melyek akkor éppen divatban voltak. Megrendelte mindazokat a könyveket, a melyekről dícsérettel emlékeztek meg azok a külföldi lapok és folyóíratok, a melyeket járattak, s azzal a különös figyelemmel olvasta azokat, a melyre az ember csak a magányban szokott képes lenni. Ezenkívül könyvekből és szaklapokból tanulmányozta mindazokat a kérdéseket, a melyekkel Vronszkij foglalkozott, úgy, hogy nem egyszer Vronszkij maga is, hol gazdasági, hol építészeti, sőt olykor még lótenyésztési és sport-kérdésekben is őhozzá fordúlt. Ilyenkor elcsodálkozott a tudásán, az emlékezőtehetségén, s eleinte még kételkedvén, bizonyítást is kívánt tőle; és Anna a könyvekben megtalálta azt, a mit Vronszkij kérdezett tőle, és megmutatta neki.

A kórház építése is foglalkoztatta. Nemcsak hogy segédkezett benne, de sokat maga intézett el és maga is eszelt ki. De a legfőbb gondja mégis csak ő maga volt, - ő maga, hogy mennyire drága ő Vronszkijnak, és mennyire képes neki mindent pótolni, a mit érette elhagyott. Vronszkij megbecsülte Annának ezt az egyetlen életczéljává lett óhajtását, azt, hogy ne csak tessék, hanem szolgálatára is legyen neki, de egyúttal némileg terhére is volt a szerelemnek ez a hálója, a melylyel őt bekeríteni akarta. Minél inkább múlt az idő s minél gyakrabban észrevette, hogy ebbe a hálóba belegabalyodik, annál inkább szeretett volna belőle, ha nem is szabadúlni, de legalább megpróbálni, vajon nem korlátozza-e a szabadságát. Ha nem élt volna benne a szabadságnak ez a folyton fokozódó vágya, ha nem lettek volna mindannyiszor nagy jelenetek, a mikor be kellett mennie a városba, gyűlésekre, versenyekre, akkor Vronszkij teljesen meg lett volna az életével elégedve. Az a szerep, a melyet magának kiválasztott, a gazdag földesúr szerepe, a kikből az orosz arisztokráczia magvának kellett volna állania, nemcsak hogy megfelelt az ízlésének, de most, hogy vagy egy félesztendőt átélt benne, folyton fokozódó örömet is szerzett neki. És a munkája is, mely mind jobban foglalkoztatta és

vonzotta, pompásan ment. Mindama nagy kiadások ellenére is, a melyekbe a kórháza, a gépei, Svájczból hozatott tehenei és más egyebek kerültek neki, meg volt győződve, hogy nem ejtettek csorbát a vagyonán, sőt gyarapították. Ott, a hol jövedelemről, erdők, gabona, gyapjú eladásáról vagy földek bérbeadásáról volt szó, Vronszkij erős és kemény volt, mint a kova, és meg tudott maradni az árai mellett. A nagy gazdaság dolgaiban, ezen a birtokán is, a többieken is, a legegyszerűbb és legkevésbbé koczkázatos elveket követte, s a legaprólékosabb gazdasági kérdésekben is a lehető legóvatosabb és legtakarékosabb volt. Mindazon ravaszság és ügyesség ellenére is, a melylyel német intézője őt mindenféle vásárlásokba bele akarta vinni, és úgy állította föl minden számadását, hogy eleinte sokkal több kellett, s később, mikor a dolgot megfontolta, kisült, hogy ugyanazt olcsóbban is meg lehetett csinálni, s még hozzá a nyereséget azonnal meg lehetett kapni, Vronszkij még sem engedett neki. Meghallgatta, jól kikérdezte, de csak olyankor adott neki igazat, ha az, a mit be kellett szerezni vagy rendezni, valami teljesen új és Oroszországban ösmeretlen dolog volt, s alkalmasnak látszott arra, hogy bámulatot keltsen. Ezenkívül nagyobb kiadásokra csak akkor szánta rá magát, a mikor fölösleges pénze volt, és ha már rászánta magát, érdeklődött a legapróbb részletek iránt is, és ragaszkodott ahhoz, hogy pénzéért a lehető legjobbat kapja. Úgy, hogy már abból, a hogy' a dolgokat intézte, nyilvánvaló volt, hogy a vagyonát nem csökkentette, hanem gyarapította.

A Kasinszkij-kormányzóságban, a melyben Vronszkij, Szvijazsszkij, Koznysev, Oblonszkij és részben Levin birtokai voltak, október hónapban voltak a nemesi választások.

Ezek a választások sok körülménynél, de különösen a bennük résztvevő személyeknél fogva a közfigyelmet is magukra vonták. Sokat beszéltek róluk és nagyban készülődtek rájuk. Még olyanok is, a kik Péterváron, Moszkvában, sőt külföldön laktak és a választásokban soha még részt nem vettek, ezekre a választásokra hazajöttek.

Vronszkij már rég megígérte Szvijazsszkij-nak, hogy szintén elmegy.

A választások előtt Szvijazsszkij, a ki gyakran eljárt Vozdvizsenszkoje-ba, eljött Vronszkijért. Az ezt megelőző napon Vronszkij és Anna már csaknem összezördültek ezen a tervezett útazáson. Éppen a legunalmasabb és faluhelyen a legterhesebb őszi idő volt, és Vronszkij, készülődvén a küzdelemre, olyan komoly és hideg hangon, a mint Annával azelőtt soha sem beszélt, bejelentette neki, hogy elútazik. De legnagyobb meglepetésére, Anna ezt a hírt nagyon nyugodtan fogadta, s csak annyit kérdezett tőle, hogy mikor jön vissza. Vronszkij, nem értvén ezt a nyugalmat, fürkésző pillantással nézte őt. Anna erre a pillantásra elmosolyodott. Vronszkij ösmerte már azt a tulajdonságát, hogy teljesen be tud gombolkozni, s azt is tudta, hogy ezt csakis olyankor szokta tenni, a mikor elszánta magát valamire, a nélkül, hogy a terveit vele közölte volna. Ettől pedig félt; de annyira szerette volna a szokásos jelenetet kikerűlni, hogy úgy tett, mintha tényleg megbízott volna abban, a miben szeretett volna megbízni, - az okosságában, sőt részben tán őszintén meg is bízott benne.

- Remélem, nem fogsz unatkozni?

- Remélem, - felelt Anna. - Tegnap kaptam Gautier-től egy ládára való könyvet. Nem, nem fogok unatkozni.

„Meg akar maradni ebben a hangnemben, annál jobb", - gondolta magában Vronszkij, - „különben mindig egy és ugyanaz volna."

És így a nélkül, hogy őt őszinte megnyilatkozásra próbálta volna bírni, elutazott a választásokra. Viszonyuk kezdete óta ez volt az első eset, hogy elvált tőle a nélkül, hogy teljesen tisztába jött volna vele. Ez egyrészről nyugtalanította, de másrészről úgy találta, hogy így még tán jobb. Eleinte, mint most is, kissé tán homályos, titokzatos lesz a dolog, de később majd megszokja. Annyi bizonyos, hogy föláldozhatok neki mindent, csak férfiúi függetlenségemet nem, - gondolta magában.

XXVI.

Szeptemberben Levin, Kiti lebetegedésére átköltözött Moszkvába. Már egy hónap óta élt teljes tétlenségben Moszkvában, mikor Ivánovics Szergej, a kinek szintén volt birtoka a Kasinszkij kormányzóságban s a ki nagyban érdeklődött a küszöbön álló választások iránt, fölkerekedett, hogy elutazzék a választás színhelyére. Hívta magával az öcscsét is, a kinek a szeljevneszkij kerület révén szintén volt választói jogosultsága. De ezenkívül külföldön élő nővére érdekében is volt valami rendkívül fontos dolga Kasino-ban a gyámhatóságnál, és valami járadék fölvétele ügyében.

Levin még mindig habozott, de Kiti látva, hogy Moszkvában mennyire unatkozik, megpróbálta őt rávenni az utazásra, s a tudtán kívül meg is rendelt számára egy nemesi egyenruhát, mely nyolczvan rúblbe került. S ez a nyolczvan rúbl, melyet az egyenruháért kifizettek, volt a legfőbb ok, mely Levint az elutazásra indította, s így el is ment Kasinoba.

Levin már hatodik napja volt Kasinoban, s naponta eljárt a gyülésekre, e mellett a nővére ügyében is szorgoskodott, a melyet még mindig sehogy se tudott dűlőre juttatni. A vezetőemberek mind a választásokkal voltak elfoglalva s így még azt a rendkívül egyszerü ügyet se tudta elintézni, mely a gyámhatóságtól függött. A másik dolog, a járadék fölvétele, szintén akadályokba ütközött. A zárlat megszüntetése érdekében folytatott hosszas utánjárás után, a pénz készen állott a folyósításra; de a jegyző, egy rendkívül szolgálatkész ember nem adhatta ki a szelvényeket, mert az elnök aláírása kellett hozzá; az elnök pedig, a nélkül, hogy az állásáról lemondott volna, mindig az üléseken volt. Mindez a sok utánjárás és lótás-futás, az érintkezés azokkal a nagyon derék és jó emberekkel, a kik teljes mértékben megértették az ő kellemetlen helyzetét, de segíteni nem tudtak rajta, mind ez a sok eredménytelen izgalom, gyötrelmes érzést keltettek Levinben, mely ahhoz a tehetetlenséghez volt hasonló, melyet az ember álmában érez, mikor testi erőt akar kifejteni. Ezt sokszor érezte, még akkor is, mikor legbizalmasabb ügyvédjével beszélt. Ez az ügyvéd pedig minden lehetőt elkövetett és minden erejét megfeszítette, hogy Levint a bajból kirántsa. - Próbálja meg, - mondotta nem egyszer, - menjen el ide és ide, - s egész tervet csinált, hogy' játssza ki ezt a gonosz végzetet, mely mindennek az útjában állt. De legott hozzá tette: - pedig még se fogják kiadni; de azért próbálja meg. - És Levin megpróbálta, járt-kelt szüntelenül. Mindannyian jók és szeretetreméltóak voltak, de kisült, hogy a végén megint csak fölbukkant a legyőzöttnek hitt akadály, és megint elzárta az utat előtte. Különösen bántó volt az, hogy Levin sehogy' se tudta kisütni, kivel kell voltaképpen küzdenie, s ki az, a kinek abból, hogy ő nem képes a dolgának a végére járni, haszna van. Ezt, úgy látszott, nem tudta senki, még az ügyvédje sem. Ha Levin ezt megtudhatta volna, mint a hogy' tudta, hogy a vasúti pénztárhoz nem juthat el másként, mint ha beáll a sorba, úgy nem bántotta s nem bosszantotta volna a dolog; de azokról az akadályokról, a melyekkel ebben az ügyben találkozott, senki se tudta megmondani neki, hogy mért vannak a világon.

De Levin, a mióta nős volt, nagyon megváltozott; türelmes volt, s ha nem értette, mért van minden úgy, a mint van, úgy okoskodott, hogy nem ösmervén mindent, nem mondhat ítéletet, s hogy alkalmasint így kell lenni, s iparkodott nem jönni ki a sodrából.

Most, hogy jelen volt a választásokon, sőt részt is vett azokban, szintén iparkodott nem mondani ítéletet nem veszekedni, hanem a mennyire lehetséges, megérteni az ügyet, a melylyel oly nagy komolysággal és odaadással foglalkoztak általa tisztelt, derék és becsületes emberek. Levin előtt azóta, hogy megnősült, az életnek annyi víg és komoly oldala tárúlt föl, a melyeket annakelőtte a velük szemben való könnyelmü állásfoglalás révén jelentékteleneknek tartott, hogy most a választásoknak is komoly jelentőségét föltételezte és kereste.

Ivánovics Szergej fölvilágosította őt a választások alkalmával tervezett átalakulások czélja és jelentősége felől. A kormányzósági elnök, a kinek a kezeibe a törvény szerint oly sok fontos társadalmi föladat, a gyámügy, (ugyanaz, a mely miatt Levinnek most annyi baja volt), a nemességi pénzek óriási összegei, a nő, férfi- és katonai gymnasiumok, az új rendszer szerint való népnevelés és végül a zemsztvo ügyei voltak letéve, a kormányzósági elnök, Sznetkov, a régi ívású nemesek közül való volt, a ki óriási vagyonnak hágott a nyakára, e mellett jó és a maga nemében becsületes ember volt, de egyáltaljában nem tudta az újkor követelményeit megérteni. Mindenben és mindenkor a nemesség pártjára állott, egyenesen útját állotta a népnevelés terjedésének, és a zemsztvot, mely oly óriási jelentőségre lett volna hivatva, rendi jellegűvé tette. Szükség volt tehát rá, hogy egy teljesen új, friss, a kor színvonalán álló és tevékeny embert állítsanak a helyére, és úgy vezessék az ügyeket, hogy a nemességnek, ne mint nemességnek, hanem mint a zemsztvo egyik alkotó-elemének adott jogok révén érvényesítsék az önkormányzatnak mindazokat az előnyeit, a melyek csak érvényesíthetők voltak. A gazdag kasinoi kormányzóságban, mely a többi kormányzóságokat mindenkor és mindenben megelőzte, most olyan erők verődtek össze, hogy ha ott az ügykezelés úgy ment volna, a mint kell, követendő példáúl szolgálhatott volna nemcsak a többi kormányzóságokra, hanem egész Oroszországra nézve. S azért volt a dolognak oly nagy jelentősége. A kormányzóság elnöki székébe Sznetkov helyébe vagy Szvijazsszkijt, vagy még inkább Nevjadovszkijt, egy volt tanárt és Ivánovics Szergej jó barátját akarták odaültetni, a ki rendkívül okos ember volt.

A gyűlést a kormányzó nyitotta meg s beszédet intézett a nemesekhez, a melyben hangsúlyozta, hogy a tisztikart ne személyes rokonszenv, hanem az érdemek alapján és a haza javának a szem előtt tartásával válasszák meg, s annak a reményének is kifejezést adott, hogy a kasinoi előkelő nemesség, mint az eddigi választások alkalmával, most is szentül megteszi a kötelességét és igazolja az uralkodó föltétlen bizalmát.

A kormányzó, miután beszédét befejezte, kiment a teremből, s a nemesek nagy zajjal és élénkséggel, sőt egyesek valóságos lelkesedéssel követték és állották őt körül, mialatt a bundáját húzta, és szívélyesen társalgott a kormányzósági elnökkel. Levin, a ki mindent meg akart ösmerni és semmit sem akart elmulasztani, szintén ott állott a tömegben és hallotta, a mint a kormányzó így szólt: - Mondja meg, kérem, Ivanovna Máriának, hogy a feleségem nagyon sajnálja, hogy menedékházba megy. - Ezután a nemesek jó kedvvel vették a kabátjaikat és elmentek a templomba.

A templomban Levin a többiekkel együtt ég felé emelt kézzel s a főpap szavait ismételve, a legrettenetesebb esküvel megfogadta, hogy teljesíti mindazt, a mit a kormányzó tőlük vár. Az istentiszteletnek mindig nagy befolyása volt Levinre, s mikor ezeket a szavakat kimondta: „megcsókolom a keresztet” s visszanézett az öregeknek és fiataloknak a tömegére, a kik ugyanazt ismételték, megindúlás vett rajta erőt.

A második és harmadik napon a nemesi pénzek s a női gymnasiumok kérdése volt szőnyegen, a melynek, mint Ivánovics Szergej mondta, semmi fontossága sincs, és Levin a maga ügyes-bajos dolgaival lévén elfoglalva, ezen a két napon nem is volt jelen a tárgyalásokon. Negyedik napon a kormányzósági pénzek vizsgálata folyt a kormányzósági táblán. És ekkor ütközött meg először az új párt a régivel. Az a bizottság, a mely a vizsgálattal meg volt bízva, azt jelentette a közgyülésnek, hogy a pénzek hiánytalanúl megvannak. A kormányzósági elnök fölkelt, megköszönte a nemességnek a bizalmat és szinte könnyekre fakadt. A nemesek zajosan üdvözölték őt és szorongatták a kezét. Ekkor azonban Ivánovics Szergej pártjából fölállt egy nemes és elmondta, hogy ő azt hallotta, hogy a bizottság meg sem vizsgálta a szóban forgó összegeket, mert a vizsgálatot a kormányzósági elnökre nézve sértőnek tartotta. A bizottság egyik tagja ezt elég meggondolatlanúl meg is erősítette. Erre egy szokatlanúl kistermetű, látszólag nagyon fiatal, de rendkívül epés úriember kezdett beszélni, azt mondván,

hogy a kormányzósági elnöknek minden valószínűség szerint kellemes volna a rábízott összegekről számot adhatni, s hogy őt csak a bizottsági tagok túlzott tapintatossága fosztja meg ettől az erkölcsi elégtételtől. Erre a bizottság tagjai visszavonták nyilatkozatukat és Ivánovics Szergej elkezdte logikusan bizonyítgatni, hogy ki kell jelenteniök vagy azt, hogy az összegeket megvizsgálták, vagy azt, hogy nem vizsgálták meg, és részletesen kifejtette ezt a dilemmát. Ivánovics Szergejnek az ellenpárt egyik szószátyár tagja felelt. Majd Szvijazsszkij, utána pedig megint az az epés úriember beszélt. A vita sokáig elhúzódott, de semmi eredményre se vezetett. Levin csodálkozott rajta, hogy erről oly soká vitatkoztak, főképpen azért, mert mikor megkérdezte Ivánovics Szergejtől, vajon fölteszi-e, hogy a kérdéses összegek nincsenek meg, Ivánovics Szergej így felelt:

- Óh nem! ő becsületes ember. - De meg kellett végre ingatni a nemesség ügyének ezt a családias jellegű elintézési módját.

Ötödik napon választották meg a kerületi elüljárókat. Ez a nap egyes kerületekben elég viharos volt. A szeljoznevszkij kerületben szavazás nélkül egyhangulag Szvijazsszkijt választották meg, a ki az nap nagy ebédet adott.

XXVII.

A hetedik napra voltak kitűzve a kormányzósági választások. Úgy a nagy-, mint a kistermek zsúfolásig megteltek a legváltozatosabb egyenruhájú nemesekkel. Sokan éppen csak erre a napra érkeztek meg. Egymást rég nem látott ösmerősök, ki a Krimből, ki Pétervárról, ki külföldről, találkoztak a termekben. A kormányzósági táblán, az uralkodó arczképe alatt javában folyt a vita.

A nemesek, úgy a nagy-, mint a kisteremben táborokra szakadtak, s az ellenséges és bizalmatlan pillantásokból, az idegen emberek közeledtére elnémúló beszélgetésekből, valamint abból, hogy egyesek, egymással suttogva, még a legmesszebb folyosókra is visszahúzódtak, nyilvánvaló volt, hogy mindenik pártnak voltak titkai a másik előtt. Külső látszatra a nemesek élesen külön váltak két csoportra: az öregekre és a fiatalokra. Az öregek legnagyobbrészt vagy ócska és nyakig begombolt nemesi öltözetben, spádéval az oldalukon, kalpaggal a fejükön, vagy pedig saját külön elnyűtt tengerészeti, lovassági vagy gyalogsági egyenruháikban voltak. Egyenruháik régi divat szerint készültek s vállrojtokkal voltak díszítve; szemlátomást szűkek és kurták voltak, mintha viselőik kinőttek volna belőlük. A fiatalok ellenben vállban széles, hosszúderekú és kigombolt nemesi öltözetben, fehér mellényben, vagy az igazságügyminisztérium babérlevelekkel díszített feketegalléros egyenruhájában jelentek meg. Ugyancsak a fiatalokhoz csatlakoztak az udvari egyenruhák is, melyek a tömeget itt-ott tarkították.

De a fiatalokra és az öregekre való fölosztás nem vágott össze a pártokra való fölosztással. Levin megfigyelései szerint a fiatalok közül egyesek a régi párthoz tartoztak, viszont a legöregebb nemesek közül néhányan Szvijazsszkijval suttogtak, és szemlátomást lelkes hívei voltak az új pártnak.

Levin az övéinek egy csoportja mellett, a kisteremben állt, a hol dohányoztak és falatoztak, és hallgatta, hogy miről beszélnek, miközben elméjének minden erejét megfeszítette, hogy megértse, mit beszélnek. Ivánovics Szergej volt a központ, a ki körül a többiek csoportosúltak. Most éppen Szvijazsszkijt és Chlyusztovot, egy másik kerület elüljáróját hallgatta, a ki az ő pártjukhoz tartozott. Chlyusztov nem akarta Sznetkovot a kerülete nevében arra fölkérni, hogy a jelölést elfogadja, Szvijazsszkij pedig iparkodott őt erre rábeszélni, s ezt a tervet Ivánovics

Szergej is helyeselte. Levin nem értette, miért kellett az ellenséges pártnak éppen azt az elnököt, a kit ki akartak buktatni, a jelölés elfogadására fölkérni.

Arkágyevics Sztepán, a ki éppen az imént evett és ivott, illatos és szegélyes battiszt-kendőjével a száját törölgetve, oda lépett hozzájuk.

- Tartjuk magunkat, - mondotta mindkét pofaszakállát simogatva, - Ivánovics Szergej!

S a beszélgetésre ügyelvén, Szvijazsszkij nézetét támogatta.

- Elegendő egy kerület, de Szvijazsszkij már nyilvánvalóan ellenzék, - mondotta s szavait Levinen kívül mindenki megértette.

- Nos, Kosztya, te is itt vagy, úgy látszik te is hódolsz a divatnak? - tette hozzá Levinhez fordúlva s karonfogta őt. Levin örömest hódolt volna, de nem tudta, miről van szó, s a vitázóktól pár lépést félrevonúlva, ki is fejezte Arkágyevics Sztepán előtt abbeli csodálkozását, hogy miért kellett a kormányzósági elnököt fölkérni.

- O sancta simplicitas! - szólott Arkágyevics Sztepán s röviden és világosan elmondta Levinnek, miről van szó.

Ha a kormányzósági elnököt, úgy, mint a múlt választások alkalmával történt, minden kerület fölkérné a jelöltség elfogadására, akkor meg is választanák egyhangulag. Ezt kell hát megakadályozni. Most nyolcz kerület kész őt fölkérni; ha kettő nem kéri föl, akkor lehetséges, hogy Sznetkov nem fogadja el a jelölést. És akkor a régi párt másik jelöltet állíthat az övéi közül, és az egész számítás dugába dől. De ha egyedül csak Szvijazsszkij kerülete nem kéri őt föl, Sznetkovot azért jelölni fogják. Sőt meg is választják és szándékosan ráruházzák a tisztséget, úgy, hogy az ellenpárt számítása nem válik be, s majd ha a mi kerületünkből állítunk jelöltet, ők is erre fognak szavazni. Levin megértette, de nem egészen s még néhány kérdést akart tenni, mikor egyszerre valamennyien elkezdtek beszélni, zajongani, s a nagyterem felé vonúltak.

- Hát ez mi? Mit? Kit? - Bizalom? Miért? - Megtámadták. - Nem kell bizalom. - Flerovot nem engedik. - Azért, mert vizsgálat alatt van? - Akkor senkit se engedjenek. Ez alávalóság. - Törvényt! - hallotta Levin minden oldalról, s a többiekkel együtt, a kik mind iparkodtak valahová és attól tartottak, hogy elmulasztanak valamit, a nagyterem felé indúlt, s a nemesek közt tolongva közeledett a kormányzósági tábla felé, a hol a kormányzósági elnök, Szvijazsszkij és más kolomposok valamiről hevesen vitatkoztak.

XXVIII.

Levin meglehetősen távol állott. Egy hörögve és nehezen ziháló nemesember, meg egy másik, a ki folyton csikorgott vastag talpaival, állottak mellette s akadályozták őt abban, hogy tisztán halljon. A távolból csak az elnök lágy, majd az epés nemes rikácsoló és végül Szvijazsszkij hangját hallotta. A mennyire kivehette, egy törvényszakasznak, és különösen ezeknek a szavaknak: *a ki bírói vizsgálat alatt áll*, az értelmezése felől vitatkoztak.

A tömeg szétvált, hogy utat engedjen Ivanovics Szergejnek, a ki az asztal felé iparkodott. Ivanovics Szergej bevárván az epés nemes beszédének a végét, úgy nyilatkozott, hogy leghelyesebb volna a törvény vonatkozó szakaszához alkalmazkodni, és fölkérte a titkárt, hogy keresse meg ezt a szakaszt. A szakasz úgy intézkedett, hogy nézeteltérés esetén szavazásnak van helye.

Ivánovics Szergej fölolvasta a szakaszt és elkezdte az értelmét magyarázni, de ekkor egy magas, kövér, tagbaszakadt és festett bajuszú földbirtokos, a ki szűk egyenruhába volt

öltözve, melynek a gallérja hátúl szinte fölpeczkelte a nyakát, félbeszakította őt. Odalépett az asztalhoz s a gyűrűjével rácsapva, hangosan fölkiáltott:

- Szavazzunk! Az urnához! Nincs mit vitatkozni! Az urnához!

Erre egyszerre több hang is megszólalt s a gyűrűs, magas nemes mindjobban nekidühösödött és mind hangosabban ordított. De hogy mit mondott, azt nem lehetett kivenni.

Ugyanazt mondotta, a mit Ivánovics Szergej indítványozott; de nyilván őt is, meg az egész pártját is gyűlölte, s a gyűlöletnek ez az érzése hatotta át az egész pártot, és ugyanolyan, bár valamivel tisztességesebb, elkeseredés szülte ellenszegülést idézett föl a túloldalon is. Kiáltások hangzottak föl, s egy pillanatra összegabalyodott minden úgy, hogy a kormányzósági elnök kénytelen volt a zajongókat rendreutasítani.

- Szavazzunk, szavazzunk! A ki nemes ember, az megérti úgyis. - Mi a vérünket áldozzuk... Az uralkodó bizalma... Az elnök nem számít, ő nem teljhatalmu megbízott... De nem is arról van szó... Gyerünk az urnákhoz! Alávalóság!... - hangzottak minden oldalról a dühös és éktelen fölkiáltások, melyek engesztelhetetlen gyűlöletről tettek tanúságot. Levin éppenséggel nem értette, miről volt szó és elcsodálkozott azon a szenvedélyességen, a melylyel azt a kérdést tárgyalták, vajon szavazzanak-e, vagy sem a Flerov esetéről táplált vélemény fölött. Mint Ivánovics Szergej később fölvilágosította, megfeledkezett volt arról a syllogismusról, hogy a közjó érdekében meg kellett buktatni a kormányzósági elnököt; az elnök megbuktatásához pedig a szavazatok többségére volt szükség; a szavazatok többségét elérendő pedig, meg kellett adni Flerovnak a szavazati jogát; ahhoz végre, hogy Flerov szavazó jogosultsága elismertessék, tisztába kellett hozni a törvény vonatkozó szakaszának az értelmezését.

- Megeshetik, hogy egy szavazaton fordúl meg a dolog, aztán meg komolynak és következetesnek kell lenni, ha az ember a közügynek szolgálni akar, - fejezte be Ivánovics Szergej. De Levin erről megfeledkezett volt, s nehezére esett ezeket az általa tisztelt, derék embereket ilyen kellemetlen és gonosz fölhevűlésben látni. Hogy ettől a nyomasztó érzéstől megszabadúljon, nem várta be a vita végét s bement abba a terembe, a melyben a buffet körül őgyelgő pinczéreken kivül senki sem volt. Látván az edény törölgetésével, a tányérok és üvegek szétrakásával foglalatoskodó pinczéreket, s látván nyugodt, de élénk orczáikat, Levint váratlanúl a megkönnyebbülés érzése fogta el, mintha csak valami bűzös szobából a tiszta levegőre lépett volna ki. Elkezdett föl és alá járni és szinte élvezettel nézte a pinczéreket. Nagyon tetszett neki, amint egy szürkülő pofaszakállú pinczér mélységes megvetéssel a fiatalabbak iránt, a kik gúnyt űztek belőle, tanítgatta őket, hogy hogy' kell a szalvétákat összerakni. Levin éppen szóba akart állani az öreg pinczérrel, mikor a nemesi gyámhatóság titkára, egy éltesebb úr, a kinek az volt a különlegessége, hogy a kormányzóság minden nemes emberét névszerint ismerte, megzavarta.

- Legyen szíves, Dmitrics Konsztantin, - mondotta néki, - a bátyjaura keresi. Kezdődik a szavazás.

Levin belépett a terembe, kapott egy fehér golyót és a bátyja, Iványics Szergej mögött odalépett az asztalhoz, a mely mellett jelentőségteljes és gúnyos arczczal, a szakállát marokra fogva és szagolgatva állott Szvijazsszkij. Ivánovics Szergej beledugta a kezét az urnába, letette a golyóját, s átengedvén a helyét Levinnek, ottmaradt mellette. Levin odalépett, de teljesen megfeledkezvén róla, hogy mi a teendője és zavarba jövén, ezzel a kérdéssel fordúlt Ivánovics Szergejhez: - Hová tegyem? - Halkan kérdezte ezt, olyankor, a mikor beszélgettek a közelében, úgy, hogy azt remélte, hogy mások nem fogják a kérdést meghallani. De a beszélgetők elhallgattak és illetlen kérdését meghallották. Ivánovics Szergej összeránczolta a homlokát.

- Ez kiki meggyőződésének a dolga, - mondotta szigorúan.

Egyesek elmosolyodtak. Levin elpirúlt, szaporán bedugta kezét a terítő alá, s letette a golyót jobbfelől, miután a jobbkezében volt. Mikor már letette, eszébe jutott, hogy a balkezét is be kellett volna dugnia, s meg is tette, de már elkésve, s így még nagyobb zavarba jőve, gyorsan visszavonúlt a leghátulsó sarokba.

- Százhuszonhat szavazat van mellette! Kilenczvennyolcz ellene! - hangzott föl a titkár hangja. Utána kaczagás hallatszott: egy gomb és két dió is volt az urnában. A kérdéses nemesnek megadták a szavazati jogot, s az új párt győzött.

De a régi párt azért még nem tartotta magát legyőzöttnek. Levin hallotta, hogy Sznetkovot fölkérik a jelöltség elfogadására és látta, hogy egy sereg nemes körülvette az elnököt, a ki valamit beszélt. Levin közelebb lépett. Sznetkov a nemeseknek válaszolván, a nemesek bizalmáról és iránta való szeretetéről beszélt, a melyre nem méltó, mert minden érdeme a nemesség iránt való odaadásból áll, a melynek szolgálatának tizenkét esztendejét szentelte. Többször egymásután ismételte ezeket a szavakat: „Szolgáltam, a mennyire az erőm engedte, hittel és igazsággal, igen nagyra becsülöm önöket és köszönöm”, - itt a torkát szorongató könnyektől egyszerre megakadt és kiment a teremből. Vajon a vele szemben elkövetett igazságtalanság tudatából, a nemesség iránt való szeretetből, vagy annak a helyzetnek a feszültségéből származtak-e ezek a könnyek, a melyben ellenségektől körülvéve magát érezte, de annyi bizonyos, hogy az izgatottság tovább harapódzott, a nemesek legnagyobb részén megindulás vett erőt, és Levin is rokonszenvet kezdett érezni Sznetkov iránt.

Az ajtóban a kormányzósági elnök összeütközött Levinnel.

- Bocsánat, ezer bocsánat, kérem, - szólt hozzá, mint idegenhez; de mikor fölismerte Levint, bátortalanúl elmosolyodott. Levinnek úgy rémlett, hogy akart valamit mondani, de képtelen volt rá az izgatottságtól. Arczának és egész alakjának a kifejezése, a mint keresztekkel ékesített egyenruhájában s paszomántos, fehér nadrágjában sietve távozni akart, az üldözött vadat juttatta Levin eszébe, mely látja, hogy válságos a helyzet. A kormányzósági elnöknek ez az arczkifejezése különösen meghatotta Levint, mert hiszen csak tegnap járt nála, a lakásán, abban a bizonyos gyámhatósági ügyben, és látta őt a derék, családos ember egész magasztosságában. A nagy ház, a régi, családi bútorokkal; a nem kinyalt, valamelyest ütött-kopott, de azért tiszteletreméltó, öreg inasok, a kik nyilván még az egykori jobbágyok közül valók, s a kik nem cseréltek gazdát; a köpczös, jóságos feleség, csipkés főkötőben s egy török kendővel a vállán, s ölében csinos kis unokájával, leányának a leánykájával, egy fiatal fiú, hatodéves gymnasista, a ki akkor jött haza az iskolából, s üdvözölte az apját, miközben nagy kezét csókolgatta; a ház asszonyának meggyőző és gyöngéd szavai és mozdulatai, - mindez önkéntelen tiszteletet és rokonszenvet keltett tegnap benne. Most is meghatotta és szánalomra inditotta ez az öreg ember, s szeretett volna valami kellemeset mondani neki.

- Ön tehát megint a mi elnökünk lesz, - mondotta.

- Aligha, - felelt az elnök s ijedten nézett körül. - Kifáradtam, öreg vagyok már. Vannak nálamnál érdemesebbek és fiatalabbak. Hadd szolgáljanak most azok.

Ezt mondván, egy mellékajtón eltűnt.

Elkövetkezett a legünnepélyesebb pillanat. Legott kezdetét volt veendő a választás. Mindkét párt főkolomposai az ujjaikon számlálgatták össze a fehéreket és feketéket.

A Flerov ügyében támadt vita révén az új párt nemcsak hogy Flerovban egy szavazatot kapott, hanem időt is nyert, úgy hogy még három nemest is odahozathatott, a kiket a régi párt fondorkodása megfosztott volna annak a lehetőségétől, hogy a szavazásban résztvegyenek. Kettőt közülök, a kiknek gyengéjük volt a bor, Sznetkov párthívei leitattak, a harmadiknak pedig eltüntették az egyenruháját.

Az új párt erről értesülvén, a Flerov ügyében folyó vita alatt bérkocsin elküldhette az embereit, hogy a ruhátlan nemest felöltöztessék, s a két leitatott közül az egyiket szintén elhozatta a gyűlésre.

- Az egyiket elhoztam, leöntöttem vízzel, - mondotta Szvijazsszkijhoz lépve az a földbirtokos, a ki elment volt érte. - De sebaj, azért beválik.

- Nem nagyon részeg, nem fog odavágódni? - kérdezte Szvijazsszkij fejcsóválva.

- Óh nem, azért még legény a talpán. Csak aztán itt ne itassák le megint... Meg is mondtam a gazdának, hogy semmi szín alatt ne adjon neki italt.

XXIX.

Az a keskeny terem, a melyben dohányoztak és falatoztak, tömve volt nemesekkel. Nőttönnőtt az izgatottság s minden arczon nagy nyugtalanság volt észlelhető. Különösen izgatottak voltak a főkolomposok, a kik a legapróbb részleteket is tudták s a szavazatok arányát is pontosan ösmerték. Ezek voltak a küszöbönálló ütközet intézői. A többiek, mint ütközet előtt a közlegények, bár készültek a harczra, de egyelőre szórakozás után néztek. Némelyek az asztal mellett állva vagy ülve falatoztak; mások czigarettázva jártak föl és alá a hosszú teremben s rég nem látott ösmerőseikkel beszélgettek.

Levin nem kívánt enni, s dohányos se volt; az övéihez, vagyis Ivánovics Szergejhez, Arkágyevics Sztepánhoz, Szvijazsszkijhez nem akart csatlakozni, mert velük együtt, élénk beszélgetésbe merülve, istállómesteri egyenruhában ott állott Vronszkij. Levin már tegnap is látta őt a választásokon és gondosan elkerülte, mert nem akart vele találkozni. Odament hát az ablakba és leült, az egyes csoportokat nézegetvén és hallgatván, hogy mit beszélnek körülötte. Különösen azért volt szomorú, mert látta, hogy valamennyien tele voltak elevenséggel, gonddal és elfoglaltsággal, s egyedül ő, meg egy tengerészeti egyenruhába bújtatott, nagyon öreg és fogatlan aggastyán, a ki az ajkaival csámcsogva lézengett a közelében, ültek ott minden érdek és elfoglaltság nélkül.

- Micsoda egy selyma! Meg is mondtam neki, hogy ez nem járja. Hogy' is ne! Három évig nem lett volna szabad szavaznia, - mondotta egy alacsony termetű, zömök földbirtokos, a kinek fényesre kikent haja ráfeküdt egyenruhájának a hímzett gallérjára, s a ki nagyokat koppant újdonatúj, alkalmasint a választások alkalmára készült czipőinek a sarkával. S evvel bosszús pillantást vetve Levinre, rövidesen elfordult tőle.

- Bizony, akármit mondjanak is, nem tiszta a dolog, - szólott vékonyka hangon egy czingár földbirtokos.

Utánuk, egy poczakos tábornok köré csoportosúlva, egy egész sereg földbirtokos tartott szaporán Levin felé. Nyilván valami olyan helyet kerestek, a hol nyugodtan beszélgethettek, a nélkül, hogy meghallják őket.

- Hogy' merészel olyasmit állítani, hogy én elloptam a nadrágját! Tán elitta inkább, azt tartom. Fütyülök rá, a herczegségével együtt. De ilyen disznóságot ne merjen állítani.

- De engedelmet kérek! Ők a paragrafusra hivatkoznak, - mondották egy másik csoportban, - a feleségének be kell jegyezve lennie, mint nemes asszonynak.

- Eh, pokolba a paragrafusokkal! Én a szívem szerint beszélek, mint nemes emberekhez illik. Aztán legyen az embernek bizalma.

- Kegyelmes uram gyerünk egy pohár fine champagne-ra.

Egy másik csoport nyomon követett egy ordítozó nemes embert; egyike volt ez a három leitatottnak.

- Én mindig azt tanácsoltam Szemjonovna Máriának, hogy adja bérbe, mert így semmi haszna sincs belőle, - mondotta kellemes hangon egy őszbajuszú, s a régi vezérkar ezredesi egyenruhájába öltözött földbirtokos. Ez ugyanaz volt, a kivel Levin Szvijazsszkijnál találkozott. Tüstént megösmerte őt. Ő is nagyon nézte Levint, s végre üdvözölték egymást.

- Nagyon örvendek. Hogyne! Nagyon jól emlékszem, a múlt évben, Ivánovics Nikolájnál, az előljárónál.

- Nos, hogy' megy a gazdasága? - kérdezte Levin.

- Hát bizony csak egyformán, veszteséggel dolgozunk, - felelt a földbirtokos udvarias mosollyal, de a nyugalom és ama meggyőződés kifejezésével az arczán, hogy ennek így is kell lenni, és odaállt mellé. - De hát ön, hogy' került ide a mi kormányzóságunkba? - kérdezte. - Eljött, hogy a mi coup d'état-nkban résztvegyen? - mondotta, biztosan, de rosszúl ejtvén ki a franczia szavakat.

- Eljött egész Oroszország: a kamarások, sőt jóformán még a miniszterek is. - Rámutatott Arkágyevics Sztepán tekintélyes alakjára, a ki fehér nadrágban és kamarás egyenruhában sétált egy tábornokkal.

- Kénytelen vagyok bevallani, hogy én vajmi kevéssé értem a nemesi választások jelentőségét, - mondotta Levin.

A földbirtokos ránézett.

- Ugyan, hát mi van rajtuk megérteni való? Nincs azoknak semmi jelentőségük. Korhadt intézmény, mely csak a tehetetlenség törvénye révén mozog tovább. Csak nézzen végig az egyenruhákon, ezek is azt mondják: ez a békebírók, az örökös tagok, és így tovább, gyülekezete, de nem a nemeseké.

- De hát akkor miért jött el? - kérdezte Levin.

- Pusztán szokásból. Aztán az embernek fönn kell tartania összeköttetéseit. Ez bizonyos tekintetben erkölcsi kötelesség. De meg, az igazat bevallva, még más érdekem is van. A sógorom pályázik az örökös tagságra; szegény emberek s valahogy' csak kell rajtuk segíteni. De ezek az urak vajon mért vannak itt? - kérdezte, s rámutatott arra az epés úrra, a ki a kormányzósági táblán éppen beszélt.

- Ez a nemesség új nemzedéke.

- Újnak új. De nem tartozik a nemességhez. Ezek földbirtokosok, mi pedig földesurak vagyunk. Ők, mint nemesek, kezet emelnek saját magukra.

- De hiszen ön maga mondja, hogy ez egy korhadt intézmény.

- Korhadtnak korhadt, de azért mégis nagyobb tiszteletet érdemelne. Még ha Sznetkov volna... Jók vagyunk-e vagy sem, az más lapra tartozik, de annyi bizonyos, hogy ezer esztendeje vagyunk. Lássa, megeshetik, hogy kertet akarván csinálni a házunk előtt, elő kell készítenünk a talajt, s éppen ezen a helyen egy százesztendős fa áll... Legyen bár vén és korhadt, a virágágyak miatt még se fogjuk az öreget kivágni, hanem úgy rendezzük el a virágágyakat, hogy a fát is fölhasználjuk. Az ilyet nem lehet ám egy esztendő alatt utánanöveszteni, - mondotta óvatosan, és legott másra vitte át a szót. - Nos, és az ön gazdasága hogy' megy?

- Nem a legjobban. Hoz vagy öt perczentet.

- Jó, de ön magamagát nem számítja. Pedig hát ön is csak ér valamit. Lám, én csak magamról beszélek. Én mindaddig, hogy nem kezdtem gazdálkodni, háromezer rúblt kaptam évente a

hivatalomban. Most többet dolgozom, mint akkor, és csak úgy, mint ön, jó, ha öt perczentet kapok. A munkám azonban ingyen van.

- De hát mért teszi ezt? Ha nyilvánvaló a veszteség?

- Hát csak megteszi az ember! De mit is tegyen egyebet? Megszokás, és tudja az ember, hogy ennek így kell lenni. De tovább megyek, - folytatta, az ablakra könyökölve: - a fiamnak semmi kedve sincs a gazdasághoz. Nyilván tudós ember lesz belőle. Úgy, hogy nem lesz, a ki folytassa. És az ember mégis dolgozik. Lám, mostanában kertet is csináltam.

- Persze, persze, - szólott Levin, - ez egészen helyes. Én is mindig érzem, hogy nincs semmi hasznom a gazdaságomban, és mégis folytatom... Az ember valami kötelességfélét érez magában a földdel szemben.

- Még valamit mondok, - folytatta a földesúr. - Egy kereskedő-szomszédom volt nálam. Körüljártuk a gazdaságot, a kertet. „Nem, - azt mondja, - Vaszilyevics Sztepán, önnél rendben van minden, csak a kert van elhanyagolva." Pedig hát az is tökéletesen rendben van „Én például ezt a hársat kivágatnám. Csak ki vele! Lám, itt ezerszámra van a hársfa, s mindenikből kitelik két szép vályú. A vályúnak pedig most jó az ára. Én bizony a maga helyén az összes hársfákat kiirtanám."

- És ezen a pénzen aztán marhát, vagy potom áron földecskét vennék és kiadnám bérbe a parasztoknak, - fejezte be Levin mosolyogva, nyílván nem egyszer találkozván már ilyesfajta számításokkal. - És lássa, ő vagyont szerez magának. Ön pedig, meg én, még jó, ha meg tudunk élni, és hagyunk valamicskét a gyermekeinkre.

- Ön megházasodott, a mint hallottam? - kérdezte a földbirtokos.

- Igen, - felelt Levin büszke önelégültséggel. - Biz' ez kissé furcsa, - folytatta. - Mi tehát minden számítás nélkül élünk, mintha csak arra valók volnánk, mint a hajdani vesztaszűzek, hogy valami tüzet őrizzünk.

A földbirtokos elmosolyodott fehér bajusza alatt.

- Köztünk is vannak persze, mint például a mi barátunk Iványcs Nikoláj, vagy mint Vronszkij gróf, a kik gazdasági ipart akarnak űzni; de ez eddig tőke-veszteségen kívül egyébre nem vezetett.

- De hát mért nem teszünk úgy, mint a kereskedők? Mért nem vágjuk ki a kertet, hogy vályúkat csináltassunk? - mondotta Levin, erre a meglepő gondolatra visszatérve.

- Úgy van, a mint ön mondja, a tüzet őrizzük. Ez pedig nem éppen nemesi hivatás. Egyébiránt a mi nemesi hivatásunk nem is itt, a választásokon bontakozik ki, hanem otthon, a mi fészkünkben. Van az emberben bizonyos rendi ösztön, mely megmondja, mit kell és mit nem kell tennie. Megvan ez a parasztokban is, nem egyszer csak úgy elnézem: a jóravaló paraszt kapva-kap rajta, hogy minél több földet béreljen. Bármily rossz legyen is az a föld, megszántja. Persze ő is minden számítás nélkül. Egyenesen veszteségre dolgozik.

- Akárcsak mi, - mondotta Levin. - Nagyon, de nagyon örülök, hogy találkoztunk, - tette hozzá, megpillantván Szvijazsszkijt, a ki feléje tartott.

- Most találkoztunk először azóta, hogy önnél voltunk, - szólott a földbirtokos, - és elbeszélgettünk.

- Talán bizony nekiestek az új rendnek? - szólott Szvijazsszkij mosolyogva.

- Valamelyest.

- Könnyítettünk a szívünkön.

XXX.

Szvijazsszkij karonfogta Levint és odavezette az övéihez.

Most már lehetetlen volt Vronszkijt elkerülnie. Arkágyevics Sztepánnal és Ivánovics Szergejjel állt ott, és egyenesen a közeledő Levin felé nézett.

- Nagyon örülök. Úgy tetszik, már volt szerencsém... Scserbaczkája herczegnénél, - mondotta, kezét nyújtva Levinnek.

- Igen, nagyon jól emlékszem a találkozásunkra, - szólott Levin, s fülig elpirúlva, legott elfordúlt s beszédbe eredt a bátyjával.

Vronszkij könnyedén elmosolyodva, tovább beszélt Szvijazsszkij-val, nyilván semmi kedve se lévén szóba állani Levinnel; de Levin, miközben a bátyjával beszélt, folyton Vronszkij felé pislogott, azon tünődvén, miről beszélhetne vele, hogy iménti gorombaságát helyre hozza.

- Miről van most szó? - kérdezte Levin, Szvijazsszkijra és Vronszkijra pillantva.

- Sznetkovról. Vissza kell utasítania a jelölést, vagy el kell fogadnia, - felelt Szvijazsszkij.

- Nos, és elfogadja, vagy nem?

- Hisz' éppen az a baj, hogy sem az egyikre, sem a másikra nem hajlandó, - mondotta Vronszkij.

- És ha nem fogadja el, kit fognak jelölni? - kérdezte Levin Vronszkij felé fordúlva.

- Azt, a ki vállalja, - szólott Szvijazsszkij.

- Ön, vállalná? - kérdezte Levin.

- Csak engem ne, - mondotta Szvijazsszkij zavartan s ijedt pillantást vetett az Ivánovics Szergej mellett ácsorgó epés úrra.

- Hát akkor kit? Nevjedovszkijt? - kérdezte Levin, érezvén, hogy összegabalyodott.

De ez még rosszabbúl ütött ki, hiszen éppen Nevjedovszkij és Szvijazsszkij volt a két jelölt.

- No, már engem semmi esetre se, - felelt az epés úr.

Maga Nevjedovszkij volt. Szvijazsszkij megösmertette őt Levinnel.

- Nos, tán neked is az elevenedre tapintott? - szólott Arkágyevics Sztepán Vronszkij felé pislogva. - Ez olyan, mint a verseny. Akár fogadni is lehetne.

- Bizony, ez igazán az elevenére tapint az embernek, - szólott Vronszkij. - És ha egyszer belekapott az ember, keresztül is akarja vinni. Küzdelem! - mondotta összeránczolt homlokkal, és összeszorította erőteljes állkapcsait.

- Milyen szakértő ez a Szvijazsszkij! Olyan tisztán áll előtte minden.

- Úgy ám, - szólott Vronszkij szórakozottan.

Csönd lett, s ezalatt Vronszkij, - miután valahova néznie kellett, - végig nézett Levinen, a lábain, az egyenruháján, azután az arczán, és megpillantván rámeresztett, komor szemeit, csakhogy éppen mondjon valamit, így szólt:

- De hogy' van az, hogy ön, mint állandó falusi lakos, nem békebíró? nem viseli a békebírók egyenruháját.

- Úgy, hogy az én nézetem szerint a békebíróság ostoba intézmény, - felelt Levin sötéten, egész idő alatt lesvén az alkalmat, hogy Vronszkijval beszédbe eredhessen és első találkozásuk alkalmával elkövetett gorombaságát jóvá tegye.

- Nekem nem az a nézetem, sőt ellenkezőleg, - szólott Vronszkij nyugodt csodálkozással.

- Játék az egész, - szólt közbe Levin. - Békebírákra nekünk semmi szükségünk. Nekem nyolcz esztendő alatt egyetlen ügyem se volt. S a mi volt, azt is megfordítva intézték el. A békebíró tőlem negyven versztnyire lakik. Tehát egy olyan ügyben, a melyben két rúblról van szó, megbízottat kell küldenem, a ki tizenöt rúblba kerül.

És elmondott egy esetet, mikor egy paraszt lisztet lopott a molnártól, s mikor a molnár ezt szemére hányta, a paraszt bepanaszolta őt rágalmazás miatt. Mindez ostobaság volt, s nem is tartozott a dologra, és Levin miközben beszélt, ezt maga is érezte.

- Óh, micsoda eredeti egy czikk! - mondotta Arkágyevics Sztepán az ő mandulaédes mosolyával. - No, de gyerünk, úgy tetszik, már szavaznak.

És elszéledtek.

- Én nem értem, - mondotta Ivánovics Szergej, tanúja lévén az öcscse ügyetlen kirohanásának, - nem értem, hogy' lehet valaki a politikai érzéknek ennyire híjával. Lám, ez az, a mi belőlünk oroszokból hiányzik. A kormányzósági elnök nekünk ellenségünk, te ami cochon vagy vele, s kéred, fogadja el a jelöltséget. És Vronszkij gróf... éppenséggel nem akarom őt barátomképpen föltüntetni; meghívott ebédre s én nem megyek el, pedig a mieink közé tartozik, minek hát ellenséget csinálni belőle? Aztán meg azt kérded Nevjedovszkijtől, elfogadja-e a jelöltséget. Ez nem járja.

- Eh, mikor semmit sem értek az egészből! Ostobaság az egész, - felelt Levin sötéten.

- Lásd, azt mondod, hogy ostobaság az egész, s a mint beleavatkozol, legott bele is zavarodol.

Levin elhallgatott s átmentek együtt a nagyterembe.

A kormányzósági elnök, bár érezte a levegőben az ellene szőtt fondorlatot, s bár nem valamennyi kerület kérte föl, mégis rászánta magát, hogy a jelöltséget elfogadja. Mély csönd lett a teremben, a titkár fennszóval kihirdette, hogy a kormányzóság elnöki állására Sznetkov Sztepanovics Mihail a jelölt.

A kerületi elnökök, kezükben a golyócskákkal teli tányérokkal, az asztalaiktól a kormányzósági táblához jöttek s elkezdődött a szavazás.

- Jobbra dobd, - súgta oda Arkágyevics Sztepán Levinnek, mikor ez a bátyjával együtt az elnök után az asztalhoz lépett. De Levin most már elfelejtette azt a számítást, melyet az imént megmagyaráztak neki, s attól tartott, nem tévedett-e Arkágyevics Sztepán, mikor azt mondta: „jobbra". Hiszen Sznetkov az ellenségük volt. Mikor az urnához lépett, a jobbkezében tartotta a golyót, de abban a hitben, hogy tévedett, közvetlenül az urna előtt áttette a golyót a balkezébe és szemlátomást balra dobta. Az urnánál álló bizalmi férfiú, a ki a könyök egyetlen mozdulatáról tisztán látta, ki hova dobja a golyót, bosszúsan összeránczolta a homlokát. Minden ébersége hiábavaló volt.

Elcsendesült minden s csak a golyócskák összeolvasása hallatszott. Azután egy magános hang kihirdette a fekete és a fehér golyók számát.

Az elnököt túlnyomó többséggel megválasztották. Egyszerre óriási zaj támadt és mindenki az ajtó felé rohant. Majd belépett Sznetkov s a nemesség szerencsekivánatokkal vette őt körül.

- Most aztán vége? - kérdezte Levin Ivanovics Szergejtől.

- Most kezdődik csak az igazi, - mondotta Ivanovics Szergej helyett Szvijazsszkij és elmosolyodott. - Az elnök jelöltje esetleg több golyót kaphat.

Levin erről megint egészen megfeledkezett. Csak most jutott eszébe, hogy itt valami ravaszságról volt szó, de hogy mi az, arra unalmas volt visszaemlékeznie. Nagy lehangoltság fogta el és szeretett volna ebből a tömegből menekülni.

Miután senki se figyelt rá, s úgy tetszett neki, hogy senkinek sincs már rá szüksége, szép csendesen átment a kis terembe, a hol falatoztak, s nagy megkönnyebbülést érzett, mikor a pinczéreket ismét megpillantotta. Az a vén pinczér azt ajánlotta neki, hogy egyék valamit és Levin bele is ment. Miután megevett egy kotlettet zöldbabbal, s a pinczérrel a régi gazdája felől elbeszélgetett, nem akarván visszamenni a terembe, a hol oly rosszúl érezte magát, fölsétált a karzatra.

A karzatok tele voltak fölcziczomázott asszonyokkal, a kik a korláton kihajoltak, s iparkodtak egyetlen szót sem mulasztani el abból, a mit ottlenn beszéltek. A hölgyek között elegáns ügyvédek, szemüveges középiskolai tanárok és katonatisztek ültek, vagy álltak. Mindenfelé a választásokról beszéltek, hogy mennyire kimerűlt az elnök, s hogy milyen szép volt a vita; az egyik csapatban, Levin hallotta, a mint a bátyját dicsérték. Egy hölgy így szólt egy ügyvédhez:

- Mennyire örülök, hogy hallottam Koznysevet! Ez maga megéri, hogy az ember kissé kiéhezzék. Gyönyörűség! Milyen tiszta és érthető, a mit csak mond! Lám, önöknél a törvényszéken nincs senki, a ki így tudna beszélni. Talán az egy Maidel, de ez sem olyan ékesen szóló, távolról sem.

A korlát mellett egy szabad helyre akadván, Levin is kihajolt s elkezdett körülnézni és figyelni.

A nemesek ott ültek mind, kerületenkint elrekesztve. A terem közepén állott valaki, a ki élesen csengő hangon kiáltotta ki:

- Következik a szavazás a nemesség kormányzósági elnökének a jelöltjére, Apuchtin Ivánovics Jevgenij törzskari századosra! - Halálos csönd lett, csak egy halk, öreges hang hallatszott:

- Nem fogadom el!

- Következik a szavazás Boly Petrovics Pjotr udvari tanácsosra, - szólalt meg ismét az előbbi hang.

- Nem fogadom el! - felelt egy rikácsoló, fiatal hang.

Megint ismétlődött ugyanaz és megint egy „nem fogadom el”. Ez így tartott vagy egy óra hosszat. Levin a korlátra támaszkodva bámúlt és figyelt. Eleinte csodálkozott és szerette volna megérteni, hogy mi ez; később belátván, hogy nem értheti meg, elkezdett unatkozni. Végre eszébe jutván mindaz az izgalom és harag, a melyet az arczokon látott, elszomorodott: elhatározta, hogy elmegy és elindúlt lefelé. A karzat előcsarnokába érve, egy szomorúan, s könnyes szemekkel föl és alá járó gymnasistával találkozott. A lépcsőn meg egy pár akadt elébe: egy hölgy, a ki gyorsan sietett tova a sarkain, s az államügyész fürge helyettese.

- Mondtam már, hogy nem késik el, - szólott az ügyész, mikor Levin félreállott, hogy a hölgynek útat engedjen.

Levin már a lépcsőhöz ért s éppen előkereste volt a mellényzsebéből a ruhatári számot, hogy a bundáját kiváltsa, mikor a titkár elcsípte. - Tessék csak jönni, Dmitrijevics Konsztantin, megint szavaznak.

A szavazás Nevjedovszkijra folyt, a ki pedig oly határozottsággal visszautasította volt a jelöltséget.

Levin odalépett a terem ajtajához, mely be volt zárva.

A titkár kopogott; az ajtó kinyílt és két kipirúlt arczú földbirtokos toppant ki rajta Levin elé.

- Nekem nincs módomban, - mondotta az egyik.

A két földbirtokos nyomában a kormányzósági elnök arcza bukkant elő. Ez az arcz szinte el volt torzúlva a kimerűltségtől és a rémülettől.

- Megmondottam, hogy ne bocsáss ki senkit! - kiáltott az ajtónállóra.

- Én csak beeresztettem, kegyelmes uram!

- Úristen! - szólott a kormányzósági elnök mélyen fölsóhajtva és lehorgasztott fejjel, fehér nadrágjában kimerűlten oldalogva odalépett a terem közepén a nagy asztalhoz.

Nevjedovszkijt megválasztották, s a mint előre kiszámították volt, ő lett a kormányzóság elnöke. Sokan jókedvüek és elégedettek, sokan boldogok voltak, sőt ujjongtak, de szép számmal akadtak az elégedetlenek és boldogtalanok is. A kormányzósági elnök kétségbe volt esve s ezt nem is tudta palástolni. Mikor Nevjedovszkij a teremből kilépett, a tömeg körülvette és ujjongva kisérte őt, éppen úgy, mint a hogy' első napon a kormányzót kísérte, miután ez a gyűlést megnyitotta, vagy mint a hogy' Sznetkovot követte, a mikor megválasztották.

XXXI.

Az újonnan megválasztott kormányzósági elnök és a diadalmas új párt tagjai közül sokan, aznap Vronszkijnál ebédeltek.

Vronszkij részben azért jött el a választásokra, mert unatkozott falun, s mert Anna előtt hangsúlyoznia kellett a szabadsághoz való jogát, részben pedig azért, hogy a választáskor meghálálja Szvijazsszkijnak mindazt a buzgalmat, a melyet ez a zemsztvó-választások alkalmával az ő érdekében tanúsított, de legfőképpen azért, hogy szigorúan teljesítse azokat a kötelességeket, a melyeket, úgy is, mint nemes ember, úgy is, mint földesúr, magára vállalt. De arra semmiképpen se számított, hogy a választások ügye ennyire lefoglalja az érdeklődését, hogy a dolgot ennyire a szívén viselje, s hogy az ilyesmire ennyi rátermettség legyen benne. Teljesen új ember volt a nemesek közt, de nyilvánvalóan sikere volt és nem tévedt, a mikor azt hitte, hogy máris némi befolyásra tett szert közöttük. Ennek a befolyásnak az eléréséhez hozzájárúltak: a gazdagsága és előkelő volta, a városban lévő gyönyörű háza, a melyet egy Sirkov nevű régi ismerőse engedett át neki, a ki pénzügyletekkel foglalkozott és virágzó bankot alapított Kasinoban; Vronszkij remek szakácsa, a kit faluról hozott magával; a kormányzóval való barátsága, a ki Vronszkijnak társa, még pedig pártfogolt társa volt; de legfőképpen mindenkivel szemben egyformán tanúsított egyszerű és síma modora, mely a nemesek többségét arra késztette, hogy állítólagos gőgjéről táplált nézetét megváltoztassa. Ő maga is érezte, hogy azon a hóbortos úron kívül, a ki Scserbaczkája Kitit elvette, s a ki à propos de bottes bőszült haraggal egy sereg haszontalan bárgyúságot mondott neki, minden nemes, a kivel csak megösmerkedett, az ő pártjára állott. Tisztán látta, s mások is elösmerték, hogy Nevjedovszkij sikeréhez ő is nagy mértékben hozzájárúlt. És most, hogy a saját asztalánál ünnepelte Nevjedovszkij megválasztását, jelöltje diadalának kellemes érzése fogta el őt. Maguk a választások annyira érdekelték, hogy arra gondolt, ha a legközelebbi három év alatt megnősül, még ő maga is föl fog lépni, éppen úgy, mint mikor a jockey-ával díjat nyert, neki magának is kedve kerekedett versenyt lovagolni.

Most is a jockey diadalát ünnepelték. Vronszkij az asztalfőn foglalt helyet s a jobbján a fiatal kormányzó, és à la suite tábornok ült. A kormányzóban mindenki a kormányzóság urát látta, a ki ünnepélyesen megnyitja az üléseket, beszédeket mond és mint Vronszkij látta, tiszteletet és alázatosságot kelt magával szemben; de Vronszkij előtt csak Katyka Maszlov volt, - ez volt a csúfneve a hadapród-iskolában, - a ki mindig zavarba jött előtte s a kit ő iparkodott mettre à son aise. A balján ült Nevjedovszkij az ő fiatalos, nyughatatlan és epés arczával; Vronszkij egyszerűen és tiszteletteljesen viselkedett iránta.

Szvijazsszkij vidáman viselte el a kudarczát. Sőt ez voltaképpen nem is volt rá nézve kudarcz, mert pohárral a kezében, ő maga is így szólt Nevjedovszkijhez: annak az új iránynak, a melyet a nemességnek követnie kell, keresve se lehetett volna jobb képviselőjét találni. S ezért a mai sikert - mint mondotta - minden tisztességes embernek örömmel kell üdvözölnie és ünnepelnie.

Arkágyevics Sztepán is örült neki, hogy jól töltötte az időt s hogy mindenki meg volt elégedve. A pompás ebéd alatt sorra vették a választás epizódjait. Szvijazsszkij húmorosan előadta az elnök síránkozó beszédjét és Nevjedovszkijhoz fordulva, megjegyezte, hogy ő Excellentiájának a pénzek ellenőrzésére a könnyeknél valamivel bonyolódottabb módszert kell választania. Egy másik tréfás földbirtokos elmondta, hogy a kormányzósági elnök báljára külön harisnyás inasokat hozattak, a kiket most szépen vissza kell küldeni, hogy ha az új elnök nem lesz hajlandó harisnyás inasokkal bált adni.

Ebéd alatt mindenki „a mi kormányzósági elnökünk” és „kegyelmes uram” megszólításokkal fordúlt Nevjedovszkijhoz.

Ezt épp oly gyönyörűséggel mondogatták, mint a mikor az ember „madame”-nak s az úra nevén szólít egy fiatal asszonyt.

Nevjedovszkij úgy viselkedett, mintha nemcsak közönyös volna iránta, hanem le is nézné ezt a megszólítást, pedig nyílvánvaló volt, hogy boldog, s csak fékezi magát, nehogy kifejezést adjon az elragadtatásának, mely sehogy’ sem illett volna bele abba az új, szabadelvű hangulatba, a melyben valamennyien voltak.

Ebéd után néhány táviratot küldtek szét olyan embereknek, a kik a választások iránt érdeklődtek. Arkágyevics Sztepán, a ki nagyon jó kedvében volt, szintén küldött egy következő tartalmú táviratot Alexandrovna Darjának: „Nevjedovszkij-t húsz szótöbbséggel megválasztották. Gratulálok. Add tovább.” A táviratot hangosan mondotta tollba, megjegyezvén: „Meg kell örvendeztetnünk őket.” Alexandrovna Darja pedig, mikor a táviratot megkapta, csak felsóhajtott azért a rubelért, a mibe kerűlt, s mindjárt tisztában volt vele, hogy a dolog az ebéd végével történt. Tudta, hogy Sztivának megvan az a gyöngesége, hogy ebéd után szereti „faire jouer le télégraphe”.

A pompás ebéddel és borokkal együtt, a melyek nem orosz borkereskedőktől, hanem közvetlenűl külföldről származtak, minden nagyon előkelő, egyszerű és sikerűlt volt. Szvijazsszkij az újabb szereplő egyéniségek közűl egy, vagy húsz tagból álló rokon-gondolkozású, szabadelvű s egyúttal elmés és tisztességes társaságot válogatott össze. Felköszöntőket mondtak, köztük tréfásakat is, egyrészt az új kormányzósági elnökre, másrészt a kormányzóra, a bankigazgatóra és „a mi szeretetreméltó házigazdánkra” is.

Vronszkij nagyon meg volt elégedve. Semmiképpen se számított, vidéken, ilyen kellemes hangulatra.

Az ebéd végefelé még vidámabb lett a hangulat. A kormányzó kérte Vronszkijt, menjen el arra a hangversenyre, melyet valami „testvéresülés” javára a felesége rendezett, a ki nagyon szeretne vele megismerkedni.

- Bál is lesz, a melyen majd megláthatod a mi szépségeinket. Igazán mondom, érdemes.

- Not in my line, - felelt Vronszkij, a ki szerette ezt a kifejezést, de azért elmosolyodott és megigérte, hogy elmegy.

Még asztalbontás előtt, a mikor már valamennyien rágyújtottak, odament Vronszkijhoz a komornyikja s egy tálczán levelet hozott neki.

- Futár hozta Vozdvizsenszkoeból, - mondotta a komornyik jelentőségteljes arczkifejezéssel.

- Csodálatos, mennyire hasonlít Szventiczkij államügyész helyettesére, - mondotta a vendégek közül valaki a komornyikról, francziául, mialatt Vronszkij elkomolyodó arczczal olvasta a levelet.

A levél Annától volt. Még mielőtt elolvasta volna, már tudta a tartalmát. Azt gondolván, hogy a választások öt nap alatt véget érnek, azt igérte, hogy péntekre otthon lesz. Ma szombat volt, s így tudta, hogy a levél szemrehányásokkal van tele, a miért nem jött meg idejében. Az a levél, melyet Vronszkij tegnap este küldött neki, alkalmasint még nem jutott el a kezébe.

A levél tartalma csakugyan az volt, a mit várt, de a formája váratlan és kellemetlen. „Ani nagyon beteg, az orvos azt mondja, nem lehetetlen, hogy gyúlladás lesz belőle. Én egymagamban, elvesztem a fejemet. Varvara herczegné nem segítség, hanem kerékkötő. Vártalak tegnapelőtt is, tegnap is, most pedig elküldök, megtudni, hol vagy és mit csinálsz. Magam akartam menni, de tudván, hogy ez neked kellemetlen volna, meggondoltam a dolgot. Küldj valamiféle választ, hogy tudjam magamat mihez tartani."

A gyermek beteg s ő maga akart jönni. A leánya beteg és ez az ellenséges hang.

A választások ártatlan vídámsága és az a borús, nyomasztó szerelem, a melyhez vissza kellett térnie, az ellentét erejével döbbentette meg Vronszkijt. De el kellett mennie, s az első, éjjeli vonattal el is utazott haza.

XXXII.

Vronszkijnak a választásokra való elutazása előtt Anna, megfontolván, hogy azok a jelenetek, a melyek köztük Vronszkij minden elutazása alkalmával ismétlődtek, csak elidegenítik őt, a helyett, hogy lebilincselnék, elhatározta, hogy lehetőleg minden erejét összeszedi, hogy az elválást nyugodtan elviselje. De az a szigorú és hideg pillantás, a melylyel Vronszkij akkor, a mikor elutazását neki bejelentette, reánézett, sértette őt, s úgyszólván még ki se tette a lábát, s máris vége szakadt a nyugalmának.

Magányában ismét eltűnődött azon a pillantáson, a melyben a szabadságra való jog jutott kifejezésre, s mint mindig, most is arra lyukadt ki, hogy - meg van alázva. „Neki joga van elutazni, a mikor és a hová csak akar. Sőt nemcsak elutazni, hanem engem el is hagyni. Neki joga van mindenre, énnekem semmire. Csakhogy ezt tudva, nem kellene így viselkednie. De hát végre is, hogy' viselkedett?... Hideg és szigorú pillantással nézett rám. Ez persze megfoghatatlan és meghatározhatatlan, de annyi bizonyos, hogy azelőtt nem fordúlt elő, és ez a pillantás sokat jelent", - gondolta magában. - „Ez a pillantás arra mutat, hogy megkezdődött az elhidegülés."

S bár meggyőződött róla, hogy megkezdődött az elhidegűlés, mégse tehetett ellene semmit és semmi tekintetben sem változtathatta meg a vele való érintkezést. Csak úgy, mint annak előtte, egyedűl a szerelmével és ragaszkodásával bilincselhette le őt. S csak úgy, mint annak-előtte, nappal munkával, éjjelenkint pedig morphiummal tudta elnémítani magában azokat a rettenetes gondolatokat, hogy mi lesz akkor, ha Vronszkij nem fogja többé szeretni. Az igaz,

hogy volt még egy mód: nem kötni le őt, - hiszen Anna nem akart egyebet, mint a szerelmét, - hanem közeledni hozzá, olyan viszonyba lépni vele, hogy ne hagyhassa el őt. Ez a mód a válás és a házasság volt. S most egyszerre elkezdett vágyódni az után, és elhatározta, hogy a legelső alkalommal, a mint akár ő, akár Sztiva, ezt szóba hozzák, beleegyezik.

Ilyen gondolatok közt töltötte el Vronszkij nélkül azt az öt napot, a míg úgy volt, hogy távol lesz.

Sétával, Varvara herczegnővel való beszélgetésekkel, látogatásokkal a kórházban, s a mi fő, olvasással, egyik könyvnek a másik után való falásával töltötte az időt. De a hatodik napon, mikor a kocsis az ura nélkül jött haza, úgy érezte, hogy immár semmivel se tudja elnémítani az iránt való aggodalmait, hogy hol van és mit csinál. Ugyanaznap megbetegedett a kis lánya. Anna elkezdte őt ápolni, de ez se kötötte le a figyelmét, annál is inkább, mert a betegség nem volt veszedelmes. Bármennyire iparkodott is, nem tudta ezt a kis leányt szeretni, arra pedig, hogy szeretetet színleljen, képtelen volt. Ugyanakkor este, mikor egyedül maradt, olyan aggodalom fogta el miatta, hogy már-már elszánta magát, hogy bemegy a városba, de jól megfontolva a dolgot, megírta azt az ellentmondásokkal teli levelet, a melyet Vronszkij kapott, s a nélkül, hogy még egyszer átolvasta volna, futárral elküldötte. Másnap reggel megkapta Vronszkij levelét, s megbánta a magáét. Rémülten várta annak a szigorú pillantásnak a megismétlését, a melyet elutazása előtt vetett volt rá, különösen ha megtudja, hogy a kis leány nem veszedelmesen beteg. De azért mégis örült, hogy írt neki. Most már ő is belátta, hogy terhére van Vronszkijnak s hogy ez sajnálkozva hagyja el a szabadságát, hogy visszatérjen hozzá, de azért mégis örült annak, hogy jön. Ám hadd legyen terhére, csak legyen ott vele, hogy láthassa őt és tudomása lehessen minden mozdulatáról.

Ott ült a fogadó-szobában a lámpa alatt, Taine legújabb könyvével a kezében, hallgatta künn a szél zúgását és minden pillanatban várta a fogat megérkezését. Több ízben úgy rémlett neki, mintha kocsizörgést hallott volna, de csalódott; végre azonban nemcsak a kerekek zörgése, hanem a kocsis kiáltása s a födött kapualjban tompa zaj is hallatszott. Ezt még a patience-ozó Varvara herczegné is megerősítette. Anna fölpattanva ugrott föl a helyéről, de a helyett, hogy, mint már két ízben tette, lement volna, ott maradt. Elszégyelte magát az ámításáért, de főképpen azon aggódott, hogy' fogja őt Vronszkij üdvözölni. A sértődöttség érzése már nem bántotta, csak haragjának a nyilvánulásától félt. Eszébe jutott, hogy a kis leánya már második napja teljesen egészséges volt. Szinte haragudott is rá azért, hogy éppen akkor gyógyult meg, mikor a levelet már elküldötte volt. Majd ismét eszébe jutott, hogy ime itt van, a kezeivel, a szemeivel, egészen. Meghallotta a hangját. És mindenről megfeledkezve, örömmel sietett eléje.

- Nos, hogy' van Ani? - kérdezte Vronszkij türelmetlenül, s ránézett Annára, a ki felé sietett.

Leült egy székre s az inas lehúzta lábairól a meleg csizmákat.

- Nincs baj, jobban van.

- És te? - kérdezte Annától, s megrázta magát.

Anna mindkét kezével megfogta a kezét, s le nem vévén róla a szemét, odahúzta őt magához.

- Nagyon örülök, - szólott Vronszkij s hidegen nézett végig rajta, a hajviseletén, a ruháján, a melyről tudta, hogy egyedül csak az ő kedvéért vette magára.

Mindez nagyon tetszett, csak az volt a baj, hogy már annyiszor tetszett neki! És az a szigorúan merev kifejezés, a melytől Anna annyira félt, most is ott ült az arczán.

- Nagyon örülök. És te, jól vagy? - kérdezte, és miután a kendőjével letörülte nedves arczát, megcsókolta Anna kezét.

„Tökéletesen mindegy”, - gondolta Anna, - „Csakhogy itt van, mert ha itt van, akkor nem fog merészelni engem nem szeretni”.

Az est boldogan és vídáman telt el Varvara herczegné társaságában, a ki panaszkodott Vronszkijnak, hogy Anna a távollétében morphiumot szedett.

- Hát mitévő legyek? Nem tudtam aludni... A gondolataim nem hagytak. Mikor ő itthon van, soha se szedek. Csaknem soha.

Vronszkij beszélt a választásokról és Anna kérdések útján rá tudta őt vezetni arra, a mi jól esett neki, - a sikereire. Anna viszont elmondott neki mindent, a mi őt otthon érdekelhette. És a hírei mind a legjobbak voltak.

De késő este, mikor egyedül maradtak, Anna látván, hogy megint teljesen a hatalmába kerítette őt, el akarta törölni annak a pillantásnak nyomasztó benyomását, melyet Vronszkij a levél miatt reá vetett és így szólt:

- De valld be, mikor a levelemet megkaptad, bosszankodtál, és nem hittél nekem?

Alig hogy ezt kimondta, tüstént rájött, hogy bármily szeretettel volt is iránta Vronszkij, ezt nem bocsátotta meg neki.

- Igen, - mondotta. - Olyan különös volt az a levél: egy helyen azt írod, hogy Ani beteg, aztán meg hogy magad akartál bejönni a városba.

- Úgy is volt.

- Hiszen nem is vonom kétségbe.

- Dehogy’ nem, kételkedel. Bosszankodol, látom.

- Egy pillanatig sem, csak azon bosszankodom, az igaz, hogy te mintha nem akarnád elösmerni, hogy az embernek kötelességei is vannak.

- Kötelességei, hangversenyre menni.

- De ne beszéljünk tovább erről, - szólott Vronszkij.

- Mért ne beszélnénk? - kérdezte Anna.

- Én csak azt akarom mondani, hogy az embernek múlhatatlan teendői is akadhatnak. Lám, most is, el kell majd mennem Moszkvába, a ház ügyében... Óh, Anna, miért is vagy te olyan ingerlékeny? Hát még most sem tudod, hogy nem élhetek nélküled?

- Ha meg úgy van, - szólott Anna, hirtelen megváltozott hangon, - akkor terhedre van ez az élet... Igen, eljössz egy napra, azután megint mégy, így azok tesznek, a...

- Anna, ez kegyetlenség. Hiszen kész vagyok egész életemet föláldozni...

De Anna nem hallgatott rá.

- Ha te elmégy Moszkvába, én is megyek. Én itt nem maradok. Vagy el kell válnunk, vagy együtt kell élnünk.

- Hiszen jól tudod, hogy nekem is ez az egyetlen vágyam. De ehhez...

- Szükség van a válásra? Majd írok neki. Látom, hogy így képtelen vagyok élni... De azért veled megyek Moszkvába.

- Ez úgy hangzik, mintha fenyegetés akarna lenni. Pedig én semmit sem óhajtok úgy, mint hogy ne kelljen tőled elválnom, - mondotta Vronszkij mosolyogva.

De nem pusztán az üldözött és elkeserített ember hideg és bosszús pillantása csillogott a szemében, mikor ezeket a gyöngéd szavakat mondotta.

Anna is észrevette ezt a pillantást, és eltalálta a jelentését.

„Ha úgy van, akkor ez nagy szerencsétlenség!” - mondotta az ő pillantása. Ez csak egy pillanatnyi benyomás volt, de Anna sohase felejtette el többé.

Anna írt az urának, a válást kérvén tőle, és november végén elbúcsúzott Varvara herczegnétől, a kinek Pétervárra kellett mennie, és Vronszkijval átköltözött Moszkvába. Miután napról-napra várták Alexandrovics Alexej válaszát és utána a válást, most már teljesen mint férj és feleség rendezkedtek be.

HETEDIK RÉSZ

I.

Levinék immár harmadik hónapja laktak Moszkvában. Már régen elmúlt az az időpont, a melyben a hozzáértők pontos számításai szerint Kitinek le kellett volna betegednie; de ő még mindig várandós volt és semmi jel se mutatott arra, mintha most közelebb lett volna az az idő, mint volt egy hónappal azelőtt. Az orvos, a bába, Dolli, az anyja és különösen Levin, a kik nem tudtak rémület nélkül gondolni a bekövetkezendő eseményre, elkezdtek türelmetlenkedni és nyugtalankodni; csak Kiti érezte magát teljesen nyugodtnak és boldognak.

Ő most már tisztán fölismerte magában az eljövendő, sőt ő rá nézve már részben jelen is lévő gyermek iránt való szeretet új érzésének a bimbófakadását, és gyönyörűséggel engedte át magát ennek az érzésnek. A gyermek most már nem volt pusztán neki egy része, hanem olykor tőle teljesen független, önálló életet is élt. Ez nem egyszer fájdalmat is okozott neki, de azért mégis szinte kaczagni tudott volna ettől az új és furcsa örömtől.

Mindazok, a kiket szeretett, ott voltak körülötte, és valamennyien olyan jók voltak hozzá, úgy ápolták őt, és mindennek annyira csak a kellemes oldalát mutatták neki, hogy ha nem tudta és nem érezte volna, hogy ennek hamarosan végének kell szakadnia, nem is kívánhatott volna magának szebb és kellemesebb életet. Az egyetlen, a mi ennek az életnek az örömét elrontotta, az volt, hogy az ura nem volt többé olyan, a milyennek megszerette, s a milyennek ott falun látszott.

Ott falun szerette az ő nyugodt, figyelmes és előzékeny modorát. A városban pedig állandóan nyugtalannak látszott, s mintha résen lett és attól tartott volna, hogy őt, vagy a mi a legfőbb, a feleségét meg találja bántani valaki. Ott falun, nyilván a maga helyén érezvén magát, sehova se' sietett és soha sem volt foglalatosság nélkül. Itt, a városban, állandóan sietett, nehogy valamit elmulaszszon, pedig voltaképpen semmi dolga sem volt. És Kiti sajnálta őt. Azt tudta, hogy mások előtt nem látszik szánalomraméltónak; sőt ellenkezőleg, mikor Kiti megfigyelte őt társaságban, mint a hogy' megfigyelünk olykor egy-egy kedves emberünket, iparkodván őt mintegy idegen szemmel nézni, hogy megállapítsuk azt a benyomást, melyet másokra tesz, még az ő féltékenységéhez mérten is rémülettel látta, hogy nemcsak hogy nem szánalmas, sőt nagyon is vonzó, az ő valamelyest ósdi tisztességével, az asszonyokkal szemben tanusított bátortalan előzékenységével, erőteljes alakjával, s mint neki tetszett, különösen kifejező arczával. Csakhogy ő nem kívülről, hanem belülről látta őt; látta, hogy itt nincs az elemében; másképp nem tudta magának az állapotát megmagyarázni. Olykor szemrehányást tett neki magában azért, hogy nem tudott a városban élni; másszor pedig maga is belátta, hogy itt nagyon nehéz neki úgy berendezni az életét, hogy meg legyen vele elégedve.

És csakugyan, mit is csinálhatott volna? Kártyázni nem szeretett. A clubba nem járt. Azt, hogy Oblonszkijhoz hasonló világfiak társaságában szórakozni mit jelent, Kiti már tudta... ez annyit jelent, mint inni, és ivás után eljárni, az Isten tudja, hová. Szörnyűködés nélkül nem is tudott rágondolni, hogy ilyenkor milyen helyekre szoktak eljárogatni a férfiak. Talán társaságba járt volna? De Kiti tudta, hogy ehhez az kell, hogy valaki örömét lelje a fiatal hölgyekkel való érintkezésben, ezt meg csak nem kívánhatta. Otthon ült volna vele, az anyjával, a nővéreivel? De bármennyire kellemeseknek és mulatságosaknak találta is ő ezeket a bizalmas tereferéket, - a melyeket az öreg herczeg „Alina-Nadiná"-knak keresztelt el, - tudta, hogy Levinre nézve bizony unalmasak. Mi maradt tehát hátra neki? Folytatni a könyve megírását? Ezt meg is próbálta és eleinte eljárogatott a könyvtárba, hogy kivonatokat és jegyzeteket

készítsen a könyve számára; de, mint mondotta is neki, minél többet tétlenkedett, annál kevesebb volt az ideje. Ezenkívül azt is elpanaszolta neki, hogy itt már nagyon is sokat beszélt a könyvéről, s hogy összezavarodtak a gondolatai és meg is csappant irántuk az érdeklődése.

Ennek a városi életnek egyetlen előnye az volt, hogy itt sohase voltak köztük surlódások. Attól-e, mert a városban mások voltak a körülmények, attól-e, mert ebben a tekintetben mind a ketten óvatosabbak lettek és megokosodtak, de Moszkvában még féltékenységből se koccz-czantak össze soha, a mitől pedig, mikor a városba költöztek, annyira tartottak.

Sőt ezen a téren még egy, mindkettőjükre nézve rendkívül fontos esemény is történt, és pedig Kitinek Vronszkijval való találkozása.

Boriszovna Marja, az öreg herczegné és Kiti keresztanyja, a ki őt mindig nagyon szerette, föltétlenül látni akarta őt; Kiti, a ki az állapotára való tekintettel sehova sem járt, az apjával elment a tisztes matrónához, s ott találkozott Vronszkijval.

Kiti ennek a találkozásnak a révén csak azért az egyért tehetett magának szemrehányást, hogy abban a pillanatban, a mikor polgári ruhában fölismerte azokat az egykor olyan jól ösmert vonásokat, elakadt a lélekzete, a szívébe szökött a vér, és, mint érezte, élénk pirosság futotta el az arczát. De ez alig tartott pár pillanatig. Az apja, a ki czélzatosan, jó hangosan szólította meg Vronszkijt, még be se fejezte a mondókáját, s Kiti máris teljesen kész volt ránézni Vronszkijra, sőt szükség esetén akár beszélni is vele, éppen úgy, a mint Boriszovna Marja herczegnővel beszélt, s a mi a fő, úgy, hogy az ura, a kinek a láthatatlan jelenlétét szinte érezte maga mellett ebben a pillanatban, az utolsó hangsúlyig és mosolyig minden szavát csak helyeselte volna.

Váltott is vele néhány szót, sőt nyugodtan el is mosolyodott a választásokról mondott tréfájára, a melyeket a „mi parlamentünk”-nek nevezett. (El kellett mosolyodnia, hogy ki-mutassa, hogy a tréfát megértette.) De legott odafordult Boriszovna Marja herczegnéhez, s többé még csak rá se pillantott egyetlen egyszer sem, a míg csak föl nem kelt és nem búcsú-zott; ekkor megint egy pillantást vetett rá; de nyilván csak azért, mert illetlen nem nézni rá valakire, a ki az embernek köszön.

Kiti hálás volt az apja iránt azért, hogy semmit se szólt neki a Vronszkijval való találkozásról; de a látogatás után szokott sétájuk alkalmával tanusított feltűnő gyöngédségéből látta, hogy meg volt vele elégedve. Ő maga is meg volt elégedve magával. Semmiképpen sem számított rá, hogy ennyi ereje legyen, hogy a Vronszkij iránt azelőtt táplált érzelmek minden emlékét a lelke mélyére szorítva, nemcsak látszólag, de valójában is teljesen közönyös és nyugodt maradhasson vele szemben.

Levin sokkal jobban elpirult, mint ő, mikor Kiti elmondta neki, hogy Boriszovna Marja herczegnénél találkozott Vronszkijval. Nagyon nehezére esett ezt neki megmondani, de még inkább nehezére esett tovább beszélni a találkozás részleteiről, miután Levin nem kérdezett tőle semmit, csak összeránczolt homlokkal nézett rá.

- Nagyon sajnálom, hogy nem voltál ott, - mondotta Kiti. - Nem azt, hogy nem voltál a szobában... A jelenlétedben tán nem tudtam volna oly természetes lenni... Most sokkal inkább pirúlok, sokkal, sokkal inkább, - tette hozzá, szinte könnyekig elpirulva. - De legalább a kulcslyukon keresztül láttad volna.

Becsületes szemei elárulták Levinnek, hogy meg volt magával elégedve, s így Levin, bár Kiti elpirult, legott megnyugodott s elkezdett kérdezősködni. Kiti csak ezt várta. Mikor megtudott mindent, még olyan apró részleteket is, hogy Kiti csak az első pillanatban pirult el egy cseppet, s hogy azután olyan könnyed és egyszerű volt vele, mint bárki mással, Levin egészen fölvidult s azt mondta, hogy a dolognak nagyon örül, s hogy most már nem fog olyan ostobán

viselkedni, mint a választások alkalmával, hanem a Vronszkijval való legelső találkozásnál azon lesz, hogy minél szeretetreméltóbb legyen iránta.

- Olyan gyötrelmes az a gondolat, hogy van valaki, a ki szinte ellenségem, s a kivel nehezemre esik találkozni, - mondotta Levin. - Nagyon, de nagyon örülök.

II.

- Tehát menj el, kérlek, Boly-hoz, - mondotta Kiti az urának, mikor ez úgy tizenegy óra tájban, mielőtt hazulról elment volna, benézett hozzá. - Tudom, hogy a clubban fogsz ebédelni, papa már be is jelentette. De mit csinálsz délelőtt?

- Csak Katavaszovhoz megyek el, - felelt Levin.

- Hogy-hogy' ilyen korán?

- Megigérte, hogy megösmertet Metrovval. Ez egy ösmert pétervári tudós, és a könyvemről szeretnék vele beszélni, - szólott Levin.

- Igen, ez az, a kinek a czikkét annyira dicsérted? No, és aztán? - kérdezte Kiti.

- Lehet, hogy még a törvényszékre is elmegyek a nővérem ügyében.

- És a hangversenyre?

- Mit keressek ott magam?

- Oh, csak menj el; azokat az új dolgokat adják elő... Ez téged annyira érdekel. Én bizony föltétlenül elmennék.

- No, de ebéd előtt még mindenesetre hazajövök, - mondotta, s az órájára nézett.

- Végy fekete kabátot, hogy egyenesen elmehess Boly grófnéhoz.

- De hát okvetetlenül meg kell ennek lenni?

- Jaj, föltétlenül! Ő is volt nálunk. Hát olyan nagy dolog az? Elmégy, leülsz, elbeszélgetsz vele vagy öt perczig az időjárásról, azután fölkelsz és eljösz.

- Nem is képzeled, mennyire elszoktam már az ilyesmitől, szinte restellem. De hát mi értelme is van ennek? Jön egy idegen ember, leül, ott marad, a nélkül, hogy valami dolga volna, megzavarja a háziakat, megkeseríti magát, és elmegy.

Kiti elmosolyodott.

- De hiszen legénykorodban is tettél látogatásokat? - jegyezte meg Kiti.

- Tettem, de mindig restelltem, most pedig annyira elszoktam tőle, hogy istenemre mondom, inkább két napig nem ebédelnék, semhogy ezt a látogatást megtegyem. Annyira terhemre van! Mindig azt gondolom, hogy megsértődnek, s azt mondják: minek is jöttél ide, mikor semmi keresnivalód itt?

- Dehogy' is sértődnek meg. Ezért már felelek, - mondotta Kiti és nevetve nézett az arczába. Megfogta a kezét. - No, Isten veled... Menj csak, menj.

Már éppen menni akart, miután megcsókolta a kezét, mikor Kiti megállította.

- Kosztya, tudod, hogy már csak ötven rúbl van nálam?

- Hát mit csináljak? Majd elmegyek és veszek ki a bankból. Mennyi kell? - kérdezte az elégedetlenség jól ösmert kifejezésével.

- Nem, megállj. - Kiti kezénél fogva visszatartotta őt. - Beszéljük meg a dolgot, mert ez engem nyugtalanít. Én azt hiszem, semmi fölöslegesre se költök, s mégis, szinte röpül a pénz. Valami van, a mit mi nem jól csinálunk.

- Dehogy' is, - szólott Levin, a torkát köszörülve s lopva rápillantott.

Kiti már ösmerte ezt a torok-köszörülést. Ez nála a legnagyobb elégedetlenség jele volt. Nem ő vele, hanem saját magával. Csakugyan elégedetlen volt, de nem azzal, hogy sok pénz megy el, hanem azzal, hogy emlékeztették őt olyasvalamire, a miről, maga is jól tudván, hogy valami nincsen rendben, szeretett volna megfeledkezni.

- Meghagytam Szokolovnak, hogy adja el a búzát, s a malom bérét is vegye föl előre. Pénz lesz, minden körülmények közt.

- De én attól tartok, hogy egyáltalában sokat...

- Dehogy' is, dehogy' is, - ismételte. - No, szívecském, Isten veled.

- De nem, igazán mondom, olykor szinte bánom, hogy hallgattunk a mamára. Milyen jó volna ott falun! Így pedig valamennyiteket csak gyötörlek, s e mellett költjük a drága pénzt.

- Éppenséggel nem. Azóta, hogy nős vagyok, egyetlen egy eset sem volt rá, hogy én azt mondtam volna: jobb volna másként, mint a hogy' van...

- Igazán? - mondotta Kiti, s a szemébe nézett. Levin azt minden gondolkodás nélkül mondta, csak azért, hogy Kitit megnyugtassa. De mikor rápillantva, látta, hogy ezek a becsületes, kedves szemek kérdőleg merednek rá, még egyszer, és most már egész lelkéből ismételte ugyanazt. - „Határozottan megfeledkeztem róla", - gondolta magában. És eszébe jutott az, a mi a közel jövőben várt reájuk.

- Nos, meglesz-e nemsokára? Hogy' érzed? - suttogta s mindkét kezével megfogta Kitit.

- Már annyiszor gondoltam, hogy most már nem gondolok és nem tudok semmit.

- És nem félsz?

Kiti megvetően elmosolyodott.

- Egy csöppet sem, - mondotta.

- Ha valami előadná magát, Katavaszovnál vagyok.

- Dehogy, semmi se lesz, csak ne is gondolj rá. Elmegyek a papával sétálni a boulevard-ra. Benézünk Dollihoz is. Ebéd előtt várlak. Igaz ni! Tudod, hogy Dolli helyzete valósággal lehetetlenné kezd válni? Nyakig úszik az adósságban, s nincs egy garasa sem. Tegnap beszéltünk a mamával és Arszenij-vel (így hívta a nénjének, Lyvovának az urát), és elhatároztuk, hogy téged ráeresztünk vele Sztivára. Ez végre is lehetetlen. A papával meg nem lehet erről beszélni... De ha te és ő...

- Nos, és mi ugyan mit tehetünk? - kérdezte Levin.

- Mégis csak elmennél tán Arszenij-hez, beszélj vele; ő majd elmondja, miben állapodtunk meg.

- Arszenij-vel én már előre is mindenben egyet értek. De majd elmegyek hozzá. Igaz, ha elmegyek a hangversenybe, hát Natáli-val megyek. No, Isten veled.

A pitvarban még legénykorából való inasa, az öreg Kuzjma állította meg, a ki városi háztartását vezette.

- Kraszavcsikát (ez volt az a lógós nyerges, melyet faluról hoztak magukkal) megpatkolták s azóta folyton sántít, - jelentette. - Mitévők legyünk?

Moszkvában eleinte a faluról behozott lovak foglalkoztatták Levint. Legalább ezen a téren szeretett volna lehetőleg jól és olcsón kijönni; de kisült, hogy a saját lovai többe kerültek, mint a bérkocsi, s azért mégis bérkocsin jártak mindig.

- Hívasd el az állatorvost, lehet, hogy valami zúzódás.

- Nos, és Alexandrovna Katerinának milyen kocsit adunk? - kérdezte Kuzjma.

Levint most már nem lepte meg, mint moszkvai tartózkodásuk első idejében, hogy a Vozdvizsenkától a Szivczev-Vrazsek-ig egy nehéz kocsiba két erős lovat kellett befogni, a melyek a csatakos havon át elhúzták ezt a kocsit egy fertály versztnyire, azután állottak négy óra hosszat, a mi belekerült öt rubelba. Ezt most már természetesnek találta.

- Hozass egy bérkocsissal két lovat a mi kocsinkba, - mondotta.

- Igenis.

Miután a városi viszonyoknak megfelelően ilyen egyszerűen és könnyedén megoldott egy olyan nehézséget, mely falun annyi fölösleges fejtörésbe és fáradtságba került volna, Levin kilépett a kapun, odaszólított egy bérkocsit, beleült és elhajtatott a Nikitszkájára. Útközben már rá se gondolt a pénzre, hanem azon tűnődött, hogy' fog megismerkedni a pétervári tudóssal, a ki a társadalmi tudományokkal foglalkozik, és hogy' fog vele a könyvéről beszélni.

Levint moszkvai tartózkodásának első idejében szinte megdöbbentették azok a falusi emberre nézve furcsa, meddő, de elkerülhetetlen kiadások, melyek minden oldalról felmerültek. De most már ezekhez is hozzászokott. Az történt vele ebben a tekintetben, a mi, mint mondják, a korhelyekkel szokott történni: az első poharat úgy kell beléjük diktálni, a második már sólyomszárnyakon iparkodik beléjük, a harmadik után következők pedig már mint az apró madarak röpdösnek le a torkukon. Mikor Levin az első százrubeles bankót fölváltotta, hogy a kocsisnak és a kapusnak libériát vegyen, önkéntelenül elgondolta, hogy ezek a voltaképpen teljesen fölösleges, és - abból a csodálkozásból ítélve, a melylyel a herczegné és Kiti arra az észrevételre feleltek, hogy tán libéria nélkül is meg lehetne lenni, - mégis elkerülhetetlenül szükséges libériák annyiba fognak kerülni, mint két munkás egész nyárra, vagyis, mint husvéttól húshagyó keddig vagy háromszáz munkanap, - minden napot kora reggeltől késő estig számítva, - és ettől a százrubeles bankótól még nagyon nehezen vált meg. De a következő, a melyet akkor váltott föl, mikor a rokonai számára ebédet adott, mely huszonnyolcz rubelba került, ugyan eszébe juttatta Levinnek, hogy huszonnyolcz rubel, - ez annyi, mint kilencz csetvert zab, a melyet nyögve és verejtékezve kaszáltak le, kötöttek kévébe, csépeltek ki, rostáltak meg, vetettek el és szórtak szét, - ez a következő mégis már sólyomszárnyakon ment el. A most fölváltott bankók pedig már régen semmiféle gondolatokat sem keltettek benne, és mint az apró madarak röppentek el a zsebéből. Arányban áll-e a pénz megkeresésére fordított munka azzal az élvezettel, melyet az, a mit rajta vásárolt, szerzett, erre vonatkozólag a mértéket már régen elvesztette. Azt a gazdasági számítást, a mely szerint vannak bizonyos árak, a melyeknél nem szabad olcsóbban eladni a gabona bizonyos mennyiségét, már szintén rég elfelejtette. A rozst, a melynek megszabott ára mellett olyan soká kitartott, csetvertenként ötven kopekkel olcsóbban adta el, mint a mennyit érte azelőtt egy hónappal ígértek. Annak a tiszta számításnak, hogy ilyen költekezés mellett lehetetlen lesz egy esztendőt adósság nélkül kihúzni, annak a számításnak se volt már előtte semmi jelentősége. Csak egyre volt szükség: hogy legyen pénz a bankban, hogy honnan, az tökéletesen mindegy, úgy, hogy mindenkor legyen miből húst vásárolni. És ez a számítása eddig mindig bevált, s mindig volt pénze a bankban. De most aztán a bankból is kifogyott, s nem igen tudta, honnan kerítsen. S ezért jött zavarba egy pillanatra, mikor Kiti a pénzt említette; de most nem ért rá ezen tűnődni. Katavaszovra s a Metrovval leendő ösmeretségre gondolva ült a kocsijában.

III.

Moszkvába érkezése révén Levin megint közeli viszonyba jutott egykori egyetemi tanulótársával, Katavaszov tanárral, a kit azóta, hogy megnősült, nem látott. Szerette Katavaszovot egyszerű és tiszta világnézlete miatt. Levin azt gondolta, hogy Katavaszov világnézletének a tisztasága természetének szerénységéből származott, Katavaszov viszont úgy gondolkozott, hogy Levin gondolkodásmódjának a következetlensége, elméje fegyelmezetlenségének volt a következése; de Katavaszov tiszta észjárása kellemes volt Levinnek, viszont Levinben a fegyelmezetlen gondolatok bősége kellemes volt Katavaszovnak, úgy, hogy kölcsönösen szerettek egymással találkozni és vitatkozni.

Levin készülő munkájából fölolvasott Katavaszovnak néhány részt, a melyek tetszettek is neki. Tegnap egy fölolvasáson találkozván Levinnel, Katavaszov elmondta neki, hogy a hírneves Metrov, a kinek egy czikke annyira tetszett Levinnek, Moszkvában van, s nagy érdeklődést mutat az iránt, a mit Katavaszov neki Levin könyvéről mondott, s hogy Metrov holnap tizenegy órakor nála lesz, és nagyon fog örülni, ha vele megösmerkedhetik.

- Határozottan jobb színben van, batyuska, örömmel látom, - szólalt meg Katavaszov, mikor a kis fogadó-szobában Levint üdvözölte. - Hallom a csöngetést és gondolom magamban: lehetetlen, hogy pontos legyen... Nos hát, mit szól a herczegovinaiakhoz? Már a mi a háborút illeti.

- Miért? - kérdezte Levin.

Katavaszov rövid pár szóval elmondta neki a legújabb híreket, majd belépve dolgozószobájába, bemutatta Levint egy alacsony, zömök és nagyon kellemes külsejű úrnak. Ez volt Metrov. A társalgás egy kis ideig a politikáról és arról folyt, hogy' gondolkoznak a magasabb pétervári körökben a legutóbbi eseményekről. Metrov teljesen hitelt érdemlő forrásból elmondta azokat a szavakat, melyeket ebből az alkalomból állítólag maga az uralkodó és egyik minisztere mondott. Katavaszov viszont, szintén hiteles forrásból, azt hallotta, hogy az uralkodó valami egészen mást mondott. Levin megpróbált elképzelni egy olyan helyzetet, a melyben az egyik nyilatkozat is, a másik is lehetséges volt, s ezzel erről a tárgyról véget ért a beszélgetés.

- Tehát ez az úr már csaknem befejezett egy könyvet, a mely a munkásnak a földhöz való természetes viszonyáról szól, - mondotta Katavaszov; - én nem vagyok specziálista, de nekem, mint természetbúvárnak, nagyon tetszett az, hogy nem úgy fogta föl az emberiséget, mint valami, a zoológikus törvényeken kívül állót, hanem ellenkezőleg azt állítja, hogy az emberiség szoros kapcsolatban van a környezetével, és éppen ebből a kapcsolatból vezeti le fejlődésének a törvényeit.

- Ez nagyon érdekes, - jegyezte meg Metrov.

- Én tulajdonképpen mezőgazdasági könyvet kezdtem írni, de a mezőgazdaság legfőbb tényezőjével, a munkással foglalkozván, - mondotta Levin pirulva, - önkénytelenül is egészen váratlan eredményekre jutottam.

És Levin elkezdte óvatosan, mintegy tapogatózva kifejteni a nézeteit. Azt tudta, hogy Metrov czikket írt az általánosan elfogadott gazdaság-politikai tanok ellen, de hogy mily mértékben számíthatott új eszméivel a helyeslésére, azt nem tudta, s a túdós okos és nyugodt arczáról még csak nem is gyaníthatta.

- De hát miben látja ön az orosz munkás különösen jellemző sajátosságát? - kérdezte Metrov, - hogy úgy mondjam, az ő zoológiai sajátságaiban, vagy pedig azokban a körülményekben, a melyek közt él?

Levin látta, hogy ebben a kérdésben már egy olyan gondolat jutott kifejezésre, a melylyel ő nem értett egyet; de azért folytatta fölfogásának a fejtegetését, mely abban csúcsosodott ki, hogy az orosz munkás valami egészen különös, és a többi nemzetek munkásaiétól eltérő fölfogással van a földről. S hogy ezt az állítását igazolja, sietett hozzátenni, hogy nézete szerint az orosz népnek ez a fölfogása annak a hivatásának a tudatából származik, hogy keleten óriási parlagon heverő területeket kell benépesítenie.

- Könnyen tévedésbe esik ám az ember, ha a nép általános hivatásából következtet, - jegyezte meg Metrov, Levint félbeszakítván. - A munkás helyzete mindenkor a földhöz és a tőkéhez való viszonyától fog függni.

És most már nem engedvén, hogy Levin fölfogását igazolja, elkezdte kifejteni előtte az ő tanainak a főbb elveit.

Hogy mik voltak ezek a főbb elvek, azt Levin nem értette meg, mert nem is valami nagyon erőltette meg magát; annyit látott, hogy Metrov, mint a többiek, a czikke ellenére is, a melyben a nemzetgazdászok tanait megdöntötte, csak a tőke, a munkabér és a kamat szempontjából ítélte meg az orosz munkásnép helyzetét. Ámbár kénytelen volt beösmerni, hogy Oroszország keleti, tehát legnagyobb részében, a kamat még úgyszólván semmi, hogy a munkabér a nyolczvan milliónyi orosz nép kilencz tizedrészénél alig hogy az önfentartásra elegendő, s hogy tőke voltaképpen csak a legkezdetlegesebb gazdasági fölszerelések képében létezik, mégis csak ebből a szempontból ítélt meg minden egyes munkást, bárha sok tekintetben nem is értett egyet a közgazdászokkal s a munkabérről megvolt a maga új elmélete, a melyet ki is fejtett Levin előtt.

Levin kelletlenül hallgatta s eleinte itt-ott válaszolgatott is neki. Szerette volna félbeszakítani Metrovot, hogy kifejtse előtte a nézetét, mely, szerinte, véget vetett volna minden további fejtegetésnek. De később, miután meggyőződött róla, hogy a nézeteik annyira eltérők, hogy soha sem fogják egymást megérthetni, már nem is mondott ellent, csak hallgatott. Mind a mellett, hogy most már egyáltalában nem érdekelte az, a mit Metrov mondott, mégis valamelyes élvezettel hallgatta őt. Hízelgett a hiúságának az, hogy egy ilyen tudós ember ilyen szívesen, ilyen figyelemmel és Levinnek tárgyismeretébe vetett ekkora bizalommal, olykor egy-egy megjegyzéssel a kérdésnek egy egész oldalát megvilágítva, fejtette ki előtte a nézeteit. Levin ezt a maga érdeméül rótta föl, nem tudván azt, hogy Metrov a hozzá közelebb állókkal való társalgás közben minden új emberrel különösen szívesen beszélt erről a tárgyról, és egyáltaljában bárkivel is szívesen folytatott eszmecserét az olyan tárgyakról, a melyek őt foglalkoztatták, s a melyekkel ő maga sem volt egészen tisztában.

- No, de el fogunk késni, - szólott Katavaszov az órájára pillantva, a mint Metrov a fejtegetését befejezte.

- Ma a tudományt kedvelők társaságában Szvintics ötvenéves jubileumának az emlékére gyűlés van, - mondotta Katavaszov, Levin kérdésére. - Oda készülünk Ivánovics Pjotrral. Megígértem, hogy fölolvasok valamit az ő zoológiai munkáiról. Jöjjön velünk, nagyon érdekes lesz.

- Csakugyan, ideje, hogy menjünk, - szólott Metrov. - Jöjjön velünk, s onnan, ha tetszik, elmehetünk énhozzám. Nagyon szeretném az ön művét ismerni.

- Nem, minek. Még nincs is befejezve. De az ülésre szívesen elmegyek.

- Nos, batyuska, hallotta? Külön véleményt adtam be, - mondotta Katavaszov a szomszéd szobában, miközben a frakkját húzta.

És elkezdtek beszélgetni az egyetemi kérdésről.

Az egyetemi kérdés ezen a télen rendkívül fontos esemény volt Moszkvában. Az egyetemi tanácsban három öreg tanár nem fogadta el a fiatalok véleményét; a fiatalok különvéleményt adtak be. Ez a vélemény némelyek szerint rettenetes, mások szerint a képzelhető legegyszerűbb és legigazságosabb volt, s a tanárok két részre oszlottak.

Egyesek, a kikhez Katavaszov is tartozott, aljas rágalmat és ámítást láttak az ellenpárt fölfogásában; mások pedig suhanczkodást és a tekintélyek iránt való tiszteletlenséget. Levin, a ki nem tartozott ugyan az egyetem kötelékébe, moszkvai tartózkodása alkalmával már ismételten hallott erről az ügyről, a melyre nézve meg volt a maga külön határozott véleménye s így részt is vett a beszélgetésben, mely még az utczán is folyt, mialatt a régi egyetem épülete felé mentek.

Az ülés már megkezdődött volt. A posztóval leterített asztal körül, a melynél Katavaszov és Metrov helyet foglaltak, hat ember ült, s közülök az egyik egészen közel hajolva a kéziratához, fölolvasott valamit. Levin leült egy az asztal közelében álló üres székre és halkan megkérdezte egy diáktól, hogy mi az, a mit olvasnak. A diák bosszúsan nézett végig Levinen, és így szólt:

- Életrajz.

Ámbár Levin nem valami nagyon érdeklődött a tudós életrajza iránt, önkéntelenül is odafigyelt s megtudott egy és más érdekes és új dolgot a kiváló tudós életéről.

Mikor a felolvasó befejezte előadását, az elnök köszönetet mondott neki és felolvasta Ment költőnek a jubileumra írt és hozzá beküldött versét, s utána pár szóval a költőnek is köszönetet mondott. Azután Katavaszov az ő erőteljes és rikácsoló hangján fölolvasta a jubiláris tudós tudományos működéséről szóló értekezését.

Mikor Katavaszov befejezte, Levin az órájára nézett, látta, hogy már két óra, s úgy gondolta, hogy a hangverseny előtt már nem olvashatja föl Metrov előtt a munkáját, a mihez egyébiránt már nem is volt valami nagy kedve. A fölolvasások alatt is folyton a köztük lefolyt eszmecserén járt az esze. Most már egészen tisztán állott előtte, hogy - bár lehetséges, hogy Metrov eszméinek is megvan a maguk jelentősége, de az ő eszméinek szintén megvan a maguké, - ezek az eszmék csak akkor tisztázódhatnak, és csak akkor vezethetnek valamelyes eredményre, ha mind a ketten külön dolgoznak az általuk választott irányban, az eszmék összekeveredéséből azonban semmi okos sem sülhet ki. S eltökélvén, hogy Metrov meghívását nem fogadja el, az ülés végén odament hozzá. Metrov bemutatta őt az elnöknek, a kivel a politikai újdonságokról beszélgetett. Ekközben Metrov az elnöknek is elmondta ugyanazt, a mit Levinnek, Levin pedig előállt ugyanazokkal az észrevételekkel, a melyeket már délelőtt megkoczkáztatott, de változatosság kedvéért kifejtette az ő új nézetét is, mely akkor, ott helyben fogamzott meg az agyában. Ez után megint az egyetemi kérdés került szőnyegre. Miután Levin ezt már mind hallotta, sietett Metrovnak tudomására hozni, hogy a meghívását legnagyobb sajnálatára sem fogadhatja el, meghajtotta magát és elment Lyvovhoz.

IV.

Lyvov, a kinek Kiti nénje, Natália volt a felesége, egész életét fővárosokban és külföldön töltötte. Ott is nevelkedett, s mint diplomata is ott szolgált.

A múlt esztendőben, a nélkül, hogy bármi tekintetben is kellemetlenségei lettek volna, elhagyta a diplomatiai pályát, (neki soha és senkivel se voltak kellemetlenségei) és átlépett Moszkvába, az udvar szolgálatába, azért, hogy két fiát a lehető legjobb nevelésben részesíthesse.

Mind a mellett, hogy nézeteikben és szokásaikban a legélesebb ellentét volt köztük, s mind a mellett, hogy Lyvov idősebb volt Levinnél, a télen nagyon összebarátkoztak és megszerették egymást.

Lyvov otthon volt és Levin bejelentés nélkül lépett be hozzá.

Övvel átkötött házikabátban és mosható bőrből készült czipőkben űlt egy karosszékben s kéküveges pince-nez-zel a szemén, olvasott egy állványon előtte lévő könyvet, miközben óvatosan tartott szép kezében egy immár félig elhamvadt szivart.

Szép, finom és még mindig fiatalos arczán, a melynek ezüstös fényben csillogó, göndör haja még előkelőbb kifejezést kölcsönzött, sugárzó mosoly jelent meg, mikor Levint megpillantotta.

- No, ez derék! Éppen oda akartam küldeni. Nos, hogy' van Kiti? Foglaljon helyet, ide, itt kényelmesebb... - Fölkelt és odatolt egy hintaszéket. - Olvasta a Journal de St. Pétersbourgban az utolsó körlevelet? Én pompásnak találom, - mondotta kissé francziás kiejtéssel.

Levin elmondta, a mit Katavaszovtól hallott arról, hogy mit mondanak Péterváron, s miután a politikával végeztek, elmondta azt is, hogy' ismerkedett meg Metrovval s hogy' kerűlt arra a jubiláris ülésre, a mi Lyvovot nagyon érdekelte.

- Lássa, én irígylem önt azért, hogy ebbe az érdekes, tudományos világba járatos, - mondotta. S beszéd közben, mint rendesen, legott áttért a franczia nyelvre, mely könnyebben esett neki. - Az igaz, hogy én nem is igen érnék rá. A hivatalom és a gyermekeimmel való elfoglaltságom minden időmet lefoglalják; azután meg nem szégyenlem bevallani, hogy a műveltségem is fölötte hiányos.

- Azt nem gondolnám, - szólott Levin mosolyogva, s mint mindig, szánakozva ezen a maga magáról táplált alacsony véleményen, mely semmiképpen sem származott abból a vágyból, hogy szerénynek látszassék, vagy az is legyen, de teljesen őszinte volt.

- Óh, dehogy is nem! Most érzem csak, hogy mennyire fogyatékos a műveltségem. Még ahhoz is, hogy a gyermekeimet neveljem, nagyon sokat föl kell frissítenem az emlékezetemben, sőt egyenesen tanúlnom is kell. Mert nem elég az, hogy tanárok legyünk, fölügyelőnek is kell lenni, éppen úgy, mint az ön gazdaságában a munkásokon kívűl fölügyelőre is van szükség. Lám, most is mit olvasok, - rámutatott Buszlaev nyelvtanára, mely ott feküdt az állványon, - ezt követelik Misától, pedig olyan nehéz... Magyarázza meg kérem. Itt azt mondja, hogy...

Levin meg akarta őt győzni arról, hogy ezt csak megtanúlni lehet, de megérteni nem; Lyvov azonban nem értett vele egyet.

- Lássa, ön ezen nevet!

- Ellenkezőleg, nem is képzeli, hogy mikor önt nézem, mennyire tanulmányozom azt, a mi én reám is vár: a gyermekek nevelését.

- Azért a tanúlás még sem ér ám semmit.

- Én csak azt tudom, - mondotta Levin, - hogy soha se láttam jobban nevelt gyermekeket, mint az önéi, és soha sem is kívánnék jobb gyerekeket, mint az önéi.

Lyvovnak szemlátomást megerőltetésébe került, hogy kifejezést ne adjon az örömének, de azért így is boldogan elmosolyodott.

- Csak jobbak legyenek, mint én. Ez minden, a mit kívánok. Ön még nem ösmeri mind azt a fáradságot, - szólott, - a mivel az olyan gyermekek nevelése jár, mint az enyéim, a kik ott külföldön teljesen el voltak hanyagolva.

- Majd helyrepótolja ezt mind. Hiszen olyan tisztességes fiúk. A fő - az erkölcsi nevelés. Lám, ez az a tér, a melyen én tanulok, mikor az ön gyermekeit látom.

- Ön azt mondja, - erkölcsi nevelés. Nem is képzeli az ember, hogy ez milyen nehéz! Alig hogy az ember leküzdötte az akadályokat az egyik oldalon, máris ujabb küzdelem vár rá a másikon. Ha nem volna támaszunk a vallásban, - emlékszik rá, erről már beszéltünk, - nincs ezen a világon apa, a ki e nélkül a támasz nélkül, pusztán a maga erejéből képes volna nevelni.

Ezt a beszélgetést, mely Levint mindenkor érdekelte, a szép Alexandrovna Natália szakította félbe, a ki teljes utczai díszben lépett be.

- Én meg nem is tudtam, hogy maga itt van, - mondotta, és nyilván nemcsak sajnálta, de sőt örült, hogy ezt az ezerszer hallott és unalmas beszélgetést megszakította. - Nos, hogy' van Kiti? Ma ott ebédelek maguknál. Tudod mit, Arszenij, - fordult oda az urához, - te majd kocsin mehetsz...

S a férj és feleség közt elkezdődött a tárgyalás az iránt, hogy' töltsék el a napot. Miután az urának hivatalos találkozója volt valakivel, neki pedig hangversenyre, onnan pedig a délkeleti bizottság ülésére kellett mennie, még sok mindent kellett megbeszélni és eligazítani. Levinnek, mint a családhoz tartozónak, szintén részt kellett vennie ezekben a tervezgetésekben. Végre abban állapodtak meg, hogy Levin elmegy Natáliával a hangversenyre és az ülésre, onnan elküldik a kocsit a hivatalba Arszenijért, a ki majd eljön a feleségeért s elviszi Kitihez; ha pedig addigra nem végzi el a dolgát, úgy visszaküldi a kocsit, s Levin megy el vele.

- Lám, Kosztya egészen elront engem, - szólott Lyvov a feleségéhez, - azt állítja, hogy a gyermekeink kitűnőek, mikor én meg tudom, hogy mennyi rossz van bennük.

- Arszenij a végletekig megy, én mindig mondom, - szólott a felesége. - Ha az ember a tökéletességet keresi, akkor soha se lesz megelégedve. És helyesen mondja a papa, hogy a mint bennünket neveltek, ez volt az egyik túlzás, - bennünket a félemeleten tartottak, a szülők meg az emeleten laktak; most meg ellenkezőleg, a szülők kerültek a lomtárba, a gyerekek meg az emeletre. A szülők ma már akár ne is éljenek, mindent csak a gyermekekért tesznek.

- Miért ne, ha ez kellemesebb? - mondotta Lyvov az ő szokott, kellemes mosolyával s megfogta a felesége kezét. - A ki téged nem ösmer, még azt hiheti, hogy nem is vagy anya, csak mostoha.

- Nem, a túlzás semmiben se jó, - mondotta Natália nyugodtan, s az ura papírvágó kését odatette a helyére.

- Nos hát, jertek ide, ti tökéletes gyermekek, - szólt oda Lyvov két csinos fiúcskának, a kik, miután beléptek és Levin előtt meghajtották magukat, odamentek az apjukhoz, nyilván kérni akarván tőle valamit.

Levin szeretett volna beszélni velük és szerette volna hallani, mit mondanak az apjuknak, de Natália beszédbe elegyedett vele, s csakhamar udvari egyenruhában belépett a szobába Lyvov egy hivatalnoktársa, Machotin is, hogy vele együtt elmenjen valakihez, s legott élénk eszmecsere fejlődött ki köztük Herczegovináról, Korzinszkája herczegnőről, a dumáról és Aprakszina hirtelen haláláról.

Levin meg is feledkezett a megbízatásáról. Csak akkor jutott eszébe, mikor már az előszobában volt.

- Igaz ni, Kiti megbízott, hogy beszéljek meg önnel valamit Oblonszkijról, - mondotta, mikor Lyvov őt és a feleségét kikísérvén, a lépcsőházban megállt.

- Igen, igen, maman azt akarja hogy mi, beaux frères-ek, reccsentsünk rá egy cseppet - szólott elpirulva. - De mi szükség van itt én reám?

- Akkor majd én veszem elő, - mondotta Lyvov mosolyogva, fehér kutyaprémes köpenyében, miután a beszélgetés végét bevárta. - Nos hát, gyerünk.

V.

A matineén két nagyon érdekes darabot adtak elő.

Az egyik egy *A puszták Lear királya* című ábránd a másik pedig egy Bach emlékének ajánlott vonós négyes volt. Mind a kettő új és modern szellemű szerzemény volt és Levin teljesen önálló véleményt akart formálni róluk. Miután a sógornőjét a helyére vezette, odaállott egy oszlop mellé, s elhatározta, hogy a lehető legnagyobb figyelemmel és lelkiismeretességgel fog hallgatni. Mindent elkövetett, hogy szerte ne kalandozzanak a gondolatai, s hogy ne rontsák meg a benyomásait a fehérnyakkendős karmester handabandázásai, a melyek mindig oly kellemetlenül elterelik a zenei figyelmet, a kalapos asszonyok, a kik különös tekintettel a hangversenyre, jól bekötözték a füleiket szalagokkal, s mindazok a vagy semmi iránt, vagy a zenét kivéve, minden egyéb iránt érdeklődő emberek. Iparkodott elkerülni a zeneértőkkel vagy a fecsegőkkel való találkozást, és a szemeit maga elé meresztve állt ott és figyelt.

De minél jobban figyelt a Lear király-ábrándra, annál távolabb érezte magát attól, hogy bármi néven nevezendő határozott véleményt alkosson magának róla. Minduntalan úgy tetszett, mintha valami érzelem zenei kifejezése venné kezdetét, mely azonban a zenei kifejezés modern eszközeinek a révén legott darabokra, sőt olykor a zeneszerző személyén kívül semmi által össze nem kapcsolt, rendkívül szövevényes hangzavarrá foszlott széjjel. De ezeknek az olykor egészen szép zenei kifejezéseknek még a töredékei is kellemetlenül hatottak, mert semmivel se lévén előkészítve, teljesen váratlanok voltak. Vídámság és szomorúság, kétségbeesés, gyöngédség és diadal, mint egy őrült érzelmei, minden jogosúltság nélkül váltakoztak. De éppen mint az őrültnél, teljesen váratlanúl el is múltak.

Levin az előadás egész ideje alatt úgy érezte magát, mint a süket ember, a ki tánczolókat néz. Egészen meg volt lepetve, mikor a darab véget ért s a megfeszített és semmi által meg nem jutalmazott figyelemtől teljesen kimerültnek érezte magát. Minden oldalról zajos taps hallatszott. Valamennyien fölkeltek, ide s tova jártak és beszélgettek. Levin mások benyomásaiból akarván magának megmagyarázni a meglepetését, szintén elindult, hogy fölkeressen néhány szakembert s nagyon megörült, mikor megpillantott egy ösmert zeneértőt, a ki Peszczovval beszélgetett.

- Csoda szép! - szólalt meg Peszczov, mély, basszus hangon. - Isten hozta Dmitrics Konsztantin. Különösen formás és úgyszólván plasztikus és színekben gazdag az a rész, a hol az ember Kordélia közeledtét érzi, s a hol a nő „das ewig Weibliche", harczba száll a végzettel. Nemde?

- De hát mi köze a dologhoz Kordéliának? - kérdezte Levin bátortalanúl, teljesen megfeledkezvén róla, hogy az ábrándnak *A puszták Lear királyá*-t kellett tolmácsolnia.

- Megjelenik Kordélia... ime! - mondotta Peszczov és rábökött az ujjával az atlaszfényű programmra, a melyet a kezében tartott s odanyujtotta Levinnek.

Levinnek csak ekkor jutott eszébe az ábránd czíme és sietett elolvasni orosz fordításban Shakespeare sorait, melyek a programm hátulsó lapján voltak lenyomtatva.

- E nélkül persze, bajos megérteni, - mondotta Peszczov Levinhez fordulva, miután az, a kivel társalgott, elment s így nem volt kivel beszélnie.

A szünet alatt Levin és Peszczov közt élénk vita fejlődött ki a Wagner-féle irány előnyeiről és fogyatkozásairól a zenében. Levin azt vitatta, hogy Wagnernek és összes követőinek az a legfőbb hibája, hogy náluk a zene egy idegen művészet terűletére kalandozik át, hogy ugyanebbe a hibába esik a költészet is, mikor egy arcznak a vonásait leírja, a mi a festészetnek volna a hivatása és az ilyen tévedés példájául fölhozott egy szobrászt, a ki egy emelvényen álló költő köré márványból faragta ki poetikus alakoknak az árnyait. - A szobrásznál ezek az árnyak oly kevéssé árnyak, hogy még meg is kapaszkodnak a lépcső karfájában, - mondotta Levin. Ez a mondat nagyon tetszett neki, csak arra nem emlékezett, vajon nem mondta-e már el, és éppen Peszczovnak, s így miután a végére ért, valamelyest zavarba jött.

Peszczov pedig azt bizonyítgatta, hogy a művészet egy, s hogy magasabb rendü megnyilatkozásokra csakis különböző ágainak az egyesítése által képes.

A műsor második számát Levin már nem hallotta. Peszczov, a ki odaállt mellé, csaknem egész idő alatt beszélt, lerántván ezt a darabot túlzott, ízléstelen és szinte léktelen egyszerűsége miatt, s összehasonlítván azt a festészetben a prerafaeliták egyszerűségével. Távozásakor Levin még sok ösmerőssel összeakadt, a kikkel a politikáról, zenéről és közös ösmerőseikről beszélt; egyebek közt Boly gróffal is találkozott, a kinél teendő látogatásáról teljesen megfeledkezett volt.

- Akkor csak menjen oda tüstént, - mondotta neki Lyvova, a kivel közölte volt a dolgot, - lehet, hogy nem is fogadnak s akkor eljöhet értem az ülésre. Még ott fog találni.

VI.

- Talán nem is fogadnak? - kérdezte Levin, mikor Boly grófné házának az előcsarnokába belépett.

- De igen, fogadnak, csak méltóztassék, - szólott a kapus, elszántan lesegítvén róla a bundát.

„Micsoda bosszúság" - gondolta magában Levin, s mély sóhajtással húzta le az egyik keztyűjét és simította le a kalapját. - „De minek is jöttem el? Hiszen semmi dolgom ezekkel az emberekkel."

Az első fogadószobán áthaladva, találkozott Boly grófnéval, a ki szigorú és aggodalmas arczczal parancsolt valamit az inasának. Mikor Levint megpillantotta, elmosolyodott s bevezette őt a szomszédos kis fogadószobába, a honnan hangok hallatszottak. Ebben a szobában ott ült a grófné két leánya és egy monoklis ezredes, a kit Levin már ismert. Odalépett hozzájuk, üdvözölte őket s kalapját a térdén tartva, odaült a pamlag mellé.

- Hogy' van a felesége? Ott volt a hangversenyen? Mi nem mehettünk el. A mamának valami requiemre kellett mennie.

- Igen, hallottam... Milyen hirtelen haláleset, - szólott Levin.

Jött a grófné, leült a pamlagra és szintén a felesége és a hangverseny felől tudakozódott.

Levin felelt és ismételte az Apraxina hirtelen halálára tett megjegyzését.

- Egyébiránt mindig nagyon gyönge lábon állott az egészsége.

- Volt tegnap az operában?

- Igen, voltam.

- Pompás volt a Lucca.

- Igen, nagyon jó, - mondotta, és miután tökéletesen mindegy volt neki, hogy mit gondolnak felőle, elmondta azt, amit már számtalanszor hallhattak a művésznő sajátos tehetségéről. Boly grófné úgy tett, mintha odafigyelt volna. Mikor aztán eleget beszélt és elhallgatott, az ezredes kezdett el beszélni, a ki eddig hallgatott. Ő is az operáról és a világításról szólott. Majd pár szót ejtve a Tyurinnál tervezett folle journéeról, elnevette magát, nagy zajt csapott, fölkelt és elment. Levin is fölkelt, de a grófné arczán úgy látta, hogy rá nézve még nem jött el a távozás ideje. Még vagy két perczig maradnia kell. Leült.

De miután folyton arra gondolt, milyen ostoba ez a helyzet, nem is igen talált tárgyat a beszélgetésre és hallgatott.

- Nem megy el a nyilvános ülésre? Mondják, hogy nagyon érdekes lesz, - szólalt meg a grófné.

- Nem, de megígértem a belle-soeur-ömnek, hogy elmegyek érte, - mondotta Levin.

Csönd lett. Az anya és a leánya még egyszer összenéztek.

„No, azt hiszem, ideje lesz menni", - gondolta Levin és fölkelt. A hölgyek kezet szorítottak vele s kérték, hogy mille chose-t adjon át a feleségének.

A kapus, mikor a bundáját fölsegítette, megkérdezte tőle: - Hol méltóztatik lakni? - s legott följegyezte egy szépen bekötött nagy könyvbe.

„Nekem persze mindegy, de azért mégis restellős és borzasztóan ostoba ez a dolog", - gondolta Levin, avval vígasztalván magát, hogy hiszen mindenki így tesz, és elment a bizottság nyilvános ülésére, a hol találkoznia kellett a sógornőjével, hogy vele együtt menjen haza.

A bizottság nyilvános ülésén csaknem az egész társaság ott volt, s ezen kívül is még nagyon sokan. Levin még a jegyzőkönyv fölolvasásakor lépett be, mely, mint mindenki mondta, nagyon érdekes volt. Mikor ez véget ért, a társaság összekeveredett s Levin találkozott Szvijazsszkijval, a ki meghívta őt ma estére a mezőgazdasági társaságba, a hol valami nagyérdekű fölolvasás lesz, Arkágyevics Sztepánnal, a ki most jött a versenyekről s még sok más ösmerősével, és itt Levin még jócskán elbeszélgetett, miközben különféle véleményeket hallott az ülésről, az új darabról és valami perről. De alkalmasint figyelmének a kimerültsége következtében, a melyet mind jobban kezdett érezni, mikor a perről beszélt, tévedt, s ez a tévedése később néhányszor bosszúsan eszébe jutott. Mikor egy külföldinek, a kit Oroszországban elítéltek, küszöbönálló megbüntetéséről és arról beszélt, hogy milyen igazságtalanság volna őt kiutasítással büntetni, Levin ismételte azt, a mit tegnap beszélgetés közben egy ösmerősétől hallott.

- Én azt tartom, hogy őt kiutasítással büntetni annyi volna, mint a csukát büntetésből vízbe ereszteni, - jegyezte meg Levin. Csak később jutott eszébe, hogy ez az egyik ösmerősétől hallott és a magáé gyanánt előadott gondolat tulajdonképpen Krylov meséiből való, s hogy az az ösmerőse valami tárczaczikkből puskázta ki ezt a gondolatot.

Miután a sógornőjét hazakísérte, és Kitit jókedvben és jó egészségben találta, elment a clubba.

VII.

Levin éppen legjobbkor érkezett a clubba. A vendégek és a tagok közűl is sokan vele együtt érkeztek oda. Levin már nagyon régóta nem volt a clubban, attól az időtől fogva, mikor az egyetemről kikerülvén, Moszkvában lakott és elkezdett a világba járni. Emlékezett még a clubra, berendezésének külső részleteire, de teljesen elfelejtette volt azt a hangulatot, melyet ott annakelőtte tapasztalt. De alig, hogy a tágas, félköralakú udvaron a kocsiból kiszállva az előcsarnokba lépett s a vállszalagos kapus némán ajtót nyitván előtte, őt üdvözölte; alig, hogy a kapus szobájában megpillantotta a tagok bundáit és sárczipőit, a kik úgy okoskodtak, hogy könnyebb a sárczipőket odalenn levetni, mint az emeletre fölczipelni; alig, hogy a belépését megelőző, titokzatos csengetyűszót meghallotta s a szőnyeggel letakart, meredek lépcsőn fölszaladva a lépcsőház ismert szobrát, s az ajtóban a harmadik kapus egyenruhába öltözött és kissé megvénűlt alakját megpillantotta, a ki a legnagyobb nyugalommal nyitott előtte ajtót és kimérten végignézett rajta, megint elfogta Levint a régi club-hangulat, a pihenés, a megelégedettség és az előkelőség hangulata.

- Szabad kérnem a kalapot, - szólott a kapus Levinnek, a ki megfeledkezett arról a club-szabályról, hogy a kalapok a kapusnál hagyandók. - Rég nem volt szerencsénk. A herczeg még tegnap bejegyezte. Arkágyevics Sztepán herczeg még nincs itt.

A kapus nemcsak Levint, hanem minden összeköttetését és egész rokonságát is ismerte és azért legott a hozzá legközelebb állókat említette előtte.

A kályhaellenzőkkel ellátott első előtermen s egy jobbfelől elrekesztett szobán áthaladva, a melyben a gyümölcsárús űlt, Levin utólért egy lassan ballagó öreg urat és belépett az emberektől zsibongó étkezőbe.

Végigment a csaknem teljesen ellepett asztalok mellett s mustrálgatta a vendégeket. Hol itt, hol ott akadt a legkülönbözőbb öreg és fiatal, alig, vagy bizalmasan ismert emberekre. Nem volt ott egyetlen boszús vagy gondterhelt ábrázat sem. Úgy látszott, hogy a kalapjaikkal együtt valamennyien a gondjaikat és bajaikat is a kapus fülkéjében hagyták, s összejöttek, hogy az élet anyagi javait a kellő kényelemmel élvezzék. Szvijazsszkij, Scserbaczkij, Nevjedovszkij, az öreg herczeg, Vronszkij és Ivánovics Szergej, valamennyien ott voltak.

- Nos, hol késtél? - kérdezte a herczeg mosolyogva s a vállán keresztűl kezet nyújtott neki. - Hogy' van Kiti? - tette hozzá, megigazítván a szalvétáját, melyet a mellénye gomblyukába gyűrt volt bele.

- Semmi baja, egészséges; otthon ebédelnek hármacskán.

- Áá, tehát megint Alina-Nadinák. No, de itt mifelénk már nincs hely. De menj oda a másik asztalhoz és foglalj helyet szaporán, - mondotta a herczeg és elfordúlván, egy tányér ángolnából készűlt hallevest vett maga elé.

- Levin, ide! - kiáltott rá valamivel odább egy kedélyes hang. Turovczyn volt. Egy fiatal katonatiszttel ült együtt, s mellettük még volt két föltámasztott szék. Levin örömmel ment oda hozzájuk. Mindig szerette Turovczynt, a ki víg czimbora volt, s a kivel össze volt kötve Kiti előtt tett szerelmi vallomásának az emléke, - de ma, a sok fárasztó, tudományos eszmecsere után különösen jól esett neki Turovczyn kedélyes ábrázata.

- Ez a maga helye és Oblonszkijé. Ő is tüstént itt lesz.

A mindig mosolygószemű katonatiszt, a ki föltünően egyenesen tartotta magát, pétervári fiú volt. Gagin nevű. Turovczyn megismertette őket egymással.

- Oblonszkij örökké késik.

- De itt van ni, ő is.

- Csak most jöttél? - kérdezte Oblonszkij szaporán elébe menve. - Jól vagy? Szeszeltél már? No, gyerünk.

Levin fölkelt és odament velük egy nagy asztalhoz, mely mindenféle pálinkával s a legkülönfélébb izelitőkkel volt ellátva. Az ember azt hihetné, hogy vagy két tuczat féle ízelítőből könnyű kiválasztani azt, a mi az embernek ízlik, de Arkágyevics Sztepán valami mást kivánt, a mit az ott ácsorgó libériás inasok egyike legott el is hozott neki. Mind a ketten megittak egy-egy pohárral s visszamentek az asztalukhoz.

Azonnal, még a leves előtt, pezsgőt hoztak Gaginnak, a ki négy pohárba töltetett. Levin nem utasította vissza és tüstént egy másik palaczkkal is hozatott. Nagyon megéhezett s nagy gyönyörűséggel evett és ivott és még nagyobb gyönyörűséggel vett részt asztaltársainak vidám és egyszerű társalgásában. Gagin valamivel halkabb hangon elmondta a legfrissebb pétervári adomát, mely minden hülyesége és illetlensége mellett is annyira nevetséges volt, hogy Levin oly hangosan fölkaczagott, hogy a szomszédai szinte végignéztek rajta.

- Ez olyasféle, mint az „éppen ez az, a mit nem szenvedhetek!" Ösmered? - kérdezte Arkágyevics Sztepán. - No, hát ez pompás! Hozz ide még egy palaczkot, - szólt oda az inasnak és elkezdte mesélni.

- Vronszkij Ilyics Pjotr kéreti, - szakította félbe Arkágyevics Sztepánt egy öreg inas, két finom pohár gyöngyöző pezsgőt hozván oda az asztalhoz s Arkágyevics Sztepánhoz és Levinhez fordúlt. Arkágyevics Sztepán fogta az egyik poharat és egy pillantást váltva egy az asztal másik végén ülő, kopaszodó, szőke és bajúszos férfivel, mosolyogva intett neki a fejével.

- Ki az? - kérdezte Levin.

- Nálam találkoztál egyszer vele, emlékszel? Jó fiú.

Levin ugyanazt cselekedte, a mit Arkágyevics Sztepán és fogta a poharát.

Arkágyevics Sztepán adomája is nagyon mulatságos volt. Levin is elmondta a maga adomáját, mely szintén nagyon tetszett. Azután a lovakra, a mai versenyekre és arra fordúlt a szó, hogy Vronszkij Atlasznij-a milyen ügyesen nyerte meg az első díjat. Levin észre se vette, hogy' múlt el az ebéd.

- Áá, ők is itt vannak! - mondotta Arkágyevics Sztepán már az ebéd végén s a széke támláján keresztűl hajolva, kezet nyújtott Vronszkijnak, a ki egy hórihorgas testőrezredessel lépett oda hozzá. Vronszkij arczán is ott csillogott az az általános club-kedélyesség. Vídáman rákönyökölt Arkágyevics Sztepán vállára, valamit súgván neki, s ugyanazzal a derűlt mosolylyal nyújtott kezet Levinnek is.

- Nagyon örvendek, - szólott. - Akkor a választások után kerestem, de azt mondták, hogy már elutazott, - mondotta neki.

- Igen. Még aznap elutaztam. Éppen most beszéltünk az ön lováról. Gratulálok, - szólott Levin. - Ez igazán gyors futam volt.

- Igaz, hiszen önnek is vannak lovai.

- Nem, az apámnak voltak; de emlékszem rájuk s valamelyest értek is hozzá.

- Te hol ebédeltél? - kérdezte Arkágyevics Sztepán.

- Ott a második asztalnál, az oszlopok mögött.

- Ünnepelték őt, - szólott a hórihorgas ezredes. - Ez volt a második czár-díj; ha nekem olyan szerencsém volna a kártyában, mint neki van a lovakkal!

- No, de mit vesztegetjük a drága időt. Megyek a „Gyehenná”-ba, - szólott ezredes és eltávozott az asztaltól.

- Ez Jasvin, - felelt Vronszkij Turovczyn-nak és leűlt a mellette szabaddá lett helyre. Miután kiitta a neki fölajánlott poharat, ő is hozatott egy palaczkot. A club-beli benyomások, vagy a megivott bor hatása alatt-e, de Levin nagy beszélgetésbe merűlt Vronszkij-val a marha legjobb fajáról és nagyon örűlt, hogy most már semmi ellenséges indulatot sem érzett iránta. Sőt közbevetőleg még azt is elmondta neki, hogy a feleségétől hallotta, hogy Boriszovna Marja herczegnénél találkozott vele.

- Óh, ez a Boriszovna Marja herczegné igazán elragadó! - lelkesedett Arkágyevics Sztepán és elmondott róla egy adomát, mely valamennyiüket megkaczagtatta. Különösen Vronszkij olyan jóízűen kaczagott, hogy Levin egészen kibékűlt vele.

- Nos, készen vagyunk? - kérdezte Arkágyevics Sztepán és mosolyogva fölkelt. - Gyerünk!

VIII.

Levin, miután fölkelt az asztaltól, úgy érezvén, hogy menés közben nagyon könnyedén és szabályosan lógázódnak a karjai, a magas szobákon keresztűl bement Gaginnal a billiárdterembe. A nagytermen keresztűlmenve összeakadt az apósával.

- Nos hát, hogy tetszik ez a léhaságok temploma! - szólott a herczeg s karonfogta őt. - Gyerünk egy cseppet tovább.

- Én is azt akartam éppen, egy kissé körűlnézni. Nagyon érdekes.

- Igen, neked érdekes. De engem már egészen más érdekel, mint téged. Te persze, csak elnézed ezeket az öregeket, - mondotta egy lecsüggő ajkú, görnyedt aggra mutatva, a ki puha czipőben is alig, hogy mozgatni tudta a lábait és szembe jött velük, - s gondolod magadban, hogy ezek már mint ilyen rántották jöttek a világra.

- Hogy-hogy’ rántották?

- Te tán nem is ismered ezt az elnevezést. Ez olyan club-kifejezés. Tudod, a mint a tojással gurigáznak, ha sokat gurigáznak vele, rántotta lesz belőle. Mivelünk is így van, járunk-kelünk a clubba, míg rántotta lesz belőlünk. Persze, te csak mosolyogsz, de a magunkfajta ember csak akkor veszi magát észre, mikor már rántottává lett. Ösmered Csecsenszkij herczeget? - kérdezte a herczeg és Levin látta az arczán, hogy valami furcsaságot készűl elbeszélni.

- Nem, nem ösmerem.

- Dehogy is nem! Csecsenszkij herczeg... ismeri mindenki. No, de mindegy. A herczeg mindig billiárdozik. Ezelőtt három esztendővel még nem volt rántotta és nagyban legénykedett. Ő csúfolt másokat rántottának. De egyszer aztán jön, és a mi kapusunk... tudod, Vaszilij? Az a kövér. Nagy kópé az öreg. Tehát azt kérdi tőle Csecsenszkij herczeg: „Nos, Vaszilij, kik vannak itt? Vannak köztük rántották is?” Ő meg azt feleli rá: „Ön éppen a harmadik.” Úgy bizony, barátocskám, úgy van ez!

Köszöntvén az ismerősöket és elbeszélgetvén velük, Levin bejárta a herczeggel az összes szobákat: a nagyot, a hol már föl voltak terítve az asztalok, a melyek körűl valami kisebb játékot játszottak a szokott partnerek; a pamlagos szobát, a hol sakkoztak s a hol ott űlt

Ivánovics Szergej és beszélgetett valakivel; a billiárdszobát, a hol egy szögletben a pamlag körűl víg pezsgőző társaság verődött össze, köztük Gagin is; benéztek a „Gyehenná”-ba is, a hol egy asztal körűl, a melynél már ott ült Jasvin, tömérdek kibicz tolongott. Iparkodván minél kevesebb zajt csapni, a sötét olvasó-szobába is bepillantottak, a hol az ernyős lámpák alatt egy álmosarczú fiatalember ült, a ki sorba forgatta a lapokat egymás után, meg egy kopasz tábornok, a ki el volt merűlve az olvasásba. Bementek abba a szobába is, a melyet a herczeg az „okosak” szobájának keresztelt el. Ebben a szobában három úr hevesen vitatkozott a legfrissebb politikai híreken.

- Parancsoljon herczeg, minden készen van, - jelentette az egyik partnere, a ki itt akadt rá, s a herczeg követte. Levin egy darabig csak ült és hallgatott, de eszébe jutván a mai délelőtt eszmecseréi, egyszerre rettenetesen elkezdett unatkozni. Szaporán fölkelt s elment, hogy fölkeresse Oblonszkijt és Turovczynt, a kikkel még lehetett mulatni.

Turovczyn egy korsó itallal a kezében ott ült a magas pamlagon a billiárd-szobában, Arkágyevics Sztepán és Vronszkij pedig a szoba legmesszebb szögletében beszélgettek valamiről az ajtóban.

- Nem éppen unatkozik, de helyzetének ez a határozatlansága... - hallotta Levin és gyorsan odébb akart állani, de Arkágyevics Sztepán odahívta őt.

- Levin! - szólott Arkágyevics Sztepán és Levin észrevette, hogy nem ugyan könny, de valami nedvesség csillog a szemében, a mi olyankor volt nála tapasztalható, a mikor vagy ivott, vagy pedig meg volt illetődve. Most mind a két eset fönnforgott. - Levin, ne menj el, - mondotta s könyöknél erősen megszorította karját, nyilván semmiképpen sem akarván őt elbocsátani.

- Ez az én őszinte, és csaknem legjobb barátom, - mondotta Vronszkijnak. - Te pedig még közelebb állasz a szívemhez és még kedvesebb vagy nekem. S én akarom és tudom, hogy ti bizalmas és jó barátok lesztek, mert mind a ketten derék emberek vagytok.

- Ezek után nem marad egyéb hátra, mint hogy összecsókolkozzunk, - mondotta Vronszkij kedélyesen tréfálkozva s kezet nyujtott neki.

Levin gyorsan megfogta a felé nyújtott kezet és erősen megszorította.

- Nagyon, de nagyon örűlök, - szólott Levin, miközben a kezét szorongatta.

- Pinczér, egy palaczk pezsgőt, - parancsolta Arkágyevics Sztepán.

- Én is nagyon örűlök, - mondotta Vronszkij.

De Arkágyevics Sztepán és az ő kölcsönös kívánságuk ellenére se volt egymásnak semmi mondanivalójuk s ezt mind a ketten érezték.

- Tudod te azt, hogy ő nem ösmeri Annát? - mondotta Arkágyevics Sztepán Vronszkijnak. - Én pedig föltétlenűl be akarom őt neki mutatni. Gyerünk, Levin!

- Lehetséges? - kérdezte Vronszkij. - Igazán nagyon fog örülni. Akár most mindjárt elmennék haza, - tette hozzá, - de Jasvin nyugtalanít, és itt akarok maradni, míg abban nem hagyja.

- No, tán rosszúl megy a dolga?

- Mindig veszít, s én vagyok az egyetlen, a ki féken tudom tartani egy kissé.

- Mi lesz, nem játszunk egy pyramidlit? Levin, játszol? No, ez derék, - szólott Arkágyevics Sztepán. - Állítsa föl a pyramidlit, - szólt oda a marqueurnek.

- Már régen készen áll, - felelt a marqueur, a ki már régen odaállította a golyókat a háromszögbe és unalmában a pirosat pöndörgette.

- Nos hát, kezdjük.

A játszma után Vronszkij és Levin odaűltek Gagin asztalához és Levin, Arkágyevics Sztepán tanácsára, elkezdett az ászra rakni. Vronszkij majd ott ült az asztalnál, ösmerőseitől körűlvéve, majd pedig be-bepillantott a „Gyehenná”-ba, hogy Jasvinnak utána nézzen. Levin kellemesen kipihente délelőtti észbeli fáradalmait. Nagyon megörűlt annak, hogy Vronszkijval megszakadtak az ellenségeskedések s a nyugalom, az előkelőség és a megelégedés érzése egy pillanatra se hagyta el őt.

Mikor a játszma véget ért, Arkágyevics Sztepán karonfogta Levint.

- Tehát elmegyünk Annához. Most mindjárt? Mi? Otthon van. Már rég megigértem neki, hogy elviszlek hozzá. Hová készűltél estére?

- Semmi különös tervem sem volt. Megigértem Szvijazsszkijnak, hogy elmegyek a mezőgazdák társaságába. De ha úgy tetszik, gyerünk, - szólott Levin.

- Helyes, gyerünk! Kérdezd meg, eljött-e már a kocsim, - fordúlt oda Arkágyevics Sztepán egy inashoz.

Levin odament az asztalhoz, leszúrta az ászon elvesztett negyven rúbelt, kifizette az ebéd költségeit, a melyről valami titokzatos módon már az ajtófélfához támaszkodó öreg inasnak is tudomása volt, és a karjait sajátszerű módon lógázván, az összes termeken keresztül ballagott a kijárat felé.

IX.

- Oblonszkij herczeg kocsiját! - kiáltott a kapus ingerűlt basszus hangon. A kocsi előállott és mind a ketten beleültek. Levin csak eleinte, míg a kocsi a kapu alja alól ki nem ért, érezte a clubbeli nyugalom, az élvezet és a kétségtelenűl előkelő környezet hangulatát, a mint azonban az utczára értek, s érezni kezdte a hepehupás úton a hintó rázását, hallotta egy szembejövő kocsis bosszús kiáltozását, s fényes világításban megpillantotta egy korcsma és egy bolt czégtábláját, ez a hangulat szertefoszlott, s elkezdte fontolgatni az eljárását és kérdést intézett magához, vajon helyesen cselekszik-e, hogy elmegy Annához. Mit fog szólni hozzá Kiti? De Arkágyevics Sztepán nem engedte, hogy soká tűnődjék, s mintegy kitalálván a kétségeit, legott el is oszlatta azokat.

- Mennyire örülök, - mondotta, - hogy meg fogsz ismerkedni vele. Hiszen tudod, hogy Dolli ezt már régóta óhajtja. Lyvov is volt már nála, sőt járt is hozzá. Bár a hugom, - folytatta Arkágyevics Sztepán, - de azért bátran ki merem mondani, hogy figyelemreméltó asszony. De hiszen majd meglátod. A helyzete rendkívűl súlyos, különösen mostan.

- Miért éppen most?

- Most tárgyalunk az urával a válás ügyében. Ő bele is megy; csak a gyerekre vonatkozólag vannak nehézségek, s így a dolog, a melynek már rég véget kellett volna érnie, immár harmadik hónapja húzódik. A mint a válás megtörténik, tüstént férjhez megy Vronszkijhoz. Milyen ostobaság is az a sok ósdi szokás, az az „Örvendezzél Jezsaiás!” a melyben nem hisz senki, s a mely csak megzavarja az emberek boldogságát! - mondotta Arkágyevics Sztepán. - Akkor aztán tiszta lesz a helyzetük, akár csak az enyém, vagy a tied.

- De hát mi okozza a nehézséget? - kérdezte Levin.

- Óh, ez hosszú és unalmas história! Minálunk annyira homályos és határozatlan minden. De röviden így áll a dolog, - ő a válásra várván, már három hónapja Moszkvában lakik, a hol őt is, Vronszkijt is mindenki ösmeri, nem jár sehová, az asszonyok közűl, az egy Dollit kivéve, nem találkozik senkivel, mert nem akarja, hogy bárki is kegyelemből járogasson el hozzá; még az a bolond Varvara herczegnő is elutazott, nem tartván illendőnek, hogy nála legyen. Így és ebben a helyzetben más nő nem igen találná meg az egyensúlyt. Ő pedig, majd meglásd, milyen szépen berendezte az életét, s milyen nyugodtan és méltóságteljesen viseli magát. Balra, abba a közbe, a templommal szemben! - kiáltott ki Arkágyevics Sztepán a kocsi ablakán kihajolva. - Tyűh, de meleg van! - mondotta s a tizenkét fokos hideg ellenére is még jobban szétnyitotta már amúgy is kigombolt bundáját.

- De hiszen van egy kis leánya, alkalmasint avval bibelődik? - jegyezte meg Levin.

- Te úgy látszik, minden nőben csak egy nőstényt, une couveuse-t látsz, - jegyezte meg Arkágyevics Sztepán. - Ha valamivel, úgy föltétlenűl csak a gyermekével bibelődik. Igazán mondom, pompásan nevelte őt, de egyéb nem is igen hallatszik róla. El van foglalva először is avval, hogy ír. Látom, hogy gúnyosan mosolyogsz, pedig hiába. Valami gyermek-könyvet ír és senkinek se szólt róla, de nekem elolvasta s én átadtam a kéziratot Vorkuevnek... tudod, annak a kiadónak,... azt hiszem, ő maga is író. Ő mindenesetre ért hozzá, és azt mondja, hogy figyelemreméltó dolog. De te persze azt hiszed, hogy Anna csak afféle firkáló asszony? Éppenséggel nem. Mindenekelőtt asszony, a kinek szíve van, majd meglátod. Most egy angol leánykája és egy egész családja van, s ezzel van elfoglalva.

- Tán philanthropikus dolog?

- Lám, te mindenben csak rosszat látsz. Nem philanthropikus, hanem szívbeli. Volt nekik, illetve Vronszkijnak volt egy angol trainerje, a ki bár mester a maga szakmájában, de iszákos volt. Ez agyonitta magát, delirium tremens-be esett és elhagyta a családját. Anna meglátta őket, a hónuk alá nyúlt, úgy, hogy most az ő kezén van az egész család; tette pedig ezt nemcsak úgy lenézéssel, pénzzel, hanem az orosz nyelvben ő maga készíti elő a fiúkat a gymnasiumra, a kis leánykát pedig egészen magához vette. Majd azt is meg fogod látni.

A kocsi behajtott az udvarra és Arkágyevics Sztepán erősen megrántotta a csengőt a kapuban, a mely előtt egy szánkó állott.

És meg se kérdezvén a kaput nyitó inastól, otthon vannak-e, belépett az előcsarnokba. Levin csak ment utána, s mind jobban és jobban kételkedni kezdett az iránt, vajon helyesen cselekszik-e, vagy sem.

Levin a tükörbe nézve, azt látta, hogy egészen piros az arcza; de meg volt róla győződve, hogy nincsen becsípve, lassan ballagott fölfelé a szőnyeggel beborított lépcsőn Arkágyevics Sztepán után. Odafönn Arkágyevics Sztepán megkérdezte az inastól, a ki mint a házban járatos embert üdvözölte őt, ki van Arkágyevna Anná-nál, és azt a választ kapta, hogy Vorkuev.

- Hol vannak?

- A dolgozó-szobában.

A sötét, faburkolatú ebédlőn áthaladva, Arkágyevics Sztepán és Levin nesztelenűl járva a puha szőnyegeken, a félhomályos dolgozó-szobába léptek, mely egyetlen sötéternyős lámpával volt megvilágítva. A falon egy másik, fényszóróval ellátott lámpa égett és egy életnagyságú női arczképet világított meg, mely Levin figyelmét akaratlanúl is magára vonta. Anna arczképe volt, melyet Olaszországban Mihájlov festett. Mialatt Arkágyevics Sztepán továbbment, s az a férfi-hang, mely addig beszélt, elhallgatott, Levin a ragyogó világosságban folyton csak a keretből szinte kilépő képet bámulta és nem tudott megválni tőle. Még arról is szinte megfeledkezett, hogy hol van, s rá se hederítve arra, a mit körülötte beszéltek, le nem

vette a szemét arról a csodálatos arczképről. Nem is volt ez kép, hanem egy bűbájos, eleven asszony, haja hullámos és fekete, vállai és karjai meztelenek, finom pehelylyel környezett, zárt ajkain alig észrevehető, elmélázó mosoly, a ki szelíden és meggyőzően nézett rá, és szinte zavarba hozta őt. Csak azért nem volt eleven, mert sokkalta szebb volt, mint a milyen egy eleven asszony lehet.

- Nagyon örülök, - hallott egyszerre közvetlen maga mellett egy nyílván neki szóló hangot, ugyanannak a nőnek a hangját, a kiben azon az arczképen olyannyira gyönyörködött. Anna elébe jött és Levin a szoba félhomályában megpillantotta ugyanazt a nőt, a kit az arczkép ábrázolt, sötét, kékesen tarkálló ruhában, nem abban az állásban, nem avval a kifejezéssel, mint a képen, de a szépségnek ugyanazon a magaslatán, a melyen őt a művész az arczképen megörökítette. A valóságban nem volt ugyan olyan ragyogóan szép, mint a képen, de viszont valami olyan báj volt benne, mely az arczképből teljesen hiányzott.

X.

Anna fölkelt, hogy elébe menjen és szabad folyást engedett azon való örömének, hogy őt láthatja. És abban a nyugodtságban, a melylyel picziny, de erélyes kezét odanyújtotta neki, a melylyel őt Vorkuevnek bemutatta és egy csinos, vörösesszőke leánykára mutatott, a ki valami munkánál űlt ott mellette, s a kit nevelt leányának mondott, benne voltak a nagyvilági hölgynek mindazok a sajátságai, a melyeket Levin ismert és szeretett, s a melyek mind annyira nyugodtak és természetesek voltak.

- Nagyon, de nagyon örülök, - ismételte s ezek az ajkairól lepergő egyszerű szavak valami egészen különös jelentőségre tettek szert Levin szemében. - Én régóta ismerem önt, és részben a Sztivával való barátsága, részben pedig a felesége révén szeretem is... A feleségét ugyan csak rövid ideig ismertem, de valósággal egy bűbájos kis virág benyomását hagyta hátra bennem. És íme, ő is nemsokára anya lesz...

Anna lassan és fesztelenül beszélt, csak nagy ritkán pillantván rá a bátyjára és Levin érezte, hogy az a benyomás, a melyet reá tett, kellemes volt, s így legott olyan egyszerűen, könnyedén és kellemesen érezte magát a társaságában, mintha gyermekkora óta ösmerte volna.

- Mi Alexej dolgozó-szobájában telepedtünk le Petrovics Ivánnal, - mondotta Arkágyevics Sztepánnak arra a kérdésére, vajon szabad-e rágyújtani, - éppen azért, hogy lehessen dohányozni, - és Levinre pillantván, a helyett, hogy megkérdezte volna, vajon szokott-e dohányozni, odahúzott magához egy békateknőből készült szivarka-tartót és kivett belőle egy Pachitosz-t.

- Hogy' vagy az egészségeddel? - kérdezte tőle a bátyja.

- Csak megvagyok. Az idegeim egyformán vannak.

- Úgy-e, hogy rendkívűl szép? - kérdezte Arkágyevics Sztepán, látván, hogy Levin megint az arczképet nézi.

- Sohasem láttam ennél jobb arczképet.

- És rendkívűl hasonlít is, úgy-e? - szólott Vorkuev.

Levin az arczképről rápillantott az eredetire. Anna arczát, mialatt Levin tekintetét magán érezte, valami különös fény árasztotta el. Levin elpirúlt, s hogy zavarát palástolja, meg akarta kérdezni tőle, vajon rég nem látta-e Alexandrovna Darját, de közben Anna megszólalt:

- Éppen most beszéltünk Petrovics Ivánnal Vascsenkov legutolsó képeiről. Látta azokat.

- Igen, láttam, - felelt Levin.

- De bocsásson meg, hogy félbeszakítottam, valamit akart mondani...

Levin megkérdezte tőle, vajon rég nem látta-e Dollit.

- Tegnap volt nálam, nagyon haragszik a gymnasiumra Grisa miatt. Úgy látszik, a latin nyelv tanára igazságtalan volt vele szemben.

- Igaz, láttam azokat a képeket. Nekem nem valami nagyon tetszettek, - tért vissza Levin a megkezdett beszélgetésre.

Levin most éppenséggel nem a mesterségnek abból a kizárólagos szempontjából szólt hozzá a tárgyhoz, mint délelőtt. Az Annával való beszélgetésben minden szó valami különös jelentőségre tett szert. Beszélni is kellemes volt vele, de még kellemesebb volt őt hallgatni.

Anna nemcsak természetesen, hanem okosan és fesztelenül is beszélt, és a maga eszméit semmi becsben sem tartotta, de másokéit, a kikkel beszélt, annál nagyobban.

A társalgás a művészet új irányáról s a bibliának egy franczia művész által történt új illusztrálásáról folyt. Vorkuev a művészt a durvaságig menő realismussal vádolta. Levin megjegyezte, hogy a francziák oly nagy mértékben belevitték a művészetbe az elvontságot, mint senki, s éppen azért a realismushoz való visszatérést különös érdemül róják föl, már magában abban is, hogy nem hazudnak, költészetet látnak.

Soha még egyetlen okos mondása sem okozott Levinnek akkora örömet, mint ez. Anna arcza egyszerre fölragyogott, a mint ezt a gondolatot megértette. Elmosolyodott.

- Nevetek, - úgymond, - mint a hogy' nevet az ember, ha egy nagyon hasonló arczképet lát. Az, a mit ön mondott, tökéletesen jellemzi a mai franczia művészetet, a festészetet, sőt az irodalmat is: Zolát, Daudet-t. De lehet, hogy ez mindig így szokott lenni, hogy az emberek kigondolt és elvont alakokból építik föl a konczepczióikat és később, mikor az összes kombinácziók megtörténtek, beleunnak a kigondolt alakokba és elkezdenek természetesebb és igazabb alakokat kieszelni.

- Lám, ez tökéletesen igaz, - jegyezte meg Vorkuev.

- Tehát a clubban voltatok? - fordult oda Anna a bátyjához.

„Lám, lám, ez aztán az asszony!" - gondolta magában Levin eltűnődve és merően nézett szép és mozgékony arczára, mely most egyszerre teljesen megváltozott. Levin nem hallotta, hogy a bátyjához hajolva miről beszélt, de szinte megdöbbent arczának hirtelen elváltozásától. Eddig a maga nyugodtságában oly szép arcza egyszerre különös kíváncsiságot, haragot és büszkeséget fejezett ki. De ez csak egy perczig tartott. Összehúzta a szemöldökeit, mintha eszébe jutott volna valami.

- Igen, ez egyébiránt senkit sem érdekel, - szólott Anna és odafordúlt az angol leánykához. - Please order the tea in the drawing room.

A leányka fölkelt és kiment.

- Nos hát, letette a vizsgát? - kérdezte Arkágyevics Sztepán.

- Kitűnően. Nagyon tehetséges és szelid természetű leányka.

- Még utóbb az lesz a vége, hogy jobban fogod szeretni, mint a magadét.

- Lám, így beszél egy férfi. A szeretetben nincs több, vagy kevesebb. A leányomat így szeretem, őt meg másként.

- Éppen azt mondtam Arkágyevna Annának, - szólott Vorkuev, - hogy ha annak az erélynek, a melyet erre a kis leányra fordít, csak századrészét az orosz gyermeknevelés általános ügyének szentelné, nagy és üdvös dolgot cselekednék.

- Lássa, ezt, a mit ön akar, nem tehettem. Kirillovics Alexej gróf nagyon sarkalt (mikor ezt a három szót *Kirillovics Alexej gróf*, kiejtette, bátortalanúl kérő pillantást vetett Levinre, a ki önkéntelenűl is tiszteletteljes és helyeslő pillantással felelt) sarkalt rá, hogy foglalkozzam a falubeli iskolákkal. Néhányszor el is mentem. Nagyon kedvesek, de sehogy' se tudtam iráutuk fölmelegedni. Ön energiáról beszélt. Az energia a szereteten alapszik. A szeretetet pedig nem lehet csak úgy előszedni, megrendelni. Lám, ezt a kis leányt, magam se tudom miért, de megszerettem.

És megint rápillantott Levinre. Ez a mosolya is, a pillantása is meggyőzték arról, hogy a szavait kizárólag ő hozzá intézi, mert becsüli a véleményét, s mert tudja előre, hogy megértik egymást.

- Ezt én teljesen értem, - felelt Levin. - Az iskolába és egyáltaljában az ilyen intézményekbe lehetetlen a szívet belevinni, s én azt hiszem, hogy éppen ez az oka annak, hogy ezek a philanthropikus intézmények mindig olyan csekély eredménynyel járnak.

Anna hallgatott, majd elmosolyodott. - Igen, igen, - erősítette. - Én legalább soha se tudtam. Je n'ai pas le coeur assez large, hogy egy egész házat, tele csúf kis leánykákkal, megszeressek. Cela ne m'a jamais réussi. Pedig hány asszony van, a ki ennek a révén csinált magának position sociale-t. És most annál kevésbbé, - mondotta szomorúan és bizalmas kifejezéssel, látszólag a bátyjához, valójában azonban Levinhez fordúlva. - És most, a mikor olyan nagy szükségem volna valami foglalatosságra, annál kevésbbé tudom. - És egyszerre elkomolyodott, (Levin tudta, hogy saját magára neheztelt, azért, hogy magáról beszélt) és másra vitte át a szót. - Én tudom önről, - mondotta Levinnek, - hogy rossz polgár, de azért a mennyire tudtam, meg is védelmeztem.

- Hogy-hogy', megvédelmezett?

- Bizonyos támadásokkal szemben. Egyébiránt, nem parancsolnak teát? - Fölkelt s a kezébe vett egy szattyánbőrbe kötött könyvet.

- Adja ide nekem, Arkágyevna Anna, - mondotta Vorkuev, s rámutatott a könyvre. - Nagyon érdemes ám rá.

- Dehogy is adom, hiszen még nincs is készen.

- Neki is szóltam már róla, - fordúlt oda Arkágyevics Sztepán a hugához, Levinre mutatva.

- Elég kár volt. Az én írásaim olyanok, mint azok a kosárkák és faragványok, a melyet Merkalova Liza adogatott volt el nekem annakelőtte a börtönökből. Ő ebben a társaságban szinte vezetője volt ezeknek a börtönöknek, - fordúlt oda Levinhez. - És ezek a boldogtalanok a türelemnek valóságos csodáit produkálták.

Levin megint egy újabb vonást fedezett föl ebben az asszonyban, a ki annyira tetszett neki. Az észen, kecsességen és a szépségen kívül még igazlelkűség is volt benne. Éppenséggel nem akarta előtte helyzetének a súlyos voltát palástolni. A mint ezt mondta, fölsóhajtott, s az arcza, mely egyszerre sugárzó kifejezést öltött, mintha csak megkövesedett volna. Ezzel a kifejezéssel az arczán még sokkal szebb volt, mint annakelőtte; de ez a kifejezés új volt; kívül állott a kifejezéseknek azon a boldogságtól ragyogó és boldogságot teremtő körén, a melyet a művész azon az arczképen megörökített. Levin még egyszer rápillantott az arczképre, meg az eredetijére, a mint a bátyját karonfogva, kiment vele a magos ajtón, s olyan gyöngédséget és szánalmat érzett iránta, mely őt magát is meglepte.

Anna megkérte Levint és Vorkuevet, hogy menjenek be az ebédlőbe, ő pedig hátra maradt, hogy a bátyjával valamit megbeszéljen. „A válásról, Vronszkijról, arról, vajjon mit csinál a clubban, rólam?” - gondolta Levin. S az a kérdés, vajon Anna miről beszél Arkágyevics Sztepánnal, annyira izgatta őt, hogy szinte ügyet se vetett arra, a mit Vorkuev mondott neki Arkágyevna Anna gyermekek számára írt regényének a kiválóságairól.

Teaközben folytatták ugyanazt a kellemes és tartalmas társalgást. Nemcsak, hogy nem volt egyetlen olyan percz sem, a mikor tárgyat kellett volna keresni a beszélgetésre, sőt ellenkezőleg, mindenki érezte, hogy alig jut hozzá, hogy mindazt, a mit akar, elmondja, de készségesen fékezte magát, hogy hallja azt, a mit a többiek mondanak. De mindez valami különös jelentőségre tett szert Anna figyelme és észrevételei révén.

Levin az érdekes beszélgetésre figyelve, egész idő alatt Annában, a szépségében, az eszében, a műveltségében s egyúttal egyszerűségében és bensőségében gyönyörködött. Akár hallgatott, akár beszélt, mindig csak ő rá, az ő belső életére gondolt, s iparkodott az érzelmeit kitalálni. És ő, a ki addig oly szigorúan pálczát tört fölötte, most valami furcsa gondolatmenet folytán teljesen igazat adott neki, szánalommal volt iránta, sőt attól félt, hogy Vronszkij nem érti meg őt teljesen.

Tizenegy óra tájban, mikor Arkágyevics Sztepán fölkelt, hogy távozzék (Vorkuev már előbb elment), Levinnek úgy tetszett, mintha csak most jött volna, de azért, bár sajnálkozva, ő is fölkelt.

- Isten önnel, - mondotta Anna s megfogván a kezét, vonzó pillantással nézett a szemébe. - Nagyon örülök, que la glace est rompue.

Anna eleresztette a kezét és összeránczolta a homlokát.

- Mondja meg a feleségének, hogy én éppen úgy szeretem őt, mint azelőtt, és hogy ha nem tudja nekem a mostani helyzetemet megbocsátani, úgy azt kívánom, hogy ne bocsásson meg soha. Hogy meg tudjon bocsátani, ahhoz át kellene élnie mindazt, a mit én átéltem, ettől pedig Isten őrizze meg őt.

- Meg fogom neki mondani, föltétlenül, - szólott Levin elpirúlva.

XI.

„Milyen csodálatos, kedves és szánalomraméltó egy asszony”, - gondolta magában Levin, mikor Arkágyevics Sztepánnal kiért a fagyos levegőre.

- Nos? Nem megmondtam, - szólalt meg Arkágyevics Sztepán, látván, hogy Levin teljesen le van győzve.

- De igen, - felelt Levin elmélázva, - csakugyan rendkívüli egy asszony! Nemcsak okos, hanem csodálatosan meleg szíve is van. Rettenetesen sajnálom őt!

- No most, ha Isten is akarja, hamarosan rendbe jön minden. Ez az, hogy nem szabad elhamarkodva ítélni, - mondotta Arkágyevics Sztepán s kinyitotta a kocsi ajtaját. - Isten veled, itt elválnak az utaink.

Levin szüntelenül Annára s a vele folytatott képzelhető legegyszerűbb beszélgetésekre gondolt, maga elé képzelte arczkifejezésének minden legapróbb részletét, mind jobban beleélte magát az ő súlyos helyzetébe és iránta a legnagyobb szánalommal eltelve, érkezett haza.

- - - -

Otthon Kuzjma jelentette Levinnek, hogy Alexandrovna Katerina egészséges, hogy a nővérei csak nemrég mentek el és két levelet adott át neki. Levin, nehogy később gondja legyen rá, mindjárt ott az előszobában elolvasta a leveleket. Az egyik Szokolovtól, az intézőjétől volt. Szokolov azt írta, hogy a búzán nem lehet túladni, mert csak öt és fél rúblt kínáltak érte pénzt pedig már nem tud honnan teremteni. A másik levelet a nővére írta. Szemrehányást tett neki azért, hogy az ügye még mindig nincsen elintézve.

„Nos, ha nem adnak többet, akkor eladjuk öt és félért", döntötte el Levin szokatlan könnyűséggel az első kérdést, mely annakelőtte olyan nehéznek tűnt volna föl előtte. „Csodálatos, hogy itt mennyire el van foglalva az ember ideje", - gondolta magában a második levél kapcsán. Bűnösnek érezte magát a nővérével szemben azért, hogy' mindeddig nem tette meg azt, a mire ez őt megkérte volt. „Megint nem voltam a törvényszéken, no, de ma igazán nem is volt rá időm". S elhatározván, hogy holnap föltétlenül elmegy, bement a feleségéhez. Útközben hozzá, gyorsan átfutotta emlékezetében az egész mai napot. A nap eseményei csupa beszélgetések voltak, a melyeket hallott, vagy a melyekben ő maga is részt vett. A beszélgetések mind olyan tárgyakról folytak, a melyekkel falun és egyedül soha se foglalkozott volna, a melyek azonban itt nagyon érdekelték. S a beszélgetések mind nagyon szépek voltak. Csak két pontban nem éppen egészen. Az egyik az volt, a mit a csukáról mondott, a másik pedig, hogy abban a gyöngéd szánalomban, a melyet Anna iránt érzett, valami nem volt egészen rendben.

Levin a feleségét lehangoltan és unatkozva találta. A három nővér ebéde egészen vígan folyt le, de később elkezdték őt várni, várni, valamennyien beleúntak, a nővérek elmentek és Kiti egyedűl maradt.

- Nos, hát te mit csináltál? - kérdezte Kiti, s belenézett a szemeibe, a melyek kissé gyanúsan csillogtak. De nehogy elvegye a kedvét attól, hogy elmondjon mindent, megfékezte fürkésző figyelmét, és helyeslő mosolylyal hallgatta arról szóló elbeszélését, hogy' töltötte az estét.

- Nagyon örültem, hogy találkoztam Vronszkijval. Igazán jól és fesztelenül éreztem magamat vele. Persze, most aztán iparkodni fogok lehetőleg nem találkozni többé vele, de csak annak örülök, hogy ennek a kínos helyzetnek vége, - mondotta és a mint eszébe jutott, hogy iparkodván *lehetőleg nem találkozni vele*, legott elment Annához, elpirult. - Lám, mi avval vádoljuk a népet, hogy iszik; igazán nem tudom, ki iszik többet - a nép-e, vagy a magunkfajta emberek; a nép legalább csak ünnepnapokon, de...

De Kitit nem érdekelte ez az elmefuttatás, hogy hogyan és mikor iszik a nép. Látta, hogy az ura elpirult és tudni akarta: miért.

- Nos és aztán hol voltál?

- Sztiva rettenetesen kért, hogy menjek el vele Arkágyevna Annához.

Ezt kimondván, Levin még jobban elpirult, s abbeli kétségei, vajjon helyesen vagy helytelenül cselekedett-e, a mikor Annához elment, végképpen eloszlottak. Most már tisztában volt vele, hogy ezt nem kellett volna tennie.

Kiti szemei Anna nevének az említésére föltűnően kitágultak és fölcsillantak, de erőt vevén magán, elleplezte az izgatottságát és evvel tévedésbe ejtette őt.

- Áá! - mindössze csak ennyit mondott.

- Remélem, nem fogsz haragudni, hogy elmentem. Sztiva nagyon kért és Dolli is óhajtotta, - folytatta Levin.

- Óh nem, - felelt Kiti, de Levin a szeméből kiolvasta, hogy erőszakot követett el magán, a mi semmi jóval se kecsegtette.

- Nagyon kedves, nagyon de nagyon szánalomra méltó, és áldott jó asszony, - mondotta Annáról, a foglalatosságairól és arról szólván, a mit Anna neki üzent.

- No persze, hogy szánalomra méltó, - szólott Kiti, mikor Levin elhallgatott. - Kitől kaptál levelet?

Levin megmondta, és külső nyugodtságában megbízván, elment vetkőzni. Mikor visszajött, Kitit még ugyanabban a karszékben találta. A mint odalépett hozzá, Kiti ránézett és sírva fakadt.

- Mi az? No, mi az? - kérdezte, bár előre tudta, hogy *mi az*.

- Te beleszerettél abba a hitvány asszonyba, elbűvölt téged. Láttam a szemeidről. Igen, igen! Mi legyen most ebből? Te előbb a clubban ittál, ittál, játszottál és aztán elmentél... Kihez? Nem, gyerünk innen... Én holnap megyek.

Levin sokáig nem tudta a feleségét lecsillapítani. Végre is csak avval volt képes őt megnyugtatni, hogy immel-ámmal bevallotta, hogy a szánalom érzése a borral egyetemben legyűrte őt, s így történt, hogy csakugyan Anna ravaszságának a befolyása alá került, és megígérte, hogy ezentúl kerülni fogja őt. Az egyetlen, a mit a legőszintébben beösmert, az volt, hogy ilyen hosszú ideig, kizárólag a társalgásnak, az evésnek és az ivásnak élvén Moszkvában, meglehetősen elbutúlt. Éjfél után három óráig beszélgettek. Csak három óra tájban békültek meg annyira, hogy el tudtak aludni.

XII.

Anna, miután kikísérte a vendégeit, nem ült le, hanem föl és alá kezdett járni a szobájában. Bár teljesen öntudatlanúl (a mit egyébiránt az utolsó időben minden fiatal férfival szemben megcselekedett), de egész este minden lehetőt elkövetett arra, hogy Levinben maga iránt szerelmet keltsen, s bár tudta, hogy ezt, a mennyire egyetlen este s egy nős és tisztességes emberrel szemben lehetséges, el is érte, s bár Levin nagyon tetszett neki (annak az éles ellentétnek az ellenére is, mely a férfi szempontjából Vronszkij és Levin közt fönnállott, ő, mint asszony, meglátta kettőjükben azokat a közös vonásokat, a melyek révén Kiti Vronszkijt is, Levint is megszerette), mégis, alig hogy kilépett a szobából, rá se gondolt többé.

Mindig csak egy és ugyanaz a gondolat üldözte őt a legkülönbözőbb formában. „Ha ilyen nagy hatással tudok lenni másokra, erre a szerető és családos emberre, mért van az, hogy *ő* olyan hideg irántam?... Egyébiránt azt tán nem is mondhatom, hogy hideg, mert hogy szeret, azt tudom. De mostanában valami egészen újszerű valami furakodott be közénk. Mért nincs itt egész este? Sztivával azt üzente, hogy nem hagyhatja ott Jasvint s ügyelnie kell a játékára. Hát olyan gyerek még az a Jasvin? De tegyük föl, hogy úgy van. Ő soha se szokott hazudni. De e mögött az igazság mögött egy másik is rejlik. Örül az alkalomnak, ha bebizonyíthatja előttem, hogy másirányú kötelességei is vannak. De hiszen én ezt tudom és be is látom. Mi szükség hát arra, hogy ezt bizonyítgassa? Azt akarja tán előttem igazolni, hogy irántam való szerelme miatt nem szabad, hogy a szabadságát korlátozza? Csakhogy nekem nem bizonyítékokra van szükségem, hanem csak szerelemre. Ideje volna, hogy a maga teljességében belássa itteni, moszkvai életemnek a súlyos voltát. Hát ez tán élet? Én nem élek, csak a megoldást várom, mely folyton csak húzódik, húzódik. Még mindig nincs válasz! És Sztiva azt mondja, hogy ő nem mehet el Alexandrovics Alexejhez. Én meg nem írhatok neki még egyszer. Én nem tehetek, nem kezdhetek, nem változtathatok semmit, és csak türtőztetem magamat, várok, miközben időtöltéseket eszelek ki magamnak, - azt az angol családot, az írást, az olvasást, de

mindez csupa önámítás, mindez olyan, akár a morfium. Ideje volna, hogy megszánjon végre", - mondotta s érezte, a mint a szemeiből kicsordúltak a maga fölött való szánakozás könnyei.

Ekkor hallotta Vronszkij hirtelen csöngetését és szaporán letörölte a könnyeit, sőt odaült a lámpa mellé, fölütött egy könyvet és nyugodtnak tetette magát. Meg kellett mutatnia neki, hogy neheztel rá azért, mert nem jött haza, a mint megígérte, - csakis hogy neheztel, de a fájdalmát és különösen a saját maga fölött való szánalmát palástolnia kellett előtte. Neki magának szabad volt szánakoznia maga fölött, csak Vronszkijnak nem. Ő nem akarta a küzdelmet, sőt szemrehányással illette őt azért, hogy ő meg akarta, s mégis, szinte öntudatlanúl ő is a harcz álláspontjára helyezkedett.

- Nos, remélem, nem unatkoztál? - kérdezte élénken és vídáman odalépve hozzá. - Milyen borzasztó egy szenvedély a játék.

- Nem, nem unatkoztam, hiszen már régen megtanultam nem unatkozni. Sztiva volt itt és Levin.

- Igen, mondták, hogy eljönnek hozzád. Nos, hogy' tetszik Levin? - kérdezte és odaült mellé.

- Nagyon. Csak nemrég mentek el. Nos, hogy' van Jasvin?

- Nyereségben volt. Tizenhétezer rúblt nyert. Hívtam, hogy jöjjön. Már-már jött is. De újra visszament és most megint veszít nyakra-főre.

- Akkor hát mért maradtál ott? - kérdezte Anna és hirtelen ráemelte a szemeit. Hideg és ellenséges indulatú volt az arczkifejezése. - Sztivának azt mondtad, azért maradsz, hogy Jasvint elhozd onnan. És mégis otthagytad.

Vronszkij arczán is ott ült a harczkészségnek az a hideg kifejezése.

- Először is én semmit sem üzentem neked általa; másodszor pedig, soha se szoktam hazudni. De a mi a fő, ott akartam maradni s ott is maradtam, - mondotta elkomorodva. - Anna, mirevaló ez, mondd, mirevaló? - kérdezte pillanatnyi hallgatás után odahajolván hozzá, s kinyitotta a kezét abban a reményben, hogy majd a másik beleteszi a magáét.

Anna örült ennek a gyöngédségre való kihívásnak. De valami különös, gonosz erő nem engedte, hogy hajlandóságát kövesse, mintha csak a küzdelem okai nem engedték volna, hogy megadja magát.

- No persze, akartál maradni, hát maradtál. Te mindig azt teszed, a mit akarsz. De mért mondod ezt nekem? Miért? - szólott Anna mind jobban nekihevűlve. - Talán bizony el akarja vitatni valaki a jogaidat? No, de te azt akarod, hogy igazad legyen, ám legyen hát igazad.

Vronszkij kezei becsukódtak, elfordúlt tőle, s az arcza még makacsabb kifejezést öltött, mint annakelőtte.

- Nálad ez csak a makacsság kérdése, - szólott Anna, merőn ránézett és egyszerre megtalálta a helyes szót arra az arczkifejezésre, mely őt annyira fölháborította, - kizárólag makacsság kérdése. Te nálad arról van csak szó, győztes maradsz-e velem szemben, nálam pedig... - Megint megesett a szíve magán, és csaknem sírva fakadt. - Ha te tudnád, hogy nálam miről van szó! Mikor úgy érzem, mint most is, hogy ellenséges indúlattal, valóságosan ellenséges indúlattal vagy irántam, óh, ha tudnád, hogy mit jelent ez nekem! Ha tudnád, milyen közel állok ezekben a pillanatokban a kétségbeeséshez, s hogy' félek, rettegek magamtól! - S elfordúlt, hogy zokogását palástolja.

- De hát miről beszélsz? - kérdezte Vronszkij, a ki megréműlt kétségbeesett kifejezésétől, s megint odahajolván hozzá, fogta a kezét és csókolgatta. - Miért ez a keserűség? Talán bizony házon kívül keresek szórakozást? Talán bizony nem kerülöm a nők társaságát?

- Még csak az kellene! - szólott Anna.

- Hát mondd meg, mit kell tennem, hogy megnyugtassalak? Mindenre kész vagyok azért, hogy téged is boldognak lássalak, - mondotta Vronszkij a kétségbeeséstől megilletődve, - mitévő legyek, hogy megszabadítsalak az olyan fájdalmaktól, mint a minők most is dúlnak benned, Anna? - kérdezte.

- Semmit, semmit! - szólt Anna. - Én magam se tudom: ez a magányos élet, vagy az idegeim... No, de ne beszéljünk róla. Mi volt a versenyeken? Még nem is mondottad! - kérdezte Anna, iparkodván elleplezni ujjongását a diadal fölött, mely mégis csak az ő részén volt.

Vronszkij vacsorát kért és kezdte mesélni neki a versenyek részleteit; de Anna a hangjából, a tekintetéből, mely mind hűvösebbé lett, tisztán látta, hogy Vronszkij nem bocsátotta meg neki a diadalát, s hogy a makacsságnak az az érzése, a mely ellen küzdött, megint úrrá lett fölötte. Vronszkij hidegebb volt iránta, mint annakelőtte, mintha csak megbánta volna, hogy megadta magát. Anna pedig, eszébe jutván azok a szavak, a melyek számára a diadalt megszerezték, és pedig: „közel vagyok a legrettenetesebb kétségbeeséshez és félek magamtól", belátta, hogy ez nagyon veszedelmes fegyver, a melyet aligha lehetséges másodszor is alkalmaznia. De érezte, hogy a szerelmen kívül, mely őket összefűzte, valami küzdelemvágynak a szelleme beférkőzött közéjük, a melyet képtelen volt a férfi és még inkább a maga szívéből kiűzni.

XIII.

Nincsenek a világon olyan körülmények, a melyekbe az ember bele ne tudna szokni, különösen ha látja, hogy mindazok, a kik körülötte vannak, ugyanúgy élnek. Levin se hitte volna három hónappal azelőtt, hogy valamikor képes lesz olyan körülmények közt elaludni, a milyenek közt ma volt; nem gondolta volna, hogy céltalan, léha, s a mellett még anyagi módját meghaladó életet élvén, miután leitta magát, (másnak nem mondhatta azt, a mi a clubban történt), s otrombán barátkozott egy olyan emberrel, a kibe a felesége valamikor szerelmes volt, és, a mi még visszásabb volt, meglátogatott egy asszonyt, a kit végre se lehetett másnak, mint bukott asszonynak mondani, miután ezen az asszonyon fölbuzdúlt, a feleségét pedig elkeserítette, - hogy ilyen körülmények közt még nyugodtan el tudjon aludni. De a kimerültség, az átvirrasztott éjszaka és a bor hatása alatt nyugodtan és mélyen elaludt.

Öt órakor ajtócsikorgás riasztotta föl álmából. Fölugrott és körülnézett. Kiti nem volt ott mellette az ágyában. De a spanyolfal mögött valami világosság mozgott, s hallotta a léptei zaját.

- Mi az...? Mi az? - kiáltott föl félálomban. - Kiti! Mi az?

- Semmi, - felelt Kiti s gyertyával a kezében előkerült a spanyolfal mögül. - Rosszúl lettem, - mondotta rendkívül kedves és jelentőségteljes mosolylyal.

- Mi lelt? Talán kezdődik, kezdődik? - szólott Levin ijedten, - el kell küldeni valakit, - mondotta és szaporán elkezdett öltözködni.

- Nem, nem, - szólt Kiti mosolyogva, s lefogta őt a kezeivel. - Alkalmasint semmi. Csak kissé rosszul lettem. De már elmúlt.

S odalépvén az ágyhoz, eloltotta a gyertyát, lefeküdt és elcsöndesedett. Bár Levin előtt gyanús volt, szinte visszafojtott lélekzetének a csöndje és különösen annak a feltűnő gyöngédségnek és izgalomnak a kifejezése, a melylyel a spanyolfal mögűl előkerülvén, azt mondta neki: „semmi", mégis annyira erőt vett rajta az álom, hogy legott elaludt újra. Csak később jutott

megint eszébe az a csöndes lélekzés, s csak később értette meg mindazt, a mi a Kiti drága és kedves lelkében végbement, akkor, a mikor a nő életének legnagyobb eseményét várta, mozdulatlanúl feküdt ott mellette. Hét órakor kezének szelíd érintése és halk suttogás keltette föl. Mintha csak az azon való sajnálkozás, hogy őt felköltse, küzdött volna benne a vágygyal, hogy beszélhessen vele.

- Kosztya, ne ijedj meg. Semmi baj. De úgy tetszik... El kellene küldeni Petrovna Jelizavetáért.

Megint meggyújtották a gyertyát. Kiti fölült az ágyában, a kezében kötéssel, a melyen az utóbbi napokban dolgozott.

- Csak kérlek, ne ijedj meg, nincsen semmi baj. Én egy szikrát se félek, - erősködött, ijedt arcát látván, s odaszorította a kezét előbb a kebléhez, azután az ajkához.

Levin szaporán fölugrott és szinte magán kívül, le nem vette róla a szemét, magára kapta a hálókabátját s folyton csak őt nézvén, megállt. El kellett mennie, de nem tudott elszakadni a pillantásától. Lehet, hogy nem szerette eléggé az arcát, nem ismerte a kifejezését, a tekintetét, de soha még ilyennek nem látta őt. Milyen hitványnak és rettenetesnek érezte magát előtte most, hogy ama keserűségre visszagondolt, a melyet neki tegnap okozott! Háló-főkötője alól kikandikáló puha hajfürteivel körülvett és kipirúlt arcza szinte ragyogott az örömtől és az elszántságtól.

Bármily csekély volt is Kiti jellemében általában a mesterkéltség és természetellenesség, Levint mégis meglepte az, a mi most, hogy az összes leplek lehullottak és lelkének a sugara csillogott ott a szemében, elétárúlt. S ebben az egyszerűségben és leplezetlenségben csak még jobban kidomborodott a maga valóságában az a Kiti, a kit ő szeretett. Mosolyogva nézett rá Kiti, de egyszerre megrezzentek a szemöldökei, fölemelte a fejét és odalépve mellé, megfogta a kezét s egészen odasímúlva hozzá, körűlvette őt forró lehelletével. Szenvedett, s mintha el akarta volna panaszolni neki a szenvedését. És Levin az első pillanatban, mint rendesen, úgy érezte, hogy ennek is ő az oka. De a pillantása tele volt gyöngédséggel, mely elárulta, hogy nemcsak nem tesz neki szemrehányást ezért a szenvedésért, de sőt szereti érte. „Ha én nem, hát vajjon ki az oka ennek?" - gondolta magában, önkéntelenűl is ennek a szenvedésnek az okozóját keresvén, hogy őt megbüntesse; de nem talált senkit. Kiti szenvedett, panaszkodott és diadalmaskodott ezzel a szenvedéssel, örült neki és szerette ezt a szenvedést. Levin látta, hogy valami gyönyörű dolog ment végbe a lelkében, de hogy mi volt az, azt nem tudta megérteni. Ez meghaladta a képességeit.

- Elküldtem a mamáért. Te pedig menj el szaporán Petrovna Jelizavetáért... Kosztya!... Semmi, már elmúlt.

Kiti elment mellőle és csengetett.

- No, most menj, jön Pasa. Nincs szükségem már semmire.

És Levin csodálkozva látta, hogy fogta a kötését, melyet az éjjel hozott be magának s megint elkezdett dolgozni.

Mikor Levin az egyik ajtón kiment, hallotta, hogy a másikon belépett a komorna. Megállt az ajtóban és hallotta, a mint Kiti részletes utasításokat adott a komornának és maga is elkezdett segíteni neki az ágyat félretolni. Levin felöltözött és mialatt fogtak, mert bérkocsi még nem volt kapható, megint, nem is lábujjhegyen, hanem, a mint neki tetszett, szárnyakon besietett a hálószobába. Két cseléd szorgosan rendezgetett valamit a szobában. Kiti föl s alá járt és kötött, szaporán szedte föl a szemeket és közben intézkedett.

- Tüstént megyek az orvoshoz. Petrovna Jelizavetáért már elmentek, de azért majd én is elmegyek. Nem kell még valami? Igen, Dollihoz? - Kiti ránézett, nyilván nem is ügyelvén arra, a mit mondott.

- Igen, igen. Csak menj, - szólott nyersen, összeránczolta a homlokát s a kezével intett neki.

Már a fogadó-szobában volt, mikor egyszerre fájdalmas és legott elnémúló nyögés hallatszott ki a hálószobából. Megállt és sokáig nem tudta, mi volt az.

„Igen, ez ő", - mondotta magában s a fejéhez kapva lesietett.

- Uram segíts! Bocsáss meg és légy velem! - ismételte a hirtelen az ajkára jött szavakat. És ő, a hitetlen ember, nem pusztán az ajkaival rebegte ezeket a szavakat. Most, ebben a pillanatban tudta, hogy nemcsak összes kétségei de még a hitnek észbeli okokból való lehetetlensége, melyet magában ismert, se volt képes őt abban megakadályozni, hogy Istenhez forduljon. Mindez most mint a por szállott el a lelkéről. Vajjon kihez is fordult volna, ha nem ahhoz, a kinek a kezében érezte magát, a lelkét és a szerelmét?

A ló még nem volt készen, de valami különös testi és lelki feszültséget érezvén magában az iránt, a mit el kellett végeznie, hogy egy pillanatot se veszítsen, be se várva a lovat, elindúlt gyalog és megparancsolta Kuzjmának, hogy majd siessen utána.

A sarkon egy tovasietö éjjeli bérkocsival találkozott. Az alacsony szánon bársonyköpenybe burkolva s bekötött fejjel űlt Petrovna Jelizaveta... „Hála Istennek, hála Istennek!" - mondotta, mikor most különösen komoly, sőt szigorú kifejezésű, szőke kis arczát a legnagyobb örömmel fölismerte. A nélkül, hogy a bérkocsit megállította volna, vele együtt ő is visszaszaladt.

- Tehát két órája? Nem több? - kérdezte Petrovna Jelizaveta. - Hívja csak el Dmitrievics Pjotrt, csak ne nagyon siettesse. Igaz, hozzon még ópiumot is a patikából.

- Tehát azt hiszi, hogy jól fog menni? Uram segíts és ne hagyj el! - szólott Levin, a mint a lovát megpillantotta. Kuzjma mellé fölugorván a szánra, elhajtatott az orvoshoz.

XIV.

Az orvos még nem volt fönn s az inasa azt mondta, hogy „későn feküdt le és nem hagyta meg, hogy felköltsék, de nemsokára föl fog kelni". Az inas lámpaüvegeket tisztogatott, s úgy látszott, nagyon el volt foglalva evvel. Az inasnak a lámpaüvegek iránt tanusított érdeklődése és Levin lelkiállapotával szemben való közönyössége eleinte csodálkozásba ejtette ezt, de legott észretérvén, belátta, hogy senki sem ösmeri és nem is köteles ösmerni az ő érzelmeit, s hogy annál inkább nyugodtan, megfontoltan és elszántan kell eljárnia, hogy a közönyösségnek ezt a falát áttörhesse és czélját elérhesse. „Lassan járj, tovább érsz", - mondotta magában, mind nagyobb és nagyobb testi erőt és buzgalmat érezvén ama föladat iránt, a melyet meg kellett oldania.

Miután megtudta, hogy az orvos még nem kelt föl, a lelkében fölmerűlt különböző tervek közűl a következőben állapodott meg: Kuzjma menjen el egy levéllel egy másik orvoshoz, ő pedig elszalad a patikába ópiumért, és ha akkorra, mire visszatér, még mindig nem kelt föl az orvos, akkor vagy megvesztegeti az inast, vagy, ha ez nem áll kötélnek, akár erőszakkal is ráveszi őt, hogy az orvost minden körülmények közt felköltse.

A patikában egy inczifinczi segéd ugyanolyan közönyösséggel, a minővel az inas a lámpaüvegeket tisztogatta, ostyával valami porokat ragasztott le egy ott várakozó kocsis számára, tőle pedig az ópiumot kereken megtagadta. Levin iparkodván nem heveskedni és nem hamar-

kodni el a dolgot, megnevezte az orvost és a szülésznőt, elmondta, hogy mire kell neki az ópium s megpróbálta őt rábeszélni. A segéd német nyelven tanácsot kért, engedjen-e, s miután egy spanyolfal mögűl beleegyező választ kapott, elővett egy üvegcsét meg egy tölcsért, azután egy nagy üvegből lassan töltött a kicsibe, címkét ragasztott rá és Levin minden kérése ellenére is, hogy ezt ne tegye, le is pecsételte, sőt még papírosba is akarta csavarni. Ezt már Levin képtelen volt kiállani; elszántan kikapta kezéből az üvegcsét és kiszaladt a nagy üvegajtón. Az orvos még mindig nem kelt föl, s az inas, a ki most szőnyegek letisztításával foglalatoskodott, azt, hogy a gazdáját fölkeltse, kereken megtagadta. Levin erre elővett egy tízrúbeles bankót és lassan, de e mellett egy perczet se mulasztván, a markába nyomta és elmondta, hogy Dmitrievics Pjotr, (milyen nagynak és tekintélyesnek látszott most Levin előtt ez az annakelőtte oly jelentéktelen Dmitrievics Pjotr!) megigérte, hogy minden időben rendelkezésére áll, így hát bizonyára nem fog megharagudni, s kérte, hogy csak keltse fel szaporán.

Az inas belement, fölsietett az emeletre s bevezette Levint a fogadó-szobába.

Levin az ajtón keresztül hallotta, a mint az orvos köhécselt, járt-kelt, mosakodott és valamit beszélt. Elmúlt vagy három percz; Levinnek úgy tetszett, mintha egy óránál is több idő múlt volna el. Nem tudott tovább várni.

- Dmitrievics Pjotr, Dmitrievics Pjotr! - szólt be rimánkodó hangon a félig nyitott ajtón. - Az Isten szerelméért, bocsásson meg. Vegyen úgy, a milyen vagyok. Már több, mint két órája...

- Tüstént, tüstént! - felelt egy hang és Levin megdöbbenve hallotta, hogy az orvos mosolyogva beszélt.

- Csak egy pillanatra.

- Azonnal.

Elmúlt még két percz, mire az orvos fölhúzta a czipőjét és még két percz, mire felöltözött és megfésülködött.

- Dmitrievics Pjotr! - kezdte megint Levin siránkozó hangon, de ekkorra már előkerült az orvos felöltözve és megfésülködve.

„Nincs ezekben az emberekben lelkiismeret”, - gondolta magában Levin, - „Fésülködni, mialatt mi elpusztúlunk!”

- Jóreggelt! - szólott hozzá az orvos, kezet nyújtott neki és szinte ingerelte őt a nyugalmával. - Soh’se siessen annyira, hát mi baj?

Levin, iparkodván minél körülményesebb lenni, elkezdte mesélni a felesége állapotának fölösleges részleteit, minduntalan arra irányúló kérésekkel szakítván meg az elbeszélését, hogy az orvos tüstént jöjjön el vele.

- Ne siessen már annyira. Hiszen nem ért hozzá. Rám alkalmasint nincs is szükség, de megígértem, hát elmegyek. De nem olyan sietős ám a dolog. Foglaljon helyet, kérem, nem parancsol egy csésze kávét?

Levin ránézett, s a pillantásával azt kérdezte tőle, vajjon gúnyolódik-e rajta? De az orvosnak eszeágában se volt gúnyolódni.

- Tudom, tudom, - szólt az orvos mosolyogva, - magam is családos ember vagyok; de mi, férfiak ezekben a pillanatokban a legszánalmasabb emberek vagyunk. Van egy pácziensem, a kinek az ura ilyen alkalmakkor mindig megszökik az istállóba.

- De hát mit gondol, Dmitrievics Pjotr? Gondolja, hogy szerencsésen is mehet a dolog?

- Minden a mellett szól, hogy igen.

- Tehát tüstént jön, úgy-e? - kérdezte Levin haragos pillantást vetvén az inasra, a ki a kávét hozta.

- Egy kis óra múlva.

- De, az Isten szerelméért!

- No hát, csak azt engedje meg, hogy a kávémat megigyam.

Az orvos kávéhoz űlt. Mind a ketten hallgattak.

- Hanem a törököt verik, alaposan. Olvasta a tegnapi táviratot? - kérdezte az orvos egy falat zsemlyét rágicsálva.

- Nem, nem állom ki tovább! - mondotta Levin s fölugrott. - Tehát fertályóra alatt ott lesz?

- Félóra alatt.

- Becsületszavára?

Mikor Levin hazaért, találkozott a herczegnével s együtt mentek oda a hálószoba ajtajához. A herczegnének könnyek csillogtak a szemében s a kezei reszkettek. Mikor Levint megpillantotta, megölelte őt és sírva fakadt.

- No, mi újság, lelkem, Petrovna Lizaveta, - mondotta kézen fogva Petrovna Lizavetát, a ki ragyogó és szorgos arczczal jött velük szembe.

- Jól megy minden, - felelt Petrovna Lizaveta, - csak arra tessék rábeszélni, hogy lefeküdjék. Még jobban meg fog könnyebbűlni.

Levin attól a percztől kezdve, hogy fölébredt és megtudta, hogy' áll a dolog, előkészült rá, hogy minden okoskodás és találgatás nélkül, minden gondolatát magába fojtva, a feleségét nem zavarva, hanem ellenkezőleg csillapítva és hőslelkűségét támogatva, férfiasan elviseli mindazt, a mi reá várakozik. Még csak rá se mervén gondolni arra, hogy mit rejt a jövő s a dolognak mi lesz a vége, pusztán csak az iránt való tudakozódásai nyomán, meddig szokott az ilyesmi tartani, Levin a képzeletében el volt készűlve rá, hogy vagy öt óra hosszat féken tartja a szívét és vár türelmesen, s azt hitte, ez lehetséges. De mikor az orvostól visszatért és megint tanújává lett Kiti szenvedésének, mind gyakrabban kezdte ismételgetni: „Uram segíts, ne hagyj el," elkezdett sóhajtozni, ég felé emelte a fejét és rémület fogta el arra a gondolatra, hogy nem állja ki tovább, hanem sírva fakad, vagy megszökik. Annyira gyötrődött. Pedig még csak egy óra múlt el.

De ez után az óra után elmúlt a második, harmadik, mind az öt óra, a melyet türelmének végső határául állított oda, s a helyzet még mindig ugyanaz volt, és ő még mindig tűrt, mert nem tehetett egyebet, mint tűrt, s minden pillanatban azt hitte, hogy eljutott a türelem legvégső határára, s hogy a szíve legott megszakad szánalmában.

De perczek múltak, órák és újabb órák teltek, és szenvedésének és réműletének az érzései nőttön nőttek és mindjobban megfeszűltek.

Az életnek mindazok a köznapi körűlményei, a melyek nélkűl az ember el se tud képzelni semmit, Levinre nézve már régen nem léteztek. Elvesztette az érzékét az idő múlása iránt. Hol a perczek, - azok a perczek, a melyekben Kiti őt odahúzta magához, s a melyekben a betegnek majd szokatlan erővel szorongató, majd őt magától eltaszító, verejtékes kezét fogta, - óráknak, hol meg az órák perczeknek tűntek föl előtte. Elámúlt, mikor Petrovna Lizaveta megkérte, hogy az ernyő mögött gyújtsa meg a gyertyát, s megtudta, hogy már délután öt óra van. Ha valaki azt mondta volna neki, hogy csak délelőtt tíz óra van, sokkal kevésbbé lett volna meglepetve. Hogy hol volt ez alatt az idő alatt, azt épp oly kevéssé tudta, mint azt, hogy mi mikor történt. Látta Kiti izzó, s hol csodálkozó és szenvedő, hol pedig mosolygó és őt megnyugtató arczát. Látta a herczegnét kipirúltan, izgatottan, ősz hajának kibomlott fürteivel és könnyek

között, a melyeket ajkait harapdálva iparkodott elnyelni, látta Dollit is, a vastag czigarettákat szívó orvost is, Petrovna Lizavetát is az ő határozott, elszánt és megnyugtató arczával, meg az öreg herczeget is, a ki sötét arczczal járt föl és alá a szobában. De hogy hogy' jöttek és mentek, s hol voltak, azt nem tudta. A herczegné hol ott volt a hálószobában az orvos mellett, hol meg a dolgozó-szobában, a hol terített asztal állott, majd meg nem is ő volt, hanem Dolli. Azután eszébe jutott Levinnek, hogy őt elküldték valahová. Egyszer azért küldték, hogy valami asztalt és pamlagot segítsen átvinni. Ezt nagy buzgalommal meg is tette, azt hivén, hogy erre is Kitinek van szüksége, s csak később tudta meg, hogy saját magának csinált az éjjelre ágyat. Majd meg elküldték az orvoshoz a dolgozó-szobába, hogy kérdezzen meg tőle valamit. Az orvos válaszolt is, azután elkezdett a dumában tapasztalható rendetlenségekről beszélni. Aztán megint beküldték a herczegné hálószobájába, hogy hozzon el onnan egy aranyozott ezüstkeretben levő szentképet, s a herczegné öreg komornájával együtt fölmászott egy szekrényre, hogy elérje, miközben összetört egy lámpát; az öreg komorna megnyugtatta őt a felesége és a lámpa iránt, mire levette a szentképet és a párnák közé gondosan elrejtve odatette Kiti feje mögé. De hogy hol, mikor és miért volt mindez, azt nem tudta. Azt sem értette, hogy a herczegné miért fogta őt karon s kérte szánakozó pillantással, hogy csillapodjék, Dolli meg arra próbálta rábírni, hogy egyék s kivezette őt a szobából, sőt még az orvos is komolyan és részvéttel nézett rá s csöppeket ajánlott neki.

Ő csak azt az egyet tudta és érezte, hogy az, a mi most körülötte végbement, hasonló volt ahhoz az eseményhez, mely most egy éve egy kormányzósági város fogadójában, a bátyja, Nikoláj halálosságyánál lejátszódott. Csakhogy az fájdalom volt, ez pedig öröm. De az a fájdalom, mint most ez az öröm, teljesen kívül állott az élet megszokott körülményein, s a közönséges életben olyan volt mind a kettő, mint valami rés, a melyen át valami magasztosabbra nyílt kilátás. S ennek a magasztos valaminek a szemlélete közben egyformán megfoghatatlanúl olyan magaslatra emelkedett a lelke, mint azelőtt soha, a hová az ész képtelen volt őt követni.

„Uram, segíts és ne hagyj el", - ismételgette szüntelenűl, ama hosszú és neki teljesnek tetsző elidegenedés ellenére is érezvén, hogy épp oly egyszerűséggel és bizalommal fordult az Istenhez most, mint gyermek- és első ifjúkorában.

Egész idő alatt két különös hangulat váltakozott benne. Az egyik - akkor, a mikor nem volt Kitivel, hanem az orvossal, a ki egyik vastag szivarkát a másik után szívta, és oltotta el a teli hamutartó szélén, Dollival és a herczeggel, a hol az ebédről, politikáról, Petrovna Marja betegségéről volt szó, s a hol Levin egyszerre egy pillanatra teljesen megfeledkezett arról, a mi körülötte történt, s úgy érezte magát, mintha most ébredt volna föl, - és a másik hangulat - az ő jelenlétében, az ő ágyafejénél, a hol majd megszakadt, de azért még se szakadt meg a szíve a szánalomtól, s a hol szakadatlanúl imádkozott. És mindannyiszor, valahányszor az önfeledtség pillanataiból egy-egy a hálószobából kihallatszó kiáltás fölriasztotta, beleesett abba a roppant furcsa tévedésbe, a mely mindjárt az első pillanatban is a hatalmába kerítette: mindannyiszor, a mikor egy-egy ilyen kiáltást hallott, felugrott, elkezdett szaladni, hogy igazolja magát, útközben eszébe jutott, hogy hiszen ő nem hibás, de mégis oltalmazni, segíteni akart. De a mint ránézett, megint csak belátta, hogy ő nem segíthet, rémület fogta el és így szólt: „Uram, segíts és ne hagyj el." S minél inkább múlt az idő, annál erősebb lett benne ez a két hangulat: annál nyugodtabb lett és szinte teljesen megfeledkezett Kitiről a távollétében, viszont annál gyötrelmesebbek lettek a szenvedései és tehetetlenségének az érzése az ő jelenlétében. Felugrott, el akart futni valahová és besietett hozzá.

Olykor, mikor Kiti ismételten magához hívta őt, szemrehányásokat is tett neki úgy magában. De a mint meglátta alázatos és mosolygó arczát, s meghallotta a szavait: „Hogy' meggyötörtelek", az Istennek kezdett szemrehányásokat tenni; de az Istenre gondolván, legott arra kérte, hogy segítse meg és ne hagyja el őt.

XV.

Nem tudta, korán van-e vagy későn. A gyertyák már mind kiégtek. Dolli az imént volt a dolgozó-szobában és fölajánlotta az orvosnak, hogy feküdjék le. Levin ott ült és hallgatta az orvosnak egy szédelgő delejezőről szóló elbeszélését, miközben rábámult szivarkájának a hamujára. Egy kis pihenője volt s elmerült a gondolataiba. Teljesen megfeledkezett arról, a mi most körülötte történt. Hallgatta az orvos elbeszélését és meg is értette. Egyszerre rettenetes sikoltás hallatszott. Olyan rémes volt ez a sikoltás, hogy Levin föl sem ugrott, hanem visszafojtott lélekzettel, rémülten kérdő pillantást vetett az orvosra. Ez félrehajtott fejjel fülelt és elégedetten mosolygott. Olyan rendkívüli volt itt minden, hogy Levint már nem lepte meg semmi. „Alkalmasint így kell lennie", - gondolta magában és ülve maradt. Kinek a sikoltása volt ez? Felugrott, lábujjhegyen beszaladt a hálószobába, megkerülte Petrovna Lizavetát s a herczegnét, s odaállott a helyére, az ágy fejéhez. A sikoltás elnémúlt, de közben valami változás történt. Hogy mi, azt nem látta és nem tudta, s nem is akarta látni és tudni. De leolvasta Petrovna Lizaveta arczáról: Petrovna Lizaveta arcza fehér volt és sápadt s még mindig oly elszánt, mint annakelőtte, bár az állkapcsai valamelyest remegtek és a szemei merően rászegeződtek Kitire. Kiti elgyötört, izzó és verejtékes arcza, a hozzátapadt hajfürtökkel együtt oda volt fordítva felé és kereste a tekintetét. Fölemelt karjai az övéit hívogatták. Verejtékes kezeivel megfogta az ő hideg kezeit s arczához szorította őket.

- Ne menj el, ne menj el! Én nem félek! - mondotta szaporán. - Mama, vedd ki a fülbevalóimat. Terhemre vannak. Te se félsz, úgy-e? Hamar, hamar, Petrovna Lizaveta...

Sebesen, nagyon sebesen beszélt és megpróbált mosolyogni. De egyszerre eltorzúlt az arcza és ellökte őt magától.

- Nem, ez rettenetes! Meghalok, meghalok! Jer ide, jer ide hát! - kiáltotta s megint fölhangzott az a borzalmas sikoltás.

Levin a fejéhez kapott és kiszaladt a szobából.

- Nincs baj, nincs baj, jól megy minden! - kiáltott utána Dolli.

De bármit beszéltek is, ő tudta, hogy most már mindennek vége. Fejével az ajtófélfához támaszkodva állt ott a szomszéd szobában és hallotta valakinek a soha még nem hallott nyöszörgését, ordítását és tudta, hogy az ordított, a ki az imént még Kiti volt. Azt már régóta kívánta, hogy ne legyen gyermeke. Most pedig valósággal gyűlölte ezt a gyermeket. Még azt se kívánta, hogy életben maradjon, csak azt, hogy ezek a rettenetes szenvedések véget érjenek.

- Doktor! Mi ez? Mi ez? Én istenem! - sóhajtott föl, s megkapta a belépő orvos karját.

- Mindjárt vége, - szólott az orvos. És mikor azt mondta, olyan komoly volt az arcza, hogy Levin a *mindjárt végé*-t úgy értelmezte, hogy meghal.

Magánkívül rohant a hálószobába. Az első, a mit látott, Petrovna Lizaveta arcza volt, mely az eddiginél még szigorúbb és még sötétebb kifejezést öltött. Kiti arcza meg már nem is volt arcz. Arról a helyről, a melyen azelőtt az arcza volt, az erőlködéstől meg az onnan kiszakadó hangoktól valami borzalmas ábrázat meredt rá. Levin nekiesett a fejével az ágynak és úgy érezte, hogy megszakad a szíve. Az a borzalmas sikongás nemcsak hogy nem szűnt meg, de még rettenetesebbre vált, s mintha elérte volna a végső határt, egyszerre elnémúlt. Levin nem hitt a füleinek, de lehetetlen volt kételkednie: a sikoltás elnémúlt és halk sürgés-forgás, alig észrevehető zaj és gyors lélekzés hallatszott s Kitinek el-elakadó, eleven, szelid és boldog hangja halkan rebegte: „Vége".

Levin fölemelte a fejét. Kiti a karjait tehetetlenül a takarójára fektetve, rendkívül szép és nyugodt arczczal, szótlanul nézett rá, s megpróbált, de nem tudott mosolyogni.

És Levin egyszerre úgy érezte, hogy abból a titokzatos, borzalmas és nem erről a földről való világból, a melyben az utolsó huszonkét órán át élt, egy pillanat alatt visszazökkent az azelőtti, rendes világba, melyben azonban a boldogságnak olyan új káprázata ragyogott, hogy szinte alig bírta elviselni. A megfeszült húrok elpattantak mind. Az öröm könnyei és zokogása, a melyekre semmiképpen se számított, olyan erővel rohanták meg és rázták össze egész testét, hogy jó ideig nem tudott szólni. Az ágy előtt térdre hullva, az ajkainál tartotta és csókolgatta a felesége kezét, mely ujjainak gyönge mozdulatával felelt a csókjaira. S ekközben ott az ágy lábánál, Petrovna Lizaveta avatott kezeiben, mint a lámpa fölött a kis lángocska, libegett egy olyan emberi lénynek az élete, a ki annakelőtte nem volt, s a ki éppen olyan joggal és a maga jelentőségének ugyanolyan tudatával fog ezentúl élni és hozzá hasonlóknak életet adni.

- Él! Él! És még hozzá fiú! Legyen nyugodt! - hallotta Levin Petrovna Lizaveta hangját, a ki reszkető kézzel pacskolta az újszülött hátacskáját.

- Mama, csakugyan igaz? - szólott Kiti hangja.

Kérdésére a herczegné zokogása volt a felelet.

És a hallgatás közepett, mint kétségtelen válasz az anya kérdésére, fölcsendült egy hang, mely teljesen elütő volt a szobában visszafojtva beszélő hangoktól, egy megfoghatatlan módon egyszerre ott termett, új emberi lénynek a bátor, tolakodó és semmivel se törődő kiáltása.

Azelőtt, ha azt mondta volna valaki Levinnek, hogy Kiti meghalt vele együtt, s hogy a gyermekeik angyalok és hogy az Isten itt van körülöttük, semmin se csodálkozott volna; de most, a valóságba visszazökkenvén, meg kellett erőltetnie az elméjét, hogy megértse, hogy Kiti él és egészséges, s hogy ez a kétségbeesetten ordító kis lény az ő fia. Kiti élt és a szenvedései véget értek. És Levin kimondhatatlanúl boldog volt. Ezt tudta és ebben tökéletes boldogságot talált. De hát a gyermek? Honnan jött, miért jött és ki ő? Ebbe a gondolatba sehogy' se tudott beletörődni. Ez valami fölöslegesnek, valami túlságosnak látszott előtte, a mihez sokáig nem tudott hozzászokni.

XVI.

Tíz óra tájban az öreg herczeg, Ivánovics Szergej és Arkágyevics Sztepán ott ültek Levinnél, s a gyermekágyas asszonyról beszélgetvén, más egyebekre is kitértek. Levin hallgatta őket, s e beszélgetések révén önkéntelenül eszébe jutván a múlt, s az, a mi a mai reggel előtt volt, ugyancsak önkéntelenül eszébe jutott az is, hogy tegnap ilyenkor hogy' érezte magát. Mintha száz esztendő múlt volna el azóta. Valami elérhetetlen magasságban érezte magát, a honnan óvatosan ereszkedett le, nehogy azokat, a kikkel beszél, megbántsa. Beszélt, beszélt, de szakadatlanúl a feleségére, mostani állapotának a részleteire és fiára gondolt, a kinek a létezéséhez megpróbálta lassan hozzászoktatni magát. Az egész női nem, mely azután, hogy megnősült, valami teljesen új és addig sohasem ösmert jelentőségre tett szert a szemeiben, most oly szédítő magaslatra emelkedett előtte, hogy még képzeletben is alig volt képes a nyomában maradni. Hallotta, a mint a tegnapi clubbeli ebédről beszéltek, és azt gondolta: „Vajon hogy' van, aludt e? Hogy' van? Mire gondol? Sír-e a fia, Dmitrij?" S a beszélgetés, sőt a mondat kellő közepén felugrott és kiment a szobából.

- Üzend meg, be lehet-e menni, - szólott a herczeg.

- Jó, azonnal, - felelt Levin, s bement Kitihez.

Kiti nem aludt, hanem halkan beszélgetett az anyjával, s terveket kovácsolt a küszöbön álló keresztelőre.

Felcziczomázva, megfésülve, valami kékkel diszített, csinos főkötővel a fején, karjait a takaróján kinyújtva, feküdt hanyatt az ágyban, s találkozván a pillantásával, ugyancsak egy pillantással odaintette őt magához. Amúgy is derült pillantása még derültebbé lett, a mint Levin mindinkább közeledett felé. Rajta volt az arczán ugyanaz a földiről földöntúlira változás, mint a halottakén; csakhogy míg ott a búcsúzás, itt a találkozás kifejezése volt az. Megint ahhoz hasonló izgatottság fogta el a szívét, mely a szülés pillanatában erőt vett rajta. Kiti megfogta a kezét s megkérdezte tőle, vajon aludt-e. Levin képtelen volt felelni, s meggyőződvén a gyöngeségéről, elfordult.

- Egészen magamon kívül voltam, Kosztya! - mondotta neki. - De most olyan jól érzem magamat.

Ránézett Levinre, de egyszerre elváltozott a kifejezése.

- Adjátok ide őt, - szólott, meghallván a gyermek pityergését. - Adja ide, Petrovna Lizaveta, hadd lássa ő is.

- Itt van la, hadd nézze meg a papa is, - mondotta Petrovna Lizaveta, miközben valami izgő-mozgó, furcsa, vörös kis jószágot vett a kezébe és vitt oda hozzá. - De várjunk csak, előbb szépen rendbehozzuk magunkat, - és Petrovna Lizaveta azt az izgó-mozgó, kis vörös jószágot lefektette az ágyra s miután előbb kipólyázta, majd egyik kezével fölemelte, megforgatta és valamivel behintette, ismét bepólyázta őt.

Levin, a mint ezt a szánalmas csöpp kis jószágot nézte, hasztalanúl iparkodott a lelkében az iránta való apai érzésnek legalább valamelyes jeleit is felfedezni. Csakis undort érzett iránta. De mikor levetkeztették, s fölbukkantak előtte iczi-piczi kezecskéi, sáfrányszínű és ujjacskákkal, sőt még a többitől elütő, hüvelykujjacskákkal is ellátott lábacskái, és mikor meglátta, a mint Petrovna Lizaveta ezeket a szétterpesztett lábacskákat - mintha csak lágy rúgók lettek volna - lefogta s egy vászonruhácskába beleszorította, olyan szánalom fogta el az iránt a csöpp teremtés iránt, s olyan rémület azért, hogy esetleg meg találja őt sérteni, hogy önkéntelenűl is odakapott a kezeihez.

Petrovna Lizaveta elmosolyodott.

- Soh’se féljen, soh’se féljen!

Mikor a gyermek fel volt öltözve, s egy valóságos kemény babává át volt változtatva, Petrovna Lizaveta elringatta őt, mintha büszke lett volna a munkájára, majd hátralépett, hogy Levin a maga teljes szépségében megláthassa a fiát.

Kiti le nem vette róla a szemét és folyton arra felé pislogott. - Adja ide, adja hát ide! - szólott, s már-már föl akart ülni.

- Hova gondol, Alexandrovna Katerina, nem szabad ám ilyen mozdulatokat tennie! Várjon, majd odaadom. Előbb megmutatjuk magunkat a papának, hogy milyen legények vagyunk a talpunkon.

És Petrovna Lizaveta az egyik kezével (a másik csak az ujjaival támogatta imbolygó kis tarkóját) odaemelte Levinhez ezt a furcsa, s a fejét a pelenkába rejtő, vörös kis jószágot, a kinek azonban orrocskája, pislogó szemecskéi és csámcsogó ajkacskái is voltak.

- Gyönyörű egy gyerek! - mondotta Petrovna Lizaveta.

Levin keserűen fölsóhajtott. Ez a gyönyörű gyerek ő benne csak az undor és a szánalom érzését keltette. Ez pedig éppenséggel nem volt az az érzés, a melyre számított.

Levin elfordult, mialatt Petrovna Lizaveta a gyermeket a rá nézve még szokatlan kebelhez odaigazította.

Egyszerre nevetést hallott, mire fölemelte a fejét. Kiti nevetett. A gyermek elfogadta a keblét.

- No, most elég lesz, elég! - szólott Petrovna Lizaveta, de Kiti nem eresztette el a gyermekét. Ott aludt el a karjai közt.

- Most nézd meg, - suttogta Kiti, s odafordította őt úgy, hogy láthassa. Öreges arczocskája egyszerre még jobban összeránczosodott s eltüsszentette magát.

Levin elmosolyodott s alig tudván visszafojtani a megilletődés könnyeit, megcsókolta a feleségét és kiment a sötét szobából.

Az, a mit ez iránt a kis teremtés iránt érzett, korántsem volt az, a mire számított. Semmi öröm, semmi vidámság nem volt benne; ellenkezőleg, valami új és kínos aggodalom fogta el. Ez a sebezhetőség egy új terrénumának volt az öntudata. S ez a tudat eleinte oly kínos, s az aggódás azért, hogy ez a tehetetlen kis teremtés valahogy' ne szenvedjen, oly erős volt, hogy e mellett szinte észre se vette a féktelen örömnek, sőt a büszkeségnek azt a furcsa érzését, melyet akkor tapasztalt, mikor a gyermek eltüsszentette magát.

XVII.

Arkágyevics Sztepán dolgai nagyon rosszúl álltak.

Az erdőért járó pénz kétharmadrészét már elköltötték és tíz százalék levonásával már a harmadik harmadrészt is csaknem teljesen fölvette volt előre. A kereskedő már nem adott több pénzt, annyival is kevésbbé, mert ezen a télen történt először, hogy Alexandrovna Darja a vagyonára való jogát egész határozottsággal érvényesítvén, megtagadta az erdőért járó harmadik részlet kifizetésére vonatkozó szerződés aláírását. A házi költségek és az elodázhatatlan apróbb tartozások kiegyenlítése az egész jövedelmet fölemésztették, és teljességgel pénz nélkül voltak.

Ez kellemetlen és kényelmetlen állapot volt, s Arkágyevics Sztepán véleménye szerint nem tarthatott így tovább. Ennek, az ő felfogása szerint, az volt az oka, hogy nagyon is csekély volt a fizetése. Az az állás, a melyet ő betöltött, öt esztendővel ezelőtt még nagyon is jó volt, most azonban már nem. Petrovnak, a bank-igazgatónak tizenkétezer rúblja volt. Szverticzkij, mint valami társaság tagja, tizenhétezer rúbl fizetést húzott. Mitin pedig, a ki egy bankot alapított, ezért ötvenezer rúblt kapott. „Nyilván elaludtam és megfeledkeztek rólam", gondolta magáról Arkágyevics Sztepán. S elkezdett szemfüleskedni, elkezdett széjjelnézni, s a tél vége felé kiböngészett magának egy jó állást, s meg is indította rá az ostromot, eleinte Moszkvából a nagynénjei, nagybátyjai és a barátai útján, és később, mikor a dolog megérett, tavaszszal maga is elment Pétervárra. Egyike volt ez azoknak a mindenféle rendű és rangú állásoknak, a melyek az utóbbi időben ezer rúbltól ötvenezerig terjedő évi fizetéssel, mind jobban elszaporodtak, és jó meleg és zsíros állások voltak: bizottsági tagság, a déli vasutak és bankintézetek kölcsönös hitel-mérlegének egyesült ügynökségénél. Ez az állás, mint az ilyesféle állások általában, olyan óriási tudást és tevékenységet igényelt, melyet egy emberben bajos volt egyesíteni. De olyan ember nem lévén, a kiben mindezek a tulajdonságok egyesültek volna, mégis csak jobb volt, ha az ilyen állást becsületes és nem becstelen ember töltötte be. Arkágyevics Sztepán pedig nemcsak becsületes ember (hangsúlyozás nélkül), hanem *becsüle-*

tes ember (hangsúlyozással) is volt, ennek a szónak abban a sajátos értelmében, a melyben Moszkvában használatos, a mikor azt mondják: becsületes tisztviselő, becsületes író, becsületes lap, becsületes intézmény, becsületes irány, s a mely nemcsak azt jelenti, hogy az illető ember vagy intézmény nem becstelen, hanem azt is, hogy alkalomadtán arra is alkalmas, hogy egy-egy szúrást ejtsen a kormányon. Arkágyevics Sztepán olyan körökben forgolódott Moszkvában, a melyekben használatos volt ez a szó, ott becsületes ember hírében állott s így sokkal több joga volt erre az állásra, mint másoknak.

Ez az állás hét-tízezer rúbl évi jövedelemmel járt, és Oblonszkij elvállalhatta volna a nélkül, hogy mostani állásáról lemondjon. Az állás elnyerése két minisztériumtól, egy hölgytől és két zsidótól függött, s Arkágyevics Sztepánnak mindezeket, bár már elő voltak készítve, föl kellett keresnie Péterváron. Ezenkívül a hugának, Annának is megigérte, hogy a választ illetőleg határozott választ hoz neki Karenintől. S miután ötven rúblt kért Dollitól, elutazott Pétervárra.

A mint Arkágyevics Sztepán ott ült Karenin szobájában, és hallotta az orosz pénzügyek ziláltságának az okairól szóló előterjesztését, csak azt a pillanatot leste, a mikor a végére ér, hogy rátérhessen a maga és Anna ügyére.

- Jó, jó, ez mind igaz, - mondotta, mikor Alexandrovics Alexander levevén pince-nez-jét, a mely nélkül már nem tudott olvasni, kérdő pillantást vetett volt a sógorára, - ez mind nagyon igaz lehet a részleteiben, de azért mégis, a mi korunk főelve mégis csak - a szabadság.

- Igen, csakhogy én egy más elvet állítok föl, mely a szabadság elvét is magában foglalja, - szólott Alexandrovics Alexej, különösen hangsúlyozván a „magában foglalja" szót s megint föltette a pince-nez-jét, hogy újra felolvassa hallgatójának azt a részt, a melyben ez ki volt mondva.

S a széles szegélyű, szépen írt kéziratot átlapozva, Alexandrovics Alexej újra fölolvasta azt a meggyőző részt.

- Én nem akarok protekcziós rendszert, nem akarok egyes magánemberek hasznára, hanem a közjóra - a legalacsonyabb és legmagasabb osztályok javára egyaránt - dolgozni, mondotta, s az orrcsíptetője fölött ránézett Oblonszkijra. - De *azok* ezt nem tudták megérteni, *azok* csak személyes érdekekkel vannak elfoglalva, és minden frázisnak lépremennek.

Arkágyevics Sztepán jól tudta, hogy mikor Karenin arról kezdett beszélni, hogy mit csinálnak és mit gondolkoznak *azok*, azok tudniillik, a kik nem akarták az ő terveit elfogadni, és okai voltak Oroszországban minden rossznak, hogy akkor már közel járt a befejezéshez, s azért most szívesen lemondott a szabadság elveiről és teljesen egyetértett vele mindenben. Alexandrovics Alexej elhallgatott és eltűnődve lapozgatott a kéziratában.

- Igaz ni, - szólott Arkágyevics Sztepán - arra akartalak kérni, hogy alkalmilag, ha találkozol Pomorszkijval, említsd meg neki, hogy nagyon szeretnék bejutni a déli vasutak és bankintézetek kölcsönös hitelmérlege egyesült ügynökségének a bizottságába. - Ennek a szívéhez oly közelálló állásnak a nevéhez Arkágyevics Sztepán már annyira hozzá szokott, hogy teljesen hibátlanul és gyorsan ledarálta.

Alexandrovics Alexej megkérdezte, hogy miben áll ennek az új bizottságnak a hatásköre és elgondolkozott. Azon tűnődött, vajon nincs-e ennek a bizottságnak a működésében valami, a mi az ő terveivel ellentétben áll. De miután ennek az új intézménynek a működése nagyon bonyolúlt volt, az ő tervei pedig szintén nagy kört öleltek föl, nem tudott hamarosan tisztába jönni vele, s az orrcsiptetőjét fölrakva, így szólt:

- Kétségkívül szólhatok neki; de mért akarod éppen ezt az állást elnyerni?

- Szép fizetéssel jár, fölmegy vagy kilenczezer rúbl-re, az én viszonyaim pedig...

- Kilenczezer, - ismételte Alexandrovics Alexej s elkomorodott. Ennek a fizetésnek tekintélyes összege eszébe juttatta, hogy Arkágyevics Sztepánnak tervbevett működése ebből a szempontból egyenesen az ő tervének legfontosabb alapeszméjébe ütközött, mely mindig a takarékosságot hangsúlyozta.

- Úgy találom, s erről emlékíratot is írtam, hogy ezek az óriási fizetések manapság, a mi kormányunk hazug gazdasági asiette-jének a jelei.

- De hát mit akarsz? - szólott Arkágyevics Sztepán. - Tegyük föl, egy bankigazgató kap tízezer rúblt - de megérdemli. Vagy egy mérnök kap húszezret. Akárhogy' vesszük is, ez életkérdés.

- Én úgy fogom föl a dolgot, hogy a fizetés ugyanaz, mint az árúknak a vételára, és úgy alá kell lennie vetve a kereslet és a kínálat törvényének. Ha a fizetés megállapítása túlteszi magát ezen a törvényen, mint például, ha azt látom, hogy kikerül az iskolából két mérnök, mind a kettő egyformán tehetséges és egyformán érti a dolgát, s az egyik kap negyvenezer rúblt, a másik pedig kénytelen beérni kétezerrel; vagy mikor bankigazgatóknak megtesznek jogászokat, huszárokat, a kiknek semmi néven nevezendő szakismeretük nincs, - ebből azt következtetem, hogy a fizetéseket nem a kereslet és a kínálat törvényei, hanem pajtáskodás alapján állapítják meg. Ez pedig visszaélés, mely magában véve is fontos, de az államszolgálatra is különösen káros hatással van. Én azt tartom...

Arkágyevics Sztepán sietett a sógorát félbeszakítani.

- Jó de azt te is elösmered, hogy itt egy új és kétségkívül hasznos intézményről van szó. És akár hogy' vesszük is, ez életkérdés! A fősúlyt arra fektetik, hogy becsületes kezekben legyen, - mondotta Arkágyevics Sztepán nyomatékosan.

De Alexandrovics Alexej nem ösmerte a *becsületes* szó moszkvai jelentését.

- A becsületesség csak negativ tulajdonság, - jegyezte meg.

- De azért mégis nagyon lekötelezn*é*l, - szólott Arkágyevics Sztepán, - ha szólnál egy szót Pomorszkijnak. Csak úgy, beszélgetés közben.

- De hiszen ez, azt tartom, inkább Bolgarinovtól függ, - mondotta Alexandrovics Alexej.

- Bolgarinov a maga részéről teljesen mellette van, - jegyezte meg Arkágyevics Sztepán pirúlva. Azért pirúlt el ennek a névnek az említésére, mert aznap reggel járt a zsidó Bolgarinovnál s ez a látogatás nagyon kellemetlen emléket hagyott hátra benne.

Arkágyevics Sztepán biztosan tudta, hogy az az ügy, a melynek szolgálni akart, új, életrevaló és becsületes ügy volt; de ma reggel, a mikor Bolgarinov, nyilván czélzatosan, a többi kérvényezőkkel őt is jó két óra hosszat megvárakoztatta, egyszerre nagyon kényelmetlenül kezdte érezni magát.

Azért-e, hogy ő, Rjurik utóda, egy Oblonszkij herczeg, két óra hosszat várakozott egy zsidó fogadó-szobájában, vagy azért, hogy életében most először nem követte ősei példáját, a kik mind az államot szolgálták, s egy új térre lépett, de annyi bizonyos, hogy nagyon kényelmetlenül érezte magát. Ez alatt a két órai várakozás alatt szaporán járt föl és alá Bolgarinov fogadó-szobájában, símogatta a szakállát, elbeszélgetett a többi várakozókkal, és valami elmésségen törte a fejét, a melylyel majd elmondja, hogy' várakozott ennél a zsidónál, és a mellett úgy mások, mint saját maga előtt is gondosan rejtegette azt az érzést, mely mindinkább erőt vett rajta.

De az egész idő alatt bosszankodott és kényelmetlenül érezte magát, maga se tudta miért; lehet, hogy azért, hogy sehogy' sem akart elsülni az elmséssége, de lehet, hogy más egyébért. Mikor Bolgarinov rendkívül szívélyességgel fogadta, szemlátomást diadalmaskodva azon, hogy sikerűlt őt megaláznia, és csaknem elutasította őt a kérésével, Arkágyevics Sztepán iparkodott az egészet minél hamarább elfeledni. Most azonban, hogy az eset eszébe jutott, valósággal belepirúlt.

XVIII.

- És most, még egy ügyem van, tudod is tán, hogy mi. Annára vonatkozik, - mondotta Arkágyevics Sztepán rövid hallgatás után, mialatt lerázta magáról azt a kellemetlen benyomást.

Alig hogy Oblonszkij az Anna nevét kiejtette, Alexandrovics Alexej arcza teljesen elváltozott: az eddigi elevenség helyett kimerült és szinte halottszerű kifejezést öltött.

- Voltaképpen hát mit is akarsz tőlem? - kérdezte a székén fészkelődve s összecsukta az orrcsíptetőjét.

- Határozatot, valamiféle határozatot, Alexandrovics Alexej. Én most nem úgy fordúlok hozzád, („mint a megbántott férjhez" - akarta mondani Arkágyevics Sztepán, de attól tartván, hogy evvel elrontja a dolgot, megváltoztatta a szavakat), hanem egyszerűen, mint emberhez, még pedig jó emberhez és keresztyénhez. Ideje, hogy végre megszánjad őt, - mondotta.

- De hát voltaképpen hogyan, miért? - kérdezte Karenin halkan.

- Hát csak meg kellene, hogy szánjad őt. Ha láttad volna, mint a hogy' én láttam, a ki az egész telet vele töltöttem, - megesett volna a szíved rajta. Rettenetes a helyzete, a szó szoros értelmében rettenetes.

- Nekem úgy tetszett, - felelt Alexandrovics Alexej, vékony, szinte sipítozó hangon, - hogy Arkágyevna Annának megvan mindene, a mire vágyott.

- Jaj, Alexandrovics Alexej, csak semmi rekriminációzió! A mi elmúlt, az elmúlt, s te nagyon jól tudod, hogy a mit ő óhajt és vár, az - a válás.

- De én azt hittem, hogy Arkágyevna Anna abban az esetben, ha én azt kívánom, hogy a fiát nálam hagyja, lemond a válásról. Ebben az értelemben adtam meg a választ is, és azt hittem, hogy evvel az ügyet befejeztük. Én a magam részéről befejezettnek is tartom, - rikácsolta Alexandrovics Alexej.

- Az Istenért, csak ne heveskedjél, - mondotta Arkágyevics Sztepán, megérintvén a sógora térdét. - A dolog nincsen befejezve. Ha megengeded, hogy rekapituláljam, a dolog így történt: mikor szétváltatok, te a nagylelkűségedben valósággal nagy voltál; megadtál neki mindent: a szabadságot, sőt a válást is. Ő ezt méltányolta is. Nem, hidd el, ha mondom, nagyon méltányolta. Annyira, hogy ezekben az első pillanatokban veled szemben való bűnösségének a tudatában nem fontolt és nem fontolhatott meg mindent. Lemondott mindenről. De a valóság és az idő megmutatták, hogy a helyzete kínos és tarthatatlan.

- Arkágyevna Anna élete engem egyáltalában nem érdekel, - vágott közbe Alexandrovics Alexej s fölrántotta a szemöldökeit.

- Engedd meg, hogy ebben kételkedjem, - felelt Arkágyevics Sztepán szelíden. - Az ő helyzete olyan, hogy neki magának kínos, és a világon senkinek sincs haszna belőle. Te ezt csak

mondod: megérdemelte. Ezt ő is tudja, s azért nem is kér téged, sőt egyenesen kimondja, hogy nem mer tőled kérni semmit. De én, mi, rokonok, a kik mind szeretjük őt, mi kérünk téged, könyörgünk hozzád. Miért szenvedjen? Kinek van ebből haszna?

- Bocsáss meg, de te úgy látszik, vádlottnak állítasz engem oda, - jegyezte meg Alexandrovics Alexej.

- Dehogy is, eszem ágában sincs, érts meg hát jól, - mondotta Arkágyevics Sztepán s megint megérintette a sógorát, azt hivén, hogy ez az érintés megpuhítja őt. - Én csak azt mondom: az ő helyzete kínos, te pedig könnyíthetsz rajta, a nélkül, hogy bármit is veszítenél. Én majd úgy elrendezek mindent, hogy te észre se veszed. Hiszen ezt meg is ígérted nekem.

- Az ígéret, az előbb történt. S én azt hittem, hogy a fiúra vonatkozó kérdés az ügyet eldöntötte. Ezenkívül azt reméltem, hogy Arkágyevna Annában lesz annyi nagylelkűség... - nyögte ki Alexandrovics Alexej sápadtan, remegő hangon, nagy nehezen.

- Ő teljesen rábízza magát a te nagylelkűségedre. Csak azt az egyet kéri, azért könyörög, hogy rántsd ki őt ebből a tarthatatlan helyzetből, a melyben most vergődik. Már a fiához se ragaszkodik. Alexandrovics Alexej, te jó ember vagy. Képzeld bele magadat csak egy pillanatra az ő helyzetébe. Ő rá nézve, az ő helyzetében, a válás kérdése - életkérdés. Ha már azelőtt nem tettél volna ígéretet, még tán beletörődött volna valahogy' a helyzetébe, és künn maradt volna falun. De te ígéretet tettél, ő írt is neked és beköltözött Moszkvába. És íme, már hatodik hónapja él Moszkvában, a hol minden találkozás egy-egy tördöfés a szívébe, s napról-napra várja a döntést. Lám, ez éppen annyi, mintha a halálraítéltnek hónapokon át ott tartanák a nyakán a hurkot, hol halállal, hol kegyelemmel kecsegtetvén őt. Szánd meg őt végre, s akkor én magamra vállalom, hogy a dolgot eligazítsam... Vos scrupules...

- Erről nem is beszélek, nem beszélek róla... - vágott közbe Alexandrovics Alexej undorral. - De lehet, hogy olyasvalamit ígértem, a mihez nem volt jogom.

- Tehát megtagadod azt, a mit ígértél?

- Én sohasem tagadtam meg olyasmit, a mi lehetséges, de időre van szükségem ahhoz, hogy megfontoljam, vajon lehető-e az, a mit megígértem.

- Nem, Alexandrovics Alexej! - szólott Oblonszkij fölpattanva, - én ezt nem akarom elhinni! Ő annyira boldogtalan, a mennyire egy asszony csak boldogtalan lehet és te nem tagadhatod meg ilyen...

- A mennyire az, a mit ígértem, lehetséges. Vous professez, d'être libre penseur. De én, vallásos ember létemre, ilyen fontos ügyben nem cselekedhetem a kereszténység törvényei ellenére.

- De a keresztény társadalomban és ha jól tudom, nálunk is, a válás meg van engedve, - jegyezte meg Arkágyevics Sztepán, - válást a mi egyházunk is megengedi. És azt látjuk...

- Meg van engedve, de nem ebben az értelemben.

- Alexandrovics Alexej, én nem ösmerek rád, - szólott Oblonszkij, rövid hallgatás után. - Nem te voltál-e az, (és mi nem méltányoltuk-e ezt?), a ki megbocsátottál mindent, és éppen a keresztyén érzés által indíttatva, kész voltál mindent föláldozni? Te magad mondottad: „Engedd néki felsőruhádat is, ha el akarja venni a te alsóruhádat..." és most...

- Kérlek, - mondotta Alexandrovics Alexej sápadtan fölugorva, remegő állal és rikácsoló hangon, - kérlek, hagyjuk abba, hagyjuk abba... ezt a beszélgetést.

- Óh nem! Bocsáss meg, kérlek bocsáss meg, ha megkeserítettelek, - szólalt meg Arkágyevics Sztepán zavartan mosolyogva s kezet nyújtott neki, - hiszen én csak megbízott vagyok, a ki eljártam megbízatásomban.

Alexandrovics Alexej kezet nyújtott neki, elgondolkozott és így szólt:

- Meg kell fontolnom a dolgot, s támpontokat kell keresnem. Holnapután megadom a határozott választ, - mondotta rövid habozás után.

XIX.

Arkágyevics Sztepán már menni akart, mikor Kornej bejött jelenteni:

- Alexejevics Szergej!

„Ki ez az Alexejevics Szergej?" - akarta kérdezni Arkágyevics Sztepán, de legott eszébe jutott.

- Óh, a kis Szerjozsa! - mondotta. - „Alexejevics Szergej". Azt hittem, az osztályfőnök. Anna kért is, hogy látogassam meg, - jutott az eszébe.

És eszébe jutott az a bátortalan és szánalmat gerjesztő arczkifejezés is, a melylyel Anna, mikor tőle búcsúzott, így szólt: „Te látni fogod őt. Tudd meg részletesen, hol van és ki van körülötte. És Sztiva... ha csak lehetséges! Talán csak lehetséges lesz?" Arkágyevics Sztepán megértette, mit jelentett ez a „ha csak lehetséges", - ha csak lehetséges, úgy intézni a válást, hogy a fiát is megkapja... Most már tisztán látta Arkágyevics Sztepán, hogy erről szó se lehetett, de azért mégis örült, hogy láthatta az unokaöcscsét.

Alexandrovics Alexej figyelmeztette a sógorát, hogy a fiának soha se szoktak az anyjáról beszélni, s őt is megkérte, hogy egy szóval se tegyen róla említést.

- Az anyjával való ama találkozás után, a melyre nem voltunk elkészülve, nagyon beteg volt, - mondotta Alexandrovics Alexej. - Még az életéért is aggódtunk. De az okszerű kezelés és nyáron a tengeri fürdők, helyreállították az egészségét, most pedig, az orvos tanácsára, beadtam őt az iskolába. És csakugyan, az iskolatársak nagyon jó hatással voltak rá, úgy, hogy teljesen egészséges és jól is tanul.

- Micsoda derék legény lett belőle! Ez már nem is Szerjozsa, hanem valósággal Alexejevics Szergej! - szólott Arkágyevics Sztepán mosolyogva s rápillantott a bátran és fesztelenül belépő, szélesvállú és csinos fiúcskára, a ki kék zubbonyt és hosszú nadrágot viselt. A fiú egészségesnek és jókedvűnek látszott. Mint valami idegen előtt, úgy hajtotta meg magát a nagybácsija előtt, de mikor fölismerte, elpirult és mintha valamivel megsértették és fölbosszantották volna, szaporán elfordult tőle. Ezután odalépett az apjához és átadta neki a bizonyítványát.

- No, ez derék, - szólott az apja, - most elmehetsz.

- Kissé megcsappant és megnőtt, megszűnt gyermek lenni és ifjú lett belőle; ezt már szeretem, - mondotta Arkágyevics Sztepán. - Emlékszel-e reám?

A fiúcska hamarosan rápillantott az apjára.

- Emlékszem, mon oncle, - felelt egy pillantást vetve rá, majd megint lesütötte a szemét.

A nagybácsi odahívta a fiút magához és megfogta a kezét.

- Nos, hát hogy' vagyunk? - kérdezte, mert szeretett volna szóba állani vele, de nem tudta, mivel kezdje.

A fiú irúlt-pirúlt, s miközben felelgetett neki, óvatosan kiszabadította a kezéből a kezét. Alig hogy Arkágyevics Sztepán a kezét eleresztette, mint a szabadon bocsátott madár, kérdő pillantást vetett az apjára és gyors léptekkel kiszaladt a szobából.

Egy esztendő múlt el azóta, hogy Szerjozsa utólszor látta az édesanyját. Attól fogva nem is hallott többé róla. Ebben az esztendőben aztán bekerült az iskolába, a hol megszerette a társait. Azok az édesanyjára vonatkozó ábrándok és emlékek, melyek annak idején beteggé tették, most már nem foglalkoztatták. Ha olykor rájöttek is, szándékosan elűzte magától, mert szégyenleteseknek s kisleányokhoz illőknek, de fiúhoz és még hozzá diákhoz méltatlanoknak tartotta azokat. Azt tudta, hogy apja és anyja közt súrlódások voltak, melyek őket szétválasztották, tudta, hogy neki az apja mellett kell maradnia és iparkodott ehhez a gondolathoz hozzászokni.

Mikor a nagybátyját, a ki hasonlított az édesanyjához, meglátta, ez kellemetlenűl érintette, mert éppen azokat az emlékeket keltette életre benne, a melyeket szégyenleteseknek tartott. Annál is inkább kellemetlen volt ez neki, mert abból a pár szóból, a melyet a dolgozó-szoba ajtajában várakozva ellesett, de különösen az apja és a nagybátyja arczkifejezéséből sejtette, hogy alkalmasint az anyjáról volt köztük szó. S nehogy az apját, a kivel élt s a kitől függött, elítélje, s a mi a fő, nehogy magát az érzelgésnek, melyet annyira megalázónak tartott, átengedje, iparkodott rá se nézni a nagybátyjára, a ki azért jött, hogy az ő nyugalmát megzavarja, rá se gondolni arra, a mire ez őt emlékeztette.

De mikor utána Arkágyevics Sztepán is kijött a szobából s őt megpillantván a lépcsőn, odahívta magához és megkérdezte tőle, hogy' tölti az iskolában az órák közt az időt, Szerjozsa, az apja távollétében, beszédbe eredt vele.

- Most a vasútazás járja nálunk, - mondotta, felelvén a kérdésére. - Ez pedig úgy megy, hogy: ketten leülnek a padra. Ezek az utasok. Egy pedig föláll a padra. És valamennyien befogják magukat. Akkor aztán, akár kézzel, akár szijjakkal keresztül-kasúl húzzák őket az összes termeken. Az ajtókat már jó előre kinyitják. De a kalauznak nagyon nehéz ám ott a sora.

- Az az, a ki áll? - kérdezte Arkágyevics Sztepán mosolyogva.

- Igen, nagy bátorság és ügyesség kell ám oda, különösen mikor hirtelen megállanak, vagy mikor valamelyikük elesik.

- Bíz' ez nem tréfa-dolog, - szólott Arkágyevics Sztepán és szomorúan nézett bele azokba az élénk s az anyjáéhoz hasonló, már most sem gyermekes, de azért még teljesen ártatlan szemekbe. És bár megigérte volt Alexandrovics Alexejnek, hogy nem fog Annáról beszélni, nem tudta megállani.

- Hát az anyádra emlékszel-e? - kérdezte egyszerre.

- Nem, nem emlékszem, - szólt Szerjozsa szaporán, és fülig elpirúlván, lesütötte a szemét. Ettől fogva a nagybátyja semmit sem bírt többé kivenni belőle.

A nevelő egy félórácska múlva ott találta növendékét a lépcsőn és sokáig nem tudta eldönteni, vajon haragszik-e, vagy sír.

- Mi az, alkalmasint megütötte magát, mikor elesett? - szólott a nevelő. - Megmondtam, hogy ez veszedelmes játék. Az igazgatónak is meg kell, hogy jelentsem.

- Ha meg is ütöttem volna magamat, senki se vette volna észre. Annyi szent igaz.

- Akkor hát mi lelte?

- Hagyjon békét!... Emlékszem, nem emlékszem... Mi köze hozzá? Minek emlékezzem? Hagyjanak békében! - fordúlt oda most már nem a nevelőjéhez, hanem az egész világhoz.

XX.

Arkágyevics Sztepán, mint rendesen, most se töltötte tétlenül az időt Péterváron. A dolgán, a húga válásán, s a kiszemelt álláson kívül, mint rendesen, arra is szüksége volt Péterváron, hogy a moszkvai dohosság után kissé fölfrissüljön.

Moszkva minden cafés chantans-jai és társaskocsijai ellenére is olyan volt, mint egy álló mocsár. Ezt Arkágyevics Sztepán mindenkor érezte. Mikor Moszkvában és különösen a családja körében élt, mindig érezte, hogy elszontyolódik. A mikor pedig egyhuzamban hosszabb időt töltött Moszkvában, annyira jutott, hogy bántani kezdték a rossz kedve s a feleségének a szemrehányásai, az egészsége, a gyermekek nevelése, és hivatalának apró-cseprő érdekei, azonkívül még az is nyugtalanította, hogy adósságai vannak. De csak el kellett mennie Pétervárra, bejutnia abba a körbe, a melyben forgolódni szokott, s a melyben az emberek valósággal éltek, s nem dermedtek meg, úgy, mint Moszkvában, s legott eltűntek ezek a gondolatai, s elolvadtak, mint a tűz sugárzásától a viasz.

A felesége?... Éppen ma beszélt Csecsenszkij herczeggel. Csecsenszkij herczegnek volt felesége és családja, - felnőtt, hadapród-gyermekei, de volt egy másik, törvénytelen családja is, szintén gyermekekkel. Bár az első családja is jó volt, Csecsenszkij herczeg mégis boldogabbnak érezte magát a másodikban. A legidősebb fiát is bevezette a második családjába, s azt mesélte Arkágyevics Sztepánnak, hogy ezt a fiára nézve hasznosnak, sőt üdvösnek tartja. Vajon mit szóltak volna ehhez Moszkvában?

A gyermekei?... Péterváron a gyermekek nem akadályozták az apákat abban, hogy éljenek. A gyermekek intézetekben nevelkedtek, s itt nem uralkodott az a Moszkvában annyira elterjedt, otromba fölfogás, - mint például Lyvovéknál is, - hogy a gyermekeket az élet minden kényelme, a szülőket pedig csak a munka és a gondok illetik meg. Itt belátták, hogy az ember köteles magának élni, még pedig úgy, a hogy' egy művelt embernek élnie kell.

A szolgálata?... A szolgálat itt szintén nem volt az a kemény és vígasztalan járom, a melyet Moszkvában húztak; itt az emberek érdeklődtek is a szolgálatuk iránt. Egy találkozás, egy apró kis szolgálat, egy találó szó, egy kis bolondos utánzási tehetség, - s az ember egyszerre megcsinálta a karrier-jét, mint Brjanczev, a kivel tegnap találkozott Arkágyevics Sztepán, s a ki most egyike volt a legelső tisztviselőknek. Ennek a szolgálatnak megvolt a maga érdekessége.

De különösen pénzügyi kérdésekben hatott megnyugtatólag Arkágyevics Sztepánra a pétervári fölfogás. Bartnyanszkij, a ki az ő train-je mellett évente legalább ötvenezer rubelt költött, tegnap nagyon figyelemreméltó dolgot mondott neki erről.

Ebéd előtt, beszélgetés közben, Arkágyevics Sztepán így szólt Bartnyanszkijhoz:

- Te, úgy látszik, bizalmasan vagy Mordvinszkijvel; tehetnél nekem egy szívességet és szólhatnál neki egy szót az érdekemben. Van egy állás, a melyet szeretnék elnyerni. Egy bizottsági tagság a...

- Hadd el, úgy se tudom magamnak megjegyezni... De hát, hogy' van kedved azokkal a zsidókkal ilyen vasúti ügyekbe beleavatkozni? Akárhogy vesszük is, piszkos egy dolog.

Arkágyevics Sztepán nem mondta neki, hogy itt életkérdésről van szó. Bartnyanszkij ezt amúgy sem értette volna meg.

- Pénzre van szükségem, nincs miből élnem.

- De azért mégis élsz?

- Élek, de adósságaim vannak.

- Ugyan? És sok? - kérdezte Bartnyanszkij részvéttel.

- Nagyon sok, vagy húszezer rúbl.

- Óh, te boldog ember! - mondotta. - Nekem van vagy másfél millió, a mellett semmim sincs és a mint látod, mégis élek.

És Arkágyevics Sztepán nemcsak szóval, hanem tényleg is belátta ennek a helyességét. Zsivachovnak harminczezer rúbl adóssága volt és a világon semmije, s mégis élt, még pedig hogy'! Kriczov grófot már rég kiénekelték, s két kitartott szeretője is volt. Petrovszkij elherdált öt milliót, s azért most is úgy élt, mint azelőtt, sőt pénzügyekben dolgozott és húszezer rúbel fizetést húzott. De ezenkívül Pétervár testileg is jó hatással volt Arkágyevics Sztepánra. Egészen megfiatalította. Moszkvában olykor ősz hajszálakat födözött föl a fején, ebéd után el-elszundikált, nagyokat nyújtózott, lassan, zihálva ment föl a lépcsőn, fiatal hölgyek társaságában unatkozott és nem tánczolt a bálokon. Péterváron pedig mindig tíz esztendővel fiatalabbnak érezte magát.

Péterváron ugyanazt érezte, a mit csak tegnap mondott neki a hatvan éves Oblonszkij Pjotr herczeg, a ki most jött vissza külföldről.

- Mi itt nem tudunk élni, - mondotta Oblonszkij Pjotr. - Akár hiszed, akár nem, én a nyarat Badenben töltöttem és igazán mondom, egészen fiatal embernek éreztem magamat. Alig, hogy rápillantottam egy fiatal hölgyre, a gondolataim legott... Ettem, ittam... csupa erő, csupa frisseség voltam. Visszajöttem Oroszországba, - a feleségemhez kellett mennem, falura - és íme, el se hiszed, alig két hétre rá fölhúztam a hálókabátomat, s föl se öltözködtem többé ebédhez. Rá se gondolok már a fiatalokra. Tökéletesen megöregedtem. Nincs egyéb hátra, mint a lelkem üdvössége. Elmentem Párisba - s megint összeszedtem magamat.

Arkágyevics Sztepán ugyanezeket a különbségeket érezte, mint Oblonszkij Pjotr. Moszkvában úgy elhagyta magát, hogy csakugyan, ha hosszabb időt kellett volna ott töltenie, ő is annyira jutott volna, hogy a lelki üdvösségét kezdte volna ápolni; de Péterváron megint egészen rendes embernek érezte magát.

Tverszkája Betszi herczegné és Arkágyevics Sztepán közt nagyon régi és rendkívül furcsa volt a viszony. Arkágyevics Sztepán úgy tréfásan mindig ott legyeskedett körülötte, s ugyancsak tréfásan a legilletlenebb dolgokat mondotta neki, tudván, hogy ezek mindennél jobban tetszenek neki. A Kareninnal való beszélgetést követő napon, mikor Arkágyevics Sztepán elment hozzá, olyan fiatalnak érezte magát, hogy ebben a tréfás legyeskedésben és üres fecsegésben annyira ment, hogy azt se tudta, hogy' hátráljon meg, miután, szerencsétlenségére, Betszi nemcsak hogy nem tetszett, de sőt határozottan ellenszenves volt neki. De ez a modor úgy állandósult köztük, hogy ő viszont nagyon tetszett neki. Így aztán rendkívül megörült Mjahkaja hercegnő érkezésének, mely magános együttlétüknek véget vetett.

- Ön, ön is itt van, - szólott a herczegnő, mikor őt megpillantotta. - Nos, mit csinál az ön szegény húga? Ne nézzen úgy rám, - tette hozzá. - Azóta, hogy mindenki megrohanta őt, csupa olyanok, a kik százezerszer rosszabbak, mint ő, úgy találom, hogy nagyon szépen viselte magát. Nem tudom megbocsátani Vronszkijnak, hogy nem tudatta velem, mikor Péterváron voltak. Elmentem volna hozzá és vele is mindenfelé. Kérem, adja át neki szeretetteljes üdvözletemet. Beszéljen hát valamit róla.

- Hát bizony rendkívül nehéz a helyzete... - kezdte Arkágyevics Sztepán, lelki naivságában készpénznek vevén a herczegnő eme szavait: „Beszéljen valamit a húgáról." Mjahkaja herczegnő, szokása szerint legott közbevágott és ő kezdett el beszélni.

- Ő csak azt tette, a mit én kívülem mindenki megtesz, de titkolja; de ő nem akart ámítani, s ezt nagyon helyesen cselekedte. De még jobban tette azt, hogy otthagyta azt az ön féleszű

sógorát. Már megbocsásson. Mindenki azt mondta, hogy ilyen okos, olyan okos, csak én mondtam, hogy ostoba. Most, hogy összeadta magát Ivanovna Lydiával és Landauval, mindenki azt mondja, hogy féleszű, s én, bár szeretnék nem érteni egyet a többiekkel, de ezúttal nem tehetem.

- De magyarázza meg kérem, - szólott Arkágyevics Sztepán, - mit jelent ez? Tegnap nála voltam a húgom ügyében és határozott választ kértem tőle. Ő nem adott választ és azt mondotta, hogy majd megfontolja a dolgot, ma reggel pedig válasz helyett egy meghívást kaptam ma estére Ivanovna Lydia grófnőhöz.

- No lám, lám! - szólalt meg Mjahkaja herczegnő örömmel. - Majd megkérdik Landau-t, hogy mit szól hozzá.

- Miért Landau-t? Hogyan? Ki az a Landau?

- Hogyan, ön nem ismeri Jules Landau-t? Le fameux Jules Landau, le clairvoyant? Ő is féleszű, de teljesen tőle függ az ön húgának a sorsa. Lám, milyen következése van a falusi életnek, ön semmiről se tud semmit. Lássa, ez a Landau segéd volt egy párisi üzletben s elment egy orvoshoz. Az orvosnak a fogadószobájában elaludt, s álmában elkezdett a betegeknek tanácsokat adni. Még pedig csodálatos tanácsokat. Később Meledinszkijnek, - tudja annak a betegnek, - a felesége hallott valamit arról a Landauról s elvitte őt az urához. Most ő gyógyítja. Szerintem ugyan egy mákszemnyit se segített rajta, mert most is csak olyan gyönge, mint volt, de ők esküsznek rá és nem tágítanak mellőle. Elhozták magukkal Oroszországba is. Itt valósággal megrohanták, ő pedig gyógyítja valamennyiünket. Bezzubova grófnét meg is gyógyította s a grófné annyira megszerette őt, hogy fiának fogadta.

- Hogy-hogy' fiává fogadta?

- Hát adoptálta. Most már nem Landau többé, hanem Bezzubov gróf. De nem ez a fő, hanem az, hogy Lydia, - én nagyon szeretem őt, de annyi bizonyos, hogy az esze nincsen a helyén, - természetesen most egészen ennek a Landaunak a karjaiba vetette magát, s nélküle sem ő, sem Alexandrovics Alexej nem szánja rá magát semmire, s így az ön húgának a sorsa is ennek a Landaunak, illetve Bezzubov grófnak a kezébe van letéve.

XXI.

Egy pompás ebéd és Bartnyanszkijnál megivott nagymennyiségű cognac után, Arkágyevics Sztepán a kitűzött idővel valamivel később jutott el Ivanovna Lydia grófnéhoz.

- Ki van még a grófnénál? A franczia? - kérdezte Arkágyevics Sztepán a kapústól, miközben szemügyre vette Alexandrovics Alexej jól ismert felsőkabátját s egy másik, kösöntyűkkel díszített fura kabátot.

- Karenin Alexandrovics Alexej és Bezzubov gróf, - felelt a portás kimérten.

„Mjahkaja herczegné eltalálta", - gondolta Arkágyevics Sztepán, a mint fölhaladt a lépcsőn. „Különös! De azért nem volna rossz a bizalmát megnyerni. Óriási nagy a befolyása. Ha csak egy szót szólna Pomorszkijnak, biztos volna."

Odakünn még egészen világos volt, de azért Ivanovna Lydia grófné kis fogadó-szobájában zárt redőnyök mögött már égett a lámpa.

A lámpa alatt, a kerek asztalnál ott űlt a grófné Alexandrovics Alexejjel, s halkan beszélgetett vele. A szoba másik végén egy alacsonytermetű, sovány, nőies derekú, görbelábú, szép, de

rendkívül sápadt ember állott, a kinek gyönyörű, csillogó szemei voltak, s a mint a falon az arczképeket nézegette, hosszú haja szinte ránehezedett a kabátja gallérjára. A ház asszonyát és Alexandrovics Alexejt üdvözölvén, Arkágyevics Sztepán önkéntelenül is mégegyszer végignézett az ismeretlen emberen.

- Monsieur Landau! - fordúlt hozzá a grófné oly óvatosan és gyöngéden, hogy Oblonszkij szinte elbámúlt rajta. S megismertette őket egymással.

Landau gyorsan hátranézett, odajött és mozdúlatlan, izzadt kezét mosolyogva beletevén Arkágyevics Sztepán kinyújtott kezébe, legott megint félrehúzódott és tovább nézegette az arczképeket. A grófné és Alexandrovics Alexej jelentőségteljesen összenéztek.

- Nagyon örülök, hogy látom, különösen ma, - mondotta Ivanovna Lydia grófné, Karenin mellett mutatván helyet Arkágyevics Sztepánnak.

- Én ugyan mint Landau-t mutattam be őt önnek, - szólt a grófné halkan s futó pillantást vetett előbb a francziára, majd Alexandrovics Alexejre, - de ő, mint alkalmasint ön is tudja, voltaképpen Bezzubov gróf. De nem igen szereti ezt a czímet.

- Igen, hallottam, - felet Arkágyevics Sztepán. - Mondják, hogy Bezzubov grófnét teljesen kigyógyította.

- Éppen ma volt nálam, igazán szánalomra méltó! - fordult oda a grófné Alexandrovics Alexejhoz. - Borzasztó nehezére esik ez az elválás. Valóságos csapás ránézve.

- Hát csakugyan elutazik? - kérdezte Alexandrovics Alexej.

- Igen, elmegy Párisba. Tegnap hallott egy szózatot, - mondotta Ivanovna Lydia grófné, Arkágyevics Sztepánra pillantva.

- Óh, szózatot! - ismételte Oblonszkij, érezvén, hogy lehetőleg óvatosnak kell lennie ebben a társaságban, a melyben valami különös történik, vagy valami különösnek kell történnie, a minek ő még nem találta meg a kulcsát.

Pillanatnyi hallgatás következett, mely után Ivanovna Lydia grófné, mintegy a beszélgetés főtárgyára térve, fínom mosolylyal így szólt Oblonszkijhoz:

- Én önt már régen ösmerem, és nagyon örülök, hogy közelebbről is megösmerhetem. Les amis de, nos amis sont nos amis. De ahhoz, hogy az ember valakinek a barátja lehessen, tudnia kell beleélni magát a barátja lelki állapotába, s én attól tartok, hogy ön Alexandrovics Alexejjel szemben erre nem képes. Tudja talán, miről beszélek, - mondotta, s ráemelte gyönyörü, révedező szemeit.

- Részben, - grófné, - értem, hogy Alexandrovics Alexej helyzete... - szólott Oblonszkij, nem egészen lévén tisztában azzal, hogy miről van szó, s azért iparkodván megmaradni az általánosság terén.

- A változás nem a külső körülményekben történt - mondotta Ivanovna Lydia grófné kimérten, s egyúttal szeretetteljes pillantással nézett Alexandrovics Alexej után, a ki fölkelt és odament Landauhoz, - a szíve változott meg, már régóta, egészen új a szíve s én éppen attól tartok, hogy ön nem képes teljesen beleélni magát abba a változásba, mely ő benne végbement.

- Azaz hát, úgy általános vonásokban el tudom képzelni magamnak ezt a változást. Mi mindig jó barátok voltunk, és most... - mondotta Arkágyevics Sztepán gyöngéd pillantással felelvén a grófné pillantására s azon tünődött, vajjon a két miniszter közül melyikkel van jobb viszonyban a grófné, hogy tudja, melyiknél kérje ki a közbenjárását.

- Az a változás, mely benne végbement, egyáltalán nem gyöngítheti bizalmas emberei iránt táplált érzelmeit; ellenkezőleg, csak gyarapítja benne az irántuk való szeretetet. De én attól tartok, hogy ön sem ért engem. Nem parancsol teát? - szólott szemeivel az inas felé intve, a ki a teás tálczával közeledett.

- Nem egészen, grófné. Persze, az ő szerencsétlensége...

- Igen, ezt a szerencsétlenséget, mely legnagyobb szerencséjévé lett azóta, hogy a szíve megújhodott. Ő mérte rá, - mondotta szerelmes pillantást vetvén Arkágyevics Sztepánra.

„Azt tartom, megkérhetem rá, hogy beszéljen mind a kettővel", - gondolta magában Arkágyevics Sztepán.

- Minden bizonynyal, grófné, - mondotta, - de én azt hiszem, hogy ezek a változások annyira bizalmas természetűek, hogy senki, még a hozzá legközelebb állók se szeretnek róla beszélni.

- Ellenkezőleg! Nekünk beszélgetnünk kell róla és támogatnunk kell egymást.

- Igen, kétségkívül, de mind a mellett a meggyőződések különbözők, és még... - szólott Oblonszkij szelíd mosolylyal.

- A legszentebb igazság terén ki vannak zárva a különbségek.

- Igaz, igaz, kétségkívül, de... - itt Arkágyevics Sztepán zavarba jött és elhallgatott. Megértette, hogy a vallásról volt szó.

- Úgy tetszik, tüstént elalszik, - mondotta Alexandrovics Alexej jelentőségteljes suttogással, Ivanovna Lydiához lépve.

Arkágyevics Sztepán körülnézett. Landau ott ült az ablaknál, s a szék karjára támaszkodva, lehorgasztotta a fejét. Mikor észrevette, hogy nézik, fölemelte a fejét és gyerekesen naiv mosolyra fakadt.

- Ne is ügyeljenek rá, - szólott Ivanovna Lydia s egy könnyed mozdúlattal széket tolt oda Alexandrovics Alexejnek. - Azt vettem észre... - kezdte el, mikor egy inas lépett a szobába egy levéllel. Ivanovna Lydia gyorsan átfutotta a levelet és bocsánatot kérvén, rendkívüli gyorsasággal pár sort írt, odaadta és visszatért az asztalhoz. - Azt vettem észre, - folytatta a mibe belekezdett volt, - hogy a moszkvaiak, különösen a férfiak, a vallás iránt a lehető legközönyösebbek.

- Óh nem, grófné, nekem úgy tetszik, hogy a moszkvaiaknak éppen az a hírük, hogy a vallás terén a lehető legszilárdabbak, - felelt Arkágyevics Sztepán.

- Jó, de ön, a mennyire látom, sajnos, a közönyösek közül való, - szólott Alexandrovics Alexej s fáradt mosolylyal odafordúlt hozzá.

- Hogy' lehet az ember ennyire közönyös! - szólott Ivanovna Lydia.

- Én ezen a téren nem vagyok közönyös, de várakozó álláspontot foglalok el, - mondotta Arkágyevics Sztepán a legédesebb mosolylyal. - Alig hiszem, hogy rám nézve már elérkezett volna ezeknek a kérdéseknek az ideje.

Alexandrovics Alexej és Ivanovna Lydia összenéztek.

- Azt mi soha se tudhatjuk, elérkezett-e, vagy sem, - jegyezte meg Alexandrovics Alexej kimérten. - Arra nem is kell gondolnunk, vajon készen vagyunk-e, vagy sem: az Isten kegyelme nem az emberi elme után igazodik; olykor nem azokat éri, a kik törekszenek rá, hanem - mint Saul példája is mutatja, - azokat, a kik nincsenek is rá elkészűlve.

- Nem, úgy látszik, még nem, - mondotta Ivanovna Lydia, miközben a franczia mozdúlatait figyelte. Landau fölkelt és odajött hozzájuk.

- Megengedi, hogy én is halljam? - kérdezte.

- Óh igen, csak nem akartam zavarni, - felelt Ivanovna Lydia gyöngéd pillantást vetvén rá, - üljön ide közénk.

- Csak nem szabad behúnyni a szemét, nehogy megfosztassék az ember a világosságtól, - folytatta Alexandrovics Alexej.

- Óh, ha ön azt a boldogságot ösmerné, a melyet mi azáltal érzünk, hogy állandóan átérezzük a lelkünkben az ő jelenlétét! - szólott Ivanovna Lydia, boldogan mosolyogva.

- De megeshetik, hogy olykor nem érzi az ember magát képesnek arra, hogy ilyen magasra fölemelkedjék, - jegyezte meg Arkágyevics Sztepán, érezvén, hogy csak alakoskodik, a mikor a vallás magasztos voltát elösmeri, és nem meri egyúttal szabadgondolkodó voltát olyas valaki előtt beösmerni, a ki, ha csak egy szót szól Pomorszkijnak, ez által biztosíthatja számára azt az állást, a melyre áhítozik.

- Ezzel azt akarja mondani, hogy a bűnei állják az útját? - szólott Ivanovna Lydia. - De ez hamis fölfogás. A ki hisz, annak nincsenek bűnei, mert már megvezekelt értük. - Pardon, - tette hozzá s rápillantott az inasra, a ki megint egy másik levelet hozott. A levelet elolvasta és szóval adta meg a választ: - Mondja csak meg, hogy holnap a nagyherczegnőnél. - A ki hisz, annak nincsen bűne, - ismételte.

- Igaz, de „a hit, ha cselekedetei nincsenek, megholt ő magában” - mondotta Arkágyevics Sztepán, még a katekizmusból emlékezvén erre a mondásra, s már csak egy mosolylyal jelezte a függetlenségét.

- Igen, ez Jakab apostol leveleiből való, - szólott Alexandrovics Alexej, némi nehezteléssel fordúlván Ivanovna Lydiához ebben a tárgyban, a melyről nyilván már nem egyszer beszélgettek. - Mennyi kárt okozott már ennek a tételnek hamis értelmezése! Semmi annyira el nem távolítja az embert a hittől, mint ezek a magyarázgatások. „Nincsenek cselekedeteim, képtelen vagyok hinni”, pedig ennek nyoma sincs sehol. Ennek éppen az ellenkezője van megírva.

- Sanyargatni magát az Istenért, munkával, bőjttel váltani meg a lelkét, - mondotta Ivanovna Lydia grófné undorodó megvetéssel, - ez csak a mi szerzeteseink otromba fölfogása... Mikor ez sehol sincsen megírva. Ez sokkal egyszerűbb és könnyebb, - tette hozzá ugyanavval a bátorító mosolylyal bámúlván Oblonszkijra, a melylyel az udvarnál szokta bátorítani a fiatal s az új környezettől még elfogúlt udvarhölgyeket.

- Bennünket Krisztus váltott meg avval, hogy szenvedett érettünk. Bennünket a hit váltott meg, - tódította Alexandrovics Alexej a pillantásával helyeselvén Lydia szavait.

- Vous comprenez l’anglais? - kérdezte Ivanovna Lydia, s igenlő választ kapván, fölkelt s elkezdett az állványon a könyvei közt kotorászni. - Fölolvassam a Safe and Happy-t, és az Under the wing-et? - mondotta kérdő pillantást vetve Kareninra. S miután a könyvet megtalálta, visszaült a helyére és elkezdett lapozgatni benne. - Ez nagyon rövid. Itt le van írva az út, a melyen az ember eljut a hithez és ahhoz a minden földi boldogságot túlszárnyaló boldogsághoz, mely tőle az ember lelkét eltölti. A hívő ember nem lehet boldogtalan, mert nincs egyedül. Egyébiránt majd meglássa. - Már elkezdett volt olvasni, mikor megint bejött az inas. - Borozdina? Mondja csak meg, hogy holnap két órakor. Igen, - mondotta az ujjával odabökvén a könyvben ama bizonyos helyre és sóhajtva bámúlt maga elé révedező és gyönyörű szemeivel. - Lám, hogy’ hat az igazi hit. Ösmeri Szanina Mary-t. Tudja a szerencsétlenségét is? - elvesztette egyetlen gyermekét. Kétségbe volt esve. És mi történt? Rátalált

erre a jó barátra s most hálát ad az Istennek azért, hogy gyermekét elvesztette. Lám, ilyen az a boldogság, a melyet a hit ad!

- Óh igen, ez nagyon... - szólott Arkágyevics Sztepán, a ki örült azon, hogy fölolvasnak, s evvel időt engednek neki arra, hogy magát valamelyest összeszedje. „Nem, nyilvánvaló, hogy ma jobb lesz semmit se kérni tőle", - gondolta magában, - „csak már minden baj nélkül künn lehetne az ember innen".

- De önnek tán unalmas lesz, - szólott Ivanovna Lydia grófné Landauhoz fordúlva, - ön nem tud angolul, bár nagyon rövid az egész.

- Óh, én megértem azért, - felelt Landau mosolyogva s behúnyta a szemét.

Alexandrovics Alexej és Ivanovna Lydia jelentőségteljesen összenéztek, s elkezdődött az olvasás.

XXII.

Arkágyevics Sztepán egészen elámult azokon a teljesen új és reá nézve furcsa beszédeken, a melyeket hallott. A pétervári élet sokoldalúsága általában serkentő hatással volt rá, mert kiragadta őt abból a moszkvai poshadásból; ezt a sokoldalúságot azonban csak a hozzá közel álló és ösmerős körökben szerette és értette meg; de ebben az idegenszerű környezetben csak ámult-bámult, elkábult, s nem volt képes mindent megérteni. A mint Ivanovna Lydia grófnőt hallgatta, és Landaunak ő rá szegezett szép s naiv vagy hamis - ő maga se volt vele tisztában, - szemeit látva, valami különös nehézséget érzett a fejében.

A legkülönfélébb gondolatok kavarogtak a fejében. „Szanina Mary örül, hogy meghalt a gyermeke... De jó volna rágyujtani... Hogy' az ember üdvözűljön, csak hinni kell, s a szerzetesek sem tudják, hogy' kell ezt intézni; de Ivanovna Lydia grófné tudja... Miért is olyan nehéz a fejem? A cognactól, vagy attól, hogy itt mindez olyan furcsa? De azért azt hiszem, mindeddig, semmi megbotránkoztatót se követtem el. S még se kérhetem meg mostan. Beszélik, hogy meg szokták imádkoztatni az embert. Csak velem is meg ne tegyék. Ez már nagyon is bolond dolog volna. S milyen badarság az, a mit itt fölolvas, de jó a kiejtése. Landau-Bezzubov, de hát miért Bezzubov?" Egyszerre Arkágyevics Sztepán úgy érezte, hogy az alsó állkapcsa ellenállhatatlanúl elkezd ásítani. Végigsimította a szakállát, hogy az ásítást palástolja és összerázkódott. De csakhamar megint úgy érezte, hogy már alszik és készül hortyogni. Abban a pillanatban ocsúdott föl, mikor Ivanovna Lydia grófné így szólt: „Már alszik".

Arkágyevics Sztepán ijedten tért magához, s bántotta, hogy rajtacsípték. De legott megvígasztalódott, a mint rájött, hogy az a két szó nem ő rá, hanem Landaura vonatkozott. A franczia éppen úgy elaludt, mint Arkágyevics Sztepán. De Arkágyevics Sztepán alvása - mint ő gondolta - sértette volna őket - (egyébiránt még erre se gondolt, olyan furcsának tetszett előtte minden) Landaué pedig nagy örömet okozott nekik, különösen Ivanovna Lydia grófnénak.

- Mon ami, - szólott Ivanovna Lydia óvatosan, nehogy zajt csapjon, s megemelvén bársonyruhájának a ránczait, nagy izgalmában Karenint már nem is szólította Alexandrovics Alexejnek, hanem „mon ami"-nak, - donnez lui la main. Vous voyez? Pszt! - förmedt rá a belépő inasra. - Nem fogadok.

A franczia a fejével a karszék támlájának támaszkodva aludt, vagy úgy tett, mintha aludnék, és a térdén pihenő izzadt kezével olyan mozdulatot tett, mintha el akarna kapni valamit. Alexandrovics Alexej fölkelt s óvatosan, az asztalban megkapaszkodva, odament hozzá és beletette a kezébe a kezét. Arkágyevics Sztepán is fölkelt és arra az esetre, ha netán még

aludnék, föl akarván magát kelteni, tágra nyitott szemekkel bámult hol egyikre, hol másikra. De ez mind csupa valóság volt, és Arkágyevics Sztepán mind rosszabbúl és rosszabbúl kezdte magát érezni.

- Que la persone qui est arrivèe le dernière, celle qui demande, qu'elle sort. Qu'elle sorte! - szólott a franczia, a nélkül, hogy a szemét kinyitotta volna.

- Vous m'excuserez, mais vous voyez... Revenz vers dix heures, encore mieux demain.

- Qu'elle sorte! - ismételte a franczia türelmetlenül.

- C'est moi, n'est ce pas? - És igenlő választ kapván, Arkágyevics Sztepán még arról is megfeledkezvén, a mit Ivanovna Lydiától kérni akart, meg a húga ügyéről is, attól a vágytól sarkalva, hogy innét mielőbb kiszabaduljon, lábujjhegyen kiment, s mint valami megmételyezett házból sietett ki az utczára, a hol jó darabig elbeszélgetett és eltréfált a kocsisával, iparkodván magát mielőbb észretéríteni.

A franczia színházban, hova az utolsó fölvonásra még eljutott, s később a pezsgő mellett, Arkágyevics Sztepán a megszokott környezetben úgy a hogy' magához tért. De azért egész este nem a legjobban érezte magát.

Hazaérkezvén Oblonszkij Pjotr-hoz, a kinél Péterváron szállva volt. Arkágyevics Sztepán levelet talált Betszitől. Ez azt írta neki, hogy nagyon szeretné a megkezdett beszélgetést befejezni és kéri, hogy menjen el holnap hozzá. Alig, hogy ezt a levelet elolvasta, s a homlokát összeránczolta, mikor odalenn valami nehezet hurczoló emberek súlyos léptei hallatszottak.

Arkágyevics Sztepán kiment, hogy megnézze, mi az. A megfiatalodott Oblonszkij Pjotr volt. Annyira be volt csípve, hogy képtelen volt felmenni a lépcsőn; de mikor Arkágyevics Sztepánt megpillantotta, talpra állíttatta magát s belekapaszkodván, bement vele a szobába s ott kezdte mesélni neki, hogy' töltötte az estét, de csakhamar elaludt.

Arkágyevics Sztepán, - a mi ritkán esett meg vele, - nagyon kedvetlen volt és sokáig nem tudott elaludni. A mire csak gondolt, visszataszító volt minden, de a legvisszataszítóbbnak, sőt bizonyos fokig szégyenletesnek tűnt föl előtte az az este, a melyet Ivanovna Lydia grófnénál töltött.

Másnap Annának válási ügyében határozottan elutasító választ kapott Alexandrovics Alexejtől, és tisztában volt vele, hogy ez az elhatározás arra volt alapítva, a mit az este a franczia őszinte vagy tettetett álmában mondott.

XXIII.

Ahhoz, hogy a családi életben az ember valamire vállalkozzék, a házastársak közt vagy teljes szakításra, vagy a legteljesebb egyetértésre van szükség. Ha a házastársak egymáshoz való viszonya határozatlan, és sem az egyik, sem a másik eset nem forog fönn, akkor semmire se lehet vállalkozni.

Sok család éveken át megmarad ugyanazon a helyen, melyet mind a két házastárs megúnt, megmarad pusztán csak azért, mert köztük sem a szakítás, sem az egyetértés nem teljes.

Vronszkij is, Anna is immár tűrhetetlennek találta a moszkvai életet, abban a forróságban és porban, a mikor a nap már nem tavasziasan, hanem nyáriasan sütött, s a körútakon a fák teljes lombdíszükben állottak, s ezek a lombok el voltak lepve porral; de azért még mindig nem költöztek át Vozdvizsenszkoe-ba, a mit pedig már régen elhatároztak volt, hanem tovább is ott

éltek Moszkvában, noha ezzel már torkig voltak mind a ketten, tisztán csak azért, mert az utóbbi időben nem volt meg köztük az egyetértés.

Annak az ingerültségnek, mely befészkelte magát közéjük, semmi külső oka se volt, s a dolog kimagyarázására irányuló kísérletek az ingerültséget nemcsak hogy meg nem szüntették, de sőt növelték. Ez valami benső keserűség volt, mely Annára nézve Vronszkij szerelmének a csökkenésében, Vronszkijra nézve pedig abban a megbánásban lelte a magyarázatát, a melyet azért érzett, hogy magát miatta ilyen súlyos helyzetbe sodorta, a melyet Anna a helyett, hogy könnyebbé tenne, csak még súlyosabbá tesz. Sem az egyik, sem a másik nem mondta ki keserűségének az okát, de mindenikük meg volt győződve róla, hogy a másiknak nincs igaza, s azt mindenféle ürügyek alatt iparkodtak is egymásnak bebizonyítani.

Annára nézve Vronszkij a maga egész lényében, összes szokásaival, gondolataival és vágyaival, egész lelki és testi minéműségével nem volt egyéb, mint a nők iránt való szeretet megtestesűlése, és ennek a szeretetnek, az ő érzése szerint, egyedül és kizárólag ő benne kellett volna összpontosúlnia. De ez a szeretet csökkent; következésképpen, az ő okoskodása szerint, Vronszkij ennek a szeretetnek egy részét másokra vagy egy más asszonyra vitte át, - s így Anna féltékenykedett. Féltékeny volt rá nem egy bizonyos nő, hanem szerelmének a csökkenése miatt. Féltékenységének nem lévén tárgya, mohón kutatott utána. A legcsekélyebb czélzásra kész volt ezt a féltékenységet egyikről a másikra átvinni. Majd azoktól a közönséges nőktől féltette őt, a kikkel legénykori összeköttetései révén oly könnyen összeakadhatott; majd nagyvilági hölgyektől féltette, a kikkel találkozhatott; majd meg valami képzelt leánytól, a kit, ő vele szakítván, feleségül akart venni. S a féltékenységnek ez az utolsó fajtája volt az, mely leginkább gyötörte, főképpen azért, mert egy őszinte pillanatában felfedezte volt előtte, hogy az édes anyja annyira nincs tisztában a helyzetével, hogy nem átallotta megkísérleni őt rábeszélni, hogy vegye feleségül Szorokina herczegnőt.

S féltékenységében, Anna haragudott rá, és mindenben ürügyet keresett a haragra. A mi súlyos csak volt a helyzetében, mindenért őt okolta. A várakozás gyötrelmes állapotát, melyet az ég és föld közt lebegve töltött el Moszkvában, Alexandrovics Alexej késlekedését és határozatlanságát, kínos magányosságát, - mindezt neki tulajdonította. Ha csakugyan szerette volna őt, úgy fölismerte volna helyzetének teljes súlyát, és kiszabadította volna őt belőle. Annak is ő volt az oka, hogy nem falun, hanem Moszkvában laktak. Vronszkij nem tudott falun eltemetve élni, mint a hogy' ő szerette volna. Neki föltétlenűl szüksége volt társaságra, s így belesodorta őt ebbe a rettenetes helyzetbe, melynek a súlyos voltát sehogy' sem akarta megérteni. Annak is megint csak ő volt az oka, hogy Anna örök időkre el volt szakítva a fiától.

Még a gyöngédségnek azok a ritka pillanatai, melyek közöttük előfordultak, még azok se voltak képesek Annát megnyugtatni: Vronszkij gyöngédségében most a nyugalomnak, az elbizakodottságnak valami árnyalatát látta, a miről azelőtt szó sem volt, s a mely őt fölingerelte.

Már alkonyodott. Anna Vronszkijnak egy legényebédről való visszaérkezését várván, egyedül járt föl és alá a dolgozó-szobájában (a hol legkevésbbé volt hallható az utczai zaj) és újra, a legapróbb részletekig átgondolta tegnapi összekoczczanásuknak minden egyes kifejezését. Az összekoczczanás emlékezetes sértő szavaitól mindig visszafelé haladva, végre elérkezett ahhoz, mely az összekoczczanást előidézte, s így eljutott a beszélgetés elejére. Sokáig nem tudta elhinni, hogy a pörpatvar ilyen ártatlan, s egyiküknek a szívét sem érintő beszélgetésből támadt. Pedig mégis úgy volt. Abból eredt minden, hogy Vronszkij lemosolyogta a leánygymnasiumokat, melyeket fölöslegeseknek tartott, Anna pedig pártjukat fogta. Vronszkij általában tiszteletlenűl nyilatkozott a nőnevelésről és azt mondta, hogy Hannának, Anna kis angol pártfogoltjának, egyáltaljában nincs rá szüksége, hogy a természettanhoz értsen.

Ez Annát ingerelte. Valami megvető czélzást látott ebben arra, a mi őt foglalkoztatta. S kieszelt és oda is vágott neki egy olyan kifejezést, a melylyel ki akarta őt fizetni a neki okozott fájdalomért.

- Hogy az érzelmeimre tekintettel legyen, arra nem is számítottam, mert hiszen erre csak egy szerető ember képes, de annyit mégis elvártam volna, hogy tapintatos legyen, - mondotta.

És csakugyan, Vronszkij belepirult a bosszúságba s valami kellemetlent mondott neki. Anna már nem emlékezett, hogy ő mit felelt, de rögtön utána Vronszkij, alkalmasint fájdalmat akarván okozni neki, így szólt:

- Az igaz, hogy nekem az ön elfogúltsága ez iránt a kis angol leány iránt kellemetlen, még pedig azért, mert természetellenesnek találom.

Ez a kegyetlenség, a melylyel azt a világot, a melyet ő, hogy súlyos életét legalább valamelyest elviselhetővé tegye, oly nagy fáradsággal fölépített magának, romba döntötte ez a méltatlanság, a mely őt színleléssel és természetellenességgel vádolta, végképpen kihozta őt a sodrából.

- Nagyon sajnálom, hogy ön csak azt érti meg, és azt tartja természetesnek, a mi anyagias és durva, - mondotta, és kiment a szobából.

Mikor Vronszkij tegnap este bejött hozzá, nem hozták szóba az összekoczczanást, de mindaketten érezték, hogy ez az összekoczczanás csak elsimúlt, de nem múlt el végleg.

Ma Vronszkij egész nap nem volt otthon, s Anna oly elhagyatottnak és szorongatottnak érezte magát abban a tudatban, hogy surlódás van köztük, hogy kész volt mindent elfelejteni, megbocsátani és kibékülni vele, akár azon az áron is, hogy magára vállaljon mindent s neki adjon igazat.

„Magam vagyok a hibás. Ingerlékeny és esztelenül féltékeny vagyok. Kibékülök vele s elmegyünk megint falura, a hol nyugodtabb leszek”, - mondotta magában.

„Természetellenes”, jutott eszébe egyszerre, nem annyira ez a valamennyi közt legsértőbb szó, mint inkább Vronszkijnak e mögött a szó mögött rejlő az a számítása, hogy neki fájdalmat okozzon. „Én tudom, mit akart evvel mondani, azt akarta mondani, hogy olyannál a ki a saját leányát nem szereti, természetellenes dolog az, hogy egy idegen gyermeket szeressen. Mit ért ő a gyermekek iránt való szeretethez, az én Szergej iránt való szeretetemhez, melyet ő érette föláldoztam? De hát az volt az óhajtása, hogy nekem fájdalmat okozzon! Nem, ő más nőt szeret, másként nem is lehet.”

És látván, hogy mialatt meg akarta magát nyugtatni, megint a végére ért annak az immár annyiszor megjárt körnek, s visszajutott régi elkeseredéséhez, szinte megréműlt magamagától. „Hát csakugyan lehetetlen volna? Csakugyan nem vehetném magamra?” - tünődött magában, s megint elölről kezdte: „Ő igazságos, becsületes, szeret engem. Én is szeretem, s a napokban a válás is meglesz. Mi kell még? Csak nyugalomra, bizalomra van szükség s magamra veszek mindent. Igen, a mint megjön, megmondom neki, hogy én voltam a bűnös, bárha nem is vagyok az, - s elmegyünk.”

S hogy ne gondoljon rá többet, s ne kelljen magát többé az ingerültségnek átengedni, csengetett s behozatta a ládákat, hogy a falura való elutazáshoz becsomagoljon.

Tíz órakor megérkezett Vronszkij.

XXIV.

- Nos, jól mulattál? - kérdezte Anna, bűnbánó és szelid arczkifejezéssel menvén elébe.

- Mint rendesen, - felelt Vronszkij s az első pillantásra legott látta, hogy Anna ma jó hangulatban van. Már hozzá volt szokva ezekhez az átmenetekhez, s ma különösen megörült neki, mert ő maga is a lehető legjobb kedvű volt.

- Mit látok! No, ez derék! - szólott, az előszobában lévő ládákra mutatva.

- Bizony, el kell már mennünk. Künn voltam kocsikázni, s olyan szép künn, hogy elfogott a vágy a falu után. Téged, úgy-e, semmi sem tartóztat?

- Csak egyet szeretnék. Tüstént jövök s majd megbeszéljük a dolgot, csak átöltözöm hamar. Addig hozasd be a teát.

S bement a szobájába.

Volt valami sértő abban, a mit mondott: „No, ez derék", így szoktak szólni a gyermekekhez, mikor megszűnnek szeszélyeskedni, és még ennél is sértőbb volt az ellentét az ő bűnbánó, és Vronszkij önérzetes hangja közt; és Anna egy pillanatra megint érezte magában a küzdelem emelkedő vágyát; de erőt vevén magán, sikerült ezt leküzdenie, s épp oly derűlten fogadta Vronszkijt, mint azelőtt.

Mikor Vronszkij megint belépett hozzá, Anna, részben előre betanult szavakkal, elmondotta neki a napját s az elutazásra vonatkozó terveit.

- Tudod, valóságos fölbuzdúlás vett rajtam erőt, - mondotta. - Mért várjuk be a válást itt? Nem mindegy-e itt vagy falun? Én képtelen vagyok tovább várni. Nem akarok reményleni, hallani sem akarok többé a válásról. Elhatároztam, hogy ennek nem lesz többé befolyása az életemre. És te beleegyezel?

- Óh igen! - felelt Vronszkij s nyugtalanúl nézett izgatott arczára.

- Mit csináltatok? Kik voltak ott? - kérdezte Anna rövid hallgatás után.

Vronszkij fölsorolta a vendégeket. - Az ebéd kitünő volt, a ladik-verseny és minden egyéb is eléggé kedves volt, de Moszkvában, úgy látszik, nem tudnak meglenni valami ridicule nélkül. Egyszer csak előkerült valami hölgy, a svéd királynő úszómesternője, és bemutatta a művészetét.

- Hogyan? Úszott? - kérdezte Anna elszontyolodva.

- Valami vörös costume de nation-ban csúnya és vén volt. Tehát mikor utazunk?

- Milyen ostoba gondolat! És tán valami különös módon úszik? - kérdezte Anna, a nélkül, hogy felelt volna.

- Éppenséggel semmi különös se volt rajta. Én is azt mondom, hogy irtózatos buta dolog. De hát mikor gondolod, hogy elutazzunk?

Anna megrázta a fejét, mintha valami kellemetlen gondolatot akart volna kiverni belőle.

- Mikor menjünk? Minél előbb, annál jobb. Holnapra nem igen készülhetünk el. Holnapután.

- Igen... de még se, megállj csak... Holnapután - vasárnap, akkor az anyámnál kell lennem, - mondotta Vronszkij, s zavarba jött, mert alig, hogy az anyját említette, legott magán érezte Anna merő és gyanakvó pillantását. Vronszkij zavara csak megerősítette Annát a gyanújában. Fölpattant és otthagyta. Most már nem a svéd királyné úszómesternője, hanem Szorokina herczegnő jelent meg a képzeletében, a ki Vronszkája grófnéval együtt egy Moszkva közelében lévő faluban lakott.

- Hiszen elmehetsz oda holnap is, - mondotta.

- Nem mehetek. Abban az ügyben, a melyben utaznom kell, se a meghatalmazást, sem a pénzt nem kaphatom meg holnap, - felelt Vronszkij.

- Ha így van, akkor hát ne is menjünk egyáltaljában.

- De hát miért?

- Később meg én nem megyek. Hétfőn vagy soha.

- De miért? - szólott Vronszkij mintegy csodálkozva. - Ennek semmi értelme.

- Te rád nézve persze semmi értelme, mert hiszen te én velem már egyáltaljában nem törődöl. Nem akarod megérteni az én életemet. Az egyetlen, a mi engem itt elfoglalt - Hanna. Erről te persze azt mondod, hogy alakoskodás. Tegnap is azt állítottad, hogy nem szeretem a leányomat, hogy ezt az angol leányt szeretem, s hogy ez természetellenes, csak azt az egyet szeretném tudni, vajon milyen élet volna az, mely itten természetes lehetne rám nézve.

Egy pillanatra magához tért és elszörnyedt azon, hogy hűtlen lett az elhatározásához. De bár tudta, hogy a vesztébe rohan, nem tudott magán uralkodni, nem tudta nem mutatni előtte, hogy mennyire nincs igaza, nem tudta magát alárendelni neki.

- Ezt én soha se mondtam; csak azt mondtam, hogy nem tudok ezzel a hirtelen támadt szeretettel együttérezni.

- Te, a ki oly nagyra vagy a nyíltságoddal, miért nem mondod meg az igazat?

- Én soha se vagyok nagyra semmivel és soha se mondok olyant, a mi nem igaz, - szólott Vronszkij halkan, föltámadó haragját leküzdve. - Nagyon sajnálom, ha nem tartod tiszteletben...

- A tiszteletet azért találták ki, hogy elleplezzék vele azt az üres helyet, a hol a szerelemnek kellene lenni... És ha te nem szeretsz engem többé, úgy szebb és tisztességesebb, ha nyíltan bevallod.

- Nem, ez már kezd tűrhetetlen lenni! - kiáltott föl Vronszkij s fölugrott a székéről. Odaállott elé s lassan így szólt hozzá: - Miért teszed próbára a türelmemet? - mondotta olyan arczczal, mintha még nagyon sokat mondhatna, de tartóztatná magát. - Annak is van ám határa.

- Mit akar ezzel mondani? - kiáltott föl Anna s réműlten látta a gyűlöletnek azt a nyilvánvaló kifejezését, mely egész arczát, de különösen durván fenyegető szemét elöntötte.

- Azt akarom mondani... - kezdte Vronszkij, de félbenhagyta. - Meg kell kérdeznem, mit akar voltaképpen tőlem?

- Hát ugyan mit akarhatok? Csak azt akarhatom, hogy ne hagyjon el engem, mint a hogy' szándékában van, - mondotta, azt is megértvén, a mit Vronszkij ki se mondott. - De ezt nem akarom, ez másodrendű dolog. Én szerelmet akarok, s ez az, a mi nincs. Más szóval, vége mindennek.

Elindúlt az ajtó felé.

- Megállj! Meg... állj! - szólott Vronszkij a nélkül, hogy összeránczolt szemöldökei elsimúltak volna, s megfogta a kezét. - Miről van szó? Én azt mondtam, hogy az elutazásunkat el kell halasztani három nappal, te erre azt vágtad vissza, hogy hazudok s hogy becstelen ember vagyok.

- Igen és ismétlem, hogy az olyan ember, a ki a szememre veti, hogy föláldozott nekem mindent, - mondotta, eszébe jutván még a régebbi pörpatvar szavai - az olyan ember még rosszabb, mintha becstelen volna, az szívtelen ember.

- Nem, a türelemnek is vannak határai! - kiáltott föl Vronszkij s hirtelen eleresztette a kezét.

„Gyűlöl, ez világos”, - gondolta magában Anna, s szótlanúl, a nélkül, hogy hátranézett volna, bizonytalan léptekkel kiment a szobából. „Más nőt szeret, ez még világosabb”, - suttogta s bement a szobájába.

„Én szerelmet akarok s ez nincsen. Tehát mindennek vége, - ismételte előbbeni szavait, - és az egésznek véget kell vetnünk!”

„De hogyan?” - kérdezte magától s beleűlt a karosszékbe a tükör elé.

Arra vonatkozó gondolatok, vajjon hová fog most menni, - a nagynénjéhez-e, a kinél nevelkedett, Dollihoz, vagy pedig egyszerűen külföldre; vajjon ő mit csinál most egyedül a szobájában; vajjon végleges-e ez a szakítás, vagy pedig lehetséges-e még a kibékűlés; vajjon mit fognak most mondani róla volt pétervári ismerősei; vajjon hogy’ fogja föl a dolgot Alexandrovics Alexej, s végül vajjon mi lesz most, a szakítás után, - kavarogtak a fejében, de ő nem engedte át magát egész lelkével ezeknek a gondolatoknak. Volt a lelkében egy homályos gondolat, mely most kizárólag érdekelte, de a melynek nem tudott tiszta tudatára ébredni. Még egyszer visszagondolván Alexandrovics Alexejre, eszébe jutott a szülése után átélt betegség, valamint az az érzés, mely akkoriban egy pillanatra se tágított mellőle. „Miért is nem haltam meg?” - jutottak eszébe akkor mondott szavai és akkori érzései. És legott megértette azt, a mi lelkét betöltötte. Igen, ez volt az az egyedüli gondolat, mely mindent megoldhatott. „Igen, meghalni!...”

„Alexandrovics Alexej szégyenét és gyalázatát, a Szerjozsáét, s az én irtózatos szégyenemet is, - mindezt kiengeszteli a halál. Meghalni... akkor majd ő is meg fogja bánni a dolgot, szánakozni fog rajtam, szeretni fog és szenvedni fog érettem!” A maga iránt való szánalom állandó érzésével űlt ott a karosszékben, s miközben le és föl húzogatta balkezén a gyűrűket, mindenféle változatban elképzelte Vronszkijnak az ő halála után való érzelmeit.

Közeledő léptek, az ő léptei vonták magukra a figyelmét. Mintha gyűrűinek az elrakásával lett volna elfoglalva, nem is fordúlt felé.

Vronszkij odalépett hozzá, megfogta a kezét s halkan így szólt:

- Anna, menjünk hát holnapután, ha akarod. Én mindenbe beleegyezem.

Anna hallgatott.

- Nos? - kérdezte Vronszkij.

- Te legjobban tudod, - s ugyanabban a pillanatban, nem tudván tovább visszatartani magát, elkezdett zokogni.

- Hagyj el, hagyj el! - szólott zokogva. - Én már holnap elmegyek... Sőt többet is fogok tenni. Ki vagyok én? Egy elveteműlt asszony. Egy kő a te nyakadon. Nem akarlak téged gyötörni, nem akarlak! Föl foglak szabadítani. Te nem szeretsz engem, mást szeretsz!

Vronszkij könyörgött neki, hogy nyugodjék meg, biztosította róla, hogy féltékenységének semmi alapja sincs, hogy soha se szűnt meg s nem is fog megszűnni őt szeretni, hogy most még jobban szereti, mint valaha.

- Anna, mért gyötröd magadat és engem? - szólott, a kezét csókolgatva. Az arczán most őszinte gyöngédség kifejezése űlt és Annának úgy tetszett, mintha a hangjából is kiérezte volna a könnyeket, melyeknek a nedvességét ott érezte a kezén. És kétségbeesett féltékenysége egyszeriben a legkétségbeesettebb gyöngédségbe csapott át. Megölelte és csókokkal borította el a fejét, a nyakát, a kezeit.

XXV.

Érezvén, hogy a kibékülés teljes, Anna másnap reggel hozzá látott az elutazás készületeihez. Bár még nem volt eldöntve, vajon hétfőn vagy kedden utaznak-e, mert tegnap mind a ketten hajlandók voltak egymásnak engedményeket tenni, Anna mégis szorgalmasan készülődött az elutazásra, most már teljesen mindegy lévén neki, vajon egy nappal előbb mennek-e, vagy később. Ott állott a szobájában egy láda előtt és rakosgatott, mikor Vronszkij, a szokottnál előbb, teljesen felöltözve belépett hozzá:

- Most tüstént elmegyek maman-hoz, a pénzt Jegor útján is elküldheti nekem. És holnap kész vagyok utazni, - mondotta.

Bármilyen jó hangulatban volt is Anna, Vronszkij elutazásának a híre mégis belenyilallott a szívébe.

- Nem, magam se tudok addigra elkészűlni, - szólott s legott megvillant a fejében: „Tehát lehetett volna úgy intézni a dolgot, a hogy' én akartam". - Nem, csak intézd úgy, a hogy' akarod. Menj az ebédlőbe, tüstént megyek én is, csak kirakom ezeket a haszontalanságokat, - mondotta, s Anna még valamit tett oda karjára, a melyen már amúgy is a rongyoknak egész garmadája hevert.

Vronszkij éppen a beefsteak-jét ette, mikor Anna az ebédlőbe lépett.

- Nem is hiszed, mennyire torkig vagyok már ezekkel a szobákkal, - mondotta s odaűlt hozzá kávézni. - Nincs rettenetesebb, mint ezek a chambres garnis-k. Nincs bennök lélek, nincs semmi egyéniség. Ezek az órák, függönyök s főképpen ezek a kárpitok, olyanok, mint a lidércz. Úgy gondolok Vozdvizsenszkoera, mint az igéret földére. Nem küldöd még el a lovakat?

- Nem, majd csak utánunk jönnek. Te még elmégy valahová?

- Vilsonhoz akartam még elmenni. Ruhákat kell vinnem hozzá. Tehát határozottan holnap? - kérdezte vidám hangon; de az arcza egyszerre elváltozott.

Vronszkij komornyikja bejött, hogy egy pétervári távirat vevényét elkérje tőle. Nem volt abban semmi különös, hogy Vronszkij Pétervárról táviratot kapott, de ő, mintha rejtegetni akart volna előle valamit, azt mondta, hogy a vevény a dolgozószobájában van és szaporán odafordúlt Annához:

- Föltétlenűl holnap, akkorra elvégzek mindent.

- Kitől jött a távirat? - kérdezte Anna, nem is ügyelve rá.

- Sztivától, - felelt Vronszkij kelletlenűl.

- Miért nem mutattad meg nekem? Micsoda titok lehet Sztiva közt és én köztem?

Vronszkij visszahívta a komornyikot s megparancsolta, hogy hozza be a táviratot.

- Nem akartam megmutatni, mert Sztivának szenvedélye a táviratozás; minek táviratozni, a mikor még nincs eldöntve semmi.

- A válás ügyében?

- Igen, de azt írja, hogy még semmit sem sikerült elérnie. Azt igéri, hogy a napokban megadja a végleges választ. Itt van, olvasd.

Anna reszkető kezekkel fogta a táviratot s ugyanazt olvasta, a mit Vronszkij az imént mondott. A végén még hozzá volt téve: „Nem sok reményem van, de minden lehetőt és lehetetlent megpróbálok."

- Tegnap mondtam, hogy nekem tökéletesen mindegy, mikor érem el, vagy elérem-e egyáltaljában a választ, - szólott Anna elpirúlva. - Semmi szükség se volt arra, hogy ezt eltitkold előttem. „Igy titkolhatja előttem, s titkolja is bizonyára, más asszonyokkal való levelezéseit" - gondolta magában.

- Jasvin ma délelőtt ide akar jönni Vojtovval, - mondotta Vronszkij; - úgy látszik, Pjevczovnak mindenét elnyerte, sőt tán még többet is, mint a mennyit ki tud fizetni, - valami hatvanezer rúblt.

- Ugyan, - szólott Anna, a kit fölháborított az, hogy Vronszkij avval, hogy másra vitte át a szót, oly nyilvánvalóan értésére adta, hogy ingerűlt, - miből gondolod, hogy ez a hír annyira érdekel engem, hogy titkolni kell előttem? Megmondtam, hogy gondolni sem akarok többé erre, és szeretném, ha téged is épp oly kevéssé érdekelne az egész, mint engem.

- Érdekel azért, mert szeretem a világosságot, - felelt Vronszkij.

- A világosság nem a formában, hanem a szerelemben van, - mondotta Anna, a kit mind jobban fölháborított nem az, a mit mondott, hanem a hideg nyugalomnak az a hangja, a melyen beszélt. - De hát mért kívánod a világosságot?

„Istenem! Már megint a szerelem", - gondolta magában s összeránczolta a homlokát.

- Hiszen tudod, hogy miért: éretted és a gyermekekért, a kik még lesznek, - felelt Vronszkij.

- Gyermekek nem lesznek.

- Elég szomorú.

- Tehát a gyermekekért; és én rám nem is gondolsz? - szólott Anna, teljesen megfeledkezvén arról, hogy Vronszkij azt mondta *„éretted"* és a gyermekekért.

Az a kérdés, vajon lehetnek-e még gyermekei, már régóta vitás volt köztük, s őt mód fölött ingerelte. Vronszkijnak azt az óhajtását, hogy még legyenek gyermekeik, úgy értelmezte, hogy mit sem törődik az ő szépségével.

- Eh, hiszen mondtam, hogy: éretted. Első sorban éretted, - ismételte Vronszkij, összeránczolván a homlokát, mintha csak valami testi fájdalmat érzett volna, - mert meg vagyok győződve, hogy ingerűltséged legnagyobbrészt a helyzet bizonytalanságából ered.

„Lám, most már megszűnt alakoskodni, s így tisztán látható irántam való egész gyűlölete", - gondolta Anna, nem is ügyelvén a szavaira, de réműlten nézte azt a rideg és kérlelhetetlen bírót, mely, belőle gúnyt űzvén, a szemeiből rábámult.

- Nem az az oka, - szólott Anna, - sőt egyáltaljában nem is értem, hogy' lehetne az én ingerűltségemnek, - mint te nevezed, - az az oka, hogy teljesen a hatalmadban vagyok. Hol itt a helyzet bizonytalansága? Ellenkezőleg.

- Nagyon sajnálom, hogy nem akarsz megérteni, - vágott közbe Vronszkij, makacsúl ki akarván mondani azt, a mit gondolt, - a bizonytalanság abban van, hogy neked úgy tetszik, mintha én szabad volnék.

- Ebben a tekintetben teljesen nyugodt lehetsz, - szólott Anna s elfordúlván tőle, hozzálátott a kávéjához.

Megfogta a csészéjét, s a kisujját kifeszítve, a szájához emelte. Miután pár kortyot ivott, rápillantott Vronszkijra s az arczkifejezéséről tisztán leolvasta, hogy ellenszenves volt neki a keze, ujjának a mozdúlata, s az a hang, a melyet ajkaival előidézett.

- Nekem tökéletesen mindegy, hogy az anyád mit gondol, és hogy' akar téged megházasítani, - mondotta Anna, s reszkető kézzel letette a csészét.

- De hiszen nem erről van szó.

- Dehogy nem, éppen erről. És hidd el, hogy egy szívtelen asszony, legyen bár öreg vagy nem öreg, az édesanyád vagy más valaki, engem nem érdekel, s őt ösmerni sem akarom.

- Anna, kérlek, ne beszélj tiszteletlenűl az édes anyámról.

- Egy olyan asszonynak, a ki a szívéből nem jött rá arra, hogy miben van a fiának a boldogsága és a becsülete, annak nincsen szíve.

- Ismétlem azt a kérésemet, hogy ne beszélj tiszteletlenűl az édes anyámról, a kit én tisztelek, - mondotta Vronszkij emeltebb hangon, és szigorú pillantást vetett rá.

Anna nem felelt. Merően bámúlt rá, az arczára, a kezeire, s minden legapróbb részletével együtt eszébe jutott a tegnapi kibékülés jelenete, és Vronszkij szenvedélyes gyöngédsége. „Szakasztott ilyen gyöngédséget pazarol s fog és akar pazarolni más asszonyokra!” - gondolta magában.

- Te nem szereted az anyádat. Ez mind csupa frázis, frázis, frázis! - állította Anna s gyűlölettel nézett rá.

- Ha így van, akkor...

- Akkor dönteni kell, és én már döntöttem is, - mondotta Anna és ki akart menni, de ebben a pillanatban lépett a szobába Jasvin. Anna üdvözölte őt és megállt.

Hogy miért kellett neki most, a mikor vihar tombolt a lelkében és érezte, hogy életének egy fordulópontján áll, a melynek rettenetes következményei lehetnek, - mért kellett neki ebben a pillanatban alakoskodnia egy idegen ember előtt, a ki előbb-utóbb úgy is meg fog tudni mindent, - azt nem tudta; de legott lecsillapítván magában a belső vihart, leült s elkezdett a vendégével beszélgetni.

- Nos, hogy’ áll az ön ügye? Megkapta a pénzét? - kérdezte Jasvintól.

- Szóra sem érdemes; azt tartom, aligha fogom megkapni az egészet, de szerdán utaznom kell. Hát önök mikor mennek? - kérdezte Jasvin, a szemeivel hunyorítva, s rápillantván Vronszkijra, nyilván megsejtette, hogy pörpatvar volt közöttük.

- Azt hiszem, holnapután, - felelt Vronszkij.

- Egyébiránt, már jó régóta készülnek.

- De most véglegesen el van határozva, - mondotta Anna egyenesen Vronszkij szemébe nézve, még pedig olyan tekintettel, melyben világosan benne volt, hogy ne is gondoljon többé a kibékülés lehetőségére.

- Mondja csak, nem sajnálja azt a szerencsétlen Pjevczovot? - folytatta Anna a Jasvinnal való beszélgetést.

- Még sohasem kérdeztem magamtól, Arkágyevna Anna, sajnálom-e vagy sem. Lássa, itt az én egész vagyonom, - szólott, az oldalzsebére mutatva, - és most gazdag ember vagyok; de ma elmegyek a clubba és lehet, hogy koldús-szegényen jövök ki onnan. A ki leül velem, az is bizonyosan az ingemet is akarja, nos hát, én is az övét. Így azután küzdünk, s éppen ebben van az élvezet.

- Nos, és ha ön nős volna, - kérdezte Anna, - mi lenne a feleségéből?

Jasvin elmosolyodott.

- Tiszta dolog, hogy éppen azért nem nősültem, s nem is gondoltam rá soha.

- És Helsingfors? - kérdezte Vronszkij a társalgásba elegyedve s rápillantott Annára, a ki mosolygott. Anna arcza, mikor tekintete a Vronszkijéval találkozott, egyszerre hideg és kimért kifejezést öltött, mintha csak azt mondta volna: „Semmi sincs elfeledve. A régiben van minden.”

- Talán bizony szerelmes volt? - fordúlt Jasvinhoz.

- Óh Istenem! De hányszor! Tudja, van olyan ember, aki leül kártyázni, de csak úgy, hogy bármikor fölkelhessen, a mikor eljön a rendez-vous ideje. Én is foglalkoztam szerelemmel, de csak úgy, hogy az esti játszmámról el ne késsem. Ez már nálam így van berendezve.

- De hiszen én nem erről, hanem a jelenről kérdezősködöm. - Azt akarta mondani *Helsingfors*, de nem tudta kimondani azt a szót, melyet Vronszkij is kimondott.

Eljött Vojtov, a ki egy csődört vásárolt; Anna fölkelt és kiment a szobából.

Vronszkij, mielőtt hazulról elment, még egyszer benézett hozzá. Anna úgy akart tenni, mintha keresne valamit az asztalon, de szégyelvén az ámítást, hideg tekintetével egyenesen belenézett Vronszkij arczába.

- Mit akar? - kérdezte tőle francziául.

- Gambettának a passzusát keresem, mert eladtam, - mondotta Vronszkij olyan hangon, mely minden szónál világosabban kifejezte: „beszélgetésre nincs időm, de meg czélja se volna”.

„Én semmiképpen sem érzem magam bűnösnek vele szemben” - gondolta magában. - „Ha meg akarja büntetni magát, tant pis pour elle.” - De mikor kiment, úgy tetszett, hogy Anna mondott valamit, s egyszerre összeszorúlt a szíve az iránta való részvéttől.

- Mi az, Anna? - kérdezte Vronszkij.

- Semmi, - felelt Anna épp oly hidegen és nyugodtan.

„Ha semmi, úgy tant pis”, - gondolta magában megint lehülve, s megfordúlt és kiment. Útközben a tükörben megpillantotta Anna sápadt arczát s reszkető ajkait. Meg akart állani, hogy pár megnyugtató szót mondjon neki, de a lábai kivitték a szobából, még mielőtt kieszelhette volna, mit mondjon. Ezt az egész napot házon kívül töltötte, s mikor késő este hazajött, a komorna azt mondta neki, hogy Arkágyevna Annának fáj a feje, s arra kéri, hogy be se menjen hozzá.

XXVI.

Soha még egy egész nap nem telt el pörpatvarban. Ma esett meg először. És ez már nem is volt pörpatvar, hanem a teljes elhidegűlés nyilvánvaló beösmerése. Vajon lehetett-e úgy nézni Annára, a mint Vronszkij nézett, mikor azért a passzusért bejött a szobába? Ránézni, látni, hogy a szíve majd meghasad a kétségbeeséstől s elmenni mellette szótlanúl, avval az egykedvűen nyugodt arczczal? Vronszkij nemcsak hogy elhidegűlt iránta, de gyűlölte is őt, mert más nőt szeretett, - ez világos volt.

És eszébe jutván mindazok a nyers szavak, a melyeket Vronszkij mondott neki, Anna még azokat is hozzá képzelte, a melyeket még szeretett volna, és mondhatott volna is neki, s mind jobban és jobban fölháborodott.

„Én nem tartóztatom”, - mondhatta volna. - „Mehet a hova akar. Nem akart elválni az urától, alkalmasint azért, hogy visszatérjen hozzá. Ám térjen hát vissza. Ha pénzre van szüksége, azt adok. Mennyi kell?”

A legkeményebb szavakat, a melyeket csak egy durva ember mondhat, mind elmondotta neki a képzeletében, s Anna nem is bocsátotta meg ezeket neki, úgy, mintha csakugyan mondta volna.

„De hát nem csak tegnap esküdött-e megint szerelmet, ő, az igazságos, a becsületes ember? Nem voltam-e én már számtalanszor, minden ok nélkül kétségbeesve?" - kérdezte ezután magában.

Anna ezt az egész napot, a Vilsonnál tett látogatást leszámítva, mely két órát vett igénybe, azon való kétségek közt töltötte, vajjon vége-e mindennek, vagy van még remény a kibékülésre, vajjon tüstént elmenjen-e, vagy pedig még egyszer találkozzék vele. Egész nap várta őt, és este, mikor bement a szobájába, s meghagyta, hogy mondják meg neki, hogy a feje fáj, úgy okoskodott: „Ha a szobaleány szavai ellenére is bejön, akkor még szeret. Ha pedig nem, ez annyit tesz, hogy mindennek vége, s akkor majd eldöntöm, mit kell tennem!..."

Este hallotta kocsijának hirtelen megszakadó zörgését, a csöngetését, a léptei zaját s a szobaleánynyal való szóváltását: elhitte, a mit mondtak neki, többre nem is volt kíváncsi és visszavonúlt a szobájába. Ezek szerint tehát vége volt mindennek.

És a halál gondolata, mint az egyetlen eszköze annak, hogy a szívében a maga iránt való szeretetét fönntartsa, hogy őt megbüntesse, s hogy abban a küzdelemben, a melyet a lelkében megtelepedett gonosz szellem folytatott ellene, győzelmet arasson, egészen világosan és élénken fölbukkant benne.

Most már tökéletesen mindegy volt, mennek-e Vozdvizsenszkoeba, vagy sem, megkapja-e az urától a válásba való beleegyezést vagy sem, - ez már mind nem kellett neki. Csak az kellett, hogy Vronszkijt megbüntesse.

Mikor kitöltötte magának a szokott adag ópiumot, s meggondolta, hogy csak az egész üvegcsét kellene kiinni, hogy meghaljon, ez olyan könnyűnek és egyszerűnek tűnt föl előtte, hogy megint gyönyörűséggel kezdett gondolni arra, Vronszkij mennyit fog szenvedni, mennyit fog bánkódni, s milyen szeretettel fogja az ő emlékét körülvenni akkor, a mikor már késő lesz. Nyitott szemekkel feküdt az ágyában s a mint egy kiégett gyertya világánál a padmaly plasztikus párkányát s a lámpaernyő árnyát nézte, élénken elképzelte, mit fog érezni Vronszkij akkor, majd ha ő már nem lesz egyéb rá nézve, mint egy emlék. „Hogy' is mondhattam neki ezeket a kemény szavakat?" - fogja mondani. - „Hogy' tudtam kimenni a szobából, a nélkül, hogy egy szót szóljak hozzá? És ő most már nincs többé. Elment tőlünk örökre. Ott van..." Egyszerre az ernyő árnya meglibbent, eltakarta az egész párkányt, az egész padmalyt, más oldalról más árnyak is verődtek össze, ezek az árnyak egy pillanatra elszéledtek, majd újabb gyorsasággal fölvonultak, imbolyogtak, összefolytak és sötét lett minden. „A halál!" - gondolta magában. - És olyan rémület vett rajta erőt, hogy sokáig azt sem tudta, hol van, s reszkető kezével jó darabig nem akadt rá a gyufára, hogy másik gyertyát gyújtson meg a helyett, mely kiégett és elaludt volt. „Nem, mindent - csak élni! Hiszen én szeretem őt. Ő is szeret engem! A mi volt, az elmúlik", - mondotta, érezvén, hogy az élethez való visszatérés örömének a könnyei peregtek végig az arczán. S hogy rémületétől meneküljön, gyorsan besietett Vronszkij szobájába.

Vronszkij mély álomba merűlve feküdt az ágyában. Anna odalépett hozzá és felülről megvilágítván az arczát, sokáig nézte. Most, mikor aludt, annyira szerette őt, hogy láttára nem tudta elfojtani a gyöngédség könnyeit; de tudta, hogy ha most fölébredne, hideg és a maga igazának a tudatától merev pillantással nézne rá, s hogy mielőtt a szerelméről beszélne neki, be kellene bizonyítania ő előtte is, hogy mennyire ő a hibás vele szemben. Anna, a nélkül, hogy őt felköltötte volna, visszament a szobájába, s egy második adag ópium után, úgy reggel felé nehéz félálomba merűlt, melynek egész ideje alatt egy pillanatra se szünetelt az öntudata.

Reggel megint rájött és felköltötte az a borzalmas lidércznyomás, mely álmaiban Vronszkijval való viszonya előtt is már több ízben ismétlődött. Egy bozontos szakállú kis öreg, egy vasjószág fölé hajolva csinált valamit, miközben értelmetlen franczia szavakat hadart össze, és ő, mint a lidércznyomás alkalmával mindig, (s éppen ez volt benne a rettenetes), úgy érezte, hogy ez az öreg paraszt ügyet se vet rá, csak végzi ott fölötte az ő rémes munkáját. Hideg verejték borította el, mikor fölébredt.

Mikor fölkelt, ködös párába burkoltan eszébe jutott az egész tegnapi nap.

„Pörpatvar volt köztünk. Éppen úgy, mint már többször. Én azt mondtam, hogy a fejem fáj, s ő nem jött be hozzám. Holnap utazunk, utána kell látnom s készülnöm az elutazásra", - mondotta magában. S miután hallotta, hogy benn van a szobájában, bement hozzá. A fogadószobába lépve hallotta, hogy fogat állt meg a kapuban, s kinézvén az ablakon, megpillantott egy kocsit, a melyből egy lilaszín kalapos leányka hajolt ki, és valamit parancsolt az inasnak, a ki csöngetett. Az előszobában folytatott párbeszéd után valaki fölsietett, s a fogadó-szoba előtt Vronszkij léptei hallatszottak, a ki gyors léptekkel sietett le a lépcsőn. Anna megint az ablakhoz ment. Vronszkij kalap nélkül kilépett a kapun és odament a kocsihoz. A lilaszínkalapos fiatal leány egy csomagot adott át neki. Vronszkij mosolyogva beszélt vele. A kocsi elrobogott; Vronszkij gyorsan sietett föl a lépcsőn.

A köd, mely egész lelkét elborította, egyszerre szétfoszlott. A tegnapi érzelmek újabb fájdalommal szorongatták beteg szívét. Most már nem volt képes megérteni, hogy' tudta magát annyira megalázni, hogy egy egész napot töltött az ő házában, vele egy födél alatt. Bement a szobájába, hogy közölje vele elhatározását.

- Szorokina volt itt a leányával s a maman-tól pénzt és iratokat hozott nekem. Tegnap nem kaphattam meg. Hogy' vagy a fejeddel, jobban? - szólott Vronszkij nyugodtan, nem akarván meglátni és észrevenni Anna arczának sötét és ünnepélyes kifejezését.

Anna a szoba közepén állva, némán és merően nézett rá. Vronszkij is rápillantott, egy pillanatra összeránczolta a homlokát, azután tovább olvasott egy levelet. Anna megfordúlt és lassan ment kifelé a szobából. Vronszkij még visszatéríthette volna, de Anna eljutott az ajtóig s ő még mindig hallgatott, nem hallatszott más, mint a levél átfordított lapjának a zörgése.

- Igaz, ni, - szólott Vronszkij, mikor Anna már az ajtóhoz ért, - holnap föltétlenül megyünk? Nemde?

- Ön igen, de én nem, - felelt Anna odafordúlva hozzá.

- Anna, így lehetetlen élni...

- Ön igen, de én nem, - ismételte.

- Ez már tűrhetetlen!

- Ön... ön meg fogja még ezt bánni, - mondotta és kiment.

Vronszkij attól a kétségbeesett arczkifejezéstől megréműlve, a melylyel ezek a szavak mondva voltak, fölugrott és utána akart rohanni, de észretérvén, megint leűlt s az ajkait erősen összeharapva, összeránczolta a homlokát. Ez a fenyegetés, melyet illetlennek talált, fölháborította. „Én megpróbáltam mindent", - gondolta, - „nem marad más hátra, mint nem törődni vele", - s elkezdett készülődni, hogy a városba menjen, majd még egyszer az édes anyjához, a kivel alá kellett íratni a meghatalmazást.

Anna hallotta a lépteit a dolgozó-szobában és az ebédlőben. A fogadó-szobában megállt, de nem tért vissza hozzá, csak parancsot adott az iránt, hogy a csődört az ő távollétében is adják ki Vojtovnak. Azután hallotta, a mint előállott a kocsi, az ajtó kinyílt és Vronszkij megint kilépett rajta. De íme, megint visszatért az előszobába és valaki fölszaladt az emeletre. A

komornyik volt, a ki a keztyűért sietett föl, a melyeket ottfelejtett volt. Anna odament az ablakhoz és látta, a mint Vronszkij, a nélkül, hogy fölpillantott volna, elvette a keztyűket, majd kezével a kocsis hátát megérintvén, valamit mondott neki. Azután a nélkül, hogy csak egy pillantást is vetett volna az ablakra, a szokott módon, keresztbe tett lábakkal beleült a kocsiba és a keztyűjét húzogatva behúzódott a hintó sarkába.

XXVII.

„Elment! Vége!?" - kérdezte magában Anna, az ablakban állva és válaszúl erre a kérdésre, az elaludt gyertya nyomán támadt sötétség és ama rettenetes álom benyomásai, összeolvadva, hideg réműlettel töltötték el a szívét.

- Nem, lehetetlen! - kiáltott föl és keresztül sietve a szobán, erősen csöngetett. Oly borzasztó volt most neki egyedűl maradni, hogy az inast be se várva, sietve ment elébe.

- Tudja meg, hová ment a gróf, - parancsolta.

Az inas azt felelte, hogy a gróf az istállóba ment.

- Meghagyta, hogy jelentsem, hogy ha ki méltóztatik kocsizni, a kocsi tüstént visszajön.

- Jól van. Megálljon. Tüstént írok egy levelet. Küldje el a levéllel Mihailt az istállóba. De szaporán.

Leült s a következőket írta:

> „Én vagyok a hibás. Jőjj vissza, tisztába kell jönnünk. Az Istenre kérlek, jőjj el, borzasztó állapotban vagyok."

Leragasztotta és odaadta az inasnak.

Félt egyedűl maradni s az inas után ő is kisurrant a szobából és bement a gyermekszobába.

„Ez nem az, ez nem ő, nem ő! Hol vannak az ő kék szemei, hol van kedves és bátortalan mosolya?" - ez volt az első gondolata, mikor a gyermekszobába lépve, a hol gondolatainak a zűrzavarában Szerjozsát remélte láthatni, helyette pufók és pirosarczú, feketehajú leánykáját pillantotta meg. A kis leány az asztalnál ülve, makacsúl és erősen kopogott egy dugóval és bután nézett az anyjára apró, fekete két szemével. Miután az angol leánynak azt felelte, hogy teljesen jól érzi magát és holnap falura utazik, odaűlt a kis leányhoz és elkezdte egy palaczknak a dugóját forgatni előtte. De a gyermek hangos és csengő kaczagása s az a mozdúlat, a melyet a szemöldökeivel csinált, annyira emlékeztette őt Vronszkijra, hogy zokogását visszafojtva, gyorsan fölkelt és kiment. „Hát csakugyan, mindennek vége volna? Nem, ez lehetetlen", - gondolta magában. „Vissza fog jönni. De hogy' fogja kimagyarázni azt a mosolyt s azt az élénkséget, a melylyel ma reggeli látogatóival beszélt? De ha nem magyarázza is ki, mégis hiszek neki. Ha nem hiszek, úgy nem marad egyéb hátra, csak egy - s azt nem akarom."

Az órára nézett. Tizenkét percz múlt el azóta. „Most már megkapta a levelet és jön hazafelé. Nem tart már soká, még tíz percz... De mi lesz, ha nem jön? Nem, ez lehetetlen. De nem szabad kisírt szemeimet látnia. Megyek és megmosakodom. Vajjon megfésülködtem-e vagy nem?" - kérdezte magában. S nem tudott rá visszaemlékezni. Megtapintotta a fejét. „Igen, megfésülködtem, de hogy mikor, azt nem tudom." Még a kezében se bízott, s a tükörhöz lépett, hogy meggyőződjék, vajjon csakugyan megfésülködött-e, vagy sem. Csakugyan meg volt fésülve, de hogy mikor fésülködött meg, arra nem emlékezett. „Ki ez?" - gondolta, mikor izzó arczát s furcsán csillogó szemeit, melyek ijedten néztek rá, a tükörben megpillantotta.

„De hisz’ ez én vagyok”, ismerte föl egyszerre, s a mint végignézett magán, egyszerre ott érezte az arczán Vronszkij csókjait és összerezzenve vállat vont. Majd ajkához emelte a kezét és megcsókolta.

„Mi ez, megőrülök”, - szólott s lement a hálószobába, a hol Annuska takarított.

- Annuska, - mondotta megállván előtte és rábámúlva, maga se tudta, mit mondjon neki.

- Alexandrovna Darjához akart menni, - mondotta a szobaleány, mintegy kitalálva a gondolatát.

- Alexandrovna Darjához? Igen, el is megyek.

„Tizenöt percz oda, tizenöt vissza. Már jön, tüstént itt lesz.” Kivette az óráját és megnézte. „De hogy’ is tudott elmenni, s engem ilyen állapotban itt hagyni? Hogy’ is tud élni a nélkül, hogy velem kibéküljön?” Odament az ablakhoz s kinézett az utczára. A mi az időt illeti, már visszajöhetett volna. De lehet, hogy a számítása nem volt helyes, s megint elkezdett visszagondolni rá, mikor ment el, s kezdte számlálni a perczeket.

Az alatt, hogy odament a nagy órához, hogy a magáét megigazítsa, jött valaki. A mint az ablakon kinézett, megpillantotta a kocsiját. De a lépcsőn senki sem jött föl, s alúlról hangok hallatszottak. A küldöncz volt, a ki kocsin jött vissza. Anna lement hozzá.

- A grófot már nem találtam ott. Elment a Nizsegorodszkij-úton.

- Mi az? Mi... - fordult oda a pirosképű, vidám Mihailhoz, a ki visszaadta neki a levelet.

„Persze, hiszen meg se kapta!” - jutott az eszébe.

- Menj el evvel a levéllel Vronszkaja grófnéhoz, tudod? És tüstént hozz választ, - mondotta a küldöncznek.

„De én, mitévő legyek én?” - gondolta magában. „Igen, igaz, elmegyek Dollihoz, mert különben megőrülök. Igaz ni, hiszen még táviratozhatok is.” Megírta a következő táviratot:

„Föltétlenül beszélnem kell veled, jőjj azonnal.”

Miután a táviratot elküldötte, elment öltözködni. Miután felöltözött, kalappal a fején, még egyszer belenézett a kissé meghízott, nyugodt Annuska szemébe. Ezekből a jóságos, apró, szürke szemekből nyilvánvaló részvét volt kiolvasható.

- Annuska lelkem, mitévő legyek? - kérdezte Anna zokogva s tehetetlenűl rogyott egy karosszékbe.

- Minek ennyire nyugtalankodni, Arkágyevna Anna! Megesik ám az ilyen. Csak menjen és szórakozzék egy kissé, - szólott a komorna.

- Igen, megyek - mondotta Anna magához térve és fölkelt. - Ha azalatt távirat jönne, küldjétek el Alexandrovna Darjához... nem, akkorra majd magam is visszajövök.

„Igaz, nem szabad töprenkedni, tenni kell valamit, menni, s a mi a legfőbb, kimenni ebből a házból”, - mondotta Anna és réműlten hallgatta rettenetes szívdobogását, majd gyorsan kiment és beűlt a kocsijába.

- Hová parancsolja? - kérdezte Pjotr, mielőtt felűlt a bakra.

- A Znamenykára, Oblonszkijékhoz.

XXVIII.

Derült volt az idő. Egész délelőtt sűrűn szitált az eső, s most nemrég kiderült. A vasháztetők, a gyalogjáró és a kocsiút kőkoczkái, a kocsik és a bőrszerszámok, a hintók réz- és pléh-alkotórészei, - mind fényesen csillogtak a májusi napsugárban. Három óra volt, a mikor legélénkebb az utczákon az élet.

Anna a két szürke által gyorsan tovaröpített nyugodt és alig imbolygó hintó zúgában űlve, a kerekek szüntelen zörgése mellett s a tiszta levegőben szaporán váltakozó benyomások közepett, újra elgondolván az utóbbi napok eseményeit, egészen másnak látta a helyzetet, mint otthon. Most már a halál gondolata se látszott előtte olyan borzalmasnak és tisztának, s maga a halál se tűnt föl előtte elkerűlhetetlennek. Most szemrehányást tett magának azért, hogy olyan mélyen megalázkodott. „Könyörögtem neki, hogy bocsásson meg. Alárendeltem magamat neki. Bűnösnek ismertem el magamat előtte. Miért? Hát tán nem lehetek meg nélküle?" A nélkül, hogy arra a kérdésre, vajjon hogy' lenne meg nélküle, felelt volna, elkezdte olvasgatni a czégtáblákat. „Iroda és raktár. Fogorvos. Igen, Dollinak elmondok mindent. Ő nem szereti Vronszkijt. Szégyenletes, fájdalmas dolog lesz, de elmondok neki mindent. Dolli szeret engem s követni fogom a tanácsát. Nem adom meg magamat neki; nem engedem, hogy nevelni akarjon engem. Filippov, kalácsos. Azt mondják, hogy még Pétervárra is szállít tésztaneműt. A moszkvai víz olyan kitünő. Hát még a mitiscsinszkoje-i kutak és fánkok." És eszébe jutott, a mint réges-régen, a mikor még csak tizenhét éves volt, jött a nénjével, a pünkösdi ünnepekre. „Akkor még lovakkal utaztunk. Vajjon csakugyan én voltam-e az, azokkal a szép kezekkel? Mennyi minden lett azóta semmivé abból, a mi akkor olyan gyönyörűnek és elérhetetlennek látszott, az meg, a mi akkor megvolt, most vált elérhetetlenné. Vajjon hittem volna-e én akkor, hogy ennyire meg fogok alázkodni valamikor? Milyen büszke lesz és elégedett, mikor a leveleimet megkapja! De majd megmutatom neki... Milyen rossz szaga van ennek a festéknek. Miért is festenek és építenek mindig? Divat- és piperecziklek", - olvasta. Egy férfi köszönt neki. Annuskának az ura volt. „A mi élősdieink", - jutott az eszébe, a mint Vronszkij szokta volt mondani. - „A mieink? Miért a mieink? Az a rettenetes, hogy nem lehet gyökerestől kitépni a multat. Kitépni nem lehet, de eltakarni a reá való emlékezést igen. S én el is takarom." És itt eszébe jutott a mult, Alexandrovics Alexejjel, és az, hogy hogy' kitörülte őt az emlékezetéből. „Dolli majd azt gondolja magában, hogy íme, most elhagyom a második uramat is, és hogy így alkalmasint nincs igazam. De hát akarom én tán, hogy igazam legyen! Egyszerűen nem bánom!" - mondotta s szeretett volna sírni. De legott arra gondolt, vajjon mit nevet olyan jóízűen az a két leány. „Alkalmasint szerelem van a dologban. Még nem tudják, milyen kevéssé vidám, s milyen aljas dolog ez... Itt a boulevard, teli gyermekekkel. Ott szalad három fiúcska és lovasdit játszik. Szerjozsa! Mindent elveszítek, s őt mégse kaphatom vissza többé soha. Bizony, elveszítek mindent, ha ő nem jön vissza. Lehet, hogy lekésett a vonatról s már útban is van visszafelé. Már megint meg akarsz alázkodni!" - mondotta magában. „Nem, bemegyek Dollihoz és kereken kimondom neki: Én boldogtalan vagyok, rászolgáltam, bűnös vagyok, de azért mégis boldogtalan vagyok, segíts rajtam. Ezek a lovak, ez a hintó, - milyen visszataszító vagyok magamnak ebben a hintóban, - ez mind az övé: no, de többé úgy se látom mindezt."

Azokon a szavakon tűnődve, a melyekkel Dollinak majd elmond mindent, és a szívét szándékosan marczangolva, lépett be Anna a lépcsőházba.

- Van itt valaki? - kérdezte az előszobában.

- Levina Alexandrovna Katerina, - felelt az inas.

„Kiti! Ugyanaz a Kiti, a kibe Vronszkij szerelmes volt!” - gondolta Anna. - „Ugyanaz, a kiről mindig olyan szeretettel beszélt. Most is sajnálja, hogy nem őt vette feleségül. Én rólam pedig gyűlölettel beszél és szánja-bánja, hogy összeadta magát velem.”

Mikor Anna megérkezett, a két nővér éppen a gyermek táplálásáról tanácskozott. Dolli csak egyedűl ment a vendége elé, a ki megzavarta őket a beszélgetésben.

- Hát te még nem utaztál el? Magam is el akartam menni hozzád, - mondotta, - ma kaptam levelet Sztivától.

- Mi is kaptunk táviratot, - felelt Anna s körülnézett, hogy Kitit láthassa.

- Azt írja, hogy nem tud tisztába jönni vele, hogy Alexandrovics Alexej voltaképpen mit akar, de hogy addig nem jön el, míg választ nem kap tőle.

- Azt hittem, van nálad valaki. Elolvashatom a levelet?

- Igen, Kiti van itt, - mondotta Dolli zavartan, - benn maradt a gyerekszobában. Nagyon beteg volt.

- Hallottam. Elolvashatom a levelet?

- Tüstént elhozom. De a válasz nem elutasító, ellenkezőleg, Sztiva remél, - mondotta Dolli az ajtóban megállva.

- Én nem reménylek, - de nem is kívánom, - szólott Anna.

„Mit jelentsen ez, Kiti megalázónak tartja, hogy velem találkozzék?” - gondolta Anna, mikor egyedül maradt. „Lehet, hogy igaza is van. Csak hogy éppen neki, a ki Vronszkijba szerelmes volt, még ha igaza van is, nem illik ezt mutatnia. Azt jól tudom, hogy engem, a mostani helyzetemben, egyetlen tisztességes asszony se fogadhat. Tudom, hogy attól az első perctől fogva föláldoztam neki mindenemet. És íme a jutalmam! Óh, mennyire gyűlölöm azt az embert! S miért is jöttem ide? Itt még rosszabbúl, még nyomasztóbban érzem magamat.” A szomszéd szobából hallotta a beszélgető nővérek hangját. „S vajjon mit is fogok most Dollinak mondani? Kitit megnyugtassam tán azzal, hogy boldogtalan vagyok, s alárendeljem magamat az ő oltalmának? Nem, de meg Dolli úgy sem értené meg a dolgot. Nincs miért szólnom neki. De azért érdekes volna Kitivel találkozni és megmutatni neki, hogy mennyire lenézek mindenkit és mindent, s mennyire mindegy most nekem minden.”

Dolli visszajött a levéllel. Anna elolvasta és némán visszaadta neki.

- Ezt amúgy is tudtam mind, - mondotta. - S éppenséggel nem érdekel az egész.

- De hát miért? Én, ellenkezőleg, remélek, - szólott Dolli, s kíváncsian nézett Annára. Sohasem látta még ilyen furcsának és zilált állapotban. - Mikor utazol? - kérdezte tőle.

Anna összeránczolt homlokkal bámúlt maga elé és nem felelt.

- Kiti talán búvik előlem? - kérdezte s pirulva nézett az ajtóra.

- Eh, micsoda badarság! Szoptat és sehogy se megy a dolog, én adtam neki egy kis útbaigazítást... Nagyon örül. Tüstént itt is lesz, - mondotta Dolli esetlenül, nem tudván hazudni. - Itt is van már.

Kiti, mikor meghallotta, hogy Anna van itt, nem akart kimenni; de Dolli rábeszélte. Minden erejét összeszedvén, kijött, pirúlva odalépett hozzá, s kezet nyújtott neki.

- Nagyon örülök, - mondotta reszkető hangon.

Kitit az a küzdelem hozta zavarba, mely az ez iránt a rossz asszony iránt való ellenséges indulat és ama vágy közt támadt a belsejében, hogy vele szemben leereszkedő legyen, de alig,

hogy Anna szép és rokonszenves arczát megpillantotta, legott minden ellenséges indúlat szétfoszlott benne.

- Éppenséggel nem csodálkoznám rajta, ha nem akart volna velem találkozni. Hozzá vagyok én már szokva mindenhez. Beteg volt? Úgy látom, meg is változott, - mondotta Anna.

Kiti érezte, hogy Anna ellenséges indúlattal van iránta. Ezt az ellenséges indúlatot abból a fonák helyzetből magyarázta, a melybe Anna, a ki azelőtt olyan leereszkedően viselkedett iránta, most vele szemben került, s valósággal megsajnálta őt.

Beszéltek Kiti betegségéről, a gyermekeiről, Sztiváról, de Annát szemlátomást semmi sem érdekelte.

- Azért jöttem, hogy elbúcsúzzam tőled, - mondotta Anna és fölkelt.

- Hát mikor utaztok?

De Anna megint nem felelt és Kitihez fordult.

- Igazán nagyon örülök, hogy láttam, - mondotta mosolyogva. - Minden oldalról, egyebek közt az urától is, annyit hallottam önről. Volt ugyanis nálam, s nagyon megtetszett nekem, - tette hozzá nyilván gonosz czélzattal. - Hol van most?

- Kiment falura, - felelt Kiti pirulva.

- Kérem, adja át az üdvözletemet, mindenesetre adja át.

- Mindenesetre! - ismételte Kiti naivúl, és szánalommal nézett a szemébe.

- Tehát Isten veled, Dolli. - S miután Dollit megcsókolta s Kitivel kezet fogott, sietve kiment.

- Csak olyan, mint volt, éppen olyan elragadó. És gyönyörű! - mondotta Kiti, mikor a nénjével egyedül maradt. - De van benne valami szánalmat gerjesztő. Rettenetesen szánalmat gerjesztő!

- Ma valami különös volt benne, - jegyezte meg Dolli. - Mikor kikísértem az előszobába, úgy tetszett, mintha sírt volna.

XXIX.

Anna még rosszabb hangúlatban ült be a kocsiba, mint a milyenben akkor volt, mikor hazulról eljött. Addigi gyötrelmeihez most még a sérelem és az eltaszítottság érzése is járult, melyet Kitivel való találkozásakor egészen tisztán érzett.

- Hova parancsolja? Haza? - kérdezte Pjotr.

- Igen, haza - mondotta, most már rá se gondolván, hogy haza megy.

„Hogy' néztek rám, mint valami rémes, érthetetlen de a mellett érdekes lényre. Ugyan mit beszélhet az ott annak a másiknak, olyan rettenetes hévvel? - gondolta magában, rápillantván két gyalogjáróra. „Mintha bizony elmondhatná az ember másnak azt, a mit érez? Én is el akartam mondani Dollinak mindent, de jó, hogy nem tettem. Hogy' örült volna az én boldogtalanságomnak! Ezt persze elpalástolta volna; de a fő érzése az öröm lett volna azon, hogy így megbűnhödtem azért a gyönyörűségért, a melyet annyira irígyelt tőlem. Kiti meg még jobban örűlt volna. Hogy' keresztüllátok én rajta! Tudja, hogy a szokottnál szeretetreméltóbb voltam az ura iránt. S ezért féltékeny reám és gyűlöl engem. S még hozzá le is néz. Az ő szemeiben én erkölcstelen asszony vagyok. Ha csakugyan erkölcstelen asszony volnék, úgy, ha akartam

volna, magamba bolondíthattam volna az urát. Csakhogy nem akartam. Lám, ez megvan magával elégedve", - gondolta magában egy, vele szemben jövő köpczös és pirosképű úrról, a ki őt ösmerősnek nézvén, lekapta kopasz, csillogó fejéről fényes kalapját, s csak akkor jött rá, hogy tévedett. „Azt hitte, hogy ösmer. Pedig épp oly kevéssé ösmer, mint bárki más ezen a világon. Magam sem ösmerem magamat. Csak az appetitjeimet ösmerem, mint a francziák mondják. Lám, azok ott, áhítoznak ez után a piszkos fagylalt után. Ezt az egyet bizonyosan tudják", - gondolta magában, két fiúra pillantva, a kik megállították a fagylalt-árust, a ki letette fejéről a csöbröt, és szalvétájának a sarkával megtörölte izzadt arczát. „Valamennyien áhítozunk az édes, az ízletes után. Ha nincs csemege, hát a piszkos fagylalt is jó. Kiti is ilyen: ha nem Vronszkij, hát Levin. És gyűlöl engem. S mi valamennyien gyűlöljük egymást. Én Kitit, Kiti engem. Lám, ez az igazság. Tyutykin Coiffeur. Je me fais coiffer par Tyutykin... Ezt fogom neki mondani, ha megjön", - gondolta magában és elmosolyodott. De ugyanabban a pillanatban eszébe jutott, hogy most semmi oka sincs rá, hogy bárkivel is tréfálkozzék. „De hiszen nincs is semmi tréfás, semmi vídám a világon. Minden csak undorító. Vecsernyére harangoznak, s ez a kereskedő milyen szabályosan veti magára a keresztet, mintha attól tartana, hogy elejt valamit. Mirevaló a templom, ez a harangozás és ez a hazugság? Csak arra, hogy elrejtsük azt, hogy valamennyien gyűlöljük egymást, mint ezek a kocsisok, a kik oly dühösen szitkozódnak. Jasvin azt mondja: ő is az ingemre vágyódik, én is az övére. Lám, ez az igazság!"

Ilyen gondolatok közt, a melyek annyira elfoglalták, hogy rá se gondolt a maga helyzetére, érkezett meg házuknak a kapujába. Csak akkor jutott eszébe, hogy levelet és táviratot küldött Vronszkijnak, mikor az elébe siető kapust megpillantotta.

- Van válasz? - kérdezte.

- Tüstént megnézem, - felelt a kapus és bepillantván a fülkéjébe, fölvett és átnyujtott neki egy vékony, négyszögletes borítékba zárt táviratot: „Tíz óránál előbb nem jöhetek. Vronszkij." - olvasta.

- S a küldöncz még nem jött vissza?

- Nem még, - felelt a kapus.

„Ha így van, akkor tudom, mi a teendőm", - mondotta s a határozatlanúl fölpezsdülő harag és a bosszúvágy érzésével a szívében sietett föl az emeletre. „Magam megyek el hozzá. Mielőtt mindörökre elmennék, elmondok neki mindent. Soha, senkit nem gyűlöltem annyira, mint ezt az embert!" - gondolta magában. Megpillantván a fogason a kalapját, összerázkódott az undortól. Arra nem gondolt, hogy a távirat csak az ő táviratára volt válasz, s hogy a levelét még meg se kapta. Elképzelte őt most nyugodt beszélgetésben az anyjával és Szorokina herczegnővel, a mint örülnek az ő szenvedésinek. „De mennem kell, mielőbb," - gondolta magában, még mielőtt tudta volna, hova akar menni. Mielőbb szabadúlni akart azoktól az érzelmektől, a melyek ebben a rettenetes házban üldözték. A cselédség, a falak, szóval minden, a mi ebben a házban csak volt, undort és haragot keltett benne és nyomasztó súlylyal nehezedett rá.

„Igen, ki kell mennem a vasúti állomásra, s ha nincs ott, akkor el kell mennem hozzá, hogy tetten kapjam őt." Anna megnézte az ujságban a menetrendet. Este nyolcz óra két perczkor indúlt a vonat. „Igen, ezt még elérhetem." Más lovakat fogatott a kocsiba, s ezalatt becsomagolta a pár napi távollétre legszükségesebb dolgokat kis táskájába. Tudta, hogy ide nem tér vissza többet. Azok közül a tervek közül, melyek a fejében megfordúltak, úgy homályosan arra szánta rá magát, hogy azok után, a mik ott az állomáson, vagy a grófné birtokán történni fognak, a nizsegorodszkij úton elmegy a legelső városig és ottmarad.

Az ebéd az asztalon volt; odament, megszagolta a kenyeret és a sajtot, s meggyőződvén róla, hogy minden ételszagtól undorodik, a kocsit kérte és elment. A ház már az egész utczán keresztül vetette az árnyékát, s derűlt és a napon még langyos este volt. Annuska, a ki a holmijával kikísérte őt, Pjotr, a ki a holmit a kocsira rakta, s a kocsis, a ki szemlátomást rosszkedvű volt, - mind ellenszenvesek voltak előtte, s szavaikkal is, mozdúlataikkal is csak ingerelték őt.

- Reád nincs szükségem, Pjotr.

- De mi lesz a jegygyel?

- Nos, a mint akarod, nekem tökéletesen mindegy, - szólott bosszúsan.

Pjotr fölugrott a bakra, s csípőre tett kezekkel kiadta a parancsot, hogy: a pályaudvarra.

XXX.

„Itt van már megint! Már ismét értek mindent", - mondotta magában Anna, alig hogy a hintó megindúlt és imbolyogva zörögni kezdett az apró kövezeten, s megint egymásután kezdtek váltakozni előtte a benyomások.

„De mi is volt az, a mire legutóbb olyan kellemesen gondoltam vissza", - iparkodott visszaemlékezni. - „Tyutykin, coiffeur? Nem, nem az. Igen, az, a mit Jasvin mondott: a létért való küzdelem és a gyűlölet, ez az a két dolog, a mi az embereket összefűzi. Nem, hiába iparkodtok", - fordult oda gondolatban egy négyes fogaton ülő társasághoz, mely nyilván a szabadba sietett mulatni. „Még a kutya se segít rajtatok, a melyet ott czipeltek magatokkal. Magatoktól nem szabadúlhattok." Egy pillantást vetvén arra, a merre Pjotr fordúlt, meglátott egy imbolygó fejű, holtrészeg gyári munkást, a kit egy rendőr tuszkolt valamerre. „Lám, ez aztán gyorsan halad", - gondolta magában. „Vronszkij gróffal még sem akadtunk rá erre az élvezetre, bár nagyon sokat vártunk tőle". És Anna most először alkalmazta azt az átható világosságot, a melyben hozzá való viszonyában mindent meglátott, a mire annakelőtte még csak gondolni sem akart. „Vajon mit is keresett ő bennem? Nem is annyira szerelmet, mint inkább becsvágyának a kielégítését." Eszébe jutottak viszonyuk első időszakából a szavai, s szófogadó agárra emlékeztető arczkifejezése. És ezt most minden csak megerősítette. „Persze, a becsvágy sikerének a diadala élt benne. Természetesen volt benne szerelem is, de a legnagyobb rész mégis csak a siker büszkesége lehetett. Büszkélkedett velem. Ennek most vége. Nincs mivel büszkélkednie. Büszkélkedésre már nincs alkalma, csak szégyenkezésre. Elvett tőlem mindent, a mit csak elvehetett, s most már aztán nincsen reám szüksége. Terhére vagyok, s iparkodik nem lenni becstelen velem szemben. Tegnap elszólta magát, - ő csak azért akarja a válást és az egybekelést, hogy fölégesse a hajóit. Ő szeret engem, de hogyan? The zest is gone. Ez itt bámulatba akar ejteni mindenkit, és nagyon meg van magával elégedve", - gondolta magában, egy pirosképpű kereskedősegédre pillantva, a ki lovardából bérelt lovon koczogott el mellette. „Persze, az egykori ingert már nem találja meg bennem. Ha én elmegyek tőle, a lelke fenekén ennek csak örűlni fog."

Ez nem volt puszta föltevés, - ezt ő egészen tisztán látta abban az átlátszó világításban, mely most az életnek és az emberi viszonyoknak a tartalmát előtte föltárta.

„Az én szerelmem mind szenvedélyesebbé és önzőbbé válik, az övé pedig mindinkább kialvóban van, s ez az, a miért el kell válnunk", - fűzte tovább a gondolatait. „És ezen segíteni nem lehet. Én nekem ő benne van mindenem, s így azt akarom, hogy ő mind jobban és jobban odaadja magát nekem. Ő pedig mind jobban és jobban el akar távolodni tőlem. Mi a

viszonyunk kezdete előtt határozottan közeledtünk egymáshoz, de azóta föltartóztathatatlanúl távolodunk egymástól. Ő azt mondja, hogy én esztelenül féltékeny vagyok, s én magam is mondom, csakhogy ez nem igaz. Én nem vagyok féltékeny, csak elégedetlen. De...” - kitátotta a száját és az izgalomtól, mely hirtelen támadt gondolatai révén elfogta, másként helyezkedett el. „Bárcsak tudnék más is lenni, mint az ő kedvese, a ki egyedül az ő gyöngédségére áhítozik, szenvedélyesen; de nem tudok és nem is akarok. De evvel a vágygyal csak ellenszenvet ébresztek benne, ő pedig én bennem haragot, s ez nem lehet másként. Nem tudom tán, hogy ő nem csal meg engem, hogy Szorokina herczegnővel nincsenek komoly szándékai, hogy nem szerelmes Kitibe, s hogy nem készül engem cserben hagyni? Ezt én mind nagyon jól tudom, de ettől semmivel sem érzem magamat könnyebben. Ha ő, a nélkül, hogy szeretne, puszta *kötelességből* lesz irántam jó és gyöngéd, s nem lesz az, a mit én akarok - ez rosszabb, ezerszerte rosszabb, még a gyűlöletnél is! Ez maga a - pokol! Pedig hát így van. Ő már régóta nem szeret engem. S a hol a szerelem végződik, ott kezdődik a gyűlölet. Ezeket az utczákat én egyáltaljában nem ösmerem. Valóságos hegyek, és házak, házak mindenfelé... A házakban meg csupa ember, ember... Annyian vannak, hogy se szeri, se száma, és valamennyien gyűlölik egymást. De én majd csak kieszelem, hogy mit is akarok ahhoz, hogy boldog legyek. Nos? Megkapom a beleegyezést a váláshoz, Alexandrovics Alexej visszaadja nekem Szerjozsát s én férjhez megyek Vronszkijhoz.” Alexandrovics Alexejre gondolván, legott szokatlan elevenséggel odaképzelte őt maga elé, az ő szelid, élettelen, kialvó szemeivel, fehér kezén a kéklő erekkel, furcsán hangsúlyozott beszédével és ujjropogtatásával és eszébe jutván a köztük fönnállott érzés, a melynek szintén szerelem volt a neve, az undortól szinte összerázkódott. „Nos, tehát megkapom a beleegyezést a váláshoz, s a felesége leszek Vronszkijnak. Vajon Kiti másként fog-e nézni rám, mint a hogy’ ma nézett? Nem. És vajon Szerjozsa meg fog szűnni az én két uram után kérdezősködni, vagy reájuk gondolni? S köztem s Vronszkij közt vajon micsoda új érzést eszelhetnénk ki? Vajon képzelhető-e olyan helyzet, mely ha nem volna is boldogság, de legalább ne volna gyötrelem? Nem és nem!” - felelt magának most minden habozás nélkül. „Lehetetlen! Bennünket az élet választ el egymástól, én az ő szerencsétlensége vagyok, ő meg az enyém, s egyikünket se lehet átalakítani soha. Minden kísérlet megtörtént s a rúgó lejárta magát. Amott egy koldúsasszony a gyerekével. Azt hiszi, hogy az emberek szánakoznak rajta. Nem vagyunk-e valamennyien csak azért a világba dobva, hogy egymást gyűlöljük, s így magunkat és egymást gyötörjük? Ott meg gymnázisták mennek és kaczagnak. Szerjozsa?” - jutott az eszébe. „Én is azt hittem, hogy szeretem őt, s meg voltam hatva a gyöngédsége által. S azért megvoltam nélküle is, fölcseréltem ezt a szeretetet egy másikkal, s a cserére mind addig nem panaszkodtam, a míg ez a szeretet kielégített.” S undorral gondolt vissza arra, a mit az alatt a másik szeretet alatt értett. S az a világosság, a melylyel most úgy a maga, mint mások életét látta, örömet okozott neki. „Én is csak azt csinálom, a mit Pjotr, Fedor a kocsis, és ez a kereskedő, valamint mindazok az emberek, a kik ott a Volga mentén laknak, a hova ezek a hirdetmények hívnak, s mindig és mindenütt csak így volt”, - gondolta magában, mikor a nizsegorodszkij állomás alacsony épületéhez érkezett és hordárok szaladtak ki elébe.

- Obiralovkába parancsol jegyet? - kérdezte Pjotr.

Teljesen megfeledkezett volt róla, hogy hová és miért megy, s csak nagy nehezen tudta a kérdést megérteni.

- Igen, - szólt oda neki, s átadta a pénztárczáját, majd fogta kis piros táskáját és kiszállt a kocsiból.

Miközben a tömegen keresztül az elsőosztályú váróterem felé ment, valamelyest még egyszer átgondolta helyzetének a részleteit s azokat a terveket, a melyek közt ingadozott. És megint hol remény, hol meg kétségbeesés kezdte fölszakgatni a régi, fájó helyeken elgyötört és bor-

zalmasan rettegő szívének a sebeit. A mint a vonatot várva ott ült a csillagalakú pamlagon, s undorral nézte a ki- s bejárókat (mind útálta őket), majd arra gondolt, hogy az állomásra érkezve, levelet ír neki, s hogy mit fog írni, majd meg arra, hogy Vronszkij hogy' panaszkodik most az anyjának (a ki nem ösmeri a szenvedést) a helyzetéről, s hogy' fog ő majd a szobába lépni s mit fog neki mondani. Majd meg azon tűnődött, hogy milyen boldog is lehetne az élet, s hogy milyen gyötrelmek közt szereti és gyűlöli ő Vronszkijt, s hogy milyen rettenetesen dobog a szíve.

XXXI.

Csöngetés hallatszott, förtelmes és szemtelen fiatal emberek siettek el mellette, s mohón figyelték a benyomást, melyet ő rá tettek; Pjotr is keresztül lépkedett a termen libériájában és csattos czipőivel, s bamba állatias ábrázatával odament hozzá, hogy kikísérje őt a vonathoz. A zajongó fiatal emberek elcsendesedtek, mikor Anna elment mellettük a perronon, s egyikük valamit, alkalmasint valami ocsmányságot súgott róla a másiknak. Anna fölment a magas lépcsőn s egyedül beült egy szakaszba, a ruganyos és piszkos pamlagra, mely fehér lehetett valamikor. Az utitáskája a rúgókon tánczolva ott volt mellette. Pjotr búcsúzás jeléül hóbortos mosolylyal lekapta a fejéről aranyrojtos sipkáját, a kalauz durván becsapta és bereteszelte az ajtót. Odalenn egy turniros asszony, (Anna képzeletben levetkőztette ezt az asszonyt s elszörnyedt a formátlanságán) és egy elkényszeredetten kaczagó kis leány futott el az ablak alatt.

- Andrejevna Katerinánál van, minden ott van nála, ma tante! - kiáltott a kis leány.

„Még ez a kis leány is milyen otromba, s hogy' feszeleg", - gondolta Anna. Hogy ne lásson senkit, hamarosan fölkelt s leült az üres szakasz túlsó ablakában. Egy piszkos, otromba paraszt, sipkával a fején, mely alól kilógott kóczos haja, ment el az ablak alatt, s lehajolt a kocsi kerekeihez. „Van valami ösmerős ebben a formátlan parasztban", - gondolta Anna. S eszébe jutván az álma, réműlettől remegve átsietett a szemben levő ajtóhoz. A kalauz kinyitotta az ajtót s beeresztett egy férfit a feleségével.

- Talán ki tetszik szállni?

Anna nem felelt. A kalauz és a belépő pár a fátyol alatt nem vette észre az arczán tükröződő réműletet. Visszament a helyére és leült. A házaspár a szakasz másik végén foglalt helyet s titokban nagy figyelemmel nézte a ruháját. Anna a férjet is, a feleséget is visszataszítónak találta. A férj megkérdezte: megengedi-e, hogy dohányozzék, de nyilván nem azért, hogy rágyújtson, hanem csak hogy beszédbe eredjen vele. Miután az engedelmet megkapta, elkezdett francziául beszélni a feleségével valami olyasról, a mire még kevésbbé volt szüksége, mint a dohányzásra. Szándékosan mindenféle badarságot beszéltek össze, csak azért, hogy ő hallja. Anna tisztán látta, mennyire torkig voltak egymással s mennyire gyűlölték egymást. Nem is lehetett nem gyűlölni ilyen szánalmas torzalakokat.

Fölhangzott a második csöngetés, és nyomában nagy zaj, kiabálás és nevetés közt megkezdődött a podgyász berakása. Anna előtt annyira tisztán állott, hogy senkinek sincs oka örülni, hogy ez a nevetés szinte fájt neki, és szerette volna befogni a füleit, hogy ne hallja. Végre megszólalt a harmadik csöngetés, fölhangzott a mozdony füttye és pöfögése, megindúlt a kocsi, s a férj keresztet vetett magára. „Érdekes volna megkérdezni tőle, vajon mit akar evvel", - gondolta magában Anna s haragos pillantást vetett rá. A hölgy mellett kinézett az ablakon a perronon álló s a vonatot kísérő emberekre, a kik úgy látszottak, mintha hátrafelé mozognának. A kocsi, a melyben Anna ült, a sínek eresztékein ütemszerűen zökkenve gördült

el a perron, a kőfal, a jelző-korong és más kocsik mellett; a kerekek mind simábban és lágyabban kattogtak a síneken, könnyed hangot adva; az ablak fölcsillant a káprázatos esti világításban és szellő lengette a függönyöket. Anna megfeledkezett a szomszédairól, s lágyan ringatózva, mohón szívta magába a friss levegőt és megint elgondolkozott:

„Igen, hol is hagytam csak el! Ott, hogy nem tudok olyan helyzetet képzelni, a melyben az élet ne volna gyötrelem, s hogy valamennyiünket azért teremtettek, hogy szenvedjünk; hogy ezt valamennyien tudjuk is, és folyton csak azon törjük a fejünket, hogy' tudnók magunkat elámítani. De mikor az ember a valót látja, mitévő legyen akkor?"

- Azért adatott az embernek az ész, hogy megszabadítsa magát attól, a mi bántja, - mondotta francziául a kocsiban ülő hölgy, nyilván meg lévén elégedve a mondásával.

Ezek a szavak mintegy megadták a feleletet Anna gondolatára.

„Megszabadúlni attól, a mi bánt", - ismételte Anna. S rápillantván a pirosképü férjre és sovány feleségére, látta, hogy ez a beteges asszonyka meg nem értett asszonynak tartja magát, a férj pedig ámítja őt és támogatja benne ezt a nézetet. Anna rájuk világítván, szinte látta életük egész történetét s belepillantott a lelkük legrejtettebb zugába. De nem találván benne semmi érdekeset, tovább fűzte gondolatait.

„Bizony, engem nagyon bánt, s azért van az ész, hogy megszabadúljak tőle; meg kell tehát szabadulnom. Mért is ne oltsa el az ember a gyertyát, a mikor nincs már mit nézni, s mikor mindentől undorodik? De hogyan? Mért is jár-kél a kalauz azon a járó-deszkán, mért lármáznak azok a fiatal emberek itt a szomszéd kocsiban? Mért beszélnek, mért kaczagnak? Ez mind nem igaz, mind csupa hazugság, ámítás és gonoszság!"

Mikor a vonat az állomásra ért, Anna a többi utasokkal együtt kiszállt, s úgy kerülvén őket, mint a bélpoklosokat, megállt a perronon, iparkodván tisztába jönni vele, mért is jött ide s mit szándékozik cselekedni. Mindazt, a mi azelőtt lehetségesnek látszott előtte, most olyan nehezen tudta elképzelni, különösen itt ezeknek a bárdolatlan embereknek a zajongó tömegében, a kik nem hagytak neki békét. Majd hordárok vették körül és fölajánlották neki a szolgálataikat, majd fiatal emberek bámúltak rá, miközben durván kopogtak sarkaikkal a perron deszkáin és hangosan társalogtak, majd meg lökdösték azok, a kik szemközt jöttek neki. Eszébe jutván, hogy arra az esetre, ha nincs válasz, tovább akart menni, megállított egy hordárt és megkérdezte tőle, nincs-e itt egy kocsis, egy Vronszkij grófnak szóló levéllel.

- Vronszkij gróf? Éppen most voltak itt tőle. Szorokina herczegnőért és a leányáért jöttek. De hát milyen az a kocsis?

Mialatt Anna a hordárral beszélt, odalépett hozzá Mihail, a kocsis, pirosan és jókedvűen, kaczkiás kék ujjasában, fityegő óraláncczczal, nyilván büszke lévén rá, hogy olyan pontosan eljárt a megbízatásában, s átadott neki egy levelet. Anna fölszakította, s összeszorúlt a szíve, még mielőtt elolvasta volna.

„Nagyon sajnálom, hogy a levél nem talált itt. Tíz órakor érkezem", - írta Vronszkij hanyag kézírással.

„Úgy! Ezt vártam!" - mondta magában ádáz mosolylyal.

- Jól van, csak menj haza, - mondotta halkan, Mihailhoz fordulva. Halkan beszélt, mert gyors szívverésétől szinte elállt a lélekzete. „Nem fogom engedni, hogy tovább gyötörj", - gondolta magában, fenyegetésével sem ő hozzá, sem magához, hanem ahhoz fordulva, a ki miatt szenvednie kellett, s a perronon átment, túl az állomás épületén.

Két szobaleány, a ki a perronon sétált, hátrafordult utána, és hangos megjegyzést tett az öltözetére. „Valódi", jegyezték meg a csipkéről, mely rajta volt. A fiatal emberek nem hagytak

neki békét. Megint belebámultak az arczába, s kaczagva és természetellenes hangon kiabálva, vonultak el mellette. Az állomásfőnök, mikor mellette elment, megkérdezte tőle, vajon utazik-e. Egy kvaszt-áruló fiucska le nem vette róla a szemét. „Istenem, hova menjek?" - gondolta magában s mind kijebb és kijebb ment a perronon. A végén megállt. Hölgyek és gyermekek, a kik egy szemüveges urat fogadtak s hangosan kaczagva beszélgettek, egyszerre elhallgattak, mikor odaért melléjük, és végignéztek rajta. Gyorsította a lépteit, s elment tőlük a perron szélére. Éppen egy tehervonat közeledett. Megrezdült a perron s Annának úgy tetszett, mintha megint a vonaton ülne.

S hirtelen eszébe jutván Vronszkijval való első találkozásának első napján az az összezúzott ember, egyszeriben tisztába jött vele, hogy mit kell tennie. Gyors és könnyed léptekkel lement a vízmedenczétől a sínekhez vezető lépcsőn s megállt közvetlenül az előtte elgördülő vonat mellett. A kocsik aljára nézett, a csavarokra és lánczokra, s a lassan elgördülő első kocsi magas vaskerekeire, és szemmértékkel iparkodott megállapítani az első és a hátsó kerekek közt a középpontot és azt a pillanatot, a mikor ez a középpont éppen elébe ér.

„Oda!" - mondotta magában, a mint a szénporral vegyes homokon, mely a vágányközöket elborította, a kocsi árnyékát nézte, „oda, a kellő közepére, evvel megbüntettem őt, s megszabadítottam magamat mindentől, és magamtól is."

Oda akarta magát vetni az előtte elsuhanó első kocsi közepe alá; de piros kis utitáskája, melyet leakasztott a kezéről, föltartotta, s elkésett: a közepe elhagyta őt. Be kellett várni a következő kocsit. Ahhoz hasonló érzés fogta el, mint mikor fürdéskor a vízbe készült bemenni, s keresztet vetett magára. A keresztvetés megszokott mozdulata, gyerek- és hajadonkorából az emlékek egész raját idézte föl benne, s egyszerre a sötétség, mely mindent eltakart volt előtte, szétfoszlott, s egy pillanatra ott állott előtte az élet, a múlt, minden derült emlékével együtt. De ő le nem vette a szemét a közeledő második kocsi kerekeiről. S abban a pillanatban, mikor az első és a hátsó kerekek közt lévő köz középpontja odaért elé, elhajította picziny kis táskáját, a vállai közé húzta a fejét, a kezére támaszkodva a kocsi alá bukott, s egy könnyed mozdulattal, mintha csak legott megint föl akart volna kelni, térdre ereszkedett. Ugyanabban a pillanatban elréműlt attól, a mit cselekedett. „Hol vagyok? Mit cselekedtem? Miért?" Föl akart kelni, hátra akart húzódni; de valami óriási, kérlelhetetlen tömeg meglökte a fejét s megragadta a hátát. „Uram, bocsáss meg!" - rebegte, érezvén a küzdelem lehetetlenségét. Egy paraszt ember, valamit mormogva, dolgozott a vason. S az a gyertya, a melynek világánál azt az aggodalommal, ámítással, fájdalommal és gonoszsággal zsúfolt könyvet olvasta, fényesebben lobogott, mint valaha, megvilágította előtte mindazt, a mi azelőtt sötétségben volt, meglibbent, elkezdett homályosodni, és kialudt mindörökre.

NYOLCZADIK RÉSZ.

I.

Csaknem két hónap telt el azóta. A forró nyár fele már elmúlt és Ivánovics Szergej csak most készült Moszkvát elhagyni.

Ez alatt az idő alatt Ivánovics Szergej életének is megvoltak a maga eseményei. A könyve, mely hatesztendei munkának volt a gyümölcse, már egy esztendővel azelőtt elkészült s a következő czímet viselte: *Kisérlet az államiság alapjainak és formáinak átnézetére Európában és Oroszországban.* Ennek a könyvnek egyes részei és a bevezetése már időszaki folyóiratokban megjelentek, más részeket pedig Ivánovics Szergej maga olvasott föl bizalmas emberei előtt, úgy, hogy a mű eszméi már nem voltak teljesen újak a közönség előtt; Ivánovics Szergej mindamellett arra számított, hogy a könyv megjelenésével komoly benyomást fog tenni a társadalomra, s ha nem jelent is fordulópontot a tudományban, mindenesetre nagy föltűnést kell keltenie a tudományos világban.

A könyv gondos kiállításban jelent meg és ment szét a könyvkereskedőknek még a múlt esztendőben.

Ivánovics Szergej senkitől se kérdezősködött a könyv után, barátainak, a kik a könyv kelendősége iránt érdeklődtek, kelletlen és mesterkélten egykedvü feleleteket adott, még a könyvkereskedőknél se tudakozódott, vajon hogy' megy a könyve, de azért éber és feszült figyelemmel kisérte azt az első benyomást, a melyet a könyv a társaságban és az irodalomban kelt.

De elmúlt egy hét, kettő, három s a társaságban még semmi benyomás se volt észlelhető; az ő szakember- és tudós-barátai, nyilván puszta udvariasságból, szóba hozták ugyan olykor, többi ismerősei azonban, a kik tudományos könyvek iránt nem igen érdeklődtek, egyáltalában nem is beszéltek vele róla. És a társaságban, mely éppen ebben az időben mással volt elfoglalva, teljes és tökéletes volt a közönyösség. A sajtóban sem jelent meg a könyvről egyetlen szó se egy egész hónap leforgása alatt.

Ivánovics Szergej aprólékosan kiszámította, mennyi időre van szükség egy bírálat megírásához, de egyik hónap múlt a másik után s még mindig teljes volt a hallgatás.

Csak a *Szjevernyij Zsuk*-ban, egy Drabanti nevű énekesről szóló humorisztikus tárczában, a ki elvesztette a hangját, volt beleszőve Koznyijsev könyvéről néhány kicsinylő szó, mely azt bizonyítgatta, hogy a könyv, melyről már rég megalkotta a véleményét mindenki, immár a köznevetség tárgya.

Végre a harmadik hónapban egy komoly lapban is megjelent a könyvről egy bírálat. Ivánovics Szergej ismerte is a czikk szerzőjét. Golubczovnál találkozott volt vele egyszer.

A czikk szerzője egy nagyon fiatal tárczaíró volt, mint író igen merész, de nagyon kevéssé művelt s a személyes érintkezésben rendkívül bátortalan.

Ivánovics Szergej mindamellett, hogy mélységes lenézéssel viseltetett a szerző iránt, teljes tisztelettel látott hozzá a czikk olvasásához, mely rettenetes volt.

A tárczaíró nyílván úgy fogta föl az egész könyvet, a hogy' nem lett volna szabad fölfogni. De olyan ügyes kivonatokat csinált belőle, hogy azok előtt, a kik magát a könyvet nem olvasták, (pedig alkalmasint senki sem olvasta), teljesen világos volt, hogy az egész nem egyéb, mint dagályos és még hozzá rosszúl alkalmazott szavak gyűjteménye, (a mit a gyakori kérdő-

jelekkel jelzett), s hogy a könyv szerzője teljesen tudatlan ember. S mindez olyan elmésen volt föltálalva, hogy ezt az elmésséget maga Ivánovics Szergej is szívesen elfogadta volna, de hiszen éppen ez volt benne a borzasztó.

Annak a teljes lelkiismeretességnek ellenére is, a melylyel Ivánovics Szergej a biráló következtetéseinek a helyességét ellenőrizte, egy pillanatra sem állapodott meg azoknál a hibáknál és fogyatkozásoknál, a melyeket a bírálat kigúnyolt, hanem legott, szinte önkéntelenül a legapróbb részletekre is kiterjeszkedve visszagondolt a czikk szerzőjével való találkozására és beszélgetésére.

„Nem sértettem-e meg valamivel?" - kérdezte magában Ivánovics Szergej.

És eszébe jutván, hogy mint igazította volt helyre találkozásuk alkalmával ennek a fiatalembernek egy, teljes tudatlanságra valló észrevételét, Ivánovics Szergej megtalálta a czikk tartalmának a magyarázatát.

Ez után a czikk után úgy a sajtóban, mint a társaságban halálos csönd következett és Ivánovics Szergej látta, hogy hat év munkájával, s oly nagy szeretettel és fáradsággal megírt műve semmi nyomot se hagyott maga után.

Ivánovics Szergej helyzetét még súlyosabbá tette az, hogy a könyvét befejezvén, nem volt többé otthoni munkája, mely azelőtt idejének a legnagyobb részét lefoglalta.

Ivánovics Szergej okos, művelt, egészséges és tevékeny ember volt, s nem tudta, minek szentelje a munkaerejét. Idejének egy részét lefoglalták a beszélgetések a vendéglőkben, összejöveteleken, gyűléseken, bizottságokban és mindenhol, a hol csak beszélni lehetett; de ő, mint afféle régi városi lakó, nem akart egészen belemerűlni a beszédbe, mint azt tapasztalatlan öcscse tette, mialatt Moszkvában volt; még mindig sok üres ideje és szellemi ereje maradt szabadon.

Szerencséjére, ebben a könyve kudarcza révén ő reá nézve legsúlyosabb időszakban, a szakadárok, az amerikai testvérek, a szamarkandi éhinség, a kiállítások és a spiritismus kérdését a szláv kérdés váltotta föl, mely addig csak lappangva égett a társadalomban és Ivánovics Szergej, a ki már annakelőtte is e kérdés legbuzgóbb mozgatóinak egyike volt, egészen ennek szentelte magát.

Azoknak az embereknek a körében, a kikhez Ivánovics Szergej is tartozott, ebben az időben se nem beszéltek, se nem írtak egyébről, mint a szerb háborúról. Mindaz, a mit a léha tömeg rendesen csinálni szokott, hogy az időt agyonüsse, most a szlávok javára történt. Bálok, hangversenyek, ebédek, beszédek, női öltözékek, sör, korcsmák, - minden a szlávok iránt való rokonszenvről tanúskodott.

Abból, a mit ebből az alkalomból összebeszéltek és írtak, Ivánovics Szergej a részletekben sokkal nem értett egyet. Látta, hogy a szláv kérdés egyikévé lett azoknak a divatos kérdéseknek, a melyek egymást fölváltva állandóan arra szolgálnak, hogy a társaságot foglalkoztassák, azt is látta, hogy azok közt, a kik vele foglalkoztak, sok volt az olyan ember, a kit önző és becsvágyó czélok vezéreltek. Azt is fölismerte, hogy a lapok sok fölöslegeset és túlzottat írtak azzal az egyetlen czélzattal, hogy a figyelmet magukra vonják és a többieket túlkiabálják. Látta, hogy a társaságnak ebben az általános talpraállásában azok nyomúltak leginkább az előtérbe, s azok ordítottak a leghangosabban, a kik más téren kudarczot vallottak meg sérelmet szenvedtek: a hadsereg nélkül való parancsnokok, a tárcza nélküli ministerek, a lapnélküli újságírók, a pártnélküli pártvezérek. Látta, hogy sok könnyelműség és léhaság is volt a dologban; de viszont kétségbevonhatatlan s mindjobban elharapódzó lelkesedést is látott, mely a társadalom minden rétegét egyesítette, s a melylyel lehetetlen volt együtt nem éreznie. A hitsorsosok és a szláv testvérek lemészároltatása részvétet keltett a szenvedők iránt, és haragot

az elnyomók ellen. S a szerbek és a herczegovinaiak hősiessége, a melylyel egy nagy ügyért harczoltak, az egész nemzetben azt a vágyat keltette föl, hogy most már ne csak szóval, hanem cselekedettel is segítsenek testvéreiknek.

Ezenkívül még egy más, Ivánovics Szergejre nézve örvendetes jelenség is volt észlelhető: a közvélemény megnyilatkozása. A társadalom határozott kifejezést adott a kívánságainak. Végre kifejezésre jutott a nép lelke, mint Ivánovics Szergej mondotta. S minél többet foglalkozott evvel a kérdéssel, annál nyilvánvalóbbnak látszott előtte, hogy ez olyan kérdés, melynek óriási mértéket kell öltenie, korszakot kell alkotnia.

Egészen e nagy ügy szolgálatának szentelte hát magát s elfelejtett a könyvére gondolni.

Minden ideje le volt most foglalva, úgy, hogy nem is tudott a hozzá intézett levelekre és megkeresésekre mind válaszolni.

Miután egész tavaszszal s a nyár egy részén át is dolgozott, csak juliusban készült kimenni az öcscséhez falura.

El is ment, hogy vagy két hetet pihenjen, s magában a nép szentek-szentjében, egy falusi zugban gyönyörködjék a nép-lélek amaz emelkedésében, a melyről ő s a fővárosok és városok összes lakói teljesen megvoltak győződve. Katavaszov, a ki szintén már régen készült, hogy Levinnek arra vonatkozólag tett igéretét, hogy őt meglátogatja, beváltsa, együtt utazott el vele.

II.

Alig hogy Ivánovics Szergej és Katavaszov a ma különösen népes Kurszkij-pályaudvarhoz érkeztek, s a kocsiból kiszállva, a holmijukat czipelő inas után, hátranéztek, négy szekérre való önkéntes érkezett a pályaudvarra. Hölgyek bokrétákkal fogadták őket, s az emberek nagy tömegétől kisérve léptek be az állomás épületébe.

Az önkénteseket fogadó hölgyek egyike a teremből kilépve, odafordúlt Ivánovics Szergejhez.

- Ön is eljött kikisérni őket? - kérdezte francziául.

- Nem, én utazom, herczegné. Pihenni megyek az öcsémhez. De ön folyton csak kisérget? - mondotta Ivánovics Szergej alig észrevehető mosolylyal.

- Hjah, nem lehet másként! - felelt a herczegné. - Igaz, hogy tőlünk már nyolczszázan mentek el? Malyvinszkij nem akarta elhinni nekem.

- Többen, mint nyolczszázan. Ha azokat is számítjuk, a kik nem közvetlenül Moszkvából indúltak, úgy már ezernél is többen, - felelt Ivánovics Szergej.

- No lám. Megmondtam én! - kapott rajta a hölgy örömmel. - Hát az igaz, hogy már körülbelűl egy millió gyűlt össze?

- Több, herczegné.

- S milyenek a mai táviratok!? Megint megverték a törököt?

- Igen, olvastam, - felelt Ivánovics Szergej. - Az utolsó táviratról beszéltek, mely megerősítette, hogy a törökök három nap egymás után minden ponton vereséget szenvedtek és megfutamodtak, s hogy holnapra várják a döntő ütközetet.

- Igaz ni, mostanában egy nagyon szép fiatalember is jelentkezett. Nem tudom miért, nehézségeket gördítettek elé. Én ismerem őt, s arra akartam önt kérni, írjon pár sort az érdekében. Ivanovna Lydia grófnő küldte őt.

Miután a herczegnétől, a ki a fiatal emberre vonatkozó összes adatokat ismerte, mindent megtudott, Ivánovics Szergej bement az elsőosztályú váróterembe, megírta a levelet annak, a kitől az egész függött és átadta a herczegnének.

- Azt tudja tán, hogy Vronszkij gróf, a jól ismert... szintén ezzel a vonattal utazik, - mondotta a herczegné ünnepélyes és sokat mondó mosolylyal, mikor Ivánovics Szergej megint ráakadt és átadta neki a levelet.

- Hallottam, hogy megy, de nem tudtam, mikor. Ezzel a vonattal?

- Láttam is őt. Itt tán; egyedűl az anyja kisérte ki. Ez mégis csak a legokosabb, a mit tehetett.

- No persze, természetesen.

Mialatt így beszélgettek, elvonúlt mellettük a tömeg az ebédlő-asztalokhoz. Ők is tovább mentek, s hallották, a mint egy úriember pohárral a kezében, dörgedelmes hangon beszédet intézett az önkéntesekhez. „Szolgáljatok a hitnek, az emberiségnek, a mi testvéreinknek", - mondotta a szónok folyton emeltebb hangon. „Ehhez a nagy vállalkozáshoz adja reátok áldását Moszkva matyuska. Zsivió!" - fejezte be harsogó, de egyúttal kicsinyes hangon.

Mind „zsivió"-t kiáltoztak, s megint egy újabb tömeg özönlött be a terembe, s a herczegnét majd levette a lábáról.

- Óh! Herczegné, hogy' van? - mondotta Arkágyevics Sztepán, örömteljes mosolytól ragyogó arczczal hirtelen megjelenvén a tömeg közepében. - Milyen remekűl, milyen melegen beszélt, úgy-e? Bravo! És Ivánovics Szergej! Lám, ön is szólhatna, csak úgy, néhány bátorító szót; ön olyan jól ért hozzá, - tette hozzá gyöngéd, tiszteletteljes és óvatos mosolylyal, s könnyedén a karjánál fogva, előre tuszkolta Ivánovics Szergejt.

- Nem lehet, magam is tüstént utazom.

- Hová?

- Falura, az öcsémhez, - felelt Ivánovics Szergej.

- Akkor az én feleségemmel is találkozik. Írtam ugyan neki, de ön előbb beszél vele, mondja meg, kérem, neki, hogy találkozott velem, s hogy all right. Ő majd megérti a többit. Egyébiránt, legyen olyan jó és mondja meg azt is, hogy kineveztek a déli vasútak... Ő már tudni fogja! Tudja, les petites misères de la vie humaine, - fordult oda, mintegy mentegetőzve, a herczegnéhez. - Mjahkája, nem Liza, hanem Bilis, vagy ezer puskát és tizenkét ápolónőt küld a harcztérre. Mondtam már?

- Igen, hallottam, - felelt Koznysev kelletlenűl.

- Kár, hogy elutazik, - szólott Arkágyevics Sztepán. - Holnap ebédet adunk két távozónak a tiszteletére - az egyik Dimer-Bartnyanszkij Pétervárról, a másik a mi Vjeszlovszkij Grisánk. Mindketten mennek. Vjeszlovszkij nemrég megnősült. Ez aztán legény a talpán! Nemde, herczegné? - fordult oda a hölgyhöz.

A herczegné a nélkül, hogy felelt volna, ránézett Koznysevre. De az, hogy Ivánovics Szergej és a herczegné jóformán szabadulni akartak tőle, legkevésbbé se hozta zavarba Arkágyevics Sztepánt. Mosolyogva nézett hol a herczegné kalapjának a tollára, hol félre, mintha tünődnék. Megpillantván egy perselyes hölgyet, odahívta magához, s egy ötrúbles bankót tett a perselyébe.

- Nem nézhetem nyugodtan ezeket a perselyeket, a míg csak pénz van nálam, - mondotta. - Hát a mai táviratok? Mégis csak derék legények azok a herczegovinaiak!

- Lehetséges! - kiáltott föl, mikor a herczegné közölte vele, hogy Vronszkij is evvel a vonattal utazik. Arkágyevics Sztepán arcza egy pillanatra elkomorodott, de a következő pillanatban, mikor lábain könnyedén imbolyogva s a szakállát simogatva abba a terembe lépett, a melyben Vronszkij volt, már teljesen megfeledkezett arról a kétségbeesett zokogásról, a melylyel a húga holtteste fölött állott, s nem látott Vronszkijban mást, mint a hőst és a régi jóbarátot.

- Minden fogyatkozásai mellett is, lehetetlen nem adni neki igazat, - mondotta a herczegné Ivánovics Szergejnek, a mint Oblonszkij eltávozott mellőlük. - Ime egy tősgyökeres orosz, szláv jellem! Csak attól tartok, hogy Vronszkijnak kellemetlen lesz vele találkozni. Akármit mondjanak is, engem meghat ennek az embernek a sorsa. Beszélgessen vele útközben, - mondotta a herczegné.

- Azt megtehetem, ha alkalom kínálkozik rá.

- Én sohase szerettem őt. De ez sokat jóvá tesz. Nemcsak hogy maga elmegy, de egy egész századot visz a maga költségén.

- Igen, hallottam.

Csöngetés hallatszott. Mindenki az ajtók felé nyomult.

- Itt van ő! - szólott a herczegné, Vronszkijra mutatva, a ki hosszú kabátban és széles karimájú kalapban ment karonfogva az anyjával. Oblonszkij ott volt mellette s élénken beszélt neki valamit.

Vronszkij összeránczolt homlokkal bámult maga elé, mintha nem is hallotta volna azt, a mit Arkágyevics Sztepán mondott.

Alkalmasint Oblonszkij ösztönzésére arrafelé nézett, a hol a herczegné és Ivánovics Szergej állottak, és némán megemelte a kalapját. Megöregedett és szenvedő arcza szinte megkövesedettnek látszott.

A perronra érve, Vronszkij eleresztette az anyja karját s eltűnt a kocsi egyik szakaszában.

A perronon a „Bozse czarja hranyi”, majd „hurrah!” és „zsivió!” fölkiáltások hallatszottak. Az önkéntesek egyike, egy beesett mellű, nagyon fiatal ember, különösen feltűnően köszöntgetett, és nemezkalapján kívül egy bokrétát is csóvált a feje fölött a levegőben. Mögüle két tiszt és egy nagyszakállú, zsíros sapkájú, éltesebb ember dugta ki a fejét és szintén integetett.

III.

Ivánovics Szergej a herczegnétől elbúcsúzván, az időközben odajött Katavaszovval együtt belépett a zsúfolásig telt kocsiba, mire a vonat megindult.

A czariczyni állomáson a vonatot fiatal emberek zengő khórusa fogadta, a kik a „Szlavjszá”-t énekelték. Az önkéntesek megint kihajoltak és integettek, de Ivánovics Szergej ügyet se vetett rájuk; annyi dolga volt önkéntesekkel, hogy már kiismerte az átlagos tpyusukat s nem érdeklődött iránt uk többé. Katavaszov ellenben, a kinek tudományos elfoglaltsága mellett nem igen volt alkalma az önkénteseket megfigyelni, nagy érdeklődéssel nézte őket és Ivánovics Szergejtől kérdezősködött felőlük.

Ivánovics Szergej azt ajánlotta neki, hogy menjen át a második osztályba és beszéljen velük maga. A következő állomáson Katavaszov meg is fogadta ezt a tanácsot.

A legelső megállóhelyen átment a második osztályba és megösmerkedett az önkéntesekkel. Ott ültek a kocsi egyik szögletében s hangosan beszélgettek, nyilván tudván, hogy az utasok és a belépő Katavaszov figyelme reájuk van irányozva. Valamennyiüknél hangosabban beszélt az a beesett mellű fiatal ember. Szemlátomást be volt csípve, s valami, az ő intézetükben történt históriát mesélt a többieknek. Szemben vele egy már nem fiatal tiszt ült, testőr-egyenruhában s osztrák-magyar katonasapkával a fején. Mosolyogva hallgatta az elbeszélőt s olykor félbeszakította. A harmadik egy ládán ült ott mellettük tüzér-egyenruhában.

Az ifjúval beszédbe ereszkedvén, Katavaszov megtudta, hogy az valami gazdag moszkvai kereskedő, a ki huszonkét éves koráig már egy nagy vagyonnak hágott a nyakára. Katavaszovnak nem igen tetszett, mert nagyon el volt kényeztetve s roppant gyönge lábon állott az egészsége; különösen most, hogy ivott, nyilván meg volt győződve róla, hogy valami hőstettet fog véghezvinni, és adta a bankot, még pedig a lehető legkellemetlenebb módon.

Egy másik, a szolgálatból kilépett tiszt, szintén kellemetlen benyomást tett Katavaszovra. Olyan embernek látszott, a ki már megpróbált mindent. Volt már a vasútnál, volt intéző, neki magának is volt gyára, minden szükség nélkül tücsköt-bogarat összehadart, és nem a maguk helyén alkalmazott tudományos szavakat.

A harmadik, a tüzér, ellenkezőleg nagyon megtetszett Katavaszovnak. Szerény, csöndes ember volt, a ki nyilván meghajolt a volt gárdista hivatottsága és a kereskedő hősies önfeláldozása előtt, de magáról nem beszélt semmit. Mikor Katavaszov megkérdezte tőle, mi indította arra, hogy elmenjen Szerbiába, szerényen így felelt:

- Mi? Hiszen valamennyien elmennek. A szerbeknek akarok segíteni. Sajnálom őket.

- Bizony, különösen önök, tüzérek, kevesen vannak ott, - szólott Katavaszov.

- Én csak rövid ideig szolgáltam a tüzéreknél; lehet, hogy a gyalogsághoz vagy a lovassághoz osztanak be.

- Már hogy' osztanák be a gyalogsághoz, mikor első sorban tüzérekre van szükségük? - mondotta Katavaszov, a tüzér kora után ítélvén, azt hivén, hogy már tekintélyesebb rangja lehet.

- Én nem soká szolgáltam a tüzérségnél, és mint tiszthelyettes távoztam onnan, - mondotta, s elkezdte magyarázni, hogy mért nem állta ki a vizsgát.

Mindez együttvéve kellemetlen benyomást tett Katavaszovra, s mikor az önkéntesek a legközelebbi állomáson kimentek inni, Katavaszov szerette volna valakivel közölni ezeket a kellemetlen benyomásait. Egy katona-köpenyeges idősebb úr egész idő alatt figyelemmel hallgatta Katavaszovnak az önkéntesekkel folytatott beszélgetését. Egyedül maradván vele, Katavaszov odafordult hozzá.

- Milyen különösek is a viszonyai ezeknek az embereknek, a kik itt útban vannak lefelé, - szólott Katavaszov bizonytalanúl, iparkodván a mellett, hogy a maga véleményét érezteti, az öreg véleményét is kipuhatolni.

Az öreg katona volt, a ki két hadjáratban is résztvett. Tudta, hogy milyen a katonaember, s ezeknek az uraknak úgy a megjelenése, mint a beszédje, valamint ama buzgósága után ítélve, a melylyel útközben a palaczkokat ürítgették, rossz katonáknak tartotta őket. Egy kerületi városnak volt a lakója, és el akarta mondani, hogy' ment el az ő városukból egy bizonytalan időre szabadságolt, iszákos és enyveskezű katona, a kit már senki se szegődtetett munkára. De tapasztalásból tudván, hogy a társadalom mostani hangulata mellett veszedelmes dolog olyan véleményt nyilvánítani, mely nem felel meg a közvéleménynek, különösen pedig, pálczát törni az önkéntesek fölött, ő is előbb puhatolózott Katavaszovnál.

- Hjah, ott szükség van emberekre, - mondotta, a szemeivel mosolyogva. És elkezdtek a harcztér utolsó hireiről beszélgetni, s mind a ketten eltitkolták egymás előtt azon való csodálkozásukat, hogy vajon kivel fogják holnap a döntő csatát megvívni, mikor a törököket, az utolsó hírek szerint, minden ponton szétverték. S így, a nélkül, hogy véleményüket kimondták volna, szétváltak.

Katavaszov visszamenvén a szakaszába, önkéntelenül füllentvén, elmondta Ivánovics Szergejnek az önkéntesekre vonatkozó megfigyeléseit, a melyekből az tűnt ki, hogy egytől-egyig pompás fiúk.

Egy nagyobb város állomásán megint énekszó és üdvrivalgás fogadta az önkénteseket, megint megjelentek a perselyes hölgyek és urak s a városi hölgyek bokrétákkal kedveskedtek az önkénteseknek, s bementek utánuk az étterembe is; de azért az egész hűhó már sokkal kisebb és lanyhább volt, mint Moszkvában.

IV.

A kormányzósági városban való tartózkodás ideje alatt Ivánovics Szergej nem ment be az étterembe, hanem föl és alá járt a perronon.

Mikor először elment Vronszkij szakasza mellett, látta, hogy az ablak be volt függönyözve. De mikor másodszor is arra ment, megpillantotta az ablakban az öreg grófnét, a ki odahívta őt magához.

- Én is megyek, elkísérem a fiamat Kurszkig, - mondotta.

- Igen, hallottam, - mondotta Ivánovics Szergej, s megállván az ablaka alatt, fölpillantott rá. - Milyen szép vonás ez benne! - tette hozzá, miután észrevette, hogy Vronszkij nincs benn a szakaszban.

- Az után a nagy szerencsétlenség után mit is tehetett volna egyebet?

- Milyen borzalmas egy eset! - szólott Ivánovics Szergej.

- Óh, miken mentem én keresztül! De jöjjön fel, kérem... Miken mentem én keresztül! - ismételte, mikor Ivánovics Szergej bement és leült mellé a pamlagra. - Ezt lehetetlen elképzelni! Hat hétig nem beszélt senkivel, s csak akkor evett, a mikor én szinte könyörögtem neki. Egyetlen pillanatra se lehetett magára hagyni. Elszedtünk tőle mindent, a mivel megölhette volna magát; az első emeleten laktunk ugyan, de hát mindenre el kellett készülve lennünk. Hiszen tudja, hogy ugyancsak ő miatta egyszer már meglőtte volt magát, - szólott a grófné, s összehúzódtak a szemöldökei erre a visszaemlékezésre. - Bizony, úgy végezte, a hogy' az ilyen asszonynak kellett végeznie. Még a halálban is az aljast, a förtelmeset választotta.

- Mi nem vagyunk hivatva ítéletet mondani, grófné, - jegyezte meg Ivánovics Szergej, - de értem, hogy milyen súlyos volt ez önre nézve.

- Óh, ne is beszéljen róla! Ott laktam a birtokomon s Alexej éppen ott volt nálam. Egyszerre levelet hoztak. Ő megírta a választ és elküldötte. Arról fogalmunk se volt, hogy az állomáson ő maga is ott van. Este, alig hogy a szobámba vonúltam, a komornám, Mary, mondja, hogy az állomáson egy hölgy a vonat elé vetette magát. Engem mintha fejbeütöttek volna. Tüstént tudtam, hogy ő volt. Az első, a mit mondtam, ez volt: ne szóljanak neki semmit! De akkorra már megmondották. A kocsisa ott volt és mindent látott. Mikor a szobájába rohantam, már magánkívül volt, iszonyú volt látni. Egy szót se szólt, csak elrohant. Hogy ott mi történt, azt

nem tudom, de őt szinte félholtan hozták haza. Alig ösmertem rá. Prostration complète, mondotta az orvos. Később szinte tombolni kezdett. Óh, mit mondjak még! - szólott a grófné, s legyintett a kezével. - Borzalmas idők voltak azok! Nem, akármit mondanak is, gonosz egy asszony volt. S micsoda kétségbeesett szenvedélyek voltak azok! Ez mind valami rendkívülire utalt. És ime, be is következett. Tönkretette magát és két derék, jó embert - az urát és az én szerencsétlen fiamat.

- S az ura mit csinál? - kérdezte Ivánovics Szergej.

- Magához vette a kis leányát. Alyosa eleinte mindenbe beleegyezett. De most rettenetesen bántja, hogy egy idegen embernek adta oda a leányát. De a szavát már nem vehette vissza. Karenin eljött a temetésre. De mi rajta voltunk, hogy ne találkozzék Alyosával. Neki, a férjnek, mégis csak könnyebb volt a helyzete. Ő föl volt oldva. De szegény fiam teljesen átengedte volt magát neki. Föláldozott érette mindent, a pályáját, engem, s az az asszony még akkor se sajnálta meg, hanem szándékosan, teljesen tönkretette őt. Nem, akármit mondjanak is, még a halála is - egy vallástalan, hitvány asszony halála volt. Isten bűnűl ne vegye, de én nem tudom nem gyűlölni az emlékét, a mikor látom a fiam pusztúlását.

- És most hogy' van?

- Megsegített az Isten, - ezzel a szerb háborúval. Én már öreg vagyok, nem értek az ilyesmihez, de azt az Isten küldte neki. Persze nekem, mint anyának, ez is borzasztó; és a mi a fő, azt mondják, ce n'est pas très bìen vu à Pétersbourg. De mitévők legyünk! Ez az egyetlen, a mi még talpra állíthatja. Jasvin, a barátja, mindenét elvesztette, s készűlt Szerbiába. Ő jött el hozzá és rábeszélte. Most ez mégis kissé foglalkoztatja. Kérem, beszélgessen vele, szeretném, ha kissé elszórakoznék. Olyan szomorú. Szerencsétlenségére még a fogai is megfájdultak. De önnek nagyon meg fog örülni. Nagyon kérem, beszéljen kissé vele: errefelé van valahol.

Ivánovics Szergej azt mondta, hogy nagyon örül, s átment a vonat másik részére.

V.

Vronszkij az ő hosszú felöltőjében és hátracsapott kalapjában, zsebredugott kézzel, mint a vadállat járt föl és alá a perronon a zsákok ferde, esteli árnyékában, s minden húsz lépés után hirtelen megfordúlt. Ivánovics Szergejnek, mikor felé tartott, úgy tetszett, hogy Vronszkij látja őt, csak úgy tesz, mintha nem látná. De Ivánovics Szergej evvel nem törődött. Vronszkijval szemben minden személyes vonatkozáson fölülállott.

Ivánovics Szergej szemében Vronszkij ebben a pillanatban egy nagy ügynek fontos szereplője volt és Koznysev kötelességének tartotta, hogy őt buzdítsa és elösmerését előtte kifejezze. Odament hát hozzá.

Vronszkij megállt, fölpillantott, megismerte őt s pár lépést elébe menve, melegen, nagyon melegen kezet szorított vele.

- Lehet, hogy tán nem is óhajtott velem találkozni, - mondotta Ivánovics Szergej, - de nem lehetnék tán valamiben a szolgálatára?

- Nincs senki, a kivel oly kevéssé volna kellemetlen a találkozás, mint önnel, - mondotta Vronszkij. - Bocsásson meg. Kellemes dolog már igazán nincs többé az én életemben.

- Teljesen értem, s csak a szolgálataimat akartam önnek fölajánlani, - mondotta Ivánovics Szergej és belenézett Vronszkij észrevehetően szenvedő arczába. - Nincs-e tán szüksége ajánlólevélre Riszticshez, Milánhoz?

- Óh nincs! - szólott Vronszkij, mintha csak nehezen értette volna meg, hogy miről van szó. - Ha önnek mindegy, úgy járjunk tán egy cseppet. A vonaton olyan fülledt a levegő. - Ajánlólevél? Nem, nagyon köszönöm, ahhoz, hogy az ember meghaljon, nem kell ajánlás. Legföljebb tán a törökhöz... - mondotta s mosolyra húzta az egyik ajkát. A szemében továbbra is bosszúsan szenvedő kifejezés ült.

- Jó, de tán mégis könnyebb lesz előkészített emberekkel érintkezésbe lépnie, a mire végre is elkerülhetetlenűl szüksége van. Egyébiránt, a hogy' akarja. Nagyon megörültem, mikor az elhatározásáról értesültem. Amúgy is annyian támadják az önkénteseket, hogy olyan ember, mint ön, csak fölemeli őket a közvélemény szemében.

- Én mint ember, csak annyiban vagyok valamit érő, - szólott Vronszkij, - hogy az életnek már semmi becse sincs előttem. Hogy pedig van bennem annyi testi erő, hogy egy négyszöget keresztül törjek és vagy szétverjem, vagy elessem - azt tudom. Örülök, hogy van miért odaadnom az életemet, a mely nemcsak, hogy nem kell többé, de a melylyel torkig vagyok. Így legalább valaminek mégis csak használok vele. - Türelmetlen mozdulatot tett az állkapcsával, a szüntelenül sajgó fogfájás miatt, mely még abban is akadályozta, hogy olyan hangsúlyozással beszéljen, a minővel akart.

- Ön teljesen újjá fog születni, előre megjósolom, - jegyezte meg Ivánovics Szergej megilletődve. - Az elnyomott testvéreknek az iga alól való fölszabadítása olyan czél, mely érdemes a halálra és az életre. Adjon az Isten külső sikert és belső békességet, - tette hozzá s kezet nyújtott neki.

Vronszkij melegen megszorította Ivánovics Szergejnek feléje nyújtott kezét.

- Igen, mint fegyver, tán érek még valamit. De mint ember, rom vagyok, - mondotta szaggatottan.

És fogainak sajgó fájdalma, mely egészen megtöltötte a száját nyállal, akadályozta őt a beszédben. Elhallgatott, s rábámúlt az anyagszerkocsi lassan tovagördülő kerekeire.

És egyszerre egy egészen más, nem fájdalom, hanem általános és gyötrő benső izgalom, elfeledtette vele egy pillanatra a fogfájást. Az anyagszerkocsi és a sínek látása, egy ösmerős emberrel való beszélgetés hatása alatt, a kivel az óta a szerencsétlenség óta nem találkozott, egyszerre eszébejuttatta őt, illetve azt, a mi még megvolt belőle, a mikor ő, mint az őrült rohant be a vasúti állomás raktárába: a raktár asztalán, idegenek előtt szemérmetlenül kiterített véres testét, még telve az alig elröppent élettel, épen maradt, hátraszegett fejét, nehéz hajfonataival, s halántékán és bájos arczán hullámos fürteivel, félig nyitott, piros szájával, ajkain azzal a megdermedt, furcsa és szánalmat gerjesztő, szemeiben pedig, melyek nem maradtak lezárva, avval a rémes kifejezéssel, mely mintha szavakkal mondta volna ki azt a rettenetes szót, - hogy majd megbánja, - a melyet az összekoczczanásuk alkalmával mondott neki.

S megpróbált visszaemlékezni rá úgy, a milyen akkor volt, a mikor - ugyancsak a pályaudvaron, - először találkozott vele, titokzatos, bájos, szerető, boldogságot kereső és osztó, nem pedig kegyetlenűl bosszúálló, a milyennek az utolsó pillanatból emlékezett rá. Iparkodott a vele eltöltött legboldogabb perczekre visszagondolni; de ezek a perczek meg voltak mérgezve mindörökre. Csak úgy emlékezett rá, mint diadalmasra, a ki beváltotta fenyegetését, a mely senkinek sem használt és semmiféle megbánással nem volt többé jóvátehető. Nem érezte többé a fogfájását és zokogás torzította el az arczát.

Miután vagy kétszer szótlanúl végigment a zsákok mentén s kissé összeszedte magát, nyugodtan odafordúlt Ivánovics Szergejhez.

- A tegnapi óta nem kaptak táviratokat? Harmadszor is megverték őket, de holnapra várják a döntő ütközetet.

Miután még Milán proklamációjáról és azokról az óriási következményekről beszélgettek, a melyek ennek nyomában járhatnak, a második csöngetés után elváltak, s mindenikük bement a maga kocsijába.

VI.

Nem tudván, mikor mehet el Moszkvából, Ivánovics Szergej nem táviratozott az öcscsének, hogy küldjön ki érte. Levin nem is volt otthon, mikor Katavaszov és Ivánovics Szergej az állomáson fogadott kis tarantaszon, porosan, mint az arabok, déli tizenkét órakor megérkeztek a pokrovszkojei ház lépcsője elé. Kiti, a ki az apjával és a nénjével az erkélyen ült, megösmerte a sógorát és leszaladt, hogy fogadja.

- Hogy' nem szégyenli magát, hogy egy szóval se tudatta a jövetelét, - mondotta Kiti s kezet nyújtván Ivánovics Szergejnek, csókra nyújtotta a homlokát.

- Így is megjöttünk szerencsésen s nem okoztunk maguknak alkalmatlanságot, - felelt Ivánovics Szergej. - Olyan poros vagyok, hogy szinte félek megmozdulni. Annyira el voltam foglalva, hogy nem tudtam, mikor szabadulhatok. Maguknál minden a régiben van, - szólott mosolyogva, - élvezik a nyugalmas boldogságot, távol az élet árjától, ebben a csöndes kis révben. Ime, a mi barátunk, Vasziljevics Fedor is rászánta magát végre.

- De én nem vagyok ám néger, megmosakodom, s legott emberi formát öltök megint, - mondotta Katavaszov szokott kedélyességével, kezet nyújtva és fekete arcából szokatlan fénynyel kicsillanó fogait mutogatva.

- Kosztya nagyon fog örülni. Csak a majorba ment. Már itt is kellene lennie.

- Mindig csak a gazdaságával bibelődik. Ez az igazi rév, - szólott Katavaszov, - nálunk a városban a szerb háborún kivül semmi egyéb sincsen. Vajon az én barátom hogy' gondolkozik a háborúról? Alkalmasint nem úgy, mint mások?

- De hogy, csak úgy, mint a többiek, - felelt Kiti s kissé zavart pillantást vetett Ivánovics Szergejre. - Majd elküldök érte. Papa is itt van velünk. Nemrég jött meg külföldről.

És miután intézkedett, hogy elmenjenek Levinért, hogy a poros vendégeknek, az egyiknek a dolgozószobában, a másiknak Dolli volt szobájában, mosdóvizet adjanak és reggeliről gondoskodjanak, Kiti fölhasználván a szapora mozdulatok jogát, a melytől várandóságának az ideje alatt meg volt fosztva, kiszaladt az erkélyre.

- Ivánovics Szergej és Katavaszov tanár vannak itt, - mondotta Kiti.

- Óh, ebben a forróságban! - szólott a herczeg.

- Nem papa, nagyon kedves ember és Kosztya nagyon szereti őt, - jegyezte meg Kiti mosolyogva, gúnyos kifejezést vevén észre az apja arczán.

- No, nem tesz semmit.

- Eredj oda hozzájuk, szívecském, - fordúlt oda Kiti nővéréhez, - és mulattasd őket. Sztivával is találkoztak az állomáson, egészséges. Én meg futok Mityához. A tej óta éhezik szegényke. Most ébredt föl s alkalmasint sír. - S tejbőséget érezvén, szaporán bement a gyerekszobába.

- Régen ébren van már, dada? - szólott Kiti gyorsan, s leülvén egy székre, hozzákészült a szoptatáshoz. - Adja csak ide szaporán. Jaj, dada, de unalmas maga, azt a főkötőt azután is megigazíthatja.

A gyermek mohón ordítozva kapálózott.

- De nem megy az úgy, matyuska, - mondotta Mihajlovna Agafja, a ki csaknem állandóan ott volt a gyermekszobában. - Rendbe kell hoznunk előbb. Au, au! - utánozta a kisbabát, fölé-hajolva, s rá se hederített az anyjára.

A dada odavitte a gyermeket az anyjához. Mihajlovna Agafja gyöngédségtől áradozó arczczal ment utána.

- Ösmer, ösmer. Matyuska Alexandrovna Katerina, istenbizony megösmert! - sápítozott Mihajlovna Agafja.

De Kiti nem hallgatott rá. A gyermek türelmetlenségével együtt az ő türelmetlensége is nőttön-nőtt.

Éppen a türelmetlensége miján sokáig nem sikerült a dolog. A gyermek nem jó helyen kereskedett s ez fölbosszantotta.

Végre egy kétségbeesett és fuldokló sikoltás, egy öblös csámcsogás után sikerült a dolog, s anya és gyermeke egyidejüleg megnyugodtak és elcsendesedtek.

- Szegényke, ő is csupa víz, - szólott Kiti halkan, miután a gyermeket megtapogatta. - Honnan gondolja, hogy megösmeri az embert? - tette hozzá rásandítva a gyermeknek a fölcsúszott főkötő alól, mint neki tetszett, pajkosan pislogó szemeire, egyenletesen duzzadó arczocskáira és piros tenyeres karjaira, melyekkel köralakú mozdúlatokat csinált.

- Az lehetetlen! Ha csakugyan úgy volna, úgy engem csak megösmerne, - mondotta Kiti, Mihajlovna Agafja erősködésére, s elmosolyodott.

Kiti azon mosolygott, hogy bár azt mondta, hogy lehetetlen, hogy valakit megösmerjen, a szíve mélyén meg volt róla győződve, hogy nemcsak hogy Mihajlovna Agafját megösmerte, de ösmert és tudott mindent, még sok olyat is, a mit senki se tud, s a mit ő maga, az anyja is, csak ő általa tudott és ösmert meg. Mihajlovna Agafja, a dada, a nagybácsi, az apja szemeiben Mitya csak egyszerű élőlény volt, a ki csak testi ápolásra tartott igényt; de az anyja szemeiben már régóta erkölcsi lény is volt, a kinek lelki viszonyai terén már egész története volt.

- Ni, most fölébred, majd meglássa maga is. A mint így csinálok ni, szinte fölragyog az arcza, a szentemnek. Úgy ragyog, akár a derűlt napocska, - mondotta Mihajlovna Agafja.

- No jó, jó, majd meglássuk, - suttogta Kiti. - Most csak menjen, elalszik megint.

VII.

Mihajlovna Agafja lábujjhegyen kiment; a dada leeresztette a store-okat, kihajtotta a legyeket az ágyacska csalánszövetből készült függönye alól, meg egy lódarazsat, mely ott döngött az ablak üvegjein, s az anyát és gyermekét egy fonnyadt nyírfaággal legyezgetve, leült.

- Rettenetes forróság! Csak adna már az Isten egy kis esőt, - suttogta.

- Bizony, bizony, sss-sss-sss-sss... - felelt Kiti könnyedén imbolyogva, s gyöngéden szorongatta a gyermek kinyújtott karját, mely csuklóban mintha egy czérnaszállal lett volna átkötve, s a melylyel Mitya a szemeit hol lezárva, hol kinyitva, még mindig hadonászott. Ez a kis kar zavarba hozta Kitit, szerette volna megcsókolni, de félt, hogy fölébreszti vele a gyermeket. Végre megszűnt mozogni a karocska s a kis szemecskék lecsukódtak. Csak olykor emelte föl a gyermek hosszú, ívezett pilláit s nézett rá a félhomályban feketéknek és nedveseknek látszó szemeivel az anyjára. A dada abban hagyta a legyezgetést és elszunnyadt. Felülről lehallatszott az öreg herczeg hangjának a harsogása és Katavaszov hahotázása.

„Nyilván nélkülem is belemelegedtek”, - gondolta Kiti, - „de azért mégis bosszantó, hogy Kosztya nincs itt. Alkalmasint megint benézett a méhesbe. Bár rosszúl esik, hogy olyan sokat jár oda, mégis örülök. Ez legalább elszórakoztatja. Most sokkal jobbkedvű, mint volt a tavasszal. Akkoriban olyan komor volt és úgy gyötörte magát, hogy szinte megréműltem miatta. És milyen furcsa is tud lenni!” - suttogta mosolyogva.

Tudta, hogy mi bántja az urát: a hitetlensége. Kiti szemeiben, bár ha megkérdezték volna, vajon gondolja-e, hogy Levin a hitetlensége révén a másvilágon elkárhozik, kénytelen lett volna azt mondani, hogy igen, - ez az ő hitetlensége még se volt valami nagy szerencsétlenség; és bár úgy volt meggyőződve, hogy a hitetlen embernek nem lehet lelki üdvössége, s bár az urának a lelkét a világon mindenek fölött szerette, mégis mosolyogva gondolt az ő hitetlenségére, s azt mondta magában, milyen furcsa is az ő ura.

„Mért olvasgat egész esztendőn át holmi philosophiát? - gondolta magában. - Ha ez mind meg van írva ezekben a könyvekben, akkor meg is értheti őket. De ha téves dolgok vannak bennük, akkor minek olvassa? Ő maga is mondja, hogy szeretne hinni. De hát akkor miért nem hisz? Alkalmasint azért, mert nagyon sokat gondolkozik? Sokat pedig azért gondolkodik, mert magányban él. Mindig és mindig csak egyedül van. Mi velünk nem lehet neki mindenről beszélni. Azt hiszem, a vendégek nagyon jól fognak neki esni. Különösen Katavaszov. Szeret vele vitatkozni”, - gondolta magában, s gondolatban legott áttért arra, vajon hogy’ volna jobb Katavaszovot elhelyezni, külön, vagy pedig Ivánovics Szergejjel együtt. S itt egyszerre egy gondolat villant meg a fejében, melynek nyomán szinte összerezzent az izgatottságtól, s mely még Mityát is megijesztette, a ki merően bámúlt rá. „A mosóné, úgy tetszik, még nem hozta el a fehérneműt, pedig a vendégek számára rendelt ágyneműj teljesen kifogyott. Ha nem nézek utána, Mihajlovna Agafja képes arra, hogy használt ágyneműt ad Ivánovics Szergejnek”, - s ennek a puszta gondolatára is az arczába szökött Kitinek a vér.

„Megyek is majd intézkedni”, - döntötte el magában, és visszatérvén előbbeni gondolataihoz, eszébe jutott, hogy még valami nagyon fontos lelki kérdéssel nem jött tisztába, s elkezdett tűnődni rajta, hogy mi az. „Igen, igen, Kosztya hitetlen ember”, - jutott az eszébe s elmosolyodott.

„Nos hát, hadd legyen hitetlen! Inkább maradjon teljes világéletében ilyen, mintsem hogy olyanná legyen, mint madame Stahl, vagy a milyenné én akartam lenni akkoriban, ott külföldön. Nem, alakoskodni nem fog, annyi szent igaz.”

És a közelmúltból jóságának egy jellemző vonása bukkant föl élénken előtte. Két héttel azelőtt Arkágyevics Sztepántól egy bűnbánó levél érkezett Dollihoz. Kérte őt, hogy mentse meg a becsületét, s adja el a birtokát, hogy az adósságait kifizethesse. Dolli kétségbe volt esve, gyűlölte, megvetette, de egyúttal sajnálta az urát, s elhatározta, hogy megtagadja kérését és elválik tőle, de a dolog vége mégis csak az lett, hogy rászánta magát arra, hogy a birtoka egy részét eladja. Ezek után Kiti a megilletődés önkéntelen mosolyával gondolt vissza az ura zavarára, az őt érdeklődő ügyben való ismételt nekigyürkőzésére és arra, hogy végre is talált egy módot arra, hogy Dollin, a nélkül, hogy megsértené, segítsen, - azt ajánlotta Kitinek, hogy adja át neki a birtokból őt megillető részt, a mire azelőtt Kiti maga se gondolt.

„Ugyan már hogy’ volna ő hitetlen? Az ő szívével, avval a remegéssel, nehogy valakit, akár egy csecsemőt is, megbántson. Másokért mindent, magáért semmit. Ivánovics Szergej azt hiszi, Kosztyának kötelessége, hogy az ő intézője legyen. A nővére szintén. Most Dolli is a gyermekeivel együtt az ő gyámsága alatt van. Mindazok a parasztok is, a kik naponta eljárnak hozzá, azt hiszik, hogy neki kutya-kötelessége a szolgálatukra lenni.”

„Bizony, csak olyan légy, mint az apád, csak olyan”, - mondotta, s átadta Mityát a dadának, s ajkaival megérintette az arczát.

VIII.

Attól a percztől kezdve, hogy Levin szeretett bátyját haldokolni látván, először nézte az élet és a halál nagy kérdéseit azokon az, a mint ő mondta, új meggyőződéseken keresztül, a melyek huszadik és harminczkettedik életéve közt, gyermek- és ifjúkori meggyőződéseit szinte észrevétlenül fölváltották, - valósággal megréműlt, nem annyira a haláltól, mint inkább az élettől, a melyet illetőleg halvány sejtelme se volt arról, honnan származik, mirevaló és micsoda voltaképpen.

A szervezet és annak pusztulása, az anyag elpusztulása, az energia megmaradása, a fejlődés, ezek voltak azok a szavak, melyek benne az egykori hit helyébe léptek. Ezek a szavak s a vele kapcsolatos fogalmak elméleti czélokra nagyon jók voltak; de az életben mit sem értek, és Levin egyszerre olyan embernek a helyzetében érezte magát, a ki meleg bundáját csalánszövet-ruhával cserélte föl, s a ki a hidegben most először győződik meg minden kétséget kizárólag, nem okoskodásokkal, hanem egész lényével, arról, hogy akárcsak mezítelen volna, s hogy elkerűlhetetlenűl és kínok között kell elpusztulnia.

Levin attól a pillanattól kezdve, ámbár nem adott magának róla számot és tovább is csak úgy élt, mint addig, nem szűnt meg ezt a tudatlansága miatt való aggodalmat érezni.

Ezenkívül úgy homályosan azt is érezte, hogy az, a mit a meggyőződéseinek nevezett, nemcsak, hogy teljes tudatlanság, hanem a gondolkodásnak olyan módszere, a mely mellett lehetetlen volt megtanulnia azt, a mire szüksége volt.

Eleinte a házassága, és azok az új örömek és kötelességek, a melyek előtte föltárultak, teljesen elnyomták benne ezeket a gondolatokat; de az utóbbi időben, a felesége lebetegedése után, mikor teljesen tétlenűl élt Moszkvában, mind gyakrabban és mind követelőbben fölmerűlt benne ez a megoldást követelő kérdés.

A kérdés így állott előtte: „Ha nem ösmerem el azokat a feleleteket, a melyeket az életem kérdéseire a kereszténység ad, vajon milyen feleleteket ösmerek el hát akkor?” És meggyőződéseinek egész fegyvertárában nemcsak hogy semmiféle feleletet nem tudott találni, de még olyasmit sem, a mi felelethez csak némiképpen is hasonló lett volna.

Egy olyan ember helyzetében leledzett, a ki játékos-boltban vagy fegyver-üzletben keres élelmiszereket.

Önkéntelenűl és szinte akaratlanúl most minden könyvben, minden társalgásban, minden emberben a kérdéseknek e vonatkozásait és megoldását kereste.

Ekközben leginkább az ejtette bámulatba s az hozta zavarba őt, hogy az ő köréhez tartozó s az ő korabeli emberek legnagyobb része, mely egykori meggyőződéseit, éppen úgy, mint ő, újakkal cserélte föl, ebben semmi veszedelmet se látott, és teljesen nyugodt és megelégedett volt. Úgy, hogy a főkérdésen kívül Levint még más kérdések is gyötörték: vajon őszinték-e ezek az emberek? - nem alakoskodnak-e? vagy - nem fogják-e föl másként, sokkal világosabban, azokat a feleleteket, melyeket a tudomány az őt foglalkoztató kérdésekre ad? S buzgón tanulmányozta ezeknek az embereknek a véleményét, meg azokat a könyveket, melyek ezeket a feleleteket magukban foglalták.

Egy dolog, a mire azóta, hogy ezek a kérdések foglalkoztatni kezdték, rájött, az volt, hogy tévedt, a mikor fiatalkori, egyetemi emlékei nyomán azt hitte, hogy a vallás már idejét múlta, s így nem is létezik többé. Mindazok a derék emberek, a kik az életben közelállottak hozzá, hittek. Az öreg herczeg, Lyvov, a ki őt annyira megszerette, és Ivánovics Szergej, valamint az összes asszonyok is mind hittek, a felesége még ma is éppen oly buzgó hivő volt, mint első

gyermekkorában ő, és az orosz népnek, annak a népnek, melynek az élete benne a legnagyobb tiszteletet ébresztette, kilenczvenkilencz századrésze - hitt.

Egy másik dolog az volt, hogy tömérdek könyvnek az elolvasása után meggyőződött róla, hogy azok az emberek, a kiknek a nézetei az övéivel megegyeztek, ezeket a nézeteket ugyanúgy értelmezték, mint ő, s hogy azok ezeket a kérdéseket, a melyeknek a megoldása nélkül ő úgy érezte, hogy nem is élhet, egyszerűen tagadták, s egészen más, ő rá nézve teljesen érdektelen kérdéseket, mint például a szervezetek fejlődésének, a lélek mechanikus magyarázatának stb. a kérdései, iparkodtak megfejteni.

Ezenkívül a felesége lebabázásakor valami egészen szokatlan dolog történt vele. Ő, hitetlen ember létére, elkezdett imádkozni, s mialatt imádkozott, hitt is. De ez a percz elmúlt, s ő akkori hangulatának sehogy' se tudott többé helyet adni az életben.

Képtelen volt beösmerni, hogy akkor volt igaza, és most téved; mert alig hogy nyugodtan elkezdett gondolkozni róla, legott romba dőlt előtte minden; azt se tudta beösmerni, hogy akkor tévedett, mert akkori lelkiállapotát sokra becsülte, s ha azt a gyöngeség eredményének ösmerte volna el, evvel azokat a pillanatokat meggyalázta volna. Kínos meghasonlásban volt önmagával, s minden lelkierejét megfeszítette, hogy belőle kilábaljon.

IX.

Ezek a gondolatok gyötörték és kínozták Levint, hol erősebben, hol gyöngébben, de sohase tágítottak mellőle. Olvasott és gondolkodott, s minél többet olvasott és gondolkodott, annál messzebb érezte magát a kitűzött czéltól.

Az utóbbi időben Moszkvában is, falun is, miután meggyőződött róla, hogy a materialistákban nem talál megnyugtató feleletet, újra meg újra átolvasta Platót, Spinózát, Kantot, Hegelt és Schopenhauert, szóval azokat a philosophusokat, a kik nem materialistikus alapon magyarázták az életet.

Ezek az eszmék gyümölcsözőknek látszottak előtte, a mikor más, különösen materialisztikus tanok ellen való ellenvetéseket olvasott, vagy eszelt ki maga; de a mint egy-egy kérdésnek a megfejtését olvasta, vagy eszelte ki, mindig egy és ugyanaz a jelenség ismétlődött. A homályos szavaknak, mint: *lélek, akarat, szabadság, lényeg*, adott meghatározását követvén, és szándékosan belemenvén a szavaknak abba a kelepczéjébe, a melyet a philosophusok, vagy ő maga állítottak, elkezdett valamelyest konyítani a dologhoz. De nem kellett egyebet tennie, mint ezt a mesterkélt gondolatmenetet elfelednie, s az adott fonál nyomán okoskodván, az életből visszatérni ahhoz, a mi őt kielégítette, nyomban az egész művészi építmény, mint a kártyavár, összeomlott, s tisztán állott előtte, hogy az épület ugyanazokból az átcserélt szavakból volt fölépítve, melyek teljesen függetlenek voltak valamitől, a mi az életben sokkal fontosabb, mint az ész.

Egy időben, Schopenhauert olvasván, ennek az *akarat*-a helyébe odatette a *szerelmet*, s ez az új philosophia vagy két napon át, míg rá nem únt, valamelyest megnyugtatta őt; de később, mikor az élet szempontjából nézte a dolgot, ez is csak összeomlott, és meleget nem adó, csalánszövetből való ruhának bizonyult.

A bátyja, Ivánovics Szergej, azt tanácsolta neki, hogy olvassa el Chomjakov theologiai munkáit. Levin elolvasta Chomjakov műveinek a második kötetét, s annak eleinte visszatetsző polemikus, választékos és szellemes tónusa ellenére is, megdöbbent az egyházra vonatkozó tanain. Megdöbbentette kezdetben az a gondolat, hogy az isteni igazságok felismerése nem

adatott meg az egyes embernek, de igenis megadatott a szeretet által egyesített emberek társulásának, - az egyháznak. Megörvendeztette az a gondolat, hogy mennyivel könnyebben esett hinni a létező és most élő Egyházban, mely az emberek összes hitelveit egyesíti magában, a melynek feje az Isten, s a mely ennélfogva szent és csalhatatlan, és mennyivel könnyebb ebből meríteni az Istenben, a teremtésben, a bűnbeesésben és a megváltásban való hitet, mint a messzelévő, a titokzatos istennél, a teremtésnél stb. kezdeni a dolgot. De később, mikor egy katholikus és egy igazhitű író egyháztörténetét elolvasta és látta, hogy mindkét Egyház, bár maga-magát csalhatatlannak tartja, egymást megtagadja, Chomjakov tanaiból is kiábrándult, s ez az épület is csak úgy porba omlott, mint a philosophia épületei.

Most egész tavaszszal szinte ki volt vetkezve magából és rettenetes perczeket élt át.

„A nélkül, hogy tudjam, ki vagyok és voltaképpen mért vagyok itt, lehetetlen élni. Ezt pedig meg nem tudhatom, következésképpen lehetetlen élni”, - okoskodott magában Levin.

„Az idő, az anyag és a tér végtelenségében képződik egy szerves sejtecske, ez a sejtecske egy darabig él, aztán szétpattan, és ez a sejtecske - én vagyok.”

Ez ugyan rettenetes hazugság volt, de azért ebben az irányban mégis ez volt az emberi elme sok százados munkájának egyedüli és végső eredménye.

Ez volt az az utolsó, mélységes hitté vált meggyőződés, és Levin az összes többi magyarázatok közül, mint mégis a legvilágosabbat, szinte önkéntelenül, maga se igen tudta, mikor és hogyan, ezt fogadta el.

De ez nemcsak hogy hazugság, hanem valami gonosz erőnek kegyetlen gúnyja is volt, valami gonosz, undok és olyan erőnek, a melynek magát alárendelnie lehetetlen volt.

Ettől az erőtől meg kellett szabadulnia. S a szabadulás kinek-kinek a maga kezében volt. Véget kellett vetni ennek a gonosztól való függésnek. És erre csak egy mód kínálkozott - a halál.

És Levin, a boldog családapa, a különben ép, egészséges ember, néhányszor már oly közel volt az öngyilkossághoz, hogy dugdosta maga elől a zsineget, nehogy felkösse, és félt fegyverrel járni, nehogy agyonlőjje magát.

De azért se föl nem kötötte, sem agyon nem lőtte magát, hanem élt tovább.

X.

Mikor Levin azon törte a fejét, hogy mi ő és miért is él a világon, nem talált választ erre a kérdésre, és kétségbeesett, de mikor megszűnt ezt magától kérdezgetni, olyankor mintha mégis tudta volna valamelyest, hogy mi ő és miért él a világon, mert ilyenkor elszántan és határozottan élt és munkálkodott; sőt éppen a legutolsó időben még sokkal elszántabban és határozottabban élt, mint annakelőtte.

Junius elején visszaérkezvén falura, evvel megszokott foglalkozásához is visszatért. A gazdaság, a parasztokkal való érintkezés, a háztartás, nővérének és bátyjának az ügyei, melyek a kezében voltak, feleségének a rokonaihoz való viszonya, a gyermekével kapcsolatos gondok, új kedvtelése - a méhészet, a melyet most a tavaszszal szeretett meg, minden idejét lefoglalták.

Ezek a dolgok nem azért foglalkoztatták, mintha holmi általános elvekkel igazolta volna ezeket maga előtt, mint annakelőtte szokta; ellenkezőleg, most, hogy egyrészről a közjó

érdekében megindított vállalkozásainak a kudarczai kiábrándították, másrészről pedig, hogy annyira el volt foglalva a maga gondolataival, s azzal a tömérdek munkával, mely minden oldalról a nyakába szakadt, most teljesen félretett minden, a közjóra vonatkozó okoskodást, s ezek a dolgok csak azért foglalkoztatták, mert úgy tetszett neki, hogy meg kellett tennie azt, a mit tett, és másként nem cselekedhetett.

Azelőtt, (ez csaknem még gyermekkorában kezdődött, és késő férfikoráig folyton nőtt benne), mikor valami olyat iparkodott cselekedni, a mi mindenkinek, az emberiségnek, Oroszországnak, az egész falunak javára vált volna, azt vette észre, hogy az erre vonatkozó gondolatok kellemesek voltak, de maga a tevékenység mindig visszás, mert nem volt meg benne a teljes meggyőződés az iránt, hogy erre a dologra föltétlenűl szükség van, s maga a tevékenység, mely eleinte olyan nagyszabásúnak látszott, mind jobban összezsugorodott, míg végre semmivé lett. Most pedig, a mikor a házassága óta mindinkább arra kezdett szorítkozni, hogy csak magának éljen, bár a tevékenységére való gondolás semmi örömet sem okozott neki, mégis megvolt benne az a meggyőződés, hogy ez a tevékenység szükséges, és azt látta, hogy most sokkal jobban megy a dolog, mint azelőtt, s hogy mind nagyobbszabásúnak tűnik föl a szemeiben.

Most, mint az eke, szinte akarata ellenére, mind mélyebben és mélyebben bevágódott a földbe, úgy, hogy már vissza se tudta húzni magát a nélkül, hogy a barázdát ki ne fordítsa.

Az, hogy a családjával együtt úgy, vagyis a műveltségnek ugyanolyan körülményei közt éljen, mint a hogy' apái és nagyapái szoktak volt élni, s hogy a gyermekeit is úgy nevelje, minden kétséget kizárólag szükséges volt. Épp oly szükséges volt ez, mint az, hogy a mikor éhes, egyék, és valaminthogy az evéshez előbb el kellett készíteni az ebédet, úgy ehhez az életmódhoz Pokrovszkojeban úgy kellett igazgatni a gazdaság gépezetét, hogy meglegyen belőle a kellő jövedelme. A milyen kétségtelen volt az, hogy az adósságot vissza kell fizetni, épp oly kétségbevonhatatlanúl szükséges volt az ősi földet olyan állapotban megtartania, hogy a fia, ha majdan örökségűl megkapja, épp oly hálás legyen érte az apjának, mint a mily hálás ő a magáénak mindazért, a mit ott épített és létesített. Ehhez azonban nem volt szabad bérbeadnia, hanem magának kellett rajta gazdálkodnia, marhát tartania, a földet trágyáznia és erdőket ültetnie.

Az, hogy Ivánovics Szergejnek, a húgának és mindazoknak a parasztoknak az ügyeit, a kik tanácsért fordultak hozzá, s a kik ehhez már hozzá voltak szokva, ne vigye tovább, épp oly lehetetlen volt, mint az, hogy eldobjon egy gyermeket, a kit a kezei közt tart. Gondoskodnia kellett a gyermekeivel együtt meghívott sógornőjének, a feleségének és a gyermekének a kényelméről, és lehetetlen volt, a napnak hacsak egy kis részét is nem tölteni velük.

És mindez, a vadászattal és az új méhész-szenvedélylyel együtt teljesen kitöltötte Levin életét, a melynek pedig, a mikor úgy eltünődött rajta, semmi értelme se volt előtte.

De Levin azon kívül, hogy határozottan tudta, mit kell tennie, azt is épp oly határozottsággal tudta, hogy mindezt hogy' kell tennie, s hogy melyik dolog fontosabb a másiknál.

Tudta, hogy munkásokat lehetőleg olcsón kellett fogadnia; de előlegekkel venni fel őket, a mi még olcsóbb lett volna, minden előnyös volta mellett se volt szabad. Hogy takarmányhiány idejében pénzért adjon szalmát a parasztoknak, bárha sajnálta is őket, azt megtehette; de a kocsmákat és pálinkaméréseket, bárha nagy jövedelmet hoztak is, be kellett szüntetnie. Az erdőben okozott károknál a lehető legszigorúbban kellett eljárnia, viszont a tilosba tévedt marháért lehetetlen volt pénzbírságot szednie; s bár ez a csőszöket elkeserítette s a félelmet is csökkentette, nem lehetett a behajtott marhát ki nem adnia.

Pjotrnak, a ki havonta tíz százalékot fizetett egy uzsorásnak, kölcsönt kellett adnia, hogy őt az uzsorás körmei közül megszabadítsa; de lehetetlen volt a nem fizető parasztoknak az obrokot

elengedni, vagy a fizetésre halasztást adni. Lehetetlen volt az intézőnek elnézni, ha nem kaszáltatta le idejében a rétet, s így elpusztult a szénája; viszont azt a nyolczszáz deszjatint, a melyen fiatal erdő volt ültetve, nem volt szabad lekaszálni. Bármennyire megesett is a szíve rajta, lehetetlen volt annak a munkásnak megbocsátani, ki a legnagyobb munkaidőben elment haza, mert meghalt az apja, s így mulasztása fejében a drágább hónapokat olcsóbban kellett számítania neki; viszont lehetetlen volt az öreg és immár semmire se használható cselédeknek a havi járandóságát ki nem adni.

Azt is tudta Levin, hogy hazaérkezvén, mindenekelőtt a feleségéhez kellett bemennie, a ki gyöngélkedett, a parasztok pedig, a kik már amúgy is három órája vártak rá, várhattak még tovább; és tudta, hogy a nagy gyönyörűség ellenére is, a melyet neki egy-egy méhrajnak a befogása okozott, meg kellett magát olykor ettől az élvezettől fosztania, s el kellett tűrnie, hogy az öreg maga fogja be a rajt, ő nélküle, mert neki oda kellett menni a parasztokkal tárgyalni, a kik őt a méhesben fölkeresték.

Helyesen cselekedett-e vagy helytelenűl, azt nem tudta, de most nemcsak hogy nem állt neki ezt bizonyítgatni, hanem minden erre vonatkozó gondolat vagy eszmecsere elől kitért.

A töprengés kételyeket támasztott benne, és akadályozta őt abban, hogy tisztán lássa, mit kell és mit nem kell cselekednie. A mikor meg nem gondolkodott, hanem élt, szüntelenűl átérezte a lelkében egy csalhatatlan bíró jelenlétét, a ki eldöntötte, vajon két lehető lépés közül melyik a jobbik és melyik a rosszabbik, s a mint nem úgy járt el, a mint kellett volna, ezt legott megérezte.

Így élt tehát a nélkül, hogy tudta, vagy ennek csak a lehetőségét is látta volna, hogy mi ő és mért él a világon, s ez a tudatlanság addig a fokig gyötörte, hogy félt az öngyilkosságtól, de a mellett elszántan egyengette az életben a maga külön meghatározott útját.

XI.

Éppen aznap, a mikor Ivánovics Szergej Pokrovszkoje-ba érkezett, Levin leggyötrelmesebb hangulatainak egyikében volt.

A legsietősebb munkaidő volt, a mikor az egész népben a munka iránt való önfeláldozásnak oly szokatlan feszültsége észlelhető, mint az élet semmiféle más körülményei között sem, mely rendkívül sokat érne, ha azok, a kikben ezek a tulajdonságok megnyilatkoznak, maguk megbecsülnék, ha nem ismétlődnék minden esztendőben, s ha ennek a feszültségnek az eredményei nem volnának annyira egyszerűek.

Learatni és behordani a rozst és az árpát, lekaszálni a rétet, másodszor fölszántani a földet, kicsépelni a magot s elvégezni az őszi vetést, ez mind olyan egyszerűnek és közönségesnek látszik: de ahhoz, hogy ez mind megtörténjék, az kell, hogy ez alatt a három-négy hét alatt a falu népének apraja-nagyja háromszor annyit dolgozzék, mint rendesen, s kvasszon, hagymán és fekete kenyéren élve, nappal csépeljen, éjszakánként hordjon, s naponta két-három óránál többet ne aludjék. S ez minden esztendőben így van egész Oroszországban.

Levin, a ki életének a legnagyobb részét falun, s a néppel közeli viszonyban töltötte, e munkaidőben mindig úgy érezte, hogy az embereknek ez az általános fölbuzdulása ő reá is átragad.

Kora reggel kiment az első rozs-vetéshez, vagy a zabhoz, melyet akkor hordtak be, és hazaérkezvén, mire a felesége és a sógornője fölkeltek, együtt megkávézott velük, majd megint kigyalogolt a tanyára, a hol a vetőmag tisztítására egy új gépet állítottak föl.

Levin ezen az egész napon át, mialatt az intézőjével és a parasztokkal, otthon pedig a feleségével, Dollival s ennek a gyermekeivel és az apósával beszélgetett, mindig csak arra az egyre gondolt, a mi őt ilyenkor a gazdasági gondokon kívül egyedül foglalkoztatta, és mindenben vonatkozásokat keresett az ő fontos kérdéseihez: „Mi vagyok én? hol vagyok én? és miért vagyok én itten?”

Ott állott az újonnan födött szárító hűs árnyékában, a melynek, illatos lombjától még nem egészen megfosztott, mogyorófából készült rácsozata odalapúlt a szalmatető friss, de megkoppasztott fedélléczeihez, - és a nyitott ajtón, a melyben a cséplés száraz és keserű pora keringett és kavargott, kinézett hol a szérűskertnek a ragyogó naptól megvilágított pázsitjára s a pajtából csak az imént kihordott friss szalmára, hol a fehérmellű és tarkafejű fecskékre, melyek csicseregve röppentek be az eresz alá, és szárnyaikkal csapkodva kapaszkodtak meg az ajtók szelelő-ablakain, hol a sötét és poros szárítóban sürgő emberekre, s különös gondolatai támadtak.

„Vajon mirevaló mindez?” - gondolta magában. - „Mért állok itt és mért dolgoztatom őket? Mért szorgoskodnak mind és iparkodnak előttem a buzgóságukat kimutatni? Mért töri-zúzza magát az öreg Matrjona, a kit jól ösmerek? (Én gyógyítottam, mikor egy tűzeset alkalmával ráesett a mestergerenda)”, - gondolta magában, miközben a sovány öregasszonyt nézte, a ki lapátjával a magot dobálva, feketén leégett meztelen lábaival erőlködve lépegetett a szérű hepe-hupás és kemény talaján. „Akkor meggyógyult: de ha ma nem, hát holnap, vagy tíz esztendő múlva őt is csak bekaparják, s nem marad semmi, nemcsak ő belőle, hanem abból a piros viganós, kaczkiás menyecskéből sem, a ki olyan ügyes és fínom mozdulatokkal szedegeti ki a pelyvából a kalászokat. Őt is csak bekaparják, valamint azt a tarka paripát is,”, - gondolta magában, a mint elnézte azt a szügyével feszűlten húzó és duzzadó orrczimpáival nehezen ziháló lovat, mely egy alatta forgó kerék mellett baktatott tova. - „Őt is bekaparják, meg Fedort is, az ő pelyvával teleszórt, göndör szakállával, és fehér vállain elrepedt ingével, - őt is bekaparják. Most meg hogy’ szedi szét a kévéket, hogy’ parancsolgat és kiabál az asszonyokra, s milyen fürge mozdulattal igazgatja a szíjat a lendítő-keréken. És a mi a fő, nemcsak őket, de engem is bekaparnak, és nem marad belőlem semmi. És miért?”

Ilyesféle gondolatokkal foglalkozott, de egyúttal az órájára nézett, hogy kiszámítsa, mennyit csépelnek ki egy óra alatt. Ezt tudnia kellett, hogy ennek az alapján szabja ki a napi munkát.

„Nemsokára egy óra lesz, s csak most kezdték meg a harmadik rakást”, - gondolta Levin, odament az etetőhöz, s a gép dübörgését is túlkiáltván, odaszólt neki, hogy valamivel ritkábban adogassa.

- Sokat adsz egyszerre, Fedor! Lásd - beleszorul, s azért nem megy szaporábban. Igazítsd el, ha mondom!

Fedor, a verejtékes arczára odatapadt portól feketén, válaszúl odakiáltott valamit, de még mindig nem úgy csinálta, a mint Levin szerette volna.

Levin odalépett a dobhoz, félretolta Fedort s maga kezdett el adogatni.

Miután a cselédség ebédidejéig, a melyhez már nem sok idő volt hátra, dolgozott, az etetővel együtt kijött a szárítóból, s megállván egy a szérü mellett külön a vetőmag számára épített pajta mellett, beszédbe eredt vele.

Az etető abból a messze faluból való volt, a hol Levin azelőtt a munkások testületének adta volt át a földet. Most pedig bérbe volt adva.

Levin erről a földről kezdett beszélni Fedorral, az etetővel, s megkérdezte tőle, vajon nem venné-e bérbe a jövő esztendőre Platon, annak a falunak egy gazdag és derék parasztja.

- Túlságosan drága, nem Platonnak való, Dmitrijevics Konsztantin, - felelt a paraszt s izzadt melléről szedegette le a pelyvát.

- Hát Kirilovnak, annak való?

- Mityuhának (így hívta a paraszt lenézően a mostani bérlőt), Dmitrijevics Konsztantin, hogyne volna neki való! Ez nekifekszik és kiszántja belőle a magáét. Nem kimél az senkit. De Fokanycs bátyó (így hívta az öreg Platont), tán képes volna lenyúzni valakinek a bőrét? Hol kölcsön ad, hol elenged. De nem szorongat senkit. Pedig ő is csak ember.

- De hát miért engedne el?

- Hjah, az emberek különbözők; az egyik csak a maga szükségleteinek él, mint Mityuha, csak a hasát tömi, de Fokanycs - igazságos öreg ember. Ő csak a lelkének él. Istenre gondol.

- Mit tesz az, hogy Istenre gondol? A lelkének él? - kérdezte Levin szinte kiabálva.

- Hát igazságosan él, Istennek tetszően. Az emberek sokfélék. Itt van mindjárt maga is, még a légynek sem árt...

- Jó, jó, adjon Isten! - mondotta Levin szinte lihegve az izgatottságtól és sarkonfordúlván, fogta a botját és elindult hazafelé. A parasztnak azokra a szavaira, hogy Fokanycs a lelkének él, igazságosan, Istennek tetszően él, mint valami ketreczből kiszabadúlva, homályos, de jelentőségteljes gondolatok egész serege rohanta meg őt, melyek mind egy czél felé törve kavarogtak a fejében s elvakították őt a fényükkel.

XII.

Levin nagy léptekkel ment az országúton s nem annyira a gondolataival (még nem tudta őket elrendezni), mint inkább a lelkiállapotával foglalkozott, mely olyan volt, a minőt eddig soha se tapasztalt.

Annak a parasztnak a szavai úgy hatottak a lelkére, mint a villámos szikra s egyszerre átalakították és összeforrasztották benne a különálló és erőtlen gondolatoknak egész raját, a melyek szünet nélkül foglalkoztatták. Bár ő maga észre se vette, de ezek a gondolatok már akkor is foglalkoztatták, mikor a föld bérbeadásáról beszélt.

Valami egészen újat érzett a lelkében, s gyönyörűséggel élvezte ezt az újat, mert még nem tudta, hogy micsoda.

„Nem a szükségleteinek, hanem Istennek tetszően élni. De milyen Istennek? És lehet-e nagyobb badarságot mondani, mint a mit az az ember mondott? Azt mondta, hogy nem szabad, hogy az ember a szükségleteinek éljen, vagyis nem szabad, hogy annak éljünk, a mit megértünk, a mihez vonzódunk, a mihez kedvünk van, hanem valami megfoghatatlannak. Istennek kell élnünk, a kit se megérteni, se meghatározni nem tud senki. Nos, és én hogy' vagyok vele? Tán nem értettem meg Fedornak ezeket a badar szavait? Vagy ha megértettem, tán kételkedem a helyességükben? Vagy tán ostobáknak, homályosaknak és tökéletleneknek találtam őket?"

„Nem, én megértettem őt, még pedig egészen úgy, a mint ő értette és világosabban, mint bármi mást az életben és ebben soha életemben nem kételkedtem és nem is kételkedhetem. És nemcsak én, hanem mindenki, az egész világ, csak ezt az egyet érti meg teljesen, s egyedül ebben nem kételkedik, s evvel ért egyet mindig."

„Én meg csodákat kerestem, sajnáltam, hogy nem láttam csodát, mely meggyőzött volna. Valami anyagi csoda tán elcsábított volna. És íme, itt a csoda, az egyedül lehető, az állandóan létező, s engem minden oldalról körülvevő csoda - és én nem vettem észre!”

„Fedor azt mondja, hogy Kirilov a gyomrának él. Ez okos és érthető dolog. Mi valamennyien, mint okos lények, nem élhetünk másnak, mint a gyomrunknak. S egyszerre ugyanaz a Fedor azt mondja, hogy a gyomornak élni nem szép dolog, az igazságnak és az Istennek kell élnünk, s én az első szóra megértem őt. Úgy én, mint az emberek milliói, a kik századokkal mi előttünk éltek s a kik most élnek, parasztok, lelkiszegények és bölcsek, a kik erről gondolkodtak és írtak, s az ő homályos nyelvükön ugyanazt mondották, - ebben az egyben valamennyien egyetértünk, hogy minek kell élnünk s hogy mi a jó. Csak egy van, a mit én az összes emberekkel határozottan, kétségbevonhatatlanúl és tisztán tudok és ezt az egyet nem lehet észszel magyarázni, - mert ez kivüle áll az észnek, sem okai, se semmiféle okozatai nincsenek.”

„Ha a jónak oka van, akkor már nem jó, ha okozatai vannak, - például a jutalom, akkor szintén nem jó. Következőképpen a jó kivül esik az okok és okozatok lánczolatán.”

„És ezt én tudom s valamennyien tudjuk.”

„Lehet-e ennél nagyobb csoda?”

„Csakugyan megtaláltam volna az egésznek a megoldását, csakugyan véget értek volna most a szenvedéseim?” - gondolta magában Levin, a mint a poros úton ballagott, se forróságot, se fáradtságot nem érezvén, csak hosszú szenvedéseinek valamelyes csillapodását. Ez az érzés annyira örvendetes volt, hogy szinte hihetetlennek tetszett előtte. Elkezdett zihálni az izgatottságtól, s képtelen lévén tovább menni, letért az útról az erdőbe, s egy nyárfa árnyékában leült a még kaszálatlan fűbe. Izzadt fejéről levette a kalapját, s a könyökére támaszkodva lehevert a bojtorjánszerü, nedvdús erdei pázsitra.

„Igen, tisztába kell hoznom, meg kell értenem mindent”, - gondolta magában, s merően belebámulva az előtte elterülő, még le nem taposott fűbe, figyelemmel nézte egy taraczk szárán fölfelé mászó zöld mezei bogárka mozdulatait, a melyet mászása közben egy kecskeláb levele föltartóztatott. „Vajon mi az, a mit fölfedeztem?” - kérdezte magától, miközben félretolta a kecskeláb levelét, hogy ne zavarja a bogárkát és odahajlított egy másik fűszálat, hogy a bogárka átmászszék rá. „Mi az, a min annyira örülök? Mi az, a mit fölfedeztem?”

„Semmit se fedeztem föl. Csak megtudtam azt, hogy mit tudok. Fölismertem azt az erőt, mely nemcsak a múltban adott nekem életet, hanem most is. Megszabadúltam a tévelygéstől, megösmertem az Urat.”

„Annakelőtte azt mondtam, hogy az én testemben, ennek a fűszálnak, és ennek a bogárkának a testében (lám, nem akart rámászni arra a fűszálra, hanem kinyította a szárnyát és elszállott), a physika, chemia és a physiológia törvényei szerint megy végbe az anyagcsere. És valamennyiünkben, a nyárfákkal, a felhőkkel s a ködfoltokkal egyetemben, megvan a fejlődés folyamata. A fejlődés, de miből? Mivé? A végtelen fejlődés és küzdelem... Éppen így lehet a végtelenségben is valami irányzat és küzdelem. És elcsodálkoztam rajta, hogy elmémnek ezen a téren való legnagyobb megfeszítése mellett is, még se tárúlt föl előttem az életnek, fölbuzdulásaimnak és törekvéseimnek az értelme. Most pedig azt mondom, hogy ösmerem az életem értelmét: Istennek és a lelkemnek élni.” S ez az értelem, minden világossága mellett is titokzatos és csodás. S ugyanilyen az értelme mindennek, a mi van. Igen, a büszkeség, - mondotta magában, s hasra feküdvén, iparkodott csomóba kötni egy fűszálat, a nélkül, hogy összetörje.

„És az észnek nemcsak a büszkesége, hanem ostobasága is. S a mi a legfőbb - hamissága, éppen a hamissága. Igen, a gazsága”, - ismételte.

S röviden összefoglalta magában az utolsó két esztendő alatt átélt egész gondolatmenetét, a melynek kiindulási pontja a halál tiszta és nyilvánvaló gondolata volt szeretett és reménytelenül beteg bátyjának a láttára.

Életében akkor értette meg először egészen tisztán, hogy minden emberre s így ő rá is, a szenvedéseken, a halálon és az örök feledésen kivül egyéb semmi se vár, s elhatározta, hogy így nem lehet tovább élni, hogy vagy tisztába kell jönnie az életével úgy, hogy az ne lássék valami ördögi lény gonosz tréfájának, vagy agyon kell magát lőnie.

De ő sem egyiket, sem a másikat nem tette, hanem tovább élt, gondolkozott és érezett, sőt ugyanebben az időben még meg is házasodott, sok öröme is volt, boldog is volt, a mikor nem töprengett életének a jelentőségén.

Mit bizonyított ez? Azt, hogy jól élt, de rosszúl gondolkozott.

Azokból a lelki igazságokból élt, (a nélkül, hogy tudta volna), a melyeket az anyatejjel szívott volt be magába, a gondolkodásában azonban nemcsak, hogy el nem ismerte ezeket az igazságokat, de sőt gondosan kitért előlük.

Most tisztán állott előtte, hogy csak azoknak a hitté vált meggyőződéseknek a révén élhetett, a melyekben nevelkedett.

„Vajon mi lett volna belőlem, s hogy’ éltem volna át az életemet, ha nem lettek volna ezek a meggyőződéseim, ha nem tudtam volna, hogy Istennek kell élnem, nem pedig a magam szükségleteinek? Raboltam, hazudtam, gyilkoltam volna. Mindabból, a mi életemnek a legnagyobb öröme, reám nézve semmi se lett volna.” - S bármennyire izgatta is a képzeletét, még se tudta elképzelni azt a vadállatias lényt, mely belőle lett volna, ha nem tudta volna, hogy miért él.

„Én választ kerestem a kérdésemre. Választ pedig erre az ész nem adhatott, - mert magával a kérdéssel összemérhetetlen. A választ maga az élet adta meg avval, hogy rávezetett annak a megösmerésére, hogy mi a jó és mi a rossz. De ezt a megösmerést én nem szereztem semmivel, együtt kaptam minden egyébbel, *kaptam*, mert sehonnan se vehettem.”

„De hát honnan is vettem én ezt? Vajon az eszemmel, vagy mivel jöttem rá, hogy szeretni kell embertársamat s nem szabad őt megfojtanom? Ezt nekem még a gyermekkoromban mondták, s én örömest elhittem, mert olyasvalamit mondtak, a mi bele volt oltva a lelkembe. De hát ki fedezte ezt föl? Az ész - nem. Az ész fölfedezte a létért való küzdelmet és azt a törvényt, a mely szerint meg kell fojtani mindenkit, a ki vágyaim kielégítésében megzavar. Ez az ész következtetése. De azt, hogy embertársamat szeretni kell, nem találhatta ki az ész, mert ez esztelen dolog.”

XIII.

Levinnek eszébe jutott egy nemrég Dolli és a gyerekei közt lejátszódott jelenet. A gyermekek egyedül maradván, elkezdtek málnát pörkölni a gyertyán, s a tejet, mint a szökőkút lövelték ki a szájukból. Az anyjuk tetten érvén őket, Levin jelenlétében elkezdett a lelkükre beszélni, hogy a felnőtteknek milyen nagy munkájukba kerül az, a mit ők tönkretesznek, s hogy ez a munka érettük történik, hogy ha összetörik a csészét, nem lesz miből téát inniuk, ha pedig elpocsékolják a tejet, nem lesz mit enniök, úgy, hogy éhen fognak halni.

Levint meglepte az a nyugodt és szomorú hitetlenség, a melylyel a gyermekek anyjuknak ezeket a szavait hallgatták. Csak az keserítette őket, hogy érdekes játékukban megzavarták, s egy árva szót se hittek el abból, a mit az anyjuk mondott. Nem is hihették el, mert nem tudták elképzelni a maga valóságában azt a sok jót, a mit élveztek, s így azt se tudták elgondolni, hogy az, a mit elpusztítanak, éppen az, a miből élnek.

„Ez mind magától van", - gondolták, - „s az egészben semmi fontos vagy érdekes sincsen, mert ez mindig így volt és így is lesz. S mindig egy és ugyanaz. Erre nem kell gondunknak lenni, mert ez készen van, mi pedig valami újat és eredetit akarunk kieszelni. Kieszeltük tehát, hogy málnát teszünk a csészékbe és megpörköljük a gyertya fölött, a tejet pedig mint a szökőkút, egyenesen egymás szájába löveljük. Ez mulatságos és új dolog, és semmivel se rosszabb, mint csészéből inni a tejet."

„Nem ugyanazt tesszük-e mi is, nem ugyanazt tettem-e én is, mikor az eszemmel fürkésztem a természeti erők jelentőségét, s az ember életének az értelmét?" - fűzte tovább a gondolatait Levin.

„És vajjon nem ugyanezt cselekszik-e az összes bölcseleti elméletek, mikor különös, az emberrel nem sajátos gondolatmenet révén rávezetik őt annak a megismerésére, a mit már régóta tud s annyira biztosan tud hogy e nélkül már tán élni se tudna? S nem tűnik-e ki tisztán minden bölcselő elméletének a fejlődéséből, hogy ő már előre és épp oly kétségtelenül és semmivel se világosabban, mint Fedor, tudja az élet legfőbb értelmét s csak kétes, észbeli úton akar visszajutni ahhoz, a mit már mindenki ösmer?"

„Már most, ha az ember a gyermekeket rávenné, hogy szerezzék meg maguknak, a mire szükségük van, csináljanak edényt, fejjék meg a tehenet stb. Vajon csintalankodnának? Egyszerűen éhen halnának. Tegyük föl, hogy bennünket is szabadon eresztenek a mi szenvedélyeinkkel, eszméinkkel, de az egy Isten és Teremtő fogalma nélkül! Vagy annak az ösmerete nélkül, hogy mi a jó, s az erkölcsi rossz magyarázata nélkül."

„Ám tessék, csináljatok valamit, ezek nélkül a fogalmak nélkül!"

„Mi csak pusztítunk, mert lelkileg jól vagyunk lakva. Akárcsak a gyermekek!"

„Honnan van meg bennem az a minden paraszttal közös, örömteljes megösmerés, mely egyedül képes lelki nyugalmat adni? Honnan vettem én ezt?"

„Én az Isten fogalmában, kereszténynyül nevelkedvén, egész életemet megtöltvén azokkal a lelki javakkal, a melyeket a kereszténység nyújt nekem, éppen úgy, mint a gyermekek, mert nem értem őket, elpusztítom, vagy el akarom pusztítani azt, a mi által élek. De a mint beköszönt az életnek egy-egy fontos pillanata, én is, mint a gyermekek, mikor fáznak és éhesek, Ő Hozzá fordulok, s még kevésbbé érzem, mint a gyermekek, a kiket az anyjuk gyerekes csínjaik miatt pirongat, hogy az én eszeveszett, gyermekes kisérleteim nem fognak nékem beszámíttatni."

„Tehát azt, a mit tudok, nem az ész által tudom, azt én kinyilatkoztatás útján kaptam, s a szívem által, a legfőbb lénybe vetett hitem által tudom, melyet az egyház tanít."

„Az egyház? Az egyház!" - ismételte magában Levin, s átfordúlván a másik oldalára, megint lekönyökölt, s elnézett a messzeségbe, a hol gulya közeledett a folyó felé.

„De vajon hihetek-e én mindabban, a mit az egyház tanít?" - gondolta, próbára akarván tenni magát s mindazt átgondolván, a mi mostani nyugalmát megzavarhatná. Szándékosan visszagondolt mindazokra a tanokra, melyek mindenkor a legfurcsábbaknak látszottak előtte és csábítgatták. „A teremtés? És én vajon miből magyaráztam a létet? A létből? Semmiből? - Ördög és bűn. - És miből magyarázom a rosszat?... Mi az a Megváltó?..."

„Nem tudok semmit, nem is tudhatok éppenséggel semmit, csak azt, a mit nekem és mindenki másnak kinyilatkoztattak.”

És most úgy tetszett neki, hogy egyetlenegy olyan se volt az egyház hitelvei között, mely a legfőbbet, az Istenben és a jóban, mint az ember kizárólagos rendeltetésében való hitet megdönthette volna.

Az egyház minden hitelvében, a szükségletek helyett oda lehetett állítani az igazság szolgálatában való hitet. És minden egyes hitelv nemcsak, hogy ezt meg nem döntötte, de föltétlenül szükséges volt ahhoz, hogy az a legfőbb, s a földön szüntelenül megnyilatkozó csoda valóra váljék, mely abban áll, hogy minden emberre végre lehetővé van téve, hogy a legkülönbözőbb emberek: bölcsek és bolondok, gyermekek és aggastyánok millióival, parasztokkal, Lyvovval, Kitivel, koldusokkal és királyokkal egyetemben, minden kétséget kizárólag egy és ugyanazt megösmerje és a léleknek azt az életét megalkossa, a melyért egyedűl érdemes élni, s ami az egyetlen, a mit mi megbecsülünk.

A hátán fekve most fölnézett a magas, felhőtlen égre. „Talán bizony nem tudom, hogy ez végtelen tér, nem pedig egy gömbölyű kupola? De bármennyire hunyorítsak is, bármennyire megerőltessem is a szememet, nem láthatom ezt nem gömbölyűnek és nem végesnek és a tér végtelenségének az ösmerete ellenére is, kétségkivül igazam van, mikor egy szilárd, kék kupolát látok, sokkal inkább igazam van, mint mikor azon erőlködöm, hogy ellássak mögé.”

Levin már megszűnt gondolkozni s inkább csak holmi titokzatos hangokra figyelt, melyek örömteljes aggodalommal beszélgettek egymás közt valamiről.

„Talán bizony ez a hit?” - gondolta magában, s félt hinni a boldogságában. „Én Istenem, hála legyen Néked!” - mondotta elfojtván kitörni készülő zokogását s mindkét kezével elkezdte a könnyeit törölgetni, melyekkel teli voltak a szemei.

XIV.

Levin szótlanúl bámúlt maga elé és látta a gúlyát, majd megpillantotta könnyü kis kocsiját, melybe a sötét pej volt befogva és a kocsisát, a ki a gúlyához érve, szóba eredt a gulyással; csakhamar egész közelről hallotta a kerekek zörgését s a jóllakott ló horkanását; de annyira el volt merűlve a gondolataiba, hogy eszébe se jutott arra gondolni, vajon miért jött ki hozzá a kocsis.

Ez csak akkor jutott az eszébe, mikor a kocsis már egészen a közelébe érve, rákiáltott:

- Az úrnőm küldött. Megjött a bátyja, s még egy másik úr.

Levin felült a kocsira és megfogta a gyeplőt.

Mintha álmából ébredt volna föl, sokáig nem tudott magához térni. Végignézett gömbölyü lován, mely a czombjai közt és a nyakán, a hol a gyeplő horzsolta, tajtékos volt, végignézett Iványon, a kocsison, a ki ott ült mellette s eszébe jutott, hogy hiszen már rég várta a bátyját, s hogy a felesége már alkalmasint aggódik hosszú elmaradásáért és iparkodott kitalálni, vajon ki lehet az a vendég, a ki a bátyjával jött. A bátyját, a feleségét s az ismeretlen vendéget is, most egészen más színben látta, mint annakelőtte. Úgy tetszett neki, hogy most az emberekhez való viszonya is teljesen meg fog változni.

„A bátyámmal szemben nem lesz meg most az az idegenkedés, mely mindig megvolt közöttünk, nem lesznek súrlódásaink; Kitivel se lesz többé semmi perpatvar, a vendég iránt, bárki legyen is, előzékeny és jó leszek, az emberekkel, Ivánnal - egészen másképpen lesz minden.”

A türelmetlenségtől prüszkölő s keményszájú lovat erősen szárban tartván, Levin rápillantott a mellette ülő Iványra, a ki nem tudta, mitévő legyen munka nélkül maradt kezeivel és szüntelenül a széltől duzzadó ingújját igazgatta, - és ürügyet keresett rá, hogy vele beszédbe eredhessen. Azt akarta mondani, hogy kár volt Iványnak a kantárt olyan nagyon feszítenie, de ez olyan szemrehányás féle lett volna, ő pedig valami szivélyes hangú társalgásra vágyott. Más azonban nem igen jutott az eszébe.

- Méltóztassék jobbra tartani, mert ez a tuskó... - szólott a kocsis és megrántotta Levin kezében a gyeplőt.

- Kérlek, csak ne nyúlj hozzá és ne taníts engem! - szólott rá Levin, a kit bosszantott a kocsisnak ez a beavatkozása. Mint mindig, most is bosszúsággal töltötte el a beavatkozás és legott nagy szomorúsággal érezte, hogy mennyire téves volt az a föltevése, hogy a lelki-állapota egyszeriben átalakíthatja és hozzá alkalmazhatja őt a valósághoz.

Mikor már csak egy fertály versztnyire volt hazulról, egyszerre megpillantotta Grisát és Tanyát, a kik lelkendezve futottak elébe.

- Kosztya bácsi! A mamus jön, a nagypapa is, Ivánovics Szergej is, és még valaki, - mondották fölugrálva a kocsira.

- Ki az a valaki?

- Borzasztóan félelmes! És mindig így csinál a kezével, ni, - szólott Tanya, s a kocsiban föl-állva, elkezdte utánozni Katavaszovot.

- De hát öreg, vagy fiatal? - kérdezte Levin mosolyogva, a kinek Tanya előadása nyomán eszébe jutott valaki.

„Jaj, csak ne legyen valami kellemetlen ember!” - gondolta magában.

Az út fordulójánál megpillantván az elébe jövőket, Levin megismerte a szalmakalapos Katavaszovot, a ki csakugyan éppen úgy hadonászott a kezeivel, mint a hogy’ Tanya mutatta.

Katavaszov, a kinek csak a philosophiával soha se foglalkozó természettudósok révén voltak a bölcseletről némi fogalmai, nagyon szeretett philosophiáról beszélni és Moszkvában Levin az utóbbi időben sokat vitatkozott vele.

És éppen egy ilyen eszmecsere, a melyben Katavaszov nyílván azt hitte, hogy ő maradt fölül, volt az első, a mi Levinnek eszébe jutott, mikor őt fölismerte.

„Nem, vitatkozni, s a gondolataimat könnyelmüen elárulni, semmi esetre se fogom”, - gondolta magában.

Miután leszállt a kocsiról s a bátyját és Katavaszovot üdvözölte, Levin a felesége után tudakozódott.

- Átvitte Mityát a Kolok-ba (ez egy kis erdőcske volt a ház körül). Ott akarja őt elhelyezni, mert a házban nagyon is nagy a meleg, - mondotta Dolli. Levin mindig lebeszélte a feleségét arról, hogy a gyermeket az erdőbe vigye, mert ezt veszedelmesnek tartotta s így ez a hír kellemetlenül érintette.

- Egyik helyről a másikra jár vele, - szólott a herczeg mosolyogva. - Mondtam már neki, próbálja meg egyszer levinni a jégverembe.

- El akart menni a méhesbe is. Azt hitte, ott vagy. Mi is most odamegyünk, - szólott Dolli.

- Nos, mit csinálsz? - kérdezte Ivánovics Szergej a többiektől elmaradván s csatlakozott az öcscséhez.

- Bizony semmi különöset. A gazdasággal bíbelődöm, mint rendesen, - felelt Levin. - És te? Hosszabb időre jöttél? Oly régóta várunk.

- Vagy két hétre. Roppant sok a dolgom Moszkvában.

Ezeknél a szavaknál a két testvér pillantásai találkoztak és Levin, annak ellenére, hogy bár mindig, de most különösen erős volt benne a vágy, hogy szivélyes és a mi a fő, bizalmas lábon álljon a bátyjával, mégis úgy érezte, hogy nehezére esik a szemébe néznie. Lesütötte a szemét s nem tudott mit mondani.

Átgondolván a társalgásnak olyan tárgyait, a melyek Ivánovics Szergejre nézve kellemesek lehettek, s elterelték volna őt a szerb háborúra és a szláv kérdésre vonatkozó eszmecserétől, a melyre már moszkvai nagy elfoglaltságának az említésével utalt, Levin Ivánovics Szergej könyvéről kezdett beszélni.

- Nos, jelentek meg bírálatok a könyvedről? - kérdezte.

Ivánovics Szergej elmosolyodott a kérdés czélzatosságán.

- Senki se törődik vele, és én legkevésbbé, - mondotta. - Meglássa, Alexandrovna Darja, eső lesz, - tette hozzá, ernyőjével a nyárfák sudarai fölött megjelenő fehér felhőcskékre mutatva.

És elég volt ez a pár szó, hogy az a, nem éppen ellenséges, de hideg viszony, melyet Levin annyira szeretett volna elkerülni, megint fölüsse a fejét a testvérek között.

Levin odament Katavaszovhoz.

- Milyen okosan tette, hogy végre rászánta magát és eljött, - mondotta neki.

- Már régóta készülök. Most aztán kibeszélhetjük magunkat. Lássuk csak. Olvasta Spencert?

- Nem, még nem jutottam a végére, - felelt Levin. - Most egyébiránt nincs is rá szükségem.

- Hogy-hogy'? Ez érdekes. Miért?

- Úgy, hogy véglegesen meggyőződtem róla, hogy azoknak a kérdéseknek a megfejtését, a melyek engem foglalkoztatnak, nem találom meg benne s a hozzá hasonlókban. Most...

De Katavaszov nyugodt és derült arczkifejezése egyszerre úgy meglepte őt, s annyira sajnálta azt a hangulatot, a melyet nyilván megrontott volna ezzel a beszélgetéssel, hogy eszébe jutván föltett szándéka, elhallgatott.

- Egyébiránt erről majd később, - tette hozzá. - Ha a méhesbe akarunk menni, menjünk erre, ezen a kis ösvényen, - fordult oda a többiekhez.

Mikor a keskeny ösvényen eljutottak egy még lekaszálatlan mezőhöz, mely az egyik részén sűrűn tele volt élénkszínű árvácskákkal, a melyek közül sok helyen sötét-zöld és magas zászpák kandikáltak ki, Levin leültette a vendégeit a fiatal nyárfák sűrű és üde árnyékában elhelyezett padokra és fatuskókra, melyek külön az olyan látogatók számára voltak ott fölállítva, a kik a méhektől féltek, ő maga pedig bement a méhesbe, hogy kenyeret, ugorkát és friss mézet hozzon a gyermekeknek és a felnőtteknek.

Iparkodván minél kevesebb gyors mozdulatot tenni, s a füle mellett mind gyakrabban elczikázó méhekre ügyelvén, eljutott az ösvényen a házikóig. Közvetlenül a pitvar előtt egy méhecske belegabalyodván a szakállába, mérgesen elkezdett döngicsélni, de Levin óvatosan kiszabadította. Az árnyékos pitvarba lépve, levette a falon egy karón függő arczvédőjét, magára vette s a kezeit a zsebébe dugva, belépett az elkerített méhesbe, a melyben egy lekaszált térségen, háncsszalagokkal karókhoz erősítve szép rendben sorakoztak egymás mellé a jól ismert régi méhkasok, a melyek mindenikének egész történetét tudta, a sövény oldalán pedig az idén befogott új rajok álltak. A kasok kijáró lyukai előtt minduntalan megvillantak a

keringő és ugyanarra a helyre iparkodó méhek és herék, közöttük pedig állandóan egy és ugyanabban az irányban, a méhestől az erdő virágzó hársai felé és vissza a kasokhoz szakadatlan sorban szálldogáltak zsákmányukkal és zsákmányuk után a munkás méhek.

Hol a munkájukba elmerült és sebesen ide s tova szálló, dolgozó méhek, hol a zümmögő, léha herék, hol pedig az aggódó, zsákmányukat valami ellenség elől oltalmazó és szúrásra kész őrméhek zűrzavaros hangjai zúgtak az ember fülébe. A sövény túlsó oldalán az öreg valami abroncsot gyalúlt és észre se vette Levint. Levin, a nélkül, hogy őt szólította volna, megállott a méhes közepén.

Örült az alkalomnak, hogy egyedűl lehetett, s összeszedhette magát a rideg valóság után, mely emelkedett hangulatát már amúgy is annyira lelohasztotta.

Eszébe jutott, hogy máris meg tudott haragudni Iványra, hidegséget tudott mutatni a bátyja iránt és félvállról tudott beszélni Katavaszovval.

„Talán bizony csak pillanatnyi hangulat volt az egész, mely elmúlik, a nélkül, hogy nyomot hagyna maga után?" - gondolta.

De ugyanabban a pillanatban visszazökkenvén előbbi hangulatába, örömmel érezte, hogy valami új és fontos dolog ment véghez benne. A valóság csak egy időre takarta el azt a lelki nyugalmat, a melyre sikerült szert tennie, s a mely most is teljes épségben meg volt benne.

Éppen úgy, mint a méhek, a melyek most ott zümmögtek körülötte s fenyegették, csábítgatták, megfosztották őt teljes testi nyugalmától, s belekényszerítették abba, hogy előlük kitérve összehúzódjék, éppen úgy a gondok is, a melyek őt abban a pillanatban, mikor a kocsira fölült, megrohanták, megfosztották őt a lelki szabadságától; de ez mindössze is csak addig tartott, a míg ott volt közöttük. Valamint a testi erő, a méhek ellenére is teljes épségben megvolt benne, épp úgy sértetlen volt a lelki ereje is, a melynek most ujonnan a tudatára ébredt.

XV.

- Tudod-e Kosztya, kivel utazott Ivánovics Szergej idáig? - kérdezte Dolli, miközben ugorkát és mézet osztott ki a gyermekek között. - Vronszkijval! Ő is megy Szerbiába.

- Még pedig nem is egyedül, hanem egy egész századot visz magával, a maga költségén! - tódította Katavaszov.

- Ez hasonlít hozzá, - jegyezte meg Levin. - De hát még mindig mennek az önkéntesek? - tette hozzá Ivánovics Szergejre pillantva.

Ivánovics Szergej nem felelt, hanem a tálból, a melyen egy darab fehér lépes-méz állott az élén, késének a hátával óvatosan kiszabadított egy a folyó mézhez odatapadt eleven méhet.

- De még mennyire! Csak látta volna, mi volt tegnap az állomáson! - szólott Katavaszov, az ugorkát haragosan ropogtatva.

- Már most hogy' értse ezt az ember? Az Isten szerelméért, Ivánovics Szergej, magyarázza meg nekem, hogy' mennek mindezek az önkéntesek, ki ellen harczolnak? - kérdezte az öreg herczeg, nyilván egy olyan beszélgetést akarván folytatni, mely még Levin távollétében kezdődött.

- A törökök ellen, - felelt Ivánovics Szergej nyugodt mosolylyal, miközben kiszabadította a méztől szinte fekete, s lábacskáival tehetetlenül kapálózó méhecskét, s a késével egy eres nyárfalevélre tette.

- De hát ki üzent háborút a törököknek? Ragozov Ivánovics Iván, Ivanovna Lydia grófné és madame Stahl?

- Senki sem üzent háborút, de az emberek részvéttel vannak embertársaik iránt és segíteni akarnak rajtuk, - mondotta Ivánovics Szergej.

- De a herczeg nem a segítségről beszél, - szólalt meg Levin, védelmére kelvén az apósának, - hanem a háborúról. A herczeg azt mondja, hogy magánemberek nem vehetnek részt háborúban a kormány engedelme nélkül.

- Kosztya, nézd, egy méh! Igazán, még összecsipkednek bennünket! - szólott Dolli, elhessegetve egy darazsat.

- Ez nem méh, hanem darázs, - szólott Levin.

- Nos hát, halljuk az ön elméletét? - mondotta Katavaszov Levinnek, mosolyogva, nyilván vitára akarván őt kihívni. - Miért nincs joguk a magánembereknek?

- Az én elméletem a következő: a háború egyrészt olyan állatias, kegyetlen és rettenetes dolog, hogy egyetlen ember - nem is mondom, hogy keresztény, - se veheti magára egy háború megindításáért a felelősséget, hanem csak a kormány, mely erre hivatva van, s mely rendesen elkerűlhetetlenűl sodródik bele. Másrészt pedig úgy a tudomány, mint a józan ész szerint is, állami ügyekben és különösen a háború dolgában az egyes polgárok lemondanak a maguk saját akaratáról.

Ivánovics Szergej és Katavaszov kész ellenvetéseikkel egyszerre szólaltak meg.

- De hiszen éppen abban van a hunczfutság, hogy lehetnek esetek, a mikor a kormány nem teljesíti a polgárok akaratát és ilyenkor a társadalom kifejezésre juttatja a magáét, - mondotta Katavaszov.

Ivánovics Szergej azonban nyilván nem helyeselte ezt az ellenvetést. Katavaszov szavaira összeránczolta a homlokát és mást mondott.

- Hiába állítod föl így a kérdést. Itt nincs szó hadüzenetről, hanem egyszerűen az emberi és keresztény érzelmek megnyilatkozásáról. Öldösik a mi vérünkből való testvéreinket, hitsorsosainkat. De tegyük föl, hogy nem is a testvéreinket, nem is a hitsorsosainkat, hanem egyszerűen gyermekeket, nőket és aggastyánokat, az érzés föllázad, s orosz emberek sietnek, hogy segédkezet nyújtsanak ezeknek a rettenetességeknek a megbüntetésére. Képzeld, hogy az utczán mégy és látod, hogy részeg emberek egy nőt, vagy egy gyermeket ütlegelnek; azt hiszem, nem igen kérdeznéd, vajon meg van-e üzenve a háború ennek az embernek, vagy nincsen, hanem rávetnéd magadat s megvédelmeznéd a bántalmazottat.

- De nem gyilkolnék, - válaszolt Levin.

- Bizony gyilkolnál!

- Nem tudom. Ha ilyesmit látnék, átengedném magamat közvetlen érzelmeimnek, de előre nem tudom, mit tennék. Aztán meg a szlávok elnyomása kapcsán nincs és nem is lehet szó ilyen közvetlen érzelemről.

- Lehet, hogy a te szemedben nincsen. De másokéban van, - szólott Ivánovics Szergej, önkéntelenűl összeránczolván a homlokát. - A nép körében még élnek az „istentelen török” igája alatt görnyedő igazhitüekről szóló hagyományok. A nép sokat hallott testvéreinek a szenvedéseiről és megszólalt.

- Lehet, - szólott Levin engedékenyen, - de én nem látom; én is nép vagyok és nem érzek semmi ilyesfélét.

- Így vagyok én is, - tódította a herczeg. - Én külföldön éltem, lapokat is olvastam és bevallom, már a bolgár mészárlások alkalmával sem értettem, hogy' az oroszok egyszerre úgy megszerették szláv testvéreiket, én meg éppen semmi szeretetet sem érzek irántuk? Nagyon el voltam keseredve, azt hittem, hogy én tán valami szörnyeteg vagyok, vagy hogy tán Karlsbadnak ilyen a hatása rám. De hazaérkezvén, megnyugodtam; látom, hogy kívülem is vannak még emberek, a kik csak Oroszország iránt érdeklődnek, nem pedig a szláv testvérek iránt. Itt van mindjárt Konsztantin.

- Egyéni nézeteknek itt semmi jelentőségük sincsen, - szólott Ivánovics Szergej, - itt nincsen szó egyéni véleményekről, mikor egész Oroszország - a nép, kifejezést adott az akaratának.

- Már bocsánatot kérek, de ezt én nem látom. A nép még tudni se tud, - jegyezte meg a herczeg.

- Ugyan papa... hogyne tudna? Hát vasárnap a templomban? - szólt közbe Dolli, a ki figyelemmel kisérte az egész beszélgetést. - Add csak ide azt a törülközőt, - szólt oda az öregnek, a ki mosolyogva nézte a gyermekeket. - Az csak nem lehet, hogy valamennyien...

- Hát ugyan mi történt vasárnap a templomban? Megkérték a papot, hogy imádkozzék érettük. Megtette. Az egészből nem értettek semmit, s épp úgy sóhajtoztak, mint akármilyen más prédikáczión, - folytatta a herczeg. - Azután azt mondották nekik, hogy most valami szent czélra gyűjteni fognak a templomban, akkor előszedték a kopekjeiket és odaadták, de hogy mire, azt megint nem tudták.

- Az lehetetlen, hogy a nép ne tudja; a maga sorsának a tudata mindig megvan a népben s ilyen pillanatokban, mint a mostaniak is, csak még tisztábban áll előtte, - mondotta Ivánovics Szergej nyomatékosan és rápillantott az öreg méhészre.

Az őszbevegyült feketeszakállú és sűrű, ezüstös hajú szép öreg, mozdulatlanúl állt ott, kezében a mézes csészével s nyugodtan és szelíden nézett le termetének egész magasságából az urakra, nyilván semmit sem értvén és nem is akarván érteni abból, a mit beszéltek.

- Éppenséggel úgy van, - mondotta Ivánovics Szergej szavaira jelentőségteljesen bólogatva.

- Tessék, kérdezzék hát meg tőle. Fogalma sincs semmiről és nem is gondol semmit, - erősítgette Levin. - Mihail, hallottál már valamit a háborúról? - fordúlt oda hozzá. - A miről a templomban is beszéltek? Mit gondolsz? Kell harczolnunk a kereszténységért?

- Ugyan mit gondolhatnánk mi? Nikolajevics Alexandr, a császár, az gondolkodik helyettünk, helyettünk és mindenben. Ő azt jobban érti. Ne hozzak még kenyérkét? Tán adjunk még a kis embernek? - fordúlt oda Alexandrovna Darjához, Grisára mutatva, a ki már a kenyérhéjat rágicsálta.

- Nekem nem kell megkérdeznem, - szólott Ivánovics Alexej, - száz és száz embert láttunk és látunk, a kik félredobnak mindent, csakhogy az igaz ügynek szolgáljanak, összesereglenek Oroszország minden részéből és egyenesen és tisztán kimondják a gondolataikat és czéljaikat. Elhozzák a garasaikat, vagy elmennek maguk, s nyíltan megmondják, hogy miért. Vajon mit jelent ez?

- Szerintem azt jelenti, - mondotta Levin, a ki mindjobban nekihevűlt, - hogy nyolczvan milliónyi nép közt mindig fognak akadni nem százával, mint most, de tízezrével is olyan lelketlen és minden társadalmi állásukat eljátszott emberek, a kik mindig készek csatlakozni Pugacsevhez, vagy elmenni Khinába, Szerbiába...

- De ha mondom, hogy nem százával és nem lelketlen emberek mentek, hanem a nép legkiválóbb képviselői! - mondotta Ivánovics Szergej olyan fölháborodással, mintha utolsó vagyonát

védelmezné. - És az adakozások? Itt már azután csakugyan az egész nép juttatja kifejezésre az akaratát.

- Ez a szó „nép”, olyan határozatlan, - jegyezte meg Levin. - A falusi jegyzők, a tanítók s a parasztok közül minden ezredik tán tudja, hogy miről van szó. A többi nyolczvan millió pedig, mint Mihajlics is, nemcsak, hogy nem nyílvánítja az akaratát, de még csak halvány sejtelme sincs róla, hogy voltaképpen mire nézve kellene az akaratát nyilvánítania. Hogy’ mondhatjuk már most, hogy ez a nép akarata?

XVI.

Ivánovics Szergej, a ki járatos volt a dialektikában, nem felelt semmit, hanem legott másra vitte át a szót.

- Persze, ha te számtani úton akarod megösmerni a nép lelkét, azt elérni nagyon nehéz. Nálunk a szavazás sincs és nem is lehet behozva, mert amúgy se fejezné ki a nép akaratát; de vannak ennek még más módjai is. Ez már benne van a levegőben, ezt megérzi az ember a szívével. Azokról a mélyen fekvő áramlatokról, melyek a nép álló tengerében mozognak, s a melyek minden elfogulatlan ember előtt tisztán állanak, nem is szólok; nézd meg csak a legrosszabb értelemben vett társadalmat. Az intelligenczia világának legkülönfélébb pártjai, melyek annakelőtte olyan ellenséges lábon állottak egymással, mind összeolvadtak. Minden különbség megszűnt, az összes társadalmi közegek ugyanazt hirdetik, mind érzik azt az elemi erőt, mely megragadta s viszi őket egy bizonyos irányba.

- A hirlapok persze mind ugyanazt hirdetik, - szólott a herczeg. - Ez igaz. Még pedig annyira ugyanazt, akár a békák a zivatar előtt. Ő miattuk nem is hall az ember egyebet.

- Békák ide, békák oda, én nem adok ki lapot s nem is akarom őket védelmezni; én csak a gondolkodásnak az intelligenczia világában való egyértelműségéről beszélek, - mondotta Ivánovics Szergej az öcscséhez fordulva. Levin felelni akart, de az öreg herczeg a szavába vágott.

- No, erről az egyértelműségről még más egyebet is lehetne mondani, - szólott a herczeg. - Van nekem egy kedves vőm, Arkágyevics Sztepán, hiszen ösmeri. Ez most kapott egy állást, valami bizottsági tagságot, vagy mit tudom én mit, már nem emlékszem. Itt persze semmi dolga sincs, - úgy-e Dolli, hiszen nem titok? - De azért van nyolczezer rúbl fizetése. Próbálja meg és kérdezze meg tőle, vajon hasznos-e ez az állás, be fogja önnek bizonyítani, hogy föltétlenül szükséges. Pedig ő igazságos ember, de hát lehetetlen nem hinni nyolczezer rúblnak a hasznos voltában.

- Igaz, megkért, hogy mondjam meg Alexandrovna Darjának, hogy az állást megkapta, - szólott Ivánovics Szergej elégedetlenűl, nyilván úgy okoskodván, hogy ez nem tartozik ide.

- No hát, ilyen a lapok egyértelműsége is. El is mondták nekem: a mint háború van, kétszeres a jövedelmük. Már most, hogy’ ne hirdetnék hát, hogy a nép és a szlávok szava... és mit tudom én mi!?

- Én sok lapot nem szeretek, de ez mégis igazságtalanság, - mondotta Ivánovics Szergej.

- Én csak egy föltételt szabnék, - folytatta a herczeg. - Alphonse Karr nagyon szépen megírta ezt a porosz háború előtt. „Ön azt hiszi, hogy a háborúra föltétlenül szükség van? Nagyon helyes. A ki a háborút predikálja, - előre, egy külön légióba, előre, rohamba, legislegelőre!”

- Jól járnának a szerkesztők! - mondotta Katavaszov hangosan fölkaczagva, s elképzelte mindazokat a szerkesztőket, a kiket ismert, ebben a válogatott légióban.

- De hiszen csak megszöknének, - jegyezte meg Dolli, - csak hátráltatnák a többieket.

- Ha megszöknek, akkor kartácscsal, meg a kozákok korbácscsal közéjük... - szólott a herczeg.

- De hiszen ez csak tréfa, még pedig, bocsásson meg herczeg, de rossz tréfa, - mondotta Ivánovics Szergej.

- Nem látom be, miért volna az tréfa, hogy... - szólalt meg Levin, de Ivánovics Szergej közbevágott.

- A társadalom minden tagja arra van hivatva, hogy a maga dolgát elvégezze, - mondotta. - S az eszmék emberei elvégzik a dolgukat avval, hogy kifejezést adnak a közvéleménynek. S a közvélemény egyértelmű és teljes kifejezése a sajtó érdeme s egyúttal nagyon örvendetes jelenség. Húsz esztendővel ezelőtt tán hallgattunk volna, de ma már hallatszik az orosz nép szava, mely mint egy ember kész fölkelni s kész magát elnyomott testvéreiért föláldozni; ez nagy lépés, és nagy foglalója az erőnek.

- De hiszen nemcsak magukat akarják föláldozni, hanem meg is akarják verni a törököt, - mondotta Levin bátortalanúl. - A nép áldoz és kész áldozni a lelkéért, de nem a gyilkosságért, - tette hozzá, önkéntelenűl beleszőve a beszélgetésbe azokat a gondolatokat is, a melyek őt foglalkoztatták.

- Hogy-hogy' a lelkéért? Ez, tudja, egy természetbúvárra nézve nagyon nehéz kifejezés. Vajon hát micsoda az a lélek? - szólott Katavaszov mosolyogva.

- Óh, hisz' ezt ön is jól tudja!

- No hát, istenemre mondom, halvány sejtelmem sincs róla! - mondotta Katavaszov hangos nevetéssel.

- „Nem azért jöttem, hogy békességet bocsássak, hanem fegyvert", mondja Krisztus, - felelt Ivánovics Szergej egyszerűen, mintha a legérthetőbb dolgot mondotta volna, éppen azt a tételt idézvén az evangéliumból, mely Levint mindig leginkább zavarba ejtette.

- Éppenséggel úgy van, - ismételte megint az öreg, a ki ott állott mellettük, s evvel egy véletlenűl rávetett pillantásra felelt.

- Nem, batyuska, le van verve, tökéletesen le van verve! - kiáltott föl Katavaszov vídáman.

Levin belepirult a bosszúságba, nem azért, hogy leverték, hanem azért, hogy nem tudta magát tartóztatni és belement a vitába.

„Nem, nekem lehetetlen velük vitatkoznom", - gondolta magában, - „ők áthatlan vértet viselnek, én meg csupasz vagyok."

Látta, hogy a bátyját és Katavaszovot meggyőzni lehetetlen, azt pedig még inkább kizártnak látta, hogy ő egy véleményre jusson velük. Az, a mit ők hirdettek, az észnek éppen az a büszkesége volt, mely kicsi híja, hogy őt a vesztébe nem vitte. Abban lehetetlen volt velük egyetértenie, hogy néhány embernek, a kik közt a bátyja is ott volt, joga legyen azon az alapon, a mit nekik néhány száz, a fővárosba érkezett ékesszavú önkéntes mesélt, azt mondani, hogy ők a lapokkal együtt a nép akaratát és nézetét fejezik ki, még pedig olyan nézetet, mely a bosszúban és a gyilkosságban jut kifejezésre. Nem érthetett ezzel egyet, mert nem is látta ezeknek a nézeteknek a kifejezését a népben, a melynek a körében élt, s nem találta meg ezeket a nézeteket saját magában sem (magát pedig nem tartotta másnak, mint azon emberek egyikének, a kikből az orosz nép áll), főképpen pedig azért, mert ő a néppel

együtt nem tudta és nem is tudhatta, hogy miben áll voltaképpen a közjó, azt azonban egész bizonyossággal tudta, hogy ennek a közjónak az elérése csakis a jó ama törvényeinek szigorú megtartása útján érhető el, mely minden embernek ki van nyilatkoztatva, s azért nem kívánhatta, nem hirdethette a háborút semmi néven nevezendő közczélok érdekében. Ő Mihajlovicscsal és a néppel tartott, mely a hagyomány szerint a varégok meghívatásakor így nyilatkozott: „Uralkodjatok rajtunk és rendelkezzetek velünk. Mi a legnagyobb örömmel igérünk teljes megadást. Minden munkát, minden megaláztatást, minden áldozatot magunkra veszünk; de bíráskodni és intézkedni nem akarunk". Most pedig a nép, Ivánovics Szergej szavai szerint, lemondott erről az oly drága áron szerzett *jogáról*.

Azt szerette volna még megmondani, hogy ha a közvélemény csakugyan csalhatatlan bíró, akkor a forradalom, a commune mért nem épp oly törvényes, mint a szlávok érdekében megindított mozgalom? De mindezek csak gondolatok voltak, melyek nem dönthettek el semmit. Egyet azonban minden kétséget kizárólag lehetett látni, s ez az volt, hogy ez a vita a jelen pillanatban Ivánovics Szergejt fölizgatta, s ezért nem volt helyes most vele vitatkozni; és Levin el is hallgatott és ráterelte a vendégek figyelmét arra, hogy felhők gyülekeztek, s hogy az eső elől legjobb lesz hazavonúlni.

XVII.

A herczeg és Ivánovics Szergej kocsira ültek; a társaság többi tagjai pedig gyorsított léptekkel, gyalog iparkodtak haza.

A felhő azonban hol fehéren, hol feketén, de oly gyorsan közeledett, hogy még jobban sietniök kellett, hogy a zivatar kitörése előtt hazaérkezzenek. A nagy felhőnek alacsonyan szálló, s mint a kormos füst, oly fekete előfutárjai, szokatlan gyorsasággal száguldottak tova az égen. Még vagy kétszáz lépés volt hátra haláig, a mikor nagy szél kerekedett, úgy, hogy minden pillanatban várni lehetett a zápor kitörését.

A gyerekek ijedt és örömteljes sikoltozással futottak előre. Alexandrovna Darja, a ki nagy erőfeszítéssel küzdött lábszáraihoz odatapadó szoknyájával, már nem is ment, hanem futott s le nem vette a szemeit a gyermekekről. A férfiak a kalapjaikat fogva, nagy léptekkel siettek előre. Már csaknem a lépcsőhöz értek, mikor egy nagy csepp koppant és pattant szét a vaseresz szélén. A gyermekek és nyomukban a felnőttek is vídáman beszélgetve siettek be a tető oltalma alá.

- Alexandrovna Katerina hol van? - kérdezte Levin az előszobában a vele szemben jövő Mihajlovna Agafjától, a ki kendőket és plaideket czipelt a karján.

- Azt hittük, együtt jönnek, - felelt amaz.

- És Mitya?

- Alkalmasint a Kolkába van, a dadával együtt.

Levin fogta a plaideket s elfutott a kis erdőbe.

Ez alatt a rövid idő alatt a borulás annyira eltakarta a napot, hogy koromsötét lett, akárcsak napfogyatkozáskor. Az orkán makacsúl tombolt, szinte megállította Levint, s leszakgatva a hársak lombját és virágját, s furcsán megkoppasztva a nyírfák fehér ágait, mindent egy irányban hajtott le maga előtt: az ákáczokat, a virágokat, a füvet és a fák sudarait. A kertben dolgozó leányok sikoltozva menekültek a cselédházba. A záporeső fehéres függönye már el-

borította az egész távoli erdőt s a közeli földek egy részét is, és gyorsan közeledett a Kolka felé. Az apró cseppekbe szétpattanó eső nyirkossága volt érezhető a levegőben.

Fejét előreszegezve s a széllel küzködve, mely majd kicsavarta kezéből a plaidet, Levin végre odaért a kis erdőhöz, s már látott is valamit fehérleni az egyik tölgy mögött, mikor egyszerre lángra lobbant minden, tűzben égett az egész föld, s csaknem közvetlenül a feje fölött meghasadt az égbolt. Elvakult szemeit kinyitván, Levin a szakadó eső fátyolán keresztül, mely őt a Kolkától még elválasztotta, mindenekelőtt réműlten látta meg az erdő kellő közepében a jól ösmert tölgynek koronáját, mely a helyzetét furcsán megváltoztatta. „Talán csak nem csapott belé a villám?" - villant meg a fejében, mire a tölgy koronája mind gyorsabb és gyorsabb mozdulattal eltűnt a többi fák mögött, s halotta a többi fákra rázuhanó tölgy recsegését.

A villámlás fénye, a mennydörgés roppanása és testének pillanatnyi hideg borzongása, Levinben a rémületnek egy közös benyomásává olvadtak össze.

- Istenem! Istenem! Csak nem zuhant rájuk! - mondotta magában.

S bár legott eszébe jutott, hogy milyen esztelen ez az ő kérése, hogy vajha ne ütötte légyen agyon őket a tölgy, mely akkorra már lezuhant volt, mégis ismételte, tudván, hogy ennél az esztelen imánál jobbat nem tehet.

Odasietvén arra a helyre, a hol rendesen lenni szoktak, nem találta meg őket.

Az erdőnek egészen a másik végén voltak egy vén hársfa alatt és hívták őt. Két sötétruhás alak (azelőtt világos volt a ruhájuk) valamire ráhajolva állt ott. Kiti és a dada voltak. Az eső már megszűnt és derülni kezdett, mikor Levin hozzájuk odaszaladt. A dadának a ruhája alól még száraz volt, de Kitié teljesen átázott és odatapadt hozzá. Bár nem esett az eső, még mind a ketten ugyanabban a helyzetben állottak, mint mikor kitört a zivatar: mind a ketten a zöld ernyős, kis kocsi fölé hajoltak.

- Éltek? Nincs bajotok? Hála Istennek! - mondotta Levin, s vízzel telt csizmáival tocsogva a még el nem takarodott vízben, odasietett hozzájuk.

Kiti piros és nedves orczája oda volt fordítva felé, s bátortalanúl mosolygott, az esőtől eltorzúlt formájú kalap alól.

- Hogy' lehet ilyesmit tenni! Nem értem, hogy' lehet ilyen vigyázatlannak lenni! - támadt rá Levin bosszúsan a feleségére.

- Istenemre mondom, én nem vagyok hibás. Éppen el akartunk indulni, mikor egyszerre kitört. Tisztába kellett rakni a gyereket. Alig hogy... - kezdett mentegetőzni Kiti.

Mitya teljesen ép és száraz volt és nyugodtan aludt tovább.

- Jaj, hála Istennek! Azt se tudom már, mit beszélek!

Összeszedték a nedves pelenkákat; a dada a karjaira vette a gyereket. Levin a felesége mellett ment, s megbánván a hirtelenségét, titokban Kiti karját szorongatta.

XVIII.

Levin egész napon át, a legkülönfélébb beszélgetések közepett is, a melyekben úgyszólván eszének csak a külső felével vett részt, annak a csalódásnak ellenére is, a melyben a benne végbement változást illetőleg része volt, szüntelenül s a legnagyobb örömmel érezte, hogy milyen tele van a szíve.

Az eső után nagyon nedves volt ahhoz, hogy sétálni menjenek; ehhez járult még az is, hogy a futó felhők nem tűntek le a szemhatárról, s feketélve az ég szélén, hol itt, hol ott bukkantak föl tompa mennydörgéssel. A nap hátralévő részét az egész társaság otthon töltötte.

Több vita nem támadt köztük, sőt ellenkezőleg, ebéd után valamennyien a legjobb hangulatban voltak.

Katavaszov eleinte mulattatta a hölgyeket eredeti tréfáival, melyek a vele való első találkozás alkalmával mindig annyira tetszettek mindenkinek, de később, Ivánovics Szergej ösztönzésére, rendkívül érdekes megfigyeléseket mondott el a hím és a nőstény legyek közt való jellembeli, sőt kifejezésbeli különbségekről s általában a legyek életéről. Ivánovics Szergej szintén nagyon jókedvű volt, és a tea mellett, az öcscse ösztönzésére, kifejtette a keleti kérdés jövendő alakulására vonatkozó nézeteit, még pedig olyan egyszerűen és szépen, hogy valamennyien örömmel hallgatták.

Csak az egy Kiti nem hallgathatta őt végig - mert kihívták, hogy megfürössze Mityát.

Alig pár perczczel Kiti távozása után Levint is kihívták hozzá a gyermek-szobába.

Levin otthagyta a teáját s egyrészről sajnálkozván az érdekes beszélgetés megszakításán, másrészről pedig aggódván azon, vajon miért hívják, miután ez csak fontos esetekben szokott előfordulni, bement a gyermekszobába.

Mindamellett, hogy Ivánovics Szergejnek arra vonatkozó terve, - melyet nem hallgatott végig, - hogy a negyven milliónyi fölszabadult szláv világnak, Oroszországgal együtt egy egészen új korszakot kell kezdenie, mint valami előtte teljesen új dolog, őt rendkívül érdekelte, mind a mellett, hogy úgy a kíváncsiság, mint a nyugtalanság, hogy vajon miért hívták, bántotta, mégis, alig hogy a fogadó-szobából kilépett és egyedül maradt, legott eszébe jutottak ma délelőtti gondolatai. És a szláv elemnek a világtörténelemben való jelentőségére vonatkozó mindezek az okoskodások oly semmiseknek tűntek fel előtte, ahhoz mérten, a mi a lelkében végbement, hogy egy pillanatra minderről megfeledkezett, s belezökkent abba a hangulatba, a melyben ma délelőtt volt.

Most nem gondolta át megint, mint annakelőtte szokta, gondolatainak egész menetét (erre nem is volt szüksége). Egyszeriben beleélte magát abba az érzésbe, mely őt irányította, s a mely ezekkel a gondolatokkal kapcsolatos volt, s még erősebbnek, még határozottabbnak tapasztalta a lelkében azt az érzést, mint annakelőtte. Most nem járt úgy, mint azelőtti önmegnyugtatási kísérleteinél, a mikor mindig elébb az egész gondolatmenetét végig kellett futnia, hogy ráakadjon arra az érzésre. Most, ellenkezőleg az öröm és megnyugvás érzése sokkal élénkebb volt benne, mint azelőtt, s a gondolat nem is volt képes az érzést megelőzni.

Keresztülment az erkélyen s elnézte az immár elsötétűlt égen felbukkanó két csillagot, miközben egyszerre eszébe jutott: „Igen, mikor az égre néztem, azon tünődtem, hogy az a boltozat, a melyet látok, nem valótlanság, és e mellett valamire nem gondoltam, valamit rejtegettem magam elől", - gondolta. - „De bármi legyen is ott, ellenvetésről szó se lehet. Érdemes róla gondolkozni - s majd tisztába jön minden!"

Már mikor a gyermekszobába belépett, eszébe jutott, hogy mi is volt az, a mit maga elől rejtegetett. Ez pedig az volt, hogy ha az istenség legfőbb bizonyítéka a jónak lényegére vonatkozó kinyilatkoztatás, akkor mért szorítkozik ez a kinyilatkoztatás kizárólag a keresztény egyházra? Milyen viszonyban állanak ehhez a kinyilatkoztatáshoz a buddhisták, a mohammedánok, a kik szintén a jót hirdetik és cselekszik?

Úgy tetszett neki, hogy meg tudja adni a feleletet ezekre a kérdésekre; de még arra se volt ideje, hogy ezt a feleletet magának megadja, máris belépett a gyermekszobába.

Kiti felgyűrt ujjakkal ott állt a kád mellett, a benne pacskolódó gyermek fölött, s hallván az ura lépteit, felé fordította az arcát s mosolyogva hívta őt magához. Az egyik karjával a feje alatt tartotta a vízben a hátán fekvő és lábaival kapálózó gyereket, a másikkal pedig, egyenletesen feszülő izmokkal nyomogatta ki fölötte a szivacsot.

- Gyere csak és bámulj, bámulj! - mondotta, mikor az ura odalépett hozzá. - Mihajlovna Agafjának igaza van. Megösmer.

Arról volt szó, hogy Mitya a mai naptól kezdve nyilván és kétségbevonhatatlanúl felösmerte az összes hozzátartozókat.

Alig hogy Levin a kádhoz lépett, tüstént próbát tettek s a próba teljesen sikerült. A szakácsné, a kit külön erre a czélra hívtak be a szobába, ráhajolt a gyermekre, a ki legott összeránczolta a homlokát és tagadólag rázta a fejét. Most ráhajolt Kiti, s a gyermek arczán sugárzó mosoly jelent meg, kezeivel rátámaszkodott a spongyára, tátogatta a száját és olyan elégedett és furcsa hangokat hallatott, hogy nemcsak Kiti és a dada, hanem maga Levin is váratlan elragadtatásban tört ki.

A gyermeket egy kézzel kiemelték a kádból, végigöntötték vízzel, beburkolták egy lepedőbe, ledörzsölték, s egy átható sivítás után odaadták az anyjának.

- Igazán örülök, hogy kezded őt megszeretni, - mondotta Kiti az urának, az után, hogy keblén a gyermekével megszokott helyére leült. - Nagyon örülök. Már kezdett keseríteni a dolog. Te azt mondottad, hogy éppenséggel semmit sem érzesz iránta.

- Dehogy is, hát azt mondtam tán, hogy semmit sem érzek? Csak azt mondtam, hogy csalódtam.

- Hogyan, miben csalódtál?

- Nem ő benne, hanem az én érzésemben csalódtam; többet vártam. Arra számítottam, hogy mint valami hirtelen meglepetés fog keresztülfutni rajtam valami víg és kellemetes érzés. S egyszerre e helyett... undor, szánalom...

Kiti a gyermeken keresztül nagy figyelemmel hallgatta őt, miközben felszedte az ujjaira a gyűrűit, melyeket lerakott volt, mielőtt Mitya fürösztéséhez hozzálátott.

- S a mi a fő, sokkal több volt bennem a rémület és a szánalom, mint a gyönyörűség. Csak ma, az után a rémület után, a zivatar alatt, ébredtem tudatára annak, hogy mennyire szeretem.

Kiti arczán sugárzó mosoly jelent meg.

- Hát annyira megijedtél? - kérdezte. - De én is ám, csak hogy én most, hogy elmúlt, még nagyobb rémülettel gondolok vissza rá. Majd elmegyek megnézni azt a tölgyet. De milyen kedves ember ez a Katavaszov! Egészben véve olyan kellemes volt ez a nap. S te is oly kedves tudsz lenni Ivánovics Szergejjel, ha akarsz... No, menj vissza hozzájuk. Fürdés után itt mindig olyan forró és párás a levegő...

XIX.

Levinnek, miután a gyermekszobából kilépett, s egyedül maradt, legott eszébe jutott az a gondolat, a melylyel nem tudott egészen tisztába jönni.

A helyett, hogy visszament volna a fogadó-szobába, a melyből kiszűrődtek a hangok, megállt az erkélyen, s rákönyökölve a korlátra, fölnézett az égre.

Már teljesen besötétedett, és délen, a merre nézett, már nem voltak felhők. A felhők mind az ellenkező oldalon gyülekeztek. Onnan czikáztak a villámok s hallatszott egy-egy távoli dörgés. Levin hallgatta a kertben a hársakról egyenletesen lehulló cseppek koppanását, s elnézte azt a jól ösmert háromszögalakú csillagképet, s az ég közepén átvonúló tejutat az elágazásaival együtt. A villám minden fölcsillanásánál nemcsak a tejút, hanem még a fényesebb csillagok is eltűntek, de alig hogy a villámlás elmult, megint, mintha valami ügyes kéz dobta volna fel oda őket, ugyanazokon a helyeken megjelentek.

„Vajon mi hoz engem zavarba?" - kérdezte magában Levin, előre érezvén, hogy kétségeinek az eloszlatása, bár még maga sem ösmeri, de készen van a lelkében.

„Igen, az istenségnek egyik nyilvánvaló és minden kétséget kizáró megnyilatkozása: - a jónak a törvényei, a melyeket a világ a kinyilatkoztatás révén ösmer, melyeket én érzek magamban, s a melyeknek az elösmeréséhez én nem mondhatom, hogy csatlakozom, de akarva nem akarva egyesítve vagyok más emberekkel, a hivőknek egy társaságában, a melynek egyház a neve. Nos, és a zsidók, a mohammedánok, a konfuziánusok, a buddhisták, - ők vajon kik?" - tette föl maga előtt a kérdést, mely olyan veszedelmesnek látszott előtte. - „Ez a sok száz millió ember talán meg van fosztva attól a legfőbb jótól, a mely nélkül az életnek semmi értelme sincsen?" - Elgondolkozott, de legott kijavította magát. - „De hát mi az, a mit én itt kérdezek?" - mondotta magában. - „Azt a viszonyt kérdezem, a melyben az istenség az egész emberiség sokféle hitfelekezetével áll. Az istenségnek azt az általános megnyilatkozását kérdezem az egész világ számára, azokkal a ködfoltokkal együtt. És én mit cselekszem? Nekem személyesen, az én szívemnek, minden kétségen felül ki van nyilatkoztatva az a megösmerés, a melyre az ész nem juthat el soha, s a melyet én mégis makacsúl az eszemmel és a szavaimmal akarok kifejezni."

„Talán bizony nem tudom, hogy a csillagok nem mozognak?" - kérdezte magától, fölnézvén egy fényes planétára, mely már azóta is megváltoztatta az egyik nyírfa legfelsőbb ágához való helyzetét. „De én, a csillagok mozgását látva, nem tudom elképzelni a föld forgását, s azért igazam van, mikor azt mondom, hogy a csillagok mozognak."

„És a csillagászok tán tudnának valamit megmagyarázni és kiszámítani, ha a föld szövevényes és különféle mozgásait mind tekintetbe vennék? - Az égi testek egymástól való távolságára, súlyára, mozdulataira és zavaraira vonatkozó összes csodálatos következtetéseik csakis a csillagoknak a mozdulatlan föld körül való és látható keringésére vannak alapítva, ugyanarra a keringésre, mely most itt előttem lejátszódik, s mely századok folyamán így volt az emberiség millióira nézve, mely így volt és így lesz mindig, s mely bármikor ellenőrizhető. És éppen úgy, a mint a csillagászok következtetései üresek és ingatagok lennének, ha nem volnának a látható égen, a délkörhöz és a szemhatárhoz viszonyított megfigyelésekre alapítva, éppen olyan ingatagok és üresek volnának az én következtetéseim is, ha nem volnának a jónak arra a fogalmára alapítva, mely mindenkor és mindenkire nézve egy és ugyanaz volt és lészen, a melyre én a kereszténység révén jöttem rá, s mely az én lelkemben mindenkor ellenőrizhető. Arra azonban nincsen jogom és módom, hogy a többi vallásoknak az istenséghez való viszonyára vonatkozó kérdéseket eldöntsem."

- No, hát nem mentél be? - szólalt meg egyszerre Kiti, a ki ugyanazon az úton készült vissza a fogadó-szobába.

- Mi az, nincs megint valami bajod? - kérdezte, a csillagok fényénél belenézvén az arczába.

De azért még sem igen láthatta volna meg az arczát, ha megint egy villám, mely a csillagokat elhomályosította, bele nem világított volna. A villámlás fényénél jól megnézte egész arczát és látván, hogy nyugodt és örömteljes, rámosolygott.

„Kiti érti”, - gondolta, - „Kiti tudja, mire gondolok. Megmondjam neki, vagy sem? Igen, megmondom.” De abban a pillanatban, mikor el akart kezdeni beszélni, Kiti is megszólalt.

- Tudod mit, Kosztya! Tedd meg nekem azt a szívességet, - mondotta, - menj el a sarokszobába és nézd meg, vajon Ivánovics Szergej számára rendbehoztak-e mindent. Én restellek odamenni. Beállították-e az új mosdótálat?

- Jó, tüstént megyek, - felelt Levin s fölkelvén, megcsókolta őt.

„Nem, nem szólok”, - gondolta magában, a mint ott ment előtte. „Ez egy olyan fontos titok, a melyre csak nekem volt szükségem, s a mely szavakkal ki sem fejezhető.”

„Ez az új érzés nem hagyott engem cserben, nem tett boldoggá, s nem villant föl egyszerre, a mint álmodoztam róla, - éppen úgy, mint a fiam iránt való érzés sem. Nem volt az egészben semmi meglepetés. Vajon ez-e a hit, vagy sem; hogy mi, azt nem tudom, - de ez az érzés a szenvedésekkel épp oly észrevétlenül lopódzott és vert gyökeret a lelkemben.”

„Ezentúl épp úgy fogok haragudni a kocsisomra, Iványra, épp úgy fogok veszekedni, épp oly habozás nélkül ki fogom mondani a gondolataimat, épp úgy meglesz az a választófal a lelkem szentek-szentje és mások, sőt még tán a feleségem közt is, épp úgy fogom őt okolni az én ijedelmeimért, s azt épp úgy meg fogom bánni, épp úgy nem fogom észszel fölérni, hogy miért imádkozom és azért fogok imádkozni, - de most az életem, az egész életem, függetlenül mind attól, a mi velem történhetik, életemnek minden pillanata, nemcsak, hogy nem lesz céltalan, mint volt annak előtte, hanem meglesz a kétségtelen célja: a jó, a melyet hogy beléoltsak, elég erőm lesz hozzá!”